

YAŞAR KEMAL KİTABI

DR. ECE ONURAL

UMUTTEPE
YAYINLARI

YAŞAR KEMAL KİTABI

"YAŞAR KEMAL'İN ROMANLARININ
ZİHNİYET, YAPI, TEMA ve ANLATIM BAKIMLARINDAN
İNCELENMESİ"

Dr. Ece ONURAL

Umuttepe Yayın No: 356
EdebiyatDizisi: 16

YAŞAR KEMAL KİTABI
Yazar: Dr. Ece Onural

1. Baskı: Şubat 2021

ISBN: 978-605-7858-56-6

© Umuttepe Yayınları *Bu kitabın her türlü yayın hakkı Umuttepe Yayınları'na aittir. Yayınevinin yazılı izni olmadan, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Yayın Yönetmeni: Mustafa Bulut
Sayfa Tasarımı: Merve Aksoy
Kapak Tasarımı: Elif Yeğen
Baskı-Cilt: Oğul Matbaacılık-Cafer Hayta
Maltepe Mah. Davutpaşa cad. Güven İş Merkezi B Blok No: 83/301-302
Zeytinburnu-İstanbul Tel: (0212) 567 20 77 Matbaa Sertifika No: 27591

Umuttepe Yayınları ®
Kadıköy mah. Ziya Gökalp cad. No: 56/A İzmit / Kocaeli
Tel: (0262) 325 03 24
Fax: (0262) 323 18 58
online satış: www.konseykitap.com
www.umuttepeyayinlari.com
e-posta: umuttepeyayinlari@yahoo.com

ÖN SÖZ ve TEŞEKKÜR

Türk romanının en önemli isimlerinden biri olan Yaşar Kemal, yazma eylemine ilk gençlik yıllarında başlamış bir yazardır. Yazarın eğitim serüveni ortaokul yıllarında bitmişse de Yaşar Kemal hayatı boyunca derin okumalar yapan ve toplumsal koşulların sosyo-psikolojik altyapılarına dair araştırmalar yapmıştır. Bu nedenle de onun eserlerinde ezenlerle ezilenler arasındaki dinamiklerden, mekân tasvirlerine kadar her öge, incelikle işlenmiştir. Nitekim Yaşar Kemal, bizim edebiyatımızda tamamen kendine özgü bir roman yapısı ve içeriği kurmuş, taklidi imkânsız özel bir kalemdir. Biz bu çalışmaya başladığımızda, Yaşar Kemal henüz hayatta olmakla birlikte, ciddi sağlık sorunları ile uğraşmaktaydı. Böylece, kendisi ile bire bir görüşme imkanına sahip olamadım. Ancak yazarın yakın dostları ile yazar hakkında yaptığımız uzun sohbetler, yazarın bir insan olarak portresinin oluşturulmasında değerli bilgilere sahip olmamı sağladı.

Rahmetli hocam Prof. Dr. Şerif Aktaş, Yaşar Kemal'le ilgili böyle bir çalışma yapılmasını yıllardır istediğini ve bu konuyu benim çalışmam gerektiğine karar verdiğini tarafıma bildirdiğinde, bu büyük isim karşısında kaygılandığımı itiraf etmeliyim. Ancak, hocam Şerif Aktaş, hayatının son yıllarında mücadele ettiği korkunç hastalığa rağmen, bu çalışmanın ilk yıllarında, beni hiç yalnız bırakmayarak, yolumu aydınlattı. Bir başka konu ise, kendisinin bana, metinlerin bağımsız yapılar oldukları ve bu yapıların da ancak ideal bir yapı incelemesi yönteminin bulunmasıyla anlaşılacağı konusunda öğrettiklerinin değeridir. Hocam, bu ideal yöntemin henüz bulunmadığını düşünen ve her yeni okumayla birlikte, yönteme yeni yaklaşımlar katmaya gayret eden inatçı bir akademisyendi. Kendisinin aziz hatırası önünde saygıyla eğildiğimi, özlemlerimle birlikte ifade etmek istiyorum.

Bu çalışma, Prof. Dr. Şerif Aktaş hocamızın isteğiyle, değerli hocam Prof. Dr. Ülkü Gürsoy'a emanet edildiğinde, bu defa da ben ciddi sağlık problemleriyle uğraşmaktaydım. Çalışmanın nelerden bahsetmesi gerektiğini biliyor; ancak bu bilgileri bir araya getirerek bir metin oluşturmakta büyük sıkıntılar yaşıyordum. Değerli hocam Prof. Dr. Ülkü Gürsoy, bana "her şeye rağmen" çalışmayı öğretti. Çalışmadan uzaklaştığım zamanlarda, çalışmayı bir sonuca eriştiremeyeceğimden endişelendiğim zamanlarda ve araştırmamdan emin olamadığım zamanlarda, onun şefkatli ve bilgece yaklaşımı sayesinde kendimi toparlayabildim. Yine sağlık sorunlarım nedeniyle seyahat etmem yasaklandığında, hocam büyük bir fedakarlıkla, bu çalışmanın danışmanlığını uzaktan sürdürdü. Pek çok tez öğrencisinin yaşadıklarının aksine, ben, tez danışmanım olan Prof. Dr. Ülkü Gürsoy hocama her an ulaşabildim ve her zaman sorularımın cevaplarını alabildim. Nihayetinde, böyle bir çalışmayı bitirmenin iç huzuruna ulaşabildim. Bu nedenlerle -hatta sırf bu dünyada bu şekilde var olduğu için; bu

kadar zarif olduğu için, bu kadar sevecen olduğu için, bu kadar bilge olduğu için- kendisine şükranlarımı ve sevgilerimi sunmak istiyorum.

2017 yılının son günlerinde tamamlanan bu çalışma, üç yıl demlendi. Eserin baskıya hazırlanması için, tez yapısını değiştirmek gerekiyordu; ancak bu konuda çok büyük değişiklikler yapılmadı. "Yazarın yazarı" olarak, tez yapısından uzaklaşılmaması gerektiğine karar vermemdeki temel dayanak, rahmetli hocam Şerif Aktaş'ın özellikle "Okuma Birimleri" incelemesine verdiği önemdir. Bir diğer husus ise bu inceleme sonucunda ulaşılan şema diline getirdiğim yeni yaklaşımı sabit değer olarak tutmayı istememdir. Hocam Şerif Aktaş, düz bir zaman hattı üzerinde madde madde belirtilen çatışma şeması yöntemini doğru bulmuyordu. Bu sistemin yerine nasıl bir şema dili kullanılması gerektiğine de karar verememişti. Metni, olayları başka bir boyutta sürmekte olan bir olgu olarak görmeye başladığımda, bu sorunun çözümü de gözlerimin önünde açılıverdi. Bu nedenle, okuma birimlerini şema diline dökme işi, çalışmanın bence en önemli kısmıdır. Okura yeni bir ufuk açması dileğiyle...

Ece ONURAL

İzmit, 2021

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖN SÖZ ve TEŞEKKÜR iii

İÇİNDEKİLER v

GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM

YAŞAR KEMAL 3

Hikâye Anlatıcısının Hikâyesi: Yaşar Kemal'in Yaşam Öyküsüne Genel Bir Bakış 3

Hikâye Anlatıcısının Evreni: "Edebiyat Olarak Hayat" 8

Yaşar Kemal'in Yazarlık Macerası ve Beslendiği Kaynaklar 8

Yaşar Kemal'in Edebiyata Dâir Görüşleri: "Hayat ve Edebiyat" 19

Eserler ve Etkiler 23

Romancılığı ve Romanları 23

Hikâyeciliği ve Hikâyeleri 24

Şiirleri 24

Gazeteciliği ve Röportajları 25

Deneme ve Derlemeleri 27

Yaşar Kemal'in Çukurova'sı: "Güzel Atlar Ülkesi" 28

İKİNCİ BÖLÜM

YAPI, TEMA, ZİHNİYET İNCELEMESİNİN TEMELİ ve YÖNTEMLERİ 33

Roman ve Eleştiri 33

Yapı İncelemesi 40

Olay Örgüsü 40

Kişiler 44

Mekân 46

Zaman 48

Anlatıcı 48

Tema ve Zihniyet 49

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YAŞAR KEMAL'İN ROMANLARININ YAPI, TEMA ve ZİHNİYET İNCELEMESİ 51

İnce Memed Dörtlemesi 51
İnce Memed I 55
Yapı Çözümlemesi 57
Olay Örgüsü-Okuma Birimleri 57
Metnin Temel Çatışmalar Şeması 65
Şahıs Kadrosu-Kişilerin Oluşumları ve Özellikleri 66
Birinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler 67
İkinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler 72
Uzak Kişiler 76
Mekân 76
Panorama 76
Peyzaj 78
Dekor 78
Zaman 81
İnce Memed II 85
Yapı Çözümlemesi 85
Olay Örgüsü - Okuma Birimleri 85
Metnin Temel Çatışmalar Şeması 94
Şahıs Kadrosu - Kişilerin Oluşumları ve Özellikleri 95
Birinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler 95
İkinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler 104
Uzak Kişiler 108
Mekân 109
Panorama 109
Dekor 111
Peyzaj 111
Zaman 114
İnce Memed III 119
Yapı Çözümlemesi 119
Olay Örgüsü - Okuma Birimleri 119
Metnin Temel Çatışmalar Şeması 128
Şahıs Kadrosu - Kişilerin Oluşumları ve Özellikleri 129
Birinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler 130
İkinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler 136
Uzak Kişiler 139
Mekân 143
Dekor 143
Panorama ve Peyzaj 146
Zaman 148
İnce Memed IV 154
Yapı Çözümlemesi 155
Olay Örgüsü - Okuma Birimleri 155
Metnin Temel Çatışmalar Şeması 167
Şahıs Kadrosu - Kişilerin Oluşumları ve Özellikleri 168
Birinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler 168

İkinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler 176
Uzak Kişiler 177
Mekân 179
Panorama 179
Peyzaj 180
Dekor 181
Zaman 184
İnce Memed Serisi'nde Tema ve Zihniyet 188

Bir Ada Hikâyesi Dörtlemesi 197

Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana 202
Yapı Çözümlemesi 203
Olay Örgüsü-Okuma Birimleri 203
Metnin Temel Çatışmalar Şeması: 207
Sahıs Kadrosu - Kişilerin Oluşumları ve Özellikleri: 210
Birinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler 210
İkinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler 213
Mekân 216
Panorama 216
Dekor 218
Peyzaj 219
Zaman 220
Karıncanın Su İçtiği 221
Yapı Çözümlemesi 221
Olay Örgüsü-Okuma Birimleri 221
Metnin Temel Çatışmalar Şeması: 227
Sahıs Kadrosu - Kişilerin Oluşumları ve Özellikleri: 229
Birinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler 229
İkinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler 230
Mekân 234
Panorama 234
Peyzaj 235
Dekor 235
Zaman 236
Tanyeri Horozları 238
Olay Örgüsü-Okuma Birimleri 238
Metnin Temel Çatışmalar Şeması: 241
Sahıs Kadrosu-Kişilerin Oluşumları ve Özellikleri: 243
Birinci Dereceden Önemli Kişiler: 243
İkinci Dereceden Önemli Kişiler 244
Uzak Kişiler 247
Mekân 249
Panorama 249
Dekor 250
Peyzaj 251
Zaman 251

Çıplak Deniz Çıplak Ada 253
Olay Örgüsü-Okuma Birimleri 253
Metnin Temel Çatışmalar Şeması 256
Sahıs Kadrosu-Kişilerin Oluşumları ve Özellikleri: 258
Birinci Dereceden Önemli Kişiler 258
İkinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler 261
Uzak Kişiler 262
Mekân 263
Panorama 263
Dekor 264
Peyzaj 264
Zaman 264
Bir Ada Hikâyesi Dörtlemesi'nde Tema ve Zihniyet 266

Dağın Öte Yüzü Üçlemesi 276

Ortadirek 277
Yapı Çözümlemesi 278
Olay Örgüsü-Okuma Birimleri 278
Metnin Temel Çatışmalar Şeması 283
Şahıs Kadrosu-Kişilerin Oluşumları ve Özellikleri 285
Birinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler 285
İkinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler 291
Uzak Kişiler 292
Mekân 293
Panorama ve Peyzaj 293
Dekor 295
Zaman 296
Tema ve Zihniyet 298
Yer Demir Gök Bakır 301
Yapı Çözümlemesi 301
Olay Örgüsü-Okuma Birimleri 301
Metnin Temel Çatışmalar Şeması 311
Şahıs Kadrosu-Kişilerin Oluşumları ve Özellikleri 313
Birinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler 314
İkinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler 318
Uzak Kişiler 321
Mekân 322
Panorama ve Peyzaj 322
Dekor 323
Zaman 323
Tema ve Zihniyet 328
Ölmez Otu 332
Yapı Çözümlemesi 333
Olay Örgüsü - Okuma Birimleri 333
Metnin Temel Çatışmalar Şeması 339
Şahıs Kadrosu - Kişilerin Oluşumları ve Özellikleri 341

Birinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler 341
İkinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler 343
Uzak Kişiler 347
Mekân 350
Dekor ve Peyzaj 350
Panorama ve Peyzaj 351
Zaman 352
Tema ve Zihniyet 357

Kimsecik Üçlemesi 359

Yağmurcuk Kuşu 360
Yapı Çözümlemesi 361
Olay Örgüsü - Okuma Birimleri 361
Metnin Temel Çatışmalar Şeması 369
Şahıs Kadrosu - Kişilerin Oluşumları ve Özellikleri 371
Birinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler 371
İkinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler 376
Uzak Kişiler 377
Mekân 378
Panorama ve Peyzaj 378
Dekor 380
Zaman 381
Tema ve Zihniyet 382
Kale Kapısı 383
Yapı Çözümlemesi 384
Olay Örgüsü - Okuma Birimleri 384
Metnin Temel Çatışmalar Şeması 390
Şahıs Kadrosu - Kişilerin Oluşumları ve Özellikleri 391
Birinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler 392
İkinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler 399
Uzak Kişiler 400
Mekân 401
Panorama ve Peyzaj 401
Dekor 402
Zaman 403
Tema ve Zihniyet 405
Kanın Sesi 407
Yapı Çözümlemesi 408
Olay Örgüsü - Okuma Birimleri 408
Metnin Temel Çatışmalar Şeması 419
Şahıs Kadrosu - Kişilerin Oluşumları ve Özellikleri 422
Birinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler 422
İkinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler 426
Uzak Kişiler 429
Mekân 430
Panorama ve Peyzaj 430

Dekor 431
Zaman 432
Tema ve Zihniyet 435

Akçasazın Ağaları İkilemesi 437

Demirciler Çarşısı Cinayeti 438
Yapı Çözümlemesi 439
Olay Örgüsü-Okuma Birimleri 439
Metnin Temel Çatışmalar Şeması 451
Şahıs Kadrosu - Kişilerin Oluşumları ve Özellikleri 452
Birinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler 452
İkinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler 456
Uzak Kişiler 458
Mekân 460
Panorama ve Peyzaj 460
Dekor 461
Zaman 463
Tema ve Zihniyet 468
Yusufçuk Yusuf 471
Yapı Çözümlemesi 471
Olay Örgüsü - Okuma Birimleri 471
Metnin Temel Çatışmalar Şeması 486
Şahıs Kadrosu - Kişilerin Oluşumları ve Özellikleri 487
Birinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler 487
İkinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler 493
Uzak Kişiler 496
Mekân 498
Panorama ve Peyzaj 498
Dekor 499
Zaman 501
Tema ve Zihniyet 507

Binboğalar Efsanesi 510

Yapı İncelemesi 511
Olay Örgüsü - Okuma Birimleri 511
Metnin Temel Çatışmalar Şeması 519
Şahıs Kadrosu - Kişilerin Oluşumları ve Özellikleri 521
Birinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler 522
İkinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler 524
Uzak Kişiler 525
Mekân 526
Panorama ve Peyzaj 526
Dekor 527
Zaman 529
Tema ve Zihniyet 532

Al Gözüm Seyreyle Salih 535

Yapı Çözümlemesi 535
Olay Örgüsü-Okuma Birimleri 535
Metnin Temel Çatışmalar Şeması 542
Şahıs Kadrosu - Kişilerin Oluşumları ve Özellikleri 544
Birinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler 544
Mekân 549
Panorama 550
Peyzaj 550
Dekor 551
Zaman 551
Tema ve Zihniyet 553

Yılanı Öldürseler 555

Yapı İncelemesi 556
Olay Örgüsü - Okuma Birimleri 556
Metnin Temel Çatışmalar Şeması 560
Şahıs Kadrosu - Kişilerin Oluşumları ve Özellikleri 561
Birinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler 561
İkinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler 565
Uzak Kişiler 566
Mekân 567
Panorama ve Peyzaj 567
Dekor 567
Zaman 567
Tema ve Zihniyet 568

Çakırcalı Efe 569

Yapı Çözümlemesi 572
Olay Örgüsü - Okuma Birimleri 572
Metnin Temel Çatışmalar Şeması 577
Şahıs Kadrosu - Kişilerin Oluşumları ve Özellikleri 579
Birinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler: 579
İkinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler 581
Mekân 583
Panorama 583
Peyzaj 583
Dekor 583
Zaman 583
Tema ve Zihniyet 586

Deniz Küstü 587

Yapı Çözümlemesi 587
Olay Örgüsü - Okuma Birimleri 587
Metnin Temel Çatışmalar Şeması 592

Şahıs Kadrosu - Kişilerin Oluşumları ve Özellikleri 594
Birinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler 594
İkinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler 597
Uzak Kişiler 599
Mekân 599
Panorama 600
Peyzaj 601
Dekor 601
Zaman 602
Tema ve Zihniyet 604

Hüyükteki Nar Ağacı 605

Yapı Çözümlemesi 607
Olay Örgüsü - Okuma Birimleri 607
Metnin Temel Çatışmalar Şeması 608
Şahıs Kadrosu - Kişilerin Oluşumları ve Özellikleri 609
Birinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler 609
İkinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler 612
Uzak Kişiler 613
Mekân 614
Panorama ve Peyzaj 614
Dekor 615
Zaman 615
Tema ve Zihniyet 615

Uzun Hikâyeler ve Örnek Bir İnceleme: Teneke, Kuşlar da Gitti, Tek Kanatlı Bir Kuş 617

Teneke 617
Yapı Çözümlemesi 618
Olay Örgüsü – Okuma Birimleri 618
Şahıs Kadrosu - Kişilerin Oluşumları ve Özellikleri 621
Birinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler 621
Mekân 625
Panorama ve Peyzaj 625
Dekor 625
Zaman 626
Tema ve Zihniyet 627

SON SÖZ 629

KAYNAKÇA 639

1. Çalışmaya Esas Olan Kaynaklar 639
2. Makaleler, Bildiriler ve Tezler 641
3. Kitaplar ve Ansiklopediler: 644

DİZİN 648

GİRİŞ

Yaşar Kemal (6 Ekim 1923-28 Şubat 2015), başta roman türü olmak üzere, Modern Türk Edebiyatı'nın pek çok alanında, çok sayıda eser vermiş yazarlarımızdandır. Yazarın Nobel Edebiyat Ödülüne de defalarca aday gösterilmesi, onun uluslararası edebiyat alanında tanınmışlığının da bir ifadesidir. Yaşar Kemal, geçmişle gelecek arasında bir köprü niteliğinde kurguladığı romanlarında, modern bir yazar kimliğinin yanında; halk hikâyeleri, destanlar ve klasikler ile arasındaki kuvvetli bağ nedeniyle de bir geçiş dönemi romancısı olarak kabul edilmelidir.

Romanın bizim topraklarımızdaki macerası, türün geliştiği topraklarda yaşadığı macerasından çok daha hızlı olarak gelişmiştir; çünkü roman bize geldiğinde, batı romanı artık klasiklerin yazıldığı bir dönemde; yani ilk olgunluk dönemlerindedir. Bu nedenle, Türk romanı, doğal olmayan bir hızla gelişmek ve kısa bir sürede dünya romanına ayak uydurmak zorunda kalmıştır. Bu süreçte, Türk romanının bir kimlik bulması daha uzun sürmüş ve Türk romanının kimliğine ait belirgin niteliklerin tespiti de zorlaşmıştır.

Bu çalışmanın konusunu oluşturan Yaşar Kemal romanları için şunu ifade etmek gerekmektedir: Yaşar Kemal'in romanının, bütünüyle toplumcu gerçekçi olduğu, ya da Yaşar Kemal romanlarının köy romanı türüne girdiği düşünülmemelidir. Örneğin yazarın toplumcu gerçekçi olarak tanımlanması, onun destansı anlatım ve destan tarzında metin oluşturma gibi yönelimlerinin göz ardı edilmesiyle mümkündür. Oysa Yaşar Kemal, bu çalışmanın ilerleyen sayfalarında da tartışılacağı üzere, büyülü gerçekçilikle toplumcu gerçekçiliği birarada kullanan, kendine has bir diyalog diline sahip ve kendine özel bir zaman kurgusu ile eserlerine hayat vermiş bir yazardır. Yazarın eser vermeye başladığı 1950'li yıllar, her ne kadar köy romanı yılları olarak kabul ediliyorsa da Yaşar Kemal'in bu başlık içerisindeki yeri, yukarıda da belirtildiği gibi, önemli bir tartışma konusudur.

Çalışmanın ilk bölümünde, Yaşar Kemal'in hayatı, edebiyatla ilgili görüşleri, beslendiği kaynaklar ve eser verdiği türler incelenmiş, daha sonra da Çukurova Bölgesi ile ilgili temel bilgiler okura sunulmuştur. Yaşar Kemal'in yazar kimliğinin oluşumunda etkisi olan olaylar, kişiler ve edebî yaklaşımlar, bu bölümde okura sunulmuştur. Yazarın hayat hikâyesinde önemli yerleri olan aile üyeleri ve yazarın çocukluk günlerinden itibaren içinde yaşadığı sosyo-kültürel ortamın değerlendirilmesi de yapılmıştır.

Çalışmanın bir sonraki bölümünde, roman kavramı ve yapısalcı roman incelemesinin kaynakları ve işlevleri üzerinde durulmuştur. Bu bölümde, yapısalcı inceleme yöntemleri ve göstergebilimin birarada kullanılabileceği bir edebiyat eleştirisinin izleri sürülmüştür. Yaşar Kemal'in romanlarında yapıya ait hususların sağlıklı bir şekilde incelenebilmesi için kullanılabilecek ideal inceleme yönteminin izinin sürüldüğü bölüm, yapısalcılık ve

göstergebilimin bir arada kullanılmasını öneren bir yapı incelemesi kuramına ulaşmaktadır. Yapı incelemesinde, eserler önce okuma birimlerine ayrılmıştır. Bu yöntemle, eserlerin kesitler hâlinde ele alınarak analiz edilmesi sağlanmıştır. Yapı incelemesinin sonraki aşamasında, kişiler arasındaki çatışmalar ve bu çatışmaların temel motivasyon kaynakları, şema dilinde ifade edilmiştir. Yine bazı eserlerde bulunan üçgen arzu modeli çatışması gibi temel çatışmalar şemalaştırılmış, eserler son olarak da Greimas'ın Göstergebilimsel Dörtgen Şeması ile özetlenmiştir. Eserlerin incelenmesinde asıl gaye, bu eserlerin yapı özelliklerinin ortaya koyulması olduğu için, kronolojik sıralama yerine "dörtlemeler-üçlemeler-ikilemeler ve tek ciltten oluşan romanlar" sıralaması yapılmıştır. Bu incelemede, nehir romanların ilk ciltlerinin yayın tarihi esas alınmış, tek ciltten oluşan eserler ise kronolojik olarak incelenmiştir.

Çalışmanın kişi incelemeleri kısmında, klasik kişi inceleme yöntemlerinin yanında, farklı psikanalitik kuramlar uygulanmıştır. Kişilerin çoğunun analizi Freudcu kuramlarla yapılabilmektedir; ancak arketipik özellikler taşıyan kişiler, Jungcu kuramlarla incelenmeyi gerektirmiştir. Bu temel isimlerin dışında, Yalom gibi modern psikanaliz kuramcılarından da faydalanılmıştır.

Mekân incelemelerinde de kişi-mekân bağlantısı üzerinden analiz yöntemine başvurularak, öncelikle psikanalitik yöntemlerden faydalanılmıştır. Eserlerin çoğunun Çukurova Bölgesi üzerinde yoğunlaşmış olması sebebiyle, eserlerde kullanılan mekân unsurları, özellikle bölgedeki sınıf yapılarını belirlemeleri açısından incelenmiştir. Çukurova Bölgesi dışında geçen az sayıda eserde ise, ağalık kurumunun yerini başka güçler ve çatışmalar almıştır. Bu mekanlarda da yine sıradan insanın hikâyesinin anlatıldığı gözlemlenebilmektedir.

Çalışmanın zaman kavramı ile ilgili olan bölümünde, daha önceden kesitlere ayrılmış eserin her bölümünde geçen zaman özellikleri ele alınmıştır. Bu incelemede, anlatma zamanı ve vaka zamanı ile aktarılan bölümler birbirlerinden ayrılmıştır. Zaman çalışmasında, ayrıca eserlerde bulunan zaman belirleme ifadeleri de incelenmiştir.

Zihniyet incelemesi, eserlerin yansıttığı dönemlerin ve eserlerdeki kişilerin temsilcileri bulundukları zihnî yapıların, karşılaştırmalı bir biçimde analiz edilmesinden oluşmaktadır. Yapılan bu incelemeler, sonuç bölümünde değerlendirilmiştir.

Bu çalışma, Yaşar Kemal'in tanıtımının yapıldığı monografik özellikler gösteren Birinci Bölüm, yine bu bölümün sonunda bulunabilecek olan Çukurova tarihinin ele alındığı bir alt başlık; roman incelemesi kuramlarının tartışıldığı İkinci Bölüm ve yazarın eserlerinin incelendiği Üçüncü Bölüm'den oluşmaktadır. Yapılan incelemeler, Sonuç Bölümü'nde değerlendirilmiş ve çalışmanın son kısmına da bir Kaynakça eklenmiştir. Son olarak, eserlerde adı geçen önemli kuramcılar, roman kuramına ilişkin önemli terimler, yine eserlerde bulunan kurmaca kişilerle gerçek kişiler, mekân isimleri gibi başlıklar, bir dizinle sunulmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

YAŞAR KEMAL

Hikâye Anlatıcısının Hikâyesi: Yaşar Kemal'in Yaşam Öyküsüne Genel Bir Bakış

Yaşar Kemal, Adana'nın Osmaniye İlçesi'ne bağlı Hemite Köyü'nde (Gökçedam) doğar. Kürt asıllı olmakla birlikte, ailenin soyağacı hakkında kesin bilgi bulunmamaktadır. Yaşar Kemal'in yakın dostu Arif Keskiner, ailenin Luvan Aşireti'nden geldiğini, bu aşiretin de Kafkasya'dan Seydişehir'e, oradan da Bursa üzerinden Van'a sürgün edildiğini ifade etmektedir[1]. Gökçeli Ailesi, aslında bu köyün eşrâfından değildir. I. Dünya Savaşı'ndaki Rus işgâli nedeniyle, Van Gölü civârında bulunan Ernis Köyü'nden (Günseli) göçerek, Adana'nın Osmaniye İlçesi'ne bağlı olan bu köye yerleşirler. Doğum yılı, bazı kaynaklarda 1923, bazı kaynaklarda ise 1926 olarak geçer. Bunun nedeni, Kemal'in nüfus cüzdanının, o ilkokulu bitirdiği zaman çıkarılmasıdır[2]. Yazar, daha sonra doğum tarihinin 1923 olduğunu tespit etmiş olsa da bu bilgi de kesin değildir[3]. Annesi, Nigâr Hanım; babası, Sâdık Efendi'dir. Adını, babasının iş ortağı ve Mustafa Kemal Atatürk'ün yakın arkadaşı Ali Saip Ursavaş Bey koyar. Aslında adı, Mustafa Kemal'dir. Bu isim zamanla, babasının adıyla anılır ve Kemal Sadık olur. Daha sonra da köyün adı da eklenerek Kemal Sadık Göğçeli'ye evrilir[4].

Kemal'in hayat hikâyesi, daha o doğmadan başlamıştır. Yazar, özyaşam öyküsünü anlatırken, kendinden önce geçilmiş yolları, göçülen toprakları ve maceraları, ailesinin hatıraları üzerinden "yaşar". Bu yaşanmış olayları da eserlerinde yeniden kurgulama yolunu seçer. Kimsecik Üçlemesi, bunun en önemli örneğidir. Annesinden dinlediği olaylar, bizzat yaşanmışçasına hâfızasında yer etmiştir. Alain Bosquet ile yaptığı görüşmelerde Kemal'in, ailesinin Hemite'ye geliş macerasına özellikle önem verdiği dikkati çekmektedir. Bu göç hâdisesi, yazarın hayatının dönüm noktasını belirlediği için, yaşam öyküsünün de güçlü bir parçasıdır. Büyük anası, göç sırasında, ölmek üzere olan bir çocuk bulur. Yusuf adındaki bu çocuğu, evlat edinirler. Yıllar sonra Yusuf, Sâdık Efendi'yi göğsünden hançerleyerek öldürecek, sonra da başka bir suçtan on sekiz yıl hapis yatacaktır[5]. Babası öldüğünde Kemal, henüz dört buçuk yaşındadır. Bu olay, Kemal'i derinden etkiler:

---

1 Keskiner, A. (2013). Binbir Renk Binbir Çiçek "Yaşar Kemal'li Anılar". İstanbul: Doğan Kitap, 67.

2 Çiftlikçi, R. (1993). Yaşar Kemal: Yazar, Eser, Üslup, 1993 (YÖK Tez Merkezi, s. XIII) (Ramazan Çiftlikçi'nin doktora çalışmasında Kemal'in ilkokul mezuniyet belgesinin fotoğrafı bulunmaktadır.)

3 Kemal, Y. (2004). Yaşar Kemal Kendini Anlatıyor *Alain Basquet ile Görüşmeler*. İstanbul: YKY, 33.

4 Keskiner, A. Binbir Renk Binbir Çiçek "Yaşar Kemal'li Anılar". A.g.e, 129.

5 Şeker, A. (2011). Bir Anadolu Ozanı *Yaşar Kemal*. Ankara: Eğiten Kitap, 67.

"Ben, babam camide, o, namaz kılarken yanındaydım, hançerlendiği akşamdan sonra, sabaha kadar 'yüreğim yanıyor' diye ağladım. Ardından da kekeme oldum ve on iki yaşıma kadar zor konuştum. (...) Babamın ölümününe uzun yıllar inanmadım ve onun mezarına hiç gitmedim. Uzun yıllar mezarlığın yanından bile geçmedim. Öldüğünden dolayı ona derinden kırıldım, küstüm. Herkesin babası yaşarken benim babam neden öldürülmüştü, bunu da bir türlü anlayamıyordum" [6].

Bir gözünü, daha çok küçük bir çocukken, kurban kesimi sırasında bıçağın kayıp yüzüne gelmesi sonucunda kaybeden Kemal, önce dokuz yaşındayken Burhanlı Köyü'ndeki ilkokula gider, daha sonra Kadirli İlkokulu'nu bitirir ve ortaokulu son sınıfta terk eder. Amcası Tahir, babanın ölümünden sonra kalan mirası dağıtır ve Kemal'in annesi ile evlenir. Ailenin paraya ihtiyacı vardır. Bu dönemde, çeşitli işler yapmaya başlar ve 1939'da Adana Halkevi Dergisi Görüşler'de ilk şiiri Seyhan'ı yayımlar[7]. Kuzucuoğlu Pamuk Üretme Çiftliği'nde ırgat kâtipliği (1941), Ramazanoğlu Kitaplığı'nda hademelik (1942), Zirâi Mücadele'de ırgatbaşılığı ve Bahçe Köyü'nde öğretmen vekilliği (1942-1943) görevlerinin yanısıra, farklı alanlarda işçilik de yapmıştır[8]. Irgatlık yaptığı ve büyük sıkıntılar yaşadığı dönemlerde tuttuğu günlüğünü, yıllar sonra annesinin sandığında bulacaktır. Günlüğünde, *"Bugünlerde hiç yemek yemiyorum, O kadar zayıfım ki, kaburgalarımı, aydınlık Savrun Suyu'nun aynasında sayıyorum"* diye yazmıştır[9]. Bu dönemde, annesi ve amcası, babasını öldüren Yusuf'u öldürmesi için sürekli telkinde bulunsa da, Yusuf'tan intikam almaz[10]. Daha sonra başka suçlardan hapse giren Yusuf, hapisten çıktıktan sonra aileden olmayan biri tarafından vurulup öldürülecektir.

Ramazanoğlu Kitaplığı'nda çalışırken, Orhan Kemal ile tanışır ve yine bu yıl, folklor derlemeleri ile şiirlerini yayımlamaya başlar, kütüphaneye kapanıp Yunan klasiklerini, Homeros'u[11] ve Çukurova'ya dâir bulabildiği bütün kitapları okur[12]. Destan türünün bu en önemli kaynaklarından büyük ölçüde etkilenen yazar, destanlar ve mitlerin, modern edebiyatta da yaşatılması gereken özellikleri olduğunu düşünmeye başlar. Nitekim daha sonraları da, bir modern Homeros olarak anılmaya başlanacaktır[13]. Bu yıllarda uzun soluklu bir işi olmaz; çok çeşitli işlerde çalışır. Köylerde dolaşıp ağıt topladığı, araştırmalar yaptığı

---

6 Kemal, Y. Yaşar Kemal Kendini Anlatıyor *Alain Basquet ile Görüşmeler*. A.g.e., 34-35.

7 Çiftlikçi, R. Yaşar Kemal: Yazar, Eser, Üslup. A.g.e., 7.

8 Tanzimattan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi, Yaşar Kemal Maddesi, YKY, İstanbul 2001, s. 1075.

9 Kemal, Y. (2010). Bugünlerde Bahar İndi. İstanbul: YKY, 16.

10 Şeker, A. Bir Anadolu Ozanı *Yaşar Kemal*. A.g.e., 67.

11 Süha Oğuzertem (Yayına Hazırlayan), Geçmişten Geleceğe Yaşar Kemal "*Bilkent Üniversitesi Türk Edebiyatı Merkezi Uluslararası Yaşar Kemal Sempozyumu*"; Yaşar Tuncer, Yaşar Kemal'i Okumak "Bir Homeros ve Cervantes Mirasçısı". A.g.e., 117-127

12 Gürsel, N. (2000). Yaşar Kemal "Bir Geçiş Dönemi Romancısı". İstanbul: Everest Yayınları, s. 97.

13 Süha Oğuzertem (Yayına Hazırlayan), Geçmişten Geleceğe Yaşar Kemal "*Bilkent Üniversitesi Türk Edebiyatı Merkezi Uluslararası Yaşar Kemal Sempozyumu*"; Doğan Hızlan, "Homeros Parantezini Genişleten Yazar", Adam Yayınları, İstanbul 2003, s. 275.

bu dönemde, Karacaoğlan ile ilgili bir toplantının haberini alır. Burada, kendi bilgilerini de dinleyicilere aktarınca, hakkında bir şikâyet yapılır: *"Bu adamın adı Komünist Kör Kemal'dir. Hemi de casustur. Kadirli'de onu tanımayan yoktu."*[14]. Kemal, bu şikâyet üzerine hayatında ilk defa karakolda sorgulanır. Sorgulanma dönemi, sadece Kemal'i değil, ailesini de büyük sıkıntılara sokmuştur. Yazar, Rus casusu olmakla da suçlanmıştır. Kemal, bütün bu olanlara anlam verememektedir. Günlüğünde şu not dikkat çekicidir:

> *"Savurun kıyısına gittim. Oradan Sülemiş'e çıktım. Sülemiş'e çıkmaktan korkuyorum. Bir gören olursa, beni buradan alır doğru Jandarma Dairesi'ne götürürler. Candarmalar da bana Rusya'yla konuştuğum telsizimin yerini sorarlar. Birkaç kere oldu bu. Döğmüyorlar. Telsizim falan yok, ben ömrümde telsiz görmedim, diyorum, inanmıyorlar. Bir yüzbaşı var biraz akıllı bir adam. Beni sorguya çekiyor, çekiyor, inanmış görünerek telsizimi soruyor. Ben kızıyorum, gülüyorum, o da kızıyor, sonra da gülüyor. Benim telsizim bir sır. Sülemiş'e çıkmağa bayılıyor[um]. Biraz inattan olacak. Ben Sülemiş'e çıkıyorum. Ne yaparsanız yapın demek istiyorum. Sülemiş'in tepesinden Çukurova bir görünüyor ki... Mavileşen, denize benzeyen bir düzlük... Sonra çizgi gibi karlı dağlar.*
>
> *Çimenlere yattım. Benden ne istiyorlar? Ne söyletmek istiyorlar? Ben ne yaptım ki şu insanlara? Bu kadar zulmedilir mi? Dolup taşıyorum. Öfkeden deli oluyorum.*
>
> *İçimde müthiş bir umut var. Bu insanlar böyle kör kalmayacaklar. Böyle aptal, böyle merhametsiz, böyle taş gibi sağır olmayacaklar."*[15]

Daha sonra, Çukurova Komünist Partisi'nde arzuhalcilik yaparken, Türk Ceza Kanunu'nun 142. Maddesi'nden yargılanır ve bir süre hapis yatar[16]. İlk öyküsü olan Pis Hikâye'yi de bu dönemde yazar. Pertev Naili Boratav, Nurullah Ataç, Arif Dino ve Güzin Dino ile bu yıllarda tanışacak ve onlarla, ömür boyu sürecek bir dostluk kuracaktır[17]. İnce Memed'i yazarken de kendi hayatından çok iyi bildiği Çukurova kesitlerini kullandığını ifade etmektedir[18]. Çukurova, Yaşar Kemal'in hem hayal dünyası hem de gerçekliğidir.

1945-1950 yıllarında hikâyeciliğe yönelen[19] yazar, 1951'den itibaren yeni bir döneme geçiş yapacaktır. Yakın dostu Abidin Dino'nun babası Arif Dino aracılığıyla[20], Cumhuriyet gazetesi nin *"Yurt Haberleri"* servisinde gazeteciliğe adım atar. Bu tarihe kadar, Kemal Sadık Göğçeli adını kullanan yazar, Cumhuriyet'teki yazılarında Yaşar Kemal adını kullanmaya başlar. 1952'de, ilk öykü kitabı Sarı Sıcak yayınlanır ve Thilda Serrero ile tanışır. Thilda

---

[14] Keskiner, A. Binbir Renk Binbir Çiçek "Yaşar Kemal'li Anılar". A.g.e.,129.

[15] Kemal, Y. (2010). Bugünlerde Bahar İndi. İstanbul: YKY, 20-21.

[16] Şeker, A. Bir Anadolu Ozanı *Yaşar Kemal*. Ag.e., 71.

[17] Andaç, F. (2012). Yaşar Kemal *Sözün Büyücüsü*. İstanbul: Kavis, 267.

[18] Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Cilt III, "Yaşar Kemal Maddesi", Dergâh Yay., İstanbul, 1979, s. 348-349

[19] Çiftlikçi, R. Yaşar Kemal: Yazar, Eser, Üslup. A.g.e., s. XIII

[20] Uyguner, M. (1993). Yaşar Kemal Yaşamı Sanatı Yapıtlarından Seçmeler. Ankara: Bilgi Yayınları, 14.

Serrero (bilinen adıyla Thilda Kemal), Türkiye'de yaşayan, İspanyol göçmeni Musevî bir aileden gelmektedir ve Sepphardi Musevîlerindendir. Padişah 2. Abdülhamit'in Baştabibi Jak Mandil Paşa'nın torunu olan Thilda Kemal, birlikte geçirdikleri uzun yıllar içinde, Yaşar Kemal'in on yedi kitabını İngilizce'ye çevirecektir.

Kemal, bu yıllarda, daha çok röportajlarıyla tanınmaktadır. 1954'te Teneke'yi yayımlar ve 1955'te yayınlanan İnce Memed I romanıyla, Varlık Roman Armağanı'nı kazanarak (1956) edebiyat dünyasında önemli bir yer edinir. İnce Memed daha sonra, dünyada en çok dile çevrilen romanlardan biri olacak, Peter Ustinov tarafından da filme alınacaktır. İnce Memed'in olağanüstü başarısı, yazarı korkutur. 1959'a kadar kurmaca metinlerden uzak duran Kemal, o dönemin hissiyatını şöyle dile getirmiştir:

> *"İnce Memed, benim yaşamında hep ürkütücü oldu. Çünkü birden patladı. O zamana kadar, çok az roman çevrilmişti başka dillere. Hiçbiri de hiçbir ülkede tanınma olanağı bulmamıştı. İnce Memed ilk olarak bestseller oldu dünyanın birçok ülkesinde. Önce İngiltere'de, sonra İskandinavya'da, Almanya'da, Fransa'da... Amerika'da bile sevilen bir roman oldu. İşte bu da benim canıma okudu. Ülkemde kanıma ekmek doğrayacak insanlar çoğaldı. Millî Emniyet bile bana Fransız Komünist Partisi'nin desteğiyle Nobel'i aldırdı. Oysa ben salt Nobel adayı olmuştum, o da kimsenin isteğiyle değil, İsveç'te üst üste çıkan yirmiye yakın, çok okunan kitaplarımın desteğiyle. (...) İnce Memed yüzünden başıma gelenleri saymakla başa çıkamam. 1964'te büyük bir Amerikan şirketi, İnce Memed'i satın aldı, senaryosunu büyük bir senarist yazdı, Türkiye'ye başvuruldu, bizim hükümet bunu reddetti. Dahası Süleyman Bey'in bir bakanı da Amerikalılar bu filmi dünyanın başka bir yerinde çekerlerse, bu dostluğumuzu zedeler, diye mektup yazdı. (...) Hiçbir kimse İnce Memed'i onaylatmadı sansüre. Ben 1977 ve 1978'de İsveç'teydim. Ecevit'in bir hükümeti de iktidardaydı. İyi niyetine karşın, Başbakan Ecevit'in bile gücü yetmedi, İnce Memed'in senaryosunu onaylatmaya. Ondan sonra Peter Ustinov da filmi Yugoslavya Türkleri arasında çevirdi. Film oynadı. Bazı ülkelerde tutmadı, kimi ülkelerde de tuttu. Oysa çağın büyük yönetmenlerinden biri olan Joseph Losey çevirseydi İnce Memed'i, belki de Hollywood'un çevirdiği büyük filmlerden biri olacaktı. (...) İnce Memed'in macerasını ancak bir kitap yazarak tamamlayabilirim. Anamdan emdiğim sütü burnumdan getirdiler. Ömrümü kararttılar."*[21]

İnce Memed'le adını dünyaya duyuran yazar, bir süredir birlikte yaşadığı Thilda Kemal'le, 1957'de evlenir. Kemal, 1963'e kadar romancılığın yanında, gazetecilik, köşe ve röportaj yazarlığı yapar. 1963'ten sonra, gazetecilikten ayrılarak, sadece yazarlıkla uğraşmaya başlar.

---

[21] Andaç, F. Yaşar Kemal *Sözün Büyücüsü*. A.g.e., 116-117

1962 yılında, Türkiye İşçi Partisi'ne katılır. Partinin Genel Yönetim Kurulu'nda ve Merkez Yürütme Kurulu'nda üyelik, Propoganda Komitesi'nde ise başkanlık görevlerinde[22] bulunan Kemal, Ahmet Taner Kışlalı ile 1987 yılında yaptığı söyleşide, TİP ile ilgili olarak şunları ifade etmiştir:

> *"17 yaşımdan bu yana sosyalist politikanın içindeyim. TİP'e girdiğim zaman, bütün yaşamımla girdim. Romanımı, hikâyemi, her şeyi bıraktım. İşçi Partisi'nde bir er gibi çalıştım. Benim kişiliğim bu... Şimdi 64 yaşındayım ve romanda hâlâ istediğimi yapamadım. Bana göre, attığım taş hâlâ istediğim kuşu vuramadı. Elbette politika insan olmanın koşullarından biridir. Eğer insansam politik bir insanım, yazarsam politik bir yazarım. Ama artık vaktimi romanımdan başka bir şeye veremem."* [23]

1967'de Ant dergisinin kurucuları arasında olan Kemal, bu derginin yayınladığı *Marksizmin Temel Kitabı* adlı eser nedeniyle 18 ay hüküm giyer, karar bozulur; çeşitli yazılar nedeniyle kovuşturmalar geçirir, 1995'te ise Der Spiegel'deki yazısı nedeniyle 20 ay hüküm giyer ve bu ceza da ertelenir. 1973'te Türkiye Yazarlar Sendikası'nın kurucularından olur. Sendikanın ilk genel başkanlığını da yapar. 1988'de kurulan PEN Yazarlar Derneği'nin de ilk başkanıdır. Kemal, Türkiye ve dünyadan aldığı birçok büyük ödül ve fahri doktor unvanlarının da sahibidir.

Yaşar Kemal, ilk eşi olan Tilda Kemal'i, 2001 yılında kaybeder. Thilda Kemal'in, ağır hastalığından kurtarılamaması, sadece Kemal için değil, edebiyat dünyası için de büyük bir kayıp olur.

Yaşar Kemal, 2002 yılının ağustos ayında akademisyen Ayşe Semiha Baban'la hayatını birleştirir. 2014 yılının yaz aylarından itibaren yaşadığı sağlık problemlerinin geri dönüşsüz bir noktaya gelmesi ile, 28 Şubat 2015 tarihinde vefat etmiştir. Yaşar Kemal'in hayat hikâyesi, aslında göründüğü kadar "ciddi" değildir. Yaşar Kemal, dostlarının ifadelerine göre, coşkulu ruh hali olan bir insandır. Metinlerinde görülen ruh, belli ki yazarın kendi ruhunun bütün yönlerini yansıtmamaktadır.

Yazarın hakkında anlatılanlar, onun yazdığı metinlerdeki "ciddi Yaşar Kemal" imgesini yıkmaktadır. Gülriz Sururi, Teneke'nin oyunlaştırılması için Yaşar Kemal'le, evinde yaptığı görüşmenin bir kısmını aktardığı şu sözlere dikkati çekmek gerekmektedir:

> "[Gülriz Sururi]: *Yaşarım benim, diyorum, gurbanın olam, iki gözümün çiçeği gel yap şu işi, bizi darda goma ve de bizi bir ele güne, namerde mohtaç eyleme. Gorhtular, üç buçuh attılar, tühürdühlerni yaladılar didirtme. Her bir şeyleri oynamah istemiyoz*

---

[22] Tanzimattan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi, Yaşar Kemal Maddesi, YKY, İstanbul 2001, s.1076

[23] Demokrasi, Roman, Dil, Eğitim, Sanat, Politika Üzerine, Haftaya Bakış, 22-28 Mart 1987 http://www.yasarkemal.net/soylesi/docs/tanerkislali.html

şincik. Şincik Teneke'nin hemi de tam zamanı. İlle de Teneke'yi oynayacaaaz ve de tek bir Teneke'yi oynayacağım, bunu bir eyi belle ve soh o güzeller güzeli kafaga.

[Yaşar Kemal]: *Ulan Cadılar Padişahı, beni bu yaştan sonra tiyatrocu bile yaparsın sen, diyor Yaşar ve giriyor havaya. Bir Zeyno Bacı olacaksın kiii...*"[24]

Nitekim yazar, sadece Gülriz Sururi'nin anılarında değil, Mina Urgan ve İlber Ortaylı gibi kalemlerin anılarında da öfkeli, inatçı ve kararlı kimliğinin yanında hayattan zevk alan ve neşesiyle etrafındakileri canlandıran bir insan olarak yer almıştır.

Hikâye Anlatıcısının Evreni: "Edebiyat Olarak Hayat"

Yaşar Kemal'in Yazarlık Macerası ve Beslendiği Kaynaklar

Yaşar Kemal'in yazma ediminin en önemli kaynağı, halkın kolektif bilinci/bilinçdışı ve halkın anlattığı hikâyeler ve bu hikâyelerin anlatılış biçimleridir. Halk hikâyelerinin gizliden ve alenen ifade ettikleri güzellikler ve acılardır. Kökeni farklı coğrafyalara, farklı kültürlere ve yüzlerle, binlerle ifade edilebilecek yıllara dayanan bu çoğunlukla sözlü hazine, Kemal'in şahsî "görme gücü" ile de birleşerek, benzeri görülmeyen bir içerik ve üslûp oluşturacaktır. Yazar, bu ortak bilince, ortak bilincin birlikteliğine bağlılığını ifade ederken, millî kültür yerine "yerel kültür"[25] kavramını yerleştirmek gerektiğinden bahsetmektedir. Yerel kültürü kaybetmek, ortak bilinci kaybetmek olacaktır. Bu da yaşadığımız toprakların hafızasının kaybı anlamına gelecektir.

Yaşar Kemal'in "hikâye anlatıcılığı" macerası, aslında o daha küçük bir çocukken başlamıştır. Ailenin eskiden Van'da yaşarken de Çukurova'ya göçtükten sonra da halk hikâyeleri ve halk hikâyecileri ile büyük denjbeglerle *(Kürt sözlü edebiyatında kilam ve stran söyleyen gezgin âşıklara verilen isim)* bağlantısı olmuş ve değişen zamanlara rağmen âşıklık geleneği, onlar için önemini sürdürmüştür:

"Bu ev, Abdale Zeyniki'nin diz çöküp destan söylediği evdir..."[26]

Kemal, yazıyı ilk gördüğü günü bile hatırlamaktadır. Köye gelen bir çerçinin, yazı yazdığını görüp meraklanır. Bunun adının yazı olduğunu, amcasından öğrenecek, daha sonra da camide eski alfabeyi öğrenmeye çalışacaktır. Bu dönemde, Âşık Kemal adıyla türküler söylemeye başlar. Bölge, Dadaloğlu gibi büyük isimlerin yaşadığı, toprağında şiir ve ağıt olan bir bölgedir. Destancılık geleneği de o zamanlar devam etmektedir. Gebeli Köyü'nden Âşık Murtaza ve Küçük Mehmet, Güdümen Ahmet, Çolak Ökkeş ve Gavurdağlı Âşık Hacı gibi isimleri, Yaşar Kemal hafızasından hiç çıkaramayacaktır.[27] Yaşadığı köy,

---

[24] Sururi, G. (2002). Kıldan İnce Kılıçtan Keskince. İstanbul: Doğan Kitap, 357.

[25] Kemal, Y. (2009). Binbir Çiçekli Bahçe. İstanbul: YKY, 56-77.

[26] Kemal, Y. Yaşar Kemal Kendini Anlatıyor. A.g.e., 42.

[27] Keskiner, A. Binbir Renk Binbir Çiçek "Yaşar Kemal'li Anılar". A.g.e., 66.

Karacaoğlan'ın şiirlerinin söylendiği mekândır, yakın bir köy olan Hörü Uşağı'nda ise, ünlü bir saz şâiri vardır: Kul Abdurrahman. Türküler ve saz şâirlerinin evreninde büyüyen Kemal'i, bir gün Âşık Rahmi adlı bir saz şâiriyle çakıştırırlar, böylece adı duyulmaya da başlar. Bu türkü söyleme tutkusu, Kemal'i okumaya itecektir. Yazar, o günleri şöyle anlatmıştır:

> *"Bir gün Zala'nın oğlu vuruldu. Babamın arkadaşı Zala'nın oğlu. Ben de onu severim. Eşkıya bu, eve gelip giderdi. Onun üstüne bir ağıt yaktım. Anam onu çok severdi. Sabahleyin kalkınca benim ağıdı, anamın sevdiği ağıdı unutmuştum. Ulan ne yapayım? Ne yapayım? Bizim Mehmet Şahin'in ablası var, Burhanlı Köyü'nde; ilk defa okula gidip geliyor. Ulan, dedim. Ben de gidiyorum. Mehmet'in yanına takılıp gittim. Ayağım yalın, köy çocukları fistan giyer, bende de fistan var. Ali Rıza diye bir Niğdeli öğretmen vardı. Gittim, 'Ben okumaya geldim efendim' dedim. 'Eee, ayağında ayakkabı yok, şalvar da yok, bilmem neyin de yok' dedi. 'Paran var mı? Yok... Kalemin, defterin var mı? Yok.' Ben de dedim ki, 'Vallahi ben üç ay okuyacağım'. 'Niye üç ay okuyacaksın?' dedi. 'Ben üç ayda öğrenirim bunu,' dedim. 'Türkülerimi yazacağım, vallahi billahi bir gün fazla okursam adam değilim, belki bir ayda da öğrenirim,' dedim. Ben başına belâ oldum. 'Beş sene oku evlâdım, zaten biz sizleri okutmak için varız,' dedi. En sonunda öğretmen baş edemedi, 25 kuruş verdi bana. 'Git' dedi, 'Kalem kâğıt al, otur yaz.' Ben defteri akşama kadar bitirdim."*[28]

Yaşar Kemal'in Ali Rıza Bey'den başka bir öğretmeni daha vardır: Abdullah Zeki Çukurova. Çukurova, Kemal'in saz şâirliğini de geliştiren çok yönlü bir eğitimcidir. İlkokul son sınıfta, yörenin önemli saz şâirlerinden Âşık Rahmi ile çakışan Kemal, büyük şâirin karşısında, bir gecenin sabahına kadar dayanır ve kendisine bir saz hediye edilir. Çukurova'nın övgüleri, Kemal'in anılarında da yer eder[29]. Bu çakışmadan sonra Âşık Rahmi, Yaşar Kemal'in saz şâiri olmasını ister; ama yazar, bunun yerine okula devam etme kararını verir. Yine de yazarın saz şairleri ve saz şiirleri evreni ile olan bağlantısı kopmamıştır. Nitekim Tharaud da Kemal'i Homeros'un oğlu olan bir âşık[30] olarak tanımlamaktadır.

Yazarın okuma yazma öğrenmesini, dolaylı olarak sağlayan anne Nigâr Hanım, ailenin zengin belleği ve bu belleği taşıyan kadınlarının en güçlü örneğidir. Aslında Kemal'in türkü tutkusundan başlangıçta hoşlanmayan anne, onun okumasını da istemez; ama bu bahsi geçen "kaybolan ağıt"ı duyduktan sonra, ses etmemeye başlar[31]. Nihayetinde kendisi de

---

[28] Andaç, F. Yaşar Kemal *Sözün Büyücüsü*. A.g.e., 59.

[29] Kemal, Y. Yaşar Kemal Kendini Anlatıyor *Alain Basquet ile Görüşmeler*. A.g.e., 39.

[30] Tharaud, B. (2012) Yaşar Kemal, Son of Homer, Texas Studies in Literature and Language, Sayı: 54/ 4, Kış 2012, (sayfa belirtilmemiş).

[31] Kemal, Y. Yaşar Kemal Kendini Anlatıyor *Alain Basquet ile Görüşmeler*. A.g.e., 37.

derin hassasiyetleri olan bir hikâye anlatıcısıdır. Annenin anlattığı tarih ve düş, yazarın kendine ifade zenginliğinin kaynaklarından biri olur:

> *"Bu anlatacaklarımı ben yaşamadım. Aileden, dahası da anamdan duyduklarımdır. Anamın çok güçlü bir belleği vardı. Hiçbir şeyi unutmazdı. Babamın amcaoğlu Yusuf Ağa'yla bir lades tutmuş, bu lades on dört yıl sürmüş, sonunda anam LADES demişti. Çok da güzel konuşuyordu. Yazık ki Türkçesi kıttı. Belki Kürtçeyi bir destancıdan daha güzel konuşurdu. O bir masal, bir destan, bir olay anlatırken herkesi lalü ebkem ağzına baktırırdı. Ben de onun anlatımına hayrandım. Onun anlatıları beni büyülerdi. Bunca yıl, hiç konuşmadığım halde daha Kürtçeyi anlayabiliyor, biraz da konuşabiliyorsam onun yüzündendir."* [32]

Kemal'in evrenindeki tek destansı ve kudretli kadın, annesi değildir. Onun hayatındaki bir diğer önemli kişi de babaannesi olan Hırde Hanım'dır. Büyük Ana, Kemal'in bizzat dinlediği, gözlemlediği bir kişi değildir. Ailenin göçünün sonunda, kendilerine verilen eve yerleştikleri gün hayata gözlerini yumar; ama hikâyesi anlatılmaya devam eder. Bu hikâye, Kemal'e de ulaşır. Büyük Ana, Yaşar Kemal'in romanlarında sıkça görülen dağlarda dolanan ve dağlara hükmeden kadınların esin kaynağı olmalıdır:

> *"Ailemin macerasını yazarken, bir de babamın anasından söz etmek gerek. Dediklerine göre babam bir metre doksandan daha uzun bir insandı, anasıysa küçücük bir kadın. Köylerden yola çıktıklarında büyük anam hastaymış. Babam anasını sırtına almış Van'a kadar onu sırtında taşımış. Mezopotamya Çölü'nü de böyle geçmişler. Atları olması gerek. Çünkü yaşamlarını anlatırlarken attan, hem de soylu atlardan çok söz ediyorlardı. Öyleyse babam anasını niçin sırtında taşıyormuş, ben buna birtakım sebepler aradım, sanırım buldum da. (...) Anaları da atın birine binebilirmiş ya, babam hasta anası incinmesin diye bir buçuk yıl, Van'dan Çukurova'ya kadar onu sırtında taşımış. (...) Bir sabah tanyeri ışımadan kalkıyorlar ki, ana yatağında yok. Babam orayı burayı, yanı yöreyi araştırıyor ki, ana ortalarda yok. Göçmeye hazırlanıyorlar, denkleri toplamışlar ya ana ortalarda yok. (...) Anayı o gün de bulamıyorlar. Üçüncü gün babam öğleye kadar hiçbir yere kımıldamıyor, sonra da yerini buldum anamın, diye fırlıyor, geldikleri yöne koşarak yola düşüyor. (...) Varıyor bakıyor ki anası bir hurma ağacının altında uyumuş. Onu uyandırmıyor, kendisi de zaten yorgunluktan ölüyor, o da anasının yanına kıvrılıyor. Gün ışırken de bir uyanıyor ki anası yok yanında, hemen koşarak yola düşüyor, o çöldeki çizgilere de yol denirse eğer. Uzaktan yumulmuş, iki kat olmuş anasının karaltısını görüyor. Ona yetişiyor. 'Ana nereye?' Ana konuşmuyor. Onu sırtına almak istiyor. Ana oğlunun sırtına binmemek için çırpınıyor. Hurmaların altına geliyor. Bir yerlerden bir parmak*

---

[32] Kemal, Y. Yaşar Kemal Kendini Anlatıyor *Alain Basquet ile Görüşmeler*. A.g.e., 16.

kalınlığında bir su kaynıyor. O da az ileride çölün kumlarında uçup gidiyor. Bir su içip dinleniyorlar. Babam inatçı, durmadan anasının nereye kaçtığını soruyor. Ana edemiyor, öfkeyle karşılık veriyor oğluna: 'Cehennemin dibine gidiyorum. Nereye gideceğim, elbette köyüme, gavurların içine gidiyorum. Onlar da insan, beni yiyecek değiller ya, siz kaçın, bakalım nereye kadar kaçacaksınız?'"[33]

Bilge kadınlarla ve anonim anlatılarla başlayan maceranın ilk ayağına, yukarıdaki örnekler ışığında ulaşmak mümkün olmaktadır. Kemal'in kendi yaşam öyküsü de diğer bir kaynaktır. Kimsecik serisinin özneleri, yazarın kendi küçüklük ve gençlik hatıralarının ilhâmıyla hayata katılır. Pek çok eserinde, kendi hikâyesinin izleri vardır; yaşadığı yerler, çalıştığı işler[34] ve tanıdığı insanlar, kitaplarında yeniden yaşar. Bu tutum da yazarın pek çok eserinin *"roman a clef"* (Gerçek hayattan alınmış kişilerin, yer yer farklı isimler alarak kullanıldığı romanlar) olarak değerlendirilmesini mümkün kılacaktır.

Farklı geleneklerin içinde büyüyen Kemal'in bir hikâye ve roman yazarı olmadan önceki ilgi alanı, folklorik araştırmalardır. Küçük yaşlarından itibaren saz şâirlerine ve halk hikâyelerine merak saldığını, yukarıda ifade edilmiştir. Eserlerinde kullandığı dil, hatta bazen eserin adı bile yazarın derin folklorik bilgisine dayanabilmektedir. Osman Şahin, bu hususta "Yılanı Öldürseler" adlı esere dikkati çekerken, *"Aktaşı kaldırsalar/ Yılanı öldürseler/ Küçükten yar seveni/ Cennete gönderseler"* türküsünün, eserin isminin kaynağı olduğunu belirtmektedir. Bu türkü, bir Fethiye türküsüdür ve Yaşar Kemal de türküler âlemine de hâkim bir yazardır. Benzer örnekleri, İnce Memed'de de görülmektedir[35]. Kurallara, edebî kısıtlamalara bağlı kalmadan -ama destan söyleyiciliği geleneğinden de ayrılmadan- kendine özgü bir dil ve yapı geliştirebilmiş olmasının sırrı da belki bu çok yönlü ve çoksesli gelenekten gelmesindedir. Bu yapı, Sabahattin Eyüboğlu ile yıllar süren halk edebiyatı çalışmalarına, klasik bir isim vermemek konusunda fikir birliğine varmalarından da anlaşılmaktadır:

"Derlemenin adı için 'Öyle antoloji gibi falan bir ad koymayalım," dedi. Bu da iyi olurdu. Aklımıza geldikçe bundan sonra köşeye bir de adlar yazmaya başladık. İşte o yazdığımız bir sürü ad arasından ben 'Gökyüzü Mavi Kaldı'yı seçtim."[36]

Yazarın beslendiği diğer bir kaynak ise destan (epope) geleneğidir. Sadece yöresel anlatılar değil, bütün dünyanın zerresine karışmış, bütün dünyayı besleyen, insan soyunun ortak üretimi olan her destan, onun kaynağıdır. Destan, mit, efsane ve halk anlatısı, belki de insan soyunun yegâne yaratısı, hatta yazarın açıklamasına bakıldığında, belki de bir arketiptir:

---

[33] Kemal, Y. Yaşar Kemal Kendini Anlatıyor *Alain Basquet ile Görüşmeler*. A.g.e., 20-21.

[34] Kemal, Y. (2016). Hüyükteki Nar Ağacı. İstanbul: YKY.

[35] Şahin, O. Yaşar Kemal "Geniş Bir Nehrin Akışı". İstanbul: Kaynak Yayınları, 49.

[36] Sabahattin Eyüboğlu, Yaşar Kemal, Gökyüzü Mavi Kaldı, Toros Yayınları, İstanbul 1992, s.16.

"Ben biliyorum ki, efsane öyle okumuşluğa filan bakmaz. Efsane insanoğlunun içindedir. Ölüm gibi, arılık gibi, korku gibi temellidir insanda. İnsanoğlu yaratıcıdır. Sıkışınca taşı un eder, kayaları deler, toprağın altını üstüne getirir, en umulmaz yerden kendine bir dost çıkarır. Yani insanoğlu, yaratmadan edemez. Bulunduğu bölgeye, durumlara bağlıdır yaratmasının patlak vermesi... Göçebenin kilimi, nakışı, yerlinin taşı, yapısı, heykeli, resmi. Bunlarla birlikte destanı, türküsü, masalı, efsanesi... İnsanoğlu yaratır oğlu yaratır... Bunun çaresi yok."[37]

Yazar, destana ve destan geleneğine olağanüstü bir önem vermektedir. Ailesinin geleneğinde de bu önem vardır; hatta bu önem, aslında tüm insanlık tarihinde vardır. Bu yüzden, bütün büyük metinler, biraz da destandır. Yine bu yüzden, bütün kültürler ve halklar, bir şekilde birbirlerine -ezelden- bağlıdır. Halkın anlatısına hâkim olmak, pek çok büyük yazarın ortak noktasıdır. Gorki'yi, Lesskov'u ve Kemal'i, farklı coğrafyalarda "bir" yapan da bu duygudur[38]. *"Epope, insanlıktır"*[39] diyen Yaşar Kemal, Zeynep Oral'ın kendisiyle yaptığı söyleşide de efsanelerin önemini şu şekilde ifade etmektedir:

"Çocukluğumda kıtlık dönemlerinde halkın nasıl erenler 'yarattığına', onlara nasıl güvendiğine şahit olmuştum. Durum düzelince bu erenleri unuturlar hatta onlarla alay bile ederlerdi. İşte ben bunun hakkında yazdım. İnsanoğlu zor günlerde hep yarattığı efsanelere sığınmıştır. Bundan sonra da sığınacaktır. Tüm toplumlar nasıl efsaneler yaratıyorsa bunu bireyler de yapmaktadır. İnsan hayatın efsane ve gerçeğin birbirinden ayrılamaz bir bileşimi. İşte romanlarımda ben bunun üzerinde duruyorum yani sadece toplumun efsane ve hayaller yaratma yolları üzerinde duruyorum. İşte bazı toplumlarda bu melekenin tükenmesi ile yabancılaşmayı aynı şey olarak görüyorum."[40]

Bu zengin kültür ve bu kültürün, kolektif bilinçaltına kadar inerek kuşaktan kuşağa aktarılması, Propp'tan beri roman kuramcılarının da üzerinde durduğu en önemli anlatı kaynaklarından birisidir. Epopenin ayırıcı özelliği, doğal bir elemeye, bir toplumsal elemeye maruz kalmasıdır:

"Bir çağda, diyelim büyük bir şiir, destan kişiliği çıkıyor. Diyelim ki bu sudur, bir kaynaktır. Zamanla bu su ona katılan pınarlarla, çaylarla, başka sularla gittikçe büyüyor başka büyük suları da aldığı oluyor. İşte büyük destanlar da böyledir. Kimbilir yazıya geçinceye kadar İlyada ne kadar çok destancının dilinden geçmiş, kimbilir o zamana kadar İlyada'yı kaç milyon kişi dinlemiştir. Dede Korkut da öyle."[41]

---

[37] Kemal, Y. (2011). Röportaj Yazarlığında 60 Yıl. İstanbul: YKY, 236-237.
[38] Kula, O. B. (2013). Marx, Benjamin, Adorno Sanat ve Edebiyat. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 196.
[39] Kemal, Y. (2009). Zulmün Artsın. İstanbul: YKY, 78.
[40] Kaya, M. (2015) Türk Romanında Destan Etkisi. İstanbul: Kesit Yayınları, 171-172.
[41] Kemal, Y. (2009). Binbir Çiçekli Bahçe. İstanbul: YKY, 130.

Epope, geniş, sınırları belirsiz ve güçlü bir anlatıdır. Âşıkların sözleriyle büyüyen çocuk, Abdale *Zeyniki'nin* (Orijinal isim, Evdalê Zeynikê'dir.) *diz çöküp destan söylediği* evin çocuğu, bu gücün farkındadır, bu gücün dokuduğu kilimin bir düğümüdür[42] ve bu gücü kullanmayı da bilir:

> *"Kayaların üstünde dinledim bütün destanları, destancıları... Destanlar, her yönleriyle insanlığın aynasıdır, diyeceğim, ama diyemiyorum. Bu ayna sözcüğünün edebiyatta öylesine canına okudular da... Epope insanlıktır. Eğer epopeler olmasaydı, insanlığımı, öğrenebildiğimiz kadar, öğrenmek kolay olmayacaktı. Belki de insanlığın en mükemmel yapıları epopelerdir. Çünkü epopeleri bir kişi, beş kişi yapmamıştır, epopeleri tarih boyunca seyircilerle, dinleyicilerle birlikte büyük destancılar soyu yapmıştır. (...) Epopelerle büyüdüm, keskin mavi kayalıklar üstünde... Açlık, yoksulluk, sıtma. Ama bir yandan da büyük destancı Murtaza Ağa, uzun, ince, güzel yüzüyle, olgun, doğa gibi yalın... Sazının üstüne yumulur, destan söylerken, anlatırken devleşen, türlü kılıklara giren... (...) Ben doğa içinde doğmuş, büyümüş bir insanım. Ben epopelerle, türkülerle, masallarla büyümüş bir insanım. Bu yaşa geldim, birazcık bir şeyler öğrendim insanlık üstüne. Çoğunu da epopelerden öğrendim. Epopelerin temelinde insanlık var. Epopelerin temelinde, iyi ki bu dünyaya gelebilmişiz var. Dünyaya gelebilmiş olma talihinin sevinci var. Ne kadar ölüm acısı varsa da onu çok çok bastıran, dünyaya gelmiş olmamızın sevinci var. İşte bu, sağlıklı dünya, sağlıklı insanlıktır. Ben de sevinç içindeyim, dünyaya geldiğim için, bütün insanlık gibi."*[43]

Epope geleneğinin sürdürülmesi, sadece kültürel bir olgu değildir; epope ve genel anlamıyla söylence kültürü, insan psişesinin de bütünlüğünü oluşturan ögelerden biridir. Modern dünyada "hayali" olarak algılanan, yer yer değersiz görülen eski kültürler, bireyin kendini gerçekleştirebilmesi[44] için yüzleşmesi gereken anima ve animusun da kaynaklarıdır. Yaşar Kemal -öyle görülüyor ki- doğanın ve eskinin ruhunun da kahramanlarını oluştururken başvurması gereken bir kaynak olduğunu -bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde- kavramıştır. Böylece dünya edebiyatında da: *"Yapısalcılık sonrası ve yapıbozmacı yazarlarla eleştirmenlerin sevgi, cesaret ve adalet gibi temel insan değerlerini, hiçbir içkin değer taşımayan salt toplumsal yapılandırmalar olarak gördükleri bir çağda, Kemal çok heyecan verici ve eski moda -ama çok gerekli- bir yazar"*[45] olarak tanımlanma şansını da kazanmıştır. Ancak Yaşar Kemal'in epope geleneği ile arasında kurduğu bağ, yukarıda ifade edildiği gibi "eski moda" olmaktan ziyade, modern bir epope yorumculuğuyla ifade edilmelidir:

---

[42] İleri okuma için: Pertev Naili Boratav, Bilim ve Sanat, Şubat 1982, Sayı:14, 9-15.

[43] Kemal, Y. Zulmün Artsın. A.g.e., 78-79, 80.

[44] Jung, C. G. (2015). Kırmızı Kitap "Liber Novus". İstanbul: Kaknüs Psikoloji, 73.

[45] Tharaud, B. (2002). Yaşar Kemal'in Çukurova Romanlarında Doğa ve Varoluş. Adam Sanat Yaşar Kemal Özel Sayısı, Sayı: 6, 91.

"[Onun] Romanlarının epope'yle sınırlandırılması, Yaşar Kemal'in kurguladığı roman gerçeğine çok yönden aykırı düşer. Çünkü epopenin dili ortaktır. Yaşar Kemal ise, ortak bir dilin değil, üslubunun gerektirdiği bir dilin, Türkçe söyleme beğenisinin ardındadır. Şiirsel üslubunun kaynağı burada aranmalıdır."[46]

Yaşar Kemal'in esinlendiği kültür kodları içinde bir de eşkıya kültüründen bahsetmek gerekmektedir. Kemal'in eşkıyaların evrenine olağanüstü derecede hâkim olmasının da destansı üslûbunun da altında atan nedenlerden biri de yine annesi Nigâr Hanım'dır. Nigâr Hanım'ın erkek kardeşi, Kızıkan Aşireti'nin en ünlü eşkıyası Mahiro'dur. Annesinin amcası Çerko da bir eşkıyadır. Amcasının oğlu Rıza da eşkıya olur. Bu eşkıyaların yarı gerçekçi, yarı olağanüstü maceralarını dinleyerek büyüyen yazar, pek çok kitabında bu etkilerin olduğunu belirtmektedir[47]. Ailenin yaşadığı bölge, zaten bir "eşkıyalar bölgesi"dir. Hatta İnce Memed serisinin dikkat çekici yapısını belirleyen diken hikâyelerinden birini, ilk İnce Memed'in çakırdikeni hikâyesini, ünlü eşkıya Remzi Bey'den dinlemiştir[48]. Eşkıya hikâyeleri, biraz da modern çağlarda yaşayan antik kahramanların hikâyeleridir ve Yaşar Kemal de bu hikâyelerin içinde büyümüş bir çocuktur:

"Şimdi ben bu eşkıyaları tanıdım tabii... Mahiro diye bir dayım vardı. Doğu Anadolu'nun en büyük eşkıyalarından biri. Çok müthiş bir macerası vardı adamın. Anamın ailesi hep eşkıya. Anamın babası eşkıya, amcası eşkıya. Çerko diye bir amcası var. 'Çerko Kardeşler' diyorlar bunlara. Bunların macerası da dehşet. Ortadirek'te onun yaşamından bir parça vardır."[49]

Eşkıyaların hikâyelerini anlatma arzusu, belki biraz, eski müthiş kahramanları ve *participation mystique*'i, modern bilinçdışında, yeniden canlandırma çabasıdır. Eşkıya kültüründen beslenen toplumda, nihayetinde, "sıradan insan"ın başa çıkamadığı "büyük güçler/güçlüler", bu çağlarda da dünya üzerinde yaşamaya devam eder. Kemal'in, farklı yerlerdeki farklı yazılarında ve konuşmalarında, hep altını çizdiği "mecbur insan", bu itkiyle yaratılır:

"Ben, her insanı yaratıcı saydığım gibi, her insanın içinde de bir başkaldırı kurdu olduğuna inanırım. O başkaldırı 'mecbur' insanı da yaratır. Fukara, Sefil İbrahim'in oğlu Memed'in yakasını bırakıyor mu? Fukaracık çırpınıyor, çırpınıyor, bin ağa öldürse beş binini geleceği bilinci var ya, ne yapsın, yakasını köylülerin elinden bir türlü kurtaramıyor ki...

Her çağın bir mit yaratma biçimi var. Eski Mısır'da başka mitler var. Sümerler'de, Asurlar'da, Hıristiyanlar'da, Müslümanlar'da, kuzeyde, güneyde mit yaratma

---

[46] Şeker, A. Bir Anadolu Ozanı *Yaşar Kemal*. Ag.e., 3-4.

[47] Kemal, Y. Yaşar Kemal Kendini Anlatıyor *Alain Basquet ile Görüşmeler*. A.g.e., 34-35.

[48] Kemal, Y. Zulmün Artsın. A.g.e., 219.

[49] Andaç, F. Yaşar Kemal "Sözün Büyücüsü". İstanbul: Kavis Yayınları, 205-206.

biçimleri hep değişiyor. Benim savım şu ki, kıyamete kadar insanlar mit dünyaları, düş dünyaları yaratarak o dünyalara sığınacaklardır. Bir karanlıktan gelip başka bir karanlığa karışırken, insanlar ne yapabilirler, dersiniz. Bir de bunca doyumsuzluk varken... Bütün bunlar bitti, diyeceksiniz; bitti diyelim, yenileri çıkar, onlar da bizim aklımıza hayalimize gelmeyecek mitler yaratacaklardır. Günümüzün bu karmaşasında bile her gün ne mitler yaratılıp sığınılıyor. İnsanoğlu düş gördükçe insandır."[50]

Mecbur insanın, Yaşar Kemal'in romanlarındaki en bilinen örneği, İnce Memed karakteridir. Memed, dört ciltlik nehir roman boyunca hep eyleme geçmeye zorlanır. Kendisi için istedikleri ile halkın ondan bekledikleri arasında kalmaya zorlanır. Bir başka örnek de Dağın Öte Yüzü Üçlemesi'nin Uzun Ali'sidir. Ama Ali, *"sıradan bir arka plana sahip olmasına rağmen olağanüstü bir karakter olan Memed'in karşısında, basit bir adamdır. Uzun Ali, köylüleri örgütleyemez ve merhametsiz* [bir karakter olan] *Muhtar karşısında yenik düşer. Onun başkaldırısı,* [sadece] *sessiz bir çığlık olarak kalır."*[51]

Yaşar Kemal, eşkıyalık olgusuna iki yönde -yani iyi eşkıya ve kötü eşkıya yönünde- de baksa da onun özne eşkıyalarını Hobsbawn'ın ifadesiyle "sosyal eşkıya"[52] olarak tanımlamak doğru olacaktır. Yaşar Kemal'in eşkıyaları genellikle, haksızlık ve eşitsizliklere başkaldıran, halkçı, hatta devrimci eşkıyalardır.

Bütün bu zenginliklerin içinde, belki de en önemli kaynak, Çukurova'dır. Diğer bölgelere de aydınlık bir görüş açısıyla ve teferruatlı bir algıyla bakabilen Kemal, Çukurova konusunda ayrı bir zengin görme gücüne sahiptir. Çukurova'nın destanını, belki de doğduğu günden beri anlatıyor olması, bunun nedenidir. Yazar, Çukurova'nın kendisi üzerindeki etkisini şu sözlerle ifade etmektedir:

"Kayalıklı bir koyakta bir köy, kuzeyde bir dağ, çırılçıplak. Güneyde yüksek bir kayalığın sivrisinin düzlüğünde bir ortaçağ kalesi, kalesinin altında amfiteatr gibi kayalıklar. Köyün son evleri, bu merdiven merdiven yükselmiş kayalığa dayamış sırtını. Köyün önü, Akdeniz'e kadar dümdüz bir mavileyen ova. Koyun tam kıyıcığından da, köyün evlerini yalayarak geçen Ceyhan Irmağı. Köy, altmış evlikti o zamanlar. Ben bu köyde doğdum, on dört yaşıma kadar da burada yaşadım. Ovaya çakıltaşları serilmişti. Köyün kayalıklarında ok sıkan, uzun boylu bir Hitit kabartması, biz kayalığa giden çocukları korkuturdu. Irmağın kıyısında güzel kokulu püren ve çok yeşil ılgın biterdi. Köy, yazları çok sıcak olur, bazı aylar, bazı günler sıcak kırk dereceye bile varırdı. Geniş, ovaya yayılmış akarsuyun yeşil kıyılarından güzel

---

[50] Kemal, Y. Binbir Çiçekli Bahçe. A.g.e., 164.

[51] Demir, S. (2016). "Dostoevsky and Yaşar Kemal: A Comparative Study of 'The Ordinary Man' Concept: A Revolt of The Ordinary Men". İdil, Cilt 5, Sayı 20, 26.

[52] Hobsbawn, E. J. Eşkıyalar. İstanbul: Agora Kitaplığı, 24-43.

bir serinlik yayılırdı köye, en büyük sıcaklarda bile. Bizim köyde çok büyük sıcaklara 'sarı sıcak' derlerdi. Ve benim ilk kitabımın adı bu yüzden Sarı Sıcak'tır."[53]

Çukurova, sadece sıradan bir mekân değildir. Kemal, insanı betimlerken de "içeriden" gözlem yapabilmiş bir yazarın lüksünü yaşar. Bu çalışmanın daha sonraki bölümlerinde de belirtildiği gibi Yaşar Kemal, köy romanı olmayan bir köyün romanının yazarıdır. Onun romanının, ütopyalaştırılmış bir köy romanı olmaması, insana ait gerçeklerin bozulmadan ortaya koyulabilmesi, Fethi Naci'nin çok önemli tahlilini doğuruyor: *"Türk köylüsünü olduğu gibi tanımak için şimdilik elimizdeki tek kaynak, Yaşar Kemal'in romanlarıdır."*[54] Bu, Yaşar Kemal'le başlayan yeni bir "gelenek"tir:

"Romancılarımız, Türk köylüsünü ya idealize etmişlerdir, ya köylülerin kimi davranışlarını, düşünüşlerini saklamışlar, kentlilere karşı 'kol kırılır yen içinde' havasına girmişlerdir, ya da köylülere 'büyük mal' diye, 'kavat' diye bakmışlardır. Bir Yaşar Kemal vardır romanımızda köylüleri 'olduğu gibi' gösteren; Yaşar Kemal, yaşantısına ve tanıklığına bağlı kalmış, gerçekçilikten sapmamıştır."[55]

Çukurova, bir yandan da ezenler ve ezilenler geleneğini temsil kuvvetiyle dikkati çekmesi gereken bir mekândır. Ekilebilir bereketli topraklar, bir türlü ortadan kalkmayan feodal düzen, genç Cumhuriyet'in ulaşamadığı uzak bölgeler, yönetim-halk arasındaki çatışmalar, kan davası gibi geleneklerin sürüyor olması, bir yandan tüm dünyayı saran modernleşme hareketi ile insandan uzaklaşan gelenekler, bu bölgede kavga halindendir. "Yaşar Kemal'in Çukurova'sı neresidir?" sorusunu, Server Tanilli şöyle cevaplamaktadır:

"Çukurova, Kuzeyden Toroslar'ın çevrelediği, Seyhan'la Ceyhan'ın suladığı uçsuz bucaksız bir ova. Pamuk ekiminin ağır bastığı bu ovada topraklar ağaların ellerindedir; çoğu yoksul köylülerin ise emek güçlerinden başka tutamakları yoktur ve ister istemez ağa baskısı altında inlerler. Ağalar arasındaki toprak kavgası ile çetin doğa ve toplum koşulları, bu insanları daha da etkiler. Öte yandan, Çukurova'da Akçasaz bataklıklarının kurutulmasının arkasından, 1950'lerde ağalar arasındaki toprak kavgası şiddetini gitgide arttırır. Ne var ki, gün gelecek, bizzat bu ağalardan bir bölüğünün öncülük edeceği bir kapitalistleşme ve sanayi süreci de başlayacaktır. Özetle, bir köşesinden, değişmenin tohumları da atılmıştır ovaya. İşte Yaşar Kemal'in anlattığı Çukurova..."[56]

Kemal'in, insan ruhunu betimlemedeki olağanüstü becerisinin kaynağını da, yıllar süren röportaj yazarlığında aramak gerekir. Çünkü habere dayalı türler içinde, röportaj,

---

[53] Kemal, Y. Zulmün Artsın,. A.g.e., 76.

[54] Naci, F. (2002) Türk Romanında Ölçüt Sorunu "Eleştiri Günlüğü (1980-1986)". İstanbul: YKY, 96.

[55] Naci, F. (1990) Bir Hikâyeci: Sait Faik Bir Romancı: Yaşar Kemal. İstanbul: Gerçek Yayınevi, 125.

[56] Naci, F. (2002). "Yaşar Kemal: Daha İnsanca Bir Dünyanın Romancısı", Adam Sanat Yaşar Kemal Özel Sayısı, 212167-6, s. 25.

insana en çok değinendir. Yaşar Kemal'in yıllarca, insanların hikâyelerini kendilerinden dinlemesi, o insanları ve onların evrenlerini "bilmesi" ve büyük yazarlar kervanına katılmasını sağlamıştır. İnsanların gerçeğine o denli hâkimdir ki, "yarattığı" insanlar "gerçek" sanılır. Yaşar Kemal'in kendine ait bir evreni olduğunu düşünen Zülfü Livaneli, Bilkent Üniversitesi'nin düzenlediği Yaşar Kemal Sempozyumu'nda yaptığı konuşmada, bu gerçeklik duygusuna dâir bir örnek vermiştir. Yer Demir Gök Bakır'ın çekimleri sırasında, bulundukları bölgenin halkı, filmin oyuncularını gerçekten ermiş, muhtar, köyün bilge büyük anası zannetmeye ve buna uygun olarak davranmaya başlarlar[57]. Bu örnek, çok önemli bir sosyoloji çalışmasının konusu olabilecek kadar dikkate değerdir. Özetle, Kemal'in büyük gözlem gücünün yanında, röportaj ustalığının da bu yaratıcı gücü tetiklediğini düşünmek gerekmektedir. Kemal de röportaj türüyle ilgili olarak şunları dile getirmiştir:

> *"Dünyadaki en iyi röportaj yazarları da çok büyük romancılardır. Bunların arasında Hemingway, Ehrenburg, Şolohof, Simonof, Kessler var. Salt gazetecilikten gelen usta, büyük röportaj yazarları daha tanıyoruz, o da Malaparte'dir. Şu saydığım adlar gösteriyor ki röportaj bir yaratmadır. Bu yaratmada da gene önde gelenler büyük yaratıcılardır. İyi röportaj orta adamın işi değildir. (...) Röportaj bir edebiyat türüdür, onun için bize insan yaşamını, gerçeğini en güzel veren bir daldır."*[58]

Kemal'in diğer kaynağı da dünya edebiyatının klasik yazarlarıdır. Her fırsatta ve defalarca epiğe olan ilgisinden ve epiğin, onun eserlerindeki hayatî değerinden bahseden yazar, büyük eserleri de bu noktadan kendi evrenine ve hayal dünyasına bağlar. Yaşar Kemal'in kişisel okumalarının çeşitliliği ve eserlerinin çok farklı kültürler tarafından da kabul edilmesi, Thraud'un – Goethe'den ilhamla-, onun eserlerini *"weltliteratur"* (dünya yazını) örneği olarak kabul etmesine neden olmaktadır[59]. Klasiklerin büyük bölümü, insan soyunun ruhunun derinliklerinde iz bırakmış eserlerdir. Klasikler, dünyanın her yerinde yaşanan benzer duygular ve yakın düşünüşlerin ifadeleridir. Olaylar, kişiler, mekânlar, gelenekler değişir; ama -örneğin- bir haksızlık karşısında duyulan öfke, o öfkenin hissedildiği ilk an, değişmez. Bir toplumun öfkeyi ayıplaması, o toplumun bireylerine, bu tepkiyi "öğretir"; başka bir toplumun öfkeyi yüceltmesi de o toplumun bireyinin -yine- öğrendiği bir şeydir. Öğrenmeden önceki durum, "ortak alan"dır ve bilinçdışında yaşamaya devam eder. Bu nedenle, dünya edebiyatının değerli eserleri, Kemal için de temel kaynaklar olmuştur:

> *"Dünya edebiyatını da yakından izledim. Tolstoy, Çehov ve Dostoyevski'yi 20 yaşında okudum. Dünya edebiyatıyla kendi köklerimi birleştirmeye çalıştım. Faulkner ve*

---

[57] Süha Oğuzertem, (Yayına Hazırlayan), Geçmişten Geleceğe Yaşar Kemal *"Bilkent Üniversitesi Türk Edebiyatı Merkezi Uluslararası Yaşar Kemal Sempozyumu"*. A.g.e., 275.

[58] Kemal, Y. Röportaj Yazarlığında 60 Yıl. A.g.e., 9.

[59] Tharaud, B. (2002). Yaşar Kemal'in Çukurova Romanlarında Doğa ve Varoluş. Adam Sanat Yaşar Kemal Özel Sayısı. A.g.e., 90.

Stendhal benim için özel önemi olan iki yazardır. Stendhal, epiği en iyi anlamış kişidir. Bir roman yazmaya başlamadan önce, iki yazarı okumaya kendimi yeniden zorlarım: Nâzım Hikmet'i dilimi canlı tutmak için, Stendhal'i, romanımın psikolojik sınırlarını genişletmek için. Malraux'un İnsanlık Durumu kitabını okuduğum vakit, yazını eskimiş buluyorum. Oysa Stendhal'in Kırmızı ve Siyah'ı sanki bugün yazılmış gibi. Modern Türk yazarlarını da biçim açısından Stendhal kadar çağdaş bulmuyorum. Faulkner'a gelince özellikle insan-doğa ilişkileri açısından, roman anlayışı açısından, aramızda ortak yanlar buluyorum."[60]

Bütün bu zengin altyapının bir diğer kolu da Kemal'in kalabalık dost çevresini oluşturan büyük isimlerdir. Arif ve Abidin Dino, bunların belki de en önemlileridir. Uzun yıllar süren dostluk, Dino'nun sınırsız entelektüel birikimi, Kemal'in evreninin renklerinin bir kısmını kendinde toplar. Dino, yazarın Don Quixote'u okumasına neden olan önemli bir akıl hocasıdır. Kemal'e, "ömrünün sonuna kadar durmadan" [61] okuyabilmesi için üç tane Don Quixote hediye eder. Abidin ve Güzin Dino ise, klasiklere yönelmesine neden olur. Kemal, bu metinlerle ilk defa karşılaşmıyordur; daha büyük bir şeyle karşı karşıyadır: Bu metinlerin ne denli önemli olduğunu anlamak. Sabahattin Eyüboğlu, Engin Cezzar, Mîna Urgan, İlber Ortaylı gibi olağanüstü isimler de Kemal'in evrenindedir ve Kemal'in yeni evrenler yaratma eyleminin yanında duran nice büyük isim de vardır. Ortaylı, Yaşar Kemal'in ruhunu şu şekilde tanımlamıştır:

"Yaşar son derece meraklı bir adamdır. Nezaketen değildir onun merakı. Dolu dolu, Balat'a bilmem nereye, yok Ermeni Kilisesi'ne burnunu bir sokar... Bir de tabii o sinirle, 'Aşağılık herifler, ortalığı bok götürüyor' diyebilir. Tilda zaten o Bizans kalıntılarını gezmeden önce, bir şeyler okumuştur."[62]

Yazarın, farklı kültürler ve inançlara rağmen insan sevgisinin en önemli unsur olduğunu işleyen bir diğer eseri de Bir Ada Hikâyesi Dörtlemesi'dir. Bir Ada Hikâyesi, İstiklal Savaşı'ndan sonra imzalanan Lozan Antlaşması ile Anadolu Rumları'nın ve Yunan topraklarındaki Türkler'in Mübadele göçünü[63] anlatan epik bir eserdir. Bu uygulama ile Türkiye'deki Ortodoks halk ile Yunanistan'daki Müslüman halk değiş tokuş edilmiştir. Yazar bu eserleriyle mübadeleyi şiddetle eleştirir.

---

60 Kemal, Y. Binbir Çiçekli Bahçe. A.g.e., 251.

61 Kemal, Y. Yaşar Kemal Kendini Anlatıyor *Alain Basquet ile Görüşmeler*. A.g.e., 94.

62 Uysal N. (2006). Zaman Kaybolmaz *"İlber Ortaylı Kitabı"*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 452.

63 Catherina D. (Editor) (2009). Turkish Literature and Cultural Memory 'Multiculturalism' as as a Literary Theme after 1980, Hercül Millas, "Constructing Memories of 'Multiculturalism' and Identities In the Turkish Novels". Wieesbaden: Harrassowitz Verlag, 89.

Yaşar Kemal'in Edebiyata Dâir Görüşleri: "Hayat ve Edebiyat"

Yaşar Kemal'in edebiyata dâir görüşlerini incelerken, edebiyatı hayattan ayırmak, neredeyse imkânsız görünmektedir. Bütünüyle edebiyatın içinde olan bir hayatta ve bu denli merak edilen, bütün dünyada, pek çok araştırmacının sorularını cevaplayan yazarın edebiyatla ilgili görüşleri, belki de bağımsız bir çalışmanın konusunu oluşturabilecek kadar yoğun olarak kabul edilmelidir. Yaşar Kemal, yukarıdaki bölümlerde ifade edildiği üzere, yazıyı ilk gördüğü günü, okuduğu ilk kitabı hatırlayan bir yazardır. Bu ilk kitap, Alphonse Daudet'nin Le Petit Chose adlı romanıdır ve bundan sonra da Kerem ile Aslı gelir, dönemse, yazarın ilkokul yıllarıdır[64].

Yukarıda da ifâde edildiği gibi, Kemal, insan soyunun en derin ve en eski anlatı çeşidi olan epope üzerinde özellikle durmuştur. Bunu, yazma eylemiyle ilgili hemen her konuşmasında görmek mümkündür. Folklorist kimliği, yazarın bu konuda, daha zengin bir bilgi hazinesi yaratmasındaki en önemli etken olmalıdır. İlk folklor denemesi olan Çifte Çapa Mânileri'ni yayımlamasından itibaren, folklor ve epope ile olan bağını hiç koparmaz. Nitekim bütün küçüklük hatıraları da destanlarla iç içedir ve yazarın, tüm halk edebiyatı ürünlerine *olağanüstü* bir önem vermesi de kaçınılmazdır:

> *"Destan söylene kayalıklardan ayrılıp şehre gelince İlyada'yı, Odysseia'yı, Gılgamış Destanı'nı, Dede Korkut'u buldum... Destanlara merak sardım. Nerede ne bulursam, destan adına okuyordum. (...) Şöyle bir düşünüyorum da, benim dünyamda, hiç olmazsa bir tek destanı sonuna kadar dinlememiş, o dünyanın içinde düş cennetlerine girmemiş bir kişi bulunabilir miydi? Hiç sanmıyorum. Benim köyümde, hiç olmazsa bir Karacaoğlan şiiri bilmeyene, o bir aptaldır, diye kız vermezlerdi kolay kolay. O Karacaoğlan ki, 'Üç derdim var birbirinden ayrılmaz/ Bir ayrılık, bir yoksulluk, bir ölüm,' demişti. (...) Bütün epopeler doğaya bir minnettarlık türküsüdür. Bütün kötülükleri, karamsarlıkları aşarak, aydınlığa giden bir türküdür."* [65]

Yazar, edebiyata dair hemen her konuşmasında, klasiklere verdiği önemden de bahsetmektedir. Hüyükteki Nar Ağacı'nı yazdığı sıralarda, Çehov, Stendhal, Sait Faik, Sabahattin Ali ve Şolohov'a hayranlık beslemektedir [66]. Özellikle Stendhal'dan çok etkilenmiştir ve Kızıl ile Kara adlı eseri, her romanına başlamadan önce tekrar tekrar okuduğunu da ifade etmektedir.[67] Klasiklerin, epopenin, trajedinin, ortak yönleri vardır. Bunlardan öen önemlisi ise, yoğun duyguların ve büyük iç çatışmaların konu edilmesidir. Kemal'in romanlarında da bu epik duygu yoğunluğunu görülmektedir. Bu romantik yoğunluk, öfkeli kavgalar, yoğun aşklar, başa çıkılması imkansız gibi görünen ezen-ezilen

---

[64] Kemal, Y. Yaşar Kemal Kendini Anlatıyor *Alain Basquet ile Görüşmeler*. A.g.e., 93.

[65] Kemal, Y. Zulmün Artsın. A.g.e, 80.

[66] Andaç, F. (2002). Yaşar Kemal'in Sözlerinde Yaşamak, Adam Sanat Yaşar Kemal Özel Sayısı, 212167-6, 8.

[67] Kemal, Y. (2014). Ustadır Arı. İstanbul: YKY, 249.

mücadeleleri olarak dışa vurulmaktadır. Kemal, *"Sanat eseri, bir şiddettir"* demektedir[68]. Öfke ise, yazar için, doğanın talan edildiği, haksızlığın alıp yürüdüğü bir dünyada, en çok hissedilmesi gereken duygudur.

Roman -belki de- "eski insanlar"ın sözlü edebiyat yoluyla anlattığı, her anlatışta değişen, her farklı zamanda farklı bir kimliğe bürünen büyük anlatıların, "modern epik" olarak yazıya geçirilme çabasıdır. Aslında, Yaşar Kemal'in, neredeyse altmış yıldır süren yazarlık macerası, o ideal anlatıyı romanlaştırma çabasından başka bir şey değildir. Kemal, bu sırra erişebildiğini düşünmez. İnce Memed'in hikâyesini bir köy anlatıcısı olan Fehmi Terzi'den dinlediğinde, onun anlattıklarının kendi anlattıklarından çok daha güzel olduğunu ifade eder ve ekler:

> *"Köy köy dolaşarak anlattığı öykülerde, dinleyicilerin gözlerinden aldığı tepkilerle kişilikleri, olayları, yöreleri değiştirerek yaratmıştı. Epopeler, binlerce yıl akarsuyun altında cilalanmış çakıl taşları gibidir. İşte Memed'in serüvenini anlatan köylüde de bir kez daha buna tanık olmak beni büyüledi."*[69]

Kemal'in, yerel kültüre verdiği değer, dil konusunda da kendini gösterir. Kendisi için düzenlenen bir onursal doktora toplantısında yaptığı konuşmada, Osmanlı'dan Cumhuriyet'in ilk yıllarına ve oradan da günümüze uzanan dil çalışmaları hakkında ayrıntılı bilgiler vermeyi tercih eder. Aynı konuşmada yazar, Anadolu'nun diliyle, büyük şehirlerin dilinin birleşmeye başlamasını, *yerelden evrensele geçiş* olarak tanımlamaktadır. Yaşar Kemal, yerelden evrensele geçişi, bazen de eleştirmektedir. Norveç'te, 2007 yılında yaptığı konuşmada, evrensel değerlere saygı duymakla birlikte, yöresel değerlerin de gözardı edilmemesi gerektiğini bildirir:

> *"Dünya binbir çiçekli bir kültür bahçesidir. Kültürler, silahlı emperyalizme kadar, her yerde birbirlerini beslemişlerdir. Uygarlıklar da öyle. Akdeniz'i örnek vermek isterim. O binbir çiçeğin kaynaştığı bir yerdir. Demem o ki Akdeniz Bölgesi dünyanın daha fazla kültür çeşitliliğine sahip olmuştur. Dünyanın kuzeyinden, doğusundan, güneyinden, batısından gelen insanlar elbette kültürlerini de birlikte getirmişlerdir.*
>
> *Bugünkü dünya uygarlığı Akdeniz'den doğmuş diyebiliriz. Bu yaratıcı kültüre Akdeniz'e göç etmeyen uzak kültürlerin de yardımı olmuştur. Tarihe bakacak olursak dünyamızdaki ulaşımın bir tanık olduğunu görebiliriz. Özellikle Akdeniz'deki ulaşım, küreğin, yelkenin icadı, dünyanın dört bir yanından gelen kıyılara yerleşen kültür alışverişi yeni bir dünyanın yaratılmasına yetmiştir.*
>
> *Dünyanın şimdi başı belada. Dünyamız şimdi tek kültürlü bir dünyaya doğru başını almış gidiyor. Bu insanlığı insanlıktan çıkaran bir durumdur. Tek kültürlü bir*

---

[68] Kemal, Y. Binbir Çiçekli Bahçe. A.g.e., 251.
[69] Kemal, Y. Binbir Çiçekli Bahçe. A.g.e., 255.

dünyada insanlığın halini bir göz önüne getirelim: Tek çiçeğe kalmış, tek renge, tek kokuya kalmış bir insanlık ve tek dile kalmış bir dünya."[70]

"Köy romanı" konusunda ise, yazarı bir "köy romancısı" olarak kabul etmek, mümkün olamamaktadır. Yazar da kendisini -köyün romanını yazıyor olmasına rağmen- köy romancısı olarak tanımlamaz[71]. Kendi romanını, belli bir sınıfa da sokmaz. Roman, yeni bir dünya, yeni bir dil, yeni bir düş ve yeni bir gerçeklik dünyasıdır[72].

Berna Moran, Kemal'in romanlarındaki bazı leitmotifleri (törelerden uzaklaşma gibi) "yozlaşma mitosu" adını verdiği özel bir sınıfa koyarken[73], Zülfü Livaneli ise bu konudaki dikkati, Kemal'in kişilerinin konuşmaları üzerine çeker. Bu kişiler, köylü gibi konuşmazlar, *"Yaşar Kemalce"*[74] konuşurlar. Bu üslubun tesadüfen oluşmadığını ve yazarın bilinçli bir tercihi olduğunu, yazar şu sözleriyle ifade etmektedir:

"Kişiliği olan bir yazar kendi dilini yapar. Yoksa Çukurova dilini alıp yazmışsın, mesele değil. O taklittir, mekânik bir şeydir." [75]

Yaşar Kemal için, Yazarlık ediminin, ahlak duygusuyla bağı vardır. Varoluşçu psikololoji konusunda, önemli çalışmaları olan Rollo May, bu sorumluluk duygusunu. *"yaratma cesareti"*[76] olarak tanımlarken Kemal ise, şu sözlerle tanımlamaktadır:

"Yazarlık namuslu iştir. Hele bizimki gibi doğu toplumlarında yazarlık çok namuslu, çok güzel, çok kahırlı, çok zor bir iştir. Bizde yazarlığı hakedebilmek öylesine belalı bir iştir ki, bu işin içinden alnının akıyla çıkmış kişi o kadar da çok değildir. (...) "Niçin bu haldeyiz, biliyor musunuz, hâlâ binlerce köy toprak altında, milyonlarca insan mağara çağını niçin yaşıyor, biliyor musunuz, bizde düşüncesini satan yazar çoğunlukta olduğu için."[77]

Yazarın sorumluluklarından bir diğeri de *"insan psikolojisinde yeni noktalara varmak"*tır[78]. Kemal'in roman kişileri, yoğun duygular ve yoğun çıkmazların içinde yaşarlar. Bu insanların ifadeleri, içinde bulundukları durumları yansıtabilmelidir. Örneğin, Memed'in macerasının temelinde "ideal kasaba"nın arayışının ve koruyan, kollayan bir babadan yoksun olmanın yatması, onu dağlara vuracaktır. Memed, aslında köyünden

---

[70] Yaşar Kemal, Bjørnson Konferansı 2007, http://www.norway.org.tr/Global/SiteFolders/webank/YasarKemal_SanatVeDoğaFelsefeleri.pdf

[71] Ramazan Çiftlikçi, Yaşar Kemal: Yazar, Eser, Üslup. A.g.e., XV.

[72] Kemal, Y. Binbir Çiçekli Bahçe. A.g.e., 169.

[73] Moran, B. (2002) Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış II. İstanbul: İletişim Yayınları, 153.

[74] Süha Oğuzertem, (Yayına Hazırlayan) (2003). Geçmişten Geleceğe Yaşar Kemal *"Bilkent Üniversitesi Türk Edebiyatı Merkezi Uluslararası Yaşar Kemal Sempozyumu"*; Doğan Hızlan, "Homeros Parantezini Genişleten Yazar". İstanbul: Adam Yayınları. A.g.e., 281.

[75] Andaç, F. Yaşar Kemal, Sözün Büyücüsü. Ag.e., 81.

[76] May, R. (2013). Yaratma Cesareti. İstanbul: Metis Yayınları.

[77] Kemal, Y. (2010) Bir Bulut Kaynıyor. İstanbul: YKY, 73-74.

[78] Kemal, Y. Binbir Çiçekli Bahçe. A.g.e., 257.

kaçarken, bu iki kırılgan istekle bu çocuksu ruh haliyle maceraya girmektedir. Yazar, Mübadele'nin öyküsünü yazmak istediğinde de bu işin zorluğu karşısında önce çekinir; ama neredeyse yirmi yıllık bir araştırmanın ardından, Bir Ada Hikâyesi nehir serisini yazmaya başlar.

Röportaj yazarlığı için Anadolu'da dolaştığı yıllarda, "dert biriktirir". Gördüğü, tanıdığı herkes, bir şekilde ezilmiştir, bir noktada gariptir. Örneğin röportaj yapmak için gittiği Yozgat'ta karşılaştığı sıkıntılarla ilgili olarak şunları söylemiştir: *"Bu hikâyeyi ister Kayseri'nin, ister Kırşehir'in, İster Yozgat'ın sayın... Uyar..."* [79]. Anadolu halklarının sıkıntıları, birbirine uymaktadır gerçekten. Karakterlerini oluştururken de incelikle çalışmaktadır:

> *"Bir kişinin yüzünü çizerken, fiziğini çizerken birdenbire çizmek istemiyorum, tamamen teknik bir sorun bu. Akılda kalma meselesi, okurun bu adamı görebilmesi. Önce en kaba şeyini çiziyorum, sonra bu adamın örneğin el kımıldatmasını, sallanmasını, gözünü kırpmasını, vb. Parça parça veriyorum. Sonunda bu adam, bütün psikolojik özellikleriyle ortaya çıktığı zaman kişilik olarak da ortaya çıkacaktır."*[80]

Yazar, içinde bulunduğu coğrafyayı ve o coğrafyanın yansıttığı kültürleri yaşatmak eylemine bağlı olmalıdır. Bu, eski zamanlarda yapılan "sanat için sanat-toplum için sanat" tartışması ile ilgili bir hâl değildir. Kemal'e göre bu durum, yazarın büyüklüğü ile ilgilidir:

> *"Kafka bir bürokrat takımı içinde yaşamasaydı, Dava'yı, Şato'yu yazabilir miydi? Bir Yahudi olmasaydı, o kurşungeçirmez karanlıklar onun ülkesi olabilir miydi? Dostoyevski Petrogard'ı, Sibirya'yı yaşamasaydı, oradaki insanları yaşamasaydı, insan psikolojisini böylesine sağlıklı, derinlemesine verebilir miydi? Ya Cervantes'in macerası, tutsaklığı, yıkılmışlığı, bütün mümkününün çarelerinin kesilmesi, dünyasını yoğunluğuna yaşaması olmasaydı, yeni bir dünyaya açılan kapıdan giren ilk kişi o olabilir miydi? Köylü kontu Tolstoy, bir köylü, bir aristokrat toprak sahibi olmasaydı Napolyon'a karşı savaşan o kurnaz Kutuzof'u, o her adımını bilerek atan kumandanı, savaşan köylüleri böylesine yazabilir miydi? Ya Nataşa'yı yaşamasaydı?"*[81]

Gerçek bir metin -gerçek bir roman- yaratabilmek için, geçmişteki her türlü büyük anlatıyı tanıyor, biliyor olmak gerektiğine inanan yazar, yine de romanı bir kalıba sığdırmaya çalışmayı yanlış bulur[82]. Farklı çağlar, farklı anlatıları doğuracaktır. Gerek romanın konusu gerekse romanın biçimi, romanın yazıldığı dönemin şartlarına göre

---

[79] Kemal, Y. (1991) Peri Bacaları. İstanbul: Toros Yayınları, 144.
[80] Kemal, Y. Ustadır Arı. A.g.e., 208.
[81] Kemal, Y. Yaşar Kemal Kendini Anlatıyor *Alain Basquet ile Görüşmeler*. A.g.e., 129.
[82] Kemal, Y. Yaşar Kemal Kendini Anlatıyor *Alain Basquet ile Görüşmeler*. A.g.e., 129.

değişecektir[83]. Nitekim Kemal'in romanlarında epik göstergeler olsa da -örneğin- kişiler epik özellikler göstermez. Bu eserler, romantik göstergelere de sahiptir; ama "romantik eserler" değillerdir. Aynı şekilde, bu eserlerin toplumcu gerçekçi ifadeleri vardır; ama bir efsunlu kılıç ortaya çıkıp bütün gerçeklik algısını bozabilmektedir.

Yaşar Kemal'in, yazarlık konusundaki düşünceleri, yöntem ve eğilimleri, onun tamamıyla kendine özgü bir roman gerçeği, dili ve uslubu yaratmasını sağlamıştır. Bu nedenle de yazar, dünyada pek çok dile eserleri çevrilmiş bir edebiyatçı olmasına karşın, eserlerinin çevirilerinin de en yoğun biçimde incelendiği/eleştirildiği yazarlardan biri olmuştur. Çukurova'nın ve Yaşar Kemal'in özel dili, yazarın eserlerinin çevirilerinin yapılması konusunda birtakım sorular, hatta sorunlar doğurmuş ve bu alanda akademik araştırmalar da yapılmıştır. Nesrin Tekin, çeviribilim alanında yaptığı çalışmasında Yaşar Kemal'in eserlerinin başka dillere çevrilmesinde ortaya çıkan anlamsal eksiklikler hakkında şunları ifade etmektedir:

> *"Yaşar Kemal'in Yılanı Öldürseler adlı romanından elde ettiğimiz kültürel öge örneklerinin incelemesinden elde ettiğimiz verilere göre şunları söyleyebiliriz: Bir dildeki metnin başka bir dile aktarılması olarak da tanımlayabileceğimiz çeviride, kültürel ögelerin aktarımı oldukça güç bir işlemdir. Çevirmen, kaynak kültürün ve hedef kültürün her türlü dilbilimsel donanımlarına sahip olmanın yanında, kültürlerine de aşina olmalıdır. Hem kaynak kültüre ait metnin yazıldığı dönemi hem de hedef kültüre aktaracağı metnin dönemini düşünmelidir. Sözcük düzeyinde bir çalışma değil, söylem- anlam düzeyinde bir çalışma yapmalıdır."*[84]

Yaşar Kemal'in eserlerinde kullanılan dil özellikleri, kültürel bir zenginliğin izlerini taşımaları nedeniyle, yetkin bir çeviri anlayışını gerektirmektedir.

Eserler ve Etkiler

Romancılığı ve Romanları

"Modern destan söyleyicisi" Yaşar Kemal'in romanlarının tümü, aşağıda liste hâlinde bulunmaktadır. Eser incelemesinde, eserlerin yayınlanma tarihlerini esas almak, bazı nehir serilerin bölünmesi sorununu ortaya çıkardığı için; eserleri iki dörtleme, üçlemeler, bir ikileme ve tek ciltlik eserler olarak inceleme yapılmıştır.

- İnce Memed, İstanbul: Varlık, 1. c., 1955; 2. c., 1969; 3. c., 1984; 4. c., 1987.
- Ortadirek, İstanbul: Remzi, 1960.

---

[83] Kemal, Y. Zulmün Artsın. A.g.e., 214.

[84] Tekin, N. (2015). Yaşar Kemal'in "Yılanı Öldürseler" Adlı Romanının Fransızcaya Çevirisindeki Kültürel Aktarımın Yorumlayıcı Anlam Kuramına Göre İncelenmesi "Analysis Of Cultural Transfer In French Translation Of Yasar Kemal's Novel Called 'To Crush The Serpent' According To The Interpretive Theory Of Translation". 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum, Cilt : 4 Sayı: 10, Bahar, 139-151.

- Yer Demir Gök Bakır, İstanbul: Güven, 1963.
- Üç Anadolu Efsanesi, İstanbul: Ararat, 1967. (Halk Hikâyesi)
- Ölmez Otu, İstanbul: Ant, 1968.
- Ağrıdağı Efsanesi, İstanbul: Cem, 1970. (Halk Hikâyesi)
- Binboğalar Efsanesi, İstanbul: Cem, 1971.
- Çakırcalı Efe, İstanbul: Ararat, 1972.
- Akçasazın Ağaları / Demirciler Çarşısı Cinayeti, İstanbul: Cem, 1974.
- Akçasazın Ağaları / Yusufcuk Yusuf, İstanbul: Cem, 1975.
- Yılanı Öldürseler, İstanbul: Cem, 1976.
- Al Gözüm Seyreyle Salih, İstanbul: Cem, 1976.
- Deniz Küstü, İstanbul: Milliyet, 1978.
- Hüyükteki Nar Ağacı, İstanbul: Toros, 1982.
- Yağmurcuk Kuşu / Kimsecik I, İstanbul: Toros, 1980.
- Kale Kapısı / Kimsecik II, İstanbul: Toros, 1985.
- Kanın Sesi / Kimsecik III, İstanbul: Toros, 1991.
- Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana, İstanbul: Adam, 1997.
- Karıncanın Su İçtiği, İstanbul: Adam, 2002.
- Tanyeri Horozları, İstanbul: Adam, 2002.
- Çıplak Deniz Çıplak Ada, İstanbul: YKY, 2012.

Hikâyeciliği ve Hikâyeleri

Yaşar Kemal'in hikâyeciliği, biçim ve içerik bakımından romanları ile benzerlik taşır; ancak romanlarındaki epik uzunluk, hikâyelerinde bulunmamaktadır. Yazarın hikâyeleri de sıradan insanlar, çocuklar, mecbur adamlara dâirdir. Dil kurgusu da, romanlardaki kurguya benzemektedir. Hikâyelerin de ana coğrafyası Çukurova'dır. Yazarın ilk eseri olan Sarı Sıcak, tamamen Çukurova'da geçen hikâyelerden oluşmaktadır. Bunlar, ruh çözümlemelerinin dikkati çektiği olay hikâyeleridir. Asıl çalışma alanı roman ve röportaj olan Yaşar Kemal'in hikâyelerinin toplandığı kitaplar, yayın yıllarına göre aşağıda alındığı gibidir:

- Sarı Sıcak, İstanbul: Varlık, 1952.
- Teneke, İstanbul: Varlık, 1955.
- Bütün Hikâyeler, İstanbul: Cem, 1975.
- Kuşlar da Gitti, (uzun öykü) İstanbul: Milliyet, 1978.
- Tek Kanatlı Bir Kuş, (uzun öykü) İstanbul: YKY, 2013.

Şiirleri

Yaşar Kemal, edebî hayatına, aslında şair olarak başlamıştır. Ancak edebî hayatı roman ve röportaj yazarlığı üzerinde gelişir. Yazarın, saz şairleri ve destancılardan etkilenerek,

çocukluk yıllarından beri türküler ve efsanelerle iç içe yaşadığını, yukarıda belirtmiştik. Yayımladığı ilk şiirinin adı, Seyhan'dır. Ancak bu şiiri beğenmediği için, daha sonraki eserlerinde bu şiiri yayımlamaz[85]. Yazarın şairliği de romancılığının izleklerini taşımaktadır. Çukurova, aşk, başkaldırı, bu şiirlerin ortak noktasıdır. Ancak yazar, daha sonraki yıllarda, düzyazının da aslında bir çeşit şiir olduğu konusunda, Lautreamont ve Rimbaud gibi isimlerle hemfikir olmaya başlar[86]. Nitekim, örneğin Binboğalar Efsanesi gibi bir eseri, Demirciler Çarşısı Cinayeti'nin ilk bölümünü, Memed'in Hatçe'ye olan aşkının anlatıldığı sahneleri şiir olarak da tanımlamak mümkündür. Yazarın tüm şiirlerinin toplandığı eser, aşağıda basit künyeyle verilmiştir.

- Bugünlerde Bahar İndi, İstanbul: YKY, 2010.

Gazeteciliği ve Röportajları

Röportaj yazarlığı, Yaşar Kemal'in hayatının oldukça büyük ve önemli bir yerini tutar. Üstelik Kemal röportaj yazarlığına başladığında, ülkede bu tür çalışmalar parmakla sayılacak kadar azdır, en ücra yerlere kadar gezen yazarın maddi sıkıntıları vardır, yollar düzenli değildir; sanki bütün şartlar bu işin yapılamaması için özel olarak hazırlanmış gibidir. Kemal, yine de röportaj yazarlığına devam eder; hatta röportaj yazarlığını, "*ana iş*"lerinden[87] biri olarak tanımlar. Röportaj, ona göre gazeteciliğin asıl halidir. Yazara göre haberde yaşamın kendisini bulunamaz; ama röportajda bir ruh vardır[88].

Ülkemizde, röportaj yazarlığına yeterince önem verilmediğini düşünen yazar, *"herhangi bir röportajı[na], herhangi bir romanı kadar çalıştığı[nı]"*[89] ifade etmektedir. Nitekim röportajlarında, farklı edebî türlerin harmanlanmış olması, dikkati çeken bir özelliktir

Bu metinlerin hiçbiri, klasik soru-cevap yöntemine göre hazırlanmamıştır. Kendi düşünceleri, mekânlara ve kişilere dâir izlenimlerinin, konuşmalarla iç içe geçtiği farklı ve özel bir röportaj tekniğini kullanmaktadır. Röportajları da *"Yaşar Kemalce"*dir. *"Fakir Evleri, Zengin Mezarları"* başlıklı bir röportajı (1967), Nâzım Hikmet'ten alınmış bir epigrafla başlarken[90], Engin Cezzar ile yaptığı görüşme, hayalle gerçeğin karıştığı bir serbest yazı olarak ilerler[91] ve gerçek bir çocuktan, bir hikâye kahramanına evrilen Zilo ile yapılan konuşma, *"Zilo'nun dediği gibi [bir] naniiiiiiiiik!"*[92] ile son bulur.

---

[85] Yürek, H. (2013). Bir Romancının Şairliği: Yaşar Kemal'in Şiirlerine Genel Bir Bakış, Türklük Bilimi Araştırmaları -TÜBAR, Güz, 34.

[86] Turan, G. (2010). Gizlenen bir Şairin İlk Kitabı, Bugünlerde Bahar İndi "Önsöz", İstanbul: YKY, 7.

[87] Kemal, Y. Röportaj Yazarlığında 60 Yıl. A.g.e., 7.

[88] Kemal, Y. Röportaj Yazarlığında 60 Yıl. A.g.e., 7.

[89] Kemal, Y. Röportaj Yazarlığında 60 Yıl. A.g.e., 10.

[90] Kemal, Y. (1990). Bir Bulut Kaynıyor. İstanbul: Toros Yayınları, 87.

[91] Kemal, Y. (1991). Peri Bacaları. İstanbul: Toros Yayınları, 215-233.

[92] Kemal, Y. (2011). Allahın Askerleri. İstanbul: YKY, 58.

Röportaj yazarlığı, roman evrenine açılan kapının önemli bir anahtarıdır. Yaşar Kemal, röportaj yazarının insanlarla olan ilişkisinin, gerçeğe yakın karakterlerin yaratımında da önemli bir kazanım olduğunun farkındadır. Röportajın bir diğer önemi ise insanları tanımaktır. Bu tanıma hali, not tutarak yapılamaz, konuşmanın içerisinde var olmak gerekmektedir:

> *"İlişkilerle, doğa-insan ilişkileriyle insan gittikçe zenginleşir, derinliğine varır insanın. Röportaj yapmak, bu olanağı sağlıyor, yaşamayı sağlıyor. Ben hiçbir zaman not almam. Yaşamama bırakırım her şeyi. Öğrenecek kadar yaşamamışsam, olayları kendi benliğime sindirememişsem zaten o röportaj olmayacak demektir. Not almak ise yaşamayı engelliyor. Niçin büyük röportajcıların hepsi büyük romancılardır? Kessel, Hemingway, Ehrenburg, Simonov, Şolohov, daha ne kadar röportajcı saysam, Malaparte dışında bunların hepsi dünyamızın büyük romancılarıdır aynı zamanda. Nedeni şu: Röportaj bir fotoğraf sorunu değil, haberden ayrılan yanı da o. Röportaj, olayları büyütmek, şişirmek değil. Röportaj olayların gerçeğine inebilmek. Gerçeğe inebilmek de ancak o olayı, o dünyayı yaşamak, yaşadıktan sonra yaratmakla mümkündür. Röportaj da hikâye gibi, roman gibi, herhangi bir sanat yapıtı gibi bir yaratmadır."*[93]

Bu tanımla birlikte, röportaj türünün bilgi aktarımına dayalı bir tür olarak kabul ediliyor olması da tartışmaya açılmaktadır. Yaşar Kemal'in evrenindeki anlamıyla röportaj, yazarın aktif bir rol oynadığı ve yer yer kurguya başvurduğu bir ara türdür.

Yazarın röportajlarında, Abidin Dino, Çetin Altan, Sait Faik gibi büyük isimler de görülüyor olsa da onun asıl merakı, sıradan insandır. Anadolu'nun her köşesinde köylerde, köy kahvelerinde röportajlar yapar. Bu röportajları yaptığı yerlere giderken, trenlerde, otobüslerde karşılaştığı insanların hikâyelerini anlatır. Deniz kıyılarında balık tutan çocuklarla konuşur, kuş yağmurlarının peşine takılır. Bu çok renkli ve çok çeşitli röportajların toplandığı kitapları, yayın yılına göre aşağıdaki gibidir:

- Yanan Ormanlarda 50 Gün, İstanbul: Türkiye Ormancılar Cemiyeti, 1955.
- Çukurova Yana Yana, İstanbul: Yeditepe, 1955.
- Peribacaları, İstanbul: Varlık, 1957.
- Bu Diyar Baştan Başa, İstanbul: Cem, 1971.
- Bir Bulut Kaynıyor, İstanbul: Cem, 1974.
- Allahın Askerleri, İstanbul: Milliyet, 1978.
- Röportaj Yazarlığında 60 Yıl, İstanbul: YKY, 2011.
- Çocuklar İnsandır, İstanbul: YKY, 2013.
- Neredesin Arkadaşım, İstanbul: YKY, 2014.

[93] Kemal, Y. (2013). Çocuklar İnsandır. İstanbul:YKY, 15.

Deneme ve Derlemeleri

Yaşar Kemal'in ilk edebî çalışmaları, halk edebiyatı ürünlerini derlemektir. Küçüklüğünden itibaren halkın içinde söylene söylene yayılan destan, ağıt gibi türlerle, elan ilgilenmekte olan yazar, özyaşam öyküsünden bahsedilen kısımda da belirtildiği gibi, saz şairliği de yapar. Sözlü edebiyatın, kuşaktan kuşağa aktarılışına bizzat tanık olur; sözlü türlerin her anlatılışta değişmesine ve en son olarak, bu ürünlerin kaybolmasına da tanıktır. Bu nedenle, ağıtlar başta olmak üzere, Anadolu'nun kaybolma riskine sahip sözlü ürünlerini derlediği eserler vermiştir. Bunlardan Gökyüzü Mavi Kaldı adlı derlemeyi, Sabahattin Eyüboğlu ile birlikte hazırlar. Kemal, kendi yazarlık tarihini, bu araştırmalarla başlatmaktadır:

> *"Ben bir edebiyat adamıyım. Edebiyata başladığımdan bu yana insanlar için elimden ne geldiyse yapmaya çalıştım. Edebiyata başladığımdan bu yana dedim, yazdığımdan bu yana demedim. Çünkü ben edebiyata yazılı olarak başlamadım. Ben, on yedi, on sekiz yaşlarıma kadar bir destan anlatıcısı ve bir folklor derlemecisiyidim."* [94]

Denemeleri ise, yine röportajlarından, kişisel deneyim ve düşüncelerinden yola çıkarak, farklı gazete ve dergilerde yayımladığı yazılardan oluşur. Kemal'in denemeleri de dev bir renkli bahçe gibidir. Bu denemelerde, Auschwitz'den, yok edilen doğaya, iyi şeylere, Anadolu kadınının giysilerine, Kürt sorununa, millî ve yerel kültüre ve daha pek çok farklı konuya değindiği görülmektedir.

- Ağıtlar, Adana: Halkevi, 1943.
- Taş Çatlasa, İstanbul: Ataç, 1961.
- Baldaki Tuz, (1959-74 gazete yazıları) İstanbul: Cem, 1974.
- Gökyüzü Mavi Kaldı, İstanbul: Cem, (halk edebiyatından seçmeler, S. Eyüboğlu ile), 1978.
- Ağacın Çürüğü: Yazılar-Konuşmalar, (der. Alpay Kabacalı) İstanbul: Milliyet, 1980.
- Yayımlanmamış 10 Ağıt, İstanbul: Anadolu Sanat, 1985.
- Sarı Defterdekiler: Folklor Derlemeleri, (haz. Alpay Kabacalı) İstanbul: Yapı Kredi, 1997.
- Ustadır Arı, İstanbul: Can, 1995.
- Zulmün Artsın, İstanbul: Can, 1995.
- Binbir Çiçekli Bahçe, İstanbul: YKY, 2009.
- Bu Bir Çağrıdır, İstanbul: YKY, 2012.

[94] Kemal, Y. Binbir Çiçekli Bahçe. A.g.e., 167.

Yaşar Kemal'in Çukurova'sı: "Güzel Atlar Ülkesi"

Çukurova veya eski adıyla Kilikya Bölgesi, tarihin en eski çağlarından bu yana, pek çok önemli devletin ve topluluğun yaşadığı bir bölgedir. Kilikya adının, buraya yerleşen Fenikeli Cinix'ten alındığı tahmin edilmektedir. Bölgenin en eski şehirlerinden biri olan Sizzu, Heredot Tarihi 'nde ve Asur Analları'nda, *"an-şe-kur-ra-aia"*; yani *"atlar ülkesi"* adıyla geçmektedir[95]. Bu bölgeye ait söylenceler, binlerce yıl öncesine dayanmaktadır:

"Ben, doğrusu Asitavandas'ım.
Güneşimin adamı, Fırtına Tanrısının hizmetkârı.

Avakirus'un büyük kıldığı Adana kralı.
Beni, Adana şehrinin Fırtına Tanrısı ana ve baba yaptı.

Ve Adana şehrini ben geliştirdim.
Ve Adana ovasını ben genişlettim, Batı'ya doğru.
Ve benim zamanımda

Adana şehrinin bütün iyi durumunda

Tokluk ve tatlı şeyler vardı.
Ve doldurdum Pahara depolarını (Saraylarını).
Ve at üzerine at yaptım.
Keza kalkan üzerine kalkan yaptım.
Keza ordu ordu üzerine.
Her şeyim Fırtına Tanrısı'ndan ötürü ve
Tanrılardan ötürü..."[96]

Çukurova, ovalık ve dağlık olmak üzere iki ayrı bölgeden oluşmaktadır. Günümüzde dağlık Kilikya, Taşeli Yarımadası; ovalık Kilikya ise Çukurova olarak adlandırılmaktadır. Yaşar Kemal'in Çukurova'yı ana mekân olarak kullandığı eserlerinde ise, Kilikya Bölgesi bir bütün hâlinde işlenmekte, bugün Çukurova adıyla bilinen bölgenin ise yer yer *"Çukur"* tanımlamasıyla geçtiği gözlenmiştir.

Çukurova'nın en eski şehri olan ve Yaşar Kemal'in romanlarında sık sık işlenen Adana şehri ise, tarihi kaynaklarda ilk defa M.Ö 1650 yılında, Boğazköy metinlerinde *"Uru Adania"* adıyla geçmektedir. Adana'nın bilinen ilk sahipleri, M.Ö. XV. yy.'da bu bölgeye sahip olan

---

[95] Kurt, M. (2015). M.Ö VI-V. Yüzyıllarda Kilikya Bölgesi: Küresel Güçler ve Syennesis Krallığı. Tarihin Peşinde - Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Sayı: 13, 306.

[96] Eti-Fenike Hiyeroglifi. Çeviren: Dr. Helmut Th. Bossert. *
*Bahsi geçen çevirinin, 1946 yılına ait Belleten Dergisi arşivlerinde bulunduğu farklı kaynaklarda belirtilmektedir; ancak bu yayına ulaşılamamıştır. (http://www.imo.org.tr/resimler/ekutuphane/pdf/373.pdf)

Hitit Federasyonu'dur[97]. M.Ö. 12'de Pompe zamanında Roma topraklarına katılan şehir. Halife Ömer zamanında da Müslümanların akınları ile kuşatılmaya başlanmıştır[98].

Yine Kemal'in eserlerinde adı sık sık geçen Tarsus ve Misis kentleri ise, tarihleri Kalkolitik Çağ'a[99] kadar uzanan ve bugün hâlâ devam eden arkeolojik kazılar derinleştikçe, topraklarından tarihi eserler fışkıran antik kentlerdir. Tarih boyunca Babilliler'den, Büyük İskender'e, Roma'dan Araplar'a kadar pek çok devlet ve kral tarafından kuşatılan ve zaman zaman el değiştiren bölge, jeopolitik önemi nedeniyle her zaman gözde bir mekân olmuştur. Kilikya Bölgesi, son olarak Osmanlı egemenliğine geçmiş ve Osmanlı Devleti'nin yıkılmasından sonra da bugünkü devletimiz Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin toprakları arasında kalmıştır:

> *"Kilikya'daki Arap hâkimiyeti 965 yılındaki işgale kadar sürdü. Bu tarih, yanlışlıkla hep reconquista, 'yeniden işgal' olarak anılır, ama bu yanlıştır; çünkü daha önce Kilikya doğru dürüst Bizans'ın elinde değildi ki, yeniden işgal edilmiş olsun! Arap-Müslüman nüfusu tamamen katleden veya onların kaçmasına neden olan Bizans reconquista'sı, Araplar devrinde zaten iyice azalan Kilikya nüfusunun tamamen yok olmasına neden olmuştur. Araplar'dan boşalan nüfus boşluğu her ırktan insanlarla doldurulmuş, bundan istifade eden Ermeniler bölgeye gelmeye başlamışlardır. Burada Haçlı Seferlerinin ve batı kilisesinin yardımıyla suni olarak kurulan Küçük Ermeni Krallığı 1375 yılına kadar devam etmiş, daha sonra Memluklar ve Osmanlılar bölgeyi ele geçirmişlerdir."*[100]

Osmanlı dönemi Kilikya'sı da hareketli bir bölgedir. Yavuz Sultan Selim'in 1516 Mısır Seferi sırasında Çukurova ve Tarsus'u ele geçirmesinden yüzyıllar sonra, Tarsus ve çevresi, 1832-1840 yılları arasında Mısırlı İbrahim Paşa'nın elinde kalmış, 1840'tan 17 Aralık 1918'e kadar yine Osmanlıların hâkimiyetine geçmiş ve bu tarihten itibaren de 27 Aralık 1921'e kadar Fransızların işgali altında kalmış, 1921'de yapılan Ankara Anlaşmasıyla da yeniden Türk topraklarına katılmıştır[101].

Çukurova, uzun süre boyunca, konar-göçer topluluklara ev sahipliği yapmış bir bölgedir. Bu bölgede yaşayan Türkmenler, göçebe kültürün özelliklerini yaşatabilmek için yüzyıllarca mücadele etmişlerdir. Ancak XIII. yy.'dan itibaren zorunlu iskân çalışmaları çevresinde yürütülen politikalar, Yaşar Kemal'in de pek çok eserinde işlediği gibi, bu Türkmenler'in hayatlarını zorlaştırmıştır. Zorunlu iskân uygulamalarının, Osmanlı Devleti

---

97 Halaçoğlu, Y. Adana Tarihçesi. http://turkoloji.cu.edu.tr/CUKUROVA/makaleler/halacoglu_1.pdf, 11.

98 Halaçoğlu, Y. Adana Tarihçesi. A.g.e., 11.

99 Ünal, A. (2006). Hitit İmparatorluğu'nun Yıkılışından Bizans Dönemi'nin Sonuna Kadar Adana ve Çukurova Tarihi. ÇÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 15, Sayı:3 (Arkeoloji Özel Sayısı), 75.

100 Ünal, A. Hitit İmparatorluğu'nun Yıkılışından Bizans Dönemi'nin Sonuna Kadar Adana ve Çukurova Tarihi. A.g.e., 86.

101 Poş, A. (2005). Osmanlı Döneminde Tarsus (1516-1923). Ç. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt 5, Sayı 1, Ocak-Haziran, 247.

politikaları açısından, pratik bir değeri olduğunu kabul etmek gerekmektedir. Devletin gerileme ve çöküş dönemine girmesi, özellikle doğudaki toprakların yönetiminde görülen boşluklar, zorunlu iskânı bir gereklilik hâline getirmiştir. Ancak yine de yukarıda da belirttildiği gibi bu uygulama, konar-göçer Türkmenler için, büyük zorluklara ve kültürel kayıplara neden olmuştur.

Zorunlu iskân uygulamalarının, özellikle Osmaniye ve çevresinde uygulandığı bilinmektedir; ancak bu bölgeye yerleştirilen Cerid ve Tecirli gibi aşiretler, bir süre daha konar-göçer geleneklerine göre yaşamaya devam etmişlerdir [102]. Aşiretlerin iskânları, Tanzimat Dönemi'nde de devam etmiştir. Yine de tam anlamıyla bir iskân sağlanamamıştır ve Cumhuriyet Türkiyesi'nin ilk yıllarında da henüz iskân edilmemiş topluluklar Çukurova'da yaşama mücadelesi vermeyi sürdürmüşlerdir. Yazarın Binboğalar Efsanesi adlı eserinin ana teması, bu mücadele üzerine kurulmuştur.

Bölgeyi ilgilendiren bir diğer göç hadisesi de Yaşar Kemal'in, ailesinin hikâyesinden hareketle kurguladığı ve bu çalışmada da bir roman a clef olarak değerlendirilen Kimsecik Üçlemesi'nde ele alınan Van Sürgünü veya Van Göçü'dür. Sarıkamış Yenilgisinin akabinde, Kars üzerinden ülkeye girmeye başlayan Rus kuvvetleri ve savaştan kaçanlar, Van'a kadar ilerleyerek, bu bölgedeki yaşamın bozulmasına neden olmuşlardır. Yazarın ailesi de bu olaylardan sonra gelişen toplumsal çalkantılar nedeniyle, Van'dan Kilikya'ya doğru göç etmek zorunda kalan aşiretlerden birisine üyedir. Aynı dönemde, Anadolu'da yaşayan Yezidiler'in de büyük baskılar yaşadıkları ve farklı bölgelere doğru göç ettikleri görülmektedir.

Çukurova'da bir de mevsimlik göç olgusuna rastlanmaktadır. Hüyükteki Nar Ağacı ve Dağın Öte Yüzü Üçlemesi de bu mevsimlik göç teması üzerine kurulmuş metinlerdir. Çukurova'daki mevsimlik göç olgusu, henüz tarımsal sermayenin, fabrikalara kaymadığı dönemlerde; yani 1955'lerden önce daha yoğun olarak görülmüştür. Bu mevsimlik göçün nedeni, pamuk ve çeltik toplama dönemlerinde, Çukurova'nın dağlık bölgelerinde yaşayan ve hayatlarını mahsül toplayarak kazanan köylülerin her yıl ovaya inmeleridir. Ancak yukarıda belirtildiği gibi, sermayenin zamanla el değiştirmesi ve modern tarım yöntemlerinin gelişmesiyle birlikte, bu eski iş alanı da yavaş yavaş ortadan kaybolmuştur. İlerleyen dönemlerde, GAP gibi projelerle, bu göçlerin engellenmesi ve halk arasında eşit bir gelir dağılımının sağlanması hedeflenmişse de bu planlar çok büyük başarılara ulaşamamıştır. 1980'lerden sonra da göç, Marmara ve Ege gibi sanayileşmiş büyük bölgelere kaymaya başlamıştır.

[102] Sansar, M. F. (2013). 19. Yüzyılda Çukurova Türkmen Aşiretleri I: Cerid ve Tecirliler, Studies of the Ottoman Domain, Cilt: 3, Sayı: 5, Ağustos, Issn: 2147-5210, 3.

Yaşar Kemal'in Çukurova'sı, Sarıkamış yenilgisinden Fransız işgaline, Yemen Savaşı'na giden ve geri gelemeyenlere, TBMM'den bir türlü geçirilemeyen Toprak Reformu'dan - Mustafa Kemal Atatürk'ün son çare olarak, bu bölgedeki hazine arazilerinin % 91'ini halka dağıtıp, onları toprak sahibi yapmaya çalışmasına rağmen- sürgünlerden, feodal çıkar kavgalarından, sıtmadan ve zor bir hayattan kendini soyutlayamamış bir mekândır. Mitin ve gerçeğin birbirine geçtiği, antik mozaiklerin üzerinde kağnıların yürüdüğü Çukurova'nın, yaşadığı bir diğer önemli dönem de Millî Mücadele Dönemi'dir.

Çukurova'daki Millî Mücadele yapılanması, özellikle Sivas Kongresi'nden itibaren hızlanmıştır. Tarihsel anlamda Güney Cephesi adıyla anılan bölgenin işgâl edilmesine kadar gerçekleşen siyasi olaylar şunlardır:

> *"Güney Anadolu, Birinci Dünya Savaşı içinde işgale uğramadığı halde, Mondros Ateşkes Anlaşması'nın 7. ve 10. maddelerine dayanılarak ve gerçekte 16 Mayıs 1916 tarihli Sykes-Picot Anlaşması'nı uygulamaya koymak amacıyla işgal edilmiştir. Önce İngilizlerin ve sonra Fransızların İskenderun, Adana ve Mersin bölgesini işgalleri şöyle gerçekleşmişti: 9 Kasım 1918'de, İskenderun'dan sonra Amanos dağlarıyla Payas çizgisi arasındaki bölgeye ilerlemişler ve 12 Ekim 1918'de de İngiliz Generali Clark, II. Ordu Komutanı Nihat Paşa'ya verdiği notada, 14 Aralık 1918'e kadar Osmanlı birliklerinin tümünün Pozantı'nın batısına geçmesini bildirmiştir. Nihat Paşa, bunu Mütareke koşullarına aykırı bularak karşı çıkmış ve birtakım önlemler almaya çalışmıştır. Fakat Tevfik Paşa hükümeti, durumu değerlendirdikten sonra, Adana ve dolaylarının Pozantı'ya kadar boşaltılmasını zorunlu bulmuş ve karar orduya iletilmiştir. 11 Aralık 1918'de Dörtyol işgal edilmiş, 17 Aralık 1918'de Fransızlar Mersin'e asker çıkarmış ve yine aynı tarihte Fransız Suriye işgal Ordusu Komutanı General Hamlin Adana'ya girmiştir. İşgal harekâtı genişlemiş; 8 Mart 1919'da Kozan'a Yüzbaşı Taillardat ile Üsteğmen Suby, Ceyhan'a ise Yüzbaşı Arrikhi gönderilmiştir. Çukurova'nın işgali üzerine bir çok acı olay yaşanmış ve bu olaylar nedeniyle bölge Fransızlarla birlikte İngilizlerin bir yıl kadar ortak işgalinde kalmıştır. 1 Kasım 1919 tarihinden itibaren ise Maraş, Antep ve Urfa ile birlikte tümüyle Fransız işgali altına girmiştir."*[103]

Bu olumsuz tarihsel koşullar altında şekillenen Güney Cephesi, halkın, yöredeki eşkıyaların bir bölümünün ve hatta bazı toprak ağalarının da katılımıyla Kurtuluş Mücadelesi'ne dâhil olmuştur. Yaşar Kemal'in Çukurova Bölgesi'ni ana mekân olarak kullanan eserlerinden bazılarında; örneğin Akçasaz'ın Ağaları Serisi'nde, Millî Mücadele'ye katılmış, hatta bir süre gerilla kuvvetleri oluşturarak dağlarda çarpışmış ve İstiklal Madalyası almış ağalar da görülmektedir. Derviş Bey, bu kişilere bir örnek teşkil etmektedir.

---

[103] Yorulmaz, Ş. (2005). Çukurova'da Kuva-yı Milliye Yapılanmasının Temel Özellikleri, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, Sayı: 35-36, Mayıs-Kasım, 345-357/s. 346.

Çukurova'nın gerçekliğinde bir de Yaşar Kemal'in üzerinde en çok durduğu konu olan eşkıyalık olgusu bulunmaktadır. Bu eşkıyaların halkın tarafında hareket edenlerine, soylu eşkıya adının verildiğini, daha önce ifade etmiştik. Çukurova ve Ege Bölgeleri'nde, yerleşik bir eşkıyalık geleneği bulunduğu gözlemlenmektedir.

Anadolu'nun soylu eşkıyaları, Millî Mücadele yıllarında, vatanın korunması için yurdun bütün bölgelerinde çarpışmış ve soylu eşkıya kültürünün, halkın koruduğu bir kültürel kod olarak yaşamaya devam etmesi de bu sayede gerçekleşmiştir.

Devlet yönetimindeki boşluklar, Osmanlı Dönemi'nden Türkiye Cumhuriyeti Dönemi'ne de yansımış, Çukurova Bölgesi'nin eşkıyaları ve ağaları, yeni devlet düzeninde de yaşamaya devam etmişlerdir. Atatürk'ün, bölgedeki köylüleri toprak sahibi yapmak için verdiği olağanüstü çaba, bölgenin güç sahibi ağalarının, milletvekili olarak CHF (Cumhuriyet Halk Fırkası) içerisinde görev almaları nedeniyle kesintiye uğramıştır. Devletin, bölgede yaşanan haksızlıklara müdahale edememesi ve bölgede yaşanılanlarla ilgili olarak yanlış bilgilendirilmesi, özellikle Ali Saip Ursavaş Bey gibi gerçek kişilerin eylemleri üzerinden okunabilmektedir. Atatürk Dönemi'nden itibaren gerçekleştirilmeye çalışılan Toprak Reformu, henüz sermayenin fabrikalara kaymaya başlamadığı bir dönemi işaret etmekte ve tarımın, en önemli itici güç olduğu bir tarihi vurgulamaktadır:

> *"Cumhuriyet'in ilk yıllarında Tarım sektörü çalışan nüfusun %70'i ve GSMH'nın yaklaşık %50'sini oluşturuyordu. Bu nedenle, tarım sektörünün tarımsal nüfus yoğunluğuna paralel, daha büyük miktarlarda üretim gerçekleştirebilmesi ekonomik kalkınma için gerekli koşuldu. Söz konusu amaca ulaşılabilmesi için, her çiftçi ailesinin emeğini değerlendirebileceği kadar toprağa sahip olması atılması gereken ilk adımlardandı. Bu sayede ülke topraklarının ve işgücünün tam istihdamı sağlanmış olacak, sonuç olarak üretim artacaktı. Aynı zamanda bu uygulama tarım kesiminde gelir dağılımının daha adaletli duruma getirilmesine büyük katkı sağlayacaktı."*[104]

Ancak bu ideal, yukarıda da belirtildiği gibi, güçlü toprak ağaları tarafından engellenmiş ve 1945'e kadar, gerçek anlamıyla bir reform yapılamamıştır. Bu tarihte, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu gündeme gelir ve yine başarı sağlanamaz. Daha önce, 1930'da çıkarılan Arazi Tevzi Kararnamesi de başarıya ulaşamamıştır. Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu, özellikle -kendisi de büyük bir toprak ağası olan- Adnan Menderes tarafından eleştirilmiştir.

Yaşar Kemal'in Çukurova'sı, bu siyasi boşluklar, verimli topraklar için savaşan farklı toplumlar ve neredeyse yedi bin yıl öncesine dayanan bir tarihin, güzel atlar ülkesinin epik bir ifadesidir. Yazar, bu bölgeyi ana mekân olarak kullandığı bütün romanlarında, bölge halkının yaşadığı siyasi ve toplumsal sıkıntıları defalarca işlemiştir.

---

[104] İnci, İ. (2010) Atatürk Dönemi Türkiye'sinde Toprak Mülkiyet Dağılımı İle İlgili Bazı Düzenlemeler. A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED] 44 ERZURUM, 345-359/s. 346.

İKİNCİ BÖLÜM

YAPI, TEMA, ZİHNİYET İNCELEMESİNİN TEMELİ ve YÖNTEMLERİ

Roman ve Eleştiri

La Manchalı Asilzade Don Quixote'nin Olağanüstü Maceraları, Türkçede bilinen adıyla Don Kişot'tan beri roman; romanın içeriği, yapısı ve bu yapının çözümlenmesi, edebiyat eleştirmenlerinin en büyük dertlerinden biri olmuştur. Romanın çözümlenmesi için kullanılabilecek en ideal yöntem nedir? Her şeyden önce, roman nedir? Hangi parçaların bir araya gelmesiyle oluşur? Romanın muhatabı kimdir? Romanı doğru(?) okumak için bir teknik var mıdır?

Roman, anlatma esasına dayalı bir kurmaca metindir. Romanın, klasik dönemden bugüne kadar gelen gelişim sürecine göz atıldığında, bu türün olağanüstü bir hızla değişmekte olduğu gözlemlenmektedir. Romanın başlangıç noktasında ve klasik dönemde görülen örneklerle, modern ve modern sonrası dönemde görülen roman çok farklı bir yapıdadır. Bugünün romanı, okurundan çok şey beklemektedir. Metinlerarası ilişkiler, kolaj, pastij gibi modern ve modern sonrası yöntemlerle kurgulanan roman, artık seçilmekten uzaklaşmış; o, kendi okurunu seçmeye başlamıştır. Bugün roman, gerçek dünyalardan uzakta, kendine ait yeni bir evrenin adı ve eylemidir:

> *"Bana öyle geliyor ki, edebiyatın ne olduğu sorulsa, tek bir cevap verilebilir: Edebiyatın varlığı yoktur; sadece bir simulakrum vardır, edebiyatın bütün varlığı olan bir simülakrum."*[105]

Romanın gelişim sürecinde yaşadığı her dönem -ileride kısaca değinileceği üzere- kendine ait eleştiri yöntemini doğurmuştur. Ekim Devrimi'nin yaşandığı bir dünya, Körfez Savaşı'nın yaşandığı bir dünyayla aynı imgeye sahip değildir. Romancının ele aldığı her dönem, bağımsız bir zihniyetin temsilcisidir ve bağımsız bir eleştiri yöntemiyle ele alınmalıdır. Yine de her bir roman, kendine ait bir dünyadır. Örneğin, tarih öncesi çağlarda yaşamaya başlayıp günümüze kadar gelen ve sürekli olarak değişim yaşayan iki kahramanın öyküsünü anlatan "Parfümün Dansı" [106] gibi postmodernist bir romanı, klasik zihniyet araştırmasıyla incelenememektedir. Bütün bu değişimlere rağmen, araştırmacıların, romanın analizini yapabilmesini sağlayan ortak paydalara işaret edebilen bir inceleme

[105] Foucault, M. (2016). Büyük Yabancı: Dil, Delilik ve Edebiyat Üstüne Konuşmalar. İstanbul: Metis.
[106] Robbins, T. (1999) Parfümün Dansı. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

metodu olmalıdır. Roman incelemesi hususunda herkes tarafından bilinen kuramcıların en önemlilerinden biri olan Mikhail Bakhtin, roman incelemesinde, genel bir formüle ulaşmanın önündeki en önemli engelin, romanın doğasından kaynaklandığını bildiriyor:

> *"Roman, gelişmeyi sürdüren, yani henüz tamamlanmamış olan tek türdür. (...) Romanın bir tür olarak çatısı katılaşmış olmaktan hâlâ uzaktır ve esnek olanaklarının tümünü kestirebilmemiz mümkün değildir."*[107]

Romanın ortaya çıkmasından önceki kurmaca türlere dikkat edildiğinde, bu türlerin, gelişmek ve hatlarını belirlemek için yeterli zamanı bulabildiklerini görülmektedir. Bu türlerde, içerik ve yapıyla ilgili gerekli olan bütün ölçütler, "neredeyse gelenekleşmiş" halde ve belirgin bir şekilde gözlemlenebilmekteyken, kurmacanın "haylaz çocuğu" olan roman, aykırı ve başına buyruk bir eylem sürecinin içinde, yoluna devam etmektedir. Ama bu genel kanı, yine de, roman dışındaki türlerin bütünüyle kanonik türler oldukları anlamına gelmez. Jale Parla, *"Don Quijote ve Yazın Türleri"* başlıklı ayrıntılı yazısında, bu durumu ele alırken, ayrıcalıklı bir eserin yaratımında, kuralların geçerli olmaması gerekliliğinin, ısrarla altını çizer:

> *"(...) belirleyici tür kuralları içinde yapıt vermeye kalkışmak çoğunlukla ikinci sınıf yapıtlar ortaya çıkaran tehlikeli bir girişimdir. Başyapıtlar çoğunlukla, yaratıcılarının, eleştirmenlerce soyutlanmış tür kurallarına uymalarından değil, tersine bu kuralları sorgulamalarından esinlenmiş gibi görünür."*[108]

Bugün hâlâ romanın tam ve kapsamlı bir tanımı bile yapılamamaktadır. İtalyanca "novella" sözcüğünün İngilizce'deki devşirmesi olan novel, Türkçe adıyla roman, aslında sadece *"hikâye, haberler parçası"* [109] anlamını taşımaktadır. Bu tanım, roman öncesi dönemdeki "hikâye anlatıcılığı geleneği"nin [110] bir yansımasıdır. Öz, basitçe açıklanabilmektedir:

> *"Roman, tecrübesizlikten tecrübeliliğe, cehaletin mutluluğundan hayatın gerçeklerini kabul edecek olgunluğa geçiş sürecini[n] hikâye[sidir]"*[111].

Ama bu süreç, neleri içerir? Bu hikâyenin içinde sosyoloji, psikoloji, felsefe, tarih ve toplumsal gerçekler, düş ve mit ne kadar yer almaktadır? Kundera, ilk romancıların bu başlıklardan uzak olduğunu bildirmektedir:

> *"Avrupa'nın ilk anlatıcılarının psikolojik yaklaşımdan haberleri bile yoktu. Boccacia yalnızca eylem ve serüven anlatmıştır. Bununla birlikte bütün o eğlendirici öykülerin*

---

[107] Bahtin, M. (2001) Karnavaldan Romana. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 164.
[108] Parla, J. (2000). Don Kişot'tan Günümüze Roman. İstanbul: İletişim Yayınları, 32.
[109] Dictionary of Literary Terms&Literary Theory, Penguin Reference, Great Britain, 1998.
[110] Benjamin, W. (1995). Son Bakışta Aşk. İstanbul: Metis Yayınları.
[111] Stevick, P. Roman Teorisi. Ankara: Akçağ Yayınları, 22.

arkasında bir inanç vardır: İnsan herkesin birbirine benzediği günlük yaşamın tekdüzeliğinden eylemle kurtulur"[112].

Bu dönemden geçen roman, daha sonra Kafka ile birlikte, ruhsal parçalanmanın sonsuz derinliğinde kaybolmaya başlamıştır. Bugünkü romanda, eylem de bir ölçüt değildir. Tanzimat Dönemi'nde başlayan Türk romanı macerasında, bugün, dünya haritası yapmak istemesine rağmen dünyayı gezmeye üşenen; dünyayı rüyasında gezip harita çıkaran bir nev'i "postmodern Oblomov" diyebileceğimiz "Uzun İhsan Efendi"[113] gibi karakterler de bulunmaktadır.

20. yy.'a kadar roman incelemesi, etik, estetik ve ahlak gibi noktalardan hareketle incelenmiş (Saint Beuve, H. Taine ve Lanson)[114], 1914'te Rus Biçimciliği ile başlayan yeni eleştiri akımları ile roman incelemesi yeni ve nesnel bir boyut kazanmıştır. İnsan soyunun anlattığı hikâyelerin belki tamamında, bir "bildungsroman" özelliği olduğu; bu hikâyelerin çoğunun, Campbell'in[115] "monomitos" tanımıyla örtüştüğü elbette bilinmektedir. Yine de inceleme için kullanılan bütün metodları yekpare bir teoride birleştirmek imkânsız görünmektedir. Örneğin, Marx ve Johnson gibi araştırmacıların, romanı bir "orta sınıf" türü olarak belirleme çalışmaları[116], belirli bir dönemin ruhunu yansıtmasının yanı sıra, roman adına bir genelleme yapılması açısından yanlıştır. Bugün, artık, entelektüel sınıflar da belirginleşmiştir. Orta sınıf emekçisinin, hayatının büyük bölümünü kitap okumaya ve kütüphane araştırmasına adayarak özüne ulaşabileceği metinler yazılabilmektedir. Kara Kitap'ı[117] okumak için Mesnevi'yi, Azizler ve Âlimler'i[118] okuyabilmek için, Nikolay Bakhtin ve Wittgeinstein'ı tanımak, Ulysses'i okumuş olmak gerekmekte, metinlerarası ilişkiler, gizli göndermelerle, sınırları zorlamaktadır. Eylem ve potansiyel bilimsel gelişmeye dayalı bilimkurgu ve metaforik felsefi açılımlarla desteklenen fantastik kurgu, dünya literatürünü ele geçirmiş bulunmakta; günümüzde yazılan metinlerin ciddi bir bölümünü, bu ve benzeri eğilimler oluşturmaktadır. Hatta bugün artık metnin kendine ait bir hiperrealist evreni bulunmaktadır:

"Kaderimizi değiştirme konusunda her arzumuz karşısına somut ve elle tutulur bir biçimde onu değiştirmenin imkânsızlığı çıkar. böyle yaparak hangi hikâyeyi anlatırlarsa anlatsınlar bizimkini de anlatmış olurlar ve bu yüzden onları okuruz ve severiz. onların verdiği ağır "baskıcı" derse ihtiyacımız vardır. Hipermetinsel anlatı bize özgürlük ve yaratıcılıkla eğitebilir, bu iyi bir şey; ama hayat bundan ibaret değil.

---

[112] Kundera, M. (1989) Roman Sanatı. İstanbul: AFA Yayıncılık, 31

[113] Anar, İ. O. (2006). Puslu Kıtalar Atlası. İstanbul: İletişim Yayınları.

[114] Uçan, H. (2015). Yazınsal Eleştiri ve Göstergebilim. İstanbul: İz Yayıncılık, 14-34.

[115] Campbell, J. (2008). The Hero With A Thousand Faces. Canada: New World Library.

[116] Stevick, P. Roman Teorisi. A.g.e.,12.

[117] Pamuk, O. (1999). Kara Kitap. İstanbul: İletişim Yayınları.

[118] Eagleton, T. (1999) Azizler ve Âlimler. İstanbul: İletişim Yayınları.

sonu bilindik öyküler bize ölmeyi de öğretir. Edebiyatın temel işlevlerinden birinin bu kader ve ölüm eğitimi olduğuna inanıyorum."[119]

Romanın kimliğini tespit etmek ve özüne ulaşmak için yapılan çalışmalar, modern anlamıyla XIX. yüzyılda romantizmle başlar. Romantizm-hümanizm-liberalizm-köktenci bireycilik[120] kavramları, bu dönem eleştirisinin özünü oluşturur. "Moral sense" *(ahlak duygusu)* temel itici güçtür. İnsanın özü, tanrısal öze bağlıdır; aslen iyidir ve doğrudur. Romantizm, bir içerik incelemesidir. Metnin neyi nasıl anlattığı önemsizdir; anlattığı hikâye incelenir.

Romantizm, XIX. yüzyıl ortalarında, yerini natüralizm ve realizme bırakır. Darwinist teori, realizmin temel taşıdır. Evrim, en ideal uyum sürecinin oluşmasını sağlayan bir güç; hatta psikolojik olarak bakıldığında, bir içgüdüdür. Evrim, organizmanın daha güçlü olmasını, hayatta kalmasını ve bu yeteneği sonraki kuşaklara aktarmasını sağlar. Natüralizm ise, tanrının yerine bilimi yerleştirir. Bu dönemin eleştirisi, yine önceki dönemde olduğu gibi metnin içeriğine odaklanmaktadır. Yine bu dönemde, realizm de ortaya çıkar ve bu akım da özde pragmatizm üzerine kurulur. Daha sonra sırayla yeni hümanizm, sembolizm ve postmodernizm gibi eleştiri akımları ortaya çıkar. Son olarak, Jean Piaget'in "Structuralism" adlı çalışmasıyla birlikte, edebiyat eleştirisi çok farklı bir alana yönelmeye başlar.

Aslında Vladimir Propp'un "Masalın Biçimbilimi"yle[121] en önemli örneğini verdiği düşünülen yapıya yönelik eleştiri, bugün yapısalcılık-yapısöküm-göstergebilim kavramlarıyla desteklenerek, metni matematiksel bir bütünlük olarak görme ve metnin "formülü"nü çıkarmaya yönelmektedir. Metne dizgeler açısından bakmak, Propp'la başlamıştır. Böylece, kurgunun dört ana bölümü olduğu da ortaya çıkmıştır:

1) Başlangıç (Serim)
2) Eksiklik
3) Zafer.
4) Ortaya Çıkma (Çözüm ve mutlu son)[122]

Düğüm

Vladimir Propp, Todorov, Eco, Campbell, Van Dijk ve Greimas'ı ciddi anlamda etkilemiştir. Bugün, roman incelemesinde gelinen noktada, en yaygın yöntem, yapısalcılıktır. Yapısalcılık ise, kendi içinde birkaç farklı ekolü barındıran teknik bir yöntemdir. Yapıya dair her inceleme, yüzeysel veya derinsel –ayrım gözetilmeksizin- Yapısalcılık'ın inceleme alanında bulunmaktadır. Eseri yapı, tema ve zihniyet bakımından

[119] Eco, U. (2017). Edebiyata Dair. İstanbul: Can Yayınları, 29.
[120] Kantarcıoğlu, S. (2009), Edebiyat Akımları-Platon'dan Derrida'ya. İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 95.
[121] Propp, V. (2011). Masalın Biçimbilimi. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
[122] Erkman-Akerson, F. (2010). Edebiyat ve Kuramlar. İstanbul: İthaki Yayınları, 38.

incelemek hem geleneksel bir içerik incelemesini hem de yapısalcı incelemeyi gerektirmektedir.

Klasik anlamda edebiyat kelimesinin içerdiği anlam, modern ve modern sonrası metinlerin açtığı yeni yollardan yürürken, büyük ölçüde şekil değiştirmiştir. Edebiyat, evrensel bir bütünlük olarak ele alınırsa, bu bütün içerisinde Kemal, modern çağda üretilmesine rağmen klasik özellikler barındıran metinlerin önemli yazarlarından biri olarak kabul edilmelidir. Romantik duyuş ve düşünüşün izleri görülen bu eserler, uzun sayfa sayıları, durağan iç çözümlemeleri, yoğun mekân anlatımları ve ortak duyguları ile, aslında tek bir eserin farklı ciltleri gibi algılanabilir. Ancak, bütün bu özetlemenin bir tarafında da felsefi sorunların elan devam ettiğini ifade etmek gerekir. Foucault edebiyatın tanımlanması çabasına ilişkin şu devrimci açıklamayı yapmaktadır:

> *"Edebiyat her tür dil eserinin genel biçimi değildir, dil eserinin yerleştiği evrensel mekân da değildir. Bir bakıma üçüncü bir unsur, dilin eserle ve eserin dille ilişkisinin bulunduğu bu üçgenin tepe noktasıdır."*[123]

Romanın âsi bir tür olarak değişimi hızla devam ederken, bizdeki romanın tarihine de kısaca değinmek gerekirse; Türk Edebiyatı'nda roman, her şeyden önce bir öykünme hatta bir taklit roman olarak başlamıştır ve doğal bir ilerlemeden ziyade hızlı bir gelişim göstermiştir:

> *"Romanın gelişim dinamikleriyle ilgili olarak biliyoruz ki, bizde roman, batıda olduğu gibi feodaliteden kapitalizme geçiş döneminde burjuva sınıfının doğuşu ve bireyciliğin gelişimi sırasında tarihsel, toplumsal ve ekonomik koşulların etkisi altında yavaş yavaş gelişen bir anlatı türü olarak çıkmamıştır ortaya. Batı romanından çeviriler ve taklitlerle başlamıştır; yani batılılaşmanın bir parçası olarak. Şemsettin Sami, Namık Kemal, Ahmet Mithat gibi, romanı ilk deneyen yazarlarımızın edebiyat ve roman ile ilgili yazılarını okuyacak olursak görürüz ki Avrupa edebiyatını ve romanını ileri bir uygarlığın işareti, kendi edebiyatımızı ve özellikle anlatı türündeki yapıtlarımızı da geriliğin bir işareti sayarlar."*[124]

Bizde ilk romanlar, toplumsal şartlar nedeniyle, doğal olmayan bir ilk adımla başlasa da, ilerleyen zamanlarda, "Türk Romanı" olarak tanımlanabilecek ve bu topraklara özgü bir roman anlayışı gelişmiştir. Ancak yine başlangıca dönmek gerekirse, bizdeki ilk romanlar, Tanzimat Dönemi'nde okurla buluşmaya başlamıştır. Bu başlangıç safhasında, roman ve hikâye arasında belirgin bir farklılık bulunmamakta; roman ve hikâye ayrı türler olarak kabul edilmemektedir[125]. Osmanlı'da ilk romanlar, hemen her araştırmacı tarafından,

---

[123] Foucault, M. (2015). Büyük Yabancı "Dil, Delilik ve Edebiyat Üstüne Konuşmalar". İstanbul: Metis Yayınları, 62.

[124] Şeker, A. Bir Anadolu Ozanı *Yaşar Kemal*. A.g.e., 37.

[125] Yılmaz, D. (2002). Roman Kavramı ve Türk Romanının Doğuşu. İstanbul: Ozan Yayıncılık, 37.

bizdeki romanın taklit sürecine yani başlangıç dönemine ait eserler olarak tanımlanmaktadır:

> *"Avrupa'da doğmuş olan türün Batı-dışı kültürlerde ortaya çıkışının, Avrupa'nın etkin olduğu, tek taraflı bir etkilenme süreciyle, başka bir deyişle modernitenin yayılması ile ilişkilendirilmesinin yaygın olduğu gözlenmekteydi. Dolayısıyla Batı-dışı toplumların türü, çevirilerle başlayan bir 'taklit' süreci içinde öğrendikleri kabul edilmekte, bu süreçte üretilen yapıtların ise gerçek birer roman olmaktan çok, 'acemi' örnekler oldukları düşüncesi geçerlilik kazanmaktadır."*[126]

Bizde roman incelemesinin modern temelleri Mehmet Kaplan'ın çalışmalarıyla ortaya çıkmıştır. Kaplan, romanı şu sözlerle tanımlarken, romanda abartılı bir gerçekçilin de sığlığa neden olacağı eleştirisini yapmaktadır:

> *"Bir romanın güzel olması için, hayattaki örneklerine tıpatıp benzemesinin hiçbir ehemmiyeti yoktur. Her sanat eseri gibi, roman da kendi içinde bir bütündür. Romancı eserini vücuda getirirken, hayat tecrübelerini yeni bir nizam içinde organize eder ve bunu yaparken gerçek hayattan aldığı unsurlar arasından istediklerini seçer, ayrıca değiştirir. Bu unsurlar ancak romanın kendi nizamı içinde bir değer ve mana ifade ederler. Bu nizama uymayan, fakat hayata fazla benzeyen unsurlar, bilakis bizde, ölü, lüzumsuz bir tesir uyandırır. Roman hayatın bir kopyası değil, yeniden yaratılmasıdır."*[127]

Berna Moran'a göre ise Türk Edebiyatı'nda romanın ilk örneklerinin batılılaşma buhranı ve yabancılaşma temaları etrafında şekillenmesi, Türk Romanı'nın kendine özgü bir roman olmasını sağlamıştır[128]. Osmanlı'da Türk romanı, genellikle batılılaşma ve yabancılaşma temaları etrafında şekillenmiştir. Artık eski gelenek yavaş yavaş yerini yeni fikirlere bırakmakta, klasik aşk hikâyeleri şekil değiştirmekte; ancak yine de ilk romanlarda masum aşk işlenerek, cinsel aşk tasvirlerinden[129] uzak durulmaktadır. Bu izlekte, karşımıza çıkan ilk Türk romanları, Şemsettin Sami, Recaizade Mahmut Ekrem ve Ahmet Mithat Efendi tarafından kaleme alınmıştır. Dönemin romancılığının ilk örneği sayılabilen Araba Sevdası, realist bir üslupla yazılmıştır. Ardından gelen Zehra ise, naturalist bir romandır. Bu eserleri, Hüseyin Rahmi'nin kendine özgü bir üslupla harmanladığı realist-natüralist[130] eserler izler. Ancak bizde, romanın olgunluk devri, Halit Ziya ile başlayacaktır. Halit Ziya ekolünde, batılı romanın tesirleri hâlâ görülmekle birlikte, Türk romanı yeni bir evreye girmiştir:

---

[126] Başlı, Ş. (2010). Osmanlı Romanının İmkanları Üzerine "İlk Romanlarda Çok Katmanlı Anlatı Yapısı. İstanbul: İletişim Yayınları, 32.

[127] Kaplan, M. (1999). "Bir Şairin Romanı: Huzur" Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 2. İstanbul: Dergâh Yayınları.

[128] Moran, B. (2015). Edebiyat Üzerine Makaleler. İstanbul: İletişim Yayınları, 173.

[129] Dino, G. (2008). Türk Romanının Doğuşu. İstanbul: Agora Kitaplığı, 106-144.

[130] Aytaş, G. (2008). Tematik Roman İncelemeleri "Hayata Ayna Tutan Romanlar". Ankara: Akçağ Yayınları, 30.

"Yapıt, tarihsel açıdan, fin de siècle Levanten İstanbul'un hem fiziksel hem entelektüel bir portresini verdiği için, ayrıca önemlidir. Ama daha da önemli olan, Fransız parnasçı şair Sully Proudhomme'dan alınan 'siyah' ve 'mai' ayrımının, yani iyimserlikle karamsarlığın, idealizmle ekonomik determinizmin, roman boyunca süren ve gittikçe hızlanan çalışmasıdır."[131]

Halit Ziya'nın romancılığının olgunluk dönemi eseri Aşk-ı Memnu ise, daha önce de işlenmiş bir konu olan genç kadın-yaşlı erkek evliliğini yeniden ele alan bir eserdir. Ancak eser, karakterlerin ruh hallerinin derinliğine işlenmesiyle[132], Türk Romanı'nın klasik döneminin başlangıcı olmuştur. Bu yeni sürecin devamında, Millî Mücadele Dönemi ile, Türk Romanı'nın temasını savaş ve savaşın yarattığı toplumsal değişimler çerçevesinde bir savaş edebiyatı oluşmaya başlamıştır. Halide Edib Adıvar, Reşat Nuri Güntekin ve Yakup Kadri Karaosmanoğlu gibi büyük romancılarımız, Millî Mücadele Dönemi'nden Cumhuriyet Türkiyesi'ne doğru genişleyen bir sahada eserler vermişlerdir ve Memleket Edebiyatı adını verdiğimiz bir edebi tema çerçevesinde yoğunlaşmışlardır. Refik Halit Karay ve Peyami Safa ile devam eden Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı, yavaş yavaş İkinci Dünya Savaşı[133] ve bu savaşın neden olduğu toplumsal ve küresel sıkıntıları da işlemeye başlar. Bizde roman, daha sonra yavaş yavaş özgünleşmeye başlayacaktır:

"1950'lere kadarki Türk romanı, Batılılaşma etrafında dönüyordu. Ondan sonra durum değişiyor. Ama başka sorunlara yöneliş, gerçekte daha önce başlar; 1930'larda Sabahattin Ali'nin Kuyucaklı Yusuf'u ile. Sabahattin Ali'yi, Orhan Kemal'i, Yaşar Kemal'i ve daha başka birçok yazarımızı ilgilendiren sorun Batılılaşma değil, belli bir sosyal yapının meydana getirdiği düzendir."[134]

Türk Romanı, zaman içerisinde, köy romanından modernist, hatta postmodernist romana doğru ilerleyerek, edebiyat alanında Nobel ödülü kazanan bir romancı yetiştirecek kadar kendine özgü bir noktaya gelmiştir.

Türk Romanı'nın macerası içinde Yaşar Kemal'in romancılığını her yönden incelemek ise, sonsuz uzunlukta bir çalışmayı doğuracaktır. Kemal'in gösterge dünyasının, konuyu oluştururken yarattığı özel evren, son derece dikkat çekici olmakla birlikte, bu çalışmada Yaşar Kemal'in romanlarında yapıya ait hususların incelenmesi tercih edilmiştir; zira *"metin her şeyden önce bir yapıdır"*[135]. Bu incelemenin sonunda ulaşılmak istenen sonuç, Yaşar Kemal'in romancılığında, "kendine özel" olarak tanımlayabilmeyi sağlayan bir yapı hususiyeti bulunup bulunmadığını tespit etmektir. Yapı incelemesinde göz önünde tutulacak olan esaslar, sonraki bölümde özetlenmeye çalışılmıştır.

---

[131] Finn, R. P. (2003) Türk Romanı "İlk Dönem 1872-1900". İstanbul: Agora Kitaplığı, 152.

[132] Enginün, İ. (2007). Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat'tan Cumhuriyet'e 1839-1923. İstanbul: Dergâh Yayınları, 345.

[133] Enginün, İ. (2009). Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı. İstanbul: Dergâh Yayınları, 285.

[134] Moran, B. Edebiyat Üzerine Makaleler/Röportajlar. A.g.e., 177.

[135] İnceoğlu, Y. G., Çomak, N. A. (2009). Metin Çözümlemeleri. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 19.

Yapı İncelemesi

Olay Örgüsü

Edebi metinlerde yapı ve içerik meselesi, edebiyat biliminde henüz tam olarak ortak olarak kabul edilen bir sisteme oturtulmamaktadır. Şerif Aktaş: *"Edebiyat tarihi eser ve sanatkârlarının tarihi mi olacaktır, yoksa 'edebiyat duygusu'nun mu?"* [136] sorusunun ışığında, ideal bir yapı çözümlemesi yöntemini aramıştır. Metni ön planda tutarak, metni, diğer her şeyden ayrı ve bağımsız tutarak incelemeye gayret etmek, metin incelemesinin en önemli hedefi olmalıdır. Bu doğrultuda yapı incelemesi, metni anlamlandırmak ve metne bilim mesafesinden bakabilmek için, gerekli olan yöntemdir.

Öncelikle, şu ayrıma dikkati çekmek gereklidir: Yapı incelemesi ile yapısalcılık farklı eleştiri yöntemleridir. Yapısalcılık, öncelikle dilsel göstergeler üzerine kurulmuş bir sistemdir. Ancak daha modern, daha teknik bir yapı incelemesi yapmayı hedeflediğinizde, yapısalcılık ve göstergebilimin bazı tekniklerini kullanmanız kaçınılmazdır. Bu çalışmanın özellikle "olay örgüsü" bölümünde, bahsi geçen tekniklerden faydalanmak uygun görülmüştür. Bugün, olay örgüsünü sadece temel ve yan olaylar olarak ele almak, metnin çözümlenmesine çok da büyük bir katkı sağlamamaktadır. Olay örgüsünü oluşturan çekirdekler ve uydular arasındaki anlam ilişkilerini tespit etmek ise, metnin yorumu ve anlaşılması açısından hayati önem taşır. Çekirdekler, olay örgüsünün temel düğümleriyken; uydular, olaya estetik değer katan yan unsurlardır. Bunlar, anlatıdan çıkarılabilirken; bir tek çekirdeği bile anlatının dışına atılamamaktadır. Ama çekirdeklerin varlığı da anlatıyı asıl zenginleştiren katmanları oluşturur. Uydular ve çekirdekler, anlatı tarihinin tamamında vardır. Oğuz Kağan anlatısından, Oğuz'un olağanüstü doğumu ve olağanüstü özellikleri çıkartılamaz. Destan, feodale hizmet eden ve üst sınıfı, kahramanlığı, devletlerinin kuruluşunu, büyük olay ve kişileri anlatır. Oğuz Kağan anlatısından, Karluk Bey hadisesi çıkarılabilir. Bu kısım, uydulardan sadece birisidir. Geçen asırlar sonunda, Benim Adım Kırmızı romanına varıldığında, bu anlatıdan da Kara ve Şeküre'nin aşkı çıkarılamayacaktır. Kara'nın eylemlerindeki motivasyonu sağlayan itici güç, bu aşktır. Ancak Kara ve Şeküre arasında geçen gerilim noktalarını, azaltabilir veya çoğaltabiliriz -ki bunlar metinden çıkarılabilen; ancak metni zenginleştiren çekirdeklerdir. Modern anlamda yapı incelemesinin önemli hususlarından biri olan uydu ve çekirdekler konusuyla ilgili böyle bir giriş yaptıktan sonra, yapı incelemesiyle ilgili kısa bir tarihsel gelişim açıklaması yapılması gerekmektedir.

[136] Aktaş, Ş. (2011). Edebiyat ve Edebi metinler Üzerine Yazılar. Ankara: Kurgan Edebiyat, 533.

Northrop Frye, kendinden önceki eleştirmenlerin karşısına, bambaşka bir eleştiri yöntemiyle çıkan ilk kuramcıdır. Bu yeni inceleme yöntemi, "metin odaklı inceleme" olarak da bilinir. Frye'dan yola çıkan Eagleton'un yorumuyla:

> *"Edebiyat, tarihin muhtelif köşelerine serpiştirilmiş gelişigüzel bir yazılar topluluğu değildi[r]: Yakından incelendiğinde belirli nesnel yasalarla işlendiği gözlemlenebil[ir] ve bu yasaları formüle edil[erek] eleştirinin kendisi de sistematikleştirile[bilir]"*[137].

Metnin, yazıya dökülmüş sisli ifadesinde, aslen bir formül gizlidir. Yapıyla ilgilenen eleştirmen, bu formülün izini sürdükten sonra, elindeki diyagrama bakarak, metni yeniden yorumlar. Bu, basit bir matematiksel çıkarsama değildir. Metin, sadece "görünen" bir bütün değildir; anlattığı hikâye daha derinde yazılıdır. Yapı incelemesinin amacı, bu alt metne ulaşmaktır. Saussurre de bu incelemenin "dilsel" alanına müdahale ederek, kuramı bir üst boyuta taşımıştır: evren, gösterenler, gösterilenler ve bunların arasındaki özel dilden ibarettir. Saussurre'nin incelemesi, yapısalcılığın alanına girer.

Gerçek anlamıyla yapısalcı eleştiri, Rus Biçimcileri tarafından başlatılmıştır. Bu akımın, en önemli temsilcileri, Adorno, Umberto Eco ve Althusser gibi Frankfurt Okulu temsilcisi yazar-eleştirmenlerdir. Bu dönemde, yapısalcılık ve göstergebilim yan yana yürümeye başlar. Göstergelerin izi sürülür ve bunlar diyagrama dökülerek, aralarındaki ilişki ortaya çıkarılır. Yapısalcılık, salt metin odaklıyken göstergebilim, "tıptan siyasete kadar"[138] her alanla ilgilidir. Edebiyat da göstergebilimin uygulandığı en temel alanlardan biridir. Göstergebilimsel edebiyat incelemesi yönteminde, iki temel yaklaşım bulunmaktadır[139]:

1) Auerbach ve Spitzer Tekniği: Bu teknik, dilbilimsel bir yaklaşımdır. Sözcüklerin anlam bütünlükleri ve derinlikleri, incelemenin asıl konusunu oluşturmaktadır. Roland Barthes, bu tekniğin en bilinen uygulayıcısıdır. Bu da, metnin yorum katmanlarının çoğalmasını sağlayan, derin entelektüel birikim gerektiren bir tekniktir. Öneğin, Roland Barthes'ın S/Z adlı eseri, bu teknikle psikolojinin birleştirilmesi sonucu yazılmış bir başucu eseridir[140]. Barthes, son dönem çalışmalarında, yapısalcılık-göstergebilim ve hermönetiği bir arada kullandığı için, tamamen kendine özgü bir yöntem ortaya koymaktadır.
2) Metni bir bütün olarak ele alan kurgu çözümlemesi: Propp ve sonrasında Campbell-Jung ekolü ve Greimas'ın temsilcileri olduğu göstergebilimsel metoddur. Göstergebilim-yapısalcılık ilkelerini en teknik kullanımla hayata geçiren araştırmacılardan biri olan Greimas'ın, bir metinde oluşabilecek genel kurgu şemalarını ele aldığı "Du Sens" adlı bir eseri de bulunmaktadır. Greimas, *"edebiyat metnine salt biçimsel ve kurgusal dizge özellikleri açısından bakmakla*

---

[137] Eagleton, T. (2004). Edebiyat Kuramı-Giriş. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 120.
[138] Erkman-Akerson, F. (2010). Edebiyat ve Kuramlar. İstanbul: İthaki Yayınları, 164.
[139] Fatma Erkman-Akerson, Edebiyat ve Kuramlar. A.g.e., 134.
[140] Barthes, R. (1996). S/Z. İstanbul: YKY.

kalmamış, anlam ve yan anlam katlarını da çözümlemeye, yorumlamaya yönelmiştir"[141]. Prag Okulu, Çek Biçimcileri ve Jameson ise, çalışmanın temeline dilin farklı işlevlerini koymuşlardır.

Greimas'ın temsilcisi olduğu göstergebilimsel yöntemin son şeklini, Genette oluşturmaktadır. Genette'nin düzen (olay örgüsü), sürem (zamanın kullanımı), sıklık (geri dönüşler) ve kip (anlatıcının tutumu)[142] incelemesi ise, bugün kullanılan temel yapısalcı yaklaşımdır. Genette'nin dört temel anlatı analizi kategorisi, metnin temel yapısını ortaya çıkarmaya yönelik bir araştırma yöntemidir. Bu yöntemde, anlatının "formülü" ön plandadır:

> *"[Anlatı], bir söylemin konularını oluşturan gerçek ya da düzmece olaylar dizisine ve bunların birtakım bağlanma, karşıtlık, tekrar, vb. ilişkilerine göndermede bulunur. Bu anlamdaki 'anlatı analizi', kendi içinde ele alınan bir eylemler ve durumlar bütünlüğünü, bu bütünlüğün bilgisinin bize erişmesini sağlayan dilsel ya da diğer araçları bir yana bırakarak incelemek anlamına gelir"* [143].

Bu çalışmanın yapı incelemesi bölümünde, Greimas'ın kuramındaki şematik inceleme yöntemi[144]'nin ve bu şemanın yorumlanması tekniğinin kullanılmasıyla, metindeki olay örgüsünün kapsamlı bir şekilde incelenmesi hedeflenmiştir. Böylece, olay örgüsünü çatışmalara neden olan birimlerin ortaya çıktığı "kesitler" olarak ele alıp, her bir kesitin içindeki çatışma unsurlarının yönlerini tespit etmek suretiyle; metnin temel "kütlesi"nin nasıl oluştuğu ortaya koyulacaktır. Kesitler, vaka tanımıyla ilgilidir ve vaka tanımıyla ortaya çıkarlar:

> *"Vaka, herhangi bir alaka ile bir arada bulunan veya birbiriyle ilgilenmek mecburiyetinde kalan fertlerden en az ikisinin karşılıklı münasebetlerinin tezahürüdür"*[145]

Ve

> *"Eserin incelenmesinde en önemli meselelerden biri onun parçalanmasıdır. Bu, incelemeyi yapan şahsa göre değişir. Eserin parçalara ayrılmasında dikkat edilecek husus, her parçanın kendi başına cümleden daha üst seviyede bir bütün hususiyeti arz etmesidir (...) Eserin incelenmesinde, sequence'lar arasındaki münasebet belirtildikten sonra, anlatma seviyesinde discours'ların değeri üzerinde durmak*

---

141 Fatma Erkman-Akerson, Edebiyat ve Kuramlar. A.g.e., 177.

142 Fatma Erkman-Akerson, Edebiyat ve Kuramlar. A.g.e., 187.

143 Genette, G. (2011). Anlatının Söylemi "Yöntem Hakkında Bir Deneme". İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 13.

144 İleri okuma için bkz:
Rifat, M. (2009) XX. Yüzyılda Dilbilim ve Göstergebilim Kuramları. İstanbul: YKY201-206.
Rifat, M. (2009). Göstergebilim'in ABC'si. İstanbul: Say Yayınları, İstanbul 2009.

145 Aktaş, Ş. (1991). Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş. Ankara: Akçağ Yayınları, 48.

gerekir. Onların abstrait, figüratif ve connectif olması metne edebî olma hüviyeti kazandırır."[146]

Metnin birimlerini ayırmak, yapı incelemesinin en önemli kısmıdır. Yukarıda bahsedilen uydular-çekirdekler kuramı, bu çalışmanın temel dayanak noktasını oluşturmaktadır.

Yapılan çalışma, özünde Propp'un yöntemine de atıfta bulunmaktadır. Nihai noktada, her metin, son sözünün söylenmesiyle birlikte bir halkayı tamamlar ve kendi içinde "kapanır". Ve yine nihai noktada, belki de her metin, Campbell'in monomitos kuramı ile de bağlantı taşımaktadır. İnsan soyunun anlatı tarihi, temelde, birkaç konu etrafında dönmektedir. Ancak bu konuların işleniş yöntemleri, Eco'nun Foucault Sarkacı'nda yarattığı *"abulafia"* gibi, sonsuz sayıda varyantı doğurabilmektedir. Pek çok metin, bir halkanın tamamlanış hikâyesidir. Çalıkuşu, 367. sayfasında *"Yanlarındaki ağacın dalında bir çalıkuşu ötüyordu"*[147], cümlesiyle son bulurken, bütün bir metnin hikâyesini tek cümlede toplayarak sahneden çekilir, metin kapanır. Burada kasıt, kapalı metin-açık metin kavramlarıyla ifade edilen bir kapalılık değildir. Hemen her metin, kendi son sözüyle kapanır ve yeni bir metin başlar. Ancak bu genel değerlendirmenin dışında kalan bazı özel metinler de bulunmaktadır. Bazı nehir serileri oluşturan her bir birim, tek başına bağımsız [a yakın] bir parça olarak okunabilirken, bazı nehir serilerin bazı birimlerinin, ara kesit olma özelliği bulunmaktadır. Örneğin Le Guin'in Yerdeniz Beşlemesi'nin ikinci cildi olan Atuan Mezarları ve üçüncü cildi olan En Uzak Sahil, birer ara kesit değeri taşımaktadırlar. Bu metinler, kendi içlerinde kapalı metin özelliği göstermekle birlikte, ana metnin ara kesitleridir. Benzer bir şekilde, bu beşlemeyle birlikte basılan Yerdeniz Öyküleri adındaki altıncı kitap, merkezi çatışmadan son derece uzakta gerçekleşen bağımsız ara kesitleri okura sunmaktadır. Yaşar Kemal'in nehir serilerinde ise, Bir Ada Hikâyesi'nin ikinci ve üçüncü ciltleri dışındaki bütün metinler, bağımsız ve kapalı metinler olarak okunabilmektedir. Nitekim Dağın Öte Yüzü Üçlemesi'nin ikinci cildi olan Yer Demir Gök Bakır, bağımsız bir metin olarak filme alınmıştır. Bir Ada Hikâyesi'nin ikinci cildi olan Karıncanın Su İçtiği ve Tanyeri Horozları ise, ana metnin birer büyük ara kesiti özelliği göstermekte ve bağımsız olarak okunamamaktadırlar.

Nehir anlatılarda ise, karşımıza başka bir yapı hususiyeti çıkmaktadır: her bir metin bloğu, bir sonraki metnin "ön bilgisi"ni oluşturabilir. Birbiriyle bu tip bağlantıları olan metinleri, her bir parçayı inceledikten sonra tek ve yekpare bir metin kabul etmek doğru olacaktır. Ancak bunu yapı incelemesinde kullanılan temel çatışmalar şemasını bozmadan ifade etmek neredeyse imkansızdır.

---

[146] Aktaş, Ş. Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş. A.g.e., 157.

[147] Güntekin, R. N. (1966). Çalıkuşu. İstanbul: Nurgök Matbaası, 367.

Kişiler

Bugün, "roman nedir?" sorusuna kesin bir yanıt alınamadığı gibi, "romanda kişiler hangi teknikle incelenmelidir?" sorusuna da bütüncül bir yanıt alınamamaktadır. Kişi, karakter, figür, eyleyen, tip, kahraman gibi birbirini *"inkâr eden"* tanımlar içinde, en çok "kişi" (person) kullanılmaktadır. Person kelimesi, Latince persona'dan gelmektedir ve persona, sahnedeki oyuncuların maskelerine verilen isimdir. Psikiyatrik açıdan bakıldığında da persona, kişinin üstlendiği roller bütününe verilen addır. Bir roman kişisini psikoloji ilmi üzerinden incelemeye çalışmak ise, Sigmund Freud'la başlayan ve günümüze gelinceye kadar durmadan değişen bir bir bilim dalına hâkim olmayı gerektirmektedir: *"Freud geceler boyu çok şey yazmıştır; mektuplar, kitaplar... Bir sürü yorulmak bilmez ve sabır dolu uykusuzluk... Fakat söylenende, henüz söylenmemiş olanın peşinde, bitmeyen bir takibe girişmiştir. Onun için düşünmek, yeterli olmadığımız şeyle yüzleşmekti."*[148] Günümüzde, roman kişilerinin psikolojik değerlendirmelerinin yapıldığı çalışmalar sıklıkla görülmektedir.

Kurmaca anlatıda "karakter sorunu", genel anlamıyla işlevsellik üzerine kuruludur. Yapısalcılara göre karakterler, eyleyen (actant) "figürlerdir". Bu figürlerin boyutları, işlevleriyle sınırlıdır ve psikolojik derinliklerini göz ardı etmek gerekir[149]. Propp gibi biçimciler de aşağı yukarı aynı fikirdedirler; ancak Propp diğer yandan da "kahraman, karşıt güç, arzu nesnesi, oyuncu, akıl hocası" gibi karakter çeşitlerini ifade etmekten çekinmez. Propp'un modeli, kahraman odaklı metin çözümlemelerinde ve özellikle sinema eleştirisinde, bugün kullanılan en etkili yöntemdir.

Bu konudaki tartışmalar, batı literatüründe hâlâ devam ederken, Türk Edebiyatı eleştirisinde karakter, öncelikli değer taşıyan bir figürdür ve öncelikli olarak incelenir. Pospelov da benzer bir yaklaşımla, kişilerin aslında derinlikli imgeler olduğunu şu sözlerle belirtmiştir:

> *"Hakiki bir sanat eserinde kişiler, kendi içinde kapalı bir sistem oluştururlar; böyle bir eserde kişiler karşılıklı ilişkiler içindedirler ve bu ilişkide onların iç içe geçmeleri, ille de sergilenen olayların akışından ileri gelmez (bu her zamana olan bir şey değildir); fakat çoğu kez yazarın sanatsal düşkünlüğünün mantığını da kişilerin iç içe geçmesini getirir. Bir eserdeki kişiler sistemi, eserin içeriğini ortaya çıkarır; kişiler sistemi, eserin kompozisyonunun(düzenlenişinin) başlıca bir yanıdır"* [150].

Karakter sadece insan sûretinde midir? İnce Memed'in Yağız At'ını bir karakter olarak ele almak yanlış mıdır? Karakterler, elbette *"insanlar versus diğer canlılar"* şeklinde

---

[148] Schneider, M. (2016). Okumak ve Anlamak. İstanbul: Kolektif Kitap, 46.
[149] Chatman, S. (2009). Öykü ve Söylem (Filmde ve Kurmacada Anlatı Yapısı). Ankara: De Ki Basım Yayın, 103.
[150] Pospelov, G. (2005). Edebiyat Bilimi. İstanbul: Evrensel Basım Yayın, 223.

değerlendirilemezler. Kaldı ki, insanlar da kurmacada sûret değiştirmişlerdir. Ömer Hayyam'ın hayat hikâyesini yeniden anlatıp, Semerkant'ı[151] yazdığınızda bile, o karakter artık gerçek Ömer Hayyam değildir. Metin, anlatma esasına dayalıdır ve diğer adı da kurgudur. Kurgunun içindeki tarihsel gerçeklik, kurguyu gerçek yapmaz. Ama karakter, yine de bir bütündür, bir derinliği vardır. Kendisi değilse de temsil ettiği şey gerçektir. Yazarın kişisel evreninin bir parçasının, bir hayalinin, bir düşüncesinin, harflerden oluşan resmidir. Chatman, karakter kuramına şöyle bir yaklaşımda bulunmaktadır:

> *"Yaşayabilir bir karakter kuramı açıklığı korumalı ve karakterleri salt olay örgüsü işlevleri olarak değil, otonom varlıklar olarak ele almalıdır. Böyle bir kuram, seyircinin hangi ortamda olursa olsun söylem tarafından orijinal yapıda bildirilen ya da örtülü bulguları kullanarak karakteri yeniden inşa ettiğini savunmalıdır"*[152].

Bu çalışmada, metnin *temel* çatışmalarıyla muhatap olan kişileri, dereceli özneler (birinci dereceden özneler, ikinci dereceden özneler, ...) olarak ele alıp, fiziksel görünümleri, eylemleri, temsil ettikleri zihniyet yapıları ve -metnin elverdiği ölçüde- psikolojileri açısından değerlendirmesi uygun görülmüştür. Bu kişilerin, kendi aralarında bir bütünün, bir topluluğun veya zihniyetin unsurları olarak ifadeleri de ayrıca incelenecektir. Şerif Aktaş da şahıs tespitine yönelik metoda ilişkin olarak Souria'dan alıntı yaparken bu noktalara dikkati çekmiştir:

> *"1. Asıl kahraman veya birinci derecedeki kahraman. (...) 2. Hasım veya karşı güç. (...) 3. Arzu edilen veya korku duyulan nesne.(...) 4. Yönlendirici.(...) 5. Alıcı [kahraman dışında olaylardan faydalanan kişi](...) 6. Yardımcı"* [153].

Yaşar Kemal'in, karakterlerini kurgularken üzerinde durduğu noktalara onun sözleriyle değinmek gerekirse, bunlardan ilki insanın değişimidir. Yaşamın değişiminin sürekliliği, insanı da sürekli olarak değiştirmektedir:

> *"Doğanın yok olarak değişmesi insan için büyük bir tehlikedir. Bu doğa değişiminden sonra insanların huylarında değişiklik oldu, dengesizlikler başladı. Artık ovanın insanı sağlıklı eski insan değildi. Gelenekler, görenekler iyiydi ya da doğa ve insan sağlıklı değişmiyordu. Benim bölgem, Türkiye haritasında kan gütmenin sürüp gittiği bir bölgeydi. Traktör geldikten, ova değiştikten sonra, bir anda kan gütmeler de bitiverdi. İnsanın değişiminde böyle güzellikler de vardır."* [154]

İnsanlar, onların yaşamları, hayalleri ve gerçeklikleri, yazarın kendine özgü yaratım macerasında en önemli yerlerden birini teşkil etmektedir. Ancak bu insanlardan doğan karakterler, yukarıda da ifade edildiği üzere, gerçeği bire bir yansıtan kişiler değillerdir:

---

[151] Maulouf, A. (2011). Semerkant, İstanbul: YKY.

[152] Seymour Chatman, Öykü ve Söylem (Filmde ve Kurmacada Anlatı Yapısı). A.g.e., 111.

[153] Aktaş, Ş. Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş. A.g.e., 153-155.

[154] Kemal, Y. (2009). Binbir Çiçekli Bahçe. İstanbul: YKY, 106-107.

"Ömrümde çok insanla karşılaştım, romanlarımda çok çok insanlardan örnek aldım. Ama bütün insanlarımı ben yarattım. Bilinçli olarak yaratmaya çalıştım. İçimde biraz da gerçeği arama çabası var. Bir düş dünyası, bir anlatma dünyası kurmak, başka bir şeyler yapmak, bu dünyayı sözle gerçekleştirmek. Ben, sözle dünyalar kuranların ne ilkiyim, ne de sonuncusuyum. Bu, profesyonel bir uğraştır."[155]

Bu ifadeden anlaşılacağı üzere yazar, karakterlerini yaratırken gerçek insanlardan faydalanmakta; ama bu tutumunu sınırlandırarak, karakterlerini kurmacaya yakınlaştırma yolunu tercih etmektedir.

Mekân

Anlatıda mekân unsuru, en basit tanımıyla panorama, dekor ve peyzaj başlıkları altında incelenebilmektedir. Mekânı, dış unsurlar ve iç mekân unsurları olarak daha kısıtlı bir başlık altında da incelemek mümkündür. Dış mekân, kişinin varoluşunun bir bölümünü biçimlendirirken; iç mekân, kişinin hâlihazırdaki varoluşunun bir yansımasıdır. Bu noktadan hareketle, mekân bazı metinler için neredeyse bağımsız bir kişi, bir karakter gibi ele alınmaktadır. Hilmi Uçan'a göre mekân(uzam), zamanla birlikte *"metindeki oyuncular[ı] birbirleri[ne] bütünler [ve] biri değişince diğeri de değişir"*[156]. Bu incelemede de, mekânın bu boyutta bir önemi bulunmaktadır. Yaşar Kemal'in imge dünyasında, Çukurova'nın çok değerli bir yerinin olduğuna, özellikle vurguda bulunmak gerekmektedir.

Mekân, olayların gerçekleştiği yer olması bakımından ilk önemini ortaya koyarken; özellikle ev tasvirleri de o evlerde yaşayanların sosyal, ekonomik ve psikolojik özelliklerini ortaya koyması bakımından önemlidir. Bachelard'dan aktaran Handan İnci Elçi, mekânın önemi ile ilgili olarak, şu ifadeyle dikkati çekmektedir:

"Ev olmasaydı insanlar dağılıp giderdi; [çünkü] ev, insanın yaşamında kazanılmış şeylerin korunmasını sağlar, bunları sürekli kılar." [157]

Mekân, öyle çalakalem yazarken bir anda gözlerinizin önünde canlanan bir öge değildir. Eco da mekânları nasıl kurguladığını aşağıdaki sözlerle anlatmıştır:

"Foucault Sarkacı'nı planlarken kapanma saatine kadar kaç gecemi Conservatoire des Arts et Métiers'in koridorlarında dolaşarak geçirdim. Casaubon'un Conservatoire'dan Plaes des Vosges'a, oradan da Eiffel Kulesi'ne kadar Paris'teki gece gezintilerini betimleyebilmek, sokak ve kavşak adlarını yanlış yazmamak için kaç gece sabahın ikisiyle üçü arasında, küçük bir ses kayıt cihazına görebildiğim her şeyi kaydederek şehirde dolaşıp durdum. Önceki Günün Adası'nı yazmaya hazırlanırken

---

[155] Kemal, Y. Binbir Çiçekli Bahçe. A.g.e., 109.
[156] Uçan, H. Yazınsal Eleştiri ve Göstergebilim. A.g.e., 63.
[157] Elçi, H. İ. (2003). Roman ve Mekân "Türk Romanında Ev". İstanbul: Arma Yayınları, 17.

doğal olarak romanın geçtiği mekâna, Pasifik Okyanusu'na gittim, günün farklı saatlerinde suyun ve göğün rengini, balıkların ve mercanların renk tonlarını görmek için. Ama iki-üç yılımı da kamaraların ya da küçük bölmelerin ne büyüklükte olduğunu, insanların bunların arasında nasıl hareket edebildiğini öğrenmek için o döneme ait gemilerin çizimlerini ve modellerini inceleyerek geçirdim."[158]

Yaşar Kemal'in de özellikle Çukurova coğrafyasına olağanüstü derecede hâkim olması, Kemal'in eserlerinde mekânı ön plana çıkarmaktadır. Bu mekân, yansıtmacı gerçekçi bir mekân olmakla birlikte, üzerinde bir miktar oynanmış fotoğrafları anımsatır. Renkler sanki gerçekte olduklarından daha yoğun, keskinlik sanki biraz daha fazla gibidir. Yaşar Kemal'in eserlerinde Çukurova, eserin gidiş yönünü belirleyen önemli bir etkendir. Zira Kemal, hâkim olduğu coğrafyanın en ince ayrıntılarını eserlerine yansıtmak konusunda önemli bir roman anlayışına sahiptir. Belma Baskett, İnce Memed III'te Memed'in Akdeniz'i ilk görüşü üzerinde dururken, bu Akdeniz heyecanını, Kemal'in kişisel deneyimleri ile bağlamlandırmaktadır[159]. Onun eserlerinde mekân, durağanlığı ve devinimiyle, her an dikkatle izlenmesi gereken bir varoluştur. Çukurova'yı bütün hayatı boyunca izlemesini, mekânın değişimlerini de eserlerinde ifade etmeyi seçmesini, yazar şu sözlerle aktarmaktadır:

"Romanlarımda da değişmeler başlıca konumdur. Koşullar değiştikçe insanın bir değişmesi, insan değiştikçe doğanın değişmesi, insanın bu macerası hayranlık verici bir maceradır benim için. Benim ülkemde birdenbire ovadaki ormanlar, bataklıklar, kamışlıklar yitiverdi. Birkaç yıl içinde hem de... Bir büyülü el gelmiş, Çukurovanın üstünden geçmiş, toprağı değiştirivermişti. Bu traktörün hüneriydi. Romanını yazdığım büyük Akçasaz bataklığı birden kuruyuvermiş, yerini pamuk tarlalarına, okaliptus ormanlarına bırakmıştı. Ormanlar yok oldu, sular değişti, doğa örtüsü değişti, bütün bataklıklar değişti, yok oldu."[160]

Yaşar Kemal'in özellikle Çukurova Bölgesi ve çevresini mekân olarak kullandığı eserleri incelenirken, bu mekânın esere neler kattığı ve mekân unsurlarının eserde ne kadar yoğun olduğunu dikkate sunmak gerekmektedir. Çukurova, yazarın imge dünyasının en belirgin yansıması olmasının yanında, Yaşar Kemal'le yeniden kurulmuş bir mekândır: *"[O], yalnızca doğada gördükleriyle yetinen, yalnızca gördüklerini yazan bir sanatçı değildir. Her defasında doğanın ötesine geçer. Gördüklerine bir o kadar da düş gücü ile zaman dışılığı katar. Yakalanamaz görüntüleri, görülmemiş renkleri, açmamış çiçekleri algılayıp özümseyerek, gördüklerini başkalaştırarak kendi doğasını yaratan bir yazardır."*[161] Bu çerçevede, Yaşar

---

[158] Eco, U. (2011). Genç Bir Romancının İtirafları. İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi, 17.

[159] Baskett, B. Ö. (2003). Yaşar Kemal'in Romanlarının Değişen Coğrafyası, (Yay. Hazırlayan Süha Oğuzertem), Geçmişten Geleceğe Yaşar Kemal. İstanbul: Adam Yayınları, 211.

[160] Kemal, Y. Binbir Çiçekli Bahçe. A.g.e., 106.

[161] Şahin, O. Yaşar Kemal "Geniş Bir Nehrin Akışı". A.g.e., 171.

Kemal'in Çukurova'sının, Yaşar Kemal'le bir bütün halinde incelenmesi gerekmektedir. Yaşar Kemal'in mekânları, Çukurova ile sınırlı değildir. O, bir de deniz insanları ile ilgilenmiştir. Al Gözüm Seyreyle Salih'le başlayan bu deniz sevgisi, Bir Ada Hikâyesi'nde doruğa ulaşmış, denizlerin epik dünyası da Yaşar Kemal'in evreninde yerini bulmuştur.

Zaman

Kurmacaya dayalı metinlerde, zaman konusu da, kişiler konusunda ifade edildiği gibi, tartışmalı bir husustur. Temelde bir metin, iki türlü zamandan oluşur: Okuma zamanı ve olay örgüsü zamanı. Metinlerde zaman kurgusu ile ilgili bugüne kadar yapılan en kapsamlı çalışma, Anlatı'nın Söylemi'dir. Gérard Genette bu eserinde, *"erzähte Zeit (hikâye zamanı) ve Erzählzeit (anlatı zamanı)"* arasında, karşıtlıklar olduğunu ifade eder[162]. Hilmi Uçan'a göre ise, *"Öykülemenin ritmi, öyküleme zamanı ile kurmaca zamanı arasındaki ilişkiden"*[163] kaynaklanmaktadır.

Kurmacaya dayalı metinlerin zaman örgüsü, bilinen fizik zamana uymak zorunda değildir. Bilinen fizik zaman, ileri doğru akarken, kurmacaya dayalı metinlerde, zamanda ileri/geriye doğru atlamalar; bilinen fizik zamanda çok kısa/uzun olan bir olayın anlatı ortamında çarpıtılması; zamanda blok/bloklar halinde atlamalar görülebilir. Hatta kurmacaya dayalı bir metin, şimdiki zamandan başlayıp, sürekli geriye doğru gidebilir. Proust'ta görüldüğü gibi, bir kurabiyenin oluşturduğu koku hatırasının anlatımı, metni büyük parçalar halinde bölebilir.

Bu çalışmada, Yaşar Kemal'in romanlarında zaman konusunun, eserin genelinde anlatma ve vaka zamanlarının kullanımı açısından karşılaştırarak ortaya koyulması uygun bulunmuştur.

Anlatıcı

Kurmaca metinlerde anlatıcı konusu, bakış açısı adı altında da incelenmektedir. Eserde bakış açısının önemi, bakış açısını belirleyen faktörler üzerinden, eserin "söylem"inin[164] ortaya çıkmasının sağlanmasıdır. Temelde üç bakış açısı çeşidi bulunmaktadır: Hâkim Bakış Açısı, Kahraman Odaklı Bakış Açısı ve Gözlemci Bakış Açısı. Bu üç temel bakış açısı yaklaşımı, bütün edebiyat tarihi boyunca hâkim olmuştur. Ender olarak görülen "sen anlatıcı" bakış açısına örnek olarak ise, Tom Robbins'in Sirius'tan Gelen Kurbağa adlı romanı örnek teşkil etmektedir.

Ancak modern edebiyat kuramı, anlatıcı unsurunun, yapısal incelemeye dâhil edilip edilmemesi gerektiği konusunda, bazı tartışmaları içermektedir. Nobokov, pek çok edebiyat

---

[162] Genette, G. Anlatının Söylemi "Yöntem Hakkında Bir Deneme". A.g.e., 21.

[163] Uçan, H. Yazınsal Eleştiri ve Göstergebilim. A.g.e., 65.

[164] Aktaş, Ş. (2013). Anlatma Esasına Bağlı Edebi Metinlerin Tahlili. Ankara: Kurgan Edebiyat, 71.

eleştirmeni tarafından otobiyografik bir nehir roman olduğu kabul edilen Kayıp Zamanın İzinde için, şu eleştiriyi yapmaktadır:

> *"Bir şey kesin olarak aklınıza girmeli: Eser bir otobiyografi değildir, anlatıcı, Proust'un kendisi değildir ve karakterler de, yazarın aklının dışında hiç varolmadılar. Dolayısıyla, yazarın hayatına girmeyelim. Şimdiki durumda yazarın hayatının hiçbir önemi yok ve meseleyi bulandırmaktan başka bir işe yaramaz, özellikle de anlatıcı ve yazar çeşitli açılardan birbirine benzedikleri ve aynı çevrede hareket ettikleri için.*
>
> *Proust bir prizmadır. Proust'un, yani prizmanın tek amacı ışınları kırmak ve ışınları kırarak geçmişe bakıp bu dünyayı yeniden yaratmaktır. Bu dünyanın kendisinin, bu dünyada yaşayanların hiçbir toplumsal ya da tarihi önemi yoktur. (...) Proust'un prizmatik insanlarının hiçbir mesleği yoktur: onların işi yazarı eğlendirmektir."*[165]

Bu çalışmada incelenen romanların hepsinde, hâkim bakış açısının kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu nedenle, eserlerin yapı incelemelerinin yapıldığı bölümde, anlatıcı konusunu içeren bağımsız bir başlığın açılması gerekli görülmemiştir.

Tema ve Zihniyet

Tema, kurmacaya dayalı metinlerde işlenen temel motif ve motiflere verilen isimdir. Bir metin, bir çerçeve tema içinde işlenmiş pek çok yardımcı temadan oluşabilir. Tek bir tema çerçevesinde ilerleyen metinler de mevcuttur. Ancak roman türü, hacim ve yapı bakımından, birden fazla temayı içinde bulundurmaya daha uygun bir türdür. Olay örgüsü içindeki çatışmalar, temanın tespit edilebilmesi için incelenmelidir. Bu çalışmada Yaşar Kemal'in romanlarındaki ana ve yardımcı temaları tespit edip, yoğunlukla işlenen tema ve temaları ortaya çıkarılacaktır.

Kurmacaya dayalı metinlerde zihniyet, eserin anlattığı dönem, eser kişilerinin zihnî yapıları ve eserde yaşanan olaylar çerçevesinde değerlendirilen bir "genel düşünce yapısı"dır. Bu yapıya, ister istemez, yazarın yaşadığı dönemin zihnî özellikleri de yansır. Bu çalışmada, Yaşar Kemal'in romanlarında eserlerin teker teker ve toplu olarak yansıttıkları zihniyet özellikleri ortaya konulacaktır.

Kurmaca metinleri zihniyet bakımından incelemek, "*eserin yazıldığı dönemi iyi bilmek, o döneme ait toplumda yerleşik olan değer yargılarının neler olduğunun bilincinde olmak, yazarın eserinde yansıttığı olaylarla karakterlerin nasıl bir etkileşim içinde bulunduğunu anlamak, yazarın okura verdiği mesajın daha iyi algılanması*"[166] bakımından büyük önem taşımaktadır. Çünkü bir eserin yansıttığı zihniyet, o eserin yazıldığı dönemin sosyo-kültürel,

---

[165] Nabokov, V. (2014). Edebiyat Dersleri. İstanbul: İletişim Yayınları, 294-296.

[166] Sonal E. (2014). John Steinbeck ve Yaşar Kemal'in Eserlerinde Cinsiyet Rolleri ve Aile Kimliğinin Karşılaştırılması. Ankara: Gece Kitaplığı, 15.

tarihi, siyasi ve psikolojik yapısını ifade eden en önemli unsurlardan birisidir. Örneğin Yaşar Kemal'in eserlerinde rastlanan ağa karakterleri, zihniyet bakımından aşağı yukarı benzer kişilerdir. Bu ağalar içinde farklı bir yere sahip olan Derviş ve Mustafa Beyler ise, daha derin bir zihniyetin ifadeleridir. Ancak yine de Derviş ve Mustafa Beyler de diğer ağalarla ortak zihniyet yapılarına sahip olduklarını gösteren eylemlerde bulunabilmektedirler.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YAŞAR KEMAL'İN ROMANLARININ YAPI, TEMA ve ZİHNİYET İNCELEMESİ

İnce Memed Dörtlemesi

İnce Memed Dörtlemesi, yazarın dünya edebiyatında en çok bilinen eseridir. Yine bu eser, yazarın tanınmasında büyük rol oynamış olup, İnce Memed karakterinin psikolojik incelemelerinin derinliği ile eşkıyaların evrenine dair ayrıntılı bilgiler verilmesi, zaman zaman Yaşar Kemal'in İnce Memed'de kendi yaşam hikâyesini anlatıp anlatmadığına dair tartışmaların ortaya çıkmasına da neden olmuştur. Ancak yazar, farklı yerlerde yaptığı konuşmalarda, eşkıya kültürüne olan hâkimiyetini, özellikle annesinin abisi eşkıya Mahiro ve bazı diğer eşkıyaların, kendi çocukluğunda önemli bir yer tutması ile açıklamaktadır. Yazarın çocukluğuna dair anılar, bazı açılardan "büyülü gerçekçilik" olarak tanımlanabilecek mitik bir söylemi yaratmıştır. Yaşar Kemal de, İnce Memed'le birlikte Büyülü Gerçekçilik türüne yaklaştığını ifade etmektedir:

> *"Kimi ülkelerdeki eleştirmenler büyülü gerçekçiliğin yaratıcılarından sayıyorlar beni. Eğer bu böyleyse, büyülü gerçeklik İnce Memed'le başlar bende."*[167]

Büyülü Gerçekçilik'in tarihine kısaca göz atmak gerekirse, akımın 1920'lerde, yeni bir resim akımı olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Bu akımın edebiyat alanında kendisine yansıma bulması ise; Latin Amerika Edebiyatı'nda, özellikle de Jorge Luis Borges ile gerçekleşmiştir. 1950'lerden itibaren edebiyat alanında tüm dünyada örnekleri görülmeye başlanan Büyülü Gerçekçiliğin temel özelliği, tamamıyla gerçekçi bir kurgu evreni içerisinde, büyülü olayların görülmesi ve roman kişilerinin, bu büyülü olayları normal olaylar olarak algılamasıdır[168]. Yazarın ne derece Büyülü Gerçekçi olduğunu tartışmak gerekir. Son tahlilde onun, büyülü gerçekçi yöntem ve eğilimler kullandığını ifade etmek doğru olacaktır; ancak eserlerin bütünüyle büyülü gerçekçi türe ait olduklarını söylemek yanlıştır. Yazarın Büyülü Gerçekçiliğe olan yakınlığı, özellikle halk kültürü, halkın inançlarına ve günlük pratiklerindeki mistik altyapıyla ilintilidir. Nitekim, Nihayet Arslan da Büyülü Gerçekçilik ve halk kültürü arasındaki bağı şu sözlerle açıklamaktadır:

---

[167] Andaç, F. Yaşar Kemal Sözün Büyücüsü. A.g.e., 143.

[168] Özsevgeç, Y. (2015). Büyülü Gerçekçilikte Kurgu Üzerine. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi (The Journal of International Social Research), Cilt: 8 Sayı: 39, Ağustos, Issn: 1307-9581, 188-194.

"Bir toplumun kültürel bilinçdışının bir uzantısı olan mitik/folklorik malzemenin, yansıtmacı (mimetik) edebiyat geleneğinin dışında yapılanan büyülü gerçekçi yapıtlarda, fantastiğin oluşumuna katkı sağladığı bir gerçektir. Özellikle Latin Amerika büyülü gerçekçiliğinde yerel folklor, anlatıya doğaüstü unsurun katılmasının başlıca yolu olmuştur. Halkın belleğinde yaşayan efsaneler; günlük yaşayışı, insanların davranışlarını yönlendiren hurafeler ve batıl inançlar bir "gerçeklik" olarak bu anlatılarda yer alır. Bu inançlar halkın olaylara bakış açısını belirlediği, günlük yaşamda yönlendirici olduğu için halkın gerçekliğinin bir parçasıdır. Latin Amerika büyülü gerçekçiliğinde büyülü ya da fantastik olan taraf ise aslında gerçekdışını imleyen bu inançların gerçekleşmiş/gerçekleşiyor gibi anlatılmasıdır. Böylece gerçekliğin dili ile gerçekdışının, bir başka deyişle doğal olanla doğaüstünün dil kodlarının yan yana gelmesi, birbirini dengeleyerek bütünleşmesi bu anlatıların eksenini oluşturur. Doğaüstü olaylar somutlanarak yalın, olağan bir gerçeklikmiş gibi anlatıya dâhil olur."[169]

Ancak Büyülü Gerçeklik ile Gerçeküstücülük arasındaki farkın, bu noktada belirtilmesi gerekmektedir. Turgut'un yorumuna göre, *"Gerçeküstücülükten büyük ölçüde etkilenmiş olan büyülü gerçekçiliğin izlerini masallarda, mitlerde aramak doğru bir girişim"*[170] olarak ele alınmalıdır; ancak Gerçeküstücü sahne ile Büyülü Geçekçi sahneyi birbirinden ayırmak gereklidir. Bu çalışmanın ilerleyen sayfalarında incelenmiş olan Al Gözüm Seyreyle Salih'te, Salih'in iç çatışmasını çözmek için başvurduğu fantezi alemi, gerçeküstü bir alemdir. Büyülü Gerçekçi sahne örneği olarak da Bir Ada Hikâyesi'nin karakterlerinin, Kaba Ada'daki keçileri kayıtsız şartsız bir ön kabulle Hızır'ın keçileri olarak görmeleri kullanılabilir. Bir diğer örnek de Alman Filolog Dr. Franziska Stürmer tarafından tespit edilmiştir. Yazar, Hüyükteki Nar Ağacı adlı romandaki karakterlerden biri olan Abla'nın, bir traktöre âşık olması ve bu aşkın diğer karakterler tarafından da normal bir durum gibi algılanmasını[171], Büyülü Gerçekçi bir tavır olarak tanımlamaktadır.

Yazarlık edimi, gerçek karakterler ve *"homo fictus"*[172] arasındaki bağı kurmaktan ibarettir ki, bu da yazarın zaman zaman başvurduğu Büyülü Gerçekçiliğin bir yansımasıdır. Berna Moran, Yaşar Kemal'in eserlerinin büyük ölçüde benzer temalar etrafında şekilleniyor olması ile ilgili şu tespitlerde bulunmaktadır:

---

[169] Arslan, N. (2015) Büyülü Gerçekçilik ve Nazlı Eray'ın Anlatılarında Batıl İnançların Kurgusal İşlevi. International Journal of Social Science Number: 36, p. 115-125, Summer II, 118.

[170] Öktemgil Turgut, C. (2003). Latife Tekin'in Yapıtlarında Büyülü Gerçekçilik. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Bilkent Üniversitesi, 21.

[171] Stürmer, F. (2014). Magical Realism and Trauma in Yaşar Kemal's *The Pomegranate on the Knoll.* Interférences littéraires / Literaire interferenties. 2031-2970. V:14, p: 115-128, 119.

[172] Randall, W. L. (1999) Bizi Biz Yapan Hikâyeler. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 164.

"Orhan Kemal'in, karakterlerini daha çok Adana'daki fabrika işçileri, küçük memurlar, ırgatlar arasından seçmesine karşılık, Yaşar Kemal köylülerden, aşiret beylerinden, yörüklerden, eşraftan seçer. (...) Yaşar Kemal bu anlamda bir gerçekçilikle yetinmez; yaşadıklarını, gözlemlediklerini başka tür bir gerçekliğe dönüştürür."[173]

İnce Memed, şahsi nedenlerle ve Yaşar Kemal'in defalarca altını çizdiği üzere, *"mecbur insan"* itkisi nedeniyle eşkıya olmuştur. Onun eşkıyalığı, bir eşkıya çetesine sığınmasıyla başlar, kötü niyetli bir kişi olan eşkıya liderine başkaldırıp, kendi çetesini kurmasıyla devam eder. Memed, hem ağalık düzenine hem de kötücül eşkıyalık kavramına başkaldırmış bir karakterdir. Böylece, eserlerin teması, soylu eşkıya kavramı çevresinde şekillenir:

"Yaşar Kemal, İnce Memed'de geleneksel 'soylu eşkıya' kalıplarına sadık kalır; romanını, öteki eşkıya romanlarının yapısına uygun olarak, dört ana bölümden meydana gelen bir yapı üzerine kurar. (...) Bu tür yapıların gereği olan roman, iyilerle kötülerin savaşını konu alır. Bu savaşta yer alan kişiler, temsil ettikleri kimliklerin en uç noktalarında bulunurlar.

Yaşar Kemal, romanı birtakım geleneksel öykülerle besler; kahramanını, yüce amaçlar içi hazırlar. Söz gelişi Memed'in başkaldırı ve öç alma öyküsünü eşkıya romanlarında pek yer verilmeyen bir aşk öyküsü ile zenginleştirir. Gerilim, çoğu yerde öç alma ve aşk temi ile sağlanır. Öte yandan yazarın koruması altındaki Memed, elinden geldiğince kirlenmeden eylemlerini sürdürür. Geleneksel eşkıya tiplemelerinin yaptığı gibi zenginlerden alıp yoksullara dağıtmaz; aksine, varlıklı köylüler, onun için para toplayarak eylemlerini desteklerler. Zaten eşkıyalığı da tam beceremez. Öte yandan o para yerine adalet dağıtır; eylemleri giderek öç alma gibi bireysel amaçlardan soyutlanarak yüce ülküler uğruna yapılan soylu bir savaşa dönüşür. Bu savaşta o, sevdiği elinden alındığı için öç almak için ağa çıkmış basit bir aşk öyküsü kahramanı kimliğinden soyutlanarak köylüyü her türlü haksızlıktan kurtaran, onlara toprak ve adalet dağıtan öncü bir ihtilalci, idealist bir reformcu, hatta doğaüstü güçleri ile kıtlıktan kurtaran bir 'bereket tanrısı' kimliğine bürünür. İşte roman kahramanını öteki soylu eşkıyalardan ayıran en önemli özellik burada aranmalıdır."[174]

İnce Memed'in temsilcisi bulunduğu soylu (veya toplumsal) eşkıya kavramı, Hobsbawm'ın ifadesine göre, devrimci gibi görünmekle birlikte, aslında kendi mutsuzlukları ve ezilmişliklerinden gelen itkilerle dağa çıkan; eşkıya olmakla birlikte halkı

[173] Moran, B. Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış II. A.g.e., 101.

[174] Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı, Editör: Ramazan Korkmaz, Grafiker Yayınları, Ankara 2009, 468-469.

ezmekten kaçınan ve halkın iyiliğini düşünen eşkıya tipini ifade etmektedir[175]. Ahmet Özgür Güvenç, "*Yaşar Kemal'in İnce Memed Romanı Üzerine Oluşumsal Yapısalcı Bir İnceleme*" adlı doktora tezinde, İnce Memed'in diğer eşkıyalardan farkını tespit ederken, Memed'in giyimiyle bile diğer eşkıyalardan ayrı bir konumda olmasına dikkati çekmektedir:

> *"İnce Memed, eşkıyaların vazgeçilmez aksesuarlarından biri olan mor fesi başından çıkarıp atarak, yerine yağlık takmayı yeğler. Memed, haydutlar gibi giyinmeyerek kendini diğer eşkıyalardan ayırır ve erdemli eşkıya çizgisini korur: 'Başından fesi atmış, yerine mavi bir ipek yağlık sarmıştı.'"*[176]

İnce Memed'in soylu eşkıyalık ile bağının bir diğer açıklaması da normal şartlarda yol kesen, insanların mallarını gasp eden ve etrafına korku saçan klasik eşkıya ile halk arasında bir manevi bağ bulunmazken, İnce Memed gibi soylu eşkıyaların, halk tarafından benimsenmeleridir. Bunun nedeni, dönemin şartlarından kaynaklanmaktadır:

> *"Yaşar Kemal'de eşkıya sorunu, dönemin merkezî yönetimindeki idarî aksaklıkların taşraya yansıyan yönlerinden birisi olarak aktarılır. Yazar, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde yaşadığı idarî sıkıntıları, halkın çavuştan, zabitten, bürokrattan bıkıp eşkıyaya sığınışı biçiminde değerlendirir."*[177]

Yaşar Kemal ise, İnce Memed Serisi'nin kurgulanması sürecinde yaşadıklarını ve düşündüklerini şu sözlerle aktarmıştır:

> *"Nedir İnce Memed'in macerası? Böyle bir düşünceyle gittim ben İnce Memed'e. Dünya öküzün sırtında mı duruyor, 'mecbur insan'ın sırtında mı duruyor? Mecbur insan tipinin var olduğuna inanıyorum.*
>
> *İnce Memed'i yazarken; dört cilde dikkat ederseniz, bu 'mecbur insan' tipi üzerinde çok durdum. İnce Memed, dağa gidiyor, duramıyor. Çakırcalı da aynı..."*[178]

İnce Memed, dört ciltlik bir nehir roman olmasına rağmen, bu ciltlerin yazılış tarihleri arasında uzun zaman dilimleri bulunmaktadır. Bu da eserin kurgu ve içerik bakımından gittikçe ustalaşan bir kalemin ifadesi olarak okunması doğru olacaktır. Yaşar Kemal, İnce Memed V'i de yazmayı düşünmüş; ancak bu düşünce gerçekleşememiştir.

İnce Memed serisi, klasik anlamda bir roman kişisi yaratmaktan ziyade, modern bir destan kişisinin yaratım süreci olarak okunabilecek bir yapıdadır. Nitekim Yaşar Kemal'in

---

[175] Akın, C. (2003). Eşkıyalık Olgusu ve İnce Memed, "Geçmişten Geleceğe Yaşar Kemal". Bilkent Üniversitesi Türk Edebiyatı Merkezi Uluslararası Yaşar Kemal Sempozyumu. İstanbul: Adam Yayınları, 64-184.

[176] Güvenç, A. Ö. "Yaşar Kemal'in İnce Memed Romanı Üzerine Oluşumsal Yapısalcı Bir İnceleme", YÖK Ulusal Tez Merkezi, 139.

[177] Gözütok, T. (2011). Eşkiyalık ve Çakırcalı Mehmet Efe'nin Türk Edebiyatına İzdüşümü. Türkbilig, 21: 49-72/ 67.

[178] Andaç, F. Yaşar Kemal Sözün Büyücüsü. A.g.e., 205.

beslendiği ortak bilinçdışı, destanlar ve halk hikâyeleri -bu destan benzeri eserde- kendilerine ifâde sahası bulabilmektedirler.

Eserlerin incelenmesinde karşılaşılan birtakım problemler bulunmaktadır. İnce Memed Serisi, bütün olarak incelenebilecek bir nehir roman kimliği taşımakla birlikte, her cildin sonunda, Memed'in dağlara çıktığı ve ondan bir daha haber alınamadığı ifade edilmektedir. Bu ifadeler, kesin olarak bir sonu işaret etmekle birlikte, Memed, her yeni ciltte yeniden okuyucunun karşısına çıkmaktadır. Diğer yandan da Memed'in her ciltte yeniden ortaya çıkması, bir önceki cildin bitiminden hemen sonraya denk gelmektedir. Bu nedenle, öncelikle her cildin bağımsız bir eser olarak incelenmesi gerekmektedir. Aynı şekilde, dört ciltlik eserin tema ve zihniyet özellikleri için tek bir başlık açmak yöntemine başvurmak gerekecektir. Bu yaklaşımın nedeni, her bir cildin, tema ve zihniyet bakımından, birbiriyle örtüşen konular etrafında şekillenmesidir. Yapısal bir farklılık olarak ortaya çıkan bu durumu Muharrem Kaya, destan türüne benzetmektedir:

> *"Bu romana destanların etkisi öncelikle yapı bakımındandır. Başlangıçta tasarlanmamış olduğu halde yeni bölümlerin oluşmasıyla yeni ciltlerin arka arkaya yazılması, destan ve halk hikâyesi geleneğinde görülen kolları hatırlatır. Eserin birinci cildinden sonra 'arkası yarın' programlarının merak unsurunu devam ettirme özelliğini gösterir."*[179]

İnce Memed Serisi, yukarıda ifade edilen özellikleri nedeniyle, Türk Romanı'nda bağımsız bir yere sahiptir ve bu nedenle de eserin kendine özgü bir yöntemle incelenmesi gerekmektedir.

İnce Memed I

İnce Memed I, Yaşar Kemal'in Teneke'den sonraki ikinci romanıdır. Kemal, arzuhalcilik yaptığı yıllarda, Ortadirek ve İnce Memed'e başladığını; ama bir türlü bitiremediğini, kitabın *New York Review* baskısının ön sözünde dile getirmektedir. Daha sonra gazetecilik yaptığı yıllarda, eseri üç ay içinde bitirecektir[180]. Eserin yayınlanmasından bir yıl önce yazar, Türk Folkloru Araştırmaları dergisinde, İnce Memed türküsü ile ilgili kısa bir yazı yayımlamıştır[181]. Önce Cumhuriyet Gazetesi'nde tefrika edilen roman, daha sonra 1955 yılında iki ayrı cilt olarak Çağlayan Yayınları tarafından basılır. 1956 Yılı Varlık Roman Armağanı'nı kazanan eser, 1984 yılında da Peter Ustinov tarafından *Memed, My Hawk*[182] adıyla adapte senaryoyla sinemaya kazandırılır. Eserin yurtdışı baskılarında da bu isim kullanılmaktadır.

---

[179] Kaya, M (2015). Türk Romanında Destan Etkisi. İstanbul: Kesit Yayınları, 169.
[180] Kemal, Y. (2009). Binbir Çiçekli Bahçe. İstanbul: YKY, 160.
[181] Kaya, M. Türk Romanında Destan Etkisi. A.g.e., 171.
[182] Memed, Şahinim.

İlk olarak 1957'de Bulgarcaya çevrilen romanı, 1959'da Nazım Hikmet Rusçaya çevirmeyi düşünmüş; ancak bu çeviri daha sonra bir başkası tarafından yapılmıştır. İnce Memed, 1961'de Edouard Roditi[183] ve Thilda Kemal tarafından İngilizceye, Güzin Dino tarafından Fransızcaya çevrilmiş; İngiltere, ABD, Fransa ve İtalya'da yayınlanmıştır. Ertesi yıl Almanca ve İspanyolca çevirileri çıkan İnce Memed, günümüze kadar kırktan fazla dile çevrilmiştir.

Eserin İngilizceye çevirilmesinden hemen sonra, Yaşar Kemal, Nobel Edebiyat Ödülü'ne aday gösterilmiştir. Bu ödülü hiç alamayan Kemal, Nobel'e en çok aday gösterilen yazarlar arasında yer almaktadır.

Bu çalışmada incelenen baskı, Toros Yayınları'ndan 1990 yılında çıkmış olan dördüncü baskıdır. *"Duvarın dibinde resmin aldılar/ Ak kâğıt üstünde tanıyın beni"* epigrafiyla başlayan roman, 442 sayfa süren 37 bölümden oluşmaktadır. Bu epigraf, bir türküden alınmış olup, Sabahattin Eyüboğlu ve Yaşar Kemal'in ortak çalışmaları olan Gökyüzü Mavi Kaldı isimli halk edebiyatı antolojisinde tamamı bulunmaktadır:

"İnce Memet ne yaptıydım ben sana?
İki kere everdiydim kesemden
Eğer yerlerime sen vurulaydın
Ölesiye yatamazdım tasamdan
Şu Dinarın sıra sıra söğüdü
Ben geçerken yapracığı göğ idi
İnce Memet küçük idi büyüdü
Eyvah İnce Memet vurdun sen beni
Buhurcular bölük bölük geldiler
Ak döşümü hançerilen deldiler
Duvarın dibinde resmim aldılar
Ak kâğıt üstünde tanıyın beni
Yüce dağ başında bir koca kartal
Açmış kanadını dünyayı örter
Bazı yiğitler vardır ölümden korkar
Ben korkmam ölümden er geç yolumdur"[184]

Eser, Değirmenoluk Köyü'nde doğmuş ve büyümüş ufak tefek bir genç olan Memed'in, köyün ağası ile yaşadığı çatışma ve Hatçe ile aralarındaki aşk nedeniyle de dağa çıkıp eşkıya olma macerasını anlatmaktadır.

---

[183] Roditi'nin eseri İngilizceye çevirme serüveni, Arif Keskiner'in Binbir Renk Binbir Çiçek adlı eserinin 245-251. sayfaları arasında ayrıntılarıyla aktarılmaktadır.

[184] Eyüboğlu, S., Kemal, Y. (1992) Gökyüzü Mavi Kaldı. İstanbul: Toros Yayınları, 217-218.

Yapı Çözümlemesi

Olay Örgüsü-Okuma Birimleri

I. Kesit (Giriş Durumu): Bir prolog değeri taşıyan, kitapta 1. Bölüm olarak geçen ve 7-8. sayfalar arasında ifade edilen kısımdır. İleride "karşı özne" olarak değerlendirilecek olan kişilerden Abdi Ağa'nın erk sahası Dikenlidüzü ve çevresi tarif edilir. Bir mekân tasviridir. Zaman kavramı yoktur. Olay örgüsünü oluşturmaya yönelik bir olay halkası bulunmamaktadır. Kesitin temel ifadesi, olaylar başlamadan önce gözlemlenen bir kurulu düzendir.

II. Kesit (Öznenin Ortaya Çıkması ve Eyleme Geçmesi): 9-26. sayfalar arasında işlenen 2. Bölüm'de, İnce Memed'in, yaşadığı baskılar nedeniyle köyünden kaçıp Süleyman'ın köyüne sığınmasının ve burada bir süre güvende yaşaması, geçici bir yeni hayat düzeni kurması anlatılmaktadır. Metnin öznesi olan Memed'i, eyleme geçtiği anda okura tanıtılmaktadır; Memed, metinde belirdiği andan itibaren eylemin içindedir. Hatta Memed sahneye ilk çıktığında, koşan bir çocuktur: *"Çakırdikenliğin içinden koşan çocuk soluk soluğaydı. Çoktan beridir ki durmamacasına koşuyordu"* [185].

27-46. sayfalar arasında işlenen 3. Bölüm'de, Memed kaçıp gidince geride kalan anne Döne'nin yaşadıkları ve Abdi Ağa ile olan çatışması anlatılmaktadır. Bir yandan da Memed'in annesine olan özlemi ve çektiği vicdan azabı ifade edilir.

38-46. sayfalar arasında işlenen 4. Bölüm'de Memed'in yaz gelene kadar Süleyman'ın köyünde kaldığı ve burada günlük hayatında yaptıkları anlatılmaktadır. Memed'in köylülerinden biri, çocuğu görüp köydekilere haber verince, Abdi Ağa Süleyman'ın köyüne gelip Memed'i zorla geri alır.

III. Kesit (Öznenin Engellenmesi, Geri Çekilme ve Yeniden Eyleme Geçme Gerekliliği): 47-51. sayfalar arasında işlenen 5. Bölüm'de, Memed'in köye geri getirilmesinden sonra belirsiz bir zaman geçmiştir. Memed ve annesi, tarlalarda çalışmaktadırlar. Ağa, Memed'in kaçışı üzerine yaşadığı öfkeyi unutmamıştır ve ana-oğulun harmandan almaları gereken payları da azaltmıştır.

52-60. sayfalar arasında işlenen 6. Bölüm'de, Memed ve annesinin günlük hayatları aktarıldıktan sonra, çektikleri sıkıntılar dile getirilmektedir. Döne, Ağa'dan yardım istese de Ağa, Memed'e olan öfkesi nedeniyle onlara yardım etmez ve hatta köylülerin de Döne ve Memed'e yardım etmelerini yasaklar. Ama köylülerin bazıları, Döne ve Memed'e yardımcı olurlar. Bölümün sonunda, Döne, sahip oldukları ineği Abdi Ağa'ya götürür ve Ağa da ona bu inek karşılığında tahıl verir.

---

[185] Kemal, Y. (1990) İnce Memed I. İstanbul: Toros Yayınları, 10.

Ara Kesit (Aydınlanma): 61-94. sayfalar arasında ifade edilen 7. Bölüm'ün 82. sayfaya kadar süren ilk kısmında, Memed ve arkadaşı Mustafa, kasabaya gitmek üzere hazırlanmaktadırlar. Bu yolculukta, Koca Ahmet adında eski bir eşkıya ile tanışırlar. Bu birim, dört kitaplık nehir romanın ana malzemesini oluşturacak, eseri Memed'in gelişim romanı olarak okuduğumuzda da onun kendini gerçekleştirme vesilesi olacaktır. Memed ve arkadaşı Mustafa kasabaya gider ve burada, eskiden eşkıya olan bir ihtiyarla tanışır. Bu adamın, ünlü eşkıya Koca Ahmet olduğuna neredeyse emin olurlar. Koca Ahmet ve onun ideal fikirleri, Memed'in zihninde bir "soylu eşkıya" imgesini oluşturması açısından önemli bir kırılma noktası oluşturur. Bir diğer akıl hocası karakteri olan Osman Onbaşı da onlara gezip gördüğü yerleri ve yaşadıklarını anlatınca, Memed ve Mustafa, aslında ne kadar küçük bir evrende kısılı kaldıklarını idrak ederler. Memed ve Mustafa, bu idrakle ve gördükleri ışığında, kasabada bir ağa olmamasına da şaşıracaklar ve ilk defa olarak, Abdi Ağa'nın da onlar gibi bir insan olduğunu düşünmeye başlayacaklardır.

82. sayfadan itibaren, Memed Hatçe aşkı tanıtılmakta ve kasabadan dönen Memed ile Hatçe'nin konuşmaları aktarılmaktadır. Hatçe, zorla Abdi Ağa'nın yeğeni ile nişanlanmıştır. Zamanda geriye doğru atlanarak, bu aşkın, iki karakterin çocukluklarında başladığı, hatta köylülerin onları nişanlı gibi gördükleri ifade edilir. Memed, evine döner ve annesine, Hatçe ile kaçmaya karar verdiklerini bildirir. Bütün köy, zaten böyle bir olayı beklemektedir. Bölüm sonunda Memed'i yanına çağıran Abdi Ağa, delikanlıyı tehdit eder.

IV. Kesit (Öznenin Yeniden Eyleme Geçmesi [Serüven Eşiği]): 95-101. sayfalar arasında işlenen 8. Bölüm'de, Memed'le Hatçe köyden kaçarlar ve yağmura yakalandıklarında, bir kovuğa sığınırlar. Burada, birlikte olurlar.

102-117. sayfalar arasında işlenen 9. Bölüm'de, Ağa ve adamları âşıkların peşine düşer, Memed Ağa'nın yeğeni Veli'yi ve Ağa'yı vurur, Veli ölür, Memed Hatçe'yi geride bırakarak kaçmak zorunda kalır. Bu bölüme, birinci derece karakterlere, Topal Ali de katılmaktadır. Bu ikircikli adam, İnce Memed nehir romanında, önemli bir kilit kişi olarak varlığını sürdürecektir. Topal Ali, Ağa ve Memed arasındaki çatışmanın bir ögesidir. Zira Ali, bir iz sürücüdür ve Memed'in yerini bulan kişidir. Ama Ali, aynı zamanda kendi içinde yaşadığı bir çatışmayla da varolmaya çalışan bir karakterdir. Memed, sonraki kesitte bu adamı hatırlayacaktır. Herkes ona kurşun sıkarken bu adam, başı ellerinin içinde, bir kütüğe oturmuş sallanmaktadır[186]. Bölüm, Memed'in hayatında yeni bir dönemin ifadesidir. Ağa'nın malı olan Memed, küçük bir çocukken Ağa'dan kaçan Memed, şimdi Ağa'ya kurşun sıkan bir delikanlıdır. Ve artık, bir kaçak sıfatıyla, hükümet güçleri ile de çatışması olan bir karakterdir.

[186] Kemal, Y. İnce Memed I. A.g.e., 116.

V. Kesit (Öznenin Yeni Bir Düzeye Geçmesi): 118-141. sayfalar arasında işlenen 10. Bölüm'de, yeniden Süleyman'a sığınan Memed, dağa çıkarılarak eşkıya Deli Durdu'nun çetesine emanet edilir. Memed, yeni bir düzeye geçmiştir ve artık bir eşkıya olarak yaşamına devam edecektir. Memed, eşkıyalarla birlikte yol kesmeye çıkar ve eşkıyaların, soydukları adamların donlarına kadar almaları, onu utanca boğar.

142-157. sayfalar arasında işlenen 11. Bölüm'de, Abdi Ağa'nın Veli'nin ölümünden sonra yaşadıkları anlatılır. Yine bu bölümde Ağa, suçu Hatçe'nin üzerine atarak, onun hapse atılmasına neden olur. Hatçe, jandarma nezarethanesinde bir gece geçirir, daha sonra yargıçın karşısına çıkarılır ve apar topar hapse atılır. Hatçe'nin annesi, kızını kurtarmak için arzuhalciye dilekçeler yazdırmakta, bu yolla kızını kurtarabileceğini ummaktadır. Hatçe, annesinden, Memed'in annesi Döne'nin de ölümüne dövüldüğünü öğrenir.

158-208. sayfalar arasında ifade edilen 12. Bölüm'de, Memed'in eşkıyaların arasında geçirdiği günlerinin bir bölümü anlatılmaktadır. Bu bölümde, Memed ve Deli Durdu, zihni yapıları bakımından çatışmaları ve Recep Çavuş ile Memed'in dostlukları başlar. Bir çatışmadan sonra, Memed ve bazı diğer eşkıyalar, Saçıkaralı aşiretinin ağası Kerimoğlu'nun obasına sığınır ve ağanın çadırında ağırlanırlar. Daha sonra, Deli Durdu ve diğer adamlarla birlikte yine Kerimoğlu'na giderler. Ancak bu sefer, Deli Durdu Kerimoğlu'nu soyar, hatta onu çoluk çocuğunun önünde soyunmaya zorlar. İnce Memed, bu olayın üzerine Deli Durdu'ya karşı koyar ve Cabbar, Recep Çavuş ve bazı diğer eşkıyalar da Durdu'nun çetesinden ayrılıp Memed'e katılırlar. Daha sonra, Çukurova'dan köylerine dönmekte olan Hasan ve Ali ile karşılaşırlar. Memed ve çetesi, bu gençleri soymak yerine onlara para verir ve Deli Durdu'nun eline düşmemeleri için onlara yol tarif ederler.

209-229. sayfalar arasında işlenen 13. Bölüm'de, kamera Hatçe'ye dönerek, onun yaşadıklarını anlatır. Metnin önemli kişilerinden Iraz Kadın da bu bölümde ortaya çıkar. Hatçe ve Iraz Kadın, hapishanede aynı bölümde kalmaktadırlar. Iraz Kadın'ın yaşadıkları, zamanda geriye doğru atlanarak anlatılır. Kocası ölünce, oğlu Rıza ile yalnız kalmıştır. Daha sonra, toprak kavgası nedeniyle Rıza öldürülmüştür. Iraz Kadın, oğlunu öldürenleri savcıya söyler, adamlar yakalanır; ama hemen salıverilir. Iraz da çaresiz kalınca, oğlunu öldürenlerin evlerini yakmış, bu nedenle de hapse düşmüştür. Hatçe, bu kadına annesiymiş gibi sığınır. Kimseyle konuşmayan Iraz Kadın da bir süre sonra Hatçe'yi kızı gibi sever. Memed, Hatçe ile doğrudan bağlantı kuramamaktadır. Hatçe'nin annesi, Memed'den haber getirmektedir ve böylece Hatçe, Memed'in eşkıya olduğunu öğrenir. Iraz ve Hatçe, Memed'in gelip kendilerini kurtaracağı günü bekleyerek yaşamaya devam ederler. Bölümün sonunda, Memed'in Deli Durdu ile çatışmaya girdiği ve öldürüldüğü dedikodusu Hatçe'ye ulaşır.

VI. Kesit (Öznenin Bir Üst Düzey Eyleme Geçmek İçin Hazırlık Yapması): 230-293. sayfalar arasında işlenen 14. Bölüm'de, Memed ve çetesi Deli Durdu ile çatışmış, kayalıklarda iki gün yürüdükten sonra Değirmenoluk'a ulaşmıştır. Köye girmeden once,

köyün hemen dışında bir evi olan İsmail Emmi'de konaklar, ertesi gün de köye girerler. Memed burada annesinin öldüğünü ve Hatçe'nin hapse düştüğünü öğrenir. Memed, Abdi Ağa'nın evini basar; ancak ağa evde değildir. Ağa'nın karısının yalvarışlarına dayanamaz ve çocuklara da kadına da el sürmez. Abdi Ağa, Memed'in peşine düşeceğini tahmin ederek, bir ay kadar önce Çukurova'ya kaçmıştır. Bu bölümde, Durmuş Ali, Recep Çavuş ve Hürü Ana gibi, ileride büyük öneme sahip olacak karakterler de ortaya çıkar. Memed, Topal Ali ile ilk kez yüz yüze gelip, onu Abdi Ağa'nın izini sürmesi için ikna eder. Bu noktadan itibaren, Topal Ali Ağa'yı takibi başlar. Önce kasabaya giderek Ağa'yı soruşturur. Abdi Ağa, Aktozlu Köyü'ne gitmiş, temelli oraya taşınma planı kurmuştur. Bu köy, Yaşar Kemal'in diğer bir eseri Akçasaz'ın Ağaları'nın ana mekânı olan Akçasaz'ın kıyısındadır. Topal Ali, Abdi Ağa'yı bulur ve Memed'le arasında geçenleri ona anlatır. Ağa, Topal Ali'yi, Ali'nin bütün yalvarmalarına rağmen, haber alması için Memed'in yanına geri gönderir. Topal Ali, Memed'e ağanın Aktozlu'da olduğunu anlatır. Bölümün bundan sonraki kısmında, Memed ve eşkıyalarının konuşmaları, Recep Çavuş'un Çukurova özlemi ve çetenin Abdi Ağa'nın bulunduğu köye gitmesi anlatılır. Köy ateşe verilir. Daha sonra, eşkıyalar bu köyden kaçarlar. Köylüler, peşlerine takılır ve bu olaylar üzerine Ankara'ya telgraf çekileceği gerçeği, çetenin durumunu daha da zorlaştırır. Kaçışta Çavuş ölür, Memed ve eşkıyalar Bozoyuk Köyü civarlarında saklanırlar. Çukurova'ya gelinmiştir.

294-308. sayfalar arasında ifade edilen 15. Bölüm'de, Çukurova'nın eski günlerinin anlatıldığı bir giriş bulunmaktadır. İnce Memed'in eşkıyalığı sırasında doksan yaşlarını geçmiş olan Koca İsmail, zamanda geriye doğru atlayarak bu günleri hatırlar ve Çukurova'yı anlatır. Koca İsmail'in anılarında, Kozanoğlu ağıdı da geçmektedir. Koca İsmail, Yaşar Kemal'in İsmail Amca olarak tanıdığı bir ihtiyardan esinlenilerek yaratılmış bir karakterdir[187]. Bu bölümün girişinde de ifade edildiği gibi, İnce Memed Serisi, zaman zaman yazarın hayatından kesitler sunan bir eser zannedilmiştir. Bunun nedeni, Yaşar Kemal'in dönemi ve çevreyi anlatırken gerçek tarihten parçalar kullanması ve bu çevreye olan hâkimiyetidir. Kozanoğlu Ağıdı da bu açıdan önemlidir. Zira bu ağıt, yine Yaşar Kemal'e ait olan bir folklor denemesinde, Ağıtlar'da geçmekte ve şu şekilde tanımlanmaktadır:

> *"Bundan seksen sene evvel, Kozanoğlu Ahmet Paşa ve kardeşi Yusuf Ağa devlete isyan etmişlerdi. Yapılan muharebede Yusuf Ağa asker tarafından süngülenmiş, Ahmet Paşa esir düşmüştür. Bu ağıt, akraba kadınları tarafından Yusuf Ağa için yakılmıştır."*[188]

Koca İsmail, Çukurova'da zorunlu iskânla birlikte görülmeye başlayan büyük değişimleri ve Çukurova'ya hâkim olmaya başlayan ağalık düzenini anlatmaktadır. Bu tarihçe, eser açısından da önemli bir tarihe işaret etmektedir:

---

[187] Basquet, A. Yaşar Kemal Kendini Anlatıyor. A.g.e., 48.

[188] Kemal, Y. (2014) Ağıtlar. İstanbul: YKY, 66.

"İnce Memed'in dağa çıkışı bu zamana, ağaların çıkarları uğruna dağlarda eşkıyaların birbirlerini yedikleri, Çukurova'da toprağı elinde zorla alınmış köylülerin inim inim inledikleri zamana rastlar."[189]

Ağalık düzeninin temsilcisi bir diğer karşıt özne olan Ali Safa Bey de, bu esnada ortaya çıkmaktadır. Babası fakir düşmüş bir ağayken, Ali Safa Bey bir şekilde elden çıkan toprakları yeniden bir araya getirmiş, zaman zaman dağdaki eşkıyalarla işbirliği yapıp köylüye zulmetmiş ve gittikçe büyüyen bir erkin başkişisi olmuştur. Bu büyük Çukurova ağası, Abdi Ağa'nın da koruyucusudur. Aralarındaki birlik, birbirlerini kollamak ve düzenin devamlılığını sağlamak üzerine kuruludur. Bölümün sonunda, Ali Safa Bey ve Abdi Ağa, Memed sorununu çözmek için beraber hareket etmeye karar verirler.

309-318. sayfalar arasında işlenen 16 Bölüm'de, Memed ve eşkıyaları Anavarza'nın dibinde yürümektedirler. İdeal bir dünya düzenine kavuşma hayalleri kurmaktadırlar. Ancak dostları olan Ümmet'in evine geldiklerinde, dokuz on köyün silahlı adamlarının ve bölük bölük jandarmaların, peşlerinde olduğunu öğrenirler. Memed ve adamları kaçmaya başlarlar.

319-325. sayfalar arasında ifade edilen 17. Bölüm'de, zamanda geriye doğru atlanarak, Ali Safa Bey'in Karadut Köyü'ne ve bu köyün köylülerinden olan Bekir'e yaptıkları anlatılır. Ali Safa Bey, bu köyün topraklarına göz koymuştur ve Bekir, onun önünde bir engeldir. Bey, Bekir'i tam da düğün gecesinde öldürtmüştür. Yine de Karadut Köyü'ne sahip olamaz. Çukurova'da, Karadut Köyü de dâhil olmak üzere, ağalara karşı çıkan eşkıya İnce Memed miti dolaşmaya başlamıştır. Ali Safa Bey, sonunda Memed'in peşine adam düşürür. Bu kırılma noktasıyla birlikte, Memed-Ali Safa çatışması da başlamıştır.

326- 339. sayfalar arasında işlenen 18. Bölüm'de, Memed ve adamları günlerdir yürümektedirler. Durmuş Emmi'ye sığınırlar ve Topal Ali'nin yine Ağa'nın adamı olduğunu öğrenirler. Memed, köylüleri kölelikten kurtarmak gerektiğini söyler. Bütün köylere haber verilmelidir. Bu gelişmeyle birlikte, halkın Memed'i yüceltmeye başlaması anlatılır. Topal Ali, bu gruba katılarak, ağanın yine kurtulduğu ve kasabaya yerleştiği haberini verir.

340-350. sayfalar arasında işlenen 19. Bölüm'ün girişinde, Kürt Memo Ağa'nın bostanlarının bekçiliğini yapan Horali tanıtılmaktadır. Yer yer, zamanda geriye doğru atlamalar görülür. Horali, İnce Memed'i tuzağa düşürmeye çalışmaktadır. Ancak İnce Memed'i bir kurtuluş umudu olarak gören köylüler, bilseler de onun yerini kimseye söylememektedirler. Horali, bir dönem eşkıyalara karışmıştır. Memed'i ve çetesini bulunca, dostlukla karşılanır. Horali Memed'i tuzağa düşürmek istese de Memed durumu anlar. Memed ve adamları, Horali'nin onları çekmeye çalıştığı tuzağa bilerek düşerler ve

[189] Kemal, Y. İnce Memed I. A.g.e., 299.

Kalaycı'nın adamlarıyla gece yarısına kadar çarpışırlar. Kalaycı öldürülür. Bu arada Horali de vurulur.

351- 355. sayfalar arasında işlenen 20. Bölüm'de, İnce Memed'in, pusulardan kurtulması, bütün Çukurova'da konuşulmaya başlanmıştır. Memed, yavaş yavaş bir destan kahramanına dönüşmektedir. Vayvay Köyü'nün yaşlılarından olan Koca Osman, Memed'i anarken sürekli, "İnce Memed, şahinim" [190], demektedir. Bu ifade, kitabın İngilizce çevirilerinin ve filminin adına kaynak olmuştur[191]. Koca Osman, Memed'i aramak için yollara düşer. Koca Osman karakteri, eserin diğer ciltlerinde rol alacak olan bir akıl hocası tipidir.

356-366. sayfalar arasında işlenen 21. Bölüm'de, Topal Ali ve Koca Osman'ın Memed'le ilgili konuşmaları aktarılmaktadır. Memed ve Koca Osman sonunda karşılaşırlar. Koca Osman, köylülerin tarlalarını geri verecek ve onları ağalardan kurtaracak olan İnce Memed mitinin peşinden gelmiştir.

367-369. sayfalar arasında işlenen 22. Bölüm'de, Koca Osman kasabaya giderek Abdi Ağa'nın karşısına çıkar. Abdi Ağa, Memed'le başa çıkabilmek için, Ankara'ya telgraf çektirmeye karar verir. Ama Siyasetçi Ahmet Efendi onun dilekçesini yazmayı reddeder.

370-380. sayfalar arasında işlenen 23. Bölümde, Memed, Hatçe'yi görebilmek için hapishaneye gider ve Hatçe'nin kardeşi olduğunu söyler. Hatçe ve Iraz Kadın, bundan sonra Memed'in onları kaçıracağını anlar ve o günü beklemeye başlarlar. Memed de Hatçe'yi kaçırmak için gerekli hazırlıkları yapar.

VII. Kesit (Öznenin Bir Üst Düzey Eyleme Geçmesi ve Temel Çatışmanın Çözülmesi Süreci): 381-387. sayfalar arasında ifade edilen 24. Bölüm'de, Memed eyleme geçmek için son hazırlıklarını yapmaktadır. Özellikle de Cabbar'ın ona yardım etmesini beklemektedir.

388-382. sayfalar arasında ifade edilen 25. Bölüm'de, Topal Ali'nin yardımıyla Hatçe ile Iraz Kadın'ı hapisten kaçırır. İfade edilen bu olay, Memed-Ağa ve Memed-Hükümet Güçleri çatışmasını kuvvetlendirecektir.

393-396. sayfalar arasında işlenen 26. Bölüm'de, Abdi Ağa'nın ruhsal durumu ifade edilmekte, Ağa, Memed'den kaçmaktadır. Bir yandan da Memed'le ilgili arzuhaller yazarak, onu yakalatmaya çalışmaktadır. Ali Safa Bey, bu bölümde Ağa'ya yardımcı olan bir karakter olarak yeniden ortaya çıkmıştır.

---

[190] Kemal, Y. İnce Memed I. A.g.e., 352.

[191] *Kemal, Y. (2005) Memed, My Hawk. NY: New York Rewiev Books Classics.
*Memed My Hawk, Peter Ustinov, 1984.

397-400. sayfalar arasında işlenen 27. Bölüm'de, Memed'in peşindeki jandarmalar, köylülere zulmetmektedirler. Memed ise Alidağı'na çekilmiştir. Meryemce bu yolda çok yorulmuş, Iraz Kadın ise güçlü bir şekilde yola devam etmektedir.

401-405. sayfalar arasında işlenen 28. Bölüm'de, Memed, Iraz ve Hatçe'yi bir mağaraya bırakarak kendi köyüne iner. Burada Hürü Ana'ya gider ve Topal Ali ile de karşılaşır. Peşindeki adamların her geçen gün yaklaştıklarını ve sayılarının da gittikçe arttığını burada öğrenir.

406-407. sayfalar arasında ifade edilen 29. Bölüm'de Asım Çavuş emrindeki jandarmanın Memed'i takip etmesi anlatılmaktadır. Asım Çavuş'un da bir iç çatışması vardır. Memed'i takip eder; ama bulmak istemez.

408-413. sayfalar arasında ifade edilen 30. Bölüm'de, Iraz, Hatçe ve Memed'in mağarada yaşadıkları anlatılmaktadır. Zaman belirsiz olmakla birlikte, bir süredir burada yaşadıkları işaret edilmiştir. Memed, ava gittiği bir gün, mağaraya yaralı olarak döner. Önce ateşler içinde bir hafta yatar, sonra bir hafta daha yataktan kalkamaz. Dağın eteklerinden çarpışma sesleri gelmektedir.

414-417. sayfalar arasında işlenen 31. Bölüm'de, artık güz gelmiştir. Memed, Iraz ve Hatçe, kış boyunca mağarada yaşamışlardır. Sahne, Dikenlidüzü'ne döner. Hürü Ana, Abdi Ağa ortalarda görünmediği için, köylülerin mallarının üçte ikisini ona vermelerine gerek kalmadığını, köylülere anlatmaya çalışmaktadır. Abdi Ağa, bunu duyunca Ankara'ya bir telgraf daha çektirir. Jandarmalar, Memed'i bulabilmek için yine köylülere zulmetmeye başlar, hatta Hürü Ana'yı bir süre hapsederler. Köylüler, buğdaylarını saklarlar ve köye gelen Bucak Müdürü'ne de malları olsa, ağalarına seve seve vereceklerini söylerler. Hiçbiri, Memed'i tanıdığını veya onun söylediklerini yaptığını itiraf etmez. Bu gelişmeler, Abdi Ağa'yı daha da öfkelendirecektir.

418-420. sayfalar arasında işlenen 32. Bölüm'de Memed, Hatçe ve Iraz mağaradadırlar ve artık yavaş yavaş hâkim olan bir gerilimin özneleri haline gelmişlerdir. Jandarma köylüyü sorguya çekip sonuca ulaşamamaktadır.

421- 427. sayfalar arasında işlenen 33. Bölüm'de Asım Çavuş Memed'i kıstırır ve bu arada Memed ve Hatçe'nin bir oğulları olur. Asım Çavuş, Memed'i tam teslim almışken, Iraz'ın da karşı çıkmasıyla, Memed'i bu şekilde yakalamış olmayı kendine yediremez. Jandarmaların yanına döner, onlara Memed'in kendisine oyun oynadığını ve onu ele geçiremediğini söyler. Hatta fırtına yaklaştığı için dağdan inmeleri gerektiğini de ekleyerek, jandarmayı mağaradan uzaklaştırır.

428-431. sayfalar arasında işlenen 34. Bölüm'de Ağa'ya Memed'in ölüm haberi gelir ve Ağa rahatlar. Abdi Ağa, bu arada Kaymakam'dan, Ankara'ya çektiğini sandığı telgrafların Ali Safa Bey tarafından engellendiğini öğrenip şaşıracaktır. Koca Osman ise derin bir yasa

bürünür. Ancak bölümün sonunda, Memed'in çatışmadan yaralı kurtulduğu haberi gelir. Abdi Ağa, arzuhalciye giderek doğrudan doğruya İsmet Paşa'ya telgraf çekmesini, Ali Safa Bey, jandarma komutanı ve eşkıya İnce Memed'in birlik olup önceki telgrafları engellediklerini de söylemesini ister.

432-433. sayfalar arasında ifade edilen 35. Bölüm'de, Koca Osman'ın Memed'in dağdan inince yaşayacağı hayatı hazırlama çabaları anlatılır. Köylüler, af söylentileri ile ilgili ikircikli duygular içindedirler. Eğer af çıkarsa, Memed köye dönecektir ve Ağa da geri gelecektir. Osman Koca, af çıkacağı söylentisini, Ali Saip Bey'den duymuştur. Bu kişi, Ali Saip Ursavaş Bey olmalıdır. Ali Saip Ursavaş Bey, Yaşar Kemal'in anılarında ve kendi hayat hikâyesinden yola çıkarak yazdığı Kimsecik Üçlemesi'nde sıklıkla adı geçen, İstiklal Madalyalı bir milletvekilidir ve yazarın babasının da yakın arkadaşıdır. Yine yazarın hayat hikâyesinde ele alındığı gibi, yazara Mustafa Kemal adını veren de Ali Saip Bey'dir. Fakat eserin ikinci cildinde, Arif Saim Bey olarak yeniden sahneye çıkacak ve Memed'le çatışma yaşayacaktır. Ali Saip'in gerçek hayatta da "ikiye bölünmüş" olarak tarif edilebilecek bir hayat yaşadığı, tarihsel metinlerde ve bilimsel araştırmalarda zikredilmektedir:

> *"Ali Saip, yaşamı boyunca askeri ve siyasi alanda başarılar elde ederken; aynı zamanda birçok olayla ve ithamla karşı karşıya da kalmıştır. Bunlar arasında gazeteci Hüseyin Necati Bey'e dayak olayı, Şeyh Said'in asılmasıyla ilgili ciddi iddialar, Kozan'da milletvekilliği vasfını kullanarak köylünün topraklarına el konulma meselesi, Mustafa Kemal'e suikast teşebbüsü gibi konular gösterilebilir. Saip Bey ile ilgili ilk iddia, Hüseyin Necati (Çiller) Bey'e dayak olayı ve düello meselesidir."*[192]

Ali Saip Ursavaş Bey'in, Çerkes köylerine zulmettiğine dair söylentiler de bulunmaktadır. Nitekim Arif Saim Bey karakterinde hayata geçirilen Ursavaş'ın İnce Memed II'de, bir Çerkes beyi olan İdris Bey ile toprak nedeniyle çatışma içinde olduğu görülmektedir.

434-437. sayfalar arasında işlenen 36. Bölüm'de Topal Ali, Memed'le af meselesini konuşmaktadır. Ancak ertesi gün, Yüzbaşı Faruk tarafından kuşatılırlar ve Hatçe vurularak ölür. Metnin arzu nesnesi ortadan kalkmıştır. Memed, köye inerek Hatçe'yi gömmelerini ister. Bütün köy büyük bir üzüntü içindedir. Memed daha sonra, oğlu Memed'i Iraz'a emanet eder ve Iraz da bebeği alarak sahneden çekilir.

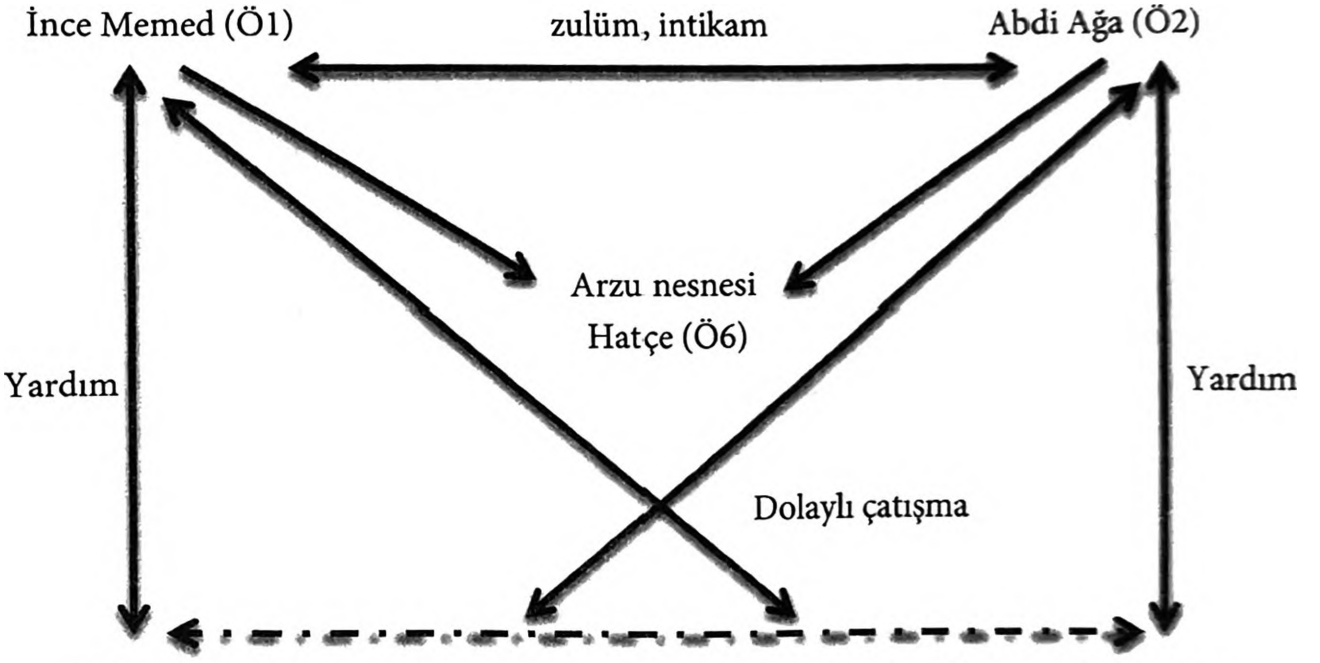
VIII. Kesit (Öznenin Kendini Gerçekleştirmesi ve Eylemlerin Bir Sonuca Bağlanması): 438-442. sayfalar arasında işlenen 37. Bölüm'de, af haberiyle birlikte eşkıyalar teslim olmaya karar vermeye başlamışlardır. Memed köye geldiğinde, Hürü Ana onu *"avrat*

[192] İlyas, A. (2015). "Milli Mücadelede Önemli Bir Şahsiyet: Ali Saip Ursavaş". Turkish Studies, Sayı: 10/9, Yaz, s. 235-246/238.

yürekli"[193] olmakla suçlayacaktır. Koca Osman, Memed'e güzel bir at bulmuştur. Memed, bu ata biner ve köyden ayrılır. Abdi Ağa'nın evini basarak onu öldürür. Daha sonra da atına biner ve gözden kaybolur. Ardında, at üstünde dimdik duran bir imge bırakır. Dikenlidüzü'nün beş köyü birleşip büyük bir toy düğün kurar. Köyü saran çakırdikenlerini yakarlar. İnce Memed'den bir daha haber alınamadığı ifade edilir. Her yıl, çift koşulmazdan önce toy kurulur ve çakırdikenlikleri ateşe verilir. Memed, kendi hikâyesini yaşayarak yeni bir düzenin kurulmasını sağlamış, görevini yerine getirerek ortadan kaybolmuştur.

Eserin daha sonra yazılan devam niteliğindeki ciltlerinde, Memed tekrar ortaya çıkacaktır; ancak birinci metin içerisindeki işlevini Abdi Ağa'yı öldürerek tamamlamıştır ve metnin temel çatışması da bu şekilde çözülmüştür

Metnin Temel Çatışmalar Şeması

Süleyman (Ö3), Döne (Ö4)
Iraz Kadın (Ö9), Koca Ahmet (Ö6)
Koca Osman- Recep Çavuş-
Hürü Ana - Asım Çavuş ve
diğer destekleyici kişiler(Ö11)

Deli Durdu (Ö8), Topal Ali (Ö7),
Ali Safa Bey (Ö10),
Hükümet Güçleri (Ö12)

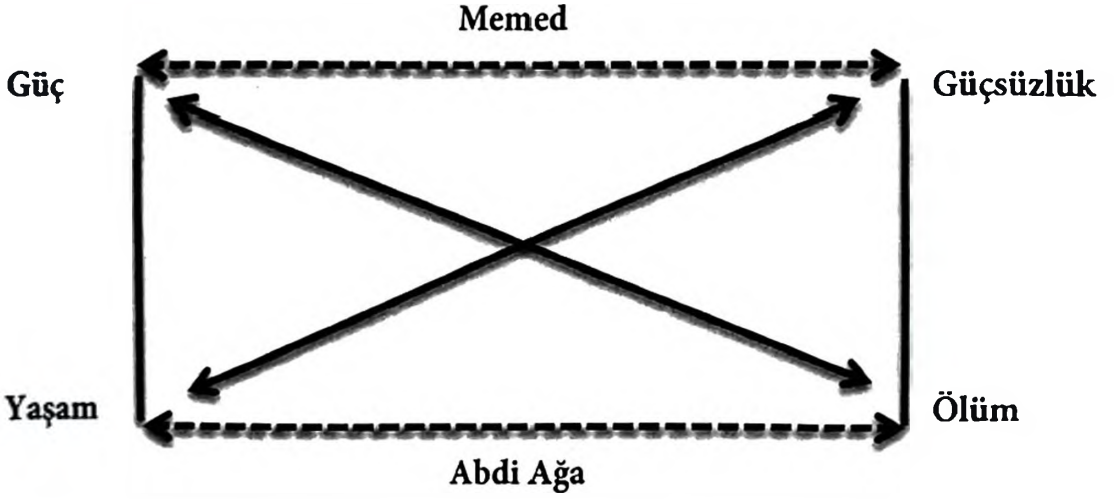
Metnin iki temel anlatı izlencesi bulunmaktadır. Birisi, Memed ile Abdi Ağa arasındaki ilişki, diğer, ise Memed ile Hatçe ilişkisidir. Bunların evreleri aşağıdaki gibi şemalaştırılabilir:

[193] Kemal, Y. İnce Memed I. A.g.e., 439.

Sözleşme	Edinç	Edim	Tanıma ve Yaptırım
ağalık kurumunun halk üzerindeki yaptırım gücü	halkın hakçı bir düzende yaşama hakkı	Memed'in Hatçe'yi kurtarmaya çalışırken katil olması ve eşkıyalığa evrilmesi	Memed'in ağalığı ortadan kaldırmak için Abdi Ağa'yı vurması

Sözleşme	Edinç	Edim	Tanıma ve Yaptırım
Sonsuz aşk	Hatçe ve Memed'in "Tanrı tarafından nişanlanması"	Hatçe'ye Veli'nin göz koyması. Ayrılık ve yeniden kavuşma.	Doğum ve ölüm.

İnce Memed I Romanı'nın Greimas'ın Göstergebilimsel Dörtgeni'ne göre incelenmesi:

Şahıs Kadrosu-Kişilerin Oluşumları ve Özellikleri

Birinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler: İnce Memed (Ö1), Abdi Ağa (Ö2), Hatçe (Ö6)

İkinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler: Süleyman (Ö3), Döne (Ö4), Topal Ali (Ö7), Iraz Kadın (Ö9), Deli Durdu (Ö8), Koca Osman-Recep Çavuş-Hürü Ana, Asım Çavuş ve diğerler destekleyici kişiler(Ö11) .

Uzak Kişiler: Koca Ahmet (Ö6), Ali Safa Bey (Ö10), Hükümet Güçleri (Ö12) ve diyagramlarda temel çatışmalar içinde yer almayan diğer eşkıyalar (Ö13).

İncelenen metinde, en işlevsel ve en temel rol, Memed'in rolüdür. Bu karakterin temel çatışması da Abdi Ağa ile arasındaki çatışmadır. Bu iki karakterin temsil ettikleri anlam

ifadesi, en basit ifadeyle iyilik-kötülük çatışması olarak ele alınabilir. Diğer tüm kişileri de bu temel çatışmanın ögeleri olarak ele almak lazım gelir.

Birinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler

Soylu Eşkıya ve Kahraman Modeli Olarak İnce Memed: Metnin protagonisti olan İnce Memed, adaleti, kişisel gücü, haksızlığa uğramış bireyi, kurulu düzenle yapılan mücadeleyi temsil etmektedir. Fiziksel özellikleri bakımından, klasik kahraman kalıbına da, halkın kendi zihninde yarattığı imgeye de uymaz. Ufak tefek, kısa boylu ve zayıf bir kişidir. Memed'in fiziksel özellikleri, seri boyunca tartışma konusu olacaktır. Kimse, hayalinde büyüte büyüte devleştirdiği Memed'in, bu kişi olduğuna da inanmayacaktır.

Memed, roman boyunca bir gelişim süreci içindedir. Romanın başındaki çocuk İnce Memed, romanın sonunda yetişkin, kendi çocuğu olan bir İnce Memed olur. Roman, bu açıdan bir gelişim romanı(bildungsroman), aynı zamanda bir nehir anlatı olarak tanımlanabilir. Bununla birlikte Tharaud, Yaşar Kemal'in eserlerinde görülen ve genellikle bildungsromanın yapısına uygun olarak değerlendirilen özellikleri tartışmaktadır:

> *"Yaşar Kemal'in epik bir romancı olarak nitelendirilmesi uygundur. En nihayetinde İnce Memed I'in bir bildungsroman olup olmadığı sorusu, janrın etrafında dönüp dolaşan bir sorudur. Goethe tarafından Wilhelm Meisters Lehrjahre ve Wilhelm Meisters Wanderjahre romanlarında düşünüldüğü şekliyle orijinal bildungsroman daha çok klasik tarzdaydı ve daha ziyade bireyle toplum arasındaki ilişkiyle ilgiliydi. Ancak, daha yakın zamanda, post-romantik dünyamızda janr, toplumu reddeden veya kendisini toplumdan soyutlayan bir kahramana odaklanarak daha kişisel bir tarza geçiş yapmıştır."*[194]

İnce Memed hem bir çocuğun büyüme mücadelesinin anlatıldığı bir roman, hem de bir eşkıyanın geçirdiği serüven eşiklerinin ifadesidir. Memed'in kişisel bütünlüğüne kavuşması –birinci metinde- eşkıyalıkta vücut bulmuştur. Daha sonra, eşkıyalık varlığı içinde yaşanan çatışmalar da ortaya çıkarak yeni bir erginlenme süreci başlayacaktır. Temel çatışmasını Abdi Ağa ile yaşayan bu genç, eşkıyalığın ona tanıdığı imtiyazlar sayesinde bu çatışmayı sona erdirir. Abdi Ağa, Memed'in bütünlüğe kavuşmasındaki en önemli itici güçtür.

İnce Memed, ilk birimlerde, kaçmaktan başka mücadele yöntemi olmayan bir çocuktur. Daha sonraki birimlerde, çapraz fişekliğini kuşanmış bir eşkıya olarak sahnede bulunmaktadır. Bu eşkıyanın dünyası, o çocuğun dünyasından büyüktür. Yapabildiklerinin sınırları genişlemiştir. Çocuk Memed Abdi Ağa'dan kaçmaktan başka çare bulamazken yetişkin Memed Abdi Ağa ile birkaç defa yüz yüze gelip onu hayatıyla tehdit edebilmektedir. Son karşılaşmada da Memed, Abdi Ağa'nın canını alarak çatışmayı sonlandıracaktır.

---

[194] Tharaud, B. C. (2017) Çukurova "Yaşar Kemal Edebiyatının Temelleri". İstanbul: YKY, 67.

Memed'i çocukluktan çıkarıp onu bir yetişkin yapan en önemli faktör Hatçe'nin varlığıdır. Her ikisinin de evlenecek yaşa gelmeleri ve Hatçe'nin Ağa'nın yeğeni tarafından istenmesi, gençlerin kaçmalarına neden olur. Hatçe'yi kaçıran Memed artık çocuk değildir. Kendisini ve Hatçe'yi koruyabilmek için, ağaya ve yandaşlarına kurşun da sıkacak; hatta ağanın yeğeni Veli'yi öldürecektir. Ancak Memed, daha sonraları eşkıyalık günlerinde de bu "adam öldürme hadisesi"ni düşünür durur. Adam öldürmüş olması, ruhunun bunu kabullendiği anlamına gelmemektedir:

> *"Müthiş bir kin duyarak düşünüyordu. Bir adam öldürmek! Bir adamı tamamen ortadan kaldırıp yok etmek... Bu, kendisinin elindeydi şimdi ha! Ormandaki attığı kurşunlar geliyordu gözünün önüne. Veli'nin can verişi geliyordu. Toprakta, çamurun içinde debelenişi... O, adam öldürmek demek değildi. Tabancayı ateşlerken dünyadan bir insanı ayırıyorum dememişti. Yakayı kurtarmak böyle daha kolay, mümkün olmuştu. Şimdi bir adam öldürecek. Bir cana kıyacak... Öfkesi, aşkı, sevgisi olan bir şeyi ortadan kaldıracaktı. Buna, kendinde hak görmüyor gibi bir duyguya kapılmıştı. Düşünmeyi, hem de enine boyuna, derinliğine düşünmeyi öğrenmişti. Kasabadaki Hasan Çavuş... Belki de aşkı öğretmiştir düşünmeyi. Kimbilir! Abdi'yi öldürmezse ne olurdu? Bir an, belli belirsiz, hayal meyal bu düşünceden korktu. Savmaya çalıştı. O savmak istedikçe, Allah'ın belası düşünce geliyor, sırnaşıyordu."*[195]

Bu sayıklama benzeri ruhsal portrede, Memed'i modern bir kahraman yapan bir yön vardır. Memed, erginlenmesinin hiçbir yerinde, bir modelin temsilcisi olmaz. İçinde hep, Memed'e ait bir ruh vardır. Onu ideal bir eşkıya, bir destan kahramanı gibi görenler, "ötekiler"dir. Oysa Memed, tek bir kimliği ifade etmemektedir.

Memed'in eşkıyalığı da ayrı bir serüvendir. Memed, "soylu" bir eşkıyadır. Onun karşısında da "soysuz" eşkıya tipi olarak Deli Durdu vardır. Memed, Deli Durdu ile pek çok soyguna katılsa da Deli Durdu'yu ve tavırlarını hiçbir zaman benimseyememektedir. Memed, önce Hatçe için, sonra da halk için silahını ateşlemektedir. Köylüye eziyet edenlerin karşısındadır. Köylü de Memed'i mitik bir şahsiyet gibi görmektedir. Memed, gerçekten de yavaş yavaş mitik bir karakter olma yolunda ilerler. Hobsbawn, eşkıyaların en temel özelliklerinden biri olarak, *"hatırlanan tarih ürünü olma"*[196] gerçeğini öne sürmektedir. Hatırlanan tarih de, doğal olarak, zaman içinde mitleşen bir tarih olacaktır. Memed'in mitolojik bir figüre dönüşme süreci, eserin ikinci ve üçüncü ciltlerinde doruğa ulaşacaktır.

İnce Memed'in bazı bölümlerinde, tekrarlar yoluyla ön plana çıkarılan bazı "leitmotif"lere rastlanmaktadır. Bu leitmotiflerden biri, ikinci bölüm boyunca süren, *"oğlu/çocuğu olurum"* motifidir. Memed, iç konuşmalarında ve bazı diyaloglarında, sürekli olarak bu motifi tekrarlamaktadır. Dördüncü bölümde Memed, yeni leitmotifler ile

---

[195] Kemal, Y. İnce Memed I. A.g.e., 233-234.

[196] Hobsbawn, E. J. (2011). Eşkıyalar. İstanbul: Agora Kitaplığı, 191.

karşımıza çıkar: *"leyleğin gözü"* ve *"anacığım"*. Bu motifler, sayıklama hâlinde, patolojik bir tavırla sürekli olarak tekrarlanmaktadır. Memed'in gelişim sürecinde, yukarıda adı geçen leitmotifler, okuyucu için birer ipucudur. İkinci bölümde, yaşadığı köyden kaçmayı aklına koyan Memed, hep, oğlu olabileceği iyi kalpli, güçlü birinin hayalini kurmaktadır. Babasını kaybetmiş, annesi tarafından yeterince korunamayan bu çocuk, kendini emanet edebileceği iyi kalpli bir iktidar simgesi aramaktadır. Kimsenin kardeşi olmaktan bahsetmez. Bir eşit arayışında değildir. Kötü kalpli ağanın zıddı olan bir güç arayışı içindedir. Kendi çabalarıyla bulacağı bu yeni baba imgesine, kendini adayacaktır. Nitekim kaçışının sonunda, böyle bir adamla karşılaşıp, yeni bir hayat kurar.

İkinci leitmotifte Memed, elde ettiği yeni hayatta, eksik kalan bir şeyler olduğunu fark edecektir. Bu eksiklik, Annesi Döne'dir. Bu leitmotifin tekrarlandığı süre boyunca Memed, yeni bir maceraya hazırlanmaktadır. Annesinin eksikliğini olanca ağırlığıyla hisseden çocuk, arayışa geri döneceğinin işaretini de verir. İlk leitmotifte olduğu gibi bunda da macera, arzu nesnesi olan annenin varlığına kavuşma ile ikinci çatışmasını ortaya koyar. Anneye kavuşulur, bedel olarak da ilk arzu nesnesi olan baba imgesi kaybedilir. Zira Memed'in baba imgesi olan Süleyman, asıl iktidar figürü görevindeki ağa kadar güçlü değildir ve sistemin mutlak iradesi karşısında eğilmeye mahkûmdur.

Memed, daha bu ilk kitapta, eşkıyalığının başındayken bile mitleşmeye başlayan bir karakterdir. Halk, Memed'i, farklı bir eşkıya, kendine özgü olağanüstü erki olan bir kişi gibi görmeye, daha bu safhada başlar. Hatçe'nin anası, kızını hapishanede ziyarete gelince, Memed'in dönüştüğü bu yeni insanı Hatçe'ye anlatacaktır. Ağa da Memed'den korkmaktadır:

> *"Hep böyle söylüyorlar. Deli Durdu'dan sonra Memed'in adı söyleniyor. Ünü sardı dört bir yanı. İnce Memed diyorlar da bir daha demiyorlar. Ben ne biliyim kızım? Ben de elin yalancısıyım. Abdi gâvuru Memed'i böyle duyunca, bir ay kadar evinin yöresine her gece dört beş tane nöbetçi koydu. Köylüler diyor ki, dışarıda beş tane silahlı nöbetçi beklerken, içerde gene korkuyor, sabahlara dek gözüne uyku girmiyormuş. Evin içinde dolanıp duruyormuş. Sonra, evine Asım Çavuş gelmiş, İnce Memed'i takip ettiğini söylemiş. Bu dağlar, İnce Memed gibi bir eşkıya daha görmedi, demiş. O olmasaydı, ben Deli Durdu çetesini darmadağın ederdim, demiş. Bunun üstüne, Abdi Ağa başını aldı, köyden gitti. Kimi diyor ki kasabada oturuyor, kimi diyor ki aşağı Çukurova köylüklerine inmiş. Kimi de Ankara'ya, büyük hükümete kaçmış diyor. Yani Abdi Ağa Memed'den kendisini saklıyor."* [197]

Memed de kendi dünyasında, bir ütopyanın, belki de gerçekten halkın ona bakarken gördüğü gibi mitik bir yeni düzenin peşindedir. Her ne kadar hayatın düzeni ve bireysel

---

[197] Kemal, Y. İnce Memed I. A.g.e., 227.

çatışmaları onu eşkıyalık yoluna itmişse de Memed, halk için de iyi ve doğru olan bir şeyler yaratmaya çalışmaktadır:

> *"Varacağım Dikenli düzüne. Beş köyün yaşlılarını toplayacağım başıma. Diyeceğim ki, Abdi Ağa yok artık. Elinizdeki öküzler sizindir. Ortakçılık, mortakçılık yok. Tarlalar da sizindir. Ekin ekebildiğiniz kadar. Ben dağda oldukça, bu böyle sürüp gidecek. Vurulursam başınızın çaresine bakarsınız. Sonra köylüyü başıma toplayıp, çakırdikenliği yaktıracağım. Çakırdikenliği yakmadan kimse çift koşmayacak."*[198]

Nitekim eserin sonunda çakırdikenlikler yakılacak, Memed dağlara çekilecek ve bu sembolizm, kısa süreliğine de olsa ağalık düzeninin de yok edildiği anlamına gelecektir. Böylece Memed, eserdeki görevini de tamamlamış olacaktır.

Ağalık Düzeninin Bozulmuş Zihni Yapısının Bir Temsilcisi Olarak Abdi Ağa: Karşı-öznedir Abdi Ağa, yoksul köylülerin sömürülmesi düzeninin simgesidir. Topraklarına el koyup adeta köleleştirdiği köylülerin Abdi Ağa' ya ırgat, yarıcı, maraba olmak dışında bir seçenekleri yoktur. İnce Memed de bunlardan biridir. Abdi Ağa, beş köyün birden ekmeğini tüketirken köylüler, aç, sıtmalı, yurtsuzdur. Abdi Ağa bu sistem içerisinde kendi düzenini kurmuş, köylülerin sırtından geçinerek hayatını sürdürmektedir. Yazar, Abdi Ağa'yı resmederken tamamıyla taraflı bir gözlem tekniği kullanmaktadır. Ağa, İnce Memed'in olmayacağı her şeydir. Bütünüyle bencil, kaba ve kötü niyetli bir tiptir. Ağa'nın aklından geçenleri, içindeki gelgitleri çok ayrıntılı bir şekilde bilmeyiz. Bir insanı insan yapan bütünlükten uzaktadır. Küçük Memed'i cezalandırırken, Hatçe'yi yeğenine isterken, yine Hatçe'yi hapse gönderirken hep kişisel çıkarları ve kötülüğü ile hareket etmektedir. Memed ne kadar iyiyse Ağa o kadar kötüdür. Jung'un kuramına göre ifade etmek gerekirse, Ağa Memed'in gölgesidir. Memed'in Ağa ile mücadelesini sonlandırması bu nedenle hayati önem taşımıştır. Memed, Ağa'yı yok etmeden bütünlüğe kavuşamaz. Bu da ancak cinayetle mümkündür. Ağa'nın düzeyinde bir kötülüğe bulaşmadan Memed, Memed olamayacaktır. Nitekim merkez çatışmanın bu iki ucunun romandaki işlevi, hep Memed'in bütünlüğe ulaşmasını sağlamaktır. Ağa tipi, ezilen emekçinin karşısında gücün dizginlerini eline almış bir kişidir. Emekçinin mücadelesinin sonlanması için, ezenin ezilenin önünden çekilmesi gerekmektedir.

Ancak Abdi Ağa, bir yandan da büyük bir korkuyla mücadele etmeye çalışan bir karakterdir. Memed'den kaçarken, Memed'i ortadan kaldırabilmek için her şeyi yapacaktır. Ali Safa Bey'den yardım isterken de bu kaçışın onda yarattığı ruhsal çöküntüyü ifade etmektedir:

> *"Daha telaşın ne, diye soruyorsun. Ben telaş etmeyim de kimler telaş etsin, Ali Safa Bey? Herif başımın üstünde Azrail'in kılıcı gibi dolanıyor. Benim yüzümden bir*

[198] Kemal, Y. İnce Memed I. A.g.e., 310.

kocaman köyü yaktı. Koskocaman Aktozlu Köyü'nü. Ben telaş... Tabanlarını öpeyim Ali Safa Bey kurtar beni. Kurtar bunun elinden. Kurtar Ali Safa Bey. Abdi emmin sana kurban olsun. Uyku dünek yok bana. Herif Azrail'in kılıcı gibi başımın ucunda. Yok bana. Uyku dünek yok."[199]

Abdi Ağa'nın erk ile olan imtihanı, aslında, başarısızlıkla sonuçlanan bir süreçtir. Bütünüyle bencil, sınırsızca aç bir ruh hâlinin yansıması olan bu kişi, gücünün sınırları arasında oradan oraya sürüklenen bir serseri mayın gibidir. Ağa, güç karşısında, çaresizdir. Gücün kendini ele geçirmesine izin vermiştir. O derece ki, oğlu kaybolan kadın, bizzat onun marabası olan kadın, ağaya sığınınca bile, ağa bu kadından şefkatini de esirger. Ağanın içinde yaşadığı kısır döngü, mazoşist kişilik bozukluğuna doğru gitmektedir. Ezer, ezilenlerin haline kızar, yine ezer, yine kızar ve kendi evreninde durmadan tekrarlanan bir döngü içinde hapsolur.

Bir Arzu Nesnesi Olarak Hatçe: Hatçe, İnce Memed'in önce nişanlısı sonra da karısı olmuş genç kadındır. Hatçe narindir. Fiziksel olarak da dikkat çekici bir güzelliğe sahiptir. Memed'le ilk kaçışlarında da ikinci kaçışlarında da çevreye uyum sağlamakta güçlük çekmektedir. Memed, dağlara rahatlıkla uyum sağlayabiliyorken Hatçe, *"Korkuyorum Memed"* der. Hatçe dağlardan, Memed'den, kaçmaktan, anasından, Ağa'dan korkar. Hatçe'nin leitmotifi de bu *"korkuyorum"* sözüdür. Bu macera boyunca Hatçe dağlardaki, mağaradaki yaşama az da olsa alışmıştır. Bunun dışında kırılganlığı devam eder.

Hatçe, aynı zamanda Anadolu kadınını da simgelemektedir. Beceriklidir. Memed'e ördüğü çoraplar köyde ünlenmiştir. Hatçe, olağanüstü hikâyeler anlatan, olağanüstü güzellikte çoraplar ören bir kadındır. Bu çoraplar, sembolik bir anlamı da taşımaktadırlar ve yazar çorapları anlatır gibi görünürken, aslında bir kültürün özetini yapmaktadır. Tharaud, bu çorapların tasvirleri ile ilgili olarak şu tespitleri yapmıştır:

"Nakışlı çorapların tasviri, onların imgelem vasıtasıyla 'aşk ve şefkatin bir karışımı', bir 'birlikte dokunması' olduğunu açıkça ortaya koyar. (...) Nakış deseninin ayrıntılı tasviri, eğer imgelemin en yüksek fonksiyonlarından birisi -doğada, beşerî toplumda ve her ikisi arasında- ideal ahengin bir tasavvuru kayıt altına almanın ve bunu diğer insanlara aşılamanın sanatın fonksiyonu olduğunu açıkça ortaya koyar."[200]

Hatçe, Iraz'ın hayata yeniden bağlanmasında da birinci dereceden rol sahibidir. Hatçe ile Memed, çocukluktan sevdalıdır; *"Onları Allah nişanlamış"*tır. Hatçe, Memed için vazgeçilmez bir arzu nesnesidir. Bu arzu nesnesi, Memed'in hayatının bütününe hâkimdir. Memed her ne yaparsa yapsın, önce Hatçe'yi düşünür. Dağa da aşk için çıkmıştır. Bu, onu diğer eşkıyalardan ayırır. Bu, Hatçe'yi de sevilen diğer kadınların tümünden ayıracaktır. Hatçe'ye duyulan arzu o kadar büyüktür ki, adam öldürmek, eşkıya olmak bu arzuyu

[199] Kemal, Y. İnce Memed I. A.g.e., 301.

[200] Tharaud, B. C. Çukurova "Yaşar Kemal Edebiyatının Temelleri". A.g.e., 95.

desteklediği sürece olumlu davranışlardır. Ancak Hatçe, Memed'in uyum sağladığı eşkıyalık, dağa çıkma olaylarına uyum sağlayamaz. Iraz gibi güçlü bir kişi de değildir. Çocuğunu dünyaya getirdikten çok kısa bir süre sonra vurularak ölür. Hatçe'nin ölüsü, gülümsemektedir. Bir çocuk dünyaya getirmiş, Memed'i ve kendini çoğaltmıştır.

İkinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler

Akıl Hocası Figürü Olarak Süleyman: Süleyman bir baba, bir erk ve bir akıl hocası figürüdür. Süleyman'ın erki Ağa'nın erki gibi somut veya maddi bir erk değildir; ama kendine göre bir gücü vardır. Memed için Süleyman hep sığınılacak bir liman olmuştur. Daha çocuğun köyünden kaçtığı ilk sahnelerde bile Süleyman'ın bu erki gözler önüne serilir. Süleyman da Memed gibi bir emekçidir. Ağa'nın karşısında bir gücü yoktur; ancak kendi evinde, kendi köyünde söz sahibidir. Kaçak çocuğu sakladığı gibi yıllar sonra kaçak delikanlıyı da saklayacak, onu kollayacaktır. Jung'un kuramıyla ele alırsak Süleyman, bir akıl hocası tipidir. Bütün akıl hocaları gibi kahramanın yola çıkmasında ve eğitim sürecinde ona destek olurken, kahramanın son ve en büyük mücadelesinde köşesine çekilip beklemek durumundadır. Nitekim Süleyman da Memed'i koruyup kollamış, ona evini açmış, gerektiğinde onu dağa çıkarıp eşkıya olmasına, yani kendini gerçekleştirmesine yardımcı olmuştur. Ancak daha sonraki süreçte, Süleyman ortadan kaybolmuştur. Memed en son ve en çetin savaşında, yalnız başınadır.

Zayıf Bir Anne Figürü Olarak Döne: Memed'in annesidir. Genç yaşta dul kalmıştır. Memed'in kaçışında çaresizliği gözler önüne incelikle serilir. Çileli, ailesine bağlı çaresiz Anadolu kadınını temsil eder. Eşinin kaybı, onun için bütün problemlerin başlangıcı olmuştur. Elinden çok şey gelmemektedir. Memed'in çektiği eziyetler karşısında "Ah!" der, "Ah baban olsaydı." Bir baba, bir eş, sanki Abdi Ağa'nın eziyetlerini azaltacak, onlara güç verecektir. Ancak o baba çoktan ölmüş, onları yalnız bırakmıştır. Oğlunun kayboluşu karşısında, büyük bir çaresizlik yaşayarak, kendilerine eziyet etmesine rağmen bir iktidar figürü olarak gördüğü Abdi Ağa'ya sığınaktır. Döne'nin ölümü de böyle bir yalnızlıkla bütünleşir. Döne, yanında oğlu olmadan, tek başına bu dünyadan ayrılır. Cenazesiyle komşuları ilgilenir. Dağa çıkmış oğluna bir haber ulaştırmak, imkânsızdır. Köye annesini görmeye gelen eşkıya Memed, neden sonra annesinin ölüm haberini alır.

İz Sürücü Topal Ali: Topal Ali, bir karakter olarak üzerinde hassasiyetle durulması gereken bir kişidir. İç mücadelesi çok güçlü olan bu karakter, Memed'in hayatında önemli bir yere sahiptir. Memed'in Ağa ve adamları tarafından yakalanmasına neden olan Topal Ali, bu süreçte kendi mücadelesini yoğunlukla yaşamaktadır. Ama iz, onun için vazgeçilmez bir itkidir. İz sürmek denildiğinde, Topal Ali'nin kendini aşan bir ünü vardır. Biraz da bu ünün verdiği itici güçle Ali, sürmek istemediği bir iz olsa da kendini tutamamaktadır:

"Topal Ali gitti geldi, gitti geldi. Kapıların önünde attan inip, toprağı iyice araştırdı. Taşlara baktı. Bir iz bulabilmek için ne yapılmak gerekiyorsa, hepsini yapıyordu. Yalnız asıl izin bulunduğu yere bir türlü yaklaşamıyordu. Korkuyordu. Biliyordu ki izi bir daha görürse dayanamayacak alıp götürecekti. İz izler gibi yaparak köyün dışına çıktı. İçinden, dolduruvermek atı, başını alıp kaçmak geliyordu. Doludizgin!... Ormanlığa dikti gözünü uzun uzun baktı. İzin yönü doğru ormanın içine gidiyordu. Sevişen iki insanı görür gibi oldu. Kafasında her şey altüst oldu."[201]

Topal Ali, bir başkarakter olsa, rahatlıkla bir anti-kahraman olarak değerlendirilebilecek derinliktedir. Ali, maceranın içine çekilirken, kontrol edemediği, şahsına özel güdülenmelerle hareket eder. İz sürmek, Ali'nin arzu nesnesidir. Onun, kendi varlığını gerçekleştirme eylemi, iz sürmektir. Ama iz sürmek, bir yandan da birilerini kendi ellerinle katile, ağaya, jandarmaya teslim etmektir. Ali, bu ikilemle mücadele edemez. Kendi iç sesi, yaptığını yargılarken, eylem düzeyinde, kendini durduramamaktadır. Memed'le Hatçe'yi ararken bazı noktalarda, izi kaybetmeye, görmemeye çalışır. Ali'nin iç mücadelesi dehşet vericidir. Yine de izin sesine yenilir ve bulunması gereken kişileri bulur. Memed, ağayı vurduktan sonra, olayların çoğunu hatırlamayacak; ama aklında bir tek sahne kalacaktır: orada, bir taşın üzerine oturmuş, kafasını ellerinin içine almış sallanan, tanımadığı bir adam. O adam, Topal Ali'dir:

"Topal, biraz önce izi sürüp getirdiğinde bir sevinmişti ki... Şimdi bu durumu görünce müthiş bir kedere gömüldü. Her zaman böyle olurdu zaten. Oraya, bir kütüğün üstüne oturdu kaldı. Başını ellerinin arasına aldı. Kendi kendine söyleniyordu: 'Ben, bu işi yapmayacağım. Bir daha yapmayacağım. Bir daha yapmayacağım. Vay Memed!'"[202]

Yaşlı Bilge Kadın Figürü Olarak Iraz Kadın: Oğlunu bir cinayete kurban veren bu kadın, güçlü bozkır kadınının ifadesidir. Düşmanlarının evini yakmıştır. Bir dağ gibi oğula karşı bir ev nedir ki? Hapse düşer, önce kendini bilmeden bir süre geçirir. Hatçe'nin çabasıyla hayata tekrar bağlanır. Memed, Hatçe ve Iraz'ı kaçırdığında, Iraz'ın esas gücü de ortaya çıkar. Iraz, dağlara, mağaralara büyük bir kolaylıkla uyum sağlamaktadır. Hatçe'nin geçemediği dar mağara ağızlarında bir keçi çevikliğiyle hareket etmekte, Memed ve Hatçe'yi çekip çevirmektedir. Iraz, bu güçlü kimliğiyle, Memed ve Hatçe'nin tamamlayıcısı olur. Anlatının sonunda Memed ve Hatçe'nin oğlunu sahiplenip kendi oğlu gibi büyütmek de yine bu güçlü kadına düşecektir. Iraz'ın hikâyesi, bir alıntıyla başlar:

"İndirdiler Heletenin düzüne
Kellesi yokkine bakam yüzüne
Benden selam söylen Nukrah kızına

[201] Kemal, Y. İnce Memed I. A.g.e., 111.
[202] Kemal, Y. İnce Memed I. A.g.e.,116.

Neneyle neneyle Iraz neneyle
Çık dağlar başına bana eleyle
Nukrağı dersen de Ofun dağı
Derde derman derler kartalın yağı
Ayağına düştüm Bensinin Beyi
Neneyle neneyle Iraz neneyle
Çık dağın başına ordan eleyle"[203]

Iraz Kadın'ın psikolojisinin de Topal Ali'de olduğu gibi hassasiyetle kurulduğunu belirtmek gerekmektedir. Kocasını kaybedip tek başına oğlunu büyütürken sergilediği güçlü ve romantik ruh hali, oğlunun ölümüyle alt üst olur ve Iraz Kadın, ilkel benliğe geçiş yapar. Zira medeniyet ve bu medeniyetin devamlılığını sağlayan politik-sosyal-kültürel sistemler, Iraz Kadın'a hakkını teslim etmekten acizdir. Sistem, güçlünün yanındadır. Hak arama çabalarının sonucu yoktur. Iraz Kadın, nihai noktada sistemin içinde; ama sistemin umursamadığı bir insan olduğundan, kendi intikamını kendisi alır. Aynı sisteme göre, bu bir suçtur. Güçlüye adam öldürmenin suç olmadığı sistemde, zayıfa ev yakmak, büyük suçtur. Iraz Kadın da Memed gelip kendisini hapisten kaçırana kadar suçunun cezasını çeker.

Kötü Eşkıya Tipi Olarak Deli Durdu: Deli Durdu da Abdi Ağa gibi bir karşı öznedir. Memed'in, çocukluğundan beri mitik bir söylemle anlatılan eşkıyalık hikâyelerinden öğrendiği eşkıya tipinin zıt benliğidir. Deli Durdu da Abdi Ağa gibi, kendi erk sahası içinde etik değerleri olmadan yaşayan, *makyevelist* bir kişidir. İdealize edilmiş, kahramanlık özelliği ön plana çıkarılan eşkıyalardan uzaktır. Durdu, yeri geldiğinde kendine veya adamlarına yardım eden kişilere bile saldırmaktan çekinmez. Saldırı şeklinde de etik dışı bir yan vardır. Örneğin Memed, nihai noktada adam öldürür, evet; ancak bu noktaya gelmesinde çok kuvvetli itici güçler vardır. Memed, o tetiği çekene kadar o güçlerle mücadele eder, yenildiği yerde cinayete boyun eğer. Durdu, oysa bir Türkmen beyini, çocuklarının ve kadınların önünde soyup çırılçıplak bırakmaya, hatta bunu, beyin kendi obasında, kendi çadırında yapmaya çekinmeyen bir adamdır. Eşkıya idealinden uzak, yol kesen, hırsızlık yapan, hakaret eden bir erk simgesidir. Dağların Abdi Ağa'sıdır. Nitekim Memed de eşkıyalığı içselleştirip özünü öğrendiğinde, aslında bağlı olduğu bu adamdan da kaçıp uzaklaşacaktır. Metindeki karşı özneler, Memed'e "nasıl davranmaması gerektiğini" öğretmeleri açısından önemlidir. Aynı zamanda, bu öznelerin benlikleri ve eylemleri ifade edildiğinde, Memed'in benliği ve eylemi yüceltilmiş olur. İnce Memed'in "öteki"lerinin en önemli iki yansıması, Abdi Ağa ve Deli Durdu'dur.

[203] Kemal, Y. İnce Memed I. A.g.e., 209.

Koca Osman-Recep Çavuş, Hürü Ana, Asım Çavuş ve diğerler destekleyici kişiler: Koca Osman ve Hürü Ana, nehir romanın sonraki ciltlerinde, bu ilk ciltte sahip olduklarından daha büyük öneme ve daha ayrıntılı rollere sahip olacak kişilerdir. Ancak incelenen ciltte, Memed'in ezilen halk tarafından desteklendiğini simgeleyen ve daha geri planda kalan kişiler olarak görülürler. Koca Osman, bir akıl hocası tipi olmakla birlikte, çocuk ruhlu bir adamdır. Memed, onun şahinidir. Osman'ın tüm umutları, geleceğe dair bütün hayalleri, Memed'in benliğinde şekil bulmaktadır. Koca Osman, toplum içinde bir yere sahiptir; ancak bu yer, onun yaşına ve temsil ettiği Türkmen geleneğine yönelik saygıdan ibarettir. Muharrem Kaya, Koca Osman karakterinin bilge tipine dahil olduğunu ve Koca Osman'a benzeyen bir diğer kişi olan Seyfali'nin de şaman izleri taşıdığını ifade etmektedir[204]. Kaya, Memed'e yardımcı olan kişilerin eski kültürümüze ait bir zihniyetin yansıması olduğunun altını çizmektedir:

> *"İnce Memed'e yardımcı olan yaşlılar da destanlarda ve Türk boylarında görülen şamanları temsil eden şahıslardır. Dede Korkut'u andırırlar. Tören giysileri diyebileceğimiz ilgi çekici elbiseleri vardır. Yataklık edenler ve yol gösterenler bu işi uhrevi bir törene dönüştürürler. Bu şahıslar ve onlarla ilgili ayrıntıların kaynağı destanlardır. Böylece günümüz köyünde Göktanrı'nın gönderdiği kahraman ve yardımcıları, devletin unuttuğu, eşraf ve ağaların ezdiği yerlerde ortaya çıkmayı beklerler mesajı verilir."*[205]

Hürü Ana ise, Memed'in erken sayılabilecek bir zamanda kaybettiği annesinin yerine geçecek olan, kuvvetli bir Anadolu kadını figürüdür. Hürü Ana, arketipik bir karakterdir. Kendine has, bilge kadınlara özgü bir gücü vardır. Memed'in annesi ölünce, Hürü Ana, kendini Döne'nin yerine koyar. Hürü Ana'nın da yaşadığı çevrede önemli bir yeri vardır. İnsanlar, Hürü Ana'ya büyük bir saygıyla yaklaşmaktadır. Burada da temsil edilen değerler ve Hürü'nün yaşı devreye girmektedir.

Recep Çavuş, Memed'in ideal jandarma idealine yaklaşmasında vesile olmuştur. Deli Durdu'nun çetesine dâhil bir eşkıya olan Recep Çavuş, Memed'in kollayıcısıdır. Eşkıyalığın nasıl olması gerektiğini bilmektedir. Yanlışları gören gözleri vardır. Deli Durdu'nun çetesinden ayrılırken de, Memed'in yanında gitmiştir. Memed ve Recep Çavuş'un, Deli Durdu hakkında yaptıkları konuşmalar, Memed'in, olayları ve eylemleri daha net görmesini sağlar. Çavuş, fiziksel bir güç olarak da değerlidir. Çeteden ayrılan Memed, Çavuş ve diğerleri, dağlarda yalnız kalmaktan kurtulurlar. Recep Çavuş, onuru için yaşayan ve ölen bir adamdır. Dağa çıkmasının nedeni, bir rivayetle anlatılır: damadının, kızına *"Senin babayın..."*[206] demesi, onu dağa çıkarmıştır; zira damadını öldürmeye kıyamamıştır. Bir

---

[204] Kaya, M. Türk Romanında Destan Etkisi. A.g.e., 173.
[205] Kaya, M. Türk Romanında Destan Etkisi. A.g.e., 174.
[206] Kemal, Y. İnce Memed I. A.g.e., 189.

başka rivayete göre de Çavuş, azığını hazırlayıp, fişeğini ve fesini takıp, karısıyla vedalaşmış ve bir açıklama yapmadan dağa çıkmıştır.

Asım Çavuş, bir jandarma çavuşudur. Yani, Memed'in karşısında olan bir gücün temsilcisidir. Buna rağmen, vicdanlı bir insandır. Üyesi bulunduğu erkten uzakta duran bir zihniyeti vardır. Memed'i kıstırdığı sahnede, mağarada, Memed'i, Iraz'ı, Hatçe'yi ve bebeği görünce Memed'i öldürmez ve dağdan iner. Jandarmalara da Memed'i yakalayamadığını söyler. Oysa Memed, avuçlarının içindedir. Hissettiği şefkat duygusu, onu Memed'e yaklaştırmaz. Asım Çavuş, Yin'in içindeki Yang'dır.

Diğer destekleyici kişiler olarak, köylüleri ele almamız gerekir. Köylüler, yavaş yavaş ideal bir eşkıya imgesi yaratırlar. O eşkıya, Memed'dir. Memed'in ele geçirilmesini istemezler. Memed'in, gelip kendilerini kurtarmasını beklerler. Jandarmaya ve ağalara karşı birleşirler ve ellerinden geldiğince Memed'i korurlar.

Uzak Kişiler

Koca Ahmet, Ali Safa Bey, Hükümet Güçleri: Koca Ahmet, eserde bir defa karşımıza çıkmasına rağmen, idealize edilmiş bir dünyanın tasarımını yarattığı için değerlidir. Memed, kasabaya gittiğinde bu yaşlı eşkıyayla tanışır. Koca Ahmet, geçmişin İnce Memed'idir. Bu adamdan öğrendikleri, eşkıyalık kurumunun etik değerleridir. Memed için eşkıya olma fikri, Koca Ahmet'le yaptığı konuşmadan sonra şekillenmeye başlar.

Ali Safa Bey, karşı öznelerden biridir; ancak çatışmadaki rolü itibarıyla, Memed'den çok uzaktadır. Abdi Ağa'dan daha büyük bir erk sahasına sahiptir. Ağa'yı yönlendirir ve yer yer ona yardım eder. Abdi Ağa'nın da üzerinde bir erk olduğunu ifade etmesi açısından önemlidir. Ağalar, kendi aralarında bir kast özelliği göstermektedir. Sahip oldukları güce müdahale edilmediği sürece, birbirlerini kollarlar. Bir ağaya yönelik suç, bütün ağaları ilgilendirmektedir. Toplumdan uzak yönetici sınıfının zihniyetini, bu kişiler yansıtmaktadır.

Hükümet güçleri, temelde Ankara'ya bağlı gibi görünseler de aslında bölgenin yönetimini ele geçirmiş olan ağalık sistemine bağlıdırlar. Jandarma, bunun ifadesidir. Olağanüstü bir güce sahip olan jandarma, halkı koruması gerekirken, ağaların güç dengesini sağlamayı amaç edinmiştir. Halka her türlü zulmü yapmaktan geri durmaz. Lüzum arz eden durumlarda, hükümeti bile yanlış yönlendirmekten çekinmezler.

Mekân

Panorama

Yaşar Kemal'in Çukurova Bölgesi'ni mekân alan diğer eserlerinde olduğu gibi, İnce Memed'de de panorama ve peyzaj birbirinin içine girmiştir. Doğa, daha çok olduğu gibi ele alınmaktadır. Bu doğa içindeki peyzaj unsurları, doğa tarafından kuşatılmış gibidir. Yine

yazarın diğer eserlerinde olduğu gibi, İnce Memed'de mekân, neredeyse bağımsız bir kişi, şahıslar kadrosunun bir elemanı özelliğini göstermektedir. İlk bölümde, olayların geçtiği coğrafyanın panoramik bir görüntüsü gözler önüne serilir. Toros dağlarının bu genel görüntüsünün ardından, Dikenlidüzü'ndeki beş köye geçiş yapılır ve yine derinliğine inilmeden panoramik bir tasvirle bu mekân anlatılır. Mekânın en büyük özelliği, tamamen Abdi Ağa'nın malı olmasıdır: *"Dikenlidüzü, dünyanın dışında, kendine göre apayrı kanunları, töresi olan bir dünyadır."*[207] Bu panoramada, Değirmenoluk'a giderken görülen bir yüce çınar ve bir çağlayan dikkat çekmektedir. Peyzaja çok küçük bir gönderme yapılır ve panorama tamamlanır. Bundan sonraki bölümlerde, dekor ve peyzaj tasvirleri hâkim olacaktır. Bu ilk bölümle birlikte, panoramik ögeler tamamlanır ve asıl anlatıya geçilir.

Bir diğer panorama nesnesi da Çukurova dağlarıdır. Memed, Ağa'dan kaçıp eşkıya olmaya karar verdiğinde, bu dağlarla tanışacaktır:

> *"Yağmur, sabahleyin kesilmişti. Ova çamurluydu. Ama şimdi dağa tırmanıyorlardı. Bastıkları yer küçücük taşlıydı. Taşlar, ayaklarının altında kayıyordu. Hava çürük ağaç, acı çiçek, ot kokuyordu. Gökteki yıldızlar iri iri... Her birinin yöresini aydınlık bir halka çevirmiş... Bir kuş vardır oğlak gibi meler, işte arada bir de o meliyordu. Biraz daha yukarlara çıkınca bir yusufcuk kuşu öttü: 'Yusuuufcuuuuuuuk!'"*[208].

Memed'in eşkıyalık yaptığı dağlar hem bir korunak, hem de bir tehlikedir. Bir eşkıya, bu dağları, dağların bittiği yerdeki ormanlıkları, ovaları avucunun içi gibi bilmelidir. En ufak bir hatası, açık alanda pusuya düşürülmekle cezalandırılacaktır. Bu topraklarda, yalnız o bölgeyi çok iyi bilenlerin bulabildiği "göz"ler vardır. Memed, eşkıya dostlarını bu gözlerden birine götürür. Göz, suyun kaynağıdır. Yabancı birisi için, bunları bulmak neredeyse imkânsızdır.

Çukurova'nın panoramik görüntüsü, bazen idealize edilmiş bir mekân, bazen de hayatı zorlaştıran bir mekân olarak karşımıza çıkmaktadır. Ama bu sert coğrafyanın zorluğunda da muhteşem bir yan vardır. Memed ve çevresindekiler, bir yandan hayatın kendisiyle, bir yandan da bu mekânla mücadele ederler. Ancak bir yandan da bu zorluğa hayranlık da beslemeye devam ederler.

İnce Memed I'de, ağalarla girişilen kavganın yanında bir de "çakırdikenleri" ile girişilen kavga vardır. İnce Memed serisinin her bir cildinde, bir diken hayatı zorlaştıracak ve bir dikene savaş açılacaktır. İncelenen metindeki zorlu diken de çakırdikenidir: *"Çakırdikeni en pis, en kıraç toprakta biter. Bir toprak ki bembeyaz, peynir gibidir. Ot bitmez, ağaç bitmez, eşek inciri bile bitmez, işte orada çakırdikeni keyifle serile serpile biter, büyür, gelişir."*[209] Çakırdikeni, yer yer bir metreye kadar uzanan, sık, dikenli bir bitkidir. Çakırdikeni, her

---

[207] Kemal, Y. İnce Memed I. A.g.e., 7-8.
[208] Kemal, Y. İnce Memed I. A.g.e., 125.
[209] Kemal, Y. İnce Memed I. A.g.e., 9.

yerdedir: *"Değirmenoluk Köyü çakırdikenlik... Tarla yok, bağ, bahçe yok. Safi çakırdikenlik."*[210]

Çakırdikeni daha ilk sahnede, ağadan kaçan çocuk Memed'in bacaklarına dalarken, elbiselerini yırtarken görülmektedir. Memed, çakırdikenlerinin kanattığı yerlere can veren toprağı basar, bu kez de canı yanar. Çakırdikenlerinden kaçış yoktur.

Peyzaj

Eserde karşılaşılan ilk peyzaj nesnesi, Süleyman'ın köyünün çevresidir. Burada, her yer tarladır; ama iş yoktur. Burada, çakırdikeni de iş de yoktur[211]. Bu çevre, Kınalıtepe'dir. Memed'in, Kınalıtepe'yi geçmesi yasaktır. Kınalıtepe'nin ötesinde, Abdi Ağa vardır. Burası da çakırdikenleriyle çevrilidir[212].

Memed ve Hatçe kaçtıklarında, şiddetli bir yağmur yağmaktadır. Hatçe, *"her adımda" "Allah'ın kahrı gazabına uğra"* diye bu yağmura beddua *etmektedir*[213]. Daha sonra bir kovukta konaklar, ateş yakıp ısınırlar. Bu mekânın, şöyle bir önemi vardır: Memed ve Hatçe, ilk kez burada sevişirler. "Allah'ın nişanladığı" bu gençlere, kendilerine ait bir mekânda, bir düğün evinde birlikte olmak hakkı verilmemiştir. Üçgen arzu nesnesi çatışması nedeniyle Memed ve Hatçe, hiçbir zaman insan elinden çıkma, onlara özel bir mekânda vakit geçiremeyecekler, Hatçe, yine böyle bir mekânda hayata veda edecektir.

Dekor

İnce Memed'de, neredeyse hiç tasviri yapılmayan bir "o köy" imgesi bulunmaktadır. Belki de bir hayali ülke, zayıfça "kurgulanır gibi yapılmış" bir küçük ütopik imge olduğu için tasviri yoktur. Yazar, "o köy"ün bir hayal olarak kalmasını istemiş olmalıdır. Memed, çocuk aklıyla, herkesin mutlu olduğu, ağaların olmadığı, çakırdikenlerinin olmadığı o köye gitmek istemektedir. O köyle ilgili olarak bildiği tek şey ise, köyün yanında bir deniz olduğudur. Memed, o köye hiçbir zaman gidemeyecektir.

İnce Memed'de karşımıza çıkan ilk ev, Süleyman'ın evidir. Memed, kendi köyünden kaçıp bu evin olduğu köyü bulur, eve sığınıverir. Evin çok ayrıntılı bir tasviri yoktur. Çamurla tertemiz sıvanmış bir ocak, toprak bir dam, çalıyla döşeli bir tavan, kapkara kesilmiş döşemeleri vardır. İki bölmedir, bir bölmesini ahır oluşturur. Evin içinde, sığır pisliği, saman ve taze dal kokuları duyulur[214]. Ama bu ev, bir sığınaktır. Memed'i ağadan saklayan bir mağara, bir kaçış planıdır.

---

[210] Kemal, Y. İnce Memed I. A.g.e., 10.
[211] Kemal, Y. İnce Memed I. A.g.e., 23.
[212] Kemal, Y. İnce Memed I. A.g.e., 39.
[213] Kemal, Y. İnce Memed I. A.g.e., 97.
[214] Kemal, Y. İnce Memed I. A.g.e., 14.

İkinci tasvir, Döne'nin evidir. Bu ev, *"bütün fukara evleri"*ne benzer bir evdir[215]. Buzağıların yeri, evin içinde olur; ocaklığın yakınına, yatak serilen yerin bitişiğine yapılır. Buzağının altına ot ve taze çiçek serildiği için, bütün ev buzağı pisliği, ot ve çiçek kokar. Buzağı büyüyünce, evden çıkarılır. Memed ve Döne'nin evi, tek gözdür. Duvarları ancak bir metreye ulaşır, toprak damı yağmura karşı dirençsizdir. Memed'lerin evini, diğer evlerden farklı kılan bir özellik vardır: baba, ölmeden önce Sarıçağşın'dan dayanıklı bir toprak getirip bu çatıya döşemiştir. Renkli toprak, güneşte çeşit çeşit ışıklar salar[216]. Bu noktada, şu ifade edilebilir: Memed'in ve Döne'nin evleri, bütün o fakirliği temsil eden ve o fakirliğin parçası olan bir ev olsa da kayıp arzu nesnesi babanın sıradan bir eylemi, bu evi diğer bütün evlerden ayırmaktadır.

"Ev tasvirleri" içinde değerlendirilmesi gereken bir diğer mekân da çadırdır. Eşkıya Memed, bir pusudan kaçarken, bir Yörük obasına, buradaki bir çadıra sığınır:

> *"Çadırın içinin güzelliği onu vurdu. Ömründe ilk olarak böyle bir çadır içi görüyordu. Yörüğün 'merhabasını' bile duymadı. Gözü çadırın içinde. Çadırın arka tarafında nakışlı çuvallar... Çuvallarda nakışlar, renkler uçuşuyor. Baş döndürücü bir hızla uçuşuyorlar... Renklerin cümbüşü veryansın ediyor. Nerden bu kadar çok ışık doluyor çadırın içine? Işıklar, renkler birbirine karışmış oynaşıyor. Memed'in gözüne bir çuval takıldı. Uzun zaman gözünü çuvaldan alamadı. Çuvalın üstünde muhabbet kuşları vardı. Küçük küçük... Belki bin tane. Gaga gagaya vermiş kuşlar... Yeşil, mavi, kırmızı, mor kuşlar. Gözleri yaşla doldu. Kuşlar renk renk uçuşuyor.*
>
> *Çadırın orta direği oyma... Direğe uçan geyikler oymuşlar. Tüyleri yıldır yıldır eden geyikler... Som sedeften."*[217]

Bu çadır, ölmekte olan bir geleneğin, yaşayan son evlatlarının hayatını tasvir etmesi açısından önemlidir. Aslında, Yörüklerin elinde kalandır bu; daha önceden sahip olduklarının binde biridir. Çadırın sahibi Kerimoğlu, bu varlığın ve erkin içinde, çocuk ruhlu bir adam olarak kalmıştır. Erkiyle kimseyi ezmeyi istemez. Bir soru sormak istese ar eder, zarif ve eski bir zamanı hâlâ ve ısrarla yaşamaya çalışıyor gibidir. Çadır, Yörüklerin estetik zevklerinin ne denli gelişmiş olduğunun da ifadesidir. Bir yandan da doğaya nasıl saygı duyduklarının göstergesidir. Hayvanlar, idealize edilmiştir; renkler alabildiğine canlıdır. Onların yaşamında bu canlılık, bu hayat enerjisi hâkim güçtür. Sanatlarına da bunu yansıtmışlardır. Memed, bir köyde yaşamış, bir kasaba görmüş, genç bir adamdır; ama bu çadır, onun hayatı boyunca gördüğü en olağanüstü mekândır. Çadırın kalıcı bir mekân olmaması hususuna da değinmek gereklidir. Belki de bu kadar renk, bu kadar yoğunluk,

---

[215] Kemal, Y. İnce Memed I. A.g.e., 52.
[216] Kemal, Y. İnce Memed I. A.g.e., 52-53.
[217] Kemal, Y. İnce Memed I. A.g.e., 177-178.

ancak konargöçer bir ruhun "biriktirebileceği" bir şeydir. Çadırın ihtişamının bir nedeni de bu olmalıdır.

Memed ve Mustafa, eserin 7. Bölüm'ünde kasabaya giderler. Burada, eşkıya Koca Ahmet'le tanışırlar. Kasaba, ilk defa gördükleri, onlara koca bir dünya gibi görünen bir yerdir:

> *"Cilpirtiliği geçince kasabanın ilk evleri göründü. Bir kısmı saz evlerdi bunların. Saz evlerin alt başında büyük kiremitli bir yapı görünüyordu. Sonra, onların ötesinde, parlayan çinkoları, beyaz badanalı evleri, kırmızı kiremitleriyle bir oyuncak şehir gibi kasaba uzanıyordu. Memed'le Mustafa'nın gözleri kasabada. Hayretle açılmış gözleri... Ne kadar da beyaz. Ne kadar da çok ev! Gözlerini bir türlü kasabadan alamıyorlar."*[218]

Kasabada dükkânlar, insanlar, kocaman -algılanan- çarşılar vardır. Memed, bu manzaraya bakarken şöyle düşünür: *"Toprağı bile örmüşler."* [219] Memed'le Mustafa, hayatlarında ilk defa bir handa kalırlar. Bu da onlar için büyük bir şaşkınlık vesilesidir. Memed, burada bir ağa olmamasına da çok şaşıracaktır. Kasaba, bu açıdan bir aydınlanma mekânıdır. Onu, diğer bütün mekânlardan ayıran özellik, kalabalık olması, gelişmiş olması değildir: burada bir ağa yoktur: *"Memed'in kafasında, gönlünde ta iliklerine işlemiş kaba vardı. Pırıltıların ötesinde kırmızı kiremitleri maviliğe yapışmış kasaba..."*[220]

Üçüncü dikkat çekici dekor, kasabadaki nezarethane ve kadınlar koğuşudur:

> *"Kadınlar koğuşu hapishaneye sonradan eklenmiş bitişik bir odadadır. Badanaları dökülmüştür... Duvarlar, kan lekesi içindedir. Şimdiye dek duvarda yüzlerce, binlerce sivrisinek öldürülmüştür. Bu kan lekeleri onlardandır. Tavan, tahtalar, pencereler, mertekler çürümüş, çürümekte... Ortalık nem kokuyordu. Sidik kokuyordu. Kapının arkasında bir teneke vardı. Gardiyan gelmiş onu göstererek, gece sıkışırsa kullanabileceğini söylemişti"*[221].

Bu "çürümüşlük", bu "koku", bu "yıkık dökük" olma halini, sadece bir sahneyi izler gibi izlemek mümkün; ama başka bir bakışla da o tarafa yönelmek gerektiği kanaatindeyiz. Acaba bu perişanlık, adalet sisteminin taraflılığından, zalimliğinden de olabilir mi? Bahsi geçen coğrafyada "modern hapishane" kavramına uyacak bir mekân bulmak, şüphesiz ki imkânsızdır. Velâkin, bu tasvirde yine de şiddetli bir soğukluk bulunmaktadır. Mekân, burada Hatçe'nin içinde bulunduğu ruh halini tamamlamakla kalmamakta, hatta "kapsamakta"dır.

---

[218] Kemal, Y. İnce Memed I. A.g.e., 72.
[219] Kemal, Y. İnce Memed I. A.g.e., 72.
[220] Kemal, Y. İnce Memed I. A.g.e., 87.
[221] Kemal, Y. İnce Memed I. A.g.e., 152.

Hatçe, kasabada hapse düşünce, penceresinden kasabanın güzelliğini görür. Kasabada, Hatçe'nin içinde bulunduğu mekâna zıt bir güzellik vardır:

> *"Yeni yapılmış bir evin pırıl pırıl, kırmızı, temiz kiremitleri, onun arkasında caminin kubbesi, bir kalem gibi ince, dümdüz, sütbeyaz minaresi, beride duvarın dibinde kalın yapraklı bir de incir ağacı, ondan beride de koskocaman, tozlu bir avlu, avluda oraya buraya giden insanlar görüyordu pencereden..."*[222]

Yukarıda ele alınan hapishane tasviriyle, bu pencerecikten görülen kasabayı karşılaştırıldığındaa, ikisi arasındaki "ruh" farkını tespit etmek mümkün olmaktadır. Kasaba, aslında Memed'in de gördüğü, Memed'in de hayran olduğu o ideal mekândır; ama onun içinde de hâlâ bozuk düzeni temsil eden unsurlar bulunmaktadır. Hapishane de bu unsurlardan birisidir ve kasabanın olanca güzelliğini kirleten bir mekândır.

Zaman

İnce Memed, modern zamanlara ait bir metin olmakla birlikte, yöntem ve içerik olarak, klasik anlatıları çağrıştırmaktadır. Protagonistin yaşadığı zaman dilimi, az çok bellidir: Olaylar, bu çağda, İsmet Paşa zamanında geçmektedir. Ancak çok kapalı bir coğrafyada yaşayan roman kişilerinin, zamanla bağlantılarının oldukça zayıf olduğu gözlenmektedir. Yaşar Kemal, İnce Memed'in kurgusunda, sıklıkla muğlak zaman ifadeleri kullanmayı tercih etmiştir. Memed'in kaçışıyla ağayı öldürmesi arasında geçen zaman, on-on bir yıllık bir zaman olmalıdır; ancak bunu kesin olarak ifade edebilmek mümkün değildir. Bölüm kurguları, olay örgüsü birimleri ile doğru orantılı değildir. Yukarıda ifade edildiği üzere metinde, yarım günlük olayları ifade eden çok kısa bölümler olduğu gibi, elli yıllık olayları ifade eden, pek çok sahneyi, zamanı ve olayı ifade eden çok uzun bölümler de bulunmaktadır. Metnin olay örgüsü içinde hayati önem taşıyan olayların, kısa zaman dilimleri ve kısa bölümlerde aktarıldığı görülürken, protagonistin kendiyle baş başa kaldığı ve düşündüğü bölümler, ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Son olarak, mekân tasvirlerine, olay tasvirlerinden daha çok alan verildiğini; ancak mekân tasvirlerinin olaylara göre çok daha az görüldüğünü ifade etmek gerekir.

1. Kesit: 1. Bölüm'de, açılış sahnesi anlatılmakta ve serinin diğer kitaplarında da olduğu gibi zamansız bir panorama tasvir edilmektedir.

2. Kesit: 2. Bölüm'de, Memed güz mevsiminde, ılık bir günde köyden kaçma planları yapmaktadır. O gün, karanlık kavuşana kadar koşar ve bir köye gelerek buraya sığınır. Ertesi gün, gün doğmadan iki saat once uyanır, daha sonra yine uykuya dalar. Gün doğduktan sonra Memed, Süleyman ve Süleyman'ın karısı arasındaki konuşmalar işlenmiştir. Memed'in, köyü tanımak için burada birkaç gün dolaştığı ifade

[222] Kemal, Y. İnce Memed I. A.g.e., 153.

edilmektedir. Vaka zamanı kullanılmıştır. 3. Bölüm'de, zamanda geriye doğru atlanarak, Memed'in kaybolmasından sonra olanlar anlatılır. Olaylar vaka zamanıyla aktarılmıştır. Döne'nin bir gece vakti Memed'i aramaya başlaması, Dursun, Osman ve Ali'nin ertesi sabah şafak vakti uyanarak aramaya devam etmeleri, Memed'in öldü sanılması hadiseleri hep vaka zamanıyla aktarılmıştır. Bu olaydan sonra Döne'nin yataklara düştüğü bildirilir; ancak Döne'nin hastalığının ne kadar sürdüğü ifade edilmemiştir. "Bir gün", Dursun Döne'ye Memed'in kaçmış olabileceğini söyleyince Döne'nin umutları yeniden yeşerir. 4. Bölüm'de, büyük bir zamansal atlama vardır. Bölüm, *"Yaz geldi çattı"* [223] cümlesiyle başlar. Bu durumda Memed, bütün kışı Süleyman'ın köyünde geçirmiş olmalıdır. Memed'in günlük rutini vaka zamanıyla aktarılır ve Memed'i tanıyan bir köylünün onun yaşadığını fark etmesi ile gelişen olaylar, yine vaka zamanıyla dile getirilir. Bölüm sonunda, Abdi Ağa Süleyman'ın köyüne gelip Memed'i geri alır. Vaka ve anlatma zamanları, birbiriyle örtüşmektedir.

3. Kesit: 5. Bölüm'de, yine zamanda atlama yapılmıştır. Memed'in köye dönmesinin üzerinden belirsiz bir zaman geçmiştir. Memed ve annesinin günlük hayatları vaka zamanıyla aktarılır. Bölümde, dört-beş günlük bir zaman dilimi ifade edilmektedir. 6. Bölüm'de, kış gelmiştir. Memed ve annesinin bir tane inekleri vardır ve Ağa'nın onlara verdiği ceza nedeniyle yiyecekleri kalmamıştır. Bazı köylüler onlara yardım etmeye çalışsa da bölüm sonunda Döne ineği Abdi Ağa'ya verir ve karşılığında buğday alır. Vaka zamanı kullanılmıştır.

Ara Kesit: 7. Bölüm'de, Memed bir sabah sevinçle evden çıkar ve arkadaşı Mustafa ile kasabaya gider. Burada yaşadıkları, vaka zamanıyla aktarılmıştır. Koca Ahmet'in hikâyesi ise yer yer zamanda geriye doğru atlamalar yapılarak, anlatma zamanıyla ifade edilmiştir. Hasan Onbaşı'nın anlattıkları da yer yer geçmiş zamanları işaret etmektedir. Kasabadaki iki günden sonra gençler köye dönerler. Memed Hatçe ile buluşur ve yine zamanda geriye doğru atlanarak anlatma zamanıyla Memed-Hatçe aşkı anlatılır. Memed'in eve dönmesi ve Hatçe'yi kaçırmaya karar vermesi ise vaka zamanıyla ifade edilmiştir. Hatçe'nin Memed tarafından kaçırılacağı düşüncesi, köylülerin zihnini bir süre meşgul eder ve diyalog zamanıyla bu düşünceler aktarılır. Ancak zaman belirsizdir. Bölümün sonunda bir gece Abdi Ağa, Memed'i çağırarak tehdit eder.

4. Kesit: 8. Bölüm, Memed ve Hatçe'nin köyden kaçışlarını, vaka zamanıyla anlatmaktadır. Memed, büyük bir dut ağacının altında, belirsiz bir süre Hatçe'yi beklemiştir. Yazar, iki gencin, *"ortalık ışıyıncaya kadar"* [224] yürüdüklerini bildirmektedir. Bu durumda, gece karanlığında buluşan gençler, yürüyüşün bir yerinde yağmura tutulurlar. Bir mağaraya sığınır ve burada birlikte olurlar. Vaka zamanıyla

[223] Kemal, Y. İnce Memed I. A. g.e., 38.
[224] Kemal, Y. İnce Memed I. A.g.e., 97.

aktarılan bölümün sonunda zaman yine belirsiz bir boşlukta bırakılır. 9. Bölüm'de, yine zamanda geriye doğru bir atlama yapılarak, bir önceki bölümde anlatılan günün sabahında köyde olanları vaka zamanıyla aktarır. Bu bölüm boyunca, vaka zamanıyla, Abdi Ağa, Topal Ali ve diğerlerinin, Memed ve Hatçe'nin peşine düşmeleri, gençleri bulmaları ve bölüm sonunda gerçekleşen çatışma anlatılmıştır. Vaka, bir gün içinde gerçekleşmektedir.

5. Kesit: 10. Bölüm'de, Memed bir gece vakti Süleyman'a sığınır. Ertesi gün, Süleyman onu Deli Durdu'nun çetesine emanet eder. Zamanda geriye doğru atlanarak, anlatma zamanıyla Deli Durdu'nun hikâyesi aktarılır. Bir gün sonra da Süleyman köyüne geri döner. Memed'in eşkıyalar arasında geçirdiği bu ilk günler, vaka zamanıyla aktarılmıştır. 11. Bölüm'de, sahne Abdi Ağa'ya döner ve vaka zamanıyla Veli'nin vurulmasından sonra olan olaylar aktarılır. Olayların üzerinden henüz bir gün geçmeden de Abdi Ağa Hatçe'yi suçlayarak onu jandarmaya teslim eder. Hatçe, gece bir odaya hapsedilir. Ertesi gün kasabada jandarma nezarethanesinde de bir gece geçiren Hatçe, üçüncü gün yargıç önüne çıkarılır ve apar topar hapse atılır. Hapisteki ikinci gününde, annesi Hatçe'yi ziyarete gelir ve onu kurtarmanın yollarını aramaya başlar. Bütün bu olaylar, vaka zamanıyla aktarılmıştır. 12. Bölüm'de, Memed ve Deli Durdu'nun çetesinin yaşadıkları vaka zamanıyla aktarılmaktadır. Bir gece ve sabah boyunca süren bir çatışmadan güçlükle kurtulan Memed, Recep Çavuş ve birkaç eşkıya, bir Çerkes beyinin obasına sığınırlar ve burada bir gece ve bir gün geçirirler. Daha sonra çeteleriyle buluştuklarında, Deli Durdu bu obayı görmek ister ve Çerkes beyini soyar. Bu olay üzerine, çete ikiye bölünür, Memed, Recep Çavuş ve birkaç eşkıya Deli Durdu'ya isyan ederler. Bütün bu olaylar vaka zamanıyla aktarılmıştır ve birkaç günlük bir zaman dilimine işaret etmektedir. 13. Bölüm'de, zamanda geriye doğru atlanarak, anlatma zamanıyla, Iraz Kadın'ın hayat hikâyesi ve hapse nasıl düştüğü anlatılmıştır. Daha sonra sahne hapishaneye dönerek, Hatçe ve Iraz'ın birbirlerine yakınlık göstermeye başlamaları ve zamanla ana-kız gibi yakın olmaları vaka zamanıyla aktarılmıştır. Zaman belirsizdir.

6. Kesit: 14. Bölüm'de, vaka zamanıyla, Memed, Recep Çavuş ve Cabbar'ın yürüyüşlerinin son günü aktarılmaktadır. İki gündür yürümekte oldukları bildirilmektedir. Memed'in köyüne varmaları ve burada yaşananlar da vaka zamanıyla aktarılmaktadır. Daha sonra, Topal Ali'nin yaşadıkları yine vaka zamanıyla aktarılır. Bu süre de iki gündür. Anlatıda kamera, yine Memed ve arkadaşlarına döner. Abdi Ağa'nın evinin basılması sahnesini de içeren olaylar, iki gün devam eder ve vaka zamanı kullanılır. 15. Bölüm'de, Koca İsmail'in hikâyesi, anlatma zamanıyla aktarılmaktadır. Memed'in eşkıyalığı zamanında doksan yaşlarında olan adamın hayatının anlatılması için, zamanda elli-altmış yıl öncesine gidilmektedir. Bu hikâyenin bazı kısımları, bizzat Koca İsmail'in ağzından ve yine anlatma zamanıyla

aktarılmaktadır. Aynı hikâyenin içinde, Abdi Ağa'nın destekçisi olan Ali Safa Bey'in hikâyesi de yine anlatma zamanıyla ifade edilmiştir. Daha sonra yine vaka zamanına dönülerek, Abdi Ağa'nın birkaç gün içinde yaşadıkları aktarılmaktadır. 17. Bölüm'de, Ali Safa Bey ve Sarı Bekir'in hikâyesi, anlatma zamanıyla aktarılmaktadır. Bu olay, birkaç sene öncesine dayanan bir toprak kavgasıdır. Daha sonra, vaka zamanıyla Ali Safa Bey'in Memed'le ilgili konuşmaları ve yaptıkları anlatılmaktadır. "Günlerden beri", "dağa çıktı çıkalı" gibi muğlak zaman ifadeleri görülmektedir. 18. Bölüm'de, Memed'in macerası, vaka zamanıyla devam etmektedir. Zaman belirsizdir: "günlerdir", "karanlık kapkara çökmüştü", "bir zaman" gibi kullanımlar sıklıkla görülmektedir. Durmuş Ali'nin evine sığınmaları ve köyde geçirdikleri bir gün aktarılmıştır. 19. Bölüm'ün başında, anlatma zamanıyla, Horali'nin hikâyesi ifade edilmektedir. Daha sonra, vaka zamanıyla bir günün erken saatlerinden, gece yarısına kadar süren kovalamaca ve çatışma aktarılmaktadır. 20. Bölüm'de, vaka ve diyalog zamanlarıyla, köylülerin Memed'le ilgili düşünceleri ve günlük yaşamları aktarılmaktadır. Zaman belirsiz gibi görünse de, diyaloglardan anlaşılacağı üzere, bir günlük bir olay aktarılmaktadır. 21. Bölüm'de, vaka zamanıyla, Memed, Koca Osman ve Cabbar'ın yaşadıkları aktarılmaktadır. Bölümde, belirgin bir zaman ifadesi bulunmamaktadır. 22. Bölüm'de, Abdi Ağa'nın yaşadığı on-onbeş dakikalık bir olay, vaka zamanıyla aktarılmaktadır. 23. Bölüm'ün başında, Şahin Kayası'nın hikâyesi, anlatma zamanıyla ifade edilmektedir. Memed'in hapishane'ye gitmesi ve Hatçe'yi kaçırma kararını almasını içeren bir günlük olay dilimi, vaka zamanıyla aktarılmıştır.

7. Kesit: 24. Bölüm'de, Memed'in Hatçe'yi kaçırmak için hazırlanması, vaka zamanıyla aktarılmaktadır. Bir gecelik bir olay dilimi anlatılmıştır. 25. Bölüm'de, vaka zamanıyla, Memed ve Topal Ali'nin yaşadıkları aktarılmaktadır. Olay, iki gün sürmektedir ve bölüm sonunda Memed, Hatçe ve Iraz Kadın'ı hapishaneden kaçırmıştır. 26. Bölüm'de, Abdi Ağa'nın, Memed'den kaçarken yaşadığı olayların iki günü, vaka zamanıyla aktarılmaktadır.

27. ve 28. Bölümler, Memed'in Hatçe ve Iraz'ı kaçırmasını, vaka zamanıyla aktarmaktadır. 29. Bölüm'de, hükümet güçleri ve ağaların, Memed'in peşine düşmeleri, vaka zamanıyla aktarılır. Bu üç bölümde de zaman olgusu belirsizliğini korumaktadır. 30. Bölüm'de, zaman kavramı öne çıkmaya başlamaktadır. Memed, Hatçe ve Iraz'ın, "bütün kış"ı mağarada geçirdikleri, anlatma zamanıyla bildirilir. Daha sonra, vaka zamanıyla, mağarada yaşanan olaylar aktarılır. Yaralanan Memed, iki hafta hasta yatar. 31. Bölüm' de, zamanda ileri doğru atlama yapılır ve güz mevsimine gelinir. Köyde yaşananlar, vaka zamanıyla ifade edilmektedir. Zaman, yine de belirsizliğini sürdürmektedir. 32. Bölüm'de, Memed, Hatçe ve Iraz arasında geçen bir konuşma, vaka zamanıyla ifade edilmektedir. Birkaç günlük bir zaman dilimi aktarılmıştır. 33. Bölüm'de, bir akşamüstünden, ertesi günün geç saatlerine kadar süren ve Hatçe'nin

doğumuna kadar devam eden çatışma, vaka zamanıyla aktarılmıştır. 34. Bölüm'de, Memed'in öldüğünü zanneden köylü ve Abdi Ağa'nın yaşadıkları, vaka zamanıyla aktarılmaktadır. Zaman belirsizdir. 35. ve 36. Bölümler'de de Koca Osman, köylüler ve Memed'in yaşadıkları, vaka zamanıyla ifade edilmektedir. Zaman belirsizdir. Bu bölümde, ani bir baskına uğrayan mağarada, Hatçe hayatını kaybeder.

8. Kesit: 37. Bölüm'de, Memed'in Abdi Ağa'yı öldürmesi, vaka zamanıyla ifade edilmektedir. Zaman belirsiz olmasına rağmen, çok kısa bir olayın anlatıldığı, gözlemlenmektedir. Metnin sonunda, anlatma zamanıyla ifade edilen kapanışta, anlatma zamanıyla, temel çatışmanın sonrasında olanlar aktarılmıştır. Geniş zaman ifadesiyle bildirilen bu kapanış, Memed'in macerasından geriye kalan geleneği ifade etmektedir.

İnce Memed II

İnce Memed II, ilk ciltten 14 yıl sonra 1969'da basılmıştır. Yaşar Kemal, kitabın yayınlandığı yıl, TİP'ten de istifa ederek, eserlerine daha çok vakit ayırmaya karar verir[225]. Eserde, Memed'in, Abdi Ağa'yı öldürdükten bir süre sonra yaşadıkları konu edilmektedir. Memed yeni bir maceraya doğru çekilmeye zorlanmaktadır. Abdi Ağa'nın ölümünden sonra onun yerine yeni bir ağa gelmiştir ve köylüler, Abdi Ağa zamanında yaşadıkları kötü zamanlardan daha kötü bir durumda kalmışlardır. Ancak Memed, eserin büyük bir bölümü boyunca gözlemci konumunda kalarak, eyleme geçip geçmeme konusunda bir kararsızlık, hatta bir motivasyon eksikliği yaşar. Memed, daha sonra bu yeni maceranın içine çekilir ve yeni bir çatışmanın da içerisinde yer bulur.

Bu çalışmaya kaynak olan baskı, Toros Yayınları'na ait olan 1990 yılı baskısıdır[226]. Eser, 484 sayfadan ve 55 bölümden oluşmaktadır.

Yapı Çözümlemesi

Olay Örgüsü - Okuma Birimleri

I. Kesit (Giriş Durumu): 7-14 sayfalar arasında ifade edilen 1. Bölüm'de, ilk kitapta görüldüğü gibi bir giriş durumu bulunmaktadır. Prolog değeri taşıyan bir uzun parçada, coğrafi yapı ve bu yapı içindeki hayat tasvir edilmektedir.

II. Kesit (Öznenin Ortaya Çıkması ve Çatışmanın Tanıtılması): 15-29. sayfalar arasında ifade edilen 2. Bölüm'de, İnce Memed'in yalnız ve çaresiz bir halde Vayvay

[225] Keskiner, A. Binbir Renk Binbir Çiçek "Yaşar Kemal'li Anılar". A.g.e., 434.
[226] Kemal, Y. (1990). İnce Memed II. İstanbul: Toros Yayınları.

Köyü'ne, bu köydeki Osman Koca'ya sığınması ve onun yanında bir süre ruhsal ve fiziksel olarak iyileşmeye çalışması anlatılmaktadır.

30-35. sayfalar arasında işlenen 3. Bölüm'de, Koca Osman'ın Memed geldikten sonra yaşadığı ruhsal iyileşme işlenmiştir. Koca Osman, artık bütün ümitlerini Memed'e bağlamıştır.

36-44. sayfalar arasında işlenen 4. Bölüm'de, köyün sakinlerinden Yobazoğlu'nun evi ateşe verilmiştir. Bu yangın, muhtemelen Ali Safa Bey'in adamlarının işidir. Yobazoğlu'nun değerli Yağız At'ı da bu yangında kaçmıştır. Koca Osman, Yobazoğlu'nu teselli etmeye çalışır.

Ara Kesit: 45-53. sayfalar arasında ifade edilen 5. Bölüm'de, Yağız At'ın yangından sonra Anavarza Kayalıkları çevresinde tek başına dolaşması anlatılmaktadır. Daha sonra zamanda geriye doğru atlanarak, anlatma zamanıyla, Yağız At'ın Ali Safa Bey'in elinden Yobazoğlu'na geçişi anlatılmıştır. Yobazoğlu, bu atı, Ali Safa Bey'in peşinde olduğu ve kendisine ait olan toprakların tapusu karşılığında almıştır. Ama Yağız At, Ali Safa Bey için, bir iktidar figürüdür. Atın el değiştirmiş olmasını hiçbir zaman hazmedememiştir. Uzun süredir de bu hayvanı geri almaya çalışmaktadır. At üç kere çalınmış, Yobazoğlu üç defa atı geri getirmiştir. Bölümün sonunda yine vaka zamanına dönülerek Yağız At'ın Akçasaz civarında dolaşması aktarılır.

54-57. sayfalar arasında işlenen 6. Bölüm'de de Ali Safa Bey'in Yağız At'ın peşine düşmesi anlatılır. Ağanın adamlarından biri olan Âdem, Yağız At'ın peşine düşeceğini ve onu vuracağını söyler.

58-63. sayfalar arasında işlenen 7. Bölüm'de, zamanda geriye doğru atlanarak, anlatma zamanıyla Yobazoğlu'nun yangından sonra yaşadıkları ifade edilmektedir. Jandarma, onu kendi evini yakmakla suçlamıştır; çünkü jandarmalar da Ağa'nın adamlarıdır. Yobazoğlu, karakolda dayak yer ve bir hafta sonra da ailesini alarak köyden ayrılır.

64-68. sayfalar arasında ifade edilen 8. Bölüm'de, Memed'in etrafındaki günlük olaylar anlatılır ve kapanışta, Osman Koca, Memed'e Yobazoğlu'nun gidişini bildirir. Memed de, Abdi Ağa'yı öldürmesinden hemen sonra ve Osman Koca'ya sığınmadan önce Kerimoğlu'nun obasına gittiğinden bahseder.

69-74. sayfalar arasında ifade edilen 9. Bölüm'de, anlatıcı başta Memed'dir ve zamanda geriye doğru atlayarak, Kerimoğlu'nun obasında yaşadıklarını ifade eder. Bölümün sonuna doğru, Memed'in başına gelenleri Koca Osman anlatır. Onun da her şeyden haberi vardır.

75-81. sayfalar arasında ifade edilen 10. Bölüm'de Osman Koca, köylülere, bir kurtuluş ümidi olduğundan, gizli kapaklı bahseder. Bu ümit, Memed'dir.

82-86. sayfalar arasında işlenen 11. Bölüm'de ise, Osman Koca, köyü basan jandarma askerlerinden birini vurur. Jandarma, yani hükümet güçleri de ilk kitapta görüldüğü gibi

yine ağalık düzeninin yanındadır. Ağalık düzeni karşısında gittikçe ezilen köylüler bu çatışma karşısında harekete geçmeye hazırlanmaktadırlar.

87-94. sayfalar arasında ifade edilen 12. Bölüm'de de Osman Koca ve diğer köylülerin ve özellikle de Ferhat Hoca'nın eyleme geçmeye karar verme süreçleri anlatılır. Osman Koca, Ferhat Hoca'ya Memed'i evinde sakladığını açıkça söylemese de belli eder. Kasabaya gidip, köylerinin bir gece önce basıldığını kaymakamlığa bildirirler. Aslında herkes, Ali Safa Bey'in jandarmayı köye yolladığını ve Osman Koca'nın da Remzi Çavuş'u vuran kişi olduğunu bilmektedir.

Ara Kesit: 95-99. sayfalar arasında işlenen 13. Bölüm'de, Yağız At'ın tek başına yaşama ve insanlardan kaçma mücadelesi ve onun peşine düşen Âdem arasında geçen kovalamacayı aktarır. Bu kovalamaca boyunca, Âdem'in Yağız At'ı öldürdükten sonra yapmayı hayal ettiği şeylerden de bahsedilmektedir. Ancak Âdem, bir türlü yakalayamadığı bu hayvanı mitleştirmeye başlamış ve onu, el sürülmez, yanına yaklaşılmaz bir masal yaratığı olarak algılar hale gelmiştir.

100-106. sayfalar arasında işlenen 14. Bölüm' de, Ferhat Hoca ve Osman Koca, Yobazoğlu'nu bulmuşlardır. Onu köye geri getirmeye çalışırlar. Bundan sonra da, daha önceden köyden kaçıp Sarıçam'a sığınmış olan eski köylülerini bulup onları da bir araya getirmeye çalışırlar. Ferhat Hoca ve Osman Koca, bu bölümün sonunda İnce Memed'in sağ olup olmadığını ve onlara yardım edip etmeyeceğini tartışırlar.

107-112 sayfalar arasında işlenen 15. Bölüm, Seyran Kız'dan bahsederek açılır. Daha sonra da Memed'in kendi eylemsizliğine dâir iç hesaplaşması başlar. Memed, çevresindeki çatışmanın bütünüyle farkındadır; ancak eyleme geçip geçmemek konusunda kararsızdır.

113-117. sayfalar arasında işlenen 16. Bölüm'de, Ali Safa Bey, Vayvay Köyü'nün hâlâ göç etmemiş olması nedeniyle öfkelidir. Ferhat Hoca ve Osman Koca'nın da dağılan köyü yeniden bir araya getirmeye çalıştıklarını haber almıştır. Köyün atlarını çaldırmaya karar verir. Bu arada Ali Safa Bey ile Arif Saim Bey arasında da bir çatışmanın temelleri atılmaya başlanır. Ali Safa, Arif Saim'in ona karşı olup olmadığını düşünür. Ali Safa Bey, erkini daha da güçlendirmek için bu köylülerden kurtulmalı ve onların topraklarına sahip olmalıdır.

III. Kesit: (Öznenin Çatışmadan Uzaklaşması): 118-123. sayfalar arasında işlenen 17. Bölüm'de, Koca Osman ve Ferhat Hoca, köyün ve köylünün durumu hakkında konuşmaktadırlar. Köye döndüklerinde, Koca Osman'ın karısı Kamer Ana'dan, Memed'in köyden ayrıldığını öğrenirler.

124-131. sayfalar arasında ifade edilen 18. Bölüm'ün girişinde, Seyran Kız'ın fiziksel özellikleri tanıtılmaktadır. Zamanda geriye doğru atlanarak, bu karakterin yaşadıkları da işlenmektedir. Osman Koca, Memed'in gidişinden sonra hastalanmıştır ve Seyran Kız onu ziyaret eder. Kamer Ana da Osman Koca'yı, Ferhat Hoca'ya Memed'i anlattığı için

suçlamaktadır. Sonunda bütün köylüler, İnce Memed'in bir süre Osman Koca'da saklandığını ve sonrasında da köyden kaçtığını öğrenir. Hatta bu olay, bütün Çukurova'ya yayılır ve Memed'in yaşadığı haberi ile böylece yeni bir umut doğmuş olur.

Ara Kesit: 132-139. sayfalar arasında ifade edilen 19. Bölüm'de, zamanda geriye doğru atlanarak Seyran Kız'ın da hikâyesi anlatılır. Seyran Kız, geleneksel yapı ile bir mücadeleye girişmiş, bir sevdaya tutulmuş; ama sonunda eşinin ölümüyle yalnız kalmış bir genç kadındır. Onun etrafında da bir mit oluşmuştur. Seyran, köylünün gözünde neredeyse kutsal, neredeyse el sürülmez bir ideal insan tipidir. Bölümün sonunda, vaka zamanına geri dönülerek, Osman Koca'nın meraklanan Seyran Kız'a, Memed'i anlatması aktarılmaktadır.

Ara Kesit: 140-146. sayfalar arasında işlenen 20. Bölüm'de, Yağız At yeniden sahneye çıkar ve vahşileşmiş bir ata dönüşmüş hâliyle bu sahnede kalır. Yine Âdem ile Yağız At arasındaki kovalamaca, bu bölümde aktarılır. Bölümün sonunda, Âdem, Yağız At'ı ve kendisinden kaçan kendi atı olan Kır At'ı sıkıştırır ve üzerlerine kurşun sıkar. Âdem, bir atın yere düştüğü görülür; ama hangi at olduğu bildirilmeden bölüm sona erer.

147-163. sayfalar arasında ifade edilen 21. Bölüm'de, Memed'in kaçışı anlatılmaktadır. Memed, Vayvay'ı terk edip kendi köyüne doğru yola çıkar. Osman Koca'yı ve Vayvay'ı geride bırakan Memed, son gördüğü zamandan sonra kendi köyünde neler olduğunu merak etmektedir. Henüz bir başkaldırı, bir yeni macera için ruhsal yönden hazır değildir; ama yine de bu yola çıkışta bir serüven çağrısı bulunmaktadır. Memed'in eski köyündeki yeni ağalık düzenine tanık olması ve geçmiş eylemlerinin sonuçlarıyla yüzleşmesine de tanık olduğumuz bu bölümde Memed, bir önceki kitapta yıktığını zannettiği düzenin; daha kuvvetli bir biçimde devam ettiğini öğrenip, büyük bir hayal kırıklığına uğrayacaktır. Hürü Ana da bu bölümde yeniden sahneye çıkmaktadır.

164-178. sayfalar arasında işlenen 22. Bölüm'de, Ağalık düzeninin ezdiği bir diğer kişi olan İdris Bey ve onun hikâyesi, zamanda geriye doğru atlanarak tanıtılmaktadır. İdris Bey, Çerkestir. Dedeleri Osmanlı zamanında Kafkasya'dan gelmiş, Çukurova'ya yerleşmişlerdir. Kurdukları köye Akmezar adını vermişlerdir. Burada, tarımla ve at yetiştiriciliği ile uğraşmaktadırlar. Bir gün köylerine gelen bir araba, hayatlarını değiştirecektir. Arabanın sahibi, Kozan Milletvekili Arif Saim Bey'dir. Zamanda geriye doğru atlanarak, Arif Saim Bey'in Kurtuluş Savaşı'nda gösterdiği başarılar aktarılır. Arif Saim Bey, Çukurova'ya ilk geldiğinde, yanında uzmanlar da getirmiş ve bölgenin en verimli topraklarının yerlerini öğrenmiştir. Zamanla bu toprakları büyük ölçüde ele geçiren Arif Saim Bey'in yaptıkları sonunda Ankara'dan duyulmuştur. Arif Saim Bey, bunun üzerine, bu bölgede güzel ve verimli bir bahçeyi, Mustafa Kemal'e hediye ettirir. Arif Saim, bundan sonra el koyacağı topraklarla ilgili bir soruşturmayla karşılaşırsa, bu hediye mevzusunu kullanacak, halkın

kendisine toprak hediye ettiğini söyleyecektir. Akmezar'a da bu şekilde gelir. Köyün toprağı çok verimlidir. Çerkesler, teker teker bazen zorla bazen de isteyerek, topraklarını Arif Saim Bey'e satmaya başlarlar.

Ara Kesit: 179-184. sayfalar arasında işlenen 23. Bölüm'de, Âdem ve Yağız At'ın hikâyesi yeniden sahneye girer. Âdem'in iç mücadelesi ve yaşadıkları anlatılır. Âdem, bir ara Yağız At'ı vurup öldürdüğünü zannederek rahatlayacaktır. Ancak bölümün sonunda ortaya çıkan şudur: Yağız At, ölmemiştir. Ölen, Âdem'in kendi atıdır.

185-191. sayfalar arasında ifade edilen 24. Bölüm'de, köylüler, Osman Koca'nın Memed'i saklaması hakkında konuşmaktadırlar. Yaşlı adama kırgındırlar. Bu bölümde, Memed'in varlığı ile ilgili mitik söylentiler oluşmaya başlar. Bir gece, köyün bütün atları çalınır. Atları çaldığından emin oldukları Yağmur Ağa'ya giderler; ancak elleri boş geri dönerler.

192-201. sayfalar arasında işlenen 25. Bölüm'de, Ali Safa Bey ve İdris Bey görüşmesi aktarılmaktadır. Bu arada Arif Saim Bey, Çerkesler'in ellerinden topraklarını almaya devam etmekte ve İdris Bey'in kendisine karşı çıkmasına kızmaktadır. Zamanda geriye doğru atlanarak, Arif Saim Bey ve İdris Bey arasında geçen çatışmalar aktarılmıştır. Arif Saim Bey, İdris Bey'le toprak konusunda anlaşamayınca, ona bir iftira atmıştır. Jandarma ve devletin kanun organları da onunla işbirliği içindedir. Bu durum karşısında çaresiz kalan İdris Bey, bir gece kasabadaki ağır ceza mahkemesini yakarak dağlara çekilmiştir. İdris Bey, şimdi Ali Safa Bey'e olayların iç yüzünü anlatmaktadır. İdris Bey, Çukurova'da kime gitse, bu haber Arif Saim Bey'e ulaşmaktadır. Ali Safa Bey de, Arif Saim Bey'e, İdris Bey'in kendisine geldiğini anlatır.

202-210. sayfalar arasında işlenen 26. Bölüm'de, Memed bir çatışmanın ortasında kalmıştır. Hürü Ana onun yanına gelir. Asım Yüzbaşı Memed'in teslim olmasını istese de, Memed çok sapa bir yerde saklanmaktadır ve jandarmaları teker teker vurmaktadır. Memed, Hürü Ana'nın yanından kaçar. Jandarma, Memed'in hâlâ orada olduğunu sanarak Hürü Ana'nın olduğu yere ateş etmektedir.

211-219. sayfalar arasında işlenen 27. Bölüm'de, Memed hâlâ uzaktan gelen kurşun seslerini duymaktadır. Topal Ali, Memed'in önceden bulunduğu yere saklanıp jandarmayı ateş altına almıştır. Memed, köyden uzaklaşırken, olup biten olayları düşünür. Yorgun bir hâlde yürürken karşısına yaşlı bir kadın çıkar ve onu evine alır. Memed uyandığında, bu evin Süleyman'ın evi olduğunu anlar. Ayakları onu, küçük bir çocukken sığındığı, Abdi Ağa'nın yeğenini vurduğunda da yine kaçtığı eve getirmiştir. Memed, Süleyman'a bütün olup bitenleri anlatır.

220-228. sayfalar arasında işlenen 28. Bölüm'de, Topal Ali yeniden sahneye çıkmaktadır. Bir diğer iz sürücü olan Yel Musa ile birlikte Memed'i aramaktadırlar. Topla Ali, gizliden gizliye Memed'in adamı olduğu için, Yel Musa'nın izi bulması ihtimali

karşısında kaygılıdır. Gerekirse adamı öldürmeye ve Memed'i kurtarmaya karar verir. Ama Yel Musa, Topal Ali'nin aklından geçenleri anlar ve Memed'in Süleyman'a sığındığını bilmesine rağmen, jandarmaya izlerin ormana gittiğini söyler.

229-240. sayfalar arasında ifade edilen 29. Bölüm'de, bölgede, devleti temsil eden en büyük idari amir olan kaymakamın şahsı üzerinden, yozlaşmanın boyutları ifade edilir. Mustafa Kemal'e, halka ve Cumhuriyet'e karşı büyük bir düşmanlık besleyen Kaymakam, eylemlerinde de tamamen ağaların tarafındadır. Vayvay Köyü'ne gider ve burada Ali Safa Bey'i görür. Kaymakam, Ali Safa Bey ve köylüler arasındaki toprak kavgasına müdahale eder ve Vayvay Köyü'nün tamamıyla Ali Safa Bey'e ait olduğunu ve köylülerin bu toprakları işgal ettiklerini söyler. Ama bu yaptıklarının Arif Saim Bey'in kulağına gitmemesi için gerekli uyarıları da yapar; çünkü Mustafa Kemal'in köylüye yapılan zulme karşı çıkacağını bilmektedir ve Arif Saim Bey de Paşa'nın arkadaşıdır.

241-251. sayfalar arasında işlenen 30. Bölüm'de ise Memed, İsmail'in değirmenine sığınır. Çünkü etrafındaki çember daralmıştır.

252-262. sayfalar arasında işlenen 31. Bölüm'de, zamanda geriye doğru atlanarak Zalanınoğlu'nun hikâyesi anlatılmaktadır. O da bir eşkıyadır ve Zalanınoğlu ve diğer eşkıyalar yakalanıp öldürülmüşlerdir. Ölüleri jandarma karakolunun bahçesinde sergilenmektedir. Kaymakam ve Ali Safa Bey ise, bu ölüler arasında Memed'in de olup olmadığını merak etmektedirler; ama kimse Memed'in nasıl bir fiziksel yapısı olduğunu bilmez.

263-280. sayfalar arasında ifade edilen 32. Bölüm'de, zamanda ileriye doğru uzunca bir atlamanın yapılmaktadır. Yaz gelmiştir. Ali Safa Bey, bütün topraklara kavuşma hayali kurmaktadır. Dağlardan her gün İnce Memed'le ilgili haberler gelmektedir. Jandarmalar, dağ taş demeden Memed'i aramaktadırlar. Bu bölümde, halkın Memed'le ilgili mitik söylentiler anlatmaya başladığı görülmektedir. Ali Safa Bey, İdris Bey'i çağırarak, onunla Memed hakkında konuşur. İdris Bey'in Memed'i bulup onu öldürmesini ister. Memed ve İdris Bey buluştuklarında, Memed bu durumun farkındadır. Bu karşılaşma sonunda, İdris Bey, Memed'i kardeşi olarak kabul edecek ve onu öldürmekten de vazgeçecektir.

281- 290. sayfalar arasında işlenen 33. Bölüm'de, Vayvay'da yaşayanlar tarafından Memed'in sevilmediğini öğreniriz; zira Abdi Ağa'nın ölümünden sonra onun yerine gelen Hamza Ağa, Abdi'den çok daha kötü bir kişidir. Hamza Bey, Abdi Ağa'nın dul karılarıyla evlenmiş, daha sonra da köylüye eziyet etmeye başlamıştır. Zamanda geriye doğru atlanarak anlatılan bu olaylar içinde Hürü Ana yalnız kalmıştır. Hamza'ya yakın olanlardan uzak durmuştur. Daha sonra köylüler yavaş yavaş Abdi Ağa'yı aramaya ve Memed'i de, Abdi Ağa'yı öldürdüğü için suçlamaya başlamışlardır. Bir gece Memed'in köye geldiği haberi köylüler arasında yayılınca, köyde büyük bir hareketlenme görülür. Memed'i bulamayan köylüler, birbirleriyle kavga ederler.

IV. Kesit (Öznenin Eyleme Geçmek Zorunda Kalması [Serüven Eşiği]): 291-298. sayfalar arasında ifade edilen 34. Bölüm'de Memed, pusuya düşer ve daha önceden sığınıp saklandığı değirmenden bir şekilde kaçmayı başarır. Ancak onu saklayan İsmail, vurularak hayata veda edecektir.

Ara Kesit: 299- 310. sayfalar arasında işlenen 35. Bölüm'de, Âdem'i ve Yağız At yeniden sahneye çıkmaktadır. Bölüm, bir epigrafla açılır:

"Anavarza at oynağı
Kana bulanmış gömleği
Kıyman aşiretler kıyman
Kör karının bir değneği"[227]

Atın ve Âdem'in macerası devam etmektedir. Âdem, Yağız At'ı yakalayamamakta, Yağız At ise gün geçtikçe mekâna daha çok uyum sağlamakta ve daha da erişilmez olmaktadır.

311-321. sayfalar arasında işlenen 36. Bölüm'de, Memed, serüvenin ilk başladığı yere, kendi köyü Vayvay'a sığınır. Koca Osman, Ferhat Hoca ve diğer köylüler Memed'i bağırlarına basarlar. Zeynel ise, Ali Safa Bey'e, Memed'in köye geldiğini bildirmek için koşar; ama bir yandan, bir iç hesaplaşma da yaşamaktadır ve konuşamamaktadır. Bu arada, Ali Safa Bey'in köye karşı öfkesi bir kat daha artmıştır.

322-331. sayfalar arasında işlenen 37. Bölüm'de, Muslu ve diğerleri, Ali Safa'nın çiftliğinin çevresindeki harmanları yakarak, köylüye karşı ilk ciddi hareketi başlatırlar. Ferhat Hoca ve diğerleri ise ortadan kaybolan Zeynel'i nasıl saklayacaklarını bulmaya çalışmaktadırlar. Zeynel, sonunda Muslu ve diğerleri tarafından bulunur ve öldürülür. Ama bu olaya karşılık olarak, o gece Ali Safa Bey'in harmanları yakılır, evi kurşunlanır ve bütün atları çalınır. Ali Safa Bey, bu olanlara bir anlam verememekte, hayatı boyunca köylülere yardım ettiğine inanmaktadır.

332-34. sayfalar arasında ifade edilen 38. Bölüm'de ise, Ali Safa'nın şaşkınlığına ve bütün olanları Memed'e bağlamasına şahit oluruz. İnce Memed'in Arif Saim Bey tarafından korunduğuna da inanmaktadır.

341-349. sayfalar arasında işlenen 39. Bölüm'de, Memed'in çevresindeki mit halkası genişlemeye başlar. Jandarma, onun hiç yakalanamayacak bir eşkıya olduğunu düşünmektedir. Abdi Ağa'nın yerine geçen Hamza Ağa da böyle düşünmektedir. Hürü Ana ile arasını düzeltmek için yaşlı kadının evine gider; ama Hürü Ana, onun ağalığını da dostluk isteğini de kabul etmemektedir.

350-360. sayfalar arasında ifade edilen 40. Bölüm'de, kasabanın tarihi kısaca anlatıldıktan sonra, Arif Saim Bey'in içinde bulunduğu durum anlatılmıştır. Arif Saim Bey ve İdris Bey arasındaki savaşı herkes bilmektedir. Arif Saim Bey, olan bitenleri Memed'e

[227] Kemal, Y. İnce Memed II. A.g.e., 299.

bağlayanlarla aynı fikirde değildir. Vali de aynı şekilde düşünmektedir. Ancak Murtaza Ağa ve Kaymakam, Memed'in gittikçe büyüyen bir tehlike olduğu düşüncesindedirler.

361-368. sayfalar arasında işlenen 41. Bölüm'de ise, hükümeti temsil eden güçler, Memed'e karşı hınç dolu duygularını arttırmaya başlarlar. Bu arada Osman Koca'nın köyünde, Server Gelin, torunlarına yollamayı düşündüğü meyveleri, Koca'ya getirerek Memed'e yollamak ister. Memed miti, büyümektedir.

V. Kesit (Öznenin, Arzu Nesnesi ile Karşılaşması ve Yeni Bir Düzeye Geçmesi): 369-375. sayfalar arasında ifade edilen 42. Bölüm'de, Memed ve Seyran yeniden karşılaşırlar. Memed, köyde üçüncü gününü geçirmektedir. Burada, zaman zaman Seyfali'nin bostanına gider. Bu bölümde Memed, Seyfali'nin bostanına sığınır ve burada bir kaçak hayatı sürmeye başlar. Seyran da, bu bölüm itibarıyla Memed'e yakınlık duymaya başlayacaktır.

376-387. sayfalar arasında işlenen 43. Bölüm'de, Seyran'ın yaşadığı duygusal yoğunluğun artması ve ruhsal dönüşümü anlatılmaktadır. Memed, artık onun hayatında çok önemli bir yer kaplamakta, Seyran, Memed'e yemek götürmeye gittiğinde büyük heyecanlar geçirmektedir.

388-397. sayfalar arasında işlenen 44. Bölüm'de, Ali Safa Bey, köylülerle konuşmaya gider ve onları harmanlarını yakmakla, atlarını çalıp adamlarını öldürmekle suçlar. Memed'in yerini sorar; ancak kimse ona cevap vermez.

398-407. sayfalar arasında işlenen 45. Bölüm'de, Çukurova'daki bütün köyler toplanmış, Vayvay'a akın etmektedir. Memed'in onları kurtaracağı hayalinin peşinden gelmişlerdir. Ali Safa Bey ise olanlara bir türlü inanamamaktadır. Köylülerin kendisine zulmettiklerini düşünmektedir. Ali Safa Bey, hemen bağlantıda olduğu hükümet güçleriyle anlaşır. Vayvay'a jandarmalar gelir ve Âdem'in katili olarak Yobazoğlu'nu, Zeynel'in katili olarak da Ferhat Hoca'yı tutuklarlar.

408-415. sayfalar arasında işlenen 46. Bölüm'de, Memed ve Koca Osman'ın konuşmaları işlenmektedir. Memed, harekete geçip geçmemek konusunda kararsızdır; çünkü bir ağayı öldürdüğünde, onun yerine yeni ve hatta daha kötü bir ağa gelmektedir. Bu arada Halil, Yağız At'ı görür ve Memed'le ikisi, hayvanı nasıl yakalayabileceklerini düşünürler.

416-420. sayfalar arasında işlenen 47. Bölüm, Halil ve Memed'in, bostana yaklaşan atların seslerini duymaları ve yerlerinin belirlendiğini sanmalarını anlatmaktadır. Gelen Yağız At'tır; ama onu yakalayamazlar.

421-425. sayfalar arasında işlenen 48. Bölüm'de, Seyran, Kamer Ana'ya yaşadığı duygusal yoğunluğu anlatmaktadır. Kamer Ana, Memed'le Seyran'ı yakınlaştırabilmek için gençlere yardım etmeye karar verir ve Seyran vasıtasıyla Memed'e tütün gönderir. Seyran ve Âdem bu arada karşılaşırlar. Âdem, Yağız At'ın peşinden köye kadar gelmiştir.

426-436. sayfalar arasında ifade edilen 49. Bölüm'de, köyden üç kız kaçırılır. Bu olay, Ali Safa'nın işi olmalıdır. Ertesi gün Ali Safa Bey köye gelir; ama köylüler yine de bu mekânı terk etmemektedirler. Sefçe Kahya, Ali Safa Bey'e, Memed'in onu öldüreceğini söyler. Kâhya, Ferhat Hoca ve Yobazoğlu'nun tutuklanmasına da kızmıştır. Koca Osman, Memed'le ilgili mitin büyümesine şaşkındır. Memed, bostanda saklanmaktadır; ama Çukurova'da ağalara karşı ne olursa olsun, bu, Memed'den bilinmektedir. Vayvay ve civar köylerin bütün köylüleri dayaktan geçirilir; ama kimse Memed'in yerini söylemez.

437-447. sayfalar boyunca işlenen 50. Bölüm, Memed'le Seyran'ın kavuşmalarını anlatır. Bu bölümün sonunda, Yağız At da yakalanmış, Memed'in atı olmuştur. Memed'in artık, bir sevdalısı ve bir yareni vardır. Bu noktadan itibaren Memed, artık eyleme geçecek ruhsal gücü kendinde bulabilecek, "tamamlanmış" bir adamdır. Seyran Kız'la aralarındaki çatışma da bu birimde gerçekleşir. Bu, saklanmaların, köylerden gelen yıkıcı haberlerin, artan eziyetlerin içinde bir dinlenme, bir kendini bulma zamanının ifadesidir. Önce Seyran Kız Memed'e âşık olur. Sonra Memed Seyran Kız'ı sevmeye başlar. Birlikte olurlar. Seyran Kız, bir kilit şahsiyettir. Memed'i yeniden hayata bağlayan bir güç nesnesidir. Aynı zamanda Yağız At'ı yakalayıp Memed'e getiren kişidir. Bu birimde Yağız At'ın bireysel hikâyesi son bulur. İki kaçak birbirlerini bulurlar. Artık Yağız At Memed'in atıdır. İkisi için de kaçma zamanı bitmiş, harekete geçme zamanı gelmiştir. Birim, Seyran Kız'ın aşkla dönüşümünü ifade ettiği için de ayrı bir öneme sahiptir. Sahip oldukları her şeyi kaybetmiş Memed ve Seyran Kız, "birbirlerini yaralarından tanırlar".

VI. Kesit (Kahramanın Etrafındaki Çemberin Daralması): 448-452. sayfalar arasında işlenen 51. Bölüm ve 453-460. sayfalar arasında işlenen 52. Bölümler boyunca, Ali Safa'nın karşı saldırıya hazırlanma sürecine şahit oluruz.

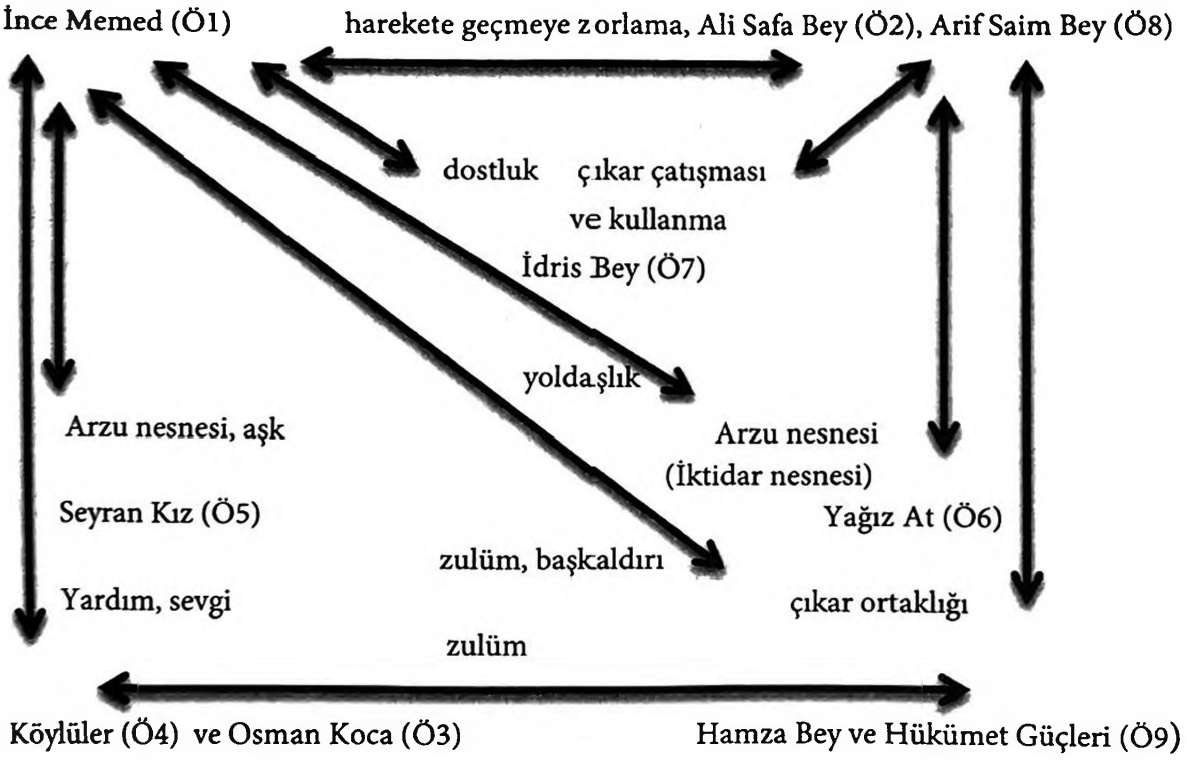
461-465. sayfalar arasında işlenen 53. Bölüm'de ise, üçüncü iç hikâye, Memed'le, yani asıl hikâyeyle birleşecektir. İdris Bey'le Memed, bütün bu düzeni beraber yıkabilecek güçte ve inançtadırlar; ama İdris Bey, bu bölümün sonunda ölecektir.

466-471. sayfalar boyunca ifade edilen 54. Bölüm'de Ali Safa, artık köylülerin üzerindeki baskısını iyice arttırmış, köylerinin boşaltılmasını istemektedir. Memed, sahneye çıkmaktan başka çare bulamayacaktır. Ali Safa Bey köyün suyunu keserek, onları daha da zor bir durumda bırakır. Köylü büyük bir eziyet çekmeye başlar. Ali Safa, onların topraklarını bırakıp ses çıkarmadan çekip gitmelerini istemektedir. Bunu sağlamak için gerekirse her birini teker teker öldürmeyi bile göze almaktadır. Köylüler, son bir yaşam enerjisiyle toplanıp, bentleri yıkarlar. Bu, onların artık canları pahasına ağalığın karşısında duracaklarının ifadesidir. Böyle bir noktaya gelindiğinde, Memed de artık saklandığı yerden çıkmaya karar verecektir.

VII. Kesit (Öznenin Yeniden Sahneye Çıkması ve Düğümün Çözülmesi): 472-484. sayfalar arasında ifade edilen 55. Bölüm'de, kaçışlardan, saklanmalardan ve onu içe kapatan

gerçeklerden sıyrılan Memed'in, yeniden sahneye çıkıp, bozuk düzeni simgeleyen iki ağayı öldürmesi ve yine dağlara kaçması ve birinci kitabın sonundaki çalı yakma figürünün tekrarı. Köylülerin yeni bir dönemi kutlamaları ve bunu mühürlemek için çalıları ateşe verip toy düzenlemeleri, bu eşitin temelini oluşturur. Memed, Ali Safa'yı ve Abdi Ağa'nın yerine geçen Hamza Ağa'yı öldürür ve yeniden dağlara kaçar.

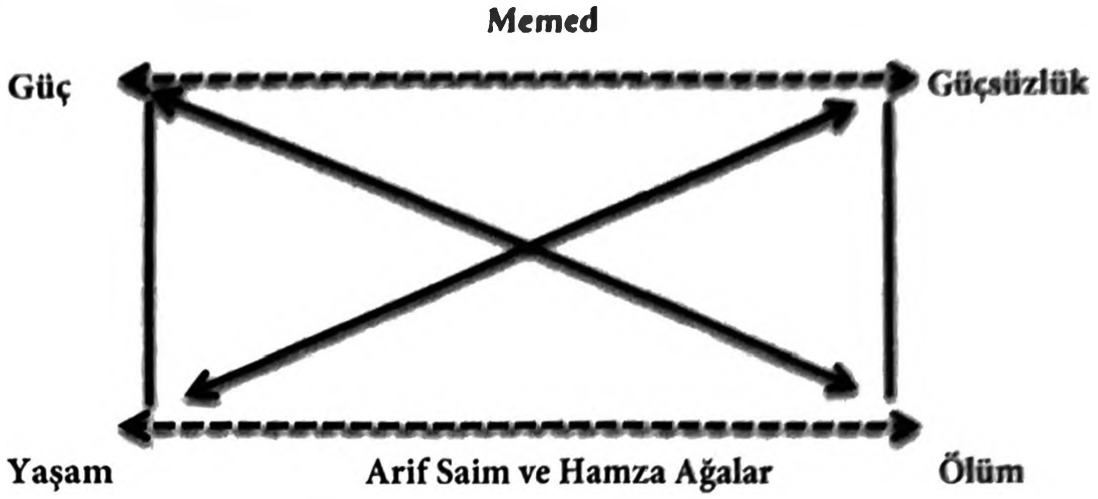
Metnin Temel Çatışmalar Şeması

Metnin temel anlatı izlencesi, Memed ile Ali Safa Bey, Arif Saim Bey, Hamza Bey, hükümet güçleri ve köylüler (Öncelikle Osman Koca) arasındaki çatışmalara dayanmaktadır. Memed'in İdris Bey, Seyran Kız ve Yağız At ile yaşadığı çatışma, ikinci dereceden çatışmalar olup, metni zenginleştiren unsurlardır. Bu nedenle bunları temel anlatı izlencesinde değerlendirme gereği bulunmamaktadır.

Sözleşme	Edinç	Edim	Tanıma ve Yaptırım
Ağalık kurumunun halk üzerindeki yaptırım gücü	Halkın hakçı bir düzende yaşama hakkı	Memed'in edimsizliği ve yeni bir eyleme geçme konusundaki kararsızlığı	Memed'in zulmü ortadan kaldırmak için Ali Safa ile Hamza'yı vurması

İnce Memed II Romanı'nın Greimas'ın Göstergebilimsel Dörtgeni'ne göre incelenmesi:

Şahıs Kadrosu - Kişilerin Oluşumları ve Özellikleri

Birinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler: İnce Memed (Ö1), Ali Safa Bey (Ö2), Osman Koca (Ö3), Köylüler (Ö4)

İkinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler: Seyran Kız (Ö5), Yağız At, (Ö6), İdris Bey (Ö7)

Uzak Kişiler: Arif Saim Bey (Ö8), Hamza Ağa, hükümeti temsil eden güçler ve jandarma (Ö9).

İncelenen ciltte merkez çatışma, ağalık düzeni ve Memed arasındadır. Birinci kitapta bu çatışma tek bir ağa ile Memed'in bireysel çatışması olarak işlenmişken bu metinde, artık çatışma boyut değiştirmiştir. Memed artık bir ağanın ortadan kaldırılmasının yeterli olmadığını görmektedir. Biri gidince öteki, daha güçlü ve acımasız olarak geri gelmektedir. Ağaların elinde inleyen köy bir değil, bindir. Ağalık artık, bir kişinin ifade ettiği bir güç değildir. Bir sistem oluşmuştur. Bu sistemin ne zaman, nasıl oluşmaya başladığı bile belli değildir. Ağalar birbirlerini kollamaktadır. Bir küçücük İnce Memed için dağlarda jandarma taburları gezmektedir. Bu taburlar hep ağalardan emir almaktadır. Bu metinde Memed, bire bir çatışmayı sadece jandarmadan kaçarken dolaylı olarak yaşar. Asıl çatışma bilinç düzeyindedir. Memed, en büyük çatışmayı kendi içinde yaşamaktadır. Bu metin, Memed'in iç çatışmasının ifadesidir. Bir ağayı yok etmiştir, yerine daha kötüsü gelmiştir. O, bu arada annesini, karısını, oğlunu ve özgürlüğünü kaybetmiştir. Köylü, daha da kötü bir haldedir. Ağalar, sevmedikleri insanları öldürme yolunu bile seçmektedir. Bir garip İnce Memed'in, aslında bireysel olarak bu güç karşısında hiçbir çıkar yolu yoktur. Bu çatışma, metin boyunca sürer.

Birinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler

Maceradan Kaçan Bir Kahraman: İnce Memed: Metnin değişmez şahsiyeti İnce Memed'dir. Birinci kitapta olaylar doğrudan onun çevresinde dönerken, bu kitapta gözlemci

konumundadır. Ama yine de olaylar onun iç hesaplaşmalarını yönlendirdiği, eylem kararlarını ifade ettiği için, merkeze İnce Memed'i almak, doğru olacaktır. Memed, eserin başlangıcında, kendisine sığınacak bir yer aramaktadır ve aklına gelen tek kişi vardır, o da Osman Koca' dır. Her ne kadar Çukurova'da köylüler tarafından çok seviliyor olsa da, yine de bir korku içindedir:

> *"Bir tek sığınacak yer, bir tek umut ışığı, kurtuluş yolu vardı, o da Vayvay Köyü, Vayvay Köyü'nde de Koca Osman. İkircikliydi, belki de daha köye varır varmaz Vayvaylılar onu hemen hükümete teslim ediverirlerdi. Belki de bir kardeş, bir oğul gibi bağırlarına basarlardı. Bir de Koca Osman çok yaşlıydı, bir ayağı çukurda... Ondan epeydir de bir haber alamamıştı. Ya ölmüşse, Vayvay Köyü'nde kim tanır onu? Gelirken Sarı Ümmet'in de ödü kopmuştu. Ya Koca Osman'ın da ödü koparsa? Koca Osman çok gün görmüş, çocuk yürekli bir yaşlıydı ama, insanoğlu bu, belli olmaz..."*[228]

İnce Memed, ufak tefek bir insandır. Hakkında söylenen mitik sözlere rağmen, dikkat çekmeyecek birisidir. Osman Koca, bir gece onu uykusunda seyrederken bunları düşünür. Ona göre Memed, dağlarda yemek bulamayıp ufacık kalmıştır. Boy atması, serpilmesi gerekir. Ama Memed'in içindeki ateş, fiziksel varlığından büyük bir yer kaplamaktadır. Yiğitliği onu büyütmektedir. Osman Koca şöyle der: *"Varsın boy atmasın, irileşmesin. Bu kusur değil ki... Şahin de küçük ama vermez avını"*[229]. Ona göre, *Memed'in* ufak tefekliği, aslında bir avantajdır. Böyle minicik bir insanın o muhteşem eşkıya Memed olduğuna kimse inanmayacaktır. İnce Memed de Osman'ın yanında rahatça saklanabilecektir.

Memed, artık, bu ciltte, bir arzu nesnesine de dönüşmüştür. Metnin başından itibaren çok uzun bir süre boyunca Koca Osman, İnce Memed'e bir kurtarıcı, neredeyse bir evliya gibi bakar. Koca Osman'ın kendisi, Memed için bir akıl hocasıyken Memed de onun için yıllardır beklediği kurtarıcıdır. Memed, köyü Ali Safa ve jandarmanın zulmünden kurtaracaktır. Bu arzu nesnesinin varlığını ilk defa 14. Bölüm'de insanlara açıklamaya çalışır. Bu zamana kadar Memed korunması gereken bir sırdır. Ferhat Hoca'ya az da olsa güvenen Koca, İnce Memed'in konusunu açar. Hoca da onunla aynı fikirdedir. Memed yaşıyorsa ve bir şekilde köylerine ulaşabilirse her şey değişecektir. Memed, hikâyelerde anlatılan Ak Kuş'tur: Açlıktan ve susuzluktan ölmek üzere olan kervanın önüne düşüp, onları suya kavuşturan haberci bir Ak Kuş.

Memed'in işi, birinci kitaptakine göre daha zordur; çünkü daha kuvvetli bir beyle mücadele etmesi gerekmektedir. Abdi Ağa'yı Anavarzalar'da kanatlarının altına alan Ali Safa Bey'dir. *"Bu ağalar beyler birbirlerine ne kadar düşmanlarsa o kadar dostturlar"* [230].

---

[228] Kemal, Y. İnce Memed II. A.g.e., 17.
[229] Kemal, Y. İnce Memed II. A.g.e., 31.
[230] Kemal, Y. İnce Memed II. A.g.e., 107.

"Abdi Ağa'nın kişiliğinde öldürülen ağalardı. Bundan dolayı hiçbir zaman kendisini bağışlamayacaklardı" [231]. Memed, birinci kitapta yaşadıklarıyla geri dönülmez bir maceranın içine çekilmiştir. "Serüven Eşiği"ni geçmiştir. Artık bu noktadan sonra eski hayatına dönmesi veya huzurlu bir hayat yaşaması mümkün değildir. O bir kere, bütün ağaları temsil eden bir ağayı hayattan koparmıştır. Bu noktadan sonra diğer tüm ağalar ona karşıdır. Ezilen tüm köylüler de onu yanlarında istemektedir. Memed artık kendi hayatına sahip değildir. Kendinden büyük sorumlulukları olan bir eşkıyadır. Bundan sonra ikiye ayrılmış bir dünya içinde, herkes ona ya düşman ya kurtarıcı gözüyle bakacaktır. Memed'in kurulu düzene karşı öfkesi bitmemekte, şekil ve muhatap değiştirmektedir. Abdi Ağa'yı öldürmek onu rahatlatmamıştır. Şimdi de karakoldaki çavuşa karşı onulmaz bir öfke duymaktadır. Bu öfke, onun itici gücü, çağrısı olacaktır.

Memed'in iç hesaplaşması, Osman'ın evinde yaşadığı sürece devam etmektedir. Memed, bu sürede bir bekleme dönemindedir. Eyleme geçmesi için yeterli çağrı bulunmamaktadır. Bu süreçte hep saklanır, dış dünyada olan bitenleri Koca Osman'ın gözlerinden takip eder. Bir taraftan da kendi macerası üzerine kafa yormaktadır:

> *"Memed bin bir karışık duygu içindeydi. Karanlık huğun içinde durmadan, durmadan her şeyi düşünüyordu. Acaba bu köy kendisine mezar mı olacaktı? Vurulursa neresinden vurulacaktı? Ölümü nasıl olacaktı? Ölüm gelirken nasıl gelecekti, karanlık mıydı ölüm, nasıl bir karanlıktı? Uyku gibi mi? Çok mu sızlardı ölüm yarası?"*[232]

Memed'in Osman Koca'nın evinden ayrılmasıyla herkes onun gelip Osman'ın evine sığındığını ve uzun süre orada kaldığını öğrenir. Eşkıyanın etrafında yine bir mit çemberi oluşmaya başlar. O, ak bir atın üstünde uçarak köye gelmiştir, çavuşun dizini parçalamış kişidir. Memed'in haberi olmadan, köyde bir İnce Memed miti dolanmaya başlar. Memed'in köye gelişini anlatan Veli de bu eşkıya mitini destekler gibidir:

> *"Bir düş görüyordum, hayrola, bir su akıyordu, çok aydınlık, gün ışığı akıyordu su değil. Suyun içinde uzun boylu, çaprazlama fişek takmış, yemyeşil yanan tüfekli bir adam çıkıyordu. Bir ses geldi kulağıma: Osman Ağa, Osman Ağa! Hayalde miyim, düşte miyim derken uyandım. Baktım ki kapıda birisi, açtım kapıyı. Bir adam, bir uzun boylu adam, üstünde başında kurşundan iğne atacak yer bulamazsın, öyle bezenmiş. Dürbünü altın, pırıl pırıl... (...) Bir gözleri vardı, azıcık durup da bakamazsın, içine bir korku düşer. Çakmak çakmak gözleri. Alıcı kurt gözü gibi. Namaz kıldı. Elleri bileklerine kadar yemyeşil oldu namaz kılarken. Yemek çıkardım, yemek yedi. Hiç konuşmuyor, hep düşünüyordu. (...) Bizim kapıdan iki büklüm*

[231] Kemal, Y. İnce Memed II. A.g.e., 107-108.
[232] Kemal, Y. İnce Memed II. A.g.e., 09.

olarak çıkıyordu, öyle uzundu. Bizim kapıdan Seyfali geçer de, hem de dimdik, başının üstünde iki karış boşluk kalır."[233]

Asım Çavuş ise, Memed'i tanımlarken ikircikli fikirler içindedir: "*Bir acayip huylu bir oğlan. Eşkıyaya hiç benzemiyor. Cin gibi, peri gibi, melek gibi bir insan. Evliya olacağına eşkıya olmuş.*"[234]

Topal Ali ise, Memed'le olan dostluğu güçlendikçe, Memed'le ilgili düşünceleri de değişen bir karakter olarak metinde kendisine bir yer bulmaktadır:

"Ona şu kadarcık bir kötülük edenin hiç onduğu görülmemiştir. Mutlak belasını bulur. Ben ondan korkarım arkadaş (...) Kolay kolay bulunmaz, kayıplara karışır ya, kimse ona bir kötülük edemez ya, birisi kötülük ederse boş bulunup, yani onun koruyucuları görünmezler boş bulunup, birisi ona kötülük etme fırsatını bulursa, işte o adam zinhar iflah olmamıştır, hem de olamaz. Osmanca neden iki gözden oldu arkadaş, sen bunu biliyor musun, neden? Çünküleyim ki... Yani çünküleyim ki Alidağın tepesinde ışık patlayıp da üç gün üç gece yandığında, Osmanca Memed'i Keşişin Gözü'nün oralarda görmüş, görünce gelmiş yüzbaşıya haber vermiş. Haber verince yüzbaşı Memed'i kuşatmış, ala kanını kara toprağa akıtmış. Memed yaralanmış azıcık. Osmanca sabahleyin kalkmış ki, ne görsün, iki gözü de kapanmış. Bir de sessiz Duran'ın işi var. O da Memed'in yerini yüzbaşıya haber verenlerden. O haber verince Memed'in avradını, Hatçesi'ni vurdu candarmalar. Ala kanı kara toprağa karıştı Hatçe'nin. Vuran candarmanın hemen oracıkta canı çıktı. Hemen o anda Alidağı'nın başından bir kara boran kalktı. Şimşekler, yıldırımlar birbirine karıştı. Yeryüzü gökyüzü karman çorman oldu. Alidağı indi indi kalktı, gürledi, zangırdadı. Hışım gibi, görülmemiş bir yağmur yağdı, seller taştı. Bir duduk seller Sessiz Duran'ı, akrabalarını, konuştuklarını almış götürmüş. Ölüleri bile bulunmadı."[235]

Köylüler ise, Memed'i gittikçe mitolojik boyutta bir kahraman olarak algılamaya başlamışlardır. Üzerlerinde olan yozlaşmış iktidar baskılarından kurtulabilmek için ihtiyaç duydukları hayalgücü, kendisine Memed'in şahsında bir ifade alanı bulmuş gibidir:

"Yumşacık bir adammış, pamuk gibi. Uz konuşurmuş. Utangaçlığından başını kaldırıp da kimsenin yüzüne bakamaz, hep önündeymiş başı. Konuşurken kızlar gibi kızarırmış. Ötelerden, uzaklara bakınca dağ gibi olur, heybetlenirmiş. Gözlerinden ateş saçılırmış. Yanına varınca, eğer durgun bir zamanındaysa çocuklar gibi küçücük olurmuş. Öfkelendiğinde tüyleri dikilir diken gibi olurmuş. Saçları da diken gibi

[233] Kemal, Y. İnce Memed II. A.g.e., 187-188.
[234] Kemal, Y. İnce Memed II. A.g.e., 207.
[235] Kemal, Y. İnce Memed II. A.g.e., 223.

dikilirmiş. Öfkelendiğinde yakınında da olsan Memed kocaman olurmuş. Kederliymiş çoğu zaman. Çok sevinçli olduğu da olurmuş. Bir de ona kurşun geçmezmiş. Muskalıymış, dualıymış, efsunluymuş. Bir de onu bıçak kesmez, ateş yakmaz, su boğmazmış. Abdi Ağayı öldürüp de köyüne vardığında köylüsünü çekmiş Dikenlidüzü'ne bir dağ gibi bir ateş yaktırmış çakırdikenlikte. Ateşin içine girip ortasına oturmuş. Bunu görenler 'iki gözümüz önümüze aksın ki bu gözlerle gördük' dediler.

(...)

'Bindiği atlar da kurşun geçirmezmiş. Atların da yalnız gözlerine kurşun geçermiş. Memed al bir Arap atının üstünde orduların önünde at oynatıyor. Atın üstünde dimdik bir şıvgacık dal gibi. İnsan güzeli. Ordular ona hayran, paşalar, zabitanlar ona hayran, cinler periler, görünmezler, iyi kimseler ona hayran.'

(...)

'Her zaman üstünde bir şahin uçar. Yücesinde. Memed üstündeki şahini görür, sevinir. Bilir ki o şahin üstünde uçtukça ona hiçbir canlıdan zarar gelemez. Bir gün çok sıkışmış, kurşunları bitmiş, sarmış onu candarmalar. Yanında da bir arkadaşı Cabbar varmış. Cabbar tamam arkadaş, bizi yakalayacaklar, teslim olalım, demiş. Memed başını kaldırmış bakmış. Bakmış ki ötede, uzakta, göğün ucunda şahin dönüyor. Geç arkama demiş Cabbar'a. Beni kendine siper et. Bize hiçbir şey olmaz. Kurtulmuş. Şahin onun üstünde döndükçe ona hiçbir şey olmaz. Onun tılsımı, üstünde kanat açmış dönen şahindir.'" [236] *(Gerçekten de Memed İdris Bey'le konuşurken başının üstünde telaşlı bir şahin uçmaktadır. İdris bey Memed'i öldürmekten vazgeçince şahin de rahatlayarak geniş daireler çizip uçmaya başlar.)*

Çevrede, Memed'le ilgili, bir de karşı-mit dolaşmaktadır. Kaymakam'ın başını çektiği bir grup da Memed'i can alıcı bir canavar, korkunç bir şeytani yaratık olarak tasvir etmektedirler. Ali Safa Bey'in karısı mitik bir canavar hikâyesini her gördüğü kişiye anlatmaktadır:

"Acayip haberler geliyordu dağlardan kasabaya. Candarmalar her gün üç kez çembere alıyorlarmış onu, o da bir yılan gibi çemberden çıkıyormuş, kuş olup uçuyormuş. Onu gören candarmanın, insanların korkudan dudakları çatlıyormuş. Çatlıyor da onu görenin eli bir türlü tetiğe varamıyormuş. Bir gözleri varmış, baktığı adamı olduğu yere çiviliyormuş. Onu görenin korkudan ödü patlıyormuş. Fıkara candarmaların titremekten elleri tetiğe varamıyormuş ki..." [237]

[236] Kemal, Y. İnce Memed II. A.g.e., 270-271.
[237] Kemal, Y. İnce Memed II, A.g.e., 261.

Bütün bu mitin içinde, Memed, kendi mitini arayan küçük bir çocuktur -oysa Süleyman'ın evine yıllar sonra tekrar sığındığında, "o köye gidiyorum" der, "O adamı bulmaya". Süleyman o köy ve o adamı hayatı boyunca aramıştır, dünya kurulduğundan beri herkes o köyü, o adamı aramaktadır[238]. Bunlar olmayan şeylerdir. Yine de üstelemez.

Akıl Hocası Figürü Olarak Osman Koca: Osman Koca, cesur bir adamdır. Her ne kadar Ali Safa Bey ve Zeynel konuşmalarında, ona gel git akıllı, bazen *"vur eline lokmasını al"*, bazen *"öfkesinden kaç bir adam"* olarak tanıtsalar da[239], Osman Koca gücünün farkındadır:

> *"Koca Osman ayağa kalktı, piposunu ağzının sağ yanına dişsiz çenesine sıkıştırdı, elini arkasına bağladı, dimdik durmaya çalışarak azıcık beli bükülmüş, azıcık kambur yürüdü. Güzel, yiğit bir Arap at üstünde durur gibi bir tavır takınmıştı. Dünyaya tepeden bakan, bir büyük sır biliyor da söylemeyen..." s.33*

Osman Koca karakteri, bu gizli güce rağmen, çocuksu bir ruh haline de sahiptir ve köylüler tarafından da böyle görülmektedir:

> *"Çenesinde bir tutam uzun, ak sakalı titriyordu. Derin çizgilerle kırışmış yüzü yalımların ışığında bakırlaşmış, acı içinde seğiriyordu. Kalın ak kaşlarının altında gözükmez olan çekik yeşil gözleri bir açılıp ışıklanıyor, sonra büzülüyor, kendi kırışıklığı içinde yitip gidiyordu. Koca Osman'ın her davranışında bir çocuksuluk vardı. Geniş geniş, her şeye şaşarak gülüşünde, kaşlarını kaldırıp hayran bakışında, insanlara, hayvanlara, börtü böceğe, kurda kuşa candan sarılışında, her tutumunda bir çocuksuluk vardı. Köylüler ona delikanlılığında, orta yaşlarında bu huylarından dolayı Çocuk Osman derlerdi."*[240]

Jandarma çavuşunu, iki yüz elli yıllık doldurmalı bir silahla diz kapağından vurup perişan eder. Belki nereye ateş ettiğini bilmiyordur; ama şansı yaver gitmiştir. Bu başarıyla, kendine güveni daha da artar. Memed'i, büyük bir cesaretle evinde saklamaktadır. Birilerine bu konuyu anlatmak için deli divane olurken, kendini tutmayı da bilir. Memed için bir akıl hocası, bir kayıp baba imgesidir. Bir yandan da, Memed'e ve Memed'in gücüne yürekten inanan bir karakterdir:

> *"Bir insan ki boyu küçücük. Cüssesi bir çocuk cüssesi kadardır. On iki yaşında bir çocuk cüssesi... Anasını öldürürler, gene gözü korkmaz. Sevgilisini, en sevdiğini öldürürler gene bana mısın demez. Hükümeti, köylüsü, ağası üstüne çullanır, kurşun yağmuruna tutarlar gene bana mısın demez. Dağlar kabul etmez onu, geceler, kovuklar, mağaralar, insanlar kabul etmez onu, gene bana mısın demez. Demez*

---

[238] Kemal, Y. İnce Memed II. A.g.e., 219.
[239] Kemal, Y. İnce Memed II, A.g.e., 114
[240] Kemal, Y. İnce Memed II. A.g.e., 26.

Ferhat Hocam, demez. Köpekleşmez bizim gibi. Bin yıllık, iki, üç bin, on bin, yüz bin yıllık bir haksızlığın karşısına dev gibi dikilir."[241]

Memed'i onun köyden ayrılması üzerine, hasta olup yataklara düşecek kadar sevmektedir Memed onun emaneti, oğlu, kurtuluş ümidi, dert ortağıdır. Koca Osman, ağaların zulmü artınca, bunu kendisine yediremeyip yataklara düşecek kadar duygularıyla hareket eden bir adamdır. Son noktada Memed'den de ümidi kesmiş, ölmeye yatmıştır. Eski Türkmen geleneğiyle yaşar. Giyimi, hareketleri, olaylar karşısındaki tepki ve düşünceleri hep o Türkmen ateşiyle şekillenmektedir:

"Nakışlı ceviz sandıktan düğünlerde bayramlarda giydiği eski ama pırıl pırıl giyitlerini çıkardı. Giyitinin rengi laciverde kaçan koyu bir maviydi. Şalvarının cepleri, paçaları, yan dikişlerinin üstü sırma işlemeliydi. Ceketi de yaşlı, kurumuş ince bedenine tıpa tıp uyuyordu. Usta bir terzinin elinden çıktığı belliydi. Giyindi. Ceket, şalvar, som ipekten çizgili mintan, lacivert yelek... Yeleğinin üstüne saatinin ağır yer yer savatlı, altın işlemeli kuburunu sardı. Kuburun yanına gene altın işleme deri barut kesesini taktı, onun yanına da yanar döner saplı sedef dolma tabancasını astı. Ayağına, uzun bir süre parlattıktan sonra siyah çizmelerini çekti. Başına, ince keçeden pişirilmiş, üstüne ipek poşu sarılmış şapkasını geçirdi."[242]

Osman Koca, karısına yürekten bağlıdır. Ezilenlerin yanında durur. Köyden kaçanları geri getirmek için defalarca yollara düşen bir adamdır. Korkar, ama korkusuna yenilmez. Bir büyük umut ışığı olan Memed'in varlığına tutunur. Bir yandan da, Memed'i kaldıramayacağı bir yükün altında ezmektedir. Onu saklayıp korur, besler ve uyuturken, gelecekteki büyük karşılaşma için savaşçısını eğitmektedir. Bu baskıyı, Memed'in üzerinde kurarken yaptıklarının farkında olmaz. Okur, Memed'in içinde olduğu hal ile empati kurar ve bunları hisseder. Memed de söz düzeyinde böyle bir şikâyette bulunmamaktadır. Ama yazar, bu gizli imgeyi bir alt metin olarak açıkça ifade etmektedir.

Erk Temsilcisi Olarak Ali Safa Bey: Ali Safa Bey, nehir romanda, ağalık kurumunu temsil eden ikinci kişidir. Abdi Ağa'ya göre çok daha fazla erk sahibidir, çok daha ciddi bağlantıları olan bir kişidir. Ali Safa Bey'in hâkimiyet alanı da daha geniştir. Birçok köy, hatta kasabalar ona bağlıdır. Zaten hükümet güçleri ile olan diyaloğu da daha yoğundur. Ayrıca, bu beyin kötülüğü, Abdi Ağa'ya göre daha "gelişmiş" bir kötülüktür. Zamanını bekler Ali Safa, ilk görüşte kötü olduğunu belli etmez. Yobazoğlu'nun, tarlası karşılığında onda bir şey istemesi konusunda ısrar ederken, ileriye dönük hesaplarının peşindedir. Yobazoğlu bunu anlamaz bile. Ali Safa ise, olanca zarafetiyle konuşmaktadır:

---

241 Kemal, Y. İnce Memed II. A.g.e., 119-120.

242 Kemal, Y. İnce Memed II. A.g.e., 30.

"Söyle Yobazoğlu (...) Söyle iki gözüm kardaşım. Söyle insanların hası kardaşım. Ben senin bu yiğitliğini hiçbir vakit unutamam. Mezar taşıma bile bunu söyler bunu yazdırırım. Söyle şimdi."[243]

Yobazoğlu, Ali Sefa Bey'den Yağız At'ı istemiştir. Atı veren bey, bunun intikamını almaya, daha o dakika karar verecek ve zamanı gelince Yobazoğlu'na bin türlü eziyet de edecektir. Ele geçiremediği Yağız At'a -sanki bir insanmış gibi- ölüm fermanı da çıkaracak, atın peşine adamlarından birini de takacaktır. Ama şu da vardır: Yobazoğlu, garip, câhil bir köylüdür. Muhatabı olanın erkinin, kötülüğünün farkında değildir. Uluorta konuşan Yobazoğlu, beyi iyice çileden çıkarır:

"İstesem (...) Ali Safa Bey'i atını değil, karısını da verecekti on yedi dönümlük kıraç tarla için. Merhamet ettim de karısını değil, atını istedim. Atını veren karısını vermez miydi, elinizi yüksek vicdanınızın üstüne koyun da söyleyin."[244]

Ali Safa Bey, evreni mülkiyet üzerinden algılamaktadır. "Toprak", daha çok toprak, bütün topraklar, toprakların altında ve üstündeki her şey onundur. Ağalar, genel olarak bu zihniyettedir. Bu ciltte, olay örgüsü ve kişiler içinde bağımsız bir öge olarak inceleme gereğini görmediğimiz bir diğer ağa, Arif Saim Bey de bu zihindedir. İdris Bey'in asıl düşmanı da odur. Kemal, Arif Saim Bey'in on beş liraya kapattığı toprağın macerası anlatılırken, ironiye başvurulur:

"Arif Saim Bey'in beğenip satın aldığı çiftliğin tapusu ancak iki üç bin dönümü kapsıyordu. Arif Saim Bey gibi cephelerde kan dökmüş, paşaya en yakın bir arkadaş olmuş, milli kahraman payesine ulaşmış bir insana bu kadar toprak yeter miydi? Gerçekten ayıptı. Bu pay dilenci payıydı. Bir milli kahramanı insan kendisi de olsa bu derekeye düşüremezdi. Akmezar köylülerinin de toprakları çoktu. Çeçenler ne anlarlardı topraktan, at yetiştirsinler onlar, varsın Yağmur Ağa'nın çetesine girsinler, at hırsızlasınlar."[245]

Ali Safa Bey'in, bir roman kişisi olarak çok ayrıntılı biçimde incelenmeye değer başka özellikleri yoktur. Memed'in kurşunuyla can verip, sahneden çekilir.

Köylüler: Köylüler, Çukurova'daki bozuk düzenin ezilen elemanlarıdır. Umutları, hayalleri ve gelecekleri pamuk ipliğine bağlıdır. Nereye gitseler, orada bir ağa, bir hükümet büyüğü karşılarına çıkar. Hangi toprağı ekseler, o toprak bir başkasına aittir. Sene boyunca çalışırlar, elde ettikleri ürünün çoğunu ağalara verirler. Bazen evleri, ahırları yakılır, kızları kaçırılır ve tecavüze uğrar. Çukurova'nın cehennemi sıcağında hem fiziksel şartlarla hem de başlarındaki ağalık belâsıyla mücadele etmektedirler. Çoğu zaman korkak ve siniktirler.

---

[243] Kemal, Y. İnce Memed II. A.g.e., 49.
[244] Kemal, Y. İnce Memed II. A.g.e., 51.
[245] Kemal, Y. İnce Memed II, A.g.e., 174.

Evlerini bırakıp bozkırda oradan oraya sürüklenmek zorunda kalırlar. Mutlu günleri, iki ağa arasındaki sınırlı boşluk zamanlarıdır. Memed'in köylüleri o Abdi Ağa'yı öldürünce kurtulduklarını sanmışlardır. Ama onun yerine daha haris, daha kötü bir ağa gelmiştir. Ağalık bitmemekte, bir çığ gibi güçlenerek her gün yeniden doğmaktadır. Bu insanlar, çaresizliğin ve ezilmişliğin ifadesidir.

Ancak bir umut ışığı onları değiştirebilmektedir. Bir mit haline dönüştürdükleri Memed'in varlığının arkasına sığındıklarında daha cesur, daha emin ve yürekli olmaktadırlar. Güçlerini keşfetmeleri için bir ruhsal başkana ihtiyaçları vardır. Yine de amaçları o kadar uzak bir idealdir ki, Memed'i artık normal bir insan olarak göremezler. Onları bu durumdan sıradan bir kişi kurtaramayacaktır. O kişinin perili bir gücü, yıkılmaz bir büyülü öfkesi olması lazımdır. Bu motivasyonu sağlayabilmek için Memed'i her gün artan bir hayal gücüyle olmadık şekillere büründürürler. Ancak bu şekilde ayakta kalabilmektedirler. Ancak olağanüstü bir güç onların başına geçip ağaları yıkmalarını sağlayabilecektir.

24. Bölüm'den itibaren, köylüler Memed'i ideal bir kahraman olarak algılamaya başlarlar. Memed, ortada yoktur; ama bir Memed miti, bütün Çukurova'yı sarmıştır. Bu olay halkasında Memed yine kaçmaya başlamıştır. Bu olay halkası uzun bir zaman dilimi boyunca sürecektir. Memed, kaçmayı bırakıp eyleme geçmeye henüz hazır değildir. Bir gücü yoktur. İnandığı değerler birer birer çöküp gitmektedir. Daha önce bir ağayı öldürmüş, yerine daha kötüsünün geldiğine şahit olmuştur. Bu birim, bir iç hesaplaşmanın ifadesidir. Abdi Ağa'yı öldürdüğüne neredeyse pişmandır. Köylünün bildiği ve alışık olduğu kötülük, yeni ve bilinmeyen kötülükten yeğdir. Bu arada Memed, karısını, annesini ve çocuğunu da yitirmiştir. Birinci kitapta yapılan eylemlerin iç hesaplaşması, bu metinde ifade edilmektedir. Bir yandan da Memed, köylünün kendisini görmek istediği kişiliğin, Osman Koca'nın ondan beklentilerinin ağırlığı altında ezilmektedir. Ondan, bir kahraman olması beklenmektedir. Oysa o bir kahramanlık yapmış ve halkını daha da zor bir duruma ittiğini fark etmiştir. Bildiği tek şey eşkıyalıktır, yapabileceği tek şey çıkıp ağaları teker teker öldürmektir. Ama yeni ağalar gelmekte, dağlarda her gün daha fazla jandarma gezmektedir. Bu birimde, Memed'in köşeye sıkışmışlığının hikâyesini görürüz. Köylü, köylüden farklı farklı insanlar onu hep kollamakta, onu saklamaktadır. Ama bunun sonunda ondan bir eylem beklemektedirler. Onun bir kurtarıcı olmasını istemektedirler. Memed, bunu nasıl yapacağını bilmemektedir. Birkaç bölüm boyunca Memed'in kaçması, İdris Bey'le yollarının kesişmesi, köylüye yapılan eziyetin artması hep bu olay halkasının içinde kalacak şekilde ifade edilmiştir.

Köylülerin, kendi kişisel hikâyelerinden gelen sıkıntıları, Seyran Kız'ınki gibi çileli hikâyeleri de vardır. Kurulu düzen şu veya bu şekilde hayatlarına müdahale edip sevdiklerini, topraklarını, evlerini ellerinden almaktadır. Bu insanlar, bozkırda dünyaya, çile çekip günlerini geçirmek ve göçüp gitmek için gelmiş gibidirler. Eski gelenekleri sürdürmeye

çalışan Sefçe Kâhya ve Osman Koca gibi isimler öldüklerinde, gelenekler de tamamen yok olacaktır. Bozkırda aç ve korkulu, vahşi hayvanlar gibi yaşarlar. Bir kahramanın onları kurtarması dışında hiçbir dayanakları, hiçbir yaşam umutları kalmamıştır. Kendi içlerinde de Ferhat Hoca gibi kahramanlar vardır. Ancak Ferhat Hoca gibi bir avuç özgürlükçü kişinin, tek başına bu insanları bir ruh halinden çıkarıp başka bir ruh haline sokma gücü yoktur. Onlar, yukarıda da ifade edildiği gibi "olağanüstü" bir yardımı beklemektedirler.

İkinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler

Yeni Bir Arzu Nesnesi Olarak Seyran Kız: Seyran, Memed'in karısı Hatice'den sonra âşık olduğu yegâne insandır. Başından trajik bir hikâye geçmiştir. Çok güzel, çok güçlü ve içine kapalı bir bozkır kadınıdır:

> *"Yeşil başörtüsü bağlardı. Uzun boyluydu. Buğday benizli, kara saçlıydı. İki kalın örgü saçları ta kalçasının üstüne inerdi. Azıcık uzun yüzlü, gamzeli, büyük gözlerinde keder... Dudaklarının ucunda tatlı bir kıvrıntı, uzun, kara, kıvırcık kirpikleri... Kulağının az altında küçücük, serpme üç beni... Yüzüne tuhaf, büyüleyen bir hava veriyordu. Seyran kutsal, başka dünyalardan gelmiş, dokunulmaz, yalnız, dünyada hiç eşi olmamış bir yaratığa benziyordu. Uzun bir süre kimse, kadın olsun, erkek olsun, Seyranın yüzüne bakamazdı. Bir tuhaf, iç burkan, adamı bir yerlere, bir hüzne, bir dayanılmaz acıya alıp götüren bir hali vardı. Çok eski, hüzünlü, yumuşak, bazı da çok sert, büyüleyen, gecelerin, dağların arkasından gelen bir türküye benziyordu. Çok az konuşur, belki de hiç gülmezdi. Sesi de bin yıllık bir ağıt, bir keder gibiydi. Ve binde bir güldüğünde, ortalık aydınlanır, dünya umutlanır, ışıklanırdı. Gülünce ta canevinden güler ve bir kat daha güzelleşirdi. Yirmi beş otuz arasında gösteriyordu."* [246]

Seyran, zorlu hayatının sonucunda, tamamen yalnız kalmıştır. Ailesini, geçmişte olanlar nedeniyle affetmemektedir. Yalnız bir hayat kurmuştur. Coşkulara, umutlara kapalıdır. Memed'i görünce bunlar değişir. Her gün Memed'e yemek, vesaire götürmek bahanesiyle Memed'in sığındığı yere gitmeye başlar. Bir süre sonra Memed'e âşık olur. Bu aşk, onun günlük ritüellerini tamamen değişmeye götürmüştür. Seyran'ı Memed'e iten şey nedir, bilmeyiz. Memed'in mitik bir söylemle anlatılıyor olmasından da etkilenmiş olabilir, ondaki çocukluğu ve çaresizliği; ama mutlak gücü de görmüş olabilir. Metin, okura sadece Seyran'ın Memed karşısında duyduğu heyecanı sunmaktadır. Bu aşkın ince bir sorgulaması yapılmamıştır. Bilinen tek şey, Seyran'ın coşkusudur. Önceleri Memed bu aşka cevap vermezken sonunda Seyran'la birlikte olacaktır. Seyran, Memed'i kuytusundan çıkaran, yeniden hayata çeken bir figürdür. Ona Yağız At'ı da getirir.

---

[246] Kemal, Y. İnce Memed II. A.g.e.,124.

Seyran aynı zamanda toplumdan kaçışı da simgelemektedir. Yaşadıkları yüzünden topluma ve onun kendine has düzenine küsmüştür. Kaybettiklerini geri alması mümkün değildir. Yeni bir hayat kurmak için gereken gücü kendinde bulamamaktadır. Duyguları ancak kendi gibi bir "kaybeden" gördüğünde harekete geçer. Memed'e karşı hislerinde aşkın yanında yoğun bir şefkat de vardır. Onu korumak, ona kol kanat germek istemektedir. Seyran ve Memed, sistemin hayranlıkla izlediği; ama bir taraftan da dışarı attığı iki figürdür. Kurulu düzene uyum çabaları sonuçsuz kalmıştır. "Ötekiler" olarak yaşamayı seçmeleri gerekmiştir. Başlangıçta ikisinin de hayattan basit beklentileri, sıradan arzuları olmuştur. Bunlar, onlara hiç verilmemiş veya ellerinden alınmıştır. İzole olmaları gerekir. Bu izole hayat içerisinde de birbirlerini bulur ve birbirlerinin ellerinden tutarlar. Ama Memed, zaten zor olan düzenin içinde, daha da zor durumda kalmış bir kişidir. Seyran ve Memed, eserin sonunda ayrı düşerler: Memed, yine adam vurmuştur, Memed yine dağlara çıkmak zorundadır, Seyran yine yalnızdır.

Olağanüstü Bir Hayvan: Yağız At: Romanın bir diğer arzu nesnesi, Ali Safa Bey'in Yobazoğlu'na vermek zorunda kaldığı attır. Bu at, Yobazoğlu'nun evinin yakıldığı gece kaçmış, sonra kendi başına yaşamaya başlamıştır. Bey, bu atın vurulup ortadan kaldırılmasını ister. Bir kez kendi eliyle başkasına verdiği için tekrardan atı yakalayıp sahiplenememektedir. 13. bölümde karşımıza çıkan bir karakter olan Âdem, bu işle görevlendirilmiştir. Ama Âdem, atın tuhaf hareketlerinden ilham alarak, onun at donuna girmiş bir peri veya cin olduğunu düşünmeye başlar. Atı bir türlü öldüremez. At bir mit olmuştur. Başka atla yakalanamaz, çok hızlı olduğu için kurşun tutmaz. Âdem attan korkmaktadır. Ömründe vurmak isteyip de vuramadığı tek yaratık budur. Âdem, bu atın mistik halinden çok etkilenmektedir. Ona göre bu atı vuran iflah olmayacaktır. Atı hem bulmak ister hem de ondan kaçar. Âdem bu haliyle, birinci kitapta anlatılan Topal'ı anımsatmaktadır. Âdem'in atla olan ilişkisi, neredeyse bir sevgi nefret ilişkisidir. O, yakalanması gereken bir arzu nesnesidir. Ama arzu nesnesinin tatmini yoktur. Âdem, yağız atı yakalamaktan da onu vurmaktan da ölesiye korkmaktadır. Hayal ve gerçek birbirine karışır. Don değiştiren peri kızı, don değiştiren cin mitleri, atın yaşayan mitiyle karışır. Âdem'in düşü ve gerçeği, bu at söz konusu olunca birbirine girişmektedir:

> *"Yağız at kuş donuna girendir. Kırlangıç olup önümüzü kesendir. Önünü kestim bıyığına sıçtım Âdem diyendir.*
>
> *Boyuna üst üste, durmadan içinden tekrar ediyordu. Kırlangıç donuna girdim. Bir kırlangıç, iki, üç, beş, on kırlangıç donuna girdim, önünden geçtim, bıyığına sıçtım.*
>
> *Bir türlü bu tekrarlamanın önüne geçemiyordu, öfkeleniyor, deliriyor, ama içi habire tekrarlıyordu. Önünden geçtim, bıyığına sıçtım.*
>
> *Bir ara daldı, bir uykuda gibi dolaşıyordu. Şu uzun bacaklı yeşil kuş yağız at olmasın. Tüfeğini yeşil kuşa doğrulttu, korktu geri indirdi. Gene doğrulttu, daha fazla korktu*

bu sefer. Eli makine gibiydi, bir nişan alıyor, bir indiriyordu. Birden tüfek patladı. Tüfek patlar patlamaz da yeşil, uzun bacaklı kuş cansızmışçasına yere düştü, hiç kıpırdamadan oracığa serildi. Âdem vardı, kuşu tuttu kaldırdı, kuşun çok uzun, Âdem'in boyunun iki misli uzun kanatları açıldı. Âdem kuşu yere fırlattı, çabuk çabuk kamışlığı çıkmaya başladı. Çabuk çabuk da düşünüyordu. At gözlerinin önünden aynı hızla geçiyordu. Yağız at silkinip incecik, kapkara, kederli gözlü bir ceren oluyordu, ağcaceren. Ağcaceren silkinip bir kız oluyordu, hem de bir peri kızı... Sonra kuş oluyordu at. Bir üveyik. Üveyikten bir gurruk, yani bir yağmurcuk kuşu donuna dönüyordu, güzel, biçimli gagalı, som mavi. Mavi yağmurcuk kuşundan sonra som mavi bir duman örtüyordu Anavarza Ovası'nın üstünü. Duman oluyordu at. Sonra toplanıyor duman, bir kavak ağacı oluyordu, tellice kavak. Tek başına, düz ovanın ortasında... Kavak su oluyor, toprağın üstünde apaydınlık yuvarlanıyor, su mor çimenli bir koru oluyor, koru bulut oluyor, bulut Anavarza Kalesi'nin üstüne ağıyor, bir ejder oluyor. Âdem dehşet korktu ejderden. Ejder yetmiş iki dilini uzatmış, kıpkırmızı, yalımdan üstüne üstüne geliyor. Koşarak kamışlığı çıktı. Aydınlık yüzüne taş gibi çarptı, keskin. Gözleri kamaştı (...)"[247]

Yağız At, 5., 13. ve 20. bölümlerde bu mistik tavrı ve olağanüstülüğüyle sahnede bulunmaktadır. Bu atın, çok incelikli olarak tasvir edildiğini de görülmektedir:

"At başını kaldırdı, burun deliklerini genişletti, bir iyice gerildi, sıcak havayı uzun bir süre kokladı, sonra başını toprağa indirdi, toprağı da, tozların burun deliklerinden salıverdi soluklarla püskürterek kokladı. Dört beş sefer başını havaya kaldırdı, havayı içine çekti, sonra gene yere indirdi. Başının yöresinde büyük bir sinek vızıltılarla dönüyordu. Biraz sonra yağız at başını, burnuna sinek kaçmış gibi çırpınmağa, sallanmağa başladı. Sonra ne oldu, ne olmadı, şaha kalktı. Şaha kalkmış olarak kendi yöresinde iki kez döndü. Sağrısı çukurlaştı. Yeşil göleğin yöresinde doludizgin üç kez döndü, sonra durdu, uzun uzun, bütün ovayı dolduran, uzun, çınlayan bir sesle kişnedi. Kişnedikten sonra gene öyle dimdik göleğin kıyısına dikeldi kaldı. Hiç kıpırdamadı. Büyük, kara gözlerinin akı kanlanmıştı. Sağ ayağındaki biçimli, bilezik gibi takılmış şekli otlardan gözükmüyordu. Ki arka ayağının nalını atmıştı."[248]

Muharrem Kaya, Yağız At karakterinin, İnce Memed'e yardıma gelen olağanüstü bir figür olduğunu ve bu özelliği ile, Köroğlu gibi destan kahramanlarının yanında görülen efsanevi hayvanlara benzediğini ifade etmektedir[249]. S. Seza Yılancıoğlu ise, Yağız At'ın, Türk Halk Edebiyatı'nda çok önemli bir yardımcı-kutsal figür olan Köroğlu'nun Kır Atı ile

[247] Kemal, Y. İnce Memed II. A.g.e., 142-143.
[248] Kemal, Y. İnce Memed II. A.g.e., 140-142.
[249] Kaya, M. Türk romanında Destan Etkisi. A.g.e., 175.

özdeş özellikleri olduğunu belirterek, Yaşar Kemal'in evreninde atın önemine işaret etmektedir:

> *"Yaşar Kemal'in yapıtında, at, ana karakterlerden biridir. İnce Memed'in atı gibi Ağrı Dağı Efsanesi'nde de at dağcının en büyük desteğidir. Yusufçuk Yusuf'ta da Yusuf, yaşam umudunu, cesaretini yitirdiğinde, atıyla avunur ve ondan yardım bekler. Akçasazın Ağaları'nda at figürü, destanın sembolik öğesi olur.*
>
> *Tüm göçebeler tarafından asil hayvan olarak bilinen at, Türk Edebiyat'ında özellikle Anadolu'daki saygın yerini korur. Türklerin at sevgisi, Orta Asya'da yaşadıkları dönemden gelir. (...) Orta Asya ve şaman inançlarından esinlenen Yaşar Kemal, XX. yüzyıl yazınında, atın, insanla eşdeğerliliğini vurgular. Bu eşdeğerliliği belirtmek için yazar, Akçasazın Ağaları'nda şu ağıtı seçer:*
>
> *'O iyi insanlar, o güzel atlara bindiler çekip gittiler.'*
>
> *Ağalara göre güzel atların kaybolması, insanların ölümünün verdiği acıyla eşdeğerdir. Kemal'in anlatısında at insanın en sadık dostudur. Yazar atın özelliklerini vurgu- layarak, gazeteci kişiliğiyle Urfa yöresinde yaptığı röportajlarında at üzerine söylenen sözlere dikkat çeker: "At insanın en iyi dostudur", "At asil olmalıdır", "Asil hayvan, asil insandan daha asildir", "Soylu attan insana zarar gelmez"."* [250]

Memed'le ele avuca sığmaz Yağız At arasında da bir çatışma vardır. Bir beyin elinden bir köylüye geçen, ahırda çıkan bir yangınla kendini soluk soluğa Çukurova'ya atan ve insanlardan kaçan bu at, Memed'in kaçak eşkıya ruhunun bir hayvanda yeniden can bulmasıdır. İkisini de teskin eden ve hayata bağlayanın Seyran Kız olması boşuna değildir. Onun şefkatli ve sabırlı elleri olmasa ne Memed o kuytudan çıkacak, ne yağız at insana yaklaşacaktır. Yağız At da Memed gibi mitolojik bir figür haline gelmiştir. İki mitik figürün birleşmesinden de yeni bir güç doğar. Kaçak atla kaçak eşkıya birbirlerinin ruhuna yakındır: Yakalanmayan eşkıya, yakalanmayan at... Her ikisi de peşinde olanlara buhardan bir hayal gibi görünüp dağların alacasında kendi kuytularına kaçabilmek konusunda ustadır. Her ikisi de bir kadının sakin nefesine alışıp saklandıkları yerden çıkmayı kabul etmişlerdir. Memed'in mitik kişiliğine yakışması için kurgulanan at, aslında onun kaçak çocuk ruhunun, özgürlüğe karşı dayanılmaz itkisinin bir ifadesidir. Metnin en önemli alt metnini de bu atın hikâyesi oluşturmaktadır. Atın Çukurova'ya uyumu, Memed'in dağlara uyumuyla eşdeğerdir.

Romantik Bir Yardımcı Oyuncu: İdris Bey: İdris Bey, vaktiyle çok güçlü olan bir Çerkes boyunun son ağasıdır. Henüz genç sayılabilecek yaşlarda, yakışıklı bir adamdır:

---

[250] Yılancıoğlu, S. S. (2010). Yaşar Kemal'in Anlatısında At İmgesi, Folklor Edebiyat, Cilt: 16, Sayı: 64, 25-32.

"İdris Bey, otuzunda gösteriyordu. İnce, uzundu. Sarı gözleri, kartal gagası burnu, uzun yüzüyle bu dünyada yaşamayan, nasılsa bir kere uğramış, yırtıcı, yabanıl bir yaratığa benziyordu. Büyülü, kutsal bir yaratığa... Uzun bıyıkları düşmüştü. Parmakları çok uzundu, güzeldi. Onunla ilk karşı karşıya gelen ne bedenini, ne altın gibi güzel gözlerini, ne sarı pırıltılı uzun bıyıklarını, ne saçlarını görürdü. Onunla ilk karşılaşan insan yalnızca onun uzun, güzel parmaklarını görür, hayran kalırdı."[251]

Akmezarlılar'ın köyleri ve varlıkları, ağaların toprak hırsları yüzünden yavaş yavaş ellerinden gitmektedir. Bunlar, çok kuvvetli etik değerlere (Khabze) bağlı olarak yaşamaktadırlar. Anadolu Çerkesleri, sürgünden ve savaştan kaçıp Anadolu topraklarına, dağınık olarak yerleştirilmiş büyük bir topluluktur. Çok güzel atlar yetiştirirler, bulundukları toprakları meyve bahçelerine çevirirler. Son derece ileri düzey savaşçılardır; ama bu yetenek, ağaların kanundışı eylemleri karşısında çaresizdir. Bu insanlar, büyüğe, ağaya, söz sahibine saygıda kusur etmeyi ar sayan kişilerdir. Ne yapacaklarını bilemez halde, bazen kandırılmaya, büyük haksızlıklara ve hatta işkencelere maruz kalmaktadırlar. İdris Bey, topluluğu bu çıkmazdan kurtarmak için var gücüyle çalışsa da başarılı olamaz. Nihayetinde, dağa çıkıp eşkıya olmak zorunda kalır. Eşkıyalığında da güçlüdür, erk sahibi bir kişidir; Memed'le bir olup bu sistemi belki yıkabilir. Bütün jandarma saldırılarını püskürtür, Çukurova'ya neredeyse hâkim olur. Arif Saim Bey -ilginç bir biçimde- bu güçlü, kahraman adama saygı duymaktadır. Onun gözünde, İdris Bey, bu dünyada dost olunabilecek tek kişidir. Ama dost olabileceğini düşündüğü bu zarif kahraman, onun evine gelip silahlı bir karşılaşma dilediğinde, "arkadan atılan" bir namert kurşunla onu öldürtmekten de çekinmez. İdris Bey, böylece sahneden çekilir.

Uzak Kişiler

Kurulu Düzeni ve Bu Düzenin Açık Noktalarını Simgeleyen Ağalar, Hükümet Güçleri ve Jandarma: Ağalar ve beyler bu metinde birden fazla kişi olarak karşımıza çıksa da aslında yekpare bir oluşu, bir tipi ifade etmektedirler. Bunlar ya ailelerinden kalan güçle ya da hükümeti bir şekilde arkalarına alarak halkı ezmekte ve verimli topraklara tek başlarına sahip olmaya çalışmaktadırlar. Ağa tipi, makyevelist özellikler göstermektedir. Mutlak arzu nesnelerini tatmin etmek için yapamayacakları şey yoktur. Önceleri köylülere iyi yaklaşırlar. Köylülerin oradaki varlık nedenleri kendi varlıklarıymış gibi davranırlar. İstedikleri şeyleri almak için para teklif ederler, olmadı köylüleri döver, evlerini yakarlar. Bunlarda da başarılı olamazlarsa, köylüleri öldürürler. Hatta suçu da başka köylülerin üzerine atarak, iki kişiden birden kurtulurlar. Topraklar üzerindeki mutlak hâkimiyeti sağlamak için akla gelebilecek her türlü yola başvururlar. Ele geçirmek istedikleri arazilerin tapu kayıtlarını değiştirebilecek kadar hükümete yakındırlar. Birbirlerini kollarlar. Bir ağayı

[251] Kemal, Y. İnce Memed II. A.g.e., 164.

öldüren İnce Memed, her ağanın korkulu rüyasıdır. Memed'i ortadan kaldırmak için birleşirler. Zaten jandarma da onların adamı olmuştur.

Ağalar ve beyler, emperyalist baskıcı sistemin bir ifadesi olarak son derece güçlü ve acımasız tipler olarak resmedilmiştir. Bir ağa, istediği şey olmadığı için bir atın peşine adam takıp onu öldürtmeye bile çalışabilir. Onların kurulu düzenini bozmaya yönelik her türlü başkaldırı, bir attan geliyor dahi olsa, tahammül edilmez bir durum, bir yıkımdır. Ağa'ya sığınmayan at bile kurşunlanmalıdır. Bu noktadan hareketle metindeki yağız at alt metninin önemi büyüktür. Özgürlük ve onun getirdiklerini seçmek, ağaya başkaldırmak demektir. Ağanın malı olan hiçbir şey, hiç kimse, özgürlüğü seçemez. Köylüler için bir rol modeli olan Memed de böyle bir tehlikedir onlar için. Dağa çıkan bir tek adam kurulu düzene yapılan bir başkaldırı, bir hakarettir. Bu imge, ağalık sistemini çökertmeye yönelmiş özgürlükçü bir imgedir. Bu imgenin daha fazla güç ve yandaş kazanmadan yok edilmesi gerekir.

Mutlak gücün simgesi olan ağalar ve beyler, bir yandan da daha küçük beyleri, İdris Bey gibi halkını koruyan beyleri ortadan kaldırmaya çalışmaktadırlar. Halkının yanında duran bir bey figürü, onlar için bir tehlikedir. İdris Bey'in halkının topraklarını korumaya çalışması, onlar için anlaşılamaz bir şeydir. Sanki Çukurova'nın bereketli her toprağı onlar gelip alsın diye var edilmiş gibidir. Karşılarına çıkan bu gibi tehlikeleri de en adi oyunlarla yok etmekten geri durmazlar. Bu büyük beyler, sanki besin zincirinin en üst halkaları, denizlerin köpekbalıklarıdır. Kendilerinden küçük beyleri de halklarıyla beraber yutmaktan çekinmezler. Bu bir hayatta kalma mücadelesidir; ancak güçler dengesi son derece bozuktur. Bu güçler dengesinde halkın tek hakkı ezilmek ve sömürülmektir. Ağalar, her şeyin sahibidirler.

Ağalık kurumu, bir yandan da bir zincirleme reaksiyona bağlıdır. Bir ağanın ortadan kaldırılması kısa süreli bir ütopya yaratsa da, sonra daha güçlü, daha kötü bir ağa gelmektedir. Nasıl köylüler kuşaklar boyu ezilmek için dünyaya gelmişlerse, nasıl bir baba öldükten sonra bir oğul ürününün çoğunu ağaya vermeye devam etmişse, ağalar da kuşaklar boyu köylüyü ezmeye gelmiş gibidir. Bir ağanın ölümü, belki bir şeydir; ama bu geçici bir huzurdan fazlasını sunmamaktadır. Ağalık, bir kurum olarak güçlenmeye devam etmektedir. Bu yeni derebeyleri sınırsız güçleriyle halkı yok etmeye kararlıdır.

Mekân

Panorama

Yaşar Kemal, Çukurova'yı eserlerinde yeniden yaşatırken, bu coğrafyaya çok hâkim olmasının lüksünü kullanır. İnce Memed'de mekân, kahramanların yaşamıyla bütünleşmiş bir peyzajdır. Dekorların kullanımı çok az görülmektedir. Ayrıntıya girilmeden, ağaların yaşadığı evlerden bahsedilir. Bunun karşısında köylüler ve İnce Memed, daha çok peyzajla bütünleşmiştir. Romanın başında bir bölüm boyunca panorama ele alınır. Bu panoramada,

Çukurova çevresi, arısından kuşuna, arazi yapısından bitki örtüsüne kadar ayrıntıları ile ele alınmıştır.

Dil ve anlatımda da özellikle mekân ön plana çıkmaktadır. Memed, artık yavaş yavaş eyleme geçmesi gerektiğini düşünmeye başladığında, mekân onun yanı başında, büyülü bir ırmak gibi akmaktadır:

> *"Ulu çınar ağacı geldi gözlerinin önüne. Bir büyük yelde akıyordu yaprakları. Gürlüyordu. Mor kayanın ortasında kıpkırmızı keditaşağı çiçekleri bitmişti. Bir ocak, bir büyük top. İki kolunla kucaklayamazsın. Yalım gibi, keskin bir kırmızılık oturmuştu mor kayaların ortasına. Çok uzaklardan gözüküyordu. Keskin bir kırmızı geldi gözlerinin önüne, yandı durdu. Köy, en küçük taşı, suyu, damları, küçük çocukları, çiçekleri, arıları, dağları, kayaları, insanları, kuşlarıyla gözünün önündeydi. Burnuna tütüyordu. İçinde dayanılmaz bir istek duydu. Nasıl olsa bugünlerde öldürüleceğim, diye düşündü. Şu köyü dünya gözüyle bir daha göreyim."*[252]

Mekân, yaşamın bir parçasıdır. Bu mekân, ne kadar canlı, ne denli hareketli bir imgeye sahiptir. Çukurova, insandan daha çok yaşamaktadır, insandan daha çok devinmektedir:

> *"Yaz geldi, sarı sıcaklar çöktü. Akçasaz'ın suları fokurdadı. Yüzlerce tozdireği göğe ağmış, ovada bir tuhaf devler gibi doludizgin dolaşmaya başladı. Leylekler, öteki göçmen kuşlar, balıkçıllar, ibibikler, üveyikler, binlerce türlü türlü kuş Akçasaz'ın göğünü, bataklığını doldurdular. Yelken bulutları uzakta, güneyde Akdeniz'in üstünde yığın yığın kabardılar. Garbi yeller esti. Dağlardan ovaya besili, iri yaban domuzları sürülerle indiler, uzun azı dişleriyle ovanın sıcak toprağını sürdüler. Çekirgeler büyüdü. Toprak, bitkiler, kuşlar, böcekler, her şey sonsuz bir berekette yavruladı. Anavarza toprağı daha da canlandı, kaynaştı, her şey iki misli, üç misli çoğaldı. Örümcekler, örümcek ağları, arılar, arı petekleri birkaç misli çoğaldı, genişledi, büyüdü. Anavarza toprağı taze bir canlılar kaynaşmasının hızında, kıyametinde uğundu."*[253]

Bu bölge, daha önceden Ermeniler'in yaşadığı bir yerdir. Ancak onların göçlerinden sonra, onlardan kalan mahalleler dağılmıştır:

> *"Eski Ermeni mahallesinde ulu zeytin ağaçları, incir ağaçları sıcakta toz içinde kalmış, kavruluyorlardı. Yıkık Ermeni mahallesinde yıkıntılar arasında nar bahçeleri, nar bahçelerinde sevişirlerken ocaktaki demirler gibi kıpkırmızı kesilen kara yılanlar, uzun uzun..."*[254]

---

[252] Kemal, Y. İnce Memed II. A.g.e., 111.
[253] Kemal, Y. İnce Memed II. A.g.e., 285.
[254] Kemal, Y. İnce Memed II. A.g.e., 350.

Bu topraklar, tarih boyunca yaşadığı göçlerin etkilerini üzerinde yaşatmaya devam etmektedir. Bu toprakların insanlarının göçleri bitmemiştir ve hiç durmayan bir kültürler arası değişim devam etmektedir.

Dekor

Koca Osman'ın evi ilk dekor unsurudur. Bu evi ayrıntılı olarak gözümüzde canlandıramayız. Sadece, Memed'in içine sığındığı ve iyileşmeyi beklediği dar, küçük bir yüklük vardır.

Dekor unsuru olarak sadece ağaların evlerini ve hükümet konağını görürüz. Bunlar da çok ayrıntılı olarak ele alınmamış olsalar da, köylülerin hayatına nazaran daha sağlam, daha kurulu bir düzenin ifadeleridir. Köylülerin evleri ve ev yaşamları özellikle ayrıntılı olarak ifade edilmemiştir. Çünkü onların sahip oldukları evler, bahçeler, ahırlar gelip geçicidir. Bir gecede, bir yangınla ellerinden gidebilmektedirler. Bunu, Yobazoğlu'nun macerasında görürüz. Köylüler, bu topraklara yerleşmişlerdir; ama her an bir ağa gelip onları evlerinden uzaklaştırabilmektedir. Her an köylerini terk edip Çukurova'da oradan oraya sürüklenmeleri gerekebilmektedir. Bu yüzden, oturmuş, yaşayan bir ev tasviriyle karşılaşmayız. Romanın başkahramanı olan Memed'in de zaten bir evi, sürekli olarak konaklayabileceği bir mekânı yoktur. Bir yerden bir yere sürüklenmekte, çoğu zaman dağlarda yaşamakta, bazen diğer insanların mekânlarına -değirmen gibi- sığınmaktadır. Mekânsızlık, bu metnin önemli itici güçlerinden biridir. Zaten amaç, ağaların baskısı olmadan özgür ve sürekli bir hayat kurmaktır. Bir yerde ömür boyu konaklamak ve oraya artık sahip olmak, orayı çocuklara bırakmak ve dünyadan huzurla göçmektir. Ama içinde bulunulan şartlar buna uygun değildir. İnce Memed, özgürlük arayışının yanında, kalıcı bir mekân arayışını da ifade eden bir metindir. Birinci kitapta, daha çok dekor-ev tasviriyle karşılaşırken, bu metinde suya kapılıp sürüklenme imgesi daha baskındır. Bu yüzden, ağalığı temsil eden daha kalıcı mekânlar dışında bir mekân tasvirine rastlayamayız.

Peyzaj

Romandaki dekor sıkıntısının yanında peyzaj, metnin tamamına hâkim olmuş, neredeyse bağımsız bir roman kişisi gibi ayrıntılarıyla işlenmiştir. Peyzaj, hem o yaşamın şartlarını ifade etmesi hem de kahramanların ruh hallerini etkilemesi açısından önemlidir. Peyzaj, her şeyden önce İnce Memed'i koruyan, onu jandarma ve ağalardan saklayan bir bütündür. İnce Memed ve hatta yağız at, bu çok iyi bildikleri peyzaj içinde kaybolarak arkalarından gelen kötülükten kaçabilmektedirler. Peyzaj bir koruyucu baba imgesi gibidir. Kahramanlar, bu peyzajın içinde, peyzajın iyi ve kötü özelliklerine uyum sağlamaya çalışarak hayatta kalma mücadelesi vermektedirler. Yer yer sıtmayla kırılırlar, evet, ama bir yandan da en bereketli topraklar üzerinde yaşarlar. Bu peyzaj, aynı zamanda ele geçirilmek istenen

bir arzu nesnesidir. Köylülerin evi olan Çukurova, ağaların da her zerresini ele geçirmek istedikleri bir idealdir. Bu toprakların, mümkün olan her köşesine sahip olmak, köylüleri de başka yerlere sürmek isteyen ağalar için Çukurova, vazgeçilmez bir bütündür. Ancak, bu iki ayrı grubun bu peyzaja bakış açılarını karşılaştırdığımızda, birbirinden farklı itici güçlere şahit oluruz. Örneğin Memed'in Çukurova'ya baktığında gördüğü zengin imge, ağaların hayal gücünde o şekilde ifade edilmemektedir. Ağalar, Çukurova'ya baktıklarında para görürken, bu toprağın insanları Çukurova'ya baktıklarında yaşamı görmektedirler: ağır, zengin, arılarla, kuşlarla ve mavi çiçeklerle dolu bir yaşam kaynağı. Maddeci bakışla tinsel bakış, Çukurova toprağı için savaşmaktadır.

Birinci bölüm tamamen Çukurova çevresinin betimlemesine ayrılmıştır. Bu betimlemede, farklı duyu organlarına hitap eden bölümler bulunmaktadır. Özellikle görme ve koklama duyguları ön plana çıkarılmıştır. İnsanların bir arada bulunduğu köylük alanlar, kasabalar ayrıntılı olarak ele alınmaz. Yaşar Kemal'in romancılığında çevre, öncelikli olarak doğal alanlardır:

> *"Kuzeyde Kadirli, Kadirli'de Sülemiş Tepesi... Sülemiş Tepesi'nde tek tük mersin çalıları, ağır kokulu. Sülemiş Tepesi çıplaktır ama hep yeşildir. Dibinden Servun Çayı kaynayarak ovaya iner. Anavarza Ovası'nın kuzey batısı Kozan yolu... Sumbus Çayı Kozan yolunu ikiye biçip Anavarza kayalıklarının önüne gelir. Sumbas'ın öte gecesi, Anavarza Kalesi'nin batıdan yüzü, Hacılar Köyü... Onun ötesinde de Aslanlı Köyü... Aslanlı köyünde eskilerin alıcı kuş dedikleri Lek Kürtleri'nin kalıntıları otururlar. Daha ötelerde yelkenlerini açmış son hızla Akdeniz'e doğru uçarcasına giden Dumlukale... Dumlukale hep dumana batık olur. Sıcakta kırmızı kayaları tüter."*[255]

Bu parçadan da anlaşılabileceği gibi, panorama ayrıntılı olarak ele alınmışken, bu panoramanın bir parçası olan köyler, insanların yarattığı mekânlar neredeyse hiç ele alınmamaktadır. Bu köyler kaç evden oluşur, aralarında nasıl bir bağlantı vardır, aralarındaki mesafe ne kadardır, eserde bu gibi ayrıntılı bilgiler verilmemiştir. Ama doğal çevrenin ince ayrıntıları dahi gözler önüne serilmektedir:

> *"Verimli Anavarza toprağı yılda üç kez ürün verir. Kara, yağlı, rahat ve doğurgan olan bu kütür kütür topraktan yılın her gününde başka türlü bir bitki fışkırır. Her bitki iridir. Başka topraklarda biten aynı bitkilerin iki, üç, beş misli olurlar. Çiçeklerinin, yeşilden patlamış otlarının, ağaçlarının renkleri de başkadır. Yeşilse yeşili billur yeşili, sarıysa sarısı sapsarı, kehribardır. Kırmızısı yalım yalım kıvılcımlanarak parlar, mavisi bin misli mavidir. Böceklerinin, karıncalarının, kelebeklerinin, kuşlarının kanatları, kabukları, sırtları görülmemiş, büyülü bin bir renk içinde yalp yalp eder. Böcekleri, kelebekleri, kuşları, çekirgeleri ovada bir fırtına*

[255] Kemal, Y. İnce Memed II. A.g.e., 8.

olur eser. Bir gün bakarsın, Anavarza Ovası'nda bin bir renk içinde balkıyarak, savrularak bir kelebekler fırtınası esmektedir. Ağaçlar, otlar, taş toprak, yeryüzü, gökyüzü kelebeğe kesmiştir. Sarı, kırmızı, yeşil, mavi, ak, her birisi bir kuş kadar kelebekler birbirine girmiş, binlerce, milyonlarca büyük bir kelebek hortumunda dönmekte, göğe ağmakta, dalgalanmakta, ovaya serilmekte, sonra birden kalkmakta, bulut bulut gene havalanmakta, dünyayı erişilmez, hayran, bambaşka, büyülü bir dünya yapmaktadır. Bir gün bakarsın, iri, kırmızı atlıkarıncalar, uzun bacakları üstünde yaylanarak ovaya düşmüşler doludizgin ovayı bir uçtan bir uca geçmektedirler. Bir gün bakmışsın rüzgârlar safi boncuklu arı esiyor."[256]

Kemal'in imge dünyasının özünü, Çukurova'nın bu şiirsel, masal benzeri coğrafyası oluşturmaktadır. Yazarın anlatım ve dil özelliklerinin en önemli parçasını da bu doğal çevre tasvirleri oluşturmaktadır. İnce Memed'in birinci cildinde de bu özelliğin dikkat çektiğini, yukarıda belirtilmiştir. Geniş bir Çukurova tasvirinden sonra, Osman'ın köyü olan Vayvay Köyü yüzeysel olarak tarif edilmiştir. Bu köy, öteki köylerden biraz daha büyüktür. Bu köy, romanın gölge kişisi olan Ali Safa Bey'in önündeki tek engeldir. Direnmeye, boyun eğmemeye devam etmektedir. Koy, sazdan evleriyle, Anavarza düzlüğüne yukarıdan bakmaktadır[257].

Romanın çevre tasvirlerinden en önemli olanı da karaçalı tasvirleridir. İnce Memed romanlarının hepsinde, halkı rahatsız eden, doğal çevrenin bir elemanı olmasına rağmen bu çevreyi bozan bir çalı cinsi ele alınmaktadır. Bu çalılar, bozuk sistemin tezahürleridir. İnce Memed ağalarla mücadele ederken, halk da bu çalılarla mücadele eder. Karaçalı tasvirleri, ikinci bölümde ele alınmıştır.

Romanın ilk bölümlerinin geçtiği Koca Osman'ın yaşadığı köy de ayrıntılarıyla ele alınmamaktadır. Ama bu köyün çevresi, doğal yapısı son derece incelikli ayrıntılarla ifade edilmektedir. Yobazoğlu'nun atı da yangından kaçınca bu çevrede görülür. Sonsuz ovalarda alabildiğine koşar, sularda yaralarının acısını hafifletmeye çalışır ve bu doğal ortamın içinde erir.

"Bir dağ başıymış diye söze başladı. Uçsuz bucaksız Kafdağları'nın başıymış. Silme bir karanlık varmış. Kurşun geçmez. Yolcular yollarını şaşırmışlar. Hiçbir yerden bir damla bile ışık sızmıyormuş. Hiç de sabah olmuyormuş. Kafdağları gümbürdüyormuş. Hiç de sabah olmuyormuş. Gidemiyorlarmış karanlıkta. Karanlıkta soluk alamıyorlarmış. Umutlarını kesmişler. Kafdağları'nda hiç sabah olmayacak demişler. Orada yığılışmış kalmışlar. Onları da, yolcuları da kırk tane haramiyle bir tane harami başı kovalıyormuş. Gelmişler, başlarını karanlık duvarına çarpmışlar... Yaaa, çarpmışlar işte. Tam bizim gibi olmuşlar. Bir daha bu

[256] Kemal, Y. İnce Memed II. A.g.e., 9.
[257] Kemal, Y. İnce Memed II. A.g.e., 13.

Kafdağı'nda oturmayalım demişler. Yığılışmışlar bizim gibi. (...) İşte bu karanlığın üstüne bir top ışık düştü. (...) Bu yüzdendir ki Kafdağı'ndaki yolcular yollarını buldular, karanlık duvarını aştılar. Bizim de karanlığımıza bir top ışık düştü."[258]

Bu gibi parçalar, metnin epik doğasını destekler niteliktedir. Yaşanan coğrafyada, bazı olaylar sürekli olarak tekrar etmekte, karakterler değişse de olaylar değişmemektedir.

Zaman

Zamanda geriye doğru yapılan atlamalar dışında ele alındığında, ana metin aşağı yukarı birkaç aylık bir zaman dilimini kapsamaktadır. Bu zaman dilimi içinde belirsiz zamanların da anlatıldığı görülür. Aslında olaylar, Memed'in Osman'ın evine sığınması, burada bir süre kalması, kendi köyüne gitmesi, burada da kısa bir zaman geçirmesi, bir süre jandarmadan kaçıp son olarak bir bostana sığınması, burada da kısa bir zaman dilimi geçirdikten sonra eyleme geçip iki ağayı öldürmesinden ibarettir. Ancak bu kısa soluklu olay örgüsünün içinde, İdris Bey'in, ağaların, yağız atın, Seyran Kız'ın hikâyeleri geriye ve ileriye doğru yapılan zamansal atlamalarla, aralara serpiştirilerek ifade edilmiştir. Bu yöntemle de, ana metnin sarmal bir kurguya sahipmiş gibi görünmesi sağlanmıştır. Yine yer yer zamanda atlamalarla Memed'in ağalarla olan geçmiş mücadeleleri, geçmişe ait kaçma ve saklanma sahneleri ele alınmaktadır.

Memed'le ilgili anlatımlarda genellikle olay zamanı görülürken, Memed'in geçmişte yaşadıklarının anlatıldığı, bildirme zamanıyla ifade edilmiş bir iki bölüm de vardır. Ağaların geçmişleri birer bölüm hâlinde, zamanda geriye doğru büyük bir sıçrama yapılarak, bildirme zamanıyla ifade edilir. Bunun yanında, ağaların bugünkü eylemleri çoğunlukla diyalog zamanıyla ele alınmıştır. İnce Memed, diyalog zamanının yoğun olarak kullanıldığı bir metindir. Yağız At'ın hikâyesinin işlendiği alt metinde, zaman kavramı flulaşmıştır. Bu, atın mistik varlığını destekler bir tercihtir. Yağız atın hikâyesi, bağımsız üç bölüm ve Memed'le karşılaşmanın gerçekleştiği bir bölüm olarak dört ayrı parça ve dört ayrı zamanla ifade edilir. Memed'in iç hesaplaşmalarının, neredeyse bire bir olarak, olay zamanıyla ele alındığını görüyoruz. Bu kısımlar, metnin büyük bir bölümünü oluşturmaktadır. Yukarıda ele aldığımız olay halkalarını birbirine bağlayan zamanlar genellikle belirsizdir. Ancak metin, bölüm bölüm ele alındığında nispeten daha net bir zaman ifadesine ulaşılabilmektedir.

1. Kesit: 1. Bölüm'de belirgin bir zaman kavramı yoktur. Olaylar vaka zamanıyla anlatılmıştır.

2. Kesit: 2. Bölüm'de, birkaç saatlik bir akşam ve gece sahnesinde Memed'in durumu vaka zamanıyla anlatılmaktadır. 3. Bölüm'de ise, Osman'ın üç günü anlatılmıştır. Birinci gün ayrıntılıdır ve vaka zamanıyla ifade edilmektedir. 4. Bölüm'de, bir gece

[258] Kemal, Y. İnce Memed II. A.g.e., 79-80.

vakti köyde olanlar vaka zamanıyla anlatılmaktadır. Yobazoğlu'nun evi yakılmıştır. Bu yangın ve sonrası olay zamanıyla ayrıntılı biçimde ele alınır. Geceden sabaha kadar geçen süre işlenmiştir.

Ara Kesit: 5. Bölüm'de, bir günlük süre içinde Yağız At'ın yaptıkları vaka zamanıyla dış anlatıda ele alınırken, iç anlatıda atın Yobazoğlu'nun eline nasıl geçtiği anlatma zamanıyla anlatılmaktadır. Burada, iki boyutlu bir zaman olgusundan bahsetmek gerekir. Çerçevede şimdiki zaman vardır, iç metin ise geçmiş zamanda ele alınmıştır.

6. Bölüm'de, Yobazoğlu'nun evinin ve ahırının yakıldığı gece, Ali Safa Bey'in evinde olanlar zamanda geriye doğru atlanarak anlatılmıştır. Vaka zamanı hâkimdir. Birim, ertesi güne kadar sarkar. 7. Bölüm'de, Yobazoğlu'nun evinin yakılışının ertesinde, jandarma tarafından karakola çekilip dövülmesi vaka zamanıyla anlatılır. Anlatma zamanıyla, bir haftalık bir zamansal atlama ifade edilir. 8. Bölüm'de, Memed ve Osman'ın bir öğleden sonrası ve akşamı vaka zamanıyla ifade edilir. Bu bölüm ve sonrasındaki bölüm aslında kronolojik ve tek parça gibi görünmektedir; ancak dokuzuncu bölümün farklı bir zaman işleyişi olduğundan, birim ikiye bölünmüştür. 9. Bölüm'de zamanda geriye doğru yapılan bir atlama söz konusudur. Memed, Koca Osman'a geçmişte bir Türkmen obasına sığınmasıyla gerçekleşen olayları anlatma zamanıyla anlatır. 10. Bölüm, köylülerin toplanıp köyü terk etme konusunda konuştukları bir zaman dilimini, bir diyalog zamanıyla ifade etmektedir. 11. Bölüm'de, vaka zamanıyla, köyde geçen bir gece anlatılır. Jandarma ve ağanın adamları köye saldırır, Koca Osman bunlardan birini yaralar. Sonra Memed'le sabaha kadar beklerler. 12. Bölüm'de, Koca Osman, Seyfali ve Ferhat Hoca'nın konuşmaları vaka zamanıyla aktarılmıştır.

Ara Kesit: 13. Bölüm'de, vaka zamanıyla Yağız At ve Âdem arasında geçen bir-iki günlük olaylar aktarılır.

14. Bölüm'de, Ferhat Hoca ve Koca Osman'ın, Yobazoğlu ve diğer köylüleri köye geri dönmek için ikna etmeye çalıştıkları iki günlük bir süreç, vaka zamanıyla anlatılmaktadır. 15. Bölüm'de, İnce Memed'in olayları, geçmişi ve geleceği düşündüğü kısa bir zaman dilimi vaka ve anlatım zamanları iç içe geçmiş olarak anlatılmıştır. 16. Bölüm'de, Ali Safa ve Zeynel'in konuşmalarının aktarıldığı kısa bir zaman dilimi vaka zamanıyla anlatılır.

3. Kesit: 17. Bölüm'de ise, Koca Osman ve Ferhat Hoca'nın köye dönüş yolunda yaşadıkları ve evde Memed'i bulamamaları, kısa bir zaman dilimi halinde ve vaka zamanıyla aktarılır. Memed, köyüne doğru yola çıkmıştır. 18. Bölüm'ün ilk yarısında, anlatma zamanı kullanılarak, Seyran Kız'ın macerasının bir bölümü ifade edilmiş, bunun için zamanda geriye doğru birkaç senelik atlama yapılmıştır. Seyran'ın Osman Koca'yı ziyaret ettiği kısa bir zaman dilimi ise, vaka zamanıyla ifade edilmektedir.

Ara Kesit: 19. Bölüm'de, Seyran'ın uzun yıllar süren hikâyesi zamanda geriye dönüşle ve anlatma zamanıyla ifade edilmiştir. Bölümün sonunda şimdiki zamana geçilir ve Osman Koca'nın, Ferhat Hoca'ya Memed'in geri geleceğini söylemesiyle bölüm kapanır.

Ara Kesit: 20. Bölüm'de, Yağız At'ın nallarını attığı kısa bir zaman dilimi ve Âdem'in atın peşindeyken yaşadığı ruhsal çatışma vaka zamanıyla aktarılmaktadır. Belirsiz bir zaman diliminde Âdem'in hayali ve yağız atın peşine düşmesi ifade edilmiştir.

21. Bölüm'de, Memed'in bir gece vakti Ümmet'in evine gitmesi, oradan ayrılması, sabaha kadar dağda dolaşması, uykuya dalması, gün ışıdığında uyanması, gece vakti Hürü Ana'nın evine gitmesi, sabaha kadar kalması ve sabahtan ikindiye kadar da düzlüğün ortasında ayakta olanları düşünmesi, vaka zamanıyla anlatılmıştır. 22. Bölüm, uzun bir zaman dilimini kapsamaktadır ve zamanda uzak atlamaların yapıldığı bir bölümdür. Çerçevede, Akmezar Köyü, İdris Bey ve buradaki Çerkeslerin macerası anlatılırken iç hikâyede, Arif Saim Bey'in hızlı yükselişi, bereketli topraklara göz koyması ve sonunda Akmezar'ın bir bölümünü ele geçirmesi ifade edilir. Anlatma ve vaka zamanları, bir arada kullanılmıştır.

Ara Kesit: 23. Bölüm'de, Âdem ve Yağız At'ın iki günlük macerası, vaka zamanıyla aktarılmıştır.

24. Bölüm'de, köylünün İnce Memed'i konuştuğu bir diyalog zamanıyla açılır. Belirsiz bir zaman dilimi boyunca bu konuşmalar sürer. Bu belirsiz zamanın sonunda köy üç gece kurşunlanır. Yine belirsiz bir zamanda bütün atların götürüldüğü görülür. Atların çalınıp yaşlılarının öldürülmesi üzerine yapılan konuşmalar, bir diyalog zamanıyla anlatılır. 25. Bölüm, uzun bir zaman dilimini ifade etmektedir. Ali Safa Bey ve İdris Bey'in konuşması bir diyalog zamanıyla aktarılır. Gündüz vaktidir. Buradan Arif Saim Bey'in iç hesaplaşmasına geçilir. Zamanda geri dönüşle Arif Saim Bey'in Akmezarlı Çerkesler'e yaptığı eziyetler, bildirme zamanıyla ifade edilir. Buradan yine olay zamanına geçilir ve Arif Saim Bey'le İdris Bey'in Akmezar toprağı üzerine yaptıkları diyalog ifade edilir. Sonbahar gelir, O yıl içindeki diğer olaylar bildirme zamanıyla ele alınır. Buradan Arif Saim Bey'in Fazlı Bey'le ve Hıdırınığlu'yla diyaloğuna geçilir. İdris Bey, Arif Saim Bey'in oyununa gelir ve adam öldürme suçundan 24 yıl yer, mahkemeyi yakar ve dağa çıkar. Bu olaylar bildirme zamanıyla anlatılır. Zamanda tekrar atlama yapılarak bugüne gelinir, İdris Bey ve Ali Safa Bey'in karşılaşması, vaka zamanıyla aktarılır. Bir akşamüstü Zeka Bey'in ırgatlara el öptürmesi, Ali Safa ile diyaloğu ve son olarak Ali Safa-Arif Saim Bey diyalogları aktarılmıştır. 26. Bölüm'de Memed'in jandarma kurşunu altında kalması belirsiz bir zaman dilimiyle ifade edilir, gün batmaya başlar. 27. Bölüm'de, Yüzbaşı ve Asım Çavuş'un diyaloğu anlatılır. Şimdiki zamanda Topal Ali'nin yaptıkları ve gelecek zamanda yapacakları, zamanda atlamayla ifade

edilir. Memed geceye kadar kaçar, bir eve sığınır, burada ikindiye kadar uyur. Bir diyalog zamanıyla Süleyman, karısı ve Memed'in konuşmaları anlatılır. Her iki bölümde de vaka zamanı kullanılmıştır. 28. Bölüm'de, Topal Ali ve Yel Musa'nın Memed'in izini sürmeleri vaka zamanıyla anlatılır. Ancak zaman belirsizdir. 29. Bölüm, Kaymakamın Arif Saim Bey'le ilişkisi, Mustafa Kemal düşmanlığı ve yaptığı işlerin anlatıldığı zamanda geri ve ileri doğru atlamaların yapıldığı bir bölümdür. Vaka ve anlatma zamanları bir arada kullanılmıştır. 30. Bölüm'de, Topal Ali, Yel Musa, Süleyman ve Memed'in diyaloğu ifade edilirken, günün hangi saati olduğu belirtilmez. Gece yarısına kadar konuşurlar. Memed, sığınacağı değirmene vardığında gün doğmuştur. Daha sonra bir diyalog zamanıyla Memed ve Kulaksız İsmail'in konuşmaları anlatılır. 31. Bölüm'de, bir önceki bölümün gecesi vaka zamanıyla anlatılmaktadır. Jandarma komutanlığının avlusuna Zalanınoğlu ve çetesinin ölüleri teşhir için getirilmiştir. Bu sergi üç gün devam eder. Buradan, kaymakam ve Ali Safa Bey'in karısının Memed'le ilgili uydurma hikâyeler anlatmasına geçilir. Zaman kavramı belirsizdir. Zamanda atlamalar yapılmaktadır. 32. Bölüm' de, İdris Bey'in Koca Osman'ın evine gelişi vaka zamanıyla anlatılır. İki gün sonra İdris Bey Anavarza Kalesi'nde jandarmayla çarpışır. Bu arada Memed kuşatılır ve bu kuşatma iki gün sürer. İki gün sonra İdris Bey Anavarza Kalesi'nde jandarmalarla çarpışır. Yaz gelir. Bu arada Memed kuşatılır ve bu kuşatma iki gün sürer. Zamanın ifade edilmediği bir periyodda, Memed'in altı aydır bir kasabada olduğu söylenir. Memed'in belirsiz bir zamanda yaptığı işler anlatma zamanıyla aktarılır. Memed'in maceraları mitik bir zaman olgusuyla araya sokulmuştur. Bu ifadeler ne geçmiş ne gelecek zamanı işaret eder. Yazar, sanki bir üçüncü kişinin anlattığı İnce Memed hikâyelerini, kolaj yöntemiyle alıp bu birime yerleştirmiş gibidir. Aynı bölümde, Ali Safa Bey ve İdris Bey'in diyaloğu vaka zamanıyla anlatılır. 33. Bölüm'de, Hürü Ana'nın Memed'i beklemesi vaka zamanıyla anlatılır. Geçmiş zamana dönülüp Hamza Ağa'nın köyü ele geçirişi anlatma zamanıyla anlatılır. Marta doğru ölümler başlar. Bir diyalog zamanıyla köylünün Memed'e olan nefreti anlatılır. Belirsiz bir gece Memed'in geliş haberiyle Hürü Ana'nın evine ve sonra da çıldırmış gibi birbirlerine saldırışları anlatılır.

4. Kesit: 34. Bölüm'de, bir ikindiüstünden sabaha kadar süren çatışma, vaka zamanıyla aktarılmıştır. Sabah çatışma bitince Kulaksız'ın cesedi bulunur.

Ara Kesit: 35. Bölüm'de, Âdem'in Yağız At'ın peşinde olduğu zamanı belirsiz bir bölüm, vaka zamanıyla anlatılır.

36. Bölüm'de, Memed'in Koca Osman'ın evine sığınıp öğleye kadar uyuması vaka zamanıyla anlatılır. Akşam bir toy kurulur. Köylülerin arasındaki kısa bir diyalog zamanı ifade edilir. Deli Muslu ve altı genç toplanır, bir buçuk saat sonra sazlığa varıp Zeynel'i konuşurlar. Zeynel ve Ali Safa'nın diyalogları anlatılmıştır. 37. Bölüm'de, Muslu, Sarı Süleyman ve Ahmet'in diyalogları vaka zamanıyla ifade edilir. Seyfali ve Ferhat Hoca'nın diyalogları anlatılır. Köyün Memed'le ilgili diyalogları anlatılır. İki gece boyunca, jandarmanın köyü basmasının beklenmesi, vaka zamanıyla ifade edilmiştir. Zeynel ve

Muslu'nun, Muslu ile Süleyman'ın, Koca Osman ve Ferhat Hoca'nın diyalogları, vaka zamanıyla anlatılır. 38. Bölüm'de, Ali Safa Bey'in köylüler hakkındaki düşüncelerini karısına anlatması bir diyalog zamanıyla aktarılır. 39. Bölüm'de, Hamza ve Yüzbaşı'nın konuşmaları bir diyalog zamanıyla anlatılır. Hürü Ana'nın Memed'le ilgili düşünceleri aktarılır. Köylüler, bilinmeyen bir zaman diliminde bu düşünceler üzerine konuşmaları, vaka zamanıyla aktarılmıştır. 40. Bölümde, Kara İbrahim'in ölüsünün gömülmesi vaka zamanıyla aktarılmıştır. Kürt ve Ermeni mahallelerinin günlük yaşamlarından bahsedilir. Zaman kavramı yoktur. Memed'in ağalarla olan mücadelesi hayali bir zaman diliminde aktarılır. Arif Saim Bey'in, Ali Safa Bey ile Memed ve köylülere dair konuşmaları bir diyalog zamanıyla aktarılır. 41. Bölüm' de, Koca Osman ve köylülerin Memed'e dair düşünceleri yer yer diyalog zamanıyla yer yer anlatma zamanıyla ifade edilir. Memed, gittikçe mitik bir kahraman olmaktadır. Ali Safa Bey'in köylülerin eylemlerine karşı öfkesi bir iç konuşma ile ifade edilir. Server Gelin, eline geçen her iyi şeyi torununa götürmektedir. O yıl, bundan vazgeçer ve elindeki bal kovanını Memed'e götürmesi için Koca Osman'a verir. Vaka zamanı kullanılmıştır.

5. Kesit: 42. Bölüm'de, Köse Halil'in Seyfali'nin bostanını beklemeye başlaması bir anlatma zamanıyla aktarılır. İnce Memed, daha sonra burada konaklayacaktır. Seyran Kız'ın Memed'e âşık olması vaka zamanıyla anlatılır. Zaman belirsizdir. 43. Bölüm'de, Seyran'ın âşık hâli olay zamanıyla anlatılır. Kamer Ana ile Seyran'ın Memed'in yanına gidişleri ve yemek yemeleri vaka zamanıyla anlatılır. Bir günlük bir zaman dilimi ifade edilmiştir. 44. Bölüm'de, Ali Safa Bey'in köylülerle konuşması bir diyalog zamanıyla anlatılır. 45. Bölüm'de, köye geri dönen köylülerin gurbetle ilgili hissiyatları bir diyalog zamanıyla anlatılır. Birkaç gün sonra Yobazoğlu da köye gelir. Ali Safa Bey'in öfkesi ve karısıyla konuşması bir diyalog zamanıyla anlatılır. Yobazoğlu ve Ferhat Hoca'nın katillik iddiasıyla alınmalarına neden olur. İki günlük bir zaman dilimi ifade edilmiştir. 46. Bölüm'de, Koca Osman'ın Memed'le konuşması vaka zamanıyla anlatılır. Memed'in olaylarla ilgili iç hesaplaşması dile getirilir. Buradan yağız ata geçilir. Memed, sonunda yağız atla karşılaşmıştır. Memed, atı yakalamayı aklına koyar. Ancak kırk yedinci bölümde, atın peşinde birinin olduğunu anlaşılır. Memed ve Halil'in konuşmaları vaka zamanıyla ifade edilmektedir. 48. Bölüm'de, Seyran'ın Kamer Ana'yla ve Âdem'le konuşmaları bir diyalog zamanıyla anlatılır. Seyran'ın her gün Memed'i görmeye gitmesi vaka zamanıyla ifade edilir. 49. Bölüm'de, köyün basılması, üç genç kızın kaçırılıp onlara tecavüz edilmesi, olay zamanıyla aktarılır. Sefçe Kahya ve Ali Safa'nın konuşmaları diyalog zamanıyla anlatılır. Birkaç günlük bir zaman dilimi vardır. 50. Bölüm'de, Halil'in Yağız At'ı alıştırmaya çalışması vaka zamanıyla anlatılır. Halil ve Memed'in at ile ilgili konuşmaları bir diyalog zamanıyla anlatılır. Köyün başından geçenlerle Seyran'ın

düşünceleri iç içe geçmiştir. Memed'le Seyran sevişir, Seyran Yağız At'ı tutar ve Memed'e getirir. Bütün bunlar vaka zamanıyla anlatılmaktadır ve birkaç gün sürer.

6. Kesit: 51. Bölüm'de, Âdem'in Memed'i tanıması ve beye bunu anlatmaya gitmesi, Durmuş'un onu öldürmek için yanına katması bir vaka zamanıyla aktarılır. 52. Bölüm'de, Ali Safa Bey'in Vayvay'ın suyunu kesmesi bir vaka zamanıyla aktarılır. Temmuz sıcakları yaşanmaktadır. 53. Bölüm'de, Memed'le İdris Bey'in Ali Safa karşısındaki düşünceleri bir diyalog zamanıyla aktarılır. İdris'bey'in vurulup ölmesi bir vaka zamanıyla ifade edilir. 54. Bölüm'de, köylerin bendleri yıkıp suyu salmalarını anlatan birkaç saatlik olay vaka zamanıyla aktarılır.

7. Kesit: 55. Bölüm'de, Memed'in Ali Safa Bey ve Hamza'yı öldürmesi bir vaka zamanıyla ifade edilir. Hamza'nın mallarının paylaşılması da yine vaka zamanıyla anlatılır.

İnce Memed III

Serinin üçüncü cildi olan eser, ilk olarak 1984 yılında basılmıştır. Önceki ciltlerde olduğu gibi, bu ciltte de Memed'in ağalarla olan mücadeleleri anlatılmaktadır. Murtaza Ağa, Mahmut Ağa ve Memed arasındaki çatışmalar, eserin temel çatışmalarını oluşturmaktadır. Eserin dikkat çekici özelliklerinden biri, Kırkgöz Ocağı konusu etrafında şekillenen tarikat geleneklerinin işlenmesi ve modernist bir kahraman olarak nitelendirebileceğimiz bir postnişin olan Anacık Sultan'ın eserde önemli bir yer kaplamasıdır. İnce Memed III, 691 sayfadan ve 30 Bölüm'den oluşmaktadır. Bu çalışmaya kaynak olan baskı, 1991 yılına ait Toros Yayınevi baskısıdır[259].

Yapı Çözümlemesi

Olay Örgüsü - Okuma Birimleri

1. Kesit (Açılış Durumu): 7-11. sayfalar arasında ifade edilen 1. Bölüm'de, İnce Memed Serisi'nin önceki ciltlerinde de görüldüğü gibi panoromik bir Çukurova tasviri yapılmaktadır. Bu kesitte, vaka bulunmamaktadır ve zaman da belirsizdir.

2. Kesit (Öznenin Çatışmadan Uzaklaşması ve Yeni Çatışmaların Kurulması): 12-22. sayfalar arasında işlenen 2. Bölüm'de, Değirmenoluk'tan doludizgin çıkan bir atlı tasvir edilmektedir. Peşinde jandarmalar vardır. Bu atlı, Memed'dir. Kel Hamza'nın ve Ali Safa'nın ölümlerini hatırlamaktadır. Memed, bu kaçışta vurulur ve bölümün sonunda bayılarak Yağız At'tan düşer.

[259] Kemal, Y. (1991). İnce Memed III. İstanbul: Toros Yayınları.

23-81. sayfalar arasında işlenen 3. Bölüm'ün girişinde, Ali Safa Bey'in evinde olan olaylar aktarılmaktadır. Bu bölümde karşımıza çıkan yeni bir karakter, Murtaza Ağa, evde en çok üzülen ve telaşlanan kişidir. Ağa, Memed'in bir gün gelip kendisini de öldüreceğine inanmaya başlamıştır. Topal Ali, şimdi bu ağanın adamıdır. Murtaza Ağa, Kaymakam'a, Taşkın Halil Bey'e ve Arzuhalci Siyasetçi'ye sürekli olarak gitmeye ve Ankara'ya Memed'le ilgili şikâyet üstüne şikâyet yollamaya başlar. Bu arada, Ali Safa Bey Tapucu Zülfü ve başka karakterler de metne dâhil olarak kendi aralarında işlerini ve Memed sorununu tartışmaya başlarlar. Uzun süren bu misafirlikten sonra Murtaza Ağa ve Topal Ali kasabada yürümeye başlarlar. Topal Ali, Murtaza Ağa'nın kendisini öldüreceğini fark edince, onun yanından ayrılmak için izin ister. Murtaza Ağa, Topal'dan da korkmaktadır; onun iz sürücülüğünü, kendisi için potansiyel bir tehlike olarak görmektedir. Topal Ali, Murtaza Ağa'ya, onu Memed'den koruyacağına söz verir. Murtaza Ağa, Memed'in, Ferhat Hoca'nın ve diğerlerinin, padişaha da başkaldırdıklarına, hatta padişahın onlardan korkup Kuyucu Murat Paşa'dan yardım istediğine inanmaktadır. Zamanda geriye doğru atlanarak, Kuyucu Murat Paşa'nın hikâyesi aktarılır. Murat Paşa, yüzlerce, binlerce insanı öldürmüş, bu insanların cesetlerini kuyulara doldurtmuştur. Van'a kadar gelip burada da bu eylemlerine devam etmiştir. Ama Murtaza Ağa'ya göre Kuyucu Murat Paşa, bu cinayetleri devlet için işlemiş, bu arada da namazını hiç kaçırmamış kıymetli bir adamdır. Kuyucu Murat, gerçek bir karakterdir. 1607-1608 yılları arasında, Celali isyanlarını bastırmış bir Osmanlı sadrazamıdır. Murtaza Ağa, kendi dönemiyle Kuyucu Murat arasındaki yüzyıllara aldırmadan, bu hikâyeyi Memed'e bağlamaya çalışmaktadır. Murtaza Ağa, Topal Ali'nin kendisini Memed'den koruyabilecek tek kişi olduğuna karar verip, onu yanına alır. Ali'nin kılık kıyafet, silah gibi ihtiyaçlarını da karşılar. Daha sonra onu konağına götürerek, ağırlar ve hatta karısı Hüsne Hatun ile Topal Ali'yi tanıştırır. Bu, ancak çok değerli misafirlere gösterilen bir ayrıcalıktır. Murtaza Ağa, Topal Ali'nin köydeki ailesini de kasabaya getirmeye karar verir. Ertesi gün, Ağa ve Topal Ali, kasabada Arif Saim Bey'i görmeye giderler. Ali Saim Bey hâlâ gömülmemiş olduğu için, bütün kasaba kesif bir ceset kokusuyla dolmuştur. Bölümün sonunda, nihayet Ali Saim Bey gömülür ve kasabada koku azalır.

82-93. sayfalar arasında ifade edilen 4. Bölüm'de, Çoban Müslüm'ün günlük rutini ve daha sonrasında da jandarma yüzbaşısı ile karşılaşması aktarılmaktadır. Çocuğa Memed'in yerini ısrarla soran jandarmalar, Müslüm'ün konuşmaması karşısında onu döverler. Müslüm, daha sonra Kel Eşkıya'dan duyduklarını söylemek zorunda kalır. Jandarmalar, çocuğun yanından ayrılırken, onun köpeğini vurarak öldürürler.

94-100. sayfalar arasında ifade edilen 5. Bölüm'de, Yüzbaşı ve adamları uzaktan Yağız At'ı görürler. Atı vurmaya çalışsalar da Yağız At onlardan kaçar. Bu arada jandarmaların yanına gelen Kara İbrahim, onlara, Memed'e benzer bir adamın da içlerinde olduğu bir eşkıya grubunu gördüğünü söyler. Jandarma Yüzbaşısı ve adamları, bahsi geçen eşkıya grubunu bulup pusuya düşürürler.

101-116. sayfalar arasında ifade edilen 6. Bölüm'de, Murtaza Ağa ve Topal Ali, Ağa'nın çiftliğine gelmişlerdir. Ağa, burada Ali'ye bir at seçtirmektedir. Topal Ali, Ağa'nın olağanüstü ilgisi karşısında şaşkın ve mahcuptur ve bu ilgi nedeniyle Ağa'ya gittikçe bağlanmaktadır. Buradan da çarşıya giderler ve yine Ali'ye gerekli malzemeleri alırlar.

117-155. sayfalar arasında işlenen 7. Bölüm'de, Jandarma Yüzbaşısı, Asım Çavuş, Kertiş Ali Onbaşı ve diğer jandarmalar, pusuya düşürdükleri eşkıya çetesinin bütün elemanlarını öldürmüşlerdir. Bu ölüler arasında İnce Memed'i bulmaya çalışırlar; ama bulamazlar. Köylüler de yavaş yavaş olay yerine gelirler ve bu köylüler içinde bir delikanlı, ölülerden birinin İnce Memed olduğunu söyler. Bazı köylüler İnce Memed'in öldüğüne inanmazken, diğerleri ise Memed için ağıtlar yakmaya başlarlar. Ama Yüzbaşı hâlâ Memed'in öldüğünden emin değildir. Ağıtçılar dövülerek uzaklaştırılmaktadır, kadınlar yine geri dönüp Memed'in ölüsü olduğunu söyledikleri eşkıyanın yanında ağıt yakmaktadırlar. Tazı Tahsin, koşarak kasabaya gider ve Memed'in ölüm haberini yetiştirir. Murtaza Ağa, Hüsne Hatun, Kaymakam ve diğerleri, Memed'in ölüm haberine sevinirler. Ali ise bu haber karşısında yıkılır. Murtaza Ağa'nın artık ona ihtiyacının kalmayacağının bilincindedir. Ali, Tazı Tahsin'le konuşup, İnce Memed'in ölüsünün nasıl göründüğünü ondan öğrenir ve böylece asıl Memed'in ölmediğini de anlar. Bu arada kasabanın tellalı, İnce Memed'in ölüm haberini herkese vermektedir. Millet Meclisi'ne, Arif Saim Bey'e, Dâhiliye'ye ve Valilik'e telgraf çekilmesine karar verilir. Murtaza Ağa, bu olaylardan sonra Topal Ali ile ilk karşılaşmasında, artık Ali'ye tepeden bakmaktadır. Ali'ye verdiği tabancayı, şapkayı, kıyafetleri ve diğer bütün hediyelerini geri alır, Topal Ali'yi çıplak bırakır. Hüsne Hatun bütün bunlara karşı çıksa da, Ağa onu dinlemez. Topal Ali ise, üzerinde çamaşırlarıyla, vakur bir halde konaktan çıkıp gider.

156-180. sayfalar arasında işlenen 8. Bölüm'de, Topal Ali köyüne ulaşmaya çalışmaktadır. Yolda, genç kızlarla karşılaşır. Bu kızlar, Ali'ye yiyecek yemek verirler. Ali, Memed'in ölümünden söz açınca da kızlar hep bir ağızdan gülmeye başlarlar. Ali, buna bir anlam veremez ve çok üzülür. Kasabanın yakınlarındadır. Kasabadan dönen herkese Memed'i sorar, kimse eşkıya ölüleri içinde Memed'i tanıyamamıştır. Değirmenci Kara Hasan Ağa'ya gider ve onun yanında konaklar. Kara Hasan Ağa da Memed'in öldüğünü duymuştur ve bu nedenle çok üzgündür. Bu arada Yüzbaşı Faruk Bey ve müfrezesi, kasabaya ihtişamlı bir giriş yapmaktadır. Kaymakam, Murtaza Ağa ve diğer ileri gelenler de onları karşılamaya çıkmışlardır. Yüzbaşı, eşkıyaların ölülerini getirmiştir ve onları kasabada dolaştırdıktan sonra pazar yerine bırakmıştır. Belediye başkanı ve yanındakiler, kasabalılara bir konuşma yapıp, Memed'i lanetler. Bütün bunlar olurken, Muslu Çavuş, Vayvay'a gidip olanları herkese haber vermiştir. Ama Osman Koca ve Seyran'ın bu felaketi duymasını kimse istememektedir. Nitekim Seyran, Memed'in ölüm haberini alınca bir süre kimseyle konuşmaz, daha sonra da Memed'in ölüsünü görmek için kasabaya gitmek için yola çıkar. Herkes ona engel olmak istese de, Osman Koca, Memed'in öldüğüne asla inanmadığı için, Seyran'ın kasabaya gitmesi taraftarıdır. Seyran, kasabaya gelir, bütün ölülere teker teker bakar. Bu ölüler içinde Memed yoktur.

181-195. sayfalar arasında ifade edilen 9. Bölüm'ün başında, ölen eşkıyalardan birinin hikâyesi, zamanda geriye doğru atlanarak aktarılmaktadır. Bu genç eşkıyanın naaşı, babası tarafından teslim alınır. Daha sonra da Eşkıya Ökkeş'in hikâyesi aktarılmıştır ve onun da ailesi, naaşı teslim almak için gelmiştir. Sonra da eşkıya Kerim'in hikâyesi anlatılır ve onun karısının ölünün karşısında kalakalması aktarılır. İkindi üzeri iyi giyimli altı kişi daha gelir. Bunlar da, İnce Memed sanılan eşkıyanın naaşına bakarlar. Gelenler, Kara Osman'ın naaşını almak isterler. Jandarma komutanı ise, ölünün İnce Memed olduğunda ısrar eder. İnce Memed'i öldürdüğünü Ankara'ya kadar duyurmuştur. Ölüyü, ailesine teslim etmez. Onlar da arzuhalciye giderler. Bu arada, Murtaza Ağa, olup bitenden haberdar olur ve karısına olanları anlatır. Topal Ali de aklına düşmüştür. Jandarma da, gelenleri Molla Duran Efendi'nin karşısına çıkarmıştır. Molla Duran Efendi, bu aileyi tanımaktadır. Ölünün teslim edilmesine; ama İnce Memed'in öldürüldüğü yalanının sürdürülmesine karar verilir. En son, Kel Eşkıya'nın naaşı duvar dibinde kalır, o da bir gün ortadan kayboluverir.

3. Kesit (Öznenin Bekleme ve İyileşme Süreci, Çatışmaların Kuvvetlenmesi): 196-223. sayfalar arasında ifade edilen 10. Bölüm'de, İnce Memed'in etrafında yeniden bir mit örgüsü oluşmaya başlamıştır. Memed'in naaşını, on iki yeşil libaslı atlının alıp götürdüğü söylentileri kasabayı sarmıştır. On ikiler, onu Kırklar Dağı'na götürüp Kırk Ermiş'e teslim etmişlerdir. Memed, burada yeniden hayata dönmüştür. Memed, intikamını almaya gelecektir. Seyran da güya ölülerin başına gidince kahkahalarla gülmüştür. Bu konuşmalar, Topal Ali'ye de ulaşmaktadır. Bu arada Yüzbaşı, İnce Memed'in ölmediğini anladıktan sonra hastalanmıştır. Murtaza Ağa da başlarına gelenler yüzünden Yüzbaşı'yı suçlamaktadır. Topal Ali'den de haber alamamaktadır. Artık kaygılı bir boşluğun içinde yalnız başına kalmıştır. Miralay, kasabaya gelip Yüzbaşı'yı ziyaret eder. Miralay, Kaymakam ve diğerleri bir arada yemek yerken, Murtaza Bey de onlara Topal Ali'yi bulduğu müjdesini verir. Murtaza Ağa, buradan evine döndüğünde, Hüsne Hatun'u da On İkiler tarafından Kırklar Dağı'na götürülen Memed hikâyesine inanmış halde bulacaktır. Murtaza Ağa, Ali'den geri aldığı bütün hediyeleri toplayıp, onu bulmaya gider. Ali'yle konuşur, ona yalvarır, onu tehdit eder, elinden ne geliyorsa yapar; ama Ali artık Murtaza Ağa ile konuşmamaktadır. Murtaza Ağa, son çare olarak, Ali'nin saklandığı değirmende, değirmenci Hasan'a, Ali için yapacağı iyilikleri sayıp döker. Hasan'ın ona yardım edeceğini ummaktadır.

Ara Kesit: 224-238. sayfalar arasında ifade edilen 11. Bölüm'ün başında çocuklar, kasabada oyun oynamaktadırlar. Bir yandan da konuşan çocukların konusu, İnce Memed'in Kırklar'a karışmış olmasıdır. Bir ara, yanına gittikleri kuyudan gelen kokudan hareketle, Kel Eşkıya'nın naaşının bu kuyuya atıldığını anlarlar. Onu kuyudan çıkarmaya karar verirler. Ölüyü kuyudan çıkarır, kefenler, duasını da ederek, Kel Eşkıya'yı bir salkım söğütün gölgesine gömerler.

239-262. sayfalar arasında işlenen 12. Bölüm'ün girişinde, Talip Bey'in Akçazaz civarını tamamen ele geçirmiş olması ile sahip olduğu toprakları Yörükler'e satıp, sonra ellerinden alıp, sonra yine satması anlatılmaktadır. Homanlı Obası, bu kanun dışı alım satımlar nedeniyle, ellerindeki bütün toprakları kaybetmiştir. Talip Bey, bir gece öldürülmüştür. Herkes, onu öldürenin İnce Memed ve ak libaslı adamları olduğunu düşünmektedir. Bu haber, kasabaya kadar yayılır. Başta Murtaza Ağa olmak üzere bütün beyler ve devlet güçleri, kaygı içindendirler. Memed, Çukurova'dan ağalığı silip atacaktır. Hiç şüphe yok ki, onlara da sıra gelecektir. Ankara'ya haber verilmesi gerekmektedir. Taşkın Halil Bey, Kozanoğlu, emekli yargıç Hüdai Bey, Türkmen beyi Kaplanoğlu Halis Bey ve Murtaza Ağa'dan oluşan heyet, Memed'i ortadan kaldırmaya karar verir. Bu arada, Talip Bey'in oğulları, babalarını Aslan Köylüler ve Yörükler'in, Aydınlı Kerem, Kürt Zaro, Kısacık Hacı, Deli Kenan ve başkalarının öldürdüğü konusunda ısrar etmektedirler. Kasabanın ileri gelenleri, bu gençleri tehdit ederek, babalarını İnce Memed'in öldürdüğü konusunda onları ikna ederler. Bu olaydan sonra, Murtaza Ağa'ya kötü bir haber gelir: Molla Duran Efendi, Topal Ali'yi yanına alıp onu muhafız olarak tutmuştur. Zamanda geriye doğru atlanarak, Molla Duran Efendi ve Topal Ali'nin anlaşmaları aktarılır. Murtaza Ağa, daha sonra Ali'yi at üstünde, fişek kuşanmış halde görünce, Molla'nın evine giderek Ali'yi geri ister. Ancak Molla, Ali'yi geri vermeyecektir.

263-299. sayfalar arasında ifade edilen 13. Bölüm'de, Değirmenoluk Köyü'nde olan olaylar anlatılmaktadır. Memed'in ölümüne dair dedikodu, Hürü Ana'ya söylenmemiştir. Daha sonra Memed'in ölmediği öğrenilince, köy büyük bir sevince kapılmıştır, Hürü Ana ise sakinliğini korumakta ve Memed için bir çift çorap örmeye devam etmektedir. Ancak İnce Memed'in Yağız At'ı binicisiz ve çıplak olarak görülünce, bütün köy gibi Hürü Ana'yı da bir telaş alır. Hürü Ana, Yağız At'ın peşine düşer. Daha sonra da İnce Memed'in kendisini çağırdığına karar verir ve Kısacık'ın da kendisiyle beraber Memed'in peşinden gelmesini ister. Yolda köylü kadınlarıyla karşılaşırlar. Daha sonra da Yörük Beyi Battal Ağa'nın çadırında konaklarlar. Battal Ağa'ya, Memed'i aradığını anlatır. Battal Ağa, Memed'in yaşadığını; ama yaralı olduğunu Hürü Ana'ya söyler. Ağa'nın adamı Temir, Hürü Ana'nın gözlerini bağlayarak, onu Memed'in yanına götürür. Memed'in yarası çok ağırdır. Hürü, ona bir naneli çorba içirir; ancak Memed'in ateşinin yüksekliği, yaşlı kadını da endişelendirir. Hürü Ana, bulundukları yere çok yakın bir yer olan Kırkgöz Ocağı'na gidip, Anacık Sultan'dan ilaç almaya karar verir ve yola çıkar.

300-323. sayfalar arasında ifade edilen 14. Bölüm'de, Hürü Ana, Kırkgöz Ocağı'na ulaşır. Daha sonra zamanda geriye doğru atlanarak, ocağın tarihi anlatılır. Hürü Ana, Anacık Sultan'la tanışır. Anacık Sultan, Memed'in yaralarına bakmayı kabul eder. Anacık Sultan, ocağın artık bir kerametinin kalmadığını, Memed'i de bereketli Çukurova topraklarından topladığı otlarla iyileştireceğini ne kadar anlatsa da, Hürü Ana onun büyük

kerametlere sahip bir kişi olduğuna inanmaya devam edecektir. Ertesi gün ocaktan ayrılarak yola koyulurlar.

324-336. sayfalar arasında işlenen 15. Bölüm'de, Tazı Tahsin, Murtaza Ağa'nın kendisine verdiği paraları alıp Çiçeklideresi Köyü'ne kadar gelmiştir; ancak köye girerse, Ağa'nın adamlarına yakalanmaktan korkmaktadır. Saklandığı yerde, Veli'yle karşılaşır. Veli, ona yiyecek getirmeye başlar. Köylülerse, Tazı Tahsin'in, İnce Memed'in ölümünü muştulayarak aldığı paralarla zengin olmasını konuşmaktadırlar. Tahsin, sonunda dayanamayarak annesine gider. Köylüler de ölenin Memed olmadığını öğrenirler. Tazı Tahsin, köyün muhtarından önce Memed'i bulmayı ve Ağa'dan yine para almayı planlar.

337-379. sayfalar arasında ifade edilen 16. Bölüm'de, Murtaza Bey, cebinde bütün muhtarların isim listeleri ile Adana'ya, Ramazanlı Beyi'nin evine gider. Ramazanlı Beyi, Arif Saim Bey ile düşmandır. İkisinin konuşmalarına, daha sonra Avukat Hamurcuzade Sait Bey de katılır. Muhtarların, İçişleri'ne mektup yazmaları ve telgraf çekmeleri konusunda anlaşırlar. Arif Saim Bey'in, Mustafa Kemal Paşa'ya karşı bir suikast hazırlığı içinde olduğu, İnce Memed ve eşkıyalarının da ona yardım edecekleri iftirası, Ankara'ya ulaştırılacaktır. Murtaza Ağa, artık rahatlamıştır. Yine de İnce Memed ortaya çıkarsa, eski dostu olan Eşkıya Bayramoğlu'nu ona karşı kullanmaya karar vermiştir. Kürt Rüstem'den, Bayramoğlu'na hediyeler götüren Ağa, Bayramoğlu'nun evinde beklemediği bir yaklaşımla karşılaşır. Bayramoğlu, Ağa'ya Topal Ali olayını hatırlatır ve Memed'in Topal Ali gibi bir adamı varsa, Memed'den korkmak gerektiğini söyler. Kürt Rüstem'e hediyeler gönderir ve Murtaza Ağa, büyük bir kaygı içinde köye döner. Köyde, Mahmut Ağa'yı İnce Memed tehlikesine karşı uyarmaya çalışsa da, Mahmut Ağa oralı olmaz. Zamanda geriye doğru atlanarak, Mahmut Ağa'nın hikâyesi aktarılır. O gece, Mahmut Ağa, Murtaza Ağa'ya misafir olur. Mahmut Ağa, geçmiş günlerinin etkisiyle, Memed'i kolaylıkla yakalayabileceğine inanmaktadır.

380-416. sayfalar arasında işlenen 17. Bölüm'de, Murtaza Ağa, iç huzuru ile geçirdiği birkaç günün sonunda, Arif Saim Bey'in kasabaya gelerek, bütün beyler, hâkim ve diğer ileri gelenleri toplamasıyla yeniden kaygılanmaya başlar. Arif Saim Bey, Ankara'ya hakkında çekilen telgraflardan haberdar olmuştur ve herkesi teker teker tehdit eder ve korkutur. Hatta Memed'i affettirip, onu bu insanların başına bela olması için yönlendirebileceğinden bile bahseder. Arif Saim Bey, o akşam şölenlerle ağırlanır ve Murtaza Ağa, evine doğru giderken Zülfü tarafından yolu kesilir. Zülfü, Ankara'ya telgrafları çekenin Murtaza olduğunu anlamış, Arif Saim'i başlarına sardığı için Ağa'ya kızmıştır. Bu esnada, Yüzbaşı da, kendi aleyhine yazılan mektuplardan haberdar olmuştur ve bunları yazdığını sandığı Muhtar Kenan'ı yanına çağırıp, işkenceye aldırmıştır. Muhtar Kenan, kendisinin bu mektupları yazmadığını söylemektedir. Diğer yandan, mektuplardaki mühürler de kafa karıştırıcıdır. Nihayetinde, mektupları yazdıranın Murtaza Ağa veya Zühtü olabileceği ihtimali üzerinde durulmaya başlanır. Muhtar Kenan, işkencede ölünce, onu İnce Memed'in öldürdüğüne

dair bir telgraf yazılarak Ankara'ya çekilir. Murtaza Ağa ve Yüzbaşı, bir akşam konuşurlar. Yüzbaşı, Arif Saim Bey aleyhinde çekilen telgrafların içeriklerinden haberdar olmuştur. Murtaza Ağa, büyük bir paniğe kapılır. Artık Yüzbaşı da mektupları yazan kişileri bulmayı istemektedir. Murtaza Ağa'dan da şüphelenince, Ağa, telgrafları Siyasetçi'nin yazdırdığını söyler. Bu arada Kertiş Ali, karakola çektikleri muhtarları konuşturmaktadır; ama Yüzbaşı'nın isteği üzerine onları serbest bırakır.

4. Kesit (Kahramanın Çatışmanın İçine Çekilmesi): 417-436. sayfalar arasında ifade edilen 18. Bölüm'de, Memed yeniden sahneye çıkmaktadır. Anacık Sultan, onun yaralarına merhemler sürmüş, Memed'e iksirler içirmiş ve onu bir şekilde iyileştirmiştir. Bu esnada Hürü Ana da Memed'in bakımıyla ilgilenmiştir. Hürü Ana, Memed iyileşir iyileşmez, köyüne geri döner. Köye döndüğünde de Yağız At'ı, başını evinin kapısına dayamış bekler halde bulur. Ata ve köylülere, Memed'in iyileştiği müjdesini verir. Ertesi gün Topal Ali, Hürü Ana'ya gider; ama Hürü Ana onu geri çevirir. Memed'in onu öldürmesini istemektedir. Sahne yeniden Memed'e döndüğünde, Memed hazırlanmaktadır. Battal Ağa ve onunla hastalığı süresince ilgilenenlerle vedalaşır. Bu arada, artık eşkıyalık yapmayacağını da açıklar. Memed, ertesi gün obanın yanından ayrılarak yola çıkar.

437-450. sayfalar arasında işlenen 19. Bölüm'de, Memed köyüne ulaşmıştır. Hürü Ana'nın evinde konaklar ve ona da eşkıyalığı bıraktığını söyler. Memed, köye silahsız gelmiştir. Hürü Ana, buna çok sinirlenir. Memed, buradan da Çukur'a inecektir, kimseden intikam almayı da düşünmemektedir. Hürü Ana, sonunda Memed'in gitmesine, çoluk çocuğa karışmayı istemesine razı olacaktır.

451-494. sayfalar arasında işlenen 20. Bölüm'de, Memed, yolda Tazı Tahsin'le karşılaşır. Tahsin, kendisini Tilki Tahsin olarak tanıtır ve Memed'le vurulması ve sonrasında olan olaylar hakkında konuşurlar. Memed, Tahsin'den, jandarmalar onu sorarsa artık eşkıya olmadığını söylemesini ister. Tahsin ise, hemen kasabaya gidip Murtaza Ağa'ya haber vermenin peşindedir; ancak yolda onu Yağız At yakalar. Bir süre aralarında çekişme yaşanır, Yağız At Tazı Tahsin'i öldürmeye çalışmaktadır. Tahsin, Yağız At'tan güçlükle kurtularak, ölüm halinde, kaçarken bulduğu bir çadırın önüne kendinden geçer. Tahsin'i, burada iyileştirmeye çalışırlar; ancak Tazı Tahsin, Yağız At'ın hâlâ peşinde olduğunu zannetmektedir. İnce Memed'i gördüğüne, onun ufak tefek bir insan olduğuna ve kimseyi inandıramaz. Ancak Yağız At'ın yaptıklarına inanırlar. Buraya, daha sonra kaçakçılar gelir ve Tahsin onlara da başından geçenleri anlatır. Yağız At'ın başına konulan ödül de konuşulan konulardan birisidir. Tazı Tahsin, daha sonra buradan ayrılarak kasabaya gider. Burada Murtaza Ağa'yı bulup, ona olanları anlatmak isterken Topal Ali'yle karşılaşır ve ona Memed'den bahseder. En sonunda da Yüzbaşı'ya ve Murtaza Ağa'ya olanları anlatır. Ancak Yüzbaşı, Tahsin'e güvenmeyerek onu daha da çok konuşturmayı isteyecek ve Tahsin'i işkenceci Ali Onbaşı'ya teslim edecektir. Tahsin, bir süre işkence görür. Öldürülmediği için şükran duymaktadır.

495-522. sayfalar arasında ifade edilen 21. Bölüm'de, Memed yollardadır ve eşkıyalığı bırakmayla, Seyran'ı yanına alıp Çukurova'ya gitmekle ve bütün bunları nasıl yapacağı ile ilgili bir iç mücadele vermektedir. Kırkgöz Ocağı'na gitmeye karar verir ve burada Anacık Sultan'dan, Hasan Bey'den kalan kılıcın hikâyesini öğrenir. Anacık Sultan, ne yapacağını bilemeyen Memed'e, ocağın mührü olan yüzüğü teslim eder ve *"Bu ocak sönerken, bu yüzük iyi bir kimsenin parmağında olsun"*[260] der. Memed'in kişiliğinin, bir üst zihniyet tarafından yeniden onaylanması açısından, bu sahne önem taşımaktadır. Anacık Sultan, kimsenin kullanamadığı kılıcın da aslında Memed'in hakkı olduğunu düşünmektedir; ancak, kılıcı kimse ocağın duvarından indirmediği için, bunu yapamayacaktır. Memed, ocaktan ayrılınca, yolda bir kalabalıkla karşılaşır. Bir genç öldürülmüştür ve köylüler, onu öldürenin Memed olduğunu zannetmektedirler. Memed, bu olay karşısında büyük bir üzüntüye kapılır. Kalabalıktan ayrılıp yine yola koyulur. Burada da bir yüzbaşı ile karşılaşır. O da Memed'i aramaktadır. Memed, Yüzbaşı'nın yanından ayrıldığında, bu defa da yolda bir çobanla karşılaşır. Çobandan Kasım ve Temir'i çağırmasını ister. Battal Ağa'nın yanına geri dönmüştür ve burada sevinçle karşılanır. Battal Ağa, ona içindeki kurttan kaçamayacağını yeniden ifade eder ve Memed, Kasım ve Temir'i de yanına alarak yeniden silah kuşanır. Yola çıkarlar ve pusu kurdukları Sarıçiyan ve Abdik'i soyarak, ölen delikanlının köyü olan Çamlıyol'a götürürler. Bunlar, o delikanlıyı öldüren kişilerdir. Bütün köy, Memed'e ve adamlarına şükran duymaktadır.

523-554. sayfalar arasında ifade edilen 22. Bölüm'de, Memed, adamlarıyla birlikte Ümmet'in konağına gider. Memed ile Ümmet, eski dostlardır. Ümmet, Memed'e kendi hikâyesini anlatır ve Memed'i Çukurova'ya gitme planından vazgeçirmeye çalışır; ama Memed kararlıdır. Ümmet, bir eşkıya çetesini Memed'in emrine verir. Daha sonra Memed ve Topal Ali'nin yeniden buluşmalarına şahit oluruz. Memed, adamları ile birlikte Vayvay Köyü'ne gider ve burada ilk olarak Osman Koca'yı görür. Daha sonra da Seyran'la buluşur. Memed, Seyran'la evlenmeye gelmiştir. Memed ve Seyran, evlenirler. Ancak Seyran, Memed'in kaçmasını istemektedir. Memed, Seyran'ın üzüntüsüne dayanamaz ve köyden ayrılır. Molla Duran Efendi ile görüşen Memed, ondan hayatlarının korunacağı sözünü alır. Memed ve adamları, jandarma karakolunu basarak, burada tutuklu olan Ferhat Hoca ve Yobazoğlu'nu kaçırırlar.

555-575. sayfalar arasında ifade edilen 23. Bölüm'de, Memed'in son eylemlerinden sonra kasabada olanlar ve özellikle ileri gelenlerin olaylar karşısında takındıkları durum işlenmiştir. Memed'e iftiralar atılmaktadır. Memed'i tanıyan Cabbar yakalanır ve Cabbar'dan, Memed'i bulup onun eşkıya çetesine katılması ve fırsatını bulduğunda da Memed'i öldürmesi istenir. Murtaza Ağa, Cabbar'a düşünmesi için on beş gün izin verir.

---

[260] Kemal, Y. İnce Memed III. A.g.e., 503.

576-594. sayfalar arasında işlenen 24. Bölüm'de, Molla Duran'ın ve köyünün geçmişi aktarıldıktan sonra, sahne yeniden vaka döner ve Battal Ağa'nın Molla Duran'ı ziyareti konu edilir. Battal Ağa, Memed'i koruduğunu itiraf eder; ancak Molla Duran bundan rahatsızdır. Molla Duran, Kuzgun Veli'yi de Memed konusunda uyarır. Veli, Memed'i öldürmek için onun peşine düşer.

595-607. sayfalar arasında işlenen 25. Bölüm'de, Ferhat Hoca, Yobazoğlu, Memed ve Memed'in adamları Çukurova'ya inmektedirler. Ferhat Hoca, Memed'in çatışmalardan uzaklaşamayacağının bilincindedir. Ona göre Memed'de, Köroğlu'nun, Pir Sultan Abdal'ın ve Sakarya Şeyhi'nin mayasından vardır[261]. Zamanda geriye doğru atlanarak, Pir Sultan'ın hikâyesi anlatılır. Ferhat Hoca, daha sonra da Sakarya Şeyhi'nin başından geçenleri anlatır. Ferhat Hoca, dünyanın böyle insanların mayalarının yüzü suyu hürmetine durduğuna inanmaktadır. Bu arada, Topal Ali'nin yolladığı Çoban Müslüm de onlara katılır. Topal Ali, Kuzgun Veli ve çetesinin onları öldürmeye geldiği haberini yollamıştır.

Ara Kesit: 608-615. sayfalar arasında ifade edilen 26. Bölüm, Yağız At'ı anlatmaktadır. Yağız At, bu sahnede bir kır kısrakla çiftleşir. Daha sonra, atlar, kendilerine yaklaşan köylüleri görürler. Yağız At'ın üzerine koyulan ödül nedeniyle köylüler, atın peşine düşmüşlerdir. Yağız At ve kısrak, köylülerden kaçmak için denize girer ve sonsuza doğru yüzmeye başlarlar.

616-644. sayfalar arasında işlenen 27. Bölüm'de, Kasım, Sakızlı Köylüleri'nin Amik Ovasına kadar kaçtıklarını anlatmaktadır. Mahmut Ağa korkusuyla bir daha hiç geri gelmeyeceklerdir. Müslüm, Memed ve eşkıyalarına ulaşır ve Kuzgun Veli ile ilgili yeni haberler getirir. Ama Kuzgun Veli, Hıdır Ağa tarafından yakalanır ve Memed'e teslim edilir. Memed, kendisine çıplak ve silahsız hâlde teslim edilen eşkıyanın, hasmı olmadığını söyleyerek onu ve adamlarını serbest bırakır. Ancak Veli, Memed ve adamlarından biraz uzaklaşınca, ateşe başlar ve bu çatışmada Ferhat Hoca tarafından öldürülür. Memed ve çetesi, bundan sonra köyden kaçmaya başlarlar. Bu arada jandarma da olaylara karışır. Memed, bütün bu karmaşa içinde, Mahmut Ağa'yı aramaktadır. Memed, adamlarını ikiye ayırır; bir grup Çiçeklideresi'ne, diğer grup ise Sakızlı Köyü'ne doğru yola çıkar. Tazı Tahsin, köylerine yaklaşan Memed'i uzaktan görür ve tanır. Bu haberi köyün muhtarına iletir. Muhtar, kendisini bir odaya kilitleyerek saklanmaktan başka çare bulamaz.

5. Kesit (Çatışmanın Çözülmesi ve Kahramanın Merkezden Uzaklaşması): 645-663. sayfalar arasında işlenen 28. Bölüm'de, Mahmut Ağa ve Tazı Tahsin konuşmaktadır. Muhtarı da zorla, saklandığı odadan çıkarırlar. Mahmut Ağa ve Memed, bu sahnede ilk defa karşılaşmışlardır. Mahmut Ağa, Memed'in ufak tefek bir insan olması karşısında şaşkındır. Mahmut Ağa, ertesi sabaha Memed ve arkadaşlarını jandarmaya teslim etmek niyetindedir. Ancak köylüler, Ağa'dan gizli olarak Memed ve adamlarını çözer ve serbest bırakırlar. Kasabanın ileri gelenleri, bu olay karşısında yeniden bir araya gelir ve Memed'i yakalamak

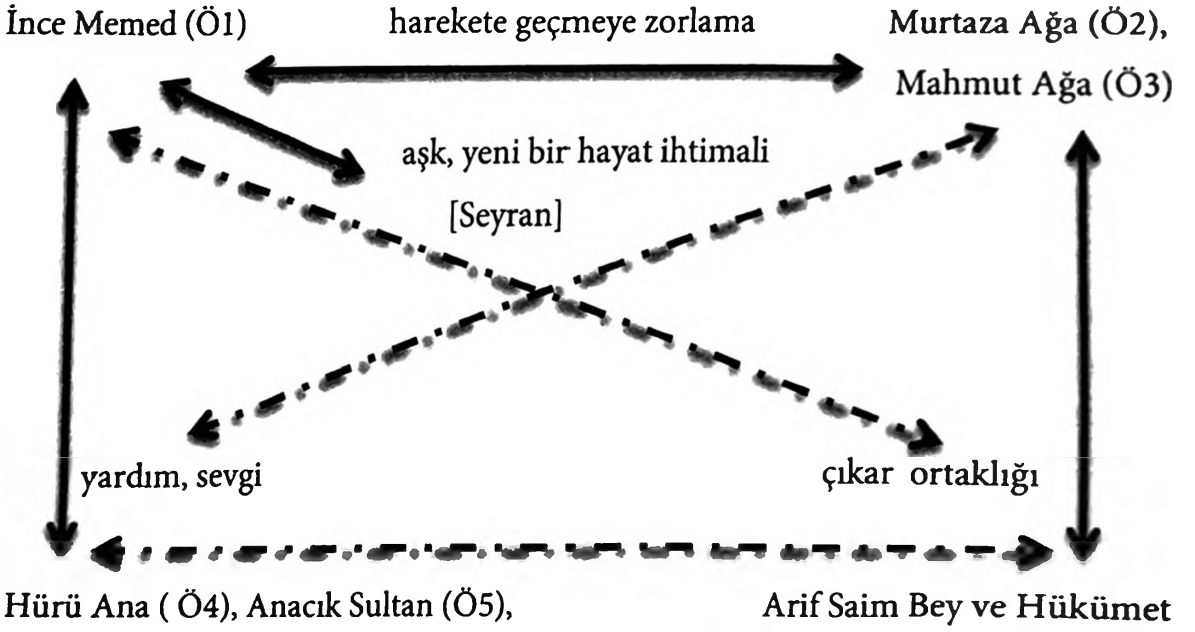
[261] Kemal, Y. İnce Memed III. A.g.e., 600.

için yeni planlar yaparlar. Mahmut Ağa, yaşananlar nedeniyle, köylüleri köyden kovduğunu açıklar. Bu olay, köylülerin Memed'e düşman olmalarına neden olacaktır. Memed ve diğerleri ise köye geldiklerinde, olayları öğreneceklerdir.

664-683. sayfalar arasında ifade edilen 29. Bölüm'de, Memed ve adamları pusuya düşmüşlerdir. Ferhat Hoca bu çatışmada yaralanır. Memed'in Mahmut Ağa tarafından yakalanış öyküsü de Çukurova'ya yayılmaktadır. Bunlar olup biterken, eşkıyalar sürekli olarak kasabayı basarak etrafa ateş açmaktadırlar. Ağalar, yeniden Memed ile ilgili planlar yapmaya başlarlar. Mahmut Ağa, Memed'e yaklaştıkça, Kırkgöz Ocağının yüzüğü, Kırklar, erenlerden oluşan bir duvara çarpmaktadır. Ancak kasabanın ileri gelenleri, onun Memed'i yakalamasının an meselesi olduğunu düşünmektedirler. Büyük bir şölen hazırlanmıştır. Mahmut Ağa, bu şölende Memed'i yakalayamadığını itiraf edince, başta Murtaza Ağa olmak üzere herkesi büyük bir korku alır. Memed'i kaçıran köyün tamamen ortadan kaldırılması gerektiğine karar verirler.

684-691. sayfalar arasında işlenen 30. Bölüm'de, Memed büyük bir iç hesaplaşmadan sonra, Müslüm'e, yüzüğünü Seyran'a vermesini, ölürse de naaşını Hürü Ana'ya teslim etmesini söyler. Murtaza Ağa'nın evini basarak, Mahmut Ağa'yı öldürür. Murtaza Ağa ise, yorganın altına saklanarak ölümden kurtulur. Memed, daha sonra Çiçeklideresi'ne gelir ve köylülere, köyün sonsuza kadar orada kalacağını bildirir. Memed, yine dağlara çekilir ve ondan bir daha haber alınamaz. Çiçeklidüzü köylüleri, o günden sonra her yıl, Memed'in gittiği günde toplanıp kevenleri ateşe verir ve büyük bir toy düzenlerler.

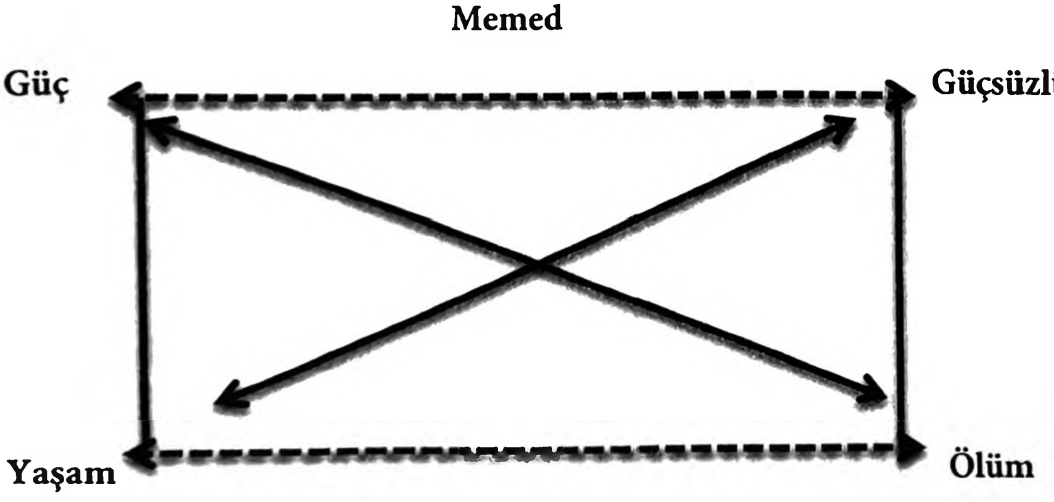
Metnin Temel Çatışmalar Şeması

Metnin temel anlatı izlencesi, Memed ile Murtaza Ağa, Mahmut Ağa, Arif Saim Bey ve hükümet güçleri arasındaki çatışmalara dayanmaktadır. Memed'in Seyran Kız ile yaşadığı çatışma, uzak bir çatışma olup, metni zenginleştiren bir unsurdur. Bu nedenle bunları temel anlatı izlencesinde değerlendirme gereği bulunmamaktadır. Seyran'ın varlığı, Memed için bir uzaklaşma, bir yeni hayat umududur. İncelediğimiz II. Cilt'te Seyran çok belirgin bir karakter olarak işlenmişken, III. Cilt'te Seyran silikleşmiştir. Ölen eşkıyaları teşhis etmeye gidip, Memed'in onların aralarında olmadığını anlaması, Memed'le evlenmeleri ve bunun sonrasında da Memed'in kaçmasını istediği sahneler dışında, metinde aktif olarak rol almamakta, karakterin ruhsal çözümlemesi veya günlük hayatına dair hiçbir ayrıntı verilmemektedir. Bu nedenle, Memed'in Seyran'la ilgili olan çatışması, bir yardımcı çatışmadır; ancak Seyran, çalışmanın bu kısmında incelenebilecek yoğunlukta işlenmiş bir karakter özelliği göstermemektedir.

Sözleşme	Edinç	Edim	Tanıma ve Yaptırım
Ağalık kurumunun halk üzerindeki yaptırım gücü	Halkın hakçı bir düzende yaşama hakkı	Memed'in edimsizliği ve yeni bir eyleme geçme konusundaki kararsızlığı	Memed'in zulmü ortadan kaldırmak için Mahmut Ağa'yı vurması

İnce Memed III Romanı'nın Greimas'ın Göstergebilimsel Dörtgeni'ne göre incelenmesi:

Şahıs Kadrosu - Kişilerin Oluşumları ve Özellikleri

Birinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler: İnce Memed (Ö1), Murtaza Ağa (Ö2), Mahmut Ağa (Ö3)

İkinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler: Hürü Ana (Ö4), Anacık Sultan (Ö5), Köylüler (Ö6)

Uzak Kişiler: Topal Ali ve eşkıyalar (Ö8), Arif Saim Bey ve Hükümet Güçleri (Ö7)

Birinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler

Bir Protagonist Olarak İnce Memed: İlişkiler şemasından hareketle, metindeki tema ve çatışmaların merkezinde, Memed vardır. Memed, bu kitapta yeni bir adamdır. İkinci kitaptaki çaresizlik, bu metinde yerini yeni bir hayat kurma isteğine bırakmıştır. İkinci kitabın sonlarına kadar hiçbir şeyi olmayan Memed'in, artık bir sevgilisi vardır. Yeni bir hayat ümidi vardır. Yörük Beyi'nin sözleri onu çok etkilemiştir. Bir Memed giderse yerine yenisi gelecektir. Memed bunu, kendisine bir kaçış ümidi olarak görür. O halde, bütün bunları bırakıp Seyran'ı da yanına alırsa ve uzaklara giderse, yerine ağalarla mücadele edecek başkaları da çıkacaktır. Ama benimsenen değerler teması çerçevesinde Memed, bir kere kahraman olmuş ve yine kahramanlık yapmak zorunda kalmıştır. Halk artık onu mitolojik bir şahsiyet olarak görmektedir. Memed'in hayalleri büyüdükçe ondan uzaklaşmaktadır. Memed, kendi şahsiyetini yaşatmak ile, halkın ondan beklediği eylemleri yapmak arasında gidip gelmektedir. Bu bir kişilik çatışmasıdır. Bir diğer tema da aşk temasıdır. Memed, aşkı için dağa çıkmıştır. Aşkı için saklandığı yerden çıkıp ağaları öldürmüştür. Şimdi de aşkı için bütün bu sorumluluklardan uzak yeni bir hayat düşlemektedir. Aşkı için, çok sevdiği köylünün ondan beklentilerini silip atmayı, normal bir insan olarak yaşlanıp ölmeyi hayal etmektedir. Ancak Memed için, bunu yapabilmek çok zor olacaktır.

İnce Memed serisini, bir gelişim romanı olarak ele almak mümkündür. Her ciltte, yeni bir davranış biçimi geliştiren Memed'in, bir çeşit evrim sürecinin içinde olduğunu düşünebiliriz. İlk kitapta, hayatının kontrolünü ele geçirmek istediği için eyleme geçmeyi seçen Memed, ikinci kitapta eylemsizliği seçmiş; ama olayların seyri yüzünden yine ağalarla mücadele etmek zorunda kalmıştır. Bu mücadele, Memed'i sadece fiziksel olarak değil, ruhsal olarak da tüketmiştir. Yaralandığı zaman kendisini saklayan ve kendisine bakan Battal Ağa'ya, artık eşkıyalık yapmayacağını söylerken, bu tükenmişliği ifade etmektedir:

> *"Benim derdim büyük dert. Allah kimsenin başına vermesin böyle bir derdi. Düşman başına bile... Ben Abdi Ağa'yı öldürdüm, onun yerine Kel Hamza geldi. Onu da öldürdüm, bakalım kim gelecek... Ali Safa Bey'i öldürdüm. Şimdiye kadar onun yerine birisi gelmiştir, onu da öldürdüm diyelim bak Kerimoğlu'nun da başına Sabit Bey konuvermiş, hem de gökten inmiş. Senin başında da Molla Durani Efendi var...*

Benim bütün bu öldürmelerim neye yaradı, bunu desene bana Battal Ağa'm? Binini öldürsem, iki bini gelecek..."[262]

İncelenen metinde Memed, başka bir hayat, başka bir eylem arayışına girmektedir. Bu bir gelişim sürecidir. Memed'in hayali, adını değiştirip, Seyran'la evlenip deniz kıyısında yaşamaktır. Burada, çocukları olacak, sıradan bir adam gibi yaşayacak, ağaların yaptıklarından uzak, sakin bir hayat yaşayacaktır. Demek oluyor ki, Memed artık hayalleri olan bir adamdır. İnsanların ondan beklediklerini yapmak zorunda kalan bir anti-kahraman olmaktan çıkmıştır. O artık bir birey olmanın mücadelesini vermektedir. Olayların buna izin vermemiş olması, Memed'in ruhsal gelişimi açısından önem arz etmez. Her ne kadar yine bir ağayı öldürmek zorunda kalmışsa da, kendine ait hayal geliştirebiliyor olması, onun yavaş yavaş olayların dışına çıkmaya başladığının ifadesidir.

Metnin değişmez şahsiyeti, İnce Memed'dir. Dört kitapta da olaylar, İnce Memed'in etrafında dönmektedir. Memed'in ikinci kitaptaki şahsiyeti, yavaş yavaş mitik bir varlığa dönüşmeye başlar. Bu dönüşüm, üçüncü kitapta da artarak devam etmektedir. Olayların merkez çatışması her zaman Memed çevresinde gelişmektedir. Memed, bu metinde, uzun bir süre olayların çok dışındadır. Çatışmayı, onu koruyan Yörük boyu ile yaşar. Bu boy, Memed'i koruyup saklar ve iyileştirmeye çalışır. Memed, birinci metinde eylem adamıyken, ikinci metinde eylemden kaçmaya başlayan bir kahraman tipidir. Bu metinde de eylemden tamamen uzaklaşıp kendine yeni bir hayat kurmak ister. Bu, Memed'in temel çatışmasıdır. Uzak, sakin bir hayat için kimliğinden vazgeçmek istemekte, Seyran'la evlenip normal bir hayat yaşamayı dilemektedir. Bu çatışma, birkaç bölüm boyunca devam etse de Memed sonunda yine eyleme geçmek zorunda kalacaktır.

Memed'le ilgili bir diğer önemli husus, onun ölümlü, sıradan bir insan olmasının sağlayan özelliklerinin yavaş yavaş ortadan kalkmaya başlamasıdır. İkinci kitapta oluşmaya başlayan bu mit, neredeyse olağanüstü bir yaratık olan Yağız At'ın da varlığıyla daha da pekiştirilmiştir. Bu metinde de özellikle bir realite olarak ölüm kavramının mitleştirilmeye başlandığını görüyoruz.

İncelenen metinde Memed, sadece gözlerinden vurulabilen, etine kurşun işlemeyen bir üst-insana dönüşür. Bu metinde, Memed ölebilmekte; ama birtakım ruhsal varlıklar tarafından korunmaya alınıp yeniden hayata dönebilmektedir ve hayata dönen bu Memed, artık hiç öldürülemeyecek birisidir. Bir kez ölmüş, onu koruyan güçler tarafından geri getirilmiştir. Ölüm, artık Memed için geçersiz bir hayat gerçeğidir. Halkın bu imgeyle sarmaladığı gerçek Memed'se, vurulabilmekte, uzun süre bakım görmek zorunda kalmakta, kanı akabilmekte, âşık olabilmektedir. Ama bu iki Memed arasındaki çizgi gün geçtikçe silikleşmektedir. Realitede, bir eşkıya vurulmuş, herkes onu Memed sanmış, sonra eşkıyanın ailesi gelip cesedini teslim alıp gitmiştir. Ama mit, böyle işlemez. Yeşil sarıklı yeşil cübbeli

[262] Kemal, Y. İnce Memed III. A.g.e., 433.

erenler Memed'i alıp dağlara götürmüş, sonra yeniden insanların arasına inmesine izin vermişlerdir. Halkın gerçeği, çoğu zaman mittir. Memed'i artık bu yeni realiteden kurtarmak -büyük ihtimalle- mümkün olamayacaktır:

> *"İnce Memed'in ölüsünün candarma kumandanlığının önünden sırra kadem bastığı gecede olan bitenlerdi en çok üstünde durulanlar. O gece on iki yeşil libaslı kişi gelmişti kasabaya. On ikisi de birbirinin tıpkısı... Giyimleri, kuşamları, ağızları, burunları, hepsinin de iri gözleri, saçları, elleri, ayakları, boyları, duruşları tıpatıp birbirine benziyordu. Hepsi de birbirinin tıpkısı kır atlara binmişlerdi. Atların koşumları da, dizginleri, eğerleri, üzengileri aynıydı. Atlarına benzer bir kır atı da yedeklerinde getirmişlerdi. Yalnız bu kır at çıplaktı. Bu yeşil donlu adamlardan altısı kasabaya girmişler, İnce Memed'in ölüsünü candarmaların gözlerinin önünden almış, çıplak kıratın üstüne atmışlar, candarmalar hiçbir şeyi görmemişlerdi. On ikiler ölüyü Kırklar Dağı'na götürüp Kırk Ermişler'e teslim etmişlerdi.*
>
> *'Sıkıştılar köpekler, yalancılar... İnce Memed'i öldürdük diye de dünyaya ilanat verdiler.'*
>
> *'Ne çıktı altından, ne çıktı?'*
>
> *'Altından, at hırsızlarının padişahının oğlu Kara Osman çıktı.'*
>
> *'Kardeşleri geldiler, onun ölüsünü aldılar götürdüler.'*
>
> *'Yeşil donlu Kırk Ölmez...'*
>
> *'Almışlar da ellerinin üstüne, uçurmuşlar İnce Memed'i Düldül Dağı'nın doruğuna...'*
>
> *'Doruğun tam üstüne.'*
>
> *'İnce Memed de orada, yeşil donlu da, ela gözlü Kırklar'ın ortasında, bir has bahçenin içinde gözlerini açmış da, ben neredeyim erenler, bana ne oldu, diye sormuş da...'*
>
> *'Erenler de demişler ki...'*
>
> *'Ne demişler, ne demişler... Sen öldün de dirildin demişler.'*
>
> *'Sen öteki dünyaya gittiydin de, seni oradan, kanadımıza aldık da biz getirdik.'"*[263]

İncelenen metnin ayırıcı özelliği, ilk kitaptan sonra Memed'in ağalarla doğrudan bir ilişkisinin olmamasıdır. İlk kitapta, hayatını mahveden bir ağa olan Abdi Ağa'yı öldüren Memed, bundan sonra hep onun peşine düşen, onu yok etmeye çalışan ağalarla çatışma hâlindedir. Ama bu çatışma, bir defa fiziksel bir hâl almıştır: O da Memed'in ağaları öldürdüğü sahnelerdir. Üçüncü metinde, Mahmut Ağa, diğer Ağalardan biraz daha agresif davranarak Memed'in peşine bizzat düşmüştür. Son bölümlerde Ağa ve Memed silahlı

[263] Kemal, Y. İnce Memed III. A.g.e., 196-197.

çatışmalar nedeniyle bir defa karşılaşır. İkinci karşılaşmada Memed, Ağa'yı evinde basarak öldürecektir.

Memed, Ağalara karşı hiçbir şey yapamamaktadır. Ona sadece, Ağaları öldürme hakkı sunulmaktadır. Memed halkı örgütlemez, insanları bir şeyleri değiştirmek yolunda motive etmeye çalışmaz. Bununla birlikte Memed'le olan çatışmayı neredeyse kişisel bir savaşa dönüştürerek, onu yapmadığı suçlarla dahi itham etmektedir. Memed'i, Çukurova'nın dağlarında yenememelerinin intikamını, Memed'i kâğıt üzerinde yenmeye çalışarak almayı düşünürler. Bu konuda halkı kışkırtırlar, çeşitli eylemlerde bulunurlar.

Aslında Memed, ağalar için sadece bir simgedir. İkinci kitapta, Memed, bir ağayı öldürse yenisinin geleceğini idrak etmiş ve bu, onu eylemsizliğe sürüklemiştir. Bu kitapta, yeni bir aydınlanma yaşanır. Yörük beyi, Memed'e, bir Memed öldükten sonra da yenisinin geleceğini söyleyince, Memed olayları farklı bir perspektifle görmeye başlar. Nasıl ağalar sonsuz görünüyorlarsa, başkaldırı da sonsuz görünümlüdür. Ağalar ölürse, Memed de ölecektir. Ama yeni bir ağa gelebiliyorsa, yeni bir Memed'in gelmesi de olasılık dâhilindedir. Bu, çatışmanın bir kısır döngü olarak devamlılığının ifadesidir. Memed'in bir ağayı öldürmesi, bir simgedir. Çünkü bir ağa, bizzat bir simgedir ve Memed de bizzat bir simgedir. Artık gerçekte ne ağalar ne de Memed vardır. Bu, ezenler ve ezilenlerin sonsuz mücadelesinin sadece farklı renkte boyanmış bir resmidir.

Makyavelist Düşüncenin Bir Temsilcisi Olarak Murtaza Ağa: Murtaza Ağa'nın, metinde Memed'in etrafındaki çemberin daraltılması ve ona yeni iftiralar atılmasını sağlamak dışında çok önemli bir görevi yoktur. Ancak bir zihniyet yapısının temsilcisi olarak incelenmesi gereken bir figürdür. Murtaza Ağa, bir Türkmen Beyi olan Kekeme Âdem Ağa'nın oğludur[264]. Kekeme Âdem Ağa, akıllı bir adamdır ve sahip olduğu malları kazanmak için ilk sağlam tapuları alan kişilerdendir. Ermeniler'den kalan mallara da el koymamış olması, onu diğer ağalardan ayırmaktadır. Ancak Murtaza Ağa, babasından farklıdır. Bir yandan da, insanlar Murtaza Ağa'nın ruh hâline kendilerini kaptırmadan edememektedir. Murtaza Ağa'yı, bir tipten ziyade bir karaktere yaklaştıran özellik de budur:

> *"Ve feleğin çemberinden bin kez geçmiş Kör Salih bunun sebebini, bu geveze insandaki sırrı hikmeti arıyor bulamıyordu. Bir hin oğlu hin yanı yok değildi bu adamın. Bir de çocuk kadar saf görünüşlüydü. Bu adam için, içi dışı bir kişidir dersen, o da değildi, alimallah şeytana külahını ters giydirirdi. Sevinince tam yürekten, iliklerine kadar seviniyor, korkunca da eli ayağı çözülüyor, ölüp tükeniyordu. Herkes de onun sevincine, korkusuna katılmak zorunda kalıyordu."*[265]

Şimdiye kadar tespit edilen erk sahibi, gururlu, olayları uzaktan seyredip gerekli yerlerde müdahil olan ağaların aksine, Murtaza Ağa farklı bir kişilik sergilemektedir. Bu

---

[264] Kemal, Y. İnce Memed III. Ag.e., 66.
[265] Kemal, Y. İnce Memed III. A.g.e., 381.

karakter, yeri geldiğinde, amaçları uğruna bir yanaşmaya yalvarabilmekte, onun ayağına gidip ondan özür dileyebilmektedir. Murtaza Ağa, bunları belli bir bilinç seviyesine ulaştığı için yapmaz. Onun için tek bir gerçek vardır: Amaç. Amaçları uğruna küçülmeyi, alçalmayı göze alır. Sözüne sadık değildir. Her an her şeyi yapabilir. Bizzat köy köy dolaşıp Memed'in etrafındaki çemberi daraltmaya çalışır. Kendini olayların içine atar. Bir yandan da Memed'in gelip kendisini öldürmesinden ölesiye korkmaktadır. Kendini diğer ağalardan da üstün görür. Tazı, Memed'in ölüm haberini getirdiğinde, kendisini diğer herkesten fazla para vermek zorunda hisseder. O, koskoca Murtaza Ağa'dır. Murtaza Ağa'nın karısıyla olan ilişkisi de diğer ağalardan farklıdır. Güçlü ve akıllı bir Yörük kadınıyla evlidir. Bu kadın, ağanın hayatındaki pek çok işin kolaylaşmasını sağlar, bazı işlerini bizzat halleder.

Murtaza Ağa'yla, Topal Ali'yi yanına almak istediği zaman tanışırız. Ağalar içinde bir ağadır. Gücü, parası, büyük bağlantıları, toprakları, uşakları vardır. Ama Topal Ali'ye muhtaçtır. Topal Ali'nin kendisini İnce Memed'den koruyacağına dair bir inanç geliştirmiştir. Bu uğurda her şeyi yapar. Topal Ali'ye kardeşiymiş gibi davranır. Topal Ali'nin konumunda olan her insanın isteyebileceği ve parayla satın alınabilecek her şeyi ona sunar. Daha sonra Memed'in öldürüldüğünü sanıp Ali'ye verdiği her şeyi geri alacak ve onu iç çamaşırlarıyla sokağa atacaktır. Ancak, Memed'in ölmediğini öğrenince de yine Topal'ı bulup günlerce ona yalvaracaktır. Bir diğer yandan da Topal'ın arkasından konuşurken negatif bir tavır sergilemektedir. Tipik bir makyevelizm örneğidir. Onun için amaç, araçları meşru kılmaktadır. Amaca ulaşmak için yapılacak her türlü eylem, doğru ve haklıdır. Hiçbir zaman kendisini nasıl bir duruma soktuğunu düşünmez. Topal'a yalvarırken utanç içinde değildir. Sadece yapması gerekeni yapar. Seviyor göründüğü insanlara karşı da böyledir. Karısıyla konuşurken, Yörükler'i aşağılar. Oysa değerli karısı da bir Yörük kızıdır. Yine de, Murtaza Ağa'nın eylemleri üzerinde, bu kadının belirli bir hâkimiyeti vardır. Ağa, hayatındaki bazı konuların kontrolünü karısı Hüsne Hatun'un ellerine bırakmıştır. Akıllı ve becerikli Yörük kadını, büyük bir başarıyla bu işleri halledip ağanın hayatını kolaylaştırmaktadır.

Murtaza Ağa'nın, diğer ağalarla ve jandarmayla yakın bir ilişkisi olsa da, kendini herkesten üstün görmektedir. Tilki, Memed'in ölüm haberini getirdiğinde, müjde parası olarak herkesten fazla para vermiştir. Onun olduğu yerde daha fazla para veren olmamalıdır. Memed'in yakalanması ve ortadan kaldırılması için de bizzat çalışır. Birçok yere gider, Memed'i bulabilmek için iz sürücülerle, diğer ağalarla, jandarmayla işbirliği yapmaya çalışır. Murtaza Ağa'nın Memed'in kurşunundan kurtulması ironik bir şekilde olur: Başına yorganı çekerek Memed'in kendisini öldürmesinden kurtulur.

Memed ve Murtaza Ağa'nın çatışması, birbirlerini bir defa görmelerine rağmen uzaktan uzağa yaşanır. Bu çatışmanın merkezi, Memed değil; Murtaza Ağa'dır. Kendini hiç görmemiş, hiçbir tehditte bulunmamış Memed, Murtaza Ağa için korkunç, kaçılması

gereken bir "gölge figürü"dür. Ali Safa Bey'in bir önceki ciltte öldürülmesinin ardından, bu ciltte ölüm sonrasında evde yaşanılanlar anlatılırken, Murtaza Ağa, Memed'le ilgili fantastik ögelerle süslenmiş korkular geliştirmeye başlamaktadır:

> *"Öldürdü bir karış boylu da, armut boyunlu öksüz İnce Memed, Ali Safa Bey gibi bir aslanı. Öldürdü arkadaşlar, akrabalar, hısımlar. Öldürdü koca İstiklal Savaşı yiğidini, Tufan Paşa'nın, Doğan Paşa'nın arkadaşını. Buna yürek nasıl dayanır. Kokuttu ölüsünü de bu sarısıcakta. Buna da yürek hiç dayanmaz. Daha once de Abdi Ağamız'ı öldürmüştü. Beş köyün ağasını, dinimizin direğini. Fıkarayı ala gözlerinden kurşunlayarak... Daha kimleri, kimleri öldürmedi bu İnce Memed... Hançeriyle ağa kadınlarının karnını deşip bebeklerini dışarı çıkarıp, ölü bebekleri de nişan tahtası yapıp kurşunluyormuş. Zenginlere böyle yapıyormuş, o neysem ne, ya fıkaralara, ne diyelim, onları da yollar boyunca diziyormuş. Şimdi buradan dağlara gitmiş, Çiçeklideresi'ne, İstiklal Mücadelesi kahramanımız Çiçekli Mahmut Ağa'yı öldürmeğe."*[266]

Murtaza Ağa, Ankara'ya, Memed'le ilgili yalanlarla ve iftiralarla dolu dilekçeler yollamakta ısrar etmektedir. Bir yandan da bu durumla ilgili vicdan azabı çektiği anlar yaşar. Ancak Ağa, Memed'in bütün ağaları öldürmeyi istediğine ve sıranın kendisine de geleceğine inandığı için, Ankara'yı böyle telaşlandırmanın yanlış bir şey olmadığına da karar verecektir. Zaten Murtaza Ağa, sadece Memed'den değil, köylülerden de korkmaktadır ve bu korku, aynı zamanda bazı ağaların zihni yapılarının ifadesi açısından önemlidir:

> *"Bu İnce Memed eğer o dağlarda bir yıl daha kalırsa olmaz, olamaz. Alıştırır köylüleri. Bize düşman olmaya da alışırlarsa köylüler, işte sen o zaman seyreyle gümbürtüyü. Yıkmadık ev, sönmedik ocak koymazlar Çukurova'da. O köylüler, o dünyanın en ikiyüzlü insanları ellerine bir fırsat geçmesin, derimizi havada yüzerler. Ankara'yı böyle telaşa vermek iyidir ve gerçektir. Yılanın başı küçükken ezilmeli dedik."*[267]

Murtaza Ağa, kendi çatışmasını yaşarken Memed'den korunmak için elinden geleni yapacak, asıl çatışmanın gerçekleştiği karşılaşma sahnesinde, Memed'den çok kolay bir yolla kurtulacaktır: Yorganın altına gizlenerek. Bu çatışma, metinde daha önce hiç görülmemiş ironik bir yapıya sahiptir.

Bir Güç Öznesi Olarak Mahmut Ağa: Metnin sonunda, Memed tarafından öldürülen Mahmut Ağa ise, aslında Memed'le olan çatışmada dolaylı bir yere sahiptir. Mahmut Ağa, Toroslar'ın *"en soylu ocaklarından birisinden"*[268] gelmektedir. Büyük şehirlerde okumuş; ancak babası ölünce onun yerine geçmek için Çukurova'ya geri dönmüştür. Ağalığının daha

---

[266] Kemal, Y. İnce Memed III. A.g.e., 24-25.
[267] Kemal, Y. İnce Memed III. A.g.e., 34.
[268] Kemal, Y. İnce Memed III. A.g.e., 366.

ilk günlerinde, babasının mezarına sövdüğünü duyduğu bir köylüyü, atıyla çiğneyerek öldürmüştür. Ağa, babadan kalan varlığını, köylülere hayvan dağıtıp, o hayvanların yavrularının üçte birini alarak çoğaltmaktadır. Zamanla, kızdığı insanları atına çiğnetmeyi de bir alışkanlık haline getirir. Birinci Dünya Savaşı'na kadar, kurduğu bu düzen içinde, gittikçe güçlenerek yaşamını sürdürmüş; ancak savaş zamanında zorlanmaya başlamıştır. Köylüler, artık hayvanları ağaya vermemekte, asker kaçaklarının köyleri talan ettiğini söylemektedirler. Ağa, bir gün, Sakızlı Köyü'ne gidip, Muhtar Musa'yı yanına çağırmış ve köyde hayvan kalıp kalmadığını sormuştur. Hiç hayvan kalmadığı cevabını da alınca, köyü olduğu gibi sürgüne zorlamıştır. Bu olaydan sonra kimse Mahmut Ağa'ya yalan söyleyememiş, Sakızlı köyü sakinleri de ağıtlar eşliğinde kasabaya kadar ulaşmışlardır. Bütün köy, hayatta kalabilmek için, karaçalılıkla dolu bir toprağı zorlukla temizleyerek, burada tarımcılığa başlamış, zamanla yeniden güçlenerek para da kazanır olmuştur. Bu yeni köye de Yalnızyurt adını vermişlerdir. Mahmut Ağa, bir gün bu köyü ziyarete gelir ve Muhtar Musa onu karşılar. Mahmut Bey, Musa'ya bu köyü de boşaltmalarını söyler. Köylüler, köylerini terk etmeyince de köyü ateşe verdirir. Mahmut Ağa'nın adamları ve köylüler arasında gerçekleşen çatışmada, Kasım, Mahmut Ağa'nın kardeşi Salih'i öldürmüştür. Mahmut Ağa, ne kadar arattıysa da Kasım'ı bulamamış, Yalnızyurt Köylüleri ise tamamen ortadan kaybolmuşlardır. Mahmut Ağa, İnce Memed'in, Yalnızyurt köylülerini de tarafına çekerek, kendisine başkaldıracağından endişelenmektedir. Ama bir yandan da İnce Memed'i kolaylıkla yakalayabileceğine inanmakta, Murtaza Ağa'ya misafir olduğu bir gün, endişeler içinde bulduğu Hüsne Hatun'u sakinleştirmeye çalışmaktadır.

> *"Onun hiçbir kıymeti yok Hüsne Hatun. Yarın öbür gün atıma binerim, giderim dağa ve hem de onu kulaklarından tutup sana, ve hem de öz be öz senin için onu kulaklarından tutarım, bu konağa, bu odaya, sana getiririm. Yoook, onu sağ istemiyorsan eğer, onun kellesini yine kulaklarından tutar getirir senin önüne atarım."*[269]

Murtaza Ağa, Memed'in artık sıradan bir insan olmaktan çıktığının, ezilen halkı temsil eden bir güç olduğunun farkında değildir. O, Memed'i tek bir kişi olarak görmekte ve Memed'i kolaylıkla yenebileceğini zannetmektedir.

İkinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler

Bir Anne Figürü Olarak Hürü Ana: Hürü Ana, gerçek annesinin ölümünden sonra, Memed'i çocuğu gibi kollamakta olan bir anne figürüdür. Kendine has doğruları vardır. İnatçı, güçlü bir Çukurova kadınıdır. Kocası öldürülmüştür. Yalnız yaşar. Köyün en önemli güçlerinden biridir. Aynı zamanda insanların korktuğu ama saygı duyduğu bir "akıl hocası"

[269] Kemal, Y. İnce Memed III. A.g.e., 377.

figürüdür. Hürü Ana, Memed'in bir ölüp bir dirildiği haberleri karşısında, bu yaşlı, güçlü kadın imajını doğrulayan şu sözü söyleyecektir: *"Demir olsaydım çürürdüm, toprak oldum da dayandım."*[270]

Memed ve Hürü Ana'nın çatışma noktası, Hürü Ana'nın Memed'i bir evlat, Memed'in de Hürü Ana'yı bir anne yerine koymasıyla ilişkilidir. Memed'in, büyük kararlar vermeden önce mutlaka bu yaşlı kadını ziyaret etme eğilimi vardır. Köyünde olup bitenleri Hürü Ana'dan öğrenir. Hürü Ana için de Memed bir kaybolmuş, yardıma muhtaç çocuktur. Aynı zamanda bir kurtarıcı, bir ideal yaşam ümididir. Hürü Ana, bu iki algı düzeyini çoğu zaman birbirlerine karıştırmakta, eylemleri ve söylemlerinde, tutarsız bir bütünlük sergilemektedir. Ama Memed'in Hürü Ana ile olan ilişkisi, Osman Koca ile olan ilişkisine benzer. Bu insanlar, kesinlikle kırılmamaları gereken önemli kişilerdir: Onlar ailedir.

Hürü Ana'nın, metnin çatışmalarının en önemlisi olan Memed'in hastalığı ve iyileşmesi konusunda da önemli bir yeri vardır. Memed'e bir şey olabileceği ihtimaline kesinlikle inanmayan bu kadın, bir şekilde Memed'i bulmayı başarır ve hatta onu iyileştirir.

Memed'in Yağız At'ını yalnız başına görünce, ona Memed'i sorar. Bu ifadelerde, Hürü Ana'nın temsilcisi olduğu zihni yapının –halk inanışlarının- etkisi de görülmektedir:

> *"Güzelim elma gözlü, kız suratlı Yağız At. Keklik sekişlim de ceren bakışlım. Sırma yelelim de ipek kuyruklum, sen Köroğlunun Kıratı'na benzersin, kanat takarsın da göğe uçarsın, yedi günlük yolu, bir göz açıp kapayıncaya kadar aşarsın. Senin binicine kurban olsun Hürüce, sen onu neyledin nettin, söyle bana, nolursun? Onu alıcı kuşlara, yırtıcı kaplanlara, yedi dilli yılanlara mı kaptırdın, söyle sana kul olayım, sen ne yaptın binicini? Söyle bana binicini, bir haber ver ondan, Hürüce Ana da kurban olsun sana, hemi de tırnaklarına, onu bir derin yardan mı uçurdun, derin derin sulara mı düşürdün, onu gittin de azılı, kurt dişli candarmanm kurşununa mı teslim ettin, söyle elma gözlü, kız suratlı yağız at... Sen Hazreti Ali'nin Düldülü'ne benzersin. Yüz bin kılıç içinden de süzülerek çıkarsın, söyle bana ne yaptın binicini, yangınlar mı onu elinden aldı, hasta mı, sayrı mı oldu, söyle ona ne oldu? Sen, adı güzel, kendi güzel Muhammed'in Burağına benzersin, pervaz vurup gökyüzüne uçan. Hızırın Benlibozu'na benzersin, yedi denizler üstünde yürüyen [...]"*[271]

Hürü Ana, Memed'in ölüm ihtimaline karşı kesin bir taraflılık sergilemektedir. Memed, ölemez. Ölse, anası bunu bilir. Bu nedenle, Memed'i bulmak için yola çıkar ve uzun uğraşlardan sonra "oğlunu" bulur. Kimsenin bulamadığı Memed'i Hürü Ana'nın bulmasının sebebi, onların arasındaki ruhsal ve sevgisel bağdır. Memed'e kavuşmak için gözlerinin bağlanmasına bile razı olacaktır. Hürü Ana'nın nahif bir yanı vardır. Ona ördüğü çorapların, heybesinde taşıdığı narların, bu adamın kurşun yaralarına iyi geleceğine inanır.

---

[270] Kemal, Y. İnce Memed III. A.g.e., 268.

[271] Kemal, Y. İnce Memed III. A.g.e., 269-270.

Hürü Ana, başka şeylere de inanır. İncelenen metnin en önemli ayırıcı ögelerinden biri olan Kırkgöz Ocağı'na bu nedenle gider, burada Anacık Sultan'ı bulur. Kırkgöz Ocağı, bir Çukurova miti ve aynı zamanda bir Çukurova gerçeğidir. Bugün Kemaliye'ye bağlı Ocak Köyü'nde bulunan Hıdır Abdal Sultan Ocağı, bu ocaktır. Hürü Ana'nın ocağa inancı o kadar büyüktür ki, ocağın piri Anacık Sultan'ın, ortada hiçbir efsun olmadığına dair sözleri, onu hiç ilgilendirmez. Anacık Sultan da Memed gibi bir mitin ağırlığı altında ezilmektedir. Anacık Sultan'dan beklenen olağanüstü işlerin yapılması imkânsızdır. Ama ortada yüzlerce yıllık geçmişi olan bir gelenek vardır. Anacık Sultan, bütün sırrın toprakta, Çukurova'da, orada yetişen çiçekte, o doğada beslenen hayvanda olduğunu söylemesi, artık önemsizdir. O ne derse desin, mit yaşamaya devam edecektir. Hürü Ana, burada, mitin yaşamasını sağlayan kolektif bilinçdışını temsil eder. Memed, olağanüstüdür, Ocak olağanüstüdür, Anacık Sultan olağanüstüdür. Ve bütün bu olağanüstülük, aslında hayatın gerçeğidir. Çukurova'da, gerçek ve hayal yan yana yaşayabilmektedir. Rasyonel düşünce, zaten yenilmiştir. Nihayetinde, bu insanlar üzerindeki bu kadar haksızlığı da açıklamak imkânsızdır. Halkın neden bu kadar ezildiğini anlatabilmek de imkânsız bir ödevdir. Realite, kendi kanunları ile işlemeye devam edemiyorsa, irrasyonel olan realiteyle beraber yaşamaya başlayacaktır. Hürü Ana, Çukurova insanını da temsil eder. Ellerinde hiçbir kurtuluş umudu kalmayan bu insanlar, tabii ki rasyonel çözümler yeterli olmayınca irrasyonel umutlara yöneleceklerdir. Memed'e kurşun işlemediğini düşünmek, bir kurtuluş ümididir. Memed'in erenler tarafından götürüldüğüne inanmak bir kurtuluş ümididir. Anacık Sultan'ın Memed'in kurşun yaralarına iyi geleceğine inanmak, bir kurtuluş ümididir. Hürü Ana, tam da bu kurallara göre yaşayan Çukurova insanının bir temsilidir.

Köylüler: Köylüler ve hatta konargöçer Yörük obaları, Memed'in koruyucularıdır. Memed, vurulduğunda bir Yörük obasına sığınır. Burada tedavi görür. Yörükler, Memed'i dağda bir mağarada saklarlar. İçlerinden hiç kimse Memed'in yanlarında olduğunu kesinlikle söylemez. Hürü Ana'ya bile çok zor güvenip onu Memed'in yanına götürürler. Memed, onlar için de bir kurtarıcı figürüdür. Konargöçer olsalar da kendi beyleri onları korumak için her şeyi yapsa da, onlar da nihayetinde bir yerden bir yere giderken ağaların topraklarından geçmektedirler. Ağalarla iletişim halinde olmak zorundadırlar. Çukurova toprağının yağmalanması, onlar için de büyük bir problemdir. Bu insanlar, geleneklerine bağlı bir hayat sürerler. Zamanın dışında yaşamaktadırlar.

Köylüler, incelenen metinde Memed'le olan ilişkilerini, bir önceki metne nazaran bir adım ileri götürürler. Bu ilişki, Memed'i mitik bir şahsiyet olarak görme fantezisi üzerine kuruludur. İncelediğimiz metinde Memed, artık olağanüstü özellikleri daha da yoğun olan bir kahraman figürüdür. Daha önce de dile getirdiğimiz gibi, Memed ikinci kitapta sadece gözünden vurulabilen bir yarı-erendir. Bu kitapta, köylüler Memed'in öldüğüne; ama erenlerin gelip onun cesedini götürdüğüne, Memed'in yeniden dirilip yine Çukurova'ya indiğine inanmaya başlarlar. Memed, artık yeşil libaslar giyip yeşil takkesi ve tüfeğiyle

dağlarda gezmekte ve gördüğü her ağayı, her kötü insanı öldürmektedir. Memed, artık ilahi irade tarafından da kutsanmıştır.

Gerçek dünya, başa çıkılmaz bir hâl almıştır. Bu dünyada hak-hukuk kalmamıştır. Evler yakılmakta, köyler boşaltılmaktadır. Hükümet, kötünün yanındadır. Açlık ve çaresizlik, bu dünyaya hâkimdir. Bu psikoloji, köylülerin kolektif bilinçdışını tetikleyerek, olağanüstü kurtuluş umutlarının yaratılmasına neden olur. Memed, köylülerin gözünde arketipik bir figür olarak gelişmeye başlar. Böyle bir güç karşısında, reel dünyanın fiziki güçleri çaresiz kalacaktır. Köylüler, bilinçsiz bir psikolojiyle bu umuda tutunurlar.

Uzak Kişiler

Arif Saim Bey ve Jandarma Güçleri: Arif Saim Bey, yukarıdaki ciltlerde ifade edildiği üzere, gerçek bir kişi olan Ali Saip Ursavaş Bey'in yeniden canlandırıldığı bir karakterdir. Bölgedeki en güçlü kişi olduğunu söylemek, yanlış olmayacaktır. Arif Saim Bey, Ankara'ya kendisi ile ilgili telgraflar çekilince, kasaba ileri gelenlerini toplayarak, Memed'i müdafaa edebileceğini söyleyerek, bu insanları gizliden tehdit etmektedir. Arif Saim de makyavelist bir karakterdir. Bütün ağaların, beylerin, kasaba ileri gelenlerinin açık noktalarını bilmektedir.

Jandarma, taraf değiştiren gücü ifade eder. Görevi, halkın refahını sağlamaktır. Hükümetin görevi, vatandaşının mutlu ve huzurlu bir hayat sürmesini sağlamaktır. İnsanlar devlet için varolmazlar. Devlet, insanlar için vardır. Ama jandarma bu bilinçte değildir. Zaten varolan haksız düzenin tarafına geçerek, bu düzenin kuvvetlenmesine neden olmaktadır. Koruması gereken halkı falakadan geçiren, önüne geçmesi gereken ağaların emirleriyle eyleme geçen bir güçtür. Bir yandan, yapması gerekeni yapmaktadır; ama diğer yandan bunu yaparken kullandığı motivasyon yanlıştır. Memed, adam öldürmüştür. Memed bir suçludur. Jandarmanın, suçluyu yakalaması, suçlunun cezasını çekmesi gerekir. Bu, matematiksel realitedir. Ancak okur, Memed'i katil yapan unsurlarla, manevi bağ kurmaktadır. Memed, okurun bilinçaltında da haklı bir kurtarıcıdır ve Memed'in yakalanması istenmemektedir. Yine okur, ağaların ortadan kaybolmasını, jandarmanın kökten değişim göstermesini, Memed ve Seyran'ın bir arada kalmasını, köylünün karnının tok olmasını, köylünün mutlu olmasını ister. Bu nedenle, jandarma doğru motivasyonla Memed'i aramış olsa da, jandarma benimsenmeyen değerler grubunda kalacaktır. Ama jandarma, Memed'i ararken bu motivasyonla hareket etmez. Jandarma, ağaları rahatlatmanın peşindedir. Memed'in peşine bu itkiyle düşmektedir. Bu nedenle, jandarmanın temsil ettiği tema, benimsenmeyen değerler grubundadır. Sahip olduğu gücü, halk için değil; halka karşı kullanmakta ve daha da kötüsü, bunun meşru olduğunu zannetmektedir.

Jandarma, aslında hükümeti temsil eden figürdür. Eşitliği ve düzeni sağlaması gerekirken, ağaların; yani eşitsiz gücün tarafına geçmiştir. Köy, kasaba ve hükümet arasındaki kanuni köprü olma vazifesini, bu nedenle kötüye kullanmaktadır. Ağaların isteğine uyarak, İnce Memed'i köy basan, adam öldüren, kadınların ırzına geçen, hırsızlık yapan bir eşkıya olarak göstermeye çalışmaktadır. Ayrıca Memed'i yakalamak, eşkıya için bir güç gösterisi, bir arzu nesnesidir. Bu jandarmaların içine, ender de olsa Memed'i koruyan tipler de bulunmaktadır. Ama geneli göz önünde tuttuğumuzda, Memed ve jandarmanın bir çatışması vardır. Jandarma, Memed'i yakalamak isterken, nizamı sağlamanın ötesinde bir arzunun da peşindedir: Ağaları memnun etmek. Bu amaçla, Memed'in bulunması için makyevel yöntemlere de başvurulmaktadır. Kitabın ilk bölümlerinden birinde, küçük bir çoban çocuğunun köpeğini, Memed'in yerini söyletmek için öldürürler. Oysa çocuk Memed'in yerini bilmez. Falakaya yatırılır, yine bir şey söyleyemez. Sonunda köpeği öldürmekle tehdit eden jandarma, çocuğu konuşturur. Küçük çoban, Memed'in bir yöne gittiğini uydurmak zorunda kalır. Jandarma, buna rağmen çocuğun çok sevdiği köpeğini vurup öldürmekten geri durmaz. Halk, böyle böyle jandarmaya da ağaya da düşman olmaktadır. Aslında bu stratejiler, güçlü olanların zayıflarla olan mesafelerini açmaktan, güven duygusunu kaybetmekten başka işe yaramamaktadır. Jandarmanın içinde, işkence yaparak insanları konuşturmayı gelenek, hatta görev hâline getirmiş tipler vardır. Jandarma, bu durumu kendi içinde rasyonalize etmektedir. Ortada bir amaç, yapılması gereken bir iş vardır. Bu işin yapılması için gereken güç, ellerindedir. O hâlde bu güç kullanılmalıdır.

İncelenen metinde, ağalar biraz daha geri plana düşerken, jandarma, Memed'in karşısında daha büyük bir güç olarak görülmeye başlar. Artık Memed'in yakalanması, jandarma için bir namus meselesidir. Özellikle ilk baskında bir grup eşkıyayı öldürüp, Memed'i ortadan kaldırdığını zanneden jandarma yüzbaşısı, Memed'i yakalama işini patolojik bir takıntı hâline getirmiştir. Bu arada jandarma, şekilci ve değişmez bir inanca sahiptir. Onları yıllardır uğraştıran, pusulardan kaçan, bir türlü yakalanamayan Memed'in fiziksel olarak çok farklı bir insan olması gerektiğine inançları tamdır. Memed karşılarına geçip "Ben İnce Memed'im" dediğinde bile ona inanmayacaklardır.

Jandarma, ağaların kuklası olmuştur. Halkı koruma otoritesinin bir parçası olmaları gerekirken, güçlüyü korumaktadırlar. Kanun dışı yöntemleri vardır. İnsanlara istediklerini söyletmek için işkenceye bile başvururlar. Bu, aynı zamanda ileride ele alınacak olan bir zihniyet meselesidir. Görülüyor ki, hükümetin iç işleyişi ve birimleri arasındaki koordinasyon henüz oturmamıştır. Jandarma, bu boşluktan yararlanır. Taze devlette, kontrol mekânizması zayıftır. Hükümet güçleri, sorumlu oldukları bölgelerde diktatör davranışı sergileyebilmektedirler. Üst basamakların, alt basamakları kontrol etme yeterliliği henüz gelişmemiştir. Hükümet, jandarma ne söylerse, telgrafta ne yazarsa ona inanmak durumundadır. Böyle bir hiyerarşik boşluk içinde de jandarma, köylüye karşı yeni bir güç

oluşturmaktadır. Bir diğer güç olan ağalarla da işbirliği yapıyor olmaları neticesinde, köylünün kendisinden başka güvenecek kişisi kalmamaya başlar.

Anacık Sultan ve Kırkgöz Ocağı: İnce Memed serisinde, arketipik düşüncenin ön plana çıkmaya başladığının temsilcisi olan Anacık Sultan ve Kırkgöz Ocağı, bir zihniyetin ifadesi olarak önemlidir. Anadolu halkı, batılı halktan farklı olarak olağanüstü ile, mit ile, ritüel ile ilişkisini kesmemiştir. Bugün de bunu Anadolu'nun pek çok yerinde canlı olarak görürüz. Aslında bu tutum, C.G. Jung gibi bazı araştırmacılara göre, ruhsal bütünlüğümüzü korumak için gereklidir. Kırkgöz Ocağı, yüzlerce yıldır dokunulmaz bir mit olarak bu insanların kolektif bilinçdışında yer kaplar. Bu ocak, Osmanlı padişahlarının bile sefere çıkmadan önce gelip el aldığı bir yerdir.

Metnin temel özelliklerinden biri, mitik anlatının önceki metinlere göre yoğunlaşmasıdır. Kırkgöz Ocağı ve Memed'in ölümden döndüğü inancı, bu mitik söylemin temellerini oluşturur. Kırkgöz Ocağı, efsanevi bir yerdir. Efsanevi mekân, efsane anlatımının özelliklerine uygun bir ifadeyle aktarılır:

> *"Kırkgöz pirlerinin kırk tane gönül gözleri olurmuş, biriyle mağribi, birisiyle maşrıkı görürlermiş. Birisiyle cenneti, ötekiyle cehennemi, birisi iyi insanda, birisi zalimdeymiş. Biri geçmişte biri gelecekteymiş. Birisi karıncada, birisi kuştaymış. Yağmurda, bulutta, suda, ateşte, yıldızlardaymış... Birisi insan yüreklerindeymiş. Bu kapıdan içeriye, bu kapı olduğundan beri kötülük, haram, zulüm girememiş. İşte şimdi de insan azıp, dünya kirlenince bu kapıdan artık kolay kolay girilemiyormuş. Anacık Sultan o da çok gençliğinde yakışıklı genç bir zalim beyin direnişini kıramamış, onun adımını eşikten içeriye attırmış da, geyikler yedi yıl onun semtine uğramamış, bulut o durduğu yerden çekilmiş gitmiş, güvercinler bir daha o yörelerde kanat çırpmamışlar, su tersine akmamış, kayalar çatırdayıp sarı, mavi çiçekler çakmaktaşlarına yaramamışlar."*[272]

Kırkgöz Ocağı ile ilgili kısımlarda, zamanda geriye doğru atlanarak, Sultan Murad zamanları da anlatılmaktadır. Bu dönemde olduğu ifade edilen olaylar, ocağın asıl mitini oluşturur. Bölüm, -miş'li geçmiş zamanla, masal unsurlarına uygun bir ifadeyle ele alınmaktadır:

> *"Sultan Murad da yiğit, gözünü budaktan esirgemez bir padişah imiş. Bağdat üstüne sefer eylemeye karar vermiş. O kavli kararında olsun, Murad'ın anası bir gün padişah oğlunu huzuruna çağmış 'Oğlum Murad,' demiş, 'Sefere gidiyordun Bağdat üstüne, hayırlı uğurlu kademli olsun. Osmanlı büyük bir devlet, senin de yer götürmez askerlerin var, var ama Bağdat da yenilir yutulur lokma değil, karşındakiler de epeyce güçlüler. Onun için sen sefere giderken, yolunun üstündeki Kırkgöz Ocağı'na*

[272] Kemal, Y. İnce Memed III. A.g.e., 303.

uğramadan, onların desturunu almadan gitme.' (...) Onlar ocağın aşağısına gelince bir çatırtıdır almış dünyayı, bir de gözlerini açıp bakmışlar ki, yer gök, dağlar taşlar, kayalar mavi çiçeğe durmuş. Padişahtır atından inip yukarı doğru akan suda aptest almış, ardından da yere kapanıp üç kez toprağı öpmüş. Dış kapıya kadar yedi kez aynı şeyi yapmış. O kapının önüne varınca kapı kendiliğinden açılmış. Murad'dır hemen niyaza durmuş. İkinci, üçüncü kapıda da aynı işi yapmış. (...) Genç Osman Bağdat düşer düşmez, kellesi kucağında yola düzülmüş, doğru Kırkgöz Ocağı'na gelmiş, kapıda durmuş öyle, atının üstünde dimdik. Kellesi yokmuş ki niyaza dursun. O da öyle durmuş orada, kalmış... Bu sırada pir işi anlamış dışarı çıkmış:

'Gazan mübarak olsun Genç Osman,' demiş. 'Var git yoluna. Bundan sonra bu ocak senin yüzü suyun hürmetine kan ocağı olacaktır, ölümcül yaralılar, can çekişenler bile gelse sağalıp gideceklerdir.'

Genç Osman bu sözler üstüne atını üzengilemiş, Kırkgöz Ocağı'nın kapısından fırlamış çıkmış, şu yüce dağların mor dumanlarına karışmış gitmiş. İşte o gün bu gündür Genç Osman'ın kır atı bu dağlarda dolanır durur derler."[273]

Kırkgöz Ocağı'nın etrafında yoğun bir sis gibi mitlerden oluşmuş bir örtü vardır. Anacık Sultan da ocağın, son temsilcisidir. Bu noktadan hareketle diyebiliriz ki, mit, artık yavaş yavaş gücünü kaybetmektedir. Reel, yavaş yavaş irrasyonel olanın etrafını sarmalamakta, onun yok olmasına neden olmaktadır.

Anacık Sultan da olağanüstülüğe inanmamaktadır. Olağanüstü olan tek şey, bereketli Çukurova toprağıdır. Her türlü ilaç ve her türlü kaçış Çukurova'da gizlidir. Ama Anacık Sultan bunları söylese de Hürü Ana gibi eski geleneğin temsilcileri onu anlamayacak, ona inanmayacaktır. Anacık Sultan, şamanist bir figür olarak değerlendirilebilir. O, postnişinliği el alarak ve kan bağıyla elde etmiştir. Bu, şamanist sistemdeki aydınlanma aşamalarında görülen bir özelliktir:

"Bir şaman olmanın üç yolu vardır: Birincisi birdenbire çağırılmayla (...); ikincisi, şaman mesleğinin ırsi olarak nakledilmesiyle ve üçüncüsü kişisel araştırma ya da daha nadir bir şekilde, klanın iradesiyle."[274]

Anacık Sultan her ne kadar bir gize, olağanüstü güçlere inanmıyor, her şeyin nedeninin ve çaresinin bereketli topraklar olduğunu düşünüyor olsa da, yine de varlığı kitlenin bilinçaltında iyileştirici özelliklere sahiptir. Memed de bu kitlenin bir üyesidir. Şamanik bir psikolojik iyileşme yoluyla, Memed gerçekten iyi olur ve yola çıkacak gücü kendinden bulur.

---

[273] Kemal, Y. İnce Memed III. A.g.e., 305-310.

[274] Eliade, M. (2015). Doğuş ve Yeniden Doğuş "İnsan Kültürlerinde Erginlenmenin Dini Anlamları. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 177.

Yine de Anacık Sultan bilmektedir ki, eski geleneğin son temsilcileri de öldükten sonra, ocağın sırrı tamamen solup yok olacaktır. Anacık Sultan, kendini gerçekleştirme noktasına erişmiş, birey varlığını tamamlamış bir insan figürüdür. Mit kaybolmaya başlasa da, bu mitin devam etmesini sağlamak için ocağın mührü olan yüzüğü Memed'e devreder.

Topal Ali ve Eşkıyalar: İlk kitaptaki takip sahnelerinde Topal Ali'nin yaşadığı iç çatışmadan itibaren, Memed ve Topal Ali her geçen gün birbirlerine daha da yaklaşmaktadırlar. Arayan ve aranan, birbirlerinin dostu olmuştur. Topal Ali, Memed'e yürekten bağlıdır. Memed de Topal Ali'ye güvenmektedir. Memed'in bir kaçak olması, bütün çatışmanın nedenidir. Murtaza Ağa gibi kişiler, Topal Ali'yi, Memed yüzünden kullanmak istemektedirler. Ancak Topal Ali, nihai noktada Memed'in adamı olmaya devam etmektedir.

Mekân

Diğer iki metne göre bu metinde, dekorlar biraz daha ön plana çıkmaya başlar. Panorama ve peyzaj, yine metnin tamamına hâkim bir güçtür. Bu iki unsur, birbirinden güçlükle ayrılabilmektedir. Çünkü panorama çok güçlü ve baskın bir konumdadır.

Dekor

Eserde, Çukurova'nın geleneksel köy evlerinin yapısı ve görünüşü ile ilgili şu bilgiler verilmektedir:

> *"Çukurova'daki köy evleri genellikle sazlarla kamışlardan, bir de cilpirti dedikleri çadırlardan kurulur, huğ denilen bu evler dikdörtgen biçiminde, uzunlaması en çok yirmi beş, otuz adım, enlemesi on adımla on beş adım arası olurdu. Yan duvarları kamışsa, kamışlar, uzatılmış kalasların üstüne dikine dizilirdi, çitse, dikilmiş kazıkların arası ince cilpirti çubuklarıyla örülürdü. Duvarın yüksekliği iki buçuk metreden fazla olmazdı. Kamış çitlerin de, cilpirti çitlerinin de içi toprakla kalınca sıvanır, bu sıvaların üstü de Hemite Dağı yörelerinden getirilmiş mavi, sarı, yeşil, kırmızı topraklarla boyanır, süslenirdi. Huğların üstü çoğunlukla sazlarla örtülürdü. Yalnız çok zengin insanların evlerinin, o da çok seyrek, duvarları taştan örülürdü. Bu yörede yalnız Talip Bey'in iki katlı konağının duvarları taş, damı kiremit, pencereleri de camlıydı. Ve bu konak düz ovanın ortasında apak parıldayarak yeni dikildiğinde uzun bir süre dillerde dolaşmış, salt bu konağı görmek için uzak köylerden, dağlardan meraklı konuklar gelmişlerdi."*[275]

Hürü Ana, tek göz bir evde yaşamaktadır. Bu evin içinde uyur, yemeğini yapar, işlerini görür. Çoğu zaman el işleri yapan bu kadının evinde, el işlerine ait malzemeler vardır.

---

[275] Kemal, Y. İnce Memed III. A.g.e., 239.

Karanlık ve basık bir evdir. Ama koruyucu bir özelliği de vardır. Hürü Ana, Memed'i bu evde bir gece saklarken, evin etrafına yığılmış eşyaları, yüklükteki nesneleri kapıya yığarak onu korumaya çalışmıştır.

Yörük Beyi'nin çadırı, beş direkli bir Yörük çadırıdır. Duvarlarında boydan boya halılar, el işlemeleri vardır. Çadır direklerine asılmış al işi bakır sanat eserleri, cezveler bulunur. Bu çadır, göçüp gitmekte olan Yörük geleneğinin bir simgesidir. Normal şartlarda, yedi direkli olması gerekir. Ama Yörükler de, yerleşik Çukurova köylüsü gibi gün geçtikçe güçlerini yitirmektedirler. Aslında çok varlıklı olan bu tip topluluklar, oradan oraya göçerken toprakların azalması neticesinde, varlıklarının bir bölümünü ağalara vermek zorunda kalarak, yavaş yavaş fakirleşmektedirler. Çadır, olağanüstü bir güzelliğe sahiptir. Çukurova'nın renklerinin işlendiği kilimler yüzünden rengarenktir. Yerlerde çok değerli halılar vardır.

> *"Çadırın içinde şöyle bir göz gezdirdi. Orta yerde bir çatalın üstünde irice bir şahin duruyor, çakmak çakmak gözleriyle fıldır fıldır Hürü Ana'ya bakıyordu. Ocağı batasıca kuş, diye geçirdi içinden Hürü Ana, benden ne istiyor ki bu, benimle ne alıp veremediği var ki... Her yan, çadırın içi çok değerli, her birisi bir Arap at, çift hörgüçlü bir deve eden değerli kilimlerle döşeliydi. Hürü Ana kilimci birisi olduğundan, onun üstüne kilim dokuyan yoktu şu koca Binboğalar'da, ne Kürt'te, ne Kürdistan'da, ne de şol koca çöl Arabistan'da, öyle söylerlerdi, Hürü Ana bile bu çadırdaki kilimlere hayran kaldı. Kırmızılar, sarılar, kahverengiler biribirine karışmış, çadırın içinde uçuşup yanıyordu."*[276]

Ama böyle bir çadırı yaşatmak, çok para gerektirmektedir. Beyin sözlerine göre, bir süre sonra çadır üç direğe düşecektir. Belki daha sonra da tek direkli sıradan bir çadır olacaktır. Bu çadırların hikâyesi, kaybolup giden zengin bir geleneğin ifadesidir:

> *"'Hürü bacım,' dedi Battal Ağa, 'Artık bizim gücümüz yetmez oldu yedi direkli çadıra. Yedi direkli çadırı taşımak için dört deve gerek. Bizde ne deve kaldı, ne de Arap atı... Bizi bitirdiler Hürü bacım, bizim iflahımızı kestiler. Çadır da beş direğe indi. Gelecek yıl üç direğe, ötekisi yıl da bir direğe inecek...'"*[277]

Murtaza Ağa'nın, diğer ağalar gibi büyük ve güzel bir evi vardır. Büyük şehirlerden getirilen eşyaların yanı sıra, geleneği ifade eden eşyalar da bir arada bulunmaktadır. Bu konağın ilk sahibi, Karabet Keklikyan olan bir Ermeni'dir. Murtaza Ağa'nın babası Kekeme Âdem Ağa, bu evi Keramet Efendi'den satın almıştır:

> *"Konak iki katlıydı ve on dört odası vardı. Bir oda da çatı katındaydı ve tavan arasından küçük bir merdivenle çıkılır, icabı hal, başka, gizli bir merdivenden de*

[276] Kemal, Y. İnce Memed III. A.g.e., 286-287.
[277] Kemal, Y. İnce Memed III. A.g.e., 287.

sokağa varılırdı. Kasabanın en güzel, beyaz badanalı, büyük yapılardan birisiydir. Karabet Keklikyan, ustayı ta Sivas'tan getirmişti. Konak yapıldığında hem Ermeniler ve hem de Türkler arasında dillere destan olmuştu. Her odasının duvarı nakışlı ak dişbudak ağacından işlenmişti ki, hiçbir odanın yapısı ötekine benzemiyordu. Birinci katın tabanı çakıltaşlarıyla renk renk döşenmiş, döşemenin tam ortasına da Anavarza'nın oralardan bozulmadan getirilmiş üstünde geyikler, sülünler, mor çiçekler olan bir Bizans mozayığı yerleştirilmişti."[278]

Eserdeki bir diğer konak da, Ümmet'in konağıdır. Ümmet, söylentilere göre eşkıya Keklikoğlu'nun ona olan güvenini suistimal ederek eşkıyayı öldürmüş ve ondan çaldığı paralarla büyük güç ve zenginlik sahibi olmuştur. Bu zenginliğin bir simgesi de, Ümmet'in konağıdır:

"Konağın koskocaman bir sofası vardı, at meydanı gibi. Odalar yanyana sıralanmışlardı. Ümmet en uçtaki odanın kapısını açtı. Ortadaki, her yanı işlemeli tahtalarla çevrilmiş büyük ocakta kütükler yanıyor, ocağın tam alnına asılmış bir büyük, karpuzu pembe işlemeli, mavi gaz lambası ortalığı ışıtıyordu. Oda fırdolayı yumuşacık, renk renk halılarla örtülmüş sedirlerle çevrilmişti. Sedirlerde şişkin halı yastıklar..."[279]

Ev, üst düzey insanlar için bir erk sembolüdür. Bu nedenle önemlidir. Ali Safa Bey'in evi, el değiştirerek Topal Ali'nin olmuştur. Ağalar, bu durumdan rahatsızdır. Ağaların evleri, onları köylülerden ayıran bir barajdır. Köylüler genellikle tek odalı, basık evlerde yaşarlar. Bazılarının ahırı da vardır. Oysa ağalar, genellikle iki katlı, çok odalı, ahşap işçiliği özel olarak başka şehirlerden getirilen ustalara yaptırılmış konak benzeri evlerde ikamet ederler. Topal Ali, Murtaza Ağa'nın konağında kaldığında yatakların, çarşafların güzelliğine inanamaz. Köylünün yaşam standartları göz önünde tutulduğunda bu evler, neredeyse hayal ürünü mekânlardır.

Devletin, bölgedeki ifadesini sembolize eden jandarma karakolu, karmaşık bir kimlik yapısına sahiptir. Bu karmaşa, bir noktada, jandarmanın halkın karşısında olması ve asıl görevini yerine getirmemesi ile özdeşleştirilebilir. Karakol, farklı dönemlere ve farklı kültürlere ait bir kolaj gibidir ve kimliği oturmamıştır:

"Kaza candarma komutanlığı eski bir yapıydı ve çok geniş, bir metre kadar yüksekliği olan bir taş duvarla çevriliydi. Tek katlı hapishane damı da bu geniş avlunun içindeydi. Kumandanlık avlusunda üç tane de antika, üstü işlemeli büyük mermer taş duruyordu. Çok eskiden, eski eserlere meraklı bir Osmanlı yüzbaşısı, bu yapıtları Anavarza Kalesi'nin yakınındaki bir hüyükten kağnılarla getirmişti. Birisinin

[278] Kemal, Y. İnce Memed III. Ag.e., 67.
[279] Kemal, Y. İnce Memed III. A.g.e., 526.

üstünde, caddeye bakan yüzünde çok güzel, düz burunlu bir kadının resmi vardı. Ötekiler asma yaprakları ve koyun başları, beş yapraklı, birbirlerine benzeyen çiçeklerle bezeliydi."[280]

Eserin en dikkat çekici mekânlarından birisi de Kırkgöz Ocağı'dır. Bu ocak, geçmişi çok eskilere dayanan bir kültürün yaşayan son temsilcisidir. Ocağın postnişini olan Anacık Sultan da, bu eski geleneğin yavaş yavaş yok olmakta olduğunun ve kendisi ile birlikte bu geleneğin tamamen öleceğinin bilincindedir. Bununla beraber ocak, bir dekor unsuru olarak güçlü bir kimlik özelliği göstermektedir. Kırkgöz Ocağı'nın iç dekorasyonu, ocağın tarihini ve mistik kimliğini yansıtmaktadır:

"Büyük bir oda geçtiler, burası daha aydınlıktı, yere, tahtaların üstüne nakışlı keçeler sermişlerdi. Bir oda daha geçtiler. Hürü Ana'nın gözlerine burada çok büyük, her yanı tahta işlemeli bir ocak ilişti. Ocakta, yanmamış iri kütükler. Üçüncü oda apaydınlıktı. Dört yanı da apak, turuncu işlemeli patiska örtülerle kaplanmış sedirlerle çevrilmişti. Uzun odanın köşesindeki gene büyük, ceviz ağacından, oymalarla süslenmiş ocağın sağ yanındaki döşeğe serilmiş postun üstünde, ilk bakışta Anacık Sultan olduğu anlaşılan bir kadın bağdaş kurmuş oturuyordu."[281]

Kırkgöz Ocağı, orta ve alt sınıf ile üst sınıf arasında kalmış özel bir mekândır. Her sınıfın saygı duyduğu bu özel mekân, varlıkla yokluğun birarada yaşadığı bir yerdir.

Panorama ve Peyzaj

Çukurova, İnce Memed serisinde, her şeyden bağımsız, her şeye hâkim bir karakter özelliği gösterir. Memed'i jandarmadan ve ağalardan koruyan, bu topraktır. Çok verimli arazilerinin olmasının yanında, eşkıyanın saklanıp uzun süre rahatlıkla yaşayabileceği sarp yükseklikler, mağaralar ve korunaklar vardır. Bu açıdan mekân, Memed'i eşkıya yapan unsurlardan biridir. Dümdüz korunaksız bir arazi, Memed'in eylemlerine müsaade etmeyecektir.

Özel ve önemli unsurların, yükseklerde olduğunu görüyoruz. Kırkgöz Ocağı, buna bir örnektir. Tepeden, bütün araziye hâkim bir noktadan dünyaya bakan Kırkgöz Ocağı, erişilmesi zor bir yerdir. Onu böyle izole yapan da budur. Orda zamanın farklı işlemesini de yine bu durum sağlar. Yaşar Kemal, mekâna ait hususları yazarken, genellikle olay örgüsüne bir ara vermeyi seçmektedir. Çünkü Çukurova, olaylardan farklı bir zamanın içinde yaşamaktadır. Burası, renklerin ve kokuların yoğunluğuyla, görme ve koklama duyularımıza yoğun olarak müdahale eden bir yerdir. Ocağın içinde bulunduğu panorama ve peyzajla bütünleşmiş bir yapısı vardır:

---

[280] Kemal, Y. İnce Memed III. A.g.e., 173-174.
[281] Kemal, Y. İnce Memed III. A.g.e., 314.

"Kırkgöz Ocağı orada, çakmaktaşından apak kayalıkların arasında, iri, yaşlan belirsiz ağaçların yanında, Türkmenin Horasan'dan geldiği yıllardan bu yana durup durur. Eski, çakmaktaşından örülmüş eve üç tane kemerli kapıdan girilir. Kapılar meşedendir ve sağlamdır. Üstüne türlü çiçekler, kuşlar, böcekler, Kur'an'dan ayetler işlenmiştir. Her kapının işlemeleri arasında bir giz, bir afsun gizlidir. Bu ocak Horasan'dan bu yana bütün dertlere deva, hastalara şifadır. Yoksullar, düşkünler, başı dara gelmişler dertlerine çareyi bu ocakta ararlar. O ulu ağaçların altından apak da bir su kaynar, kayaları, köpürerek, gürüldeyerek dolandıktan sonra yamaçtan aşağılara doğru inanılmaz bir hızla taşlan oyarak iner. Kimileri, bu suyun, böyle sonsuz bir hızla akarken birdenbire olduğu yerde durduğunu, durmakla kalmayıp gözüne doğru aynı hızla gerisin geri aktığını gördüklerini söylerler. Toroslarda bunun böyle olduğu tartışılmaz, tartışmak imansızlığı, zındıklığı kimsenin aklından bile geçmemiştir şimdiye kadar. Bahar inince Kırkgöz Ocağı'nın apak, çakmaktaşından keskin kayalıklı dağlarına, bir gece sabaha kadar kayalıklardan çatırtılar gelir, bu gece bütün kuşlar, böcekler, kurtlar, kaplanlar, bilcümle yaratık ayaktadır. Ve sabah açılınca, o sabah, gökyüzünde bir damla bulut bile olamaz, ortalığı göz kamaştıran bir aydınlık doldurur, bu aydınlıkta, bütün ak kayaları, geceleyin sarı çiçeklerin yararak çıktığı, bütün çatırtıların çiçeklerin kayaları yarma sesleri olduğu anlaşılır."[282]

Memed, iç konuşmalarını genellikle Çukurova'da yalnız olduğu zamanlarda yapar. Mekânın görüntüsü ve kokusu, bu konuşmaların gidişatını şekillendirmektedir. Ama Memed, ilk defa bu metinde, varlığının bağlı olduğu yerden vazgeçme noktasına gelir. Seyran'ı alıp bu dağlardan, ovalardan uzak bir yere, bir deniz kıyısına yeni bir isimle kaçmayı istemektedir.

Eserde işlenen bir diğer peyzaj sahnesi de Molla Duran'ın köyüdür:

"Molla Duran'ın köyü şu uzak mor dağların arkalarında kayalıklı, ormanlıklı keskin bir koyağın kuytusundaydı. En yakın köy bir buçuk, en yakın kasabaysa üç günlük yoldaydı. Köyü dünyaya sarp dağları aşan incecik bir çiğir bağlıyordu. Yılın yedi ayı da köyün bütün dünyayla ilişkisi kesiliyordu. Tarlaları yoktu. Kaya aralıklarında buldukları avuç içi kadar topraklara ekinlerini kazma ile ekiyorlardı. Ve çok keçileri, az koyunları, hemen hemen hiç inekleri yoktu. Bu sarpta katırdan başka da binit işlemiyordu. Duran gözünü açtığından beri bol bol kalpak, bol bol mantar görüyordu."[283]

---

[282] Kemal, Y. İnce Memed III. A.g.e., 300.
[283] Kemal, Y. İnce Memed III. A.g.e., 576.

Molla Duran'ın köyü örneği, Çukurova'nın sosyo-kültürel yapısını ifade etmesi açısından önemlidir. Ezilen, fakir köyler sadece Vayvay gibi köyler değildir. Çukurova'nın dört bir köşesinde pek çok insan, olağanüstü şartlarda hayatta kalmaya çalışmaktadır.

Zaman

Memed'in vurulup bir iyileşme süreci yaşadığı noktasından hareketle, bütün olayların birkaç aylık bir zaman dilimi içinde gerçekleştiğini söylememiz gerekir. Metin, bunu net bir şekilde ortaya koymaz. Zaman kavramı belirsizdir. 30 bölüm halinde işlenen olaylarda, çoğu bölüm bir veya birkaç günlük olayları ifade eder. Ama toplamda birkaç aylık bir konu ele alındığına göre, zamanda atlamalar yapılmış olması lazım gelir. Memed'in eylemlerinde, son iki bölümde zaman net olarak belirtilir. Bunun dışında, vurulduktan sonra ne sürede Yörük obasına sığındığını, orada ne kadar kaldığını, dağdaki mağarada ne süre nekahat yatağında olduğu bildirilmemektedir. Bunun yanında, Hürü Ana'nın, Topal Ali'nin, Murtaza Ağa'nın eylemleri, günün bölümlerini ifade eden zaman kavramlarıyla ele alınmıştır. Metinde saat kavramı yoktur. Daha önce incelenen iki kitapta da olduğu gibi, "gün ışıdı, sabah alacasında, akşam vakti" gibi, kesin saat bildirmeyen zaman ifadeleri vardır. Jandarmanın öldürdüğü eşkıyaların cesetlerinin sergilenmesi ve sahiplerince alınmasını ifade eden bölümlerde, "bir gün geçti, iki gün geçti" gibi zaman ifadelerine rastlıyoruz. Hürü Ana'nın Anacık Sultan'ın yanında bir gün kaldığını, Memed'in Hürü Ana'da bir gün saklandığını biliyoruz. Ancak bunlar gibi olaylar dışındaki zaman, net biçimde ifade edilmemiştir. Yine daha önce ifade edildiği gibi, zamandaki belirsizliğin, bilinçli bir yazım tercihi olduğu düşünülebilir.

İnce Memed, mitle gerçeğin iç içe geçtiği bir metin kurgusuna sahiptir. Zamanda geriye doğru atlamalar sıkça görülür. Bu teknik, genellikle tanıtılmak istenen bir kişinin hayat hikâyesi ifade edildiği zaman karşımıza çıkar. Ağaların hepsi bu yöntemle tanıtılmaktadır. Olaylar, çoğunlukla diyalog zamanıyla aktarılmaktadır. Her üç metinde de, uzun zaman dilimlerinin anlatıldığı bölümler vardır.

Konuşmaların ifade edildiği diyaloglar, çoğunlukla yarım günlük veya daha fazla zamanı işaret ederler. Ancak olaylar ve bu olayların bağlantı noktalarında bulunması gereken belirgin zaman dilimleri ele alınmamıştır. Memed'in vurulup iyileşmesi ve diğer olayların iç süreçleri, bütün olayların toplamda birkaç aylık bir zaman diliminde gerçekleştiği düşüncesini doğurmaktadır. Metnin, bu açıdan soyut bir yapısı vardır. Belki de zaman, özellikle belirtilmemektedir. Bazı bölümlerde, zamanda geriye doğru atlamalar yapılarak, bazı kişiler ve bazı mekânların tarihçelerinin anlatma zamanıyla ifade edildiğini görülmektedir. Bunun dışında, olay örgüsünün kilit noktalarını oluşturan hadiseler genellikle diyalog zamanıyla ele alınmıştır. Eserin, diyalogların kullanımı açısından da yoğun bir metin olduğunu söylemek, yanlış olmayacaktır. Kişilerin, bir konuşmayı sabaha alacasına kadar sürdürdüklerini görülebiliyorken, bu konuşmanın tam olarak ne zaman

başladığını bilinmemektedir. Memed de, metinde çok belirgin olarak görülmemektedir. Memed'in sahneye çıktığı bölümlerde de genellikle olay zamanıyla, onun düşünce dünyasının tanrı-anlatıcı gözüyle işlendiğini tespit edilmiştir. Günün zamanları, akşam vakti, ikindi, sabah alacası, *"gün yıkılmış gitmişti, gölgeler uzamıştı"* gibi tanımlarla ifade edilmiştir. Metnin hiçbir yerinde kesinlikle net bir saat veya net bir gün bildirilmemiştir. Olaylar, sanki kendi iç saatlerine göre gerçekleşmektedir. Çok önemli bir hadise, olay zamanıyla kısaca ele alınabilirken, örneğin bir iç düşüncenin, sayfalar süren bir anlatımı olduğu da ifade edilmelidir. Metinde, Kırkgöz Ocağı, Tahsin Hoca'nın anlattığı Pir Sultan hikâyesi gibi bölümler, anlatma zamanıyla ele alınırken, zaman ifadesi sonsuz ve devamlıymış gibi ele alınmaktadır. Mitik olgulara ait söylemde zaman, geçmekte olan fiziki bir zaman gibi değildir. Zaman, daha çok günlük olaylar olup biterken doğal seyrini göstermektedir. Yağız At, Memed, Hürü Ana gibi kişiler, zamanın ötesindelermiş gibi hareket etmektedirler.

Zaman kavramı, 28 ve 29. Bölümler'de aniden berraklaşmaktadır. İnce Memed'in başından geçenler anlatılırken, sabah, öğle ve akşam saatleri bildirilmekte, çatışmanın üç gün sürdüğü açıkça ifade edilmektedir. Bir açıdan, metnin çatışmalarının çözüldüğü nokta, diğer bölümlerden bağımsız bir yapıya sahip olduğu söylenebilir. Bunu, bu bölümlerin önemi doğrultusunda ele almak lazım gelir.

1. Kesit: 1. Bölüm'de zaman kavramı yoktur. Çukurova'da belli bir çevrenin tasviri yapılmaktadır.

2. Kesit: 2. Bölüm'de, Memed'in son kitapta kalınan yerden itibaren yaşadığı kaçış ve saklanma zamanı anlatılır. Belirli bir zaman ifadesi yoktur. Memed vurulmuştur.

3. Bölüm'de Ali Safa'nın öldürülüşünden sonraki gün ve evinin çevresinde yaşanılanlar, zamanda geriye doğru atlanarak anlatılır. Yine geriye doğru zamanda atlamayla Ali Safa Bey'in yaşamış olduğu bazı şeyler aktarılır. Zaman belirsizdir. Murtaza Ağa ve adamlarının İnce Memed'i öldürme planları bir diyalog zamanıyla aktarılır. Murtaza Ağa ile Topal Ali'nin yaklaşık bir günlük görüşmeleri, çoğunlukla bir diyalog zamanıyla aktarılır. Ertesi gün Ali Safa Bey'in ölüsü gömülür. 4. Bölüm'de, Çoban çocuk Müslüm'ün jandarmalar tarafından dövülerek sorguya çekilmesi ve köpeğinin vurulup öldürülmesi bir olay zamanıyla aktarılır. Jandarmalar, Müslüm'den Memed'in yerini öğrenmek istemişlerdir. Zaman belirgin olmamakla beraber, bütün olaylar bir gündüz vakti ve birkaç saat içinde gerçekleşmiş gibi görünmektedir. 5. Bölüm'de, Jandarma'nın Yağız At'ı vurmaya çalışması bir olay zamanıyla aktarılır. Jandarmanın kendi içindeki konuşmaları bir diyalog zamanıyla aktarılır. Zaman belirsizdir. 6. Bölüm'de, Murtaza Ağa ve Topal Ali'nin yaşadıkları olayların anlatıldığı bir günlük bir zaman dilimi, yer yer diyalog yer yer olay zamanıyla ifade edilmektedir. 7. Bölüm'de, Jandarmanın pusuya düşürüp öldürdüğü

bir grup eşkıyanın köylüye gösterilmesi bir olay zamanıyla aktarılır. İnce Memed'i teşhis etmeye çalışmaktadırlar. Kaymakamlık makamına, İnce Memed'in öldürüldüğüne dair bir haber iletilir. Murtaza Ağa, artık ona ihtiyacı kalmadığı için, verdiği her şeyi geri alarak Topal Ali'yi kovar. Olay zamanıyla, birkaç günlük bir zaman dilimi ifade edilmiştir. 8. Bölüm'de, Topal Ali'nin Murtaza Ağa'nın evinden kovulmasından sonra olanlar olay zamanıyla aktarılır. Bu, aynı zamanda Ali'nin düşüncelerinin ifade edildiği bir iç diyalog olarak ele alınmıştır. Kasabada İnce Memed ve çetesinin ölülerinin beklenmesi, bir olay zamanıyla aktarılır. Ölülerin getirilmesi ve teşhir edilmesi olay zamanıyla ifade edilir. Seyran, yine olay zamanıyla ifade edilen bir bölümde, kasabaya gidip ölülere bakar ve İnce Memed'in orada olmadığını görüp sevinir. Bütün bu olaylar birkaç gün sürmekte görünmekte; ancak metinde bunu net olarak belirten bir ifade bulunmamaktadır. 9. Bölüm'de, köylüler hâlâ ölüleri teşhis etmektedir. Bu, olay zamanıyla aktarılır. Genç eşkıyanın hikâyesi, zamanda geriye doğru atlama yapılarak, bildirme zamanıyla aktarılır. Bu zaman dilimi, birkaç yıllık olayları karşılamaktadır. Bir grup köylü, Kara Osman'ın cenazesini almak ister. Bu kişi, jandarmanın İnce Memed sandığı eşkıyadır. Diyalog zamanıyla bu yanlış anlama anlatılır. Murtaza Ağa'ya ulaşan haber, onun Topal Ali'ye yaptıklarına pişman olmasına neden olur. Bir monologla bu pişmanlık aktarılır. Gerçeğin açığa çıkmasıyla kasabanın ileri gelenlerinin içine düştükleri ruh hâli olay zamanıyla ifade edilir. Yine bir-iki günlük bir zaman dilimi ifade edilmiştir.

3. Kesit: 10. Bölüm'de, İnce Memed'in ölüsünün evliyalar tarafından götürüldüğüne dair bir söylence, kasabayı tutar. Bu durum, yer yer diyalog yer yer olay zamanıyla ifade edilmiştir. Kasabanın ileri gelenlerinin Memed'in ölüm haberinin yalan çıkması üzerine düşünceleri, bir diyalog zamanıyla aktarılır. Daha sonra Murtaza Ağa'nın karısıyla Topal Ali hakkındaki konuşmaları yine bir diyalog zamanıyla ifade edilir. Murtaza Ağa Topal Ali'nin yanına gitmek zorunda kalır. Bu noktada gerçekleşenler, monolog ve olay zamanları kullanılarak ifade edilir. Ali, Murtaza Ağa ile konuşmamaktadır. Küçük bir bölümde, Ali'nin iç düşünceleri bildirilmektedir. Zaman belirsizdir; birkaç gün de birkaç hafta da olabilir.

Ara Kesit: 11. Çocukların oyunları olay zamanıyla ifade edilmektedir. Yine çocukları İnce Memed'le ilgili düşünceleri bir diyalog zamanıyla anlatılır. Kel eşkıyanın ölüsünü bulur ve saklarlar. Ertesi gün yine toplanır ve ölüyü gömerler.

12. Bölüm'de, Akçasaz'ın geçmişi, anlatma zamanıyla ifade edilir. Talip Bey'in ölümüne dair mitik hikâye anlatma zamanıyla ifade edilir. İleri gelenlerin olaylarla ilgili düşünceleri bir diyalog zamanıyla anlatılır. Talip Bey'in oğulları, beyi İnce Memed'in öldürmediğini söyleseler de, kasabanın ileri gelenleri, özellikle Murtaza Ağa, bu ölümü Memed'in üstüne yıkmakta kararlıdır. Ertesi gün, yine ileri gelenler

Talip Bey'in cesedinin yanına gitmek için yola çıkarlar. Olay zamanı kullanılmıştır. Talip Bey'in evine gidilir ve bir rapor tutulur. Molla Duran Efendi ve Topal Ali'nin konuşmaları bir diyalog zamanıyla ifade edilir. Ali, Molla Duran'ın yanında çalışmaya başlar, Murtaza Ağa bunu öğrenince oldukça öfkelenir. Bu olaylar iki gün kadar sürmektedir. 13. Bölüm'de, Değirmenoluk'ta Memed'in ölmediği haberinin duyulması olay zamanıyla ifade edilir. Hürü Ana'nın iç hesaplaşması, bildirme zamanıyla ve bir iç monolog halinde ifade edilir. İnce Memed'in atının bulunması olay ve diyalog zamanıyla anlatılır. Hürü Ana, Memed'e bir şey olduğunu anlayıp onu aramak için yola çıkar. Bir gecelik bir yürüyüşten sonra yola Mahmut'un eşeğiyle devam eder. Olay zamanı. Gece kısa bir dinlenmeden sonra yola devam ederler. Fatmalı'nın abisinin başına gelenleri bildirme zamanıyla aktarması. Hürü ile Battal Ağa'nın konuşmaları bir diyalog zamanıyla aktarılır. Ertesi gün Temir, Hürü Ana'nın gözlerini bağlayıp onu Memed'in yanına götürür. Olay zamanı. Hürü Ana'nın iç hesaplaşması bir monolog halinde aktarılır. Memed, Temir ve Hürü'nün konuşmaları diyalog zamanıyla aktarılır. 14. Kırkgöz Ocağı, betimleme yoluyla anlatılmaktadır. Zaman belirsizdir; ancak gündüz saatleri ifade edilmektedir. Hürü Ana'nın iç hesaplaşması anlatma zamanıyla ifade edilir. Oradaki bir gençle konuşması diyalog zamanıyla ifade edilir. Kırkgöz Ocağı ile ilgili bir hikâye, bildirme zamanıyla ve zamanda geriye doğru yüzyıllar süren bir atlamayla aktarılır. Anacık Sultan ile Hürü Ana'nın konuşmaları kısa bir diyalog zamanıyla aktarılır. Bir gece sonra, İnce Memed'e gitmek için yola çıkarlar. Olay ve diyalog zamanları bir arada kullanılmıştır. 15. Bölüm'de, Tazı Tahsin'in yaşadıkları olay zamanı ile ifade edilir. Tazı Tahsin ile Veli'nin konuşmaları bir diyalog zamanıyla aktarılır. Tahsin'in annesiyle konuşmaları bir diyalog zamanıyla aktarılır. Bir gece ve ertesi sabah olanlar anlatma zamanıyla ifade edilir. Anne oğul, parayla alacakları hayvanların hayalini kurmaktadır. Köylünün konuşmaları diyalog zamanıyla aktarılır. 16. Bölüm'de, Murtaza Ağa'nın Ramazanlı Bey ile konuşması bir diyalog zamanıyla aktarılır. Bu konuşma bir gece vaktinden sabaha kadar sürer. Öğle yemeğine kadar, Avukat Sabit Bey'i de aralarına alarak çalışırlar. Bildirme zamanı kullanılmıştır. Murtaza Bey'in o gün yaşadıkları olay zamanıyla aktarılır. Ertesi gün avukat ve ağayla yaşanılanlar diyalog zamanıyla aktarılır. Bir sonraki gün, Murtaza Ağa kendi kasabasına döndüğünde Kürt Rüstem'le görüşür. Diyalog zamanıyla aktarılmıştır. Bayramoğlu'na giderken konakladığı Yörükler'in davranışları ve burada yaşadıkları olay zamanıyla ifade edilir. Ertesi gün ikindiüstü köye ulaşır. Bayramoğlu ile aralarında geçenler bir diyalog zamanıyla ifade edilir. Tekrar kasabaya dönen Murtaza Ağa, burada Mahmut Ağa'yla karşılaşır. Diyalog zamanı kullanılmıştır. Evine döner, burada da karısıyla konuşmalarını ifade eden bir diyalog zamanı kullanılır. Mahmut Ağa'nın geçmişi bildirme ve yer yer diyalog zamanıyla aktarılır.

Mahmut Ağa ve Murtaza Ağa'nın konuşmaları bir diyalog zamanıyla ifade edilir. Bu süre, gece başlar ve gün ağarıncaya kadar devam eder. 17. Bölüm'de, Murtaza Ağa'nın kasabadaki davranışları olay zamanıyla aktarılır. İleri gelenlerin konuşmaları bir diyalog zamanıyla aktarılır. Jandarma karakolunda yaşananlar bir diyalog zamanıyla aktarılır. Muhtar Kenan'ı öldüren jandarma, bu suçu da Memed'in üstüne atar. Murtaza Ağa'nın iç hesaplaşması, anlatma zamanıyla ifade edilir. Murtaza Ağa ve karısının konuşmaları diyalog zamanıyla ifade edilir. Murtaza Ağa, yüzbaşı ve Zülfü Bey'in konuşmaları diyalog zamanıyla ifade edilir. Olaylar iki gün sürmektedir.

4. Kesit: 18. Bölüm'de, İnce Memed'in iyileşme süreci bildirme zamanıyla aktarılır. Hürü Ana'nın köye döndükten sonra yaşadıkları olay zamanıyla ifade edilir. Hürü Ana, İnce Memed'in hikâyesini anlatır. Bildirme zamanı kullanılmıştır. Bu anlatma zamanı, gün ortasından gün batımına kadar sürer. Hürü Ana ve Topal Ali'nin konuşması diyalog zamanıyla ifade edilir. Memed'in yaptıkları olay ve diyalog zamanıyla aktarılır. Bu süre, bir günün sabahından, ertesi günün sabahına kadar sürer. Memed ve Battal Ağa'nın konuşmaları diyalog zamanıyla ifade edilmiştir. 19. Bölüm'de Memed, köyüne gider ve Hürü Ana'yı bulur. Olay zamanı ile aktarılan bölüm, bir gün ve bir gece sürer. Konuşmaları bir diyalog zamanıyla ifade edilir. 20. Bölüm'de, Tazı Tahsin ve İnce Memed'in konuşmaları diyalog zamanıyla aktarılmıştır. Bir önceki günün sabahıdır. Tahsin, Memed'in yerini bildirmek için kasabaya doğru koşmaya başlar. Yağız at onu yakalar ve bir ağaçta sıkıştırır. Aralarındaki mücadele olay zamanıyla ifade edilmektedir. Tahsin üç gün üç gece ağaçta bekler. İki buçuk sayfalık bir değer boyunca da, Tahsin atla konuşur. Bu bir monologdur. Tahsin'in bir eve sığınması olay zamanıyla aktarılır. Buradaki konuşmalar diyalog zamanıyla aktarılır. Tahsin'in ne sürede kendine geldiği bildirilmez. Zaman belirsizdir. Eve gelen kaçakçılar ve Vahap Dayı'nın konuşmaları diyalog zamanıyla aktarılır. Ertesi sabah Tahsin uyanır, bir ertesi sabah kasabaya varır. Burada başından geçenler birtakım diyaloglar halinde aktarılır. Murtaza Ağa'ya gider. Burada yaşananlar da bir diyalog zamanıyla ifade edilir. Hikâyeyi bir defa da jandarma yüzbaşısına anlatır. Diyalog zamanı kullanılmıştır. Tazı Tahsin'in işkenceye çekilmesi olay zamanıyla aktarılır. 21. Bölüm'de, Mehmet'in yolculuğu olay zamanıyla aktarılır. Daha çok Memed'in düşünceleri ve planlarının tanrısal bakış açısıyla aktarıldığı bir bölümdür. Anacık Sultan'la konuşmaları, diyalog ve olay zamanıyla aktarılır. Belisiz bir zaman diliminden ertesi sabaha kadar sürer. Sonra ocaktan ayrılır. Olay zamanı kullanılmıştır. 22. Bölüm'de, Ümmet'in hikâyesi bildirme zamanıyla aktarılır. Memed ve arkadaşları, Ümmet'in evine giderler. Bundan sonrası olay ve diyalog zamanıyla aktarılır. Memed'in köye gidip Seyran'ı görmesi olay ve diyalog zamanıyla aktarılır. Köylülerin konuşmaları. Diyalog ve olay zamanı kullanılmıştır. Mehmet, Ferhat Hoca ve Yobazoğlu'nu hapisten kaçırır.

Birkaç günlük bir zaman dilimi işlenmiştir. 23. Bölüm'de, kaçırılma olayından sonra olanlar olay ve diyalog zamanıyla aktarılır. Zaman belirsizdir. 24. Bölüm'de, Molla Duran'ın ve köyünün hikâyesi bildirme zamanıyla aktarılır. Molla Efendi ile konuşmaları bir diyalog zamanıyla aktarılır. Bir haftalık bir zamansal atlamayla, Kuzgun Veli çetesinin Memed'i aramak için dağlara çekildiği bildirilir. 25. Bölüm'de, Memed'le Ferhat Hoca'nın konuşmaları bir diyalog zamanıyla aktarılır. Memed'in onları kaçırmasının üzerinden belirsiz bir zaman dilimi geçmiştir. Olay ve diyalog zamanları kullanılarak, birlikte geçirdikleri günler anlatılır. Zaman yine belirsizdir. Pir Sultan'ın hikâyesi bildirme zamanıyla aktarılır. Çoban Müslüm, Hoca ve Memed'in konuşması diyalog zamanıyla aktarılır.

Ara Kesit: 26. Bölüm'de, Yağız atın yaşadıkları olay zamanıyla ifade edilir.

27. Bölüm'de Memed ve Ferhat Hoca'nın konuşmaları diyalog zamanıyla aktarılır. Kuzgun Veli'nin Memed'e saldırması olay ve diyalog zamanıyla aktarılır. Sonraki olaylar diyalog zamanıyla aktarılır. Metnin sonunda, belirsiz bir zaman diliminden sonra akşam olduğu bildirilir.

5. Kesit: 28. Bölüm'de, Mahmut Ağa ve Tazı Tahsin'in konuşmaları diyalog zamanıyla ifade edilir. Köydeki olaylar olay zamanı ve diyalog zamanıyla ifade edilir. Yine belirsiz bir zamandan sonra sabah vakti olur. İnce Memed ve adamlarını, köyün kadınları serbest bırakır. Olay zamanı. Öğle vakti olur. Mahmut Ağa'nın köylüyle konuşmaları diyalog zamanıyla aktarılır. Bu günün de akşamına ulaşılır. 29. Bölüm'de, ayışığının olduğu bir gece vaktidir. Olay zamanıyla, mistik bir hadise ele alınır. Çok kısa cümleler halinde, üç günlük bir zaman dilimi ele alınır: *"Çamlıyol Köyü'nde Yüzbaşı Şevket, Ferhat Hoca'yı kuşatmıştı. Memed ortaya çıktı. Çiçeklidereli Mahmut Ağa Ferhat Hoca'yı yaraladı. İnce Memed onları kuşattı. Berikiler onun elinden canlarını zor kurtardılar, üç gün üç gece savaşarak. Sonra Memed'le arkadaşları, Ferhat Hoca yorgun düştüler."*[284] Belirsiz bir günden sonra sabah olur. Köyde olanlar olay zamanıyla ifade edilir. Akşam olur. Belirsiz bir zaman dilimi boyunca, Mahmut Ağa Memed'i kovalar. Bir türlü yakalayamaz. Eşzamanlı olarak, ağalar konakta toplanmış rakı içmektedirler. 30. Bölüm'de, Memed'in başından geçenler ve Kasım'la konuşmaları olay ve diyalog zamanlarıyla ele alınmıştır. Memed'in Mahmut Ağa'yı öldürmesi olay zamanıyla aktarılır. Memed, bir dağ başında atının üstünde öğleye kadar öylece durur. Bir süre sonra Emiş hatun'la konuşup oradan ayrılır. İkindiüstü, diğer köyler haberi almış, Çiçeklideresi'ne gelmiştir. Bir toy toplanır, her yıl Memed'in gittiği gün kevenler ateşe verilir. Olay zamanı kullanılmıştır.

[284] Kemal, Y. İnce Memed III. A.g.e., 666.

İnce Memed IV

İnce Memed IV, nehir serinin son cildi olup, ilk olarak 1987 yılında basılmıştır. Bu çalışmaya kaynak olan baskı, Toros Yayınları'na ait olan 1987[285] yılı baskısıdır. Eser, 24 bölümden oluşmakta ve 557 sayfa sürmektedir.

"*Yüce dağ başında bir koca kartal/ Açmış kanadını dünyayı örter*" epigrafiyla açılan eser, giriş kısmında da Leonardo Da Vinci'ye ait olan ve "*The Notebooks of Leonardo Da Vinci*" adlı eserden alınan uzun bir alıntıyı içermektedir. Alıntıda, Da Vinci'nin Toroslar'a yaptığı bir gezide edindiği izlenimler ifade edilmektedir:

> *"Sınırlarımızın yakınlarındaki Kalindra şehrine girdim. Bu şehir Toros dağlarının Fırattan ayrılan kolunun eteklerinde kuruludur. Ve batısında koca Toros dağının doruğu yükselir. Bu doruk öylesine yüksektir ki gökyüzüne dokunur gibidir. Dünyanın hiçbir yerinde bu dağdan daha yüksek bir dağ yoktur. Daha güneş doğmadan dört saat önce yamaçlarına gün vurur. Bu dağ dünyanın en ak taşından yaratıldığı için ışıl ışıl pırıldar ve karanlığın ortasında parıldayan ay ışığı gibi çevredeki Ermeniler'in yollarını aydınlatır. Yüksekliği öyle bir yükseklikliktir ki, en uzak gökteki bulutların, düz bir çizgi imlinde dört mil yukarısına çıkar.(...)Toros'un bu yamacı o kadar yüksektir ki, haziran ayında güneş tam tepedeyken, dağın gölgesi on iki günlük Sarmatya'nın kıyılarına düşer. Aralık ortasındaysa, kuzeye doğru bir aylık yolculuk sonunda ulaşılabilen Karadeniz dağlarına kadar uzanır. (...) Dağın eteğine yerleşenler çok zengindir, buralarda güzel dereler, çaylar akar, her zaman verimlidir, her köşeden ürün fışkırır. Üç mil tırmandıktan sonra koca çam ormanlarına, gürgenliklere, böyle başka ağaçlara gelinir. Bundan sonra, bir üç mil daha çayırlardan, otlaklardan geçilir. Ondan sonrası yıl boyu eksilmeyen kardır. Bu karlı alan da on dört mil daha gider. Oralarda daha doruğa varmadan, yakıcı bir havayla karşılaşır ama rüzgarın imini timini duymazsınız. Orada hiçbir canlı da yaşamaz. Yalnız doruktaki yarıklarda barınan, avlarını aramak için bulutlardan aşağıya süzülen birkaç alıcı kuş vardır. Ağaçlıklı tepeler bitince, bulutların başladığı yerin yukarısı çıplak kayalıklardır. Kayalar da apaktır. Görülmemiş bir aklıktadır. Bu sert, zorlu yamaçlardan doruğa çıkmanın mümkünü yoktur."*[286]

İnce Memed IV, Memed'in kahramanlıktan, halkın kurtarıcısı ve ağaların düşmanı olmak gibi kimliklerden kaçarak, Seyran ve kendisine sıradan bir hayat kurma çabasının anlatıldığı bölümdür. Ancak bu basit isteklerin gerçekleşmesi, hiç de kolay değildir; çünkü Memed artık bir tek insan değil, kollektif bir imgenin taşıyıcısıdır.

---

[285] Kemal, Y. (1987). İnce Memed IV. İstanbul: Toros Yayınları.

[286] Kemal, Y. İnce Memed IV. A.g.e., 7-8.

Yapı Çözümlemesi

Olay Örgüsü - Okuma Birimleri

1. Kesit (Giriş Durumu): 7-10. sayfalar arasında ifade edilen 1. Bölüm'de, yukarıda da belirtildiği gibi, önce Da Vinci'nin gözlerinden Çukurova panoramasının bir betimlemesi yapıldıktan sonra, Yaşar Kemal'in gözlerinden Çukurova anlatılmaktadır. Metnin olay örgüsüne dahil olabilecek, kurgusal bir anlatımın bulunmadığı bu ilk bölüm, Çukurova'ya genel bir bakışı içermektedir.

11-31. sayfalar arasında ifade edilen 2. Bölüm'ün başlangıcında ise, Memed sahneye çıkar ve öncelikle onun Çukurova içindeki konumu ifade edilir. Memed, bir gece önce Mahmut Ağa'yı öldürmüş ve bu cinayetin gecesinde Ferhat Hoca ve diğer eşkıyalar ile birlikte kalıp, onlara başından geçenleri anlatmıştır. Şimdi ise yalnızdır ve kaçmaktadır. Memed'in bu süreçte aklından geçenler, daha çok bilinç akışı olarak adlandırabileceğimiz, diğer yandan da gerçeküstü özellikler taşıyan bir zamansız, mekânsız anlatı halinde ifade edilmiştir. Memed'in zihninde Hatçe'de Hürü Ana'ya, Seyran'dan Yağız At'a ve vurduğu ağalara kadar pek çok şey geçmektedir. Bu ruh hali içindeki Memed, bir yandan da etraftan gelen kurşun seslerini dinlemektedir. Çoban Müslüm'le karşılaşır ve jandarmanın peşinde olduğunu öğrenir. Müslüm, Ferhat Hoca'dan, Seyran'da, Hürü Ana'dan selam getirmiştir. İkisi arasında geçen konuşmada, jandarma, ejderhalar, karayılanlar ve büyülü kuşlar baş rolleri oynamaktadır.

32-46. sayfalar arasında ifade edilen 3. Bölüm'de, Memed'in Mahmut Ağa'yı öldürdüğü geceye geri dönüş yapılmış ve Murtaza Ağa'nın başına gelenler aktarılmıştır. Murtaza Ağa, yaralandığını sanmaktadır; ama karısı Hüsne Hatun, şok geçiren adamı bir şekilde razı ederek yorganın altından çıkarmış, onu yıkayıp giydirmiş ve rahatlatmıştır. Bundan sonra, Mahmut Ağa'ya bakan doktor konağa gelir ve ertesi gün Murtaz Ağa'nın cenazesi kaldırılır. Murtaza Ağa, kendisini Topal Ali'nin kurtardığını düşünmektedir. Birkaç gün sonra, jandarma, Memed'i Akçasaz'da çevirdiği haberini kasabaya getirir. Bu arada kasabaya gelen Jandarma Yüzbaşısı Faruk Bey de, Memed'i kuşattığını söyleyen ekibe katılmak için kasabadan ayrılır. Ancak jandarma güçleri, Memed'i ele geçiremeden kasabaya geri dönerler.

2. Kesit (Öznenin Çatışmadan Uzaklaşması): 47-63. sayfalar arasında işlenen 4. Bölüm'de, Memed ve Müslüm, yılanların, çakırdikenlerinin arasından geçerek, saklandıkları yerden çıkarlar. Gün ağarırken bir köye ulaşırlar ve burada bir evde konaklarlar. Köyün bütün erkekleri Memed'in peşine düşmüştür. Evin sahibi olan yaşlı kadın ise onlara belalar okumakta, Memed için endişelenmektedir. Memed, bu kadına kendisini tanıtır. Burada bir gece kalırlar. Ertesi gün, evin erkekleri eve dönünce, adı Zeynep Hatun olan yaşlı kadın,

oğullarına Memed'in evlerinde olduğunu söyler. Daha sonra bütün köylüler, Memed'le tanışırlar.

64-84. sayfalar arasında işlenen 5. Bölüm'de, Murtaza Ağa, İnce Memed'e dair düşünceler içindedir. Memed'den kurtulabilmek için, Topal Ali'yi ortadan kaldırmaktan başka çaresi yoktur; çünkü Topal Ali, artık onun dostluğunu istememektedir. Bu konuyu konuşmak için, bir gece vakti Rüstem Ağa'nın evine gider. Rüstem Ağa, Topal Ali'yi öldürmeyi kabul etmeyince yine evine döner. Bu arada Taşkın Halil Bey, Murtaza ağa ile konuşmak ister ve ikisi görüşürler. Gittikçe büyüyen Memed belası ve Topal Ali hakkında konuşan beyler, İnce Memed'i ele geçirebilmek için önce Yağız At'ın yakalanması gerektiğine karar verirler. Atın başı üzerine bir ödül koyulacak ve at muhakkak yakalanacaktır. Daha sonra Taşkın Halil Bey'in evinde kasabanın diğer ileri gelenleri de toplanıp bu fikri kabul ederek eyleme geçerler.

3. Kesit (Öznenin Yeni Bir Varoluş Düzeyine Geçme Çabası ve Çatışmanın Kuvvetlenmesi): 85-101. sayfalar arasında ifade edilen 6. Bölüm'de, Memed ve Müslüm deniz kıyısına gelmişlerdir. Bu yeni coğrafya, onları şaşırtır. Burada her şey, alışık oldukları dünyadan çok farklıdır. Memed ve Müslüm, Ferhat Hoca'nın yakın arkadaşı olan Abdülselam Hoca'nın evine giderler. Hoca, onları büyük bir ilgiyle karşılamıştır. Abdülselam Hoca, gençlerin tıraş olmaları için eve bir berber çağırır ve bu noktadan itibaren Memed'i ve Müslüm'ü gören herkese, onların kendi yeğenleri olduğunu söyler. Memed'e yeni kıyafetler de alınır. Daha sonra bir kebapçıya giderler; ancak burada bir adam, bir şey söylemese de Memed'i tanıyacaktır.

102-113. sayfalar arasında ifade edilen 7. Bölüm'de, önce Öğretmen Sami Turgut, sonra kasabada bulunan, uzaklardan getirilen antik dönemlere ait olan mozaikler tanıtılmıştır. Kasabadakiler, Yağız At'ın başına koyulan ödülden haberdar olmuşlardır. Bu, çok büyük bir paradır. Kasabanın pazarında bu konuşmalar sürerken, jandarma karakoluna zayıf ve çelimsiz bir at getirilmiştir. Bunun Yağız At olduğu söylenmektedir. Murtaza Ağa, hayvanı kontrol eder. Daha sonra diyalog zamanıyla köylülerin uzun uzun at üzerine konuşmaları ifade edilir. Murtaza Ağa, hayvanın Yağız At olmadığı konusunda ısrar ederken, Kör Haydar Usta ise o olduğu konusunda inat etmektedir. Zamanda geriye doğru atlanarak Kör Haydar Usta'nın hikâyesi nakledilir. Bir değirmenci olan Kör Haydar, bir gün kalede dolaşırken bir altın küpe bulup defineciliğe başlamıştır. Bu at da, İskender'in atı da olan ölümsüz Yağız At olmalıdır. Zamanda geriye doğru atlanarak, gerçeküstücülük olarak tanımlamanın yerinde olacağı bir anlatımla, İskender'in hikâyesi aktarılır. Uzun tartışmaların sonunda, atın Yağız At olmadığına karar verilir. Köylülerse, Yağız At vurulmadığı için mutlulardır.

114-132. sayfalar arasında işlenen 8. Bölüm'de, Ferhat Hoca yeniden sahneye çıkmıştır. Diğer eşkıyalarla birlikte, bir süredir dağlarda saklanmaktadır. Sarı Sultanoğlu'nun evini basmaya karar verirler. Sarı Sultanoğlu, onları nezaketle karşılar. Kasım'ı, İnce Memed

olarak tanıtırlar ve Sultanoğlu'ndan yüklü miktarda altın alırlar. Evden ayrıldıktan sonra, bir süre yolculuğa devam ederler; ancak bir buçuk gün kadar sonra Sultanoğlu onları kıstırır. Ferhat Hoca ve eşkıyalar, sarp bir kayalığa tırmanıp adamların ellerinden kurtulur ve peşlerine düşenlerin üstlerine kurşun yağdırırlar. Artık kimsenin peşlerine düşmeyeceğini düşünmektedirler. Bir Alevi köyü olan Menekşeli'ye giderler ve burada Dursun Dede'yi bulurlar. Dede, eşkıyaların yaralarına ilaç yapılmasını, kıyafetlerinin de yenilenmesini ister. Dursun Dede, İnce Memed'i merak etmektedir. Ferhat Hoca, Memed'in eşkıyalığı bıraktığını Dede'ye bildirir. Dursun Dede, aynı zamanda bir saz şairidir. Hz. Ali'nin, Düldül'ün, toprağın ve canlıların hikâyelerini anlattığı türküler söylemektedir. Bu arada köyün delikanlıları, Sultanoğlu'nun bir pusu kurduğu haberini Dede'ye ulaştırırlar. Ferhat Hoca ve eşkıyalar köyden çıkar çıkmaz, aynı şekilde giyinmiş ve silah kuşanmış, fiziken de birbirine çok benzeyen yedi delikanlı Ferhat Hoca'nın karşısına çıkar. Adları sorulduğunda, "Memed" demektedirler. Dağa çıkmak ve Memed'in eşkıya çetesine katılmayı istemektedirler. Bu sahne, İnce Memed'in artık bir insan suretinden iyice ayrılarak kolektif bir imgeye dönüşmesinin en ideal ifadelerinden biridir. Kısa bir süre sonra Ferhat Hoca ve eşkıyaları ile, Sultanoğlu ve adamları arasında bir silahlı çatışma başlar.

133-161. sayfalar arasında ifade edilen 9. Bölüm'de, sahne yeniden Memed'e dönmektedir. Çukurova'nın denize bakan bu yeni yüzü, onun için yeni bir evren ifadesi taşımaktadır. Bu panorama içinde yiten Memed, aniden kendisini tanıdığından şüphelendiği adamı yakınında durmuş bakarken görür; ancak adama uzanınca, adam ortadan kaybolur. Memed adamı tekrar tekrar görecek, tekrar tekrar yakalamaya çalışacak ve adam her seferinde yok olacaktır. Bu sahne de metnin büyülü gerçekçi kimliğinin bir yansımasıdır. Memed, realiteye geri dönünce, Abdülselam Hoca'nın yanına gider ve burada ikisi yemek yerler. Artık Memed'e bir ev almanın zamanı gelmiştir. Memed, yeni ve güvenli bir hayatın hayali içinde kaybolmuş gibidir. Çok güzel bir ev bulunur ve satın alınır. Ancak tam evden çıkacaklarken, Memed evin sokağa açılan bahçe kapısının ortasında duran adamı görür. Hoca da adamı görmüştür. Memed, bu adamı bir yerden tanımakta; ama kim olduğunu hatırlayamamaktadır. Memed yine adamı yakalamaya çalışır; ama adam yine ortadan kaybolur. Birkaç gün sonra, eve gereken eşyalar alınır. Bu evde, Memed, Seyran ve Hürü Ana beraber yaşayacaklardır. Bu esnada, eve resimler de alırlar. Bu resimleri yapan kişi, Konya'da Molla Hünkâr'ın türbedarıdır ve Efendi Hazretleri olarak tanınmaktadır. Resimleri, genellikle kutsal kitaplarda geçen hikâyeleri ve diğer dini hikâyelerin tasvirlerini içermekte, bu resimlerin girdiği evlerin uğurlu olduğuna inanılmaktadır. Memed, resimler karşısında hem büyük bir hayranlık hem de coşku hissedecektir. Ev yavaş yavaş dolarken, Memed resimleri aldıkları adamın bizzat Efendi Hazretleri olduğunu sonradan öğrenir. Daha sonra, Memed'e birkaç yeni kıyafet daha alınır. Memed, çarşıda yapılan işler sırasında, kasabanın ileri gelenleri ile tanışma imkânı bulur. Kimse, Memed'in aslında kim olduğunu bilmemektedir ve dağlarda gezen İnce Memed ve eşkıyalarının başlarından geçen olayları ve

onlardan alınan yeni haberleri birbirlerine aktarmaktadırlar. Bu sahnede, Müftü Efendi aniden Memed'in parmağındaki Kırkgöz Ocağı yüzüğünü tanır; ama Memed yüzüğün kendisine dedesinden kaldığını söyler. Memed hakkında konuşanların bazıları onu ve onun evliyalığa doğru kaymakta olan kimliğine sempati duyarken; diğerleri ise Memed'in büyük bir bela, ortadan kaldırılması gereken bir tehlike olduğunu düşünmektedirler. Bu sahneden sonra belirsiz bir süre boyunca Memed'in Seyran ve Hürü Ana ile kuracağı yeni hayatı beklediği ve özlediğine şahit oluruz.

Ara Kesit: 162- 168. sayfalar arasında ifade edilen 10. Bölüm'de, Yağız At'ı arayan jandarmaların hikâyesi konu edilmiştir. Bu amaç uğruna, girdikleri köylerdeki insanları zaman zaman iyilikle, zaman zaman dayakla ve işkenceyle konuşturmaya çalışıp, Yağız At'ın yerini öğrenmeye çalışırlar. Yağız At, bir ara bir köye yakın bir yere gelir; ama Memed'in atını, kutsal Yağız At'ı yakalamaya veya vurmaya kimse cesaret edemez.

169-198. sayfalar arasında işlenen 11. Bölüm'de, sahne yeniden Topal Ali'ye dönmüştür. Topal Ali ve Kürt Rüstem, Kürt Rüstem'in Murtaza Ağa'nın koruması olması hakkında konuşurlar. Kürt Rüstem, eskiden Bayramoğlu'nun çetesinde çatışmış namlı bir eşkıyadır. Topal Ali, Rüstem'i kararından vazgeçirmeye çalışsa da bunu başaramaz. Daha sonra, Topal Ali'ye, Hüsne Hatun'dan haber gelir. O gece Topal Ali ve Hüsne Hatun konuşurlar. Topal Ali, bu güçlü ve duygulu kadına karşı büyük bir saygı beslemektedir. Mahmut Ağa'nın öldürüldüğü gece, Topal Ali'nin de konakta olduğunu gören Hüsne Hatun, bunu Murtaza Ağa da dâhil olmak üzere kimseye söylememiştir. Topal'ın, onları affedeceğini ummaya devam etmiştir. Hüsne Hatun, Topal Ali'nin Murtaza Ağa'yı öldüreceğini bilmektedir; ama yine de Topal'ın onun koruması olmasını, Murtaza Ağa ölecekse de Topal Ali tarafından öldürülmesinin daha uygun olacağını düşünmektedir. Topal Ali, Hüsne Hatun'u kıramaz. Haberi alan Murtaza Ağa, büyük bir sevince kapılacaktır. Murtaza Ağa, ertesi gün jandarma karakoluna giderek, Yağız At'la ilgili haber almaya çalışır. Bu esnada, karakola atlar getirilmiştir. Bunların hiçbir Yağız At değildir. 11. Bölüm'de, Yağız At'la ilgili konuşmalar sürmektedir. Kasabada da özellikle kadınlar arasında bir Memed miti büyüyerek yayılmaktadır. Kadınların yaptıkları gün toplantılarının baş konusu Memed'dir. Özellikle de Memed'in kaçırdığı kadınlarla nasıl birlikte olduğunun en ince ayrıntısına kadar anlatıldığı açık saçık hikâyeler, bütün kasabayı sarmıştır. Bunlar olup biterken, Murtaza Ağa'ya bir at getirilir. Bu atın da ağzında Yağız At'ınki gibi bir mühür bulunmaktadır. Murtaza Ağa, bunun Yağız At olmadığını bilmesine rağmen, atın sahibine para verir ve atı satın alır. Atı daha sonra jandarma karakoluna teslim eder. Kasabanın tellalı, Memed'in atının ele geçirildiğini halka duyurur. Memed ile at arasında mistik bir bağ olduğu da kasabaya duyurulmuştur. Atın ele geçirilmesi, Memed'in gücünün bir kısmının da ele geçirildiği anlamına gelmektedir. Bu at, önce süslenip birkaç gün çok iyi bir şekilde bakılır, sonra da kasabalının gözleri önünde öldürülür. Kasabada birkaç gün süren coşkunun

ardından, dağlardan güçlü bir kişneme sesi gelir. Avludaki at ölüsü de ortadan kaybolmuştur. Ak libaslı on iki kişi, ölü atın başına gelmiş, onu da yanlarına alarak dağlarda kaybolmuşlardır. Bu bölümde, hayal ve gerçek birbirine karışmıştır.

199-240. sayfalar arasında ifade edilen 12. Bölüm'de, Yağız At'ın hikâyesi, Memed'in yaşadığı kasabaya kadar gelmiştir. Bu arada Müslüm, Seyran ve Hürü Ana'yı Memed'in yanına getirir. Memed, Seyran ve Hürü Ana büyük bir sevinç içinde yeni evlerini gezerler, evdeki resimler hakkında ve bu resimleri yapan Efendi Hazretleri hakkında konuşurlar. İlk cillte anlatılan küçücük huğdan sonra, Memed'in ilk defa bir evi olmaktadır. Bu yeni hadise, metnin kurgusu açısından da büyük önem taşımaktadır. Belki de bu nedenle, Memed'in evinin özellikleri, odaları, dekorasyon unsurları ve Memed, Seyran ve Hürü Ana'nın bu mekân karşısında hiisettikleri, tekrar tekrar anlatılmaktadır. Yeni evde geçirilen ilk gecenin ardından, Seyran ve Hürü Ana, o gün gelecek misafirler için yemek hazırlarlar. Öğretmen ve karısı, Abdülselam Hoca ve karısı ve Efendi Hazretleri, akşam olunca Memed'in evine gelirler. Yemekler yenir ve gece yarısına kadar Yunan Savaşı'ndan Mustafa Kemal Atatürk'e kadar pek çok konular konuşulur. Hürü Ana, Efendi Hazretleri'nin içten gelen ve etrafına yayılan gücü karşısında çaresiz kalmıştır. Bu adam, yaptığı resimler kadar erk sahibi, o resimlerde ifade ettiği olaylar kadar olağanüstüdür. Memed, ertesi sabah Seyran ve Hürü Ana'yı deniz kenarına götürür. Bu yeni mekân da kendine özgü bir olağanüstülük içermektedir. Bütün bir günü deniz kenarında geçirir ve daha sonra eve dönerler. Ertesi gün, Memed ve Seyran, eski kaleyi gezmeye giderler ve gece yarısını geçerken eve dönerler. Bu noktadan sonra, belirsiz bir zaman boyunca Memed, Hürü ve Seyran'ın rutin hayatları anlatılmaktadır. Memed, bir gün uzaktan yine o adamın gölgesini görür. Adam, Memed durunca durmakta, harekete geçtikçe de hareket etmektedir. Adam, Memed'e iyice yaklaşınca, Memed'in atını vurup kaçar. Memed, onu yakalayamaz. Öğretmen Zeki Nejat'la karşılaşır. O, bu adamın kan içici Şakir olduğunu ve sırayla hepsini öldüreceğini düşünmektedir. Adam yine görünür, ikisi adamı Akdeniz'e kadar kovalar; ama yakalayamazlar. Daha sonra Memed'e yeni bir at alınır. Bu arada, bu masal dünyasında da ağalar olduğunu öğreniriz. Şakir Bey, bölgenin en büyük çeltikçisidir. Her yıl birkaç bin dönümlük araziye çeltik ekmekte, çeltik tarlaları sonsuz sivrisinek sürüleri oluşturmakta, çeltik ekmeye gelen Maraşlılar'ın özellikle çocukları, sıtmadan ölmektedir. Öğretmen Zeki Nejat, çeltik ekiminin belli kanunlar çerçevesinde sınırlandırıldığını bilmekte, köylüleri de kışkırtarak, Ankara'ya sürekli telgraflar çekilmesini sağlamaktadır. Bu nedenle, Şakir Bey ve Öğretmen Zeki Nejat arasında güçlü bir çatışma başlamıştır. Zamanda geriye doğru atlanarak, Şakir Bey'in bölgeye yerleşip, burada güç kazanmak için yaptıkları ve Zeki Nejat'la çatışmaları aktarılır. Sonunda Zeki Nejat öldürülür. Müslüm, Şakir Bey'i öldürmeye karar vermiştir. Memed'in de bunları düşündüğünden emindir. Memed, Müslüm'ün yaptığı bu çağrıdan kaçarcasına uzaklaşsa da, Zeki Nejat'ın öldürülmesi, Memed'in cennetinin yıkılmasına neden olacaktır.

4. Kesit (Öznenin Çatışmanın İçine Çekilmeye Zorlanması): 241-254. sayfalar arasında ifade edilen 13. Bölüm'de, sahne Ferhat Hoca'ya dönmüştür. Güz zamanıdır. Ferhat Hocanın, olup biten her şeyden haberi olmakla birlikte, Memed'in yerini bilmemektedir. Ama Memed gibi insanların, eylemsiz bir varoluş halinde uzun süre duramayacaklarını bilmektedir. Bu arada, çeteye katılmak için yedişer kişilik gruplar, yeni İnce Memed'ler gelmeye devam etmektedirler. Bir gün, Ferhat Hoca ve adamları, Sultanoğlu'nun adamlarını öldürmek için yola çıkarlar ve o gün Sultanoğlu'nun pek çok adamını ve pek çok jandarmayı da yaralarlar. Jandarmaya zarar vermek istemezler; ama Sultanoğlu'na kulluk eden herkes onların düşmanıdır. Sorguları bitince, Yanıkören Köyü'ne giderler. Burada Ferhat Hoca'nın eski dostu Cafer vardır; ama o da ölüm döşeğindedir. Bir hafta önce bu köye gelen Kertiş Ali, adını sorduğu her erkekten İnce Memed adını duymuş, sonunda herkesi sıra dayağına çekmiş, bazılarını ölüm derecesinde hırpalamıştır. Bu işkencelere rağmen, kimse inadından vazgeçmemiş ve adları sorulduğunda İnce Memed demeye devam etmişlerdir. Cafer, en büyük işkencelere maruz kalanlardandır. Bölümün sonunda, Ferhat Hoca başında Kur'an okurken, Cafer ölür.

255-277. sayfalar arasında ifade edilen 14. Bölüm'de, sahne yeniden Murtaza Ağa'nın yaşadığı kasabaya yönelmiştir. Yağız At diye vurulan atın ölüsünün kırklara karışmasından sonra, Yağız At'ın adının anılması yasaklanmıştır. Ancak kadınlar, günlerinde atı konuşmaya devam etmektedirler. Bunlar olup biterken, Toros Dağları'nda, hatta Çukurova'da bütün genç erkeklerin adlarını değiştirip Memed olduğu haberi de kasabaya ulaşır. Köyün ileri gelenleri, Arif Saim Bey'den yardım istemeyi düşünürler; ama Arif Saim Bey artık bölge ile alakasını kesmiştir. Murtaza Ağa ve diğer ileri gelenler gece yarısına kadar konuşup, jandarmanın halkın üstüne gitmesine karar verirler. O gece, Murtaza Ağa ve Hüsne Hatun, olaylar hakkında konuşurlar. Murtaza Ağa, Topal Ali'yi de uyandırır ve onunla olayları konuşur. Ali, Memed'in Seyran'ı ve Hürü Ana'yı da yanına alıp başka bir yere gittiğini ve eşkıyalığı bıraktığını Murtaza Ağa ve Hüsne Hatun'a itiraf eder. Memed, artık bu dağlarda gezmemektedir. Murtaza Ağa'nın da korkmasına artık gerek kalmamıştır. Murtaza Ağa, hemen Ali'nin yatağının kendi odasından kaldırılmasını emreder; ama Hüsne Hatun, Ali'yi korur ve Memed'in yeniden dağa çıkma ihtimalinin olduğundan bahseder. Murtaza Ağa ise artık tamamen rahatlamıştır ve diğer ileri gelenlere, Memed'in artık dağlarda olmadığını, Memed tehlikesinin tamamen ortadan kalktığını duyurur. Kendine Memed diyenleri de toptan öldürmek gerekmektedir. Topal Ali ona, Kur'an'a el bastırarak yemin verdirttiği için olayın ayrıntılarından bahsedemez.

5. Kesit (Öznenin Kendi İsteğiyle Çatışmaya Girmesi): 278-300. sayfalar arasında işlenen 15. Bölüm'de, Memed'in yeni çevresine gün geçtikçe daha da alışıyor görünürken, gittikçe de içine kapandığı gözlemlenmektedir. Aklında, kimseye söyleyemediği bir şeyler vardır. Atını vuran adam da bu süre zarfında tam üç defa karşısına çıkmıştır. Memed'in bu

karşılaşmalar ile ilgili anıları, fantezi boyutunda ve gerçeküstü kimliğinde anılardır. Bu anılarda Hatçe yaşamakta, Hürü Ana ve Efendi Hazretleri beraber namaz kılmakta, ortada kesik başlar dolanmaktadır. Memed, adamı her yerde arar, bulamaz; ama bir gün adam karşısına çıkar ve Memed adama selam verir. Adam selamı almayınca da onu yakalamak ister; ama adam yine kaçıp gider. Memed, artık kimseyle konuşmamaktadır. Herkes, bunun nedenini Öğretmen Zeki Nejat'ın öldürülmesine bağlasa da, Memed aslında o adamın peşindedir. Hürü Ana ve Seyran, bu konuda konuşurlar. Seyran, Memed'in yeniden dağa çıkmayı istediğini, o adamı da bu nedenle aradığını düşünmektedir. İkisi de çok üzgündürler. Memed'i bu buhrandan çıkarmak için onu sever, ona yemekler yedirir, hiçbir sorun yokmuş gibi neşe içinde vakit geçirirler. Güze kadar süren zaman, böylelikle geçer. Memed, kimseyle konuşmamaktadır. Artık iki kadın da Memed'in dağa çıkmasını tercih ettikleri bir ruh durumuna erişmişlerdir. Bu arada, sonbaharla birlikte Çukurova'da çeltik zamanı gelmiştir. Şakir Bey'in gücüyle birlikte kötülüğü de artmaktadır. Çeltikçilerin alacaklarını vermemekte, onlar da her gün kasabaya inerek Şakir Bey'e ulaşmaya çalışmaktadırlar. Böyle bir günde, Memed de kasabadayken, çeltikçi köylüler kasabada toplanmaya başlarlar. Şakir Bey'in konağını kuşatır ve paralarını isterler; ama Şakir Bey arka kapıdan kaçıp gider. Köylüler de konağı yıkarlar. Jandarmanın gelmesi bile onları durduramaz. Memed, bu olaya şahit olduktan sonra eve büyük bir coşkuyla dönecek, Öğretmen'in geride kalan bütün ailesini de toplayıp kendi evine yerleştirecektir. Memed, bundan sonra Hoca ile beraber yeni bir at alır; Hürü Ana'dan kabak çiçeği dolması ister, günlerce sadece bu dolmaları yer; Seyran'la odalarına kapanıp günlerce sevişir. Memed, bundan sonra fişek kuşanacak, Hürü Ana ve Seyran'la helalleşecek ve Şakir Bey'i bulduğu yerde vurup öldürecektir. Ferhat Hoca'yı Hemite Dağları'nın altındaki Celiloğlu'nun konağında bekleyecektir. Bölüm, Memed'in Ferhat Hoca'ya haber ulaştırması ile son bulur.

İncelenen bu bölüm, dört ciltlik İnce Memed Serisi'nin yapı bakımından ortaklığını tamamen bozan ve yeni bir yapıyı ortaya koyan bölümüdür. Daha önceki ciltlerde, Memed'in "çatışmadan uzaklaşma-çatışmaya çekilme-çatışmak zorunda bırakılma" şeklinde özetlenebilecek bir "anti-kahraman odaklı çatışmalar süreci" yaşadığı yukarıda ifade edilmiştir. Aynı şekilde, çatışmaların çözümlenmesinin, her seferinde eserin son bölümüne bırakıldığı özel bir kurguyu tespit edilmiştir. Dördüncü ciltte de Memed'in çatışmadan kaçtığı ve çatışmaya çekilmeye çalışıldığı okuma birimleri mevcut olmakla birlikte; Memed ilk kez varlığını ve varlık nedenini coşkuyla kabullenmiş görülmekte, eserin ortası olarak kabul edilebilecek bir bölümde, bir ağayı öldürmektedir.

301-322. sayfalar arasında ifade edilen 16. Bölüm'de, Memed ve Ferhat Hoca buluşmuşlardır. Memed, kasabada gördüğü kalabalığın gücünden çok etkilenmiştir. Böyle bir kalabalığın gücü karşısında hiçbir ağanın duramayacağını düşünmektedir. Böyle bir gücün başından da beş kişiyi hayal ediyordu: Ferhat Hoca, Karayılan, Muallim Zeki, Abdülselam Hoca ve Antep'i son nefesine kadar savunup şehit düşen Şahin Bey. Böyle bir

orduya dünya karşı koyamazdı. Ama onlar, gerçek hayatta, artık hiç yuvası olamayacak, kaçak adamlardır. Yolda başlarından birtakım hadiseler geçse de, bu hadiselerin metnin çatışmaları açısından önemi bulunmamaktadır. Bir süre bu maceralarla zaman geçirdikten sonra, Kırkgöz Ocağı'nın yakınında bulunan bir yere gelirler. Anacık Sultan, onların geliş haberlerini almıştır ve çeteyi Kırkgöz Ocağı'na davet ettiğini bildiren bir haber yollamıştır. Memed, büyük bir heyecan içinde, adamları ile birlikte ocağa gider. Anacık Sultan, Ferhat Hoca'ya Kur'an okumasını söyler ve bu esnada o da Memed'e, Sultan Selahattin Eyyubi Hazretleri'nin ocağa emanet verdiğine inanılan, kurşun işlemeyen, kılıç kesmeyen, üzeri dualarla işli bir gömlek giydirir. Bu gömlek, ocağa teslim edildiğinden beri kimseye verilmemiştir. Padişahlar bile bu gömleğe yaklaşamamışlardır. Anacık Sultan, bu dünyadan gitme vaktinin yaklaşmakta olduğunu da Ferhat Hoca ve Memed'e bildirir. Ocak da onunla beraber tükenecektir. Ocaktan kalanlar, Ferhat Hoca'ya emanet edilir. Ocağa bağlı kümbete gidip dua ederler ve Anacık Sultan'ın emrindeki birkaç delikanlı bu esnada bir geyiği kurban ederek etlerini köylülere dağıtırlar.

323-340. sayfalar arasında ifade edilen 17. Bölüm'de, Zülfü Bey, olaylar karşısında kızgındır. Arif Saim Bey'in bölge ile bağını kesmesine, varlığına ve gücüne karşı da öfke duymaktadır. Onu bir şekilde kasabaya getirip İnce Memed'le karşı karşıya getirmenin yollarını aramaktadır. Memed'in arkadaşı Uzun Cabbar'ı, Memed'i öldürmesi için zorlamakta; ama sonuç alamamaktadır. Memed, artık tılsımlı gömleği de giymişti. Kasabanın ileri gelenleri, Memed'e ulaşmanın gittikçe zorlaştığının farkına varmışlardır. Arif Saim Bey'i çatışmanın içine çekebilmek için, çok sevdiği kahyası Hacı Ali Çavuş'u öldürtmeye karar verirler. Bir de, çiftlikte bulunan ve Mustafa Kemal'in Arif Saim'e hediye ettiği saat çalınacak, bütün bunlardan da Memed suçlanacaktır. Kasabada bunlar olurken, Ferhat Hoca, Memed ve eşkıyalar, Amber Bey'i ziyarete giderler. Amber Bey, özellikle Ermeniler tarafından çok sevilen, sözünün eri, güçlü bir adamdır. Rivayete göre, zenginliğinin nedeni, yurttan kaçan Ermeniler'in ona emanet ettikleri altınlardır. Ama Amber Bey, eskiden nasıl yaşıyorsa öyle yaşamaya devam etmektedir. Ferhat Hoca ve Memed'i iyi insanlar olarak tanımaktadır. Adamlarına hemen bir gömü yerini kazdırır ve buradan çıkan altınları Memed'e verir. Bu paralar, babaları, kocaları cephede kalmış genç kadınlara dağıtılacaktır. Emanet böylece yerini bulmuş olur. Ama Amber Bey emanetlerin elinden kendi rızasıyla çıktığının duyulmasını istemez, Memed ve çetesi de Amber Bey'in konağını soymuş gibi davranırlar. Bu esnada jandarma da çetenin peşine düşer ve sabaha kadar çatışma devam eder. Memed'in, Amber Bey'i soyduğu haberi hemen Çukurova'ya yayılır. Bunun akabinde de Arif Saim Bey'in çiftliğinin basıldığı, kahyasının öldürüldüğü ve Mustafa Kemal'in saatinin de çalındığı haberi Çukurova'da yayılmaya başlar. Kasabanın ileri gelenleri Memed'in ölümünün yakın olduğunu düşünüp rahatlamaya başlamışlardır. Bir tek Murtaza Ağa, dağdan inmiş olan Memed'in nasıl olup da yeniden dağa çıktığını düşünmeye devam eder.

341- 350. sayfalar arasında işlenen 18. Bölüm'de, Hürü Ana, Seyran'ı da yanına alarak Efendi Hazretleri'ne gitmiştir. Ondan bir isteği vardır: Yağız At'ı resmetmesi. Atın üzerinde de İnce Memed olacaktır. Hürü Ana, Efendi Hazretleri'nden bir Şahmeran, bir de Cennet'te Âdem ve Havva resmi daha ister. Bu buluşmadan sonra, Seyran'a bir portakal bahçesi alınır. Resimler gelince, Hürü Ana'nın köyüne geri döneceği anlaşılır. Seyran gözyaşları içinde, hamile olduğu haberini Hürü'ye verir; ancak yaşlı kadın geri dönmekte kararlıdır. Bu gidişle birlikte, Memed'in hayal dünyasının bir duvarı daha yıkılacaktır.

351-375. sayfalar arasında işlenen 19. Bölüm'de, Arif Saim Bey kasabaya gelir ve Taşkın Halil Bey'in evinde konaklar. Bütün kasabanın ileri gelenleri de oradadır. Arif Saim Bey, ertesi güne kadar kimseyle konuşmaz, konuştuğunda da çifliğini bastıranların, adamını öldürüp Mustafa Kemal'in hediyesi olan saati çaldıranların, kasabanın ileri gelenleri olduğunun farkında olduğunu söyler. Herkes şiddetle olayı inkâr etmektedir. Söz bir şekilde Memed'e ve Memed'in dağlarda dolaşan bölük bölük adamlarına gelir. Arif Saim Bey, bu eşkıyalardan kimseye zarar gelmeyeceğini, Memed ve adamlarında öyle bir güç olmadığını düşünmektedir. Arif Safa Bey ve Amber Bey, Memed'e karşı güç ortaklığı yapmak konusunda anlaşırlar. Arif Saim Bey, bundan sonra Memed'le ilgili ulaşabildiği her türlü bilgiyi toplamaya başlar. Memed'i kıstırmak için Yörükler'in yayladan inmesi beklenir. Arif Saim Bey, ayrıca Bayramoğlu'nu da kendi tarafına çekebilmek için ona hediyeler yollar. Bayramoğlu, Arif Saim Bey'in davetlisi olarak kasabaya gelir ve bir savaş kahramanı gibi karşılanır. Birbirlerini, Kurtuluş Savaşı'nda beraber savaştıkları cepheden tanımaktadırlar. Arif Saim Bey, Bayramoğlu'ndan, Memed'in peşine düşmesini isteyecektir; ancak Bayramoğlu, zararsız, zayıf bir adam olarak kendisine tanıtılan Memed'i, bu kadar ağanın, beyin ve jandarmanın nasıl olup da şimdiye kadar yakalayamadığını sorar. Bu olaydan sonra, Arif Saim Bey ve Bayramoğlu arasında bir kavga başlar. Arif Saim Bey, çiftliğinin basılması konusuna da geri dönmüştür. Silahlar çekilir; ama Arif Saim Bey, Bayramoğlu'nu yine de göndermez. Eski arkadaş olduklarını söyler. Bayramoğlu, Memed'in yüzüğünden de, göğe ağan Yağız At'tan da, Kırkgöz Ocağı'nın efsunlu gömleğinden de korkmaktadır. Arif Saim Bey, kendini unutulmuş bir adam sayan Bayramoğlu'nu kandırmak için bir yol bulur: Ona silahlar ve fişekler vererek, bunların Mustafa Kemal'in hediyeleri olduğunu ve İnce Memed'in yakalanmasının O'nun emri olduğunu söyler. Bayramoğlu, artık Memed'in peşine düşecektir.

Ara Kesit: 376-387. sayfalar arasında ifade edilen 20. Bölüm'de, Hürü Ana köyüne dönmüştür. Köylüler büyük bir yas içindedir. Beş-altı ay önce aldıkları bir habere göre, Memed öldürülmüştür. Köyün erkekleri de adlarını Memed olarak değiştirmiştir. Hürü Ana, köylü kadınlara, Efendi Hazretleri'nin yaptığı Memed resmini gösterir. Memed yaşamasa, Efendi Hazretleri de onu görmese, Hürü'nün elinde böyle bir resim olamayacağını kabul eden kadınlar birden neşelenirler. Hürü Ana, köyün genç kızlarına altınlar, bilezikler, ipekli kıyafetler

getirmiştir. Bunları dağıtır. Hürü Ana'nın evi bundan sonraki günler boyunca insanla dolup taşar. Her gelen, Memed'in resmine bakmakta, yeni bir Memed miti oluşmaya başlamaktadır. Bir süre sonra eve gelip gidenler azalır. Gül Emine ise, her gün eve gelmeye devam eder. Hürü Ana'nın yanında getirdiği ve Efendi Hazretleri'nin yaptığı Âdem ve Havva'lı cennet tasvirine her gün bakan Emine, bu resimle erotomanik bir bağ kurar. Sonunda bu yoğun duygularla başa çıkamaz ve bir gün Hürü Ana'nın evine giderek resmi duvardan indirir ve parçalar. Daha sonra da onu bekleyen sevgilisi Selim'e kaçarak köyden ayrılır.

388-431. sayfalar arasında ifade edilen 21. Bölüm'de, Bayramoğlu, Taşkın Halil Bey'in evini karargâh yapmıştır ve Arif Saim Bey'le birlikte Memed'e tuzak kurma planları yapmaktadır. Bir gün, Bayramoğlu eve gelir ve Arif Saim Bey, onun Memed'i yakalayamaması üzerine konuşur. Memed ve adamları, Sultanoğlu'nun on altı adamını öldürmüştür. Sultanoğlu'na göre, kimse Memed'le başa çıkamayacaktır; çünkü onu Ocak Yüzüğü ve Selahattin Eyyubi'nin Haçlı Ordusu ile savaşırken giydiği gömlek korumaktadır. Hatta ocakta, o gömleklerden her gün yeni bir tane dikilmekte ve bütün Memed'lere bu gömlekler giydirilmektedir. Sultanoğlu'ndan sonra eve, yine Dulkadiroğlu Beyliği soyundan biri olan Kaderoğlu gelir, ondan sonra eski eşkıya Kör İbrahim, İbrahim'den sonra da Çukurova'da Memed'le çatışabilecek kaç kişi varsa hepsi teker teker eve gelirler. Nihayetinde, Bayramoğlu dağlara çıkar. Yanında pek çok eşkiya, Topal Ali, Kör İbrahim, Cabbar ve başka kişiler de vardır. Bayramoğlu ve eski arkadaşı Sarı Çavuş, bu olaylar sırasında bir araya gelirler. Sarı Çavuş, Bayramoğlu'nun İnce Memed'i öldürme kararına karşı gelir. Bayramoğlu da onun sözlerinden etkilense de, artık geri dönülemeyecek bir noktada bulunmaktadır. Bayramoğlu'nun bu yolculukta karşılaştığı insanların hepsi, hatta eski dostları bile, Memed'i öldürmeyi istediği için ona sırt çevirmişlerdir. Bayramoğlu, kışa kadar Memed'i kovalar, hiçbir zaman onu kıstıramaz ve zaman böylece geçmeye devam eder. Bütün Çukurova, adını Memed yapmıştır. Tazı Tahsin bile artık kendisine Memed dedirtmektedir. Murtaza Ağa ve Arif Saim Bey'in teklif ettikleri parayı bile almaz; Memed olmadığını itiraf etmez. Bu arada, zamanda geriye doğru atlanarak, Bayramoğlu'nun eşkıya olmasının hikâyesi anlatılır. Babası savaşa gittikten sonra, Gülmezoğlu ve adamları, o sıralar henüz 14 yaşında olan Bayramoğlu'nun annesi ve kız kardeşlerini kaçırmıştır. Kadınlar, kendilerini kaçıran bu adamların ellerinden kurtulup eve dönmüş; ancak yeniden kaçırılmışlardır. Bayramoğlu da bu olaylar esnasında atıcılığı öğrenmiştir. Gülmezoğlu, kadınları defalarca kaçırmış, Bayramoğlu onun peşine düşmüş ve sonunda onu öldürmüştür. Daha sonra dağa çıkmış, eşkıyaları ile birlikte yıllarca zenginden alıp fakire vermiştir. Memed'in hikâyesi, onu çok etkilemektedir. Aslında bu gence sempati duymaktadır; ama şartlar, ikisini karşı karşıya getirmiştir. Nihayet, Memed ve Bayramoğlu fiziken de karşı karşıya gelirler ve jandarma güçleri de bu çatışmaya katılır. Bölümün sonunda, Bayramoğlu vurularak ölür.

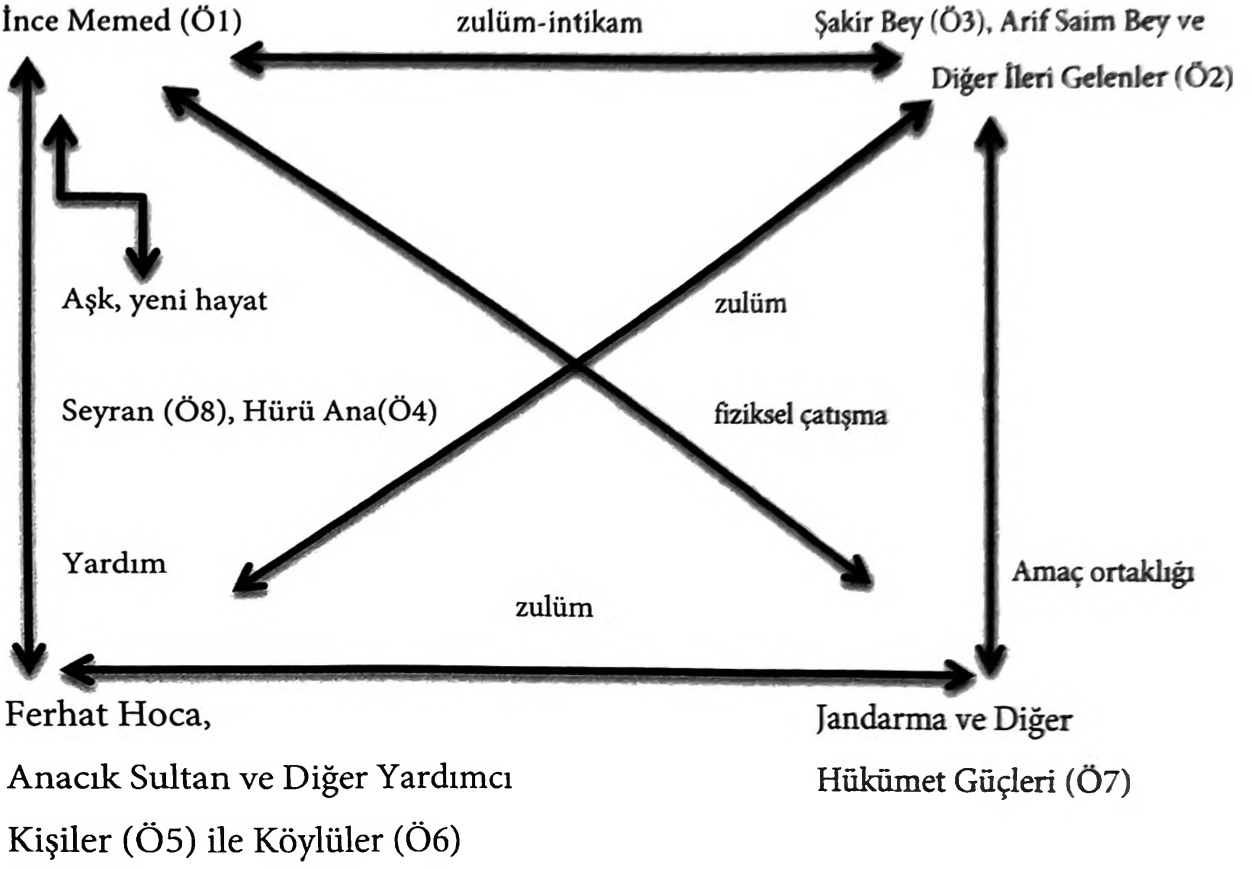
432-486. sayfalar arasında ifade edilen 22. Bölüm'de, Bayramoğlu'nun ölüm haberi, kasabaya ulaşmıştır. Yüzbaşı, kasaba ileri gelenleri ve Arif Saim Bey, sabaha kadar bu konu hakkında konuşurlar. Arif Saim Bey, Memed'in gücünün kırılabilmesi için, Anacık Sultan'ın ve saz âşıklarının ele geçirilmeleri ve gerekirse öldürülmeleri gerektiğine karar verir. Bu olaydan günler sonra, Yüzbaşı ve adamları, Kırkgöz Ocağı'na ulaşırlar ve Anacık Sultan'ı tutuklarlar. Anacık Sultan, olan bitenden haberdardır ve onları beklemektedir. Jandarmanın adamı olan; ama daha ilk kitapta da Memed'e yardım eden Ali Onbaşı ise, tekkeye ve Anacık Sultan'a hürmet gösteren tek karakter olarak karşımıza çıkmaktadır. Jandarmanın yolculuğunun ikinci gününde, Memed jandarmayı pusuya düşürür ve Anacık Sultan'ı onların ellerinden kurtarır. Ancak Anacık Sultan, jandarmaya teslim olmayı istemektedir. Memed, Faruk Yüzbaşı'ya haber gönderir. Anacık Sultan'ı kasabaya kadar köylüler götürecektir. Yüzbaşı bunu kabul etmez ve nihayetinde Anacık Sultan'ı köylülerden teslim alarak kasabaya götürür. Arif Saim Bey, Anacık Sultan'ı sorguya çekerken, onu büyücülükle suçlamaktadır. Anacık Sultan ise, daha önce Hürü Ana'ya da söylediği gibi keramete, büyüye inanmamakta, bütün gücün Çukurova toprağında olduğunu söylemekte ısrar etmektedir. Arif Safa Bey, Anacık Sultan'a olmadık hakaretlerde bulunsa da, kadın kaskatı kalmış, ağzını açmamaktadır. Ona işkence yapılmasına karar verilir. Ali Onbaşı ise, Anacık Sultan'ın kerametinden korkmakta, kadına yardım edebilmek için uğraşmaktadır. Anacık Sultan ise, bütün bu olaylar olurken, ocağın kendinden önceki postnişini olan annesini ve onun ölümünü hatırlamaktadır. Anacık Sultan ise, bütün bunlar olurken hiçbir şekilde jandarmalarla ne de Arif Saim Bey'le konuşmamakta ve onların kendisine yükledikleri suçları kabul etmemektedir. Kertiş Ali Onbaşı, Anacık Sultan'a işkenceler yapar. Daha sonra kadını karakoldan kaçırmaya çalışır. Ancak kadın oldukça yaşlıdır ve bütün bunlara dayanamamaktadır. Yüzbaşı kadını geri almaya çalışır, Kertiş Ali ile aralarında bir mücadele olur ve yüzbaşı yaralanır. Yaraları ağırdır. Kertiş Ali, yüzbaşı ve Anacık Sultan'ı, İnce Memed'in öldürdüğünü dair bir söylenti çıkartılmasına karar verilir. Ertesi gün, Anacık Sultan ve diğer ölüler için kasabada kurulan kürsüye Arif Saim Bey çıkar ve İnce Memed'in bu ölümlerden sorumlu olduğu herkese duyurulur. Anacık Sultan'ın ölüsü, tekkeye götürülür ve burada pekçok tekkeden gelen pek çok insan, civar köylerden toplanan köylüler ve Anadolu'nun her yerinden gelenlerle birlikte bir cenaze töreni yapılır. Hürü Ana'nın başlattığı ağıda pek çok ağıtçı katılır. Anacık Sultan'ın ölümü, modernizm karşısında geleneğin ölümünün de bir ifadesidir. Ondan sonra, artık Kırkgöz Ocağı da olmayacaktır. Anacık Sultan'ın ölümü ile birlikte, âşıklar da unutulur. Arif Saim Bey, bir daha onların peşine adam takmayı hatırlamaz.

487-536. sayfalar arasında işlenen 23. Bölüm'de, kasabaya başka takviye bölükleri de gelmeye başlamıştır. Karafırtına Kemikkıran Albay Azmi Bey, dağların en ince kadar ayrıntılarıyla işlenmiş haritalarla gelmiştir. O, bu dağlarda hüküm sürmüş bütün eşkıyaların korkulu rüyasıdır. Yavaş yavaş, Yedi Memedler çetelerini ortadan kaldırmıştır ve öteki

eşkıyalar ve kaçakçıları da haritadan silmiştir. Artık karşısında sadece İnce Memed ve çetesi kalmıştır. Karafırtına ve Memed'in çetesi nihayetinde karşılaşınca, Memed ve adamları karların içinde bir mağarada günlerce saklanırlar ve köylüler de onlara yardım eder. Daha sonra mağaradan çıkmak zorunda kalırlar ve artık Karafırtına ile aralarıda bir kovalamaca başlar. Karafırtına, girdiği köylerde herkesi dayaktan geçirmekte ve Memed'i aramaktadır. Memed ve adamları ise, onları koruyabilen köyler arasında gidip gelmektedirler. Çukurova'nın dağlarında, Memed ile Karafırtına arasında bir kovalamaca sürüp gitmekte, ne Memed tamamen kaçabilmekte; ne Karafırtına onu yakalayabilmektedir. Memed'i köyünde ağırlayanlardan biri olan İlyas Çavuş ise, her iki gruptan da haber almaya devam etmektedir. Bir gün, Karafırtına'nın geçeceği yolu öğrenir ve onu vurarak öldürür. Kendisi de vurulur; ama atına binerek Çukurova'nın sonsuzunda kaybolur ve bir daha onun ölüsünden de, dirisinden de haber alınamaz.

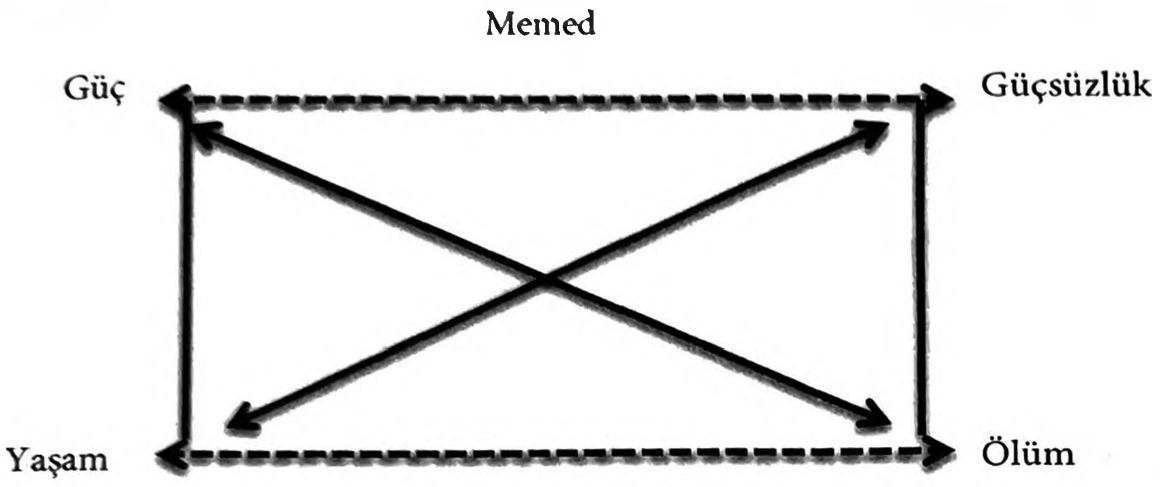
6. Kesit (Çatışmanın Çözülmesi): 537- 557. sayfalar arasında işlenen 24. Bölüm'de, Yağız At'ın Aladağ'da olduğu haberi, Hürü Ana'ya ulaşmıştır. Ana, atı da yanına alarak köye geri döner. Ona göre at, Memed'den haber getirmiştir. Köylerde, yeniden bir İnce Memed miti büyümeye başlar. Köyde bunlar olurken, kasabada da Taşkın Halil Bey'in evinde görkemli şölen sofraları kurulmaktadır. İleri gelenler, rahattırlar; çünkü jandarmaya verilen emirle, Çukurova'nın bütün köyleri abluka altına alınmıştır. Bütün köylüler, zorla düzlüğe indirilmektedir. Yollar, Çukur'a inen insan selleri ile dolmuştur. Bunları öğrenen Memed, Dikenlidüzü'ne giderek Hürü Ana'yı görür. Atın onun peşinden gitmesine de şaşırmıştır. Yağız At, bir tek Seyran'ın ve Hürü Ana'nın sözünü dinlemektedir. Bu arada yaklaşan jandarmayla, Memed'in çetesi arasında çatışmalar yaşanmaktadır. Hürü Ana da, eşyalarını toplamış ve Seyran'ın yanına dönmeye karar vermiştir. Memed, kasabaya giderek Arif Saim Bey'le karşı karşıya gelir ve onu öldürür. Daha sonra Hürü Ana ile helalleşip yeniden dağlara çekilir. Bir daha da ondan haber alınamaz ve her yıl, onun dağlarda kaybolduğu gün toy düzenlenerek çakırdikenleri, karaçalılar, kevenler ve devedikenleri ateşe verilir.

Metnin Temel Çatışmalar Şeması

Metnin temel anlatı izlencesi, Memed, eşkıyalar, Arif Saim Bey, Murtaza Bey, hükümet güçleri ve köylüler arasındaki çatışmalara dayanmaktadır. Memed'in kendine yeni bir hayat kurma isteği ve bu konuda eylem sürecine girmesi, Memed'in dört bölümlük nehir anlatıdaki toplumsal kimliği ile ayrı bir çatışma nesnesi oluşturmuştur. Nihai noktada, birey olan Memed, kollektif bir imge olan Memed karşısında yenilip geri çekilmiş ve kişisel hayatını yok etmek zorunda kalmıştır.

Sözleşme	Edinç	Edim	Tanıma ve Yaptırım
Ağalık kurumunun halk üzerindeki yaptırım gücü	Halkın hakçı bir düzende yaşama hakkı	Memed'in yeni bir hayata kavuşma isteği	Memed'in zulmü ortadan kaldırmak için Arif Saim'i vurması

Şakir ve Arif Saim Beyler

Şahıs Kadrosu - Kişilerin Oluşumları ve Özellikleri

Birinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler: İnce Memed (Ö1), Şakir Bey (Ö3) Arif Saim Bey ve diğer İleri Gelenler(Ö2),

İkinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler: Ferhat Hoca, Anacık Sultan ve Diğer Yardımcı Kişiler (Ö5), Köylüler (Ö6), Jandarma ve Diğer Hükümet Güçleri (Ö7)

Uzak Kişiler: Hürü Ana (Ö4), Seyran (Ö8).

Birinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler

Klasik Kahraman Kimliğini Kabullenen Bir Antikahraman: İnce Memed: İnce Memed, eserin bu dördüncü cildinde, artık dağlardan, eşkıyalıktan ve sonu bir türlü gelmeyen ağa baskısından uzaklaşarak, kendi özel cennetini kurmaya niyetlemektedir. Çukurova'nın denizle birleştiği kıyılarına kadar iner, burada kendisine yeni bir kimlik ve yeni bir hayat kurmaya çalışır. Bu macera boyunca, onu uzaktan takip eden ve kim olduğu metin boyunca açıklanmayan bir "adam" da vardır. Bu adam, Memed'e bazen yaklaşmakta, bazen onu uzaktan seyretmektedir. Bu adam ve Memed arasında geçenleri bazen başkaları da görmekte, bazen de görememektedir. Bu adam, büyük ihtimalle Memed'in kaçamadığı geçmişini temsil etmektedir. Ve bu temsil, Memed'in kendisine bir ev alıp, yeni bir hayatın hayallerine kapıldığı sahnelerde özellikle ön plana çıkarak; kahramanın iç dünyasını alt üst etmeyi de başarmaktadır.

Memed, nehir serinin bu son cildinde, yaşadığı bütün olaylarla ilgili bir iç hesaplaşma süreci de geçirmektedir. Sürekli olarak kaçmak, sürekli olarak kahramanlığa itilmek, bir yandan da kendine özel ihtiyaç ve isteklerinin olması, Memed'i ikircikli bir ruh halinin esiri

yapmaktadır. Memed, onu düşüncelere boğan bu olayların, diğer insanları çok farklı şekillerde etkilemesini de anlayamamaktadır:

> *"Dün akşamdan beri kafası Recep Çavuş'a, Deli Durdu'ya, Abdi Ağa'ya takılmıştı. Şimdi hepsi de toprak olmuşlardı. Bu insanlar ne istiyorlardı, Deli Durdu, Recep Çavuş ne istiyordu? Bu ölümlü dünyada Abdi Ağa ne istiyordu? Ferhat Hoca ne istiyor? Sarıçiçekli Mahmut Ağa'nın öldüğünü duyunca sevincinden deli divaneye dönmüştü. Sabaha kadar uyumamış, Memed'e, 'Söyle hele, kurşunu yiyince ne yaptı, nasıl inledi, ne söyledi?' diye sormuş durmuştu. Memed de durmadan yeniden, yeniden anlatmıştı. Ferhat Hoca, onun anlatmasına doymuyor, 'daha, daha, daha Memed, daha,' diyor, onu yeniden, yeniden, anlatmaya zorluyordu. Memed de artık uydurmaya başlamıştı. O uydurdukça öteki daha istiyordu. Mahmut Ağa'nın ölümünden bu kadar tat mı alıyordu? Onun her anlatışında yüzü büyük tatla geriliyor, gözleri ışılıyordu. Böylesine sevinç, hiçbir olay karşısında hiç kimsede görülmüş değildi. Ya Recep Çavuş, o ne istiyordu? Memed, birçok olayı, birçok kişiyi anlamıştı da bu Recep Çavuş'u hiç anlamamıştı. Her olay, her devinim, yaralanması, ölmesi bile onun için bir öfke, bir sevinçti. O, devinimi, eylemleri, daha da çok eylemleriyle dünyayı dolduruyordu. Ya Kızılbaşoğlu, o ne istiyordu? (...) Hürü Ana! O ne istediğini biliyor, diye güldü Memed. Hürü Ana'nın ince uzun bedeni, sevgi dolu gözleri, candan yürekten halleri geldi gözlerinin önüne. İçine şu kokulu, ılık bahar güneşi gibi bir sevgi doldu, 'benim gül anam,' dedi. 'İşte böyle bir anası olan kişinin kıyamete kadar dünyası cennet olur, öyle değil mi anam?'"*[287]

Memed, içinde bulunduğu ruhsal çatışmaların etkisiyle, gerçek ve hayal arasındaki çizgiyi yavaş yavaş kaybetmeye başlamıştır. Bir yanda, kendine, Seyran'a ve Hürü Ana'ya kurduğu dünya cenneti dururken, diğer yanda kısa hayatı boyunca yaşadığı korkunç olayların anıları, birbirleriyle çatışma halindedirler. Dünya cennetinin güzelliğine bir türlü tamamen teslim olamayan Memed, geçmişin izleri nedeniyle büyük acılar çekmektedir. Bu acıları da kimseye söyleyememekte, kurduğu ideal görünümlü düzene rağmen mutlak bir mutluluğa bir türlü ulaşamamaktadır. Daha önce de ifade edildiği gibi, özellikle Memed'in yaşamının ayrıntıları işlenirken, metin gerçeküstücülüğün etkisine girmekte, Memed de bu yarı düş yarı gerçek hayat içerisinde ayakta kalmaya çalışmaktadır:

> *"Memed kavak ağacının ta tepesine çıkıyor, en ucuna, doruğuna. Aşağıda gözleri dilleri kıpkırmızı, ışıl ışıl yanan, kırmızı yılanlar. Yılanların sırtları da ışıltı içinde... (...) Anavarza'dan yılanlar daha durmadan uçarak geliyorlar, çarpıp kalıyorlar. Hatçe'yi elinden tutmuş getiriyor. Bir eli yarasının üstünde, kanı şıp şıp toprağa damlıyor. Toz içinde kalıyor Hatçe. Hiç konuşmuyor, bir taşın üstüne oturuyor, taş apak oluyor, ışıklı. Az sonra kızıl kana kesiyor taş parçası. Taştan kanlar fışkırıyor.*

[287] Kemal, Y. İnce Memed IV. A.g.e., 12.

Sarı Mahmut Ağa'nın elinden tabancası düşüyor. Murtaza bağırıyor, bağırıyor, birden, kirp, diye sesi kesiliyor, turuncu yorganı başına çekip bir topak oluyor, küçücük bir mavi kuş yöresini mavileyerek, gökyüzünün uzağında, aydınlığın ortasında, kuş, nereye uçarsa aydınlık da oraya gidiyor, kayıyor, kayıyor, geliyor. (...) Seyran'ın başının yöresinde de dönüyor mavi kuş, Seyran'ın saçları, yüzü, gözleri, tüm bedeni maviye kesiyor... Kuş durmadan, son hızla başının yöresinde dönüyor. Seyran soluk soluğa koşuyor cami avlusuna... Karakol çıkıyor karşısına, bir candarma duvarı... (...) Küçücük mavi kuş gülmeye başlıyor. Hem kanatlarını çırpıyor, hem başlıyor gülmeye. Gidiyor ölü eşkıyaların başlarına konuyor, durmadan, durmadan ortalığı çınlatarak gülüyor. Kasabanın üstünden uçuyor, köprüye, çaya, dağlara gidiyor, gittiği yerler som maviye kesiyor, geriye dönüyor, gülüyor, gülüyor. Küçücük kuşun gülmesi bütün kasabayı, dünyayı çın çın öttürüyor. Minareye konuyor, minare masmavi oluyor. Kuş gülüyor, gülüyor, o kadar çok gülüyor ki çatlayıp minareden aşağıya düşüyor. Seyran kuşun başında bir ağıt tutturmuş... Sarı Mahmut Ağa geliyor, kılıcını çekiyor, Seyranın başını uçuruyor, kuşun, Seyranın ölüsü başında Hatçe ağıt yakıyor, bir eli kanayan yarasında... Hürü Ana yağız ata binili, cami duvarını, altındaki ata atlayarak geliyor. Hatçe'yi kolundan tutup terkisine atıyor, 'Kör olasılar, kör olasılar,' diye söyleniyor. 'Siz, siz böyle ağıt yakarak öldüreceksiniz benim İnce Memed'imi. O ölmedi. O, caminin avlusunda yatan İnce Memed değil, bir kuş, gülmekten çatlamış bir kuş ölüsü.' Hatçe, onların yanından, bir ata binmiş giden Seyran, Seyran'ın başı yöresinde dönen mavi kuş gülmeye başlıyor."[288]

Memed'in psikolojik portresi, dört ciltlik nehir seri boyunca, gittikçe realiteden uzaklaşmakta, incelenen son metinle birlikte de artık realiteden iyice ayrı düşmektedir. Yaşar Kemal'in Kimsecik Serisi'nde de görülen "kesik baş" figürü, Memed'in de peşine düşmüştür. Bu kesik başın, yazarın kendi iç dünyasıyla bağlantılı bir figür olduğunu düşünmek gerekmektedir. Ancak kesik başın, hangi ruh durumunun veya hangi düşsel ifadenin şekil bulmuş hâli olduğunu bulmak, neredeyse imkânsız görünmektedir:

"Günden yanı soldumola, yerden yanı uldumola, Memed'imin ala gözün karıncalar oydumola... Karıncalar katar katar, yarın üstündeki kurumuş otların arasından kendilerine incecik bir yol açmışlar, uzaklara, ağızlarında tohumlarla düşe kalka çekiliyorlardı. Kesilmiş kellesi gözleri bakar, kesilmiş kellesi, gözleri de faltaşı gibi açılmış, yumruk gibi dışarıya uğramış, pörtlemiş. Her şeye, her şeye hasret kalmış. Hasret kalmış bakıyor. Kesik baştan kan damlıyor. Damlalar iri iri. Kayaları, yolları, bir uzun sırığın ucuna geçirmişler, sırığı taşıyan adamı, kasabanın kaldırımlarını, yeşil otları, akar çayı kıpkırmızıya boyuyor. Kocaman, damlalar bir pınardan akar gibi damlıyor. Kesik başı seyre çıkmış kasabalıları, iğne atsan kalabalıktan yere

[288] Kemal, Y. İnce Memed IV. A.g.e., 21-23.

düşmez kalabalığı tepeden tırnağa kana boğuyor. Evler, yollar, insanlar köpürmüş kan altında kalıyor. Memed'imin ala gözün karıncalar oydumola. Karıncalar kan denizinin üstünden yol açmışlar, otlar kıpkırmızı, sırığın ucundaki pörtlek gözlerden kan damlıyor. Karıncalar sırığı taşıyan adamın sırtını yol yapmışlar, boynundan sağ koluna, sağ kolundan sırığa, sırıktan kesik başın gözlerine... Gözlerden kan fışkırıyor."[289]

Memed'in kendisine yeni bir hayat kurma macerası; peşindeki adamın ona verdiği kaygılar ve arkadaşı olan öğretmenin vurulmasıyla, bıçakla kesilmiş gibi bitecektir. Memed, ilk defa bu ciltte, büyük bir coşku ve içten gelen bir istekle yeniden eşkıya olmaya karar verir. Onun bu kararı, Ferhat Hoca başta olmak üzere, kimseyi şaşırtmayacaktır. Ferhat Hoca, Memed gibi insanların dağdan inemeyeceğini, elini silahtan çekemeyeceğini bilmektedir:

"O biliyordu ki İnce Memed gibi insanlar, öyle uzun bir süre eli kolu bağlı, hiç eylemsiz duramazlardı. Bir gün er ya da geç Memed bu dağların yolunu tutacaktı, bundan hiç küsüm etmiyordu."[290]

"Bunlar içlerinde yalım taşıyan insanlardı. Yüreklerindeki yalım ne kadar solarsa solsun tükenemezdi. Dünya kuruldu kurulalı onlar gibisilerin yüreklerindeki yalım tükenmemişti. Ya şöyle, ya da böyle, iyilik için, dostluk, sevgi için yalazlamış durmuştu. Bayramoğlu'yla İnce Memed, yüreklerini söndürmeye çalışıyorlar ki yüreklerini koparıp atmadan, içlerindeki o yalımı söndüremezler."[291]

Memed'in bu yolculukta, mecburiyetten kendi isteğine doğru giden bir yolda yürümesi, bir yandan da onun etrafında şekillenen mitik kişilik ile desteklenmektedir. Memed, artık bu yeni kimliği de kabul etmek zorundadır. Çünkü bütün Çukurova, hatta onun karşısında olan kişiler bile, onun olağanüstü bir kimliğin ifadesi olduğu konusunda fikir birliği etmişlerdir. Müslüm, daha eserin başlarında, Memed kendine yeni bir hayat kurmaya çalışırken bile bu mitin etkisindedir:

"Candarmalar şuradan, günbatıdan da gelemezler, şu aşağıda ejderhanın sarayı olduğunu bilirler. Ejderhanın oraya yaklaşanı yuttuğunu da bilirler. Kimi zaman dünya soluk alır gibi bir soluk alır, sazlık, Anavarza kayalıkları, toprak bile sallanır, o, ejderhanın soluk alışıdır işte. Buraya kimse yaklaşamaz. Bizi burada yakalayamazlar. Bize ejderha da bir şey yapmaz. Geçen yıl anam, şuraya koskoca bir kazan süt koydu ejderha içsin, diye. Kazan öyle büyüktü ki üç adam zor taşıdı. Ejderha da beni tanır. Ben ta içerlere kadar gittim de bana hiçbir şey yapmadı. Sende

---

289 Kemal, Y. İnce Memed IV. A.g.e., 280-281.
290 Kemal, Y. İnce Memed IV. A.g.e., 241.
291 Kemal, Y. İnce Memed IV. A.g.e., 242.

de yüzük var, sana kurt kuş, insan, hiçbir yaratık hiç yaklaşamaz, candarmalar beni, o kadar kurşun sıktılar da niye vuramadılar, söyle! Söyle niye vuramadılar?"

Sende Anacık Sultan'ın yüzüğü vardı da ondan."[292]

Memed ve Müslüm, peşlerindeki jandarma kuvvetlerinden ve halktan kaçarken, bir köye sığınmışlardır. Bu köyde karşılaştıkları ve onları ağırlayan yaşlı kadın da Memed mitine inanmış bir kişidir:

"'Oğullarım, oğullarım, bir tek adamı bin beş yüz bin, beş yüz bin köylüylen, atınan itinen böyle sabi çocuklarınan kıstırıp öldürmek kolay, İnce Memed ölmez ya...' Sesini indirdi, 'İnce Memed olmak zor, İnce Memed'lik zor yavrularım. Beni dinle oğlum, iyi ki bıraktın da geldin İnce Memedi kovalamayı...' Memed'e doğru eğildi, Memed'in gözleri yaş içinde kalnuştı, kendini bıraksa, şurada, şu kadının dizlerine kapanıp ağlayacaktı. 'Bak yavrum, o İnce Memed var ya, bir ermiş kişi, ona dokunan, onun için bir kötülük düşünen kişi çont olur, ocağı söner, zürriyeti tükenir, hanesinde baykuşlar öter. Bak yavrum, iyi ki döndün geldin...' Artık sesini alçaltmış, coşkusu geçmişti, 'Bak oğlum...' Ona bir giz söyler gibi üstüne eğildi. 'Beni dinle, ben iyi biliyorum, yerinden biliyorum, İnce Memed'e hiçbir şey olmaz. Onda Kırkgöz Ocağı'nın mührü var. Anacık Sultan'ımız, ocağın mührünü, kılıcını, o kılıcı İnce Memed'den başka kimse yerinden kaldıramıyormuş, İnce Memed'e vermiş. Bir de bin ayet yazılı gömleği vermiş ona. İşte bu yüzden İnce Memed'e hiçbir şey olamaz. Şimdi o Akçasaz'ın ortasından kuş olmuş uçmuş, yılan olmuş akmış, bulut olmuş Düldül Dağı'nın doruğuna ağmıştır, ona hiçbir şey olmaz. Sen sağ salim gelmişsin çok şükür, elin ayağın çont olmadan. İnşallah koca Allah benim oğlumu da gönderir.'"[293]

Memed ise, bu mitolojik karakterin gözleri önünde oluşmaya devam etmesi karşısında, bir bölünmüşlük hâli, bir şizofrenik duygu yoğunluğu yaşamaktadır. Bu insanlara ne yaptığını ve nasıl yaptığını anlayamamakta, mecburiyetin kendini getirdiği noktada çaresiz düşüncelere dalmaktadır:

"Çok uzaklarda öten bir kuşun sesi geliyordu. Ben ne yaptım da beni böyle karşıladı Zeynep Hatun, Kesikkeli Köyü? Ben ne iyilik ettim ki bu insanlara? Bir yaşlı Abdi Ağa'yı, ardından da Ali Sefa Bey'i, şimdi de Çiçekli Mahmut Ağa'yı... Ben bunları öldürünce ellerine ne geçti ki, köylüler ne kazandı? (...) Acaba o İnce Memed dedikleri ben değil miyim, öyle peygamber emsali, öyle ermiş, öyle yiğit, Köroğlu, Genç Osman, Hızır Aleyhisselam, Hazreti Ali gibi bir İnce Memed daha var da, beni onunla mı karıştırıyorlar? Ben ben buradayım, şu Akdeniz'in kıyısında, bir karınca, bir kelebek, bir serçe kadar küçücük, yalnızım, kimsesizim. Ama İnce Memed adı dillere destan.

---

[292] Kemal, Y. İnce Memed IV. Ag.e., 29-30.

[293] Kemal, Y. İnce Memed IV. A.g.e., 55.

Herkes, herkes onu seviyor. Hem öldürmek için bütün Çukurova atıyla itiyle Akçasaz'daki İnce Memed'i yakalamaya, Yüzbaşı'ya ardıma gidiyor, hem de Kesikkeli Köyü'nde görünce... Bu ne işte şu insanlıktaki, ne acayip iştir Yarabbim..."[294]

İnce Memed'in macerası, Yaşar Kemal'in üzerinde ısrarla durduğu daha önce de ifade edildiği gibi, "mecbur adam" kimliği etrafında şekillenen bir maceradır. Ancak eserin dördüncü cildinde, Memed ilk defa mecburiyetin ötesinde bir ruh haliyle, içinden gelen bir coşku ve istekle eşkıyalığa geri döner. Bu cilt, Memed'in hayattaki göreviyle yüzleşme ve barışmasının ifadesi olarak değerlendirilebilmektedir. İncelenen cilde kadar bir anti-kahraman imgesi etrafında resmedilen Memed, artık kahraman olmayı kabullenmiş ve klasik kahramanlar gibi davranmaya başlamıştır. Nitekim toplumun ortak bilinçdışı da Memed'de, onun ve hatta başkalarının da bazen göremediği büyük bir kimlik, kollektif bir kişilik görmektedir:

"Bir sırrı hikmet... Bizim bilmediğiniz bir şey, bir giz var bu adamlarda... Biz göremiyoruz da kalabalıklar görüyor. 'Sen, ben, biz bir tek gözüz,' diye sakalını çekiştirdi Ferhat Hoca, 'Oysaki kalabalıklar bin, on bin, yüz bin, yüz milyon göz. Onlar İnce Memedler'e yüz milyon insanın, bin yıllık gözleriyle bakıyorlar.'"[295]

Memed, artık bu kollektif dünya ile de yüzleşmek zorundadır. Onun sıradan bir kişi olarak varlığı, yavaş yavaş yok olmaktadır. Bu yok oluş, Memed'in sıradışı bir varoluş olarak hayata devam etmesini sağlayacak; ama onu insan yapan özellikleri de sahneden silecektir.

Bir Kırılma Noktası Nesnesi Olarak Şakir Bey: Memed'in, Çukurova'da deniz kenarında kendine, Seyran'a ve Hürü Ana'ya kurduğu dünya cenneti, ideal bir yaşam ümidini doğurmuşken; burada tanıdığı ve çok sevdiği Öğretmen Zeki Nejat'ın öldürülmesiyle hayal dünyası yıkılmaya başlar. Bu olaylara neden olan kişi ise, Şakir Bey'dir. Bölgeye, dışarıdan gelmiştir. Dulkadiroğlu Beyliği'nin torunlarından olduğu iddiası yanında, kasaba ileri gelenlerine dağıttığı mücevherler ve paralar sayesinde, önemli bir yere gelmiştir. Yavaş yavaş varlığını daha da güçlendirmiş, kasabanın etrafındaki toprakların hemen hepsini kâh zorla, kâh iyilikle elde etmiştir. Bir süre sonra da çeltikçilik yapmaya başlamıştır. Ancak bunu da kuralsız bir şekilde yapmayı tercih eder. Halk, çeltik tarlalarının köylere kadar yayılması nedeniyle sıtmadan ölmektedir. Zeki Nejat, Şakir Bey'e karşı çıkanların başında yer almaktadır. Çok akıllı ve sağduyulu bir kişi olan Zeki Nejat, İnce Memed'i tanımadan, Memed'le arkadaş olmuştur. Halkın Memed'le olan bağının da alt metnini doğru okuyabilmektedir:

"'Evet Beyler, İnce Memed'i halk yüceltti, onu evliya, peygamber seviyesine getirdi. Demek ki buna ihtiyacı var. Dernek ki, biz halkın ihtiyacını karşılayamadık. Ona

[294] Kemal, Y. İnce Memed IV. A.g.e., 86.
[295] Kemal, Y. İnce Memed IV. A.g.e., 125.

zulmettik. Onu hâlâ insandan saymıyor, onu aşağılıyoruz. O da başkaldıran birisini bulursa kendi adına, kendisinden birisini bulursa onu koruyor, evliya yapıyor, başına da taç ediyor. Adı Memed'se, kendisi de yediden yetmişe adını değiştirip Memed oluyor. Onu yakalamak kolay olmayacak...'"[296]

Zeki Nejat'ın öldürülmesi ile Memed, birdenbire içine kapanır. Seyran'ı, Hürü Ana'yı, evinin etrafındaki portakal bahçelerini, hayran olduğu denizi gözü görmemektedir. Böyle bir ruh haliyle geçen bir süreden sonra, Memed birdenbire canlanır, olmuş ve olacak olan her şeyi kabul eder, Seyran ve Hürü Ana ile vedalaşır ve büyük bir coşku ve kabullenişle, Şakir Bey'i öldürerek yeniden dağlara çıkar. Şakir Bey, Memed'in mutlulukla öldürdüğü ilk karakterdir.

Kötücül Erk Özneleri Olarak Arif Saim Bey ve Diğer İleri Gelenler: Arif Saim Bey'in karakter gelişimi, diğer ciltlerde de incelenmiştir ve bağımsız bir başlık olarak, yukarıda bulunabilmektedir. Bu ciltte, Arif Saim Bey, Memed'le bizzat karşı karşıya gelmekte ve metnin sonunda da Memed tarafından öldürülmektedir. Memed'in gelişiminde, Arif Saim Bey ile arasındaki çatışma, önem arz etmektedir; çünkü o, artık sıradan bir ağayı değil, bir milletvekilini karşısına almıştır. Ve Arif Saim Bey'i öldürmesiyle birlikte artık Memed, devletle savaşan bir eşkıya olmuştur. Arif Saim Bey karakterinin, Kimsecik'te gözlemlenen vefasızlığı ve yazarın kendi hayatından gelen gerçek bağlantılar, İnce Memed'in de Kimsecik Serisi gibi bir *roman a clef* olmasına neden olmaktadır. Yazarın, Arif Saim Bey'i öldürürken, kendi babasıyla ilgili çatışmalarıyla da başa çıkmaya çalıştığını düşünmek de yanlış olmayacaktır.

Arif Saim Bey, Memed'e ulaşamadıkça etikten uzaklaşan bir karakter imgesi çizmektedir. Etrafındaki insanlarla olan ilişkileri, çıkar ilişkisine dayanmaktadır. Memed'i yakalamak için, Ankara'yı yanıltmaktan da çekinmez. Anacık Sultan'ı yakalatıp, onu işkenceye gönderirken, bu yaşlı kadının, onu Memed'e götürecek bir araç olduğunu düşünmektedir. Anacık Sultan'ın ona hiçbir kötülük yapmamış olması, ona kötü bir şey de söylememesi, Bey'i daha da çıldırtmaktadır. Anacık Sultan'ın kendisine hakaret ettiği inancıyla çılgına döner. Memed'in bir cani, kadınlara tecavüz eden, köyleri yağmalayan, çocukları öldüren bir kanun kaçağı olduğuna dair söylentiler çıkararak, ona ulaşabileceğini zanneder. Ama Memed'e bir türlü ulaşamaz. Memed ona ulaştığındaysa, Arif Saim Bey de diğer ağalar gibi ölecektir.

Murtaza Ağa ise, bir önceki cildin sonundaki saldırıdan, yorganın altına saklanarak kurtulabilmiştir. Memed'in, kendisinin peşine düştüğünü sanmaktadır. Topal Ali'nin Memed'in eşkıyalığı bıraktığını ona söylemesinin ardından rahatlar. Memed'den ölesiye korkan bu adam, bir yandan da Arif Saim Bey'i olayların içine çekebilmek için, onun

[296] Kemal, Y. İnce Memed IV. A.g.e., 156.

çiftliğini bastırmaktan, adamını öldürtmekten ve Mustafa Kemal'in hediyesi olan saatini çaldırmaktan geri durmayacak kadar cesaret sahibidir. Memed'le başa çıkabilmek için, onu halkla karşı karşıya getirmesi gerektiğini de düşünebilecek kadar kurnaz bir adamdır:

> *"Şu İnce Memed'e, onunla başa çıkmak için, halkı düşman etmeliyiz. Halk, bugünkü gibi onu tuttukça, onu evliya mertebesine yükselttikçe biz onun kılına bile dokunamayız. O, her gün birimizi öldüre öldüre bu kasabada bir tek Ağa bırakmaz."*[297]

Murtaza Ağa ve diğerleri, Arif Saim Bey'le İnce Memed'i karşı karşıya getirmeyi, bir şekilde başarırlar. Bu arada, köylerin üzerindeki baskıları da arttırır; bunun yanında Ankara'dan da destek almak için ellerinden geleni yaparlar. Murtaza Ağa, daha önce de ifade edildiği gibi, makyavelist düşüncenin bir yansımasıdır ve Memed'i bir tek düşman olarak değil, kolektif bir zihnin bir yansıması olarak görmektedir:

> *"Ya bu Memedler ne olacaktı, bu, dünyanın ortasına kadar zulüm köklerini muhkem olaraktan salacak olan canavarlar? Yarın bir gün her birisi bir İnce olup, binlerce kişi, on binlerce Memed, ellerinde alışkın tüfeklerle kurt sürüleri gibi dağdan şehirlere inerlerse?.. Taş üstünde taş, omuz üstünde baş bırakırlar mı? Irzına geçmedikleri kız, kadın kalır mı, bu dağlılar, hele köylüler, akça pakça şehirli kadınlarına çok düşkün olurlar. İşte o zaman, işte o zaman... Tarihte olmamış iş değil ki... Ama onlar o kadar büyüyünce de karşılarında orduları bulurlar. Bir Kuyucu Murat Paşa değil, karşılarına o zaman da bin Kuyucu Murat Paşa çıkar. Keski, öyle bir fiile kalkışsalar da, toptan ezilseler de bir daha kıyamete kadar sesleri solukları çıkmasa... Kuyucu Murat Paşadan sonra üç yüz yıl, bu dağlarda bir daha, bir kimse en küçük bir çıt çıkarabildi mi, ta Kozanoğlu başkaldırmasına kadar. Kozanoğlu da bunlardan değil o, bir beydi, hükümdarlık sevdasındaydı, bunları, bu baldırı çıplakları kandırdı, kullandı. (...) 'Keşki bu Memedler çoğalsalar,' dedi, 'İşte o zaman görürler babalarının gününü. İşte o zaman görürler bizim nasıl tunçsiper göğüs olarak, İstiklal Savaşı'nda düşmanı ezdiğimiz gibi, onların kafalarını nasıl ezeceğimizi, atamız şanlı Kuyucu Murat Paşa gibi, kuyulara diri diri onları nasıl gömdüğümüzü... İşte o zaman görürler..."'*[298]

Murtaza Ağa, İnce Memed serisi içinde ayrıcalıklı bir yere sahiptir. Yaptığı onca kötülüğe rağmen, Memed onu bir anti-kahraman olarak görmez ve onu öldürmez.

---

[297] Kemal, Y. İnce Memed IV. A.g.e., 76.
[298] Kemal, Y. İnce Memed IV. A.g.e., 270.

İkinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler

Ferhat Hoca, Anacık Sultan ve Diğer Yardımcı Kişiler: Ferhat Hoca, Memed'in dağdan inmiş olmasına inanmaması açısından, önem arz eden bir karakterdir. Memed gibi insanların içinde bir mecbur insan kurdunun olduğunu bilmektedir. Memed'in yendiden dağa çıkması ihtimaline karşı, dağlarda bir eşkıyalık sistemi kurmaya çalışmaktadır. Köylerden yedişer kişilik gruplar halinde gelip ona katılan delikanlıları, farklı yerlere göndererek, bütün Çukurova'ya yayılan bir Memed'ler ordusu kurmuştur. Memed, arkadaşı Öğretmen Zeki Nejat'ın ölümü ile yeniden eşkıyalığa başladığında ise, Ferhat Hoca, gereken bütün hazırlıkları yapmış hâlde onu beklemektedir. Bu nedenle, Ferhat Hoca'nın önemlibir yardımcı oyuncu olduğunu ifade etmek, önem arz etmektedir.

Anacık Sultan, İnce Memed anlatısına girdiği ilk sahneden beri önemli bir akıl hocası figürü olarak sahneye çıkmaktadır. Daha önceden de belirtildiği gibi, Anacık Sultan, bir üst-akıl, bir üst-bilinç halinde yaşamını sürdürmektedir. Yüzlerce yıllık bir geleneğin son temsilcisi olarak, sahip olduğu erki kullanmamayı seçmiş bir kişidir. Zaten büyüsel güçlere, mistik hadiselere de inanmamaktadır. Bütün gücün Çukurova'da olduğunu söyleyerek yaşar ve yine bu şekilde ölür. Anacık Sultan'ın Memed'e verdiği yüzük de, üzeri ayetler yazılı gömlek de, mistik simgelerden ziyade geleneği temsil eden araçlardır. Gerçekte, bunların hiçbir gücü yoktur; ama Anacık Sultan, bu yadigârları yine de Memed'e vermiştir. Çünkü bilmektedir ki, bu simgeleri üzerinde taşıyan kişiye, halk saygı duyacaktır ve halk bu kişiyi koruyacaktır. Asıl güç, simgenin kendisinde değildir; simgenin halk üzerindeki etkisindendir. Anacık Sultan, bütün bunları idrak edecek kadar yaşamış ve deneyim sahibi olmuştur. Kasaba ileri gelenleri, Arif Saim Bey ve Jandarma, Anacık Sultan'a ulaşarak, Memed'i de ele geçireceklerini düşünürler. Memed, Anacık Sultan'ı bir defa onların ellerinden kurtarsa da, Anacık Sultan mutlaka kasabaya gitmek ister. Burada, işkence altında ölecektir. Belki bu ölümün gelişini de bilmektedir. Anacık Sultan'ın ölümüyle, Ocak da ortadan kalkar; çünkü onun yerine geçecek bir kişi kalmamıştır. Kırkgöz Ocağı'nın, Anacık Sultan'ın ölümüyle birlikte yok olması, modernizmin geleneği yıkmasının da bir ifadesidir.

Memed'in Çukurova macerasında ona yardım eden Abdülselam Hoca da, bir akıl hocası figürüdür. Hoca, Memed'i herkese yeğeni olarak tanıtır, onun burada kendisine yeni bir hayat kurmasına yardımcı olur ve onu her zaman gözetir. Buna rağmen Memed, toplumsal ve içsel baskılara yenilerek, yarattığı dünya cennetinden ayrılarak, yeniden eşkıya olup dağlara çıkacaktır.

Jandarma ve Diğer Hükümet Güçleri: Diğer ciltlerde de olduğu gibi bu ciltte de, Jandarma güçleri, kanunu temsil etmek yerine, ağaların yanında yer almaktadır. İçlerinde halkçı olan bir-iki kişi olsa da, Jandarma'nın genel ifadesi, güçlünün yanında olmakla sınırlandırılmıştır. Bu eylem sürecinde, yaptıkları işlerin kötülüğünün farkında değillerdir.

"Önce Yüzbaşı çıktı kürsüye, Kurtuluş Savaş'mızın tunçsiper göğüslü ulu kahramanı, dedi. Ve hem de albayrak gibi göğsünde altın madalyası dalgalanan, sen ölmeyeceksin, diye de bağırdı. Bu vatan, şu yüce Toros Dağları yaşadıkça sen de bu vatanın yüreğinde yaşayacaksın. Güneş yok olduğu gün ancak, sen de işte o zaman yok olacaksın. Kutsal naaşın Türk Milleti'nin yüreğine şimdiden gömülmüş bulunuyor. Senin huzurunda, bu mübarek vatanın mübarek topraklarının huzurunda ant içiyorum, daha senin tenin soğumadan o İnce Memed nam asinin kanıyla senin mezarını sulayacağım. Ulu soylu, Toros kartalı, göğsünü düşmana tunçsiper olaraktan germiş milli kahramanımız senin ulu, Orta Asya'dan gelen kanını ve hem de ulu, şanlı kanını Fransızlar sorul sorul akıtamadı, ama o asi, o vatan düşmanı, ayağı yalın köylü çocuğu, senin acıyarak beslediğin o hain, senin kanını bu mübarek topraklara döktü. Senin kanından o topraklar üstüne güneşler doğacaktır, aylar yıldızlar, ışıklar doğacaktır. Senin kanını yerde koymayacağım. Öcünü İnce Memed'den, öteki düşmanlardan alacağım."[299]

Jandarma ve diğer devlet güçleri, halkçı olmaları gerekirken, halkın karşısına geçmişlerdir. Memed'in bir katil olduğu, gerçektir; ama Memed'i bu katliamlara iten nedenler Jandarma için sadece salt kötülükle bağlantılıdır. Mahmut Ağa'yı da öldüren Memed, onlar için yok edilmesi gereken bir düşmandır.

Uzak Kişiler

Hürü Ana: Hürü Ana, diğer ciltlerde olduğu gibi, bu ciltte de bir anne figürü ve bir akıl hocası olarak sahnede bulunmaktadır. Hürü Ana, zaman zaman gerçeküstü, zaman zaman da büyülü gerçekçiliğe doğru hareket eden bir ruh hâli içerisindedir. Özellikle Efendi Hazretleri ile tanışması ve onun resimleri ile arasında kurduğu mistik bağ, kadının realiteden uzaklaşması konusunda önemli etkenlerdir. Hürü Ana, bu resimlerle konuşur, Efendi Hazretleri'nin olağanüstü yeteneği karşısında huşu içinde kalır ve Memed'in ona hazırladığı yeni hayatta, büyülü bir evren içerisinde yaşamaya başlar. Memed'in içindeki mecbur insan kurdunu ilk gören de Hürü Ana'dır. Onun dağlara çıkmayı istediğini, eşkıyalıktan vazgeçemeyeceğini yine bu yaşlı kadın anlamıştır.

Hürü Ana, büyük ihtimalle Alevi geleneğine bağlı bir karakterdir. Efendi Hazretleri'nin yaptığı resimler içinde en çok Hz. Ali'nin resmi ile kendisi arasında bağ kurmuştur. Bu resimle, metin boyunca konuşacak, Hz. Ali'den, Memed'ine yardım etmesini isteyecektir:

"'Gül Alim, dedi, 'Gül yavrum, gül benim sultanım, Allah sana kendi ölünü kendin taşıma mübarekliğini bağışlamış, gül tırnaklarına kurban olduğum yiğidim, sana boşuna Allah'ın aslanı dememişler. Kendi ölünü kendin deveye yükleyip de götüren

[299] Kemal, Y. İnce Memed IV. A.g.e., 182-183.

sen değil misin, gül, Düldül atın binicisi, gül! Öyleyse şimdi beni iyi dinle aslanım, bu İnce Memed var ya, o da senin gibi, o da fakir fıkaranın ekmeği, doğduğu günden bu yana gün görmedi. Anasını da öldürdüler. Ben de onun anasıyım. Abdi Ağa'yı öldürdü, iyi de etti, o zulüm bir adamdı. Sen de çok zulüm öldürdün. Allah'ın kurduğu yapıyı yıkmak hiç iyi değil ya, Allahımız Abdi'nin yapısını çok kötü, çok zulüm üstüne kurmuş. Sen çatal kılıcınla çok zulüm öldürmedin mi, çok Allah'ın yapısını yıkmadın mı? Zulümü öldürmek iyidir. (...)Şimdi senden dileğim Ali'm, bak ne güzel de evi var, benim Memed oğlum fakir fıkaranın kılına dokunmadı, yakında belki çocukları da olacak. Hatçe'mi de o gözü kör olası Yüzbaşı öldürdü, çocuğunu da o Iraz aldı götürdü, ben de yarın öbür gün, o doru atlı, yakası yıldızlı Mustafa Kemal Paşa'yla konuşacağım, ona bir iki sözüm var ki altından kalkabilirse yiğit derim ona, soracağım ona, hiç insanın göreneğinde avrat öldürmek, avrada el kaldırmak var mı, ona çok çok şeyler söyleyeceğim. Bak Ali 'm, aha bu dünyada da, öteki dünyada da iki elim yakanda olacak, bir daha Memed'in başına kötü bir iş açma, açılırsa da önüne geç. Allah'ın aslanı sen değil misin, kendi ölünü sen kendin sırtlamış götüren değil misin, İnce Memed de senin bir yoldaşın değil mi? Şimdi beni iyi dinle, gülen kara gözlerine kurban olduğum, İnce Memed sana teslim. Ben onu iki gözümden sakınırım, işte ben bu yiğidimi sana teslim ediyorum. Anla ki, senin ne kadar kıymetin var benim yanımda.'"[300]

Hürü Ana, Memed için oldukça önemli bir kişidir. Kendine ve Seyran'a kurduğu yeni hayatta, Hürü Ana'ya da bir yer hazırlamıştır. Dağlara çıkmadan önce Seyran'ı Hürü Ana'ya emanet eder. Köyüne geri döndüğünde Hürü Ana ile görüşür ve Yağız At'ı yine Hürü Ana'dan teslim alır. Yağız At, Memed'e iki kere gelmiştir. İki gelişinde de onun için önem arz eden bir kadın -ilkinde Seyran, ikincisinde Hürü Ana- atı Memed'le buluşturur.

Seyran: Seyran, Memed için bir arzu nesnesidir. Memed'in Hatçe ile olan aşkı, daha çok bir çocukluk romansı kimliğindedir. Fiziksel birlikteliklerinin ve bir çocuklarının olması, bu durumu değiştirmemiştir. Oysa Memed ve Seyran arasındaki sevgi, daha olgun bir sevgidir ve bir kadınla bir erkeğin sevgisidir. Seyran'ın da Memed'in de birer geçmişleri vardır. Seyran, bu ciltte oldukça geride kalmış bir karakter olarak ifade edilmiştir. Memed'in dağa çıkmaya karar verdiği zaman, Seyran hamiledir. Memed, Arif Saim Bey'i vurup yeniden dağlarda saklanmaya başladığında ise, Hürü Ana çocuğa ve Seyran'a bakabilmek için yola çıkar. Hatçe ve Seyran arasında bu açıdan bir benzerlik vardır. Ölen Hatçe'nin çocuğuna Iraz Kadın bakmaktadır. Memed de bir daha dağlardan dönmeyeceği için, Seyran'ın çocuğuna da Seyran'la birlikte Hürü Ana bakacaktır.

---

[300] Kemal, Y. İnce Memed IV. A.g.e., 206-207.

Mekân

Panorama

Eser, İnce Memed Serisi'nin diğer ciltlerinde olduğu gibi, panoramik bir Çukurova tasviriyle açılmaktadır. Bu ciltte, diğerlerinden farklı olarak bir de, Leonardo Da Vinci'den alınmış bir Çukurova betimlemesi bulunmaktadır. Da Vinci'den alıntılanan ve yukarıda da ele alınan pasajdan sonra, yazarın gözünden Çukurova aktarılmaktadır:

> *"Dağların koyakları koyu gölgelidir. Gün doğarken gölgeler batıya, yıkılırken doğuya dönerler. Çok sıcaklarda oralardan ovaya ince bir serinlik iner gibi olur. Ve dağlar gün gün, an an değişir. Gün doğarken kimi günler altın sarısına batar, bu sarılık kızıla, sütbeyaza, ardından ince bir maviye keser. Mosmor da olur. Öğle üstleri, çok sıcaklarda bir turuncuda da tüter, her yer yanarken, her yan bombozken.*
>
> *(...)*
>
> *Görkemli Düldül dağı kat kat olmuş, üst üste binmiş yatık dağların ardındadır. Sütbeyaz ışığıyla bütün yöreyi ısıtarak döner. Başı çoğu zaman bulutsuzdur. Yazın da daha çok mor bulut rengindedir, ya da tüten bir kızılımsı bakır morundadır. Lacivert, çok pembe karışımında tüter söner. Doruğunda da bir iri, dönen, savrulan yıldız salınır durur.*
>
> *(...)*
>
> *Ve Çukurovayı Toroslar yaratmıştır. Çok eskiden Akdeniz Torosların tam eteğinden başlardı. Sonra Ceyhan, Seyhan, sonra öteki irili ufaklı dereler, çaylar Torosların tüm bereketli topraklarını taşıyarak denizi doldurdular, ortaya Çukurova çıktı. Ova güneşle, ışıkla doldu. Sular sakırdadı. Toprak bereketten deniz gibi taştı."*[301]

Yazarın Çukurova'sı, bu ciltte, diğer ciltlere nazaran daha çok idealize edilmiş bir evren olarak tasvir edilmektedir. Memed'in denize ulaştığında, bu sonsuz mavilik karşısında hissettikleri, portakal bahçelerinin mayhoş kokuları arasında daldığı düşünceler, onu ilk defa kendini yok etmeye çalışmayan; bilakis onun hayatını güzelleştiren bir Çukurova ile karşılaşmasını sağlamaktadır. Bu yeni Çukurova tasviri, daha önce görülenden çok farklıdır:

> *"Çukurovada her şey saydamdır. Kayalar, toprak, ağaçlar bile. Kuşlar, böcekler, yılanlar, insanlar bile... Gökyüzü ışıktan bir mavidir. Geceleri de ortalık silme yıldız döşelidir. Ve sularının dibine Kuran düşse okunur."*[302]

---

[301] Kemal, Y. İnce Memed IV. A.g.e., 8.
[302] Kemal, Y. İnce Memed IV. A.g.e., 10.

Memed, denizin kıyısında yaşamaya başladığı bu yeni hayatta, kendi ruh durumunun da değişimine şahit olmaktadır. Bu panorama, başka bir Çukurova'dır. Bu yeni Çukurova karşısındaki Memed de artık yeni bir adamdır:

> *"Memed baktı ki deniz gittikçe, ortalık ağardıkça mavileşiyor, dalgalar da daha büyüyor, sıklaşıyor, kabarıyor. Günbatıdaki üst üste yığılışmış bulutlar da kabarıyor, şişiyor, göğe doğru büyüyerek, ağararak yükseliyor. Gün doğunca, deniz, toprak, dağlar ova birden değişiverdi. Dünya artık öteki dünya, deniz artık öteki deniz değildi. Her şey uyanıyordu. Martılar bir telaşta, bir telaşta denizin üstüne inip inip kalkıyorlardı. Mavinin üstüne, ta ötelere kadar bir ipilti çökmüş, Memed'in gözlerini alıyordu. Hemen yandaki pürenli sel yatağına koştu. Dere baştan sona kadar pürenlikti. Gün vurunca pürenler daha keskin daha ağır kokuyordu. Deniz de daha başka kokuyordu. İnceden de bir toprak kokusu geliyordu dağlardan reçine kokusuna karışmış. Güneş kızdırdıkça reçine kokusu daha belirginleşiyordu."*[303]

Çukurova, birden fazla yüzü olan bir mekândır. Her bir köşesinin kendine has bir dokusu ve kişiliği bulunmaktadır. Bu geniş coğrafyanın her bir köşesi, insanda da farklı duygular uyandırmaktadır:

> *"Dağların kendine has bir kokusu vardı. Çukurovanın da kendine has bir kokusu var. Dağlarda kayalık yerlerin kokusu nasıl başkaysa, düzlük, ormanlık, pınarlık yerlerin kokusu nasıl başkaysa, bu Çukurovada da deniz kıyılarının, toprağın, köylerin, kasabanın kokuları başka başkadır. Deniz kıyısında pürenin kokusu başka, limon, portakal, turuncun kokusu başka, denizin kıyısından uzaklaşınca başkadır. Deniz kıyısındaki kuş yuvalarının kokusu başka, içerdekilerin gene başkadır. Burada bulutlar, topraktan kalkan ak buğu bile başka kokuyor."*[304]

Aşağı Kilikya olarak adlandırılan kıyı Çukurova, iç kesimlere nazaran çok büyük bir farklılık göstermektedir ve çok daha fazla yaşanılır bir yerdir.

Peyzaj

İnce Memed Serisi'nin bu cildinde, mekâna ait özelliklerin artık daha da yoğunlaştığı dikkati çekmektedir. Memed'in kaçıp sığındığı kasabada peyzaj, Memed'in köyünden daha farklıdır. Bu mekân, turunçgil bahçelerinin hâkim olduğu bir mekândır:

> *"Kasaba bağlık bahçelik bir yerdi. Portakal, limon, turunç bahçelerinin içinde düzgün, bazıları da çok güzel beyaz badanalı evler vardı. Güzel camisi, ince minaresi sülün gibiydi. Büyük bir alanı, yeni yapılmış çarşısı, çakıltaşları döşenmiş caddeleri*

[303] Kemal, Y. İnce Memed IV. A.g.e., 88.
[304] Kemal, Y. İnce Memed IV. A.g.e., 134.

düzgündü. Atlarını, alanın biraz ötesindeki büyük limon bahçesinin ortasındaki bir evin ahırına bağladılar, çarşıya indiler."[305]

Kasabanın bir diğer peyzaj özelliği de, eski zamanlardan bugüne gelen kalıntılar ve turunçgil bahçelerinin iç içe geçmiş manzarasıdır. Memed, bu mekânları, kasabada yaşadığı sürece çok dikkat çekici bulacak, hatta Seyran ve Hürü Ana'yı da buralarda gezdirecektir.

Karakterler için Çukurova'nın bu yeni yüzü, daha insancıl ve uyumludur. Bu yeni mekân, insanların hayatını zorlaştırmak yerine onları kucaklamaktadır.

Dekor

İnce Memed IV'ün en dikkate değer özelliği, Memed'in annesiyle yaşadığı küçücük evden sonra ilk defa bir ev sahibi olmasıdır. Bu ev onu, Seyran'ı ve Hürü Ana'yı, geride bırakacakları bütün kötülüklerden koruyup saklayacaktır. Memed'in gerçek anlamda kendisine ait bir mekânı ilk defa olmaktadır. Bu mekân, hem bu aidiyet duygusu nedeniyle önemlidir; hem de Memed'i coşkuya boğan bir güzelliktedir:

"Hoca, küçük çakıltaşlarıyla örülmüş beyaz dar bir yoldan eve ilerledi. Ev bembeyazdı. İki katlıydı. Büyücek bir bahçesi, bahçesinde portakal, limon, turunç ağaçları dikiliydi. Her köşede bir nar ağacı topluluğu göze çarpıyordu. Çakıltaşından örülmüş dar yolun kıyılarına, avlu kapısından konağa kadar çiçekler dikilmiş, üstünü de boydan boya asmalar örtmüştü. Asmalar da çiçekteydiler. İçeriye girdiler. Sakız gibi yunmuş arınmış bir tahta merdivenden yukarıya çıktılar. Ev reçine, sabun kokuyordu. Üst katı dolaştılar, ortada bir salon, salonun her iki yanına açılan ikişer oda vardı. Balkonu büyüktü ve balkondan, duman içinde deniz gözüküyordu. Aşağıda da gene salon, gene odalar. Yalnız odanın birisi hamamlık, öbürü de mutfak olmuştu. Mutfaktaki mermer ocaklık, odaya hemen ilk girişte göze çarpıyordu. Banyoyu görünce Memed neredeyse coşkudan bayılacaktı."[306]

Memed, bu güzel evi satın aldığında, evin eski sahibi olan yaşlı kadın da, bir süre evden ayrılamaz. Ev o kadar güzel ve huzurludur ve yaşlı kadın bu evde o kadar güzel günler yaşamıştır ki, evi satmasına rağmen günlerce evin bahçesinde yatar. Memed ve bu kadın, aynı mekâna bağlanan geçmiş güzel günlerin anısı ve gelecek güzel günlerin müjdesiyle bir arada durup, günlerce evi seyrederler.

Çukurova'nın iç kesimlerinde görülen köy evlerinin yapıları, aşağı yukarı aynıdır. Memed ve Müslüm, peşlerindeki jandarmalardan kaçarken bir köye sığınırlar. Burada, yaşlı bir kadın onları ağırlar. Kaldıkları ev, Memed'in köyündeki evlerle aynı yapıdadır:

---

[305] Kemal, Y. İnce Memed IV. A.g.e., 98.
[306] Kemal, Y. İnce Memed IV. A.g.e., 138.

"Kamıştan, üstü saz kaplı uzun evin avlusuna girdiler, yaşlı bir kadın karşıladı onları." [307]

Köylülerin evleri hemen hemen aynı özellikler gösterirken, köy ve kasaba ileri gelenlerinin evleri, bu evlerden tamamen farklıdır. Şakir Bey, bölgeye geldiğinde, Ermeniler'den kalan, *"büyük bir portakal bahçesinin ortasındaki, iki katlı, on iki odalı ak badanalı [bir] konağa"*[308] yerleşmiştir. Abdülselam Hoca'nın evi de böyle bir mekândır:

"Yukarı kata çıkan merdiven tahtaydı, bastıkça gıcırdıyordu. Bir salonun ortayerine çıktılar. Yukarda altı tane büyük oda vardı. Mollanın, beyaz başörtülü karısı, iki kızı, bir oğlu onları merdiven başında bekliyorlardı. "Hoş geldiniz," dediler, salonda karpuzu büyük üç lamba yanıyordu, sedire buyur ettiler."[309]

Sarı Sultanoğlu da köylülerin evlerinden çok farklı olan bir evde yaşamaktadır. İleri gelenlerin evleri, dönem şartları içinde her türlü konforun sağlandığı mekânlardır:

"Odadaki sarı çakmaktaşından çok güzel yapılmış ocak ilk göze çarpıyordu. Dört duvar da ceviz kaplamaydı. Duvara oyulmuş dolapların tahta kapakları oymacılığın usta işiydi ve çok ince işlenmişti. Tavan da öyleydi. Duvarlarda büyük, altın yaldızlı yazılarla, renkli, mavi, pembe tuğralarla bezenmiş fermanlar asılıydı. Bir de, tam ocağın üstünde, gene oymalı, altın yaldızla bezenmiş bir soyağacı duruyordu. Ağacın gövdesi, dalları altın varaktı. Her dala yeşil birkaç yaprak konmuş, yeşil yaprağın içine de altın yaldızla adlar yazılmıştı."[310]

Çukurova'nın binlerce yıla dayanan tarihi, eski zamanlarda bu topraklarda yaşamış olan medeniyetlerden anıları göğsünde taşımaktadır. Bu kültürel zenginlik, binlerce yıl öncesinden günümüze gelerek, medeniyetler arasında sözsüz bir iletişim doğurmaktadır:

"Anavarzanın üstbaşında, Bozkuyuyla Cığcık köyünün alhnda boz topraklı yayvan geniş bir yığıntı vardır. Bu yığıntı düz bir alandır. Bu alana baştan aşağıya mozaik serilmiştir. Burası da çılgın bir renk cümbüşündedir. Kadim günlerden bu yana bu mozaikler Çukurovaya renklerini, biçimlerini, bitmez tükenmez bir kaynak olarak dağıtırlar ve Cığcık köylülerinin kilimleri geleneksel kilim renklerinden, nakışlarından kopmuş, kendine özgü renkler, nakışlar bulmuştur. Kilimleri bir gizde, bir büyüde balkır ve Cığcıklılar bu büyünün gizini kimseye söylemezler, gözleri gibi korurlar gizlerini, gözleri gibi korurlar ak topraklar üstündeki mozaiklerini ve mozaiklerinin yerini. Mozaikler onların örnekleri, büyü kaynakları. Kilimlerine yüzlerce nakış oradan akmış gelmiştir. Bir de yörük halılarına. Çok keklik, çok

[307] Kemal, Y. İnce Memed IV. A.g.e., 53.
[308] Kemal, Y. İnce Memed IV. A.g.e., 228.
[309] Kemal, Y. İnce Memed IV. A.g.e., 94.
[310] Kemal, Y. İnce Memed IV. A.g.e., 116.

karayılan, çok ceren resmi vardır mozaiklerde. Bir doru at bir maviliğin üstünde koşar kuyruğunu dikmiş, yelelerini bulut gibi kabartmış. Bir mor geyik bir kayanın üstünde dikilmiş durur. Bir akrep, tupturuncudur, kuyruğunu kaldırmış sokacak birisini aramakta, bir kırmızı yılan genç, saçları uzun bir kızın bacakları arasına akmaktadır. Sabah vaktidir, bir tilki uzun yalım gibi kuyruğu, boncuk gözleriyle kurnaz, yöreye, uzaktaki uçan bir turaca bakmaktadır. Alabildiğine kızdırmış güneş, ışıklarını, tarlalarda eğilip kalkan kırmızı uzun bacaklı, kırmızı uzun gagalı leyleklerin üstüne dökmektedir. Öndeki çok büyük bir leylek gagasını uzatmış, uzun ak boynu sünmüş, önündeki sazların içine sıçradı sıçrayacak bir kurbağayı yakalamaktadır. Bu mozaiklerden, Anavarza öreninin içindeki, yöresindeki toprakları yarım kulaç kadar kazacak olursak türlü türlü, boy boy çıkar. Misiste de öyle, Dumlukale yakınlarında da öyle. Yörükler de halılarına örneklik için, toprağı kazarak mozaik çıkarmayı öğrenmişlerdir ve mozaikler, halılarda, kilimlerde canlanır."[311]

Bu coğrafyada, Antik Yunan ve Roma'dan kalan eserler, sanki zamanda atlayarak günümüze gelmiş ve sanki hep oradalarmış; bu kültürün eserleriymiş gibi kabul görmüşlerdir:

"Kör Haydar Usta, şu ovanın ucundaki Ceyhan ırmağının dağlardan kurtulduğu yerlerdeki köylerden birisinden olurdu. Köyünün yakınında bir kale, kalenin dibinden başlayan, geniş bir düzlüğe yayılan bir de şehir kalıntısı vardı. Bu şehrin tiyatrosu hiç bozulmamış, daha dün yapılmış gibi duruyor, köylüler tiyatronun tabanını harman yeri olarak kullanıyorlardı. Üstüne mavi çiçekler işlenmiş, daha kokusunu salan çiçekler, mor çinke taşlar tarlaların, örenlerin aralarına düşmüş parlıyorlardı. Uzun bir caddenin iki yanma mavi çinke taşlardan yontulmuş yüksek taş direkler dizilmişlerdi. Bu direklerden yalnız üç tanesi yıkılmış, ötekiler ayaktaydılar. Kırılmış mermer, çinke taşından heykeller, seramikler, insan başları, ayaklar kollar, mozaikler tarlaların içine, oraya buraya serpilmişlerdi."[312]

Bir diğer örnek de, jandarma karakolunun bahçesinde, Antik Yunan'a ait olduğu ima edilen ve üzerinde çok güzel bir kadının kabartmasının[313] bulunduğu yazılı bir taştır. Bu antik dekorlar, yer yer panorama ve peyzajın içinde kaybolmakta, yer yer bunlarla bütünleşerek yaşamaya devam etmektedir:

[311] Kemal, Y. İnce Memed IV. A.g.e., 102-103.
[312] Kemal, Y. İnce Memed IV. A.g.e., 106-107.
[313] Kemal, Y. İnce Memed IV. A.g.e., 104.

Zaman

Dört ciltlik nehir serinin bu son cildinde, zaman kavramı, diğer ciltlere göre daha belirgin hale gelmektedir. Ancak yazar, hiçbir zaman fizik zamanı işaret eden zaman ifadeleri kullanmamaktadır: Olayların hangi yılda geçtiği, günün tam olarak hangi saatinde vakanın gerçekleştiği, ya da tam olarak hangi ayda ve hangi günde olayların vuku bulduğu kesinlikle ifade alanları bulamamaktadır. Zaman kavramı, gün doğumu, gün batımı, ayın çıkması, baharın gelip karların erimeye başlaması, sonbaharın gelip Çukurova'nın güney kesimlerine doğru göçlerin başlaması gibi, yaşam pratikleri ve kültürle ilgili ögeler olarak ortaya çıkmaktadır. Memed'in iç konuşmalarının gerçeküstücülüğe kaydığı sahnelerde, zaman iyice belirsizleşir. Memed'in bu zamanlarda yaşadıkları, geçmiş zamanla geleceğin, olanlar ve olmayanların birbirine karıştığı birimlerdir. Bahsi geçen sahnelerde, çoktan ölmüş olan Hatçe yaşamakta, Hürü Ana mistik bir yoğunluğun içinde mekândan ve zamandan soyutlanmış bir halde çevrede dolaşmaktadır. Memed'in iç evreninde ölü Hatçe ve canlı Seyran yan yana hareket edebilmektedir. Memed de bu içsel hadiseleri yaşarken, dış dünya ile olan bağını kaybetmektedir. Dış dünyayla bağlantısını tekrar kazandığında ise, bir günün sabah saatlerinden, akşam karanlığına kadar geçen süre boyunca bu düş âleminde yaşamış olduğunu fark etmekte ve gerçek dünyaya bundan sonra dönebilmektedir.

1. Kesit: 1. Bölüm, Leonardo Da Vinci'den alınmış bir epigrafla açılır. Çukurova'dan bahsedilen bölümde zaman kavramı yoktur. 2. Bölüm, Memed'in üçüncü cildin sonunda yaşadıklarının bir ertesi günü ve İnce Memed'in kaçışını anlatır. Bir gün süren bir kaçış zamanı boyunca Memed'in bozkırda yalnız hayatı işlenmiştir. Memed'in rüya-fantezi karışımı hayalleri, vaka zamanıyla aktarılır. Bütün bir gün Çukurova kuytularında dolaşır. Gün yavaş yavaş batar. Memed kendine gelince Müslüm ona gider. Diyalog zamanı ile bir gün daha geçer. Memed'le Müslüm gün doğana kadar konuşurlar. Vaka ve diyalog zamanı kullanılmıştır. 3. Bölüm'de, Memed'in son cinayetinden sonra, kasabada yaşananlar vaka zamanıyla anlatılır. Ölüm gününün ertesi sabahıdır. Murtaza Ağa, katatonik bir şekilde kalmış, karısı onu bir şekilde çözmüştür. Diyalog zamanı kullanılmıştır. Öğleye doğru Mahmut Ağa'nın cenazesi kasaba alanına götürülür. Zamanda birkaç günlük ileri doğru bir atlama gerçekleşir. Cenazeden sonra olanlar anlatılır. Belirsiz bir zaman dilimi boyunca yaşananlar devam eder. Murtaza Ağa artık insan içine çıkmakta, o gece yaşadıklarını herkese tekrar tekrar anlatmaktadır. Jandarma Yüzbaşısı yine Memed'in peşine düşer. Zamanda yine üç günlük bir atlama yapılır. Üç gündür yüzbaşıdan haber yoktur. Memed'in yakalandığı haberi gelir, bir taraftan Memed'in etrafında, daha önceki iki kitapta görülen mit yeniden gelişmeye başlar. Yüzbaşı ertesi gün kasabaya eli boş döner. Vaka zamanı kullanılmıştır.

2. Kesit: 4. Bölüm'de, Memed'le Müslüm'ün yaşadıkları olay ve diyalog zamanıyla aktarılır. Henüz gün ışımamıştır. Yola çıkarlar, yılanların arasından geçerler, gün ışır. Müslüm, yakınına geldikleri köye gidip orayı kontrol etmek ister. Özel bir zaman birimi kullanır: Memed onu üç sigara içimi süresince beklemelidir. Memed'le Müslüm bu köyde girdikleri evde bir gece geçirirler. Ertesi gün de, köyde onlar için bir toy düzenlenir. Gece yarısına kadar sürer. Vaka ve diyalog zamanı kullanılmıştır. 5. Bölüm'de, Murtaza Ağa'nın iç hesaplaşması bildirme zamanıyla ifade edilir. Karısıyla konuşmaları diyalog zamanıyla ele alınır. Bir gece yarısıdır. Rüstem ile Murtaza Ağa'nın konuşmaları diyalog zamanıyla aktarılır. Gün ağarıncaya kadar konuştukları, bildirme kipiyle ifade edilir. Murtaza Ağa, Rüstem'den Topal Ali'yi vurmasını istemektedir. Murtaza Ağa yeniden kendi konağına gelir. "Gün, konak boyu kalkmış[tır]". Uyur, ikindi vakti uyanır ve kasabaya iner. Taşkın Bey'le konuşmaları diyalog zamanıyla aktarılır. Murtaza Ağa, ne yapıp edip mutlaka Topal Ali'yi öldürtmek istemektedir. Yağız atın başına ödül koyarlar ve akşam Taşkın Halil Bey'in evinde toplanmak üzere sözleşirler. Zamanda atlama ile akşamki toplantıya geçilir. Ertesi gün yeniden bir araya gelirler. Diyalog zamanı. Yağız atın başına ödül konduğu halka bildirilir, üç gün geçer. Vaka zamanı kullanılmıştır.

3. Kesit: 6. Bölüm'de, Memed'le Müslüm'ün deniz kenarına varmaları vaka zamanıyla aktarılır. Memed'in iç hesaplaşması. Sabaha karşı Müslüm uyanır. Memed'le Müslüm'ün konuşmaları diyalog zamanıyla aktarılır. Akşamüzeri olur, konuşmalar devam eder. Abdülselam Hoca'nın evine gelirler. Diyalog zamanıyla o akşam olanlar anlatılır. Sabah olur. Vaka ve hikâye zamanı kullanılmıştır. O gün Memed'e kıyafetler alınır. Bir adam Memed'i tanır; ama Memed onun izini kaybeder. Olay zamanı kullanılmıştır. 7. Bölüm'de, Murtaza Ağa'nın yaşadığı kasabada olanlar vaka zamanıyla aktarılır. İnce Memed'in atının yakalandığı dedikodusu bir diyalog zamanıyla aktarılır. Kör Haydar Usta'nın hayatı zamanda geriye doğru atlanarak bildirme zamanıyla aktarılır. Yüzbaşı, Kör Haydar ve Murtaza Ağa'nın konuşmaları diyalog zamanıyla işlenmiştir. 8. Bölüm'de, Ferhat Hoca'nın düşünceleri, üç günlük bir zamanın geçtiği bildirilir. Akşam olur. Diyalog ve olay zamanı kullanılmıştır. Bir gece vakti yapılan konuşmalar aktarılır. Bilinmeyen bir zaman diliminde uyanırlar. Vaka zamanıyla baskın anlatılır. Tan yerleri ışıldarken Menekşeli'ye varırlar. Vaka ve diyalog zamanıyla burada olanlar anlatılır. Akşam olur ve yeniden sabah olur. Vaka zamanı kullanılmıştır. 9. Bölüm'de, Memed'in iç hesaplaşması, bir gün süren bir zaman dilimiyle anlatılır. Memed, bir adam görür ve akşamın iyice çökmesine kadar onu kovalar. Olay zamanı. Hoca ve Memed'in konuşmaları diyalog ve vaka zamanıyla aktarılır. Gece vaktidir. Tanımadıkları bir adam Memed'in peşindedir. Gece olur, sabah olur. Olay zamanı. Birkaç gün geçtiği bildirme zamanıyla ifade edilir. Memed'in evi döşenir, boyanır, temizlenir. Diyalog zamanı kullanılmıştır. Memed'in

kim olduğu bilinmemektedir. Hoca'nın çetesi, Memed'in çetesi sanılmaktadır ve yine bir İnce Memed miti oluşmuştur. Kaymakam, Yüzbaşı, Muallim, Memed ve diğerlerinin konuşmaları, diyalog zamanı ile aktarılmıştır.

Ara Kesit: 10. Atın aranması vaka zamanıyla ifade edilir. Jandarma, o günün akşamına kadar köyün erkeklerinin yarısını dayaktan geçirir. Olay zamanı. At bulunana kadar insanlar bu işkenceyi çekecektir. Bekir Çavuş ve yaşlı kadının diyaloğu. Yağız At, kendiliğinden köye gelir. Burada birkaç kısrakla çiftleşir. Köylüler hiçbir şey yapamadan beklerler. Vaka zamanı kullanılmıştır.

11. Bölüm'de, Kürt Rüstem ve Topal Ali'nin konuşmaları, diyalog zamanı ile aktarılır. Akşam olunca Ali Murtaza Ağa'nın evine gider. Burada olan olaylar, yer yer vaka zamanı, yer yer diyalog zamanıyla aktarılmıştır. 12. Bölüm'de, Memed'in atının kurşuna dizilme ve kırklara karışma hikâyesi kasabaya kadar gelmiştir. Hürü Ana ve Seyran eve gelirler. Memed'in Hürü ve Seyran'a evi gezdirmesi, vaka zamanıyla anlatılır. Memed, evdeki resimlerin tasvir ettiği olayları, hikâye zamanıyla Hürü Ana'ya aktarır. Akşama kadar evde böyle dolaşır ve yavaş yavaş eve yerleşirler. Ertesi gün eve misafirlerin gelmeleri ve yaşananlar vaka zamanıyla aktarılır. Bir gün sonra da Memed, Seyran ve Hürü Ana'ya çevreyi gezdirir. Ertesi gün de Memed ve Seyran yalnız gezerler. Eve dönüşleri, gece yarısını bulur. Buraya kadar belirgin olan zaman kavramı, bundan sonra yine silikleşmeye başlar. Memed, Hürü Ana ve Seyran belirsiz bir süre boyunca bu cennette yaşarlar. Bu arada, zamanda geriye doğru atlama yapılarak, Şakir Bey'in yıllar süren hikâyesi ve onun Öğretmen Zeki Nejat ile olan çatışması aktarılır. Bölümün sonunda, vaka zamanına geri dönülür, Şakir Bey, Öğretmen Zeki Nejat'ı öldürtür ve genç adam için bir cenaze düzenlenir. Memed ise, "mecbur insan" kimliği ile yeniden karşılaşmış olur.

4. Kesit: 13. Bölüm'de, güz gelmiştir. Ferhat Hoca'nın dağlarda süren macerasının iki günü, vaka zamanıyla aktarılır. Ferhat Hoca ve adamları, jandarmanın dayaktan geçirdiği Yanıkören'e gelirler. Zamanda bir hafta geriye gidilerek, anlatma zamanıyla köyün başına gelenler aktarılır. Ferhat Hoca ve adamları bu köyde bir gün kalırlar. 14. Bölüm'de, vaka zamanıyla kasabada olanlar, Memed mitinin büyümesi, kasaba ileri gelenlerinin planları ve eylemleri ve Memed'in yaşadığı ruhsal çöküntü ifade edilmiştir. Zamanın belirgin olmadığı bu birimde, Murtaza Ağa'nın bir gece yarısı eve gelmesi gibi ender zaman ifadeleri bulunmaktadır. Ertesi sabah Ağa'nın yeniden eyleme geçtiğini görürüz. Özetle ifade etmemiz gerekirse, kasaba ileri gelenleri için fizik zaman günler ve geceler gibi kısıtlı zaman ifadeleri ile sürerken, kendi içine kapanmış Memed için mistik ve belirsiz bir zaman sistemi işlemektedir.

5. Kesit: 15. Bölüm'de, ekinlerin başak verdiği bildirildiğine göre, bir önceki bölümden bu yana kış mevsimi geçmiştir. Memed, yine iç hesaplaşmalar içindedir. Olaylar, belirsiz bir günde geçer. Gün kızdı, ikindi oldu, karanlık bastı, akşam ezanı

okundu, gibi net olmayan zaman ifadeleri kullanılmış ve olaylar vaka zamanıyla aktarılmıştır. Memed, bir günlük macerasından sonra dört günlük coşkulu bir dönem geçirir. Daha sonra zamanda yine bir atlama yapılarak sonbahara gelinir ve bu atlama çok kısa bir anlatma zamanıyla ifade edilir. Memed, sonbaharın sonlarına doğru yeniden eşkıya olmak için yola çıkar. Vaka zamanı kullanılmıştır. 16. Bölüm'de, Ferhat Hoca ve Memed'in buluşmaları ve başlarından geçen olaylar vaka zamanıyla ifade edilmektedir. Memed'in iç konuşmaları ise yine zaman ve mekândan soyutlanmıştır ve fizik zamana da aykırı seyretmektedir. İskân döneminde Türkmenler'in yaşadığı olaylar, zamanda geriye doğru atlanarak anlatma zamanıyla aktarılır. Araya kısa bir zamanlık vaka zamanı anlatısı girdikten sonra, bu defa da Baba İshak Ayaklanması'nın tarihi, zamanda geriye doğru atlanarak, anlatma zamanıyla aktarılır. Memed, Ferhat Hoca ve adamlarının Kırkgöz Ocağı'nda yaşadıkları vaka zamanıyla aktarılmıştır. Bölüm, birkaç günlük bir zaman dilimini anlatmaktadır. 17. Bölüm'de, vaka zamanıyla kasaba ileri gelenlerinin başlarından geçen olaylar anlatılmaktadır. Üç gün öncesine kısa bir atlama yapılarak, olaylar anlatma zamanıyla ifade edildikten sonra, yeniden şimdiki zamana dönülür. Vaka ve diyalog zamanıyla geçen bir süreden sonra, zamanda geriye doğru atlanarak, anlatma zamanıyla Amber Bey'in hikâyesi anlatılmıştır. Bundan sonra yeniden vaka zamanına geçilmiştir. Memed ve Jandarma çatışması, bir gece boyunca sürer ve vaka zamanıyla aktarılır. Bundan sonra kasaba ileri gelenlerinin konuşmaları ise yine vaka ve diyalog zamanıyla aktarılmıştır. 18. Bölüm'de, Hürü Ana Seyran'ın yanından ayrılarak köyüne dönmeye karar verir. Seyran'a birkaç gün içinde bir portakal bahçesi bulunur ve beş-altı gün süren bir hazırlık sürecinden sonra da Hürü Ana yola çıkar. Vaka zamanı kullanılmıştır. 19. Bölüm'de, Arif Saim Bey'in kasabaya gelmesi ve yaşanan olaylar vaka zamanıyla anlatılır. Arif Saim Bey'in kimliğine de uygun olarak, yoğun biçimde zaman ifadeleri kullanılmıştır. Bey, sabahtan itibaren beklenmeye başlanır, vakit öğleyi geçse de Bey görülmez ve nihayet öğleyi az geçe Bey kasabaya gelir. Yer yer aralıklı olarak iki gün süren konuşmalar, diyalog ve vaka zamanıyla aktarılmıştır. Bundan sonra Arif Saim Bey ve kasaba ileri gelenlerinin Memed'i ele geçirebilmek için yaptıkları, vaka zamanıyla aktarılır.

Ara Kesit: Hürü Ana'nın köye geri dönmesi, köylülere Memed'in ölmediğini haber vermesi ve Gül Emine'nin macerası, toplam birkaç gün sürmektedir ve vaka zamanıyla ifade edilmiştir.

21. Bölüm'de, Taşkın Halil Bey'in karargâh olarak kullanıldığı günler boyunca olan olaylar, vaka zamanıyla aktarılmaktadır. Bayramoğlu'nun, Memed'in peşinde geçirdiği günler de -zaman belirsizdir- yine vaka zamanıyla aktarılır. Bu kovalamaca, kışa kadar sürer. Arada zamanın belirli olduğu ender vakalar vardır. Kör Âşık'ın bir gece boyunca destan söylemesi, bu olaylardan birisidir. Bayramoğlu'nun hikâyesi, zamanda geriye doğru

atlanarak, anlatma zamanıyla ifade edilmiştir. Bu ifadeler boyunca, "aylarca", "bir on beş gün sonra", "on beş günde bir" gibi nispeten belirgin zaman ifadeleri kullanılmıştır. Daha sonra şimdiki zamana dönülerek, Memed ve Bayramoğlu çatışması anlatılır, vaka yaklaşık iki gün sürer ve Bayramoğlu ölür. Olaylar, vaka zamanıyla aktarılmaktadır. 22. Bölüm'de, Arif Saim Bey'a Bayramoğlu'nun haberinin gelmesi, kısa bir anlatma zamanıyla aktarılır. Bundan sonra kasaba ileri gelenlerinin konuşmaları ve Memed'i yakalamak için yaptıkları, diyalog ve vaka zamanıyla aktarılmıştır. Anacık Sultan'ın yakalanma süreci, birkaç günlük bir olaydır ve vaka zamanıyla aktarılır. Anacık Sultan'a işkence yapılırken, kadın küçüklüğüne dair anıları anımsar. Bunlar, anlatma zamanıyla ifade edilmektedir. Anacık Sultan'ın ölümü ve onunn için düzenlenen büyük cenaze, birkaç gün sürer. Bu olaylar da vaka zamanıyla aktarılmaktadır. 23. Bölüm'de, Memed ve adamları kar içinde dağda mahsur kalmışlardır. Yedi gün boyunca dağlarda saklanırlar; ama erzakları da bitmeye başlamıştır. Bütün bölüm boyunca vaka zamanı kullanılır ve olaylar belirsiz bir süre daha devam eder.

6. Kesit: 24. Bölüm, çatışmanın çözüldüğü bölümdür. Bahar gelmiştir. Memed'den haberler gelmesinden bir-iki gün sonra jandarma köyleri basmaya başlar; ancak Memed'i bulamazlar. Memed ve Hürü Ana'nın vedalaşmaları ve Yağız At-Memed buluşması vaka zamanıyla aktarılır. Olaylar bir gece vakti geçmektedir. Memed, ertesi gün Arif Saim Bey'i öldürür ve yine dağlara çekilir. Memed'den bir daha haber alınamaz. Bütün bu olaylar, vaka zamanıyla işlenmiştir.

İnce Memed Serisi'nde Tema ve Zihniyet

İncelediğimiz dört metinde de değişmez şahsiyet İnce Memed'dir. Memed'in etrafında şekillenen ilk ve en önemli tema ögesi, Memed'in bir "mecbur insan" olmasıdır. Memed, aynı zamanda toplum tarafından benimsenen değerler çerçevesinden hareket eden bir karakter, bir soylu eşkıyadır. Memed'i olayların içine ilk iten güç, ilk ciltte görülen "üçgen arzu modeli" kurallarına uygun bir aşk hikâyesinin öznelerinden birisi olmasıdır. Memed, bu aşk hikâyesinin getirdiği zorunluluklarla dağa çıkmış ve eşkıya olmuştur. Memed'le Hatçe'nin aşkları, Hatçe'nin öldürülmesiyle son bulur. Çocuklarını ise Iraz Ana alıp yanında götürecektir. Memed'in ikinci aşk hikâyesi ve eşi olan Seyran ise, Memed'le ayrılırken, bebek beklemektedir. Memed, bir daha görülmediğine göre de Hürü Ana ve Seyran, bu çocuğu beraber büyüteceklerdir. Memed'in aşk teması ile olan ilişkisi, bir imkânsızlıklar silsilesidir.

Önce sıradan bir eşkıya grubunun içinde hayatını sürdürmeye çalışan kahraman, bu eşkıyaların halka karşı olmaları nedeniyle gruptan ayrılıp, soylu eşkıyalık kimliğine bürünmüştür. Eserde Memed'in etrafında şekillenen temaları şu şekilde özetlenebilir:

- Toplumun yüklediği sorumluluklar
- Yeni bir hayat kurma isteği
- Aşk ve Üçgen Arzu Modeli aşk ilişkisi

- İç hesaplaşma
- Benimsenen değerler
- Mitleştirilme
- Başkaldırının kutsanması

Memed, dört ciltlik seri boyunca, gün geçtikçe mitleştirilen bir karakter haline gelir. O kadar ki, eserin son cildine gelindiğinde artık Memed'in düşünceleri de bu mitleştirme ile beraber hareket eder hale gelir. Yine yukarıda belirtildiği gibi, eser adım adım büyülü gerçekçiliğe yaklaşır, Memed ise gün geçtikçe bir insan olma özelliğinden uzaklaşarak bir hayal kahramanına doğru evrilir.

Memed, ağaların baskıları altında ezilen tek bir kişi değildir. Ağalar, aynı baskıyı herkesin üzerinde kurmaktadırlar; ancak Memed, ister istemez bu zulme karşı koymakla yükümlü bir kahraman olma yolunda yürümektedir. Nitekim en son ciltte, kendisine, Seyran ve Hürü Ana'ya kurduğu dünya cennetinde de rahat edemeyen Memed, arkadaşının öldürülmesinden sonra yeniden cinayet işlemiş ve yeniden dağlara çıkmak zorunda kalmıştır. Memed'in macerasının destansı bütünlüğünü sağlayan en önemli faktörlerden birisi, Çukurova'dır. Bu topraklar, tarih boyunca çok çeşitli direnişlere sahne olmuş; batı edebiyatında "Postcolonial Literature" adı altında incelenen, bizim edebiyatımıza da "Sömürülenlerin Edebiyatı" olarak aktarabileceğimiz eserlerin yoğunlukla verildiği bir coğrafyadır. Mehmet'in macerasını bu edebi kuram açısından inceleyen Santesso, eserin politika-kimlik-başkaldırı bağlamında okunması gerektiğini savunmaktadır[314].

İnce Memed serisinde dikkati çeken bir diğer tema özelliği de, Hürü Ana ve Anacık Sultan gibi karakterler tarafından ifade edilen anne ve kutsal anne arketipleridir. Hürü Ana, Memed'le olan ilişkisini bir anne-oğul ilişkisi gibi kurmaktadır. Bu ilişkiye benzer bir ilişki de, Hatçe ve Iraz arasında kurulmaktadır. Hürü Ana, seri boyunca her zaman Memed'in yanında durur, gerektiğinde Memed'i korur ve hatta iyileştirir. Hürü Ana, annelik içgüdüsü temasının yanında, geleneklere ve olağanüstülüğe bağlılığı açısından da güçlü Anadolu kadınının bir ifadesidir. Anacık Sultan ise, bu konuda Hürü Ana ile ortak bir bilincin ifadesidir. Ancak Anacık Sultan'a gore gerçek tek bir güç vardır, o da Çukurova'dır. Mistik olan tek şey vardır: Çukurova'nın gücü. Anacık Sultan, Anadolu'da yok olan eski geleneklerin durumlarını ifade eden bir kişidir.

İnce Memed Serisi, temelde ağa-köylü çatışmasını konu alan bir seridir. Metinde karşılaşılan ağaların neredeyse hepsinin köylü üzerinde negatif etkileri bulunmaktadır. Toprak ve erk kavgalarını, tamamen bu zayıf insanlar üzerine yansıtmışlardır. Ağaların etrafında şekillenen tema özelliklerini ise şu şekilde ifade etmek mümkündür:

- Mutlak güç arayışı

[314] Santesso, E. M. (2012). "Violence and Postcoloniality in Yaşar Kemal's Memed, My Hawk". Postcolonial Text, Vol 7/1, 4.

- Ağalık kurumunun geleneksel sorumlulukları
- Ağalığın gittikçe güçlenen bir değer olması, buna uyum sağlamak gerekliliği
- Sahip olunan erk
- Hâkimiyetin hak olarak görülmesi
- Benimsenmeyen değerler
- Makyevelizm

Ağalık kurumunun üyelerinin eylem süreçleri, benimsenmeyen değerler başlığı altında incelenmelidir. Ağalar, siyasi boşluklardan faydalanarak, hatta yer yer devlet güçlerini de arkalarına alarak, halka zulmetmektedirler. Bu zulüm karşısında Memed'den önce de başkaldıran kişiler olmuştur. Memed'den sonra da olacaktır. Ancak Memed, halkın desteğini neredeyse tamamen arkasına alabildiği için, ağalarınn ellerinden kurtulabilmektedir. Her cildin sonunda, Memed'den bir daha haber alınamadığı bildirilmesine rağmen, Memed yeniden ortaya çıkmakta ve ağalarla mücadele etmektedir. Onun kavgası, artık karısını öldürten bir tek ağaya karşı değil, bütün ağalara karşıdır. Bu durumda da Memed'le kavgası olan da artık tek bir ağa değil, bütün ağalardır.

Ağalar, çoğunlukla babalarından ve dedelerinden kalan güçlerini devam ettirmeyi istemektedirler. Memleket düzeninin değişmiş olması, halkın artık ezilmeyeceği bir Cumhuriyet idealinin gerçekleştiği gerçeği, bu insanları ilgilendirmemektedir. Ankara'yı yanıltmak, halkın hakkında yalan ifadelerde bulunmak, onlar için normaldir ve "amaç, araçları meşru kılmakta"dır. Bu nedenle, hayatında Memed'i hiç görmeyen bir ağa da Memed'le çatışması olan başka bir ağanın yanında yer alabilmektedir. Çünkü artık bir ağanın vurulması, ağalık kurumuna da silah doğrultulması anlamına gelmektedir.

Eserlerde karşılaşılan bir diğer tema da halkın yaşadığı zulümdür. Büyük bir Kurtuluş Mücadelesi'nden yeni çıkılmıştır. Halk zaten zor durumdadır. Bunun yanında, para kazanabilmek için her yıl göç eden köyler bulunmaktadır. Zorunlu iskân yüzünden geleneğinden koparılmış köyler vardır. Köylünün toprağı yoktur; toprakların çoğu ağalar tarafından zapt edilmiştir. Kalan topraklar da bazen iyilikle, bazen de zorla ele geçirilmektedir. Eserdeki köylüler, bu şartlarda yaşamaya çalışmakta ve hem ağaların hem de jandarma güçlerinin baskısı altında ezilmektedir. Bu yaşam mücadelesi içinde, kurtarıcı imgesini yükleyebilecekleri bir soylu eşkıya, onlar için dünyanın en önemli insanı olabilmektedir. Memed'in bir insan olarak değerini yitire yitire bir kahramana dönüşmesi, halk için olumlu bir sonuçtur. Bu tema özelliğinin ise, dikkatli okurda ikircikli bir duygu uyandırması kaçınılmazdır:

> *"Birçok okur için genelleşmiş toplumsal zafer, Memed'in bireysel başarısızlığını hükümsüz kılan tatmin edici bir sondur. Ancak, diğerleri için bireysel başarısızlık,*

hayattaki hiçbir şeyin asla kalıcı olarak çözülmediği daha az romantik ve daha çok varoluşsal bir sona işaret eder."[315]

Bir diğer sorun da halk-devlet iletişiminin kopuk olmasıdır. Mustafa Kemal Atatürk, Anadolu halkını yaşadığı zulümlerden ve savaşlardan kurtarmak için canı pahasına çalışmıştır; ama Ankara'ya da doğru bilgiler gitmemektedir. Ankara da çoğu zaman Çukurova'da olan bu olaylardan habersizdir. İktidar ve halkın iletişimini kesen ağalar da halkı rahat rahat sömürmeye devam etmektedirler.

Eserdeki bir diğer benimsenmeyen değer ögesi de, jandarma güçleridir. Jandarma, sahip olduğu gücü kötüye kullanmaktadır. Bu gücü, ağaları memnun etmek için halka karşı kullanan jandarmanın asıl görevi, halkı korumaktır. Jandarma, gücünü kötüye kullanarak, temsilcisi olduğu iktidarın da halk karşısındaki konumunu zedelemektedir. Jandarma içinde halkçı kişiler vardır; ancak bunlar, ağa-jandarma-iktidar güç bütünlüğünü sarsacak sayıda, güçte ve makamda değillerdir.

Yukarıda da ifade edildiği gibi, İnce Memed Serisi'nin ana teması, halk-ağa çatışması üzerine kuruludur. Bunun doğal bir sonucu olarak da ağaların halkı nasıl gördükleri ve halkın ağalara karşı hisleri, eserde sıklıkla dile getirilmektedir. Arif Saim Bey, halkın ezilmesinin bir gereklilik olduğunu düşünmektedir:

"Bizim halkımız yalnız ve yalnız kuvvetten anlar. Onu ezeceksin, ezeceksin, ezeceksin..."[316]

Kaymakam ise hem köylülere, hem de Mustafa Kemal Atatürk'e kızmakta, güvenliklerinden sorumlu olduğu bu insanlardan adeta tiksinmekte ve büyük bir öfkenin pençesinde yaşamaktadır. Kaymakam, devrim Türkiyesi'nden hoşlanmamaktadır. Mustafa Kemal Atatürk'ü ve ona yardım eden Türk halkını bir düşman olarak görmektedir. Ona göre Osmanlı'nın vatanının Amerikalılar'a veya Avrupalılar'a kalması bile daha iyidir:

"Mustafa Kemal'e içten içe deli gibi kızıyor, kızgınlığını da açığa vuramadığı için kudurmuşluğu arttıkça artıyor, Mustafa Kemal'e asker oldular, Yunan'ı denize döktüler, padişahı kovdular diye köylülere de çok kızıyor, bütün hıncını onlardan alıyor, bazen gözünün kestiği, Mustafa Kemal'e düşmanlığını bir iyice anladığı bir yobaz geçirirse eline içini ona bir döküyor, bir döküyor, saatlerce konuşuyor, Osmanlı'yı, Abdülhamit Han'ı, Vahüdettin Han'ı anlatıyor, bu mavi gözlü şeytandan bir gün kurtulacakları üzerine imanını tazeliyordu.

'Yavuz'un, Kanuni'nin, Fatih'in güzel vatanı bunlara kalmayacak' diye bağırıyordu. 'Bu ne idüğü bellisiz kişilere... Bu eşkıyalara, bu Bolşevikler'e kalmayacak... Bu günler arızi günlerdir. Düşmez kalkmaz bir Allah... Kalmayacak! Bu yeşil gözlü

[315] Tharaud, B. C. Çukurova "Yaşar Kemal Edebiyatının Temelleri". A.g.e., 99.
[316] Kemal, Y. İnce Memed IV. A.g.e., 438.

sarıbaş yılan mahvolacak. Bu toprakları İngilizler, Fransızlar, Amerikalılar gelip işgal edecekler. Onlar, o Bolşevikler, o ayaktakımı, o sürüngen alçaklar bu vatanda hükümran olmayacaklar. Bu kafirler."[317]

Bu halk karşıtı güçlere göre halk, her zaman haksızdır ve onları susturmak için ezmek, bir gereklilik; hatta bir görevdir. Nitekim dört ciltlik seri boyunca Memed de aslında bu zihniyetle çatışmıştır. Çatışmanın fiziki yansıması her ciltte öldürülen bir ağa olsa da asıl çatışma, halkı ezen zihniyetle yapılan çatışmadır. Ancak halk, bu olaylar karşısında Memed kadar güçlü değildir. Halk küskündür. Örneğin Hürü Ana, Mustafa Kemal'e küstür. Bu küslük, Hürü Ana'nın şahsında, ezilen bütün halkın küslüğüne dair bir zihniyet meselesidir:

"Şu öğretmene bir iki sual soracaktı ya, neylersin, şurada Efendi Hazretleri konuşuyordu. Diyecekti ki, O Mustafa Kemal Paşa bizim adamımızdı da, karga çobanı has bir kişiydi de, sen de onunla burun buruna geldin de neden varıp da onun yanına sokulmadın, sokulup da sen bizim has adamımızsın, demedin? Demedin de onu gidip ağalara, beylere teslim ettin? Senin de bu işte hiç suçun yok mu Zeki oğlum? Gene de o Mustafa Kemal'in, ölüp yitene dek yüzüne bakmayacaktı. Onun da hiç aklı yok muydu, o, kargalara çobanlık ederken, kendisinin yüzüne bakmayan o kan içici, o zulümkarların kim olduklarını bilmiyor muydu?"[318]

Halkın ağalara bakış açısı da her zaman bir kızgınlık içermektedir. Ağaların köylüye karşı zulmü karşısında, halkın da böyle bir ruh haline bürünmesi kaçınılmazdır:

"Keçi sakallı, gavur dinli Abdi'nin köyünden, öyle mi? Duyduk ki gavur Abdi de ağa olmuş. Duyduk ki köylüleri kul gibi çalıştırır, hepsini aç kormuş. Kış gelince acından ölürmüş millet. Diyorlar ki Abdi'nin izni olmayınca kimse evlenemez, kimse köyden dışarı bile çıkamazmış. Diyorlar ki Abdi köylerde, sopayla döve döve adam öldürürmüş. Beş köyün hükümeti, padişahı Abdi imiş. Astığı astık, kestiği kestik."[319]

İnce Memed serisinde temel zihniyet, ezenler ve ezilenler arasındaki, orantısız gücün yönetimi ile şekillenen çatışmalardır. Eşitsizlik ilkesine dayalı olarak hayata geçen ağalık kurumu, gün geçtikçe güçlenmekte ve halkı ezmektedir. İncelediğimiz zihniyet, ezen güçle, ezilen topluluk arasında bulunan çıkar çatışmasına dayalı çatışmalar yumağıdır. Jandarmanın da gücünü yanlarına alan ağalar, kendi erklerine yeni bir erk eklerler. Bu zihniyette, doğruluk ve benimsenen değerler fikri yoktur. Zaten katil olan, kaçak olan Memed'i daha da zor duruma sokmak için, işlemediği suçları da el birliği yaparak onun üstüne atarlar. Yine bozuk düzeni temsil eden bir ağa öldürülür, bu ağayı Memed'in öldürdüğünü söylerler. Ağanın oğulları durumu düzeltmek istese de, bir şekilde kandırılır, çıkarları doğrultusunda yönlendirilir ve bu suç da Memed'e kalır. Ağaların elleri her yere

[317] Kemal, Y. İnce Memed II. A.g.e., 229.
[318] Kemal, Y. İnce Memed IV. A.g.e., 211.
[319] Kemal, Y. İnce Memed I. A.g.e., 66.

uzanabilmektedir. Jandarma da, bölgede hükümetin temsilcisidir. Bu iki güç birleşince, bunların karşısında durmak neredeyse imkânsız hale gelecektir.

Bir diğer zihniyet de, çürümüş devlet yapısıdır. Devlet, bölgede olup bitenlerden, sadece telgraf yoluyla haber alabilmektedir. Bölgedeki başıbozukluğu düzeltebilmek için, jandarmayı görevlendirmiştir. Ama jandarmayı kontrol eden bir güç, bir sistem yoktur. Jandarma da, kendi doğruları çerçevesinde -ama devleti temsil ederek- bölgede bir güç ağı oluşturmuştur. Öyleyse, devlet yapısında bir bozukluk vardır. Devlet, halkıyla doğrudan ilgilenmemektedir. O halkın başındaki ağa ile, o ağanın yanındaki jandarma ile bölgede düzeni sağlamaya çalışmaktadır. Bu bir sistem arızasıdır. Halk, eşkıya olmakta, dağa çıkmakta; bu eşkıyaların büyük bölümü, yine içinden çıktıkları halka zulmetmekte, bazı eşkıyalar bazı ağaların emrinde çalışmakta ve ağaların pis işlerini yapmaktadır. Bu güce bir de jandarmanın desteği eklenmiştir. Ama devletin olayların hiçbirinden haberi yoktur.

Mahmut Ağa Memed'i köşeye sıkıştırdığında, Memed'e bir şey yapamadığını fark eder. Çaresizlik içinde bir fantezi/düşün etkisine girer:

> *"Kısa boylu, apak, uzun sakallı asık yüzlü bir derviş çıktı ortaya. Senin gücün buna yetmez, dedi Mahmut'a. Çünkü sen eli kanlı birisisin. Baksana kör adam, İnce Memed bir ışık denizinde yüzüp durur. Kısa boylu derviş, gel buraya Mahmut, diye buyurdu. Mahmut onun huzurunda hazırola geçti, el pence divan durdu, boyun kırdı, buyur pirim, dedi. Sen öldürmedin mi Abdi'yi söyle bana? Ben öldürdüm pirim. Kel Hamza'yı, Ali Safa'yı, Talip Bey'i sen öldürmedin mi? Ben öldürdüm. İnce Memed, sağ ol sen pirim, dedi. Aşağıda, ovada, ak libaslar giyinmiş binlerce, yüzbinlerce kızoğlan kız arasına karıştı gitti. Akdeniz'in kıyısına vardılar, portakallar hep birden denize çiçek açtılar, yer gök, deniz çiçeğe kesti. Kızoğlan kızlar hep birden denize türküler söylediler, deniz onların ayaklarının dibine geldi. Taa buradan Toros'a kadar incecik bir mavi aktı ortalığa. Maviye yürüdüler. İnce Memed ışığı ortalarında parlıyordu, uzaklarda yittiler gittiler."*[320]

İnce Memed ve köylülerin temsil ettiği zihniyet ise -daha önceki metinlerde de belirtildiği gibi- özgür ve insanca yaşama hakkıdır. Memed, bu zihniyetin içinde eriyerek insan özelliklerini kaybetmiş bir adamdır:

> *"İnce Memed ölmemiş yaralanmış. Alnında peygamber mührü varmış, bu doğru, oradan yalnız kurşun geçermiş ona... Belki de oradan yaralanmıştır... Yaralandığı doğru, hem de gün gibi ortada. (...) O atı da onu almış, dişleriyle candarmaların arasından çıkarmış. Candarmalar ata kurşun yağdırmışlar; ama vuramamışlar. O at da afsunluymuş, ona hiç kurşun değmiyormuş. At da almış onu dağın tepesindeki bir mağarasına götürmüş. Çıkmış dağın kayalık doruğuna, oradan kişnemiş, kişnemiş.*

[320] Kemal, Y. İnce Memed III. A.g.e., 679.

Bir kanatlı ejderha inmiş bir ak bulutun içinden... At sevinmiş, onu mağaraya götürmüş. İnce Memed ejderhayı görünce korkmuş. Ejderhadır, onun yaralarını kırmızı dilleriyle yalamış, dokuz tane, dokuz yalımdan dil varmış. O saatte hemen İnce Memed'in yaraları iyileşmiş."[321]

"Her zaman böyle olur, dedi. "Ben İzmirliyim, benim çocukluğumda bir Çakırcalı Memed Efe vardı, bin kişiden fazla adam öldürmüştü. Onda da böyle bir yüzük, böyle bir gömlek olduğu söyleniyordu. Çünkü o bin kişiyi öldüren Çakırcalı zenginleri soyuyor, fikara obalara, köylere para dağıtıyordu tıpkı Köroğlu gibi. Sonunda Çakırcalıyı vurdular, ölüsünü de kasabanın çarşısında bir ağaca ayaklarından çırılçıplak astılar. Sonra, ona kurşun geçmeyeceğine inanmış halk, onun ölüsünü aldı, ovaya, dört yol ağzındaki bir çınarın altına gömdü. Altı ay geçmeden Çakırcalının mezarı evliya mezarı ilan edildi. Bütün köylüler gece onun mezarına, dağlardan bir top ışığın süzülerek indiğini, gelip Çakırcalının başucuna oturduğunu gördüler. Bundan sonra da Çakırcalının mezar toprağı bütün dertlere deva oldu. Ve o dört yol ağzından geçen köylüler, onun mezarına bir kilometre yaklaştıklarında bağırıyorlardı, destur Çakırcalı Efe, destur, yaban değiliz, yol ver de geçelim. Ben o yoldan babamla ne zaman geçmişsem, babam atının başını çekiyor, gece olsun, gündüz olsun, var sesiyle bağırıyordu, destuuuuuuuuur!"[322]

Memed'in kişisel kavgası, gün geçtikçe onu toplumsal bir kahraman haline getirmiştir. Bu kılıftan kurtulmak, kendine ait bir hayat yaşamak istemektedir. Ama her kitabın sonunda, temsilcisi olduğu zihniyet yapısına yenilip bir ağayı daha öldürmekte, istemeden biraz daha kahraman olmakta, öz benliğinden biraz daha uzaklaşmaktadır.

"Ne yapalım, işte bu günlere de kaldık. Devir döndü Battal Ağam, insan azgınlaştı. İnsan insanlıktan çıkıştı. Bundan sonra biz iflah olur muyuz ola? Bundan sonra herkes kendini düşünüyor. Eskiden bir tek insanın tırnağına taş değse, bir oymağın, bir aşiretin, bütün şu dünyadaki insanların yüreğine değmiş gibi olur, herkesin yüreği sızlardı. Şimdi ya, şimdi herkes biribirisinin ölüsüne basıp geçiyor, basıp geçiyor, basıp geçiyor."[323]

Memed, bir ağayı öldürdükçe, ölenin yerine daha güçlü bir ağa gelmektedir. Memed'in asıl mücadele ettiği, tek bir ağa değil, ağalık sistemidir. Ancak Memed de henüz bunun farkında değildir. Memed'in mücadelesinin önemini, Battal Ağa açıklayacaktır. Artık eşkıya olmak istemeyen gence, Yaşar Kemal'in pek çok söyleşisinde defalarca ifade ettiği "mecbur insan" zihniyetinden bahsetmektedir:

---

[321] Kemal, Y. İnce Memed III. A.g.e., 228.
[322] Kemal, Y. İnce Memed IV. A.g.e., 153.
[323] Kemal, Y. İnce Memed IV. A.g.e., 288.

"İnce Memed öldürülecek, onun yerine Ali Memed gelecek, o da öldürülecek, onun yerine Hasan Memed gelecek... O da öldürülünce Veli Memed gelecek... O da, o da, o da... Sen ne sanıyorsun oğlum Memed, İnce Memedler bitecek mi sanıyorsun? Her insanın içinde bir mecbur kurdu, bir İnce Memedlik, bir Köroğluluk kurdu var. Köroğlu gitti İnce Memed geldi. İnsanoğlunun içinde bu kurt oldukça insanoğlu ne olursa olsun yenilmeyecek. Sen insanoğlunun içindeki kurtsun, ne olursan ol, nereye gidersen git. İşte insanoğlunun içindeki bu kurt yiterse, insanlık da işte o zaman insanlıktan çıkar. İnsanoğlu içindeki bu kurdunu yitirmeyecek ona kıyamete kadar gözü gibi, yüreği gibi bakacak. O kurt insanoğlunun şah damarı, atan yüreğidir. Senin içindeki kurt da, işte insanlığın bu kurdudur."[324]

Metinde aşk, kutsal bir olgu olarak görülmektedir. Memed ve Hatçe için şunlar söylenmektedir:

"Bak sana diyeyim ki Ali! Bunlar daha çocukluktan sevişirler. Kız, Memed'i bir gün görmese yemek yiyemez, gözlerine uyku girmez, hüngür hüngür ağlar. Onları Allah nişanlamış, haberin var mı Ali? Allah!"[325]

Zaman ilerledikçe, halk için ağalara karşı mücadele eden Memed'in de zihni yapısı değişmeye başlamaktadır. Mecburiyet yükü altında ezilen Memed, köylüleri suçlamaya başlar:

"Candarmalar neysem ne ya, ille de köylüler zalim olurlar. Şu dünyada şu köylü milleti kadar zalim bir millet var mı, hele de zulmü kendi kendine. Dünyada hiçbir şeyden, yılandan ejderhadan, beyden paşadan, aslandan kaplandan, tek boynuzlu gergedandan korkmayacaksın, ille de bu köylü milletinden korkacaksın. Ne dostluğuna güveneceksin, ne de düşmanlığına. Bir bakmışsın dostken düşman, düşmanken dost olmuşlar. Ferhat Hoca hep ne der, bu köylü milletine güven olmaz. Pek iyi, çok güzel, Ferhat Hoca köylü değil mi? Topal Ali, Sarı Ümmet, Koçyiğit Köroğlu, sazı güzel, sözü güzel Dadaloğlu da, Genç Osman, Gizik Duran, zenginden alıp fıkaraya veren Çötdelek, Müslüm çocuk da köylü değil mi? Kırklara karışanlar, pirler ermişler, hep köylü değiller mi? Ben de köylü değil miyim?" "Ama biz başkayız. Tek tek, köylüler başka, diye geçirdi içinden... Ölümü kalımı, sevdayı zulümü bilen, Allah avazlı Karacaoğlan da köylü değil mi? Köylü değiller, diye bağırdı içinden... Onlar başka bir şeyler, başka bir insanlar. Köylüler, dünya kurulduğundan bu yana zulüm altındalar, zulme dayanmışlar, yoksulluğa, alçalmaya, aşağılanmaya, öldürülmeye, tutsaklığa, on yıl askerliğe, Yemene dayanmışlar, bunlar

[324] Kemal, Y. İnce Memed IV. A.g.e., 433-434.
[325] Kemal, Y. İnce Memed I. A.g.e., 109.

dayanamamışlar. En çok zulüm görenden korkacaksın. Fırsatını bulursa bin misli zulmeder..."[326]

İnce Memed Serisi, yazarın da ifade ettiği gibi büyülü gerçekçiliğe yaklaşan bir metindir. Ancak bazı noktalardan yola çıkarak, eserin fantastik ögeler de taşıdığını ve bu ögeleri halkın ortak bilinçdışından aldığını söyleyebiliriz. Hayat o kadar zordur ve kurtuluş ümidi o kadar küçüktür ki, halk kendisini olağanüstülüğe teslim ederek rahatlamaktadır. Yağız At miti, Memed miti, Memed ve Hatçe'nin Allah tarafından sözlendikleri miti, bu duruma örneklerdir:

"İskenderül Zülkarneyn'in bir atı vardı. O at, İnce Memed'in atı, Köroğlu'nun Kıratı, Ali'nin Düldül'ü ve de öteki ölümsüz atlar gibi onun alnına yazılmıştı. O, daha on altı yaşındayken o at gelmiş babasının sarayının önünde durmuş, o atı yakalamak istemişler, kimseye yakalanmadığı gibi, oradan da ayrılmamış, ta ki İskender gelene kadar. İskender gelince kuzu kuzu gitmiş onun elini yalamış. Çift boynuzlu İskender de, bu atın kendisine gaipten gönderildiğini anlamış. Hazreti Ali nasıl Düldül'ün üstünden kılıcını sallayıp, Anavarza kayalıklarını ikiye bölmüş, Ali kesiğini açmışsa... İskender bir de bakmış, kendisi nasıl çift boynuzluysa, at da çift kafalı... Atın adını çift kafa koymuş. Dört gözlü, dört kulaklı, iki ağızlı, dört burunlu. Bukefalosun üstüne binmiş, kılıcını sallamış, onun kılıcı da Hazreti Ali'nin kılıcı gibi... Babasına gitmiş İskenderül Zülkarneyn, yani çift boynuzlu, babası, oğlunun altındaki çift kafa atı görünce, bu nedir biliyor musun oğul, o da bilmiyorum baba, demiş, bu at senin alnına yazılmış ki, bunun da manası şu ki, sen bu dünyayı zapt edeceksin, günün doğduğu yerden, battığı yere kadar, bir dünya daha olsaymış, onu da gene sen zapt ederdin, dernektir, bunun, bu atın sana gönderilmesinin manası... İskenderdir çok sevinmiş. Ben bu çifte kafalı atı geçen yıl Akçasazın kıyısında gördüm de yakalayamadım. Atın donu demirkırdı, gözleri de dört yalp yalp yanan yıldızdı. Onu yakalasam da Alaman müzesine bir satsam, bana dünyanın parasını verirlerdi. İskenderül Zülkarneyn'in atı ne dernek, onun nalları yakuttan, yeleleri sırmadan, eyeri de yeşil yeşim, inci, pırlanta döşeli... Ne yazık ki, ben ata yaklaştım, yaklaştım, yaklaştım, elimi değdirdim, yaaaa, ben şanlı Bukefalos'a elimi değdirdim, ben elimi ona değdirince o da bir mor bulut oluverdi ve hem de göğe çekildi. O göğe çekilen bulutun içinde ışıklar patladı, yıldızlar kaynadı. Az sonra da yıldız yakuta kesip kıpkızıl, göğün ucuna yapıştı kaldı, sabaha kadar da bütün geceyi yakut kızılına boyadı koca Akdeniz'i bile... İşte İnce Memed'in atı da böyle bir attır."[327]

[326] Kemal, Y. İnce Memed IV. A.g.e., 21.

[327] Kemal, Y. İnce Memed IV. A. g.e., 109-110.

Eserde Alevi kültürü ve farklı mezheplerin çatışma noktaları yer yer işlenmektedir. Ferhat Hoca'nın bu konuya uygun bir sahnesi bulunmaktadır:

> *"Seni Kızılbaş dedesi seni, dedi. "Oooh, ne iyi, namaz yok, oruç yok... Ne kolay!"*
>
> *"Zor," dedi gülerek Dursun Dede. "İnsan olmak çok zor sultanım. Dünyada çok şey kolay da, insan olmak zor."*[328]

Alevi kültürü ve saz şairliği geleneği eserde büyük bir hassasiyetle işlenmiştir. Bu şairlerin okudukları destanlar da bütünlük, aitlik ve gelecek güzel günler için söylenen destanlardır:

> *"Yemenden öte bir yerde Düldül hâlâ savaştadır. Ali daha savaştadır. Kafdağının arkasında Köroğlunun Kıratı, dostluk için, yiğitlik, doğruluk için, zulme karşı, bilcümle kötülüklere karşı savaştadır. Alagözlü Dedem Pir Sultan, yedi derya ötesinde zulme karşı savaştadır. Cümle Kırklar, pirler, iyi kimseler zulme karşı savaştadır, diyordu. Dünya kurulduğundan bu yana güzel dünya savaştadır, kötü dünyaya karşı, çirkin dünyaya karşı her gün başka bir gün doğuyor, her gün yeni yıldızlar döşeniyor gökyüzüne, diyordu Dursun Dede. Her doğan gün, her gece gökyüzüne yeniden döşenen yıldızlar savaştadır. Her sabah yeni çiçekler açıyor, dünkünden daha güzel, diyordu Dursun Dede, yeni bebeler doğuyor, her gün, her gün yeniden, eskisinden daha sağlıklı. Dünya her gün, her gün, her gün güneş doğarken deri değiştiriyor, yepyeni terütaze oluyor. İnsan, her insan, eğer insansa, her gün, her gün tanyerleri ışırken yeniden doğuyor. Toprağa düşen her tohum, toprağı yaran her filiz yenidir. Gökyüzü her ışıyışında yeniden kuruluyor, dünya yeniden kuruluyor her tan atışında, tohum yepyeni uçuyor, su yepyeni akıyor, ışık yepyeni akıyor. İnsan yüreği yepyeni yepyeni atıyor. Çiçek sevgiye duruyor, yürek sevgiye duruyor, şırlayıp gelen ışık sevgiye duruyor. Ölüm yok, diyordu Dursun Dede... İnsana ölüm yok. İnsan muhabbete, insan sevgiye doğuyor. İnsan sevgiye doğmuyorsa insan olamazdı, o zaman ölürdü işte... İnsan insana doğuyor."*[329]

Önemli olaylarda sahneye gelen saz şairleri, köylülere her zaman ümit veren kişiler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bir Ada Hikâyesi Dörtlemesi

Bir Ada Hikâyesi Dörtlemesi, Yaşar Kemal'in yazdığı son dörtlemedir. Dörtlemenin ilk cildi Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana 1998, ikinci cildi Karıncanın Su İçtiği 2002, üçüncü cildi Tanyeri Horozları 2002, son cildi olan Çıplak Deniz Çıplak Ada ise 2012 yılında yayınlanmıştır.

---

[328] Kemal, Y. İnce Memed IV. A.g.e., 126.
[329] Kemal, Y. İnce Memed IV. A.g.e., 126.

Dörtlemede mekân, Ege ve Akdeniz çevresinde yoğunlaşmış olmakla birlikte, karakterlerin geçmişlerinde yaşadıkları olaylar nedeniyle yer yer İstanbul, Ankara, Çukurova Bölgesi, Doğu Anadolu, Girit ve hatta Yemen gibi uzak bağlantılar da görülmektedir. Dörtleme, Nüfus Mübadelesi nedeniyle yer değişimine zorlanmış Yunan ve Türk vatandaşların Karınca Adası'nda yaşadıkları maceralar üzerine yoğunlaşmaktadır. Aziz Şeker, Bir Ada Hikâyesi Dörtlemesi'ni, *"mübadillerin yerleştikleri yere uyum sorunları, iş, aile, dil, çevre ilişkileri, toplumsal yapı içinde konumlanışları, anıları, kısaca bu sorunsala ait bütün toplumsal gerçekleri"*[330] işleyen kapsamlı bir metin olarak değerlendirmiştir. Erol Köroğlu ise eserin sadece Mübadele ekseninde gelişmediğine dikkati çekmekte ve karakterlerin geçmiş acılarına neden olan büyük savaşların da bir tema özelliği olduğuna işaret etmektedir:

> *"[Eser], Anadolu'nun 1915'ten 1925'e kadar geçen on sene içerisinde, Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı'ndan nasıl etkilendiğini, bu travmatik etkiyle savaşın hemen ardından nasıl başa çıkmaya çalıştığını vermeye odaklan [an ve] söz konusu dönemdeki savaşları bir mecburiyet, daha da kötüsü bir kahramanlık anlatısı olarak sunan tüm edebi ve edebi olmayan anlatılara yönelik bir 'karşı-anlatı[dır]'"*[331]

Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi, Türk ve Yunan vatandaşların tarihlerinde önemli ve bir o kadar da travmatik bir yere sahiptir. 1923 Lozan Barış Antlaşması'nın ek kararlarından biri olan Nüfus Mübadelesi, Türkiye'de yaşayan Yunan asıllı vatandaşların Yunanistan'a; Yunanistan'da yaşayan Türk asıllı vatandaşların da Türkiye'ye gönderilmesi esasına dayanmaktadır.

Her iki ulusa ait mübadiller, yaşadıkları topraklardan ayrılarak, farklı yerlerde iskân edilmiştir. Bu durum, adalarda yaşayıp denizcilik yapan toplulukların iç kesimlere göçe zorlanması ve iç kesimlerde yaşayıp tarımla uğraşan toplulukların da adalara aktarılması da başka bir sorun doğurmuştur. Mübadele kavramı ve Mübadele'nin tarihçesi, şu sözlerle açıklanabilmektedir:

> *"Lozan Konferansı'nın ilk safhası, Türk ve Yunan heyetlerinin 30 Ocak 1923'te imzaladığı Yunanistan'da yaşayan Müslüman nüfusla (Batı Trakya'dakiler hariç) Türkiye'de yaşayan Rum Ortodoks nüfusun (İstanbul'daki Rumlar hariç) mübadelesini şart koşan Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi'ne ilişkin Sözleşme ve Protokol'le sonuçlandı. Göç olgusu, 19. yüzyılda ve 20. yüzyılın başlarında Osmanlı Devleti'nde ve Balkanlar'da görülen en temel olgulardan biridir. 19. yüzyıl boyunca dalgalar hâlinde Balkanlar ve Rusya'dan gelen göçmenler, Osmanlı Devleti'nin demografik yapısının yanı sıra sosyo-ekonomik ve kültürel yapısını da belirledi.*

[330] Şeker, Aziz. (2011). Bir Anadolu Ozanı Yaşar Kemal. Ankara: Eğiten Kitap, 450.

[331] Köroğlu, E. (2015). Yaşar Kemal'in Bir Ada Hikâyesi Dörtlüsünde Eleştirel Tarih, Kolektif Anlatı ve Toplumsal İmgelem. İstanbul: Monograf Dergisi. Sayı: 2015/3, 219.

Balkan Savaşları (1912-1913) akabinde Osmanlı coğrafyası demografik açıdan büyük bir altüst oluş yaşadı. Bu dönemde Balkanlar'da yaşanan nüfus hareketlerinin o dönem açısından Avrupa'da bir benzeri yoktu. Birinci Dünya Savaşı (1914-1918) esnasında ve sonrasında da yüz binlerce insan yaşadıkları toprakları terk etmeye zorlandı. Bu savaşların ardından imzalanan antlaşmalarla nüfus mübadelesi defaatle gündeme geldi. 1923 yılında Türk-Yunan Mübadele Sözleşmesi imzalanmadan önce, yaklaşık 1.500.000 Rum Ortodoks, Küçük Asya'dan Yunanistan'a göç etmek zorunda kaldı. Bu göç, Athanasia Anagnostopulu'nun belirttiği gibi, 20. yüzyılın ve bu coğrafyanın tanık olduğu en büyük göç olaylarından biriydi."[332]

Bir Ada Hikâyesi Dörtlemesi, her ne kadar Türk ve Yunan vatandaşların dostlukları ile vatan sevgileri çerçevesinde gelişmiş olsa da iki ulus arasında bir çatışma olduğu da tarihsel bir gerçekliktir. Türk-Yunan çatışmasının temel nedeni, IX. yüzyıl itibarıyla dünyada yayılan Milliyetçilik rüzgârlarıdır. Mübadele edebiyatını, Yunan mübadilleri ekseninde inceleyen bir doktora çalışması olan Emine Yeşim Bedlek, iki toplum arasındaki çatışmayı şu ifadelerle özetlemektedir:

"Yunanlar ve Türkler arasındaki düşmanlık, Osmanlı'nın Yunan vatandaşlarını özgürlüğe kavuşturan ve IX. yüzyılda gerçekleşen 1891 Yunan Devrimi ile başlamıştır. Bir diğer önemli neden ise, Küçük Asya'da Hıristiyanlar ve Müslümanlar arasında iyi olan her şeyi yok eden, arkasına büyük güçleri de alan 1919'daki Yunan işgalidir. Küçük Asya'ya yapılan bu işgal, milliyetçi bir Yunan fantezisi olan Büyük Fikir (Megali Idea) etrafında şekillenmiştir. 1922'deki Küçük Asya Felaketi, Yunanistan ve Türkiye'ye Akdeniz üzerinden göçe zorlanan Ortadoks Hıristiyanlar ve Müslüman Türkler için bir kırılma noktası olmuştur. Milliyetçilik hareketi, Yunan ve Türklerin XX. yüzyıla binlerce insanın ölümüyle, karşı karşıya kalınan açlık felaketiyle ve nüfus mübadelesiyle girmelerine neden olan temel motivasyondur."[333]

Nüfus Mübadelesi'ndeki amaç Ancak Yunanistan Türkiye'de eşit dağılmış bir milli nüfus düzenlemesine ulaşmaksa da, her iki devlet de Nüfus Mübadelesi'nin neden olduğu sosyolojik ve siyasal sorunları aşamamıştır:

"1930'daki Ankara Antlaşmasıyla birlikte Nüfus Mübadelesi yoluyla başlayan göçler durdurulmuştur. Buna rağmen, her iki devlet de bu süreci doğru yönetememiş ve pek çok mübedil, yerleştikleri alanlarda uygun işler ve evler bulamamışlardır. Mübadillerin yalnızca küçük bir bölümü, devletlerin yönlendirdikleri yerlere gitmeyi

[332] Şenışık, P. (2016). 1923 Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi: Erken Cumhuriyet Döneminde Modern Devlet Pratikleri ve Dönüşen Kimlikler. Studies of The Ottoman Domain. Cilt:6. Sayı:10. Issn: 2147-5210, 84-85.

[333] Bedlek, Y. E. (2013). Literature and Exile: Imperial identities of Asia Minor. İstanbul: Fatih Üniversitesi. Yayınlanmamış doktora tezi. Tez No: 333763, s. 8.

reddedebilecek ve yaşamak için daha uygun yerler bulacak kadar kaynağa sahiptirler. Mübadillerin büyük bölümü de yerleştikleri mekânlardaki hayat standartlarını geliştirebilmek için, yerli halkla mücadelelere girmiş ve bu durum da ciddi ekonomik ve sosyal sorunlar doğurmuştur."[334]

Göç ve azınlık kavramları, Türkiye'de ve Yunanistan'da yaşanan bu büyük tarihsel gerçeklik çerçevesinde, her iki toplumun da sosyo-kültürel yapısını ve toplumsal psikolojisini etkilemiştir. Mübadele'de, 1.500.000 civarında Yunan ve 500.000 civarında Türk göçe zorlanmıştır. Eserin teması bu göç hadisesi çerçevesinde gelişmekte ve toplam bin beş yüz sayfadan uzun süren dörtleme boyunca da özne kişi olan Poyraz Musa'nın yaşadığı çatışmalar anlatılmaktadır. Dörtleme, karakter kadrosu olarak oldukça kalabalık bir yapıya sahiptir. Diğer önemli oyuncuların yaşadıkları temel çatışmaların nedeni de yine Mübadele olgusudur. Eserin dikkat çekici özelliklerinden biri, kahramanların birbirlerine verdikleri olağanüstü destektir. Eserin kahramanlarının hepsi bir nedenle göçmek zorunda kalmış insanlardır ve hepsi bir yerin, bir zihniyetin veya bir oluşun azınlığı kimliğini taşımaktadır. Bu da, kahramanları birleştiren bir olgudur:

"Sosyolojide, bir azınlık grubunun üyeleri, topluluğun çoğuna oranla daha dezavantajlıdır ve grup dayanışması ve aidiyet duygusuna sahiptirler. Önyargı ve ayrımcılığa maruz kalma deneyimi ortak bağlılık ve çıkar duygularını güçlendirmektedir."[335]

Yaşar Kemal ise Bir Ada Hikâyesi'nin, Demirciler Çarşısı Cinayeti, Yusufçuk Yusuf ve Binboğalar Efsanesi gibi bir değişim romanı olduğunu ifade etmektedir[336]. Göç olgusu, değişimin en önemli kaynaklarından biridir. Yaşar Kemal, Bir Ada Hikâyesi'ni yazma fikrine de göç hadisesinin ondaki etkisiyle ve doğa-insan ilişkisinin önemi nedeniyle başlamıştır:

"İnsanoğlunun en çok ilgilendiği belki de insanın maceralarıdır. İnsan doğada en çok insanla ve doğayla karşılaşıyor. İnsan ve doğa insanın arayışıdır. Bu en çok tanıdığı ikiliye karşı merakı gittikçe de artıyor. Durmadan da insanoğlu ve doğa değişiyor. İnsan ve doğaya her gün biraz daha yaklaşmak, anlatım tarihinin en büyük macerası olmuştur. (...) Yersizliğin yurtsuzluğun, kimsesizliğin acısını derinlemesine yaşadım. Anadolu'da en çok kullanılan sözcüklerden birincisi gurbetse, ikincisi turnalardır. Turnalar sılaya hep selam götürür, insanlık hâllerini götürür, sevinç götürür, hüzün götürür. Elbette yerinden yurdundan olmuş bir evin çocuğuyum. Dilinden edilmiş, yeni, daha önce duymadıkları bir dil öğrenmeye çabalamış bir evin çocuğuyum."[337]

---

[334] Karakılıç Dağdelen, İ. Z. (2015). The Transformation In Habitus In An Exchangee Village In The Black Sea Region of Turkey. Yayınlanmamış doktora tezi. Ankara: ODTÜ, 11.

[335] Giddens, A. (2008). Sosyoloji. İstanbul: Kırmızı Yayınları, 537.

[336] Andaç, F. (2016). Yaşar Kemal "Bir Ömür Edebiyat". A.g.e., 103.

[337] Andaç, F. (2016) Yaşar Kemal "Bir Ömür Edebiyat". A.g.e., 109, 112.

Bir Ada Hikâyesi Dörtlemesi, Mübadele'nin ağır şartlarının yanında, ideal bir evrenin izini de süren epik bir seridir. Mübadillerin Karınca Adası'nda başladıkları yeni hayat, mükemmel bir düzenin arayışını da ifade etmektedir. Karınca Adası, mübadillerin hayat kaynağı olarak yeni bir düzenin de ifadesi şeklinde hayat bulmaktadır. Adaya gelen pek çok kişi, burada yaşayamayacağını düşünüp adadan ayrılsa da adada kalanlar burayı bir cennet olarak algılamaktadırlar. Bu yaklaşım, doğaya dönüş miti ile açıklanabilir:

> *"Bir Ada Hikâyesi'ne eko-eleştiri perspektifinden yaklaşmak denendiğinde, çarpıcı biçimde görülür ki, ilk romanın başından itibaren dörtlemenin bütünü boyunca, savaşın ve mübadelenin yarattığı psikolojik travmanın üstesinden gelmeye çalışan insanın temel başvuru kaynağı, insan olmayan doğal varlıklardır. Dörtlemenin pek çok yerinde, doğanın sağaltıcı bir gücü olduğu gösterilir. Karakterler, doğa ile ilgili belli davranış örüntüleri yaratırlar."*[338]

Bir Ada Hikâyesi Dörtlemesi, karakterlerin çatışmayla olan ilişkileri açısından, yazarın diğer eserlerinden farklı bir yapı göstermektedir. Karakterler, pasif direnişe doğru evrilmiş kişilerdir. Şiddet ve intikam duygularından arınmışlardır. Hayat gayeleri, mutlu yaşamak ve etraflarına zarar vermemektir. Bu nedenle eser, karakterler arasında fiziksel çatışmalar yerine karakterlerin iç çatışmalarını ağırlıklı olarak işleyen kolektif bir psikolojinin izini süren yeni bir yapıya sahiptir. Bu yeni bir iç yolculuk modelidir. Chambers'dan aktaran Ercan, göçle elde edilebilecek yeni bilinç düzeyinin üzerinde durmaktadır:

> *"Yerleşilen yeni mekân kişiyi tam anlamıyla içine almadığı için aidiyetlere farklı bir yön verilmek durumunda kalındığı gibi, yavaştan hızlıya doğru yelpazelenmiş çeşitlilikte akabilen bir süreçte 'değişim' de devinim hâlindedir; çünkü bireyin yaşadığı coğrafya kadar varlığının coğrafyası da farklılaşmıştır.*
>
> *Chambers; seyahat, göç ve hareket edimlerinin sonucunda mirasımızın sınırlarına varacağımızı; dolayısıyla eskiden beri devam eden alışkanlıklar ve düşünce kalıplarını benimseyebileceğimiz gibi ikinci bir seçenek olarak ise korkularımızla yüzleşip mevcut durumun üstüne gidebileceğimizi belirtmektedir."*[339]

Nitekim eserin temel karakterlerinin hemen hepsi, savaşlar ve büyük acılar görmüş, travmatize olmuş kişilerdir. Yaşadıkları korkunç olaylar, bu karakterlerin peşinde gerek fiziksel gerek alegorik düşmanlar olarak boy göstermektedir. Kahramanlar, acılarıyla yüzleşene kadar da ideal bir düzen kurulamayacaktır.

---

[338] Cebe, G. (2015). Bir Adanın Hikâyesini Anlatmak: Yaşar Kemal'de Tarih, Bellek ve Doğa. İstanbul: Erdem. Sayı: 68, 9.

[339] Ercan, S. (2006). Yaşar Kemal, Ahmet Yorulmaz ve Sabâ Altınsay'in Eserlerine Lozan Mübadelesi'nin Yansıması. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul: Yeditepe Üniversitesi, 8.

Bir Ada Hikâyesi Dörtlemesi, farklı Türk ve Yunan topluluklarının tümünü birden etkilemeyen bir tarihsel olayı işlemesi açısından da önemlidir. Eserlerin temel karakterleri, farklı etnik kimlikleri yansıtmaktadır:

> *"Genel olarak savaş ve mübadele neticesinde meydana gelen göç olgusunu her milletten ve her ırktan insan eserde yaşamıştır. Rum, Çerke[s], Laz, Ermeni, Kürt milletleri konu edinir. Bu milletleri eserin genelinde temsil edenler, Rumları; Vasili, Lena, Türkleri; Kadri Kaptan, Hüsmen, Hayri Efendi, Çerke[s]leri; Poyraz Musa, Üzeyir Bey ve Çerke[s] Süleyman, Kürtleri; Şehmuz, Uso, Baytar Cemil ve Haydar. Ermenileri; Arsen Sediryan ve Kirkor, Lazları; (Karadenizliler) Nişancı Veli, Uzun Aziz ve asker kaçağı Hasan temsil eder."*[340]

Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana

Bir Ada Hikâyesi Dörtlemesi'nin ilk cildi olan eserin ilk baskısı, 1998 yılında Adam Yayınları bünyesinde yapılmıştır. Bu çalışmaya kaynak olan baskı ise, YKY'ye ait bulunan 19. baskıdır[341]. Eser, Yaşar Kemal'in ilk eşi Thilda Kemal'e ithaf edilmiş olan eser, altı bölümden ve 318 sayfadan oluşmaktadır. Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana, Mübadele ile değişen hayatlar ekseninde bir kaçma-kovalama hikâyesini konu alan, psikolojik bir romandır. Dönemin tarihsel gerçeklikleri ile kahramanların yarı düş yarı gerçek maceraları iç içe geçtiği eser, büyülü gerçekçiliğe yakın duran bir yapıdadır. Eserin baş kişisi, bir Çerkes olan Poyraz Musa'dır. Poyraz Musa'nın, Mübadele sonrasında Karınca Adası'na (Mirmingi) yerleşmesi ve akabinde gerçekleşen olaylar, temel çatışmaları oluşturmaktadır. Karınca Adası, dört ciltlik seri boyunca Poyraz Musa gibi pek çok kişiye ev sahipliği yapacaktır. Bu macera boyunca da adanın yeni ve eski sahipleri arasında, devletler ve halklar arasında ve kişilerin kendileri arasında pek çok çatışma gerçekleşecektir.

Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana romanının izleği ile Demirciler Çarşısı Cinayeti romanının izleği arasında bir özdeşlik bulunduğunu ifade eden Adnan Binyazar, Vasili'nin Poyraz'ı öldürmeyi çok istemesine rağmen, onu uykuda öldürmeyi kendine yedirememesi ile Derviş Bey'in Mustafa Bey'i arkadan vurmayı töreye aykırı bulması arasında bir bağ olduğunu tespit etmiştir[342]. Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana, bu çerçevede bir barış ve bütünleşme romanıdır. Eser, tarihsel gerçeklikten oldukça uzak bir hayali evrenin izini sürmektedir. Bu evrende, Türk-Yunan çatışması milletler ekseninden çıkarılıp sadece

---

340 Ay, F. (2011). Yaşar Kemal'de Göç Olgusu (Bir Ada Hikâyesi I Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana, Bir Ada Hikâyesi II Karıncanın Su İçtiği, Bir Ada Hikâyesi III Tanyeri Horozları). Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi, 190.

341 Kemal, Y. (2014). Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana. İstanbul: YKY.

342 Özertem. S. (Yayına Hazırlayan), Binyazar, A. (2003). Geçmişten Geleceğe Yaşar Kemal "Kişisel Kinden Evrensel Barışa". A.g.e., 264.

devletler arası çatışmalar olarak aksettirilmiştir. Yazar, Mübadele'yi şiddetle eleştirirken, kurmaca dünyada barış içinde yaşayan topluluklar yaratma yolunu seçmiştir.

Yapı Çözümlemesi

Olay Örgüsü-Okuma Birimleri

I. Kesit (Başlangıç Durumu): 9-52. sayfalar arasında ifade edilen 1. Bölüm'de Poyraz Musa, bir kayıkta tek başına kürek çekerek Karınca Adası'na doğru yol almaktadır. Issız görünen adaya vardığında, buradaki yel değirmenlerinden birinin içine girer ve aklına, küçüklüğünde babasının değirmeninde yaşadıkları gelir. Değirmenin ve çevrenin anlatıldığı bir kısımdan sonra uykuya dalan Poyraz Musa, rüyasında atlar, uçsuz bucaksız bir deniz ve hayal dünyasına ait pek çok şey görür. Ertesi gün, adaya yerleşebilmek için yapması gereken işlerle uğraşırken, bir gölgenin kendisini izlediğini fark eder. Poyraz Musa, adayı ve gölgeyi ardında bırakarak kasabaya gider. Burada görüştüğü devlet memurlarıyla yakın ilişkiler kurarak, yeni bir kimlik çıkarmak, Karınca Adası'nda istediği evi satın almak gibi gerekli işlerini hâlleder. Bu görüşmeler esnasında, İnce Memed'de de adı geçen Ali Saip'ten bahsedilmektedir. Musa, Poyraz adını kendisine Ali Saip Bey'in koyduğundan bahseder. Poyraz Musa'nın burada yaşamıyla ilgili olarak anlattığı hikâyeler, yarı düş yarı gerçek, ikircikli hikâyelerdir. Poyraz Musa, birilerinden, bir şeyden kaçmaktadır. Üzeyir Bey'le sürülmüş Çerkesler ve Çeçenlerin gururlu tarihleri üzerine uzun bir konuşma yaparlar. İşleri bitince adaya döner. Kadri Kaptan'la yaptığı dönüş yolculuğunun sonunda, Kaptan'a da adada bir gölge olup olmadığını soracaktır.

II. Kesit (Merkez Çatışmanın Oluşması): 53-89. sayfalar arasında ifade edilen 2. Bölüm'de zamanda geriye doğru gidilerek, Mübadele Antlaşması'nın haberinin Karınca Adası'na gelmesi ve ada halkının bu haber karşısındaki tepkileri işlenmiştir. Adalılar, kendilerini yaşadıkları toprağa ve devlete bağlı hissetmektedirler. İçlerinde, Çanakkale Savaşı'nda vatanı savunmuş, bu savaşta şehit ve gazi olmuş ve yine bu savaşta sevdiklerini kaybetmiş pek çok kişi vardır. Tarihsel gerçeklikte, Yunan asıllı vatandaşların askerlikleri, aslında bir zorunlu askerliktir; ancak yazarın kurguladığı evrende yaşayan Yunan asıllı vatandaşlar, Türk yurduna bağlı kişiler olarak aksettirilmektedir. Mübadele'ye üzülenler olduğu kadar, durumu fırsata çevirenler de vardır. Perikles ve ailesi, çok güvendikleri aile dostları Hacı Remzi'den büyük bir darbe yer ve adadan kaçmak zorunda kalırlar. Mübadillerin varlıkları, Mübadele'yi fırsat olarak görenler için yeni bir kazanç kapısı hâlini almıştır. Adanın en iyi balıkçısı olan Panos Valyanos da herkesin sevdiği bir kişidir. Onun adada kalması, adaya geleceklere balıkçılık öğretmesi için imzalar bile toplanacaktır; ama Panos da adayı terk etmek zorunda kalacaktır. Panos, adadan gitmeden önce tayfası Kadri Reis'e, değerli teknesini hediye eder. Adalıların mallarını ucuza satın almak isteyenler, adaya her gün gelen ve halka Mübadele ile bilgi veren yüzbaşının halka mayıs ayına kadar süre

vermesi, balık şenlikleri ile zaman geçer ve gitme zamanı gelir. Ada halkı, bir Mayıs sabahı teknelerle adadan ayrılır. Hepsi, bir gün adalarına geri gelmeyi ummaktadır. Bu merkez çatışmanın öznesi olan Vasili, saklanıp adada kalır.

III. Kesit (Özneler Arasındaki Çatışmanın Oluşmaya Başlaması): 90-123. sayfalar arasında ifade edilen 3. Bölüm'de, tekneler adadan ayrılırken geride kalıp saklanan Vasili Atoynatanoğlu, onları uzaktan izlemektedir. Vasili, adada yalnız geçirdiği zamanda, eskiden âşık olduğu Aliki'yi düşünür, boşalmış evlerde gezer, bir başörtüsü görünce bu başörtüsünün hikâyesini kurar, hayalinde sevişen çiftleri görür. Aliki ve kendisini de sevişirken hayal eder. Aliki, Mübadele'den çok önce ailesiyle birlikte adadan ayrılmıştır. Adada bir süre geçirdikten sonra insansızlığın ne kadar zor olduğunu anlar. Yine de adaya ilk gelecek adamı öldürmeyi planlamaktadır. O bu planları yaparken, adaya biri gelir. Adam adadan ayrılınca, Vasili balık tutup pişirir ve adadan ayrılmamış yalnız bir kedi yanına gelir. Dost olurlar. Aradan bir süre daha geçince, Poyraz Musa adaya gelir. Bu bölümle ilk bölüm, zaman olarak örtüşmektedirler. İlk bölüm olayları Musa'nın gözünden anlatırken, incelenen bölümde olaylar Vasili'nin etrafında şekillenmiştir. Musa evleri gezerken, Vasili kendi alanına tecavüz edildiğini hissetmektedir. Vasili, Poyraz'ı öldürmeyi istese de ona yaklaşamaz. Musa adadan ayrılırken, Vasili denizin kıyısında durur ve onu izler.

124-144. sayfalar arasında ifade edilen 4. Bölüm'de, Poyraz'ın arkasından bakan Vasili, birden geçmişine döner. Bir savaş meydanında canını kurtarmaya çalışmaktadır. Bu düşüncelerden, Aliki'yi düşünerek kurtulacaktır. Yine de bir süre sonra tekrar savaş günlerine geri dönen Vasili, savaşta yaşadıklarının acısını adaya gelen adamdan çıkarmaya kararlıdır. Kedisiyle birlikte, tüfeği elinde Poyraz Musa'yı beklemeye başlar. Uzaktan geçen, adaya yaklaşan her teknede Musa'nın olduğunu sanmaktadır. Adasına kimseyi kabul etmeyecektir. Vasili, savaş günlerinde tanıdığı bir yüzbaşıyı hatırlamaktadır. Bu yüzbaşı, bir köyde yangın çıkarmış, kaçanları da teker teker vurup öldürmüştür. Vasili, bu korkunç olayı aklından çıkaramamakta, Poyraz Musa'nın o yüzbaşı olduğuna dair patolojik bir inanç geliştirmektedir. Poyraz Musa, Kadri Kaptan'la birlikte adaya gelir ve eşyalarını taşımaya başlar. Vasili, onları uzaktan seyreder.

IV. Kesit (Özneler Arasındaki Çatışmanın Kuvvetlenmesi): 145- 239. sayfalar arasında işlenen 5. Bölüm'de, Vasili yine geçmişle bugün arasında gidip gelmektedir. Poyraz Musa'yı hemen öldürmemiş olmasının verdiği sıkıntı, savaş yıllarında yaşadığı acılarla birleşmiştir. Bütün bunların dışında Vasili, bir kediden başka arkadaşı olmayan yalnız ve kaçak bir adamdır. Bütün bu baskıların Vasili'nin psikolojik bütünlüğüne yaptığı etkiler, bu bölümde işlenmektedir. Vasili bir sahnede, Poyraz Musa'yı uyurken yakmayı düşünse de kendisine böyle bir adam olmadığını tekrar tekrar söyleyerek bu cinayetten vazgeçecektir. Vasili, yalnızlığın ve yaşadığı travmaların içinde hapistir ve konuştuğu tek canlı, kedisidir. Poyraz Musa adada gezerken, Vasili onu izler. Aklında hep unutulmuş başörtüleri vardır.

Sanki Musa bu başörtülerini bulsa, onlara dokunsa, Vasili'nin hemşehrisi olan ve bu başörtülerin sahibi kadınlara da dokunmuş olacaktır. Vasili'nin iç mücadelesi gittikçe büyür. Bazı sahnelerde, Poyraz Musa da Vasili'yi görmektedir; ama bölüm Vasili ekseninden anlatıldığı için, Musa'nın o anki düşünceleri bilinmemektedir. Bölümde, sürekli olarak zamanda geriye doğru atlamalar yapılmakta, Vasili'nin Yüzbaşı ile ilgili anıları, onun Poyraz Musa'nın o Yüzbaşı olduğuna dair inancını kuvvetlendirmektedir. Musa'nın evde olmadığı bir gün eve girip, onun sandıklarındaki paraları ve mücevherleri görünce, Musa'nın bir Yezidi beyini, bir Kürt veya bir Rum beyini, bir Çerkes beyini soyduğuna kanaat getirir. O hâlde bu adam, o Yüzbaşı olamaz. Yüzbaşı fakir bir adamdır. Vasili, yalnız ve ikircikli macerasına devam eder. Adaya gelenler olur, Vasili bu olayı uzaktan izlerken, Musa'nın adını öğrenir. Birkaç gün sonra Vasili, kedisini de alıp Kaba Ada'ya gider. Burada kendisine yeni bir hayat kurmaya çalışsa da adasını hatta Poyraz Musa'yı özlediğini fark eder. Karınca Adası'na döner, bir gece Musa'yla karşılaşsa da Musa onu görmez. Ancak Musa da ikircikli bir ruh hâlinde gibidir. Sanki onu izleyen birisinin olduğunu fark etmiştir. Vasili, adanın kuytularında ve mağaralarında bir kaçak hayatı sürmeye devam ederken, bir yandan da Kaba Ada'da kurabileceği rahat bir geleceği hayal etmektedir. Ama onun adası daha güzeldir. Onun yerine Musa'nın burada yaşadığını, evlendiğini, mutlu olduğunu düşünmek Vasili'nin iç çatışmasını kuvvetlendirmektedir. Bir fırtına gecesi, Poyraz Musa'nın zor durumda olduğunu gören Vasili, onun ölmesinden korkmaya başlar. Musa'yı kurtarmak, ona bakıp onu iyileştirmeyi bile düşünür. Adaya yeni gelenler olur. Bunların başında, Ali Paşa Selim vardır. Poyraz Musa ve Ali Paşa Selim'in mübadele ve Abdülvahap Bey'e dair konuşmaları aktarılır. Ali Paşa Selim, Yunanistan'dan ayrıldığı için Osmanlı'ya karşı öfkelidir. Musa, ona artık Osmanlı'nın olmadığını, adanın güzel bir yer olduğunu, Yunanistan'a geri dönemeyeceğini anlatamaz. Aralarında büyük bir kavga başlar. Bu kavgayı ve Musa'nın adayı yürekten severek savunmasını gören Vasili, Musa'yı sevmeye başlasa da onu öldürmekte kararlıdır. Adaya gelenler, adada kalmayıp geri dönmektedirler. Burası Musa ve Vasili için dünyanın en güzel mekânıyken sürgünler, adada açlık ve yalnızlığı görmektedir. Musa, Baytar Cemil'le konuşurken, adada kendisinden başka birinin daha olduğunu bildiğinden bahsedecektir. İzlendiğinin farkındadır. O da o adamı izlemektedir, adamdan korkmaktadır, bazen geceleri adamın kendisini öldüreceğinden korkarak gözüne uyku girmemektedir. Böylece, 211. sayfa itibarıyla adada olanlar, Musa'nın gözünden de anlatılmaya başlanır. Vasili bu noktadan sonra yer yer gözlemci konumuna gerileyecek, yer yer de özne olarak öne çıkacaktır. Yaşlı bir doktor, Selman Sami de adaya gelir. Poyraz onun burada kalacağını zanneder; ama doktorun adayla ilgili anıları onu perişan etmektedir. Kadri Kaptan gelir gelmez gitmeye kararlıdır. O gece Poyraz Musa, evinin verandasında bekleyen Hançerli Efe'yi bulur. Hançerli Efe, Çakırcalı Efe'nin kızanlarındandır. Çakırcalı ölürken yanındadır, efenin vurulduğu bilinmesin diye başını kesmeyi akıl eden de odur. Çatışmadan kurtulunca Karıncalı Dağ'a çıkmış, çetesini burada kurmuştur. Adaya

yerleşmeyi ister; ama adamlarıyla bu küçücük adaya sığamayacaktır. Mustafa Kemal Paşa da hakkında ferman çıkarmıştır, bütün kanun güçleri onu aramaktadır. Af çıkınca geri döneceğini söyleyen Hançerli Efe de adadan ayrılır. Ada yine iki yalnız adamın ve onların Çanakkale'de, Sarıkamış'ta, Allahüekber Dağları'nda yaşadıkları facialarının izleriyle dolu; ama bir yandan da boş bir mekân olarak kalmıştır. Kadri Kaptan'ın teknesi, birkaç gün sonra adaya bir kaçağı daha getirir: Lena Ana. Lena Ana, bütün adayı dolaşıp Vasili'yi arasa da onu bulamaz. Poyraz Musa ile ahbap olur. Musa ile Lena Ana, Vasili hakkında konuşurlar. Lena Ana'nın Vasili'nin iyi bir insan olduğunu ve Poyraz Musa'yı öldüremeyeceğini söylemesi, bu konuşmaları uzaktan dinleyen Vasili'yi çıldırtır. İkisini de öldürmeyi düşünür. Değirmende, ne zamandır yerde duran başörtüsünü bulamayınca daha da öfkelenecektir. Ancak, Poyraz Musa denizdeyken bir fırtına kopar, onun öleceğini düşünen Vasili önce sevinir, sonra Musa'yı kurtarmak için kayığına atlar ve denize açılır.

V. Kesit (Özneler Arasındaki Çatışmanın Çözülmesi ve Yeni Bir Çatışmanın Tanıtılması): 240-289. sayfalar arasında ifade edilen 6. Bölüm'de Vasili, Poyraz Musa'yı kurtarmış, Lena Ana da Musa'yı iyileştirmiştir. Poyraz Musa, kendine gelir gelmez boynundaki muskayı sorar, Vasili muskayı Poyraz'a getirir. Poyraz Musa, bu sahnede şükran duygusuyla Vasili'nin elini öper ve Vasili buna çok şaşırır. Poyraz Musa ve Vasili, Lena Ana aracılığıyla birbirlerini tanırlar. Kaçma kovalama bitmiştir, ikisi de gülmeye başlarlar. Poyraz Musa, çok genç yaşlarında gittiği savaşı ve savaş sonrasında yaşadıklarını hatırlar. Fransızlar'la da büyük çatışmalara girmiştir. Bedeviler peşine düşmüştür. Başından pek çok şey geçen Poyraz Musa'yı, Emir Selahaddin Sultan koruması altına alır. Poyraz'ın öldürdüğü pek çok insan vardır. Peşine kabileler de takılır. Poyraz'ın büyük çatışması da budur. Dörtlemenin diğer ciltlerinde de peşindeki adamlardan kendini korumaya çalışacaktır. Poyraz'ın peşinde olanlara da onu teslim etmez. Emir Sultan, ilginç bir karakterdir. Fransa'da ve İstanbul'da okumuştur. Gittiği yerlerde tanıştığı insanlara Yezidiler'i anlatmıştır. Müslümandır; ama Yezidi felsefesinden çok etkilenmiştir. İnsanın günahkâr bir varlık olmasını doğal karşılar. Bu günahkâr varlık, her sabah temizlenmiş biri olarak, güneşle yeniden doğmaktadır. Büyük bir bilge olan Emir, Poyraz Musa'nın onunla kalmasını ister. Poyraz'ın peşindeki adamlar, Emir'in yanında kaldığı sürece ona dokunamayacaklardır. Bir sabah, birlikte bir kuşun sesini duyarlar. Emir Sultan, bu kuşu kimsenin göremeyeceğini, onun Mezopotamya'nın tanrılarından biri olduğunu söyler. Poyraz Musa'ya, bölgeden çıkarılmış küçük tanrı heykelciklerinden oluşan ve kimseye göstermediği koleksiyonunu gösterir, onu karısıyla da tanıştırır. Emir'in bilgeliği ve savaşlarla ilgili düşünceleri, Poyraz'ı çok etkiler. Emir Sultan, bir konuşmasında eserin bu cildinin adını da söyler: *"Fırat, günlerce, aylarca insan ölüleriyle doldu da taştı. Fırat Suyu kan akıyor baksana."*[343]. Poyraz Musa, sonunda Emir Sultan'ın yanından ayrılır ve ona kimseye söylemediği gerçek adını

[343] Kemal, Y. (2014). Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana. A.g.e., s. 255.

söyler: Abbas. Emir Sultan ve karısı, Musa'ya tılsımlı heykelciklerden hediye ederler. Poyraz Musa, bu heykelcikleri ömrü boyunca boynunda taşıyacaktır. Sahneler, büyülü gerçekliğe çok yakındır. Emir Sultan ve karısı, verdikleri heykellerin Musa'yı her zaman koruyacak olağanüstü güçlü nesneler olduğundan ve Musa'nın kuşu bulmak için bu mekâna bir gün mutlaka geri geleceğinden bahsederler. Emir Sultan'ın ve adamlarının yardımlarıyla birliğine döner, İstiklal madalyasıyla yeni bir rütbe ile ödüllendirilir, heykelciklerden bir muska yaptırır ve köyüne gider. Köy bomboştur. Bir şekilde tanıdığı birilerini bulmak için yeniden yola çıkar. Davut Ali Bey'i bulur. Çerkeslerin ilginç insanlar olduğundan bahsederler. Bütün köy bir anda ortadan kaybolmuştur. Ali Bey de Poyraz Musa'ya bir at hediye edecek, Poyraz Musa buradan da ayrılacaktır. Zamanda atlama Musa'nın atına binip konaktan ayrılmasıyla sona erer. Vasili ve Musa, bir süre konuşurlar. Her ikisinin de savaşlarda yitmiş geçmişleri vardır. Poyraz Musa Vasili'ye, insanın ne kadar günahı olursa olsun her sabah gün atımıyla yeniden doğduğunu söyler.

VI. Kesit (Yeni Bir Dünya): 290-318. sayfalar arasında işlenen 7. Bölüm'de Poyraz Musa, Vasili'ye ailesini ve köyünü kaybetmesi macerasını anlatmaktadır. Vasili de koca bir köyün iz bırakmadan ortadan kaybolmasına çok şaşırır. Vasili de Poyraz'a, bu adaya gelen ve yerleşen dedesi Atoynatanoğlu Vasili'nin hikâyesini anlatır. O da hayatı boyunca hep ortadan kaybolmuş, son kaybolmasından sonra bir daha adaya dönmemiştir. Musa, Vasili'ye peşindeki adamları da anlatır. Vasili onun bu adada güvende olduğunu düşünmektedir. Poyraz Musa, üst makamlardaki bağlantılarını kullanarak Vasili'ye yeni bir kimlik çıkarttırır. Onu adadan göndermeyecektir. Artık burada beraber yaşayacaklardır. Vasili'ye bir ev alır. Vasili de Poyraz'a, zeytincilik ve balıkçılığı öğretmeye karar verir. Kadri Kaptan ve annesi içim de bir ev alınır. Lena Ana ise zaten Musa ile birlikte yaşamaktadır. Melek Hanım, Kadri, Vasili, Lena Ana, Poyraz ve Vasili'nin kedisi yeni bir hayat kurmuşlardır. Karınca Adası da zamanla dolacaktır. Poyraz Musa, kaybolmuş adını Vasili'nin kedisine verir: Abbas.

Metnin Temel Çatışmalar Şeması:

Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana romanının temel çatışmalar şeması, ideal bir simetri durumunu ortaya çıkarmaktadır. Yaşar Kemal'in ilk eserlerinde görülen mutlak iyilik-kötülük çatışmasının, Akçasaz'ın Ağaları ile birlikte yavaş yavaş şekil değiştirmeye başladığı, bahsi geçen ikilemenin incelemesinde ifade edilmektedir. İncelenen eserde de özne ve karşı özne konumunda gibi görünen Vasili-Poyraz Musa ikilisi, aslında doğrudan metnin özneleridir. Bu özel çatışma, Carl Gustav Jung'un *Gölge Kuramı* ile açıklanabilir. Vasili ve Poyraz Musa, birbirlerinin gölgeleridir. Gölgeyi salt kötü ve karanlık olarak algılamak, öznenin iç yolculuğunda başarıya ulaşmasına engel olacaktır. Unutmamak gerekir ki her macera, aslında öznenin erginlenme hikâyesini anlatır. Kahramanın kötü ve karanlık

yanlarının yansıtıldığı gölge, eski anlatılarda mutlak kötü olarak algılanmıştır[344]. Ancak modern bir metin, özne ve karşı özneyi barıştırarak erginlenmeyi arayacaktır. Vasili, Poyraz'a yönelik yansıtmasının içinde kaybolduğunda, Poyraz'ı kötü yüzbaşı ile özdeşleştirip, onun ölmeyi hak ettiğini düşünür. Ancak yine Vasili, Musa'nın ölme ihtimali üzerine büyük üzüntülere de kapılmaktadır. Poyraz Musa'nın Vasili'yi bir gölge olarak tanımlaması da Gölge Kuramı iddiasını desteklemektedir. Vasili de Poyraz da kendilerinde görmedikleri kötülükleri karşılarındaki öznelerde görerek psikolojik bir rahatlamanın peşinde koşmaktadırlar. Bu rahatlama, bir çocuğun, bir yaramazlığının nedenini başka çocuklara yüklemesine benzemektedir. Aynı itki, yetişkin insanlarda da bulunur. Ancak psişenin mutlak varlığı ile barışması, ancak gölgesini kabullenmesi ile mümkün olacaktır:

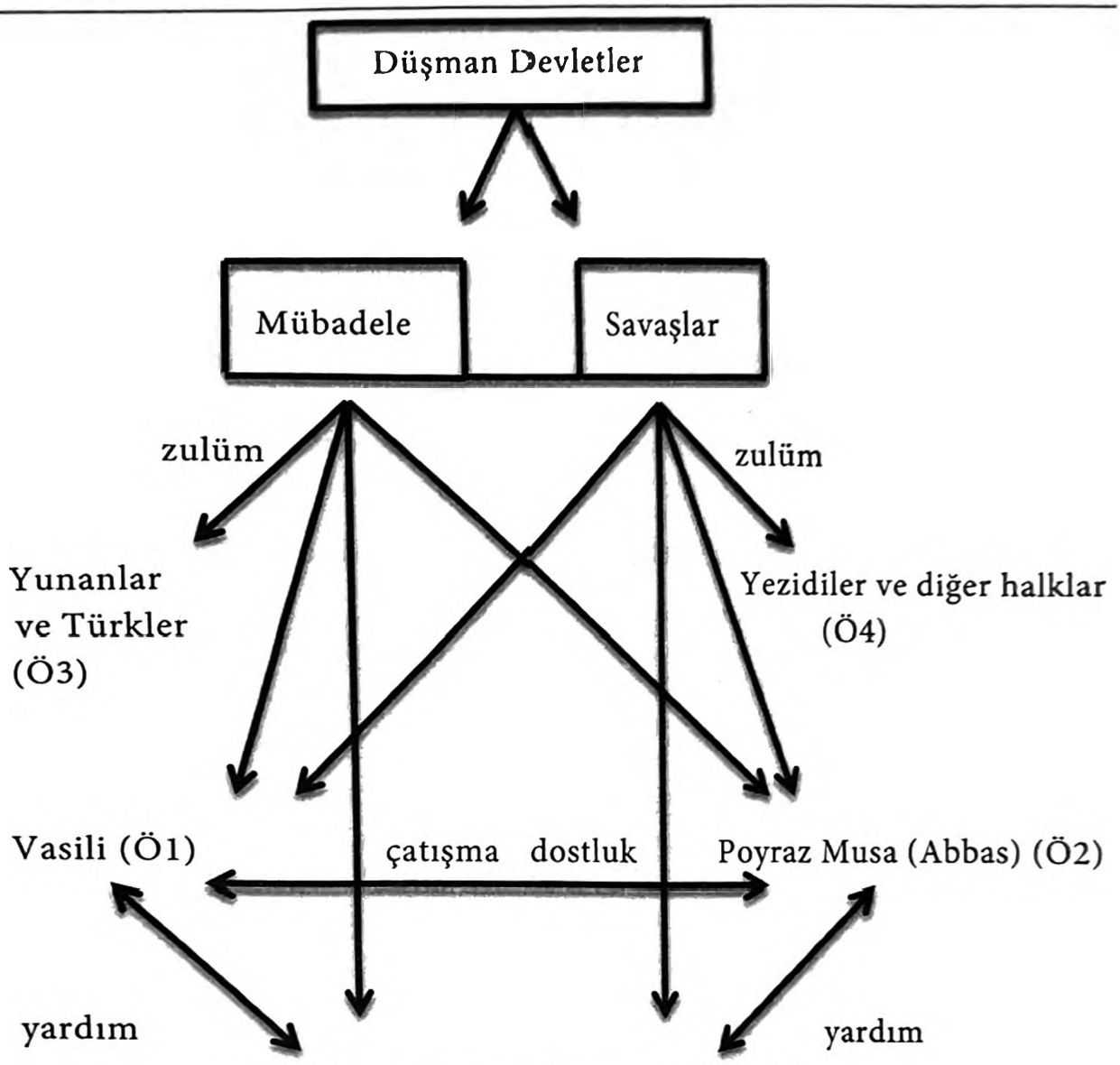
> *"Biz geçmişimizi yanımızda taşırız. Bu, istekleri, duyuları ile ilkel, aşağı insanı da taşıdığımız anlamına gelir. Kendimizi bu yükten ancak olağanüstü bir çaba ile kurtulabiliriz. Bu, bir nevroz olup çıktıysa, hep, epeyce yoğun bir gölgeyle uğraşmamız gerekir. Böyle bir kişi, sağaltılmak istiyorsa bilinçli kişiliği ile gölgesinin birlikte yaşayacağı bir yol bulmak zorundadır."*[345]

Bu çerçevede, eserin temel çatışmalar şemasını oluştururken Vasili ve Poyraz Musa özne ve karşı özne olarak değerlendirmenin yanlış olacağı tespit edilmiştir. Yaşar Kemal'in, yazın hayatının son dönemlerinde özneler arasında bir barışmanın izinde olduğu da bir diğer tespittir. Bu inceleme ışığında, Poyraz Musa ve Vasili metinde bir dönem çatışmış olsalar da aslında aynı zihniyetin temsilcileri ve aynı dış çatışmaların özneleridir.

---

344 Tecimer, Ö. (2005). Sinema Modern Mitoloji. İstanbul: Plan B Yayınları, 11.

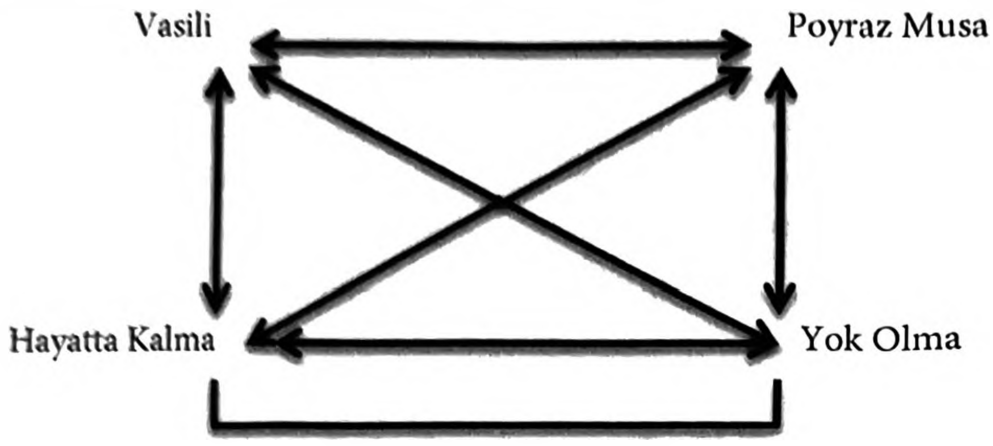
345 Storr, A. (2006). Jung'dan Seçme Yazılar. İstanbul: Dost Yayınları, 77.

Metnin temel anlatı izlencesi, kişiler arasındaki çatışmaların çok ötesinde bir çatışmayı merkez almaktadır. Devletler arasındaki temel çatışma, halkların hayatına müdahil olmaktadır. Bu durumda da halkların kendi ideal dünyalarını yaratmaktan başka çareleri kalmayacaktır.

Sözleşme	Edinç	Edim	Tanıma ve Yaptırım
Devletler arasındaki çatışmanın yaptırım gücü	halkların bozulan düzeni yeniden kurma hakkı	Vasili ve Poyraz'ın birbirlerinden bağımsız olarak yeni bir düzen kurma çabası	Vasili ve Poyraz'ın ortak bir düzen kurması.

Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana romanının Greimas'ın Göstergebilimsel Dörtgeni'ne göre incelenmesi:

Sahıs Kadrosu - Kişilerin Oluşumları ve Özellikleri:

Birinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler: Vasili(Ö1), Poyraz Musa (Ö2)

İkinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler: Yunanlar ve Türkler (Ö3), Yezidiler ve diğer halklar(Ö4), Lena Ana, Kadri Kaptan ve Emir Sultan (Ö5)

Birinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler

Birinci Özne Vasili: Adada kaçak hayatı sürmeyi, Yunanistan'a gitmeye tercih eder. Direnmeyenleri anlayamamaktadır. Her sabah uyandıklarında bu adayı, denizi, değirmenleri görmemeyi kabul etmelerini idrak edememektedir. Vasili, dünyanın gerçeğini ada üzerinden algılamaktadır:

> *"Vasili, denizin, tanyerleri ışırken süt beyaz olmasını, arkasından da, güneş ilk ışığını gönderdiğinde de binbir renk menevişlenmesini, seher yelleri eserken incecik, insanı esrikleştiren bir kokuyla kokmasını, baharın ucu göründüğünde ikiz tepelerin yamaçlarına gün vurduğunda da ilk açan sarı çiçeklerin dünyaya sarı, mis kokularını yaymasını, pembe kiraz, şeftal, yabangülü çiçeklerinin buğulu buğulu açmasını, denize yansımasını, denizin pespembe dalgalanmasını ister."*[346]

Vasili, adasını yürekten sevmektedir. Adadan ayrılırsa, bu mekânı özleyeceğini, hatta bu mekân olmazsa yaşayamayacağını bilmektedir. Vasili'nin adaya duyduğu sevgi, adadan ayrılmadan adaya duyduğu özlem, Yaşar Kemal'in sözleriyle şu şekilde ifade edilmektedir:

> *"Özlemek insanoğlunun en güzel duygularından biridir. Özlem umut gibidir ve yaratıcıdır. Özlem en güzel dünyalar kurmak, ulaşamadığımız dünyalara ulaşmaktır. İnsan özledikçe güzeldir."*[347]

---

[346] Kemal, Y. (2014). Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana. A.g.e., 91.

[347] Andaç. F. (2016). Yaşar Kemal "Bir Ömür Edebiyat". A.g.e., 120.

Vasili, adayı kendinden bir parça olarak görür. Adada saklanmış, uzaktan gidenleri izlemektedir. Onu bu adada tutan itki, adayla kurduğu şahsi bağdır:

> *"Ben Aliki'yi de beklemiyorum. Dedemin mezarını da. Ben adamın bir parçasıyım, gidemem. Ben adamdan ayrı yaşayamam, olmaz."*[348]

Vasili, Sarıkamış'ta ve Çanakkale'de savaşmıştır. Memleketin doğusunda bulunmuş, açlıktan, soğuktan, bitten ve savaştan kurtulmuştur. Yaşadığı bütün travmaların yanında, adada yalnız kalmak ve halkından ayrılmak en büyük acısıdır. Vasili, adada yalnız kalınca insanın değerini anlar. Ada da dünya da olağanüstü güzeldir; ama insansız bir dünyanın anlamı yoktur. Vasili'nin yalnızlığı, Dağın Öte Yüzü Üçlemesi'nin karakterlerinden biri olan Meryemce'nin yalnızlığına benzemektedir:

> *"Havva anamızla Âdem babamız cenneti insansız olmaktan dolayı bırakmış olmalılar."*[349]

Vasili'nin askerlik yıllarından hatırladığı yüzbaşı, kötü bir insandır. Vasili uzun zaman Poyraz Musa'yı, Yüzbaşı sanmıştır. Yüzbaşı'nın savaşta yaptıkları ile Poyraz Musa'nın adaya yerleşmesi, Vasili'nin zihninde eşit derecede kötülükler olarak örtüşmektedir.

> *"Gün batıncaya kadar tepenin başında yüzbaşıyı bütün savaşlara götürdü. Öldürdükleri Yezidilerin, verenlerin, Arapların, Kürtlerin, bütün öldürme emrini yüzbaşı verdi. Yüzbaşıya göre önüne kim gelse asker kaçağıydı. Her silahlı da eşkıyaydı, öldürüp silahını, mermilerini almak gerekti. Osmanlı'ya, Türk'e düşmandı. Her önüne çıkanı öldürmesi gerekti. Ve önüne gelen her canlıyı öldürüyordu."*[350]

Yüzbaşının hayaliyle Poyraz Musa'nın ulaşılmaz varlığını özdeşleştiren Vasili, sonunda onun yüzbaşı olmadığına karar verecektir. Poyraz Musa'nın adada hayran hayran dolaştığı bir günde, onun coşkusunu gören Vasili *"Yüzü ışık gibi açtı"* diyecektir, *"Böyle bir adam öldürülür mü?"*[351]. Vasili bundan sonra, Poyraz Musa'yı öldürmeyi ara sıra düşünse de sonunda ona kıyamayacaktır. Musa ve Vasili barıştıktan sonra, Poyraz Musa karakteri ön plana çıkmaktadır. Vasili, eserin devam ciltlerinde de neredeyse tamamen sahneden çekilmektedir.

İkinci Özne Poyraz Musa: Musa'nın iç konuşmaları ile insanlara anlattıkları birbirinden farklıdır. Zaman zaman ailesiyle geçirdiği masum çocukluk günlerini düşünen Musa, zaman zaman da şavaştığı günleri ve bu günlerde yaşadığı acıların içinde kaybolmaktadır. Ada, onun için bir kaçış mekânıdır. Peşinde olan ve onu öldürmek isteyen Bedeviler'den ancak bu ada sayesinde kurtulabileceğini düşünmektedir.

---

[348] Kemal, Y. (2014). Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana. A.g.e., 92.
[349] Kemal, Y. (2014). Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana. A.g.e., 102.
[350] Kemal, Y. (2014). Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana. A.g.e., 147.
[351] Kemal, Y. (2014). Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana. A.g.e., 210.

Poyraz Musa ve Vasili, aslında aynı dertlere sahiplerdir. Vasili, Musa'nın öldüğünü zannettiğinde, onun evine gidip *"Biz aynı ateşin küllerinden doğduk."*[352] diye birkaç defa söylenir. Öldüğünü sandığı Musa'ya küsmüştür. Musa'nın onu adada yalnız bıraktığını sanmaktadır. Avcı, avı aslında bütündür. Bu nedenle Vasili de Musa da karşı özne olarak değerlendirilemez. Musa ve Vasili, metnin iki öznesidir.

Musa, çok erken yaşlarında savaşa çağırılmıştır. Ölümü ve savaşın bütün kötülüklerini neredeyse daha bir çocukken görmüştür. Allahüekber Dağları'ndan zorlukla kaçmıştır, yanında birkaç kişi daha vardır. Mezopotamya'ya güçlükle inmişler, buradaki konuksever halkın çabalarıyla hayata geri dönmüşlerdir. Ancak burada da Yezidi avıyla karşılaşmıştır. Kadın, erkek, çocuk, öldürülen Yezidiler'in Dicle'ye atılan vücutlarının hatırası aklından çıkmamaktadır. Poyraz Musa da bu ava katılmıştır. Pek çok Yezidi'yi öldürmüştür. Gördüğü bütün savaşlara ve öldürdüğü onca insana rağmen Poyraz Musa, hümanist bir karakterdir:

> *"Poyraz mutlu, gülümseyerek başını yastığa koyarken, gözleri yaş içinde kalmış, hey insanoğlu, güzelim insanoğlu, sen ne biçim bir yaratıksın böyle, ne anlaşılmaz... Onun düşmanları yoktu... O hiçbir yaratığa düşman değildi. Kurda kuşa, börtü böceğe, yılana çıyana hayrandı. Her yaratığın bir güzeliği vardır, bir güzel yanı. Ne demiş ermiş Tanasi, yeter ki bir damla insan teri boşa gitmesin. İnsan soyunun güzelliği alın terindedir. Hey bre Tanasi, boşa giden, insanın karnına girmeyen bir buğday tanesi, bir tek zeytin, bir elma, bir... Neye, ne kadar alınteri dökmüşse insanoğlu hepsi bizden sonra bu adaya geleceklere analarının sütü gibi helal olsun, demiş ermiş Tanasi."*[353]

Musa'nın Vasili'nin takibinin farkında olduğu, metnin 211. sayfasına kadar net bir şekilde ifade edilmemektedir. Baytar Cemil'le konuşan Musa, bu kovalamacanın onu ne kadar kaygılandırdığını ancak bahsi geçen sayfalarda söze dökebilmektedir.

> *"Geldiğim o günden beri o adamın bu adada olduğunu biliyorum. Bu adada uzun boylu bir karartı gece gündüz dolaşıyor. Ben onu kovalıyorum, o beni kovalıyor. Hiç karşılaşmadık. Cin midir, peri midir, görüşemiyoruz. Beni çok korkutuyor bu adam. Yüzünü bir görsem. Şeytan mıdır, dost mudur, düşman mıdır, meraktan da çatlıyorum. Geceleri gözüme uyku girmiyor, gece gelir de uykumda beni öldürür, diye. Kimi geceler de tabancam elimde uyuyup kalıyorum. Hep ölüm korkusu içindeyim. Bunca savaştan geriye kaldım, yüzlerce çarpışmaya girdim çıktım, yüzlerce ölümlerden ölüm beğendim, çok vaka yaşadım, hiç bu kadar korkmadım. Adam benim gölgem gibi."*[354]

---

[352] Kemal, Y. (2014). Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana. A.g.e., 189.
[353] Kemal, Y. (2014). Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana. A.g.e., 247.
[354] Kemal, Y. (2014). Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana. A.g.e., 211-212.

Musa'nın bir türlü yakalayamadığı gölge, fiziki olarak Vasilidir; ama mecazi olarak daha büyük bir simgedir. Bu gölge, adadan zorla gönderilenlerin gölgesidir. Musa her ne kadar iyi bir insansa da geçmişte yaptıkları da onu takip etmektedir. Belki de Musa bu gizli takibi hak ettiğini düşünmektedir. Gölge Kuramı'na göre kişinin gölgesiyle barışmasının ve onu kendisinin bir parçası olarak kabullenmesinin, gölgeyi yok etmeye çalışmaktan daha doğru bir psikolojik gelişim modeli olduğundan yukarıda bahsedilmiştir. Nitekim Vasili ve Poyraz Musa, tanışır tanışmaz arkadaş olurlar. Bütün av-avcı çatışması, iki çocuğun oyununa dönüşmüştür. Nihayetinde bu iki özne karakter, tek bir insan gibidir.

İkinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler

Mübadele Antlaşmasının Etkilediği Yaşamlar: "Yunanlar ve Türkler": Nüfus Mübadelesi Antlaşması ile birlikte, Yunanistan'da yaşayan Türkler, Türkiye'ye; Türkiye'de yaşayan Yunanlar Yunanistan'a gönderilmeye başlanmıştır. Bu durum, her iki halk için de büyük bir travmadır. Balıkçılıkla uğraşan bir halkla, toprakla uğraşan bir halk zorla yer değiştirmektedir. Daha da önemlisi, bu insanlar yaşadıkları yeri vatan olarak görmektedirler. Onlar için Türk veya Yunan olmalarından daha önemli olan, vatan saydıkları topraklardır. Ali Paşa Selim, Yunanistan'dan Türkiye'ye gelen ilk kişilerdendir. Onu Poyraz Musa karşılar. Ali Paşa Selim, inatçı bir adamdır, durumu kabullenemez, Yunanistan'dan sonra ada ona cehennem gibi gelir. Musa, Yunanistan'da ot bitmediğini söyleyince, Ali Paşa Selim şöyle cevap vermektedir: *"Hakaret yok, benim vatan Yunanistan. Ben öldürür seni."*[355] Nitekim Ali Paşa Selim, adadan kaçarcasına ayrılacaktır.

Adanın yerlileri de Yunanistan'dan göçe zorlanan Türkler gibi düşünmektedirler. Üzerinde üç bin yıldır yaşadıkları ve uğruna savaştıkları topraklardan ayrılmak, onlar için ölümle eşdeğerdir. Ali Osman Reis, Poyraz Musa'ya adadan ayrılanların yaşadıklarını şu sözlerle anlatmaktadır:

> *"Yaşlılar, orta yaşlılar iki büklüm olmuşlar, ayakta duramıyorlar, yalpalıyorlardı. Öylece, geminin üstünde kaskatı kesilmişler, yüzleri de apak olmuştu. Kadınlar, kızlar ağlaşıyorlardı. (...) Sonunda vapur kalktı, gidenler üst üste güverteye yığıldılar, gözlerini ayrıldıkları topraklara dikmişler, yerlerinden kıpırdayamıyorlardı."*[356]

Adalılar, bir gün geri dönmek umuduyla adadan ayrılacaklardır. Vatanlarına gittiklerini bir an bile düşünmezler. Onlar, zorla vatanlarından ayrılmaktadırlar.

Ezilenlerin Hikâyesi: "Yezidiler ve Diğer Topluluklar": Romanın erkek karakterlerinin çoğu Sarıkamış'ta, Güney Cephesi'nde, Çanakkale'de savaşmış kişilerdir. Özellikle Sarıkamış ve Güney Cephesi'nde yaşananlar, bu karakterlerin hayatlarını derinden

[355] Kemal, Y. (2014). Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana. A.g.e., 203.
[356] Kemal, Y. (2014). Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana, A.g.e., 167.

etkilemiştir. Poyraz Musa, Yezidi katliamlarına katılmış bir karakterdir. Pek çok insan öldürmüştür. Mezopotamya'da zor durumda kalan askerlere bakan topluluklarla, bu askerler tarafından kovalanan diğer topluluklar bir arada yaşamaktadır. Savaşlar, bölgede derin izler bırakmıştır. Poyraz Musa'yı, peşindeki adamlardan kurtaran Emir Selahattin Sultan, cinayetin doğasını anlamakta zorlanmaktadır. Sosyal statüsü nedeniyle, olanları kabullenmiştir; ancak kişisel bilinci, olup bitenleri eleştirmektedir. Bütün bu cinayetler, ezilen insanlar, Dicle'de yüzen cesetler, onun kişisel varlığının algılayabileceği gerçekler değildir. Emir Sultan'ın düşünceleri, bölge halkının acılarının da bir ifadesidir:

> *"Bana bak yavrum, iyi dinle. Biliyorsun, ben Sünni Müslümanım. Ben bir tek insanım. Bir tek insan acı çekiyorsa, bütün insanlar acı çekiyordur. Bu Yezidiler yüzlerce yıldır acı çekiyorlar, öldürülüyorlar, soylarını tüketiyorlar. (...) Gene de tükenmiyor, yılmıyor direniyorlar. Ve bütün insanlar, haberleri olsa da olmasa da onlarla birlikte öldürülüyor, acı çekiyor, aşağılanıyor, tükeniyor ya onlar tükenmiyor. Öldürenler de onlar kadar, onlar gibi onlarla birlikte ölüyorlar ya öldürdüklerinin, çürüdüklerinin farkına varmıyorlar."*[357]

Savaş, başka savaşları; ölüm, başka ölümleri doğurdukça, insanlar birbirlerine sığınmaktadır. Emir Sultan, bölgenin zengin kültürel yapısına hakimdir:

> *"Dilleri Kürtçeydi. Çok zengindi, çok sıcaktı. Ben bu dili biliyordum. Burada herkes birbirinin dilini bilir. Bu dil öyle sıcak, insanları öylesine birbiriyle kaynaştıran, insanların aralarındaki bütün duvarları yıkan büyülü bir dildi ki, bu birkaç yılda insanlığı daha iyi öğrenmek mutluluğuna eriştim. Diller ikiyüzlü değildir. Dillerin karanlık duvarları yoktur. Kimi diller sonradan taşlaşmış, katılaşmış, sıcaklığını yitirmiştir. Arapça bile katılaşmış bir dildir. Kürtçede ben, o dağlarda, dilin erişilmez sıcaklığını, insan yüreğinin ışığını, apaydınlık sevgisini buldum."*[358]

Kültürel zenginlikler, toplumun gelişimi için bu denli önemliyken, savaşlar nedeniyle bütün bu zenginlikler kaybedilmektedir.

Yardımcı ve Akıl Hocası Kişiler: Lena Ana, Kadri Kaptan ve Emir Sultan: Lena Ana, adanın yerlilerinden olan yaşlı bir kadındır. Adadan zorla ayrılır, Yunanistan'da perişan olacağını anlar, adasına geri gelmek için kaçar ve sonunda adaya ulaşır. Lena Ana'nın evreni, çok farklı bir algı dünyasına sahiptir. Savaşmaya giden oğullarının hâla savaştıklarına kendisini inandırmıştır. Savaşın çoktan bittiğini ve oğullarının öldüğünü kabullenmemektedir. Onlar Mustafa Kemal Paşa'nın yanındadırlar.

Mübadele ile ilgili haberler adaya ulaştığında da en büyük tepkiyi yine bu yaşlı kadın vermiştir. Onlar üç bin yıldır bu adada yaşamaktadırlar. Bazılarının bacakları savaş

---

[357] Kemal, Y. (2014). Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana. A.g.e., 254-255.

[358] Kemal, Y. (2014). Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana. A.g.e., 258.

meydanlarında kalmıştır, oğulları hâla savaşmaktadır; bu durumda onlar "buralıdır". Buradan gitmeleri imkansızdır. Yaşlı Lena Ana, üç bin yıllık topraklarını bırakmayı kabul etmez:

> *"Ne demiş o adam, siz üç bin yıldır bu adada otururmuşsunuz, demiş. Üç bin yıl önce neredeymişiz, gökten mi inmişiz buraya? Yoksa Atina'dan mı gelmişiz? Kim getirmiş bizi buraya? Kim getirmişse, söyleyin de gene o götürsün bizi getirdiği yere. (...) Benim neyim var Yunanistan'da? Bize hiç soran oldu mu Yunanistan'a gider misiniz, diye. Allah bizi burada, bu adada yarattı ahmak Spiros. O yaban ellere kim gider, sor bakalım, Barba Spiros. Onlar deli mi, bizi nasıl, niçin, hangi sebeple gönderirlermiş Yunanistan'a? Ne hakları var? Aklı olan hiç adasını bırakır da, başka bir yere, cennet olsa da, başka bir cennete gider mi?"*[359]

Lena Ana, tamamlayıcı bir karakter, pasif bir akıl hocası figürüdür. Pasiftir; çünkü eylemleri doğal bir akışla ortaya koyulmaktadır. Poyraz Musa, Lena Ana ile tanışıp onu takip eden uzun boylu gölgenin kim olduğunu öğrenecek, Lena Ana da Vasili ile konuşacağını, Vasili'nin adam öldürecek biri olmadığını Poyraz'a söyleyecektir. Poyraz, bu hadise karşısında Lena Ana ile ilgili olarak şunları düşünür:

> *"Bir tek insan, bir yaşlı kadın insanın yaşamını birdenbire değiştiriveriyor. O, oğullarının Sarıkamış'ta kaldığını bilmiyor mu, herkeslerden iyi biliyor ya inanmıyor, ne güzel. Ölünceye kadar da inanmayacak, oğulları hep Mustafa Kemal Paşa'nın yanında kalacak, ona yoldaşlık edecekler. O, bir daha, Mustafa Kemal Paşa bile çağırsa adasından çıkmayacak."*[360]

Lena Ana, gerçekliğin ağırlığından kaçtığı kadar, gerçeklikle kuvvetli bağlar da kurabilen bir karakterdir. Adaya geri döner dönmez Poyraz Musa ve Vasili'yi barıştırmaya çalışır. Musa ile yaşamaya başlar ve onunla ilgilenir. Oğullarının yaşadığına dair inancı kadar hayatta kalma içgüdüsü de kuvvetlidir.

Kadri Kaptan ise, annesi Melek Hanım'la yaşayan bir Türk balıkçıdır. Yanında tayfalık yaptığı Panosaki Kaptan, adadan ayrılırken teknesini Kadri Kaptan'a verir. Kadri, ustasının gidişine çok üzülür. O, adada yaşayan biri değildir; ama adayla olan bağları çok kuvvetlidir. Kadri Kaptan da annesi Melek Hanım da bütün olup bitenleri anlayamamaktadırlar. Adalıların yurttan ayrılmaları, onların hayatının da sonu anlamına gelmektedir. Kadri Kaptan, ustasına şunları söylemektedir:

---

[359] Kemal, Y. (2014). Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana. A.g.e., 56.
[360] Kemal, Y. (2014). Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana. A.g.e., 235.

"Ben seni ağabey, baba, arkadaş, kardeş belledim. Bütün yetiştirdiklerin de seni öyle bilirler. Hepimiz de yemin ettik, ant içtik seni Yunanistan'a gönderirlerse biz de seninle birlikte geleceğiz, terki diyar edeceğiz."[361]

Daha sonra da adaya gelen göçmenleri Kadri Kaptan taşıyacaktır. Böylece Kadri Kaptan, Poyraz Musa ile de arkadaş olurlar ve Poyraz Musa için bir yardımcı konumuna geçer. Eserin sonunda, Kadri Kaptan ve annesi, adaya yerleşmeye karar verirler.

Poyraz'ın koruyucusu olan Emir Sultan, İstanbul'da ve Paris'te eğitim görmüş; ama sonra yeniden halkının başına geçmiştir. Yaşadığı bölgeye gönülden bağlıdır. İnançları ve gelenekleri onun için çok önemlidir. Ancak Emir Selahattin Sultan için bütün bunlardan daha önemli olan, insandır. Poyraz'ın bir katil olduğunu bilir; ama onu yine de peşindeki adamlara teslim etmez. Bu hem geleneklere aykırıdır hem de Emir, Poyraz Musa'ı çok sevmiştir. Son derece güçlü bir Çerkes kadınıyla evlidir. Karısı da onun gibi bilge bir kişidir. Emir Selahattin Sultan, kabile içindeki görevleri dışında kalan zamanda, arkeoloji ve mitolojiyle ilgilenen ilginç bir karakterdir. Tam bir akıl hocası figürüdür. Poyraz Musa ile yaptığı konuşmalar, düşünen bir adamın konuşmalarıdır. Emir Selahattin Sultan, savaşların içinde yaşamaktadır. Bu savaşlar, onun insan soyunun doğası hakkında da düşünmesine neden olmaktadır:

"İnsanlık çok eskidir oğlum. Milyonlarca, milyarlarca insan, milyarlarca düşünce yaratmışlar. Milyarlarca destan, türkü, şiir yaratmışlardır. Şu insanların birinci derdi de kendinin ve insanların gizine ulaşma çabası olmuştur. Bugün, insan evrende insanı bildiği kadar hiçbir şeyi bilmez. İnsan insan olduğundan bu yana öldürmekten, savaştan iğrenmiştir ya gene de öldürmüştür."[362]

Emir Sultan'ı, yazarın iç sesi olarak değerlendirmek gerekmektedir. Sultan'ın insanlar ve insanlığın eylemleri ile ilgili düşünceleri, Yaşar Kemal'in söyleşilerinde ifade ettiği fikirlerle örtüşmektedir.

Mekân

Panorama

Karınca Adası, hayali bir mekândır. Bu hayali mekân, aynı zamanda bir arzu nesnesidir. Ada halkı, buradan gönderilmeden de adaya bağlıdır. Adadan gittiklerinde de adayla olan bağları devam eder. Poyraz Musa ise kendine yeni bir hayat kurmak için adayı seçmiştir. Karınca Adası, çok renkli, çok hareketli ve olağanüstü güzel bir mekândır:

---

[361] Kemal, Y. (2014). Fırat suyu Kan Akıyor Baksana. A.g.e., 72.

[362] Kemal, Y. (2014). Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana. A.g.e., 257.

"Kimin eliyse, bir el geldi, bütün denizi som turuncuya, som ışığa boyadı. Ardından da ok gibi bir kırmızı ışık çaktı, bir göz açıp kapayıncaya kadar geldi, çınar ağaçlarını dolandı geçti gitti. Sonra da günün ucu görünüverdi."[363]

Vasili boş adada panoramayı izlemektedir. Bu panorama, evreni anlayabilmek için bir bilgi kaynağıdır:

"Bir süre tümseğin üstünde oturdu, arkasında mor kamışlar, çınar dalları mor bir aydınlıkta ışıldıyor, deniz menevişini, inceden, uzaktan gelen ışıkların üstüne savuruyordu. Vasili dünyayı hiç bu kadar güzel görmemişti. İnsanlar mı dünyayı çirkinleştiriyor, kirletiyorlardı, acaba? Derinden ürperdi, titredi, menevişli denize gözlerini dikti. Yok, yok, diye, geçirdi içinden, yok, yok, olamaz. İnsanın sıcaklığı olmadan bu dünya böyle candan olamaz."[364]

Başka coğrafyalardan da sıklıkla bahsedilmektedir; çünkü bu metinde Karınca Adası'nda karşılaşan herkes bir yerden gelmiş, bir yerden sürülmüş, uzak topraklarda savaşmıştır. Örneğin Üzeyir Bey için, ideal evren Kafkasya'da kalmıştır:

"Tam Kafkas yamacında Çeçen Hanları'nın sırça sarayı yükselir. Arkalarında ulu Kafkas Dağları. Kimsesiz o saraylardan daha geceleri, bir de tanyerleri ışırken, bir de, bir de, bir de... Kılıç şakırtıları gelirmiş. Bir de sarayın önündeki ovadan binlerce kır atlı Çeçen, gümüş savatlı koşumları yanarak, kılıçları parlayarak geçerlerken sarayın önüne gelince atlarından iner, alınlarını toprağa koyar, beş bin yıllık Çeçen Hanları'nı selamlarlar, sonra da atlarını doldurur, ovadan mor kayalıklı dağlara sürer, dağların mavisinin içinde yitip giderlermiş."[365]

Bir diğer mekân da Allahüekber Dağları ve Mezopotamya çevresidir. Pek çok karakter, savaşlar nedeniyle bu mekânlarda bulunmuştur. Mezopotamya, olağanüstü güzelliğine rağmen savaşlarla kirlenmiştir. Poyraz Musa, Emir Sultan'la yaşarken büyülü kuşun sesini duyar. Bu sese, onun zihninde yaşayan kılıç sesleri karışmaktadır. Ada ne kadar güzel ve bereketliyse; Allahüekber Dağları, Sarıkamış ve öznelerin korkunç anılarının mekânı olan diğer yerler o kadar ölümcüldür:

"Sarıkamış içinde Aynalı Çarşı. Aynalı Çarşı cehennem. Sen Aynalı Çarşı'da uçup da denize gömülen gemileri hiç gördün mü? İyi ki görmedin. Sen hiç parça parça olmuş, üst üste tepelerce yığılmış, siperleri, koyakları, çukurları ağzına kadar doldurmuş ölüleri gördün mü? Ovalar dolusu çürümüş, kokmuş, kokusu insanı boğan ölülerin üstünden hiç yürüyerek geçtin mi? Sarıkamış Savaşı'nı görmemiş, yaşamamış insan dünyada hiçbir şeyi görmemiş, yaşamamış insan dünyada hiçbir şeyi görmemiş,

[363] Kemal, Y. (2014). Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana. A.g.e., 17.
[364] Kemal, Y. (2014). Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana. A.g.e., 100.
[365] Kemal, Y. (2014). Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana. A.g.e., 47.

yaşamamış demektir. Erzurum içinde Aynalı Çarşı. (...) Sen hiç Allahüekber Dağı'nda olup bitenleri gördün mü? İnsan boyu, iki insan boyu karın içinde yalınayak, başı kabak, pantolonu yırtılmış, kaputsuz, ceketsiz, koyunları bit dolu, donmuş elleriyle kaşınamayanları, Rus topçusunun karlı dağları ateşe, zindana çeviren güllelerini, karla birlikte uçuşan kolları, bacakları, kollarla bacaklarla, gövdelerle birlikte gökten yağan kanları, Allahüekber Dağları'nın doruklarında fırtınaya, boraya tutulup donan, taş kesilen, donmuş kirpikleri, kaşları donmuş gözleriyle bakan on binlerce askeri gördün mü hiç?"[366]

Poyraz Musa ve Vasili metin boyunca, yaşadıkları adanın güzelliğinin etkisi altında kalacak; ama bir yandan da savaştıkları mekânları akıllarından çıkaramayacaklardır.

Dekor

Dekor tasvirleri çok ayrıntılı işlenmiştir. Bu mekân, yerleşmiş insanların mekânıdır. Evler, Çukurova'daki derme çatma evlere benzemez. Evler büyüktür, birden fazla odaları vardır. Bu bölgede de halkın evleri ile zenginlerin evleri birbirinden farklı olsa da halkın yaşadığı evlerde de büyük bir özen görülmektedir. Bu evler, ince ayrıntıları olan, içinde kuşakların yaşadığı evlerdir:

"Kapının tam karşısındaki ocaklığın tabanı ak damarlı kara mermerdendi. Üstünde küller, kömür parçaları az önce söndürülmüş gibi duruyordu. Üstteki davlumbazın saçakları işlemeli tunçtandı. Saçakları sarı damarlı geniş, işlemeli, kırmızıya çalan bir mermer tabaka daralarak ikinci katın tabanını delerek yukarılara çıkıyordu. Taban maltataşındandı. Ocaklığın, kapının her bir yanına birer pencere açılmıştı. Pencerelerin tahta kapakları da çok güzel işlenmişti. Camlar içeriye, kapaklar dışarıya doğru açılıyordu. (...) Yukarıda geniş bir salon, salonun kuzeyindeki duvarda büyük bir pencere, pencerenin her iki yanında yan duvarlara kadar bir resim. Resimde mavi bir denizin kıyılarında kocaman kocaman açmış, dünyadaki hiçbir çiçeğe benzemeyen çiçekler, kırmızı, mor, pembe, sarı, eflatun, alabildiğine..."[367]

Poyraz Musa'nın girdiği ilk evin duvarlarındaki işlemeler o kadar etkileyicidir ki, Musa bu evde yaşamayı istemez. Ona göre, burası perilidir. Bu resimlerde, gerçekliğin çok ötesinde bir güzellikle birlikte, gerçekten parçalar da vardır:

"Üstteki resim pencerenin üstünden tavana kadar çıkıyordu. Ressam bütün çiçek hünerlerini, ellerinin büyüsünü, gözlerinin ışığını bu çiçeklere dökmüş, aydınlığın üstüne bir cennet bahçesi sermişti. Çiçekler gene ışıklı bir denizi çerçevelemişti. Deniz gene çok uzaklarda kaynaşan ışıklarda son buluyordu. Işıkların üstünde, bir yaprağı

[366] Kemal, Y. (2014). Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana. A.g.e., 117.
[367] Kemal, Y. (2014). Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana. A.g.e., 15.

mavi göğe ulaşan, ışıktan, belli belirsiz mavileyen bir tek çiçek açmıştı, belki de en büyülü çiçek. Orta yerde, birbirlerinden uzak iki kuğu sırtlarını ışıktan örülmüş çiçeklere dönmüş, kıyıya doğru geliyorlar, tam ortalarına da kanatlarını dikmiş bir kuğu iniyordu. Poyraz Musa, az daha beklese kuğu inecek, gerilmiş kanatlarını şap diye denize vuracaktı."[368].

Musa'nın evi de ayrıntılı bir biçimde işlenmektedir. Vasili, o yokken eve girince şu manzarayla karşılaşır:

"Yerlerde değerli hâlılar seriliydi. Doğu Anadolu'da bir Kürt beyinin konağında da böyle, tam buna benzer, dünyada eşi menendi olmayan hâlılar görmüştü. Konağa birlikte gittikleri teğmen böyle söylemişti. Bu, yerdeki hâlılar da tıpkı onlar gibi altın ışıltısındaydılar. Karşıdaki duvarın dibinde üç tane ceviz sandık sıralanmıştı. Ceviz sandıkların yüzünü yabangülleri, sünmüş, alabildiğine koşan cerenler, kanatları gerilmiş turnalar..."[369]

Musa'nın evi, onun hayat hikâyesinin izlerini taşımaktadır. Musa, genç yaşına rağmen pek çok yerde bulunmuş ve farklı kültürlerin etkisi altında kalmış bir karakterdir.

Peyzaj

Ada, dar bir mekândır ve adalılar, daha çok balıkçılıkla geçinmektedirler. Bu dar mekânda peyzaj unsuru olarak değerlendirilebilecek ögelerden en önemlisi, bazı adalıların yetiştirdikleri zeytin ağaçlarıdır. Zeytin ağacı gibi bazı meyve ağaçları da adada bulunmaktadır. Adanın çiçeklerinin balı da çok ünlüdür. Vasili, adada yalnız kalınca panorama ve peyzajı rahat rahat izleyebilecek ve gelecek hayalleri kuracaktır:

"Kıyıya geldi, uzun mor kamış kümelerinin önündeki tümseğin önünde, eski yerine oturdu, deniz bomboş, kıpırtısız, yapayalnızdı. Denizi hiç böyle yapayalnız görmemişti. Yalnızlık büyüyordu içinde. Şimdi arkadaşları yanında olmalıydı. Dördümüz birden bu adayı cennet yapardık. Hepimiz evlenir, çocuklarımız olurdu. Sonra da torunlarımız... Ada dünyanın en güzel adası olurdu. En güzel incir, elma, şeftali, zeytin burada yetişirdi, Karınca Adası balı eskiden beri çok ünlüydü."[370]

Yukarıda bahsedildiği gibi, zeytin ağacı ve zeytin yetiştirmek, ada kültürü için önemli bir ögedir. Zeytinin yetişme süresinin uzunluğu ve çok bakım istemesi ise, başka bir kültürel kodun ifadesidir: Yerleşik hayat. Adalılar, burada çok uzun yüzyıllar hatta bin yıllardır oturmaktadırlar. Zeytin kültürü de ancak böyle bir yerleşmişlik ile gelişebilir:

---

[368] Kemal, Y. (2014). Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana. A.g.e., s.16.
[369] Kemal, Y. (2014). Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana. A.g.e., 159.
[370] Kemal, Y. (2014) Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana. A.g.e., 95.

"Bu zeytinyağı yağ hâline gelinceye kadar ne kadar, ne kadar çok emek yemişti. Önce zeytin fidesini dikeceksin, yetişmesi için ona bakacaksın, her yıl dibini kazacak havalandıracaksın, yabanileri aşılayacaksın, aşıyı tutturmak için de yıllar yılı, deneylerden geçecek, sonunda da aşıyı tutturunca sevincinden göklere uçacaksın, sonra da uzun yıllar meyve versin diye bekleyeceksin. Önce, yedinci yılda tek ya da üç meyve verecek. İşte o ilk sevincin, ilk göz ağarındır, o ilk zeytini yemeyip bir armağan gibi saklayacaksın. Öteki yıllar yirmi otuz tane kapkara, başparmak büyüklüğünde ışıl ışıl zeytinler alacaksın. Üçüncü yıl sağlıklı genç ağacın zeytini büyük, parlaktır. Yaşlı ağacın meyvesiyse küçük, buruşuktur. Meyvesini vermil, olgunlaştırmış genç ağaç, şöyle uzaktan, insanı görünce kabarır, sevinçten yapraklarını ışık gibi açar, titrer."[371]

Adaya sonradan gelecek olanlar ise, zeytinin nasıl yetiştirileceğini, ona nasıl bakılacağını, hatta zeytinyağının nasıl elde edilebileceğini bile bilmemektedirler. Çoğu balıkçılıktan da habersizdir. Bir kültür, böylece yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır.

Zaman

1. Kesit: 1. Bölüm'de, Poyraz Musa'nın adada geçirdiği iki gün, vaka zamanıyla aktarılmıştır. Daha sonra kasabaya giden Poyraz Musa'nın burada kendisine kimlik çıkarması ve adada bir ev ile değirmeni satın alması yine vaka zamanıyla aktarılmaktadır. Bu işler bir gün sürer. Üzeyir Bey'le yaptığı görüşme de vaka zamanıyla bir gece sürmektedir; ancak Bey'in geçmişi ve yine Bey'in anlattıkları zamanda geriye doğru atlanarak anlatma zamanıyla aktarılmıştır. Bu geriye doğru atlamalar, yer yer yüzyıllar öncesine gitmektedir. Poyraz Musa, ertesi gün adaya geri döner. Vaka zamanı kullanılmıştır.

2. Kesit: 2. Bölüm'de, zamanda geriye doğru atlanarak Mübadele haberinin adaya geldiği günlerden, halkın adadan ayrılışına kadar geçen birkaç ay anlatılmaktadır. Vaka zamanı kullanılmıştır. Ada halkı önceleri habere büyük tepkiler verse de zaman içerisinde hayat rutin seyrine dönmüş, balık şenlikleri yapılmış ve Mayıs ayı geldiğinde de ada boşalmıştır. Bu vakalar arasında, Panosaki ve Perikles'in yaşadıkları da yine vaka zamanıyla aktarılmaktadır.

3. Kesit: 3. Bölüm, 2. Bölüm'ün bittiği yerden başlamaktadır. Vasili'nin adada yalnız geçirdiği günler, vaka zamanıyla aktarılmıştır. Yer yer zamanda geriye doğru atlanarak, anlatma zamanıyla, Vasili'nin savaştığı yıllar aktarılmıştır. Birkaç günlük bir zaman diliminden sonra adaya bir motor gelir. Vaka zamanı kullanılmaktadır. Bu tekne adadan ayrıldıktan bir süre sonra da Poyraz Musa adaya gelir. Zaman kavramı

[371] Kemal, Y. (2014). Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana. A.g.e., 97.

çok belirgin olmamakla birlikte, bir aydan uzun bir süreden bahsedildiği tahmin edilmektedir. "Gün tepeye dikilince", "sabahleyin" gibi zaman ifadeleri kullanılmıştır; ancak metinde net olarak saat bildiren ifadeler bulunmamaktadır. Vasili'nin bir tepede bekleyişinin üç gün sürdüğü ifade edilmektedir; ancak asıl olayların ne kadar sürdüğü de belirsizdir. Poyraz Musa adadan ayrılır. 4. Bölüm'de, Poyraz Musa gittikten sonra Vasili'nin yaşadıkları vaka zamanıyla aktarılmıştır. Vasili'nin savaş anıları, zamanda geriye doğru atlanarak anlatma zamanıyla ifade edilmektedir. Bir süre sonra, Musa adaya döner. O günün akşamına kadar eşyalarını taşır. Vaka zamanı kullanılmıştır.

4. Kesit: 5. Bölüm'de, Vasili ve Poyraz arasında aylarca süren kaçma kovalama, vaka zamanıyla aktarılmaktadır. Bu hadise gerçekleşirken, her iki karakterin de zaman zaman geçmişe döndükleri ve yaşadıklarını düşündükleri görülmektedir. Bu atlamalar, anlatma zamanıyla aktarılmaktadır. Yine vaka zamanıyla, adaya gelip gidenlerin hikâyeleri aktarılır.

5. Kesit: 6. Bölüm, Vasili ve Poyraz Musa'nın barışmaları ve arkadaş olmalarını anlatmaktadır. Vaka zamanı kullanılmıştır. Lena Ana, Musa ve Vasili yeni bir hayat kurmaya başlarlar. Zamanda geriye doğru atlanarak, anlatma zamanıyla Poyraz Musa'nın yaşadıkları ve Emir Sultan macerası aktarılmıştır. Bu macera, net olmamakla birlikte birkaç yıl sürmektedir.

6. Kesit: Kadri Kaptan ve annesinin de adaya yerleşmeleri ve adaya gelecek olanların beklenmesi vaka zamanıyla aktarılmıştır.

Karıncanın Su İçtiği

Bir Ada Hikâyesi Dörtlemesi'nin ikinci cildi olan eserin ilk baskısı, 2002 yılında Adam Yayınları bünyesinde yapılmıştır. Bu çalışmaya kaynak olan baskı ise YKY bünyesinde yapılan 14. baskıdır[372]. Dokuz bölümden oluşan eser, 508 sayfa sürmektedir. Eserin açılış epigrafı, bir Karadaniz balıkçı deyiminden alıntılanmıştır: *"Deniz o kadar durgun, o kadar durgundu ki karıncalar su içerdi."*[373] Yaşar Kemal, bu cildi de birinci ciltte olduğu gibi ilk eşi Thilda Kemal'e ithaf etmiştir.

Yapı Çözümlemesi

Olay Örgüsü-Okuma Birimleri

1. Kesit (Gündelik Hayatın Tanıtılması): 11-24. sayfalar arasında ifade edilen 1. Bölüm'de, Vasili, Lena Ana ve Poyraz Musa'nın adada yeni bir düzen kurmuş oldukları

[372] Kemal, Y. (2013). Karıncanın Su İçtiği. İstanbul: YKY.
[373] Kemal, Y. (2013). Karıncanın Su İçtiği. A.g.e., 7.

gözlenmektedir. Vasili'nin, adaya yaklaşan bir kayıkta bir adam görmesiyle çatışma başlar. Poyraz ve Vasili, bu adamın Poyraz'ın peşindeki adamlardan biri olduğunu düşünürler. Daha sonra bu adamla tanışırlar. Adı Kerim'dir. Kerim, onlarla yemek yedikten sonra Kadri Kaptan'ın teknesiyle kasabaya gider.

25-74. sayfalar arasında ifade edilen 2. Bölüm'de, Poyraz Musa ve Vasili, Kaba Ada'ya giderek burada yerleşme hayalleri kurarlar. Daha sonra Karınca Adası'na döndüklerinde, onları merak eden Lena Ana küsmüştür. Adaya yeni gelenler olmaktadır. Zamanda geriye doğru atlanarak, adaya yeni gelenlerin yaşadıkları anlatılır. Adaya gelen kimse burada kalmamaktadır. Melek Hatun'un anıları aktarılır. Melek Hatun, Kazdağları'ndan gelmiştir ve Sarıkız Efsanesi sürekli olarak dilindedir. Melek Hatun ile Lena Ana çok yakın dost olmuşlardır. Neden sonra Hüsmen ve ailesi adaya gelirler ve buraya yerleşirler. Melek Hatun ve Lena Ana'ya Sabiha Hanım da katılır. Hüsmen, adaya gelen diğer insanlara benzemez. Burayı bir cennet olarak görmektedir ve adaya yerleştiği için mutludur. Elinde Napolyon altınları vardır ve bunları bozdurarak adada bir ev almayı planlamaktadır. İlk ciltte görülen mekânsızlık hissi, bu ciltte tamamen dağılmıştır. Adada artık bir düzen vardır. Adalılar, yemeklerini büyük masalar hazırlayıp bir arada yemektedirler. Hüsmen ve ailesi, böyle bir kurulu düzenin, bir şölensi yapının içine katılmışlardır. Bu arada çocuklar da adayı dolaşarak burada kendilerine ait yeni bir mit yaratmaya çalışmaktadırlar. Onların hayalinde, ada bir yılanlar adasıdır ve bu yılanlar çocukların peşindedir. Hüsmen ve ailesi, çok uzun bir süre boyunca farklı topraklara gönderilmiş, en sonunda bu adaya gelebilmiştir. Yolda Hüsmen'in annesi ve babası da ölmüştür. Sabiha Hanım'ın anlattıklarından ve çocukların hatıralarından yola çıkılarak, büyük zorluklar çektikleri bölgenin Çukurova Bölgesi olduğu düşünülebilir. Çünkü sıtma ve sıcaktan ölümler, hastalıklar yaşanmıştır. Çocuklar, hayali yılanlarla yeni bir evren yaratırlarken, adayı baştan sona gezen Hüsmen, sonunda kendisi ve ailesi için bir ev seçer.

75-138. sayfalar arasında ifade edilen 3. Bölüm'de, Kadri Kaptan adaya yaşlı bir adamı ve perişan hâldeki bir grup insanı getirir. Kaymakam, bu insanları Poyraz'a yollamıştır. Yaşlı adamın bir ayağı yoktur. Adam, ayağını Allahüekber'de savaşırken kaybetmiştir. Karadeniz ağzıyla konuşan yaşlı adamın adı, Nişancı Veli'dir. Bu yeni gelen grubun üzerlerine giyecek giysileri bile yoktur. Adalılar, onlara yemek ve şerbet verir, adadan ayrılanlardan kalan kap kacak, yatak gibi gerekli eşyaları toplayarak onlara yaşanabilecek bir alan kurmaya çalışırlar. Nişancı Veli, yaman bir deniz insanıdır. Poyraz'a ve diğerlerine balıkların yuvalarını bulmayı öğretecektir. Yeni gelenler için kasabadan kumaşlar, ayakkabılar alınır ve kıyafetler dikilir. Çocuklara şekerler dağıtılır. Ada, bir ütopya değilse de bir hayali ülkeye doğru evrilmektedir. Zamanda geriye doğru atlanarak, Nişancı'nın hayat hikâyesi anlatılır. Büyük acılar sonunda, karısı Sultan'ın izini kaybetmiştir. Her yerde onu aramaktadır. Bu adaya gelen, bu adada yaşayan herkes ya bir şeyden kaçmakta ya birini aramaktadır.

Ara Kesit: 139-170. sayfalar arasında ifade edilen 4. Bölüm'de, zamanda geriye doğru atlama yapılarak savaş günleri anlatılmaktadır. Baytar Cemil, Van'da doğmuştur. Rus saldırılarıyla birlikte Van'da Ermeniler ve Kürtler öldürülmeye başlanmıştır. Van ahâlisinin neredeyse tamamı göçmek zorunda kalmıştır. Bu hadiseler, Yaşar Kemal'in ailesinin yaşadığı göç olayıyla da örtüşmektedir. Kültürel zenginliği yoğun bir şehir olan Van'ın macerası, Baytar Cemil'in hatıraları ışığında aktarılır. Kürtler, Türkler ve Ermeniler bu şehirde barış içinde yaşarlarken kendilerini bir savaşın ortasında bulmuşlardır. Baytar Cemil, bütün bu facialarının şahidi olarak arkada kalmıştır. Onu, özellikle çocukların öldürülmesi derinden etkilemiştir. Çocukları kurtarabilmek için büyük bir mücadele veren Baytar Cemil, üst düzey askerlerle ve yaygın zihniyetle başa çıkamamıştır. Bir gün, bulunduğu kasabanın ortasında kendini kaybetmiş ve yüzlerce çocuğun öldüğünü haykırmıştır. Yaşlı bir adam onun yanına gelip, bu topraklarda ölümün kanıksandığını, çocukları öldürenlerin de bu işten vazgeçmeyeceğini söyler. Baytar Cemil, Vali'ye gider. O da kaymakam gibi düşünmektedir. Çocuklara kendisi yardım etmeye karar verip yola çıkar; ancak Cemil bu yolda perişan olur. Onu bir çocuk çetesi kurtaracaktır. Çetenin başındaki çocuksa Baytar Cemil'e çocukların ölmeyeceğini söyler. Çölde köpeklerle gezen çocuk çeteleri imgesi, Yaşar Kemal'in ailesinin göç anılarında yer bulan Kotey isimli genç adamın gerçekten yaşadığı olaylardır. Bu sahneler, yazarın kendi hayatından ilhamla yazdığı Kimsecik Üçlemesi'nin antagonisti Salman'ın da yaşadığı olaylardır.

II. Kesit (Çatışmanın Belirginleşmeye Başlaması): 171-245. sayfalar arasında ifade edilen 5. Bölüm'de, Baytar Cemil adaya geri döner. Çok yorgun ve perişan hâldedir. Poyraz Musa'nın, ilk ciltten beri devam eden iç mücadelesi, bu bölümle birlikte yeniden yüzeye çıkmaya başlamıştır. Poyraz peşindeki adamların kaygısıyla boğuşurken Baytar Cemil'in iyi olduğu haberini sevinç içindeki Lena Ana verir. Baytar Cemil, kendi ailesini ararken, ailesiz kalmış çok insan tanımıştır. Nişancı Veli'nin de Hüsmen'in de izlerini kaybettikleri yakınları vardır. Poyraz Musa da ailesinin izini kaybetmiştir. Bu sahipsizlik ve yurtsuzluk duygusu, ada halkını bir arada tutmaktadır. Musa ve Baytar Cemil, adadaki kovanlarda arı yetiştirmeye karar verirler. Onlar bu işlerle uğraşırken, adaya Girit'ten gelen yeni bir grup ulaşır. Vasili'nin yardımlarıyla evlerine yerleşirler. Giritliler de Mübadele nedeniyle çok acı çekmişlerdir. Kendilerini Girit'e ait hissetmekte, adada geçici bir süre kalacaklarını zannetmektedirler. Bu grubun başındaki yaşlı adamın adı Musa Kazım Ağaefendi'dir. Adada yeni gelenlere şölen gibi yemekler vermek artık bir geleneğe doğru evrilmektedir. Musa Kazım Ağaefendi ve yanındakilere de bir şölen düzenlenir. Ağaefendi, ünlü bir at yetiştiricisidir. Kızı Zehra ile Poyraz Musa'yı evlendirme hayalleri kurmaktadır. Poyraz Musa, Baytar Cemil ve Vasili, yaşlı adamın yeniden at yetiştirebilmesi için yapılması gerekenleri tartışırlar. Adaya bir grup daha gelir. Poyraz Musa, bu yeni gelenler içindeki genç bir adamın, Arap şeyhinin kendisini öldürtmek için yolladığı adam olduğuna karar verir ve

yeniden bir iç çatışma yaşamaya başlar. Delikanlı, tekneden hiç inmez, aynı tekneyle adadan ayrılır; ama Poyraz Musa'nın kaygısı artmaya devam eder. Yeni gelenler de delikanlıyı tanımamaktadırlar. Vasili ve Nişancı Veli, Poyraz'ı korumaya kararlıdır. Günlük olaylar devam ederken, Poyraz Musa'nın, Zehra'ya âşık olduğu bildirilir. Nişancı Veli de bu aşkın farkındadır. Poyraz'ı oğlu gibi görmekte, onun öldürülme ihtimali Nişancı'yı da korkutmaktadır. Poyraz'dan tabanca ve mermiler ister. Poyraz Musa ise, Zehra'ya olan aşkından yağmur altında bir gecenin sabahına kadar Zehra'yı bekler. Bu bekleyiş, onu hastalandırır. Lena Ana ve Melek Hatun ona bakarlar. Nişancı Veli'nin bulduğu balık yuvalarında tutulan balıklar, bütün adayı doyurmaktadır. Poyraz Musa, Kazım Ağaefendi'nin evine gider ve burada Zehra'yı görür. Daha sonra kasabaya giderler ve Musa Kazım Ağaefendi'nin evi için gereken eşyaları alırlar. Bu eşyaları aldıkları dükkân, Çorbacı Dimitri adında zengin bir Rum'undur. Türkiye'den en son gidenlerden biri olan Dimitri, dükkânı olduğu gibi Cafer'e emanet etmiş, bir gün geri dönmeyi umduğunu da söylemiştir. Poyraz, Vasili ve Ali Çavuş, adalılar için tekne bakarlar. Eserde, kara insanları ve deniz insanları şeklinde bir ayrım görülmeye başlanır. Göçmenlerin çoğu kara insanıdır ve deniz onları korkutmaktadır. Mübadele'nin etkilediği birkaç kişinin daha hikâyeleri anlatılır. Nişancı için, bu denizlerin en güzel teknesi alınmıştır.

> **Ara Kesit:** 246-267. sayfalar arasında ifade edilen 6. Bölüm'de, Nişancı Veli teknesini beklemekte ve savaşlarla ilgili düşüncelere dalmaktadır. Neden sonra adaya dönen Poyraz Musa, ona bir tekne aldığını bildirir. Nişancı Veli ve Ali Çavuş, kasabaya giderek tekne için gerekli malzemeleri alırlar ve adanın günlük olayları anlatılır. 268-278. sayfalar arasında ifade edilen 7. Bölüm'de, Nişancı Veli'nin istediği tabanca ve kurşunlar alınmıştır. Nişancı Veli, adanın diğer erkekleriyle birlikte nişan talimi yapar. Onun çok iyi bir atıcı olması, herkesi şaşırtır. Adaya yeni gelenlerden biri olan Şeyhmus Ağa'ya da bir ev almaya karar verirler.

III. Kesit (Çatışmayı Kuvvetlendiren Yeni Öznelerin Sahneye Çıkmaları): 279-389. sayfalar arasında ifade edilen 8. Bölüm'de, Üzeyir Han ve Abdülvahap Bey'in tanıdığı olan Kavlakzade Hacı Remzi, adamlarıyla birlikte adaya gelmiştir. Poyraz Musa'nın adada kalıp kalmayacağını, yeni kurulan CHF'ye katılıp katılmayacağını soruşturan Kavlakzade Hacı Remzi, Poyraz Musa'yı rahatsız eder. Remzi, adadan birkaç yer satın almıştır ve yeni gelecek olanlara bu yerleri satmayı planlamaktadır. Ancak Mübadele Antlaşmasına göre mübadiller, yeni yerlerine ücret karşılığında yerleştirilmemektedirler. Remzi, Vasili ile ilgili de Poyraz'ı kızdıran şeyler söyler. İstiklal Savaşı'nda Vasili'nin Yunan'la birleşip Türkler'e karşı savaştığını ifade edince Poyraz Musa: *"Rus Savaşı'nda az da olsalar, Rumlar da, Yahudiler, Araplar da, Kürtler de bizimle birlikte savaştılar."*[374] diyecektir. Hacı Remzi, adada büyük değişiklikler yapmaya kararlıdır. Öncelikle adanın kilisesini yıkmayı, hatta yurt sınırları

[374] Kemal, Y. (2013). Karıncanın Su İçtiği. A.g.e., 283.

içinde ne kadar kilise varsa hepsini yıkmayı planlamaktadır. Poyraz Musa, bu adamla uğraşmaktan vazgeçer. Kilisenin karşılığında, adadaki okul binasını ister ve anlaşırlar. Hacı Remzi ise, patolojik bir inançla Poyraz Musa'nın özel bir görevle burada bulunduğunu düşünmektedir. Hacı Remzi, daha sonra tanıdığı Nişancı Veli'nin de bir istihbarat görevlisi olduğunu düşünür. Nişancı Veli'ye büyük bir hürmet gösterir. Bu olaylar esnasında da onun satın aldığı evler ve kilise yıkılmaktadır. Nişancı Veli, Hacı Remzi'nin soruları karşısında sinirlenince, Hacı Remzi kaçarcasına adadan ayrılır. Poyraz Musa ve diğerleri, Hacı Remzi'nin henüz satın almadığı dükkanları kurtarmak için onları satın almaya karar verirler. Abdülvahap Bey'le görüşmeye giderler. Bu olaylardan sonra adaya bir destan söyleyicisi olan Uso ve ailesi gelir. Poyraz Musa, onun arıcılığı bildiğini öğrenince, kovanların sorumluluğunu Uso'ya vermek ister. Uso ise destan söyleyiciliğinden vazgeçmek istemez. Bunun üzerine, Uso'nun destan söylemediği zamanlarda arıcılık yapması konusunda anlaşırlar. Poyraz Musa, bu olaylar esnasında sürekli olarak peşinde olan adamları düşünmektedir. Vasili ise, kendini tamamen Poyraz'ın varlığına adamış, hiç ara vermeden adayı dolaşmakta ve Poyraz'ın peşindeki adamları bulup öldürmeye çalışmaktadır. Poyraz Musa, kendisini her türlü kötülükten koruyacağına inandığı kuşu görür ve rahatlar. Bu kuş, nehir serinin ilk cildinde bahsedilen büyülü kuştur. Yazarın diğer eserlerinde de haberci/koruyucu/yol gösterici kuş imgesinin sıklıkla kullanıldığı tespit edilebilmektedir. Poyraz Musa, bu birimde artık iyiden iyiye gerçeklik algısını kaybetmeye başlamaktadır. Vasili'yle Kaba Ada'ya giderler. Musa, buradaki tekelerden birinin Hızır'ın tekesi olduğuna yürekten inanır ve hatta tekeyle konuşur. Vasili de Poyraz'a adayı gezdiren tekenin Hızır'ın tekesi olduğuna inanmaktadır. O gece ada halkı toplanıp birlikte yemek yer. Tanyerleri ışıyana kadar da Uso'nun kavalının sesini dinlerler. Uso, kavalcıyla bey kızının aşk hikâyesini anlatan bir destan çalmıştır. Daha sonra Şerife Hatun'un dokuma tezgâhı kurulur. Daha sonra yeniden Uso'nun destanından bahsedilir. Artık akşam yemeğinden sonra Uso'nun destan söylemesi bir gelenek hâline gelmiştir. Bu destanlar söylenirken, adalıların gerçeklik algısı değişmekte, Allahüekber Dağları'ndaki savaş sahne sahne adayı dolaşmakta, yüzyıllar öncesinde yaşamış sevgililer görünür olmaktadır.

Ara Kesit (343-384. Sayfalar): Uso, olağanüstü güçlü bir destancı, bir âşıktır. Zamanda geriye doğru pek çok atlama yapılmaktadır; ancak bu atlamalarda anlatılanların hayal mi gerçek mi oldukları belli değildir. Yazar, kurduğu hayali adanın içinde bir alt fantezi dünyası daha kurmaktadır. Anlatılan hikâyelerin biri de ünlü bir âşık olan Fakiye Teyran, bir emir, Yezidiler ve büyülü kuş arasında geçmektedir. Fakiye Teyran, Hz. Süleyman'dan sonra kuşların dilini öğrenmiş tek kişidir. Bu hikâye, Teyran'ın ölümüyle son bulur.

IV. Kesit (Çatışmaya Ara Verilmesi): 385-509. sayfalar arasında ifade edilen 9. Bölüm'de, Musa Kazım Ağaefendi'ye at almak için adadan ayrılırlar. Poyraz Musa, bu yolculuğu Ağaefendi'nin ailesine haber vermek için eve gittiğinde, ona kapıyı Zehra açar.

Her ikisi de heyecan içindedir ve kısa bir konuşma yaparlar. Bir çiftlik arama macerası, Poyraz Musa, Kazım Ağaefendi, Baytar, Kavlak Remzi ve diğerlerinin yaptığı konuşmalarla iç içe geçmiştir. Baytar, tanıdığı çok zengin bir miralayın da Yunanistan'a gönderildiğini; ama bir şekilde mutlaka geri döneceğini düşünmektedir. Bu arada Gümülcine Türkleri'nin de sürgün edilmediğini duyan Musa Kazım Ağaefendi ve diğerleri şaşırırlar. Yolda Musa Kazım Ağaefendi'nin cepheden tanıdığı İsmail Onbaşı'yı, yarı ölü hâlde bulurlar ve onu Sait Efendi'ye emanet ederler. İsmail'e bu eziyeti Kavlak Remzi ve jandarmaların yaptığı anlaşılır. İsmail iyileşecektir; ama onu çok seven Musa Kazım Ağaefendi, bu olay karşısında büyük bir buhrana düşmüştür. Zehra da babasının üzüntüsünü fark ederek endişelenir ve Melek Hatun'dan yardım ister. Ağaefendi, önemli bir pir olduğunu kızına bile söylememiştir. Melek Hatun'un, Ağaefendi'den büyük bir hayranlık ve huşu içinde söz etmesi, Zehra'yı şaşırtır. Zehra, buradan da Lena Ana ve Poyraz'ın birlikte yaşadığı eve gider. Poyraz da ona İsmail'in başına gelenleri ve Kavlakzade'yi anlatır. Poyraz Musa, boynunda bir muska içinde taşıdığı heykelleri Zehra'ya gösterir. Emir Sultan'ın bu heykelleri, yabancılara göstermemesini, ölürken de en büyük çocuğuna vermesini söylediğini de Zehra'ya anlatır. Bu eylem, açık bir şekilde Zehra'yı özel alana alma anlamına gelmektedir; Zehra anlatılanları sessizce dinler ve bir şey söylemez. Musa Kazım Ağaefendi'nin üzüntüsü ise devam etmektedir. Düğümler birden çözülmeye başlamıştır. Melek Hatun, Zehra'nın Poyraz'a karasevda bağladığını anlar, Zehra da ona babasının rüyasında Melek Hatun'u sayıkladığını söyler. Musa Kazım Ağaefendi'nin istediği çiftliği satın almak için kasabaya gidilir; Abdülvahap Bey, bu isteklerinin kolaylıkla yerine getirilebileceğini söyler. Üzeyir Bey de daireye gelir. Adaya yerleşmek üzere doktorların geleceği müjdesi verilir. Kavlakzade ile ada halkı arasındaki çatışma, bu beyler tarafından bilinmektedir; ancak adamı ciddiye almamaktadırlar. Onun adadakilerden, özellikle de Nişancı Veli'den korktuğunu da bilmektedirler. Kavlakçızade'nin, İsmail'e yaptıklarını da Poyraz ve diğerleri, beylere anlatır. O gece kasabada büyük bir yemek düzenlenir. Bu beyler ve Kavlakzade, Poyraz'dan korktukları ve onun gizli bir görevle bizzat Mustafa Kemal tarafından buraya gönderildiğini düşündüklerinden, ona üç tane ada hediye etmek isterler; ancak Poyraz Musa bunu kabul etmez. Adaya döndüklerinde, günlük hayat devam eder. Ağaefendi'nin Girit'e geri döneceğine dair inancı, Poyraz'ın Zehra'ya olan duygularını incitmektedir. Bir gün, adaya gelecekleri vaadedilmiş olan Doktor Hâlil Rifat Bey ve Doktor Salman Sami Bey, Kadri Kaptan'ın teknesinden inerler. İkisi de asker ve gazidir. Çanakkale'den sonra emekli edilmişlerdir ve onların hayatı da büyük facialarla geçmiştir. Ağaefendi'nin ütopik at hikâyeleri, adadaki herkesi etkisi altına almış, doktorlar da bu hikâyelere hayran olmuşlardır. Atlar ve at sevgisi, bir arzu nesnesi hâline gelmektedir. Uso da Köroğlu'nun Kıratı'ndan başlayarak bütün ünlü atların destanlarını anlattıkça, adada büyülü bir at imgesi gelişmektedir. Ancak onlar, at yetiştirmenin imkân dahilinde olmadığı küçük bir adada yaşamaktadırlar. Doktorlar, ertesi gün kilisenin kalıntılarını gördüklerinde büyük bir

üzüntü yaşayacaklardır. Bu kilise onlar için, savaş zamanlarında pek çok yaralıya baktıkları önemli bir mekândır. Salman Sami, şunları söyler:

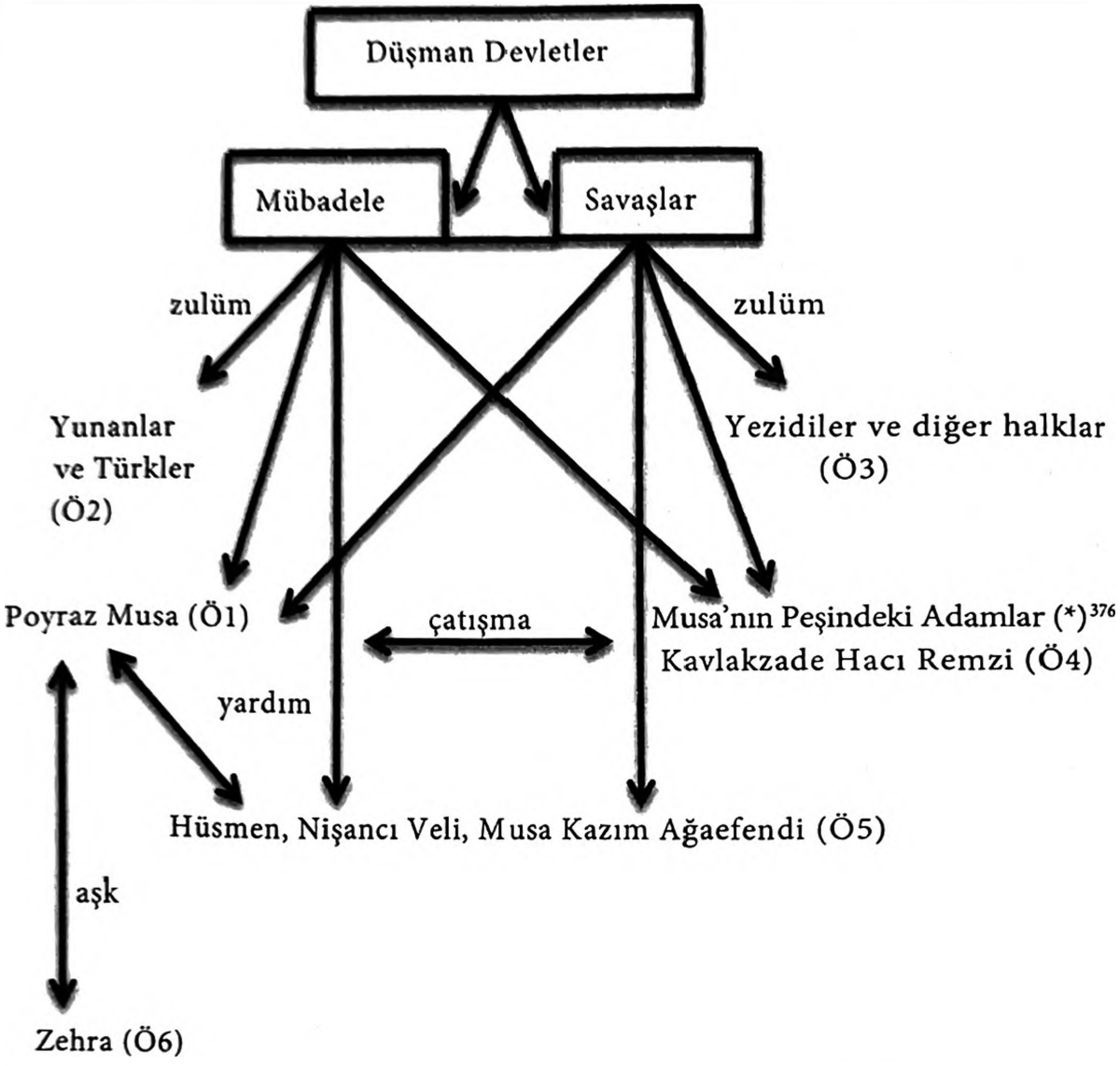
> *"Her şeyi yok ettik. Çanakkale insanların insanlıklarını savunmaydı. Çanakkale, Conkbayırı, Anafartalar benliklerini, kişiliklerini savunurken ölenlerin anıtıydı. Bu kilise de bir sevgi, bir merhamet, dostluk anıtıydı. Rumlar'la Kıyı Türkmenleri'nin, Yörükleri'nin el ele vererek yaralılara can vermek için sıcaklıklarını birleştirdikleri bir dostluk, bir kardeşlik cennetiydi. Biraz kalas, biraz sıra tahtası, biraz pencere camı, bir iki ikon için bu kiliseyi yıkmaya değer miydi?"*[375]

Salman Sami Bey de bir Kafkas sürgünüdür. Bir süre üzüntü içinde konuşarak adayı dolaşır, daha sonra Poyraz Musa ve diğerlerinin yanına döner. Doktorların yaşayacakları ve hastalara bakacakları yerler ayarlanır. Bu işlerden sonra adaya bir grup kadın ve çocuk gelir. Karadenizliler'e benzemektedirler. Bu grup içinde Hasan adlı bir genç, asker kaçağı olduğu için korku içindedir. Poyraz, onun yeni bir kimlik çıkarması için gerekli ayarlamaları yapmaya karar verir. Bu genci çok sevmiştir. Nehir serinin ikinci cildi böylece, bir çözülme evresine ulaşmadan bitmektedir.

Metnin Temel Çatışmalar Şeması:

Karıncanın Su İçtiği, ilk ciltteki merkez çatışmanın devam ettiği bir ara metin olarak değerlendirilmelidir. İncelenen ciltte, Kavlakzade ile ada halkı arasında özel bir çatışma oluşmaya başlamışsa da, bu çatışma zamanla gerilemiştir. İlk ciltte gözlemlenen "düşman devletler ve bu devletlere bağlı halklar arasındaki çatışma" ile "Poyraz Musa ve peşindeki adamlar arasındaki çatışma" ise devam etmektedir. Ancak bu çatışmalar da zayıf imgelere sahiptir. Bu nedenle, incelenen cildin bütüncül ve bağımsız bir yapıya sahip olup olmadığı, son derece tartışmalıdır. Bu noktadan hareketle, Karıncanın Su İçtiği'nin temel çatışmalar şeması, ilk cilt olan Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana ile hemen hemen aynı yapıya sahip olmakta, yalnızca Vasili-Poyraz çatışması tamamen ortadan kalkmaktadır. İlk ciltteki karakterlerden Vasili, Lena Ana, Melek Hanım ve Kadri Kaptan ise, bu cildin de karakterleri arasında olmakla birlikte, büyük ölçüde geri çekilmişlerdir ve yüzeysel çatışmada bile etkin rol almamaktadırlar. Eser bir sonuca bağlanmadığı için, şema dağınık bir görünüm sergilemektedir:

[375] Kemal, Y. (2013). Karıncanın Su İçtiği. A.g.e., 491.

Metnin temel anlatı izlencesinin incelenebilmesi için de bir temel çatışmaya ihtiyaç bulunmaktadır. Ancak eserde, ilk ciltte anlatılan ve karakterlerin çok uzağında gerçekleşen devletler arası büyük çatışmanın devamı dışında bir çatışma bulunamamaktadır. Bu çerçevede, temel anlatı izlencesini oluşturan en önemli iki aşama olan "edim" ile "tanıma ve yaptırım" başlıkları, metinde bulunmamaktadır.

Karıncanın Su İçtiği romanının bir sonuca bağlanmaması ve büyük bir ara kesit özelliği göstermesi, eserin Greimas'ın Göstergebilimsel Dörtgeni'ne göre incelenmesini mümkün kılmamaktadır. Eserde bağımsız bir çatışmanın bulunmaması da bir diğer nedendir. Greimas'ın şeması, yalnızca "kapalı" tabir edilen ve çatışmaların çözüme ulaştığı metinlere uygulanabilmektedir.

[376] Bu karakterlerle ilgili neredeyse hiçbir bilgi bulunmadığından, ilgili inceleme yapılamamaktadır.

Sahıs Kadrosu - Kişilerin Oluşumları ve Özellikleri:

Birinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler: Poyraz Musa (Ö1)

İkinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler: [Yunanlar ve Türkler (Ö2), Yezidiler ve diğer halklar(Ö3)] [377], Kavlakzade Hacı Remzi (Ö4), Hüsmen, Nişancı Veli, Musa Kazım Ağaefendi(Ö5), Zehra (Ö6).

Birinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler

Özne Poyraz Musa: Poyraz Musa'nın insan sevgisi gün geçtikçe büyümektedir. İlk ciltte olduğu gibi, bu ciltte de kahraman odur. Vasili artık tamamen yardımcı oyuncu görevine geçmiştir. Poyraz Musa, adaya gelen Nişancı Veli ve diğer insanların hayata yeniden tutunmaları karşısında duygulanacaktır:

> *"Poyraz Musa üzüntülüydü. Şu hilim hilim, şu çıplak, aç insanlar ona çok dokunmuştu. Donmuş, kaskatı kesilmiş, gözleri yuvalarından fırlamış yüzlerce asker görmüştü Allahüekber Dağları'nda. Çöldeki Yezidi kırımı, kızların koparılmış diri memelerinin kumların üzerinde seğirerek kanamaları, bu aklından hiç çıkaramadığı korkunçluklar bile şu aç insanların durumları kadar onu üzmemişti. Hem derinden yüreği parçalanarak kahroluyor, hem de Nişancı gözlerinin önüne gelince, içi sıcacık, bütün insanları sevgiyle kucaklayacak kadar sevgiyle doluyordu."*[378]

Poyraz'ın, 1916'lı olduğunu Nişancı Reis anlar[379]. Poyraz Musa'yla ilgili bilgiler yavaş yavaş ortaya çıkmaktadır. Poyraz Musa'nın iç çatışması ve takip korkusu, bu ciltte de devam etmektedir. Ancak Poyraz Musa'nın asıl düşünceleri, yazarın iç sesini yansıtan felsefi düşüncelerdir:

> *"Baytar'ı aklından çıkaramıyordu. Küçücük bir çocuk o, savaşa, bu kadar acıya nasıl dayanmış, dayanıyor? Birden aklına düştü, ben nasıl dayandım, daha da dayanıyorum. Lena, Vasili nasıl dayanıyorlar? Bizim yaşadıklarımıza, gördüklerimize insanoğlu dayanabilir mi, insanoğlu dayanıyor. Köyünü, anasını babasını düşünüyor, hemencecik de aklından kovuyordu. Aklına hep gitmediği, köyünün yakınlarındaki Çerkes köyleri takılıyordu. O köylere gitmek istemiş, korkmuş, bir türlü gidememişti. Kesin, onlar evlerinin nereye gittiğini bilirlerdi. Gerçekle karşılaşmaktan mı korkmuştu?*[380]

---

[377] İncelenen ciltte bu toplulukların yaşadıkları yaşadıkları çatışmalar, ilk ciltte anlatıldığı şekilde yinelenerek işlendiğinden, bahsi geçen öğelerin incelemesi yapılmamıştır.

[378] Kemal, Y. (2013). Karıncanın Su İçtiği. A.g.e., 91.

[379] Kemal, Y. (2013). Karıncanın Su İçtiği. A.g.e., 108.

[380] Kemal, Y. (2013). Karıncanın Su İçtiği. A.g.e., 175.

Poyraz Musa, Zehra'ya âşık olduktan sonra daha umutlu bir adama dönüşür. Adaya geldiğinden beri giymediği astragan kalpağını giymeye başlar, giyimine dikkat eder. Zehra ile karşılaştığı her an, onun için büyük bir duygu yoğunluğu içinde geçmektedir.

Zehra'nın varlığıyla rahatlayan Musa'nın, bir yandan da iki kişilik endişelere boğulduğu gözlemlenebilmektedir:

> *"Poyraz, Zehra'yı, Musa Kazım Ağaefendi'yi, Girit'i, sülün gibi atları, Zehra'yla evlenirse, bir de çocukları olursa, bedevi şeyhinin adamları, bu gidişle, onu bulup öldüreceklerdi, Zehra, bu gurbet elde, başında çocuklar, bu ıssız adada kimsesiz, kimlerin eline bakacak, diye düşünüyordu."*[381]

Zehra ve Poyraz'ın gizli aşkları, Zehra'nın babası Ağaefendi'nin Girit'e dönme hayalleri nedeniyle açığa vurulamadan kalır.

İkinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler

Karşı Özne Olarak Kavlakzade Hacı Remzi: Üzeyir Han ve Abdülvahap Bey'in tanıdıklarıdır. Bu kişilerle benzer bir zihniyet özelliğinin temsilcisidir. Poyraz Musa, onun başının açık olmasına dikkat eder ve Remzi'nin İstiklal Savaşı'na katılmış olsa mutlaka kalpak takacağını düşünür. Remzi, gerçekten de İstiklal Savaşı'na katılmamıştır. O, Şark Cephesi'nde savaştıktan sonra malul gazi olmuştur. Hacı Remzi, adanın kilisesi de dahil olmak üzere birkaç evini ve arazisini satın almıştır. Buraya gelecek olan mübadillere, bu mekânları satmayı planlamaktadır. Bu noktada, Poyraz Musa ile çatışmaları başlar. Bir diğer konu da Kavlakzade Hacı Remzi'nin, İstiklal Savaşı'nda Türk ordularına katılan azınlıklar olduğuna inanmamasıdır. Bu topraklardaki azınlık izlerini tamamen silmeyi arzulamaktadır:

> *"Bu kiliseyi hususiyetle yıkacağım. Bize ihanet eden Rumlar'ın namı nişanı kalmasın. Bu kilise kalırsa onlar geri gelirler, işte kilisemiz derler, seni de beni de bu adadan, bu topraklardan Orta Asya'ya, geldiğimiz yerlere sürerler. Bu kiliseyi, elime geçen bütün kiliseleri yıkacağım."*[382]

Poyraz Musa, bu sözler karşısında yine hümanist fikirlerle duracaktır:

> *"Ha ben dedim ki kiliseyi camiye çevirmek sevaptır. Fatih Sultan Mehmet Han Hazretleri İstanbul'u zaptettiği gün bir ferman çıkardı. Hiçbir kiliseye dokunulmaya, diye. Ve hem de ilk olaraktan Ayasofya Kilisesi'ni camiye çevirdi ve ilk namazını da orada kıldı. Cennet mekân. Eski vakanüvislerin yazdığına göre kendisi cennetlik oldu."*[383]

---

[381] Kemal, Y. (2013). Karıncanın Su İçtiği. A.g.e., 315.
[382] Kemal, Y. (2013). Karıncanın Su İçtiği. A.g.e., 284.
[383] Kemal, Y. (2013). Karıncanın Su İçtiği. A.g.e., 284.

Kavlakzade Hacı Remzi, bu sözler üzerine Fatih Sultan Mehmet'i de eleştirir. Remzi'ye göre onun annesi Rum olduğu için kiliseyi cami yaptırmıştır. Poyraz Musa, bu noktada iyice sinirlenir ve şunları söyler:

> *"Fatih Sultan Mehmet İstanbul'u bize kazandıran mübarek bir zattır. (...) Anası Rum olmakla ne olurmuş? Anası Rum olmakla cennet mekân padişahımız Hıristiyan mı olurmuş?"*[384]

Hacı Remzi, şüpheci bir karakterdir. Hatta onun sergilediği şüphecilikteki patolojik yoğunluk, bir paronaya olarak da kabul edilebilir. Nişancı Veli'den korkan Hacı Remzi, onunla ilgili şunları düşünmektedir:

> *"'Korktuğum başıma geldi,' diye düşündü. 'Acaba bu cin gibi adamı niçin gönderdiler buraya, bu adada ne biçim bir istihbarat yapılır ki? Rus gemilerini gözetliyor desem Ruslar devletimizin dostu, Yunanlılar desem Vasili'den başka Rum kalmadı, belki de bizim istihbaratımızı yapıyor ama bizimle de hiçbir ilişkisi yok ki. Düşüncesini burada kesti. Devlet işidir, akıl sır ermez ki, gene de ben, biz Nişancı Veli Ağa'ya gereğince davranmalıyız,' dedi içinden."*[385]

Kavlakçızade ile ada halkı arasında bir çatışma başlasa da bu karakterin korkak yapısı ve Poyraz Musa'nın gizli görevli bir asker olduğuna duyulan inanç, çatışmanın gelişmesine engel olmuştur.

Akıl Hocası Hüsmen: Altı kızı ve karısıyla aylarca kalacak bir yer aradıktan sonra adaya varan Hüsmen karakteri, Karınca Adası'na gönülden bağlanır. Adanın güzelliği ve adalıların insani vasıfları, Hüsmen'i çok etkiler:

> *"İçinden, iyi yaptım, dedi. Hem de çok iyi yaptım. Köyüme, evime, dağıma, bu yarpuz kokusuyla, yeniden kavuştum ya. İyi yaptım, hem de çok iyi. Üstelik de bu adada insan yüz yıl yaşar. Bu adamlar aç kalırsa biz de onlarla aç kalırız. (...) Başka yerlerde yüz yıl yaşayacağına bu adada elli yıl yaşa, yeter de artar bile. Sürünerek, korkarak, her şeyi düşman görerek yüz yıl yaşayacağına, bu kokuyu koklayarak, şu yamaca vurmuş ışığı görerek, şu denizi koklayarak, her gün baştan aşağı, içini dışını ışıkla yıkayarak, şu yıldızları, her sabah menevişlenen, çiçekler açan denizi bir ömür yaşayarak."*[386]

Pek çok karakter gibi Hüsmen de savaş karşıtı bir kişidir. Savaşın insanların hayatlarından götürdüklerinin farkındadır. Devletlerin, insanların hayatlarına yaptığı bu büyük müdahâleyi aklı almamaktadır:

---

[384] Kemal, Y. (2013). Karıncanın Su İçtiği. A.g.e., 285.
[385] Kemal, Y. (2013). Karıncanın Su İçtiği. A.g.e., 291.
[386] Kemal, Y. (2013). Karıncanın Su İçtiği. A.g.e., 53.

"Bu savaş bize neler etti, bizi insanlığımızdan çıkarttı. İnsanlığımızı, onurumuzu, neyimiz varsa hepsini elimizden... Yüreğimizi de koparark aldı götürdü. Yürek koymadı insanlıkta. Yüreklerin yerinde taş kaldı. Hem de birer buz parçası."[387]

Hüsmen ve diğerleri, Poyraz Musa'nın etrafında birleşerek, adada yeni bir kültür oluşturmaya başlamışlardır.

Akıl Hocası Nişancı Veli: Adaya tek bacağını yitirmiş, yaşlı, perişan ve ölmek üzere bir adam olarak gelen Nişancı Veli, zaman içerisinde toparlanıp, adanın önemli insanlarından biri hâline gelir. Bu yaşlı adam, balıkların yuvalarını bulmakta ustadır. Poyraz Musa ve diğerlerine de balık yuvası bulmayı öğretir. Nişancı Veli, diğerlerine kendisi hakkında çok şey anlatmasa da geldiği yerde önemli bir adam, hatta bir kahraman eşkıyadır. Bunlar, onun iç konuşmalarıyla öğrenilebilmektedir:

"O köyde, o dağlarda gezen kabadayı gezen, sözünü kimseden esirgemeyen, gözünü daldan budaktan sakınmayan, Nişancı Veli deyince ağlayan çocukların avunduğu, yollarda perişanlık çökünce, kimse kimseye söz geçiremeyince, sözünü geçiren o Nişancı Veli bu Nişancı Veli değildi. Ulu denizlerin Hızırı o Nişancı Veli bu Niaşncı Veli değildi. O ki yavuz atlara binerdi, denizlerde tekneleri yüzerdi, bu Nişancı Veli, o kartal gözlü Nişancı Veli değildir. Dokuz yıl askercilikten sonra Çöl Yemen'den yürüyerek Karadeniz Dağları'na kadar gelen, başına yiğitlerini toplayan, zenginden alıp fakire veren mahpusaneye düşen, Sinop mahpusunu da bir ay sonra yarıp çıkan, yedi denizleri de kendine mekân tutan bu Nişancı Veli artık, o Nişancı Veli değildir. Atma Nişancı Veli, dedi kendi kendine. Sen fıkara bir cevizcisin."[388]

Nişancı Veli, gençliğinde yaşadığı hayatı geride bıraktığını zannetse de Poyraz'ın peşindeki adamlardan haberdar olunca, içindeki eşkıya yeniden uyanır. Poyraz Musa'yı koruyabilmek için tabanca ve mermiler ister. Poyraz'ı küçük bir çocuk gibi görmekte ve ona karşı sorumluluk hissetmektedir.

Nişancı Veli, yazarın fikirlerini yansıtan iç düşünceleri açısından eserde en yoğun işlenmiş karakterdir. Veli, bir önceki ciltte Vasili ve Poyraz'ın iç düşünceleri ile ifade edilen savaş karşıtı fikirlerin yeni aynası olarak kurgulanmıştır. Karakter, durmadan düşünmekte ve yazarın iç sesi konumunu korumaktadır. Bu düşünceler de sürekli olarak eserin tema ve zihniyet özelliklerini özetlemektedir:

"İnsanoğlu güzelliğe böyle hayran kalabiliyorsa, bu savaş ne, bu birbirini yeme, aşağılama, bu akan suya, uçan kuşa, yaprağın üstüne konmuş kelebeğe düşmanlık niye? Deli mi bunlar, deli mi? Bu yaşa geldim, çok savaşlardan, ölümlerden,

[387] Kemal, Y. (2013). Karıncanın Su İçtiği. A.g.e., 54.
[388] Kemal, Y. (2013). Karıncanın Su İçtiği. A.g.e., 102-103.

zulümlerden, dostluklardan, sevgilerden, mutluluklardan, ölümüne sevdalardan geriye kaldım, şu insanoğlunu anlamadım gitti. Ne tuhaf, ne çılgın bir yaratık."[389]

Ve:

"Uykusuz, gergin, hiç düşünmediği kadar çok deniz, çok kayalık, çok savaş çok insan, çok ölüm düşünüyor. Her savaşı düşündükçe torunlarını da birlikte düşünüyor, torunlarını düşünürken bir el mengene gibi yüreğini sıkıyor, torunlarını kaçıracağı yeri bulamıyor. Çöllere, çöllerin ta ortasına, yedi denizlerin ötesine kaçırsa da orada savaş var. Çırpınıyor, çıldırıyor, her yerde, her yerde savaşıyorlar, Allah bin belalarını versin, bu dünyaya, bu denize, bu ağaçlara, bu çiçeklere, şu gülen çocuklara, şu arılara kurban olası musibet insanlar. Savaşa daha başlamadan, inşallah hepinizin gözleri çıkar, çıkar da önünüzü göremez, kurşun atacak yeri bulamaz olursunuz."[390]

Akıl Hocası Musa Kazım Ağaefendi: Girit göçmeni bir yaşlı adamdır. Girit'i çok özlemektedir. Adayı ve adalıları sevmiş olmasına rağmen, Girit hep hayalinde yaşayacaktır:

"Bu güzel adayı, sizin gibi insanları Allah bize buldurdu. Çok geçmeden, Avrupa yeni kanun çıkaracak, biz de geriye döneceğiz. Belki de aramızdan dönmek istemeyenler de çıkacak. Onlar varsın kalsınlar burada. Buradan giden Rumlar'a gelince belki onların çoğu, belki de hepsi döner. Gördüğüm, Yunanistan'a gelen göçmenlerin çoğu, aaah, yurdumuz diye ağlaşıyorlardı."[391]

Poyraz Musa, bu yaşlı adamın bir Alevi dedesi olduğuna karar vermiştir. Melek Hatun da yaşlı adamın önünde diz çökmüştür. Poyraz Musa, Girit'te bir Alevi dedesi olmasına bir an için şaşırsa da Alevilerin dünyanın her yerinde yaşadıklarını ve onların Alevi olduklarını kimseye söylemediklerini düşününce fikrinde karar kılar[392]. Musa Kazım Ağaefendi, derin düşüncelere sahip, felsefi bütünlüğü yoğun bir karakterdir. Ancak Ağaefendi'nin karakter incelemesinin derinleştirilebilmesi için, sonraki ciltlerdeki bilgilere ihtiyaç vardır.

Bir Arzu Nesnesi Olarak Zehra: Babası Musa Kazım Ağaefendi ve kardeşleri ile birlikte Girit'ten gelmiş olan Zehra karakteri, Poyraz Musa'ya âşık olur. Musa da ona âşıktır. Ancak Musa Kazım Ağaefendi'nin, Girit'e geri dönme hayalleri, bu iki gencin birbirlerine açılmalarına engel olmaktadır. Zehra, becerikli ve duygulu bir kadın olarak tasvir edilmiştir; ancak onun ruh hâli ile ilgili ayrıntılı çözümlemeler bu ciltte yapılmamıştır. Sessiz bir kişidir. Bunun yanında, Poyraz Musa'ya karşı tutkulu bir aşk duygusu içerisindedir. Ağaefendi karakteri gibi Zehra karakteri de ilerleyen ciltlerle birlikte gelişen bir karakterdir.

---

[389] Kemal, Y. (2013). Karıncanın Su İçtiği. A.g.e., 107.
[390] Kemal, Y. (2013). Karıncanın Su İçtiği. A.g.e., 247.
[391] Kemal, Y. (2013). Karıncanın Su İçtiği. A.g.e., 190.
[392] Kemal, Y. (2013). Karıncanın Su İçtiği. A.g.e., 202.

Mekân

Eser, ilk ciltte incelenen aynı dar mekân olan Karınca Adası'nda geçmektedir. Karınca Adası'na ait özellikler çalışmanın önceki sayfalarında değerlendirilmiş olduğu için, çalışmanın bu kısmında sınırlı örnekler verilmesi uygun görülmüştür.

Panorama

Karınca Adası'na gelenlerin ayrılmak zorunda kaldıkları coğrafyalardan bahsedilmektedir. Adaya gelenlerin çoğu, göçün sonuna kalmışlardır. Ada onlar için yaşanılacak bir yer değildir:

> *"Şu dağ başındaki boşaltılmış, yanmış yıkılmış köy, şu saban yüzü görmemiş kıraç düzlük, şu uçsuz bucaksız sökülmüş evler yerle bir, şu ören yerleri, şu avuç içi kadar cennet misali adalar birer umut. En güzel, en geniş topraklı adalar, köyler, kasabalar çoktan dolmuş taşmış. Bol topraklı adalara, köylere göçmenler çoktan yerleştirilmiş. Sıtmalı, kıraç, karlı boranlı yerlere yerleştirilip oralarda yaşayamayıp, yoksul, perişan yollara düşenler... Yerli köylerin arasına yerleştirilip, o köylerin hışımlarına uğrayanlar. Büyük, iyiliksever köylere, kasabalara birer ikişer hane, üçer beşer hane sığınanlar, sevinçlerinden ne yapacaklarını bilemeyenler, komşularından, akrabalarından, kardeşlerinden ayrılanlar, bu kargaşada ya onlardan önce, ya sonra gelen köylülerini, analarını, babalarını yitirenler. Yerin yerinden oynadığı bir dünyada boynu bükük, umarsız kalanlar."*[393]

Karınca Adası, Hüsmen'in çocuklarının gözlerinden yeniden anlatılmaktadır. Bu yeni mekâna alışmaya çalışan çocuklar, bir yandan da kendilerine yeni korkular bulmaya çalışmaktalar. Korku, bir bakıma yeni mekânı reddediş olarak düşünülebilir. Ama diğer yandan da mekânla duygusal bağ kurmaya çalışıyorlar. Korku yoluyla da olsa o mekânla etkileşime geçiyorlar. Bu bölüm, aynı zamanda Karınca Adası'nın panoramik görüntüsünü sunmaktadır:

> *"Çocuklar, tepeden kıyıya indiler, köşkleri ev ev dolaşacaklardı, boş köşkler üstlerine üstlerine geliyordu, kaçtılar kamışlığa geldiler, kamış kümelerinin önünde beklediler, sonunda yüreklenip içine girdiler. Kamışlığın içi hoşlarına gitti, kamış köklerinin diplerine saklanıp orada kendi kendilerini korkuttular. Sonra da korkularına inanıp kamışlıktan ter içinde çıktılar. Bir süre denizin kıyısında, terleri kuruyuncaya kadar, korkularını yavaş yavaş tüketerek durdular. İçleri bomboş kalınca nar bahçelerine aldılar yatırdılar, bahçelere bir yandan girdiler, öbür yandan çıktılar, deniz kıyısına indiler. Kıyıya kadar gelmiş küçücük balık yavruları kaçıştılar, kızlar buna çok sevindiler. Deniz kıyısında kaçışan balıklarla oynadıktan sonra yarları tırmanarak*

[393] Kemal, Y. (2013). Karıncanın Su İçtiği. A.g.e., 38.

narlığa çıktılar, korkarak, ürkerek, pısarak, saklanarak, narların içine girmeye çalıştılar. Nar çiçeklerinde arılar üst üste çokuşmuş uğulduyorlardı. Ağaçların altına dökülen nar çiçekleri toprağı kıpkırmızı etmiş, kızların ayakları bileklerine kadar çiçeğe batıyordu. Durmadan da korkmak için kendilerini kışkırtıyorlardı."[394]

Çocuklar, bu tanışma sahnesinden sonra adayla bütünleşeceklerdir. Yukarıda alıntılanan parçadan sonra çocukların adayla olan ilişkileri yavaş yavaş korku ekseninden çıkmaya başlayacaktır.

Peyzaj

Ada gün geçtikçe gelişmektedir ve adalıların ihtiyaçlarını karşılayan meyve ağaçlarına artık yeni halk bakmaktadır. Bahçeler ekilmiştir:

"O gün akşama kadar Poyraz eve girdi çıktı, narlığı dolaştı, incirliğe indi. İncirler neredeyse olgunlaşacaktı. Şeftaliler de öyle. Amma da iri şeftalilerdi. Eli kulağında, olgunlaştı olgunlaşacak. (...) Zeytinler, narlar, bahçelerdeki domatesler, patlıcanlar, soğanlar, biberler. Her evin bir bahçesi vardı, hepsinin de bahçesine sebze ekilmişti. Sebzelerin de eli kulağında."[395]

Adanın verimli topraklarının olması, çeşitli meyve ağaçlarının, çiçek tarlalarının ve arı kovanlarının burada bulunmaları, ada halkının yiyecek ihtiyaçlarını karşılamaktadır. İlerleyen ciltlerde, elde edilen ürünler ada dışında da satılmaya başlayacaktır. Adanın balık, bal, meyve ve sebze gibi ürünlerinin yakalanması, bakılması, toplanması gibi işlerden sorumlu olan adalılar olmakla birlikte, bu ürünlerin sahipleri yoktur. Adalılar, yemek ve ihtiyaç malzemelerinin paylaşılması konusunda tam bir komün hayatı yaşamaktadırlar.

Dekor

Kazım Ağaefendi'nin evi, incelenen ciltte işlenen az sayıda mekândan biridir:

"Evin içi çok güzeldi. Mavi bir dağ, dağın önünde bir ceren resmi vardı ocaklığın üstünde. Oymalı dolaplar, pencere kapakları, oya gibi işlenmiş tavan, cilalanmış tahta merdivenler, taban tahtaları... (...) Nesibe, daha onlar merdivenleri çıkarken, yere bir hasır serdi, üstüne de bir döşek, uzun, her iki ucu da dantelli iki yastık attı döşeğin üstüne. Pencerelere de sakız gibi uçları dantelli, köşelerine mor menekşe işlenmiş perdeler asılmıştı."[396]

Dekorla ilgili dikkat edilmesi gereken husus, adanın eski yerlilerinden kalan evlerin değiştirilmemesidir. Yeni gelenler, bu evlere çok iyi bakarak, kendi kültürlerini de adaya taşımışlardır. Bu nedenle Rum mimarisine sahip olan bu evlerde, Türkmen kilimleri, elişi

[394] Kemal, Y. (2013). Karıncanın Su İçtiği. A.g.e., 57.
[395] Kemal, Y. (2013). Karıncanın Su İçtiği. A.g.e., 173-174.
[396] Kemal, Y. (2013). Karıncanın Su İçtiği. A.g.e., 225.

malzemeler, Çerkes ve Kürt süslemelerinin bir arada kullanıldığı yeni bir günlük yaşam estetiği oluşmuştur.

Zaman

I. Kesit: 1. Bölüm'de, bir gece vakti başlamaktadır. Adaya gelen adamın bulunması ve eve getirilmesi, ertesi günün sabahından akşam saatlerine kadar sürmektedir. Adaya gelen adamın adı Kerim'dir ve bölümün sonunda adadan ayrılmaya karar vermiştir. Bu bölüm, vaka zamanıyla aktarılmaktadır. 2. Bölüm, Kerim'in adadan ayrıldığı gün ve geceyi anlatarak başlar. Daha sonra günlük olaylar vaka zamanıyla aktarılmaya devam eder. Bahar mevsiminin yaşandığı bildirilmiştir. İki gün süren olayların vaka zamanıyla anlatılması bitince, zamanda geriye doğru atlanarak, adaya yeni gelenlerin son birkaç aydır yaşadıkları aktarılmıştır. Vaka zamanına geri dönüldüğünde, yeniden gündelik hayat aktarılır; ancak zaman belirsizleşmeye başlar. *"Her gün"*, *"bir sabah"*, *"gün battı batacak"*, *"gün doğdu bir kavak boyu yükseldi"* gibi zaman ifadeleri kullanılmaktadır. Kaz Dağları ve Sarıkız Efsanesi'nin anlatıldığı kısımlarda da zamanda geriye doğru atlamalar yapılmaktadır. Bu birimlerde zaman, masal türünün yapısına sahiptir. Adaya yeni gelenlerle ilgili kısımlar önce vaka zamanıyla aktarılmakta, sonra da bu insanların başlarından geçenlerin aktarılabilmesi için zamanda geriye doğru atlanarak anlatma zamanına geçilmektedir. Bu yöntemin, bütün eser boyunca bir zaman deseni (pattern) olarak kullanıldığı tespit edilmiştir. Tahmini olarak birkaç gün süren olaylar vaka zamanıyla aktarılmıştır. 3. Bölüm, Kadri Kaptan'ın adaya yeni göçmenleri getirmesiyle başlar. Gelenlerin hemen hepsi hasta ve açtır ve Poyraz Musa'ya bildirdiklerine göre aylardır bu durumdadırlar. Onların iyileştirilmesi ve bakımlarıyla geçen birkaç günn, vaka zamanıyla aktarılmıştır. Gelenlerin başındaki yaşlı adam Nişancı Veli'dir. Ada halkının, onun balıkçılık becerisine şahit olması ve sonraki birkaç gün olanlar da vaka zamanıyla aktarılmıştır. Bu olaylar, kasabadan giysiler alınması ve yeni gelenlere dağıtılması gibi vakalardır. Yine zamanda geriye doğru atlanarak, anlatma zamanıyla Nişancı Veli'nin yaşamı aktarılır. Bundan sonra vaka zamanıyla aktarılan günlük yaşama geri dönülmektedir. Birkaç gün süren bu olaylardan sonra yeniden zamanda geriye doğru bir atlama yapılır ve Nişancı Veli'nin eşine âşık olduğu yıllara geri dönülür. Nişancı ile eşi Sultan'ın evlenme hikâyeleri ve bundan sonra yıllar süren olaylar anlatma zamanıyla aktarılır. Daha sonra yeniden adadaki günlük hayata ve vaka zamanına dönülür.

Ara Kesit: 4. Bölüm'de, Baytar Cemil'in savaş yıllarında yaşadığı olaylar anlatma zamanıyla aktarılmaktadır. Bu olaylar, yıllarca sürmektedir.

II. Kesit: 5. Bölüm'de, Baytar Cemil'in adaya dönüşü ve akabinde olan olaylar vaka zamanıyla aktarılmaktadır. Zaman zaman Poyraz Musa'nın ve Baytar Cemil'in geçmişlerinin aktarılması için zamanda geriye doğru atlanmakta ve anlatma zamanı kullanılmaktadır. Vaka zamanına geri dönüldüğünde, adaya Girit'ten yeni bir grup gelir. Bu grubun başına gelenler, anlatma zamanıyla ve zamanda geriye doğru atlanarak anlatılmıştır. Kısa bir kesit olan bu bölümden sonra yeniden adadaki günlük yaşam vaka zamanıyla aktarılır. Grubun başındaki yaşlı adam, Musa Kazım Ağaefendi'dir. Ailesi ve diğer göçmenler ile adaya yerleşmesinin üçüncü gününde, artık bu çevreye alışmaya başlamıştır. Bundan sonra olan olaylar vaka zamanıyla aktarılırken, zaman yeniden belirsizleşmeye başlar. "Tanyeri ağarıncaya kadar", "gün batmadan", "sabahleyin erkenden" gibi zaman ifadeleri kullanılmakta, yer yer zamanda geriye doğru atlanarak anlatma zamanına geçilmektedir. Bu atlamalar, genellikle Poyraz Musa'nın ve diğer adalıların geçmişlerine yönelik kötü anıların aktarıldığı kesitlerdir. Bölüm, bu atlamalar dışında yoğun olarak vaka zamanıyla işlenmiştir. Bölümün sonunda Ağaefendi ile gelenlerin hepsi adadan ayrılmış sadece o ve ailesi burada kalmıştır.

> **Ara Kesit:** 6. Bölüm'de, Nişancı'nın yeni teknesi ile ilgili olaylar vaka zamanıyla aktarılmıştır. Zaman belirsiz olmakla birlikte, olayların tahmini olarak birkaç gün sürdüğü söylenebilir. 7. Bölüm'de, yine Nişancı ve teknesi ile ilgili bilgiler verilmekte ve olaylar üç gün sürmektedir. Vaka zamanı kullanılmıştır.

III. Kesit: 8. Bölüm, Kavlakzade Hacı Remzi'nin adaya gelmesi ve onunla ada halkı arasında bir çatışmanın başlamasıyla gelişmesi aktarılmaktadır. Hacı Remzi, adada kısa bir süre kalır. Olaylar vaka zamanıyla aktarılmaktadır. Yer yer zamanda geriye doğru atlanarak anlatma zamanına geçilmiştir. Hacı Remzi'nin gidişinden sonra olanlar, Abdulvahap Bey ile görüşme, Uso'nun adaya gelmesive adanın gündelik yaşamı vaka zamanıyla aktarılır. Bu olaylar, bir hafta kadar sürmektedir. Uso'nun kendi hikâyesi ve anlattığı destanlarda geçen olaylar, zamanda geriye doğru atlanarak anlatma zamanıyla ifade edilmiştir. Bazı destanlar çok eski oldukları için, zamandaki atlamaların yer yer yüzyıllar öncesine kadar gittiği gözlemlenmektedir.

> **Ara Kesit:** 8. Bölüm'ün 342-384. sayfaları arasında, Uso'nun anlattığı destan işlenmiştir. Bu kesit, ana metinde bir çatışmaya bağlanmamaktadır. Zaman çok belirgin olmamakla birlikte, en az bir yüzyıl öncesinden bahsedildiği tahmin edilmektedir. Fakiye Teyran'ın hikâyesi, onun gençlik yıllarında başlar ve yaşlanıp ölmesiyle son bulur. Bu süre, kırk-altmış yıl aralığında olmalıdır.

IV. Kesit: 9. Bölüm, adadaki günlük hayattan kısaca bahsedilmesiyle açılır ve Poyraz Musa önderliğindeki bir grup adalının, Ağaefendi'ye bir çiftlik aramaları maceralarıyla devam eder. Zaman belirgin olmamakla birlikte, aşağı yukarı bir

haftalık bir süreden bahsedildiği tahmin edilebilmektedir. İsmail'in bulunmasından sonra yer yer zamanda geriye doğru atlamalar yapılmış ve anlatma zamanına geçilmiştir. Adaya dönüş, kasabada ilerigelenleriyle konuşmaların yapılması gibi olaylar, vaka zamanıyla aktarılmıştır ve zaman belirsizdir. Bir sabah, doktorlar adaya gelir ve onlarla geçirilen birkaç günlük zaman, vaka zamanıyla aktarılır. Doktorların hikâyeleri de vaka zamanının kesilip anlatma zamanına geçildiği kesitlerle ifade edilmiştir.

Tanyeri Horozları

Tanyeri Horozları, Bir Ada Hikâyesi Dörtlemesi'nin üçüncü cildi olup, eserin ilk baskısı 2002 yılında Adam Yayınları bünyesinde yapılmıştır. Bu çalışmaya kaynak olan baskı ise YKY'ye ait 15. baskıdır[397]. Eser, diğer ilk ciltte olduğu gibi, yazarın ilk eşi Thilda Kemal'e ithaf edilmiştir. Tanyeri Horozları'nda artık adanın yaşam düzeni iyice oturmuştur. Merkez çatışmayı sağlayan devletler arasında gerçekleşen savaşlar ve antlaşmaların izleri devam etmektedir. Ancak bu merkez çatışma, yavaş yavaş adalıların hayatından uzaklaşmaya başlamıştır. Dörtlemenin ikinci cildinde görüldüğü gibi üçüncü cilt de bir ara kesit özelliği taşımakta, çatışmalar bir çözüme ulaşmamaktadır. 6 bölümden oluşan eser, 441 sayfa uzunluğundadır.

Olay Örgüsü-Okuma Birimleri

I. Kesit (Başlangıç Durumu): 9-59. sayfalar arasında ifade edilen 1. Bölüm, Süleyman'ın adaya perişan bir hâlde gelmesi ve bir köşede uyuyakalmasıyla açılmaktadır. Süleyman, Emir Sultan'ın düşmanı olan bir şeyhin adamıdır ve adaya Poyraz Musa'yı öldürmek için gelmiştir. O da bir çerkestir. Daha önce de Emir Sultan'ı öldürmeye çalışıp başarısız olmuştur. Bu olaylar sırasında, Emir Selahattin Sultan'ın padişah olacağı dedikoduları bütün Arabistan'da dolaşmaktadır. Ancak olaylar, çok farklı bir şekilde gelişir. Açlıktan ve yorgunluktan bütün gücünü kaybetmiş olan Süleyman'ın Poyraz'ı öldürmeye geldiğini herkes anlasa da, onu iyileştirirler. Süleyman da Poyraz'ı öldürmekten vazgeçerek adadan ayrılır. Hatta Poyraz Musa, Süleyman'ı baştan aşağı giydirerek onu Emir'in yanına uğurlar. Süleyman, bütün bu olanları Emir'e anlatacaktır. Süleyman'ın gidişinden sonra Poyraz bir gece Zehra'nın evinin önünde bekler ve şiddetli bir yağmura yakalandığı için kendisini kaybedecek hale gelir. Onu Zehra kurtarır. Poyraz Musa, daha sonra Musa Kazım Ağaefendi ile görüşür ve onu Girit'e geri yollamak için, eskiden komutanı olan mebusla görüştürmek istediğini söyler. Ankara'ya gider ve mebusla görüşürler; ancak mebus onların isteklerini reddeder, hatta bu isteğe çok kızar. Buradan İstanbul'a geçerler ve Ağaefendi'nin eski dostu Sait Rahmi Bey'le görüşürler. Sait Rahmi Bey de onları Yunan Sefiri ile tanıştırır.

[397] Kemal, Y. (2014). Tanyeri Horozları. İstanbul: YKY.

Sefir, Musa Kazım Ağaefendi'yi Girit'e bir şekilde geri gönderebilmek için elinden geleni yapacağını söyler.

II. Kesit (Çatışmaların Gelişimi): 60-176. sayfalar arasında ifade edilen 2. Bölüm'ün açılışında adaya bir tekne yanaşır. Bu tekneden inen adamlar, Poyraz Musa'nn yani Abbas'ın peşindedirler. Adadakiler, onları bir şekilde adadan yollar. Daha sonra Poyraz Musa ve Ağaefendi, adaya dönerler. Poyraz Musa ve Zehra, sonunda birbirlerine açılırlar. Bu olaylardan sonra, CHF'nin kasaba şubesinin açılış zamanı gelir. Adalılar, Kavlakzade'ye karşı büyük bir nefret duysalar da Atatürk'ün partisine olan saygılarından ötürü, bu açılışa katılırlar. Ancak kimse, Kavlakzade gibi asker kaçağı, kötü ve çıkarcı bir adamın CHF'nin kasaba şubesinin başına nasıl getirildiğini anlayamamaktadır. Bu olaylar sürerken, eserin ikinci cildinin sonunda adaya gelen asker kaçağı Hasan'a yeni bir kimlik çıkarmak için hazırlıklar başlar. Üzeyir Han'la yemekler yenir, bu arada korkup kaçan Hasan'ı bulmaya çalışırlar. O ise sürekli olarak Enver Paşa'nın kendisini asacağını düşünmektedir. Sonunda Hasan bulunur, bir süre sonra da Üzeyir Bey, Hasan'ın yeni kimliğini çıkartır. Hasan'ın evi için gerekli eşya ve malzemeler alınır ve ve adada günlük hayat yeniden eski seyrine döner. Bölümün sonunda zamanda geriye doğru atlanarak, Hasan'ın Sarıkamış'ta ve savaştan kaçtıktan sonra yaşadıkları aktarılmaktadır. Hasan, çok sevdiği Fadime ile nişanlanmasından bir süre sonra köye gelen jandarmaları fark edip yine kaçmak zorunda kalmıştır. Onun da arkasında kalan bir kadın olduğu böylece bildirilir.

Ara Kesit: 177-215. sayfalar arasında ifade edilen 3. Bölüm'ün açılışında, Arsen Usta ve ailesi adaya gelerek buraya yerleşirler. Artık adalıların balık tutmak için ihtiyaç duydukları olta takımlarını yapacak bir demirci ustaları da olmuştur. Arsen Usta ve ailesinin adaya yerleşmesini izleyen günlerde, Nişancı Veli Arsen Usta'yla birlikte kasabaya gitmek ister. Karısı Sultan'ı aramak için yeniden köyüne gidecektir ve güzel giysileri olmasını istemektedir. Nişancı Veli, yola çıkar. Bu sırada sahne, onun köyüne, Sultan'a ve Sultan'la birlikte çocuklarını bekleyen birkaç yalnız kadına döner. Zamanda geriye atlamalar yapılarak bu kadınların ve ailelerinin yaşadıkları anlatılır. Kadınlar, yıllardır savaştan dönecekleri umudundan ayrılmadan çocuklarını beklemektedirler. Aslında bu çocukların hepsinin ölüm haberleri çoktan köye ulaşmıştır. Ancak onlar, ölüm haberinden yıllar sonra evine dönen insanlar olduğunu bilmektedirler ve bu umtla yaşarlar. Nişancı Veli, sonunda köyüne gelir, Sultan'a kavuşur ve ona adadan bahseder. Köyden ayrılırlarken Sultan, giyimden ev eşyasına kadar her şeyini geride kalan ve çocuklarını beklemeye devam edecek olan kadınlara bırakır. Veli ve Sultan birlikte önce kasabaya gelirler ve Sultan'ın ihtiyaçları karşılanır. Nişancı'nın arkadaşı olan Hayri Efendi ve eşi ise onları bir süre evlerinde ağırlarlar.

216-250. sayfalar arasında ifade edilen 4. Bölüm'de, Nişancı ve Sultan adaya gelmişlerdir. Onların dönüşü şerefine büyük bir şölen düzenlenir. Aynı akşam Ağaefendi,

ruhsal bir çöküntüye girer. Girit'ten gelirlerken vapurda ölen karısını hatırlamıştır ve ekçilikten beklediği haberden de umudunu kesmiştir. Denize doğru yürür, onu Poyraz kurtarır. Ağaefendi birkaç gün sonra kendine geldiğinde, Poyraz'la birlikte İstanbul'a giderler ve hemen geri dönerler. Ağaefendi, gün geçtikçe kötüleşmektedir. Bu olaylar esnasında Poyraz da yine eski savaşları yer yer hatırlamakta, şahit olduğu vahşetin ortasında Zehra'nın da kaldığını, onun da öldürüldüğünü, Yezidi kızlarına yapıldığı gibi Zehra'nın memelerinin de kesildiği fantezisinden kurtulamamaktadır. Adada karamsar bir hava hakimdir. Bir süre sonra Ağaefendi'nin çiftliğine giderler. İsmail iyileşmiştir, çiftlik olağanüstü bir güzelliktedir. Arsen Usta da onlarla birliktedir ve Ağaefendi'nin çiftlik için istediklerini kaydetmekte, ölçüler almaktadır. Ağaefendi adaya tamamen iyileşmiş olarak döner. Büyük bir heyecan içindedir. Zehra ve Poyraz ise yeniden değirmende buluşurlar. Zehra, Poyraz'ın uzaklığından endişe etmektedir. Poyraz, içinde yaşadığı çatışmayı Zehra'ya anlatamaz. Zehra ve ablası Nesibe, babalarına sandıklarını açmak istediklerini söylerler. Girit'e gitseler de Poyraz'ın da onlarla geleceğine dair bir umutları vardır. Ağaefendi de her konuşmasında Poyraz'ı Girit'e götürmek istediğini söylemektedir. Ağaefendi, Girit'e geri dönecekleri konusunda ümidini yeniden kazandığı için sandıkların açılmasına izin vermez. Sandıkların dibinde iki kat altın vardır, bu altınlar daha sonra lazım olacaktır. Ağaefendi ise ölse de Girit'te gömülecektir.

251-297. sayfalar arasında ifade edilen 5. Bölüm, ailesiyle birlikte adaya yerleşmiş olan Hançerli Efe'nin, İncirli Koyak'taki şeftali ağaçlarının meyvelerinin ziyan olduklarını fark etmesi ile açılmaktadır. Efe, bölüm boyunca bu mahsülün toplanıp ihtiyaç sahiplerine dağıtılması, kalanının da satılması ve böylece adaya yeni bir gelir kapısı açılması işiyle uğraşır. Bu bölüm, adadaki günlük hayattan da bahsetmektedir. Destancı Uso'nun söylediği destanın adadaki etkisi, Uso'nun destancılık hakkındaki görüşleri ve adalıların yaşadıkları günlük olaylar aktarılmıştır. Bu olaylar esnasında adaya yine Poyraz'ı arayan bir adam gelir. Önceki gelenlerden biridir; ama bunu inkâr etmektedir. Adam adadan kaçar, bölüm ise Kavlakzade ile ilgili eleştirilerin yapılması, şeftalilerin toplanıp dağıtılması, Şükrü Bey için bir şölen verilmesi gibi olaylarla sonlanır.

III. Kesit (Çatışmaların Kuvvetlenmesi; Ancak Bir Çözüme Ulaşamaması): 298-441. sayfalar arasında ifade edilen 6. Bölüm'de, Ağaefendi ve kızları İstanbul'a giderek bir süre burada kalırlar. Ağaefendi'nin beklediği haber hâlâ gelmemiştir. Sait Rahmi Bey'in ve Yunan Sefiri'nin de işleri bozulmuştur. Hatta Sait Rahmi Bey, Ağaefendi ve ailesinin İstanbul'da olduklarını bilmesine rağmen şehirden ayrılır. Ağaefendi ve ailesi kasabaya döndüklerinde, Ağaefendi'ye yazılmış bir mektupla akrşılaşırlar. Adaya geri döndüklerinde ise mektubun, Ağaefendi'nin eski bir Yunan dostundan, büyük bir komutandan geldiği anlaşılmıştır. Ağaefendi, şimdi artık bu komutanın hapisten çıkıp, onu ve ailesini Girit'e aldıracağı günleri bekleyecektir. Ağaefendi'ye âşık olan Melek Hanım, Lena Ana, Poyraz ve diğerleri, Ağaefendi'nin geri dönüşüne hem şaşırır hem de üzülürler. Poyraz ve Zehra, Ağaefendi'ye

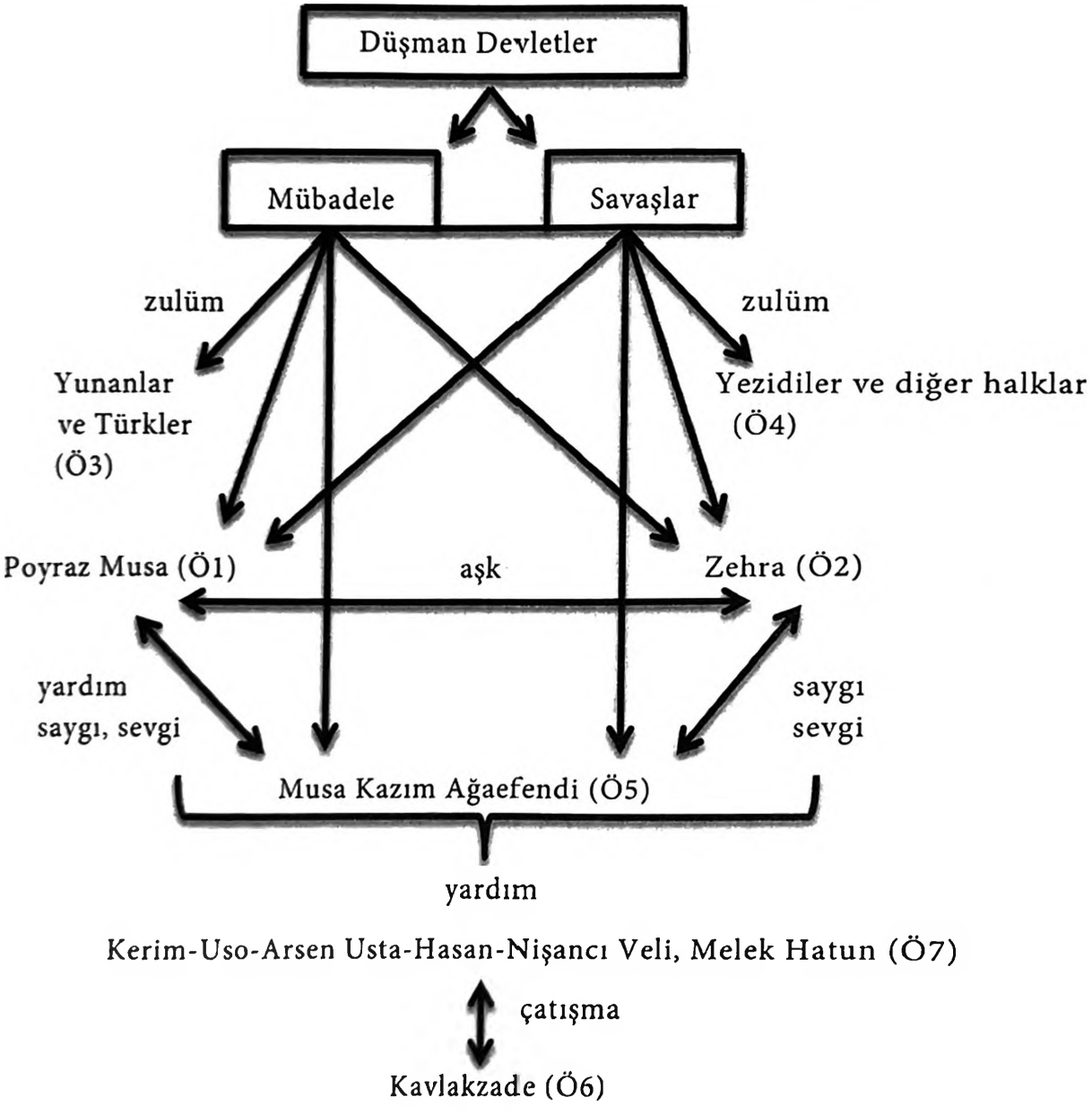
açılmamış olmakla birlikte onun Girit sevdasının, kendi sevdaları önünde bir engel olduğunu düşünmektedirler. Poyraz Musa, bu sorunun dışında bir de Yezidi katliamı sahnelerine takılıp kalmıştır. Zehra'yı her gördüğünde memeleri kesilmiş genç kızların can çekiştikleri o sahnelerle boğuşmaktadır. Zehra, onun bu durumuna bir anlam verememektedir. Adaya yerleşenlerden biri olan Şerife Hatun da bu katliamlara şahit olmuştur. Poyraz'la ikisi zaman zaman bu korkunç anılar üzerine konuşurlar. Adaya bir tekne dolusu insan gelir. Bu gelenler arasında bulunan Uzun Aziz, doktorların evlerinde çalışan kadınların eski bir kan davasının tarafları olduğunu hatırlar. Kadınları bu konuda konuşturmaya, onları birbirlerine karşı kışkırtmaya çalışır. Sonunda Nişancı Veli ve doktorlar olaya müdahale ederler. Adaya, "eski hayatlar" getirilmeyecektir. Kadınların çocukları, aralarında bir kan davası olduğunu hiçbir zaman öğrenmeyecektir. Nitekim çocukların babaları da kan davasını bırakmış ve cephede koyun koyuna şehit olmuşlardır. Aziz, bu uyarıları dinler, hatta çocuklara kol kanat gerer. Adaya yeni gelenler olur. Ada artık dolmuştur. Son gelenler, boş evlere yerleşmeye korkan göçmenlerdir. Mübadiller çoktan yerleşmiştir; bu göçmenler ise yerleşmeye çalıştıkları her yerden çıkarılmışlardır. Adadan da ayrılacaklarını düşünseler de adalılar onları evlere yerleştirir. Bu olaylarla eşzamanlı olarak adadaki kovanlar boşaltılır, ballar satılır ve günlük hayat devam eder. Abdülvahap Bey'in adamı olan Salih de adaya gelir. Burada bir dükkân açmaya karar verir. Her şeyin satılacağı bir dükkân açılır ve kasabanın ileri gelenleri de bu açılışa katılır. Poyraz'ın peşindeki adamlardan biri olan Kerim ise adaya gelip yerleşmiştir. Herkes onu tanır; ama o adaya daha önce de geldiğini inkâr etmeye devam eder. Hatta Poyraz'ı uyarmaya geldiğini, onun peşinde de adamlar olduğunu söyler. Adalılar, Kerim'i öldürmeyip, onu kollamaya karar verirler. Adanın çocukları, yeni gelen çocuklarla birlikte oynarlarken, adanın üst kesimlerindeki üzüm bağlarını keşfederler. Yeni gelenler de bağları talan eder. Adalılar bunu öğrendiklerinde çok kızarlar; ama yeni gelenlerin hepsinin üzüm yemekten ishal olmaları üzerine, bu insanlara kıyamazlar. Doktorlar, halka ishâlden nasıl kurtulacaklarını öğretir. Başlarında Karaca Elif'in olduğu yeni gelenler, yanlarında horozlar da getirmişlerdir. Adada tanyerleri açılırken horoz seslerinin duyulması, herkesi mutlu eder. Karaca Elif ve yanındakilere sonraki bağbozumları ve zeytin toplama işleri gibi görevler paylaştırılır. Kerim ve Poyraz arasındaki gerginlik devam etmektedir. Poyraz, bir gün Sarıkamış'la ilgili bütün kabuslarından aniden kurtulduğunu fark eder. Adanın bir okulu, okulda okuyan çocukları olur. Adanın bütün eksiklikleri tamamlanmış görünmektedir. Çok sert bir kış geçirilir, adadaki ağaçların hemen hepsinin kesilmesi gerekir. Adalılar, sonraki kışları nasıl atlatacaklarını düşünürken kaçak Hasan'ın aklına Kaba Ada'nın ağaçları ve keçileri gelir. Eser, Nişancı Veli ve Kaçak Hasan'ın Kaba Ada'da ağaçlar ve keçiler üzerine tartışmaları ile son bulur.

Metnin Temel Çatışmalar Şeması:

Dörtlemenin ikinci cildindeki dağınık yapı özellikleri, incelenen ciltte de görülmektedir. Her iki ciltte de çatışmalar çözülmemektedir. Bunun yerine, temel

karakterlerle ilgili bilgiler genişletilmekte, yeni yardımcı karakterlerin sahneye girmeleri sağlanmakta ve çatışma zenginleştirilmektedir. Eserin temel çatışması, yukarıda da belirtildiği gibi hâlâ devam etmektedir. Ancak karakterler, bu merkez çatışmadan uzaklaşma eğilimi göstermektedirler.

Savaş bitmiş, antlaşmaların neden olduğu büyük değişimler yaşanmış, artık yeni bir düzen kurulmuş, hatta bu düzen karakterleri mutlu etmeye başlamıştır. Kavlakzade, karşı özne kimliğinde yeni bir ilerleme kaydetmemektedir. Onun erk alanının genişlemesi, adayı etkilemez. İncelenen metnin merkez çatışması, önceki ciltlerdeki merkez çatışmayla aynı olmakla birlikte, Poyraz Musa'nın aşk ve ölüm arasında yaşadığı çatışma, eserin ikincil çatışması olarak tespit edilebilmektedir. Bu çatışma da merkez çatışmadan uzaklaşmayı kabul etmeyen tek karakter olan Ağaefendi'nin Girit'e geri dönme hayaline ve Poyraz'ın geçmişine bağlıdır.

Metnin temel anlatı izlencesi, çatışmalar bir sonuca bağlanamadığı ve eser bir ara kesit değeri taşıdığı için çözümlenememektedir. Tanyeri Horozları romanının Greimas'ın Göstergebilimsel Dörtgeni'ne göre incelenmesi de yine metnin açık bir yapıt olma özelliği nedeniyle mümkün değildir. Bu çalışmada, temel anlatı izlencesi ve Göstergebilimsel Dörtgen çözümlemesi sadece temel çatışmalar için uygulandığından, ikincil çatışmaların şematik incelemesinin yapılması gerekli görülmemiştir.

Sahıs Kadrosu-Kişilerin Oluşumları ve Özellikleri:

Birinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler: [Yunanlar ve Türkler (Ö3), Yezidiler ve diğer halklar(Ö4)], Poyraz Musa (Ö1)

İkinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler: Zehra (Ö2), Musa Kazım Ağaefendi (Ö5), Kavlakzade (Ö6),

Uzak Kişiler: Kerim-Uso-Arsen Usta-Hasan-Nişancı Veli, Melek Hatun (Ö7)

Birinci Dereceden Önemli Kişiler:

Özne Poyraz Musa: Poyraz Musa'nın adadaki konumu, adı konulmamış bir yönetici kimliğini taşımaktadır. Ancak bu, Poyraz Musa'nın kararları tek başına aldığı gibi bir anlama gelmemektedir. Musa, çok saygılı bir genç adam olarak şekillendirilmiş bir karakterdir. Adalılar, her yeni olayda beraber karar alırlar; ama bu kararlar alınırken Poyraz Musa'nın arandığı, onun da karar alınırken onlarla bulunması gerektiğini düşündükleri tespit edilebilmektedir. Her ciltte Poyraz Musa ile ilgili yeni bilgiler ortaya çıkmaktadır. Poyraz Musa, Erzurum'un Hınıs Kazası'nın Orsor Köyü'ndendir[398]. Poyraz Musa ile ilgili verilen bir karar, bu karakterin ruhsal bütünlüğü ile çakışmaktadır. Adalılar, aralarında konuşurlarken Poyraz Musa'nın 20-21 yaşlarında olduğuna karar verirler. İşlenen karakter, her ne kadar büyük travmalar yaşamış ve doğal olarak olgunlaşmış bir kişi olsa da eylemleri ve düşünceleri ile okurda henüz 20-21 yaşlarında biri olduğu fikrini yaratmamaktadır.

Poyraz Musa'nın etik değerlere olan bağlılığı bu ciltte de görülmektedir. Ağaefendi'yi yanına götürdüğü Komutan (mebus) onlara kızınca, Ağaefendi Poyraz'ın madalyası alınır diye korkar. Poyraz ise: *"Alamazlar, isterlerse alsınlar. Ne olacak alırlarsa? Ben kanımı madalya için dökmedim ki."*[399] der.

İncelenen ciltte Poyraz'ın ruhsal varlığı, tamamen Zehra ile olan ilişkisi üzerinden çözümlenmektedir.

> *"Poyraz, Zehra'yla bütünleşmişti. Onu bir an düşünmese kendisinden utanıyordu. Elini ayağını düşünmese olurdu ama Zehra'yı düşünmemek olmazdı. Bir an*

[398] Kemal, Y. (2014). Tanyeri Horozları. A.g.e., 64.
[399] Kemal, Y. (2014). Tanyeri Horozları. A.g.e., 46.

yöresinde olup biteni bile fark etmiyordu, uyurgezer gibi ortalıkta dolaşıyor, Zehra'yı görmek için olmadık sebepler yaratılıyordu. Adada da onun bu halini sezmeyen kalmamıştı. Poyraz'a bir şeyler olmuştu ya, o neydi?"[400]

Poyraz Musa'nın Zehra ile ilgili duyguları, Zehra'ya yönelik romantik düşüncelerle sınırlı değildir. Musa, incelenen cilt boyunca Zehra'yı katledilen Yezidi kadınları ile özdeşleştirmektedir. Zehra'yı düşünmeye başlamasının hemen ardından, her seferinde Dicle kıyısında memeleri kesilen ve ölüme terk edilen bu kadınlar gözlerinin önüne gelir. Bir süre sonra Zehra'yı görmek, Poyraz için bir işkence halini almaya başlar. Musa, şahit olduğu bu katliamlara müdahale edememiş olmasının vicdan azabını çekmektedir. Bu, bir çeşit yansıtma psikolojisi olarak değerlendirilebilir. Musa, Zehra'ya ulaşmak konusunda kendini cezalandırıyor gibidir. Zehra'yla buluşmalarında, Zehra'nın ona yakınlaşma çabalarında o hep memeleri kesilen kadınlar fantezisinin içinde kısılı kalmaktadır.

Poyraz Musa'nın elini kolunu bağlayan bir diğer olay da ilk ciltten beri devam eden "Poyraz'ın peşindeki adamlar" olayıdır. Musa, bu nedenle de Zehra'ya yaklaşmak ve kendini ondan uzaklaştırmak arasında gidip gelmektedir. Zehra'yla evlenir de bir gün bu adamlar tarafından öldürülürse, onu yalnız bırakacağının bilincindedir. Zehra'yı böyle bir yalnızlığa ve mateme itmeyi istememektedir.

Poyraz Musa ve Zehra'nın kavuşmalarındaki en büyük engel ise, Ağaefendi'nin Girit'e dönmek konusundaki ısrarıdır. Her ikisi de bu yaşlı adama olan saygıları ve büyük sevgileri nedeniyle ona, Girit sevdasından vazgeçmesini söyleyememektedirler. Hatta Poyraz, iç mücadelesine bir çözüm bulabilmek için Ağaefendi'yi Girit'e geri yollamanın yollarını da arar. Sanki Ağaefendi Girit'e gitse, Zehra'ya olan aşkı da çaresizlikten sona erecek, Musa da rahatlayacaktır. Ancak olaylar bu kolaylıkla gelişmeyecektir.

Böylece, Poyraz Musa'nın bu ciltte yaşadığı üç temel çatışma ortaya çıkmış olur. Bunlar, Poyraz'ın Zehra'ya olan aşkını bölen eski hatıralar, peşindeki adamlar ve Ağaefendi'nin kızlarını da alıp Girit'e dönme isteğidir.

İkinci Dereceden Önemli Kişiler

Bir Arzu Nesnesi Olarak Zehra: Zehra, eserin ikinci cildinde adaya gelmiş bir karakterdir. Sahneye çıktığı ilk zamanlarda, sessiz ve çekingen bir karakter özelliği gösteren Zehra'nın ruh hali, Tanyeri Horozları'nda farklılık göstermeye başlar. Poyraz'a karşı büyük bir aşk besleyen Zehra, şefkatli bir kadındır. Poyraz onu görmek için evin çevresinde dolaşırken fırtınaya yakalanır. Zehra onu görür ama babasının olayları anlamasını istemez. Babasına karşı saygıdan kaynaklanan bir çekingenlik duymaktadır. Ama Poyraz da onun için vazgeçilmezdir:

[400] Kemal, Y. (2014). Tanyeri Horozları. A.g.e., 224.

"Ölecek diyordu. Benim yüzümden ölecek. O ölürse ben de yaşar mıyım, ben de onun arkasından bir gün bile yaşayamam. (...) Şimdi şuradan kalkmalı, yağmurun, yıldırımların, parça parça denize düşen göklerin, şimşeklerin ardına düşmeli, kim ne derse desin, onun yanına varmalı, onu kucaklamalı, koluna girmeli, alıp evine götürmeli, soyundurup yatağına yatırmalı, sabaha kadar da başucunda beklemeli."[401]

Poyraz'ın suskunluğu, Zehra'nın daha dışa dönük davranışlar sergilemesine neden olur. Poyraz ona, iç mücadelelerini anlatamayınca Zehra, olayları kendi kendine çözmeye çalışır. Mezun olduğu İngiliz okulunda ona nasıl hamile kalınmayacağını öğretmişlerdir. Poyraz'ın bir çocuk sahibi olmaktan korktuğunu düşünüp ona bunu söyler. Poyraz'ı konuşturmak, onun düşüncelerine ulaşmak için elinden geleni yapar. Hatta Poyraz'ın savaş zamanında işlediği suçlar varsa onları da kabul ettiğini söyler. Poyraz'ı, masumları öldürmüş olsa da kadınlara tecavüz etmiş olsa da sevmektedir:

"Poyraz Musa, bu işte ne senin, ne de benim suçum var. Yalnız senin kimseye söylemediğin, seni insanlığından utandıran bir derdin var. Kendine bile söylemediğin bir derdin mi var, savaşta çok mu insan öldürdün, çok mu çocuk kestin, çok mu kadınların ırzına geçip sonra da kadınları, kızları mı öldürdün, bana sarılırken beni bırakıp kaçıyorsun, benden utanıyor, korkuyor musun, bana bunu söyleyeceksin. Yüz kızın ırzına geçip ardından da yüzünü de parça parça ederek öldürmüşsen, bundan da utanıyorsan, sen bensin, ben senim, söyle bana utandığın derdi birlikte utanalım. İçindeki dert altından kalkılmayacak bir acıysa ikimiz birden taşıyalım. Taşıyamayacağımız kadar ağır bir acıysa birlikte ölelim. Sana yazık, bana da yazık, tek başımıza çekmeyelim bu acıyı. Söyle bu derdini Poyraz bana, kurban olsun Zehra sana."[402]

Zehra, idealize edilmiş bir kadın figürüdür. Babasına, kardeşine ve Poyraz'a olan sevgisi çok derindir. Melek Hatun, Lena Ana ve diğer adalılara karşı da büyük bir sevgi ve şefkat beslemektedir. Poyraz'a olan aşkını uzun süre içinde saklar. Sessiz, sakin bir karakterden tutkulu bir karaktere dönüşümü, bu aşk hikâyesi nedeniyle gerçekleşmektedir.

Akıl Hocası Musa Kazım Ağaefendi: Ağaefendi, nehir serinin merkez çatışmasının etkilerini üzerinden atamayan bir karakterdir. Adalıların hepsi, Mübadele ile ilgili olarak bir süre eleştiriler yapmış, çektikleri acıları birbirleriyle paylaşmış; ama bir süre sonra yeni bir gündelik hayata dönerek rutin yaşama geçmişlerdir. Ağaefendi ise Girit'ten ayrılma travmasını bir türlü üzerinden atamamıştır. Karakter, tekrara giren düşüncelerini durmadan yinelemektedir. Ankara'ya gitmeden önce Girit'e dönme ümidi artınca şunları söyler:

---

[401] Kemal, Y. (2014). Tanyeri Horozları. A.g.e., 31.
[402] Kemal, Y. (2014). Tanyeri Horozları. A.g.e., 317-318.

"Ben sefirle Yunanca konuşurum. Benim Yunancamı duyan sefirin isterse yüreği taştan olsun, ipek gibi yumuşar. Belki de adımı duymuştur. Bizim maceramızı benim ağzımdan işitenin yüreği demir olsa acından erir de gider. Bizim başımıza geleni insanlık kabul edebilir mi? Yurdunu, yuvanı, dedelerinin mezarını bırak da bu yaşta tanımadığın bir ülkeye, cenderede yaşa. Buna Allah razı olur mu, insan olan insanın vicdanı bunlara, bizim çektiklerimize yüreği dayanabilir mi? Amenna ben Türküm, Müslümanım, bundan başka da bir suçum var mı? Ben ne yaptım Yunanistan'a, ben ne yaptım Türkiye'ye? (...) Bu işi başımıza Mustafa Kemal Paşa'yla Venizelos getirdi, diyorlar. Yok, yok, yalan, bu işi başımıza Avrupa medeniyeti getirdi."[403]

Ağaefendi, Girit'e olan bağlılığını bazen kızlarına bile anlatamamaktadır. Poyraz Musa'nın eski komutanı olan mebusla yaptığı konuşmada da Girit'e olan özlemi yanlış anlaşılır. Mebus, Ağaefendi'nin vatanseverliğini sorgular. Ağaefendi, Türk kimliğini reddetmemektedir; o, etik nedenlerle bu noktaya gelmesini hazmedememiştir:

"Tabii ki öz vatanım burası. Ben yüksek tahsilimi İstanbul'da yaptım. Biz yüzlerce yıl hiçbir zaman öz vatanımızı unutmadık. Dilimizi, dinimizi, Türklüğümüzü de unutmadık. Yalnız, muhterem kumandanım, biz bu sefer savaşsız yenildik. Bu bizim çok ağırımıza gidiyor. Köpek gibi kovulduk."[404]

Poyraz, Ağaefendi'nin aslında sert bir kişiliği olduğunu, mebusla yapılan konuşmada fark eder. Ağaefendi, öfkelenmiş olmasına rağmen büyük bir soğukkanlılıkla olayları kontrol altına alır. Onun bu soğukkanlılığı da mebusu iyice sinirlendirecektir. Poyraz, bu sahnede Ağaefendi'nin çok uzun yaşayacağını ve Girit'e geri dönmekten asla vazgeçmeyeceğini de anlamıştır[405].

Ağaefendi, bu ciltte de yazarın iç sesi olarak görev almaktadır. Doğayı, insanları ve hayvanları sevmekle ilgili düşünceleri de bunun örneğidir.

"Yalnız atları, denizi sevmek marifet değil, kurdu kuşu, yerdeki karıncayı, petekteki arıyı, dünyada ne var ne yoksa, taşı toprağı, esen yeli, kayan yıldızları, her şeyi, her şeyi taa iliklerine, taa yüreğinin köküne kadar seveceksin. Dünyayı okşamaya doyamayacaksın."[406]

Ağaefendinin doğa sevgisinin bir diğer örneği de İsmail'e emanet ettiği çiflikte yapılan değişiklikleri gördüğünde kızmasıdır. İsmail, burada akan bir pınarın yatağını genişletmiş ve oluşan havuza balıklar koymuştur. Ağaefendi ise pınarın eski haline getirilmesini

---

403 Kemal, Y. (2014). Tanyeri Horozları. A.g.e., 38.
404 Kemal, Y. (2014). Tanyeri Horozları. A.g.e., 43.
405 Kemal, Y. (2014). Tanyeri Horozları. A.g.e., 50.
406 Kemal, Y. (2014). Tanyeri Horozları. A.g.e., 232.

isteyecektir; çünkü doğa orada bir havuz ve balıklar istemiş olsalardı, o havuz doğal olarak orada zaten bulunacaktır. İnsanın doğaya müdahale etmemesi gerekmektedir[407].

Karşı Özne Olarak Kavlakzade: Sadece bir asker kaçağı değildir. Hançerli Efe'nin söylediklerine göre, aynı zamanda çete kurup Yunan tarafına geçmiş bir kişidir. Çok adam öldürmüş, çok köy yakmıştır. Mustafa Kemal savaşı kazandığındaysa düze inmiş, kırmızı bayrağı çekmiş ve Mustafa Kemal Paşa'yla beraber Yunan'ı denize döktüğünü söylemiştir. Herkes ona inanmıştır[408].

Adalılar, Kavlakzade'ye karşı çıkmayı, Mustafa Kemal'e karşı olmak gibi algılamaktadırlar: "*Mademki Gazi Mustafa Kemal Paşa onu reisliğe münasip görmüştür, partiyi de Mustafa Kemal Paşa kurmuştur. Bu adam da bize mektup yazarak davet etmiştir, bizler de Gazi Mustafa Kemal'in mübarek, hem de gül hatırı için partinin küşadına gitmek mecburiyetindeyiz.*" (Doktor Salman Sami)[409].

Kavlakzade, Yaşar Kemal'in diğer eserlerinde görülen karşı öznelerin hiçbirine benzememektedir. Kavlakzade yaratılırken onun bir karşı özne olabilmesini sağlayacak derinlikte bir ruh tasviri yapılmamıştır. Yine yazarın diğer tüm eserlerinin aksine Kavlakzade veya Şeyh gibi karşı özne rolünü oynayan kişilerin hiçbiri, asıl çatışmanın içerisinde önemli roller oynayabilecek boyutlarda kişiler değildir. Bir Ada Hikâyesi Dörtlemesi'nin gerçek karşı özneleri, düşman devletlerdir.

Uzak Kişiler

Yardımcı Kişiler: Kerim-Uso-Arsen Usta-Hasan-Nişancı Veli: Hasan, Asker kaçağı olduğu için, Enver Paşa'nın kendisini astıracağından korkmaktadır. Poyraz Musa ve diğerleri onu kurtarmak için ne kadar çabalasalar da Hasan, içindeki korkuyla boğulmuş hâldedir. Hatta bir ara, adalılardan kaçarak Kaba Ada'ya sığınır. Burada ikircikli bir ruh hali içinde kalakalır:

> "*Telaşlandı, eli ayağına dolaştı, motor durdu, tekne gitti düzlüğe vurdu, yanaştı, Hasan bunun farkında olmadı. Kaça kaça dünyanın öteki ucuna geldim. Buradan sonra nereye gideceğim. Belki Hüsmen hükümete, beni asmasınlar diye para verir. Dediğine göre onun pahalı gavur altınları varmış. Birden, herkesten umudunu kesiyor, sonra hiçbir sebep bulamadan bir umuda kapılıyor, akaryakıtının kıyıya kadar kendini götüremeyeceğini anlıyor, sonsuz bir karanlığa gömülüyor, ardından da sevinç içinde, asılmaya giderken kendisine, Allah rahmet eylesin, mekânını cennet*

[407] Kemal, Y. (2014). Tanyeri Horozları. A.g.e., 233.
[408] Kemal, Y. (2014). Tanyeri Horozları. A.g.e., 90.
[409] Kemal, Y. (2014). Tanyeri Horozları. A.g.e., 91.

eylesin, diyen paşayı anımsıyor, içi sevinçle, aydınlıkla doluyordu. Dünya iyi, güzel insanlarla dolu."[410]

Arsen Usta ise, adaya yeni gelenler arasında olan bir demirci ustasıdır ve adaya kasabadan gelmiştir. Arsen Usta, adalıların ihtiyaç duydukları oltaları yapacaktır. Arsen Usta, adaya gelen diğer kişilerin aksine resmi işlerini bitirip buraya ulaşmıştır. Evini almıştır, adada neler yapacağını önceden planlamıştır. Savaş zamanında yaralanıp bu adaya geldiğinde, kilisede iyileştirilen askerlerden birisi olan Arsen Usta, adaya o zamandan beri yürekten bir sevgi beslemiştir. Aslında Toroslar'dan bir kasabada dünyaya gelmiştir. Sekiz yaşından beri demircilikle uğraşmaktadır. Birinci Dünya Savaşı'nda yaralandıktan sonra önce kasabasına gelmiş, burayı bomboş bulunca İstanbul'a giderek bir olta ustasının yanında çalışmaya başlamıştır. Askerliğini yaparken de yaralanıp adaya getirilmiş ve bir gün burada yaşayacağına yemin etmiştir.

Nişancı Veli, karısı Sultan'ı bulunca onu adaya götürmek ister. Sultan ve köylüler ise onun kendi köyünden ayrılmak konusunda bu kadar kararlı olmasına şaşırırlar. Ama Nişancı Veli, kendisini artık tamamen adalı olarak görmektedir:

"'Dönmeyeceğim,' dedi Nişancı. 'Dönüp de burada ne yapayım, babamın, anamın mezarları burada, burada güle güle kalsınlar. Onlar benden ekmek istemiyorlar su istemiyorlar. Sen adayı bir görsen, Allah'ın yeryüzüne koyduğu bir cennet. Cennetin tıpkısı. (...) Denizi dersen bir yumuşak, bir yumuşak. Rüzgarları, dalgaları, fırtınaları Karadeniz gibi, öteki denizler gibi deliren, kuduran, dalgaları kavak boylarını aşan denizlerden değil. Bizim adanın denizi, balıkçıların dediği gibi çok uslu bir deniz. Bu deniz çoğunlukla öyle durgun, öyle durgun olur ki karıncalar su içebilir.'"[411]

Uso, bir karakterden ziyade bir zihniyetin temsilcisidir. Adaya geldiği bir önceki ciltten itibaren de zihniyet temsilcisi görevini sürdürür. Çatışmalardan uzakta olmasına rağmen, kültürel kodların ifadesi açısından önem arz eden bir karakter olan Uso, eserin ikinci cildinde olduğu gibi bu ciltte de aslında yazarın destancılık/âşıklık ile ilgili düşüncelerinin ifade aracıdır:

"Dengjbeg Uso'nun yüreğinde bu gece sabaha kadar yarattığı destanın mutluluğu vardı. Bu destanı öğrenen her dengjbeg, destanı söylediği her yerde destana yeni şeyler katacaktı, onu dinleyenlerin katkısıyla. Eski destanları yürekten dinleyenler karşısında ne söylemişse destanı o kadar güzelleştiriyordu ya kendi yarattığı destanı diyar diyar dolaşarak, dolaştığı her yerde yeniden yaratarak, sonunda destanı ne kadar güzelleştirecekti. Bu öfkeli destanı yarattığından ötürü yüreği bir sevinçten, mutluluktan cennete dönüşüyor, öbür cehennemin ortasında kavruluyordu.

[410] Kemal, Y. (2014). Tanyeri Horozları. A.g.e., 115.
[411] Kemal, Y. (2014). Tanyeri Horozları. A.g.e., 209.

Kavrulmasın da ne yapsın, destanını dinleyecek, insanları alıp başka diyarlara götürecek hiç olanak yoktu ki. Hemen bu adadan çıkıp yollara düşmek, taaa memlekete kadar yeni destanı bütün insanlara söylemek... (...) Benim kılamımı Türkçe söyleyen bir Türk dengjbeji olsa kim bilir nasıl söyler, nasıl güzelleştirirdi benim kılamımı. Baytar'ın dilinden bu kadar sevmişlerse benim kılamımı, kim bilir, Türk dengjbejinden dinleseler ne kadar severlerdi"[412]

Uso, bir etnik kimliğe sahip olmakla birlikte, bu gibi kimliklerin ötesinde yaşayan bir karakterdir. Yukarıda alıntılanan parçada da Uso'nun birbirini besleyen kültürlere olan hayranlığı ifade edilmektedir.

Kerim de Uso gibi bir karakterden çok bir zihniyetin temsilcisidir. Poyraz'ın peşindeki adamlardan biridir, kim olduğunun bilindiğinin de farkındadır; ama adadan ve Poyraz'dan ayrılamaz. Türlü yalanlar söyleyerek adada kalmaya çalışır. Yanında da karısı bulunmaktadır.

Melek Hatun, Musa Kazım Ağaefendi'ye âşık olmuştur. Ağaefendi de ona âşıktır. Melek Hatun, eserin ilk cildinde sahneye çıkmış bir karakterdir. Onun karakter çözümlemesi için gerekli bilgi bulunmamakla birlikte, çok güzel bir kadın olduğu, olağanüstü hassasiyette bir ruh haline sahip biri olduğu tespit edilebilmektedir.

Mekân

Panorama

Eserin ana mekânı olan Karınca Adası dar bir mekân olduğu için, incelenen ciltte, önceki ciltlerde anlatıldığı kadar işlenmiştir. Adanın iklimi ile ilgili daha ayrıntılı bilgiler ise Tanyeri Horozları'nda bulunmaktadır.

Eserde, pek çok Çerkes karakter bulunmaktadır. Bu karakterlerin, önceki ciltlerde de Kafkasya'dan özlemle bahsettikleri tespit edilmiştir. Kafkasya tekrar tekrar anılan bir ütopik mekân olarak göze çarpmaktadır. Eserin öznesi Poyraz Musa da hiç görmediği Kafkasya'dan bahseder:

"Efendim, benim dedem öldüğünde doksan beşi geçmişti. Ben, kendimi bildim bileli, dedem Toroslar'a Kafkaslar'dan gelmişti, Toroslar da bir cennetti, dedem ölünceye kadar bize, masal anlatır gibi Kafkasya'yı, Kafkasya'nın atlarını, pınarlarını, insanlarını, çiçeklerini, kuşlarını, insanlarının yiğitliklerini, ille de pınarların yörelerinde açan yabangüllerini, dağlarda sarayı bulunan kuşların padişahı Anka

[412] Kemal, Y. (2014). Tanyeri Horozları. A.g.e., 263-264, 266.

Kuşu'nu bir masal, bir destan gibi anlatır, Dağıstan türküleri söylerdi. Ölürken de son sözleri, aaah Kafkas, aaah Dağıstan oldu."[413]

Sarıkamış ve savaşın yaşandığı diğer mekânlar da eserde yeniden işlenmektedir. Eserin bir diğer önemli mekânı ise Girit'tir. Ağaefendi, Girit'ten bir türlü vazgeçmediği için, hemen her konuşmasında Girit'ten ve Girit'in güzelliklerinden bahseder. Eserde bahsedilen bir diğer mekân da Yaşar Kemal'in romanlarının çoğunun ana mekânı olan Çukurova'dır. Poyraz Musa, küçüklüğünde Çukurova'da yaşamıştır. Hayatının o yılları, Çukurovalı pek çok çocuğun da şahit olduğu olaylarla geçmiştir. Yılanların çiftleşme mevsimleri, deri değiştirme zamanları bunlara örnektir ve yine yazarın diğer eserlerinde de görülen sahnelerdir.

Dekor

İstanbul'daki bazı mekânlar da eserde bulunmaktadır. Pera Palas, Kuzguncuk İskelesi, Beyoğlu gibi yerlerin adları geçmektedir. Poyraz Musa ve Ağaefendi, İstanbul'da dolaşırken: *"Bir caddeye düştüler, yan yana yapılmış bir sinagogun, bir kilisenin, bir caminin önünden geç*[erler]."[414] İstanbul, ayrıntılı olarak tasvir edilmemiş olsa da çok sevilen ve beğenilen bir mekân olarak eserde yer almaktadır.

Poyraz Musa küçüklüğünü geçirdiği yerleri Zehra'ya anlatırken, sahip oldukları karpuz tarlasındaki çardaktan bahseder. Bu mekân, aynı zamanda bir yaşam tarzının özetidir:

"Ben çocukluğumda, bizim karpuz tarlasını, gece gündüz, tek başıma beklerdim. Karpuz tarlası akarsuyun kıyısındaydı. Çardak dört uzun direğin üzerindeydi. Çardağın üstü yeşil çam dallarıyla örtülmüştü, çamların altındaki tahtaların üstünde yatağım seriliydi. Gece uyumaya çardağa uzun merdiveni dayayarak çıkar, merdiveni de yanıma çeker, yatağımın yanına uzatırdım."[415]

Nişancı Veli'nin de karısı Sultan'a adada yaşadığı evden bahsettiği bir sahne bulunmaktadır:

"Bir ev verdiler bana saray gibi. İki katlı. Tavanı da deniz tasvirli. Deniz tasvirinin üstünde de çiçekler, bilinmeyen bir cennetten getirilmiş çiçekler. Sabahleyin gözlerimi açıyorum, çiçekleri görüyorum."[416]

Nişancı Veli, yukarıda alıntılanan parçadan da anlaşılacağı gibi, adaya en kolay uyum sağlayan karakterlerden birisidir. Mübadele ve göçler, Nişancı'nın hayatını değiştirmiş olsa da o bu yeni yaşamı ve yeni mekânı sevmektedir.

---

413 Kemal, Y. (2014). Tanyeri Horozları. A.g.e., 48.
414 Kemal, Y. (2014). Tanyeri Horozları. A.g.e., 53.
415 Kemal, Y. (2014). Tanyeri Horozları. A.g.e., 79.
416 Kemal, Y. (2014). Tanyeri Horozları. A.g.e., 209.

Peyzaj

Adanın peyzajına dair özellikler, önceki ciltlerde de örneklendirilmiştir. İncelenen ciltte, peyzajda bir değişiklik olmaz; ancak ürünlerin yetişmesi ve toplanması gibi doğal süreçten kaynaklanan görüntü değişiklikleri bulunmaktadır. Adanın peyzaj özellikleri, bir hususta ortak noktaya sahiptir. Adanın pek çok cinsten meyve ağaçları, asma bahçeleri, zeytin ormanları vardır ve bunların hepsi de beklenenin üzerinde ürün vermektedir. Ürünler ortak kullanılmaktadır, fazla olanlar satılmakta ve ada için gelir elde etmek için kullanılmaktadır.

Zaman

I. Kesit: 1. Bölüm, Süleyman'ın Karınca Adası'na ulaşmaya çalıştığı bir gece vakti başlar. Süleyman, sabaha karşı adaya ulaşır ve üç gün boyunca kendini bilmeden yatar. On gün sonra kendine tamamen gelir, birkaç gün sonra da adadan ayrılır. Poyraz Musa'nın fırtınaya yakalandığı gece ve bundan sonra olanlar da iki gün kadar sürmektedir. Birkaç gün sonra Musa ve Ağaefendi'nin Ankara'ya gitmeleri ve burada mebusla görüşmeleri, yazarın bütün eserleri içerisinde net bir zaman dilimine işaret edern yegâne olaydır. Saat on birde mebusla görüşür, refüze edilince aynı gün İstanbul'a gitmek için trene binerler ve ertesi gün trenden inerek Pera Palas'a yerleşirler. İstanbul'da yaşanan olaylar da tahmini olarak üç gün sürmektedir. Bütün olaylar vaka zamanıyla aktarılmış, bir sahnede Poyraz Musa'nın dedesini hatırlaması ile anlatma zamanına geçilmiştir.

II. Kesit: 2. Bölüm'ün başında, adaya yanaşan tekneden inen adamlar, bir gün kadar süren bir zaman dilimi boyunca Poyraz'ı soruştururlar ve adadan ayrıldıklarında da açıkta bulunan bir vapurda birkaç gün beklerler. Daha sonra Poyraz Musa ve Ağaefendi'nin adaya dönmeleri ve akabinde gerçekleşen günlük olaylar aktarılır. Vaka zamanı kullanılmıştır; ancak zaman unsuru oldukça belirsizdir. Hasan, asker kaçağı kimliğinden kurtulmak için Sarıkamış'ta olanları aktarırken anlatma zamanı kullanılmıştır. Hasan daha sonra adadan kaçar, Kaba Ada'da bir gece geçirir ve ertesi gün Karınca Adası'na geri döner. Hasan'ın iç mücadelesinin aktarıldığı kısımlarda yer yer anlatma zamanı kullanılmıştır. Kasaba'daki CHF şubesinin açılışı vaka zamanıyla aktarılır ve bir gün kadar sürer. Aynı günün akşamı, Üzeyir Han'la yemek yenmesi de vaka zamanıyla aktarılmaktadır. Sahne adaya geri döndüğünde, burada yaşanan olaylar vaka zamanıyla aktarılır ve üç gün sürer. Bundan sonra zaman unsuru yeniden belirginliğini yitirmeye başlamaktadır. "Her gün", "sabahleyin" gibi belirsiz ifadeler kullanılmaktadır. Hasan'ın Sarıkamış anıları, anlatma zamanıyla aktarılır. Bu olaylar, Hasan'ın köyüne dönüp Fadime'ye âşık olmasına ve onunla

nişanlanmasına kadar sürer. Zaman belirsizdir. Bir gün köye jandarmaların gelmesi ve Hasan'ın kaçması da yine anlatma zamanıyla aktarılmıştır.

Ara Kesit: 3. Bölüm'de, Arsen Usta'nın adaya gelmesi ve yerleşmesi olayları, vaka zamanıyla aktarılmıştır. Olaylar, birkaç hafta sürmektedir. Nişancı Veli, kendine yeni kıyafetler alıp üç gün süreyle adada dolaşır, sonra karısını bulmak için yola çıkar ve bu olaylar yaklaşık bir hafta kadar sürer. Vaka zamanı kullanılmıştır. Sahne, köye döndüğünde Sultan ve diğer kadınları günlük yaşamları vaka zamanıyla aktarılmıştır. Nişancı Veli ve Sultan'ın buluşmaları, vapura binip kasabaya gelmeleri ve kasabada bir süre kalmaları da tahmini olarak bir hafta sürmektedir. Bu olaylarda da vaka zamanı hakimdir.

4. Bölüm'de, Nişancı Veli ve Sultan'ın adaya gelmelerinden sonra olan olaylar vaka zamanıyla aktarılmaktadır. Verilen şölende Girit özlemi büyüyen Ağaefendi, üç gün boyunca hasta yatar. Bundan sonra da iki-üç günde bir ona bir mektup gelip gelmediğinin kontrol edildiği bildirilmektedir. Zaman unsuru yeniden belirginliğini kaybettiğinde, Poyraz'ın Zehra ve Yezidi katliamı çatışmaları işlenmektedir. Ağaefendi'nin çiftliğine gidilmesi ve burada üç gün geçirilmesi de yine vaka zamanıyla aktarılmıştır. Adaya geri dönülür ve Poyraz Musa ve Zehra etrafında gelişen olaylar vaka zamanıyla birkaç gün boyunca sürer. 5. Bölüm'de, Hançerli Efe'nin adada yaşadıkları ve adanın şeftalileri ile ilgili yapılan işler vaka zamanıyla aktarılmaktadır. Uso'nun destanı da yine vaka zamanıyla aktarılmaktadır. Onun destanları, hep akşam saatlerinde başlayıp sabaha kadar sürmektedir. Poyraz'ın peşindeki adamlardan birinin yeniden ortaya çıkması ve adalıların bu adamı üç gün boyunca aramaları vaka zamanıyla aktarılmaktadır. Adadaki günlük hayat, zaman unsuru belirsiz olarak vaka zamanıyla aktarılmıştır.

3. Kesit: 6. Bölüm, Ağaefendi ve kızlarının İstanbul'da geçirdikleri yaklaşık bir haftalık sürenin vaka zamanıyla aktarılmasıyla başlamaktadır. Aile, bundan sonra adaya geri döner, adaya yeni gelenler olur, günlük olaylar yer yer netleşen; ama çoğunlukla silik olan zaman ifadeleriyle ve yine vaka zamanıyla aktarılır. Poyraz'ın ve Şerife Hatun'un Yezidi kıyımı ile ilgili anıları aktarılırken zamanda geriye doğru atlamalar yapılmıştır. Yeni gelenlerin adaya alışma sürecinde başlarına gelenler, adada bir okulun açılması ve diğer olaylar da vaka zamanıyla aktarılır ve sonunda kış gelir. Kışın çok şiddetli olması, yeni bir çatışma unsuru olarak ortaya çıkar. Olaylar baharın gelmesine kadar sürer ve vaka zamanı ile aktarılır. Bölümün sonunda Nişancı Veli ve Kaçak Hasan'ın Kaba Ada'da geçirdikleri birkaç saat, diyalog ve vaka zamanıyla aktarılmıştır.

Çıplak Deniz Çıplak Ada

Birinci baskısı, 2012 yılında YKY bünyesinde yapılan eser, dörtlemenin son cildi olup 267 sayfadan oluşmaktadır. Bu çalışmaya kaynak olan baskı ise, yine aynı yayınevine ait olan ikinci baskıdır[417]. Eser, bölümlere ayrılmamıştır. Bölüm numaralandırması yerine, çift boşlukla ayrılmış paragraflar bulunmaktadır; ancak bunların çoğu birbirlerine bağlı ve sıralı paragraflardır. Bu nedenle ve çalışmanın kolaylaştırılması amacıyla araştırma içerisinde bölümler, araştırmacı tarafından ayrılmıştır.

Olay Örgüsü-Okuma Birimleri

I. Kesit (Başlangıç Durumu): 7-35. sayfalar arasında ifade edilen 1. Bölüm'de, Kerim ve Peri Karınca Adası'ndan kaçmış, Hayırsız Ada'ya ulaşmışlardır. Kerim, Poyraz'ın peşinde olmasına rağmen aslında onu öldürmek konusunda istekli değildir. Peri de onun bu kovalamacaya dahil olmasından dolayı huzursuzdur. Peri ve Kerim, birbirlerine büyük bir aşkla bağlıdırlar. Hayırsız Ada'da bir süre konaklarlar; ancak yemekleri bitince Karınca Adası'na geri dönmek zorunda kalırlar. Onları Nişancı Veli karşılar.

II. Kesit (Çatışmaların Gelişimi): 35-51. sayfalar arasında işlenen 2. Bölüm'de, Ağaefendi'nin kızları Nesibe ve Zehra, adadan ayrılmayı istememekte, babalarının Girit sevdasına katılmamaktadırlar. Genç kadınlar, bir yandan da babaları ve Melek Hatun'un birbirlerine karasevda bağladıklarını; ama birbirlerine olan saygılarından bir türlü birbirlerine açılamadıklarını da bilmektedirler. Nesibe ve Zehra, Melek Hatun'la konuşurlar. Zamanda geriye doğru atlanarak, Ağaefendi'nin ilk eşi ile olan aşk macerası aktarılmıştır. Vaka zamanına geri dönüldüğünde Melek Hatun, Ağaefendi'ye olan aşkını ancak menekşelerin açtığı gün gelince ve Ağaefendi menekşe kokularıyla büyülendiğinde söyleyecektir. Kadınlar, Ağaefendi'nin yanına giderler. O ise Kadri Kaptan'a keklik ısmarlamıştır ve o günün akşamında bir şölen verilecektir.

51-63. sayfalar arasında ifade edilen 3. Bölüm'de, Ağaefendi'nin Yunanistan'daki arkadaşından kötü haberler gelmiştir. Girit'e dönme hayalleri artık yavaş yavaş silinmektedir. Adalılar, şölen kurup konuşurlar. Ağaefendi'nin arkadaşından, Lena Ana'nın Mustafa Kemal'i görmek için Ankara'ya gitmeye kalkmasından duyulan endişelere kadar pek çok konu hakkında konuşulur. Poyraz Musa, Lena Ana'yı Ankara'ya götürmek istese de Lena Ana bu konuda sessiz kalır. Musa ve Nişancı balığa çıkarlar; Nişancı Veli, Musa'ya Kerim ve Peri'nin aslında iyi insanlar olduklarından bahseder. Kerim'e bir tekne almaya karar verirler.

63-77. sayfalar arasında ifade edilen 4. Bölüm'de, Musa Kazım Ağaefendi, Girit'te arkasında bıraktığı çiftliği, atları ve bunları emanet ettiği yardımcısı Niko'yu herkese

[417] Kemal, Y. (2012). Çıplak Deniz Çıplak Ada. İstanbul: YKY.

anlatmaktadır. Ancak Zehra ve Nesibe, bu gencin Ağaefendi'nin hatırlamak istediği gibi kahraman biri olmadığını bilmektedirler. Ağaefendi, kâh Niko'nun büyük bir kahramanlıkla atları ve çiftliği korumaya devam ettiğine inanmakta, kâh öldürüldüğünü düşünüp üzülmektedir. Ağaefendi, yaşadığı iç çatışmayı adadaki yaşlı bir ağaca yönlendirmiştir. Bir önceki ciltte anlatılan ağır kışta adanın ağaçlarının hemen hepsi kesilince, Ağaefendi bu yaşlı ağacın da kesilmesi ihtimaline üzülmeye başlamıştır. Sürekli olarak ağaca gitmekte ve onunla konuşmaktadır. Ağaefendi, bir yandan da atları özlemeye devam etmektedir. Poyraz'la birlikte Urfa'ya gidip Arap atları satın almayı istemektedir. Ancak Poyraz'ın Çukurova'ya gitmesi, ölümü demektir. Şeyhin adamları onu orada daha rahat bulacaklardır.

77-108. sayfalar arasında ifade edilen 5. Bölüm'de, Ağaefendi ve Poyraz Musa, Topal Ali Çavuş'un köyüne giderler. Bu köyün insanları da Yunanistan'dan gelmiş, pek çok yeri gezdikten sonra köye yerleşmişlerdir. Daha sonra korkuyla evlerine hapsolmuşlardır. Onları evlerinden Nişancı Veli çıkarmıştır. Köylülerin gözünde Nişancı Veli, başında uçan kuşlarla dolaşan bir ermiştir. Buradan da Ağaefendi'nin çiftliğine giderler. İsmail'le buluşurlar. Çiftlik daha da güzelleşmiştir. Zamanda geriye doğru atlamalar yapılarak Girit'te yaşanan günlerden, savaş meydanlarından, Niko'dan ve eski zamanlardan bahsedilmektedir. Burada bir gece geçirdikten sonra yeniden Topal Ali Çavuş'un köyüne dönülür. Burada da Sarıkız Efsanesi'nden, Alevi geleneklerinden, Eski Yunan ve Roma'nın Olympos inancından ve Çanakkale Savaşı'ndan bahsederler. Daha sonra adaya dönerler. Ağaefendi, kendini yine bir yiğit Niko fantezisi içinde bulmuştur. Zehra ve Nesibe ise, bu fanteziden rahatsızdırlar. Babalarına bir şey olmasından endişe etmektedirler. Melek Hatun ve Ağaefendi, pınara gidip burada bir süre geçirirler. Ağaefendi, daha sonra Melek Hatun'un yanından ayrılarak yaşlı zeytinle konuşmaya gider. Melek Hatun ise kızların yanına dönerek onlarla konuşur.

Ara Kesit: 108-133. sayfalar arasında ifade edilen 6. Bölüm'de, Şerife Hatun, Melek Hatun ve kızlara, adaya Kökboya Ocağı'ndan birinin geleceği müjdesini verir. Onun yaptığı kilimlerin çok değerli olmalarının bir nedeni de kullandığı boyalardır. Aynı akşam büyük bir şölen yapılır, ertesi sabah da Ali Hüseyin, Kökboya Ocağı'ndan adaya gelir. Zamanda geriye doğru atlanarak ocağın tarihi aktarılır. Ali Hüseyin, Ağaefendi'nin büyük bir Alevi piri olduğunu anlar. Ali Hüseyin, kadınlarla da tanıştırılır ve Nesibe ile birbirlerine âşık olurlar. Ertesi gün Ali Hüseyin adadan ayrılır. Zehra, Nesibe'nin evleneceğini; ama Poyraz'la kendisinin kavuşamayacağını düşünerek üzülmektedir. Adalıların Poyraz, Ağaefendi, Lena Ana, Ali Hüseyin, İsmail ve diğer önemli karakterler ile ilgili düşünceleri aktarılır. Akşam yemeğinden sonra Ağaefendi, Doktor Salman Sami'yi de yanına alarak ağaçla konuşmaya gider. Zehra ve Nesibe bu durumdan rahatsız olsalar da Melek Hatun, Ağaefendi'nin bu davranışını normal karşılamaktadır. Nesibe ve Zehra, babaları ve Melek Hatun'un kavuşup kavuşamayacaklarını düşünmeye başlarlar.

133-162. sayfalar arasında ifade edilen 7. Bölüm'de, Ağaefendi ve Melek Hatun, menekşelerin açmaya başladığını görüp, ertesi gün menekşeliğe gitmeye karar verirler. Melek Hatun, burada Ağaefendi'ye olan aşkını itiraf edecektir. Ancak ertesi sabah Melek Hatun'un acilen kasabaya gitmesi gerekir. Kızlar, Melek Hatun'un refüze edilmesi durumunda olabilecekler hakkında endişelenirler; ama Melek Hatun, Ağaefendi'den gelecek her şeye razıdır. Bu konuşmalar olurken Ağaefendi yarı çıplak hâlde eve gelir. Ağacın yanında gördüğü yaşlı adamı taklit etmiş ve üstünde başında ne varsa yırtıp ağaca bağlamıştır. Ağaefendi, yaşlı zeytini dilek ağacı gibi giydirerek onu kurtarmayı başarmıştır. Bu nedenle tarifsiz bir sevinç içindedir. Ağaefendi'nin tanıştığı adam, bir kaçak olan Hıristo'dur. Zamanda geriye doğru atlanarak onun hikâyesi aktarılır. Hıristo, bu bölgede herkesçe tanınan ünlü bir balıkçı, yardımsever bir karakterdir. Hıristo'yu adaya İsmail göndermiştir. Kavlakoğlu'nun İsmail'e olan hıncı ve yaşadığı sonsuz ölüm korkusu, zamanda geriye doğru atlama ile aktarılır. Kavlakzade'nin adamı olan Karadonlular denilen bir grup adam vardır. Hıristo, ağaca sardığı çaputlarla ilgili fikri, Zeus sunaklarından almıştır. Onun gördüğü Zeus sunaklarının yanlarında da hep büyük, yaşlı dilek ağaçları vardır. Ağaefendi'nin ağaçla konuşurken, ağacın kesilmesi ihtimaline karşı duyduğu korkuyu öğrenen Hıristo, böyle bir çözüm bulmuştur. Bu yaşlı zeytin artık kutsal sayılacaktır ve ona kimse dokunamayacaktır. Ağaefendi, Hıristo'nun memleketinden ayrılmak istememesinden çok etkilenmiştir. Hıristo da Ağaefendi gibi birisidir. Lena Ana, onların yanına gelince herkesten sakladığı bir kâğıdı Hıristo'ya verir. Bu kâğıtta, dört oğlunun da şehit olduğu bilgisinin yazdığını sanmaktadır; ama Hıristo kâğıdı okuyunca, orada böyle bir bilgi olmadığını söyler. Hıristo'yu, Salman Sami Bey'e götürürler. O da Hıristo'nun adını duymuştur. Hıristo, bu bölgede "balıkçılığın büyük ustası"[418] olarak herkes tarafından tanınmaktadır. Hıristo'nun, bir şekilde adada yaşaması sağlanmalıdır.

III. Kesit (Çatışmaların Kuvvetlenmesi): 163-179. sayfalar arasında ifade edilen 8. Bölüm'de sahne Kavlakzade'ye dönmüştür. Kavlakzade, Ağaefendi tarafından kurtarılan İsmail'in kendisini bulmasından ve öldürmesinden korkmaktadır. Bu nedenle savcıyla konuşmaya gider. Kavlakzade, İsmail'e, Ağaefendi'ye, hatta asıl adı Abbas olan Poyraz'a dair bildiği her şeyi savcıyla konuşur. Kavlakzade gittikten sonra savcının odacısı, İsmail'in masum olduğunu ve Kavlakzade'nin ona yalan söylediğini bildirir. Kavlakzade'nin korkusu gün geçtikçe artar. Hançerli Efe'yle görüşmek ister ve Efe'ye bu isteğini Müslüm Çavuş'la iletir. Kavlakzade, Hançerli Efe'nin yedi çocuğunun eğitim masraflarını karşılayıp hepsini zabit yapmaya söz verir. Artık bir milletvekili olmak üzere olduğu için bütün bunları yapabilecek erke sahiptir. Karşılığındaysa İsmail'in öldürülmesini istemektedir. Hançerli Efe, İsmail'i öldürmeyeceğini, Kavlakzade'nin İsmail'den korkmaması gerektiğini, korkacaksa İsmail'in ölüsünden korkmasını söyler. Kavlakzade, Hançerli Efe için adadaki

[418] Kemal, Y. (2012). Çıplak Deniz Çıplak Ada. A.g.e., 161.

üç yeldeğirmeninden birini alıp, onarıp hediye etmeyi de önerir. Hançerli Efe, bu teklifi kabul ettiğini söyler.

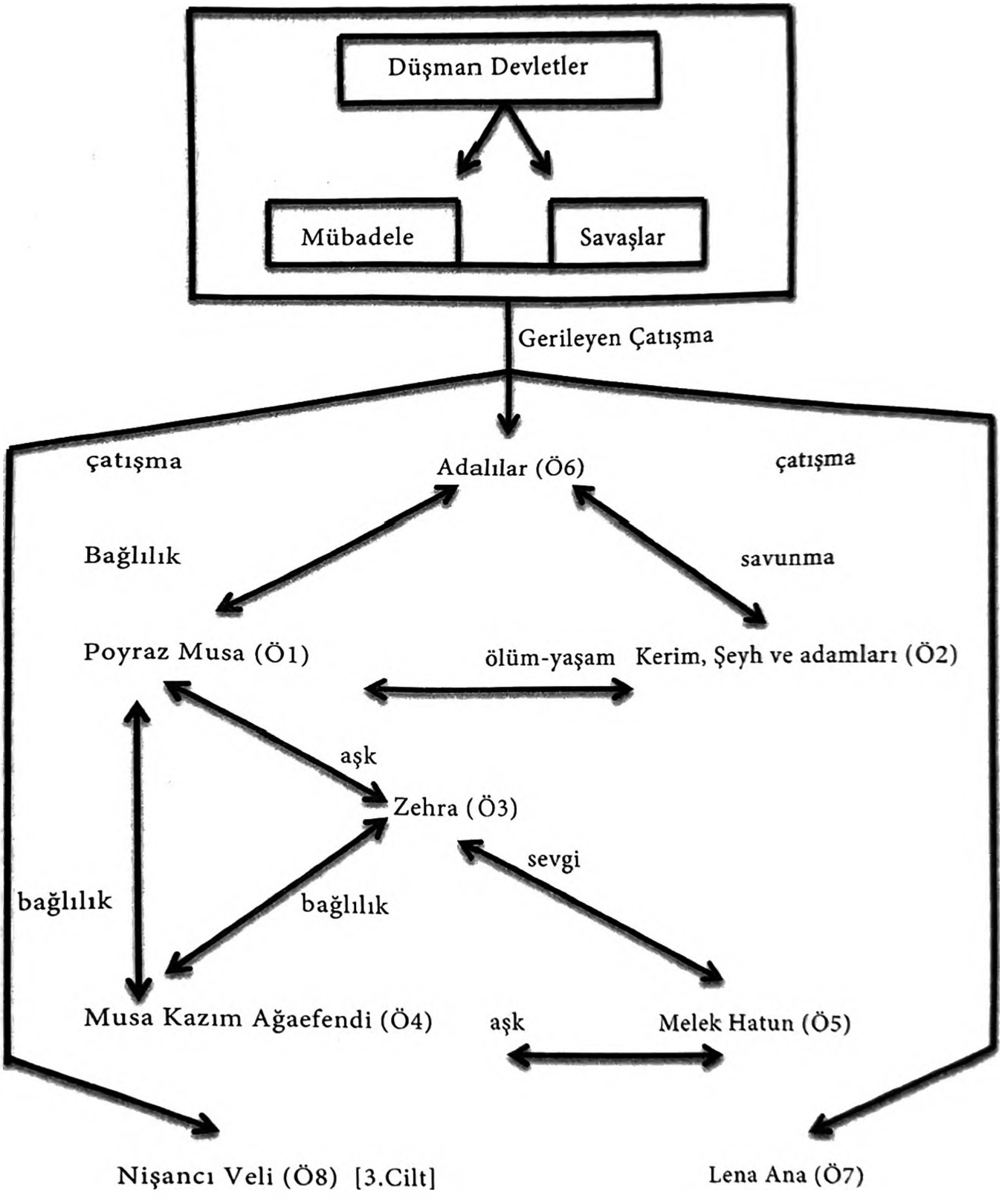
179-199. sayfalar arasında ifade edilen 9. Bölüm'de, Hançerli Efe adaya dönerek Poyraz'a olanları anlatır. Daha sonra Ağaefendi, Melek Hatun, Poyraz, Salman Sami ve Hıristo, kasabaya giderler. Burada Kavlakzade, Belediye Başkanı ve Vali ile karşılaşırlar. Kavlakzade, Poyraz'ı övmektedir. Poyraz'ın büyük bir törenle evleneceğini de açıklar. Karadonlular da ona katılırlar. Karadonlular, aslında Kavlakzade'nin çetesinin üyeleridir. Kavlakzade, savaş bittikten sonra adamlarından ayrılmak istemeyerek onları korumaları olarak yanında tutmuştur. Hıristo'ya yeni bir nüfus cüzdanı çıkartılır. Melek Hatun ise bir can dostu ile görüşüp ona Ağaefendi'ye karşı duyduğu aşkı anlatır. Geri dönüş yolunda Melek Hatun, ikircikli düşünceler içindedir.

IV. Kesit (Çatışmaların Çözülmesi): 199-267. sayfalar arasında ifade edilen 10. Bölüm'de, adaya dönülmüştür. Zamanda geriye doğru atlanarak, Hıristo'nun adadan ilk ayrılışından sonra olanlar aktarılır. Daha sonra sahne yeniden adaya döner. Melek Hatun ve Ağaefendi evlenmeye karar verirler, Ağaefendi kızlarına sandıklarını açmalarını söyler. Nikah, kasabada kıyılır. Onlar geri döndüklerinde Lena Hatun da Zehra ve Poyraz'ın nişanlı olduklarını herkesin içinde ilan eder. Ağaefendi, Melek Hatun ve kızları İstanbul'a gider ve bir cuma günü önce kasabaya, sonra da adaya geri dönerler. Zamanda geriye doğru atlanarak Çukurova'ya yerleşen mübadillerin hikâyeleri anlatılır. Bu mübadiller, Çukurova'da mutsuz olmuşlardır. Onların yaşadıklarını öğrenen Poyraz, mübadillerin adaya getirilmelerini ister. Bu esnada, Poyraz'ın peşindeki şeyhin öldüğü ve Emir Selahattin'in kral olduğu haberi adaya ulaşır. Poyraz artık özgür bir adamdır. Zehra ve Nesibe'nin düğünleri için hazırlıklar başlar ve sonunda görkemli bir düğün yapılır. Kavlakzade mebus olur, İsmail'e savaş madalyası verilir ve Lena Ana'nın oğulları adaya dönerler. Hristo adadan ayrılır; ama jandarma onu bularak ailesiyle birlikte Yunanistan'a gönderir. Bir süre sonra onu adaya geri götürmeye gelenler olsa da Hıristo Yunanistan'dan ayrılmaz ve hayatı boyunca denizin kıyısından Anadolu'yu izler.

Metnin Temel Çatışmalar Şeması

Dörtlemenin çatışmaları, son cilt olan Çıplak Deniz Çıplak Ada ile sonuçlanmaktadır. Ancak eserin temel çatışması, kaynağını gerçek tarihjten alması nedeniyle, tamamen çözümlenebilir bir yapıda değildir. Savaşın ve antlaşmanın tarihten silinmesi imkansızdır. Karakterler bunun yerine, yaşadıkları gerçeklikle barışmayı seçmişlerdir. Hayali bir evrende, savaşlar ve kavgaların olmadığı yeni bir yaşam yaratırlar. Ancak eser, gerçeklikle olan bağını son sahnede korur ve Yunanistan'a gitmeyi reddeden kaçak Hıristo, zorla geri gönderilir. Onun için Türkiye'ye gelme ümidi doğduğunda ise, yeni bir macera çağrısı reddedilir. İncelenen son ciltle birlikte, metnin temel çatışmalar şeması tamamen değişmektedir. Ancak

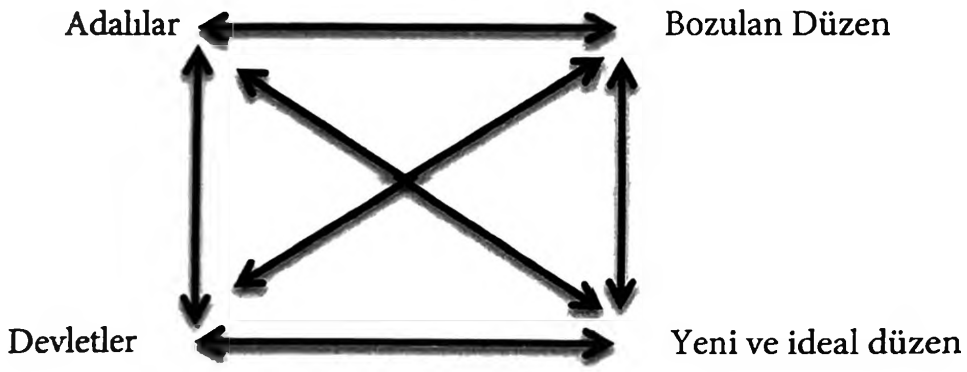
yapı, ara kesitlerin uzunluğu nedeniyle oldukça dağınık bir görüntüye ulaşmaktadır. Çatışmaların çözülmelerinin rahatlığı da eserin toplam hacmiyle ve çatışmaların yoğunluğuyla doğru orantılı değildir. Eserin sonunda, Nişancı Veli ve Lena Ana'nın yaşadıkları çatışmalar da olağanüstü şekillerde çözümlenmiştir.

Metnin temel anlatı izlencesinin, devletler arasındaki kavgalardan kaynaklanıyor olması, izlenceyi sınırlandırmaktadır. Karakterlerin bireysel çatışmaları, dörtlemenin ilk cildinde görülen Vasili-Poyraz çatışması kadar kuvvetli değildir. Bu nedenle, dörtlemenin son üç cildi daha ziyade "bir yeni gündelik dünyaya uyum sağlama süreci" olarak okunmalıdır. Adalılar, Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi Piramiti Kuramı'na uyan bir gelişim hattı üzerinde hayatlarını şekillendirmektedirler. Örneğin, hayatta kalma ile ilgili çatışmaların çözüme ulaşması sonrasında aşk çatışmaları çözümlenmiştir.

Sözleşme	Edinç	Edim	Tanıma ve Yaptırım
Devletler arasındaki çatışmanın yaptırım gücü	halkların yeni bir hayat kurma süreci	Adalıların ve Poyraz'ın hayatta kalma ve yeni bir düzen kurma çabası	Savaşın ve sürgünlerin izlerinin silinmesi, yeni bir düzene ulaşma

Çıplak Deniz Çıplak Ada romanının Greimas'ın Göstergebilimsel Dörtgeni'ne göre incelenmesi:

Sahıs Kadrosu-Kişilerin Oluşumları ve Özellikleri:

Birinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler: Poyraz Musa (Ö1), Zehra (Ö3), Ağaefendi (Ö4)

İkinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler: Kerim, Şeyh ve Adamları (Ö2), Melek Hatun (Ö5).

Uzak Kişiler: Adalılar (Ö6), Lena Ana (Ö7), Nişancı Veli (Ö8)[3. Cilt].

Birinci Dereceden Önemli Kişiler

Özne Poyraz Musa: Musa, Zehra'yı görüp ona âşık olduğundan beri hem ölüm korkusu hem de Zehra'ya kavuşamama kaygısı ile yaşamaktadır. Buna rağmen, tutarsız olarak tanımlanabilecek davranışlar sergilemektedir. Zehra ile arasındaki engellerden en önemlisi, Zehra'nın babası Ağaefendi'nin Girit'e geri dönme isteğinden vazgeçmemesidir. Poyraz Musa, Zehra'yı seviyor olmasına rağmen Ağaefendi'ye bu konuda yardım etmeye çalışmaktadır. Benzer bir eylem modeli, Lena Ana ve Poyraz arasında da gerçekleşmektedir.

Poyraz, Lena Ana'nın oğullarının öldüklerine kesinlikle inansa da onu Ankara'ya götürüp oğullarını bulmayı ister. Aslında istediği, kadının gerçekle yüzleşmesidir. Ancak bu eylemde de tutarsız bir yan vardır. Poyraz Musa için Lena Ana, kayıp bir anne figürüdür. Onun tutunduğu umudu yok etmek istemesinde, eserin ve karakterin zihni yapısıyla çatışan bir yan bulunmaktadır.

Poyraz Musa, onu öldürtmek isteyen şeyhin adamı olan Kerim'den korksa da Nişancı Veli'nin, Kerim'in aslında iyi bir insan olduğunu söylemesi üzerine, genç adamı kazanmaya çalışacaktır. Ona bir tekne almaya ve balıkçılığı öğretmeye karar verirler. Şeyhin ölmesi, Zehra'yla evlenmesi, Lena Ana'nın oğullarının ulunması ve Musa Kazım Ağaefendi'yle Melek Hatun'un kavuşmaları gibi çok temel olaylarda Poyraz'ın artık bir işlevi kalmamıştır. Bu olayların hepsi kendiliğinden ve kolaylıkla çözüme ulaşır. Nitekim, dörtlemenin ilk üç cildi boyunca işlenen Poyraz'ın iç mücadelesi, Çıplak Deniz Çıplak Ada'da bulunmamaktadır. Poyraz Musa, eserin öznesi olmakla beraber bu ciltte, Vasili'nin çekilmesinde görüldüğü gibi büyük ölçüde geriye çekilmiştir. Nitekim, Poyraz'ın yaşadığı iki temel çatışma da onun gıyabında çözülmektedir. Peşindeki Şeyh ölünce, ölüm çatışması bitmiş; Ağaefendi ve Melek Hatun evlenince de Zehra'ya kavuşmuştur.

Bir Arzu Nesnesi Olarak Zehra: Zehra ve Poyraz'ın aşkları arasındaki engeller, Zehra'nın ruh çözümlemesinin neredeyse tamamını oluşturmaktadır. Bu temel çatışma dışında Zehra, özellikle babası Musa Kazım Ağaefendi'ye olan bağlılığı ile dikkati çekmektedir. Kardeşi Nesibe de Zehra da Girit'e geri dönmekten ümidi kesmiş olmalarına, hatta Karınca Adası'nı sevmeye başlamalarına rağmen, babalarının Girit'e dönme sevdasına karşı durmamaktadırlar. Ağaefendi'yi hayata bağlayan tek şeyin, Girit'e geri dönme ihtimali olduğunu düşünen bu genç kadınlar, babaları için kendi isteklerinden vazgeçmeyi göze almışlardır. Ancak küçük bir ümit, Melek Hatun ve Ağaefendi'nin birbirlerine âşık oldukları gerçeği, onları harekete geçirir. Yine de, Zehra da Nesibe de babalarının Karınca Adası'nda sevdiği kadınla mutlu bir hayatı olacağına inanmasalar, kendi sevgilerinden tamamen vazgeçebilecek karakterler olarak kurgulanmışlardır. Nesibe, temel çatışmada önem arz eden bir karakter değildir. Bu nedenle, bağımsız bir başlık altında işlenmemiştir. Nesibe, daha çok Zehra'nın düşünceleri ve eylemlerinin olumlayıcı öznesi olarak metinde yer almaktadır.

Çatışmaların sonuca ulaştığı bu ciltte, Zehra da iç mücadeleden uzaklaşmış, daha çok eylem düzeyine yönelmiştir. Eserde, onun düşünceleri işlenmemektedir. Ancak Zehra ve Nesibe'nin, düğün kararı alındığında Girit'teki düğünlerden farklı bir düğün istemeleri, özellikle Zehra'nın zihni yapısının ifadesi açısından önemlidir:

> *"Halaylar var babam, halaylar var. Karadenizliler'in halayları, Kürtler'in halayları, Erzurumlular'ın halayları. Bizim düğünümüzde Aleviler'in halayları, Kazdağları'nın*

halayları da olsun. Bunları düğünümüze getirirsen, sen de mutlu olacaksın, biz de mutlu olacağız."[419]

Zehra ve Nesibe'nin bu isteklerinde, bir anlamda yerleşilen mekâna uyum sağlanmış olduğu ifade edilmektedir. Nitekim her iki kadın da babalarının isteğine uyarak sandıklarını açmamış, Girit'e dönebileceklerini sanmışlardır. Ama Türkiye'de gördükleri yerleri sevmiş ve Karınca Adası'na da bağlanmışlardır.

Akıl Hocası Musa Kazım Ağaefendi: Ağaefendi, iki büyük çatışma yaşamaktadır. Bunlardan ilki, Girit'e geri dönme hayalidir. İkincisi ise Melek Hatun'a duyduğu aşktır. Ağaefendi, kendine bunu itiraf edemese de kızları onun büyük şehirlere gitmeyi tercih etmemesini, Girit'le ilgili kendisine iletilen kötü haberlere yavaş yavaş alışmasını, Melek Hatun'a olan aşkına bağlamaktadırlar.

Ağaefendi, büyük bir saygınlığa ve güce sahip olmakla birlikte, son derece çekingen bir insandır. O da Melek Hatun, Lena Ana, Âşık Uso ve Nişancı Veli gibi idealize edilmiş bir karakterdir. Melek Hatun'a olan aşkını itiraf edemez; çünkü kızlarının annesi olan ilk eşi Huri'ye de aşkını itiraf edememiştir. Huri Hatun da Melek Hatun gibi, Ağaefendi'ye kendisi yanaşmak zorunda kalmıştır.

Ağaefendi'nin ruh hali, eser boyunca iniş çıkışlar sergilemektedir. Girit'e geri dönme ümidinin arttığı dönemlerde coşkulu, ümitli ve neşeli bir insana dönüşen bu adam, Girit ümitleri boşa çıktığında birden büyük bir çöküş yaşamaktadır. Ancak bu çöküşler zamanla azalır, Ağaefendi kimseye bunu itiraf etmese de Girit'e dönmekten yavaş yavaş vazgeçer.

Ağaefendi, pek az kişinin anlayabildiği eylemlerde de bulunmaktadır. Yaşlı zeytin ağacı ile konuşmalar yapması, menekşelere karşı duyduğu olağanüstü bağ gibi örnekler, bu bağlamda değerlendirilmelidir. Musa Kazım Ağaefendi, doğayla bütünleşmiş, bilge bir insan tipi çizmektedir. Zeytin Ağacı'na bakarken şunları düşünür:

"Bu dünyada her şey yaşlanıyor, ölüyor. Kim bilir fidanken bu ağacın yaprakları ne kadar tazeydi, parlaktı, bakmaya kıyamazdı insan. (...) 'Bu vakur, bu güvenli, ölümsüz ağacın da sonu vardır. Bu yanda değil de öbür yanda olsaydı bu görkemli gövde olmazdı, bu savaşlar bu savaş olmasaydı biz yurdumuzdan olur muyduk? Böyle rezil perperişan edilir miydik, soylu atlarımız Akdeniz kıyılarına götürülüp satılır mıydı?'"[420]

Ağaefendi'nin yukarıda alıntılanan sözleri, aynı zamanda bu karakterin iç sesi olarak işlevinin, incelenen ciltte de devam ettiğinin bir ifadesidir.

---

[419] Kemal, Y. (2012). Çıplak Deniz Çıplak Ada. A.g.e., 225.
[420] Kemal, Y. (2012). Çıplak Deniz Çıplak Ada. A.g.e., 70.

İkinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler

Bir Arzu Nesnesi Olarak Melek Hatun: Melek Hatun, dörtlemenin ilk cildinden itibaren sahnede bulunan bir karakterdir. Ancak eserde, Melek Hatun'un ayrıntılı bir karakter çözümlemesinin yapılabilmesi için de kapsamlı bir bilgi bulunmamaktadır. Hatun, Ağaefendi'ye olan aşkı üzerinden değerlendirilebilecek, idealize edilmiş bir insandır. Ağaefendi'ye karşı büyük bir aşk duymasına rağmen, ona açılmayı bir türlü kabul etmez. İncelenen cildin son bölümlerinde, kasabadaki bir arkadaşının yönlendirmeleri üzerine Ağaefendi'ye açılır ve böylece evlenirler. Melek Hatun, Ağaefendi'yi neredeyse kutsal bir kişi olarak görmektedir. Bu duyguları, aşkından üstündür. Ağaefendi'ye açılması için kendisine yalvaran Zehra ve Nesibe'ye şunları söyler:

> *"Kızım, ben nasıl pirime gel de sultanım, gel de seninle evleniverelim, derim. Ben de sultanımı çok severim. Onu gözümden ıramam. Onu yitirirsem çok yaşamam ölürüm."*[421]

Melek Hatun, Ağaefendi'ye açılabilmek için Karınca Adası'nın güzelliklerine sığınacaktır. Ağaefendi'nin çok sevdiği menekşeler açtığında, o da Ağaefendi'ye olan aşkını söylemeye karar verir. Melek Hatun gibi karakterler, yukarıda da ifade edildiği gibi idealize edilmiş kişilerdir.

Yardımcı Kişiler ve Çatışma Kişileri: Kerim, Şeyh ve Adamları: İncelenen ciltte, Kerim'le ilgili daha ayrıntılı bilgiler verilmiştir. Çerkes Sürgünü nedeniyle Arabistan'a kadar kaçanlar, iyi savaşçılar olmaları nedeniyle şeyhler tarafından silahşör olarak alınmışlardır. Kerim'in ailesi de bu silahşörlerdendir ve çok genç yaşta ölmüşlerdir. Kerim, şeyhin yanında büyümüştür. Kerim, aslında Poyraz'ı öldürmeyi istememektedir; ama onun varlığı şeyhin isteklerini yerine getirmek üzerine şekillendirilmiştir. Poyraz'dan, ölümden, adam öldürmekten korksa da kendisinin bir silahşör, işinin de öldürmek olduğunu söyler[422].

Kerim, kurtuluş ümidini hiç görmediği Kafkasya'ya bağlamıştır. Eserdeki Çerkeslerin hepsi, olağanüstü bir Kafkasya düşü içinde yaşamaktadırlar. Çoğu Kafkasya'yı hiç görmemiştir; ancak sürgünle Türk topraklarına gelen ailelerinden duydukları hikâyelerle büyüyen bu insanlar, Kafkasya'nın bir hayali ülke, hatta bir ütopya olduğunu düşünmektedirler. Kafkasya, gerçek olamayacak kadar güzeldir. Kerim içinse tek umuttur:

> *"Tek çare buralardan kaçıp Kafkas Dağları'na ulaşmak, oralarda bizi kimsecikler bulamaz, bulup öldüremez. Şeyh bu adayı biliyor.*
>
> *Orası Çerke[s]ler'in, Çeçenler'in, orası Anka Kuşu'nun yuvası yurduymuş. Anka Kuşu, canı isterse, dünyanın neresinde olursa olsun dara düşmüş, sıkışmış kişiyi kanadının üstüne alır, altın kapının üstünden aşar, Kaf Dağları'na varır, on iki ayı*

[421] Kemal, Y. (2012). Çıplak Deniz Çıplak Ada. A.g.e., 43.
[422] Kemal, Y. (2012). Çıplak Deniz Çıplak Ada. A.g.e., 22.

da bahar olan, ağzına kadar çiçekler açmış ülkeye götürür, onları o cennete bırakırmış. Orada kimse kimseyi de öldürmezmiş."[423]

Kerim, Poyraz Musa'nın katliama şahit olmasını ve hiçbir şey yapmadan öylece beklemesini, sonra Emir'e sığınmasını, Şeyh'in kendisinden dinlemiştir. Şeyh ve Emir Selahattin'in araları da Poyraz Musa yüzünden bozulmuştur. Emir'e kimse bir şey yapamamıştır, sonunda herkes onun efsunlu olduğuna inanıp, onu öldürmekten vazgeçmiş; ama Şeyh, Poyraz Musa'nın peşini bırakmamıştır. Bu kin de Kerim'in hayatını alt üst etmiştir. Kerim, Poyraz'ı öldürmezse, Nişancı Veli Kerim'i öldürecektir. Eserin açılışında Kerim'in ruh hali bu şekilde işlenmiştir. Eserin son bölümüne kadar Kerim'in çatışmasına ara verilmiş, Şeyh'in ölüm haberinin adaya gelmesi ile birlikte Kerim'in de çatışması sona ermiştir.

Uzak Kişiler

Adalılar: Ada halkı, eserin ilk cildinden son cildine kadar sürekli olarak büyüyen bir gruptur. Savaşlar ve Mübadele Antlaşması'nın izlerini yaşayan bu grup, yeni bir düzen kurmak için eser boyunca çabalamaktadırlar. Son ciltte adaya geri dönen Hıristo dışında herkes bu yeni düzene kavuşmuştur. Poyraz'ın önderliğinde kendilerine yarı-ütopik bir hayat kuran bu insanlar, sonunda mutludurlar. Ada dışında gerçekleşen siyasi olaylar, Kavlakzade gibi insanların haksız yükselişleri gibi olaylardan da uzaklaşmışlardır. Kendi kültürlerini de adaya getirmiş, burada yeni ve saf bir düzenin kurucusu olurlar. Böylelikle merkez çatışma, onlardan gittikçe uzaklaşmıştır.

Akıl Hocası Lena Ana: Dörtlemenin daha ilk bölümlerinde, savaşa giden oğullarını beklemesi gerektiğini düşünen ve adaya geri dönen Lena Ana'nın oğulları, son cildin son bölümünde adaya geri dönmüşlerdir. Bu çatışma, çok olağanüstü bir şekilde çözülmüşse de adanın ütopik gerçekliğini destekler niteliklidir. Yazar, belki de herkesi seven, Poyraz'a ve Vasili'ye annelik yapan, adada başı sıkışan herkesin yardımına koşan bu yaşlı kadın karakterini de yazının evreninde mutlu bir sonla buluşturmayı seçmiştir.

Akıl Hocası Nişancı Veli: Veli'nin, hanımı Sultan'dan ayrı düşmesi, önceki ciltlerde işlenmiştir. Son ciltte, diğer bütün çatışmalarla birlikte bu çatışma da çözülür. Nişancı Veli, yazarın iç seslerinden birisi olma konumunu bu ciltte de sürdürmektedir. Adaya en kolay uyum sağlayan karakter olma özelliğini de incelenen cilte korumaktadır.

[423] Kemal, Y. (2012). Çıplak Deniz Çıplak Ada. A.g.e., 24.

Mekân

Dörtleme boyunca temel mekân, hayali bir yer olan Karınca Adası'dır. Ancak ilk ciltten itibaren işaret edildiği gibi, mübadillerin ve diğer göçebelerin yaşadıkları yerler de eserin mekân unsurları arasında bulunmaktadır. İncelenen son ciltte, temel çatışmaların çözüme ulaştırılmasına ağırlık verildiği için, mekân unsuru iyice gerilemiştir. Bunun dışında, Karınca Adası ile ilgili mekân bağlantıları da tekrara düşülerek anlatılmaktadır.

Panorama

Çıplak Deniz Çıplak Ada'nın ilk bölümü, civardaki adalarından birisi olan Hayırsız Ada'dan bahsederek açılmaktadır:

> *"Hayırsız Ada pus içinde kalmıştı. Pınarın üst başındaki dümdüz kayalığa suyun ışığı yansımış, kayalık bir altın seline kesilmişti. (...) Dört yanda da çiçekler açıyordu. Mor salkımlar tepeden tırnağa ortalığı sarmışlar, ormanın yeşilini maviye, mora çevirmişlerdi. Kayalara vurmuş morun üstündeki ışıklar da oradan oraya uçuşuyordu."*[424]

Görülüyor ki ada, kendilerine özgü bir güzelliğe ve bakirliğe sahiptir. Hayırsız Ada'da bir süre kalan Kerim ve Peri, sonunda aç kalıp buradan ayrılmak zorunda kalsalar da adada geçirdikleri ilk günlerde mutludurlar. Ada imgesi, edebi eserlerde hep dış dünyadan soyutlanmış ve kendine özel gerçekleri olan bir mekân olarak görülmektedir. Ütopya türüne ait eserlerin hemen hepsinin adalarda geçmesi de bu algıdan kaynaklanmaktadır. Karınca Adası, Kaba Ada, Hayırsız Ada gibi mekânlar, kendi yaşam şartlarına sahiptirler.

Eserin merkez mekânı olan Karınca Adası ise, artık tamamen benimsenmiş ve ideal bir mekâna dönüşmüştür. Adadan gitmeyi en çok isteyen karakter olan Ağaefendi'nin kızları, babalarına Karınca Adası ile ilgili olarak şunları söylerler:

> *"Sen bu adayı bu adayı da bize cennet ettin. Biz baba senden de, senin bizi getirdiğin adadan da mutluyuz. Burası bir cennettir. Burada padişah kızları gibi yaşıyoruz baba neyimiz eksik ki."*[425]

Adadaki ideal hayat ve adanın güzelliğine alışılması her ne kadar hâkim bir zihniyet özelliği olarak tespit edilebiliyor olsa da, adalılar zaman zaman anayurtlarını özlemeye devam edeceklerdir. Ancak eylem düzeyinde eski ile bağlantı kesilmiştir. Eserin en son sahnesinde Hıristo'nun Yunanistan kıyılarında oturup Anadolu'yu izlemesi; ama geri dönmekten vazgeçmiş olması da bunun bir ifadesidir.

---

[424] Kemal, Y. (2012). Çıplak Deniz Çıplak Ada. A.g.e., 25.
[425] Kemal, Y. (2012). Çıplak Deniz Çıplak Ada. A.g.e., 104.

Dekor

İncelenen ciltte, Pera Palas Otel gibi mekanların isimleri geçmekle birlikte, bu mekanların incelenmesine olanak verecek kapsamda bir dekor unsuru bulunmamaktadır. Ancak Pera Palas'ın, İstanbul'un en güzel oteli olduğu bildirilmiştir.

Peyzaj

İncelenen ciltte ada peyzajına ait en önemli öge, Ağaefendi'nin kesilmekten kurtardığı yaşlı zeytin ağacıdır. Ağaefendi, Hıristo'nun fikrinden yola çıkarak, ağacı bir dilek ağacına dönüştürmüştür. Bu topraklarda kutsala duyulan sevgi ve kutsala zarar verme korkusu yaşadıkça da o ağaca kimse dokunmayacaktır. Adanın yeni miti, hemen olgunlaşmaya başlayacak, Zehra babası ve ağaç ile ilgili olarak şunları söyleyecektir:

> *"Burada pınarına, bin yıllık zeytin ağacına kavuştu ya. Gece gündüz ağaçla konuşur ya. Ağacı da ölümsüzmüş. Gece gündüz onunla konuşuyor ya. Yoksa babamız ağacın bin yıllık olduğunu, ölümsüzlüğünü ne bilsin. Babamız dostunun bin yaşında olduğunu ne bilsin. O bir ağaç o ağaç donunda bir ermiş."*[426]

Adanın peyzaj özellikleri, dörtlemenin önceki ciltlerinde daha ayrıntılı olarak işlenmiştir ve tekrara düşen kısımlar, çalışmanın bu bölümüne alınmamıştır.

Zaman

I. Kesit: 1. Bölüm, Kerim ve Peri'nin Karınca Adası'na gitmekten vazgeçip, sabahın erken saatlerinde Hayırsız Ada'ya yönelmesi ile açılır. Akşam saatlerinde adaya varırlar ve burada birkaç gün geçirirp Karınca Adası'na geri dönerler. Kerim'in hayat hikâyesi zamanda geriye doğru atlanarak, anlatma zamanıyla ifade edilmiştir. Bölümün çerçevesi ise vaka zamanıyla işlenmektedir.

II. Kesit: 2. Bölüm'de, Zehra, Nesibe ve Melek Hatun'un konuşmaları vaka zamanıyla aktarılmaktadır. Olay, bir günün sabah saatlerinde başlayıp tahmini olarak öğleden sonrasına kadar sürmektedir. Zamanda geriye doğru atlanarak, Musa Kazım Ağaefendi'nin ilk eşi ile tanışması ve evlenmesi, anlatma zamanıyla aktarılmıştır. Sahne yeniden kadınların konuşmalarına döner ve daha sonra da akşam yapılacak olan şölenin planları yapılır. Olaylar, akşam saatlerinde son bulur. Vaka zamanı kullanılmıştır. 3. Bölüm, "gün kavuşurken" başlar. Adalıların konuşmaları, o günün gece yarısına kadar sürer. Ertesi gün Lena Ana ve Poyraz arasında olanlar ve Poyraz Musa-Nişancı Veli görüşmeleri de yaklaşık olarak bir gün sürer. Vaka zamanı kullanılmıştır. Nişancı Veli'nin Kerim ve Peri ile görüşmesini, Poyraz'a aktardığı

[426] Kemal, Y. (2012). Çıplak Deniz Çıplak Ada. A.g.e., 142.

sahnede anlatma zamanı kullanılmaktadır. 4. Bölüm, Musa Kazım Ağaefendi'nin adamı Niko'nun başına gelenlerin, zamanda geriye doğru atlanarak anlatma zamanıyla aktarılmasıyla başlar. Ağaefendi çevresinde gelişen vaka, zaman zaman bölünerek zamanda geriye doğru atlamalar devam etmektedir. Ağaefendi'nin iç mücadelesi ve zeytin ağacı ile olan macerası vaka zamanıyla aktarılmaktadır. Ancak zaman unsuru belirsizdir. Olayların gündüz saatlerinde veya güneş battıktan sonra geçtiğinin bildirildiği kısıtlı ögeler bulunmaktadır. Daha sonra bu olaylara Melek Hatun da katılır ve vaka zamanı devam eder. 5. Bölüm, "tanyerleri ışıdı ışıyacak" ifadesiyle başlamaktadır. Zehra ve Poyraz görüşmesi, Ağaefendi'nin Topal Ali Çavuş'a gitmesi ve burada köylülerle yapılan görüşmeler, aynı günün gecesine kadar sürer. Ertesi gün Ali Çavuş'un köyüne gün batmadan ulaşırlar. Bir gün sonra adaya dönülür. Ağaefendi, Niko'dan bahsederken anlatma zamanı kullanılmıştır; ama bölüm bunun dışında tamamen vaka zamanıyla ifade edilmiştir.

Ara Kesit: Kökboyası Ocağı'ndan gelen Ali Hüseyin'in adada geçirdiği birkaç gün içinde olanlar, vaka zamanıyla aktarılmaktadır. Ocağın ve Ali'nin hikâyeleri, zamanda geriye doğru atlanarak anlatma zamanıyla ifade edilmiştir. Bölümün son kısımlarında, adalıların ortak bir bilinç halinde en başından beri olan olayları konuşmaları, anlatma zamanıyla ifade edilmektedir. Melek Hatun, Zehra ve Nesibe'nin yaptıkları konuşmalarla bölüm biter. Vaka zamanı kullanılmıştır.

7. Bölüm'de, Melek Hatun ve Ağaefendi görüşmesi vaka zamanıyla işlenmektedir. Sahneye daha sonra giren Nesibe ve Zehra ise, bir süre Melek Hatun'la konuşurlar. Daha sonra Ağaefendi yeniden sahneye çıkar. Ağaefendi, anlatma zamanıyla Hıristo'nun macerasını aktarır. Daha sonra Hıristo, Lena Ana ve Poyraz Musa da sahneye girer ve yapılan konuşmalar vaka zamanıyla aktarılır.

III. Kesit: 8. Bölüm'de Kavlakzade'nin eylemleri vaka zamanına, iç konuşmaları ise anlatma zamanına işaret etmektedir. Kavlakzade'nin, Hançerli Efe'yi, İsmail'i öldürmesi için tutmaya çalışması da yine vaka zamanıyla aktarılır. 9. Bölüm'de, Hançerli'nin adaya dönmesi, olayları anlatması, kasabaya gidilmesi ve diğer olayların hepsi tahmini olarak birkaç gün sürmektedir ve vaka zamanıyla aktarılmıştır.

IV. Kesit: Dörtlemenin tüm çatışmalarının sona erdiği 10. ve son bölümde, Lena Ana'nın oğullarının başlarına gelenler, zamanda geriye doğru atlanarak vaka zamanıyla işlenmiştir. Bunun dışındaki olaylar, vaka zamanıyla ifade edilmektedir. Hıristo'nun kaçışı birkaç ay sürer, Yunanistan'a yerleştikten üç ay sonra da Türkiye'ye geri dönme şansı ortaya çıkar; ancak o bunu istemez.

Bir Ada Hikâyesi Dörtlemesi'nde Tema ve Zihniyet

Eserin teması, devletlerin bitmek bilmeyen kavgaları nedeniyle toplumların ezilmesidir. Göç teması da bir diğer önemli başlık olarak değerlendirilmelidir. Ada halkı, devletlerin ve siyasetin işleyişlerine akıl erdirememektedir. Onlar, adalıdır. Ada el değiştirdiğinde de adalı olarak kalmışlardır. Bütün bunların dışında, ada halkı kendini Yunan vatandaşı olarak da görememektedir. Onlar, Osmanlı'nın ve Türkiye Cumhuriyeti'nin vatandaşlarıdır. Eserdeki anlatıma göre bu insanların çoğu, Çanakkale Savaşı'nda da çarpışmış vatansever kişilerdir. Yunan asıllıdırlar; ama Yunanistan'ı *"yaban eller"* olarak bilmektedirler. Lena Ana, *"Bizim ne suçumuz var da bizi yurdumuzdan ayırıyorlar?"*[427] diyecektir. Bu topraklarda yaşamış ve bu topraklar için savaşmış insanları yurtlarından ayırmanın mantığını anlayamaz:

> *"Bacağını nereye sakladın, Yordanis Güzeloğlu, bacağını ne yaptın? Çanakkale'den gelinceye kadar beklemeyecek misin? Ya sen Barbos Spiros, üç kardeşini burada beklemeyecek misin? Onlar daha Çanakkale'de dövüşüyorlar. Savaşı bitirmelerine az kaldı. Onları beklemeyecek misin? Savaş bitince onlar adalarına dönmeyecekler mi? Bomboş adada ne yapacaklar?"*[428]

Eserde görülen hemen herkes yer değişimine zorlanmıştır. Poyraz Musa, Üzeyir Bey'le konuşurken Çerkes Sürgünü'nden de bahsedilir. Göçmek zorunda bırakılan bütün topluluklar gibi Çerkesler de büyük yıkımlar yaşamışlardır; ama bir şekilde kültürlerini korumaya çalışmaktadırlar:

> *"Ne yapalım, biz Çerkes milleti, sizin gibi Hanlar da, bizim gibi köleler de bütün dünyaya sürüldük, dağıtıldık, perişan edildik. Tıpkı Yahudiler gibi, zulüm gördük, insanlığımız elimizden alındı (...) Çarlar bizi Kafkas'tan Çini Maçin'e, Bütün Orta Asya'ya, Arabistan'a dağıttı. Kölelerimiz Mısır'da Kölemenler Devleti'ni kurdu. Ama gene de yenildik, perişan olduk. Kafkasın muhteşem kartalları, cesur şahinleri, hepimiz kuzgun olduk. Soyumuz çürüdü. Ama gene de başımızı dik tuttuk, kartal başı gibi, şahin başı gibi."*[429]

Ancak bu vatanseverliğin önünde duran bir de karşı zihniyet var. Hacı Remzi ve Perikles, Sarıkamış'ta birlikte savaşmış; Perikles, Remzi'yi donmaktan kurtarmıştır. Ama Mübadele söz konusu olunca, yıllardır süren dostlukları yıkılacaktır. Hacı Remzi, birdenbire başka bir insan olmuştur. Yunan asıllı halkın adadan gitmesi gerektiğini düşünmeye başlar. Onların mallarını ucuza satın almaya çalışacak, can dostu Perikles'in Osmanlı askeri olarak savaştığını, kendisini kurtardığını bile unutacaktır. Hacı Remzi, yıllarca en yakın arkadaşı gibi gördüğü Perikles'e dair sakladığı her türlü kötü düşünceyi söylemekte artık özgürdür:

---

[427] Kemal, Y. (2014). Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana. A.g.e., 57.
[428] Kemal, Y. (2014). Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana. A.g.e., 59.
[429] Kemal, Y. (2014). Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana. A.g.e., 37.

"Ulan konuşsana kokmuş domuz taşağı, ulan konuşsana uyuz köpek. Konuşsana ulan dinsiz oğlu dinsiz. Konuşsana ulan iki dinli de ikiyüzlü. Ulan sizi sürdüler akılsız, yakında sıçan ölüsü gibi kuyruğunuzdan tutup atacaklar hepinizi buradan. Ulan uyuz it, Yunanlılar geldiğinde, bizim ordudan kaçıp da Yunan ordusuna katılmadınız mı, kasabalarımızı, köylerimizi yakmadınız mı, çoluk çocuğumuzun ırzına geçmediniz mi? (...) Burası sizin üç bin yıllık yurdunuzmuş öyle mi? Sizin üç bin yıllık toprağınızmış, öyle mi? Öyleyse bu kadar oturduğunuz yeter. Üç bin yıldır bu toprakları kokuttunuz."[430]

Adalılara gitmelerini gerektiği haberini veren Yüzbaşı da Mübadele ile ilgili karışık düşünceler içindedir. Emirleri yerine getirmesi gerekmektedir; ancak bir yandan da bu uygulamanın haksızlık olduğunu düşünmektedir:

"Üç bin yıl sonra insanları topraklarından etmek hiç iyi bir şey değildir. (...) Benim bildiğim ki, insanoğlu sürgün, muhacir bir yaratıktır. (...) Bir kuşlar böyle muhacirdirler. Bir bu gariban insanlar."[431]

Yüzbaşının duyguları da devleti temsil eden güçlerin, içinde bulundukları çaresizliğin ifadesidir.

Adalıların Yunan asıllı olmaları, Hıristiyan olmaları, onların bir Türk kültürüne de sahip olmadıkları anlamına gelmemektedir. Vasili *"Türkler ne diyorlar, Allah yazdıysa bozsun."* [432] , *"Kimse kimsenin kısmetini yemez, derler Türkler."* [433] gibi söylemler kullanmaktadır. Perikles ise çok güzel Türkçe konuşmaktadır ve bazen tamamen Türkçe söyler: *"Türkler'in dediği gibi, bu, Allah'tan reva mı? Bu insanlığa sığar mı?"*[434]

Eserdeki anlatıma göre, katliamların meşrulaştığı, devletin gücünün yok olduğu kayıp bir dönem yaşanmaktadır. Yezidi katliamları da bunun bir örneğidir. İnsanları çok sevdiğini söyleyen Poyraz Musa bile Yezidi avına çıkmıştır. Bu dönemde tanıdığı bir bey, Yezidi öldürmenin bir görev olduğunu düşünmektedir:

"Yezidiler şeytana taparlar. Şeytan da Allah'ın en büyük düşmanıdır, onun için biz şeytanı öldürmeye gittiğimiz için, şehit düşersek, doğru, sorgusuz sualsiz Allah'ın cennetine gideriz. Hele bir de şeytanı öldürürsek Allah bizi kendisine vezir, hem de sadrazam yapar. Şeytanın evinin duvarları, çatısı, eşik taşı bile altındandır. Yezidiler'in hazinesi de büyük avlunun ortasındaki havuzun altındadır. (...) Şimdi size ben Laliş'e gidip şeytanla yılanı, onlara tapınmayı öldürmeyi teklif ediyorum. Siz kabul etmezseniz ben tek başıma Laliş'e gidecek, şeytanı öldürecek, ondan sonra da

[430] Kemal, Y. (2014). Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana. A.g.e., 63.
[431] Kemal, Y. (2014). Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana. A.g.e., 78.
[432] Kemal, Y. (2014). Fırat suyu Kan Akıyor Baksana. A.g.e., 93.
[433] Kemal, Y. (2014). Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana. A.g.e., 133.
[434] Kemal, Y. (2014). Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana. A.g.e., 65.

Allah'ın cennetinde onun sadrazamı olaraktan ebediyyen, Allah'ın ömrü ne kadarsa o kadar yaşayacağım."[435]

Poyraz Musa'yı kurtaran Emir Selahattin ise, derin düşünceleri olan bir karakter olarak, çok farklı bir zihniyetin temsilcisidir. Evine sığınan Poyraz Musa'yı, peşindeki adamlara teslim etmez. Bu sahne, Akçasaz'ın Ağaları Serisi'nde Derviş Bey'in Emir Sultan'ı koruduğu sahnelere benzer. Emir de geleneklerine bağlıdır; ancak Yezidilerin öldürülmesinin de yanlış olduğunu düşünmektedir.

Hızır kültürü, yurdun pek çok yerinde olduğu gibi, adada da bulunmaktadır. İlk ciltte Vasili'nin yaşamayı düşündüğü Kaba Ada ve bu adadaki keçilerden bahsedilirken, keçilerin Hızır Aleyhisselam'ın keçileri olduğu söylenmektedir[436]. Bu adadaki keçilerin Hızır Aleyhisselam'ın keçileri olduğunu bilmeyen denizciler, adadan birkaç keçi yakalar ve demir alır. İlk keçiyi kestiklerinde de Hızır Aleyhisselam denizden çıkar ve büyük bir fırtınayla gemiyi batırır. Bu, bilindik bir hikâyenin şekil değiştirmiş hâlidir. Odysseia'da, Odysseus ve adamları, Tepegöz'ün çobanlık yaptığı adadan koyunlar çalarlar. Bu ada, Poseidon'un sunak adasıdır. Tanrının koyunlarını çaldıklarını bilmeyen denizciler, büyük bir fırtınaya yakalanır, gemileri batar, pek çoğu ölür ve kalanlar da lanetlenir. Odysseus, bu lanetten seneler sonra kurtularak ailesine, karısı Penelope ve oğlu Telemakhos'a kavuşabilecektir. Yunan olan Vasili, kendi mitolojisini dönüştürmüş ve ortak bir mite ulaşmıştır:

"Anlat bana, tanrıça, binbir düzenli yaman adamı,
kutsal Troya'yı yerle bir etmişti hani,
sonra sürünmüş durmuştu ordan oraya,
ne çok yerler görmüş, ne çok insan tanımıştı,
ne çok acılar çekmişti denizlerde yüreği, kurtarayım derken kendi canını,
yoldaşlarına dönüş yolunu açayım derken...
Ama gene de kurtaramadı onları bir türlü,
Taşkınlıkları yüzünden hepsi yok oldu,
Güneş Tanrı'nın sığırlarını yemiş budalalar,
Yücelerin Oğlu da kapatmış onların dönüş yolunu."[437]

Bölgede, Antik Yunan'dan kalan diğer söylencelerle Türk söylenceleri birbirleriyle bütünleşmektedir:

---

[435] Kemal, Y. (2014). Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana. A.g.e., 248-249.
[436] Kemal, Y. (2013). Karıncanın Su İçtiği. A.g.e., 17.
[437] Homeros (Çeviren Erhat, A.) (1992). Odysseia. İstanbul: Can Yayınları, 33.

"'İşte oradaki dağ,' eliyle gösterdi. Vasili 'Kazdağıdır' dedi. 'Biz Rumlar ona İda deriz. Tanrılar otururlarmış.' 'Duydum' diye bağırdı Melek Hatun, yüzü pespembe kesilerek, 'O dağın bütün köylerini, binbir pınarını biliyorum. Oralarda tanrı manrı yok. Tanrıların sırça sarayları da yok. Sizin Rumlar da bir tuhaf adamlar. Sarı Kız da yok. Çoktan rahmeti rahmana kavuşmuş. Kazlar da geyikler de yok. Ermiş Sarı Kız'ın makamı duruyor yalnız. Ben gördüm, beş on taşla bir duvar örmüşler. Sarı Kız yorulunca oraya otururmuş. Bir kartallar var, hem de çok, hem de birazı kızıl, bakır rengi kartallar. Eskiden çok tanrı varmış güya, bin pınarlıda. Tanrının yeri yurdu olur muymuş? Tanrılar nereye gitmişler? Ölmüşler mi? Tanrı dediğin hiç ölür müymüş? Sus sen, deli misin ne?'"[438]

Melek Hatun, Kazdağı'ndan gelmiştir ve Kazdağı Efsanesi'ni adaya gelen herkese anlatmaktadır. Melek Hatun, bir kültürel zenginlik simgesidir. Yukarıda bahsedilen Yunan-Türk söylencelerinin birleşiminin bir alt kolu da Alevi inanışlarının izleridir:

"Melek Hatun gözlerini Kazdağı'na dikiyor, anlatmaya başlıyordu. Kazdağı'nın mermerleri, Hasanboğuldu büveti. Masallar, efsaneler, Aleviler'in Hıdırellez'i, Hıdırellez'de yüzlerce kişiyle dönülen mengiler, mengilerde kız erkek öyle dönerler, öyle bir kollarını açarlar, ak libaslar içinde kuş olup uçarlardı. Altmış, yetmiş, yüz sazı birden çalarlardı dedeler. Mengilerde insan cennete girmiş çıkmış gibi dirilir, yunur arınır, anadan yeni doğmuş gibi olurdu."[439]

Kazdağı bu metinde çok önemli ve pek çok simgeyi barındırdığı için kültürel bir zenginliğin ifadesi olarak okunabilmektedir. Lena Ana, Kazdağı'nda bir dönem Meryem Ana'nın da yaşadığını Söyleyince Hüsmen de bu olayı bildiğini söylemektedir. Ama mitle gerçek, dini bilgilerle söylenceler birbirine karışmış hâldedir: *"Meryem Ana'nın yurdu orasıdır. Oğlunu orada doğurmuş. Oğlu oradan göğe çekilmiş gitmiş."*[440]

Kaba Ada çevresinde yaşayan halklar, keçilere dokunmazlar; ama sütlerini içerler. Bu sütün her derde deva olduğu düşünülür. Keçilere yıllarca yaşlı Barba Dimitri bakmıştır. Halk onu da bir ermiş gibi görmüştür[441].

Adaya yeni gelenlerin hepsi durumdan rahatsızdır: *"Söndürdünüz çıramızı, ıssız koydunuz evimizi, kandırdınız hepimizi. Siz Türkiye'ye gider misiniz, diye bize kimse sormadı. Burada, sudan çıkmış balık gibi kaldık."*[442]

Adaya gelen Giritli göçmenlerin başındaki yaşlı adam Musa Kazım Ağaefendi ise:

---

[438] Kemal, Y. (2013). Karıncanın Su İçtiği. A.g.e., 41.
[439] Kemal. Y. (2013). Karıncanın Su İçtiği. A.g.e., 40.
[440] Kemal, Y. (2013). Karıncanın Su İçtiği. A.g.e., 47.
[441] Kemal, Y. (2013). Karıncanın Su İçtiği. A.g.e., 29.
[442] Kemal, Y. (2013). Karıncanın Su İçtiği. A.g.e., 35.

"Allah kimseyi vatanından etmesin. Biz böyle olacak insanlar mıydık! Allah kimseyi gördüğünden geri koymasın. Biz buraya gönderilirken komşularımız bize dediler ki, hiç korkmayın, yakında geriye döneceksiniz. Bu çok büyük bir haksızlık. Bu, insanlığa yakışmaz. Buna, düpedüz sürgünlük derler. Buna işkence, buna zulüm derler. Biz yakında Girit'imize döneceğiz. Kızlar daha sansıklarını açmadılar. Ben de onlara sandıklarınızı açın demeyeceğim. Girit'e dönünce açacaklar. Ben onlara, dönmeyeceğiz, sandığınızı açın, nasıl derim."[443]

Diyecektir. Geride kalan topraklar, hemen her karakter için bir büyülü ülke hâlinde kalmıştır. Bu karakterlerin bazıları anayurtlarını hiç görmemiş kişilerdir; çoğu da anayurtlarına bir daha dönemeyeceklerdir. Poyraz'ın ölümünü isteyen şeyhin adamı olan Kerim de vatanını hiç görmemiş sürgün bir Çerkestir. Kerim gibi karakterler, Musa Kazım Ağaefendi'nin yaşadığından da zor bir hayat yaşamaktadır. Ağaefendi, nereyi sevdiğini ve özlediğini bilir. Kerim ise bir hayali özlemektedir:

"Oralarda, Kafkaslar'da, Dağıstan'da kalan Çerke[s]ler, eskisi gibi keskin nişancı mı acaba? Ne iş yaparlar, evleri nasıldır, nasıl giyinirler, atları da ince uzun Arap atları mı? Nasıl insanlardır bunlar, bize benziyorlar mı? Kimse onların ne yaptığını, nasıl yaşadığını bilmiyor. Kafkasya'ya, Kaf Dağları'na ne giden var, ne de gelen. Kaf Dağları düşlerimizin, masallarımızın, türkülerimizin dağları yerinde daha öyle duruyor mu?"[444]

Poyraz ve Ağaefendi'yi refüze eden eski komutan yeni mebus, Ağaefendi'nin Girit'e olan bağlılığına çok kızar:

"Buraya, öz vatanınıza biz sizi istedik ve sizi Yunanlılar'dan kan pahasına aldık. (...) Biz sizleri Yunanlılar'ın elinden zorla aldık. Oralarda sersebil olmayasınız, hakaret görmeyesiniz diye, Yunanlılar'ın ayaklarının türabı olmayasınız diye. Lozan Konferansı'nda bütün Avrupa'yla, düveli muazzama ile mücadele ederek sizi öz yurdunuza intikal ettirdik. Devletimiz bu fakir size yer verdi, yurt verdi, karnınızı doyurdu. Memnun değilsen arkadaş git git, ister Girit'e ister Fizan'a git. Bu toprağın sizin gibisilere hiç ihtiyacı yok. Bu vatan için can verenlerin aileleri ve çocukları aç ve çıplak, Yunanlılar'ın yaktıkları köylerde, kasabalarda, şehirlerde aç ve çıplak, evsiz barksız ve hem de çırılçıplak ölürlerken biz sizi doyurduk, giydirdik, ev verdik, para verdik, bağ bahçe verdik, çiftlik verdik. Siz, siz, siz, siz daha vatanınızı beğenmiyor, Yunan uşaklığını istiyorsunuz."[445]

---

[443] Kemal, Y. (2013). Karıncanın Su İçtiği. A.g.e., 187.
[444] Kemal, Y. (2012). Çıplak Deniz Çıplak Ada. A.g.e., 18-19.
[445] Kemal, Y. (2014). Tanyeri Horozları. A.g.e., 44.

Ama Ağaefendi bu görüşleri asla kabul etmez. Girit, onun kendi toprağıdır. Giritliler de dostları ve komşularıdır:

> *"Evet kumandan, onlar komşularım, dostlarım. Onların dedeleriyle benim dedem, babam dövüştüler, birbirlerini kıyasıya öldürdüler. Harpler bitti, dost olduk."*[446]

Sait Rahmi Bey ise, Ağaefendi'nin arkadaşıdır. O da Ağaefendi'nin geri dönmeyi istemesini mantıklı bulmaktadır:

> *"Biliyorum, korkunç bir durum. Biliyorum. Mübadeleyi kabul etmek bizim en büyük hatamızdı. Yunanlılar bize, senin gibi birkaç kişi dışında, bize sadece okuryazar olmayan köylüleri gönderdiler. Bizim Rumlar Osmanlı'nın en okumuş insanlarıydı. Bütün Anadolu'nun zanaatları onların elindeydi. Doktorların, mühendislerin, yüksek tahsil görmüşlerin birçoğu onlardı. Mimarların birçoğu onlardandı. Onlar gidince Anadolu'da duvarcı, sıvacı, demirci, ayakkabıcı hemen hemen hiç kalmadı. İzmir'de, Trabzon'da binsekizyüzlerde konservatuvarlar bile açmıştı Rumlar. Bizde yetişen kıymetlileri Yunanlılar aldı. Bundan sonra iddia ediyorum ki Anadolu'dan giden Rumlar Yunanistan'ı değiştirip çok ileriye götürecekler. Bu kazık gene bize İttihat ve Terakki'nin attığı bir kazıktır, Enver Paşa kazığı gibi. (...) Biliyorsun Lozan'da mübadeleye Avrupa karar verdi."*[447]

İkinci ciltle birlikte, aşk teması da ortaya çıkmaktadır. Poyraz Musa, Kazım Ağaefendi'nin kızlarından biri olan Zehra'ya âşık olur. Zehra da Poyraz Musa'yı beğenmiştir. Göz göze geldikleri an, Poyraz Musa şunları düşünür:

> *"Dünyanın en iyi davranışı, en kutsal güzelliği, insanın insana cömert bir sevgiyle yaklaşımıdır. Dünyada her iyilik unutulur, unutulmaz ya unutulur diyelim, hiçbir zaman, hiçbir insanın unutamayacağı bir güzellik var, o da bir insanın bir insandan gördüğü yürekten bir sevgidir."*[448]

Uso'nun bir destan söyleyicisi olması, Poyraz Musa için çok önemlidir. *"Allah hiçbir kavmi denjbegsiz bırakmasın. Şimdi sen geldin, bizim ada da şenlenecek.*[449] Bu önem, destancıların, toplumu derinden etkilemiş olayları anlatma geleneğini sürdüren özel insanlar olmasına dayanmaktadır. Destanlar ve halk hikâyeleri, yaşadığımız çağda çoğunlukla yazılı edebiyat ürünleri hâline gelmişlerse de, bu geleneğin aslı topluluğun fiziksel olarak bir araya gelmesine dayanmaktadır. İnsanlar, bir destancının etrafında birleşirler ve tarihleriyle hikâyelerini öğrenirler. Bu nedenle destan söyleyicileri, yazarın da ilham aldığı kişilerdir ve eserlerinde destancılara özel bir yoğunlaşma olduğu tespit edilebilmektedir. Vasili de Uso hakkında benzer düşünceler içindedir:

---

[446] Kemal, Y. (2014). Tanyeri Horozları. A.g.e., 45.
[447] Kemal, Y. (2014). Tanyeri Horozları. A.g.e., 55.
[448] Kemal, Y. (2013). Karıncanın Su İçtiği. A.g.e., 224.
[449] Kemal, Y. (2013). Karıncanın Su İçtiği. A.g.e., 313.

"Hak aşığıdır. Bizim Toroslar'da bunlar, ermiş kişilerdir. Bir hak aşığı, beylerden, paşalardan daha çok hürmet görür. Anladığıma göre Uso bir hak aşığıdır. Hak âşıkları yalan söylemez, riya, kötülük bilmezler. Çok yüreklidirler. Gözlerini daldan, budaktan esirgemezler. Bu adama güvenilir, çok da onurlu bir kişi. Böyle bir kişi incitmeye gelmez."[450]

Farklı etnik yapılardan gelen insanların, ortak bir dil geliştirmiş olması, ana tema özelliklerinden biridir. Kürt destan söyleyicisi Uso, yeni bir destana başlayınca Baytar bu destanı dinleyenler için Türkçeye çevirmek ister; ama Poyraz Musa buna gerek kalmayacağını bildirir. Nitekim, Uso destana başlar başlamaz çölden bahsettiği anlaşılacaktır[451].

Bir diğer tema özelliği de savaşlarda arada kalan ve hayatları mahvolan çocukların yaşadıkları bunalımlardır. Çocuklar, adaya alışmak için bir korku oyununun içine girmişlerdir. Bütün adayı gezip, korkacak bir şeyler ararlar, bazen de korkuyla saklanırlar. Sonunda, adada ejderha kadar büyük yılanlar olduğuna ve bu yılanların da onları takip ettiğine inanmaya başlayacaklardır. Carl Gustav Jung, çocuklardaki korku arzusuna dair şu açıklamayı yapmıştır:

"Çocuktaki bilgi arzusunun temeli korkudur ve bu korku, dönüştürülmüş libidonun ifadesidir; yani bu yaştaki bir çocuğun gelişimi için gerekli ya da faydalı olmayan nevrotik bir içedönüklüğün ifadesidir."[452]

Çocuklar, yaşadıkları travmalar nedeniyle korkuya alışmaya çalışmaktadırlar. Evlerinden ve yurtlarından koparılmış, adaya gelene kadar da korkunç şeyler yaşamışlardır; hatta vapurda geçirdikleri günleri ancak unutarak (geriye doğru ket vurma) rahatlayabilmişlerdir. Adada geçirdikleri ilk günlerden birinde, denizi seyrederken akıllarında hep o yaşadıkları zor zamanlar vardır:

"Çok aç kalmışlar, kiminde de sıcaktan, susuzluktan kavrulmuşlar, içecek bir damla su bile bulamamışlardı. Bir sıcak toprakta güneşten yanmışlar, bir tuhaf sinekler uğuldayarak, kara bulutlar gibi üstlerine gelmiş, onları ısırmış, yemişler, onlar da hastalanmış, ölmüşlerdi. Ölünce çok titremiş, üşümüş, buymuşlar, el dokundurulamayacak kadar kızgın toprağın üstüne, yalım kusan güneşin alnına yatmışlar, dişleri takırdayarak gerilmişler, yorgunluktan çeneleri düşmüştü. Ardından yanmışlar, bir gölgeye, bir serin yele, bir soğuk suya can atmışlardı. Çok ölmüşlerdi. Nasılsa sonradan dirilmişler, oradan kaçmışlardı."[453]

---

[450] Kemal, Y. (2013). Karıncanın Su İçtiği. A.g.e., 317.
[451] Kemal, Y. (2013). Karıncanın Su İçtiği. A.g.e., 335.
[452] Jung, C.G. (2015). Kişiliğin Gelişimi. İstanbul: Pinhan Psikoloji, 27.
[453] Kemal, Y. (2013). Karıncanın Su İçtiği. A.g.e., 60.

Adaya ulaşan Hüsmen'in çocuklarını ve diğer çocukları yeni bir hayat beklerken, arkada kalan savaşlarda on binlerce çocuk ölmüştür. Baytar Cemil'in hatıraları olarak aktarılan katliamlar, Cemil'in yardım istediği Kaymakam gibi kişiler tarafından hafife alınmıştır. Baytar Cemil, Kaymakam'ı ikna edememiştir. Kaymakam, *"Onlar insan yavrusu değil, yılan yavrusu zabit bey"*[454] diyecek kadar duygusuz bir karakterdir. Kaymakamın temsilcisi olduğu zihni yapı için çocuklar, kökenlerini temsil etmektedirler ve ölümü hak etmişlerdir:

> *"Siz o çocukların kim olduklarını biliyor musunuz zabit bey, onlar insan değil, çekirge sürüleridir. Şu koca memleketi onlar yaktılar, yıktılar, köyleri, kasabaları talan ettiler. İnsanları öldürüp küçük kızların ırzlarına geçtiler. Onlar Ermenidir, onlar Kürttür, onlar Yezidi, onlar Keldani, onlar Çingene, onlar yetmiş iki milletin veledi zinalarıdır. Dört kitapta onların katli vaciptir. Siz onları bilmiyorsunuz, iyi ki ölüyorlar, onlardan, o çekirgelerden, o insan suretiyle halkedilmiş gergedanlardan, kan içici canavarlardan kurtuluyoruz."*[455]

Eser, tamamen savaş karşıtı bir zihniyetle yazılmıştır. Karakterler, savaşın kötülüğünün bilincinde olan kişilerdir. Bu karakterlerden, temel çatışmada yer almadığı için incelenmeyen; ama temsil kuvveti ve idealize edilmiş kimliği nedeniyle önem arz eden Salman Sami, savaşla ilgili olarak şunları söylemektedir:

> *"Savaşın ne korkunç, insanlığa yakışmaz, bütün insanlığı özünden çürüten lanet bir şey olduğunu ancak savaşlara katılanlar bilir. (...) Ben savaşların en acımasızında bulundum. Afur tafuru bol insanları gördüm. Bunların en korkak insanlar olduklarına şahit oldum. Harplere karar verenleri askerlerin arasına sokup, buyurun arkadaşlar diyeceksin, öldürüp, öldürüleceksin. İşte o zaman görelin hiç savaş olur mu? Savaşlarda kumandanları da neferlerle birlikte süngü harbine sokacaksın, görün bakalım, işte o zaman görün bakalım savaş sözünü kimse ağzına alabilir mi?"*[456]

ve

> *"Her savaşta yalnız savaşanlar ölmez, onlardan daha çok savaşmayanlar ölür. Çocuklar, kadınlar, yaşlılar, çocuklar da ölürler. İnsanlık insanlığını kaybeder. Hangi savaş olursa olsun insanın insanlığında hayır bırakmaz. İnsanoğlunda acıma hissi, merhamet bırakmaz, sevgi bırakmaz. İnsanda ne kadar güzellik varsa alır götürür. Savaş, yani harp gelecek insanlığın da insanlığını elinden alır. Savaştan sonraki insan, önceki insan değildir. Savaş sonrası insanlar iflah olmaz yaralar almıştır,*

[454] Kemal, Y. (2013). Karıncanın Su İçtiği. A.g.e., 164.
[455] Kemal, Y. (2013). Karıncanın Su İçtiği. A.g.e., 165.
[456] Kemal, Y. (2014). Tanyeri Horozları. A.g.e., 100.

insanlığından o kadar, o kadar değer yitirmiştir ki, bir daha onulmaz. Bu savaş dedikleri lanet sürecek olursa sonunda insanlık da tükenecek."[457]

Eski kültürler ve genel inanışlar, zaman zaman eleştirilmektedir. Hasan, Hızır kültürüne inansa da bu kültürü sorgulamaktadır:

"Hızır Allah'ın nesi olur, teyzesinin oğlu mu, bilen yok. Bizim Karadeniz'in Rumları, İsa, Allah'ın oğludur, derlerdi, Hızır Allah'ın nesi olur, o da Allah'ın cankurtaranı mı? Yalnız denizlerin ermişi değil, bir de dağların, ovaların, çöllerin, tüm yeryüzünün ermişidir. Soracağım bütün Karadeniz'in, Akdeniz'in, Ege Denizi'nin, Marmara'nın denizcilerine ne diyecekler, Hızır'ın kurtardığı bir tek insan var mıdır, yok. Çanakkale'de batan gemilerin içindekiler, yetiş ya Hızır, diye bağırmadılar mı, hepsi de denizin altını boylamadılar mı? Onlar Müslüman değil mi, Hızır yalnız Müslümanlar'ı mı korur? Bir tuhaflık var şu Hızır Aleyhisselam'da."[458]

Eserde, ironi unsuru da kullanılmıştır. CHF'nin kasaba şubesinin açılış töreninde bir alkış hadisesi cereyan etmektedir. Alkışlamak adetinin, Cumhuriyet'ten sonra Ankara'dan başlayarak yurda yayıldığı anlatılıyor. Kasabalıya da alkışlamayı Kavlak Remzi getirmiştir. Ancak açılışta ironik bir sahne meydana gelir. Halk, alkışlamayı bir türlü kesmez. Miralay da bu nedenle bir türlü konuşmasına başlayamaz. Kavlakzede halka alkışlamayı öğretmiş; ama ne zaman duracaklarını öğretmemiştir. Ancak mikrofonu eline alıp alkışı yasakladığını duyurunca halk susacaktır[459]. Adanın zihniyetini Ağaefendi ve Poyraz arasındaki şu konuşma özetlemektedir:

"'Birazdan deniz menevişleyecek, menevişlemiş balıkları suyun yüzüne atlayacaklar. O zaman göreceğiz işte seher vaktinde kokan denizin güzelliğini. Nerde, ne zaman olursa olsun bu dünya yaşamaya değer.'

'Sağ ol evladım, bana güç veriyorsun. Sarıkamış'ı yaşadıktan sonra bile böyle düşünebiliyorsun, böyle konuşabiliyorsun. İnsan gibi insan budur işte. Ne kadar ölü görse o kadar hayata sarılır. İnsanın yüreğinde ölüm korkusu diye bir şey kalmaz."[460]

Ortak dil, ortak kültür, bir zihniyet ve tema özelliğidir. Nasıl destancı Uso'nun söylediği destanlar farklı dilleri konuşan insanlar tarafından anlaşılabiliyorsa, Uso da Ağaefendi'nin Rumca söylediklerinin içeriğini anlayabilmektedir. Uso, Ağaefendi'yi büyük âşık Abdale Zeyniki'ye benzetir:

---

[457] Kemal, Y. (2014). Tanyeri Horozları. A.g.e., 345.
[458] Kemal, Y. (2014). Tanyeri Horozları. A.g.e., 110.
[459] Kemal, Y. (2014). Tanyeri Horozları. A.g.e., 124.
[460] Kemal, Y. (2014). Tanyeri Horozları. A.g.e., 226.

"Ağaefendi'nin dili konuşmuyor, yüreği konuşuyor. İyi, has dengbeglerin dilleri değil de yürekleri söyler. O sözleri de yetmiş iki millet anlar."[461]

Adadaki yaşlı zeytinin kurtarılması macerası da yine eski kültürlerle kurulan bir bağ ile gerçekleşebilmiştir. Hıristo, Zeus sunaklarını hatırlayarak ağacı kurtarma planı yapar. Bu zihniyet, bin yıllar boyunca belli bir kültürün yerleştiği topraklarda, o kültürün ölümsüzlüğünün de ifadesidir. Ağaçların üzerinde çaputların bulunması da kadim Ortaasya kültürünün, Eski Yunan'la birleşmesinin bir ifadesi olarak okunmalıdır. Nitekim, Eski Yunan'daki ağaç kültünde böyle bir yaklaşım yoktur. Ancak Eski Türk Kozmogonisi'nde ağaç kutsaldır. İki kültür, birbirine karışmış ve birbirine zarar vermeden ideal bir ortak evren yaratmıştır. Hatta ilerleyen zamanla birlikte İslamiyet'in de etkisiyle bu ağaçların altında Kur'an-ı Kerim okunmaya da başlanmıştır:

"Bir gece aklıma Zeus geldi. Kadim zamanların baş tanrısıdır Zeus. O da bütün tanrılar gibi ölümsüzdür. Zeus'tan bugüne kadar altarlar, mabetler kalmıştır. Altara bizim memlekette sunak derler. Sunaklarda Zeus'a kurbanlar kesilir. Ben bu ülkeye geldim geleli altarlar, mabetler gördüm çoğunlukla altarın yörelerinde ulu ağaçlar var. O ağaçların gövdeleri, dalları renk renk ipekli mendillerle kırmızı, sarı, renk renk mintanlardan, fistanlardan, başlıklardan, ceketlerden, donlardan, şalvarlardan, pantolonlardan yırtılmış çaputlarla döşenir. Böyle bir ağacın altında Kuran okunur, dua edilir, kurbanlar kesilir. Bu kutsal ağacın tek bir yağrağını bile kimse koparamaz. Ağaç kimi geceler bir top ışık olur ermişlere gelir."[462]

Dörtlemenin ikinci cildinde tespit edilen Yunan Mitolojisi bağlantısı, son cilt olan Çıplak Deniz Çıplak Ada'da da görülmektedir. Ağaefendi, Girit'ten Anadolu'ya uzanan mitleri anlatırken Ali Çavuş da ona katılır. İlyada Destanı'nda da anlatılan Üç Güzeller Efsanesi, Ağaefendi tarafında aktarılınca Ali Çavuş, bu efsaneyi Türk efsanelerine bağlar:

"Bu üç güzellerden birisinin adı da Sarıkız'dı. Dünyaya gelmiş gelecek en güzel kızdı o. (...) Ölümsüzdü. Makamı sizin İda, bizim Kazdağı dediğimiz dağın doruğundadır. O Kırklar'a karışmış tek kadındır. O da kırk ermişler gibi ölümsüzdür. Bizim buralarda her Hıdırellez gecesinde pınar başlarında beklerken suya düşmüş Sarıkız suretini görenlere diledikleri her şeyi verir. (...) Yeşil donlu Kırklar'ın Gelibolu'da düşmanla çarpışırken onları top top ışıklar içinde görmeyen kimse yoktu. Yeşil donluların içinde bir de dünya güzeli kız vardı. Güneş gibi şavkıyordu. Onun kim olduğunu yalnız biz biliyorduk, çünkü Kazdağı bizim dağımızdı."[463]

---

[461] Kemal, Y. (2014). Tanyeri Horozları. A.g.e., 239.
[462] Kemal, Y. (2012). Çıplak Deniz Çıplak Ada. A.g.e., 153-154.
[463] Kemal, Y. (2012). Çıplak Deniz Çıplak Ada. A.g.e., 95.

Dörtleme, temelde iyilik-kötülük çatışmasına dayanmaktadır. Memleket hasreti ve aşk temaları da yardımcı unsurlar olarak gözlemlenmektedir.

Dağın Öte Yüzü Üçlemesi

Dağın Öte Yüzü Üçlemesi, Yalak Köylülerinin Çukurova'da pamuk toplayarak hayatlarını sürdürme çabaları, günlük hayatları ve yaşam mücadelelerinin, psikolojik derinliklerinin de ele alındığı, yer yer olağanüstü motiflerle süslü bir nehir romandır. Üçleme ile ilgili bir yüksek lisans tezi bulunmaktadır[464]. Burak Yıldırım bu çalışmasında, eserin ikinci cildinde özellikle Muhtar ve Taşbaş'ın köylüye karşı olan tutumlarına dikkati çekmektedir:

> *"Sözgelimi Taşbaş Meryemce'ye 'bu köylünün sidiğine basan uyuz olur. Bu köylü lanetlenmiş bir köylüdür... Eşek bir köylüdür' diyecektir".* Yazar, Yaşar Kemal'le Emile Zola ve Maksim Gorki arasında da zihni bir bağlantı kurmaktadır: *"Yaşar Kemal'deki bu köylüye bakışın Zola'nın Fransız ve Gorki'nin Rus köylüleri hakkındaki tespitleri anımsattığını hatırlayalım: 'Yazarın devrimci özlemleri, köylü tutuculuğuyla sürekli çelişki durumundadır.'"* [465]

Üçleme, yazarın diğer pek çok eserinde de görüldüğü gibi, Yaşar Kemal'in öz yaşam öyküsünden etkiler taşımaktadır. Yazar da çocukluğunda pamuk tarlalarında ırgatlık yapmış, pamuk ırgatlığı ile ilgili bilgilere böylece ulaşmıştır[466].

Üçlemeyi toplumsal gerçekçilik bağlamında inceleyen Veysel Şahin ve Fatma Topdaş ise:

> *"Olumsuz getirileriyle beliren toplumsal yaşam, insanı bireysel ve toplumsal yokluğa sürükler. Bu yokluk bireylerde maddi ve manevi eksiklikler yaratır. Dolayısıyla yaşanan sosyo-ekonomik sıkıntıların labirentleştirdiği dağın öte yüzü olan Yalak Köyü'nde değerlere tutunarak varlığını devam ettirmek oldukça zordur; çünkü verilmişliklerle sınırlandıran insan, özgürlüğünden kopuk bir yaşam sürerken ona kaynaklık eden sosyal adaletsizliğin kıskacında bırakılır. Dolayısıyla anlatı karakterlerin bozulma ve çürümenin yok edici gücü altında birtakım çıkmazlar yaşayarak varoluşunu tamamlama konusunda eksik kaldıkları görülür.*
>
> *Maddi endişelerin tükettiği 'Çukurova insanı'nın yaşama tutunma mücadelesini veren yazarın asıl gayesi bireyden hareketle toplumu bilinçlendirmektir. Çünkü entrik kurgu, karakterlerin yaşadığı bireysel çatışmalarla değil, toplumu yönlendiren*

---

[464] Yardım, B. (2010). Yaşar Kemal'in Dağın Öte Yüzü (Ortadirek, Yer Demir Gök Bakır, Ölmez Otu) Üçlemesinde Yapı, Tema ve Anlatım Özellikleri. Yüksek Lisans Tezi, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Gazimağusa, Kuzey Kıbrıs.

[465] Çankaya, E. (2013). Türk Köyü Köy Edebiyatına Nasıl Yansıdı? Köy Enstituülü Yazarlarda Tematik Eğilimler. Ankara: Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Sayı: 8/7, 2013, 61.

[466] Kemal, Y. Yaşar Kemal Kendini Anlatıyor "Alain Basquet ile Görüşmeler". A.g.e., 42.

gelenek-kültür-din gibi manevî değerlerin var ettiği rollerle şekillenir. Bu sebeple birey merkezli toplum algısından yola çıkan Yaşar Kemal'in toplumu varoluşsal anlamda yeniden kurmak için bilinçli bir tavır sergilediği söylenilebir."

İfadeleriyle, eserin toplumsal gerçeklik açısından özelliklerini yorumlamaktadır[467].

Berna Moran, Dağın Öte Yüzü Üçlemesi'ni, Yaşar Kemal'in romancılığında yeni bir dönemi başlatan bir eser olarak tanımlamakta, eserlerin ortak teması olarak *"köylülerin ölüm kalım meselesi olan pamuk toplayabilme sorunu"*a [468] işaret etmektedir. Bu çalışmanın ilk bölümünde, Yaşar Kemal'in beslendiği kaynaklar bahsinde -yine yazarın sözleriyle- Ortadirek'te geçen eşkıyaların, yazarın annesinin amcası olan eşkıya Çerko'dan etkilenerek kurgulandığı ifade edilmiştir.

Yaşar Kemal ise, Yer Demir Gök Bakır'ın macerasını kendi hayat hikâyesiyle kesişen olaylar ekseninde yazdığını ifade etmektedir:

"İkinci efsane hikâyesi; bunun üzerinde çok durdum, başımdan da geçti o hikâye. Yer Demir Gök Bakır'ın hikâyesi, başımdan geçmiş bir kıtlık hikâyesidir. Şuna kanaat getirdim: Yer demir gök bakır oldu derler; bu bir deyimdir. Yerden bitmiyor, gökten yağmıyor. Sonsuz umutsuzluğu anlatır. Onda bir şey buluyor insanoğlu. Kendine bir evliya yaratıyor... Bir ümit ve bir düş dünyası yaratıyor. O düş dünyasına sığınıyor ve yaşamını ancak böyle sağlıyor. O düş dünyası olmasaydı, tarih boyunca insanoğlunun yaşaması zorlaşırdı."[469]

Nitekim, üçlemenin Yer Demir Gök Bakır adlı cildinde, Taşbaş'ın bir evliyaya evrilmesi ve kendisini sıradan bir insan yapan her türlü özellikten yavaş yavaş uzaklaşması anlatılmıştır. Bu evliyalık, Taşbaş'ın isteği ile oluşan bir imge değildir; halk, onu bir kurtarıcı olarak seçmeyi tercih eder ve Taşbaş bu büyük güçle olan mücadelesini, nihayetinde kaybeder.

Ortadirek

Dağın Öte Yüzü Üçlemesi'nin birinci cildi olan Ortadirek'in ilk baskısı, 1960 yılında Remzi Kitabevi bünyesinde yapılmıştır. Bu çalışmaya kaynak olan baskı ise, YKY 2004 baskısıdır[470]. Eser, üç temel çatışmadan ve çerçeve çatışma olarak nitelendirebileceğimiz dördüncü çatışma olan mekân-insan çatışmasından kuruludur. Bahsi geçen diğer çatışmalar ise, Muhtar-köylü çatışması, Meryemce-Koca Halil çatışması ve Meryemce-Uzun Ali çatışmasıdır. Eserin bir diğer özelliği de bir psikolojik roman olarak okunabilmesidir.

---

[467] Şahin, V., Topdaş, F. (2016). Toplumsal Gerçekçilik Bağlamında Yaşar Kemal'in 'Dağın Öte Yüzü' Üçlemesi. Journal of Turkish Language and Literature, Sayı:2-1, Kış 2016, 479.

[468] Moran, B. (2002) Türk Edebiyatına Eleştirel Bir Bakış II "Sabahattin Ali'den Yusuf Atılgan'a. İstanbul: İletişim Yayınları, 123-124.

[469] Andaç, F. Yaşar Kemal Sözün Büyücüsü. A.g.e., 217.

[470] Kemal, Y. (2004). Ortadirek. İstanbul: YKY.

Özellikle kişiler arasındaki çatışmalar, yoğun psikolojik ifadeler içermektedir. Yine Berna Moran, eserin psikolojik roman olarak yazılmasının nedenini, şu sözlerle açıklamaktadır:

> *"İnce Memed'de okurun ilgisini canlı tutmak kolaydı, çünkü eşkıyalık serüvenleri, kovalamalar, tuzaklar, çarpışmalar sürükleyici bir olaylar dizisi meydana getiriyordu. Ortadirek'te ise böyle heyecanlı serüvenler yok ve bundan ötürü okurun ilgisini çekebilmek için onların yerini tutacak başka şeyler bulması gerek yazarın. Yaşar Kemal de öyle yapmış; merak ögesini büsbütün ihmal etmeden ilgi odağını karakterlere, onların psikolojisine ve kişiliklerine kaydırmış."*[471]

Muharrem Kaya, köylülerin her yıl Çukurova'ya yaptıkları göçü, mevsim dönüşünü ve verdikleri mücadeleyi Eliade'den hareketle *Ebedi Dönüş Mitosu*'na bağlamaktadır:

> *"Kıtlık, köy toprakları ve yol boyunca karşılaşılan zorlu tabiat şartları, Çukurova'nın bereketli topraklarıyla, bollukla tezat oluşturur. Roman da berekete, bolluğa ulaşmak için çekilen zorlukları anlatır. İklimdeki kış, bahar ve yazın sürekli değişimi ebedi dönüşü oluşturur. Romandaki bu yolculuk bir bakıma kıştan yaza geçişi de simgeler. Toprağa bağlı topluluklarda ve onların eserlerinde görülen ebedi dönüş mitosu, romanda yine toprağa bağlı Çukurova köylülerinin hikâyesi olarak karşımıza çıkar."*[472]

Eser, her yıl Çukurova'ya pamuk toplamaya giden bir köyün, yol boyunca yaşadığı zorluklar ve maceraları, özellikle Meryemce'nin ailesi üzerinden anlatmaktadır.

Yapı Çözümlemesi

Olay Örgüsü-Okuma Birimleri

Ortadirek, yukarıda da belirtildiği üzere, birden fazla çatışmanın yaşandığı ve psikolojik çözümlemelerin de yoğunlukla görüldüğü bir eserdir. Çatışmalar, köylüler ve Muhtar, Meryemce ve Koca Halil, Meryemce ve Uzun Ali etrafında dönmektedir. Diğer yandan da, eserin konusu itibarıyla ortaya çıkan bir başka çatışma, mekân-insan çatışması gözler önüne serilmektedir. Köylünün pamuk toplamak için Çukurova'ya inme macerası, özellikle Meryemce, Ali, Elif ve onların çocuklarını yoğun olarak etkilemektedir. Bu yolculuk, zorlu bir yolculuk olacaktır. Metnin olay örgüsü, aşağıdaki gibi birimlere ayrılabilir:

1. Kesit (Gündelik Dünyanın ve Çatışmaların Tanıtılması): 9-20. sayfalar boyunca işlenen 1.Bölüm'de, Çukurova'ya inip pamuk toplama zamanı gelmiştir. Bu zamanı, Koca Halil'in, döngele adı verilen çalıları gözlemleyerek haber vermesi, köyde bir gelenektir. Ama bu sene, Koca Halil önceki yıllara göre kendini daha güçsüz hissetmekte, yolda kendisini

---

[471] Moran, B. Türk Edebiyatına Eleştirel Bir Bakış II "Sabahattin Ali'den Yusuf Atılgan'a. A.g.e., 125.

[472] Kaya, M. Türk Romanında Destan Etkisi. A.g.e., 213.

taşıyabilecek bir at veya eşek bulmak için evleri gezmektedir. Gittiği evlerden biri de Meryemce'nin evidir. Halil Ağa'ya kıyamayan Uzun Ali, annesi Meryemce'yi karşısına alarak onu atıyla taşımayı göze alamaz; çünkü Meryemce ve Koca Halil arasında, kimsenin bilmediği bir çatışma vardır. Koca Halil, aradığını bulamasa da vaktin geldiğini muhtara bildirir. 21-36. sayfalar arasında işlenen 2. Bölüm'de, Çukurova'ya inme olayının, artık bir geleneğe dönüşmüş olması anlatılmaktadır. Boşalan köylere kimse girmez, buradaki mallara kimse dokunmaz. Bu konuyla ilgili olarak Cötdelek eşkıya örneği anlatılmıştır. Eski zamanların birinde, Eşkıya Cötdelek, böyle bir göç zamanı köye girmeyi reddetmiştir. Son senelerde, Muhtar'ın köylüyü hep az ürünü olan tarlalara yönlendirmesi nedeniyle, köylüler zorluk çekmeye başlamışlardır. Muhtar, anlaşmalı olduğu ağalarla bir olarak köylünün, bu ağaların tarlalarında çalışmasını sağlamaktadır. Taşbaşoğlu'nun önderliğinde, Muhtar'a karşı koymaya karar verirler. Muhtarla konuşması için de Uzun Ali'yi seçer, bu yoldan dönmemek için de "avrat boşamak" üzerine söz verirler. Bu olaylar olurken, Koca Halil de bir sürü yalan söyleyerek kendi önemini korumaya çalışmaktadır; ama köylünün çoğu ona inanmamaktadır. Bölüm, köylünün Muhtar'la konuşması gerçekleşmeden son bulmaktadır.

2. Kesit (Öznelerin Eyleme Geçmesi ve Çatışmaların Belirginleşmesi): 36-44. sayfalar boyunca işlenen 3. Bölüm'de, köylünün Çukurova'ya doğru yola çıkmasının hemen başlangıcı aktarılmıştır. Burada sahne, özellikle Uzun Ali'de yoğunlaşmaktadır. Yaşlı bir at olan Küheylan'ın yüklenmesi ve yola çıkış macerası aktarılmaktadır. At ölmek üzeredir. Bir diğer yandan da Koca Halil hâlâ kendine, onu taşıyabilecek bir at bulmaya çalıştığı için, Meryemce ve ailesinin etrafında dolaşmaktadır.

45-52. sayfalar arasında ifade edilen 4. Bölüm'de, Çukurova'ya doğru yolculuk sürmektedir. Ali, Koca Halil'in haline acır ve anası Meryemce'nin itirazlarına ve Küheylan'ın durumuna aldırmayarak Halil'i de ata bindirir. At, artık iyice kötülemiştir. Meryemce'nin öfkesi de artmıştır; ama Ali Halil'i attan indirmez.

53-116. sayfalar arasında işlenen 5. Bölüm'de, Muhtar ve Taşbaşoğlu'nun başlarını çektiği köylüler arasındaki gerginlik artmaya başlar. Bu gerginlik, Ali ve Muhtar arasındaki konuşmayla üst noktaya ulaşır. Köylü, borçlarını ödeyebilmek için, ürünü bol tarlalarda çalışmak istemektedir. Muhtar ise kendi anlaşması olan ağaların tarlalarında köylüyü çalıştırmayı planlamaktadır. Bu arada Halil ve Meryemce arasındaki ata binme kavgası da iyice şiddetlenmiştir. Halil ve Meryemce'nin ölmüş eşi İbrahim'in, geçmişte beraber hırsızlık yaptıklarını, Halil'in hatırladıklarından öğreniriz. Bir ara Meryemce ve Küheylan, yere kapaklanarak geride kalırlar. Bu olay nedeniyle Muhtar, Koca Halil'in Meryemce'yi öldürdüğünü düşünse de Meryemce kısa süre sonra bulunur. Ama atın durumu, iyice kötüleşmiştir. Ali ve ailesi, köylüden geride kalarak atın başında beklemeye karar veriler. İki gün sonra at ölür. Bundan sonra Ali ve ailesi için zorlu bir yolculuk başlar. Meryemce'nin yaşlı olması, onun bu yolda geride kalmasına neden olmaktadır. Ali ve Elif ise, hem atın yüklerini, hem de atın yüzülmüş derisini taşımaktadırlar. Ali, Eşi Elif'le bir süre ilerleyip

geri dönerek annesini sırtında taşımaya başlar. Çocuklar da onlarla birliktedir. Elif'in olduğu yere bir türlü ulaşamamaları, gerilimi arttırır. Diğer yandan, Meryemce ve Ali arasındaki gerilim de Küheylan'ın ölümü nedeniyle tırmanmaya devam etmektedir. Nihayetinde Meryemce, Ali, çocuklar ve Elif, Ziyaret Ağacı'nın olduğu yerde buluşurlar.

3. Kesit (Çatışmanın Yoğunlaşması): 115-130. sayfalar arasında işlenen 6. Bölüm'de, ailenin Ziyaret Ağacı'nın bulunduğu yerde dinlenmeleri ve güçlerini toplamaya çalışmaları aktarılmıştır. Meryemce, artık oğlu ile kesinlikle konuşmamaktadır.

130-146. sayfalar arasında işlenen 7. Bölüm'de, Meryemce gücünü tamamen toplamış, Elif ve çocuklardan önde Çukurova'ya doğru gitmektedir. Ali, gruptan çoktan uzaklaşmış, önden gitmektedir. Bu yolculukta, Meryemce kendi anılarını hatırlarken, Ali de küçüklüğünde yaşadığı şeyleri, ölmüş arkadaşı Öksüz Memed'in ölüsü gibi içini bunaltan şeyleri hatırlamaktadır. Elif, Meryemce'ye beklemesini söyleyince Meryemce geride kalır. Meryemce, köye geri dönmekle Çukurova'ya gitmek arasında bir çatışma yaşar. Yolda elinin üstüne bir uğurböceği konar. Meryemce, bu böceği dinlenmesi için başörtüsünün içine saklar. Daha sonra köye doğru gitmeye karar verir.

147-167. sayfalar arasında işlenen 8. Bölüm'de, Elif, Ali'ye yetişmiştir. Bir yerde dururlar. Ali, anasını almak için geldikleri yoldan geriye doğru yürümeye başlar. Bir yandan da, Çukurova'ya zamanında yetişememe, borçlarını ödeyememe gibi kaygılarla boğuşmaktadır. Ziyaret ağacı mevkiine gelince, burada annesini bulamayan Ali, yeniden Elif'in olduğu yere döner. Annesinin bir şekilde gittikleri yöne doğru yürüyüp Elif'i bulmasını ummuştur; ama Meryemce burada da değildir. Ali, Elif'i de alarak yeniden yola çıkarak annesini aramaya başlar. Annesini bulamamasının verdiği öfkeyle, Meryemce hakkında kötü sözler söylemeye başlar. Bir yandan da anasını öldürdüğünü düşünerek vicdan azabı çekmektedir. Meryemce, o akşam bulunur. Meryemce, yine Ali'yle konuşmamakta, taşlara, ağaçlara seslenmektedir. Ama o da bir yandan oğluna kıyamamakta, oğlunun kendisini taşırken zorlanmasına üzülmektedir.

168-181. sayfalar arasında işlenen 9. Bölüm'de, Meryemce de Ali de perişan haldedir. Elif, onların durumuna üzülmektedir. Konakladıkları yerde, yemek yerler. Meryemce uyumaktadır. Ali, annesinin onları yavaşlatmasına sinirlenerek, Meryemce'nin ölmesini dilediğini söyler. Meryemce, bu esnada uyanıp söylenenleri duyar. Bu travmayı Meryemce ve Ali'den çok Elif yaşar ve büyük üzüntü duyar. Yeniden yola çıkarlar. Bir yerde konaklayıp çocukları burada bırakırlar ve Meryemce'yi almak için yine yola çıkarlar.

182-196. sayfalar arasında işlenen 10. Bölüm'de, Meryemce'nin yalnız, halsiz ve korkmuş haldeki portresi çizilmektedir. Neden sonra Ali ve Elif onu bulurlar. Meryemce'yi kendine getirmek için, beraber bir su kenarına giderler. Meryemce, Ali'ye karşı büyük bir öfke duymakta, gelini Elif'i oğlundan daha çok sevdiğini söylemektedir. Ali de bir ruhsal çöküntü içindedir. Çocuklarını da merak etmektedir. Çocuklarına bir şey olursa veya

Çukurova'ya yetişemezlerse Meryemce'yi öldüreceğini söylemektedir. Elif, Meryemce ve Ali arasında kalmıştır. Bir süre beraber yürürler, Meryemce yine bitap düşer. Ali, annesini zorla sırtına alır ve yola devam ederler.

197-207. sayfalar arasında işlenen 11. Bölüm'de, aile Çukurova yolunda yürümeye devam etmektedir. Bu mevsimde insanla dolu olması gereken yollar bomboştur. Ali, Koca Halil'in yanıldığını ve köylüyü erkenden yola çıkardığını düşünerek ümitlenmektedir. Üstlerinden bir uçak geçince, dinlenirler ve Ali çocuklarıyla karısına askerliği ile ilgili anılarını anlatır. Bundan sonra Ali, hesap yapmaya başlar. Koca Halil mutlaka yanılmıştır. Daha pamuğun açmasına on dört gün olmalıdır. Ali'nin hesabına göre, bu on dört günün dört günü yürüyecek, Çukurova'ya herkesten erken varacak ve çok para kazanacaklardır. Yemek yapılırken Ümmühan ve Hasan oyun oynarlar. Ali'nin ayakları yara içinde kalmıştır. Burada iki gün dinlenmeye karar verirler. Meryemce de Ali'ye merhem yapmak için çocuklardan bazı otlar ister. Meryemce, bir yandan oğluna kızmakta, bir yandan da onun iyiliğini düşünmektedir.

208-220. sayfalar arasında işlenen 12. Bölüm'de, Meryemce'nin hazırladığı ilaç, Ali'ye iyi gelmiştir. Ali, annesiyle barışmaya çalışmaktadır. Sonbahar yağmurlarına yakalanacakları korkusuyla, birden toparlanıp yola çıkarlar. Bu bölümde, Yaşar Kemal'in bir diğer eseri olan İnce Memed'le metinlerarası ilişki kurulmuştur. Meryemce, Memed'i ve Hürü Ana'yı tanımaktadır. Memed'in macerası ile Meryemce'nin ailesinin macerası aynı zaman diliminde gerçekleşmektedir. Bu zaman, Memed'in çakırdikenleri yaktığı ilk kitaptan sonraki zamanı işaret etmektedir:

> *"Allalem, dedi kendi kendine, allalem, burası İnce Memed'imin yeri. Şu görünen de yaktığı çakırdikenlik. Varıp o köye mi gitmeli? Kurtulmalı şu uzunca Ali'den. Varıp o Hürü avradın evinde misafir olmalı. Hürü avrat demeli, sen yiğit bir avratsın, sen hiçbir şeyden korkmazsın. Sen olmasan, o Memed oğlancık, İnce Memed olamazdı. Benim halim dirliğim şu şu şu! Arar Uzunca Ali. Arar da bulamaz. Öldü der de başını alır gider."*[473]

Bölümün kalan kısmında, Meryemce emekleyerek yokuşu çıkmaktadır. Ali onu sırtına almak istese de kadın buna izin vermez. Sonunda Meryemce iyice fenalaşır, Ali ve Elif ona zorla su içirerek biraz kendine gelmesini sağlarlar.

Ara Kesit: 221-234. sayfalar arasında ifade edilen 13. Bölüm'de, Meryemce- Halil çatışmasının kökenine geri dönüş yapılmaktadır. Meryemce'ye göre eşi İbrahim, karıncayı bile incitemeyen, iyi yürekli bir adamdır. Ama herkes, Halil'in anlattığı

[473] Kemal, Y. Ortadirek. A.g.e., 214.

hırsızlık öykülerine, Halil ve İbrahim'in ortak maceralarına inanmıştır. Meryemce, bu yüzden Halil'den nefret etmektedir. Yemen Savaşı'nda beraber askerlik yapan Halil ve İbrahim, zor şartlar altında geri dönebilmişlerdir. Bu dönüşün hikâyesinde Halil, hep kahraman olandır. İbrahim ise Halil'in anlatmasına göre, onun tarafından kurtarılmıştır. İkisinin Yemen'den kaçıp gelmeleri köyde büyük bir olay olarak karşılanmıştır. Halil'in İbrahim'i öven sözleri bile Meryemce'ye dert olmaktadır. Halil ve İbrahim, daha sonra yine Halil'in anlattığına göre hırsızlık yaparak yaşarlar. Bir defasında, Cumhuriyet kurulduktan hemen sonra jandarmaya yakalanırlar. Koca Halil, bu olayda bütün suçu İbrahim'e atmış, İbrahim ise asla ağzını açmamış, kendisini savunmamıştır. İbrahim, suçsuz bulunmuş, Koca Halil hapse girmiştir. İbrahim, Adana'ya taşınmış ve bir daha köyüne gitmemiştir. Sadece Koca Halil'le görüşmüş ve onun, kendisine köye gitmesini söylemesini de dinlememiştir. Sonunda bir gün Halil'le birlikte köye dönerler. Bağlı oldukları çete de yavaş yavaş ortadan kalkar. Sonra bir süre de pamuk hırsızlığı yaparlar; ancak yakalanınca tevbe ederler. Meryemce'yle Halil'in kavgalarına neden olan Küheylan da bu hırsızlık günlerinden kalma bir attır; ama atın nasıl Meryemce'nin evine geldiği bir muamma olarak kalmıştır.

235-250. sayfalar arasında işlenen 14. Bölüm'de aile, çok dik bir yokuş olan Süleymanlının Yokuşu'na yaklaşmışlardır. Çocuklar, Ali, Elif ve Meryemce artık güçlükle ilerleyebilmektedirler. Ali yine annesine kızmaya başlamıştır. Elif, uyuyan Meryemce'nin, hakkında söylenenleri duymaması için çabalar. Ali, Meryemce'yi geride bırakarak yola çıkmaya karar verince, Elif Meryemce'yi uyandırır. Yola çıkarlar. Ali, yine ruhsal bir değişim yaşayarak Meryemce'den özür diler; ama Meryemce oğluyla konuşmamaya devam etmektedir. Bir yerde konaklarlar. Ali, Meryemce'yi Körmezar Mevkiinde bırakarak yola devam eder, sonra onu almak için yine geri dönerler.

251-262. sayfalar arasında işlenen 15. Bölüm'de, sahne köylülere dönmüştür. Taşbaşoğlu önderliğindeki köylü ve Muhtar arasındaki çatışma kuvvetlenmiştir. Muhtar, köylüyü Söğütlü'de bekletmektedir; çünkü kendisine karşı birleşmelerinden rahatsızlık duymaktadır. Bir yandan da, pamuğa geç kaldıklarını ve bunun suçlusunun da Koca Halil olduğunu düşünmektedir. Koca Halil de kendisini suçlar. Onun bu inancı, nehir serinin ikinci cildinde de karşımıza çıkacaktır. Taşbaşoğlu ise, Muhtar'ın Koca Halil'le ilgisi olmadan, bilerek köylüyü geç bıraktığını düşünmektedir. Halil, Taşbaşoğlu'ndan duymak istediği şeyleri duyamayınca, bu sefer Muhtar'a yanaşmaya karar verir. Muhtar uyuduğu için onunla konuşamaz. Köylünün konakladığı yerden kaçmaya karar verir.

4. Kesit (Çatışmanın Çözülerek Sonlanması): 264-312. Sayfalar arasında işlenen 16. Bölüm'de, Taşbaşoğlu'nun köylüyü bir araya getirme çabası anlatılmaktadır. Hep beraber Çukurova'ya inip çalışacakları tarlaları kendileri seçmeye karar verirler. Ama Muhtar da bir

yandan köylüyü kendi tarafına çekmeye çalışmaktadır. Herkesin zayıf noktalarını bilen Muhtar, teker teker köylülerle görüşerek hepsini kendi tarafına çeker. Taşbaşoğlu, tek başına kalmıştır.

313-331. sayfalar arasında işlenen 17. Bölüm'de, peyzaj betimlendikten sonra, Meryemce ve ailesinin yürüyüşleri anlatılır. Yer yer mola verirler. Süleymanlının Yokuşu'nu, düşe kalka çıkarlar ve bölüm sona erer.

332-352. sayfalar arasında işlenen 18. Bölüm'de, Meryemce ve ailesi büyük bir sonbahar fırtınasına yakalanmışlardır. Elif, çocuklarını korumaya çalışmaktadır. Ateş yaksalar da yağmur bu ateşi söndürür. Yeniden yola çıktıklarında, karşılarına Koca Halil çıkar. Koca Halil, Ali'nin onu iyi karşılayacağını ummuştur; ama Ali, Küheylan'ın ölmesiyle başlayan süreçte, başına gelenlerden bu yaşlı adamı sorumlu tutmaktadır. Koca Halil, aileye çok yaklaşmadan, onların birkaç adım gerisinden gelerek onları takip eder. O da bu ıssız topraklarda yalnız başına kalmak istememektedir. Yine de Ali, konakladıkları değirmende yemek yerlerken Koca Halil'in haline acır ve onu yemeğe davet eder. Halil, Ali'ye Muhtar ve köylü arasında olanları anlatır. Ali de artık köylüden ayrılmaktan vazgeçmiştir. Köylü nerede pamuk topluyorsa o da onlara katılacaktır. Ancak bu uzun ve zor yolculuğun sonunda, Ali ve ailesi köylüyle buluştuklarında, Taşbaşoğlu onları karşılar ve vardıkları yerde neredeyse hiç pamuk açmadığını söyler. Eser, Meryemce'nin *"İndik ya! [...] Geldik ya!"*[474] sözleriyle son bulur. Meryemce'nin başörtüsünün içine sakladığı uğur böceği de orada ölmüş ve kurumuştur. Bu detay, simgesel anlamda, umutların boşa çıktığının ifadesi olarak okunmalıdır.

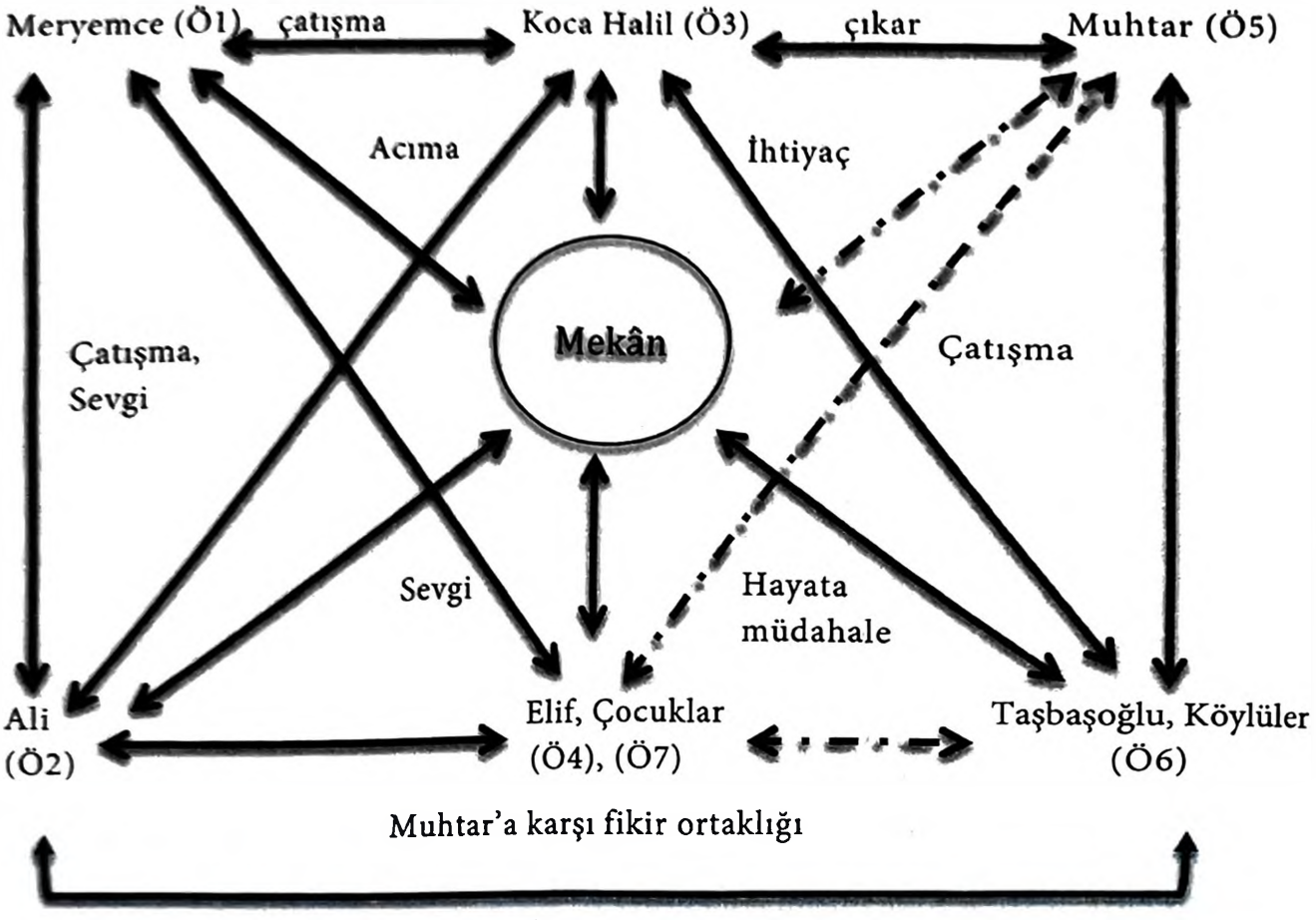
Metnin Temel Çatışmalar Şeması

Eser, mevsimlik işçilik yapan yarı-göçebe bir köyün, Çukurova'ya inme macerasını anlatan bir metindir. Bu metnin en önemli ayırıcı özelliği, mekânın da çatışmaya dâhil olmasıdır

İyilik-Saflık Temsilcileri	⟷	Güç-Kötülük Temsilcisi
Köylüler, Ali ve Ailesi, Taşbaşoğlu		Muhtar, Koca Halil

[474] Yaşar Kemal, Ortadirek, a.g.e., s. 352.

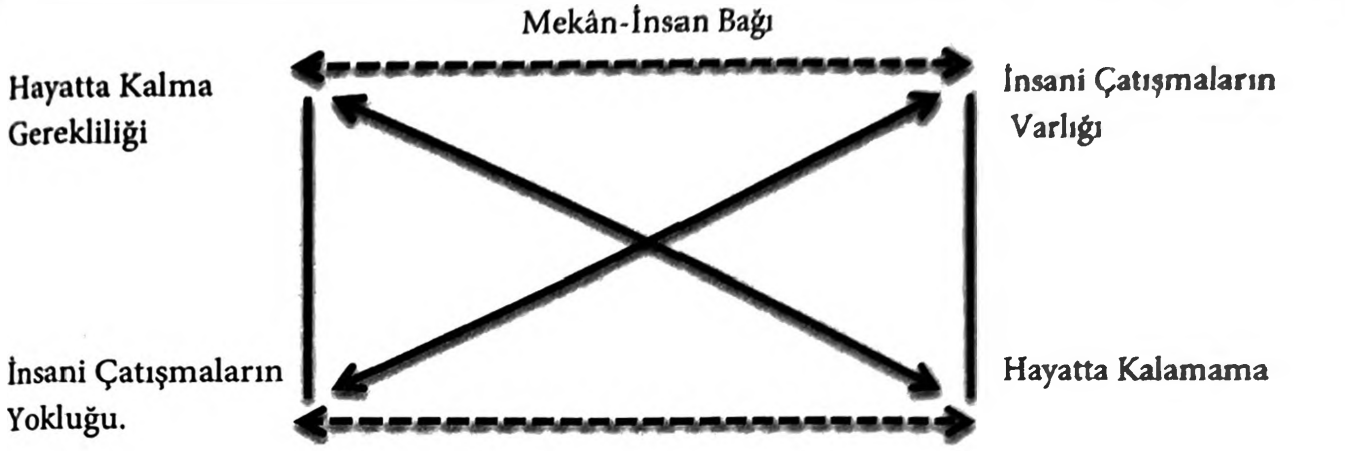
Metnin Temel Çatışmalar Şeması:

Metnin temel anlatı izlencesinin dört evresi, şu şekilde incelenebilmektedir:

Sözleşme	Edinç	Edim	Tanıma ve Yaptırım
Meryemce-Ali Meryemce-Halil Köylü-Muhtar Çatışmasının varlığı	Çatışmaların daha büyük bir çatışma (mekân-insan) nedeniyle çözümlenm	Çatışmaların çözüme açık olmama hali	Mekân-insan çatışmasının bütün çatışmaları etkisizleştirmesi

Ortadirek'in Greimas'ın Göstergebilimsel Dörtgeni'ne göre incelenmesi:

Mekânın İnsanın Hayatını Zorlaştırması

Ortadirek, kişiler arasındaki çatışmaların yoğunluğu nedeniyle, Yaşar Kemal'in diğer eserlerinden farklı bir özellik göstermektedir. Ancak eser, aynı zamanda bu insanlar arası çatışmalar ne kadar kuvvetli olurlarsa olsunlar, insandan daha büyük bir çatışma öznesi olan doğanın, bütün çatışmalara ve insana da üstün gelmesinin hikâyesidir. Bu açıdan incelendiğinde, Meryemce-Halil, Meryemce-Ali, Taşbaşoğlu(Köylü)-Muhtar çatışmalarının hepsi, eserin başından beri devam eden asıl büyük çatışma karşısında ikinci plana düşmektedir. Nihai noktada, bir güç simgesi olan Muhtar'ın köylüyü kendi istediği tarlalara yollamasının bir anlamı kalmamıştır; çünkü o yıl ürün elde edilememiştir. Meryemce ve Koca Halil çatışmasının bir anlamı kalmamıştır; çünkü ikisi de bir şekilde Çukurova'ya inmişlerdir. Meryemce ve Ali çatışması da ana oğulun aslında birbirlerini çok seviyor olmaları nedeniyle yavaş yavaş sahneden silinip yok olmuştur. Ancak Köyden Çukurova'ya uzanan yol, toprağın o yıl vermediği ürün, hâlâ bütün bu kişilerin hayatlarını etkilemeye devam etmektedir.

Şahıs Kadrosu-Kişilerin Oluşumları ve Özellikleri

İncelenen metin, kalabalık bir şahıs kadrosuna sahip değildir. Temel çatışma, Meryemce, Uzun Ali ve Koca Halil arasında geçmektedir. Muhtar-köylü çatışmasını, biz ikinci derecede önemli bir çatışma olarak kabul etmeyi uygun gördük. Zira metnin asıl yoğunluğu, ilk çatışma etrafında toplanmış bulunmaktadır.

Birinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler: Meryemce (Ö1), Uzun Ali (Ö2), Koca Halil (Ö3).

İkinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler: Elif (Ö4), Muhtar (Ö5),

Uzak Kişiler: Taşbaşoğlu [Köylüler] (Ö6), Çocuklar (Ummuhan, Hasan) (Ö7).

Birinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler

Yaşlı ama İnatçı ve Güçlü Bir Anadolu Kadını Olarak Meryemce: Meryemce, Uzun Ali'nin annesidir. Kocası İbrahim ölmüştür. Metinde, Gök Hacı'nın kızı Anşa'nın 1302

yılında doğurduğu Meryem Uzunca olarak geçmektedir[475]. Meryemce karakteri ve bu karakterin başına gelenler, Yaşar Kemal'in hayat hikâyesinde önemli bir yeri olan babaannesi Hırde Hanım'ı ve onun yaşadıklarını çağrıştırmaktadır. Özellikle, Meryemce'nin ailesinden ayrı düştüğünde, içinde kimse kalmayan köye doğru yürümeye başlaması, yukarıda Yaşar Kemal'in anılarında bahsi geçen Hırde Hanım'ın macerasına benzerlik gösterir. Yine, Meryemce'nin yol boyunca oğlu Ali'nin sırtında taşınması, Yaşar Kemal'in babasının, annesini göç esnasında sırtında taşıması olayı ile benzerlik göstermektedir.

Köyün geçim kaynağı, her yıl pamuk toplama mevsiminde Çukurova'ya inip pamuk işçiliği yapmaktır. Bu yolculuğa, gencinden yaşlısına herkes katılmaktadır. Meryemce de ilerlemiş yaşına rağmen işçilik yapmak için Çukurova'ya inecektir. Ali'ye göre, Meryemce yaşlanmaya daha alışamamıştır. Saçlarının kınasını bile hiç aksatmamaktadır[476].

Eserin daha ilk bölümünde, Meryemce'nin Koca Halil'le çatışma içinde olduğu ifade edilmiştir. Bu çatışmanın nedeni, bir ara kesit oluşturan 13. Bölüm'e kadar açıklanmasa da, Meryemce'nin Koca Halil'e olan öfkesi, metnin başından sonuna kadar gözlemlenebilmektedir. Bu çatışma, ailenin sahip olduğu ata Halil'i bindirme kavgası etrafında şekillenmektedir:

> *"Hiç! Aklından çıkar onu. Aklıyın köşeciğine uğratma Ali. Şu canım sağ iken, Meryemce de şu dünyada var iken, soluk alırken o, o ölmüş koca it leşi, kokmuş domuz artığı, atımın sırtına binemez. Geçen yıl bindirdim. Senin gül hatırın için. İbrahim düşüme girdi. Bre koca Meryem dedi, sen onu atımın sırtına nasıl olur da bindirirsin, dedi. Senin sadıklığın böyle mi? O atımın sırtında Çukur'a indikçe ben mezarımda yatamadım."*[477]

Ali, Koca Halil'in haline dayanamayıp, onu da Meryemce ile birlikte Küheylan'a bindirince, Meryemce Halil'in attan inmesi için ne gerekiyorsa yapar. Bu yaşlı kadının, ilginç bir çatışma yöntemi vardır. Kavgalı olduğu kişiyle doğrudan konuşmaz; ama onun duyacağı şekilde atla, ağaçlarla, taşlarla konuşarak düşmanına olmadık sözler eder. Bunu, Ali'ye küstüğünde de yapar. Koca Halil Ata binince de Koca Halil'i kızdırmak için Küheylan'la konuşmaktadır:

> *"Sen bilirsin güzel atım, bu geberesiceden hayır yok. Ölme Çukur'a ininceye kadar. Sen ölürsen ben kalırım yolda. Kalır da kurda kuşa yem olurum. Sen öleceğine, şu arkamıza sakırga gibi yapışmış, geberesice ölsün. Ölme atım."*[478]

---

[475] Kemal, Y. Ortadirek. A.g.e., 77.
[476] Kemal, Y. Ortadirek. A.g.e., 148.
[477] Kemal, Y. Ortadirek. A.g.e., 16.
[478] Kemal, Y. Ortadirek. A.g.e., 61.

Küheylan'ın ölümünden sonra, Meryemce ve ailesi köylüden geri kalmışlardır. Meryemce'nin Koca Halil'e olan öfkesine bir de Ali'ye olan öfkesi eklenir. Yaşlı kadın, Çukurova'ya varıncaya kadar oğluyla hiç konuşmayacak ve onu asla affetmeyecektir:

> *"Alındım ya. Alındım itin dölü. Hem de bir alındım ki, ölene dek, kemiklerim sinimde çatır çatır edene dek, ben de Meryemce'ysem sana ağzımı açmam. Şu memeklerimden emzirdiğim akça sütümü de bir vakit için olsun sana helal etmem, Ali. Buz gibi kış gecelerinde, sabahlara kadar beşiğini salladığım, boklu götünü yuduğum, Uzun Alicik, sana uykusuz gecelerimi, emeciklerimi helal etmem. Boynunda zebaninin tohtu, kızıl cehenneme gidersin Uzun Ali, Ana hakkı zor."*[479]

Meryemce, bu zor yolculukta, zaman zaman Ali ile Elif'in kendisinden kurtulmak için onu ıssız yerlerde bıraktığını da düşünür. Bu zamanlarda, karakterin psikolojisi, bir panik nöbetinin etkisi altına girmektedir:

> *"Gözlerinin önünden uçsuz bucaksız, karanlık, göz gözü görmez, kurşun geçirmez bir karanlık içinden Körmezar geçiyordu. Mezarlık geçiyor, geçiyor, devriliyor. Mezar taşları kaçıyor. Taşlar birbirine giriyor. Ölüler. Ölü kemikleri! Körmezar! Körmezar! Uuuuuuuuy Körmezar. (...) Körmezar'dan kaçarcasına, geriye, köyüne döndü. (...) Koşarcasına, gücünün yettiğince yürümeye başladı. Ardına bile bakmıyordu."*[480]

Lokman Baran, Meryemce karakterinin ışığında, üçlemenin mitos yaratma sürecini ele alırken, Meryemce-Ali konuşmasına ve Ziyaret Ağacı'na dikkati çekmektedir:

> *"Meryemce, konakladıkları yerdeki bir ulu çam ağacına '... Ağaç, kimseye demiyorum, sana diyorum, hey ulu ağaç. Benim atımı Koca Halil öldürdü... ...Sen çok gün gördün. Sen eski devirleri bilirsin ağaç. Şu dünyada her ne varsa, ne gelip geçmişse senin avucuyun içinde yazılı. Koca Halil benim erimin arkadaşı, can yoldaşı değildi. ...Koca Halil, benim erime dümandan da daha kötüydü. Bunu bir sen bilirsin, bir ben, bir de o boyu devrilesi çakır gözlü Halil bilir... Duydun mu ağaç dediklerimi?... Hiç kimse bana hak vermese de sen bana hak verirsin, ağaç...'" diye oğlunu şikâyet ederken Meryemce'nin ağaca yakınması esnasında, ağacı tasvir ederken tabiat kültlerinden ağaç kültünün izlerini görürüz. Meryemce'nin oğlunu ulu çam ağacına şikâyeti sırasında ulu çam ağacını '...Sen bir ulu ağaçsın, her bir şeycikleri bilirsin. Başın yıldızlara erer, kökün cennete varır... Ulusun, dalların günee eriir. Üstüne nur iner. Ulusun, akıllısın, güzelsin...' şeklinde tasvir etmesi bize Türk mitolojisindeki ulu kayın, Bay-Terek ağacını anımsatır."*[481]

---

[479] Kemal, Y. Ortadirek. A.g.e., 102.
[480] Kemal, Y. Ortadirek. A.g.e., 141.
[481] Lokman Baran, http://dergipark.gov.tr/dedekorkut/issue/4541.

Meryemce, şüphesiz ki halkın ortak bilinçdışı ile bağı kuvvetli olan bir karakterdir. Onun Ziyaret Ağacı'na baktığı zaman gördükleri, pek çok kişinin gördüklerinden farklı; hatta fazladır. Meryemce'nin ağaçla, atla, taşlarla ve diğer canlı-cansız figürlerle konuşmasında da "insanlara küsmek"ten fazlası vardır. Meryemce, şamanik bir karakter özellikleri göstermektedir. Yukarıdaki tespit de Meryemce'nin Türk mitolojisinin yansıttığı ruha uygun hareket etmekte olduğunu ispatlar niteliktedir.

Arada Kalmış Bir Karakter Olarak Ali: Meryemce'nin oğlu ve Elif'in kocası olan Ali, eserin ilk bölümünden itibaren, onu kararsızlığa düşüren durumlar içinde kalan bir karakter özelliği göstermektedir. Ali'nin fiziksel yapısı, eserde şu sözlerle ifade edilmiştir:

> *"Ali upuzundu, incecikti. Buğday benizli, kapkara kalın kaşlıydı. Yüzü de uzundu. Yüzüne bakınca ilk kaşlarını görürdüm. Çenesi kadınların çenesi gibi sivriydi. Mintanı eskilikten rengini yitirmişti."*[482]

Ali, Koca Halil'in ilerlemiş yaşı nedeniyle, yürüyerek Çukurova'ya gidemeyeceğinin bilincindedir. Ama at yaşlıdır. Annesi, ailenin eşyaları ve Koca Halil'i birlikte taşıyacak güçte değildir. Ali, bu ikircikli durumla uzun süre mücadele edecek ve sonunda, annesinin öfkesine rağmen Koca Halil'i ata bindirecektir. Koca Halil'i zorlukla yolculuk yaparken izleyen Ali, geçen yıl olduğu gibi ona acımaktadır:

> *"Kim bilir, diye içinden geçirdi. Kim bilir ne kadar yoruluyordur fıkara. Kim bilir ayakları nasıl şişmiştir. Dizleri nasıl sızlıyordur. Vay fıkara. Kocalık batsın. Geçen yıl, Çukur'a bir buçuk gün kalıncaya kadar yürümüş, ama oradan öte bir adım atamamıştı. Ali de onu alıp Küheylan'a bindirmişti. Ne kadar sevinmişti fıkaracık. Atın üstünde ona bakmış, gözleri dolu dolu olmuştu. Ama Meryemce kıyameti koparmış, Ali'ye dünyayı dar etmişti."*[483]

Koca Halil'i de taşımaya dayanamayan at ölünce, Meryemce ve Ali arasında büyük bir çatışma başlar. Ali, annesi ile ne kadar konuşmaya çalışsa da, yaşlı kadın onunla iletişime girmemekte, onun yerine taşlarla, ağaçlarla konuşmaktadır. Ali, annesinden defalarca özür diler, Koca Halil'i ata bindirmesinde etken olan ruh halini ona anlatmaya çalışır; ama Meryemce çok inatçı bir karakterdir:

> *"Anam, güzel anam, kusurum varsa bağışla nolursun. Kocamış bir adam, geldi yalvardı. Üç ay... Bindirmez de neylerdim? At ondan ölmedi ki... Kocamıştı at. Ayaklarım tutmuyor, dedi. Dizlerim kırılıyor, dedi. Ben de... Küheylan ölecekti zaten. Koca Halil babamın arkadaşı. Halil kötüydü güzel anam."*[484]

---

[482] Kemal, Y. Ortadirek. A.g.e., 38.
[483] Kemal, Y. Ortadirek. A.g.e., 43.
[484] Kemal, Y. Ortadirek. A.g.e., 98.

Metin ilerledikçe, Ali'nin ruh hali de değişmeye başlar. İlk sahnelerde çok şefkatli, iyi yürekli ve güçlü bir karakter olan Ali, annesi Meryemce'nin yürüyememesi yüzünden köylüden geri kaldıkça, öfkeli bir kişiliğe bürünmeye başlar. Ali'nin, ödenecek borçları, bakması gereken çocukları vardır:

> *"Olmaz, olmaz! Ulaşamazsam, onlar gideli çok oldu, ulaşamazsam çoluk çocuğum aç, çıplak kalır. Borcumu da ödeyemezsem, Adil Efendi de ağzıma sıçar. Ben ulaşamazsam köylü Muhtara, Delice Bekir'e kul olur, kul olur avrat. Köylü verimsiz tarlalarda sürünür, köye beş parasız döner. Duydun mu? Ulaşamazsak olmaz diyorum sana. Olmaz avrat, olmaz!"*[485]

Ali, göçten geri kalmanın sıkıntısı, annesi ile olan çatışmasının verdiği üzüntü ve çoluk çocuğuna karşı sorumluluklarından kaynaklanan büyük bir baskı altında kalmış bir karakterdir. Bir yandan da durup dururken çocukluk travmalarını hatırlamaktadır. Çok küçükken, babasının da sağ olduğu bir akşam, köyün çocuklarıyla saklambaç oynarken yanlışlıkla Öksüz Memet'i çakıyla yaralamıştır. Bunu yapanın kendisi olduğunu kimseye söyleyememiştir. Öksüz Memet, olaydan bir yıl sonra sıtmadan ölünce, Ali'nin vicdan azabı daha da büyümüştür [486]. Hatırladığı bir diğer olay ise köyün çocuklarıyla birlikte kaplumbağaları taşladıkları ve bir kaplumbağanın kabuğunu kırdıkları sahnedir. Ali, yolculuğu boyunca durmadan bu vakalara geri dönüş yapmaktadır: *"Bunu da gözümün önünden atamıyorum. Kaplumbağa inlemişti."*[487] Ali, büyük ihtimalle, annesi ile olan çatışmasının sorumlusu olarak kendisini görmekte ve eski hatalarını hatırlayarak kendini cezalandırma psikozunu yaşamaktadır. Namaza her durduğunda, yıllardır aklına bu fikirler gelmektedir. Ali, bu görüntülerden arınamamaktadır. Çukur'a iner inmez namaza başlamaya karar verir. Ama Öksüz Memet'in ölüsü ve sırtı kan içindeki kaplumbağa, namaz kılarken onu yalnız bırakmaz[488].

Yaşlı Bir Eski Hırsız Olan Koca Halil: Koca Halil, köyün Çukurova'ya inme zamanını, döngele otlarının dönüşümlerini izleyerek belirleyen yaşlı bir adamdır. Metnin ilerleyen sayfalarında, Halil'in nüfus bilgileri de verilmiştir: Anakız'dan doğma 1300 doğumlu Halil Taşyürek[489]. Hayatının büyük bir kısmı hırsızlık yaparak geçmiştir. Anlatılan zamanda ise artık sadece pamuk toplama zamanını bildirmekle uğraşmaktadır. Koca Halil, geleneğe uygun olarak bütün köyle birlikte pamuğa gitmek zorundadır; ama çok yaşlanmış ve güçten düşmüştür. Bu nedenle, onu taşıyabilecek bir atı veya eşeği olan köylülerin hepsini teker teker gezmektedir. Bunların içinde, Uzun Ali, bir önceki sene Koca Halil'e kıyamadığı için onu yaşlı atına bindirmeyi kabul etmiştir. Ancak Ali'nin annesi Meryemce ve Koca Halil

---

[485] Kemal, Y. Ortadirek. A.g.e., 93.
[486] Kemal, Y. Ortadirek. A.g.e., 120.
[487] Kemal, Y. Ortadirek. A.g.e., 121.
[488] Kemal, Y. Ortadirek. A.g.e., 130.
[489] Kemal, Y. Ortadirek. A.g.e., 77.

arasında uzun yıllar öncesine dayanan bir çatışma olduğu için, Halil bu hasat zamanında Çukurova'ya nasıl ulaşacağını bilmemektedir. Halil, Çukurova'ya nasıl ineceğini bilmediği için, zamanı gelmiş olmasına rağmen, köylüye haber vermemektedir. Koca Halil'in fiziksel yapısı, eserde ayrıntılı olarak anlatılmıştır:

> *"Evin günden yanına oturmuş, ayaklarını upuzun uzatmış, sırtını da duvara vermişti. Yorgundu, bitkindi. Öfkeleniyordu. Zayıflamış, bitmiş, yerinden kıpırdanamayacak bir haldeydi. Sararmış, kırış kırış olmuş, uzamış yüzünde, alnında çöreklenmiş bir acı okunuyordu. Uzun, ak, kirlenmiş sakalı göğsüne düşmüş ta aşağılara kadar uzamıştı. Püskül püskül, kırçıl kaşları küçücük yeşil, kenarları kızarmış gözlerinin üstüne dökülüyordu. Sakaldan bıyıktan da ağzı zor gözüküyordu. Başı da dümdüzdü. Bir tek kıl bile yoktu. Kemikleri sayılan, kapkara, yarık yarık, tırnakları uzun sarı ayakları kocaman, yalındı. El dokuması pamuk şalvarı yamadan gözükmüyordu. Mintanı da öyle."*[490]

Halil, köyün herkesle beraber göçe gitmesine, geride kimseyi bırakmamasına öfkelidir. Cötdelek Eşkıya'nın yemininden dönmeyip köyü yağma etmemesine de kızgındır. Köyde bir hırsızlık olsa, geride birkaç kişi kalsa, o da bu yolu yürümek zorunda kalmayacaktır. Halil, bir yandan da yaşlılığına kızgındır: *"Kocaları Osmanlı toplayıp Yemen'e sürmeli. Kocayacağına adam, varmalı, gitmeli Yemen'de ölmeli"*[491] bu sözlerle Halil, zamanında zorlukla kaçtığı Yemen cehenneminde olmayı bile bu yolculuğa tercih ettiğini ifade etmektedir.

Halil'in yolda zorlukla yürümeye çalışması, Ali'yi üzünce, Ali adamı Küheylan'a bindirir. Buna çok kızan Meryemce, Halil'e olmadık hakaretler etmeye başlamıştır. Yaşlı adam, yolculuğa devam edebilmek ile bu sözlere maruz kalmak arasında kalır. Her ne kadar Meryemce'nin tavırları ve Halil'in içinde bulunduğu durum, Koca Halil'i zayıf gösteriyorsa da Koca Halil aslında çıkarcı bir insandır. Meryemce ile ters düşmemek için elinden geleni yapsa da kadının öfkesiyle başa çıkamamaktadır. Koca Halil, Meryemce atla beraber çukura düşünce gerçek yüzünü gösterir:

> *"'Vay ocağın bata, vay!' Dedi kendi kendine. 'Vay ocağın bata. Kan kusturdu avrat bana. Azıcık beygirine bindik diye. Gök Hacı'nın kızından da hayır çıkar mı? Buysun da ölsün koca domuz. Dünyaya direk mi çakacak? Ali'ye yük olmaktan kurtulur.'"*[492]

Koca Halil, yaşlılığı ve zayıflığıyla okurda acıma duygusu uyandırsa da ikircikli bir karakterdir. Metnin sonlarına doğru, köylüyü göçe geç çıkardığı için korkmaya başlayıp,

---

[490] Kemal, Y. Ortadirek. A.g.e., 9.
[491] Kemal, Y. Ortadirek. A.g.e., 43.
[492] Kemal, Y. Ortadirek. A.g.e., 74.

Taşbaşoğlu'na sığınmaya çalışmış, bunda başarılı olamayınca da Muhtar'a yanaşmaya karar vermiştir. Ancak Muhtar'la konuşamayınca bundan da vazgeçecektir.

İkinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler

Oportünist Bir Güç Öznesi Örneği Olarak Muhtar: Muhtar, köyü ve köyün geçim kaynağı olan pamuk toplayıcılığı ile ilgili işleri idare etmektedir. Ortak olduğu ağalar vardır. Köylüyü, her yıl zorla bu ağaların topraklarına göndermektedir. Köylünün kendisine karşı koyma çabalarına da hile ile karşılık vermektedir. Tam anlamıyla oportünist bir kişilik özelliği sergilemektedir:

> *"Türlü türlü boyalara girer çıkar. Türlü türlü gözdağı verir. Her bir tarakta bezi vardır. Bir anda on tane adamın kisvesine bürünür. Demokrat olur, İsmet Paşacı olur. Olur oğlu olur. Onunla başa çıkması epeyce zor."*[493]

> *"Demirgırası olmayan yerde, söz birliği olmayan yerde hiçbir dirlik düzenlik olmaz arkadaşlar. Ve de hiçbir zaman milletin beli doğrulamaz. Bir işte demirgırasi olacak ki belimiz doğrulacak. Size deyim ki, ve de efendime söyleyeyim ki, bu Uzun Ali'nin arkasından gitmeyiniz. Ve de o, demirgırasi düşmanlığı yapıyor. Hepiniz hükümet nazarında cunhalı düşersiniz. Ve de ben de sizi kurtaramam."*[494]

Muhtar, köylüyle olan ilişkisini kurgularken, kendinden bir üst seviyedeki iktidar modeli olan ağaların davranışlarını kopyalamaktadır. Koca Halil'in Meryemce'yi öldürdüğünü sandıkları bölümde, Halil'in kendini savunmaya çalışmasını dinlememeyi tercih eder. Bu motivasyonu, yolundan gittiği bir ağadan almaktadır:

> *"Muhtar duyuyor, duymamışçılıktan geliyordu. Kasabadaki çiftlik sahibi Cemal Koşak Bey de öyle yapardı. Irgatların parasını vermediğinde, kulağının dibinde ırgatlar ona ana avrat ne kadar söverlerse sövsünler aldırmaz, 'İnsan kısmı eğer bu dünyada yaşayacaksa geniş olmalı. Onlar ha sövsünler, de sövsünler, varıp da bizim avrada değecek değil ya, bizim avradın haberi bile olmaz' derdi. Doğru dosdoğruca bir laf!"*[495]

Muhtar'ı bir karakter olarak okumak oldukça güçtür. Karakterden ziyade tip özelliği gösteren bu adam, eserin başında demokrasiden övünçle söz ederken, eserin sonunda demokrasiyi kötülemektedir. Çünkü o, demokrasiyi sadece kendi çıkarları doğrultusundaysa işe yarayan bir sistem olarak görmektedir. Bu tutum, aynı zamanda en alt basamağından en üst basamağına kadar ezenler sınıfının zihni yapısını da ifade etmektedir:

---

[493] Kemal, Y. Ortadirek. A.g.e., 27.
[494] Kemal, Y. Ortadirek. A.g.e., 56.
[495] Kemal, Y. Ortadirek. A.g.e., 78.

"Ben sülaleden Muhtarım. Ben sizin oyunuzla Muhtar olmadım arkadaş! Babamın babası da Muhtardı. Dedesi de. Muhtarlık bize haktan vergi. Şu Demikrasi çıktı da hükümet sayesinde, sizin gibi akrabası çoklar bize padişah kesildi. Gelir karşımıza sual sorarsınız."[496]

Muhtar, kendisine karşı birleşmeye çalışan köylüyü, yukarıda da ifade edildiği üzere, zayıf noktalarının üzerine giderek kendi yanına çekmeyi başarmış bir kişidir.

Genç ve İyi bir Kadın Olarak Elif: Elif, kocasına, kayınvalidesine ve çocuklarına karşı şefkatli davranan iyi niyetli bir insan karakteri çizmektedir. Kayınvalidesi Meryemce ve Ali'nin arasında geçen çatışmalarda, mümkün olduğunca Meryemce'yi korumaya çalışır. Bir yandan da eş olarak Ali'yi zor durumda bırakmamak için elinden geleni yapmaktadır. Zorlu yolculuk, bu genç ve kuvvetli kadını bile yorgun düşürmektedir. Ancak Elif, zaten gergin bir çatışma ortamında olduğu için, hiç sesini çıkarmadan bu yolculuğa katlanmaya çalışmaktadır.

Meryemce, metin boyunca neredeyse sadece Elif'le doğrudan iletişime girmektedir. Bu iletişim de Elif'i zora sokacak bir iletişimdir. Meryemce, yolun bir noktasından sonra Ali'ye olan öfkesini iyice büyütüp, Ali yerine Elif'i çocuğu gibi görmeye başlar:

"Ben senin herifine sütümü helal etmem, dünya dünyaya girse helal etmem. Cehennemde çatır çatır yanar inşallah, ölünceye kadar da ağzımı açmam ona."[497]

Elif, bu aileye gelin geldiği günden beri, hep huzur içinde yaşamayı başarmıştır. Meryemce'yi de Ali'yi de çok iyi tanımaktadır. Onların çatışmalarına engel olmak için de her şeyi yapmaktadır:

"Kocasının yüzündeki öfkeyi okumuş, anayla oğul arasında bir şey çıkacağını sezmişti. Şimdiye kadar, şeytan kulağına kurşun, anayla oğul, gelinle kaynana hiç çekişmemişlerdi. Elif arada sırada, o da yılda, iki yılda bir yalnız Ali'yle, bir de çocuklarla ağız dalaşı yapardı. Meryemce hiçbir zaman bir kavgaya, bir çekişe meydan vermemişti."[498]

Bu gibi özellikleri nedeniyle Elif, metinde bir dayanak noktası, bir ortak müşterek, bir şefkat öznesi olarak görev almaktadır.

Uzak Kişiler

Köylüyü Bir Arada Tutmaya ve Korumaya Çalışan Bir Karakter Olarak Taşbaşoğlu: Muhtar'ın köylüyü kendi çıkarları doğrultusunda kullanıyor olması, en çok Taşbaşoğlu karakterini rahatsız etmektedir. Bu karakterin bir zayıf noktası olmadığı için, Muhtar'a

[496] Kemal, Y. Ortadirek. A.g.e., 252.
[497] Kemal, Y. Ortadirek. A.g.e., 95.
[498] Kemal, Y. Ortadirek. A.g.e., 132.

manevi bir borcu da olmadığından, köylü-Muhtar çatışmasında en kararlı hareketler, Taşbaşoğlu tarafından yapılmaktadır. Yine de Taşbaşoğlu'nun çabaları sonuçsuz kalır ve köylü Muhtar'ın istediği tarlalarda çalışmak zorunda kalır. Bunun yanında, yukarıda da ifade edildiği gibi, o yıl ürün alınamamış olması, köylüyü daha da zora sokar.

Çocuk Karakterler Ummuhan ve Hasan: Zorlu yolculuk, sadece yetişkinleri değil çocukları da etkilemektedir. Metinde çocukların dünyası, Ummuhan ve Hasan'ın yaşadıkları üzerinden aktarılmaktadır. Çocuklar, yaşlılar kadar bitkin düşmeseler de yetişkinler kadar güçlü de değillerdir. Çocuk dünyası, bu zorlu yolculuğu zaman zaman oyuna çevirmekte, metinde yer yer Ummuhan ve Hasan'ın oyunlar oynadığı sahneler görülmektedir. Bu karakterlerin metne olan katkıları, Ali'nin kaygısını arttırmaları ve kendileri ile kurulan sorumluluk bağı nedeniyle aile için göçü vazgeçilmez yapmalarıdır. Ali, çoluğunun çocuğunun aç kalmasından çok endişe etmektedir.

Mekân

Ortadirek, pamuk toplayıcıları olan köylülerin Çukurova'ya uzanan yolculuklarının macerasını konu almaktadır. Eserde, Çukurova ile insan arasındaki mücadele, incelenen diğer eserlerden daha yoğun olarak ele alınmıştır. Eser, bir yol hikâyesidir. Özlem Atar, makalesinde, Berna Moran'dan aktarımından da destek alarak, bu yolculuğun nesnesi olan yolun, bir karakter derinliğinde incelendiğine işaret etmektedir:

> *"Ortadirek'te yolun başlı başına bir roman kişisi olduğunu iddia etmek pek de yanlış sayılmaz. Berna Moran'ın 'insanoğlunun aşması gereken engellerle dolu yaşamının bir simgesi' olarak ele aldığı yol, gerçekte amansız yokuşları, ayakları parçalayan taşları ile romanın anti kahramanıdır. Bu nedenle romanın bir diğer önemli karakteri Meryemce'nin yol ile çekişmesi hiç bitmez."*[499]

Panorama ve Peyzaj

Eserin kilit panorama nesnesi, döngele otudur. Koca Halil, bu otların değişimlerini gözlemleyerek, Çukurova'da pamuk zamanının gelip gelmediğini anlamaktadır. Bu nedenle, döngele, eserde ayrıntılarıyla incelenmiştir:

> *"Ağustos ortasından ekime kadar döngeleler kırmızıdır. Bir kırmızı sis, bir kırmızı bulut gibi bozkırın üstüne çöker. Ardından gün verilmiş. Bir kırmızı yol, uzun, dalgalı bir şerit, bir turna kataı, çığlık çığlığa geçen bir kuş sürüsü gibi açılır, kapanır, iner çıkar, toplanır dağılırdı. Deli yeller önünde bozkırı bir uçtan bir uca dolanır. Yalar. Bir yerde duramaz. Kabına sığmaz.*

[499] Atar, Ö. (2015). Yaşar Kemal ve Gabriel Garcia Marques'i Anlamak, Moment Dergi, Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi, Sayı 2/1, 2015, 367.

Döngele bozkırın en önemli bitkisi, dikenidir. Yazın tatlı bir yeşildeyken dikenleri kadar kökleri de sağlamdır. Görünüşü bozkıra can verir, hayat bağışlar. Kuruyunca kökü zayıflar, dikenleri sertleşir daha da. Esen yellerin önüne düşer sonra.

Orta güzden sonra yeller iyice azıtır. Döngele de. Ve döngelelerin rengi açılır altın sarısına keser. Toprağa sağlamca yapışmış, inat, kopmaz. Ama kökler iyice incelir. Orta güzden sonra esen ulu yeller toprakta dikili hiçbir döngele bırakmamacasına çabalar. Islıklar doldurur bozkırın dünyasını. Yüzlerce binlerce döngele bozkıra ağar. Bozkır sarı, altın pırıltısına boğulur. Bozkır gün ışığına batar, balkır. Yalp yalp eder. Balkıyarak döngele savrulur. Döngeleler olmasa bozkır bozkır değildir."[500]

Eser, Güneydoğu Anadolu'nun iç kesimlerinden, Uzunyayla'dan Çukurova'ya uzanan bir yolculuğu hikâye etmektedir. Bu yolculuk süresince mekân da iklim de değişir. Ancak panorama, aşağı yukarı aynı özellikleri göstermektedir. Meryemce'nin köyü gibi diğer köyler de, pamuk zamanında bomboş kalırlar. Pamuk toplanan bir, bir buçuk ay boyunca[501] bu köylerde, bir tek insan bile yaşamaz:

"Köylerde hiç mi hiç insan kalmaz. Hastaları, sayrıları, yaşlıları, bebeleri bile götürürler. Ipıssız kalmış köylere bir bekçi bile koymazlar. Halbuki kuyularda tahılları, yüklerde yatakları, sandıklarda giyitleri, en değerli şeyleri çeyizleri kalmıştır. Bu ıssız, kimsesiz, bu bomboş köylere kimse girip de bir çöpünü bile yerden kaldırmaz. Buralarda hırsızlık olmaz mı, olur. Ama köy boşken, köyde kimsecikler yokken olmaz. Dışardan birisi gelip de köye giremez. Gün gelir köylü Çukurova'dan döner, o zaman dövüşler, kız kaçırmalarla birlikte hırsızlıklar da başlar."[502]

Yukarıda da ifade edildiği gibi mekân, eserin temel çatışmalarından birinin nedenidir. Çukurova'ya doğru gidilen yolda, yüksek uçurumlar, ıssız dağ yolları ve zorlu iklim koşulları, eser kişilerinin hayatlarını zorlaştırmaktadır. Ayrıca bu zorlu yolculuk, sonu belli bir yolculuk da değildir. Nitekim eser kişileri Çukurova'ya ulaştıklarında, onları bir yıl boyunca geçindirecek olan pamuk tarlalarında ürün olmadığını göreceklerdir.

Çukurova yolunda mekân, sürekli olarak değişim göstermekte, yeşillik artmakta, aynı zamanda dik yokuşlar ve ıssız yerler de mekâna dâhil olmaktadır. Örneğin, köylünün ilk konakladığı yer, Çağıloluk adlı bir yerdir:

"Yeşil ağaçlar tek tük gözükmeye başladı. Sonra, gün kavuşurken, baştan başa ağaçlarla örtülü bir koyağa girdiler. Yol koyağın tam dibinden geçiyordu. Yolun üst

[500] Kemal, Y. Ortadirek. A.g.e., 21.
[501] Kemal, Y. Ortadirek. A.g.e., 24.
[502] Kemal, Y. Ortadirek. A.g.e., 22.

başında, dört bir yanını kokulu yarpuz almış ulu cevizlerin altında bir pınar vardı. Adına Çağıloluk derlerdi."[503]

Köylünün Çukurova'ya inme macerasında, her yıl aynı yoldan yürünmektedir. Bu yolda, Ziyaret Cevizi, Körmezar, Süleymanlının Yokuşu, Söğütlü gibi belirgin mekânlar vardır. Bu mekânların bazıları konaklama yeri, bazıları da yolu işaretleyen yerlerdir. Örneğin Ziyaret Cevizi, göçün yolu üstünde olmasına rağmen, köylünün inanışları yüzünden konaklamaya müsait olmayan bir yer olarak görülmektedir:

"Bu Ziyaret Cevizi'nin altından geçiyordum bir gece, karanlık, kurşun geçirmez bir gece. Dalları uğulduyordu. Tüm göğü tutmuştu ceviz. (...) Adam hiç Ziyaret Cevizi'nin oraya konar mı? Gece ışığı kesip de gündüz ağaç olan cevizin altına konar mı adam hiç? Geceleri başını alıp gider. Görünmez olur. Var bak ki ceviz yerinde yok. Bir ay iki ay yok. Sonra bir gün, bir de bakarsın ki gelmiş yerine oturuvermiş. Adam böylesi cevizin altına varır da göçünü yıkar mı?"[504]

"Ceviz ağır, uğultulu, yerine bir dağ gibi oturuvermişti. Bir dalı vardı hele, salt gök boncuk. Biçim biçim, irili ufaklı, koyu maviden açık maviye bütün dala mavi boncuk sıvamışlar, yıllar yılı."[505]

Köylünün Çukurova'ya doğru uzanan macerası, sadece mekân unsurları nedeniyle değil, iklim şartları nedeniyle de sıkıntılı bir yolculuktur.

"Eeey ahali, duyduk duymadık demen, şu bulutu görür müsünüz? Erciyes üstünden kararıp gelir. Yaman gelir. Bu ağaçsız, düz koyakta, bu yağmur tutarsa bizi, hepimizi sel alır gider. Yağmuru yer de, kızınacak ateş, yakacak odun bulamazsak, satlıcan oluruz. Kırfacan gibi dökülürüz. Onun için herkes canını dişine taksın. Var gücüyle önümüzdeki ormana doğru yürüsün."[506]

Bu yolculuk, yarı güzde yapıldığından, fırtınalar ve şiddetli yağmurlar da köylüyü etkilemektedir.

Dekor

Eserde, köylünün evlerine ilişkin bir betimleme bulunmamaktadır. Mekân, yoğunlukla panorama ve peyzaj özellikleri ile işlenmiştir. Nitekim eserin temel çatışmalarından biri olan mekân-insan çatışmasının nedeni de bu insanların her yıl köylerinden ayrılıp Çukurova'ya inme maceralarıdır. Bu çerçevede, eserde dekor unsuru olarak ele alınabilecek bir mekân olmaması, eserin doğasının gereğidir.

---

[503] Kemal, Y. Ortadirek. A.g.e., 39.
[504] Kemal, Y. Ortadirek. A.g.e., 111-112
[505] Kemal, Y. Ortadirek. A.g.e., 165.
[506] Kemal, Y. Ortadirek. A.g.e., 66.

Zaman

Ortadirek, zaman ifadelerinin kullanılış yoğunluğu açısından, diğer eserlerden farklı bir noktada durmaktadır. Hatta denilebilir ki, yazarın belirgine yakın zaman ifadelerini en çok kullandığı eser, Ortadirek'tir. Bu zaman ifadelerine "belirgine yakın" tanımlamasıyla yaklaşmayı uygun görmemizin nedeni, eserde tam olarak saat ve yıl gibi kavramlara olarak rastlamamış olmamızdır. Bununla birlikte, eserin başında Temmuz'un bittiği ve Ağustos'un başladığı belirtilmiştir. Ayrıca, karakterlerin maceraları boyunca geçen zamanlar, ikindi, güneş batımı, gün doğumu gibi ifadelerle işaretlenmiş bulunmaktadır. Bütün olaylar, aşağı yukarı bir-bir buçuk hafta gibi bir zaman diliminde gerçekleşmekte, anlatma zamanıyla yapılan geri dönüşlerde ise yer yer otuz-kırk yıllık geçmişten de bahsedilmektedir.

1. Kesit: Vaka zamanıyla aktarılan 1. Bölüm'de, köylünün Çukurova'ya göçünün başlaması gereken zaman beklenmektedir. Mevsim, yaz sonudur. *"Güz yelleri neredeyse esmeye başlayacaktı"*[507] gibi sınırlı belirginliğe sahip ifadelerle bu zaman dilimi ortaya koyulmuştur. *"Temmuz bitip de günler Ağustos'a doğru yol alınca"*[508] ifadesiyle, yılın hangi zamanında olayların geçtiği açıklanmaktadır. Koca Halil'in dışarıda düşüncelere daldığı zaman, ikindi öncesi ve ikindiyi az geçedir. Daha sonra evine gelip, sabaha kadar yine düşündüğü ifade edilmiştir. Ertesi gün olanlar ve Halil'in sonunda döngeleyi Muhtar'a götürmesine kadar geçen birkaç günlük süre, vaka zamanıyla anlatılmıştır. 2. Bölüm'de, anlatma zamanıyla döngelelerin değişimi ve Koca Halil'in döngelelerle olan ilişkisi aktarılır. Yine anlatma zamanıyla, Cötdelek Eşkıya'nın köyü yağma etmeyişi aktarılır. Köylülerin Çukurova'da çalışma sürelerinin bir, bir buçuk ay olduğu bildirilmektedir. Köylünün gizliden gizliye bir şeyin peşinde olduğu vaka zamanıyla aktarılmıştır. Muhtar ve köylü çatışması yer yer anlatma yer yer vaka zamanıyla aktarılır. Köylünün toplanıp konuşması, vaka zamanıyla aktarılmıştır; ancak bu zaman belirsizdir. Muhtemelen birkaç saatlik bir zaman dilimi ifade edilmektedir.

2. Kesit: 3. Bölüm'de, köy, tanyeri ışımadan göç hazırlığına başlamıştır. Gün doğmaya henüz başlıyorken de yola çıkılır. O günün sonunda, gün kavuşurken bir koyağa girilir ve ilk mola verilir. Bu olaylar ve koyakta gece olanlar vaka zamanıyla aktarılmıştır. Bölüm, gece yarısını geçene kadar devam eder. 4. Bölüm'de, Ali tanyeri ışımadan uyanmıştır. Vaka zamanıyla aktarılan olaylar, köylünün konakladıkları yerden toplanıp yeniden yola çıkmasını aktarmaktadır. Göç yola düzüldüğünde, yavaş yavaş gün de doğmaya başlamıştır. Koca Halil'in ata bindirilmesi ve sonrasında olanlar, vaka zamanıyla aktarılmıştır. 5. Bölüm'de, Muhtar-köylü çatışması işlenmektedir ve yine vaka zamanı kullanılmıştır. Aktarma yöntemi olarak diyalog

[507] Kemal, Y. Ortadirek. A.g.e., 10.
[508] Kemal, Y. Ortadirek. A.g.e., 12.

kullanılmıştır. Bu çatışmanın ne kadar sürdüğü belirsizdir. Sahne, Meryemce-Halil çatışmasına döner. Yine vaka zamanı kullanılmıştır. Köylülerin Muhtar'a karşı durma planları, yine diyalog yöntemiyle ve vaka zamanıyla aktarılır. Fırtınaya yakalanma, konaklama, yeniden yola çıkma, Meryemce ve atın devrilmesi, Koca Halil'in katil olduğunun düşünülmesi ve sonunda Meryemce'nin bulunmasıyla aklanması olayları vaka zamanıyla aktarılmıştır. Bütün bu olaylar aynı gün içinde gerçekleşmektedir. Geceden sonra, tan ışımadan göç yine yola düşer. Ali ve ailesi atın hastalığı nedeniyle geride kalırlar. O gün geçer, güneş batar. Ertesi gün güneş doğmaya başlarken at ölür. Ali atın derisini yüzer ve bir-iki saat kuruması için güneşte bekletir. Ali yeniden yola çıkar, Elif ve Meryemce'yi yolda çocuklarla bırakır. Ali, anlatma zamanıyla işlenen anılarına dalar. Eşyaları bir yere koyup geri döner. Aile yeniden biraraya geldiğinde akşam olmuştur. Gün yükseldiğinde yeniden yola çıkarlar, kuşluğa kadar ilerlerler. Mola verip yeniden yola çıkar, bir noktada perişan, uykuya dalarlar. Ertesi gün saat öğleye yaklaşmışken yeniden yola koyulurlar. Yokuşun sonunda çocuklar ve Meryemce orada bırakılır. Ali ve Elif yola devam ederler. İkindi vakti mola verilir. Ali hemen geri döner. Annesini sırtında taşıyarak gelen Ali, gece olunca iyiden iyiye yorulmuştur. Sonunda mola verirler. Bir süre sonra yine yola çıkarlar. Ay çıktığında, aile yine dinlenir. Gün doğar, Meryemce ve çocuklar yola çıkarlar. Ali, çok yorgundur ve geride kalmıştır. Öğleye doğru Ali arkalarından yetişir ve kısa bir süre sonra da Elif'le buluşurlar. Bütün olaylar, Ali'nin geçmişi hatırlaması sahnesi dışında, vaka zamanıyla aktarılmıştır.

3. Kesit: 6. Bölüm'de, sahne sabah saatlerini göstermektedir. Yorgun aile öğleyi geçene kadar uyur ve dinlenir. Ali yine geçmişte yaşadıklarını hatırlar. Bu olaylar anlatma zamanıyla ifade edilmiştir. Göçen başka bir köyle karşılaşmaları ve aralarında geçenler vaka zamanıyla aktarılmıştır. O günü dinlenerek geçirirler. Bölüm sonunda, yaktıkları ateşin sabaha kadar yandığı ifade edilmiştir. 7. Bölüm'de, Gün doğmaktadır. Vaka zamanıyla yeniden yola çıkmaları aktarılmıştır. Meryemce ve ailesinin ayrı düşmeleri ve tek başına korkan Meryemce'nin köye doğru yola çıkması vaka zamanıyla aktarılır. 8. Bölüm'de, Elif ve Ali yolda birbirlerini yakaladıklarında, vakit öğleyi geçmektedir. Ali, annesinin ardından giderken yine geçmişe dair vakaları hatırlamaktadır. Bunlar, anlatma zamanıyla ifade edilmiştir. Ziyaret Cevizi'ne ikindiyi az geçe ulaşır. Annesini bulamayınca geri döner, gece yarısını geçerken konakladıkları yere varır. Elif ve Ali yeniden Ziyaret Cevizi'ne dönerler. Ali yine çocukluk günlerine ait vakaları hatırlar. Bu vakalar, anlatma zamanıyla aktarılmaktadır. Geceyi dinlenerek geçirirler. Sabah yine yola devam ederler. Meryemce'yi bulup ikindiyi az geçe Ziyaret Cevizi'ne varırlar. Buradan yola devam ederler. Bu olaylar vaka zamanıyla aktarılmıştır. 9. Bölüm, gün doğmadan hemen önce başlar. Ali'nin Meryemce'ye olan öfkesinin işlendiği bölüm, vaka

zamanıyla aktarılmaktadır. Yolculuk bir gün sürer. Çocuklarla buluşurlar. Çocukları yüklerin başında bırakıp yeniden yola çıkarlar. 10. Bölüm'de, Meryemce'nin iç çatışması ve zorlu yolculuğu işlenmektedir. Olaylar, vaka zamanıyla aktarılmaktadır. Ali, yolun bir yerinde annesini taşımaya başlar. Belirsiz bir zaman diliminden sonra büyük bir yokuşa varırlar. Gün batmıştır. 11. Bölüm'de, Ali önlerinde dört gün olduğunu ifade etmektedir. Yaptığı hesaba göre daha pamuklar açmamıştır. Bunun için de on gün beklemeleri gerekecektir. Meryemce, Ali ve Elif arasında bir günlük zaman dilimi içinde geçenler vaka zamanıyla aktarılmaktadır. 12. Bölüm'de, gün henüz kavak boyu kadar yükselmiştir. Meryemce'nin yaptığı ilaçlarla iyileşmeye çalışan Ali ve ailenin yaşadıkları vaka zamanıyla aktarılmaktadır. Yola çıkarlar, Meryemce öğle vaktinde yalnız yola devam etmektedir. Gün kavuşurken Ali Meryemce'ye ulaşır.

Ara Kesit: 12 ve 13. Bölüm'lerde, İbrahim ve Koca Halil'in uzun yıllar süren arkadaşlıkları boyunca yaşadıkları, anlatma zamanıyla ifade edilmiştir. Meryemce'nin Halil'e olan öfkesinin nedenleri de yine anlatma zamanıyla ifade edilir. Halil ve İbrahim'in Yemen'de askerlik yapmış olmaları, reel zamanda 1916-1919 yılları arasında bir zamanı ifade ediyor olmalıdır.

14. Bölüm'de, sahne açılışı yine sabah saatlerinde yapılır. Ailenin Süleymanlı'nın Yokuşu'na doğru uzanan yolculuğunda geçen üç gün, vaka zamanıyla aktarılmıştır. 15. Bölüm'de, sahne köylüye ve onların konakladığı yer olan Söğütlü'ye dönmüştür. Belirsiz bir süreden beri köy, burada beklemektedir. Muhtar ve Taşbaşoğlu'nun arasındaki çatışma ile Koca Halil'in yaşadığı kaygı dolu bir gün vaka zamanıyla aktarılır.

4. Kesit: 16. Bölüm'de, köylü-Muhtar çatışması vaka zamanıyla aktarılmıştır. Kır İsmail'in kızının tecavüze uğraması gibi geçmiş olaylar, anlatma zamanıyla ifade edilmiştir. Belirgin olmamakla birlikte, birkaç günlük bir zaman dilimi işlenmiştir. 17. Bölüm, Meryemce ve ailesinin yolculuklarının son kısımlarını vaka zamanıyla aktarmaktadır ve olaylar iki gün içinde gerçekleşmiştir. 18. Bölüm, eserin son bölümüdür. Meryemce'nin ailesinin Çukurova'ya varması ve köylülerle karşılaşıp o yıl ürün olmadığını öğrenmesi, bölümde vaka zamanıyla işlenmiştir. Bu süre, iki günlük bir zaman dilimini kapsamaktadır.

Tema ve Zihniyet

Ortadirek, doğa-insan çatışmasının güçlü bir ifadesi olarak okunabilecek bir eserdir. Her yıl Çukurova'ya göçen köylerin yaşadıkları, eserde psikolojik derinliğiyle kaleme alınmıştır. Çukurova Bölgesi'nin sosyo-ekonomik yapısının incelenebilmesi açısından, eser, önem arz etmektedir. Bu tema özelliğiyle bağlantılı olarak, insanlar arasındaki çatışmaların,

doğa-insan çatışması karşısında ne kadar önemsiz olduğu da eserde işaret edilmektedir. Muhtar-Köylü, Meryemce-Ali, Meryemce-Halil çatışmalarının hepsi, yukarıda da ifade edildiği gibi, doğa-insan çatışmasının gücü karşısında ikinci planda kalmaktadır. Tharaud, Dağın Öte Yüzü Üçlemesi'nde, İnce Memed Serisi'nde ele alınan *"felsefi, psikolojik ve sosyal fikirlerinin"*, *"daha sert ve uzlaşmaz bir arka plan"*da işlendiğini ifade etmektedir[509].

Eserin tema özelliklerinden diğeri de geleneklere bağlılığın, bir topluluğu birarada tutan unsurlardan olmasıdır. Meryemce-Ali çatışmasının ciddi boyutlara ulaşıp, karakterler arasında büyük bir kırılma oluşmasına engel olan, Elif'in kayınvalidesi ve kocasına karşı tutumudur. Genç kadın, yaşlılara hürmet göstermenin esas olduğu geleneklere bağlılığı sayesinde, çatışan taraflar arasında uyumu sağlamayı da başarabilmektedir.

Yaşar Kemal'in hemen her eserinde, ezenler-ezilenler mücadelesi, bir tema özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Ortadirek'te de aynı durum söz konusudur. Ancak bu eserde, ezenler ve ezilenler arasındaki sosyo-ekonomik ayrım, fazla büyük değildir. Köylünün başında bir ağa yoktur. Seçimle gelmiş olan Muhtar, ağaların köylüyü ezmesine benzer bir ilişkiyi, köylüyle kendi arasında kurmaktadır. Yine de, ağa-köylü çatışması kadar büyük bir çatışma ortaya çıkamamakta, Muhtar köylüyü zorla olmasa da ikna yoluyla kendi tarafına çekmek durumunda kalmaktadır. Bir başka deyişle, ağalık düzeninde ağaya başkaldırma eylemi ile Muhtar'a başkaldırma eylemi aynı düzlemde değildir. Muhtar, bir ağanın aksine, mevkiini kaybedebilecek bir karakterdir.

Bölgenin kendine has gelenekleri ve etik değerleri vardır. Cötdelek Eşkıya, boş bir köye girip yağma yapmaktan çekinmektedir. Bu, yüzyıllardır devam eden değerlere saygısızlık olacaktır. Eşkıyanın zihni yapısı, aynı zamanda soylu eşkıya kalıplarına da uymaktadır:

> *"Yüz yıl, iki yüz yıl, üç yüz yıl sonar gelecek insanlar ne diyecekler, bu köylerin hali böyle böyleydi. Çukurova zamanı bu köylerde kurtla kuzu yayılırdı diyecekler. Bir namussuz kemiğine yesdehlediğimiz bir Cötdelek çıktı da düzeni ilk olaraktan bozdu. Boş köylerde haramilik etti. Boş köylerde haramiliği o icat etti dediremem arkadaşlar. Anam avradıma, hem de kemiğine kadar sövdüremem arkadaşlar. Eğer burada şu köyün kapıcığında açlıktan, uykusuzluktan, hem de susuzluktan ölürsek, bizden sonra gelecekler ne derler, derler ki, bir Cötdelek Ağa gelmiş derler, kan içiciymiş, haramilerin başıymış, ama velakin açlıktan, şuracıkta, şu köyün kapısında can vermiş de, ıssız köyde ekmek, yağ bal doluymuş da, hem de yataklar Çukurova'nın ak pamuğundanmış da, gözlerinden de uyku siyim siyim akarmış da köye girip de bir çöpüne bile dokunmamış, pıravo adama, pıravo, hem de bin kere, iki bin kere pıravo. Yiğit arkadaşlarıyla doğruluk adına can verene pıravo. Nur dolsun mezarlarına, diyecekler."*[510]

---

[509] Tharaud, B.C. Çukurova "Yaşar Kemal Edebiyatının Temelleri". A.g.e., 194.

[510] Kemal, Y. Ortadirek. A.g.e., 23.

Köylülerin, Muhtar'a karşı mücadelerinde birbirlerine "avrat boşama" üzerine söz vermeleri, bir diğer zihniyet unsurudur.

Bu insanların, töre ile olan bağları hâlâ çok kuvvetlidir. Yaşlılara verilen değer de bunun bir örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Yaşlılara hürmet göstermemek, büyük bir günah işlemek demektir. Yaşlılara hürmet gösterme geleneğinin yanı sıra, anne ve baba hakkı kavramları da toplulukta yaşamaya devam etmektedir. Yolun sonunu bir türlü göremeyen, geciktikçe de öfkesini tamamen annesine yönelten Ali, yaşlı kadın hakkında kötü sözler söylediğinde, Elif töreyi eşine hatırlatır:

> *"Etme Ali, etme! Anandır. Boyunca günaha girersin sonra. Allah indinde cünhalı düşersin. Cehennemin kızgın tohtu boynuna geçer. Ana hakkı. Sütüne sana haram eder de bedduasını alırsan çocuklarımız da iflah olmaz!"*[511]

Dönemin dinsel zihni yapısı da töre bağının hâlâ yaşaması gibi, eski Türk inançlarıyla olan bağını korumaktadır. Meryemce, Allah'a dua ederken, O'nu *"Saçı sakalı ışıklı, ak sakallı, ışık içinde yanan, pırıl pırıl bir koca"*[512] olarak gözlerinin önüne getirmektedir. Eski inanışların yaşamaya devam etmesi hadisesi, Ziyaret Ağacı kavramında da karşımıza çıkmaktadır. Eski Türkler'den günümüze, eski ve yaşlı ağaçların bulunduğu yerler, halk arasında her zaman kutsal mekânlar olarak kabul edilmiştir. Meryemce'nin yolculuğunda önemli bir yeri olan Ziyaret Ağacı mevkii, köylülerin korktukları ve saygı duydukları bir yerdir. Bu saygı, eski Türk inanışı olan Şamanizmden gelir. *"Evliya Ulu Ağaç"* kavramı, tanrıyı temsil etmekte ve gerek sığınılacak bir mekân oluşturuyor olmasıyla, gerekse ölümsüzlüğü simgelemesiyle, kutsaldır ve *"Dünya Ağacı"*, *"Şaman Ağacı"*, *"Bay-Terek"* gibi adlara da sahiptir[513]. Çukurova'ya inen yolda, önemli bir yol gösterici olan Ziyaret Ağacı hem saygı duyulan hem de korkulan bir nesne olması bakımından, Dünya Ağacı'nı çağrıştırmaktadır. Bu gibi ağaçlar, kendilerini benzerlerinden ayıran özelliklere sahiptirler: *"Kozmik Ağaç ya da Hayat Ağacı olarak tanımlanan ağaçların, belirli özellikleri olması gerekmektedir, bir başka deyişle, ancak bazı ağaçlar bu kategoriye dâhil olabilmektedir. Kozmik Ağaç ya da Hayat Ağacı'nın en temel özellikleri arasında dünyanın merkezinde bulunması, köklerinin yer altı dünyasına, zirvesinin ise göğün en yüksek katına, yani Tanrı'nın mekânına ulaşması, kozmik âlemi birleştirmesi, gövdesi ve gölgesinin büyükçe ve geniş olması, yapraklarını dökmemesi ya da yaz kış canlı kalması gibi özellikleri saymak mümkündür."*[514] Ortadirek'te, Ziyaret Ağacı'na bu gibi inanışlar yüklenmemiş olsa da, bu ağaca duyulan saygı ve korkunun kaynağının, Eski Türk kültürüne dayandığı âşikardır.

---

[511] Kemal, Y. Ortadirek. A.g.e., 159.

[512] Kemal, Y. Ortadirek. A.g.e., 185.

[513] Beydili, C. (2005). Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük. Ankara: Yurt Yayınları, 26-27.

[514] Ergun, P. (2004) Türk Kültüründe Ağaç Kültü. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 19.

Yer Demir Gök Bakır

Dağın Öte Yüzü Üçlemesi'nin ikinci cildi olan eser, adını bir Anadolu deyiminden almaktadır. Sığınacak bir yer olmadığını ve kıstırılmışlığı anlatan deyim, eserin mekân unsurunun kısıtlı olmasıyla da kendisine ifade imkânı bulmaktadır. Yer Demir Gök Bakır'ın ilk baskısı, 1963 yılında Güven Yayınevi bünyesinde basılmıştır. Bu çalışmaya esas olan baskı ise 1992 Toros Yayınları baskısıdır[515]. Eser, 1987 yılında Yaşar Kemal ve Zülfü Livaneli tarafında senaryolaştırılmış ve Zülfü Livaneli tarafından filme alınmıştır. Film, Türk-Alman Ortak yapımıdır ve Erzincan'ın Pınarbaşı Köyü'nde çekilmiştir[516]. Cannes, Londra, Rio, Moskova ve San Sebastian Festivallerinde de gösterilen film, 1988 OCIC Ödülü ve 1988 Alman Kamera Ödülü'ne layık görülmüştür. Zülfü Livaneli anılarında, Yaşar Kemal'in eserinin filmini ilk kez Cannes'daki gösterimde izlediğini ve çok mutlu olduğunu ifade etmektedir[517].

Yer Demir Gök Bakır, bir önceki cilt olan Ortadirek'in bittiği zamandan kısa bir süre sonra başlamaktadır. Yalak Köylüleri, Çukurova'dan geri dönmüşlerdir. Koca Halil, o yıl ürün toplanamamasının suçlusu olarak kendisini görmekte ve köylüden korkmaktadır. Yeni karakterlerin eklendiği ve Uzun Ali gibi bazı eski karakterlerin merkezden oldukça uzaklaştığı bu cildin temel çatışması, köylüye kızgın olan Taşbaşoğlu Memed ile Muhtar Sefer arasında geçmektedir. Eser, Taşbaş'ın durup dururken evliya olarak anılmaya başlanması çerçevesinde gelişen olayların işlendiği psikolojik bir romandır.

Berna Moran, Yer Demir Gök Bakır'ın, Yaşar Kemal'in romancılığında özel bir yeri olduğunu vurgulamaktadır; çünkü yazar, ilk defa bu eseriyle modernist roman anlayışını kullanmıştır[518]. Boran, eserin teması olarak da, zor durumda kalan köylülerin, kendilerini bu zorluktan kurtaracak bir mitosu yaratma süreçlerine işaret etmektedir[519].

Yapı Çözümlemesi

Olay Örgüsü-Okuma Birimleri

Yer Demir Gök Bakır'ın yapısının ilk dikkat çekici özelliği, bölüm sayısının fazlalığı ve bu bölümlerin sayfa hacminin darlığıdır. Esere yoğun bir hareketlilik katan bu yöntem, olayların neredeyse sadece köyde geçmesi; kışın bastırmış olmasıyla, karakterlerin bu karla kaplı mekânda kısılı kalmaları nedeniyle oluşan bir zıtlıkla bütünlemektedir. Eserin Gündelik Dünya'yı anlatan bölümleri, Yaşar Kemal'in diğer eserlerine göre daha uzun bir

[515] Kemal, Y. (1992). Yer Demir Gök Bakır. İstanbul: Toros Yayınları.
[516] Keskiner, A. Binbir Renk Binbir Çiçek "Yaşar Kemal'li Anılar". A.g.e., 332.
[517] Livaneli, Z. (2016). Gözüyle Kartal Avlayan Yazar Yaşar Kemal. İstanbul: Doğan Kitap, 113.
[518] Moran, B. Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış II. A.g.e., 134.
[519] Moran, B. Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış II. A.g.e., 137.

yer kaplamakta, temel çatışma başlamadan önce farklı kişilerin dünyalarıyla ilgili ayrıntılı bilgi verilmektedir.

1. Kesit (Gündelik Dünyanın Tanıtılması): 5-29. sayfalar arasında ifade edilen 1. Bölüm, Ummuhan ve Hasan'ın karlarla kaplı bir yoldan meşeliğe doğru gitmeleriyle açılmaktadır. İki kardeş arasında, metnin temel çatışmalarına dâhil olamayacak boyutta küçük bir kadın-erkek çatışması görülmektedir. Hasan'ın Ummuhan'ı kız çocuğu olması nedeniyle kendine eş değerde görmediğine şahit oluruz. Ancak yine de kardeşlik bağı nedeniyle bu çatışma yer yer ortadan kalkmaktadır. Zamanda geriye doğru atlama yapılarak Meryemce-Koca Halil çatışmasından da bahsedilmektedir. Koca Halil, Çukurova'dan döndüğüne kendisini ölü olarak göstermiş, oğlu da Halil için mevlüt okutmuştur. Bunun nedeni, Halil'in köylüden korkmasıdır. Meryemce, mevlüt okunurken köyden ayrılmıştır. Öğleye doğru geri dönmüş, bu köyün insanlarına bir daha asla ağzını açıp bir şey söylememeye verdiği yeminini tekrarlamış, Koca Halil'in öldüğüne inanmadığını da söylemiştir. Sahne yeniden çocuklara döndüğünde, onlar uğurlu yanardöner kuşu aramaktadırlar. Bu kuşun başı bir çocuğun omzuna takılırsa, o çocuk her türlü musibetten korunacaktır. Mağaralara doğru gitmektedirler. Köylü bunlara Peri Mağaraları adını koymuştur. Yine zamanda geriye doğru atlanarak, Koca Halil'in bu mağaralarda peri kızlarının oyunlarına rastlaması ifade edilir. Sahne yeniden çocuklara dönünce, Hasan ve Ummuhan bir ateş yakarlar. Hasan'ın yeni açılmış bir paket kibriti vardır. Hayatının en önemli nesnesi budur. Ateşin yalımlarına bakarak bir süre burada otururlar. Akşam olurken ormandan ayrılmaya karar verirler. Ormana geldiklerinde Hasan, her seferinde Ummuhan'ı arkasında bırakıp gizli bir yere gitmektedir. Çocuk, yine Ummuhan'ın yanından ayrılır ve büyük bir kayanın olduğu bir yere gelir. Burada, kayayı kaldırıp altına bakar, sonra kardeşi ile köye dönen yolda yürümeye başlarlar. Hasan, Ummuhan'a gittiği gizli yerde ne yaptığını yine söylememiştir.

30-34. sayfalar arasında işlenen 2. Bölüm'de, sahne Meryemce'nin evinde olanları göstermektedir. Herkes hayata küsmüş gibidir. Meryemce, kimseyle konuşmamaktadır. Yalak köylüleri, bu yıl ürün toplayamadıkları için para da kazanamamışlardır. Adil Bey'in köye gelip, köylünün borçlarına karşılık olarak, köylülerin elinde ne var ne yoksa alacağı dedikodusu köyü sarmıştır. Meryemce'nin evi de bu yaklaşan felaket karşısında çaresiz ve sessizdir. Taşbaş eve gelir ve Ali ile konuşur. O, bu olanların hepsinin suçlusu olarak Muhtar Sefer'i ve Koca Halil'i görmekte, kendisini yarı yolda bırakan köylüye de kızmaktadır. Adil Efendi'yle konuşmaya karar verirler.

35-63. sayfalar arasında işlenen 3. Bölüm'de, Koca Halil evinde ambarın içine saklanmış, köylünün kendisini öldürmesinden korkarak bir kaçak hayatı yaşamaktadır. Koca Halil, geçmişte eşkıya Memo'yu kurtardığı günleri hatırlar. Memo'nun, onun

yaşadıklarından hayali olsa bütün köylüyü öldüreceğine dair hayallere dalar. Halil, köyde olup bitenlerle ilgili oğlundan haber almaktadır. Oğlu her ne kadar köylünün onu bulup öldürmeye dair bir düşüncesi olmadığını anlatmaya çalışsa da adam bunlara inanmamaktadır. Sonunda Halil'in saklandığı yer köylüye gösterilir. Kimse Halil'i öldürmeye çalışmamıştır; ama Halil'in korkusu büyümeye devam etmektedir. Halil köyden kaçmaya karar verir ve bir gece evden ayrılır. Bir tipinin içinde gözden kaybolur.

64-73. sayfalar arasında işlenen 4. Bölüm'de, Zala, gördüğü düşü Muhtar'a yorumlatmaktadır. Muhtar Sefer, düşü kendi çıkarlarına uyacak bir şekilde yorumlayıp Zala'nın da bu yorumu bütün köylüye anlatmasını ister. Düşe göre Adil Efendi gelmektedir. Bütün köy, Muhtar'ın evinin önünde toplanır. Meryemce de gelenler arasındadır. Köye doğru bir atlının gelmekte olduğu görülünce, herkes evlerine dağılır. Gelenin Adil Efendi veya onun adamlarından biri olduğu sanılmaktadır. Boş köyü dolaşan Muhtar, düşünceler içindedir. Atlı köyü dolaşıp birdenbire kaçarcasına köyü terk edince, insanlar sevinçle evlerinden çıkarlar.

> **Ara Kesit:** 74-78. sayfalar arasında ifade edilen 5. Bölüm, Hüsne ve Recep'in köylüden gizli yaşadıkları aşkı anlatmaktadır. Sevgililer, herkesten gizli olarak bazı geceler buluşup birlikte olmakta, bir yandan da Çukurova'ya kaçma hayalleri kurmaktadırlar.

2. Kesit (Gündelik Dünyanın Bozulması): 79-85. sayfalar arasında işlenen 6. Bölüm'de, Meryemce gelip Muhtar'ın kapısına dayanmıştır. Muhtar bütün köylüyü toplar ve onlara Adil Efendi'nin yirmi jandarmayla geldiğini haber verir. Meryemce'nin ona karşı kini olmasına ve o dâhil kimseyle konuşmamasına rağmen, kadının ona bir fikir söylediğini köylüye anlatır. Herkesin malını mülkünü saklamasını söyler. Meryemce, kimseyle konuşmadığı için bu yalanı inkâr edemez. Köylü dağılır.

86-97. sayfalar arasında ifade edilen 7. Bölüm'de, Meryemce kocası Halil'den kalan Çerkes yüzüğünü, iki ipekli krep örtüsünü, boncuk gerdanlığını, üç sırça bileziği ve eski bir elbisesini bohçaya koyarak evin duvarında kırlangıç pisliklerinden korunmak için yapılmış yere yerleştirir. Ali, annesine yardım eder. Bütün köylü, değerli eşyalarını saklamaktadır. Hayvanlarını da Peri Mağaraları adını verdikleri yere götürürler. Hasan da değerli kibritlerini saklamayı düşünmektedir. Kibritler de çınar ağacının kovuğuna saklanır. Bu olaylardan sonra köylü rahatlar. Ummuhan ve Hasan ise birkaç defa kibritleri kontrol etmeye giderler.

> **Ara Kesit:** 98-102. sayfalar arasında ifade edilen 8. Bölüm, yine Hüsne ve Recep'ten bahsetmektedir. Köyde olanları konuşurlar, birlikte olurlar ve Hıdrellez'den hemen sonra kaçmaya karar verirler.

103-105. sayfalar arasında işlenen 9. Bölüm, köylünün Adil Efendi'nin gelmesi ihtimali üzerine konuşmalarını ve bekleyişlerini ifade eder. Her gün yola çıkıp Adil Efendi ve adamlarını beklemeye başlamışlardır.

106-109. sayfalar arasında işlenen 10. Bölüm, Meryemce'nin torunu Hasan'ı ormandaki taşı kaldırıp altına bakarken görmesini anlatır. Bölüm sonunda da Muhtar Meryemce'ye yanaşıp bütün köy mallarını saklarken bir tek Taşbaşoğlu'nun bu işlerde görülmediğini söyler. Muhtar'a göre Taşbaşoğlu, Adil'in mallar saklıyken köye gelmeyeceğini bilmektedir. Güya Taşbaşoğlu, Adil'e gidip köye gelmemesini söylemiştir. Bu dedikodu, birkaç saat içinde köye yayılır.

110-113. sayfalar arasında işlenen 11. Bölüm'de de köylünün Adil Efendi'yi beklemesi anlatılmaktadır. Köydeki bütün işler, bu bekleyiş yüzünden durmuştur. Muhtar bile bu bekleyişten yılmış, Adil Efendi'ye gidip köye gelmesini söyleme raddesine gelmiştir.

114-118. sayfalar arasında işlenen 12. Bölüm'de, köy kurulu toplanmış, Adil Efendi'yi köye getirme yolları aranmaya başlamıştır. Adil Efendi'nin, köylünün mallarını sakladığını bir şekilde öğrendiğinden şüphe edilmektedir. Ama bu bekleyiş de köylünün ruh halini bozmuştur. Adil Efendi, bir şekilde köye gelip borçlar karşılığında ne istiyorsa almalıdır.

119-124. sayfalar arasında ifade edilen 13. Bölüm'de, Meryemce sakladığı her şeyi geri çıkarmış, bu bohçadan çıkanlarla giyinip süslenmiştir. Taşbaş'a gider. Onunla da konuşmaz; ama işaretle anlaşmaya çalışır. Taşbaş'a göre, Adil Efendi köye gelemeyecektir. Köye gelse de, törede insanların üstündekileri alıp götürmek yoktur. Meryemce'nin de korkusu yersizdir. Meryemce'yi süsleriyle gören diğer kadınlar da onun gibi yeni giyitlerini giyip takılarını takmaya başlarlar.

Ara Kesit: 125-129. sayfalar arasında işlenen 14. Bölüm, Kel Âşık'ı anlatır. Âşık, köye altı ayda bir gelir ve destan söyler. Yaşar Kemal'in eserlerinde sıklıkla karşımıza çıkan âşık tipinin bir örneği olan Kel Âşık, bir turnayla kör bir abdalın hikâyesini köylüye anlatır.

130-14. sayfalar arasında işlenen 15. Bölüm'de, köylü yine Adil Efendi'yi beklemekte, Muhtar ise bu psikolojik baskı altında gittikçe öfkelenmektedir. Bir önceki ciltte, tecavüz edilen ve Muhtar tarafından kurtarılan bir kızdan söz edilmiştir: Kır İsmail'in kızı. Muhtar, bir süredir bu kızı evine çağırıp, kızın başından geçen olayları kıza tekrar tekrar anlattırıp, onunla birlikte olmaktadır. Kız da artık bunlara alışmıştır. Muhtar, karısından, kızı çağırmasını ister, aynı olaylar tekrarlanır.

141-145. sayfalar arasında ifade edilen 16. Bölüm'de, Taşbaş ve Ali, köyün durumunu konuşmaktadırlar. Ali, Taşbaş'la birlikte Adil Efendi'ye gidip köye gelmesini söylemek istediğini ifade etse de Taşbaşoğlu köylüye küsmüştür. Onlar için hiçbir şey yapmayı istememektedir. Ali de sonunda ikna olur. Ali eve geldiğinde, annesi Meryemce'nin köyden

kaçmaya çalıştığını, Elif ve çocukların ise onu kasaba yolunda, tipi altında bulup kurtardığını öğrenir.

146-155. sayfalar arasında işlenen 17. Bölüm'de, Hasan ve Ummuhan ormana oduna giderlerken, köyün diğer çocukları da onlara katılır. Hasan, büyük taşın oraya gittiğinde, çocuklar onu uzaktan izlerler ve onlar da taşı kaldırıp altına bakarlar. Çocuklar, burada bir şey göremeseler de, gördükleri yalanını söylemeye başlarlar. Bu yalan, daha sonra köyde bir mitin egemen olmasına neden olacaktır. Köyden gelen sesler, çocukların aklında başka bir hayalin oluşmasına da neden olur: Köye bir adam gelmiştir ve tüm köyü boğazlamaktadır.

152-155. sayfalar arasında ifade edilen 18. Bölüm'de, çocukların ana babaları, onları almak için ormana gelirler. Taşın altındaki büyülü görüntü miti, köyü sarmaya başlamak üzeredir.

156-159. sayfalar arasında işlenen 19. Bölüm'de, çocuklar annelerine teker teker taşı anlatmaya başlamıştır. Köyün bütün kadınları artık taşın etrafında toplanmaktadır. Birkaç gün önce çocukların köyden duydukları ve bir katliamın sesi sandıkları olayın da bir testinin kırılması nedeniyle bütün köyü saran bir kavga olduğu anlaşılır. Taşın altında, alından bir kapı olduğu dedikodusu, köyü sardıktan birkaç gün sonra birdenbire kesilir ve kimse artık taşla ilgilenmez olur.

3. Kesit (Özne ve Karşı Özne Arasındaki Çatışmanın Ortaya Çıkması): 160-168. sayfalar arasında ifade edilen 20. Bölüm'de, köyde gerçekleşen kavgada karısı başından yaralanmış olan Taşbaş, öfkeyle oturmaktadır. Meryemce, hazırladığı merhemlerle kadını iyileştirmeye çalışmaktadır. Taşbaşoğlu, sonunda öfkesine yenilerek, köy meydanında köylüye lanetler okumaya başlar:

> *"Sizin yüzünüzden! Bu köyün toprağına bir daha yağmur düşmeyecek. Karı yalım olaraktan yağacak. Ekinler yanacak. Bu köye bir daha ekmek girmeyecek. Kırmızı buğday yüzü bir daha görmeyeceksiniz. Ekinler yanacak. Sizin yüzünüzden!"*[520].

Taşbaşoğlu, uzun süre köye lanet okuduktan sonra, evine girer. Ancak köylü, Taşbaş'ın lanetlerinden ve Taşbaş'tan korkmaya başlamıştır. Artık herkes Taşbaş'tan kaçmaktadır. Akıllarına ilk gelen çare, Taşbaş'ı öldürmek olur. Taşbaş'ın öfkesi, karısının yarası azdıkça artmaktadır. Köylünün korkusu da yavaş yavaş saygıya doğru yön değiştirmeye başlamıştır. Ancak köylü, artık hem Adil Efendi'den hem de Taşbaş'tan korkmaktadır.

Ara Kesit: 169-175. sayfalar arasında ifade edilen 21. Bölüm'de, Hüsne ve Recep köyden kaçarlar. Köylüler de onları aramak için yola çıkarlar. Kimse onları cezalandırmak istememektedir. Hüsne'nin babası, gençler bulunsun diye adak adamıştır.

---

[520] Kemal, Y. Yer Demir Gök Bakır. A.g.e., 165.

176-183. sayfalar arasında işlenen 22. Bölüm'de, Gömleksizoğlu, Adil Efendi'yi öldürme hayalleri kurmaktadır. Sevdalıları kimse bulamamış, kar altında kaldıklarına karar verilmiştir. Vurgun Ahmet, bütün evleri gezip bu haberi vermektedir. Kır İsmail'e de Muhtar ve kızı arasında olanları bildiğini söyler. Köyde bir lanetin dolandığını da söylemektedir. Daha sonra, Muhtar Sefer'e gider ve Taşbaşoğlu'nun onu öldüreceğini ifade eder. En son Taşbaşoğlu'nun evine giden Vurgun Ahmet, büyülenmiş gibidir. Sevdalıların kar altında yittiklerini, bu köyde artık ekin bitmeyeceğini, köye baharın artık hiç gelmeyeceğini, köy şimdiye kadar ayakta kaldıysa bunun Taşbaş'ın hürmetine olduğunu söyleyerek eğilir, üç kere toprağı öper. Olaya şahit olanlar, bunu bütün köye anlatacaklardır.

184-188. sayfalar arasında ifade edilen 23. Bölüm'de, artık Taşbaş'ın etrafındaki mit örgüsü gittikçe büyümeye başlamıştır. Tüm köy, hem ondan çekinmekte, hem de ne yapıp ettiğini uzaktan izlemekten kendini alamamaktadır. Zalaca da Taşbaş'ın ermişliğiyle ilgili düşler görmeye başlamıştır. Taşbaş'ın, köye ilk lanet okuduğu gün, Adil Efendi'nin de gelmeyeceğini söylemiş olması, köylüyü bu mite iyiden iyiye inandırmaktadır.

189-196. sayfalar arasında işlenen 24. Bölüm'de, Muhtar Taşbaş'tan çekinmeye başlamıştır. Tek çare, Adil Efendi'nin gelmesi ve Taşbaş'ı yalancı çıkarması olacaktır. Adil Efendi'ye giden adamlar, beklemedikleri bir cevapla karşılaşırlar. Adil Efendi, köye gelip borçları toplamak istememektedir. Adil Efendi, her ne kadar hatırdan, geçmiş günlerden bahsediyorsa da, korktuğu bir şey vardır. Yıllar önce bir ağanın, köylü kadınlar tarafından öldürülmesi sahnesi, incelenen eserde de, bir önceki ciltte de ele alınmıştır. Adil Efendi, böyle bir sondan korkmaktadır.

197-205. sayfalar arasında ifade edilen 25. Bölüm'de, Taşbaşoğlu'nun ailesinin kökenleri ile ilgili söylentiler de ortaya çıkmaya başlamıştır. Kel Âşık da yer yer bu anlatılanları doğrulayan bir karakter olarak karşımıza çıkmaktadır. Kel Âşık'ın sosyal çevre içindeki önemi göz önünde tutulursa, bu onaylamalar, Taşbaş'ın etrafındaki söylentileri kuvvetlendiren ögeler olarak tanımlanabilir. Bu ailede dünyaya gelen bütün erkeklerin adı, Memet'tir. Bu ermiş Memet'lerden biri, taş olan bir adamı düzeltmek için uğraşmış, en sonunda onun başı taş olmuştur. Taşbaş'ın büyük dedelerinden biri Lokman Hekim'dir. Bu ve bunlar gibi, yöreye ait efsanelerin hepsi toplanıp Taşbaş'ın kimliğinde yeniden yaratılmaya başlanır. Muhtar Sefer'e göre ise, her kıtlık dönemi, her savaş, kendi ermişini yaratmaktadır. Ama bu söylentiler, olsa olsa Taşbaş'ın insanlara öğrettiği şeyler olmalıdır. Ermişlik hikâyeleri çığ gibi büyümeye devam eder.

4. Kesit (Özne ve Karşı-Özne Arasındaki Çatışmanın Derinleşmesi): 206-224. sayfalar arasında ifade edilen 26. Bölüm'de, Muhtar ilgiyi Taşbaş'ın üzerinden çekebilmek için Kır İsmail'in kızıyla evlenmeye karar vermiştir. Düğün de yapmasına rağmen, köylü bu olayı fazla ciddiye almaz. Muhtar, Ali'yi kendi tarafına çekmeye çalışsa da Ali de onu dinlemez. Muhtar daha sonra Delice Bekir'le konuşur ve ondan da istediği cevapları alamaz.

Sonunda Taşbaşoğlu Memet'in evine giden Muhtar, burada onunla konuşur. Taşbaş'a, bu evliyalık işinin sonunun iyi olmadığını, hapisten akıl hastanesine kadar pek çok olası felaketin Taşbaş'ı beklediğini söyler. Taşbaş da evliyalık masalından rahatsızdır; ama köylünün kendisine inanmayacağını düşünmektedir. Muhtar, adamlarını önceden görevlendirmiştir. Köye düzmece bir baskın düzenlenir ve Muhtar bu baskını savuşturur. Taşbaş'ı bir de bu şekilde ikna etmeye, köyden göndermeye çalışır. Anlaşma gerçekleşmez.

225-243. sayfalar arasında işlenen 27. Bölüm'ün açılışı, Dede Korkut Hikâyeleri'nden beri halk edebiyatı anlatılarında kullanılan bir yöntemle yapılmıştır: *"Görelim doğan gün neyler, neylerse güzel eyler."*[521] Muhtar Sefer, Zalaca'nın düşünü Taşbaşoğlu'nun aleyhinde yorumlayıp kadını köylülere yollasa da, kadın bunları kimseye anlatmak istemez. Sefer'in adamları, Taşbaşoğlu hakkında ne kadar konuşurlarsa konuşsunlar, Taşbaş'ın bir hırsız, tecavüzcü, bir katil olduğu yalanlarını ne kadar yaymaya çalışırlarsa çalışsınlar, köylü Taşbaşoğlu'nun evliyalığına olan inancından vazgeçmemektedir. Muhtar, Kaz Dağları'nın Sarı Kız Efsanesi'ni Taşbaşoğlu efsaneleriyle birleştirerek kendine göre yorumlar ve Musa ile köylüye yayar. Ama köylü, bu anlatılanlara da inanmaz. Sonunda Taşbaş'ı öldürmeye karar verirler. Taşabaşoğlu'nun evini basarlar; ama Taşbaş burada değildir. Karısı da kocasının yerini söylemez. Bir gece vaktidir ve Taşbaş ortada yoktur.

244-251. sayfalar arasında işlenen 28. Bölüm'de, Taşbaş'ın karısı, olayları mistik bir bakış açısıyla herkese anlatmaktadır. Taşbaş'ın evini basanların da insan donuna girmiş, kendilerini eşkıya gibi gösteren evliyalar, Taşbaş'ın ataları olduğuna karar verilir. Bu evliyalar Taşbaş'ı Tekeç Dağı'na götürmüş, orada onunla halleşmiş, sonra da geri getirmişlerdir. Muhtar, olanlar karşısında çaresizdir. Taşbaş'ın evini basanın, kendisiyle birlikte Ömer olduğunu da kimseye söyleyememektedir. Taşbaş, o gece tesadüfen Ali'nin evindedir. Bu nedenle bu saldırıdan kurtulmuştur. Muhtar, tek çare olarak Adil Efendi'nin köye gelmesini görmektedir. Artık Ömer de onunla bir olup Taşbaş'a saldırma planlarından elini çekmeye başlamıştır. O da Taşbaş'dan çekinmektedir.

252-257. sayfalar arasında işlenen 29. Bölüm'de, Memidik tanıtılmaktadır. İşi avcılık yapmak olan bu gencin babası, o daha altı aylıkken ölmüştür. Memidik, hayatı boyunca, babası gibi uzun boylu bir adam olmayı beklemişse de, boyu hep kısa kalmıştır. Memidik, bir gece dışarıdayken, tipinin içinden uğultular duyar. Daha sonra yedi top ışığın kendisine doğru gelmekte olduğunu görür. Bu ışığın içinde yeşilbaşlı bir adam vardır ki, Tekeç Dağı'na doğru süzülüp gitmektedir. Birden karanlık olur, birden yedi top ışık yeniden görülür. Bu ışıklar, o adamı takip etmektedir. Memidik, adamı tanır: Bu, Taşbaşoğlu Memet'tir. Memidik bu gördüklerini annesine anlatır, daha sonra da bu anlatı bütün köye yayılır. Yaşar Kemal'in bir diğer eseri olan Yılanı Öldürseler'de işlenen toplu halüsinasyonlar, topluluğu

[521] Kemal, Y. Yer Demir Gök Bakır. A.g.e., 225.

tümden etkisi altına alan irrasyonel düşünce yoğunlaşmasının bir örneği de incelenen eserde görülmeye başlamıştır.

258-277. sayfalar arasında işlenen 30. Bölüm'de, Memidik'in hikâyesi Muhtar'a da ulaşmıştır. Muhtar Sefer, Memidik'e çok kızsa da onu ilk gördüğünde ona iyi davranıp, gördüklerini anlatmasını ister. Memidik ve Muhtar, anne tarafından akrabadırlar; Muhtar, Memidik'in annesinin dayısıdır. Kendine iyi davranılması karşısında duygulanan Memidik, Muhtar'a güvenir ve gördüklerini anlatır. Ama Muhtar, onu bu düşüncelerden uzaklaştırmakta kararlıdır. Memidik, gördüklerinin gerçek olup olmadığını anlamak için kendine bıçağıyla yara bile açmıştır. Bu yaranın gerçekliği ne kadar doğruysa, gördükleri de o kadar doğru olmalıdır. Sefer, Memidik'i ikna edemeyince, Ömer'e Memidik'i dövdürür. Muhtar Sefer, Ömer'in Memidik'i döverken, genci öldürmesi karşısında, Ömer'e kızar. Bu olay esnasında, Yaşar Kemal'in bir diğer eseri olan Binboğalar Efsanesi'nde adı geçen bir karaktere gönderme yapılmaktadır: *"Çokak Bucağı'nın Uzatmalı Karakol Onbaşısı olsaydı senin yerinde, bir avuç içi kadar adam, iki dakikada onu bülbül gibi öttürürdü."*[522] Uzatmalı Onbaşı, Binboğalar Efsanesi'nde halka zulüm gösteren bir karakter olarak geçmektedir. Bu metinlerarası ilişki, iki eserin birbirine yakın zamanları anlattığını ifade etmektedir. Memidik, bütün bu işkencelere rağmen, gördüğünü inkâr etmez, Kur'an'a el basıp bunun düş olduğunu söylemesi yolundaki ısrarlara cevapsız kalır. Memidik'in annesi iki defa oğlunu aramaya Sefer'in evine gitse de, Muhtar, Memidik'in ellerinde olduğunu söylemeyecektir.

278-285. sayfalar arasında işlenen 31. Bölüm'de, Muhtar Sefer, olan olaylarla ilgili düşünceler içindedir. Memidik, çok hırpalanmıştır. Kır İsmail'in kızı ona bakmaktadır. Köy Yönetim Kurulu üyeleri kasabadan dönerler. Adil Efendi'nin borçları bağışladığı müjdesini verirler. Yalak Köylüsü, kasabadan, Adil Efendi'den ne ihtiyaçları varsa alabilecektir. Muhtar, bu sevinçle Memidik'i bağışlar. Muhtar, haberi köylüye yayar. Ona göre, Adil Efendi, bu iyiliği can dostu Muhtar Sefer için yapmıştır. Muhtar, Taşbaşoğlu'nun işini bitirdiğine emindir.

286-290. sayfalar arasında işlenen 32. Bölüm'de, Taşbaş'ın evinin önünde üç gündür bekleyen bir ak kuş olduğunu gören köylüler, Adil Efendi'nin yüreğinin, Taşbaş'ın ermişliği karşısında yumuşadığını düşünmeye başlamışlardır. Seferin öfkesi, bu söylentileri duydukça artmaktadır. Tipiye rağmen yola düşüp Adil'e gitmeye karar verir.

291-298. sayfalar arasında işlenen 33. Bölüm'de, Memidik, başına gelenleri Taşbaş'a anlatmaktadır. Taşbaş, Memidik'in gördüğü adamın kendisi olmadığını ne kadar söylese de, Memidik ona inamaz. Taşbaş ve Ali, yaklaşan felaketin farkındadırlar. Bu söylentiler, Taşbaş'ın başına büyük işler açacaktır. Taşbaş, baskın gecesi evine gelenlerin de kimler

[522] Kemal, Y. Yer Demir Gök Bakır. A.g.e., 272.

olduğunu anlamıştır. Sahne, Ummuhan ve Hasan'a döner. Çocuklar, ormanda bir ateş yakmış, Taşbaş'ın ermişliğini konuşmaktadırlar. Yanan ateşin yalımlarından, şekiller görmeye çalışırlar. Yine taşa giderler ve hayranlıkla taşın altına bakarlar. Muhtar'ın kasabaya gitmiş olduğu haberi, köyü karıştırmıştır.

299-306. sayfalar arasında işlenen 34. Bölüm'de, Taşbaş artık evinden hiç çıkmamakta, eve de Ali ve Meryemce dışında kimseyi almamaktadır. Taşbaş'ın ailesi de artık ondan korkmaktadır. Bir gün, öfkeyle karısına ermiş olduğunu, Tekeç Dağı'nı her sabah eline alıp götürdüğünü söyleyiverince, bu söylenti de köylünün arasında yayılıverir. Bölüm boyunca Taşbaş'a yakıştırılan olağanüstü hikâyeler anlatılmaktadır.

307-313. sayfalar arasında işlenen 35. Bölüm'de, Fatmaca Karı Taşbaş'a gelerek, yatalak kızını iyileştirmesini ister. Taşbaş ne kadar uğraşsa da, kadını ikna edemez. Taşbaş, sonunda çaresizce kıza bir dua okur, Fatmaca Karı da sevinçle kızını alıp gider. Bu arada, dışarıda da köylüler birikmiştir. Taşbaş, dışarıda bekleyen köylülere ermiş olmadığını, gizli gizli oruç yediğini, hayvanlarla cima ettiğini, hırsızlık yaptığını söyler. Önce ona inanır gibi olan köylüler, evlerine dağılınca hiçbir ermişin, ermişliği kabul etmediğini düşünmeye başlar. Taşbaş, artık daha da büyük bir ermiştir.

5. Kesit (Öznenin Yeni Bir Bilinç Düzeyine Ulaşması): 314-320. sayfalar arasında işlenen 36. Bölüm'de, Taşbaş, köylünün kendisine inandığını sanmaktadır. Bir yandan da, ermişlikten vazgeçtiği için huzursuzluk yaşamaya başlamıştır. Karısıyla birlikte olmak ister, karısı ondan korkarak kaçar. Bu olayın sonunda, gerçekten ermiş olmayı ve karısını çarpmayı hayal eden Taşbaş, evinden dışarı çıktığında, bahçesinin tamamen, derman arayan hastalarla dolduğunu görecektir. Taşbaş, artık ermişliğe teslim olmuştur. Kendisine getirilen hediyeleri kabul etmez ve bir çimdik tuzdan başka hediye alırsa, dualarının kabul olmayacağını, kalabalığa söyler.

321-327. sayfalar arasında işlenen 37. Bölüm'de, Meryemce ve köyün bütün kadınları, Muhtar Sefer'in kapısına dayanmışlardır. Sefer, korku içinde evinde bekler. Bu taarruzun nedeni, köylülerin Adil Efendi'den gelen haber üzerine kasabaya gidip alışveriş yapmaya çalışmaları; ama Adil Efendi'nin adamlarının onları geri göndermesidir. Kadınlar, bütün gün evi sarıp beklerler; ama akşam olunca hiç seslerini çıkarmadan evlerine dağılırlar.

328-338. sayfalar arasında işlenen 38. Bölüm'de, zamanda geriye doğru atlanarak, Sefer-Adil Efendi konuşması, Sefer'in hatırlaması yoluyla aktarılır. Muhtar Sefer, Adil Efendi'yi köylüden korkmaması yönünde ikna etmiştir. Ama Sefer, şimdi de köylüden korkmakta ve Adil'le yeniden konuşup, onu fikrinden caydırmayı düşünmektedir. Muhtar Sefer bu düşüncelerle boğuşurken, köye üç jandarma gelir. Taşbaşoğlu'nun ermişliği hikâyesini duymuşlardır ve Taşbaşoğlu Memet'i almaya gelmişlerdir. Cumali Onbaşı ile anlaşan Muhtar, ona rüşvet vererek, kendini köylüye, Taşbaş'ı onlara vermemeye çalışan biri gibi göstermek ister. Onbaşı bunu kabul eder. Memet götürülürken, Muhtar kendisini yerlere

atar, jandarma ile Taşbaş'ın arasına girer, jandarmalar da onu hırpalarlar. Muhtar, kendini köylünün gözünde yüceltmeye çalışmaktadır. Bütün köy içinde Memidik, Muhtar'ın oyununa gelmemiştir.

339-349. sayfalar arasında ifade edilen 39. Bölüm'de, Sefer köyü dolaşıp, Taşbaş'ın ardından ağıtlar yakmaktadır. Ancak köylünün kulakları Muhtar'a sağırdır. Kimseden tek bir söz çıkmaz. Bu arada, Taşbaş köye geri dönmüştür. Muhtar Sefer gidip onunla konuşmaya çalışsa da, Taşbaş ona cevap bile vermez. Köylü bu hadiseyi şöyle görmektedir: Muhtar Taşbaş'ın ayaklarını öpmüştür, Taşbaş Efendi ise dönüp ona bakmamıştır. Zamanda geriye doğru atlanarak, Taşbaş ve Yüzbaşı arasında geçenler, Taşbaş'ın hatırlaması vasıtasıyla aktarılır. Taşbaş, bütün olayları anlatmış, evliya olmadığını kimseye kabul ettiremediğini Yüzbaşı'ya söylemiş, o da köylülerin ruhsal yapısını iyi bildiği için, Taşbaş'ı salıvermiştir. Ancak bir daha evliyalık hikâyesi duyarsa, Taşbaş'ı yine tutuklayacaktır. Yüzbaşı'nın Taşbaş'ı salıvermesi de yeni bir evliyalık hikâyesine dönüşür. Diğer köylerden, uzak yerlerden de hastalar gelmeye başlar. Taşbaş, önceleri sadece aklı karışmış bir karakter özelliği sergilerken, bu gelen hastaların bazılarının iyileşmesi üzerine, kendi evliyalığına iyiden iyiye inanmaya başlar.

350-353. sayfalar arasında işlenen 40. Bölüm'de, Taşbaş'ın etrafındaki halka gittikçe daralmaktadır. Köylüler şimdi de onun evinin eşiğinin toprağını çuval çuval götürmeye başlamışlardır. Bu toprağın uğurlu olduğuna inanmaktadırlar. Taşbaşoğlu da artık ermişliğe kendini tamamen teslim etmek üzeredir. Evinin üzerine düştüğü söylenen top top ışıkları o da görmeyi istemektedir.

354-363. sayfalar arasında ifade edilen 41. Bölüm'de, Taşbaşoğlu, eve düşen ışıkları görmenin peşindedir. Günlük rutini, artık tamamen eve şifa aramaya gelen hastalarla ilgilenmek üzerinedir. Akşam olunca da evin ışıklarını görmeye hazırdır. Gece dışarı çıkar, Ali onu geri dönmeye ikna etmeye çalışsa da Taşbaş ikna olmaz. Sattalerce tipide yürür, bekler; ama ışıkları göremez. Donmaya yakın evine geri döndüğünde, karısı ermişlerin bu kadar üşüyebilmesine şaşırmıştır.

364-367. sayfalar arasında işlenen 42. Bölüm'de, Taşbaş yine ışığı görmek için dışarı çıkar. Işığı göremeyecek olursa, ermişlikten çekilecek ve Meryemce'ye bir sırrını söyleyecektir.

268-375. sayfalar arasında işlenen 43. Bölüm'de, Taşbaşoğlu ışığın peşinde tipide kaybolur. Donmak üzereyken hayaller görür. Sonunda kesinlikle ermiş olmadığına karar verdiğinde, evin üzerine düşen koca bir ışığı görür ve oracıkta uykuya dalar. Eşi ve Ali onu donmak üzereyken bulurlar. Meryemce de bütün bir gün Taşbaş için ilaçlar hazırlamıştır.

6. Kesit (Çatışmanın Çözülerek Sonlanması): 376- 385. sayfalar arasında ifade edilen 44. Bölüm'de, Yüzbaşı ve Muhtar Sefer, Taşbaşoğlu hakkında konuşmaktadırlar. Sefer, yine

Cumali Onbaşı ile anlaşmaya çalışır ve sonunda anlaşırlar. Bütün köy, Taşbaş'ın evinin önünde toplanmıştır. Sefer, yine Taşbaş'ı koruma oyununu oynar. Köylü, yine bu oyuna kanmaz. Taşbaş, köyden ayrılırken, köylüye Muhtar'ın lanetli bir kişi olduğunu ve bir daha kimsenin onunla konuşmaması gerektiğini söyler. Sefer, olduğu yerde kalmıştır.

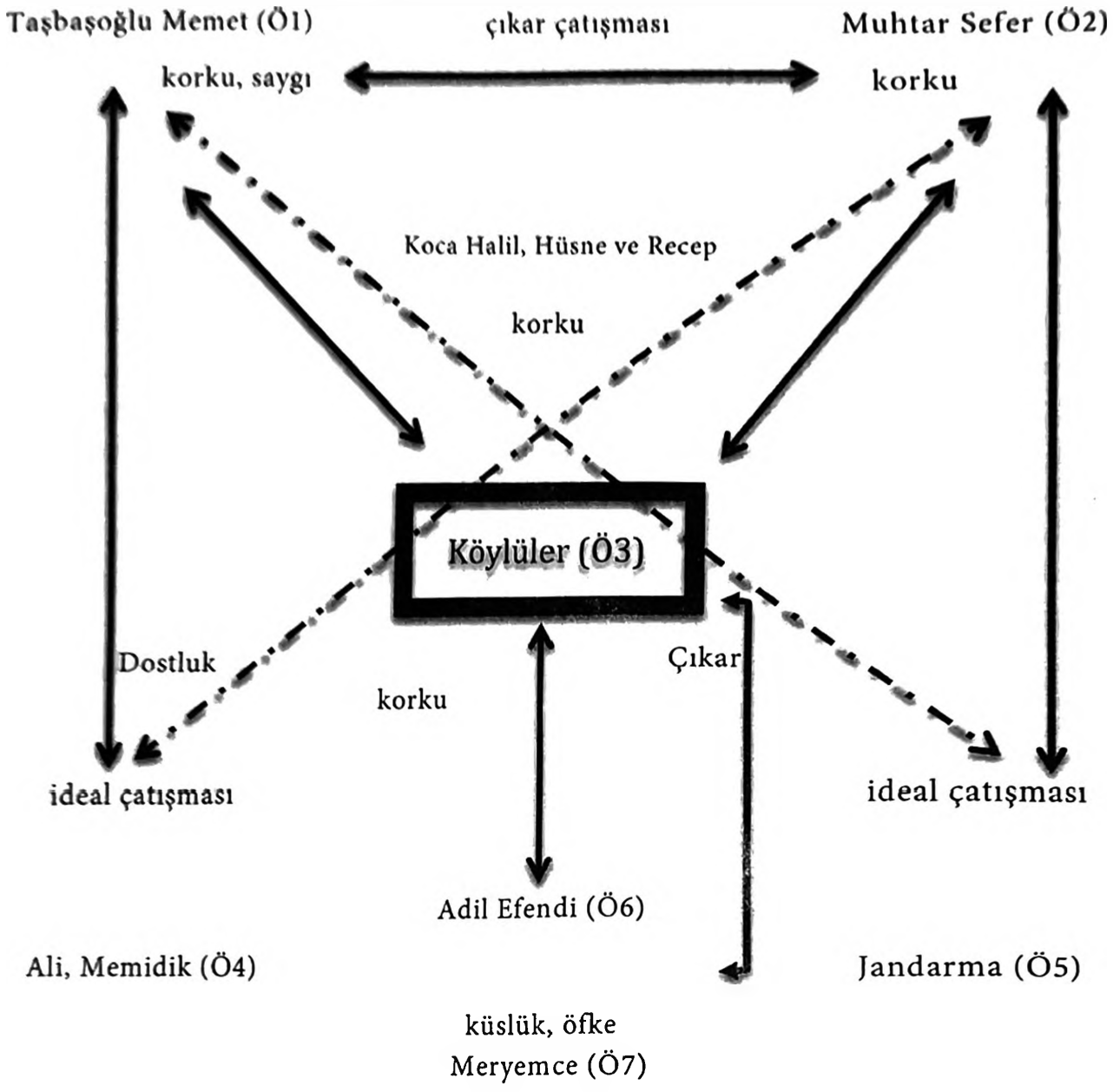
386-392. sayfalar arasında işlenen 45. Bölüm'de, Cumali Onbaşı ve Taşbaş arasında geçenler ifade edilmektedir. Tipi yüzünden bir mağaraya sığınırlar, jandarmalar uyurken, Taşbaş bu mağaradan kaçar. Taşbaş, cebindeki kibrite dokunup Hasan'ı hatırlar.

7. Kesit (Gündelik Dünyaya Dönüş): 393-397. sayfalar arasında ifade edilen 46. Bölüm, kışın bitişiyle açılmaktadır. Adil Efendi'nin gelmesi artık yakındır. Karlar eriyince köyden çıkıp arayanlar olmuşsa da Koca Halil'in ölüsü bulunamamıştır. Daha sonradan, eski bir arkadaşının olduğu bir köye sığındığı ve bir Daha Yalak Köyü'ne dönmeyi istemediği haberi gelir. Hüsne ile Recep'in birbirlerine sarılmış halde donmuş bedenleri ise, bir çocuk tarafından bulunmuştur. Taşbaş'tan bir daha haber alınamaz. Cumali Onbaşı, o gece yolda yürürlerken önlerinde bir ışığın patladığını ve Taşbaş'ın birdenbire ortadan kaybolduğunu anlatmaktadır.

398-403. sayfalar arasında işlenen 47. Bölüm'de, artık bahar gelmiştir. Hasan ve Ummuhan, ormana gelip burada bir ateş yakarlar. Hasan, değerli kibritlerini Adil'e kaptırmaktansa, kardeşiyle paylaşmaya karar vermiştir. Hasan bütün kibritlerini yakar, Ummuhan'ınkileri de yakmak isteyince, bir kavgaya tutuşurlar. Hasan, bu arada Ziyaret Ağacı'nın hayalini görür. Daha sonra, kayanın yanına gidip onu kaldırırlar. Kayanın altında yeni açmış üç çiçek vardır. Biri kırmızı, biri sarı, biri de mavidir. Metin, böylece başladığı yerde biterek tam bir halka oluşturmuş olur.

Metnin Temel Çatışmalar Şeması

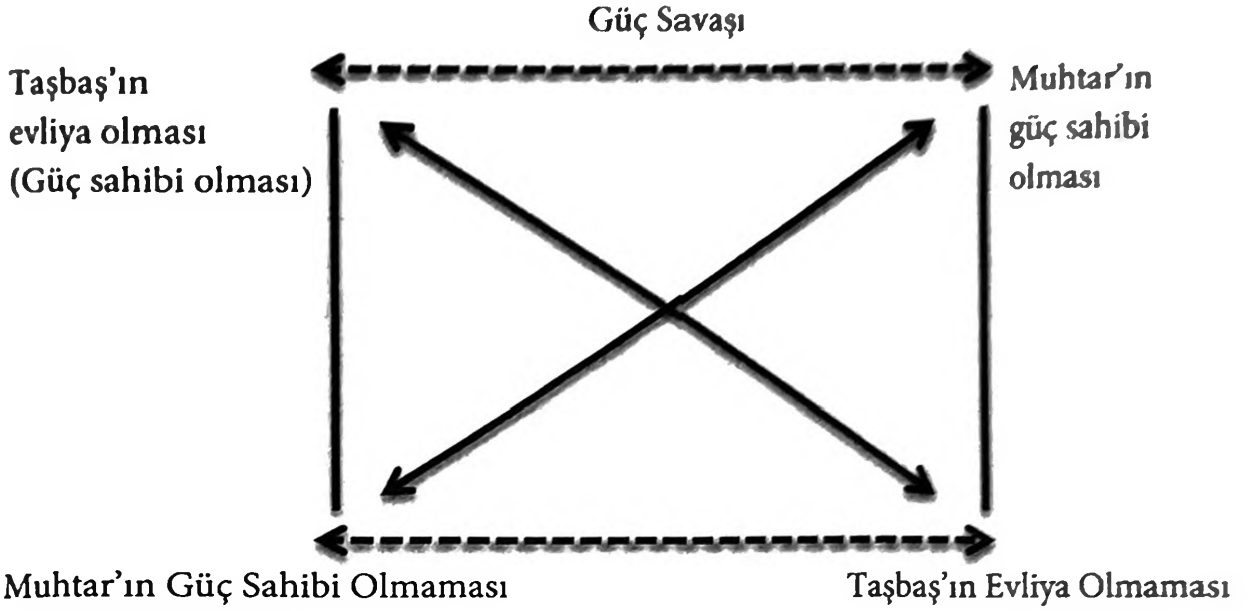
Eseri yapı bakımından incelendiği yukarıdaki bölümde, diğer eserlerde kullanılan yapısalcı çözümleme uygulanmıştır. Ancak eser, Monomit Kuramı olarak bilinen, Kahramanın Yolculuğu adı da verilen klasik yapı incelemesi metodu ile de örtüşmektedir. Taşbaşoğlu özne-kahraman olarak ele alınırsa, karakterin gündelik dünyasının dışarıdan gelen bir etkiyle bozulması; köylünün onu yeni bir serüvene çekmeye çalışması, kahramanın bu çağrıyı ısrarla reddetmesi; daha sonra geri dönülmez bir şekilde "eşiği" geçerek kendini maceranın içinde bulması; sınavlar, dostlar ve düşmanlar aşamalarını geçirmesi; mağara aşaması; çatışmanın sonuçlanması ve kahramanın yepyeni bir bilinç düzeyine geçmesi; bu aşamaların ardından da yeni bir gündelik dünya kurulması; tamamıyla Kahramanın Yolculuğu (monomit) kurallarına uymaktadır.

Metnin temel anlatı izlencesinin dört evresi, şu şekilde incelenebilmektedir:

Sözleşme	Edinç	Edim	Tanıma ve Yaptırım
Taşbaş'ın evliyalaştırılarak bir güç nesnesi haline getirilmek istenmesi	Taşbaş'ın evliyalığı kabul etmemesi	Taşbaş'ın zorla evliya yapılması	Taşbaş'tan daha büyük bir güç olan devletin müdahalesi

Yer Demir Gök Bakır'ın Greimas'ın Göstergebilimsel Dörtgeni'ne göre incelenmesi:

Eser, Taşbaşoğlu Memet ile Muhtar Sefer arasında gerçekleşen güç savaşı üzerine kurulmuştur. Ancak bu güç savaşının özneleri, dışarıdan gelen bir diğer özne olan halk tarafından yönlendirilmektedir. Bir açıdan bakıldığında, Taşbaş'ın evliya olup olmaması da aslında o kadar önemli bir çatışma nesnesi değildir. Çünkü halk, sıkıntılı zamanlarda, bilincini realiteden uzaklaştıracak bir mitos yaratmayı, Taşbaş olmasa da başaracaktır. Ancak bu süreç içerisinde, Taşbaş'ın da bir noktadan sonra kendi ermişliğine inanmaya başlaması, önemli bir karakter kırılması olarak okunmalıdır.

Şahıs Kadrosu-Kişilerin Oluşumları ve Özellikleri

İncelenen metin, kalabalık bir şahıs kadrosuna sahip değildir. Temel çatışma, Meryemce, Uzun Ali ve Koca Halil arasında geçmektedir. Muhtar-köylü çatışması, ikinci derecede önemli bir çatışma olarak kabul edilebilir. Zira metnin asıl yoğunluğu, ilk çatışma etrafında toplanmış bulunmaktadır.

Birinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler: Taşbaşoğlu Memet (Ö1), Muhtar Sefer (Ö2), Köylüler (Ö3).

İkinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler: Ali, Meryemce ve Memidik (Ö4), Jandarma (Ö5), Adil Efendi (Ö6).

Uzak Kişiler: Koca Halil, Hüsne ve Recep, (Ummuhan ve Hasan).

Birinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler

Hayalle Gerçek Arasında Sıkışmış Bir Protagonist Taşbaşoğlu Memet: Yer Demir Gök Bakır romanının başkişisidir. Üçlemenin bir önceki cildi olan Ortadirek'te, Muhtar ve köylüler arasındaki çıkar çatışmasını çözümlemeye çalışan bir karakter olarak görülen Taşbaş, aynı eserde köylü tarafından yüzüstü bırakılınca, köylüyle de çatışmaya başlamıştır. Bu çatışmanın sonunda, karısının rahatsızlığının kendisine verdiği kaygı dolu ruh halinin de etkisiyle, bir gün kendini kaybederek, köy meydanında bütün köyü ve köylüyü lanetler. Bu sözler, köylü üzerinde o kadar büyük bir etki yapar ki, köylü, Taşbaşoğlu'nun laneti yüzünden hiçbir zaman iyi günler görmeyeceğine inanmaya başlar. Taşbaş'ın öfkeyle söylediği sözler arasında Adil Efendi'nin köye gelmeyeceği ifadesi de bulunmaktadır. Köylüler, bu kehanetin gerçekleştiğini gördüklerinde, Taşbaş'ı ermiş olarak görmeye başlarlar. Eser boyunca Taşbaşoğlu Memet'in, normal bir insan olmakla, bir evliya olmak arasında gidiş gelişleri, psikolojik tahliller ışığında, okura aktarılmaktadır. Önceleri, ermişlik meselesinin gelip geçici bir dedikodu olduğunu düşünen Taşbaş, zaman geçtikçe kendini ermişliğe yakın hissetmeye başlayacaktır:

> *"Bir an geliyor içinde ermişliğini bir iyice ilan ediyor. Çıkıp köyün ortasına, köylüyü başına toplayacak, onlara dünya üstüne, yaşamak, sevda, toprak üstüne ışık üstüne altın sözler söyleyecek. Bu düşünce kafasına takılınca kendisini caydırmak, kanatlı sözler söylememek için de kendisini zor tutuyor, öylesine bir güç harcıyor ki, her yanı acıyor. Bu nöbetten sonra da kan ter içinde kalıyor. Bütün bedeni döğülmüş, ezilmiş gibi. Kendini, kendi haline bırakıyor. Bir saat, iki saat ağzı yukarıda yatıp, gözlerini isli tavana dikiyor. Bedeni gittikçe yumuşuyor. Gerginliği geçinde de içindeki sevinç büyüyor. Bu onun hiçbir zaman tatmadığı, sarhoş eden, deli bir sevinçtir.*
>
> *Ona öyle geliyor ki, elini uzatsa Tekeç Dağı'nın doruğunu okşayacak. Işıklı, karlı doruğunu... Tanyerleri ışıyıp gelirken, elini kaldırıp, dur ya kutlu gün, burada, olduğun yerde dur, bugün dünyanın üstüne gitme dese, gitmeyecek. Tanyeri orada öylece, tatlı, ışıltılı, alaca, sisli, kokulu, toprak kokulu, çiğ kokulu kalıverecek. Kıyamete kadar kal dese, gene kalacak."*[523]

Ermişlik söylentileri olmasa, Taşbaşoğlu Memet, sözüne güvenilir, hayatla ilgili düşünceleri olan, haksızlığa karşı koyan, klasik kahraman kalıplarına uygun bir karakterdir. Evi, diğer herkesin evinden farklıdır. Evinin başköşesinde bir Atatürk fotoğrafı asılıdır. Bu fotoğrafla ilgili olarak şunları düşünmektedir:

> *"Kaşları kalkıktı. Yüzüne inceden, alay eden bir hal takınmıştı. Taşbaşoğlu ona baktıkça, içinden bir hoş, acımaya benzer bir duygu geçiyordu. Ona göre Mustafa Kemal iyi adamdı, hem de babayiğit bir kişiydi. Azıcık da alaycı. Bu neden böyleydi?*

[523] Kemal, Y. Yer Demir Gök Bakır. A.g.e., 352.

Çok çalışmıştı. Varını yoğunu bu millete vermişti. Hocalar ona karşı koymuşlar, millete gavur diye ilanat vermişlerdi. Çok şey yapmış, çok engeli aşmış... Ama bir eksik yönü vardı, bir yapamadığı işi vardı. Üstesinden gelemediği... Yoksa bir insan böyle inceden inceye oturup da dünyaya gülmezdi. Hiç kimseye belli etmeden."[524]

Taşbaş'ın, dünya ve insanlarla ilgili düşünceleri, bununla sınırlı değildir. O, etrafında olup bitenleri, etrafında yaşayanları gözlemleyerek, olayları ve insanları anlamaya çalışan bir karakterdir. Taşbaş, kendisini tutuklayan Cumali Onbaşı'nın Alevi olması üzerine de düşüncelere dalmaktadır:

"'Şu Kızılbaşlar gibi de sıcakkanlı insan yok bu dünyada,' dedi. 'Hak dini, dostluk dini, sevgi dini... Bunlar hep bir işlerini sevgi üstüne kuruyorlar. İnsana tapıyoruz, ışığa tapıyoruz, diyorlar ama yalandır. Bunlar insan sevgisine, dünya sevgisine tapıyorlar. Dünyanın sevgisi de ışığı değil mi?'"[525]

Taşbaş, kendisine yakıştırılan bu ermişlik görevinin, toplumsal pratiklerin gerçekliği karşısında, önünde sonunda kendisini yok edeceğinin de farkındadır. Ama Taşbaş'ın psişesinde, güçlü bir ego unsuru da bulunduğundan, bu mutlak felaketi görmezden gelmektedir:

Dünya dünya olalı, bir ermişin sonunun iyi olduğunu gören var mı? Ya darağacında can verir, ya da derisini yüzerler. Taşbaşoğlu bunun sonucunu bilip duruyordu ama, çekip de gidemiyordu. Sözüm ona sonbaharı bekliyordu. Bahanesi buydu. Ama halkın ona gösterdiği bu kutsallama ilgisi hoşuna gidiyordu."[526]

Taşbaş'ın, sıradan bir insan olmakla ermişlik arasında gidiş gelişleri, onu mucizeyi görmeye zorlamaktadır. Eserin çözüm kısmına doğru, evine düşen top top ışıkları görmek için geceler boyunca tipinin altında bekleyen karakter, insani realiteye yenilip, donmaktan son anda kurtarılmıştır. Ancak Taşbaş, bu ermişlik hadisesini, köylüyü korumak ve eserin karşı-öznesi Muhtardan intikamını almak için kullanmayı seçerek, felaketten bir çıkar sağlamayı başarabilmektedir. Köylüye Muhtar'la bir daha konuşmamalarını söylediği sahne, Taşbaş'ın üzerine zorla yüklenen görevin, amacına ulaşmasıdır. Bu hadiseyi, aynı zamanda, Taşbaş'ın kendini feda etmesi olarak da okumak gereklidir. Taşbaşoğlu'nun, eserin sonunda mucizevi bir şekilde kaybolması, onun arkasından ermişlik hadisesinin devam etmesine de neden olmaktadır.

Opurtünist Bir Karakter Muhtar: Muhtar Sefer, nehir serinin bir önceki cildinde, ikinci dereceden bir karakterken, incelenen eserde birinci dereceden önemli bir karakter kimliğine bürünmektedir. Karakter yapısı, önceki ciltte işlenen karakter yapısıyla aynıdır. Kendi çıkarları için her şeyi yapabilen bu adam, Taşbaşoğlu'nun yükselen gücü karşısında,

[524] Kemal, Y. Yer Demir Gök Bakır. A.g.e., 142-143.
[525] Kemal, Y. Yer Demir Gök Bakır. A.g.e., 388.
[526] Kemal, Y. Yer Demir Gök Bakır. A.g.e., 350.

köylüyü zor durumda bırakıp Taşbaşoğlu'nu sahneden silebilmek için, Adil Efendi'yle konuşmayı bile göze alabilmektedir. Adil Efendi'yi borçları toplaması yönünde ikna etmeye çalışırken, köylüler hakkında şunları söyler:

> *"Köylü milleti kadar eşek, hayvan, bir millet yeryüzüne gelmemiştir. Hiç dostluğu, sadakati yoktur. Adamlığı yoktur. Yediği sofraya bıçağı sokan ki köylü milletidir. Beş kuruş için, bir avuç ot bitmez kıraç toprak için babasını boğazlayan ki köylü milletidir. Yirmi beş kuruşa, kızını karısını satan ki köylü milletidir. Adı güzel Muhammed'e söğen, onu adamdan bile saymayıp, yerine Taşbaş'ı getirip diken, dinsiz imansız, köylü milletidir. Korkak olan, canavar olan, ahmak olan... Kanı ciğeri beş para etmeyen... Bir tavşanı bilir misin Adil kardeş, bir tavşan kadar ürkek olan, köylü milletidir."*[527]

Muhtar Sefer, kendisinin köylüye yaptığı eziyetlerin hiç farkında değilmiş gibi davranmaktadır. Köylüyü zorla kurak tarlalara işe göndermesi, akrabası olan Memidik'i öldürürcesine dövdürtmesi, Kır İsmail'in kızından faydalanması, bu ve bunlar gibi davranışlarının hiçbiri, Muhtar'ın gözünde kendisini kötü bir insan yapmamaktadır. Her şey, Taşbaş ve köylünün suçudur:

> *"Ne talihsiz başı vardı şu Sefer'in. Bu işte her şey onun kötülüğü için çalışıyordu. Adil, köylü, akrabaları bile, yerdeki karınca, gökteki kuş, sudaki balık bile söz birliği etmişler Taşbaş karşısında yenilsin, beş paralık olsun diye onunla uğraşıyorlardı. Bu kadar gücün karşısında bir insan akılda Eflatun-u zaman, güçte Zaloğlu Rüstem, kurnazlıkta İsmet Paşa bile olsa çıkamazdı. Çıksa bile işte böylece rezil olurdu."*[528]

Muhtar karakteri, incelenen ciltte her ne kadar ön plana çıkmışsa da köylü üzerindeki etkisi, Ortadirek'tekine göre azalmıştır. Adil Efendi'nin köylünün borçlarını silmekten vazgeçmesi üzerine, köyün kadınları sessiz bir anlaşmayla Muhtar'ın evini çepeçevre sardıklarında, Muhtar büyük bir ölüm korkusuyla yüzleşmektedir. Bu korkuların, başında dolaşan bütün belaların sorumlusu da ona göre Taşbaşoğlu Memet'tir. Taşbaş'ı ortadan kaldırmak için jandarmayla da iş birliği yapar, Memet'in evini de basar. Ama bu çabaların hepsi, Muhtar'dan ve Taşbaşoğlu'ndan daha büyük bir güç olan toplumun ortak bilinçdışı tarafından sonuçsuz bırakılacaktır. Köylünün, olağanüstüne olan inancı, her şeyin üstündedir. Nitekim Taşbaşoğlu jandarma tarafından götürülürken, köylüye Muhtar'la konuşmamalarını söylediğinde, Muhtar artık görünmez bir kişi haline gelmiş olur.

Toplu Psikozun Kişilik Bulması: Köylüler: Eserde, Taşbaşoğlu Memet'in evliyalık hikâyesi anlatılırken, bu süreçte en önemli rolü, Yalak Köylüleri üstlenmektedir. Mekânın kapalılığı, kışın bastırması, bir önceki citte işlenen olaylar, köylüyü bunalımlı bir ruh haline

---

[527] Kemal, Y. Yer Demir Gök Bakır. A.g.e., 329.

[528] Kemal, Y. Yer Demir Gök Bakır. A.g.e., 279-280.

sokmuştur. Bu ruh hali, kendi olağanüstü çözümünü doğurmuş, köylü tutunacak bir dal olarak Taşbaş'ın ermişliğini görmeye başlamıştır. Eserde köylü, tek bir kişi gibi işlenmektedir. Köylüyü ifade ederken, özel olarak öne çıkan karakterler bulunmamaktadır.

Köylü, aynı zamanda korkulan bir karakterdir. Koca Halil, köylünün kendisini öldüreceğinden korkarak, kendini ölmüş gösterir, sonrasında da köyden kaçar. Hüsne ve Recep de köylüden korkmaktadır. Bu yüzden onlar da köyden kaçarlar. Yaşar Kemal'in eserlerinde, ezenler ve ezilenler teması çevresinde sıklıkla karşımıza çıkan ağa-köylü çatışmasında, güçlü taraf hep ağalar olmuştur. Ancak Dağın Öte Yüzü nehir serisinde, köylünün başka bir yüzü de işlenmektedir. Bu yeni yüz, Adil Ağa'yı bile korkutmaktadır. Bu nedenle, köylünün kendisine olan borcunu toplama konusunda ikircikli bir ruh hali içindedir. Köylünün, bazen birleşerek ağalardan intikam aldığı, böylece ağalara karşı güç kazandığı zamanlar olmuştur:

> *"Akkısrak'ın kadınları ırzlarına geçen beylerinin üstüne yürümüşlerdi. Beylerinin üstüne yürümüşler. Adam çekmiş mavzerini, bir hendeğe yatmış. Kadınlar korkmamışlar, yürümüşler üstüne. Bey bir tek kurşun bile sıkamamış, elindeki tüfeğini atıp yokuş aşağı, bağırarak kaçmaya başlamış. Kadınlar da arkasından ulaşıp, bir anda parçalayıvermişler."*[529]

Ağalar, iktidarı temsil eden Muhtar, Jandarma gibi güç özneleri, mekân ve iklim koşullarının zorluğu, geçim sıkıntıları, bu insanların evrenini oluşturan önemli faktörlerdir. Bu sıkıntılı hayat, toplumsal bilincin, kendisine kaçış yolları bulmaya çalışmasına neden olmaktadır. Yaşanan kaçış da realiteden irrasyonel olana doğru şekillenmekte, sıkıntılı zamanlar böylece atlatılmaya çalışılmaktadır. Toplum, böyle zamanlarda: *"Tabiri caizse paranoid-şizoid bir gelişim evresine girer; bu evrede, iyilik yapmak için kullanılmak üzere sihirli güçlerle donattığı, guru gibi bir liderin peşinden gider; ayrıca, felaketin kabahatini sırtına yüklemek için, şeytanın ta kendisi addedebilecekleri bir günah keçisi bul[mayı da başarır]."*[530] Yaşar Kemal'in bir diğer eseri olan Yılanı Öldürseler'de de bu toplu kaçışların, kitlesel halüsinasyonların izleri görülmektedir. İncelenen eserde de benzer bir şekilde, köylü, Taşbaş'ın ermişliğine inanmak için ruhunu bütünüyle irrasyonalizme açmış bulunmaktadır:

> *"Varıp da kırklara karışan Taşbaş Efendimiz, bu dünya, bu alçak dünya, bu pis dünya daha yerinde duruyorsa senin yüzü suyun hürmetinedir. (...) Kimler mi Taşbaş Efendimizin hizmetine gelirmiş? Ak libaslar giymiş, ak badem çiçekleri gibi tepeden tırnağa çiçek açmış binlerce... Binlerce kızoğlan kız... (...) Bir gece Taşbaş Efendimizin canı Cennet'i çekmiş. Sen misin canı Cennet'i çeken? Gözlerini açmış, bakmış ki, karşısında uzun kanatlı, üç tane kızoğlan kız. (...) Taşbaş Efendimiz akşam buradan*

---

[529] Kemal, Y. Yer Demir Gök Bakır. A.g.e., 325.

[530] Kearney, R. (Anthony Storr'dan alıntılayan) (2012). Yabancılar, Tanrılar ve Canavarlar "Ötekini Yorumlamak". İstanbul: Metis Yayınları, 17.

kalkıp, gece yarısı Kabe'ye varıyor. Peygamber Efendimiz'in türbesine yüz sürüyor, sabaha karşı dönüyor. (...) O yere kapanır kapanmaz, havada salınıp duran ağaç gelmiş, başucuna, toprağa inmiş. Taşbaş Efendimiz'e saygıda bulunmuş. (...) Varıp da kırklara karışan Taşbaş'ım, sana kurban olayım."[531]

Bu duygu, köylülerin hep birlikte, Taşbaş'ın evine düşen ışıklar görmelerine, Taşbaş'ın duasıyla iyileşme göstermelerine neden olmaktadır. Köylünün toplu psikozunu, ortakduyusal bilgi ile açıklanabilir: *"Ortak bilgi, kesintisiz bir başarıdır; insanlar bir düzenlenmişlik ve bütünsellik duygusu veren 'nasıl yapılacak?' konusundaki örtük kurallarını buna göre belirlerler."*[532] Bu örtük kurallar, bin yıllardan beri süren irrasyonel düşünce yapısı ile yine bin yıllara dayanan Atalar Kültü kaynaklı ermişlik gibi kavramların modern çağlarda da yaşamasına neden olmaktadır. Köylüler de irrasyonel düşüncenin tarafında yaşamaktadırlar:

İkinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler

Öznenin Yardımcıları Olarak Ali ve Memidik: Üçlemenin birinci cildinde, birinci dereceden önemli karakterler olan Ali ve Meryemce, incelenen ciltte yardımcı karakterler olarak işlenmişlerdir. Temel çatışmayla, dolaylı olarak bağlantıları olan bu karakterlerden Ali'nin ruh hali ve yaşadıkları, eserde çok az yer tutmaktadır. Karakter, bütün görevini, Taşbaşoğlu'na yardım ederek ifade etmektedir. Eserde, Taşbaşoğlu ile rahatlıkla konuşabilen, onun sıkıntılarına çare arayan, çatışmanın çözülmesi için çaba gösteren bir karakterdir. Adil Efendi'nin köye gelip, ellerinde ne var ne yoksa götüreceğine de inanmamaktadır. Ancak içinde bulundukları karmaşanın, köylü daha kötü günlere doğru sürüklediğinin farkındadır. Taşbaş'ı da bu konuda ikna etmeye çalıştığı sahneler olmuşsa da Taşbaş, köylüye olan öfkesinden vazgeçmemiştir.

Memidik ise, Taşbaşoğlu ve Muhtar Sefer arasındaki çatışmanın zirve noktasına ulaşması açısından önemli bir karakterdir. Bunun yanında, Taşbaşoğlu'nun ermişliğine olan derin inancı, onun Taşbaş'ı ışıklar içinde görmesine neden olmuş, Muhtar'ın adamlarından dayak yemesine rağmen, bu görüntüye olan inancından da vazgeçmemiş, hatta Taşbaş'ı da olaylara inandırmak için çaba göstermiştir. Taşbaş'ın yakınında ve ona yardımcı olmaya çalışan bir karakter olarak önemi vardır. Ancak bu karakter asıl önemini, nehir serinin son cildinde kazanarak, bir başrol oyuncusu olacaktır.

Bağımsız Bir Çatışma Öznesi: Meryemce: Meryemce, köylüyle ve ailesiyle, hatta köyün hayvanlarıyla bile konuşmamaya söz verdiği için, yardımcı oyunculuk görevini sessiz bir şekilde ortaya koymaktadır:

---

[531] Kemal, Y. Yer Demir Gök Bakır. A.g.e., 303-306.

[532] Marshall, G. (2003). Sosyoloji Sözlüğü. İstanbul: Bilim ve Sanat Yayınları, 549.

"Meryemce bu köyün karıncasıyla bile konuşmamaya yemin etmemiş olsaydı, danayla konuşacak, ona kurban olduğum danam diyecekti. Düşündü. Bu mağaralar kimin? Bu mağaralar koca Allah'ımızın. Öyleyse mağarayla konuşabilirdi. Peri milleti vardı buralarda. Vurgun Ahmet'in karısı da şimdi yancağızında olabilirdi."

'Mağara, mağara,' dedi. 'Koca Allah'ımın mağarası! Perilere armağan gelen mağara, ben bu morca danayı çok özledim."[533]

İlk ciltte inatçı karakterinin esiri olan Meryemce, bu yeni sessiz yaşamı aslında istememekte; hatta Taşbaşoğlu ile işaret yoluyla konuşmaya da çalışmaktadır. Ancak verdiği sözden de kesinlikle geri dönmemektedir:

"Yürüdü. Dört bir yanında yürüyen çocuklar cıvıl cıvıldı. 'İnsanoğlunun, belki de en güzel yeri çocukluğu. Büyüyesiniz, büyük büyük, uzun ömürlü olasınız çocuklar. Benim ak güvercinlerim.' Bunu çocuklara söylemek isterdi ama o olmaz olası yemin ağzını dilini bağlıyordu. Keşki etmeseydi o yemini. Yemini batsın. Sanki ne vardı yemin edecek. Varsın, Koca Halil'e mevlüt okutsunlar. Ne oldu sanki? Rezil oldular. Koca Halil de kaçtı gitti. Karların altında kaldı. Ama o ölmez. Baharın karlar erir, varıp görürler ki Koca Halil karların altından dipdiri çıkmış, uyanmış. Ne domuzdur o, ne domuz!"[534]

Koca Halil'e olan öfkesi, oğlu Ali'ye olan kırgınlığı devam eden yaşlı kadın, Taşbaşoğlu'na gerek karısının hastalığında gerek ermişlik hadisesinin oluşum ve gelişim sürecinde, gerekse Taşbaş'ın iyileştirilmesi hadisesinde yardımcı olmaktadır.

Meryemce'nin köylüler ile olan çatışması, eserin sonunda çözüme ulaşamamıştır.

Güç Sembolü Olarak Adil Efendi: Adil Efendi, köylünün kendisine olan borcunu toplamak konusunda kaygı içinde kalmış bir güç sembolüdür. *"Dişleri altın", "Kocaman göbeği, sarkık, kırış kırış gerdanı, küçücük, içeriye gömülmüş gitmiş, yeşile çalan göz*[lü]", *"el parmakları kısa, şiş"* olarak tasvir edilmektedir. Yukarıda da ifade edildiği gibi, Yaşar Kemal'in diğer eserlerinde görülen ağa modelleri kadar güç sahibi olmayan bu karakter, köylünün kendisine bir kötülük yapmasından korkmaktadır:

"Her hareketinden telaşlı olduğu, bir şeylerden, görünmez bir şeylerden korktuğu besbelli. Bu adam elini eteğini dünyadan çekmiş, mal mülk, dünya varlığı umurunda değil, korkusunun kozasında dönüp duruyor. Korkudan yumulmuş, bir topak olmuş. Bugünlerde onu kim görmüşse, Adil Efendi o kişinin üstünde bu izlenimi bırakmıştır. Bir de bu işten bir kurtulur da selamete erersem... der gibi bir hali var. Ben bu dünyaya gösteririm, der gibi.

---

[533] Kemal, Y. Yer Demir Gök Bakır. A.g.e., 107.
[534] Kemal, Y. Yer Demir Gök Bakır. A.g.e., 108.

Şişmiş, morarmış göz altlarına bakarsan, bizim Adil günlerdir uyumamış dersin. Korkunç bir öfkeyle onulmaz bir korku yüzüne çöreklenmiş, öylece durup duruyor."[535]

Ancak Adil Efendi, daha sonraları Muhtar Sefer'in kendisini ikna etmesi üzerine, köylünün borçlarını toplamaya karar verecektir. Sefer, köylünün aslında ne kadar korkak olduğunu anlattıkça, Adil Efendi de kendisinde eksik olan gücü toplamaktadır:

"Bunlar bir korkarlar ki, yeryüzünde hiçbir yaratık bunlar kadar korkmaz. Yılandan, karıncadan, ormandan, topraktan, kardan, fırtınadan, cinden, periden, karanlıktan, yıldızlardan, yıldırımdan, ateşten, akar sudan korkarlar. Kuşlardan bile ürkerler. Hele şehirli adamından? Bunca yıllık tecrüben var. Sen köylüyü benden daha iyi bilirsin."[536]

Muhtar Sefer'in sözleri ile ikna olan Adil Efendi, sonunda köylüye karşı durmaya karar verecektir:

"Ben o köylüye gösteririm. Bir zırnık bile borç vermek değil, onları dükkanın kapısına bile sokmayacağım. Ve de bahara gelerek, karılarının donuna kadar soyacağım. Hakkım değil mi, alacağımı alacağım."[537]

Adil Efendi'nin sözlerinde de ifade ettiği gibi, onun karşısında, ondan büyük bir güç vardır. Önceki cildin incelemesinde ifade edildiği üzere, eserin temel çatışmasının etrafında şekillenen ve daha büyük bir çatışma olan mekân-insan çatışması, bu ciltte de Adil Efendi'nin eylemlerini kısıtlamaktadır. Köyün bulunduğu mekânın ağır iklim şartları, kasaba ve köy arasındaki ulaşımı zorlaştırdığı için, Adil Efendi'nin bahardan önce köye gelebilmesi imkansızdır.

İktidar Sembolü Olarak Jandarma: Jandarma, hükümet gücünü temsil etmektedir. Jandarma Yüzbaşısı ve Cumali Onbaşı, olayların geçtiği çağda yükselen rasyonel düşünceyi temsil ederler. Ancak Cumali Onbaşı, eserin sonunda, irrasyonel düşüncenin tarafına geçmiştir. Yüzbaşı, Muhtar Sefer kendisine Taşbaş'ı şikâyet ettiğinde, köyün içinde bulunduğu psikozdan ve Taşbaş'ın ermişliğinden dolayı çok öfkelenmiştir:

"Demek bu atom çağında ermiş ha? Demek bu uzay çağında da Mehdi ha? Ben o Mehdi'nin kemiklerini kırarım da, leşini köpeklere atarım. Bu çağda ha?"[538]

Taşbaş'la konuşan Yüzbaşı, onun anlattıklarını başından sonuna kadar dinlediğinde, Taşbaş'ın bu işlerle ilgili bir suçu olmadığını anlayabilecek kadar akıllı bir kişidir. Taşbaş'ı salıverir; ancak bir daha ermişlikle ilgili bir haber alırsa, onu yeniden yakalayacağını ve bu

---

[535] Kemal, Y. Yer Demir Gök Bakır. A.g.e., 195.
[536] Kemal, Y. Yer Demir Gök Bakır. A.g.e., 330.
[537] Kemal, Y. Yer Demir Gök Bakır. A.g.e., 330.
[538] Kemal, Y. Yer Demir Gök Bakır. A.g.e., 332.

defa salıvermeyeceğini de söyler. Taşbaş'ın başına gelenlerin, öyle kolaylıkla içinden çıkılabilecek bir durum olmadığının da farkındadır; çünkü köylüyü bu ve benzeri inançlardan ayırmak her zaman çok zor olmuştur. Taşbaş, başında dolanan beladan kurtulamayıp, hatta kendisi de kendi ermişliğine inanmaya başlayınca, Yüzbaşı, Cumali Onbaşı ve adamlarını göndererek, Taşbaş'ı yeniden tutuklatmak zorunda kalacaktır.

Uzak Kişiler

Koca Halil: İlk cildin başkişilerinden olan Koca Halil, incelenen ciltte, temel çatışmadan uzaklaşmıştır. Koca Halil, köylünün kendisini öldüreceğine dair büyük korkular yaşamaktadır. Bu korkuyla baş edemeyen yaşlı adam, bir gece köyden kaçar ve ortadan kaybolur. Uzun süre, tipi yüzünden donarak öldüğü düşünülse de eserin sonunda, bir arkadaşının yaşadığı başka bir köye sığındığı ve sağ olduğu haberi alınmıştır. Eserde, Koca Halil'in psikolojik durumuna örnek olarak şu betimlemelere işaret edilebilir:

> *"Koca Halil bekliyordu. Yüreği daralarak, bir çıtırtı duyunca irkilerek bekliyordu. Ha geldiler ha gelecekler. Her şeyin suçunu ona yükleyecekler. Muhtarı, köylüsü, herkes, herkes tüm suçu ona yükleyecek, öldürünce de, işte büyük suçluyu öldürdük, kusura kalma Adil Efendi diyeceklerdi. Yoksa, o Koca Halil olmasa, bir koca köyün başına böyle bir hal gelir miydi, gelmiş miydi?Koca Halil'in içinde iki duygu çatışıyordu. Biri ölüm... Ölümden çok korkuyordu. Kanlı, parça parça olmuş bedeni geliyordu gözlerinin önüne. Evin önüne birikmiş insanların ellerinde her bir parçası. Bu, hiç gözlerinin önünden gitmiyordu. Çok eskiden, Çukurova'da, kadınların birikip bir ağayı taşlarla öldürdükleri geliyordu gözlerinin önüne. Kadınlar kudurmuş gibiydiler. Ağzı kanlı kancıklara benziyorlardı. Bir ağayı dalgündüz öldüren köylüler, Koca Halil'i neden öldürmesinler?"*[539]

Köylünün, yaşadığını öğrenmesine rağmen kendisine bir şey yapmaması, Halil'in psikolojik bütünlüğünü daha da bozmuştur:

> *"Ne demek istiyor köylü? Ağama söyleyim, demek istiyor ki, sen öyle alçak, dört kitapta katli vacip, öyle düşük bir yaratıksın ki köylü sana, o pis tenine dokunmaya değmez, diyor. Seni hiçe sayıyor. Seni bir çöp bile saymıyor. Bu da seni öldürmezse, bir ormanlık odun al da derdine yan Koca Halil, diyor.*
>
> *Bir de ne diyor köylü? Koca Halil, diyor, bundan böyle sen koca köyün büyük eğlencesisin. Sen sağ iken gayri köylü düğünü derneği, eğlenceyi bayramı netsin. Seni söyler seni gülerler. İşte bu köylü seni öldürmez ama, senden öylesine bir öç alır ki*

[539] Kemal, Y. Yer Demir Gök Bakır. A.g.e., 37.

ölümden de bin beter. Köylü böyle yapmasaydı, seni bin kere öldürseydi, sana böyle bir kötülüğü yapabilir miydi? Yapamazdı."[540]

Kendini, pamuk toplama geleneği içinde çok önemli bir yerde gören Koca Halil, hayat amacını kaybetmiş, toplum içindeki kişisel önemini kaybetmiş, kendini aşağılanmış olarak görmektedir:

Recep ve Hüsne: Eserin temel çatışmasında yer almayan; ancak zihniyet yapısının ifadesi açısından önem arz eden bu iki sevgili, köylünün, aşklarına izin vermeyeceğini düşünerek gizli bir hayat yaşamaktadırlar. Bu korku, Koca Halil'in korkusuna benzemektedir. Yani yersizdir; ancak gelenek, ön bilgiler ve karakterlerin içinde bulundukları ruh hali, onları kaçak olmaya itecektir. Hatta Hüsne, köyün başındaki belaların sorumlusu olarak, kendi yasak aşkını görmekte, bu itkiyle, korkusu daha da artmaktadır: *"Korkuyorum. Başımıza bir hal gelecek. Bu köyün başına gelenler hep bizim yüzümüzden. Yıkanmıyoruz bile. Gidelim."*[541]

Ummuhan ve Hasan: Ali ve Elif'in çocukları olan Ummuhan ve Hasan'ın, eserin temel çatışması içinde rolleri bulunmamaktadır. Ancak, çocukların hayatı, bir çerçeve hikâye gibi eseri tamamlamakta, onların eylemleri ile açılan sahne, yine onların eylemleri ile kapanarak, tam bir çember oluşturmaktadır.

Mekân

Panorama ve Peyzaj

Eserde Panorama ve peyzaj birbirinden ayrılamamaktadır. Yalak Köylüsü, kışın bastırmasıyla birlikte, dış dünya ile olan bağlantısını neredeyse yitirmiştir. Olaylar, bu dar çevrede geçmektedir. Muhtar Sefer'in adamları ve Muhtar Sefer, birer defa büyük zorluklarla bu çevreden çıkıp kasabaya gidebilmişlerdir. Ancak örneğin Adil Efendi, köye gelebilmek için baharı beklemek zorunda kalmıştır. Köyden kaçan Koca Halil, başka bir köye sığınıp güçlükle hayatta kalmış, Recep ile Hüsne ise, kar altında kalıp donarak can vermiştir. Baharın gelip karların erimesiyle, donmuş bedenlerine ulaşılmıştır. Panorama ve peyzaj, büyük, sonsuz bir beyazlıktan ibarettir:

"Ortalık kar içindeydi. Kar dereleri tepeleri silme doldurmuştu. Dünya yalnız bir aklıktı. Bu aklığın üstünde en küçük bir leke yoktu. Bir kuş, bir sinek lekesi bile. Gökyüzü de apaktı. Yalnızca uzakta, güneyde Toros'un ormanlığının üstünde sıcacık yeşile kaçan bir mavilik balkıyordu. Bu duruluk sonsuz aklığın üstüne serilmiş küçücük bir mendile benziyordu."[542]

---

[540] Kemal, Y. Yer Demir Gök Bakır. A.g.e., 53.
[541] Kemal, Y. Yer Demir Gök Bakır. A.g.e., 77.
[542] Kemal, Y. Yer Demir Gök Bakır. A.g.e., 5.

Baharın gelmesiyle birlikte, mekân unsurları da değişmeye başlar. Ancak bu değişim, ancak eserin sonunda gerçekleşmektedir:

> *"Karlar erimeye başladı. Ev aralarındaki sel yataklarından gübreye, samana karışmış sapsarı sular şakırdayarak akıyor, köyün çıplak çocukları bu kirli suların içinde oynuyorlardı. (...) Kar suları dereleri, sel yataklarını, koyakları doldururken, her yıl da evlerdeki unluklar biter, açlık başlardı."*[543]

Dekor

Eserde, dekor unsuru olarak değerlendirilebilecek iki mekândan biri, Taşbaşoğlu'nun evidir:

> *"Taşbaş'ın evi bir gözcüktü. Ocağı büyüktü. Kamıştan örtmüştü ocaklığın üstünü. Çamurla sıvamış. Duvarları da ak toprakla sıvalıydı. Öteki evlerin örülmüş, gelişigüzel üst üste konmuş duvarlarına hiç benzemiyordu. Yerden beş karış yukarısına kadar da türlü türlü nakışlanmıştı. Uçan turnalar, esen yele dallarını vermiş ağaçlar, çiçeğe durmuş ormanlar, kaçan geyikler, atlar. Taşbaşoğlu bir dünya koymuştu duvarına.*
>
> *Tam ocaklığın alnında, orta yerinde de büyük bir Mustafa Kemal resmi asılıydı. Başında bir kalpak vardı."*[544]

Eserdeki bir diğer mekân da, Adil Efendi'nin konağıdır. Bu konak, Adil Efendi'nin gücünü de sembolize edecek şekilde büyük bir yerdir. *"İki katlı, aşı boyalı, büyük salonlu, sekiz büyük odalı bir konak"*[545] olarak tasvir edilen mekân, eserde bir defa görülmektedir.

Zaman

Yer Demir Gök Bakır, Yalak köylülerinin, Çukurova'dan döndükten sonra köylerinde geçirdikleri bir kışı anlatmaktadır. Olaylar, mekânın karla kaplı olduğu bir kış günü, ormanda başlar ve baharın gelmesiyle yine aynı ormanda son bulur. Eserde bir kışın geçtiğinin söylenmesi dışında, zaman unsuru belirsizdir. Öğleye doğru, gün kavuşurken, horozlar öterken gibi belirgin olmayan unsurlarla zaman ifade edilmiştir. Eser, bu açıdan incelendiğinde, üçlemenin ilk cildi olan Ortadirek'ten farklılık göstermektedir. Eserin okuma birimlerindeki zaman özelliklerini, aşağıdaki gibi incelemek mümkündür:

1. Kesit: 1. Bölüm'de, Hasan ve Ummuhan'ın ormanda geçirdikleri birkaç saat vaka zamanıyla anlatılmaktadır. Daha sonra Koca Halil'in öldü sanılması ve arkasından mevlit okutulması hadiseleri, zamanda geriye atlanarak anlatma zamanıyla ifade

[543] Kemal, Y. Yer Demir Gök Bakır. A.g.e., 393.
[544] Kemal, Y. Yer Demir Gök Bakır. A.g.e., 142.
[545] Kemal, Y. Yer Demir Gök Bakır. A.g.e., 195.

edilmektedir. Mevlit okunurken köyden ayrılan Meryemce, öğleye doğru köye geri dönmüştür. Yine zamanda geriye doğru atlanarak, Koca Halil'in peri kızlarıyla olan macerası anlatma zamanıyla ifade edilir. Sahne yeniden çocuklara döner ve vaka zamanıyla çocukların ormanda geçirdikleri sabahtan akşama kadar geçen zaman ifade edilmiştir. Gece bastırırken, çocuklar eve dönerler. 2. Bölüm'de, Meryemce, Ali ve Taşbaş'ın konuşmaları -Meryemce hareketlerle konuşur- vaka zamanıyla aktarılır. Birkaç saatlik bir bölümdür. 3. Bölüm'de, Koca Halil'in korkuyla saklanma süreci, gizli hayatının günlük rutini, Bir gece evden ayrılmaya çalışması ve oğlu ile gelini tarafından ikna edilmesi vaka zamanıyla aktarılmıştır. Geçen süre belirsizdir. Koca Halil'in saklandığının ortaya çıkması ve köylünün ona bir şey yapmaması da yine vaka zamanıyla aktarılır. Yine belirsiz bir süre sonra Koca Halil, köylüden kaçmak için, bir gece yarısı evi terk eder. 3. Bölüm'de, Zala'nın düşünü yorumlayan Muhtar ve Zala arasında geçenler vaka zamanıyla ifade edilir. Muhtar'ın Zala'ya söyledikleri "bir anda"[546] köylüler arasında yayılır. Muhtar ve köylüler arasında geçen ve Adil Efendi yüzünden gerçekleşen çatışma, vaka zamanıyla aktarılır. Zaman belirsizdir.

> **Ara Kesit:** Hüsne ve Recep'in gizli aşklarını yaşadıkları sahne, bir geceyarısı başlar ve sabah horozlar ötmeye başlayınca son bulur. Olaylar vaka zamanıyla aktarılmıştır.

2. Kesit: 6. Bölüm, Meryemce'nin, Muhtar'ın kapısına dayanıp orada durduğu sahneyi anlatmaktadır. Köylüler de burada toplanırlar. Muhtarla aralarında bazı konuşmalar geçer. Zaman belirsizdir ve vaka zamanı kullanılmıştır. 7. Bölüm'de, köylülerin eşyalarını saklamaları hadisesi, vaka zamanıyla aktarılır. O günün gecesinde köyde şenlik vardır. Gece yarıyı geçerken, Hasan kibritleri için endişelenmeye başlar. Çocuklar o gece sabaha kadar uyumazlar.

> **Ara Kesit:** Hüsne ve Recep'in gizlice buluştukları bir gece, vaka zamanıyla aktarılmıştır. Anlatma zamanıyla, geçmişte Çukurova'da bir gece beraber olmaları aktarılır. Sahne yine köye dönünce, iki gencin kaçma planları vaka zamanıyla aktarılır. Birkaç saatlik bir zaman dilimi işlenmiştir.

9. Bölüm'de, "Güneşli, aydınlık bir sabah"[547] vakti sahne açılmaktadır. Köylüler, Adil Efendi'nin gelmesini iki gün beklerler. Vaka zamanı kullanılmıştır. 10. Bölüm'de, hayvanların mağaralara götürülmesinin üzerinden belirsiz bir zaman geçmiştir. Bir sabah Meryemce mağaralara gider, köye dönünce de Taşbaş'la karşılaşır. Olaylar vaka zamanıyla aktarılmıştır ve birkaç saatlik bir zaman dilimi işlenmiştir. 11. Bölüm'de, Muhtar Taşbaş'ı sindirmeye çalışmış; ama başaramamıştır. İki gün sonra diğer bütün köylerin, Yalak Köylüleri'inin mallarını sakladıklarını öğrenmişlerdir. Belirsiz bir

[546] Kemal, Y. Yer Demir Gök Bakır. A.g.e., 67.
[547] Kemal, Y. Yer Demir Gök Bakır. A.g.e., 103.

zaman dilimi boyunca Adil Efendi beklenmeye devam edilir. Olaylar vaka zamanıyla aktarılmaktadır. 12. Bölüm'de, Muhtar üç gündür köy kurulunu toplamaktadır. Muhtar, Adil Efendi'yi köye getirmek için ne gerekirse yapacağını köylüye söyler. Vaka zamanı kullanılmıştır. 13. Bölüm'de, Meryemce bütün hazinesini sakladığı yerden çıkarmış ve bu hazineyle süslenmiştir. Köylüler de sakladıkları bazı şeyleri çıkarırlar ve Adil Efendi'yi beklemeye başlarlar. Vaka zamanıyla aktarılan bölüm, birkaç saatlik bir zaman dilimini ifade etmektedir.

Ara Kesit: Kel Âşık'ın köye geldiği gece, sabaha kadar destan söyler. Sahne, vaka zamanıyla aktarılmıştır.

15. Bölüm, sabahın erken saatlerinde başlar ve gece yarısı son bulur. Adil Efendi yine gelmemiştir. Muhtar Sefer, Kır İsmail'in kızıyla birlikte olur. Olaylar vaka zamanıyla aktarılmıştır. 16. Bölüm'de, Taşbaş ve Ali'nin birkaç saatlik konuşmaları vaka zamanıyla aktarılır. Bu süre, akşamın bastırmasından gece yarısına kadar süren bir zaman dilimidir. 17. Bölüm'de, Hasan ve Ummuhan, ormana odun toplamaya giderler. Diğer çocukların da onların peşine takılmaları, Hasan'ın kayasının sihirli macerası ve çocukların yaşadıkları vaka zamanıyla aktarılır. Olaylar, sabahın erken saatlerinden güneşin battığı saate kadar sürmüştür. 18. Bölüm, bir önceki bölümün bittiği yerden başlamaktadır. Gece olmuştur. Çocukların aralarında geçen konuşmalar ve ailelerinin onları ormandan almaya gelmesi, vaka zamanıyla aktarılır. Olaylar tahmini olarak birkaç saat içinde gerçekleşmiştir. 19. Bölüm'de, çocuklardan Veli, Hasan'ın sihirli taşını ve bu taşın altındaki altından kapıyı annesine anlatmaktadır. Taşla ilgili konuşmalar bütün köye yayılır. Bu esnada, zamanda geriye doğru atlanarak, bütün köyü saran ve bir gün önce gerçekleşen kavga, anlatma zamanıyla aktarılır. Bu kavgada, Taşbaş'ın karısı da başından yaralanmıştır. Sahne yine çocuklara döner. Sihirli taş ve altın kapı hikâyesi birkaç gün içinde unutulur.

3. Kesit: 20. Bölüm, Taşbaş'ın yaralı karısının durumu yüzünden öfkelenip, köy meydanında köylüyü lanetlemesini, karısının yarası kötüleştikçe de bu lanetlere devam etmesi, vaka zamanıyla aktarır. Olaylar, birkaç günlük bir zaman dilimini işaret etmektedir.

Ara Kesit: Hüsne ve Recep'in önce birlikte olmaları, sonra da köyden kaçmaları vaka zamanıyla aktarılır. "*Daha gün atmadan*"[548] olaydan haberdar olan köylülerin, gençleri aramaya karar vermeleri, vaka zamanıyla aktarılır.

22. Bölüm'de, Gömleksizoğlu ve diğer köylülerin başlarından geçenler, bu olaylar sonunda da Vurgun Ahmet'in Taşbaş'a gidip yer öpmesi, vaka zamanıyla aktarılmıştır. Olaylar, bir gece vakti geçmektedir. 23. Bölüm'de, köylü üç gündür

[548] Kemal, Y. Yer Demir Gök Bakır. A.g.e., 173.

Taşbaş'a yaklaşmamaktadır. Taşbaş da evinden dışarı çıkmaz. Taşbaş'ın dedikleri ve evliyalığını tartışan köylülerin durumları, diyalog zamanıyla aktarılır. 24. Bölüm'de, Muhtarın öfkesi artmaktadır. Geçen zaman belli değildir. Adil Efendi'ye yolladığı adamlar, Adil Efendi'nin köylünün borçlarını bağışladığı haberini getirmişlerdir. Olaylar vaka zamanıyla aktarılır. 25. Bölüm'de, Taşbaş'ın ermişliği ve bu ermişliği yüceltmek için eski anlatıların Taşbaş'a yansıtılarak tekrar anlatılması hadisesi, yer yer zamanda geriye doğru atlamalarla ve anlatma zamanıyla aktarılır. Vaka zamanında ise, ermişlik hikâyeleri bütün köyü sarmaktadır.

4. Kesit: 26. Bölüm'de, Muhtar'ın, Kır İsmail'in kızıyla evlenmeye karar vermesi ve düğün günü vaka zamanıyla aktarılmıştır. Daha sonra Muhtar ve Delice Bekir arasında geçen konuşmalar yine vaka zamanıyla aktarılır. Düğünden sonra kaç gün geçtiği belirsizdir. Muhtar, bir yatsı namazı vakti evden çıkar ve Taşbaş'a gider. Taşbaş'ın evinin kurşunlanması sabaha kadar sürer. Olayla vaka zamanıyla aktarılır. 27. Bölüm'de, Muhtar, Zalaca Kadın'ın düşünü Taşbaş'ın aleyhinde yorumlamış, Zalaca'dan da bu yorumu herkese anlatmasını söylemiştir. Ancak kadın, bunu yapmaz. O da herkes gibi Taşbaşoğlu'ndan korkmaktadır. Muhtar, bu defa da kendisi Taşbaş'la ilgili hikâyeler uydurup, adamlarıyla köye yayar; ama köylülerin Taşbaş'a olan inançlarında yine bir değişim olmaz. Zamanda geriye doğru atlanarak, yaklaşık on beş yıl önce Çukurova'da, köylü kadınların bir ağayı parçalayarak öldürmesi vakası, anlatma zamanıyla aktarılır. Daha sonra vaka zamanıyla, Sefer'in bir akşam vakti, bir adamıyla beyazlar giyerek Taşbaş'ın evine gitmesi ve onu evde bulamaması aktarılır. 28. Bölüm'de, Taşbaş'ın karısı, bir gece önce eve gelen evliyaları bütün köye anlatmaktadır. Muhtar'ın o iki kişiden birinin kendisi olduğunu ve amacının Taşbaş'ı öldürmek olduğunu kimseye söyleyememesi, sonunda adamlarını Adil Efendi'ye göndermesi, vaka zamanıyla aktarılır. Bölümün başı ve sonu arasında ne kadar süre geçtiği belli değilse de, bölüm sonu bir gece yarısı geçmektedir. 29. Bölüm'de, anlatma zamanıyla Memidik'in hikâyesi aktarılır. Vaka zamanıyla da Memidik'in Taşbaş'ı top top ışıklar içinde görmesi ve bunu herkese anlatması aktarılmaktadır. Bu anlatma vakası, bir sabahın erken saatlerinden ertesi gün kuşluk vaktine kadar sürmektedir. 30. Bölüm'de, Muhtar'ın Memidik'e işkence yaptırarak onu söylediklerinden vazgeçirme hadisesi, vaka zamanıyla aktarılmaktadır. Bu işkenceler, birkaç gün sürmüştür. 31. Bölüm'de, Sefer'in bir günü vaka zamanıyla aktarılmıştır. 32. Bölüm'de, Taşbaş'ın evinin önünde üç gündür bir ak kuşun durduğu bildirilmektedir. Köylünün bu konudaki konuşmaları ve Sefer'in artan öfkesi, vaka zamanıyla aktarılmışsa da, zaman belirsizdir. 33. Bölüm'de, Taşbaş, Memidik ve Ali'nin konuşmaları vaka zamanıyla aktarılır. Bölümün son kısmı ise, Ummmuhan ve Hasan'ın ormanda yaşadıklarını yine vaka zamanıyla aktarmaktadır. Muhtar'ın kasabaya gitmiş olması, köylüyü kaygılandırmaktadır. 34. Bölüm, Taşbaş'ın kendi

ermişliğine inanıp inanmamak arasındaki çatışmasını ve köylülerin onun hakkında anlattıkları mitik öyküleri işlemekte; ancak bu anlatıda zaman unsuru kullanılmamaktadır. 35. Bölüm, Taşbaş'ın Fatmaca Kadın'dan ve köylülerden kurtulmak için, evinin önünde toplanan kalabalığa, aslında ne kadar kötü bir insan olduğunu anlattığı bölümdür. Olaylar vaka zamanıyla işlenmiştir ve zaman birkaç saatlik bir dilimdir.

5. Kesit: 36. Bölüm'de, Taşbaş'ın ermişlikten kurtulmasına sevinmesi ve karısıyla geçirdiği bir gece, vaka zamanıyla aktarılır. Ancak artık Taşbaş, ermiş olmayı istemektedir. 37. Bölüm'de, Meryemce ve köyün bütün kadınları, Muhtar'ın kapısına dayanmışlardır. Sabahtan ikindi vaktine kadar süren bu olay sonrasında da dağılırlar. 38. Bölüm, Muhtar Sefer'in, Adil Efendi ile yaptığı konuşmaları hatırladığı bölümdür. Olaylar, Adil Efendi'nin konağında geçmektedir. Zaman yeniden köye döndüğünde, köye jandarmalar gelmektedir. Sefer, yine zamanda geriye doğru giderek, jandarma yüzbaşısı ile yaptığı konuşmayı hatırlar. Bu bölümdeki geriye doğru iki atlamanın ikisi de anlatma zamanıyla işlenmiştir. Daha sonra sahne yeniden köye dönünce, jandarma, Sefer, Taşbaşoğlu ve köylüler arasında olan olaylar vaka zamanıyla aktarılır. 39. Bölüm, Taşbaş'ın jandarma tarafından götürülmesinden sonra köyde olanları vaka zamanıyla aktarmaktadır. Taşbaş, köye döndükten sonra da, anlatma zamanıyla Yüzbaşı-Taşbaş konuşmaları aktarılmıştır. Yine vaka zamanıyla, Taşbaş'a deva bulmak için civar köylerden gelen insanların maceraları aktarılır. 40. Bölüm, Taşbaş'ın evliyalığının güçlenmesini vaka zamanıyla aktarır. 41. Bölüm'de, Taşbaşoğlu, artık evinin üstüne düşen ışıkları görmeye karar vermiştir. Bu ışıkları görürse, kendi evliyalığına inanacaktır. Taşbaş'ın iki günlük ışık macerası, vaka zamanıyla aktarılır. 42. Bölüm'de, Taşbaş hâlâ dışarıda beklemektedir ve saat gece yarısı olmuştur. Tanyeri ışıyıncaya kadar ışıkları bekler. Olaylar, vaka zamanıyla aktarılır. 43. Bölüm'de, Taşbaş'ın ışık macerası sürmektedir. Işıkları gördükten sonra kar altında uyuyakalan adamı, karısı kurtarmış ve Ali'ye getirmiştir. Meryemce de Taşbaş'a ilaç hazırlamaktadır. Olaylar vaka zamanıyla aktarılır.

6. Kesit: 44. Bölüm'de, Muhtar ve Yüzbaşı arasında geçenler ve jandarmanın Taşbaş'ı yeniden tutuklaması vaka zamanıyla aktarılmıştır. Olaylar, bir gündüz vakti olmaktadır. 45. Bölüm, Jandarma ve Taşbaş arasında geçenleri aktarmaktadır. Hava kararırken başlayan bölüm, gece yarısı Taşbaş'ın jandarmanın elinden kaçmasıyla son bulur. Vaka zamanı kullanılmıştır.

7. Kesit: 46. Bölüm'de, karlar erimeye başlamıştır ve kışın son günleridir. Koca Halil, Taşbaş ve Hüsne ile Recep'la ilgili bilgiler, anlatma zamanıyla aktarılır. 47. Bölüm, eserin son bölümüdür. Bahar gelmiştir. Hasan ve Ummuhan'ın ormanda yaşadıkları vaka zamanıyla aktarılır.

Tema ve Zihniyet

Yer Demir Gök Bakır, öncelikle, olağanüstü olana yakınlık ve olağanüstü olana sığınma teması ve aynı zamanda da rasyonel-irrasyonel çatışmasının işlendiği bir eserdir. Köylülerin yaşadıkları zor zamanlar, onların bu zamanlardan kendilerini kurtarabilecek bir güç nesnesine ihtiyaç duymalarına neden olmaktadır. Gerçek dünya, bu sıkıntılara iyi gelecek bir çözüm sunmamaktadır. Bu nedenle, irrasyonel olana kayma gerçekleşmektedir. Osman Gündüz, eseri değerlendirirken, aşağıdaki tema özelliklerine işaret etmektedir:

> *"'Korku' ve 'uğursuzluk' teminin yoğunlukla işlendiği Yer Demir Gök Bakır, romanın gerçekçiliğini ve doğal olarak inandırıcılığını zedeleyen olağan dışı olaylarıyla; abartılı ve şiirsel anlatımıyla, halk edebiyatı ögelerine yer verişiyle; iyi-kötü, ağa-köylü, sömüren-sömürülen, kıtlık-bolluk, yaz-kış, karanlık-ışık vb. kutupluğuna / karşıtlığına dayanan yapısıyla alışılagelmiş Yaşar Kemal romancılığının klasik kurgusuna bağlı kalırken; bilinç akışı, iç konuşma gibi anlatım teknikleriyle, roman boyunca yinelenen simgeler/imgeler/iyle, yerel ve evrensel halk inanışlarıyla beslenen mitos kalıplarıyla, olağan ve fantastiğin iç içe verildiği roman teknikleriyle, ötekilerden ayrılır."*[549]

Eserdeki bir diğer tema özelliği ise, Taşbaşoğlu karakteri çevresinde gelişen yalnızlık duygusudur. Taşbaş, kendini evliya yapmak isteyen insanlarla örülü bir dünyada yaşamaya başlamıştır. Bu insanlar, ondan mucizeler beklemekte; ancak onun insan olduğu gerçeğini gözardı ettikleri için, ona hiçbir fayda sağlamamaktadırlar. Taşbaş, yavaş yavaş toplumun içinden çekilerek, toplumun dışında ve ötesinde bir yere yerleştirilir. Ailesi bile ondan ölürcesine korkmaktadır. Bu yalnızlık duygusu içinde Taşbaş, kendi ermişliğine inanmaya çalışarak kendine bir yol arar. Ancak onun için bir çıkış kalmamıştır.

Yaşar Kemal'in Çukurova Bölgesi'nde geçen eserlerinde kullandığı temel temalardan biri, ağa-köylü çatışmasıdır. Bu eserde de bu çatışmanın izleri bulunabiliyorsa da, eserin köylüleri, ağalar ve devlet güçleri karşısında diğer eserlerde görülen köylülerden daha güçlü konumdadır. Köylüler, Adil Ağa'ya olan borçlarını ödeyemedikleri için, mallarını Ağa'dan kaçırmanın yolunu bulabilmişlerdir. Daha da önemlisi, Adil Ağa, köylülerden korkmaktadır. Eser bu açıdan incelendiğinde, ağalık kültürünün, halkın üzerindeki baskısı devam etmekte; ancak halk da kendi gücüne sahip bir organizma olarak görülmektedir.

Eserin açılış sahnelerinin bulunduğu 1. Bölüm'de, Ummuhan ve Hasan meşeliğe doğru giderlerken, depresif bir ruh hali içinde olan Hasan'ın, kardeşi Emine ile ilgili düşüncelerine şahit oluruz. Bu düşünceler, gelenekte kadın-erkek eşitsizliğine işaret eden bir zihni yapıyı işaret etmektedir:

---

[549] Gündüz, O. (Editör Ramazan Korkmaz), Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı. A.g.e., 469-470.

"'Bilsem seni getirmezdim,' dedi. 'Kancığılan çıkma yola, başına getirir bela.'"

"Erkek olmayanın yalanı çoktur/ Eksik eteklerde hiç akıl yoktur."[550]

Eserin hâkim zihniyet unsurlarından birisi de, köylülerin zihni yapısına yönelik eleştiridir. Bu eleştiriler, Koca Halil, Taşbaşoğlu, Muhtar ve Adil Efendi tarafında, eser boyunca defalarca tekrarlanmaktadır. Örnek olarak, Koca Halil'in köylüye olan bakışı ele alınabilmektedir:

"Köylü milleti kurnaz olur. Ne demişler? Köylü milletinin anası sırtlansa mümkünü yok, babası tilkidir demişler. Yoksa böylesi bir millet hiçbir mahlukattan sadır olamaz. İşte böylece fetva verirdi Karatopraklı Hoca Efendimiz."[551]

Taşbaşoğlu, kendisini göklere çıkaran köylüden, bir yandan da çekinmektedir. Çünkü bu yüceltmelerin sonunun, iyi olmayacağına dair bir içgörü, Taşbaş'ı esir almıştır:

"Köylü insanı canavara benzer. Az önce göklere çıkarıp, Tanrı'ya eş ettiğini, işine gelmeyince biraz sonra çamura batırır. Batırır da gözünün yaşına bakmaz. İnsan, bu kadar yüceltip, arkasına top top ışıklardan bir ışık ormanı takıp göklere salıverdiği ermişinin yakasını bir iki sözle bırakır mı? Velev bu sözleri söyleyen ermişin ta kendisi de olsa..."[552]

Muhtar'ın evi sarılıp, kalabalık daha sonra dağılınca, Muhtar da köylü ile ilgili düşüncelerinden bahseder. Köylü, büyük bir güçtür; ama bu güç bir pamuk ipliğine bağlıdır. Ağaları öldürebilen köylü, aynı gücü her zaman sergileyememekte, bu derece güçlü bir bağı her zaman kuramamaktadır:

"Köylü kadınların bu tam yenilgisiydi. Bir daha böyle bir topluluk onun üzerine gelemeyecekti. Bir insan yenilirse, bir daha, bir daha gelirdi... Kalabalık yenilirse, bir daha araya gelmesi çok zor olurdu."[553]

Yine Muhtar, köylüler ile ilgili şunları düşünmektedir:

"Köylü senin korktuğunu bir sezerse, korkarsan hemen de sezer, o zaman tekmil kötülükleri yapar. Azgın bir köpek bile senin ondan korkmadığını anlarsa, üstüne saldırmaz. Korkmak yok."[554]

Eserde dikkati çeken bir diğer zihniyet unsuru, âşıklık geleneğinin hâlâ sürüyor olmasıdır. Eserin 14. Bölüm'ünde, bu geleneğin son temsilcilerinden olan Kel Âşık'ın köye geldiğini görülür. Köylü, âşığa olağanüstü ihtimam göstermekte, âşığın anlattıklarını herkes dinlemektedir. Bir turna kuşu ile kör bir abdalın meselini anlatan âşığın, sahneden çıkışı da

---

[550] Kemal, Y. Yer Demir Gök Bakır. A.g.e., 7-8.
[551] Kemal, Y. Yer Demir Gök Bakır. A.g.e., 42.
[552] Kemal, Y. Yer Demir Gök Bakır. A.g.e., 315.
[553] Kemal, Y. Yer Demir Gök Bakır. A.g.e., 327.
[554] Kemal, Y. Yer Demir Gök Bakır. A.g.e., 116.

eserde özellikle ifade edilmemiştir. Bölüm, Kel Âşık'ın yorulup sazını dizine düşürmesiyle bitmektedir. Bu, karakterin etrafındaki mistik algının bir yansıması olarak okunmalıdır. Kel Âşık'ın konuşmasında, yine Yaşar Kemal için çok büyük önemi olan Abdale Zeyniki'ye övgüler bulunmaktadır. Kel Âşık, bağlı olduğu geleneği şu sözlerle ifade etmektedir:

> *"Dedem Karacaoğlan'ın, dedem Pir Sultan'ın, dedem Dadaloğlu'nun başı için. Heheey, tellice turnalar. Bugün de dedem Kürt Âşığı Abdale Zeyniki'nin başı için.... Heheey, tellice turnalar. Heheey, başı dumanlı dağlar. (...) Abdale Zeyniki derler bir er kişi. İki gözden de yoksun bir âşık kişi. Dağa taşa, kurda kuşa türkü söyler. (...) Bir türkü söyler ki, kırk gün kırk gece söyler de gene bitmez. Abdal'ın türküsünü, ondan sonra gelen hiçbir âşık başlayıp da bitirememiştir. Türkülerini Kürtçe söyler. Kürtçe söyler ama, Türk'ü de, Arap'ı, Acem'i de, Rus'u, İngiliz'i de ne dediğini anlar. Bu bir sırrı hikmettir kimse bilmez."*[555]

Yaşar Kemal'in Çukurova'sında, gezgin ozanlar ve âşıklık geleneği, çok önemli bir yer tutmaktadır. Bu insanlar, eski inanışların da temsilcileridir. Nitekim Yaşar Kemal'in yaşadığı Çukurova, dini bakımdan da eski geleneğin izindedir. Yazar, büyüklerle yapılan toplantılarda bahsedilenleri ve âşıklık geleneğini şu sözlerle hatırlamaktadır:

> *"Çoğunlukla Türkmenler'in eski günlerini, büyük âşık Dadaloğlu'nu, Kozanoğlu başkaldırısını, toprağın verimliliğini veya verimsizliğini, Kurtuluş Savaşı'nı anlatırlardı. Bizim köyde dinsel çok az söz edilirdi. Köyün bir camisi vardı minaresi olmayan. Cumadan cumaya, o da yaşlı köylüler namaz kılarlardı. Başka da din üstüne bir şey anımsamıyorum. Geçenlerde Suriyeli bir şair bana sordu, sizde, sizin romanlarınızda, dedi, insanlar çok az namaz kılıyorlar, ya da hiç kılmıyorlar, acaba sizin halk Müslüman değil mi? Bizim halk Müslüman'dı ama, din onlar için yaşamın hep aşağısındaydı. Din, son otuz yılda halka inebildi. Benim yazdıklarım gelenekler, Müslümanlık'a sığınmış eski mitler olacak.*
>
> *Yukardan beri söylüyorum, gezgin ozanlar beni çok etkiledi. Ben de onlar gibi iş sahibi bir ozan olmak istedim ve çalıştım. Kader yolumu çevirdi de ben de buralara kadar geldim. Orada kalsaydım, varacağım yeri merak ediyorum. Bu çağda halk ozanlığını başka yerlere götürebilir miydim acaba?"*[556]

Eserde, Yaşar Kemal'in pek çok eserinde ele alınan kültürel zenginlik kavramı da işlenmiş, Alevi kültürüne ait bir karakter olan Cumali Onbaşı'nın varlığı, hayranlıkla dile getirilmiştir:

> *"Cumali Onbaşı Sivas'ın Aleviler'indendi. Pos bıyıklı, bir okumuş, bir düşünmüş adamdı.*

---

[555] Kemal, Y. Yer Demir Gök Bakır. A.g.e., 126.

[556] Kemal, Y. Yaşar Kemal Kendini Anlatıyor "Alain Bosquet ile Görüşmeler. A.g.e., 88.

Yeryüzüne insan yaratığı gibi değerli hiçbir yaratık gelmemişti. Allah bile insan suretinde tecelli ederdi. Allah'tan sonra, belki de ondan önce yerin göğün yaratıcısı insandı. Allah bir ışık olarak görünürdü. Ve o ışık tekmil insanlarda vardı. Belki bir gün iyilerin iyisi bir insanda gözükürdü. O yüzdendir ki Aleviler insana ve ışığa secde ederlerdi."[557]

Bir diğer zihniyet unsuru ise eski düzenin gün geçtikçe yıkılmaya yaklaşmasıdır. Muhtar, Adil Efendi'ye olan borçlar ödenemeyince, artık köyün güvenli bir yer olmaktan çıkacağından şüphelenmektedir. Köylü, borcunu ödeyemeyince gelenek bozulmuştur. Bu durumda, Adil Efendi de eşkıyalar da geleneği bozabileceklerdir:

"Bundan böyle Çukurova'ya inerken, köyde beş tane, on tane bekçi bırakmak gerek. Yoksa köyü soyar soğana çevirirler. Adil Efendi bu yıl Çukurova'dayken, köyü ateşe verir de yakar. Köylü geleneği bozdu ya, borcunu vermedi ya, hırsızlar, soyguncular, uğrular da eşkıyalar, kan içiciler de geleneği bozarlar. Gelirler de köyde taş üstüne bırakmazlar. Ve de yerden göğe kadar hakları vardır."[558]

Eserdeki diğer bir zihniyet unsuru, rasyonel-irrasyonel çatışması kimliği altında, eski-yeni çatışmasıdır. Yeni bir düzende, Cumhuriyet döneminde yaşanan bu olaylar, Cumhuriyet'in temsilciliği vasfını üzerinde toplamış güvenlik güçleri ile eskiyle bağını sürdüren köylü arasında gerçekleşen çatışma, ermişlik kavramı üzerinden işlenmektedir. Yüzbaşıya göre Taşbaş, Cumhuriyet'e de kafa tutmaktadır:

"Şimdi, şimdi candarma gönderip getireceğim onu. Şimdi şimdi... Köylümüzün geriliği bu Taşbaş gibi sömürücülerin, yalancıların yüzünden. Geberteceğim onu. Bu devrim Türkiye'sinde Mehdi ha? Osmanlı ermişi ha?"[559]

Yüzbaşının eski-yeni çatışması içindeki konumu, bu olayların onun üzerinde büyük bir etki, başa çıkılmaz bir öfke patlaması yaratmasına neden olmaktadır. Taşbaş'ın ermişliğini duyunca verdiği tepkinin çok daha büyüğünü, Taşbaş'ı tutuklattığında veren Yüzbaşı, eski ve yeninin çatıştığı bu ortamda, karşılaştığı olayın büyüklüğü karşısında Taşbaş'ı neredeyse öldürmeyi bile düşünmüştür:

"'Demek sen Mehdi-yi Zaman oldun? Demek bu atom, bu uzay çağında? Ulan mendebur,' diye bağırmıştı. 'Millet aya gidiyor. Ulan ayı, sen burada efsaneler uydurup, halkı kandırıyor ve halk bu çamur, bu zillet, bu karanlık, bu yoksulluk, bu cehalet içinde böyle yüzyıllar kalsın diye onlara kerametler gösterip, büyüler yapıyorsun. Ben de seni bu yirminci yüzyılın hatırı için ezerim. Ezim ezim ezerim. Ulan bu halk daha mağara çağını yaşıyor. Ulan, bunlar daha on bin yıl önceki, elli bin yıl önceki gibi yaşıyorlar. Hiçbir değişiklik yok. Bir de sen çıkıyorsun. Onları

[557] Kemal, Y. Yer Demir Gök Bakır. A.g.e., 386.
[558] Kemal, Y. Yer Demir Gök Bakır. A.g.e., 79.
[559] Kemal, Y. Yer Demir Gök Bakır. A.g.e., 332.

büyülerinle Afrika kabilelerinden daha geriye atıyorsun. Yazık değil mi bu millete? Bu kötülüğü, bu millete ne için yapıyorsun? Azıcık faydan için. Öyle değil mi? Birkaç kuruş için. Baksana, dağ gibi adamsın, çalışsana.'"[560]

Yüzbaşı, aslında halkın yaşanılan çağın çok gerisinde kaldığını da düşünmekte ve kendince halkı korumaya çalışmaktadır.

Ölmez Otu

Dağın Öte Yüzü Üçlemesi'nin son cildi olan eserde, bir önceki ciltte Muhtar Sefer'in işkenceleri yüzünden, Muhtar'a karşı kin beslemeye başlayan Memidik'in hikâyesi etrafında, Yalak köylülerinin Çukurova'ya inmeleri ve burada geçen üç ayları anlatılmaktadır. Koca Halil'in yeniden sahneye çıkması, Meryemce'nin köyde geçirdiği yalnız günler ve Taşbaşoğlu mitinin kâh yıkılıp kâh yeniden yaratılması hadiseleri de çerçeve hikâye içerisinde işlenmektedir. Eserin ilk baskısı, 1968 yılına Ant Yayınevi baskısıdır. Bu çalışmaya kaynak olan baskı ise, Toros Yayınları'na ait olan 1991 yılı baskısıdır[561].

Memidik'in hikâyesini anlatan eser, bu genç adamın yaşadıkları ve hissettikleri çerçevesinde kurgulanmıştır. Yaşar Kemal, eserin düşle gerçek arasında sıkışmışlığı işlerken, Memidik'in de bu düş mü gerçek mi belli olmayan dünyada sıkışmış bir karakter olduğunu ifade etmektedir:

"Ölmez Otu'ndaysa sıkışmış bir adamın yarattığı mit vardır. Memidik'in miti. Ne ölçüde gerçek dünyada, ne ölçüde yarattığı mit içinde yaşıyor insanoğlu? Modern dünyada da böyle bu. İç içe girmiş, sınır belli değil. Şu anda bile düşte yaşıyoruz belki, kendimize sürekli mitler bulup yaratıyoruz. İnsanların ikinci bir dünya yaratmadan yaşadıkları daha görülmemiştir yeryüzünde. Doğum ve ölüm oldukça, insanoğlu bir karanlıktan başka bir karanlığa gittikçe, sürecek bu."[562]

Üçlemenin son cildi olan Ölmez Otu da diğer ciltlerde olduğu gibi, psikolojik çözümlemelerin ağır bastığı bir eserdir. Özellikle Meryemce'nin köyde yalnız başına geçirdiği süre boyunca başına gelenler ve kendi kendine konuşmaları, eserin psikolojik roman olarak belirgin özelliklere sahip olmasına neden olmaktadır.

Berna Moran, Taşbaş'ın bir kaybolup bir ortaya çıkması hadisesini, eski toplumların hemen hepsinde görülen; doğal olarak Türk toplumunda da izleri olan ölüp yeniden doğma mitosuna bağlamaktadır[563].

---

[560] Kemal, Y. Yer Demir Gök Bakır. A.g.e., 344.
[561] Kemal, Y. (1991). Ölmez Otu. İstanbul: Toros Yayınları.
[562] Gürsel, N. Yaşar Kemal Bir Geçiş Dönemi Romancısı. A.g.e., 103
[563] Moran, B. Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış II. A.g.e., 146-147.

Eserin bölümleri, sayılarla bölünmemiş, bunun yerine her bölümün başına, o bölümü özetleyen bir epigraf eklenmiştir. Bu çalışmada, yapı incelemesinde kolaylık sağlanabilmesi için, bu bölümlere numaralar verilmesi uygun görülmüştür. Eserin yapı özellikleri, aşağıdaki gibi incelenebilmektedir.

Yapı Çözümlemesi

Olay Örgüsü - Okuma Birimleri

1. Kesit (Gündelik Dünyanın Tanıtılması): 5-12. sayfalar arasında işlenen 1. Bölüm'de, eserin öznesi olan Memidik'in psikolojisi ve Muhtar Sefer'den intikam alma planları işlenmektedir. Memidik, karlı bir kış günü Sefer'in evinde yediği dayakları hatırlar. Sefer'e olan kini daha da artar. Sefer'i mutlaka öldürmelidir. Memidik, bir yandan da Taşbaşoğlu'nu merak etmekte, onun ölümüne dair söylenenlere inanmaktadır. Memidik'in mekân olarak nerede bulunduğu belli değildir. Karanlıkta karşısına bir insan çıkar, Memidik bu kişinin Sefer olduğunu düşünerek onu bıçaklar ve öldürür. 13-21. sayfalar arasında ifade edilen 2. Bölüm'de, Koca Halil'in Çukurova'ya inmesi ve zamanda geriye doğru atlanarak, Halil'in İncecik Köyü'ne ulaşarak burada tedavi olması aktarılmaktadır. Koca Halil, bütün bir kış boyunca, Yalak Köylüleri'nin onu öldüreceğinden bahsetmiş, bütün köyü kendine güldürmüştür. Ama Çukurova'ya inme zamanı gelince, İncecik Köylüleri, Halil'in altına bir at vermişlerdir. Pamuklar açmadan bir hafta önce Çukurova'ya varan köylü, burada pamuk zamanını beklemeye başlamıştır. Koca Halil de, kendi köylülerini beklemeye başlar. 22-29. sayfalar arasında işlenen 3. Bölüm'de, Yalak Köylüleri'nin Çukurova'ya inmeleri anlatılır. Ali'nin Çukur'a inmeyeceğini öğrenen köylüler, onun Taşbaş Efendi'yi beklediğine kanaat getirmişlerdir. Ali, gerçekten de Taşbaş'ın gelip bir mucize göstermesini bekler. Meryemce ise, Ali'nin kendisi yüzünden Çukur'a inmediğini düşünmekte, kendisini güçlü kuvvetli gösterilmek için türlü oyunlar oynamaktadır. Ancak Meryemce, artık iyice yaşlanmıştır ve yürüyerek Çukur'a inmesi imkânsızdır. Bütün köy boşalmıştır. Ali, düşünceler içinde üç gün boyunca boş köyde dolaşır. 30-34. sayfalar arasında işlenen 4. Bölüm'de, Koca Halil bir tarlanın içinde çömelip köylüsünü beklemektedir. Bu karaltıyı gören köylüler, merakla karaltının etrafında dolaşırlar. Sonunda, karaltının Koca Halil olduğu anlaşılır. 35-44. sayfalar arasında işlenen 5. Bölüm, Ali, Elif ve çocukların göç için hazırlık yapmaları ve Meryemce'yi köyde uyurken bırakıp yola çıkmalarını anlatan bölümdür. Meryemce, aslında uyuyormuş gibi yapmıştır. Ailesi gittikten sonra da köyde tek başına kalakalır.

2. Kesit (Öznenin Yaşadığı Çatışmaların Kuvvetlenmesi): 45-49. sayfalar arasında işlenen 6. Bölüm'de, Memidik öldürdüğü adamın cesedini ne yapacağını bilmemekte ve onu yanında taşımaktadır. Bu ölünün, Sefer'e benzemekle birlikte, Sefer olmadığını da anlamıştır. Su kenarında kumu kazar ve ölüyü gömer. 50-55. sayfalar arasında işlenen 7. Bölüm, Ali ve ailesinin göçlerini anlatmaktadır. Hasan, bir ara ortadan kaybolur ve Ali buna

çok sinirlenir; ancak çocuk konakladıkları yere geri dönünce, öfkesi geçer. 56- 66. sayfalar arasında işlenen 8. Bölüm, Yalak Köylüleri'nin pamuk toplama maceralarını anlatmaktadır. Bu yıl buldukları tarlalar, çok verimlidir. Memidik, Delice Bekir'in karısıyla birlikte olmaktadır; ancak Zeliha'yı sevmektedir. Köyde en verimli çalışan da Memidik'tir ve topladığı pamukları Zeliha'yla paylaşmaya karar verir. Ancak Memidik, Muhtar Sefer'in bir önceki ciltte onu dövdürmesi hadisesinin etkilerini, üzerinden henüz atamamıştır. Zeliha'yı hak etmek için, Sefer'i öldürmesi gerektiğini düşünmektedir. Sefer'le de kimse konuşmamakta, Taşbaş'ın sözü bütün köy tarafından dinlenmektedir. Sefer, köylüyle birlikte göçe katılmış olsa da, büyük bir yalnızlık içinde günlerini geçirir. Bu olaylar olurken, Ali ve ailesi Çukur'a ulaşır ve köylüler, Meryemce'yi göremeyince, Ali'nin onu öldürdüğüne kanaat getiririler. 67-73. sayfalar arasında işlenen 9. Bölüm, köylünün Meryemce'nin ölümü (ölümüne olan inançları) üzerine konuşmalarını içermektedir. Koca Halil, herkesten çok üzülmüştür. Ali, Koca Halil'e annesinin sağ olduğunu söyler. Daha sonra, Ali büyük bir güç ve hırsla pamuk toplamaya başlar. 74-79. sayfalar arasında işlenen 10. Bölüm'de, Memidik ölüyle ilgili kaygılar içindedir ve ölüyü tekrar görmek ister. Bu yüzden, ölüyü gömdüğü yerden çıkarır. Bu arada, Memidik'in öldürdüğü kişinin Şevket Bey adlı bir ağa olduğu anlaşılır. Onu arayan adamlar, her yerde Şevket Bey'i sormaktadırlar. Memidik, ölüyü bir kör kuyuya atar. 80-85. sayfalar arasında işlenen 11. Bölüm'de, Memidik ölüden kurtulmak için çareler düşünmektedir. Bu arada, arkadaşı Durmuş'a, bir adamın, bir başka adamı öldürdüğünü gördüğünü söyler. Öldüren adamın peşine düşen başka adamlar vardır. Adama, peşinde olanların varlığını söylemek gerekmektedir. Durmuş'la ikisi, bu adama kaçması gerektiğini söylemeye karar verirler. Memidik, artık psikolojik olarak bölünmüş bir kişilik sergilemektedir. 86-105. sayfalar arasında işlenen 12. Bölüm'de, köylülerin pamuk toplama hikâyesi ve Ali'nin annesini öldürmesi dedikoduları iç içe geçmiş bir şekilde anlatılmaktadır. Bu arada Memidik de ölüyü ne yapacağını düşünmekte, sürekli olarak kuyuya gidip ölüye bakmaktadır. Memidik'in Zeliha'ya olan sevdası ve Delice Bekir'in karısı ile olan ilişkisi de devam etmektedir. 106-116. sayfalar arasında ifade edilen 13. Bölüm, jandarma, polis ve Şevket Bey'in adamlarının, köylüyü sorguya çekmesinin anlatıldığı bölümdür. Memidik, bu olaylar esnasında yoğun bir psikolojik baskının içinde kalmıştır. 117-124. sayfalar arasında işlenen 14. Bölüm'de, Ali, büyük bir güçle pamuk toplamaktadır. Ancak bir yandan da köylünün, kendisini katil ilan etmesi ile uğraşmaktadır. Bu ikircikli ruh hali içinde Ali, Meryemce'nin köyde tek başına ölüp gideceğini düşünerek üzülür. Bir an önce köye geri dönmeli ve annesini kurtarmalıdır. 125-133. sayfalar arasında ifade edilen 15. Bölüm'de, Meryemce'nin ölümü üzerine konuşulanlar daha da artmıştır. Zalaca da Meryemce'nin öldürülmesi üzerine düşler görmekte, herkes Ali'yi suçlamaktadır. Ali, kendini ne kadar korumaya çalışsa da kimse ona inanmamaktadır.

3. Kesit (Karşı-Öznenin Harekete Geçmesi ve Çatışmanın Daha da Kuvvetlenmesi): 134-138. sayfalar arasında işlenen 16. Bölüm'de, Sefer, köylülerin kendisi ile konuşmamaları

nedeniyle, köylülere ve Taşbaş'a karşı çok öfkelidir. Taşbaş'la Ali'nin dost olmaları nedeniyle de Sefer, köye Ömer'i yollayıp, Meryemce'yi ona öldürtmeye karar verir. Ömer'i de evlendireceğini söyleyerek kandırır. 139-149. Sayfalar arasında ifade edilen 17. Bölüm'de, Ummuhan ve Hasa, bir önceki yıl buldukları yuvayı aramaktadırlar. Bu arada, Memidik'in kuyuya baktığını görürler. Kuyunun etrafında korkunç bir koku vardır. Çocuklar, bir yandan da Taşbaş Amca'larını özlemektedirler. 150-154. sayfalar arasında ifade edilen 18. Bölüm'de, Koca Halil, Meryemce'yi kurtarmak için çareler düşünmektedir. Meryemce için bu denli üzüldüğünü, Meryemce'nin bilmesini istemez. Bir an önce pamuk toplama işini bitirip köye dönebilmek için, Ali'ye geceleri kaçak olarak pamuk toplamayı teklif eder. Ama bu, pamuk toplama geleneğinde büyük ayıptır. Ali bu teklifi, bu yüzden kabul etmez.

Ara Kesit: 155- 159. sayfalar arasında işlenen 19. Bölüm, Meryemce'nin köyde yalnız geçen günlerinin bir bölümünü anlatmaktadır. Meryemce, yalnızlıktan bunalmıştır. Köylüler geri döndüklerinde, yeminini bozup herkesle konuşmaya karar vermiştir. Bir yandan, köydeki horozu yakalamaya çalışır, bir yandan da erenlere karışmış olduğuna inanılan, akıl hastası Vurgun Ahmet'e yaklaşıp onunla konuşmaya çalışır. Ama horoz da Vurgun Ahmet de Meryemce'den kaçmaktadır.

4. Kesit (Öznenin Yeni Bir Bilinç Düzeyine Geçmesi): 160-163. sayfalar arasında ifade edilen 20. Bölüm'de, Memidik ölüyü kuyudan çıkarmaya karar vermiştir. Kuyunun üstünde dönen kartallar, onu huzursuz etmektedir. Ölüyü kuyudan çıkarıp, harman saplarının arasına gömer. Kartallar, bu sefer de harmanın başında dönmeye başlarlar. Memidik de harmanı ateşe verir. Ancak bu sefer de, ölüyü yaktığını sanarak korkar ve ölüyü yeniden topraktan çıkarır. Ölüyü başka bir çukura yatırır. Memidik, artık ölü ile bütünleşmiştir. *"Neredeyse ölümü yakıyordum"* der, *"Ne eşeklik. Ne eşeklik. Ya ölüm yansaydı!"*[564]. 164-169. sayfalar arasında işlenen 21. Bölüm'de, Koca Halil, Ali'yi hâlâ ikna etmeye çalışmaktadır. Ali, sonunda razı olur ve geceleri de kaçak olarak pamuk toplamaya başlarlar. Bu arada, köyden başka kimselerin de tarlalarda çalıştığına şahit olurlar. 170-178. sayfalar arasında işlenen 22. Bölüm'de, Ali'nin geceleri pamuk topluyor olması, köylüleri gittikçe daha da rahatsız etmektedir. Bu arada Memidik, bir yandan pamuk toplamakta, bir yandan da ölüyü düşünmektedir. Koca Halil, Memidik'e gökte uçan devasa kartalı gösterir. Bu yaşlı kartallar, sürüden ayrı yaşamaktadırlar ve inanışa göre uçarken ölmektedirler. Köylü, Ali'nin dersini bir şekilde vermeye kararlıdır. Ummuhan ve Hasan, bu olası gelecekten çok korkmaktadırlar. Koca Halil, Ali'ye o gün köylüye görünmemesini ve pamuk toplamaya çıkmamasını söyler. 179-184. sayfalar arasında işlenen 23. Bölüm'de, zamanda geriye doğru atlanarak, Şevket Bey'in kim olduğu ve hayatı anlatılmaktadır. Bu arada Memidik, kasabaya gidip teslim olmaya karar verir. Ölüden kurtulmak için başka çaresi olmadığını

[564] Kemal, Y. Ölmez Otu. A.g.e., 162.

düşünmektedir. Memidik, karakolun önünde düşünürken, birdenbire yağmur yağmaya başlar. Memidik, ölüsünü merak eder. Bu yağmurda ölüye ne olacağını düşünmeden edemeyen Memidik, kasabadan ayrılır.

> **Ara Kesit:** 185-190. Sayfalar arasında işlenen 24. Bölüm, Ömer'in köye doğru yola çıkmasını ve bu yol boyunca düşündüklerini anlatmaktadır. Ömer, evlenmeyi çok istemekle birlikte, Meryemce'ye nasıl kıyacağını bilememektedir. Meryemce'nin kendi kendine ölmesi için dua etmektedir.

191-195. sayfalar arasında işlenen 25. Bölüm'de, sıcağın bütün Çukurova'yı sardığı bir günde, köylüler Ali'yi bir köşeye sıkıştırıp öldüresiye döverler.

5. Kesit (Çatışmaların Çoğalması ve Birleşmesi): 196-201. sayfalar arasında ifade edilen 26. Bölüm, Memidik'in yağmur altında ölüyü aramasını anlatmaktadır. Memidik, birkaç gün boyunca ölüyü bulmaya uğraşır. Bu arada, psikolojisi de iyice bozulmuştur. Bu buhran içinde, Taşbaş'ın hayalini görür ve bu hayal, ona çok hayırlı günlerin geldiğini; Şevket Bey'in ölmesinin bu hayırlı günler için gerektiğini; ama Sefer'in de mutlaka öldürülmesi gerektiğini söyler. Sefer öldükten sonra Taşbaş geri gelecek ve köye bereket getirecektir. Artık yoksulluklar, zulümler, ayrılıklar olmayacaktır. Memidik, köylülerin yanına gelir ve Taşbaş'ı gördüğünü söyler. 202-207. sayfalar arasında işlenen 27. Bölüm'de, köylülerin Memidik'in Taşbaş'la olan hikâyesini öğrenmeye çalışmaları işlenmiştir. Memidik'le konuşan, Kel Âşık'tır. Memidik, olanları anlatır; ama Muhtar Sefer'in ölmesi gerektiğini söylemez. Artık herkes, Taşbaş Efendi'nin dönüşünü beklemektedir.

> **Ara Kesit:** 208-215. sayfalar arasında işlenen 28. Bölüm'de, Meryemce, yine horozun peşindedir. Bir yandan da Taşbaş'ın gelip bir mucize göstermemesine kızmaktadır. Vurgun Ahmet'le karşılaşır ve onun periler padişahının kızıyla evli olmasına olan inancıyla, Ahmet'i kendisinin yanında kalmaya razı etmeye çalışır. Vurgun Ahmet, değnekten atının üzerinde köyde koşup durur, neden sonra atını kamçılar ve köyden çıkıp gider. Bu bölümde, Yaşar Kemal'in bir diğer eseri olan İnce Memed ile metinlerarası ilişki kurulmuştur. Meryemce, kendisinin İnce Memed'in Hürü Ana'sından daha yiğit bir insan olduğunu düşünür[565].

216-224. sayfalar arasında ifade edilen 29. Bölüm, zamanda geriye doğru atlama yapılarak, Taşbaş'ın jandarmanın elinden kaçtıktan sonra yaşadıklarını anlatmaktadır. Taşbaş, bir çoban tarafından kurtarılarak, Yerlicik Köyü'ne götürülmüştür. Bu köyde yaşayanlar ve civar köylerin insanları da Taşbaş'ın ermişliğine inanmış, Taşbaş'ın ünü Çukurova'ya kadar yayılmıştır. Ama Taşbaş, bu ünden rahatsızdır. Yeniden jandarmanın eline düşmekten korkmaktadır. Pamuk zamanı geldiğinde ise, köylülerinin özlemi içini

[565] Kemal, Y. Ölmez Otu. A.g.e., 212.

sarar. Taşbaş, Çukurova'ya iner ve aynı Koca Halil gibi köylülerini aramaya başlar. Taşbaş, bu süre içinde çok zayıflamış, yaşlanmış ve eski halinden çok uzaklaşmıştır. Tarlalarda dolaşıp köylülerinin aradıktan sonra, kendi ailesinin çadırını bulur ve bu çadıra sığınır. Karısı ve çocukları, onunla hiç konuşmazlar; ama ona yemek ve yatacak bir yer verirler. Taşbaş, karısına kendisini tanıtsa da kadın, bu adamın Taşbaş Efendi suretine girmiş bir başkası olduğunu, hatta bu ziyaretin, Taşbaş Efendi'nin, kendisini denemek üzere kurguladığı bir oyun olduğunu düşünür. 225-231. sayfalar arasında ifade edilen 30. Bölüm, Ummuhan ve Hasan'ın babaları için endişelerini anlatmaktadır. Daha sonra, köyün çocuklarının yaşlı bir kartalı yakalamaları hikâye edilir. Bu arada, Taşbaş'ın çadırına gelen ve Taşbaş'a benzeyen adam, köylü tarafından görülmüştür. Kimse bu adamın Taşbaş olduğuna inanmamaktadır. Hatta Kel Âşık, evliyaların böyle oyunları olabileceği konusunda halkı uyarır. Sefer, gelenin Taşbaş olduğunu bilmektedir. Ona göre artık Taşbaş, eline düşmüştür. 232-242. sayfalar arasında ifade edilen 31. Bölüm'de Sefer, Taşbaş'ın perişan varlığının karşısına geçer ve bütün köyün önünde onun zavallılığını ve güçsüzlüğünü dile getirir. Vicikvicik de Muhtar'a katılır ve Taşbaş'la alay eder. Ama o sırada üzerlerinde toplanan yağmur ve Kel Âşık'ın sözleri, yıkılmaya yüz tutmuş Taşbaş mitini yeniden ayağa kaldırır. Taşbaş, karısına ermiş olmadığını, kocası olduğunu anlatmak için boşuna uğraşmaktadır. 243-258. sayfalar arasında ifade edilen 32. Bölüm'de, Fatmaca, Hasan ve Memidik, Taşbaşoğlu üzerine düşünmektedirler. Fatmaca Karının felçli kızı, Taşbaş'ın duasından sonra iyileşir gibi olmuştur. Fatmaca, temelli bir iyileşmenin peşindedir. Taşbaş, köylünün onun ermişliğine olan inancıyla kendine gelir. Artık o da ermiş olduğuna inanmaktadır. Hasan ise, Taşbaş'ta bir ermişle beraber, çok sevilen bir amcanın, bir rol modelinin silüetini görmektedir. Hasan ve Taşbaş, bir süre konuşur ve hasret giderirler. Bu olaylar olurken, Memidik Zeliha'dan kaçmaktadır. Zeliha, onun çadırına gelmiş, onunla birlikte olmak istemiş; ama Memidik uyuyor numarası yapmıştır. Muhtar Sefer ölmeden Zeliha'yı hak ettiğine inanmayacaktır. Memidik, bu düşündüklerini Zeliha'ya anlatır ve Zeliha da, onu bekleyeceğini söyler. Atlılar hâlâ kayıp beylerini aramaktadırlar. Memidik ve Taşbaş, karşılaşır ve konuşurlar. Memidik, Taşbaş'ı ışıklar içinde görmesi konusunda ısrarcıdır. Bu mite, Kel Âşık'ın türküsünün sözleri de karışır.

> **Ara Kesit:** 259-265. sayfalar arasında işlenen 33. Bölüm'de, Meryemce'nin bomboş köyde bir başına yaşadıkları anlatılmaktadır. Yalnızlıktan delirmek üzere olduğunu sanan kadın, çok çaresizdir. Horozu yakalayıp pişirmeyi hâlâ istemektedir; ama horozu yakaladığında, hayvanın onunla birlikte köyde yaşayan tek canlı olduğunu fark eder ve horozu salıverir.

265-269. sayfalar arasında ifade edilen 34. Bölüm'de, Memidik Sefer'i öldürmek için fırsat kollamaktadır. Ancak Sefer'le karşılaşınca, adam onu peşinde dolaşmakla suçlar ve yine azarlar. Memidik, Sefer'e bir şey yapamaz. Bu arada Şevket Bey'i arayanlarla yine karşılaşır. Sefer, Memidik'i onlara vermeye çalışır. Memidik, hayal mi gerçek mi olduğunu

bilmediği bir anda, Sefer'i bıçaklar-bıçakladığını hayal eder. 270-276. sayfalar arasında işlenen 35. Bölüm'de, köylüler karpuz hırsızlığı yapmaya başlamışlardır. Taşbaş da bu hırsızlığa dâhil olmak zorundadır; ama ermiş kimliğine bunu yakıştıramaz. Sonunda, o da karpuz çalmaya gider; ancak köylüler tarafından görülür. Taşbaş, Sefer'in adamı olan Vicikvicik'ten ilk tekmeyi yer, sonra bütün köylülerin saldırısına uğrar. Birkaç kadın, Taşbaş'ı bu felaketten güçlükle kurtarırlar. Muhtar Sefer ise, Taşbaş'ın başına daha çok şey geleceğini söylemektedir. 277-281. sayfalar arasında işlenen 36. Bölüm'de, Memidik, Taşbaş'ın düştüğü durumdan dolayı üzgündür. Memidik, Taşbaş'a, Muhtar Sefer'i bir türlü öldüremediğini anlatır. Daha sonra da Taşbaş ve Ali arasında geçen konuşmalar işlenir. Taşbaş, artık ermiş olduğuna iyice inanmıştır. 282-285. sayfalar arasında işlenen 37. Bölüm'de, Sefer, Taşbaş'ın gözden düşmesi nedeniyle, köylünün artık kendisiyle konuşacağını sanmaktadır; ama ne adamı Vicikvicik, ne de Memidik, onunla konuşmaz. 286-293. sayfalar arasında işlenen 38. Bölüm'de, Koca Halil pamuk hırsızlığı yaparken yakalanır. Onu yakalayanlar, yaşlı adamı köy köy dolaştırıp, pamuk hırsızı olduğunu ilan ederler. Halil, bu köylerden birinde dayak da yer. Kendi köylülerinin yanına geri dönünce, Ali'ye bu olanları Meryemce'ye anlatmamasını söyler.

> **Ara Kesit:** 294-297. sayfalar arasında işlenen 39. Bölüm'de Meryemce, köye doğru gelen bir atlıyı görüp sevinir ve sandığındaki bayramlıklarını çıkarıp giyer. Gelen, Ömer'dir. Ömer'e sunmak için horozu yakalayan Meryemce, genç adamın köye gelme nedenini bilmemekte, Ömer de Meryemce'yi öldürmek konusunda ikircikli düşünceler içerisindedir.

298-304. sayfalar arasında işlenen 40. Bölüm'de, tarla sahibi Muttalip Bey, tarlalara gelerek, köylülerin topladıkları pamuklar karşılığında, onlara ödeme yapar. Bu arada da, Taşbaş'ın ermişliğiyle alay eder. 305-310. sayfalar arasında ifade edilen 41. Bölüm, Memidik'in ölü ile olan bağı, Taşbaş'tan umduğu mucize ve günlük hayatı ile ilgili psikolojik çözümlemelerin yapıldığı bir bölümdür. Şevket Bey'i arayan atlılar, bir ara Memidik'i yakalarlar; ama sonra onun böyle bir iş yapmayacağına karar verip, adamı serbest bırakırlar. Memidik, bölümün sonunda yine yarı hayal yarı gerçek bir sahnede Sefer'e bıçağını çekmiştir.

6. Kesit (Çatışmaların Çözülmesi): 311-313. sayfalar arasında ifade edilen 42. Bölüm, köylünün başka tarlalara geçip, burada da pamuk toplamasını anlatır. Taşbaş, içinde bulunduğu fiziksel ve psikolojik çatışmaya artık dayanamamaktadır. Bu nedenle köylülerden ayrılır, ırmağa gider ve ırmağın içinde yürümeye başlar. 314-319. sayfalar arasında işlenen 43. Bölüm'de, herkes, hatta Muttalip Bey bile Taşbaş'ı aramaktadır. Taşbaş, yine ermiş mertebesine çıkmıştır.

> **Ara Kesit:** 320-325. sayfalar arasında ifade edilen 44. Bölüm'de, Meryemce ve Ömer'in yaşadıkları anlatılmaktadır. Meryemce, uzun süren yalnızlıktan sonra

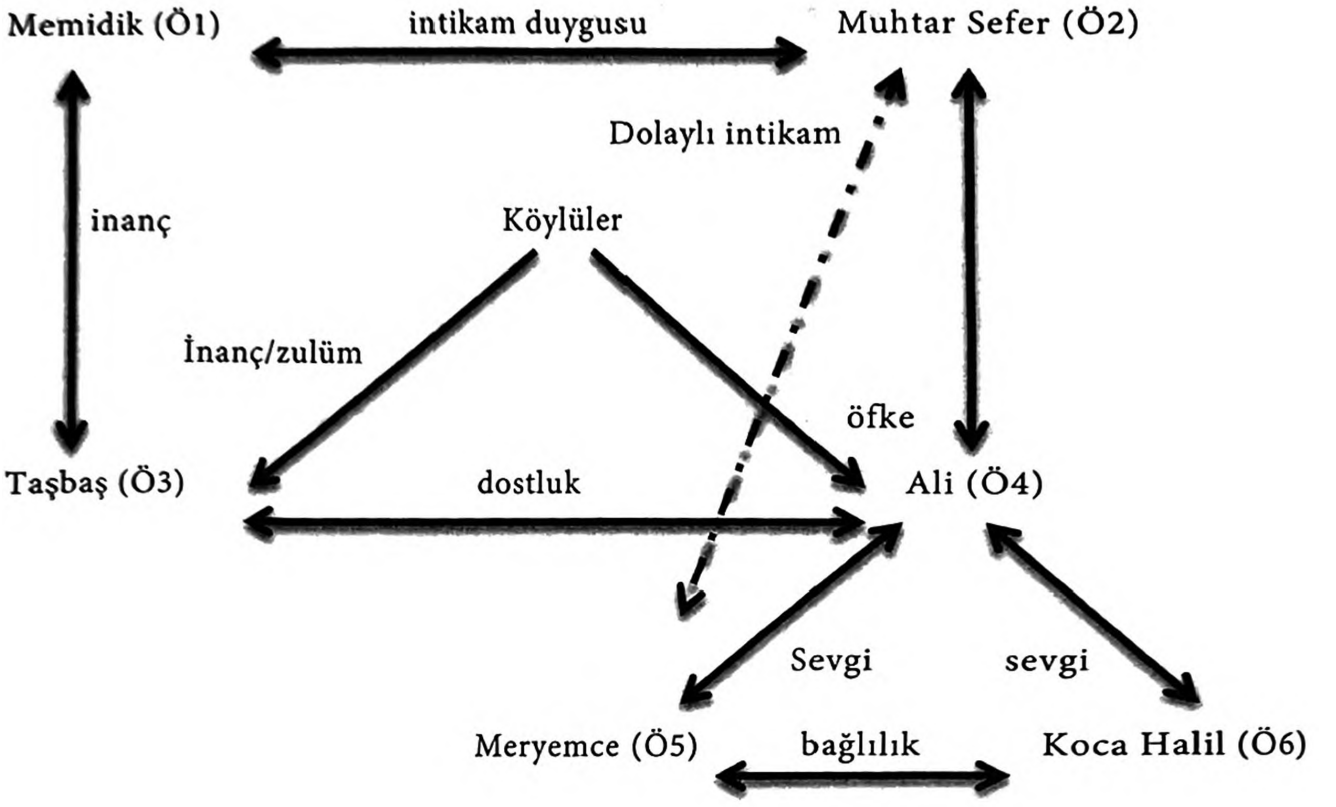
Ömer'in köye gelmesiyle kendine gelmiş, Ömer'e büyük ilgi göstermektedir. Ömer de bu ilgi karşısında vicdan azabı duymakta, Meryemce'yi nasıl öldüreceğini bilememektedir. Meryemce, onun Bedriye ile evlenmek istediğini öğrenince, bu evliliğin olması için ne gerekiyorsa yapacağını söyler. Ömer, daha da büyük bir çıkmazda kalakalmıştır.

326-331. sayfalar arasında işlenen 45. Bölüm'de, Taşbaş'ın ölümü ve bundan sonra yaşananlar ifade edilmektedir. Irmakta boğulmuş olan Taşbaş, artık karısı tarafından da tanınmaktadır. Bütün köy, büyük bir üzüntüyle Taşbaş'ı gömer. Bu mezar, artık bir türbedir. 332-333. sayfalar arasında işlenen 46. Bölüm'de, Memidik pamuk toplarken birdenbire Sefer'in üzerine atlar ve onu öldürür.

7. Kesit (Gündelik Dünyaya Dönüş): 334-336. sayfalar arasında ifade edilen 47. Bölüm'de, Uzunca Ali, kasabada alışveriş yapmakta ve bir an önce annesinin yanına dönmeyi planlamaktadır. Meryemce'nin ölüp ölmediğine dair çatışma, çözümlenmeden bırakılmıştır. Ali, annesini bir canlı, bir ölü olarak hayal etmektedir. Memidik, hapistedir. Zeliha, arada bir onu ziyarete gitmektedir. Eserin sonunda, Koca Halil Memidik'i ziyaret eder ve ona gökte uçan büyük, yaşlı kartalı gösterir.

Metnin Temel Çatışmalar Şeması

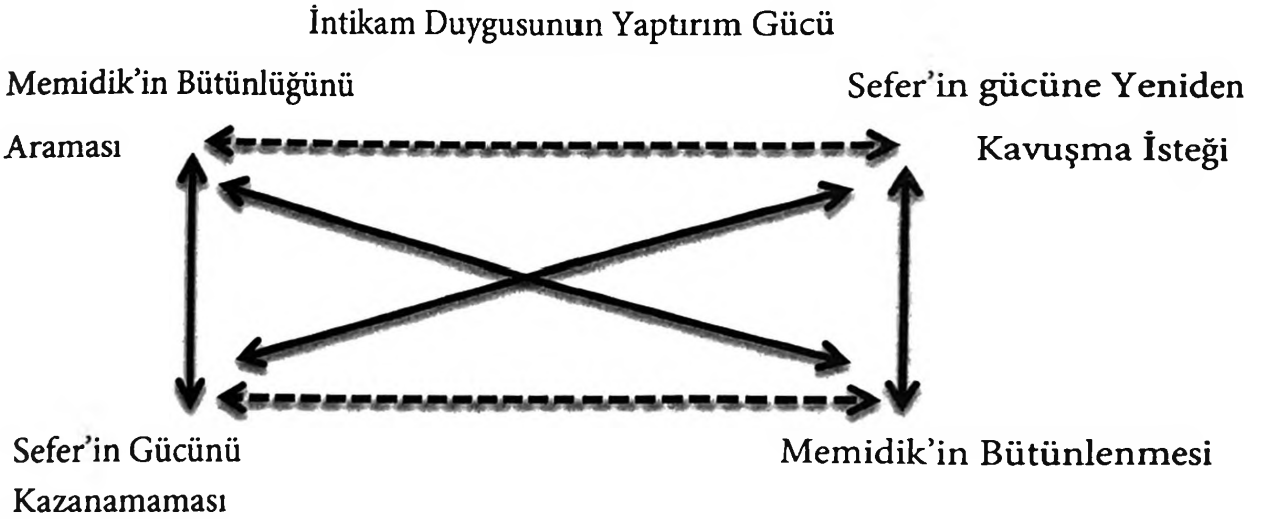
Ölmez Otu, basit bir temel çatışma etrafında şekillenmektedir. Bu çatışma, Memidik ve Muhtar Sefer arasında geçer. Ancak Muhtar Sefer, bir anti-karakter olarak, Memidik dışında Ali (ve dolaylı yoldan Meryemce) ve Taşbaş ile de çatışma halindedir. Bu ikincil çatışmalar, metnin birincil çatışmasını etkilemiyor olmalarına rağmen, metnin içinde önemli bir yer tutmaktadırlar. Metnin bir diğer özelliği de, iki karakteri hiç karşı karşıya getirmeden, Meryemce ve Koca Halil arasında önceki iki cilt boyunca süren çatışmanın çözülmesidir. Meryemce'nin temel çatışmadan dolaylı olarak etkilendiği bir yan çatışma halkasının da mevcut olduğu eserde, Taşbaş-köylü arasındaki çatışmanın da yardımcı çatışmalardan biri olarak değerlendirilmesi gerekmektedir.

Metnin temel anlatı izlencesinin dört evresi, şu şekilde incelenebilmektedir:

Sözleşme	Edinç	Edim	Tanıma ve Yaptırım
Memidik'in Sefer'i öldürmeyi istemesi	Sefer'in öldürülememesi	Memidik'in kendini motive etmesi	Sefer'in ölümü

Metnin Greimas Dörtgeni'ne göre çeözümlenmesi:

Şahıs Kadrosu - Kişilerin Oluşumları ve Özellikleri

Eser, bir önceki ciltte de olduğu gibi, sınırlı sayıda karakter içermektedir. Temel çatışma, Memidik ve Muhtar Sefer arasında geçer.

Birinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler: Memidik (Ö1), Muhtar Sefer (Ö2).

İkinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler: Taşbaşoğlu (Ö3), Ali (Ö4),

Uzak Kişiler: Meryemce (Ö5), Koca Halil (ö6).

Birinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler

Memidik: Eserin özne kişisi Memidik, üçlemenin bir önceki cildi olan Yer Demir Gök Bakır'da, Taşbaşoğlunu hayalinde bir ermiş olarak görmüş ve köylülere bu hadiseyi anlatmıştır. Bunun üzerine, uzak akrabası olan Muhtar Sefer, genç adamı önce Taşbaş'ın ermiş olmadığı konusunda ikna etmeye çalışmış, sonra da dövdürmüştür. Ancak Memidik, Taşbaş'ın ermişliği fikrinden caymamıştır. Bir önceki eserde, merkez çatışmanın çok uzağında kalan Memidik, incelenen ciltte başkişi rolünü üstlenmektedir. Eser, Memidiğin içindeki öfkenin gün geçtikçe büyümesini anlatarak açılır ve eser boyunca Memidik ve Sefer arasındaki çatışma sürer.

Memidik, eser boyunca Sefer'i öldürebilmek ve intikamını alabilmek için bazı fırsatlarla karşılaşmış olsa da bunları değerlendirememiştir; çünkü psikolojik olarak bu olaya hazırlanması uzun sürmüştür:

> *"Hep böyle oluyordu. Her zaman böyle oluyor, elleri ayakları bedeni Memidik'i dinlemiyorlar, Memidik de Sefer'i öldüremiyordu. Salt bu yüzden öldüremiyordu.*
>
> *Karlı bir kış gününü ansıdı. Avdan dönmüş Sefer'i kapısının önündeki dut ağacının altında beklemişti. Beklemiş, beklemiş, avuçları yanmış delicene gerilmiş, Sefer dışarı çıkınca da çözülüvermişti. Gene böyle tepeden tırnağa tere batmış, su içinde kalmıştı."*[566]

Memidik, yediği dayaklar yüzünden çok hırpalanmıştır. Hatta köylüler, onun iyileşemeyeceğine inanmışlardır. Ama genç adam, bir şekilde iyileşmiş, yaşadığı utançtan kurtulabilmek için de Sefer'in peşine düşmüştür. Artık Memidik'in hayat amacı budur. Sefer'i öldürebilirse, gerçek bir insan gibi yaşayabilecektir. Ancak Sefer'i öldürdüğünü zannederek, Çukurovalı bir bey olan Şevket Bey'i öldürünce, Memidik, Sefer çatışması yanında bir de başına bela olan bu ölüyle olan çatışmanın içine düşer. Memidik'in öldürdüğü Şevket Bey, eserde şu sözlerle tanıtılmaktadır:

> *"Şevket Bey uyurgezer. Kime kimseye hiçbir kötülüğü yok. Üç karısı vardı. Bir gün kafası kızdı, üçünü de boşadı. Altı çocuğu var, dördü İstanbul'da özel okullarda okur.*

[566] Kemal, Y. Ölmez Otu. A.g.e., 6.

Kasabada evi yok, kirada oturur. (...) Şevket Bey için derler ki, gençliğinde üç kişi öldürmüş, derler. Birisi bir yanaşma, birisi de sevgilisi. Birisi de bunları öldürürken, cinayeti gören Kürt hizmetçi Turna. (...) Çok genç gösterirdi. Çok da cömertti. Parasını nereye harcadığını ne kendisi, ne de başkası bilirdi. Çiftlikten çok para gelirdi her hasat. Ama para çabuk biterdi. Yakışıklıydı. Uyurgezerken daha yakışıklı olur, yüzü ışıklanırdı."[567]

Memidik, Taşbaş'ın köyden ayrılmadan önce Sefer'le ilgili söylediklerini sürekli olarak hatırlamaktadır. Ona göre Sefer, çok kötü bir insandır. Kimsenin onunla konuşmuyor olması bile onun için az bir cezadır:

"Taşbaş Efendimiz Kırklar'a karışmadan önce dedi ki, kimse konuşmasın bu mendebur köpekle. Ve de onun Allah indinde katli vaciptir... Katli vaciptir."[568]

Memidik'in Şevket Bey'in ölüsüyle yaşadıkları, karakterin psikolojik bir bölünme yaşadığını göstermektedir. Memidik, ölüyle ne yapacağını bilememektedir. Bazen, ölüyü canlanmış olarak da görmekte[569], hatta bir süre sonra ölüyü benimseyerek, onu kendinden bir parça gibi algılamaya başlamaktadır. Kartallar, ölünün olduğu yerin üstünde dönmeyi bırakınca, Memidik kederlenir: *"Ya ölüye bir şey olmuşsa? Ya gömülü yerdeki toprak yığını, taze, yeni kazılmış toprak ölüyü ele verirse?"*[570].

Memidik için, tek bir çare vardır, o da Sefer'in ölmesidir. Sefer ölürse Memidik, özgür olacaktır, sevdiğine kavuşacaktır ve intikamını alacaktır. Bu ölüm, aynı zamanda Taşbaş'ın tartışmalı evliyalığını da kutsayacak, Memidik bu cinayetle birlikte kendi sorunlarını ve köylünün de bütün sorunlarını çözecektir.

Sefer: Muhtar Sefer, köylüyle birlikte Çukurova'ya inmiştir; ama Taşbaş'ın son sözleri nedeniyle, köylüler onunla konuşmamaktadır. Memidik'in, kendisinin peşinde olduğunun da uzun süre farkına varmaz. Köylüleri kendisiyle iletişime geçmeleri için zorlamak amacıyla, olmadık çarelere başvurur. Herkes pamuk toplarken turaç avlayıp, bu turaçları kızartıp yemek de bu çarelerdendir. Sefer, turaçların kokusuna dayanamayacaklarını düşündüğü köylülerin, kendisine yaklaşacaklarını sanır; ancak kimse onunla konuşmaz. Eserde, Seferin fiziksel yapısı anlatılırken, özellikle kılık kıyafet bakımından, köylülerden çok farklı olması vurgulanmaktadır:

"Bu arada ırgatların önünde Muhtar Sefer göründü. Çok güzel, tertemiz giyinmiş, kara bıyıklarını kara üzümle burmuş, parlatmıştı. Boyanmış çizmelerini kara kadifeden külot pantolonunun üstüne çekmiş, kaçakçılardan aldığı İngiliz kumaşı

[567] Kemal, Y. Ölmez Otu. A.g.e., 179-180.
[568] Kemal, Y. Ölmez Otu. A.g.e., 57.
[569] Kemal, Y. Ölmez Otu. A.g.e., 75.
[570] Kemal, Y. Ölmez Otu. A.g.e., 173.

kalın ceketini giymiş, çizgili gömleğini kırmızı kıravatını takmıştı. Av çantasını sol uyluğunun üstüne sarkıtmış, tüfeğini omzuna asmıştı."[571]

Sefer, olaylar karşısında güçlü görünüyor, köylüye tepeden bakıyor gibi görünse de, Şevket Bey'i arayan adamlarla karşılaşınca, yalnızlığının kendisine verdiği sıkıntıyı onlara itiraf etmektedir:

"Bana bir iki söz söyleyin kardaşlar. Adımı söyleyin. Bu bile yeter. Azıcık Muhtar Sefer deyin. Bu bile yeter. Vallahi yeter. Bir yıl oldu, belki de geçiyor, kimse bir kere olsun adımı ağzına almadı. Delireceğim. Delirmesem de kendimi öldüreceğim."[572]

Muhtar Sefer, Yaşar Kemal'in Kimsecik Üçlemesi'nde bulunan Salman karakterinde olduğu gibi, narsistik kişilik bozukluğu özellikleri gösteren bir karakterdir:

"Bütün Çukurova meseleyi biliyor, hiç kimsenin yüzüne bakamıyorum. Ve de rezil oldum yeryüzüne. İstanbul'dan Ankara'ya, Ankara'dan Londra'ya... Ve de yeryüzüne rezil oldum. Rezil ki ne rezil! Adana'da benim halimi anlatıp anlatıp gülüyorlarmış. Nereye varsam, kim benim ben olduğu mu anlasa başlıyor gülmeye. Beni şu Çukurova toprağında duymayan bilmeyen yok. Yediden yetmişe kadar herkes tanıyor. Dillere destan olmuşum ki tevatür. Köylüsünün kendisiyle konuşmadığı Muhtar!"[573]

Muhtar'ın içinde bulunduğu psikolojik durum, Salman'ınki kadar yoğun değilse de, Muhtar da Salman gibi bütün insanların onu gözlediğini, onunla ilgili konuştuğunu ve herkesin ondan haberdar olduğunu sanmaktadır. Ömer'i Meryemce'yi öldürmesi için ikna ederken, Sefer bu düşüncesini ortaya koyan sözler sarf etmektedir.

İkinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler

Ali: Ali karakteri, daha önceki ciltlerde de olduğu gibi, yine çatışmaların ortasında kalan bir karakter olarak karşımıza çıkmaktadır. Ali, bir yıl önceki Çukurova macerasından sonra, bu yıl Çukur'a inmemeye kararlıdır. Ermişliğine yürekten inandığı Taşbaş'ın köye gelip, bir şekilde onu ve ailesini, içinde bulundukları açmazdan kurtaracağına inanmaktadır:

"Taşbaş'ı beklerim. Oturmuş burada ermiş efendimizin yolunu gözlerim. Belki yolu buraya düşer de, şu fıkara halimizi görür de, yüreği acır da bize bir imdat eyler. Bir de Vurgun Ahmet kardeşimizi beklerim."[574]

Ali, ailesinin bütün ısrarlarına rağmen Çukurova'ya inmez. Ancak köy boşalıp, kendi düşünceleri ile başbaşa kaldığında, borçları da aklına gelince, Çukur'a inmekten başka çaresi kalmayacaktır. Aile, Meryemce'ye üç ay yetecek kadar yufka hazırlayıp, kadının uyuduğunu

---

[571] Kemal, Y. Ölmez Otu. A.g.e., 235.
[572] Kemal, Y. Ölmez Otu. A.g.e., 77.
[573] Kemal, Y. Ölmez Otu. A.g.e., 135.
[574] Kemal, Y. Ölmez Otu. A.g.e., 25.

sandıkları bir sabah, erkenden köyden ayrılıp Çukurova'ya göçer. Ancak Ali, köylüsü ile buluştuğunda, anne katili damgasını yiyecek, kimseye annesini öldürmediğini ispatlayamayacaktır. Ali ve ailesini görüp, Meryemce'yi göremeyen Zalaca Kadın, hemen bir rüya uydurur:

> *"Ben düşümde gördüm. Düşümde gördüm ki, aman ne gördüm! Almış eline Uzunca Ali hançeri, tutmuş Meryemce'yi saçlarından, dayamış hançeri ensesine, kesiyor. Üstüne atıldım ama, geç kalmışım. Bir kan fışkırdı, Meryemce'nin başı bir yana, gövdesi bir yana düştü. Düşümde gördüm, düşümde. Hayıra yordum, hayıra, bir de baktım bir kan gölü içindeyim. Bir güneş doğdu, kan gölünü kuruttu. Toprak dilim dilim çatladı. Kıpırdayamıyorum. Ayağım toprağa yapışmış, çalışıyor çabalıyorum kendimi kurtaramıyorum. Bir de baktım, Ali yükünü yüklenmiş tek başına Çukurova yoluna düşmüş. Elinde de Meryemce'nin kanlı başı, saçından, kınalı saçlarından tutmuş, burnunda da altın hırızması. Meryemce'nin başı gülüp durur."*[575]

Zalaca Karı, eser boyunca daha birçok defa Ali'nin Meryemce'yi öldürdüğü düşler görecek ve bunları köylüye anlatarak, Ali'yi daha da zor duruma sokacaktır. Köylünün arasına katılmış olan Koca Halil bile bir süre Ali'nin Meryemce'yi öldürdüğüne inanır. Daha sonra Ali, Halil'i ikna edince, ikisi birbirlerine yardımcı olup bir an önce köye dönebilmek için planlar yapmaya başlarlar. Bu arada Ali, sürekli olarak annesinin ölümü üzerine fanteziler kurmaktadır:

> *"Anası upuzun yolun tozlarının içine uzanmış. Bir elinde dikenli bir kenger kökü. Sıkı sıkıya kavramış. Bir kolu yok. Kökünden kopmuş. Uzaktan, kıraç kepir taşlı yörepten aşağı, karnı karnına geçmiş, dili dışarıda, yalpalıyarak kocamış bir kurt geliyordu. Kokuyu almış. Az sonra Meryemce'yi parçalayacaktı.*
>
> *Ali bu düşünceyi kafasından kovmaya çalıştı. Ölümcül kurdu. Anasının ölüsünü kafasından kovuyor, sanki hiçbir şey olmamış gibi kurt gene o kepir taşlı yörepten sallanarak anasının ölüsüne doğru iniyordu."*[576]

Ali'nin aklı, hep Meryemce'dedir. Ama Ali, ailesinin diğer üyelerini borçtan kurtarmak, hatta hayatta tutabilmek için bu yolculuğa çıkmak zorunda kalmıştır. Bu açıdan bakıldığında, Ali'nin hayatta kalmak için yapmak zorunda oldukları ve annesini yalnız bırakması hadiseleri arasında bir çatışma yaşanmaktadır. Bu çatışma, Ali'nin psikolojik bütünlüğünü, derinden sarsar.

Zoraki Bir Bilge: Taşbaş: Taşbaş, jandarmaların elinden kaçtıktan sonra, bir çoban tarafından kurtarılmış ve bir köye götürülmüştür. Bu köyde geçirdiği süre zarfında da, Taşbaş, evliyalık ideasından kurtulamamış, herkes tarafından Kırklar'a karışmış bir kişi

---

[575] Kemal, Y. Ölmez Otu. A.g.e., 69.
[576] Kemal, Y. Ölmez Otu. A.g.e., 123.

olarak görülmüştür. Taşbaş, yaz sonu gelip de bu köy de Çukur'a göçünce, kendi köylülerini görmek ister. Ama onu, Taşbaş'ın suretine girmiş başka bir adam sanan köylüler, hatta karısı ve çocukları bile adamın gerçekten Taşbaş olduğuna inanmamaktadırlar. Taşbaş, zaten zayıflamış, çökmüş ve yaşlanmıştır. Kimseye olayların gerçeğini anlatamamaktadır. Bu arada, Memidik'in karmaşık ruh hali, genç adamın bir Taşbaş fantezisi kurmasına neden olur. Bu fantezideki Taşbaş, büyük ve güçlü bir ermiş, bir ütopya kişisidir ve köylülere söyleyecekleri vardır:

> *"Beni gördüğünü istersen herkese söyle. Ama Sefer için elimi sana verdiğimi, onu öldüreceğini kimseye söyleme. Köylüme söyle ki bir gün köyüme geleceğim. Bet bereket, mutluluk getireceğim köye. Hastalıklar, sayrılıklar olmayacak. Yoksulluklar, ayrılıklar olmayacak. Zulümler olmayacak. Kimse kimseyi aşağılamayacak. Kardeşlikler getireceğim. Köylüme söyle bir gün böyle geleceğim köyüme. Bir gün geleceğim, bir gün geleceğim, bir gün... Hele azıcık bekleyin. (...) Dostluk getireceğim... Hiç kimse aç, yoksul kalmayacak. Giyitsiz kalmayacak. Halil İbrahim bereketi getireceğim. Halil İbrahim bereketi..."*[577]

Memidik, Taşbaş fantezisini köylülere anlatınca, bütün köy yeniden Taşbaş'ın ermişliğini ve onlar için yapacağı şeyleri düşünmeye başlar. Ancak bu durum, Muhtar Sefer'i kızdıran bir durumdur. Bu arada, Taşbaş'ın ermişliği, ikircikli bir haldir. Köylüler, ondan bir mucize beklerken, bir yandan da ona karşı öfke duymaktadırlar. Zalaca Kadın, Taşbaş'ın bir mucize göstermemesine kızar:

> *"Bu sıcak batsın. (...) Sıcak neysem ne ya, şu kan ılık çamurlu su insanı öldürüyor. Şu sinek, şu Çukurova batsın. Taşbaş Efendimiz batsın. Hazır Kırklar'a karışmışken bize bir rızk uydursa başka yerden, şu Çukurova cehenneminden kurtulsaydık..."*[578]

Ama Taşbaş fantezisi, yine de çok güçlüdür. Âşıklık geleneğinin temsilcisi olan, doğal olarak da köyde söz sahibi olan ve *"Kel Âşık kendi aleminde bir kişiydi. Öyle olur olmaz işlere burnunu sokmaz, kalabalığa karışmazdı. Türküleri dışında köyde yok gibiydi"*[579] sözleriyle tanımlanan Kel Âşık bile, Taşbaş fantezisinin içinde yaşamaktadır:

> *"Gidip Kırklar Dağı'na Kırklar Meclisi'nin başkanı seçilen... Akçadeniz üstünde çöl ovada yürür gibi yürüyen, cümle mahlukatı, kurdu kuşu, börtü böceği, yılanı çiyanı, karıncayı, atı eşeği, sıtlanı cereni ve de sığırcıkları ve de sansarları arkasına takmış, cümle mahlukatı sürüyen, dur deyince akar suları bir sözüyle durduran, ölüme çare bulan, adı güzel Muhammed'in el verdiği, tekmil meleklerin gelip kapısında elpençe divan durduğu, yeryüzünün yakışığı, kırk günlük yolda adını duyan hastaların*

---

[577] Kemal, Y. Ölmez Otu. A.g.e., 200.
[578] Kemal, Y. Ölmez Otu. A.g.e., 127.
[579] Kemal, Y. Ölmez Otu. A.g.e., 202.

iyileştiği, Pir Lokmanlar soyu, Sultanlar Sultanı, ermişler ermişi Taşbaş Efendimiz aşkına. Taşbaş Efendimiz aşkına... Aşkına..."[580]

Fantezideki Taşbaş'la, gerçekteki Taşbaş, birbirlerinden son derece farklı kişilerdir. Taşbaşoğlu, herkesin kendisini ermiş sanmakta ısrar ettiği bir evrenin içinde sıkışıp kalmıştır. Karnı aç olduğunda, bir tarlaya girip buradan sebze-meyve toplamak bile artık Taşbaş için imkânsızdır. Acıkan bir ermiş, tarladan ürün çalan bir ermiş imgesi, kabul edilebilir bir imge değildir. Taşbaş'ın insan yanı, Taşbaş'a zorla giydirilen dervişlik gömleği içinde sıkışmıştır:

"*Bir kötülük mü yaptım, Allah'a asi mi oldum da bunca kötülükleri başıma getiriyor, beni oyuncak ediyor elaleme? Ermiş diye tapınıyorlar bana, ermiş olmadan. Bu da Allah'ın bir cezası. Yurdumdan, yuvamdan oldum, acımdan öldüm., iki kere de dondum, ölümlerden kurtuldum, elin ahırlarında süründüm, namussuz Ağa sabahtan akşama kadar bana ağıza alınmayacak sövmelerle din iman, Allah kitap söğdü. Demek ki Allah'ın bir uğursuz kuluyum. Şimdi tarlaya girersem, aklı başına gelmiş köylü benimle oynarsa, ermiş olmuş sümüklü mendebur Taşbaş diye benimle alay ederse, kan çıkmaz mı elimden?*"[581]

Taşbaş'ın ermişliği, Muhtar Sefer'in sözleri ve onun adamı olan Vicikvicik'in hakaretleriyle sona erecekken, Çukurova'nın üstünde beliren bereketli yağmur, yine Taşbaş'ın ermişliği ile ilişkilendirilecektir. Hastalar yine Taşbaş'a getirilmeye başlayınca, Taşbaş da kendi ermişliğine inanır. Bu ikiye bölünmüş halet-i ruhiye içinde Taşbaş, bütün köylüler gibi karpuz hırsızlığı yapmak ister; ama ermişlik prangası boynundadır. Karpuz çalarken yakalanınca da, köylüye rezil olur. Taşbaş, evliyalık illetinden de, köylüden de, hayattan da kurtulmanın yolunu, Ceyhan'ın içine doğru yürüyüp, kendisini sulara teslim etmekte bulacaktır. Taşbaş ölünce, onun ermişliği de mühürlenmiş olur, şimdiye kadar onu tanımayan karısı bile onun ermişliğine hükmeder:

"*Ermişim, evliyam, Kırklar'a karışmışım, karınları yemedi seni, çekemediler ermişliğini, işte bu hallere getirdiler seni.*"[582]

Taşbaşoğlu'ndan geriye kalan, eserin 32. Bölümü'nün girişinde kendi kendine söyleyip durduğu, üçlemenin ikinci cildinin de adı olan Anadolu deyimidir:

"*Taşbaşoğlu da uyumaz. Kendi hali, dünya hali üzerine derin düşüncelere dalar. Hiçbir çıkar yol bulamaz. Çoktan beri karanlık, kurşun işlemez, soluk aldırmaz, dört duvar arasındadır. Diline pelesenk etmiştir: 'Bana yer demir oldu, gök bakır. Gök bakır. Gök bakır.' Sıkışmış, gücünü yitirmiş, varmış en karanlık umutsuzluk taşına*

[580] Kemal, Y. Ölmez Otu. A.g.e., 240.
[581] Kemal, Y. Ölmez Otu. A.g.e., 221.
[582] Kemal, Y. Ölmez Otu. A.g.e., 327.

başını vurmuş bir adamdır. Hele köylünün, bin düşünse aklına getiremeyeceği, ona karşı davranışları. Şaşkın, yıkılmış, kafasında tuhaf, şimdiye kadar hiç aklından geçmemiş düşünceler geçer. Deli düşünceler."[583]

Taşbaşoğlu, şartların onu sürüklediği noktada bir anti-kahraman özelliği göstermektedir ve aynı zamanda da büyük bir yabancılaşmanın pençesindedir. Bu açıdan, klasik kahraman kalıplarına uymamaktadır. Onun macerası, kaybetme üzerine kurulmuş ve zorla içine sokulduğu bir maceradır. Taşbaşoğlu, bu maceranın sonunda bir aydınlanma da yaşayamayacaktır. O, tamamıyla harcanmış bir karakterdir.

Uzak Kişiler

Meryemce: Eserde, Meryemce'nin fiziksel görünüşü ve giyim tarzıyla ilgili bilgi, çatışmanın sonlarına doğru verilmiştir. Meryemce, köye gelen birisi olduğunu uzaktan görünce, sandığından *"yeşil pazenden fistanını"* çıkarıp giyer, küpelerini, hızmasını, mercandan gerdanlığını takar, yeşil ipekli bir başörtüsü takar, beyaz çoraplarını giyer ve her giyişinde ayaklarını yara yapan kundurasını ayaklarına geçirir[584].

Meryemce, Çukurova'ya gitme vakti gelip de ailesinin göçle ilgili hiçbir hazırlık yapmadığını görünce, Ali'nin, Çukur'a kendisi yüzünden gitmediğini anlamıştır. Aslında Ali, hem bu nedenle, hem de Taşbaş'tan bir mucize beklemesi nedeniyle Çukur'a inmemekte kararlıdır. Meryemce, geçen yıl yaşanılanların tekrar yaşanılmayacağını anlatmaya çalışırken, kendisini güçlü göstermek için elinden geleni yapar. Ailesinin, onun yüzünden aç kalacağını bilmektedir:

"Alim yavrum, sen ne sandın ananı. İşte senin garip anacığın böyledir. Ben Çukur'a kadar da, Akçadeniz Gölü'ne kadar da işte böyle böyle yürürüm. Kalma benim yüzümden burada. Bir daha senin sırtına yük, başına bela olmam. Giden yılı unut. Adam hiç Çukurova'ya gitmez mi? Tüm köylü gider de adam bir başına kalır mı burada? Olur mu yavrum? Bak, bak, anana bak!"[585]

Ancak Meryemce'nin bu oyunları, inanılacak şeyler değildir. Yaşlı kadın da kendisinin artık iyiden iyiye güçten düştüğünün bilincindedir. Yaşlı bedenini zorlayabildiği kadar zorlar; ama kendi evlerinin bahçelerinde yürüdüğü birkaç dakika bile onu güçten düşürür. Meryemce'nin, bu halde Çukur'a inmesi imkânsızdır:

"Soluğu taşıyor, yıkılacak gibi, ölecek gibi oluyor, ama Meryemce canını dişine takmış yaşlılığı, zayıflığı yeniyor. Hiç belli etmemek için bütün gücünü toplamış. (...) Bir iki adım attı. Dizleri onmu taşıyamadı, büküldüler. Meryemce daha yere düşerken iki

[583] Kemal, Y. Ölmez Otu. A.g.e., 243.
[584] Kemal, Y. Ölmez Otu. A.g.e., 295.
[585] Kemal, Y. Ölmez Otu. A.g.e., 24.

elini yere dayadı, doğruldu, eve yollandı, içeriye kendini attı. Yarı baygın yatağın üstüne düştü."[586]

Ailesi onu bırakıp göç yollarına düşerken, Meryemce uyuyormuş gibi yapmıştır. İkircikli bir ruh hali içindedir. Ailenin Çukur'a gitmesi gerektiğini bilir, onlara hak verir; ama bir yandan da koca köyde tek başına bırakılmış olmasının hüznünü yaşar. Hayatı boyunca, her yaz sonu, köylüleriyle birlikte Çukurova'ya inmiştir. Çukurova'nın güzel görüntüleri, zihninde dolaşmaktadır. Bir yandan da köylü Çukur'dan dönene kadar hayatta kalması gerektiğinin, aksi takdirde oğlunun onu öldürmekle suçlanacağının farkındadır. Meryemce, büyük bir güç ve inatla hayatta kalmaya karar verir. Bu arada, yaşadığı yalnız günler, onun bir önceki ciltte verdiği yemini de bozmaya karar vermesine neden olmuştur. Böylece, bir önceki ciltte çözümlenmeden bırakılan çatışma, bu ciltte çözümlenmiş olur:

"Köylüsü dönsün, hele bir dönsün. Meryemce kimseyi incitmeyecek. Herkesi, Koca Halil'i bile öz yavrusu Hasan kadar sevecek. Köylüyle konuşmamak, onlara buğzetmek ne demek. İşte insanlara sen böyle yaparsan, Allah da seni bir tek insan kokusuna hasret kor. Koca Halil'in kokusunu bile sana mumla aratır. Allah demişler buna, mavi gözlü, koca sakallı Allah!"[587]

Meryemce, yalnızlığın içinde yaşadıkça, insana duyduğu özlem ve sevgi de artacaktır. Dünya, insansız kalınca anlamını yitirmektedir: *"İnsansızlık ta yüreğine işledi, bir kara hançer gibi. Demek dünyayı dolduran insanmış. Her şey, her şey, bütün dünya insanmış. İnsan yoksa dünya yokmuş."*[588] Yazar, eserin sonunda Meryemce'nin yaşayıp yaşamadığını okura bırakmıştır. Bu yöntemin ışığında denilebilir ki yazar, büyük ninesini çağrıştıran bu karakteri ölümle yüzleştirmekten kaçınarak, kendi psikolojisi nedeniyle bu sonu seçmiştir.

Koca Halil: Koca Halil'in, köyden kaçışı, üçlemenin bir önceki cildinde işlenmiş, kendisinin kar fırtınasında ölmeyip, civar köylerden birisine sığındığı da yine aynı eserde ifade edilmiştir. Koca Halil, İncecik Köyü'ne sığındığında, kış ve yaz bitene, köylüler Çukurova'ya gitmek için yola çıkana kadar eski köyündeki insanların onun peşinde oldukları hikâyesini anlatıp durmuştur. İncecik Köylüleri, yaşlı adamın bu korkusunu ciddiye almamışlardır. Göç zamanı gelince de Koca Halil'in altına bir at vermişler, böylece Koca Halil'in gözündeki değerlerini daha da arttırmışlardır.

"İşte adam dediğin, yiğit, insan dediğin bunlar, bu İncecik köylüleri gibi olur! Kadrim bilmemişin eline düştüm o alçak köyde. Meryemce orospusunun, yedi düvel orospusunun, sümüklü de alçak Sefer'in, ahmak Taşbaş'ın eline düştüm. O köye bir

[586] Kemal, Y. Ölmez Otu. A.g.e., 25.
[587] Kemal, Y. Ölmez Otu. A.g.e., 157.
[588] Kemal, Y. Ölmez Otu. A.g.e., 260

daha gidilmez, tövbe! O köpeklerin yüzüne bir daha bakılmaz, tövbe... Tövbe de tövbe!"[589]

Ama Koca Halil, Çukur'a inince, köylülerini merak etmeye başlar ve bir gün köylülerinin yanına gelir. Yolda karşılaştığı bir adam, ona eski günlerini hatırlatmıştır:

"'Sen Koca Halil misin?' diye biraz şaşkınlık, biraz da hayranlıkla sordu. 'Açılmaz bukağıları açan, kırılmaz kapıları kıran, şahın padişahın, Köroğlu'nun bile atını alıp da kaçıran Koca Halil sen misin?'"[590]

Koca Halil, geçmişiyle ilgili olayları hatırlar ve şimdiki zamanda yaşadıklarıyla bu zamanları karşılaştırır. O eskinin ünlü hırsızı Koca Halil, artık bir köy dolusu insanın diline düşmüş zavallı bir yaşlı adamdır. Köylü, onu öldürecek kadar bile ciddiye almamaktadır[591]. Halil, köylüye olan öfkesini pekiştirir. Koca Halil, köylüsünden intikam alma planları yaparken, bir sahnede, birdenbire, aslında onu içten içe kemiren gerçeği de bir yabancıyla konuşurken ağzından kaçırıverir: Halil, ölümden korkmaktadır. Ölümün olmadığı bir yeri aramaktadır[592]. Ama Halil, bir yandan da başını belaya sokmayı seven bir karakterdir. Ölümden korkan bu adam, bir şekilde köylüsünü bulacak, ölümle olan kovalamacasına devam edecektir. Köylüleriyle buluştuktan sonra, yanlarında Meryemce olmadan gelen Ali ve ailesini görünce, o da herkes gibi Ali'nin Meryemce'yi öldürdüğünü zannedecek, olayların aslını öğrenince de Ali'ye, annesine Halil'in onun ardından ağıtlar yaktığını söylememesini isteyecektir. Koca Halil ve Meryemce karakterleri, metinde açıkça ortaya serilmeyen bir bağla birbirlerine bağlıdırlar. Bu bağın itirafı, ancak Koca Halil'den gelmiştir:

"İnsan hiç anasını öldürür mü? Hele insanın Meryemce gibi anası olursa, onu hiç öldürür mü? Yazık değil mi Meryemce'ye? Nasıl kıydın Meryemce'ye? Biz onunla kedi köpek gibi elli yıl çekiştik. Çekiştik, ama ne o bensiz yaşayabilirdi şu dünyada ne de ben... Nasıl kıydın Ali'm, nasıl kıydın Meryemce'ye?"[593]

Koca Halil'in derin üzüntüsünü hafifleten Ali de yaşlı adamın bu haline inanamaz. Koca Halil ve Meryemce çatışması, artık neredeyse bir gelenek, bir kural gibi alışılmış bir haldir:

"Herkes de Koca Halil anamlan kanlı bıçaklı sanır. Bildim bileli birbirinini gözlerini oyarlar. Dünyada iki en büyük düşman varsa, insan soyu düşmanlık görmüşse bunların düşmanlığıdır o. Nerdeyse Koca Halil kederinden ölecek. Allah Allah, hay

[589] Kemal, Y. Ölmez Otu. A.g.e., 13.
[590] Kemal, Y. Ölmez Otu. A.g.e., 17.
[591] Kemal, Y. Ölmez Otu. A.g.e., 18.
[592] Kemal, Y. Ölmez Otu. A.g.e., 20.
[593] Kemal, Y. Ölmez Otu. A.g.e., 88.

Allah! Sana sığındım, olacak iş mi? Anam ölürse Koca Halil bir gün yaşamaz. Bu böyle..."[594]

Koca Halil, Meryemce'nin hayatta olduğunu öğrendiğinde bile yaşlı kadını düşünmektedir ve bu düşünceler, Ali'nin düşünceleriyle bir paralellik göstermektedir:

"Meryemce ölmüş müydü, ölecek miydi acaba? Ya da şimdi köyde, yarpuz kokulu, ağ çağsaklı, soğuk sulu pınarların başında kalça mı kıvırıyordu? Bu gidişle Ali ulaşacaktı gül yüzlü Meryemce'ye. Birden, içinden bir şimşek gibi geçti: Meryemce ölürse ben yaşayamam. Kendi kendine gülümsedi. Başı sağ kolunun üstündeydi, soluna döndü. Ben ölürsem Meryemce de benim ardımdan bir gün yaşayamaz, ölüverir. Şu Meryemce ölmezse ben de kurban olaraktan bir koca horoz, hem de tellice, keseceğim. Bir ölmesin, onu dünya gözüyle bir daha göreyim, kocaman Allah'ım..."[595]

Görülüyor ki Halil'in varlığı, ancak Meryemce'yle olan çatışmasının sürmesi durumunda gerçekleşebilmektedir. Bu iki yaşlı ve inatçı karakter, yer yer tip özellikleri gösterseler de büyük bir iç mücadelenin ifadesi olarak sahne almaktadırlar.

Mekân

Dekor ve Peyzaj

Eserde, peyzaj ve dekor iç içe işlenmektedir. Köyün yalnızlığı ve bu yalnızlığın metnin çatışmalarına olan katkısı, eserin önemli yapı unsurlarından biridir:

"Köy ıpıssızdı. Ölü ıssızlığı. Vızıldayan sineğin sesi duyulur. Yalnız kediler, köpekler azıcık bir canlılık verir gibiydi köye. Yakında onlar da çekip gidecekti.

Toprak damlar yerden bir metre yüksekliğinde. Bacalar ağaçları kesilmiş orman kalıntıları gibi. Köy bir boz topraklı tepe gibi apak gözüküyor. Döngeleler damların aralarında billur kırmızısı... Doldurmuş. Köy, köy oldu olalı sanki buraya insan ayağı değmemiş. Burası da insan eli değmemiş bir doğa parçası."[596]

Köyün evleri dışında ele alınan tek mekân, Şevket Bey'in evidir. Bu evin özellikleri hakkında ayrıntılı bir bilgi verilmemekle birlikte, çiftliğin bu coğrafyadaki diğer yaşam alanlarından farklılığı, boyutu ele alınarak ifade edilmiştir:

"Çiftlik evi hangar gibi bir evdir. Odaları kocamandır. Çiftlik, Anavarza Ovası'nda, Ceyhan'ın Akdeniz geçesindedir."[597]

---

[594] Kemal, Y. Ölmez Otu. A.g.e., 91.
[595] Kemal, Y. Ölmez Otu. A.g.e., 168.
[596] Kemal, Y. Ölmez Otu. A.g.e., 29.
[597] Kemal, Y. Ölmez Otu. A.g.e., 180.

Çiftliğin büyüklüğü, onun temsilcisi bulunduğu zihniyetin ve sınıflar arası uçurumların bir ifadesidir. Köylüler, daracık dekorlarda yaşamlarını sürdürürlerken ağalar ve beyler, devasa yapılarda yaşamaktadırlar.

Panorama ve Peyzaj

Panorama ve peyzaj, bu eserde de iç içe işlenmiştir. Yıllık paralarını kazanmak için yeniden Çukur'a inen Yalak Köylüleri, bu defa verimli bir ürün bolluğu ile karşılaşmışlardır:

> *"Ceyhan Suyu'nun kıyısındaki bu tarla Muttalip Bey'indi. Belki bin dönüm vardı. Toprak Çukurova'da en verimli topraklardandı. Her kozanın büyüklüğü yumruk kadar vardı. Pamuklar dize kadar, göbeğe kadardı. Her pamukta yüzlerce koza. Şıkırdım gibi. Bu yıl Çukurova'daki pamuklar iyiydi. Binbaşının oğlunun çiftliğindeki pamuklardan bile iyiyidi."*[598]

Bu bolluğun içerisinde toprak ve su, alışılmışın dışında bir gerçekliğin ifadesi olmaktadır:

> *"Alacakaranlıkta toprak, pamuk öbekleri, tarlalar, yıldıza kesmiş durgun Ceyhan Suyu ağarıyor. Bir hoş, bir büyülü dünya."*[599]

Çukurova'nın ağır iklim şartları, Aşağı Çukurova'da da görülmektedir. Yine de Aşağı Çukurova, yukarı kesimlere göre bambaşka bir güzelliğe sahiptir:

> *"Çok sıcak vardı. En küçük bir fisilti yoktu. Akdeniz'in üstünde yelken bulutları da yoktu. Kamaş kamaş, ipilti içindeki gökyüzü çırılçıplaktı. Bir kuş bile yoktu gökyüzünde. Anavarza kayalıklarından bile bir kuş kalkmıyordu. Anavarza kayalıkları mor bir yalım gibi tütüyordu sıcakta. Yanan toprak, anızlar, Ceyhan Suyu, erimiş gümüş parıltısında, keskin, bıçak ağzı gibi şimşekli ak pamuklar tütüyordu."*[600]

Çukurova, bu insanların geçim kaynağıdır. Buna rağmen, Çukurova, onları bir anne şefkatiyle saran, sakin, huzurlu bir mekân değildir. Onun, kendisine göre bir vahşiliği vardır. Sıtma ve sıcak, bol ürünle yan yana durmaktadır. Kazanılacak paralar, gerçek anlamıyla aslanın ağzındadır ve Çukurova, kendisini kolaylıkla teslim edecek bir mekân değildir:

> *"Çukurova tekin değildir. Bir uçsuz bucaksız düzlüktür. Bataklıktır, büklüktür, akar sular, ulu denizlerdir. Bulut örneği gelen sivrisinekler... Çukurova bir sonsuz aklıktır. Göğe yükselmiş, ulu devler gibi ayağa kalkmış yürümüş, binbir renkli ullu devlercesine uçan, akan toz direkleridir. Çukurova sarı sıcaktır. Toz dumandır. Otsuz ağaçsız, yan yana ördolmuş bir belalı topraktır. Sıtmadır, hastalıktır. Sızlayan kemik, akan terdir.*

---

[598] Kemal, Y. Ölmez Otu. A.g.e., 61.
[599] Kemal, Y. Ölmez Otu. A.g.e., 83.
[600] Kemal, Y. Ölmez Otu. A.g.e., 125.

Otomobildir, traktör, biçerdöver, konuşmayan, sırasında yalnız bağıran, insanüstü bir yaratık, pamuktan el, ipek ten, ibrişim saçtır. Hasır şapka, ak libas, kara gözdür. Tekin değil, tekin değil... Yeşil bir ejderhadır. Bulut örneği gökyüzünden hışırdayarak gelir."[601]

Ve

"Yel azıttıkça azıttı. Kadınların başörtülerini, kimi alaçıkları, çadırları aldı götürdü. Ağaçların dallarını kırdı. Bir göl gibi durgun Ceyhan Irmağı dalgalandı, köpürdü. Dalgalar kıyıya yüklendiler. Esen yel bir su direğini aldı, yardan yukarı fışkırttı. Çukurova delirdi, uçtu. Harmanlar, saplar, pamuk öbekleri karmakarışık... Her şey karman çorman. Tozdan bir karanlık, hiç kimse yanındakini göremiyor. Irgatlar oldukları yerde kalakaldılar. Hiç kimseden çıt çıkmadı. Herkes olduğu yere çöküverdi."[602]:

Meryemce'nin Çukurova ile ilgili düşünceleri de ikircikli düşüncelerdir:

"Pamuk tarlalarını düşünüyordu. Çukurova geçiyordu gözlerinin önünden olduğu gibi. Bir tatlı, bir sihirli. Başka türlü. Mor Anavarza kayalıkları, kayalıkların üstünde hayal meyal seçilen yıkıntılar. Yeşil, durgun, ince ince kırışıklıklarla ürperen Ceyhan Suyu, mavi, deliren, kuduran dalgalarıyla, safi ak köpük kesilen gürültülü Akdeniz. İpileşen güneş, ipileşen güneş... Güneş altında bembeyaz kesilmiş Çukurova toprağı... Yağlı traktörler, kamyonlar, durmadan tozutan örümcek ağı yollar, renk renk ışıktan toz direkleri, Toros'a doğru durmadan koşan, büyüyen, uzayan toz direkleri... Tarlalar dolusu, yollar dolusu ırgatlar... Gözleri keder içinde, yoksul, aç, elleri kocaman karıncalar gibi Çukurova düzünde kaynaşan ırgatlar..."[603]

Çukur'a her indiğinde bir yeni gelin heyecanı yaşayan, saçlarına kına yakıp takılarını ve en güzel giyitlerini kuşanan bu yaşlı kadın, Çukurova'nın güzelliği ile dehşetini aynı anda görebilen ender insanlardandır.

Zaman

1. Kesit: 1. Bölüm, bir gece vakti, "silme bir ayışığı"nın[604] olduğu bir zamanda başlamaktadır. Zamanda geriye doğru atlanarak, anlatma zamanıyla, Memidik'in avdan dönen Sefer'i beklemesi aktarılır. Memidik, uzun zamandır Sefer'i öldürme planları kurmaktadır. Ancak zaman kavramı, "günlerce", "karlı kış gecelerinde

[601] Kemal, Y. Ölmez Otu. A.g.e., 33.
[602] Kemal, Y. Ölmez Otu. A.g.e., 193.
[603] Kemal, Y. Ölmez Otu. A.g.e., 155.
[604] Kemal, Y. Ölmez Otu. A.g.e., 5.

sabahlara kadar" [605] gibi belirsiz zaman ifadeleriyle işlenmiştir. Zamanın belirsiz bir anında, Memidik birisini öldürür. 2. Bölüm'de, Koca Halil'in Çukur'a inmesi anlatma zamanıyla ifade edilmiştir. Köyünden kaçıp İncelikli'ye varması ve burada başında geçenler de aynı şekilde işlenmiştir. Köylü, yeniden Çukur'a indiğine göre, Halil'in macerası bir kış ortasından yaz sonuna kadar sürmüş olmalıdır. Halil'in, Çukura indiğinde başına gelenler, vaka zamanıyla aktarılmıştır. Yolda karşılaştığı bir delikanlıya, yine zamanda geriye doğru atlayarak, anlatma zamanıyla, başından geçenleri anlatır. Sahne yeniden vaka zamanına döner. 3. Bölüm, Yalak Köylüleri'nin Çukurova'ya inme hazırlıklarını ve köyün boşalmasını vaka zamanıyla aktarır. Bölümde, köyün hazırlanma süreci ve Meryemce'nin ailesinin macerası "daha tan yerleri ışımadan", "ayışığı altında", "şafağın yeli" gibi belirsiz zaman ifadeleriyle işlenmiştir[606]. Köylüler, göç ettikten sonra Ali, boş köyde üç gün boyunca dolaşır ve bir karar vermeye çalışır. 4. Bölüm, Koca Halil'in köylüler tarafından bulunmasını anlatan süreci işlemektedir. Olaylar, bir gündüz vaktinden gece yarısına kadar sürmüştür ve vaka zamanıyla aktarılmıştır. 5. Bölüm, Ali ve ailesinin, Meryemce'yi köyde bırakıp göç yollarına koyulmasını anlatmaktadır. Aile, erken bir saatte köyden ayrılır, Meryemce ise gün batana kadar onların peşinden gitmeye çalışır; ama başaramaz. Olaylar vaka zamanıyla aktarılmıştır.

2. Kesit: 6. Bölüm, Memidik'in ölüyü oradan oraya taşıması, vaka zamanıyla aktarılmaktadır. Günün, öğle saatleridir. 7. Bölüm'de, Ali ve ailesinin Çukur'a inme hadisesi vaka zamanıyla aktarılır. Muhtemelen sabahın erken saatlerinde başlayan bölüm, gecenin basmasıyla son bulmaktadır. 8. Bölüm, Memidik'in Zeliha'ya olan aşkının, zamanda geriye doğru atlanarak, anlatma zamanıyla ifade edilmesiyle başlar. Sahne, daha sonra vaka zamanına geri döner ve Memidik'in Delice Bekir'in karısıyla yaşadığı fiziksel birliktelik aktarılır. Muhtemelen birkaç günlük bir süreç, vaka zamanıyla aktarılmıştır. 9. Bölüm'de, Ali ve ailesinin Çukur'a inmesi ve köylünün Ali'yi annesi Meryemce'yi öldürmekle suçlaması, vaka zamanıyla aktarılmıştır. Bu hadiseden bir gece geçer ve sonrasında Ali'nin ve ailesinin pamuk toplama işine başlamaları, yine vaka zamanıyla aktarılır. 10. Bölüm, Şevket Bey'i arayan adamların köylülerin yanına gelmesi hadisesinin vaka zamanıyla aktarıldığı bölümdür. Olay, bir gündüz vaktinde geçmektedir. Memidik, ölüyü gömdüğü yerden çıkarıp, bir kuyu bulur. Bir sabaha karşıdan gün ışıyınca kadar kuyuyu açmaya çalışır ve ölüyü kuyuya atar. 10. Bölüm, günün batmasına yakın bir zamanda açılır. Memidik'in ölü ile ilgili kaygıları ve arkadaşı Durmuş ile görüşmeleri vaka zamanıyla aktarılmıştır. Bölüm, Memidik ve Durmuş'un tan yerleri ışırken kuyuya gelmesiyle son bulmaktadır. 11. Bölüm'de, tan yeri ışırken Ali'nin uyanması, Koca Halil'le konuşmaları, daha sonra

[605] Kemal, Y. Ölmez Otu. A.g.e., 7.
[606] Kemal, Y. Ölmez Otu. A.g.e., 23.

pamuk toplamaları, vaka zamanıyla aktarılmıştır. Çocukların kendi aralarında konuşmaları ve Memidik'in ölü ile ilgili kaygıları ifade edilir. Gün kuşluk olunca, Memidik ve köylülerin macerası devam eder ve vaka zamanı kullanılır. 13. Bölüm, ikindiüstü açılır. Jandarmaların ve diğer adamların köylüyü sorguya çekmeleri vaka zamanıyla aktarılmıştır. Bölüm, o günün gecesinde biter. 14. Bölüm'de, Ali hakkındaki dedikoduların çoğalması ve Ali'nin yaşadığı çaresizlik hissi, vaka zamanıyla aktarılmıştır. Köylülerin ateş yakmaları ve o gece ateşin etrafında uykuya dalmaları, vaka zamanıyla aktarılır. 15. Bölüm'de, Ali'nin etrafındaki düğüm, sıkışmaktadır. Ali, annesini öldürmediği konusunda herkesi ikna etmeye çalışmaktadır. Bölümde, zaman belirsizdir. Hadiseler, vaka zamanıyla aktarılmıştır.

3. Kesit: 16. Bölüm'de, Sefer'in Ömer'i Meryemce'yi öldürmesi için ikna etmesi, vaka zamanıyla aktarılmıştır. Bölümde zaman kavramı belirsizdir. 17. Bölüm'de, Hasan ve Ummuhan'ın geçen yılki yuvayı arama maceraları, vaka zamanıyla aktarılmaktadır. Hadiseler, gündüz saatlerinde geçmektedir. 18. Bölüm'de, Koca Halil'in Meryemce'yi kurtarma planları ve Ali ile konuşmaları, vaka zamanıyla aktarılmaktadır. Hadiseler, bir gece vakti geçmektedir.

> **Ara Kesit:** 19. Bölüm'de Meryemce'nin köyde yalnız geçirdiği bir günün gündüz saatlerinde geçen bir bölümü, vaka zamanıyla aktarılmaktadır.

4. Kesit: 20. Bölüm'de, Memidik'in ölüyle geçirdiği bir gece, vaka zamanıyla aktarılmıştır. 21. Bölüm'de, Koca Halil'in Ali'yi ikna etme çalışmaları, vaka zamanıyla aktarılmaktadır. Ay batmış, gecenin geç saatleri olmuştur. Ali ve ailesi, bazı diğer köylüler gibi gece pamuk toplar, sonra bir süre dinlenir, gün ışıyınca yeniden çalışmaya başlarlar. 22. Bölüm'de, Ali'nin gece pamuk topladığı görülmüş ve köylü Ali'ye daha da kızmıştır. Memidik ve Koca Halil'in konuşmaları vaka zamanıyla aktarılır. Gün kavuşurken Ali, köylülerden uzaklaşmaya çalışır. Gün kızarırken, köylülerin öfkesi iyice artmıştır. 23. Bölüm'de, zamanda geriye doğru atlanarak, anlatma zamanıyla, Şevket Bey hakkında bilgi verilmektedir. Daha sonra sahne, köylülere döner ve vaka zamanıyla Şevket Bey'in aranması aktarılır.

> **Ara Kesit:** 24. Bölüm'de, Ömer'in köye doğru giderken yaşadıkları ve düşündükleri, vaka zamanıyla aktarılmıştır.

25. Bölüm'de, bir gündüz vakti, köylüler birleşip Ali'yi döverler. Ali, kendini bilmez bir halde yatarken, Gömleksizoğlu birkaç saat içinde onun için bir çadır kurar ve sabaha kadar Ali'nin başında bekler. Olaylar vaka zamanıyla aktarılmıştır.

5. Kesit: 26. Bölüm'de, Memidik'in ölünün peşinde geçirdiği bir gün ve bir gece, vaka zamanıyla aktarılmıştır. Memidik, sabah olunca, Taşbaş'ın hayalini görür ve sonra da köylülerin yanına döner. 27. Bölüm'de, Kel Âşık ve köylülerin Memidik'i

konuşturmaları ve bunun sonrasında Memidik'in ve köylünün Ali'yi ziyaret etmesi, vaka zamanıyla anlatılmaktadır. Köylü tarlalarda olmadığına göre, olaylar akşam vakitlerinde geçiyor olmalıdır.

Ara Kesit: 28. Bölüm'de, Meryemce'nin köyde yalnız geçirdiği bir gün ve horozu yakalamak için uğraşması, vaka zamanıyla aktarılmıştır. Vurgun Ahmet'i uzaktan gören Meryemce, onu yanına çağırsa da Vurgun Ahmet ona gelmez. Bölüm, ikindi vakti sona ermektedir.

29. Bölüm'de, Taşbaş'ın başından geçenler, anlatma zamanıyla ve zamanda geriye doğru atlanarak anlatılmıştır. Taşbaş, sığındığı köyden, bahar gelince kaçmıştır. Pamuk zamanı gelince de kendi köylülerini görmek için Çukur'a iner. Vaka zamanıyla, Taşbaş'ın köylülerini bulması, kendi çadırına gitmesi ve uyuması aktarılır. Karısı da onu tanımayarak sabaha kadar başında bekler. 30. Bölüm'de, Ummuhan ve Hasan'ın başlarından geçenler ve köyün çocuklarının yaşlı kartalı yakalamaları, vaka zamanıyla aktarılmaktadır. Diğer yandan da köylünün Taşbaş'la ilgili düşünceleri ifade edilmektedir. 31. Bölüm'de, Taşbaş'tan Muhtar Sefer'in de haberi olmuştur. Taşbaş'ın gerçek evliyaya benzeyen sıradan bir insan olduğunu düşünen köylülerin ona hakaret etmeleri ve gelişen olaylar, vaka zamanıyla aktarılmıştır. Daha sonra yağmur başlar ve bu yağmur, evliya Taşbaş'a yorulur. 32. Bölüm'de, Fatmaca Karı'nın felçli kızını Taşbaş'a getirmesi ve Taşbaş'ın da kendi ermişliğine inanması, vaka zamanıyla aktarılmıştır. Taşbaş ve Hasan'ın konuşmaları da vaka zamanıyla aktarılır. Memidik ve Zeliha arasında geçenler, yine vaka zamanıyla aktarılmıştır. Gece olduğunda, türküsüne başlayan Kel Âşık, belirsiz bir süre boyunca türküyü söylemeye devam eder. Türkünün anlatımı, Memidik-Taşbaş görüşmeleriyle yer yer bölünmektedir. Vaka zamanı kullanılmış olsa da, Kel Âşık'ın kimliği nedeniyle hadise fantastiğe kaymakta, zaman ve mekân bağlantıları kesilmiş görünmektedir.

Ara Kesit: 33. Bölüm'de, Meryemce bir akşam vakti insansız bir hayatın ne denli imkânsız olduğunu düşünmektedir. Sabaha karşı uyuklar ve ertesi gün köyde yalnız hayatına devam eder. Horozu yakalar; ama onun kendisi için bir can yoldaşı olduğunu anlayarak, serbest bırakır. Hadiseler, vaka zamanıyla aktarılmıştır.

34. Bölüm'de, Memidik'in Sefer ve Şevket Bey'i arayan atlılarla yaşadıklarını anlatan bir gece, vaka zamanıyla aktarılmıştır. 35. Bölüm'de, Memidik ve köylülerin, bostandan karpuz çalmaları, vaka zamanıyla aktarılmaktadır. Yine vaka zamanıyla, Taşbaş'ın karpuz çalıp çalmamak arasında gidip gelmeleri ifade edilmektedir. Taşbaş'ın yakalanması ve Vicikvicik tarafından dövülüp, Sefer tarafından da aşağılanması vaka zamanıyla ifade edilmiştir. 36. Bölüm'de, Ali ve Taşbaş'ın konuşmaları, köyden bir çocuğun ölmesi ve ikindi vaktinde gömülmesi ve

Memidik'in Taşbaş'tan tavsiye istemesi vaka zamanıyla aktarılmaktadır. 37. Bölüm'de, Sefer'in köylüyle konuşma çabası, vaka zamanıyla aktarılır. Akşam olur, yatsı vaktinde bölüm biter. Sefer, Taşbaş'ın yeniden güç kazanmasından korkmaktadır. 38. Bölüm'ün açılışı, gün kavuşurken başlamakta ve Koca Halil'in bir gününü vaka zamanıyla anlatmaktadır. O gece pamuk çalarken yakalanan Halil, köylülere ifşa edilir ve sonunda köylüsüne teslim edilir.

Ara Kesit: 39. Bölüm'de, Meryemce'nin ormanda mantar toplarken, köye yaklaşan birini görmesi, gidip en güzel kıyafetlerini giymesi, horozu yakalaması ve Ömer'le buluşması vaka zamanıyla anlatılmaktadır.

40. Bölüm'de, Muttalip Bey'in tarlalara gelip köylüye ücretlerini dağıtması, vaka zamanıyla aktarılmıştır. Muttalip Bey, Taşbaş'la da alay eder. Akşam olunca, Kel Âşık türküsüne başlar. 41. Bölüm'de, Memidik'in iç çatışmasını yaşadığı bir gece ve Şevket Bey'in adamlarıyla karşılaştığı bir sabah vakti olanlar, vaka zamanıyla anlatılmaktadır.

6. Kesit: 42. Bölüm'de, köylüler yeni bir tarlaya geçip pamuk toplamaya devam ederler. Taşbaş da, Ceyhan Suyu'nun içine doğru yürümeye başlar. Vaka zamanı kullanılmıştır. 43. Bölüm'de, Muttalip Bey de dahil olmak üzere köylünün Taşbaş'ı araması, vaka zamanıyla aktarılmaktadır.

Ara Kesit: 44. Bölüm'de, Ömer'in, günlerdir Meryemce ile birlikte olduğu ifade edilmektedir. Olaylar bir gece vakti geçer ve Meryemce, Ömer'in evlenmek istediğini öğrenerek ona yardım edeceğini söyler. Meryemce yine uyuyunca, Ömer onu ertesi gün öldürmeye karar verir. Olaylar, vaka zamanıyla aktarılmıştır.

45. Bölüm'de, Taşbaş'ın naaşının bulunması ve onun için düzenlenen cenaze töreni, ardından da gömülmesi, vaka zamanıyla aktarılmıştır. Kel Âşık yine gece başladığı türküsünü gün doğarken bitirir. 46. Bölüm'de Memidik'in Sefer'i öldürmesi vaka zamanıyla aktarılır. Bu cinayet, köylüler pamuk toplarken tarlada işlendiğine göre, zaman gündüz vakitleri olmalıdır.

7. Kesit: 47. Bölüm'de, Memidik hapse atılmıştır, Zeliha onu birkaç defa ziyarete gelmiştir. Ali, kasabadan alışveriş yapmıştır ve bir an önce Meryemce'ye ulaşmaya çalışmaktadır. Eser, Koca Halil'in Memidik'i ziyaretiyle son bulur. Hadiseler, vaka zamanıyla işlenmiştir. Pamuk toplama işi bittiğine göre, eserin son bölümü, kışın ilk aylarına işaret ediyor olmalıdır.

Tema ve Zihniyet

Ölmez Otu'nda en belirgin tema özelliği, yalnızlıktır. Taşbaş, köylülerinin yanına döndüğünde yalnızdır. Memidik, intikamını almadan yanına kimseyi yaklaştırmadığı için yalnızdır. Muhtar Sefer, kimse onunla konuşmadığı için yalnızdır. Ali, annesini öldürdüğüne inanıldığı için yalnızdır. Koca Halil, onunla dişe diş dövüşen Meryemce'den ayrı kaldığı için yalnızdır. Ve son olarak Meryemce, bütün eser boyunca hem fiziksel hem de ruhsal bir yalnızlığın pençesinde yaşar. Bir önceki kitapta köylüsü ile konuşmaya tevbe eden Meryemce, bu ciltte yalnız kalınca, köylüsünü affetmiştir. Yine Meryemce, dünyanın tek gerçeğinin insan olduğunu da anlayacaktır:

> *"Zulmeder, kötülük eder, insanı aşağılar, hak yer, insanı öldürür, yalan söyler, tüm kötülükler ona mahsustur. Dünyaya gelmiş hiçbir yaratık insan kadar birbirine ve de dünyadaki öteki yaratıklara kötülük düşünemez ve de iyilik. Dünya yoktu, hiçbir şey yoktu, hava, su yoktu, boşluk bile yoktu, der Kel Âşık... Bütün evreni şavkıyla dolduran. El kadar ışık o kadar keskin bir ışıktı ki hiçbir göz ona bakamazdı, bakacak göz de yoktu ki, kör olurdu. İşte bu ışık insandı. İşte bu ışık insanlıktı. Her insanın içinde bu ışık yanar. İnsanoğlu bir tutam ışıktan halkolunmalıdır. Allah önce Âdem'i çamurdan insan suretinde yaptı, sonra içine bu ışığı soktu."*[607]

Ölmez Otu'nun asıl çatışmasının teması, Memidik'in Sefer'e karşı hissettiği intikam duygusudur. Memidik, bu duygunun açlığını tatmin etmediği sürece, kendini hiçbir şeye layık görmez. Sefer'in ölümü, onun yediği dayakları ve hissettiği aşağılanma duygusunu tedavi edecektir. Nitekim eserde Memidik Sefer'i öldürdükten sonra, bu karakterin hissettikleri ile ilgili hiçbir söz söylenmemiştir. Sefer'i öldürmesine kadar geçen sürede bir roman kahramanı olan Memidik, bu ölümle birlikte sıradanlaşır.

Yine Memidik'in çevresinde gelişen bir diğer tema özelliği, ölümdür. Memidik, Sefer'i öldürmeye çalışırken Şevket Bey'i öldürmüştür. Eser boyunca, Şevket Bey'in ölüsü ve Memidik arasında ruhsal bir bağ örülür. Memidik, yukarıda da ifade edildiği üzere, ölüyü kendinden bir parça olarak algılamaya da başlar. Memidik, Sefer'i öldürdükten sonra böyle bir bağ kurmuş mudur, bu bilinmemektedir. Ancak Şevket Bey'in haksız yere ölümü ile Memidik, bu ölüye karşı eser boyunca süren bir sorumluluk hissetmiştir.

Eserdeki zihniyet unsurları arasında ilk olarak dikkati çeken, âşıklık geleneğidir. Âşıklık geleneği, bir önceki eserde olduğu gibi, bu eserde de görülmektedir. Âşıklık geleneğinin eserdeki temsilcisi ise yine Kel Âşık'tır. Kel Âşık, bir tek kişi değildir. O, bütün bir âşıklık tarihini üzerinde taşımakta, kendinden önceki nesillerle arasında organik bir bağ kurmaktadır. *"Dedem Karacaoğlan'a merhaba"*[608], sözleriyle başladığı türküler, bu bağın bir

---

[607] Kemal, Y. Ölmez Otu. A.g.e., 260-261.
[608] Kemal, Y. Ölmez Otu. A.g.e., 103.

örneğidir. Köylülerin yaşadıkları ortamda önemli bir hadise olduğunda, Kel Âşık'ın bu olay karşısındaki tutumu çok önemli olmaktadır. Taşbaş'ın karpuz çalarken yakalanması, onun ermişliğini bir anda silerken, Kel Âşık'ın gelen yağmurun Taşbaş'ın yüzü suyu hürmetine geldiğini söylemesiyle, Taşbaş'ın ermişliği yeniden mühürlenmiş olur.

Ermişlik kültürü, bir önceki ciltte de karşımıza çıkmış bir zihniyet unsurudur. İncelenen eserde de ermişlik kültürüne ait inanışlar görülmektedir. Örneğin Meryemce köyde yalnız Taşbaş'ı bekliyorken, onun ermişliği üzerine düşünmektedir:

> *"Yarın değil, öbürsü gün Perşembe. Perşembe gecesi deri gecesidir. İyi kimseler, Kırklar, o gece dağ başlarında bir araya gelirler. Taşbaş da, ermiş olmaz olası, o Taşbaş da iyi kimse değil mi, o da bir dağ başında meşveret kurar ermiş yarenleriyle."*[609]

Dağın Öte Yüzü Üçlemesi, zihniyet unsurları bakımından, Yaşar Kemal'in diğer eserleri içinde farklı bir yere sahiptir. Bu üç eserde, köylüye bakışın, diğer eserlerden farklı olduğu göze çarpmakta, köylüler ve onların zihni yapıları sık sık eleştirilmektedir. Taşbaş köylünün alay konusu olunca, onu aşağılayanlardan biri olan Vicikvicik, köylülerin aslında ne kadar opürtinist bir kimliğe sahip olduklarına işaret etmektedir:

> *"Ben sana demedim miydi bu kış? Demedim mi ki bu köylü insana böyle yapar? İşine gelince başına taç eder geçirir, ermiş yapar, peygamber yapar, işi bitince de vurur götüne tekmeyi işte böyle rezil rüsvay yapar. Ermiş kardaşım, daha yeni başlıyor senin belan."*[610]

Metnin bir diğer tzihniyet özelliği ise, ermişlik kavramı ve bu bağlamda gelişen ermişlik vakası çerçevesinde gelişen, eski-yeni çatışmasıdır.

> *"Köylüler, bu fıkarayla neden konuşmazsınız? Ermiş mi yasak etti? Yahu köylüler, bu devirde hiç ermiş olur mu? Yahu köylüler, İncirlik hava alanından kalkıp üstümüzden geçip giden jetleri görmez misiniz? Yahu köylüler, insanoğlu uzaya gitti, şimdi hiç ermiş olur mu? Yahu köylüler..."*[611]

Muttalip Bey'in yukarıda alıntılanmış olan sözleri, eserde yaşanan eski-yeni çatışmasının bir ifadesi olmasının yanında, modernitenin arkayik kavramlara olan reddedici bakışını da özetlemektedir.

---

[609] Kemal, Y. Ölmez Otu. A.g.e., 158.
[610] Kemal, Y. Ölmez Otu. A.g.e., 276.
[611] Kemal, Y. Ölmez Otu. A.g.e., 300.

Kimsecik Üçlemesi

Eserin ayırıcı özelliği, Yaşar Kemal'in yaşam öyküsünden ilham alınarak kaleme alınmış olmasıdır. Bu şartlar altında, eserin bir *roman a clef* olarak sınıflandırılmasını doğru olacaktır. Tahsin Çulhaoğlu ise Kimsecik Üçlemesi'ni, Yaşar Kemal'in psikolojik derinliği ve özyaşam öyküsü ile bağlantısı açısından yazarın en yoğun eseri olarak değerlendirmektedir[612].

Ailenin Van'dan göçmeleri, bir türlü konacak yer bulamamaları, büyük ananın Ermeni'den kalan evleri istememesi, gerçekten yaşanmış olaylardır. Yaşar Kemal, Van'a yıllar sonra gazeteci olarak dönebilecektir[613]. Çocuk Mustafa, Yaşar Kemal'in küçüklüğüdür. Evlatlığı tarafından hançerlenerek öldürülen İsmail Ağa, Kemal'in babası Sadık Efendi'dir. Eserde adı Zero olarak geçen anne ise, Kemal'in annesi Nigâr Hanım'dır. Salman ise, aslında Yusuf [614] adındaki evlatlıktır. Yusuf'un bulunduğu yerde bırakılmaması için aileyi yüreklendiren büyük ana ise, Yaşar Kemal'in gerçek hayatında da hiç göremediği Hırde Hatun'dur. Hasan Ağa, yazarın gerçek hayattaki amcası ve annesinin ikinci eşi olan Tahir Ağa'dır. Kuş Memet ise yazarın çocukluk arkadaşı Memet'tir. Abbas Abbas Usta da yazarın çocukluğundan gelen gerçek bir figür, kendisiyle çok vakit geçirdiği bir ahşap ustası olan İbrahim Usta'dır. Arif Saim Bey (Ali Saip Ursavaş) de gerçek bir kişiliktir[615]. Ancak eser, Yaşar Kemal'in hayat hikâyesiyle birebir örtüşmemektedir. Gerçek hayatta yazarın annesi, eşi ölünce onun erkek kardeşiyle evlenmiştir. Eserdeki Zero ise İsmail Ağa öldükten sonra başka bir kişiyle evlenmemeye yemin etmiş (eserin ikinci cildinde) bir karakterdir.

Kemal ve ailesinin yaşadığı köyün adı, eserde geçmemektedir; ancak yazarın anılarından ve hayat hikâyesinden anlaşılacağı üzere bu köy, Hemite Köyü'dür. Köy, eski bir yerleşim değildir. Yörük Türkmenler'in zorla iskân edildikleri dönemde kurulmuş pek çok köyden biridir. Zorunlu iskân konusu, Yaşar Kemal'in bir diğer eseri olan Binboğalar Efsanesi'nde de ayrıntılarıyla işlenmiştir. Hemite ise, bu eserde de adı geçen Derviş Paşa'nın pek çok kıyım yaptığı dönemden kalma bir köydür[616].

Kimsecik Üçlemesi, aynı anda birçok tema özelliği etrafında şekillenmiş bir nehir seridir. Feridun Andaç, eserin tematik yapısına dair şu noktalara işaret etmektedir:

> *"Yağmurcuk Kuşu'nda toplumsal olaylar, göç serüveni, Çukurova'da süren yaşam mücadelesi ön planda anlatılanlardı. Bir de Salman'ın cinayete iteklenişini hazırlayan olaylar... Sonunda İsmail Ağa'yı öldürüşü... Kale Kapısı'nda ise işlenen bu*

---

[612] Çulhaoğlu, T. (2016). Yaşar Kemal's Yağmurcuk Kuşu [Salman The Solıtary]: A Famıly Saga and Trauma. AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:16, Yıl:16, Sayı: 1, 16: 243-272, 246.

[613] Kemal, Y. (2015). Nuhun Gemisi "Bu Diyar Baştanbaşa I". İstanbul: YKY, 26-47.

[614] Keskiner, A. (2013). Binbir Renk Binbir Çiçek "Yaşar Kemal'li Anılar". İstanbul: Doğan Kitap, 68.

[615] Çulhaoğlu, T. Yaşar Kemal's Yağmurcuk Kuşu [Salman The Solıtary]: A Family Saga and Trauma. A.g.e., 249.

[616] Keskiner, A. Binbir Renk Binbir Çiçek "Yaşar Kemal'li Anılar". A.g.e., 65.

cinayet sonrası yaşanan/yaratılan korkular... Bu korkuların kaynakları, yaptırdıkları... Kuşkusuz Kale Kapısı tümüyle bir korku romanı değil... Ama insanın belli bir mekânda, doğa-insan ilişkilerinde var olan yaşama biçiminde süregelen yaşayış düzenini altüst edebilecek, insanlığın ortak özelliği olan bu 'tem'in nasıl boyutlandığını, yaşamları nasıl tarumar ettiğini gösteriyor bir anlamda...

Çocuklar ve onların dünyası... Yağmurcuk Kuşu'yla başlıyor, Kale Kapısı'nda iyiden iyiye onların dünyaları veriliyor, Kanın Sesi'nde ise tümüyle çocuklardır romanın başlıca kişileri."[617]

Muharrem Kaya ise, eserdeki cinayet temasını, destanlarda sıklıkla görülen ve Freud'un da daha sonra Oedipus Kompleksi'ni açıklamakta kullanacağı babayı öldüren evlat temasına bağlamaktadır:

"Kimsecik Üçlemesi'nde destanlarda da görülen babasını öldüren oğul temi yer alır. Destanlarda töreye uymayan baba, oğul tarafından öldürülür. Bu bir anlamda fedakarlıktır; zira toplum değerleri için en sevilen kişi bile öldürülür. Mevcut en yakın otorite bile yok edilir. Toplum değerlerini zarara uğratan her kişi, hakanın babası bile olsa yok edilir. Bu üçlüde ise babasının sevgisini kendisinde yoğunlaştırmak isteyen bir üvey oğulun toplum adına, yiğitlik adına değil bencilliği ve korkuları yüzünden babasını öldürmesi söz konusu edilir."[618]

Üçleme, bu baba-oğul çatışmasını merkeze alan ikircikli bir aşk-nefret ilişkisini işlemektedir.

Yağmurcuk Kuşu

İlk baskısı 1980 yılında yapılan eser, Kimsecik Üçlemesi'nin ilk cildini oluşturmaktadır. Bu çalışmaya kaynak olan baskı, 1990 yılına ait olup, Toros Yayınevi bünyesinde yapılan dördüncü baskıdır[619].

Eser, yoğun olmayan bir olay örgüsüne sahiptir. Bunun yanında, Mustafa ve Salman'ın ruhsal çözümlemeleri ve Çukurova Bölgesi'nin mekân olarak incelenmesine ağırlık verilmiştir. Bu nedenle, eserin bir psikolojik yanı ağır basan ve gerçek yaşamdan beslenmiş özel bir roman türü olduğunu söylemek, yanlış olmayacaktır.

Yağmurcuk Kuşu'nun antogonisti olan Salman karakterinin, İsmail Ağa tarafından evlat edinilmeden önce yaşadığı ve sürekli hatırladığı çöl hatıraları, yazarın ailesinden dinlediği göç hikâyeleriyle özdeşleşmektedir.

---

[617] Andaç, F. Yaşar Kemal Sözün Büyücüsü. A.g.e., 203.
[618] Kaya, M. Türk Romanında Destan Etkisi. A.g.e., 235.
[619] Kemal, Y. (1990). Yağmurcuk Kuşu. İstanbul: Toros Yayınevi, 456.

Yapı Çözümlemesi

Olay Örgüsü - Okuma Birimleri

Yağmurcuk Kuşu, yukarıda da belirtildiği üzere, yoğun bir olay örgüsüne sahip olmamakla birlikte, psikolojik çözümlemelerin ağır bastığı bir eserdir. Olaylar Mustafa'nın etrafında dönse de, çocuğun bu olaylara olan katkı ve müdahalesi son derece sınırlıdır. Eser, Üçgen Arzu Modeli ile açıklanabilir bir yapıya sahip bulunmaktadır ve asıl eylem yoğunluğu karşı-özne olan Salman'ın üzerinde toplanmıştır. Metni, İsmail Ağa'nın arzu nesnesi olduğu ve küçük Mustafa ile Salman'ın bu arzu nesnesi üzerinden çatıştığı bir bütün şeklinde incelemek mümkündür. Metnin olay örgüsü, aşağıdaki gibi birimlere ayrılabilmektedir:

1. Kesit (Gündelik Dünya): 5-23. sayfalar boyunca işlenen 1.Bölüm'de, önce İsmail Ağa'nın koruması Salman'dan bahsedilir, daha sonra da sokakta oynayan çocukların oyunları ve aralarında geçenler hakkında bilgi verilir. Uçurumun dibinde Uzun Osman'ın ölüsü yatmaktadır. Naaşının başına üşüşen kuşları kovalamaya çalışan köylüler, Osman'ın kemiklerini ancak on gün sonra oradan alabileceklerdir. Çocuklar, Salman'ı olağanüstü bir figür gibi, mitolojik bir karakter gibi görmektedirler. Geçmişte Memik Ağa'nın evi basılmıştır; Zalımoğlu, ağayı dışarıya çağırmış, ağa çıkmayınca da konağı ateşe vermiştir. Konaktan her çıkan teker teker kurşunlanır, Memik Ağa dışarı çıkmaz. O konaktan bir yanık ağaç kalır; inanışa göre her gece kanar, dallarına baykuşlar konar, akbabalar tüner. Bu ağacın her gece kanadığını ilk gören çocuk, Mustafa'dır. Çocuklar yeni bir mit yaratmışlardır. Nereye gitseler onları izleyen Salman, kanayan ağacı kesecektir, onları da teker teker öldürecektir.

2. Kesit (Öznenin ve Karşı Öznenin Tanıtılması): 24-52. sayfalar arasında işlenen 2. Bölüm'de, Mustafa'nın psikolojik yapısıyla ilgili çözümlemeler, gerçek ve hayalin, rüya ve fantezinin iç içe geçtiği bir kurguyla anlatılmaktadır. Mustafa, babasının koruması Salman'dan ne kadar çekiniyorsa, onu o kadar da merak etmektedir. Salman, ahırdaki al tayı sürekli cinsel olarak istismar etmekte, Mustafa da Salman'a görünmemeye özen göstererek hep bu travmatik olayı izlemektedir. Bu olay, daha sonra onun bilinçaltının derinliklerinde Salman'la ilgili fantastik bir kâbusa dönüşecek, al tayla ilişkiye giren Salman'ın çılgına dönmüş halinin, babası İsmail Ağa'yı, ağanın soyundan gelen herkesi öldürdüğünü ve kendi peşine de düştüğünü gören Mustafa, bu kâbustan zorlukla uyanacaktır. Bu rüyanın Oedipal yorumu, ilerde karakter çözümlemesi kısmında ele alınmıştır.

Mustafa, babası İsmail Ağa'ya yürekten bağlıdır. Hatta artık büyümüş olmak, babasının omzuna oturamıyor olmak gibi rutin hayat değişimleri bile onu kederlendirmektedir. Bu arada İsmail Ağa ise, Salman'a yürekten güvenmekte, onu da oğlu yerine koymaktadır, nitekim Salman da kendisine baba demektedir. Mustafa, babasını çok sevmekle birlikte, bu durumdan rahatsızlık duymaz. Mustafa da dâhil olmak üzere, köydeki bütün çocukları saran

bir korku hali yavaş yavaş büyümektedir. Bir gün, oğlunun "korkmuyorum" diye bağırdığını duyan İsmail Ağa, oğlunun korkması için bir şey olmadığını söyler, Mustafa bunun sadece bir oyun olduğu konusunda ısrar etse de, bütün çocuklar aslında korkmaya devam etmektedirler. Bölümün sonunda Kuş Memet ve Mustafa karşılaşırlar ve birbirlerine korkmadıklarını söylerler.

53-106. sayfalar boyunca işlenen 3. Bölüm'de, zamanda geriye doğru atlama yapılarak, Mustafa'nın ailesinin Van'dan göç etmelerine neden olan olaylar ve göç hadisesi anlatılmıştır. Büyük, köklü ve okumuş aile, yazları yaylaya göçmekte; Kürt, Ermeni, Türkmen, hep bir arada dostluk içinde yaşamaktadır. Evlerine, Abdale Zeyniki gibi büyük âşıklar ve destancılar gelmekte, hayat olağanüstü bir uyum ve güzellikte akıp gitmektedir. Ancak Osmanlı'nın Sarıkamış yenilgisinden sonra bütün bu büyülü yaşam ortamı bozulmaya başlar. Diğer taraftan da İsmail Ağa'nın kardeşi Hüseyin Bey İstanbul'dan dönmüştür ve o da kişisel bir çöküşün pençesindedir. Her gün Van Gölü'nü görebildiği bir kayaya çıkıp oradan suya bakmakta, akşam eve dönmekte ve içine kapanık, suskun bir tavırla yaşamını sürdürmektedir. O, buhranlarıyla uğraşırken, Enver Paşa'nın bozulmuş Hamidiye alayı artıkları, artık çığrından çıkmış bir yağmacı sürüsüne dönmüş halde köyleri basmaya başlarlar. Özellikle Yezidiler, Alevîler ve Kürtler öldürülmektedir. Aile, Van'ı terk etmek zorunda kalır. Hüseyin Bey kendini Van Gölü'ne bırakır. Uzun bir yolculuğun sonunda, hemen her şeyini kaybetmiş olan aileyi bozkırda sakin bir yerde bırakan İsmail Bey, karısı Zero'nun kendisine yarı zorla verdiği altın kemeri alıp bir kasaba bulabilmek için şehirden ayrılır. Bu kemer, Zero'nun eşkıya olan abisinin (Eşkıya Mahiro olarak bilinen gerçek bir kişidir. Eserde, Yaşar Kemal dayısı Mahiro'nun adını orijinal haliyle kullanmıştır.) verdiği bir düğün hediyesidir. Paha biçilemezdir. Nihayetinde kemer Memik Ağa'ya satılır, parasıyla konaklanacak bir yer bulunur. Yolun büyük bir kısmını oğlunun sırtında geçirmiş olan büyük ana, konakladıkları evde geçirdiği ilk gecesinde, postunun üzerinde dua ederken hayata gözlerini yumar. Ölmeden önce, İsmail Ağa'ya bir vasiyette bulunmuştur: Ermeni'den kalma evlerden birini satın alması uygun değildir; çünkü yuvasından atılmış kuşun yuvası alınmamalıdır. İsmail Ağa, İskân Komisyonu Başkanı Arif Bey'le Ermeni'den kalma evleri satın almamak konusunda inatlaşınca, Arif Bey onu ve ailesini çorak ve uzak bir köye (Hemite) sürer.

107-164. sayfalar arasında ifade edilen 4. Bölüm'de, İsmail Ağa, ailesi ve ağayı bırakmayan Ömer'le ailesi köye yerleşip çadırlarını kurarlar. Bu iyi kalpli, ilginç insanlardan etkilenen köy halkı, onlara güzel bir ev yapar ve hediye eder. İsmail Ağa ve ailesi için yeni bir hayat başlamış olur. Ağanın, Ermeni'den kalma evi zinhar almadığı haberi, namazını aksatmaması, dünya iyisi bir insan olması, halkın hoşuna gitmiştir. Evlat edinilen Salman da büyümekte, babasına ve annesine yürekten bağlanmaktadır; özellikle babası İsmail Ağa'ya karşı olağanüstü bir bağ geliştirmiştir. Çukurova'nın sıcağı ve sıtması bir tek onu vurmaz. Bir zaman sonra ağa, yerinden yurdundan olan Kürtler'e, elinde avucundaki bütün parayı

dağıtınca, yokluğa düşerler ve İsmail Ağa ile kardeşi Hasan, bir zamanlar onu kapılarda karşılayan Memik Ağa'nın yanında kökçülük yapmaya başlarlar. Bu durum, İsmail Ağa dışında herkesin çok ağırına gitmektedir; ama o çalışmaktan gocunmaz. Ailenin iyiden iyiye dara düştüğü bir anda, Haşmet Bey İsmail Ağa'ya haber gönderir ve aralarında bir ortaklık kurulur. Bu noktadan itibaren İsmail Ağa'nın işleri düzene girer. Hatta Haşmet Bey'in bir Ermeni evini alıp onun üzerinde göstermesine de izin verir. Bir yandan da, bu evi kullanmamasına rağmen, annesinin vasiyetine karşı çıkmakta olduğunu hissederek vicdan azabı çekmektedir. Beraber kökçülük yaptığı Zalımoğlu Halil'i de unutmaz ve yanına almak ister; ancak Halil kesinlikle bunu kabul etmemiştir. Ağa, Halil'in neden kendisinden uzaklaştığını anlamaz; çünkü Halil, ağanın kardeşi Hasan'la görüşmeyi sürdürmektedir. Hasan ise namlı bir çoban olmuştur ve bir yandan da içinde Salman'a karşı büyüyen, nedenini anlamadığı öfkeyle boğuşmakta, ağasının bu oğlanı neden bu kadar sevdiğini ve kendi evladı yerine koyduğunu anlamamaktadır. Bir gün, Haşmet Bey vurularak öldürülür. İsmail Ağa, Haşmet Bey'in yanan konağının bir benzerini kendisi için yaptırır ve işlere devam eder. Bu işler, ticaret, kaçakçılık gibi işlerdir. Ticareti büyüdükçe iyiliği de büyümektedir. Köylüye yardım etmekten geri durmaz, tanımadığı insan yok gibidir. Bir gün, Van'da öldürülmekten zor bela kurtardığı Ermeni Onnik'ten bir doru at hediye gelir. Bir başka gün de, Arif Saim Bey konağı ziyaret eder ve Ağa ile dostlukları böylece başlamış olur. Arif Saim Bey karakteri, yine yazarın gerçek hayatından alınmış bir kişi olan Ali Saip Ursavaş Bey'in yeniden kurgulanmasıdır. Yazarın babasının yakın arkadaşı olan bu kişi, Kurtuluş Savaşı'nda Fransızlara karşı savaşan bir jandarma komutanıdır ve Büyük Millet Meclisi'nde de dört dönem milletvekilliği yapmıştır[620]. Arif Saim Bey, Ağa ile çalışmak istemekte, bir Ermeni konağını onun üzerine alınmış gösterip sahiplenme düşüncesindedir. Arif Saim Bey, çok nüfuslu bir milletvekilidir. Ağa ile ortaklığı, her ikisi için de büyük kazançlar doğurur. Arif Saim Bey, Ağa'yı o denli korumasına alır ki, Zero ve onu çocukları olmadığı için doktora bile götürür. Bu bölümün sonunda, İsmail Ağa ve karısı Zero'nun yıllardır bekledikleri ve bir türlü kavuşamadıkları çocuk da sahneye girer: Mustafa. Arif Saim Bey, çocuğa kurtarıcı cumhurbaşkanının adını verir[621]. Arif Saim Bey, İnce Memed Dörtlemesi'nde de karşımıza çıkan bir karakterdir.

3. Kesit (Özneler Arasındaki Çatışmanın Tanıtılması): 164-204. sayfalar boyunca işlenen 5. Bölüm'de, Mustafa'nın büyümesi anlatılmaktadır. O büyüdükçe, İsmail Ağa'nın ve ev ahalisinin çocuğa olan ilgisi de büyümektedir. Diğer yandan da Salman gözden düşmüştür. Kimse çocuğu fark etmemektedir. Salman, büyük bir ruhsal çöküntüye girerek dikkati üzerine çekmeye çalıştıkça herkes ondan daha da uzaklaşır. O da sevgili kekliğini kendinden uzaklaştırmaya çalışır; ama hayvan onu bırakmaz. Bir gün, İsmail Ağa'nın ve

---

[620] Keskiner, A. Binbir Renk Binbir Çiçek "Yaşar Kemal'li Anılar". A.g.e., 66.

[621] Aslında yazarın tam ismi, Mustafa Kemal'dir. Bu isim daha sonra değişe değişe Yaşar Kemal olmuştur. (Keskiner, A. Binbir Renk Binbir Çiçek "Yaşar Kemal'li Anılar". A.g.e., 66)

Mustafa'nın gözleri önünde çok sevdiği kekliğinin başını koparıp atar. Ağa da Mustafa da taş kesilmiştir. Salman ise bu eylemin ve etkisinin kendine verdiği güçlülük hissiyle büyülenmiş gibidir. Bu olaydan kısa bir süre sonra da Mustafa ile ilgilenmeye başlar. Artık her gün onu dışarıya çıkartmaktadır. Ancak Salman, aşırı uçlarda seyreden bir ruh halinin esiridir. Hiçbir şeyden korkmamaktadır, Mustafa'yı da korkmamaya zorlamaktadır. Çocuksa önüne koyulan yılanlardan, böceklerden, kenarlarında gezilen uçurumlardan ve Salman'dan ölesiye korkmaktadır. Salman'ın zoruyla onunla vakit geçirmeye devam eden Mustafa, bir gün bu tehlikeli oyunlara dayanamaz ve fenalaşır. Salman, çocuğa bir şey olduğu korkusuyla telaşlanır ve bu defa da çocuğu tehdit etmeye başlar. Mustafa, Salman'ın oyunları hakkında kimseye bir şey söylemez; ama Salman'ı bir daha yanına yaklaştırmaz. Salman'ın her iletişim çabasını, ona saldırıp çığlıklar atarak karşılamaya başlar. İsmail Ağa, Salman'ın Mustafa'ya kötü bir şey yaptığını anlar ve onun çocuğa yaklaşmasını yasaklar. Salman, bundan sonra kendi özel evreni içinde yaşayıp kimseye yanaşmayacaktır. Aynı bölüm içinde dört-beş yıllık bir atlama yapılır. Salman, artık delikanlı olmuştur. Babasında bir at ve bir filinta ister, bir süre sonra da kendini ispatlamak için köye musallat olan kartalları avlamak için izin ister ve bunu gerçekleştirir. Salman'ın bu hareketi, Dede Korkut Hikâyeleri'ndeki delikanlıların ad almak için yaptıkları yiğitlikleri anımsatmaktadır. Salman rüştünü ispatlayınca, babasının koruması olmak ister ve İsmail Ağa, bunu büyük bir gururla kabul eder. Bu olaydan bir-bir buçuk ay sonra, birinci bölümde bahsi geçen Uzun Osman olayına geri dönülerek metinde zamansal bir halka tamamlanır. Uzun Osman, nişanlı olan Hüsne'yi kaçırmış, kızın ırzına geçmeye çalışırken kız ölmüş, Osman da bunun üzerine kızın naaşına olmadık işkenceler yapmıştır. Bütün bunlara rağmen, jandarma bir nedenle onu serbest bırakmıştır. Hüsne'nin nişanlısı Duran askerden döner, Osman'ı öldürür ve uçuruma atar. Cesedinin oradan alınmasını da yasaklar. Çocukların ilk bölümde gördüğü, başında akbabalar ve kartallar dönen Uzun Osman, bu kişidir.

204-231. sayfalar boyunca işlenen 6. Bölüm'de, Mustafa ve arkadaşları yağmurcuk kuşlarını yakalamak için uğraşmaktadırlar. Yağmurcuk kuşları, bu yöreye özgü çok güzel kuşlardır. Bir taraftan da kendi aralarında tartışmaları sürmekteyken, Salman'ın kendilerine baktığını fark ederler. Çocuklar, Salman'ın kendilerini öldüreceğine o kadar inanmışlardır ki, ilk kimin öleceğine karar vermeye çalışarak da bir süre daha geçirirler. Yağmurcuk kuşu avı, bir sonuca ulaşmasa da günlerce sürer. Salman da bu süre boyunca hep uzaktan çocukları izler. Bir gün Salman, bir kafes dolusu yağmurcuk kuşunu Mustafa'ya vermek ister. Mustafa, geçmişten gelen öfkesiyle kafesi boşaltır ve bütün kuşları salar. İsmail Ağa, Mustafa'nın bu davranışı nedeniyle Salman'a karşı mahçup hissetse de artık yapabileceği bir şey yoktur. Salman ve Mustafa'nın arasındaki uçurum, gün geçtikçe büyümektedir. Salman da artık çocukları izlememektedir. Bu arada bütün çocuklar, Salman'ın al tay ile yaptıklarını bilmektedirler. Bu bilgi de onları korkutmaktadır. Salman'ın, İsmail Ağa'nın ilk hanımından olan oğlu olduğu dedikodusu, çocukların arasında yayılınca Mustafa, bunu hayret verici bir

şekilde mutlulukla karşılar. Salman, onun abisi ise ne onu ne de arkadaşlarını öldürmeyecektir. Çocuklar bir anda iki gruba ayrılır. Bir grup Salman'ı artık benimsemiştir, diğer grup ise hâlâ karşıdır. Kavga ederler, sonra çocuklara has bir zihnî yapıyla, yeterince kavga ettiklerini düşünüp dağılırlar. Ama Salman'ın onları öldüreceği fikri, Nuri gibi çocuklarda hâlâ yaşamaktadır.

Ara Kesit: 232-288. sayfalar arasında ifade edilen 8. Bölüm'de, Zalımoğlu Halil'in Çukurova macerası anlatılmaktadır. Ninesi, onun gitmesini istemez, İpekçe adlı yavuklusu ise, Halil'i bekleyeceğini söyler. Çukurova'ya gidenler ya hasta dönmektedirler ya da bir daha onlardan hiç haber alınamamaktadır. Halil, bütün olası tehlikelere rağmen Çukurova'ya gider. Bahardan temmuza kadar harmanda çalışan Halil ve arkadaşları, ağustostan ibareten de, çeltik tarlalarında bekçilik yaparlar. Harman yerinde çok başarılı olmuşlardır. Çeltikçilik ise zordur; tarlalara saldıran yaban domuzlarını avlarken sıcağın da bastırmasıyla durumları zorlaşmıştır. Çukurova, olanca gücüyle artık karşılarındadır ve Çukurova'nın sıtması ile şimdi tanışmışlardır. Halil'in arkadaşlarının çoğu geri döner, onların yerlerine yeni gelen çeltikçiler de kısa süre sonra yaban domuzu leşlerinin kokusuna, sıcağa ve sıtmaya dayanamayarak kaçarlar. Halil inatlaşır; ancak yaz sonunda o da Adana'ya giderek bir ağanın yanında çalışır. Portakal bahçeleri olan bu ağanın yanında bir buçuk yıl kalan Halil, İpekçe'yi almak ve hayatını refah içinde geçirmesine yetecek kadar parayı biriktirememiştir. Bir gün, Memik Ağa'nın yanında kökçülük yapmaya giden Dursun'la tanışır ve O da kökçülük yapmaya karar verir. İlk günlerde zorlansa da, kısa süre içerisinde iyi bir kökçü olan Halil, o yıl çok para kazanır. Yeterince parası olduğunu görünce, arkadaşı Köse Şahin'le bir yıl daha çalışıp daha çok para biriktirmeye karar verirler. Ancak Halil, Çukurova'nın sesleri arasına karışmış başka bir sesi duymaktadır; onu geri çağıran ses, gün geçtikçe daha yüksek sesle ortaya çıkmaktadır. İkinci senenin sonunda, artık köylerine döneceklerdir; ancak paralarını emanet ettikleri Memik Ağa, onları konuşturmadan, o yılın kazancını da ellerinden emanet alır. Ağaya karşı çıkamazlar ve bir yıl daha çalışmaya karar verirler. Her ikisi de fiziken bambaşka insanlar olmuşlardır. Bir yolcudan haber alan Halil, ninesinin sağlık haberini alır, İpekçe de hâlâ kendisini beklemektedir. Halil, zor durumda olan köylüsü Duranca'ya, cebindeki bütün parayı verir. Halil ve Köse Şahin, her sene gitmeye karar vermelerine rağmen, altı yıl ağanın yanında çalışmışlardır. Ağadan bu altı yıllık kazançlarını istediklerinde ise, ağa onlara çok masraf yaptığını, altı yıl yanında baktığını söyleyerek, kendisine borçları olduğunu ifade eder. Halil ve Köse, ağanın yanından ayrılırlar. Ağa, adamı Arap'a onları bulup öldürmesini söyler. Zalımoğlu Halil, büyük ihtimalle

Yaşar Kemal'in çocukluğunda tanıdığı ve ölümüne büyük üzüntü duyarak ardından ağıt yaktığı Zala'nın oğlu Halil olmalıdır.

4. Kesit (Özneler Arasındaki Çatışmanın Yoğunlaşması ve Öznenin Çatışmadan Uzaklaşma Çabası): 289-358. sayfalar arasında işlenen 8. Bölüm'de, yeniden köyde olup bitenlere dönülür. Salman'ın kartallarla olan savaşı başarıyla sonuçlanmıştır. Köylüler, artık korkmadan tavuk besleyebilmektedirler. İsmail Ağa'nın ısmarladığı fayton köye gelir, Mustafa on-on beş gün Süllü'nün idaresindeki faytona binerek köyü gezer. Mustafa, artık rüyalarında da Salman'ı görmektedir. Süllü'ye de Salman'dan korktuğunu söyler, Süllü çocuğu yatıştırır. Ancak rüyalar bitmez; Salman, her gece İsmail Ağa'yı bıçaklıyor, ölüsüne olmadık işkenceler yapıyordur. Mustafa, büyük bir ruhsal baskının pençesindedir. Bu korkuyu çok ender olarak insanlarla paylaşmaktadır; ama babasına hiçbir şey söylememektedir. İsmail Ağa'nın işleri iyice düzelmektedir. Köye her yerden hediyeler gelir, Mustafa artık bir varlık büyüsü içinde yaşayan, babası tarafından çok sevilen bir çocuktur. Arkadaşlarıyla kale boyunda oynarken, "korkmuyoruz" diye bağırmakta, her gün yeni oyunlar icat etmektedir. Bir yandan da Halil'in, Memik Ağa'yı neden öldürdüğünü anlamaya çalışmaktadırlar. Onnik'in hazine avcısı olduğu, İsmail Ağa'yla çalıştığı ve hazineler bulduğu hikâyeler, her gün konuşulmaktadır. Güya Salman'ın annesi bir hazine için öldürülmüştür. Salman da annesinin intikamını elbette almalıdır. Gerçekle hayal iç içe geçmiştir. Salman'ın yolda bulunup evlat edinilen bir çocuk olmasına kimse inanmaz. Bu kadar varlığın, bu değişik oğlanın hikâyesi mutlaka daha farklı olmalıdır. Olağanüstü olana inanç, İsmail Ağa'nın varlığı ve gücü arttıkça çoğalmaktadır. Artık ev ahalisi de hayalî bir yarı-gerçekliğin içinde, bu anlatılanlara inanmaya başlamıştır. Ermeni'den kalan ev, hazineler, Salman; hepsi bir düşün parçası olmuşlardır. Yaz geçer, hikâyeler büyür; kırkikindiler başlar, hikâyeler büyümeye devam eder. Salman'ın al tayla olan macerasını artık herkes bilmekte, bütün köy gizlenerek Salman'ın tayla olan aşkını izleyip çekilmektedir. Salman bir gün aniden ahıra gitmeyi keser. Köylü bu sefer de Salman'a acımaya başlar. Evlilik çağında bu çocuk başka ne yapabilir, diye düşünürler. Salman'ın bütün acılarının nedeni, Kürt İsmail dedikleri İsmail Ağa'dır. Ağa ile ilgili başka dedikodular da türer ve Arif Saim Bey'in gelip ağayı öldüreceği düşüncesi köyde hâkim olmaya başlar. Bir gün, ahırdaki atlar ve al tay satılır ve Salman çılgına dönerek bütün bir gece, bir tepeden köye kurşun sıkar. Artık herkes, anası öldürülmüş, sevdalısı satılmış Salman'ın, İsmail Ağa ve Mustafa'yı, hatta bütün ev halkını öldüreceğine yürekten inanmaktadır. Çocuklar, bu haberleri Mustafa'ya verdiklerinde, Mustafa ve Memet kaçmaya karar verirler. Tarcıların yanlarına kadar giderler. Geçmişte bir gün, Mustafa, babasıyla buralara gelmiştir. O zamanlar nasıl ağırlanmışsa şimdi de sanki kendisi de bir beymiş gibi karşılanır. Hacı Hasan adlı bir tarcıyla karşılaşırlar. Hacı Hasan ve adamları, Mustafa ve Memet'i ağırlar, bir yandan da çocukların evlerinden izinsiz gelmiş olma ihtimaline karşı kaygılanırlar. Ancak Mustafa, izinli oldukları yalanını söyleyerek onları oyalar. Zalımoğlu'nun, eşkıya olduktan sonra

Memik Ağa'nın peşine düşmesi konuşulur. Evin yanması, ağacın yanıp kanaması mevzuları yeniden metinde geçer. Bu yanık ve kanayan ağaç konusu, eserin leitmotifidir. Memik Ağa'nın oğlu Muslu, Zalımoğlu'ndan kaçmaktadır; ama Zalımoğlu'nun pes etmeye niyeti yoktur. Bu esnada köyde İsmail Ağa, Salman'ın bütün gece köye kurşun yağdırdığını öğrenmiş ve kendisine kızmıştır. Mustafa'yı sorduğunda da Zara'dan, çocuğun kayıp olduğunu öğrenir ve daha da öfkelenip telaşlanır. Salman'la konuşurken sakindir ve ilk defa Salman'dan korktuğunu fark etmiştir. Salman, babasına kesinlikle cevap vermez. Ağa da Salman'ın bütün silahlarını elinden alır, onu kendinin koruması olarak da istemediğini söyler ve onu öylece bırakır. Salman, evden çıkıp, kendini bilmez halde yürüye yürüye köyden uzaklaşır. Köylüler, silahları sökülmüş, küçücük kalmış Salman'dan artık korkmamaktadırlar. Bu arada, köyün bütün çocukları kayıptır. Ne kadar arasalar da onları bulamazlar. Bir süre sonra, Mustafa ve Memet dışındaki bütün çocuklar evlerine geri dönerler. Ama bu sürede nerede kaldıklarını, nasıl saklandıklarını kesinlikle söylemezler. Çocukların kaybolma ve yeniden ortaya çıkma hikâyeleri de masalsı bir anlam kazanmaya başlar. Onları peri padişahı bir süre saklayıp korumuş, sonra geri yollamıştır. Padişaha söz verdikleri için de gittikleri yeri söylememektedirler. Bu evrende, akıl yoluyla açıklanamayan olaylar, mutlaka mistik yollarla açıklanmakta, böylece de insanlar, bir nebze olsa da rahatlamaktadırlar. Mustafa ve Memet'in kayıp olduğu haberi, Arif Saim Bey'in kulağına kadar gitmiş, o da jandarmayı ayaklandırmıştır. Bir gün, çocuklar Hacı Hasan ve Dursun tarafından geri getirilir. Çok sevinen Ağa, Salman'a silahlarını geri verip onu yine koruma olarak almak istese de Salman bunu istemez.

Ara Kesit: 359-384. sayfalar arasında işlenen 9. Bölüm, Zalımoğlu Halil ve Köse Şahin, İsmail Ağa'yı ziyaretleriyle başlar. Halil ve Memik Ağa arasında olup bitenler, bilinmektedir. Halil, o gece Ağa'ya geldiklerini kimsenin öğrenmemesini rica eder. İsmail Ağa da Halil'in inadından vazgeçmesini ister ve ona yeni çiftliğin başına geçmesini önerir. Halil kabul etmez; ama Ağa'dan bir miktar borç alır. Oradan ayrılırlar, kasabaya gider yemek yerler, oradan ayrıldıktan sonra bir Türkmen obasında konaklarlar ve son olarak Halil'in köyüne ve evine varırlar. Halil ve Şahin, yaşadıkları olaylardan ve ağır işçilikten tanınmaz hale gelmişlerdir. Halil, kendini tanıtmadan, kendisinin bir arkadaşı gibi eve girer, ailesine aldığı hediyeleri verir. Neden sonra annesi onu tanır. İpekçe de eve gelir ve önce Halil'i tanıyamaz. Sonra birlikte evden çıkarlar. İpekçe, Halil'in macerasını öğrenince ona hak verir. Halil'e gidip Memik Ağa ile olan işini bitirmesini söyler. Halil ikircikli kalınca, "şimdi evlendik işte" diyerek onunla birlikte olur, sonra da artık Halil'in eşi gibi onların evinde kalır. Halil ve Şahin, ertesi gün kasabaya filinta almaya giderler. Eşkıyalar gibi giyinirler, bir gece vakti Salih Ağa'nın evini basıp ondan haraç alırlar. Ardından Memik Ağa'nın evine gidip paralarını isterler. Ağa parayı vermeyince de konağı ateşe verirler. Ağa'nın onların peşine taktığı Arap'ı da kurşunlayarak öldürürler. Onun da bir kaçış macerası vardır. Peşinde olanlardan kurtulmak için bu köye sığınmıştır; çünkü bir falcı kadın tam da Memik Ağa'nın

evini tarif ederek oraya sığınmasını söylemiştir. Nihayetinde, Ağa'nın oğlu Muslu dışında herkes öldürülür. Şahin, ona kıyamamıştır. İsmail Ağa'dan aldıkları borcu geri ödemeyi başka bir zamana bırakırlar. Ama bütün bu olanlar, yeni bir hikâyeyi doğurur. İsmail Ağa, güya Halil'e para verip Memik Ağa'yı öldürtmüştür; çünkü Memik Ağa'nın hazinelerine sahip olmayı arzulamaktadır.

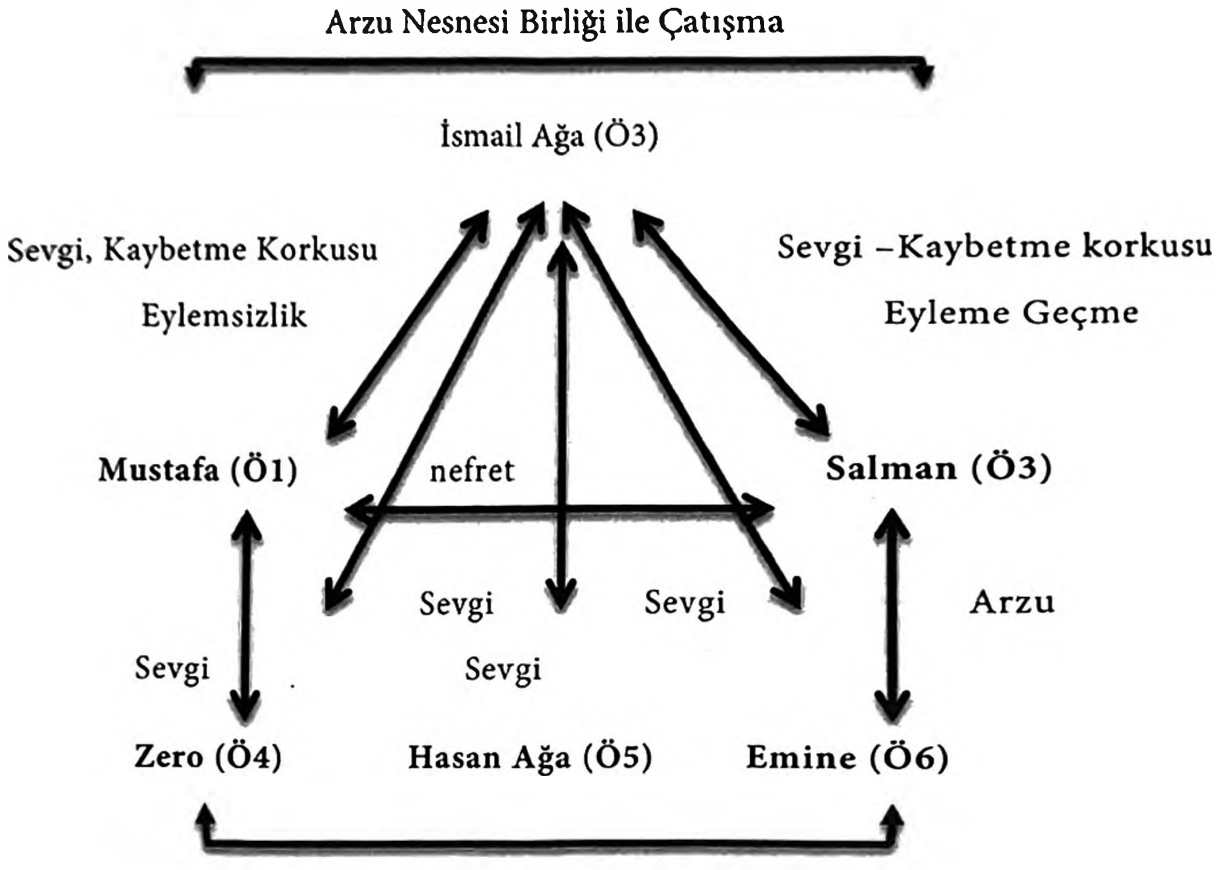
5. Kesit (Karşı Öznenin Harekete Geçmesi ve Çatışmanın Sonlanması): 385-456. sayfalar boyunca işlenen 10. Bölüm'de, öncelikle Salman'ın evden ayrılıp köylülerin evlerinde kaldığı zamanlarda olanlar ifade edilmektedir. Köylü, İsmail Ağa, Salman ve Salman'ın annesi ile ilgili olur olmaz hikâyeler anlatmaktadır. Salman, bir süre sonra kendisi de bu hikâyelere yenilerini eklemeye başlar. Özellikle Cennet Karı, her gece Salman'ın annesini rüyasında gördüğünü anlatmaktadır. Salman'ın annesi intikam istemektedir. Ağa, aslında Salman'ı çöllerde yalnız bırakan, hatta onu öldürmeye çalışan öz babadır. Salman, tıpkı Yılanı Öldürseler'de Hasan'ın psikolojisinin gelişiminde görülen toplumsal histeri ve baskının kollarına düşmüştür. Bu arada, göçlerden, savaşlardan, ölümlerden kaçan çocuklardan oluşan çeteler Çukurova'yı sarar. Bu çocuklar da William Golding'in Sineklerin Tanrısı[622] adlı eserindeki çocuklar gibi kendilerine yeni kanunlar koymuş, yemek için her şeyi yapabilecek kadar ilkelliğe geri dönmüş çocuklardır. Salman, bu çetelerden birinin başına geçer; ama ara sıra eve uğramaya devam eder. Bölümün ilerleyen sayfalarında, zamanda geriye doğru atlama yapılarak, Salman'ın gerçek macerası ortaya çıkarılmıştır. Salman, annesini ve babasını aslında hayal meyal da olsa hatırlamaktadır. Bir Yezidi obasının çocuğudur. Üstlerine gelen kılıçları, gördüğü ölümleri, kesik kafaları, her şeyi hatırlamaktadır. Sonra çölde yalnız başına yaşamaya, kurtulmaya çalışmış, köpek sürülerinden kaçmaktan, sıcaktan ve susuzluktan bitap düşmüştür. Köpeklerin, bir cereni parçalayıp yemeleri sahnesi hâlâ çok canlı bir şekilde zihnindedir. Bu cerenin yavrularını da kartallar yemiştir. Bir süre, ona alışan köpeklerle çölü dolaşır. Başına olmadık şeyler gelir. Babasına, kendisinin "feleğin çemberinden kaç kere geçtiğin"i anlatmak istese de anlatamaz. Kimse onun aslında ne güçlü olduğunu bilmemektedir. Anasının, Dal Emine'ye benzediğini söylerler, o da inanmayı tercih eder. Cennet Karı, annesinin adının Zeynep olduğunu söyler, Salman buna da inanmak ister. Zeynep'i çok kıskanan Ağa, güya onu zincire vurdurmuştur, bir Arap şeyhi Zeynep'e sevdalanmış ve onu satın almak istemiştir ve bunun gibi hikâyelerle gerçek, artık birbirinden ayrılamayacak kadar iç içe girmiştir. Salman bir akşam, Emine'ye gider. Ağa'ya sevdalı olan bu kadın, Salman'la birlikte olur. Yiyip içerek, eğlenerek ve birlikte olarak bir hafta geçirirler. Salman, bu bir haftanın sonunda, babasının kendisini merak ettiğini ve çiftliğe gitmesi gerektiğini söyleyerek, Emine'nin yanından ayrılır. Çiftlikte onu, Müslüm Ağa karşılar ve kendisini bey gibi ağırlar. Salman, burada bir süre deli gibi çalışır. Bir ağanın oğlunun bu kadar çalışmasını kimse anlayamaz. Bir gün de, konaktan atının ve

[622] Golding, W. (2016). Sineklerin Tanrısı. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

silahlarının getirilmesini ister. Burada geçirdiği zaman süresince, o da babası gibi namaz kılmaya başlar. Çiftliğe gelen Arif Saim Bey, Salman'ı görmek ister ve bir süre Arif Saim Bey'le kalır. Bu sürede ne olduğu bilinmemektedir. Sadece dedikoduların arttığı ve Salman'ın geri döndüğünde çok düşünceli olduğu ifade edilmektedir. Bir gece daha Dal Emine'nin yanında kalır. Bir yandan da babasına sevdalanmış bir kızın koynuna girmekten utanmaktadır. Bu arada köyde de, yeni bir dedikodu türemiştir: Emine'nin koynuna bir gece Ağa, bir gece Salman girmektedir. Bunlar zaten güneşe tapan Yezidilerdir. Emine, Salman'ın öz anasıdır. Ağa, onları mutlaka öldürecektir. Gerçek, artık tamamen şekil değiştirmiş; dedikodu kendine yeni bir gerçeklik yaratmıştır. Salman, on gün kadar daha Emine'de kalır. Bu esnada köylülerle de durmadan konuşur. Bir gün, Müslüm'e giderek köyde duyduklarını anlatır. Çöllerden gelenler vardır, hepsini öldüreceklerdir. Ağa'yı öldüreceklerdir. Salman, artık gerçekle olan bütün bağını koparmıştır. Müslüm Ağa, geldiği iddia edilen herkesi öldürdüğünü, soylarını kuruttuğunu söylese de ona inanmaz. Müslüm Ağa, ayrıca şuna da inanmaktadır: Ağa'nın kılına zarar gelse, o, onlardan intikam alacaktır. Ağa'ya yürekten bağlıdır. Salman da babasını çok özlemiştir. Babasının öldürüleceğine olan inancı onu bir hayalet gibi takip etmeye, boğmaya başlar. Salman, konağa gider, babasının öldürüleceğinden deli gibi korkmaktadır. Babası, namaz saatini beklemekte, tespih çekmektedir. Birbirlerini gördüklerinde Ağa gülümser, Salman ise bıçağını çekip ağayı göğsünden bıçaklayarak öldürür.

Metnin Temel Çatışmalar Şeması

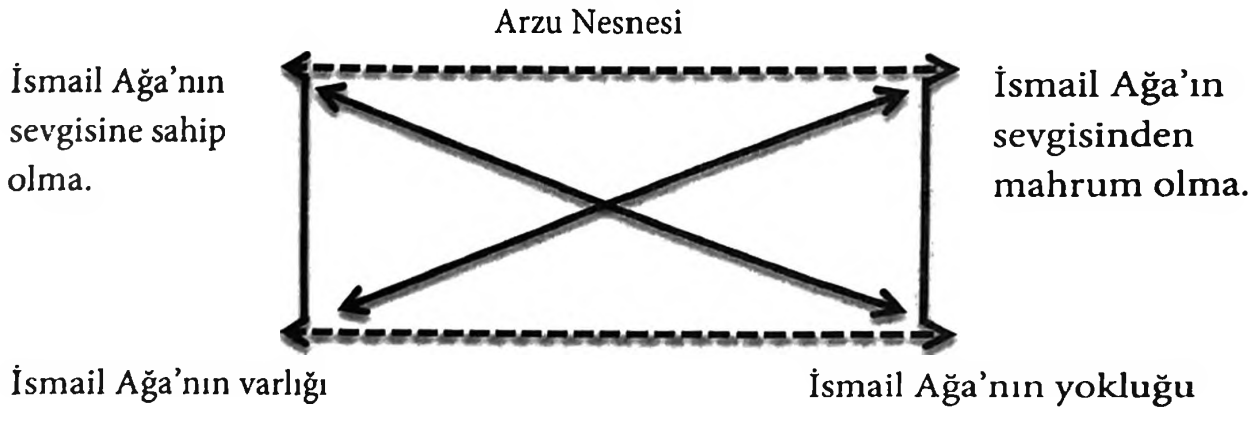
Eser, yukarıda da belirtildiği gibi yoğun bir kurgusu olmayan ve temel çatışması üçgen arzu modeli ile incelenebilecek bir metindir. İsmail Ağa'nın sevgisini Mustafa ile paylaşamayan Salman, çatışmaların ortaya çıkmasına neden olan karşı öznedir. Mustafa ise, metnin öznesidir. Bir diğer üçgen arzu modeli çatışması ise İsmail Ağa, Zero ve Emine arasındadır. Bu çatışmanın arzu nesnesi de İsmail Ağa'dır.

Metnin temel anlatı izlencesinin dört evresi, şu şekilde incelenebilmektedir:

Sözleşme	Edinç	Edim	Tanıma ve Yaptırım
İsmailAğa'nın sevgisinin paylaşılamaması	Mustafa ve Salman'ın anlaşma gerekliliği	Mustafa ve Salman'ın anlaşmaya kapalı olmaları	Arzu nesnesinin (İsmail Ağa) kaybı

Yağmurcuk Kuşu'nun Greimas'ın Göstergebilimsel Dörtgeni'ne göre incelenmesi:

Metinde çok kısa bir ifade bulmasına rağmen, Emine karakteri ve içinde bulunduğu çatışma, Salman'ın eylem sürecine geçmesi açısından önem taşımaktadır. Bu nedenle, Emine'nin içinde bulunduğu çatışmanın da incelemeye dâhil olması gerekmektedir. Salman ve Mustafa çatışması, metnin ana çatışmasıdır. Bu iki karakter, metin boyunca gerçek bir çatışma eylemine ender olarak girerler. Aralarındaki çatışma, daha çok psikolojik boyutlardadır. Ancak metnin sonunda İsmail Ağa'nın Salman tarafından öldürülmesiyle, Mustafa-Salman çatışması fiziki boyut kazanmış olur. Bunun dışında, Yaşar Kemal'in diğer eserlerine görülen ağa-köylü çatışması gibi sahneler, uzak karakterlerin etrafında ve silik olaylar olarak ifade edilmiştir. Eser, bireysel çatışmaların öne çıktığı, bireyselleşme çabasının anlatıldığı psikolojik bir büyüme romanıdır.

Şahıs Kadrosu - Kişilerin Oluşumları ve Özellikleri

İncelenen metin, kalabalık bir şahıs kadrosuna sahip gibi görünse de, karakter olarak incelenebilecek kişi sayısı açısından sade bir metindir. Temel çatışma, yukarıda da belirtildiği gibi, üçgen arzu modeli esasına dayanmakta olup, ana karakterler de üç kişiyle sınırlıdır. Bu ana karakterler dışında ikinci derecede önem sahibi olan kişi sayısı da, Yaşar Kemal'in diğer eserlerindeki şahıs kadrolarına göre kısıtlı sayılabilmektedir. Eserdeki önemli kişileri aşağıdaki gibi incelenebilmektedir:

Birinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler: Mustafa (Ö1), Salman (Ö2), İsmail Ağa (Ö3).

İkinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler: Zero (Ö4), Zalımoğlu Halil (Ö5), Dal Emine (Ö6).

Uzak Kişiler: Büyük Ana, Memik Ağa, Müslüm Ağa.

Birinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler

Saflığı ve Sağlıklı Sevgiyi Temsil Eden Mustafa: Mustafa, metnin üç ana karakterinden biridir. O daha dünyaya gelmeden, ailesi onu özlemle beklemiştir. Kendisine, "kurtarıcı cumhurbaşkanının adı" verilen Mustafa, İsmail Ağa'nın kendi kanından olan yegâne çocuğudur. Annesi Zero, olağanüstü şefkatli ve iyi bir annedir. Mustafa'nın, anne ve babasıyla olan ilişkisi, ideal çocuk-ebeveyn ilişkisi olarak işlenmektedir. Ancak Mustafa, çocukluğundan beri önünü alamadığı bir korkunun pençesindedir. Babasının evlatlığı Salman'dan ölümüne korkmakta, Salman'ın kendisini, arkadaşlarını ve babasını öldüreceği düşüncesini kafasından atamamaktadır. Bu düşüncelerin yeşermesine neden olan etkenlerden biri, Salman'ın tuhaf davranışları ve onu diğer insanlardan ayıran kişiliğidir. Ancak bir diğer etken de küçük Mustafa'nın içgüdüsel, hatta mistik nedenlerle, başlarına gelecek felaketten kaygı duymasıdır. Bu içgüdüsel nedenleri rasyonel nedenlerle açıklamak, oldukça güçtür; ancak yazar Yaşar Kemal'in, babasının ölümünü yeniden kaleme alırken, kendi küçüklüğünü bu şekilde gördüğünü, reel dünyada müdahale edemediği bu felaketi roman dünyasında önlemeye çalıştığını söyleyebiliriz. Yazar, romanın evreninde de babasını

temsil eden İsmail Ağa'yı öldürse de aynı evrende kendisini temsil eden çocuk Mustafa'yı bir nebze olsa bu gerçekten uzaklaştırmaya çalışmaktadır.

Yazar, Mustafa'nın kişiliğinde kendi çaresizliğini de ifade etmektedir. Mustafa belki birkaç yaş daha büyük olsa veya korkularına neden olan olayları ve içgüdüleri büyüklere açıklayabilse, babası İsmail Ağa ölmeyecektir. Mustafa'nın çocukluğunun büyük kısmı korkarak geçer. Arkadaşı olan diğer çocuklar da Salman'dan korkmaktadırlar. Arada eğlense de sürekli onları izleyen Salman, başlarında asılı bir sarkaç gibi durmaktadır:

> *"Mustafa tan yerinin alaca aydınlığında delirmişçesine oradan oraya koşuyor, takla atıyor, bağırıyor, türküler mırıldanıyor, kendi kendine pıslanpatır oynuyor, gidip bir kayanın yarığına saklanıyor, sonra gene kendisi araya araya kayanın yarığında kendisini buluyor, gözleri Salmana ilişince de eli ayağı çözülüyor, iğne sokulmuş balon gibi sevinci sönüveriyor: 'Korkmuyorum,' diye bağırıyordu var sesiyle."*[623]

Tahsin Çulhaoğlu, Mustafa karakterinin iç çatışmasının nedenlerinin sadece Salman-Mustafa çatışmasından ibaret olmadığına ve Mustafa'nın aynı zamanda bir aile travmasını da taşıdığına işaret etmektedir:

> *"İsmail Ağa ve evlatlık oğlu Salman dahil olmak üzere onun bütün ailesi, I. Dünya Savaşı'nın korkunç travmasını deneyimlemişlerdir ve Yaşar Kemal, bu karakterlerin tümünü aynı travmayı taşımaya devam eden kişiler olarak kurgulamıştır. Mustafa ise, her ne kadar savaştan sonra doğmuş olsa da Salman tarafından doğrudan travmatize edilmektedir. Dolaylı olarak da Salman'ı bu ruh haline sokan, İsmail Ağa ve ailesini yaralayan ve bütün Türk milletini perişan eden savaşın, hâlâ devam eden travmasını yaşamaktadır."*[624]

Mustafa her ne kadar korkmadığını söylese de metin boyunca korkmaktadır. Nitekim Fethi Naci de eseri korkunun romanı olarak tanımladığı, yukarıda belirtilmiştir. Mustafa'nın psikolojisini başka bir açıdan okunursa, ortaya farklı bir gerçeklik daha çıkar: Yazar, Mustafa'nın kişiliğinde kendisini babasının ölümünden sorumlu tutmaktadır. Salman karakterinin bütünüyle kötü olmamasının nedeni budur. Salman çok sevilen bir çocukken ortaya Mustafa'nın çıkmasıyla, sevgi yön değiştirmiştir. Yazar, bir yandan da bu suçluluktan kurtulmaya çalışır. Mustafa'nın Salman'dan kaçması, hep saklanması; Salman'ı suça iten nedeni yani kendini ortadan kaldırmaya çalışmaktır.

Bir Arzu Nesnesi Olarak İsmail Ağa: İsmail Ağa, eserde her açıdan ideal bir insan olarak anlatılmaktadır. Onun bu durumu, karakterin zaman zaman tipe kayan bir özelliğe bürünmesine yol açsa da, metinde zaman zaman iniş çıkışlı bir ruh hali göstermesiyle

---

[623] Kemal, Y. Yağmurcuk Kuşu. A.g.e., 49-50.

[624] Çulhaoğlu, T. (2013). Psychological and Autobiographical Depth In Yaşar Kemal's Novels. Yayınlanmamış doktora tezi. İstanbul: Fatih Üniversitesi, 102.

birlikte genel anlamıyla tip özelliklerinden uzaklaşır. Mükemmel bir baba olarak karakterize edilen Ağa, evlatlık olarak aldığı ve ölümden kurtardığı Salman'a karşı da yıllar sonra kavuştuğu öz oğlu Mustafa'ya karşı da son derece şefkatli yaklaşmaktadır. Ancak Mustafa'nın doğumu ile Salman, ikinci plana itilmiştir. İsmail Ağa'nın sevgisinin büyük bölümü Mustafa'ya yönelince, Salman kendini birdenbire yapayalnız bulur. Ağa, Salman'ın Mustafa'yı korkuttuğunu anladığında, sadece çocukların birbirlerine yaklaşmalarını yasaklar. Salman'a karşı sergilediği en sert tepki, delikanlının köyü kurşunladığını öğrendiği zamandır. Ağa, bütün bir gece köyü kurşunlayan Salman'la konuşurken, öfkelense de ona yine evladı gibi davranmakta, "oğlum" demektedir. Yine de, sakin bir ifadeyle de olsa Salman'ı kınar ve Mustafa'ya bir şey olursa daha da kızacağını imâ eder:

> *"Şu senin elindeki tüfekle üç yıl kim senin kadar kurşun yaksaydı, değil kartalı sineği bile indirirdi havadan. Eline bir tüfek geçince kendini Hazreti Ali sandın herhalde yavrucuğum. O tüfeği eline kim geçirseydi, arkasında da böyle bir babası olsaydı, değil bir küçücük köyü kurşunlamak, gider de koskocaman Adanayı basardı. Tüfek yiğitliğini, kurşun yiğitliğini bizim memlekette yiğitlikten saymazlar."*[625]*. İsmail Ağa, Salman'ı affettiğinde, Salman kendisinden uzak durur. Bunun üzerine Ağa, çok üzülür: "Ben bu çocuğun kırılmış gönlünü, yıkılmış tuz buz olmuş sırça köşkünü, yüreğini nasıl yeniden yaparım ki."*[626]

İsmail Ağa, Van'dan göç etmek zorunda kalan bir ailenin üyesidir. Varlıklı aile, kaçarken hemen her şeylerini kaybeder. Ancak İsmail Ağa hem çok çalışkan ve dürüst hem de çok sevilen bir kişi olduğu için, sıkıntılı zamanları bir şekilde geride bırakır ve ailesi için yeniden bir varlıklı hayat kurar. Annesinin ölüm döşeğinde ona verdiği öğütleri de hep tutar: Ermeni'den kalan evde oturmamak ve çocuğu olmasa da karısını bırakıp başka bir kadını nikâhına almamak.

İsmail Ağa'nın işlerini düzene koyup refah içinde yaşamaya başlaması, bir süre sonra köylüyü rahatsız etmeye başlar. Onun, Salman'ın annesini başka erkeklere sattığı hikâyesi, bir hazinenin yerini bulmak için kadını öldürdüğü hikâyelere karışır. İsmail Ağa'nın bütün geçmişi, bir noktadan sonra hayâlî bir dedikodu, bir yalan haline gelir. Çok sevilen Ağa, birden gözden düşmüş gibidir:

> *"Ne var ki bu Kürt İsmailde? Kürt İsmail bir Kürt çobanı. Geldi de Çukurovaya adam oldu. Geldi de Çukurovaya, yiyecek bir lokma ekmeği yokken, çiftliklere kondu, padişah faytonlarına bindi... Tarlalarında tüm Toros köylüleri ırgat. Batoslar, traktörler, otomobiller, kötenler, orak makinaları harıl harıl işliyor. İşliyor kardeş işliyor. Dal Emine de sevdasından ölüyor. Koca bir Türkmen Beyinin kızı. Soylu..."*[627]

---

[625] Kemal, Y. Yağmurcuk Kuşu. A.g.e., 343.
[626] Kemal, Y. Yağmurcuk Kuşu. A.g.e., 358.
[627] Kemal, Y. Yağmurcuk Kuşu. A.g.e., 313.

Ağa, bir namaz vakti evlatlığı Salman tarafından kalbinden bıçaklanarak öldürülecektir. Yazarın babası da tam olarak bu şekilde; ama bir camide ve oğlunun hemen yanında, evlatlığı tarafından kalbinden bıçaklanarak öldürülmüş, hatta bu olay yazarın uzun süre kekeme kalmasına neden olmuştur.

Patolojik Sevgiyi ve İkircikli Bir Kötülüğü Temsil Eden Salman: Salman, her ne kadar kötülüğü temsil eden karşı-özne olsa da, aslında iyilik ve kötülük arasında gidip gelen bir ruh halinin, belki de bir duygu-durum bozukluğunun pençesindedir. Çocukluğunda geçirdiği büyük travmalar, İsmail Ağa'nın kendisini kurtarıp evlat edinmesiyle, bir nebze iyileşmiş, Salman yıllarca ailenin kıymetli oğlu olarak yaşamıştır. Onu kurtaran ve evlat edinen babasının sevgisinin büyük kısmı Mustafa'ya yönlenince Salman, büyük bir buhranın pençesine düşer. Böylece uykuda olan şiddetli travma, Salman'ı esir etmeye başlar. Hayatını tüfeğiyle, atıyla ve cinsel olarak istismar ettiği al tayla geçirmeye başlamıştır. Aslında İsmail Ağa, ondan hiçbir şeyi esirgememektedir; ama o yine de Mustafa'dan sonra ikinci plana atıldığını düşünmektedir:

> *"Gündüzleri uyumadığı zaman Salman hiç başka iş görmeden boyuna tüfeğiyle uğraşır, kundağı, namluyu, fişekleri, fişekleri bile tuhaf, kokulu bir sürü yağlarla yağlar, siler, parlatır, güneşe koyar, karşısına geçip hayranlıkla yemeyi içmeyi unutup dalardı. İşte o zamanlar, bir düşte, uykuda, uyurgezerlikte gibi, büyülenmiş bir gülümseme, mutluluk onun yüzünde dolaşır, ardından da yitip giderdi. Sonra tüfeğini, fişeklerini güneşten alır, gene siler yağlar, gene güneşe çıkarır, konağın kapısının karşısındaki kaktüs ağılına dayardı. (...) Salman, eksiksiz silme fişek dolu altı tane de fişeklik bağlıyordu, sırma işleme. Fişekliklerin ikisini sağ omzundan, ikisini sol omzundan atıyor, ikisini de beline sarıyordu. Kimisinde de ta boğazına kadar kendisini fişekliklerle donatıyordu. Boynuna asılı kocaman dürbünü tam göğsünün ortasına geliyor, bel kemerine takılı sapları gümüş savatlı çifte uzun birbirinin aynısı Çerkes hançerleri kalçalarını döğüyordu. Nagant tabancası, sapı altın kakma fildişiydi, üstüne paha biçilmez deniyordu her yerde, çıplak olarak sağ kasığının üstüne sokuluydu ve her zaman Salmanın eli hiç olmazsa tabancasının sapına dokunuyordu. Yirmisinde gösteren Salman, dişleri çok görünmezdi ya, göründüğünde de sütbeyaz ağzında bir sıra düzgün parlardı. Yaşı belli olmayan kişilerdendi. Belki on yedisinde, belki yirmi yedisinde, otuzundaydı. Kasketini kulaklarına kadar indiriyordu yaz kış. Düşük kırmızı bıyıkları çenesinden aşağı iniyordu, mısır püskülü gibi."*[628]

Salman, kimsenin anlamadığı tuhaf bir insandır. Çocuklar ondan ölesiye korkar. O da bu korkuyu fark etse de çocukları rahatlatacak bir şey yapmaz. Küçüklüğünde geçirdiği

[628] Kemal, Y. Yağmurcuk Kuşu. A.g.e., 6.

büyük travmalar ve bunun ardından karşılaştığı olağanüstü şefkatle sevgi, Salman'ın üzerinde farklı etkiler bırakmıştır. Çok öfkeli, çok yalnız, çok korkusuz olan Salman, babası İsmail Ağa'ya karşı neredeyse hastalıklı bir sevgi geliştirmiştir. Salman, sanki sadece babası ve babasını mutlu etmek için yaşamaktadır. Köylüler dâhil herkes bu durumun farkındadır:

> *"Başüstüne baba, olur baba, peki baba... Salman senin ayağının toprağıdır baba... Üstüne bas geç... Salmanın canı çıksın da senin tırnağına bile taş değmesin, baba. Salman sana kurban olsun aslan baba... Hasan da öyle, Hüseyin de, Süllü de, traktörcü Kör Habip de, Mustafa da, öteki adamları, seyisleri, yanaşmaları da, Zalımoğlu da, Zalanın oğlu da öyle... Herkes seviyor bu Kürt İsmail'i, şeytan tüylüyü de, eli kanlıyı... Ama Salmanın tapınması başka. Salmanın ona bir bakışı var, bir tapınması var, Allah başa vermesin. Git Salman şu dağı yerinden kaldır de, öteki dağın üstüne koy. Başüstüne baba... Aklına bile gelmez ki dağ yerinden kaldırılamaz. Başüstüne baba."*[629]

Salman'ın reel dünyayla olan tek bağı İsmail Ağa'dır. Bu bağ zayıflayınca, Salman da zayıflar ve Salman, bir ara Dal Emine'yi öldürmeyi bile düşünür. Babasının da belki gizliden böyle bir isteği olduğunu bile sanmıştır. Salman, kadını öldürmekle ona minnet duymak arasında gidip gelmiş ve sonunda babasının da Emine'nin ölümüne dayanamayacağına karar vermiştir. O zaman da Emine'yi hoş tutmak için elinden ne gelse yapmaya başlamıştır. Kartal olayının nedeni de budur. Salman, aslında doğrudan veya dolaylı olarak babasını mutlu etmek için ne gerekirse yapmıştır:

> *"Ya babası üzülürse, ya onu yanlış anlarsa, bu dünyada babasından başka kimi vardı? Her şeyi, onun her şeyi, tüm varlığı babasıydı. Babası bir gün ölürse, bunu düşünürken bile Salman tepeden tırnağa titriyordu... İstiyordu ki babası onu iyi tanısın, bu dünyada yalnız onun kim olduğunu bir tek babası bilsin, onu azıcık sevsin, şu Mustafa'yı sevdiğinin binde biri kadar, eskiden onu sevdiğinin binde biri kadar, şimdi de sevsin. Onu dünyada bir tek kendisinin sevdiğini, onu bu kadar, bu dünyada kimsenin, hiç kimsenin bu kadar sevmediğini bilsin."*[630]

Salman'ın kurtarıcı-babasıyla olan ilişkisi, ölümle sonuçlanacaktır. Yazar, eseri kaleme alırken kendi yaşam hikâyesinden faydalanmış olsa da bu cinayet, oedipal bir ifadenin hayat bulmasıdır. Hatta İsmail Bey'e sevdalı olan Dal Emine ve Salman'ın birliktelikleri de bu ifadenin bir diğer ispatı olarak okunmalıdır. Babasına yürekten bağlı olan Salman, manevi olarak babasına ait olan bir kadınla -ki Dal Emine'nin, güya Salman'ın annesine benzediği dedikoduları da köyde konuşulmaktadır- birlikte olması ve hemen arkasından babasını öldürmesi, açık bir patolojidir. Babasına karşı başa çıkılmaz bir sevgi hisseden Salman, babasının öldürüleceği korkusunu içinden atamayıp, babasını kendisi öldürmüştür.

---

[629] Kemal, Y. Yağmurcuk Kuşu. A.g.e., 312-313.
[630] Kemal, Y. Yağmurcuk Kuşu. A.g.e., 396-397.

Salman'ın ruh halinde dikkati çekmemiz gereken bir özellik de böylece ortaya çıkmaktadır: Kurtarıcı olma ihtirası. Salman, kendini kurtaran İsmail Ağa'nın kurtarıcısı olmak istediği için babasını öldürmüştür.

Salman'ın içine hapsolduğu korku ve agresif bir kendini koruma içgüdüsüne sahip olmasının nedenleri tam olarak belli değildir. Çölde geçirdiği günler aklından çıkmamaktadır. Çulhaoğlu, onun Yezidi olması nedeniyle bir korku yaşıyor olabileceğine işaret etmektedir. Yezidi kimliğinin ortaya çıkması ihtimali veya onun Yezidi olduğunu anlayan birileri, Salman'ı bu cinayete kışkırtmış olabilir[631].

İkinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler

İdeal Bir Kadın Tipi Olarak Zero: İsmail Ağa'nın hanımı ve Mustafa'nın annesidir. Çölde buldukları Salman'a kimse yaklaşmazken o, çeşit çeşit ilaçlarla çocuğu yaşama döndürmüş ve kendi evlâdı yerine koymuştur. Onurlu ve güçlü bir kadındır. Ağabeyi eşkıya Mahiro'nun kendisine düğün hediyesi olarak verdiği paha biçilmez altın kemeri, yokluk günlerinde beyinin avuçları içine bırakırken, bir an bile tereddüt etmez. Kayınvalidesine de büyük bir şefkat ve sevgi ile yaklaşmıştır. Uzun süre çocuğu olmamasına rağmen büyük ana Zero'nun vazgeçilemeyecek kadar değerli olduğu konusunda Ağa'yı uyaracak kadar gelinine düşkündür. Bir çocuğu olduktan sonra da ideal anne imgesi devam eder. Eş olarak da son derece sevgi doludur. Ağa ile aralarında büyük bir aşk vardır. Buna rağmen, Dal Emine'nin Ağa'ya kara sevda ile tutulduğunu anladığında da kıza acıyarak Ağa'ya kızı nikâhına almasını söyleyecek kadar iyi yürekli bir kişidir.

Platonik Aşkın Simgesi Olarak Dal Emine: Emine, bir Türkmen beyinin kızıdır. İsmail Ağa ile karşılaştığı ilk gün, aralarında büyük bir çekim doğmuştur. Emine'nin babası ve kardeşleri, bir aşiret kavgasında alınıp götürülmüş, bütün aile katledilmiştir. Bu talandan, Emine ve seyis Koca Tanır kurtulmuştur. Emine, ağaları ve babası dönene kadar kimseye varmamaya ant içmiştir. Ama bir yandan da İsmail Ağa'ya kara sevdalanmıştır. Zero bile çocukları olmadığı için Ağa'nın onu almasını ister. Ağa, anasına söz verdiği için Emine'yi almaz. Emine de Mustafa'nın doğumunda çocuğa bir maşallah takıp, karşı köyden biriyle evlenir. Ancak üç gün sonra geri gelir. Kimse ona bu üç günlük evlilik macerasının ayrıntısını sormaya cesaret edemez. Salman'la birlikte olur. Köylüler hem İsmail Ağa'yla hem de Salman'la birlikte olduğu dedikodusunu çıkarsalar da aslında o sadece Salman'la ilişkiye girmiştir. Bu ilişkinin nedeni, İsmail Ağa'dır. Ağa'ya kavuşamayan Emine, onun oğluyla birlikte olmayı bir kurtuluş, belki bir vuslat olarak görmektedir.

---

[631] Çulhaoğlu, T. (2013). Psychological and Autobiographical Depth In Yaşar Kemal's Novels. A.g.e., 123-124.

İntikam Peşine Düşen Bir Karakter Olarak Zalımoğlu Halil: İsmail Ağa'nın kökçülük yaptığı yıllardan arkadaşıdır. Zalımoğlu o zamanlar, kökçülerin başıdır. O kadar iyi kök sökmektedir ki, diğer herkesin gündeliğinin üç katını almaktadır. Ağa ve Hasan kökçülükte zor günler geçirmiş, her zaman da Halil'in yardımlarıyla ayakta kalmışlardır. İsmail Ağa, kökçülükten ayrılıp işlerini de düzelttiğinde, Halil'in kökçülüğü bırakıp kendisiyle çalışmasını istemiş, hatta Halil'e neredeyse yalvarmışsa da Halil bu teklifi reddetmiştir. İsmail Ağa bu nedenle Halil'e kırgın kalmıştır. Halil'in ise büyük bir trajedisi vardır. Para kazanabilmek için Çukurova'ya gelmiş, birkaç farklı işten sonra kökçü olmuş, çalıştığı sürece paralarını Memik Ağa'ya emanet etmiş, sonra da bu paraları alamamıştır. Halil, daha sonra, arkadaşı Şahin'le birlikte eşkıya olacak, Memik Ağa ve onun neredeyse bütün sülalesini öldürecektir. Halil'in haracını aldığı İsmail Ağa, Halil ve Şahin'in ardına düşmek isteyen adamlarına şunları söylemektedir:

> *"Onları öldüremezsiniz, onlara pusu da kuramazsınız, az sonra gözden yitiverirler. Onlar ölü... Ölmüşler, sonra da mezarlarından, bir kısacık gezinti için yeryüzüne çıkmışlar. En iyisi onlara hiç mi hiç bulaşmamak gerek... Onlara kurşun sıkar da bir tutturamazsanız, onlara pusu kurar da bir kaçırırsanız, bu köyü yok bilin. Bu köyde hiçbir canlı kalamaz"*[632]

Halil'le Şahin, yaşadıklarından sonra artık başka bir seviyede kişilerdir. Bu sözler, aynı zamanda Yaşar Kemal'in eserlerinde sıkça karşılaşılan, uğradığı haksızlıklar nedeniyle dağa çıkan ve artık kaybedecek bir şeyi olmayan "soylu eşkıya" figürünün de bir ifadesidir.

Uzak Kişiler

Büyük Ana, Memik Ağa ve Müslüm Ağa: Büyük Ana, İsmail Ağa'nın annesidir. Van'dan kaçarlarken yol boyunca oğlunun sırtında taşınan bu yaşlı kadın, bilge bir Kürt kadınıdır. Gelinine ve oğluna büyük bir sevgiyle bağlıdır. Yolculuğun sonunda konaklayacak bir ev bulduklarında, yıkanıp abdest almış, en güzel giysilerini giymiş, takılarını takıp oğluna vasiyette bulunmuştur. İlk isteği, konakladıkları köyde gömülmektir; çünkü burayı çok sevmiştir. İkinci olarak, oğluna bir ev almasını; ama katiyen Ermeni'den kalma bir evi tercih etmemesini vasiyet eder. Çünkü Ermeniler, yuvadan atılmış kuşlardır. Yuvasından atılan kuşun yuvası alınmamalıdır. Son isteği ise, bir çocukları olmasa da Zero gibi değerli bir kadının asla nikâhtan çıkarılmamasıdır. Çünkü Zero'nun da hakkı ödenemeyecektir. Büyük Ana, metinde çok kısa bir süre görülse de, etkisi metin boyunca süren ve aynı zamanda Yaşar Kemal'in hiç görmediği babaannesinin gerçek hayatından alınan ilhamla yaratılmış bir roman kişisidir. Yaşlı kadın, konakladıkları evde postunu serdirerek namaza durur ve bir süre sonra dua eder pozisyonda ruhunu teslim eder. İsmail Ağa, Arif Saim Bey'le ortaklığı nedeniyle bir Ermeni evini kendi üzerine alsa da bu ortaklık dışında kesinlikle Ermeniler'den

[632] Kemal, Y. Yağmurcuk Kuşu. A.g.e., 377.

kalma evleri satın almaz. Zaten asıl macera da Ağa'nın bu inadı yüzünden başlamıştır. Ağa, annesinin diğer vasiyetlerini de yerine getirmiştir.

Müslüm Ağa ise, İsmail Ağa daha sonra ondan iş isteyince kaba davranışlar sergilemiştir. Hatta İsmail Ağa, Müslüm Ağa'nın utanarak kendisine iş vermemesinden endişelenir; ancak Müslüm Ağa onu gördüğünde kendisine ne ağa ne de bey der. İsmail Ağa onun için kök sökmeye gelen bir "Kürdoğlu"dur.

Memik Ağa'nın konağının yakılması ve oğlu dışında bütün sülalesinin öldürülmesi de ağanın kötü davranışlarının bir sonucudur. Zalımoğlu Halil, onun yanında yıllarca kökçülük yapar ve Ağa onun parasına el koyar. Bu da Zalımoğlu'nun eşkıya olmasına neden olur. Memik Ağa karakteri de Büyük Ana karakteri gibi az sahneye sahip; ama metnin genelini etkileyen bir karakterdir.

Mekân

Yağmurcuk Kuşu, Van'dan Çukurova'ya uzanan bir olay örgüsü içinde geçmektedir. İsmail Ağa'nın manevi kardeşi Hüseyin Bey'in birkaç yıl süren İstanbul macerası da üçüncü mekân olarak karşımıza çıkmaktadır. Van, geçmişte kalan bir masal diyarı gibi ele alınmıştır. Çukurova ise, Van'dan göçen aileye ilk yıllarda zorlu gelse de sıtmaya ve sıcağa bir süre sonra alışılmış, Çukurova da olanca güzelliği ile belirginleşmiştir.

Panorama ve Peyzaj

Panorama ve peyzaj, bir arada işlenmektedir. Eserde Van ve Çukurova olmak üzere iki temel mekân bulunmaktadır. Van ise daha ideal bir ifadeyle işlenmiştir:

> *"Yazın gölden Esrükdağı'na göçüyorlardı. Van gölü binbir mavisi, şimşek gibi bir uçtan girip öteki uçtan çıkan turuncusu, göle sütbeyaz vurmuş Süphandağı, Patnos ovasında sürülerle dolaşan turnaları, binlerce yılanı, ak sıcakları, pelikanları, uzun uzun kavaklarıyla aşağıda kalıyordu. Kara uzun kıl çadırlar kuruluyordu Esrükdağının üstüne, dağın düzlüğündeki küçük göllerin arasına. Bu göllerde kırmızı, mor benekli alabalıklar kaynaşıyordu."*[633]

Van'ın masalsı hayalinin yanında Çukurova, daha sert bir mizacın panoramasına sahiptir:

> *"Ta uzakta, güneyde, Akdenizin üstünde kabarmış apak bulutlar birbiri üstüne yığılaşarak göğe yükselirken garbi yeli de başlardı. Serin, nemli, azıcık da deniz kokulu bir yeldi bu. Önce ikindi üstü usuldan başlar, sonra gittikçe hızlanan yel yolları tozutur, sonra da toz direklerini önüne katarak alır buralara getirir, buralardan da*

[633] Kemal, Y. Yağmurcuk Kuşu. A.g.e., 55-56.

daha ötelere yatık, kısım kısım ala karlı, önce mosmor, sonra daha açık mor, sonra mavi, arkasından daha açık mavi, sonra bulut rengi, sonra gökyüzü mavisine karışmış gitmiş, uzaklarda silinip belli belirsiz bir tül gibi sallanan Binboğa dağlarına alıp götürürdü."[634]

Bu çalışmanın temelini oluşturan Çukurova manzaralı eserlerden biri olan Yağmurcuk Kuşu'nda da benzer eserlerde olduğu gibi yoğun tabiat tasvirleri göze çarpmaktadır. Özellikle mevsim dönümleri, dikkatle gözlenmiş bir mekânın yazılı ifadesidir:

"İlkbahar ayları ırmak bozbulanık akara, taşar, yöresindeki köyleri, tarlaları su altında bırakır. Sarı bir mil kilometrelerce ovaya çöker. Sonra da ırmak birdenbire durulur, dibindeki çakıltaşları, balıklar apaydınlık gözükür. Ağzına kadar çiçekle dolan ovada iri yeşil sinekler, türlü türlü arılar, kabukları güneşte yanan böcekler güneşin altında ovanın bir ucundan bir ucuna akarlar... Top top kelebek bulutları, bir bakmışsın som mavi, som turuncu, som yeşil, bir inip bir kalkarak geniş ovayı, çayırları, kamışlıkları dolaşırlar. Kuşlar gelirler dünyanın dört bucağından, turnalar, ördekler, toylar, kuğular, flamingolar, adı bilinmedik, rengi, biçimi görülmedik binlerce kuş çeşidi. İbibikler görkemli kepezleriyle ovanın yakışığıdır. Uzun bacaklı leylekler sallanarak sürülerle ekin tarlalarının arasında rahatça dolanırlar. Sığırcıklar, renkleri, yanar dönerdeki ak benekleri baharda değişerek, bir gözükür sonra yitip giderler."[635]

Çukurova peyzajının değişimlerini, zaman olgusunu ifade etmek için de kullanan yazar, net zaman birimleri vermekten ziyade, doğanın dönüşümleri ile ifade ettiği kendine özgü bir zaman kurgusu kullanmayı tercih etmektedir:

"Kırk ikindi yağmurları başladı. Her gün sabahleyin gün açıyor, öğleye doğru bir sıcak kızdırıyor, sonra batıdan, Aladağın üstünden bir bulut yekiniyor, sonra o bulut ovayı bir yarım ay gibi çevirmiş dağların üstünde çoğalarak çevriniyor, ondan sonra da ikindiden az önce bütün göğü kapkara kaplayıp kaynayarak geliyor, yükseklerde dönüyor, sağdan soldan, dört yandan, nerden estiği belirsiz, tozları kaldırıp savurarak serin bir yel esiyor, yelin arkasından, uzaklardan, dağların arkasından gökgürültüleri geliyor, arka arkaya çakan şimşekler, düz, mavi ovayı bir an çakıp sönen ışıklarla ağzına kadar dolduruyor, ovanın tam üstünde çoğalarak, toplanarak birkaç güneş büyüklüğünde ışık topları oluşturarak çakan şimşeklerle birlikte gökten yere iri, ışıklı, yıldırımlı damlalar düşürüyordu."[636]

---

[634] Kemal, Y. Yağmurcuk Kuşu. A.g.e., 24.
[635] Kemal, Y. Yağmurcuk Kuşu. A.g.e., 204.
[636] Kemal, Y. Yağmurcuk Kuşu. A.g.e., 307.

Zamanla ilgili incelemede de görüleceği üzere, mevsimsel olaylar, belirgin tarihlerden daha çok ön plandadır. Denilebilir ki yazar, peyzajı kullanarak mekân ve zamanın iç içe geçtiği bir evren yaratmaktadır:

Dekor

İsmail Ağa'nın Van'da yaşadığı köy, Esrük Dağı'nın dibinde, Van Gölü'ne yakın bir köydür. Bu köyde yaşayan bir beyin amcaoğlu olan İsmail Ağa ve ailesi, varlıklı bir hayat sürmektedir; ancak köyün geri kalanı fakirdir. Bu yoksulluk, evlerde de kendisini gösterir:

> *"Köyün evleri hep yer altındaydı. Kuyu ağzı gibi bir kapıdan aşağıya, evin içine inilirdi. Aynı kapıdan koyunlar, keçiler, sığırlar, atlar da girerlerdi eve. (...) Köyde toprağın üstünde bir tek ev vardı o da Beyin konağıydı. İki katlı, duvarları eski yapılardan çıkarılmış düzgün taşlarla örülmüş konak on altı gözdü. Ta gölün öteki ucundan bile gözükürdü. (...) Beyin kardeşlerinin, akrabalarının evleri de koyağın yöresinde, yarı yarıya toprağa oyulmuş, yarı yarıya duvarla örülmüş bir tuhaf evlerdi. Bu evlerin duvarlarında hiç pencere yoktu, toprak damlardan açılan genişçe bir delik gem içeriyi aydınlatıyordu hem de ocakların dumanını alıp götürüyordu."*[637]

İsmail Ağa ve ailesinin yollandıkları köy ise, Arif Bey'in tanımıyla *"kayalıklı, yılanlı, yanan, cehennem"*[638] bir yerdir. Yaşar Kemal'in doğum yeri Hemite Köyü olduğuna göre, eserde bahsi geçen köy de bugün Adana sınırları içinde bulunan bu mekân olmalıdır. İsmail Ağa ve ailesi bu köyde önce çadırlarda kalırlar. Ahalinin evleri ise "çitleri kamış, damı ottan"[639] mekânlardır. Daha sonra ahali, İsmail Ağa ve ailesini çok sevdikleri için, yöreye özgü bir ev inşa ederek Ağa'ya hediye ederler. Evin tasvirinden, yapı özellikleri ortaya çıkmaktadır:

> *"Ev bir haftada bitti, bir köşesi nar ağacında, arkası kayaya dayalı, bir ucu da su kuyusunda. Eve hemen kaktüslerden bir ağıl çevirdiler. Evin içini yeşil, mavi, kırmızı, mor, turuncu topraklarla sıvayıp nakışladılar (...) Türlü insan, çiçek, kuş, ceren resimleriydi bunlar (...) İnsanları yarı insan yarı kuş, kızları yarı insan yarı cerendi. Çiçekleri bir kayaya, bir ota, bir göze benziyordu. Atları uçsuz bucaksız mavi ovada süzülüyordu."*[640] *İsmail Ağa, daha sonraları işlerini düzene koyunca, Haşmet Bey'in yanan konağına benzeyen bir konak yaptırır. Orijinal konağın, altmış bir tane Ermeni ustası ve on bin taş işçisiyle ancak yedi yılda bittiğine, konağın temelinin dört köşesinde gömülü altınlar*[641] *olduğuna inanılmaktadır. Konağın içi de dışı gibi*

---

[637] Kemal, Y. Yağmurcuk Kuşu. A.g.e., 53-54.
[638] Kemal, Y. Yağmurcuk Kuşu. A.g.e., 106.
[639] Kemal, Y. Yağmurcuk Kuşu. A.g.e., 110.
[640] Kemal, Y. Yağmurcuk Kuşu. A.g.e., 111.
[641] Kemal, Y. Yağmurcuk Kuşu. A.g.e., 75.

varsıldır: "Yerde üstüne büyük mavi masal kuşları dokunmuş bir kilim seriliydi. Kilim boydan boya odanın tabanını örtüyordu. Duvarlar işlenmiş, parlatılmış ceviz tahtasıyla kaplanmıştı. Dolaplar, dolap kapakları türlü biçimlerde oyulmuş, üstlerine iri güller, çöl cerenleri işlenmişti. Her yer çepeçevre sedirdi, sedirler turuncu yeşil halılarla döşenmişti." [642]

Eserde dikkati çeken bir diğer dekor da, İsmail Bey ve ailesini ağırlayan Türkmen Obası'nın başı Koca Danış'ın çadırıdır:

"Yedi göz çadırın büyük odasında sakız gibi, sabun kokan yataklarda yattılar, deliksiz uyku uyudular(...) Yataklar kuş tüyüydü, kokular saçan balmumundan kocaman bir mum yandı durdu sabaha kadar. Çadır yüzlerce çadırlık bir obanın ortasına kurulmuştu."[643]

Bu çadır dekoru, Binboğalar Efsanesi'nde ağıdı yakılan kaybolan çadır kültürünü ifade etmesi açısından önemlidir:

Zaman

1. Kesit: Mustafa'nın ve çocukların Salman'a olan korkularının aktarıldığı kesit, 1. Bölüm'ü oluşturmaktadır. "Epeyi bir süre" gibi belirsiz zaman ifadeleri kullanılmıştır. Zamanda atlamalar kullanılmakta, metin özellikle net bir zaman kavramı olmadan kurgulanmaktadır. Memik Ağa'nın konağının bir gece boyunca yanması, zamanda geriye doğru atlama tekniğiyle aktarılmıştır.

2. Kesit: 2, 3 ve 4. Bölümler'den oluşmaktadır. 2. Bölüm'de Mustafa'nın ruhsal çözümlemesi yapılmıştır ve zaman kavramı belirsizdir. Yine zamanda geriye doğru atlamalar yapılarak Mustafa'nın birtakım hatıraları canlandırılmıştır. Bölümde en net zaman ifadesi, sonbaharın yaklaşmasından bahsedilmesidir. "Bazı günler", "kimi geceler" gibi belirsiz ifadeler kullanılmakta, Mustafa'nın yarı hayal yarı gerçek dünyası büyülü bir sis perdesi arkasında tutulmaya çalışılmaktadır. 3. Bölüm'de zamanda geriye doğru atlanarak İsmail Bey ve ailesinin Van'daki yaşamları, göçleri ve en sonunda şu anda yaşadıkları köye sürülmeleri anlatılır. Anlatma zamanıyla birkaç yılın ifade edildiği bölümde, vaka zamanıyla da birkaç aylık bir süre anlatılmıştır. 4. Bölüm'de, yine geçmiş zamandan bahsedilse de anlatım vaka zamanıyla ifade edilmektedir. İsmail Ağa ve ailesinin köye yerleşmeleri, parasız kalmaları, yeniden refah içinde yaşamaları ve son olarak Mustafa'nın doğuşu, vaka zamanıyla aktarılır. Bu süre, birkaç yıllık bir süredir.

---

[642] Kemal, Y. Yağmurcuk Kuşu. A.g.e., 79-80.
[643] Kemal, Y. Yağmurcuk Kuşu. A.g.e., 89-90.

3. Kesit: 5 ve 6. Bölümler'den oluşmaktadır. 5. Bölüm, Salman'ın Mustafa'ya yakınlaşmaya çalıştığı dönemi anlatır. Mustafa'nın doğumunun üstünden ne kadar zaman geçtiği belirsizdir. Çocuk yürümeye ve az da olsa konuşmaya başladığına göre, bir buçuk-iki yaşlarında olmalıdır. 6. Bölüm, ilkbaharın geldiği bildirilerek açılır. Çocukların bir ay boyunca yağmurcuk kuşlarını yakalamaya çalışmaları anlatılır. Belirsiz bir sabah, Salman Mustafa'ya yakaladığı kuşları verir, Mustafa ise onları salar. Bu bölümün sonunda, yine belirsiz bir zaman geçer ve Mustafa, Salman'ın kendisinin öz abisi olduğuna kendini inandırır.

4. Kesit (Ara kesitler): Halil'in yedi yıllık gurbet macerası, zamanda geriye doğru atlama yapılarak anlatılmıştır. Bu süre anlatılırken, baharın gelmesi, güzün dönmesi gibi belirsiz zaman ifadelerinden yararlanılmaktadır.

5. Kesit: 8. Bölüm'den oluşmaktadır. Zaman iyice belirsizleşmiştir. "Kuşluklayın", "gün kızarırken" gibi belirsiz zaman ifadelerinin yanında, Mustafa'nın bir hafta- on gün kadar süren fayton oyununun anlatıldığı nispeten belirli zamanlar da kullanılmıştır. Zaman ifadeleri, "faytonun geldiği gece" gibi, ölçülebilir ve tarihsel bir zamandan ziyade, olaylara bağlı olarak ifade edilmektedir. Bölümün sonlarına doğru, Arap'ın hikâyesi anlatılırken, zamanda geriye doğru atlama yapılmıştır. Bu hikâye neredeyse on yıllık bir zamanı kapsamaktadır.

6. Kesit: 10. Bölüm'den oluşan son birim, Salman'ın babasını öldürmesiyle sonuçlanan olayların anlatıldığı birimdir. Salman'ın Emine ile geçirdiği günler "bir gece", "bir hafta", "on gün" gibi zamansal ifadelerle işaret edilmektedir. Mevsimin güz olduğu ifade edilmektedir. Bu durumda, eserin ilk biriminin üzerinden aslında sadece yaz geçmiştir. Eser, vaka zamanıyla birkaç aylık bir zamanı ifade etmektedir.

Tema ve Zihniyet

Yazarın pek çok romanında görülen babası gözleri önünde öldürülen çocuğun yaşadığı hayat teması, en yoğun olarak bu üçlemede işlenmiştir. Eser, bu ana tema etrafında şekillenen ölüm anksiyetesini işlemektedir. Bu, bir korku romanıdır. Eserin öznesinin, sevdiklerini kaybetme ihtimali üzerine yaşadığı anksiyete, son sayfalardaki ölümün gerçekleşme anına kadar devam etmektedir.

Ölüm ve korku temalarının yanında; İsmail Ağa'nın kişiliği çerçevesinde geleneklere bağlı olma ve Dal Emine üzerinden işlenen yasak aşk temaları da eserde görülmektedir.

Önemli zihniyet çatışmalarından birisi, evinden ayrılan kişilerden ev alma konusudur. İsmail Ağa, annesinin vasiyetine uyarak, memleketten kaçan Ermeniler'den kalma bir evi satın almak istememektedir. Çünkü Büyük Ana'nın vasiyetine göre, yuvasından atılmış kuşun yuvasını almak günahtır. Bu doğrultuda, Arif Bey ve İsmail Ağa kavgası ortaya

çıkmaktadır. İsmail Ağa, Ermeni'nin yuvasız kuş olduğunu söylediğinde, Arif Bey, onların kuş değil, Ermeni oldukları konusunda ısrar edecek, kavga büyüyünce de aileyi çorak bir köye -Hemite'ye- sürecektir.

İncelenen eserde, Yaşar Kemal'in eserlerinde sıklıkla karşılaşılan ağa-halk çatışması, eserde küçük de olsa bir yer edinmektedir. Zalımoğlu Halil'in Memik Ağa ile çatışması örneği, haksızlık yapan ağa modelinin ifadesidir. Zalımoğlu'nun Çukurova'ya gitmesi de bir zihniyet unsurunu ortaya çıkarır: *"Dağlarda Çukurovaya gidip para kazanmamış adamdan sayılmaz, ona kız bile vermezlerdi"*[644]. Zalımoğlu'nun macerası, aynı zamanda soylu eşkıya kalıbının da bir örneği olarak, Yaşar Kemal'in eserlerinde sıklıkla rastlanan bir diğer motifin ifadesidir.

Dönemin zihniyet özelliklerinin oluşumunda rol oynayan en önemli tarihi olay, Sarıkamış yenilgisidir. Bu olayın etkilediği kişileri, üçlemenin tamamında gözlenebilmektedir. Ailenin Van'dan göçüp Çukurova'ya gelmesinin nedeni de bu olaydır. Halk, maddi ve manevi olarak bu yenilgiden çok etkilenmiştir. Hüseyin Bey'e olayları anlatan subay, durumu şöyle ifade etmektedir:

> *"Doksan bin asker bıraktık Sarıkamış'ın karları üstünde Ruslar'a. Çoğunu bit yedi. (...) Bit yedi, bit yedi, Türk askerini Ruslar değil, bit yedi bitirdi. (...) Çağların en büyük imparatorluğu bitle savaşında yenildi, düşmana değil bite yenildi. Sarıkamış Savaşı için tarihler Türkler'in bite yenildikleri savaş, diyecekler... Doksan bin, karların üstünde doksan bin asker ölüsü... Kaçın arkadaşlar, köylüler kaçın, Rus ordusu geliyor, yakıp yıkıp öldürerek geliyor. Önünde kalkanı, önünde tarihin görmediği en büyük silah, bit sürüsüyle geliyor."*[645]

Bu yenilgiden sonra, bozulmuş Hamidiye alayı artıkları, köyleri basmaya başlamıştır. Onlar artık Enver Paşa'nın askerleri değil, *"gözü dönmüş bir yağmacı sürüsü"*[646] halini almışlardır. Bu sürü, köyleri talan etmekte, özellikle Alevi, Yezidi ve Ermeniler'i öldürmektedir. Arkalarından da Rus ordusu gelmektedir. Köylere yapılan saldırılar nedeniyle, İsmail Ağa ve ailesi Van'ı terk etmiştir. Van'ı böyle bir nedenle terk etmek zorunda kalmak, bütün ailenin ruhsal kimliğinde, büyük yaralar açar. Van ideali, nehir anlatı ilerledikçe, daha çok büyüyecek ve bu ideal, bir cennet tasvirine dönüşecektir.

Kale Kapısı

Eser, Kimsecik Üçlemesi'nin ikinci cildini oluşturmakta ve birinci cilt olan Yağmurcuk Kuşu'nun bittiği noktadan başlamaktadır. Eserin ilk baskısı, 1985'te yapılmıştır. Bu araştırmaya kaynak olan baskı, Yapı Kredi Yayınları'na ait 2004 yılı baskısı olup, eserin ilk

---

[644] Kemal, Y. Yağmurcuk Kuşu. A.g.e., 233.
[645] Kemal, Y. Yağmurcuk Kuşu. A.g.e., 61.
[646] Kemal, Y. Yağmurcuk Kuşu. A.g.e., 62.

basım tarihi 1980'dir. Fethi Naci'nin dikkati çektiği "kan" kavramı, eserin özellikle ilk bölümlerinde hâkim leitmotif olarak karşımıza çıkmaktadır. Yine Fethi Naci, eseri "bir kan yağmuru"[647] ve "korkunun romanı"[648] olarak tanımlamaktadır. Salman'ın İsmail Ağa'yı öldürmesinden sonra köyde olan olaylar ve ailenin başına gelenler ifade edilmiştir. Bu ciltte işlenen olaylar da, Yaşar Kemal'in kendi hayatından kesitler taşımaya devam etmektedir. Ancak ilk ciltte göründüğü kadar belirgin bir paralellik, bu eserde görülmemektedir. Yaşar Kemal'in yaşamında, babası Sadık Ağa'nın öldürülmesinden sonra kekeme kalan yazar, bu eserde kendini simgeleyen Mustafa karakterine aynı özelliği vermemektedir. Aynı şekilde, babası öldüğünde yazar henüz dört buçuk yaşındayken, Mustafa daha büyük bir çocuktur.

Yazar, Kale Kapısı'nın, epik özellikler sergilemesi bakımından, yazdığı en yoğun eser olduğunu ifade etmiştir:

> *"Zaten ben İlyada yazmak istiyorum. Tolstoy Baba da İlyada yazmak istiyorum diyordu. (...) Gogol Ölü Canlar'da bir aileyi alıyor. Baştan anlatıyor, birkaç çizgi sonra öbür aileye geçiyor İlyada'daki gibi. Homeros da, Aşil, Hektor, Odysseus gibi yüzlerce tip çiziyor. Ama ayrı ayrı çiziyor. Aynı metod. Nazım'ın İnsan Manzaraları'ndaki gibi. Kale Kapısı'nda ben de aynı şeyi denedim. Bu bakımdan en epik romanım Kale Kapısı'dır. Bir sürü tip anlatıyorum çünkü."*[649]

Bu ifadeler, yukarıda da ifade edildiği üzere, yazarın destan, epope ve roman arasında bir bağ kurmayı, bir edebî tercih olarak görmesi nedeniyle önemlidir.

Yapı Çözümlemesi

Olay Örgüsü - Okuma Birimleri

1. Kesit (Açılış Durumu): 1. ve 2. Bölümlerde ifade edilen kısımdır. 7-24. sayfalar arasında ifade edilen 1. Bölüm, Salman'ın İsmail Ağa'yı öldürülmesinden hemen sonra yaşanan olayları anlatmakta, yer yer zamanda geriye doğru atlamalar yaparak Ağa'nın öldürülmesi hadisesini de anlatma esasıyla aktarmaktadır. Bu birimde, psikolojik çözümlemelerin yapıldığı ve yer yer bilinç akışı tekniği ile Salman'ın ruh hâlinin ifade edilmektedir. Salman, babasını öldürdükten sonra psikolojik bir yıkım geçirmektedir. Bir yandan intikam aldığını düşünmekte, bir diğer yandan babasını öldürmeyi kimseye bırakmadığı için kendisiyle gurur duymakta, bir yandan da yaptığı eylemi idrak edemediği için durumu anlamaya çalışmaktadır. Ağa'nın adamları Hasan, Hüseyin, Sefer ve diğerleri, Salman'ın peşine düşmüşlerdir. Salman, onlardan bir şekilde kaçmıştır. Babasının ona acıyarak bakan gözlerini aklından çıkaramaz. Dal Emine de Ağa'nın cesedi üzerine

---

[647] Naci, F. (1990) Bir Hikâyeci: Sait Faik Bir Romancı: Yaşar Kemal. İstanbul: Gerçek Yayınevi, 153.
[648] Naci, F. Bir Hikâyeci: Sait Faik Bir Romancı: Yaşar Kemal. A.g.e., 155.
[649] Kaya, M. Türk Romanında Destan Etkisi. A.g.e., 236.

kapanmış ağlamaktadır. Herkes büyük bir yas duygusu içerisindedir. İlk ciltte karşılaşılan gerçek-hayal karmaşası, bu ciltte de devam etmektedir. Bu gerçek-hayal karmaşası, yazarın bilinçli olarak seçtiği bir roman yöntemidir. Hayatın kendisinin de belirgin çizgilerle ayrılmadığını düşünen Yaşar Kemal, bu yaklaşımını şu sözleriyle ifade etmiştir:

> *"Düş gücünü çocuklukla bağdaştırmayı veya gizem ve düş gücünü bir yanda, akıl ve gerçekçiliği bir yanda düşünmeyi kabul etmem de zor."*[650]

Bu fantezide, Salman'ın annesini öldürüp başını kesen İsmail Ağa'dan bahsedilmekte, Salman'ın intikamını aldığı söylenmektedir. Ağa'nın adamları, etrafında mitler örülen Salman'ı öldürebilmek için akıl almaz yöntemler denemekte, Salman'ın bulunduğu yerin etrafına bir ateş çizgisi çizerlerse onun bu halkadan kaçamayacağını düşünmektedirler. Bu yöntem, Ağa'nın onlara öğrettiği bir yöntemdir. Korudukları bir ağanın öldürülmesi, onların da bütün hayatlarını etkileyecektir. Ağa'nın intikamını almazlarsa, Çukurova'da onlara bir iş veren de çıkmayacaktır. Süllü'nün de katıldığı grup, bir yandan Ağa'nın ne kadar iyi bir insan olduğundan bahsedip, bir yandan da Salman'ı tuzağa düşürmeye çalışmaktadır. Salman ise etrafına bir ateş çizgisi çizilmesinden korkmaktadır. Kılpayı kaçmıştır ve kaygıları gittikçe artmaktadır. Salman, dört bir yandan kuşatılmıştır. Buna rağmen, babasının naaşının olduğu camiye gider ve babasına bakar. Ruh bütünlüğü artık tamamen bozulmuştur. "Gülüyor, kanıyor, konuşuyor" sözlerini tekrarlaya tekrarlaya oradan çıkar. Cenazeyi bekleyen delikanlılar da "kanıyor", "konuşuyor", "bu yatağa yatırdık yatıralı gülüyor" ve "durup durup inliyor" demişlerdir. Oysa İsmail Ağa, ölüdür. Bu sahne, metnin gerçeklik algısından tamamen koptuğu, bütünüyle fantastik özellikler gösteren önemli bir sahnedir.

24-60. sayfalar arasında işlenen 2. Bölüm'de ise, zamanda geriye doğru atlama yapılarak, Salman'ın Ağa'yı öldürmesinden hemen sonraki âna dönülmüştür. İlk cildin özne ve karşı-öznesi olan Salman ve Mustafa, bu ciltte ilk defa bu sahnede karşı karşıya kalırlar. Çocuk Mustafa, olan biteni anlamamıştır ve o da bir psikolojik yıkım geçirmektedir. İsmail Ağa'nın açık kalmış gözleri, kan içindeki bedeni ve kilitlenmiş, açılmayan eli, çocuğun hafızasına kazınmaktadır. İsmail Bey'in cenaze töreni, büyük bir olay olarak gerçekleşir. Çukurova'nın dört bir yanından gelen ağıtçılar, uzun süre ağıt yakarlar ve ölü, neden sonra gömülür. Ağıtçılarla ilgili çok ayrıntılı bilgiler verilmiştir. Bunun nedenini, Yaşar Kemal'in Ağıtlar isimli eserinde bulabilmekteyiz. Ağıtçılık, en eski dünya geleneklerinden biridir:

> *"İran'da, Orta Asya'da, bugünkü Yunanistan'da, Kürtler'de törenlerde ağıt yakmalar sürüyor. Kürtler'de ağıt yakmaların başka bir özelliği de var, orada, yani İran'daki, Irak'taki, Suriye'deki, Türkiye'deki Kürtler'de, ölülerin üstüne erkekler de ağıt yakarlar. Erkekler, ölü mezara götürülürken, hep bir ağızdan ağıt söylerler. Kafkaslar'da, özellikle Çerkesler'de ölüm törenlerinde kadınların ağıt yaktıkları*

[650] Kemal, Y. Binbir Çiçekli Bahçe. A.g.e., 108.

biliniyor, İngilizler'de, İrlandalılar'da, Skoçlar'da ağıdın varlığı biliniyor. Törensel olmasa da Mezopotamya'da, Mısır'da, İbraniler'de, törenseldir de, Çin'de, Sanskrit dilinde ağıtların varlığını biliyoruz. Afrikalılar'da, Kızılderililer'de ağıdın olduğu biliniyor."[651]

Eserde, İsmail Ağa'ya ağıt yakan kadınlardan önemli olanların adları verilmiş ve fiziksel özellikleriyle kısa hikâyeleri ele alınmıştır. Bu kadınlardan Telli Hatun, Yaşar Kemal'in Ağıtlar'ında şu şekilde tanıtılmaktadır:

"Hasibe Hatun ile kız kardeşi Telli Hatun Toroslar'ın, Çukurova'nın en ünlü ağıtçılarıydılar. Hasibe Hatunla Telli Hatun'un ağıt yaktığı ölülerin çok değerli kişiler olduğunda herkes birleşirdi"[652].

Eserin 2. Bölümü'nün 37-41. sayfaları boyunca anlatılan ve ağıtçılık geleneğinden beslenmiş olan kısım, ince ayrıntılarla ağıtçı kadınları tanıtıp, ağıtçılık geleneğinin özelliklerini vermektedir. Yapılan araştırmada Yaşar Kemal'in Ağıtlar adlı eserinde, bu kadınlardan sadece Telli Hatun'un adını bulunabilmişse de, diğer isimlerin de en azından gerçek insanlardan esinlenerek kaleme alındıkları ve adlarının değiştirildiği düşünülebilir. Bu kadınlar, Zala Hatun, Zeynep Ana, Döne Karı, Erkek Hüsne Hatun ve Yeşil Anşa Hatun olarak tanıtılmıştır. Ağıtların yakılma sahnesinin sonunda, yazarın iç sesi olarak yorumlanabilecek -Kimsecik Üçlemesi, Yaşar Kemal'in kendi hayat hikâyesiyle doğrudan bağlantılar içermesi açısından, Yaşar Kemal'in en yoğun eseridir- bağımsız bir paragraf da bulunmaktadır:

"Gök üstümüze yıkılmadı, parça parça olup, yağmur gibi, dolu gibi üstümüze dökülmedi... Dağlar çatlamadı, biz acımızdan işte şurada, şu anda ölmedik"[653].

Ağıtçılık hadisesinin bu kadar incelikle işlenmesinde, bir neden daha bulunmaktadır. Sanki yazar, babasının ölümünü anlattığı bu eserlerde, babasının hatırasını yüceltmeye de çalışıyor gibi görünmektedir. Bahsi geçen ağıtçıların, ancak çok önemli kişilerin ölümlerinde ortaya çıktıkları, tekrar tekrar ifade edilmektedir. Böylece, metin düzleminde İsmail Ağa karakterinin, realite düzleminde ise Koca Sadık'ın anılarına yönelik bir saygı duruşu söz konusudur.

Bu birime, İsmail Ağa'nın ölümünden sonra olan olaylar hâkimdir. Özellikle Arif Saim Bey'in intikam planları, Salman'ın ortadan kaybolması ve onun aranması, konu edilmiştir. Salman, aslında çiftliğe sığınmış ve Müslüm Bey'in koruması altına girmiştir. Müslüm Bey ve Salman arasında geçenler aktarılırken, zamanda geriye doğru atlamayla bir çekmece hikâyesi de anlatılmaktadır. İsmail Bey'e, Dürzü Beyi Emir Sultan'ın yolladığı çok değerli bir

---

651 Kemal, Y. (2014). Ağıtlar. İstanbul: YKY, 23-24.
652 Kemal, Y. Ağıtlar. A.g.e., 141.
653 Kemal, Y. (2004). Kale Kapısı. İstanbul: YKY, 40.

çekmeceden bahsedilmektedir. Bu hikâye, yazarın diğer bir eseri olan Demirciler Çarşısı Cinayeti ile metinlerarası bağ da kurmaktadır. Emir Sultan Karakteri, her iki eserde de karşımıza çıkmaktadır. Müslüm Bey, Ağa'yı çok sevmekle birlikte, Salman'dan korkmaktadır ve onu saklamayı kabul etmiştir. Salman, babasını başkasının öldürmesine engel olup, onu kendisi öldürdüğü için, yaptığı işten gurur duymaktadır. Mustafa ise, buhranını farklı bir biçimde yaşamaya başlamıştır. Cenazenin kaldırıldığı gün, hiçbir şey yokmuş gibi arkadaşlarıyla misket oynamış, onların şaşkın bakışları altında sıradan bir günü yaşıyor gibi davranmıştır. Mustafa, bir yandan da büyük bir utanç duymaktadır. Sanki babası, onun yerine öldürülmüştür. Çocuklar, Salman'dan korkmaya yer yer devam etmekte, yer yer bu korkudan kurtulmaktadırlar. Sanki İsmail Ağa'nın ölümüyle birlikte, bütün sistem çökmüş gibidir.

2. Kesit (Özne ve Karşı Özne Arasındaki Çatışmanın Derinleşmesi): 60-239. sayfalar boyunca işlenen 3. Bölüm'ün başlangıcında, İsmail Ağa'nın arkasından ağıtlar yakılmaya devam edilmektedir. Bir yandan da yakalanamayan Salman'ın etrafında mitler örülmeye başlanmıştır. Herkes, Salman'ın yakalanacağı, eve getirileceği ve onu dört bir yanda arayan Arif Saim Bey'e teslim edileceği günü beklemektedir. Bir zaman sonra, ağıtlar kesilir, Arif Saim Bey kendi konağına döner, yasçılar ortadan kaybolur. Ama Zero'nun arayışı bitmez. Bir gün, olağanüstü bir şey olur. Köyü kırlangıç sürüsü basmıştır. Kırlangıçları kovalamak isteyenler durdurulur; çünkü bunlar uğurlu hayvanlar, ebabil kuşlarıdır. Kırlangıçların köye saldırmaları, İsmail Ağa'nın ölümüne bağlanır. Köylülerden Cemal ise hâlâ Salman'ı beklemektedir. Onu yakalayınca Zero ahırdaki kır atı Cemal'e verecektir. Cemal'in hayali budur. Sonunda Salman'ın çiftliğe, Müslüm Ağa'nın yanına kaçtığı gerçeği ortaya çıkar. Müslüm Ağa da Zero ve diğerlerine bu durumu itiraf eder. Daha sonra, üç gün içinde Salman'ı bulacağı sözünü vererek köyden ayrılır. Geri gelmezse de kimsenin onu aramamasını söyler. Müslüm Ağa, daha sonra köye geri gelmeyince, öncelikle çocuklar onun Salman'dan korktuğunu düşünmeye başlayacaklardır. Zero'nun ise, ağasına bağlı olduğuna emin olduğu Müslüm'den hâlâ ümidi vardır. Ancak Müslüm Ağa, Salman tarafından öldürülür ve çiftlikte çarmıha gerilerek bekletilir. Salman, aileye yolladığı haberde, Müslüm Ağa'nın asılı olduğu yerden indirilmesini yasakladığını bildirir. Zero, buna rağmen cesedi alır ve cesedin, İsmail Ağa'nın hemen yanına gömülmesini sağlar. Bu olayla birlikte, artık jandarma da işin içine girmiştir. Köye savcı ile birlikte gelen jandarma yüzbaşısı, Salman'a yardım edenleri bulmak amacıyla, neredeyse bütün köyü dayaktan geçirir, Müslüm Ağa'nın mezarını açtırıp otopsi yaptırmaya çalışır; fakat bütün bu eylemler, Salman'ın bulunmasını sağlamayacaktır. Salman, bir defasında köye gelir, Mustafa ona saldırır ve çocuğu bir şekilde Salman'ın elinden kurtarırlar. Kimse Salman'a dokunamamıştır. Kısa bir süre sonra da, Salman bir çoban olan Cemşid'le birlikte, baş çobanın kesik kafasını köye yollayarak, babasının hayvanlarına el koyduğunu bildirir. Kafa, evin girişine asılacaktır. Salman, eğer kafa oradan alınırsa, gelip Mustafa'yı öldüreceğini bildirmiştir. Zero, çaresizce jandarmaya

başvurur. Jandarma baş çobanın kafasını yerinden alır ve gömer. Salman bunun üstüne Cemşit'i tekrar yollayarak, ahırdaki atları ister. Konağın da yarısının kendisine ait olduğunu ifade eder. Zero, Mustafa'ya zarar gelmemesi için Salman'a olumlu cevap yollasa da, bir gece Salman'ın adamları gelip ahırdaki soylu atları çıkarıp, İsmail Ağa'nın bindiklerini teker teker vururlar. Diğer atları da kaçırırlar. Bütün bu hikâye içinde, Mustafa'nın kendini iyi hissettiği, bu korkunç olaylardan koptuğu bir yer vardır: Ahşap ustası Topal Hacı Abbas'ın yanı. Ustanın işlediği ahşaplar çok ünlüdür. Zengin bir bey olan Kütükçüoğlu Rifat Bey için de oymalar yapmaktadır. Mustafa, ustanın çalışmasını seyretmeyi çok sever. Usta, bunun yanında bir de ağaçların budaklarından kehribar toplamakta ve cennet çiçeğini yansıtan kehribarı aramaktadır. Rifat Bey'e sattığı kehribarların yanı sıra, kendisi için sakladıkları da vardır. Bir gün, aradığı kehribarı bulmuş ve Mustafa'ya da göstermiştir.

Salman hiçbir zaman yakalanamaz. Jandarma da bir şey yapamaz. Ailenin parası gün geçtikçe azalır, Salman'a karşı duyulan korku gün geçtikçe büyür. Salman'dan sürekli haber gelmektedir. Bu haberleri, baş çobanın eski adamı Cemşit getirmektedir. Cemşit, Salman'ın kendisini efsunladığına inanmakta, bir yandan Salman'ın emirlerini Zero'ya iletmekte, bir yandan da yardım dilemektedir. Babasının mallarını isteyen Salman, Mustafa'yı öldüreceğini söylemektedir. Bu arada çocuklar, korkulu günlerin içinde yaşamlarına devam ederler.

3. Kesit (Özne ve Karşı Özne Arasındaki Çatışmanın Çözülememesi ve Yeni Bir Düzene Geçilmesi): 240-480. sayfalar arasında işlenen 4. Bölüm'de, baş çobandan kalan karabaş köpek, Mustafa'ya yakınlaşmıştır. Mustafa bu köpeğe çok iyi bakar ve hayvan kısa bir süre içinde kendine gelerek Mustafa'nın yanında dolaşmaya başlar. Çocuklar, bu devasa hayvanın kendilerini koruyacağını düşünerek rahatlamaktadırlar. Bu arada seyis Süllü'nün macerası, anlatma zamanıyla ifade edilir. Bu yaşlı adam, atlara çok düşkündür. Eski beyinin yanından ayrıldıktan sonra, beyin tavlasından satılan bir al tayın peşine düşmüş, İsmail Ağa'ya kadar ulaşmıştır. O günden beri de ailenin seyisidir. Ancak ahırdaki atların kaybından sonra Süllü, olağanüstü bir mutsuzluğun pençesine düşmüştür. Bu arada Salman da babasının mallarını almak için haber göndermiştir.

İncelenen birim boyunca, konağa birtakım adamlar gelip, Salman'ı öldüreceklerini söyleyerek, Zero Hatun'dan para alırlar. Bu adamların hiçbiri, Salman'ı öldürmeyi başaramaz. Ancak Zero, bir umutla gelen adamlara para vermeyi sürdürür. Salman'ın etrafındaki mit, gün geçtikçe büyümektedir. Salman, kendisine kurşun değmeyen efsunlu bir kişi imgesine bürünmüştür. Salman'ın peşine her düşen, bozguna uğramış bir halde geri dönmekte, her seferinde de ondan yeni bir haber, yeni bir istek getirmektedir. Çiftliğin satılması da bunlardan biridir. Ancak Zero, çiftliği satmaz. Evin adamlarından Hüseyin de Salman'ın peşine düşer. Birkaç gün sonra, Salman'ın onu da öldürdüğü dedikodusu köye yayılır. Aslında Salman var mıdır, yok mudur, hiçbir şey belli değildir. İncelenen eserin

ortasında ve sonunda iki defa ortaya çıkmıştır. Gerçekten eşkıya olmuş mudur, gerçekten bu kadar güçlü müdür, yoksa ortak bilinç Salman'ı bu şekilde görmeyi mi istemektedir, bu belli değildir. Eser, belirgin bir korku figürünün varlığından ziyade, korku figürünün gerçek olması ihtimali üzerine kurgulanmış bir gerilim psikolojisini ortaya koymaktadır.

Konağa gelenler arasında, İsmail Ağa'nın amcası olan bir paşa da vardır. Zamanında çok güçlü olan bu bey, devrin değişmesiyle jandarmanın gözetimi altında sürgünde yaşamaya başlamıştır. Eserdeki hikâyelerin çoğu gibi, beyin hikâyesi de Sarıkamış'a dayanmaktadır. Kendisinin başında olduğu bir ordu, Enver Paşa ile birlikte savaşmış, nispeten az sayıda kayıp vererek geri çekilmişti. Sürgün olduğu için en sevdiği yeğeni olan İsmail Ağa'nın cenazesine bile gelememiştir. Onun da tek ümidi, Zero'dur. Hasan Ağa da memlekete geri dönmek konusunu açınca, Zero kocasının mezarını bırakıp da hiçbir yere gidemeyeceğini söyler. Zero, gerçekten de ailenin tek ümididir. Salman bir şekilde ortadan kaldırılmalı, İsmail Ağa'nın oğlu Mustafa bir şekilde yaşatılmalıdır. Artık konu, geçmiş felaketin intikamını almaktan ziyade, gelecek felaketin önüne geçebilmek olmuştur.

Hasan Ağa'nın türküleri, çocukların imge dünyasında bir ideal dünya, ulaşılmaz bir cenneti müjdelemeye başlar: Van. *"Kimse kimseyi öldürmüyordu orada"* [654] ve Van, hayallerdekinden bile güzeldir. Abdale Zeyniki hâlâ orada bir taşa dayanmış destan söylemektedir. Kanlı Çukurova'daki sıtma orada yoktur, Van denizinde turnalar serinlemektedir.

Konağa gelip gidenler olmaya devam eder. Kimse İsmail Ağa'nın intikamını almayı beceremez. Araya giren ağalar ve beyler de bir sonuca varamazlar. Mustafa, Salman ve onun işlediği cinayetle ilgili psikolojik ve sembolik yanı ağır basan rüyalar görmeye devam etmektedir. Bir gün, bu rüyaların etkisiyle, ilk kitapta anlatılmış olan kanayan ağacın dibine sığınır ve orada uyur. Annesi Zero, Mustafa ile başa çıkamamaya başlamıştır. Bu belirsiz gitgellerin sonunda, Zero, Mustafa'yı biraz da olsa rahatlatmak ve Süllü'nün de gönlünü yapmak için ahıra yeni atlar almaya karar verir. Bir yandan da, paraları tükenmiştir. Arif Saim Bey de konağın tapusunun tamamını üstüne yapmıştır. Aslında konak da onların değildir artık. Anne oğul, Mersin'deki fabrikaya gidip Ağa'nın hisselerini satmaya karar verirler.

Mustafa, Mersin yolculuğunda iki defa Salman'la karşılaşır. Bu karşılaşmaları kimseye inandıramaz. Zero, Mersin'deki mallar karşılığında yüklü bir miktar para alır ve köye geri dönerler. Daha sonra da Salman'ı öldürtmek için Gözükaranın Hatunu'na giderler. Hatunun yaşlı; ama işinin eri bir adamı vardır: Temir Ağa. Hatuna yıllardır karasevdalıdır. Bu nedenle, Hatun ne derse yapmaktadır. Temir Ağa, Salman'ın peşine düşemeyecek kadar yaşlıdır. Bu nedenle, Gözükaranın Hatunu ve Temir Ağa, Sultanoğlu'na verilmek üzere bir mektup yazarlar. Zero ve Mustafa, bu defa da Sultanoğlu'na giderler. O da uzun zamandır

[654] Kemal, Y. Kale Kapısı. A.g.e., 308.

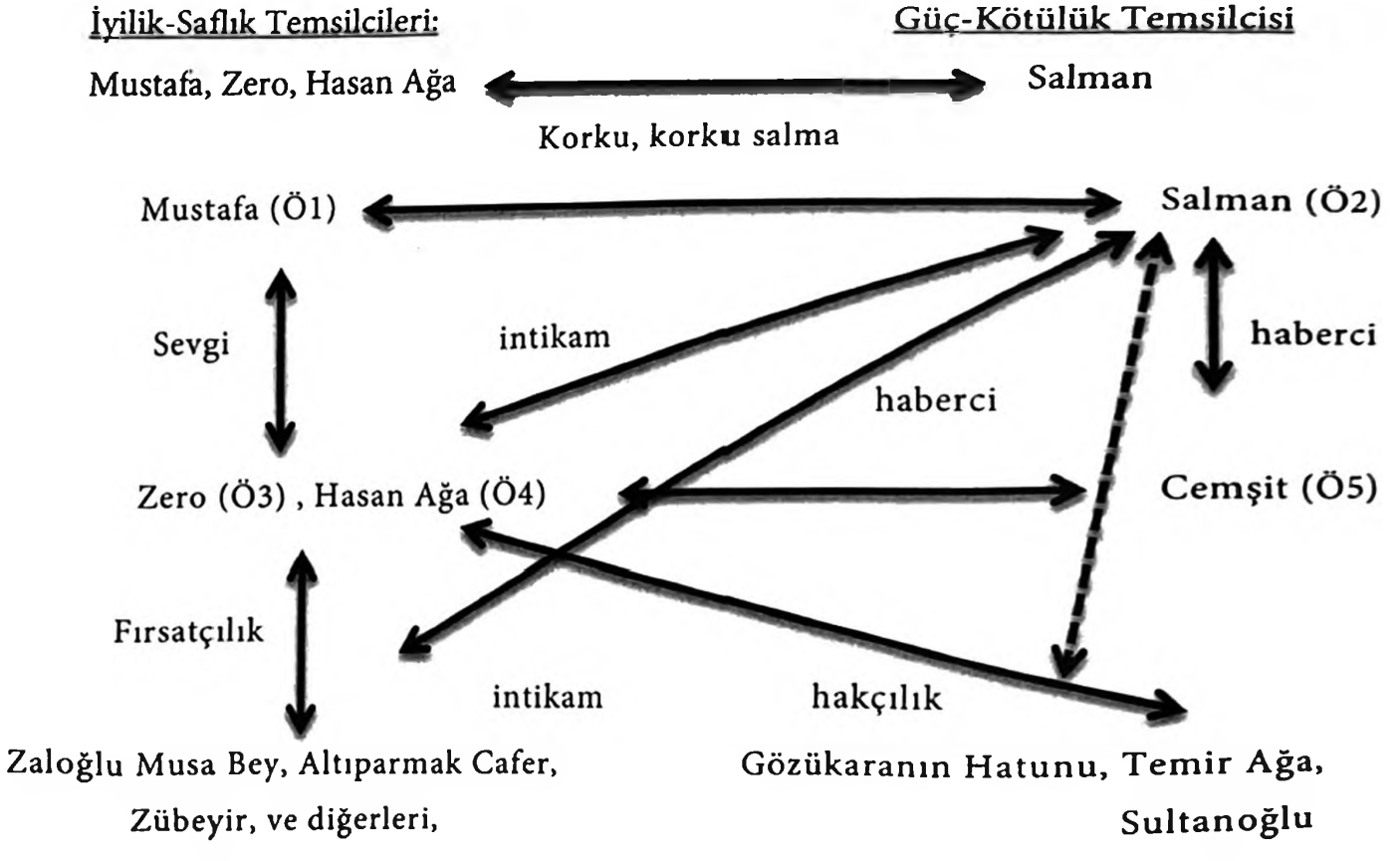
adam öldürmeye tevbelidir. Yine de onlara yardım etmeyi kabul eder. Bu sırada, üç çocuğun kafası kesilmiş ve mağaranın ağzına asılmıştır. Herkes, bunu Salman'dan bilmektedir. Salman gelecek, önce Mustafa'yı, sonra köyün bütün çocuklarını öldürecektir.

İsmail Ağa'nın konağı bir gece yakılır. Yakanların ardından kurşun atan Sefer, birkaç kişiyi vurur. Konaktan geriye hiçbir şey kalmaz. Zero'nun Mersin'den getirdiği paralar bile yanmıştır. Artık ailenin hiçbir şeyi kalmamıştır. Daha sonra köylülerle beraber yeni bir ev yaparlar.

441-480. sayfalar arasında ifade edilen 5. Bölüm'de, Salman'ın geleceği söylentileri artık iyiden iyiye artmıştır. Mustafa, bir gece evden çıkar ve kayıplara karışır. Onunla gelmek isteyen köpeğini de taş atarak uzaklaştırır. Zero ve bütün köy, Mustafa'yı arar. Neden sonra, Kuş Memet, Mustafa'nın mağaraya saklanmış olabileceğini düşünür ve çocuğu burada bulurlar.

Metnin Temel Çatışmalar Şeması

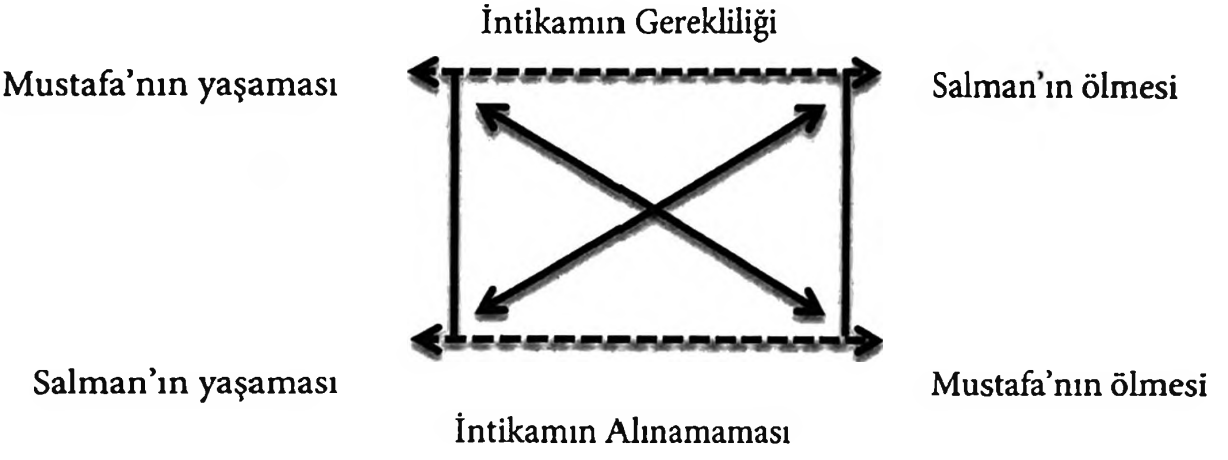
Eser, yukarıda da belirtildiği gibi yoğun bir kurgusu olmayan ve temel çatışması üçgen arzu modeli ile incelenebilecek bir metindir. İsmail Ağa'nın sevgisini Mustafa ile paylaşamayan Salman, çatışmaların ortaya çıkmasına neden olan karşı-öznedir. Mustafa ise, metnin öznesidir. Bir diğer üçgen arzu modeli çatışması da İsmail Ağa, Zero ve Emine arasındadır. Bu çatışmanın arzu nesnesi de İsmail Ağa'dır.

Metnin temel anlatı izlencesinin dört evresi, şu şekilde incelenebilmektedir:

Sözleşme	Edinç	Edim	Tanıma ve Yaptırım
İsmailAğa'nın Öldürülmüş olması	Salman'dan intikam alınması gerekliliği	Salman'ın ulaşılmaz olması	Çatışmanın çözüme ulaşamaması

Kale Kapısı'nın Greimas'ın Göstergebilimsel Dörtgeni'ne göre incelenmesi

Eser, her ne kadar bağımsız bir olay örgüsüne sahip olsa da temel çatışmaların çözüme ulaşmaması nedeniyle, bir ara birim olarak değerlendirilmelidir. Eserde temel çatışma, Mustafa ve Salman arasında gerçekleşmektedir; ancak Salman, eserde neredeyse hiç görülmemekte, ondan sadece haber alınmaktadır. Bir defa köy meydanında karşılaşırlar. Mustafa, Salman'ı bundan sonra da birkaç defa gördüğünü düşünse de ona kimse inanmayacaktır. Eserin sonunda çatışmanın çözümlenmesi yolunda bir olay olmadığı ve eser, doğrudan ilk ve üçüncü eserlere bağlandığı için, incelenen metni büyük bir ara kesit olarak değerlendirmek doğru olacaktır. Nitekim, Kimsecik nehir serisinin her bir cildi, bir diğerinin bittiği noktada başlayarak parçalanmaz bir bütünü oluşturmaktadır. Bu ciltle birlikte, Salman'ın etrafında da fanteziden bir duvar örülmeye başlanmıştır. Bunun yanında, eser, yine diğerleri gibi psikolojik çözümlemelerin yoğun olduğu bir metin olarak okunmalıdır. Yukarıda görüleceği üzere, Kale Kapısı'nın temel çatışma şeması, simetriden uzak ve dağınık bir görüntü oluşturmaktadır. Bunun nedeni, çatışmaların sonuçsuz kalması ve metnin bir ara cilt olmasıdır.

Şahıs Kadrosu - Kişilerin Oluşumları ve Özellikleri

İncelenen metin, kalabalık bir şahıs kadrosuna sahip gibi görünse de karakter olarak incelenebilecek kişi sayısı açısından sade bir metindir. Temel çatışma, yukarıda da belirtildiği gibi, üçgen arzu nesnesi esasına dayanmakta olup, ana karakterler de üç kişiyle sınırlıdır. Bu ana karakterler dışında ikinci derecede önem sahibi olan kişi sayısı ise Yaşar

Kemal'in diğer eserlerindeki şahıs kadrolarına göre kısıtlı sayılabilmektedir. Eserdeki önemli kişiler aşağıdaki gibi incelenebilir:

Birinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler: Mustafa (Ö1), Salman (Ö2), Zero (Ö3).

İkinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler: Hasan Ağa (Ö4), Cemşit (Ö5)

Uzak Kişiler: Zaloğlu Musa Bey, Altıparmak Cafer, Zübeyir, ve diğerleri, Gözükaranın Hatunu, Temir Ağa, Sultanoğlu.

Birinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler

Bireyselleşme Sürecindeki Çocuk Mustafa: Çocuk Mustafa'nın korkusu, bu kitapta da devam etmektedir; ancak babasının ölümünün, bu korkuyu azaltması gerektiğine inanan Mustafa, Annesi Zero'ya *"Korkma ana!"* der ve devam eder:

> *"Korkma, o beni öldüremez. Beni ele geçiremez", "Korkmuyorum!", "Memet de korkmuyor, Âşık Ali de, Nuri Çocuk da. Tırtılın oğlu Yusuf da, Gülümcan da korkmuyor, kimsecikler de korkmuyor", "Kırlangıçlardan da korkmuyorum", "Turuncu kelebeklerden de korkmuyor Tırtıl, mavi, sarı kelebeklerden de korkmuyor Gülümcan"* [655].

Mustafa, bunları haykırarak söylerken, korku kavramının kendisinden korkmaktadır. Ne kadar korkarsa, Salman'a yakalanma ihtimali o kadar artacak gibidir. Bu nedenle ne Salman'dan ne de başka birinden, bir şeyden korkmadığını söyleyip durmaktadır. Oysa Mustafa, bu saydığı şeylerin hepsinden korkmaya devam etmektedir. Babasını kendi gözleri önünde öldüren Salman'dan da elbette korkmaktadır. Bir yandan Salman'la ilgili bir düş/fantezi âleminde kaybolmuştur. Duvarlara vuran kırlangıçların seslerini dinlerken, bu kırlangıçların saldırısı altında kalan Müslüm Ağa'yı hayal etmektedir. Salman'ı ise Ağa'nın gırtlağını keserken düşler. Her yerde kan vardır. Salman, elinde Müslüm Ağa'nın kafasıyla kır atın üzerindedir; kesik kafadan fışkıran kanlar, etrafı sararken, kırlangıç sürüsü de Salman'ı sarmıştır. Salman'a, yaralı kartallar saldırır, bir uykudan uyanan İsmail Ağa saldırır[656]. Mustafa uyanıktır; ancak kendine göre bir hayal âleminde gerçekle olan bağını yitirmiş bir halde bunları düşünmektedir. Mustafa'nın psikolojisi gün geçtikçe paranoyaya doğru gelişirken, çobanın köpeği ile olan arkadaşlığı da büyür. Mustafa, artık her fırsatta köpeği ile kaçıp, Salman'ın kendisini bulamayacağı yerlerde saklanmaktadır. Mustafa'nın bu halini, can korkusunu, Salman'ı öldürmesi için yanına gittikleri Sultanoğlu anlamıştır. Mustafa:

> *"Çok sıkıştım ağam. (...) Çok kan kaygısına düşmüşüm. Bir an bir an beni bırakmıyor ki o, nereye gitsem oraya geliyor. Toprakkale'de, Anavarza kayalıklarında, denizin*

[655] Kemal, Y. Kale Kapısı. A.g.e., 90-91

[656] Kemal, Y. Kale Kapısı. A.g.e., 94-95.

orada, kamışlıkta, nereye gitsem karşıma çıkıyor. O aşağıdaki köpek olmasa, ben yandım. Beni o çoktaaan öldürürdü ya, işte şu aşağıdaki köpekten korkuyor. Köpeğim bir geçse eline onun, Salman onu paramparça edecek."[657]

Mustafa, Salman'dan ne kadar korkuyorsa, onu öldürmekten de o kadar korkmaktadır. Tırtıl Yusuf, bir gün Mustafa'nın Salman'ı öldüreceğinden bahsedince, Mustafa kimseyi öldüremeyeceğini söyler. Çünkü birini öldürürse, her yerine kan bulaşacaktır [658]. Mustafa'nın kan korkusu, nehir metnin üçüncü cildi olan Kanın Sesi'nde neredeyse bağımsız bir karakter olarak yeniden karşımıza çıkacaktır.

Mustafa, incelenen ciltte, fantezinin realitenin yerine yavaş yavaş geçtiği bir âlemde yaşamaya başlamıştır. Rüyalarında Salman'ı görmektedir. Salman'ın hançerinden durmadan kan akmaktadır. Bu kan, İsmail Ağa'nın kanıdır. Müslüm Ağa'nın Salman tarafından öldürüldüğünü yarı düş bir gerçeklikte gören Mustafa'nın imgelemesinde, ucundan sürekli kan damlayan bir hançerin dışında, Müslüm Ağa'ya saldırıp onun etrafını çeviren kırlangıç sürüleri de vardır. Bu fantezide Müslüm Ağa, kırlangıç saldırısına dayanamayıp Salman'dan yardım istemektedir. Salman da kan akıtan hançerini çekerek ağanın boğazını kesmektedir. Bu defa da Müslüm Ağa'nın kesik başından kanlar fışkırmaktadır. Salman, al atın üzerinde, elinde kanayan hançer ve kanlar saçan bir başla gökte uçmaktadır[659]. Bütün bu imgeler, Salman'ın idealize edildiği bir kötülük çığırıdır. Mustafa, Salman karşısında çaresizdir; çünkü Salman realitenin ötesine geçmiş bir kişidir. Onu ancak realite duvarının ötesine geçmiş bir kişi yok edebilir. Mustafa, bu kişiyi fantezi dünyasında bulur: İsmail Ağa. Çocuğun rüyalarında ve fantezilerinde İsmail Ağa, bıçaklanmış, kalbinden kanlar saçarak Salman'ın peşine düşmekte, onu kenara sıkıştırmaktadır[660]. Mustafa bu rüyaların ve fantezilerin içine gittikçe çekilmekte, realiteden gittikçe uzaklaşmaktadır. Bir gün, Köye gelen Salman'la karşılaşır ve ona saldırır. Bu olaydan kısa bir süre sonra annesi ile birlikte Ahmet Bey'e giderler. Yazar, Ahmet Bey'in ağzından, Mustafa'nın -kendi çocukluğunun- psikolojik tahlilini yapar. Ahmet Bey'in bu konuşması, özellikle dikkat çekicidir:

"Korkmuş çocuk Zero Hatun (...). Bu hep böyledir. İnsanoğlu biraz da böyledir, budur kızım. Hepimiz, bütün insanlar çılgıncasına korkuyu yaşıyoruz. Her an, her saniye, her şeyden korkuyoruz. İnsanoğlunun mayası korkuyla yoğrulmuş. Çok ölüm gördüm, çok yaralanma, çok donma, çok savaş... Bir şey gördüm yalnız, bir şey var insanlıkta, bir tek şey, o da korku. Bu çocuk da korkmuş, çok şükür ki korkusunu kusmuş, saldırmış adama. Bu, korkunun ölümü aşmasıdır. Ölümden öte bir yer var kızım, işte o da senin oğlunun yaptığıdır, ölümün, korkunun üstüne atılmasıdır.

[657] Kemal, Y. Kale Kapısı. A.g.e., 418.
[658] Kemal, Y. Kale Kapısı. A.g.e., 88.
[659] Kemal, Kale Kapısı. A.g.e., 93-94.
[660] Kemal, Kale Kapısı. A.g.e., 94.

Üzülme kızım, çoğunlukla insanoğlu budur. Senin oğluna bundan böyle belki de hiçbir şey olmayacak, belki de senin oğlun, bu belirli huyundan ötürü bir şeyler olacak."[661]

Ancak herkes, Mustafa hakkında iyi şeyler düşünmemektedir. Köylüye göre Salman'ın İsmail Ağa'yı öldürmesinin nedeni, Mustafa'dır. Mustafa'nın babasının ölümü üzerine içine girdiği ruh hali de anlaşılamamaktadır. Köylünün duygu-durumu gelgitler içindedir. Aileye acımayla aileden korkmak arasında gidip gelirlerken, en çok çocuk Mustafa hedef alınmaktadır:

"Babasının ölüsü salacada giderken, bütün köylü, bütün dünya, kurt kuş, börtü böcek koca İsmail'e ağlarken gidip de çocuklarla bilye oynayan o Mustafa değil miydi? Babasının mezarına bile uğramayan, babası öldü öleli o yoldan bile geçmeyen, babasının atlarını öldürsün, öldüremezse alsın götürsün de satsın, diye Salman'a haber salan o Mustafa değil midir? Bütün dünya koca İsmail Ağa'ya yanar, dağ taş ağıt olmuş dönerken, onun ölüsünün başucunda, çocuklarla birlikte, elini beline koyup gülmekten kırılan, neredeyse gülmekten çatlayacak olan o Mustafa değil midir? Belki de Zero, Mustafa, Hasan Ağa, Pero, Hacer hep bir oldular da Salman'a öldürttüler İsmail Ağa'yı."[662]

Mustafa, ölüm anksiyetesi olarak adlandırılabilecek bir ruh halinin esiridir. Babasının gözleri önünde öldürülmesi, Salman'ın yolladığı kesik başlar, ucundan sürekli kan damlayan hançer, Mustafa'nın anksiyetesinin rüya ve fantezide ortaya çıkma şeklidir. Irvin Yalom, ölüm anksiyetesinin başka korkularla da birleşerek su yüzüne çıktığını ifade etmektedir: *"Çoğumuz ölümle ilgili anksiyeteyi kötülük, terk edilme veya yok olma korkusuyla birleştiririz."*[663] Mustafa'nın durumunda da kendi ölümünün ihtimali, ondan önce ölenlerin fantezi düzeyinde hayata devam etmeleri ve Salman'ın dinmek bilmeyen öfkesiyle birleşmiştir. Denilebilir ki Mustafa, kendini bildi bileli bir ölüm anksiyetesinin içindedir, bu, incelenen ilk ciltte de görülmektedir. Mustafa, ölüm anksiyetesi ile büyümektedir. Bu da çocuğun psişesini derinden etkilemekte, gerçek bir ölümle karşılaştığında – İsmail Ağa'nın ölümü gibi- normlara uygun davranışlar sergilememektedir. Çünkü çocuk o ölümü zaten yıllardır yaşamaktadır. Ölüm, Mustafa'nın eylemleri için bir neden değil bir sonuç halini almıştır. Bu nedenle ölümlerde beklenen davranışlar onun için gereksizdir. Bir yandan da Salman'la ilgili vicdani sıkıntılarla boğuşmaktadır:

"Bu Salman var ya, ömründe hiç gülmemiş, hiç kamıştan ata binmemiş, hiçbir kamıştan at da şöyle yemyeşil durup taptaze kokarak onun binmesini beklememişti.

---

[661] Kemal, Kale Kapısı. A.g.e., 118.
[662] Kemal, Y. Kale Kapısı. A.g.e., 263.
[663] Yalom, I. (2008). Güneşe Bakmak, Ölümle Yüzleşmek. İstanbul: Kabalcı Yayınları, 19.

Bilye bile oynamamış, küçücük bir cam bilye içine sığmış güneş ışıklarının bütün bir renk cümbüşü içine dolmamış, onun başını döndürmemişti."[664]

Yazar, Mustafa'nın imgelemindeki Salman'ı bir türlü salt kötülüğü simgeleyen biri olarak ifade edememektedir. Yazarın psişesinde, Salman'ın evlat edinilmesinden sonra dünyaya gelmiş olmak, Salman'ı ikinci dereceden değerli bir çocuğa dönüştürmek, gizli bir vicdan azabıdır. Nitekim Mustafa'nın rüya/fantezisinde gördüğü Salman'ın kesik başı, Mustafa'ya şunları söylemektedir: *"Seni öldürmek istemiyorum benim küçük, benim öksüzcük kardaşım, ne oldu bana böyle, seni öldürmek, öldürmek istemiyorum. İstersen sana kuş da tutarım, o yalp yalp eden mavi kuşlardan."*[665] Bu rüya/fantezide Salman ayrıca, Mustafa'dan kendisini kurtarmasını da istemektedir. Mustafa Salman'ı neden kurtaracaktır? Mustafa'nın hayatı Salman'ın ellerinde ve tehlikededir. Ama kurtarıcı olan Mustafa'dır. Salman'la ilgili anıları birbirine karışmıştır. Babasının ölümünün sebebi, Mustafa'ya göre kendisidir. Salman'a göre ise babası nasıl olsa öldürülecektir. O, babasını öldürerek, İsmail Ağa'nın yabancıların ellerinde ölmesine engel olmuştur. Mustafa'nın da Salman'ın da ruh halleri karmakarışıktır. Her ikisi de çok büyük çocukluk travmaları geçirmişlerdir ve dünyayı artık kendi ruhlarına göre yeniden kurgulamaktadırlar:

> *"Korunan çocukluk anılarından birkaçı, bize son derece anlaşılabilir gelirken, diğerleri garip ya da akıl almaz görünmektedir. Her iki çeşitle ilgili bazı yanlışları düzeltmek güç değildir. Birinin koruduğu anılar, bir çözümlemeye konu edildiğinde, doğruluklarını garanti etmenin yolu yoktur. Bellekteki bazı ancak anımsatıcı ipuçları kuşkusuz yanlış, eksik çıkmakta, yer ve zaman açısından yer değiştirmiş bulunmaktadır."*[666]

Bu görüşün ışığında incelendiğinde, Mustafa ve Salman çok da ayrı/bağımsız karakterler değildir. Her ikisi de çocukluklarını kaybetmişlerdir ve ölümle çevrelenmiş olmaları, onların bireysel gelişimlerini etkilemektedir.

Mustafa'nın psikolojik durumunu incelerken, dikkatten kaçırmamak gereken hususlardan biri de yılanlardır. Metin boyunca Mustafa ve yılanlar karşılaşmaktadırlar. En basit simgebilimsel yaklaşımla, denilebilir ki yılan kötülüğün simgesidir. Mustafa, sürekli olarak yılanların kaynadığı bir mağaraya gitmekte, hiç durmadan yılanlara doğru çekilmektedir. Rüyalarında da sıklıkla yılanlarla karşılaşır. Metinde bir türlü ortaya çıkmayan Salman, yılan sembolizmi ile Mustafa'nın peşindedir. Bir gün Mustafa, bir çıngıraklı yılanın ağzında küçük bir kuş görür. Bu olayın cereyan ettiği sahne, metnin sonlarında, gerilimin artık iyice tırmandığı bir yerdedir. Mustafa, küçük, renkli kuşu kurtarmaya çalışacaktır. Ama köpeği de Mustafa da yılanın saldırısında yenik düşerler ve

---

[664] Kemal, Y. Kale Kapısı. A.g.e., 333.
[665] Kemal, Y. Kale Kapısı. A.g.e., 333.
[666] Freud, S. (2016). Günlük Yaşamın Psikopatolojisi. İstanbul: İthaki Yayınları, 85.

mağaraya kaçarlar. Yılan, onların peşinden gelir, Mustafa'yla bir küçük avla oynar gibi oynar. Bütün bu simgesel olaylar boyunca, Mustafa yine sadece korkmaktadır. Bazen kuşu ve kendisini kurtarmak için harekete geçse de yılan ondan üstündür. Bu korkunç yılanı, küçücük bir kedi yavrusu alt eder. Onu kör eder ve sonunda öldürür. Mustafa ve çocuklar, bu vahşi sahneyi uzaktan izlerler. Kuşu da kurtarırlar. Bu olay, Mustafa'nın korkularını biraz da olsa azaltmıştır. Belki de kurtuluş, hiç beklenmeyen bir yerden gelecektir. Koca yılanı öldüren bir kedi yavrusu varsa, Salman'ı öldürecek biri de olacaktır.

Sadakat ve Sevgi Simgesi Zero Hatun: Mustafa'nın annesi, İsmail Ağa'nın eşi olan Zero, serinin bu ikinci kitabında, daha fazla ön plana çıkmış bir karakterdir. İlk kitapta ikinci planda kalan Zero, Kanın Sesi'nin üç temel karakterinden biri olmuştur. Kocası İsmail Ağa'nın ölümüyle yıkılsa ve başındaki kara bağı hiç çözmese de olayların gelişimiyle bir süre sonra bütün sahneye egemen olur. İsmail Ağa ve Salman arasındaki gerilim, yer değiştirmiştir. Bu defa gerilimin özneleri Mustafa ve Salman'dır. Oğlunun öldürülmesi ihtimali üzerine de Zero Hatun, eyleme geçip intikam almaya çalışmaktadır.

Zero, eve gelip Salman'ı öldüreceğini söyleyen herkese inanmaktadır. Bu misafirler, Salman'ın öldürülmesi için büyük miktarlarda ödemeler istemektedirler. Zero, paraları tükeninceye kadar bu adamlara ödeme yapmıştır. Çünkü bir tane oğlunun hayatını koruması gerekmektedir ve İsmail Ağa'nın da intikamı alınmalıdır. Mustafa'ya sürekli olarak korkmamasını söyler:

> *"Müslüm'den bir haber gelmezse korkma oğlum, anan seni ona yedirmeyecek, anan bütün varını verip onu bu dünyadan kaldıracak. Ben de Zero'ysam Koca İsmail'in kanını yerde koymayacağım. Seni de ona yem etmeyeceğim. Onu senin başına bela bırakmayacağım ki, onu sen öldürmek zorunda olasın da mapuslara giresin, dayın gibi de hapislerde ölesin."*[667]

Zero, büyük bir aileden gelmesini de bir umut olarak görmektedir. Namlı eşkıyalardan, büyük beylerden gelen soyu, oğlu Mustafa'da da kendi gücünü gösterecektir: *"Anan sana kurban olsun Mustafam, sen Doğu Anadolu kartallarının, Van Gölü ejderhalarının yeğenisin, kaplanım."*[668] Zero, çok zor bir durumda kalmıştır. Kocasının ölümünün önüne, oğlunun öldürülme ihtimali geçmiştir. Yine de çok güçlü bir Anadolu kadını karakteri çizmektedir. Bu eğitimsiz kadın, oğlunun içinde bulunduğu ruh halini de herkesten daha iyi tahlil edebilmektedir:

> *"Bir de babasının ölümünden dolayı utanıyor. Herkesten, çocuklardan, köylülerden, kuşlardan, ağaçlardan utanıyor. Arılardan bile utanıyor."* [669]

---

[667] Kemal, Y. Kale Kapısı. A.g.e., 90.
[668] Kemal, Y. Kale Kapısı. A.g.e., 116.
[669] Kemal, Y. Kale Kapısı. A.g.e., 290.

Zero, bir yandan da çocuğuyla başa çıkamamaktan şikayetçidir. Mustafa'nın korkusu, onu mağaralara, yanan ağaçlara, ahırda sabahlamalara iterken Zero, yavrusunu koruyamamak ihtimali karşısında çaresizdir. Mustafa'nın kaçışları onu kızdırır; ama bir yandan da Mustafa'ya kıyamamaktadır. Mustafa'yı koruyabilmek için Salman'dan bile medet umar:

> *"Öldürmesin Mustafa'mı. Mustafa onun biricik küçük bir kardeşidir. Şunu da söyle Salman oğluma, anan Zero diyor ki de, kardeşi Mustafa ölümden çok korkuyor, bunu ona böylece söyle. Onun küçük kardeşi Mustafa'yı bu korku iflah etmeyecek, ya delirecek onun küçük kardeşi Mustafa ya da kendisini korkudan öldürecek. Bana bir iyilik yapsın oğlum Salman, o küçücük kardeşi Mustafa'yı bu ölüm korkusundan kurtarsın. Onun, o Salman'ın bu dünyada küçücük, bir parmak kadar kardeşi Mustafa'dan başka kimi var ki... Babaları da öldü işte, iki kardeş bu dünyada kaldılar. O, hiç mi küçük kardeşini düşünmüyor? Bir adamın babaları ölürse, o adam küçük kardeşine bakmaz mı, diyor anan, de. Bunu böylece oğlum Salman'a söyle. Elinden bir kaza çıktı, ne yapalım, insan hiç babasını öldürür mü, diyor anan Zero, de..."*[670]

Zero, kendisine haber getiren Cemşit'le Salman'a haber gönderir. Mustafa'nın sağlığı için kocası İsmail Ağa'nın öldürülmesini bile affetmiştir.

Psikopatik Bir Karşı Özne Olarak Salman: Salman, babasını öldürmekle doğru bir şey yaptığını düşünmektedir. Sanmaktadır ki o babasını öldürmeseydi, başkaları İsmail Ağa'yı öldürecektir. O, aslında babasını yabancıların öldürmesi felaketinin önüne geçmiştir:

> *"Ben öldürmesem onu zaten öldüreceklerdi. Herkes, herkes onu öldürüyordu. İyi ki yetiştim de ben öldürdüm. Ne iyi ettim de öldürdüm. Babamı hiç kimseye öldürtmedim Müslüm Ağa. Ben babamı hiç kimseye öldürtür müyüm! (...) Babamı başkaları öldürseler olur muydu, iyi yapmadım mı?"*[671] *Salman bunları söylerken soğukkanlıdır. Aslında kendine özel nevrotik bir gerçekliğin içindedir. Kendini aldatmak, bu yeni gerçekliğin itici gücüdür: "Kendini aldatma, bir türlü çelişik kavramlar oluşturma sanatıdır. (...) Kendini aldatma açısından söz konusu olan, bunların [olgusallık ve aşkınlık] özdeşliklerini olumlarken bir yandan da farklılıklarını muhafaza etmektir."* [672]

Salman'ın psişesinin oluşumunda etkili olan iki temel olay vardır: Küçüklüğünde zar zor kurtulduğu ölüm ve Mustafa'nın doğumu. Her iki olay da onu derinden etkileyerek, Salman'ı alışık olduğu düzenden koparmıştır. Salman, bu yaşadığı olaylar nedeniyle, uçta bir ruh haline, psikopatik kişilik olarak tanımlamamız mümkün olan bir noktaya ilerlemiştir.

---

[670] Kemal, Y. Kale Kapısı. A.g.e., 203-204.
[671] Kemal, Y. Kale Kapısı. A.g.e., 57.
[672] Sartre, J. P. (2009). Varlık ve Hiçlik. İstanbul: İthaki Yayınları, 111.

Bu kişilik bozukluğu, narsisizmin bir koludur. Salman'ın babasını öldürme eylemini açıklaması bu noktada önemlidir. O, babasının biricik oğludur. Birileri İsmail Ağa'yı öldürecektir. Salman, babasını öldürme işini kimseye bırakmamıştır; çünkü o babası için en önemli insandır. Salman, babasının atlarını öldürtürken de aynı motivasyonun içindedir. Babasının atlarına başkalarının binmesine engel olmuştur. Salman, kendi evreninde, aslında İsmail Ağa'yı yüceltmektedir. Bu aşırılıklar, onun ruhunun özellikleri haline gelmiştir:

> *"Psikopatik kişilikler, aşırılığı temsil ederler ve narsisizmin doğasını anlamamıza yardım ederler. Yalnızca narsisistlerin diğer vakalarda daha az antisosyal olan dışavurum eğilimlerinin keskin bir resmini çizmekle kalmazlar ama ayrıca narsisistlerin içinde yatan üstünlük kompleksine de ışık tutarlar. Örneğin, narsisistik karakterlerin ve psikopatik kişiliklerin aniden ortaya çıkan tatmin olma gereksinimi, arzuyu dizginleme ve hayal kırıklığına dayanma gücü gösterme yetersizliği göstermeleri anlamlıdır."*[673]

Dağa çıkıp eşkıya olduktan sonra da konağa haber göndermeye başlar. Babasından kalan mallardan kendi payına düşenleri istemektedir. Kendine bir eşkıya grubu da kurmuştur. Cemşit'le köye haber yollamaktadır. Salman bu ciltte çok fazla görülmemektedir. Mustafa onu bir defa tren istasyonunda görür, bir defa da Mersin'de denizin içerisinde ona rastlar. Ama bu karşılaşmaların hayal mi gerçek mi olduğu çok derinlemesine incelenmemiş, zaten çok kişi de Mustafa'ya inanmamıştır. Salman, kötülüğü simgeleyen bir figür olarak metnin uzağında durmaktadır.

> *Ahırdaki atların bir kısmını öldürüp bir kısmını da çaldıktan sonra, yine Zero anasına haber gönderir. Babasının atlarına kimsenin binemeyeceğini söyler. Bu nedenle atları öldürmüştür. Kalan atları da hakkı olarak görmektedir. Zero'nun da yatağına başkası girecek olsa, onu da öldürecektir. Mustafa'nın da kellesini Çobanbaşı'nın kellesinin yanına astırması an meselesidir. Bütün bunları babasını çok sevdiği için yapmaktadır*[674].

Salman'ın insan olarak varlığı artık bir fanteziye dönüşmüştür. Herkes ondan korkmaktadır. Peşine düşen herkes ölmektedir. Salman, artık bir insan değildir:

> *"O öylesine bir nişancı ki... Onu avlamak, onun yanına yaklaşmak kolay değil... Akıllı, cin gibi bir beniadem. Beniadem ya beniademe hiç benzemez, bir canavar o... O, canavar olmasa, kendisini kuşsütü ile büyüten babasını hiç öldürür müydü? Bir de ona kurşun geçmezmiş."*[675]

---

[673] Lowen, A. (2013). Narsisizm Gerçek Benliğin İnkârı. İstanbul: Cem Psikoloji, 36.
[674] Kemal, Y. Kale Kapısı. A.g.e., 246.
[675] Kemal, Y. Kale Kapısı. A.g.e., 258.

Topal Hacı Abbas Usta: Pos bıyıklı, kırmızı Maraş postallı, Şam işi kuşağı olan ve bir ayağı aksayan Usta[676], Kemal'in farklı eserlerinde de görülen demircilik geleneğinin temsilciliğini yapan bir karakterdir. Bir yandan da ağaç oymacılığı yapar. Usta'nın sahip olduğu malzemeler, köylüler için olağanüstülüğün simgesidir. Onun bir büyücü, bir ermiş olduğunu düşünmektedirler. Mustafa da Usta'nın olağanüstü el becerisine hayran olur. Vaktinin çoğunu Usta'nın evinde, onun ağaçları nakışlamasını izleyerek geçirecektir. Usta hakkında çok fazla şey bilinmemektedir. Kütükçüoğlu Rifat Bey'in onu sık sık ziyaret ettiği, ona tarlalardan kütük geldiği ve işinde olağanüstü becerikli olduğu dışında Abbas Usta'nın etrafı bir gizem perdesi ile çevrilidir. Usta, kendisine yollanan ağaçların budaklarında cennet tasvirini aramaktadır. Bunu da Mustafa dışında kimseye söylememiştir. Yukarıda ifade edildiği gibi, Abbas Usta, demircilik geleneğinin bir simgesidir. Nitekim, Usta'nın ağzından, Yaşar Kemal'in demirci Türkmenler'in hikâyesini anlattığı Binboğalar Efsanesi adlı esere de gönderme yapılmaktadır:

> *"Toros ne demek, bin boğa, bin tane boğa demek. Boğa ne demek, bereket demek. Güzel ustam, tarcıbaşı kardeşim, biz seninlen otuz yıldır tanışırız, sen bana otuz yıldır ceviz ağacı getirirsin, kutlu bir iş yaparsın. Ceviz ağacına bu dünyada dokunan her kişinin yeri cennettir. Çünkü Tanrı'nın sureti bir ceviz ağacının içindedir. Onun için Toros'ta hiçbir zaman ceviz ağacı eksik olmayacaktır. Topraktan kesersen kayada, kayadan keserse suda, sudan kesersen gökte bitecektir."*[677]

İleride incelenecek olan Binboğalar Efsanesi'nin kahramanları da Mustafa'nın yaşadığı sıkıntıların benzeri bir ruh durumu içindedirler. Onlar da bir anlamda aileleri olan topraklarından ayrı tutulmaktadırlar. Onlar da bir baba/devlet imgesi tarafından korunmak ve sevilmenin peşindedirler. Ancak tarihsel şartlar, bu insanları bir anlamda yetim bırakmıştır.

İkinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler

Hasan Ağa: İsmail Ağa'nın kardeşidir. Olağanüstü güzellikte bir insandır. Konakta yaşamaktadır. Abisinin ölümünden derinden etkilenmiş, yengesi Zero'nun Salman'ı arama çabalarında hep onun yanında durmuştur. Ancak İsmail Ağa'nınki gibi bir kişiliği yoktur. Hasan Ağa, daha kırılgan ve duygusal bir kişidir. İsmail Ağa kadar da becerikli değildir. Yine de, abisinin intikamının alınmasını yürekten ister ve bir gün Zero'ya, Salman'ın peşine düşeceğini ifade eder. Zero ona, kimseyi öldüremeyeceğini söylediğinde de kadına kırılır. Kendisini "tam adam" gibi hissetmemeye başlar. Oysa Zero, başka bir şey söylemeye çalışmaktadır: *"Adamsın, adamsın ya, sen başka türlü bir adamsın... Sen bu dünyada*

[676] Kemal, Y. Kale Kapısı. A.g.e., 173.
[677] Kemal, Y. Kale Kapısı. A.g.e., 195.

yaşamıyorsun ki Hasan... Sen başka bir dünyanın adamısın..."[678] Hasan Ağa, gerçekten de başka bir dünyaya ait, romantik bir adamdır. Herkes onu sever; ancak kimse ondan büyük işler beklemez.

Hasan Ağa'nın, kimsede olmayan bir yeteneği vardır: türkü söylemek. O, Zero'ya göre en büyük Hak aşığıdır. Yaşar Kemal'in anılarında sıklıkla adı geçen, yukarıda da kendisinden bahsedilmiş olan büyük âşık Abdale Zeyniki, Hasan Bey'e el vermiştir[679]. Yalnız Hasan Bey'in bir özelliği vardır. Türküsünü yalnız söylemektedir. Onun türküsünü dinleyenler, zamanda ve mekânda bir atlama yaşamışçasına kendilerini Van'da bulurlar. Hasan Bey'in Kürtçe söylediği türküleri anlamayanlar bile benzer bir ruh hali içine girmekte, böylece türküyü duyan herkes onun Hak aşığı olduğuna kanaat getirmektedir. Bu karakterin kişiliği oluşturulurken yapılan kurgu, eskide kalmış yarı hayali bir evrene duyulan özlemin, bir insan sûretinde hayat bulmasıdır. Bu bakımdan, Hasan Bey, bir kişilikten ziyade bir dönemin, özlenen bir dönemin simgesidir. Yazar, yıllar sonra Van'ı ilk kez gördüğünde, Van'ın bir şehir olarak adlandırılmasına şaşırarak, burayı koskocaman bir köy olarak algılayacaktır[680]. Ama Van Gölü, gerçekten Hasan Ağa'nın türküsünde de olduğu gibi, bir göl değil; masmavi bir denizdir. Küçük Mustafa'nın benliğinde gelişen Van tutkusu, yazar Yaşar Kemal'de de ortaya çıkmaktadır: "*Van Gölü, Van Gölü değil, Van denizi -öylesine geniş ki, denizden başkası yakışmaz, zaten Vanlılar da deniz diyorlar- gümüş tasta bir sudur. Kenarları oya oya işlenmiş bir gümüş tas.*"[681] Eserde yazarın amcasını temsil eden Hasan Ağa da türküsünde, Van Gölü'nü tam da böyle anlatmaktadır[682].

Haberci Cemşit: Salman'la ev ahalisi arasında habercilik yapmaktadır. Salman'dan kaçmaya çok çalışmıştır; ama Salman'ın kendisini efsunladığını düşünmektedir. Salman ona tüfekler, hançerler vermiştir. Her kim Salman'ın peşine düşerse Salman onun kellesini Cemşit'le köye yollamakta, kelleyi yüksek bir yere astırmakta ve kellenin oradan alınmasını yasaklamaktadır. Bu olaylar defalarca tekrarlanır. Bazen de Cemşit, Salman'ın isteklerini Zero'ya bildirmek için köye gelir. Babasının atlarını, konağın yarısını, koyunları, İsmail Ağa'dan kalan haklarını istemektedir. Cemşit de ikircikli bir ruh halinin içinde bir karakterdir. Zero Hatun'la karşılaşmalarında utanç içinde olmasına rağmen, efsuna inandığı için Salman'ın isteklerini bildirmekten geri durmaz.

Uzak Kişiler

Fırsatçılığı Temsil Eden Zaloğlu Musa Bey, Altıparmak Cafer, Zübeyir, ve diğerleri: İsmail Ağa'nın ölümünden sonra zor durumda kalan aileyi, Salman'ı öldürecekleri vaadiyle

[678] Kemal, Y. Kale Kapısı. A.g.e., 301.
[679] Kemal, Y. Kale Kapısı. A.g.e., 305.
[680] Kemal, Y. (2015). Nuhun Gemisi. İstanbul: YKY, 26.
[681] Kemal, Y. Nuhun Gemisi. A.g.e., 33.
[682] Kemal, Y. Kale Kapısı. A.g.e., 307

kandırıp onlardan para alan kişilerdir. Zero Hatun, eve her gelen, Salman'ı öldüreceğini her söyleyene inanıp elinde avucunda ne varsa vermektedir. Bu kişilerin bazıları yenilip döner, bazıları da Salman tarafından öldürülür. Bazı ziyaretçiler de ailenin elinde avucunda para kalmadığını öğrenince geri döner ve yardım tekliflerini geri alırlar.

Hakçılığı Temsil Eden Gözükaranın Hatunu, Temir Ağa, Sultanoğlu: Zero ve ailesine gerçekten ve iyi niyetle yardım etmek isteyen kişilerdir. Temir Ağa, Gözükaranın Hatunu'na kara sevdalı olduğu için onun istediği her şeyi yapmaktadır; ama çok yaşlanmıştır. Sultanoğlu da uzun zamandır adam öldürmeye tevbelidir. Bu nedenle bu kişilerden de belirgin bir yardım gelmemiştir.

Mekân

Panorama ve Peyzaj

Eserde, karşı karşıya gelen iki mekân unsuru bulunmaktadır: Hasan Amca'nın türküsünü anlattığı Van ve yaşanılan Çukurova. Bu ikisi, incelenen ciltte karşı karşıya gelmeye başlarlar. Bir sonraki ciltte, iki mekân arasındaki gerilim artacaktır. Çukurova'nın sarı sıcağına karşı Van, mavi beyaz bir serinliktir:

> *"Ve Van Gölü çok maviydi. Ve çepeçevre yüksek dağların ortasındaydı. Süphan Dağı gölün kıyılarından dimdik yükselirdi, bir ak bulut gibi göğe ağmış. Kimi günler göl dibinden aydınlanır, mavi ışıklar fışkırırdı göğe doğru. Sütbeyaz Süphan Dağı, sütbeyaz sular, topraklar, ağaçlar, otlar maviye keserdi. Bir mavi düş dünyası olurdu Van Gölü kıyıları. güneş bile mavi doğar, karanlıklar bile mavi basardı. Kimi günler de dağların aklığı düşerdi Van Gölü'nün dibine. Van Gölü sütbeyaz olurdu, gökyüzü sütbeyaz, kuşlar, insanlara, bulutlar, her şey sütbeyaz... Güneş bile apak doğar, karanlıklar bile apak gelirdi."*[683] *"Burada sıcak, sıcak, sıcak... Yer yanıyor çatır çatır. Gök yanıyor apak olmuş. Mavi yok, mavi yok, mavi yok... Mavi yanmış, kaya yanmış, ağaç yanmış, ot yanmış çatır çatır... Sıtmadan çocuklar ölüyor. Burada, bu kanlı Çukurova'da sıtmadan kimsenin dizi tutmuyor, tutmuyor ki yürüsün. Türkü söylemeyi, halay çekmeyi, sevmeyi, sevilmeyi unutmuşlar. Koklamayı, bir insanı derin derin, insan kokusuyla içlerine doldurmayı unutmuşlar. Yanıyor, çatır çatır, mor kayalar kavruluyor, terliyor. Turnalar gidin Van Denizi'ne"*[684].

Çukurova böylesine zorlu bir coğrafya iken Van, ideal bir dünya, neredeyse bir düş dünyasıdır. Ama Çukurova'nın da kendine has bir güzelliği, uzak bir ferahlığı vardır:

> *"Yağmur bulutu, batıdan Aladağın üstünden geliyordu. Kuzey, güney, doğu apaydınlık, günlük güneşlikti. Batıdaki her zaman karlı sıradağların üstünü karanlık*

[683] Kemal, Y. Kale Kapısı. A.g.e., 307
[684] Kemal, Y. Kale Kapısı. A.g.e., 309.

bir gece gibi sarmış kara bulutlar hızla bu yana doğru akıyordu. Havada inceden, sezilir sezilmez bir yağmur kokusu vardı. Az sonra, bulutlar bu yana yaklaşır, ovanın üstünü alırken, tozlu, serincecik, ıslak bir yel esecek, sağdan soldan, güneyden, kuzeyden, batıdan doğudan esip esip kesilecekti."[685]

Van'da hava sarı sıcak değildir. Orada her şey mavidir ve çocukları da kimse dövmemektedir. Dağ başındaki göllerde alabalıklar yüzmektedir[686]. Bu nedenle Van, kutsal bir arzu nesnesi gibi algılanmaktadır.

Dekor

Bölgenin, kendine has bir ev yapısı bulunmaktadır. İsmail Ağa'nın konağı gibi Ermeni ahşap ustalarının işlemeleriyle zenginleşen özel yapılar dışındaki evlerin de kendilerine has özellikleri bulunmaktadır. Bunlardan birisi de Abbas Usta'nın evidir:

"Ev, yan yana üç büyük gözeydi. Birincisi kaleden yanaydı, büyük penceresini açınca bütün görkemiyle dimdik, ak güzel duvarlarıyla kale çıkıyordu karşına. Bir yandan da mavisini bütün köye, ırmağa, ovaya yayan mor kayalıklı dağ görünüyordu. (...) Topal Hacı Abbas Usta bu gözeyi Kısık gedikten aldığı toprakla maviye boyadı. Gözenin duvarını yerden bir arşın kadar yüksek, fırdolayı nakışladı gene kırmızı, sarı, ak, yeşil toprakla. Bu nakışlar ne kilimlerde, ne cicim, ne çorap ne de çuvallarda görülmüş değildi. (...) İkinci, orta oda onun işliği olacaktı, koltuklar, sandalyeler, ceviz ağacından bir masa yaptı, yalın, düz duvarlarını oymalı tahtayla kapladı, damar damar. (...) Köşeye bir demirci ocağı ördü iyi pişmiş kırmızı tuğlalarla. Ocağın yüksekliği göbeğine kadardı. Ocağın üstüne bir bakırdan davlumbaz koydu, arkasına da yepyeni koskocaman, derisi mis gibi kokan bir körük bağladı. Ocağın yakınına üç tane örs dikti. Büyük, orta, bir de küçük."[687] *(...) "Evi için uzun uğraştı. Önce kaleden, aşağıdaki hüyükten taşlar taşıdı nakışlı, yazılı, kabartmalı, taşları kıyıya bir güzelce yığdı. Sonra temeli kazdı usturupluca, derin. Duvarı ağır örüyordu, her karışına bakarak. Duvar bitince, çatıyı bir günde çattı. (...) kiremitli ilk evi Topal Hacı Abbas Usta dikti köye. Ev, yan yana üç büyük gözeydi. Birincisi kaleden yanaydı, büyük penceresini açınca bütün görkemiyle dimdik, ak güzel duvarlarıyla kale çıkıyordu karşına. Bir yandan da mavisini bütün köye, ırmağa, ovaya yayan mor kayalıklı dağ görünüyordu. Kısık gediğin, mavi, sarı, yeşil, kırmızı toprakları ışık vurunca balkıyordu. Bu büyük gözede yatacaktı Usta. Nakışlı kilimler, çuvallar, geyik, ayı, tilki postları, tertemiz çarşaflar, yorganlar, döşekler, yastıklar, eski Türkmen'den kalma, nakışları sim işlemeli cicimler ortada yığılıydı. Topal Hacı Abbas Usta bu gözeyi Kısık*

[685] Kemal, Y. Kale Kapısı. A.g.e., 223-224.
[686] Kemal, Y. Kale Kapısı. A.g.e., 311.
[687] Kemal, Y. Kale Kapısı. A.g.e., 171-172.

gedikten aldığı toprakla maviye boyadı. Gözenin duvarını yerden bir arşın kadar yüksek, fırdolayı nakışladı gene kırmızı, sarı, ak, yeşil toprakla. Bu nakışlar ne kilimlerde, ne cicim, ne çorap, ne de çuvallarda görülmüş değildi. Görenin ağzı açık kalıyordu. Üçüncü odanın penceresi ırmağa açılıyor, pencereyi açınca incecik dalgalarla akan geniş ırmak, serilmiş apak çakıltaşları, çakıltaşlarından sonra başlayan, buradan da Akdeniz'e kadar dümdüz uçsuz bucaksız uzanan masmavi ova gözüküyordu. En çok bu odayla uğraştı Topal Hacı Abbas Usta. Köşeye bir demirci ocağı ördü iyi pişmiş kırmızı tuğlalarla. Ocağın yüksekliği göbeğine kadardı. Ocağın üstüne bir bakırdan davlumbaz koydu, arkasına da yepyeni kocaman, derisi mis gibi kokan bir körük bağladı. Ocağın yakınına üç tane örs dikti. Büyük, orta, bir de küçük."[688]

Abbas Usta'nın evinin bu kadar ayrıntılı bir şekilde tasvir edilmesinin nedeni, evin, Abbas Usta'nın ruhunu yansıtan bir mekân olmasından kaynaklanmaktadır. Bu ev, bölgedeki diğer evlere benzememektedir; çünkü Abbas Usta da bölge insanından çok farklı bir karakterdir. Evin yapılışında, hiçbir şey aceleye getirilmemiş, ayrıntılar dikkatlice düşünülmüştür; çünkü Abbas Usta her şeyden önce bir sanatçıdır. Evin içindeki eşyalar ve ocağın üstüne asılan örs de yine Abbas Usta'nın zengin kişiliğinin ve temsilcisi bulunduğu zihniyetin ifadeleridir.

Zaman

1. Kesit: 1. Bölüm'de olaylar, ilk cildin bittiği yerden başlamaktadır. Salman'ın İsmail Ağa'yı öldürme ânı, zamanda geriye doğru atlanarak anlatma zamanıyla tekrar aktarılmaktadır. Bölümde, İsmail Ağa'nın ölümünden hemen sonra Salman'ın yakalanması için ilk olarak yapılanlar vaka zamanıyla aktarılır. Ancak zaman belirsizdir. Muhtemelen bir-iki günlük bir zaman dilimi işlenmektedir. 2. Bölüm'de, zamanda yine geriye doğru atlama yapılarak Salman'ın Mustafa ile karşılaşması, yani İsmail Ağa'nın ölümünün hemen sonrası aktarılmaktadır. Bir gece geçer, Salman babasının cesedine bakmaya gelir; ama cesedin başında bekleyen delikanlılar onu yakalamaya cesaret edemezler. Ölünün arkasından ağıtların yakılması ve cenazenin düzenlenmesi birkaç günlük bir zaman dilimidir ve bu dilim, vaka zamanıyla aktarılmıştır.

2. Kesit: 3. Bölüm'de Salman'ın aranması vaka zamanıyla aktarılmıştır. Köyü kırlangıç sürülerinin basması, cenaze sonrası olanlar ve diğer vakalar da aynı şekilde aktarılır. Bu bölümün bazı vakalarında, zaman belirgindir. Müslüm Ağa, Salman'ı üç gün içinde öldüreceğini söylemiştir. Bu üç gün boyunca olanlara vaka zamanıyla

[688] Kemal, Y. Kale Kapısı. A.g.e., 171-172.

aktarılır. Dördüncü gün, Müslüm Ağa'nın kesik başı köye gönderilir. Vakit ise tam olarak ikindi ezanı vaktidir. "Neredeyse akşam olacak", "gün kavuşacak", "sabahtı" gibi yarı belirgin zaman ifadeleri kullanılmıştır. Müslüm Ağa'nın ölümünden sonra olanlar vaka zamanıyla aktarılmıştır. Mustafa'nın rüya/fantezilerinin aktarıldığı bölümlerde zaman ve mekân, belirginliğini yitirmektedir. Örneğin, İsmail Ağa'nın ölümü sahnesi farklı şekillerde tekrar tekrar yaşanabilmekte, Salman bindiği al atla birlikte uçabilmektedir. Abbas Usta'nın evinin yapılması ardından verilen şölen "gece yarısına kadar" sürer. Mevsimler, bir zaman diliminden ziyade bir doğal dönüşümün ifadesidir: "Dağlarda bahar patladığında ılık yeller çam ağaçlarının arasında dünyaya çiçek, ağaç, ot kokuları saçarak dolaştığında, her pınardan ayrı bir yarpuz kokusu geldiğinde, işte tam bu sıralar köyün üstünden sürülerle kuşlar geçerdi"[689]. Bir diğer örnekte, Abbas Usta'nın köyden "bir kuş yağmuru sonrasında" [690] ayrıldığını görürüz. Süllü'nün ahırdaki atları alma maceraları anlatma zamanıyla, zamanda geriye doğru atlanarak aktarılmaktadır. Ancak net bir yıl, bir mevsim veya süre verilmemiştir.

3. Kesit: 4. Bölüm'de, Çobanbaşı'nın köpeğinin iyileşme süreci anlatılmaktadır. Yine zamanda geriye doğru atlanarak, anlatma zamanıyla Süllü'nün İsmail Ağa'yı bulup onun seyisi olması macerası aktarılır. Belirgin zaman ifadeleri, bu bölümde de kullanılmamıştır. "Akşam karanlığı ortalığa usul usul çöküyor"[691], "gece yarısının horozları ötüyor"[692], "öğle horozları öterken"[693] gibi zaman ifadelerinin yanında ender olarak "üç gün çok çalkantılı geçti"[694] gibi belirgin ifadeler kullanılmaktadır. Salman'ın peşine düşenlerden ya hiç haber gelmemektedir ya da kötü haberler gelmektedir. Bu süreç de belirsizdir: "Bir süre sonra köylü beklemeyi unuttu."[695] Yılın belirli zamanları, ekim dikim aylarına göre belirlenmektedir: "Çift zamanıydı"[696] gibi zaman ifadeleri kullanılmıştır. O yıl, kırlangıç akını on beş gün kadar sürer. Ancak bu akın hangi aydadır, belli değildir. Muhtemelen haziran ayında görülen Kırlangıç Fırtınası zamanından bahsedilmektedir. Kırlangıçların göç mevsimi, bu aya denk düşmektedir. Olağanüstü olaylar, olağanüstü tepkiler çoğunlukla üç gün sürmektedir. Hüseyin'in karısı da kocasının ölmesi ihtimali üzerine üç gün ağıt yakar[697]. İskender Çavuş'un Sarıkamış macerası zamanda geriye doğru atlanarak ve anlatma zamanıyla aktarılır. Çavuş'un dağa çıkmasının üstünden bir hafta, on gün

[689] Kemal, Y. Kale Kapısı. A.g.e., 189.
[690] Kemal, Y. Kale Kapısı. A.g.e., 190.
[691] Kemal, Y. Kale Kapısı. A.g.e., 248.
[692] Kemal, Y. Kale Kapısı. A.g.e., 251.
[693] Kemal, Y. Kale Kapısı. A.g.e., 274.
[694] Kemal, Y. Kale Kapısı. A.g.e., 264.
[695] Kemal, Y. Kale Kapısı. A.g.e., 265.
[696] Kemal, Y. Kale Kapısı. A.g.e., 272.
[697] Kemal, Y. Kale Kapısı. A.g.e., 275.

geçtiği ifade edilir. Hasan Ağa'nın türküsü, zamanda ve mekânda büyük bir atlama yaparak, zamanın meçhul olduğu ideal bir Van imgesine gidip gelmeyi sağlamaktadır. Bu idealize edilmiş imge, yavaş yavaş metni etkisi altına almaya başlamıştır. Hasan Ağa, neredeyse bir gün boyunca türkü söyler. Ancak metnin zamanıyla bu bir gün ve bu uzun türkü, metinde yer alan hayati bir vaka kadar uzun solukla anlatılmaktadır. Eve Salman'ı öldürmek vaadiyle gelen her kişi kendi hikâyesini, anlatma zamanıyla aktarmaktadır. Mustafa'nın gördüğü düş/fanteziler, vaka zamanıyla ve gerçek vakalardan daha uzun ve ayrıntılı olarak aktarılır. Mustafa ve Zero'nun önce Adana sonra da Mersin'e gitmeleri vaka zamanıyla aktarılır. Bu yolculuk, birkaç gün sürmüştür. Yolculuktan döndüklerinde de yine vaka zamanıyla Gözükaranın Hatunu'na gitmeleri anlatılmaktadır. Bu da bir-iki günlük bir vakadır. Temir Ağa ve Gözükaranın Hatunu'nun macerası zamanda geriye doğru atlanarak anlatma zamanıyla aktarılır. Daha sonra yine köyde olan olaylara geçilir. Vaka zamanıyla aktarılan olayların gerçek zamanları belirsizdir. 4. Bölüm'de, artık bahar gelmiştir. Bütün bir kışın gergin bir bekleyişle geçtiğinden bahsedilmektedir[698]. Salman'ın peşinde düşmek isteyenler eve gelip gitmektedir. Olaylar vaka zamanıyla aktarılır. Son olarak, Mustafa'nın ortadan kaybolması ve Kuş Memet'in yardımıyla mağarada bulunması yine vaka zamanıyla aktarılır. Mustafa, birkaç gün boyunca kayıp kalmıştır.

Tema ve Zihniyet

Eserin teması, en basit ifadeyle, "ölüm korkusu"dur. Çocuk Mustafa'nın babasının ardından yaşadığı yıkım ve öldürülme sırasının kendisine geldiğine dair inancı, eserin temasını oluşturmaktadır.

Eserde, köylülerin, kendi belirledikleri etik değerleri olduğu görülmektedir. Bir insanın yok yere öldürülmesi, sevilen birinin kaybı gibi olaylarda, yüzyıllardır süregelen toplumsal tepkiler verilmektedir. Salman'ın baş çobanı öldürmesi hadisesi karşısında takınılan turum da buna bir örnektir: *"Atalar ne demiş, yiğit yiğide yar olmaz. Yiğit adam insana kıymaz"*[699].

Mezhep çatışmaları, zihniyete ait unsurlardan birisi olarak ele alınmıştır. İsmail Ağa'nın ölümünün ardından, onun mezarı başında ağıt yakan Veli Dede'nin Alevi geleneğine uyan bu davranışı, diğer köylüler tarafından ayıplanmaktadır ve Dede'ye "Kızılbaş" denmektedir[700]. Ancak bu içten ağıttan etkilenenler de vardır:

> *"O geldi İsmail Ağanın mezarının üstüne eğildi. Ben iki üç mezar ötede bir mezarın duldusuna çökmüş Salman'ı bekliyordum, gelir de, yakalarım diye. Kan tutar da*

[698] Kemal, Y. Kale Kapısı. A.g.e., 442.
[699] Kemal, Y. Kale Kapısı. A.g.e., 165.
[700] Kemal, Y. Kale Kapısı. A.g.e., 60.

yakalarım onu, diye. Gün kavuşmuş gitmişti, bir baktım, Veli Dede geldi. Bir kucak sakalından tanıdım onu. Mezarın önünde diz çöküp toprağı üç kez öptü. Sonra oturdu oraya, mezarın başucuna, başaladı usuldan çalıp söylemeye. Gecenin içinde dağılıyordu sesi. Dört bir yandan da, sudan, dağlardan, ovalardan geliyordu sesi, ılık bir yel gibi ılgıt ılgıt. Ben kalkayım diyorum, kalkamıyorum. Veli Dede'nin ağıdının, sazının içinde kalmışım. Veli Dede hem ağlıyor, hem çalıyor, hem de söylüyordu. Ben dünyamdan geçmişim. Veli Dede almış beni türküsüne, ağıdına, almış götürmüş. Düşte miyim, hayalde miyim, gecede mi, gündüzde miyim bilmiyorum."[701]

Veli Dede'nin ermişliği de tartışma konusudur. Bir "Kızılbaş"tan ermiş olamayacağına inanan çok kişi vardır; ama Dede'nin hal ve hareketleri herkesten farklı, bilgeliği ise herkesten üstündür. İsmail Ağa'nın ölümüne karşı duyduğu üzüntü de yoğun ve samimidir.

Eserin hâkim zihniyet unsurlarından birisi de, olağanüstü olana duyulan yakınlıktır. Tıpkı İnce Memed'de de olduğu gibi, eşkıya olanın, dağa çıkanın etrafında mitler örülmektedir. Bu eserde, Salman mitin öznesi olmuştur. Arkasından yollanan adamlar onu öldüremedikçe, Salman'ın mitik imgesi büyümeye başlar. Herkes onun efsunlu olduğuna inanmaktadır. Rasyonel düşünceyle çözümlenemeyen olaylar ve rasyonaliteyle ulaşılamayan insanların mit olduğu bir coğrafya işaret edilmektedir:

"Hoca onu orada, on beş gün saklamış, ona bir muskalar bir yazmış ki bu dünyada öyle muskalar hiç kimseye yazılmamış. Yedi Kanatlı Hoca'nın yüz kanatlı kutsal oğlu bir ateş yakmış ormanın ortasına minare boyu, sürmüş Salman'ı yalımların arasına, Salmandır ateşin kıyısına gelince, direklemiş kalmış. Anan yahşi, baban yahşi, aman Salman Bey, bu nasıl iştir, bir insan benim tarafımdan afsunlanmışken, boğazında da benim yazdığım muska varken onu hiç ateş yakar mı? Sen bu ateşe girip çıktıktan sonradır ki, işte ancak o zaman görünmez olursun düşmanlarına, işte o zaman şu senin gül gibi nazik tenine kurşun işlemez. Salmandır korkar, Salmandır diretir. İşte o zaman Yedi Kanatlı Hoca'nın Yüz Kanatlı oğlu onu bir eliyle boynundan, bir eliyle. Kokundan tutar sürükler yalımların arasına. Yalımlar arasında yiter giderler."[702]

Bir diğer zihniyet unsuru da, ağalık kurumu ve onun idealleridir. İsmail Ağa'nın öldürülmesi, konağa gelip intikam almak için Salman'ın peşine düşen adamlardan birini yollayan Zülfikarlı Beyi Selim Bey'i çok kızdırır. Ancak onun kızgınlığı, İsmail Ağa'ya olan sevgisinden değildir. Koskocaman bir Çukurova ağası nasıl bir yanaşma tarafından öldürülmüştür, bu katil nasıl bulunamamaktadır? Yarın öbür gün başka bir ağanın da başına

[701] Kemal, Y. Kale Kapısı. A.g.e., 61.
[702] Kemal, Y. Kale Kapısı. A.g.e., 258-259.

bu gelirse ne olacaktır[703]? Nihayetinde ağalık düzeni, bu şahsi meseleyi kendi evreni üzerinden algılamayı seçmiş ve kavgaya dâhil olmuştur.

Bir diğer zihniyet unsuru da devlet-halk çatışmasıdır. İsmail Ağa'nın öldürülmesinden, Salman'ın dağa çıkmasına, onun peşine düşen herkesi teker teker öldürülmesine kadar her olayda, devleti temsil eden jandarma hep köylüyü haksız bulmaktadır. Salman'ın peşine düşen Uzatmalı onbaşı, neredeyse bütün köyü dayaktan geçirir. Salman'ın yerini böyle bulabileceğini sanmaktadır ve köylü elbette ki bu işin içindedir:

> *"İnancı kaviydi, bu köylü milletinin başından dayağı eksik etmeyesin! Yoksa onlar bir azar, bir azarlar ki, Allah göstermeyesin, şu koskoca, Yunan'dan kurtarılmış devleti yerle yeksan ederlerdi. İşte bu yüzden Onbaşı, köylü milletinden kimi eline geçirmişse kemiklerini kırıp un ufak etmiş, derisini yüzmüştü. Suçlu suçsuz öyle gir şey düşünülemezdi. Köylü her zaman, her yerde, her durumda suçluydu. Onlar analarından suçlu doğmuşlardı."*[704]

Yüzbaşının temsilcisi olduğu zihniyet, halkın fantezi dünyasıyla çakıştığında, Salman ve Yüzbaşı arasında gerçekleşen hayali olaylar türetilir. Babasının katili Salman, Yüzbaşı'nın köylüye yaptığı eziyetin intikamını almak için güya ona işkence etmiştir ve onu köylüye teslim edeceğini söylemiştir. Burada, karşımıza bir başka zihniyet unsuru da çıkmaktadır: *"Köylü kıyamaz Mustafa Kemal Paşa'sının yüzbaşısını öldürmeye. Köylü kıyamaz Mustafa Kemal Paşa'sının gönlünün incinmesine."*[705]

Destancılar ve ağıtçılar, toplumun gözünde önemli, neredeyse kutsal bir yerdedir. Abdal Sofi, İsmail Ağa'nın ölümünden aylar sonra yürüyerek konağa gelince ve destanını söyleyince, Mustafa da bir âşık olmak ister. Yazarın çocukluğuyla kurulan bir başka bağlantı da budur. Yukarıda Yaşar Kemal'in hayat hikâyesi aktarılırken bahsedildiği gibi yazar, çocukluğunda saz âşıklığı yapmıştır. Ama bir Hak âşığı olmak kolay bir iş değildir. Zero'ya göre her isteyen âşık olamaz. Hızır'ın elinden bade içmek gerekmektedir[706].

Kanın Sesi

Eserin ilk baskısı 1991'de yapılmıştır. Bu çalışmaya kaynak olan baskı ise, Toros Yayınları bünyesinde basılmıştır ve yine 1991 yılına aittir[707]. Kimsecik Üçlemesi, korkunun realiteyi öldürüp onun yerine fanteziyi koyma sürecinin anlatıldığı bir nehir seridir. Bu serinin son cildi olan Kanın Sesi'nde artık gerçek olanla hayal olan arasındaki sınırlar iyice belirsizleşmiştir. İsmail Ağa'nın ölümünün birinci dereceden muhatapları olan aile ve başta

[703] Kemal, Y. Kale Kapısı. A.g.e., 313.
[704] Kemal, Y. Kale Kapısı. A.g.e., 143.
[705] Kemal, Y. Kale Kapısı. A.g.e., 212.
[706] Kemal, Y. Kale Kapısı. A.g.e., 199.
[707] Kemal, Y. (1991). Kanın Sesi. İstanbul: Toros Yayınları.

Mustafa'nın fanteziye doğru kayışı, incelenen ciltle birlikte, bu aile dışındaki insanları da etkilemeye başlar. Bir önceki ciltte temel çatışmanın çözülmemiş olması, onu bir ara metin yaparken, bu ciltte çatışma beklenmedik bir şekilde, bir *deus ex machina* (Lat.: Eserin temel çatışmasının beklenmedik bir şekilde çözülmesine dayanan edebi yöntem) çözülmemesi ile sonlanmaktadır. Ancak eserin sonunda çatışmanın çözümlenmesi, yine beklenmedik bir olaya neden olmakta, özne Mustafa ve arkadaşları, yaşadıkları yerden tamamen koparak başka bir mekâna ve başka bir maceraya doğru harekete geçmektedirler.

Yapı Çözümlemesi

Olay Örgüsü - Okuma Birimleri

1. Kesit (Gündelik Hayat): 5-30. sayfalar arasında ifade edilen 1. Bölüm, bir önceki cildin bittiği yerden başlamaktadır. Mağarada bulunan çocuk Mustafa, annesi Zero'nun kucağına sığınmıştır ve kaygılı kalabalıkla birlikte hiçbir şey yapmadan durmaktadır. Eser, bir psikolojik çözümleme ile açılır. Mustafa, kedilerin kesik başları arasından Salman'ı görmekte, kuyu gibi bir sığınak olan mağaraya çekilmektedir. Kırlangıçlar, ateşböcekleri ve kesik başlar, reel dünyanın üzerinde yeni bir dünya olarak görülmektedir. Ancak bu yeni dünya sadece Mustafa için gerçektir. Bu mağara, yıllar önce Salman'ın Mustafa'yı korkudan taş kestiği, ilk ciltten beri önemli bir psikolojik simge olarak kitapta kullanılan mağaradır. Mustafa, o denli korku içindedir ki, onun için ilk büyük korku nesnesi olan mağaraya sığınarak, korkusunu yenmeye çalışmaktadır.

Mustafa kayıpken bütün köy onu aramış, bir türlü bulamayınca da Salman'ın çocuğu öldürdüğüne kanaat getirmiştir. Şimdi çocuğun kaskatı bedeni bulununca, köyü bir sevinç kaplamıştır. Abbas Usta Mustafa'yı kucağına alınca sevinen çocuk, bir süre sonra tamamen kendine gelir. Ancak hayalle gerçek birbirine karışmıştır. Salman İsmail Ağa'yı yine hançerler, İsmail Ağa bu defa ölmez ve Salman'ı takip eder. Yüreğinden kanlar saçarak Salman'ı ardında yere yığılır. Dal Emine koşar ağaya sarılır. Sefer Salman'ın ardına düşer, sabaha geri gelir. Kuş Memet'le Mustafa da Salman'ın peşine düşer. Karşılaştıkları atlı Salman değildir. Bir kesik baş vardır. Mustafa, Kocabaş'a Salman'ı parçalamasını söyler. Bu rüya esnasında Mustafa ateşler içinde evde yatmaktadır. Mustafa, bir süre sonra kendine gelir. Bu noktada, Mustafa'nın tahta atına eyer yapan Ali Çavuş'un hikâyesi, anlatma zamanıyla okuyucuya aktarılır. Eskiden alıcı kuş besleyen bu adam, en son olarak bir kızıl kartala bakmıştır; ancak kartal bir gün ondan kaçmıştır. Bundan sonra adam, hayatını bu kuşu yakalamaya adamışsa da, kartal ondan hep kaçmıştır. Mustafa ile Memet'in de bir kuş hikâyeleri vardır. Bu hikâye, onları birbirlerine bağlar. Mustafa'nın yılanın ağzından aldığı küçük kuş, büyülü bir kuştur. Her gün başka bir kuş donuna girerek çocukların yanına gelmektedir. Zero, bunları duyunca Mustafa için endişelenir ve ona mağarada bir şey olup olmadığını sorar. Mustafa'ya mağarada bir şey olmamıştır; ama mağara arketipi, bir

erginlenme simgesidir. Eserin alt metninde mağara, Mustafa'yı değiştirmişse de, Mustafa bile bunun farkında değildir. Bölümün kalan kısmında, Mustafa ve Kuş Memet, tahtadan yapılmış atlarıyla oynayarak, büyülü kuşu arayarak köyün etrafındaki Çukurova peyzajında dolaşırlar.

2. Kesit (Öznenin Çatışmadan Kaçmaya Çalışması Ancak Başarısız Olması): 31-104. sayfalar arasında ifade edilen 2. Bölüm'de, kim olduğu bilinmeyen bir yağız atlı köye gelir. Her gün atıyla köyün içinden geçip gitmekte, kimseyle konuşmamaktadır. Mustafa ve Kuş Memet atlının peşine düşerler. Atlı, Anavarza kayalıklarından çıkarak köye gelmekte ve geri dönmektedir. Atlı köye her gün gelir, o gelince de köylü evlerine kapanır. Kimse bu adamın kim olduğunu ve ne istediğini bilmemektedir. Atlı da kimseyle konuşmamaktadır. Atlının efsunlanmış olduğuna karar verirler. Atlı bir gün geldiği gibi ortadan kaybolur. Dokuz gün boyunca atlı beklenir, aranır; ama gelmez. Dokuzuncu gün çocuklar atlıyı ararlar, onu yarı hayal yarı gerçek bir sahne içinde bulurlar. Kesik başlar, yalımlar arasından koşan bir at hayali içinde atlı köye girer. Ama bu da bir düştür. Bir süre sonra atlı gerçekten geri gelir ve her gün köyü bir baştan öbür başa geçmeye devam eder. Mustafa içinde bulunduğu psikolojik durumun etkisiyle, evden ayrılmaya karar verir ve bir arabaya binerek kasabaya gider. Burada, babasının akrabalarında kalacaktır. Konağın sahibi Emir ağa, babası İsmail Ağa'nın dayısıdır. Konakta kaldığı ilk bir-iki gün boyunca kimse onu fark etmiş gibi davranmaz. Neden sonra Emir Ağa'nın hanımı Selver Ana, onu fark eder ve ona büyük samimiyet gösterir. Selver Ana'nın söylediklerine göre bu aile, bütün varlığını İsmail Ağa'nın zamanında yaptığı yardımlara borçludur. Evdeki uzak akrabalarda Meryem de Mustafa ile çok ilgilenir. Ancak Emir Ağa'nın büyük oğlu Kero (Kerem), Mustafa'yı sevmemektedir. Onun küçüklüğünde İsmail Ağa henüz hayattayken Mustafa büyük bir varlık içinde yaşamıştır. Kero da o zamanları unutmamıştır ve Mustafa'dan o zamanların hesabını sormaktadır. Evin iki küçük oğlu olan Haydar ve Aho ise Mustafa'yı sevmişlerdir. Mustafa, Salman'dan kaçtığını söylemeyi kendine yedirememektedir. Baharda kızıla dönüp sevişen karayılanları görmeye geldiğini söyler. Kero ise ısrarla Mustafa'ya korkup kaçtığını söyletmeye çalışmaktadır. Bu ailenin yaşadığı konak, Ermeniler'den kalmış bir evdir. Bu açıdan söyleyebiliriz ki aile, İsmail Ağa ile aynı zihni yapıyı taşımamaktadır. Mustafa ve çocuklar kızıla dönmüş karayılanları görebilmek için günlerce bahçelerde gezerler. Mustafa, Haydar ve Aho'ya da amcasından öğrendiği Van'ın güzelliklerini anlatır. Bu çocuklar da Van idealiyle dolarlar. Kero'dan onlar da korkmaktadırlar ve Mustafa'nın onları da Düldül Dağı'nın arkasına götürmesini isterler. Kerem, Mustafa ve çocuklara büyük eziyetler eder. Ancak Selver Ana'nın uyarıları üzerine Kero pişman olur. Mustafa'ya iyi davranmaya başlar ve ertesi gün onu tarlaya yaz yeri sürmeye götüreceğini söyler.

104-147. sayfalar arasında işlenen 3. Bölüm'de, Mustafa ve Kero'nun tarla sürme macerası aktarılmaktadır. Kero, zaman zaman Mustafa'ya iyi davransa da aslında onu hiç sevmemektedir. Tarlalarda geçirdikleri süre boyunca da ekseriyetle Mustafa'ya kötü

davranır. Mustafa, alışık olmadığı bu yeni hayat düzeni içinde, kılığı kıyafeti parça parça olmuş, ayakkabıları yitmiş bir halde ve kendini kaybedene kadar tarla sürmektedir. Meryem ve Hacı, onlara yemek getirmeye geldiklerinde, Meryem'le vakit geçirir. Onlar da çocuğun halinden dolayı rahatsızdırlar. Mustafa yine de inatla tarla sürer ve Kero'nun dediklerini yapar.

148-160. sayfalar arasında işlenen 4. Bölüm'ün başında, yine tarla sürme hadisesi okura aktarılmaktadır. Mustafa, bir deri bir kemik kalmıştır. Kero, çardağa gelen herkese Mustafa'nın korkusundan kaçtığını anlatmaktadır. En çok da İsmail Ağa'nın büyük servetinden bahsetmektedir. Mustafa sonunda çektiklerine dayanamayarak eve geri döner. O yokken olanları, Kuş Memet'ten öğrenir. Zero ve Memet mağaraya defalarca bakmış, Anavarza'nın altındaki kayalıklara kadar Mustafa'yı aramışlardır. Bir ara, Mustafa'yı kara atlı adamın kaçırdığı söylentisi de yayılmıştır. Mustafa geldikten sonra da kara atlı yedi gün daha köye gelmiş, sekizinci gün ortadan yine kaybolmuştur. Mustafa'nın yılanın ağzından kurtardığı Ak Kuş yine görünmeye başlamıştır.

Ara Kesit: 161-169. sayfalar arasında işlenen 5. Bölüm'de, Mustafa'nın Salman ve Emine ile ilgili düş/ fantezisi işlenmiştir. Bu bölümü bir ara kesit olarak incelemek doğru olacaktır.

170-178. sayfalar arasında işlenen 6. Bölüm de bir ara kesittir. Mustafa ve Memet kalede dolaşmaktadır. Çobanbaşı'nın köpeğinin onlarla gelmemesine üzülmekte ve Ak Kuş'u aramaktadırlar. Bu bölümde Mustafa yine bir düş/fantezinin içine düşer. Kesik başlara Memet'in başı da katılmıştır, Salman'ın kesik başı da etrafında dolanmaktadır. İsmail Ağa'nın ölümü de yine gerçekleşmektedir. Ağa, silahını istemektedir. Üzerlerine kurşunlar yağarken Salman, bir tanecik kardeşi Mustafa'yı korumaya çalışmaktadır. Mustafa bu düşte vurulur, Salman onu mağaraya saklamak ister. Salman, başçobanın köpeğinden korkmaktadır. Zero'dan da korkmaktadır. Ona kalırsa Zero Hasan Ağa'yla evlenmek için İsmail Ağa'yı öldürtmüştür. Salman'ı da Mustafa'yı da öldürtecektir. Mustafa bu fanteziden, Kuş Memet'in sesiyle uyanır; ama Salman'ın mağarada olduğunu sanmaktadır. Salman aslında onu korumaya çalışmaktadır. Mustafa, o kadar büyük bir korkunun içindedir ki, realite ile hayalin bu şekilde yer değiştirmesini kolaylıkla kabul edebilmektedir. Mustafa Salman'ın onu koruduğuna inanırken Kuş Memet ve Nuri ise, Salman'ın kötülüğünün bilincindedirler. Salman'ın her gece Dal Emine'ye geldiği, onlar birlikte olurken de bütün köylünün onları izlediği söylentisi köyü sarmıştır.

179-193. sayfalar boyunca işlenen 7. Bölüm'de, Tırtıl Yusuf, bir kartal yavrusu bulabilmek için kayalıklara tırmanmaktadır. Ali Çavuş, kendi kartalını bu kayalıklardaki yuvalardan birinden almıştır. Ama bu kayalıklara tırmanmak

kolay değildir. Tırtıl Yusuf birkaç defa düşecek gibi olur, Sonunda akşama doğru kayalıklardan inmeyi başarır. Burada, Yusuf da bir fantezi görür. Koca, kederli gözlü bir ceylan çocuğun yaralarını yalarken, uzaktan bir de at gelip dişleriyle onu omzuna alır. Bu fantezide, yer yer gerçek olaylar hatırlanmakta; bazen de birdenbire Hızır ortaya çıkmaktadır. Bölümün sonunda, çocuk üstü başı kan içinde evine varır. Köyün kadınları onu güçlükle iyileştirirlerken, çocuklar Yusuf'a neler olduğunu merak etmektedirler. Nuri çocuk, Yusuf'u kartalların yediğini düşünürken, Âşık Ali de Mustafa'yı bulamayan Salman'ın, onun yerine Yusuf'u öldürdüğünü zannetmektedir. Bölüm, sadece Mustafa'nın değil, diğer çocukların da yarı düş yarı gerçek bir dünyada yaşamaya başladıklarını ifade ediyor olması açısından önemlidir.

3. Kesit (Öznenin Çatışmayla ve Karşı Özne ile Karşılaşmaya Hazırlanma Süreci): 194-205. sayfalar arasında ifade edilen 8. Bölüm'de, Mustafa babasından kalan tabancasını üzerinde taşımaya başlamıştır. Dal Emine'nin evine gider. Burada, yine bir düş/fantezinin içine düşer. Salman, kır ata binmiş, çırılçıplak olan Emine'yi de önüne almıştır. Bir elinde hançeri vardır. Bu hançerden kanlar saçılmaktadır. Bu hançerden damlayan kanlar, toprağa düşmektedir ve topraktan "babasının kanının sesi"[708] gelmektedir. Elindeki silahı Salman'a doğrulttuğunda Salman ona yalvarır. Bu arada kesik baş gelip Salman'a toslar. Salman kanlar içinde kayalığa yığılır. Kesik baş sürekli Salman'a saldırmakta, Salman ise Mustafa'dan yardım istemektedir. Mustafa ise kesik başla söyleşmektedir. Sonra Salman kaçar, kesik başla Mustafa ise mağaraya kadar gelirler. Bu noktada fantezi biter ve yerini realiteye bırakır. Ama bu realite de hayalle yoğurulmuştur. Mustafa ve Kuş Memet mağaranın önündedirler. Salman'ın içeride olduğunu düşünmektedirler. Mustafa, tabancasıyla Salman'ı vurabilecektir. Belki de o çoktan ölmüştür. Bu arada Hıdrellez gelir ve şenlikler yapılır. Emine'nin Salman'ı baştan çıkarma maceraları artık herkesin temel konusudur.

206-227. sayfalar boyunca işlenen 9. Bölüm'de, Mustafa hâlâ Emine ile Salman'ı düşünmektedir. Diğer yandan, konaktakilerin hiç paraları kalmamıştır. İsmail Ağa'dan kalan fayton, bir kenarda çürümekte, Tırtıl Hüseyin'in faytonu satın alma çabası sonuçsuz kalmaktadır. Hasan Ağa, abisinin faytonunu ısrarla satmaz. Mustafa, Nuri ve Memet, keklik palazı yakalamaya karar verirler. Köyde Salman'ın öldürüldüğü; ama onu öldüren kişinin para alamayacağı için Salman'ın kellesini getirmediği dedikodusu yayılmıştır. Köylüye göre Zero para bulamasa da Salman'ın kellesini getirenle evlenecektir. Mustafa'ya göre ise bu dedikoduları hep Salman çıkarmaktadır. Böylece Mustafa kocabaş köpeği yanından ayıracak, Salman da onu rahatlıkla yakalayıp öldürecektir. Çocuklar, palazlar için kafesler yaparlar. Daha sonra da kendilerine tahta at yontarlar. Çocukların bu tahta atlarla olan ilişkileri fantezi boyutundadır. Tahta atların kişnediğini, eşindiğini düşünmektedirler. Bir

[708] Kemal, Y. Kanın Sesi. A.g.e., 197.

yandan da kendi aralarında oluşturdukları ak kuş efsanesi devam etmektedir. Bazen ak kuş onları izlemekte, bazen de yanlarına kadar gelerek omuzlarına konmaktadır. Ama bundan, onlardan başka kimsenin haberi olmamaktadır; çünkü Ak Kuş kendini sadece çocuklara göstermektedir. Çocuklar keklik palazlarını da yakalayarak onları beslerler. Onlar oyunlarını oynarken, birden kaçak kartal üstlerinde ötmeye başlar ve Salman'ı görürler. Bu da bir fantezidir. Salman'ın hançeri kendi kendine boşlukta dönmekte, etrafı kanla doldurmaktadır. Mustafa ile Memet, bir kan çukuru içinde kalırlar. Kocabaş, Salman'a saldırmış, onu taştan taşa vurmaktadır. Ak kuş ise sevinç içinde onların üstünde uçmaktadır. Bütün çocuklar bu fantezinin içindedir. Çocuklar Mustafa'ya Salman'a acımamasını ve onu öldürmesini söylemektedirler. Mağarada Salman'ı yarasalar sarmış, mağaranın çıkışına beş kedi yavrusunun kesik başları asılmıştır. Mustafa çakısıyla Salman'a saldırıp çakıyı boğazına saplarken Salman da hançeriyle Mustafa'ya saldırır. Bu saldırıyı Ak Kuş engeller. Salman'ın boynundan oluk gibi kan akmaktadır. Seller ve şimşekleri yılan akınları izler. Çocuklar mağaradan çıkıp yeniden gerçekliğe dönerler. Uzaklarda bir adam görürler ve onun Salman olup olmadığı konusunda tartışmaya başlarlar. Yanına gittikleri adam Salman değildir. Yine de bu adamda bir şeyler olduğu konusunda hemfikir olurlar ve köye dönerler.

228-243. sayfalar arasında işlenen 10. Bölüm'de, Mustafa silahını ve fişeklerini kuşanarak Ali Çavuş'a gider. Çavuş'un kaçan kartalını yakalayacaktır, bunun karşılığında da Çavuş'tan kendisine silah kullanmayı öğretmesini ister. Ali Çavuş'un onu yetişkin bir insan yerine koyup kendisiyle kahve içmesi, çocuğu çok mutlu etmektedir. Ali Çavuş, Mustafa'dan kurşun almasını ister. Mustafa da annesine giderek kurşun istediğini; çünkü atıcılığa başlayacağını bildirir. Deli Poyraz'ın evine giderek gereken kurşunları alırlar. Hasan Ağa, Mustafa'nın henüz küçük bir çocuk olması sebebiyle, bu olaylara karşı gelmektedir. Ama Zero, Mustafa'nın kendini koruyabilmesi için başka çare olmadığını düşünmektedir. Hasan Ağa, içinde bulunduğu çaresiz ruh haliyle yine türkülerine sığınır. Türküsünde anlattığı idealize Van tasviri, Mustafa'nın ruhunu da yavaş yavaş ele geçirmektedir. Hatta çocuk, ertesi gün Çavuş'a gidip atıcılığa başlayacağını bile unutmuştur. Amcasının sesi ve türküsünün hikâyesi, onu her zaman etkilemiştir. Bu etki, bazen günlerce sürmektedir. Mustafa, bir yandan da bu hüzünlü adama acımaktadır. Ertesi sabah gün doğmadan uyanır ve Ali Çavuş'un yanına gider. O gün gün batmasından hemen öncesine kadar silahla atış talimi yaparlar.

4. Kesit (Karşı Öznenin Yeniden Harekete Geçmesi): 244-279. sayfalar arasında ifade edilen 11. Bölüm'de, Cemşit, Sultanoğlu'nun kesik başı elinde köye gelmektedir. Kesik başı yanık ağaca asar, toplanan köylülere de başın oradan indirilmesinin Salman tarafından yasaklandığını söyler. Baş oradan inerse bütün köy yakılacak, Mustafa başta olmak üzere köydeki herkes öldürülecektir. Bölümün kalan kısmında, sahne Salman'a döner. Salman, İsmail Ağa'nın ölümünden sonra çiftlikte saklandığı sahnelerden sonra ilk defa ortaya çıkmaktadır. Çetesi ile birliktedir. Salman, yaralıdır, çetede de yaralılar vardır. Salman,

Sünbül Eşkıya ile konuşmasında, yine babasını öldürmekle iyi yaptığından bahsetmektedir. Salman'ın eşkıyalarla olan hayatının merkezi yine İsmail Ağa'dır. Bu küçük grup içinde sürekli olarak İsmail Ağa'dan bahsedilmektedir. Çete, Sultanoğlu'nun evini basar ve Salaman Sultanoğlu'nu öldürerek adamın kesik başını Sarıoğlan ile Cemşit'e yollar. Bu olaylar anlatılırken zamanda geriye doğru atlama yapılmış; ama olaylar vaka zamanıyla aktarılmıştır. Olayların sonunda, sahne yine köye döner. Mustafa fenalaşmıştır ve Zero onu ayıltır. Sultanoğlu'nun ölümü herkesi derinden etkilemiştir. Sultanoğlu'nun kesik başı, yedi gün yanan ağaçta kalır. Yedinci gün çocuklar başı oradan indirirler ve imama verirler. İmam da başı usulünce kefenleyerek cenaze namazı kıldırarak gömer. Köy, bu olay üzerine sessizliğe bürünür. Bir süre kimse evinden dışarıya çıkmaz. İlk dışarı çıkan, Ali Çavuş'tur. Burada sahne yine Salman'a döner. Salman, Sultanoğlu'nun başının Mustafa tarafından indirildiğini ve gömüldüğünü Cemşit'ten öğrenir ve Mustafa'yı öldürmeye karar verir. Ona göre zaten Salman'ın gül babasını da Mustafa öldürmüştür. Çete yola çıkar. Konakladıkları bir yerde, diğer eşkıyalar uyurken Salman, geçmişini, İsmail Ağa onu evlat edinmeden önce olan korkunç olayları düşünmektedir. Salman, büyük ihtimalle bir Yezidi'dir. Ama çocukluğuna dair hatıraları, herkesin kılıçtan geçirildiği, kendisinin tesadüfen sağ kaldığı, çöllerde tek başına yürüdüğü, daha sonra çöllerde yürüyen başka çocuklarla beraber hayatta kalmaya çalıştığı, saldırıya uğradığı ve en son bir çalının dibinde ölmeyi beklerken Büyük Ana ve İsmail Ağa tarafından kurtarılıp, Zero tarafından da iyileşmesinden ibarettir. Bu anılar, parça parçadır ve kronolojik bir sıraya bile sahip değillerdir. Salman, bir yandan da Mustafa ile olan ilişkisini düşünmektedir. Nehir serinin ilk cildi olan Yağmurcuk Kuşu'na metinlerarası gönderme yapılarak, Salman'ın Mustafa'ya yakaladığı mavi kuşlar hatırlatılır. Salman da Mustafa gibi yarı düş yarı gerçek bir dünyada yaşamaktadır. Bir tepeden aşağı iner, burada Mustafa'nın mavi kuşlar yakaladığını görür. Kafes de onun yollar önce yaptığı kafestir. Bu kafesin, konak yangınından nasıl kurtulduğunu düşünür. Arkadan babasının sesini duyar, babasının boynuna üç defa hançer sokar, İsmail Ağa onu kovalamaya başlar, Salman da Mustafa'ya doğru koşar, Mustafa'dan af diler, Mustafa Salman'ın saçlarını okşarken, Salman gerçek dünyaya geri döner. Salman bu defa da yeniden küçüklüğünde olan olayları hatırlamaya başlar. Yavaş yavaş sabah olur ve eşkıyalar teker teker uyanmaya başlarlar, Salman da yine gerçek dünyaya döner. Ve yine eşkıyalarına babasını anlatmaya başlar. Sonunda yine Mustafa ve Zero'yu öldürmeye karar vermiştir.

280-292. sayfalar boyunca işlenen 12. Bölüm'de, Sultanoğlu'nun akrabaları olan atlılar, onun gömülmüş başını almak için köye gelirler. Bu arada Mustafa, köpeği ve Ak Kuş'un fantezi/varlığıyla gün geçtikçe daha coşkulu bir ruh haline bürünmektedir. Ak Kuş, onunla konuşmakta ve onu gittiği yerlerde takip etmektedir. Mustafa, Abbas Usta'nın evine gider. Abbas Usta, ona kehribarların içine gizlenmiş sûretleri gösterir. Bu sûretler, Anka Kuşu, Âdem ile Havva, Hz. İsa, Burak ve Hz. Muhammet'in sûretleridir. Kehribarlardan birinin içinde de cennetin bir sûreti bulunmaktadır. Abbas Usta, çok sevinçlidir. Bulduklarını

Mustafa ile paylaşmak da onu mutlu etmektedir. Bu sûretlerin hepsi efsunludur. Hele ki Hz. Muhammet'in sûretinin Abbas Usta'nın elinde olduğu duyulursa, bütün İslâm âlemi köye doluşacaktır. Bu efsunlu sûretlerden birini taşıyana ateş, su, kurşun ve hatta hançer işlemeyecektir. Mustafa o akşam evine dönerken, renkten renge giren Ak Kuş'u -kuş padişahının yavrusunu- yine görür.

5. Kesit (Öznenin Yeni Bir Bilinç Düzeyine Ulaşması): 293-311. sayfalar arasında ifade edilen 13. Bölüm'de, Kuşoğlan Mustafa'ya küsmüştür. Bunun nedeni, Mustafa'nın günlerdir Abbas Usta ile vakit geçirip, Memet'le hiç ilgilenmemesidir. Mustafa, Memet'e Abbas Usta'nın sırrını söyler. Ak kuş da Mustafa'nın kulağının dibine kadar uçup gelir, bu sırrı Memet'e söylemekle iyi yapmadığını söyler. Ama bu vesile ile çocuklar barışırlar. Realite, gittikçe silinmekte, fantezi yeni bir gerçeklik olarak hayat bulmaktadır. Artık Mustafa'nın gece yatarken kurduğu fanteziler, gündüzleri de, günlük hayatın içinde var olmaya başlamışlardır. Ak kuş, bunun en dikkate değer örneğidir. Mustafa eve gittiğinde, Zero onu telaşla karşılar. Biri Hasan Ağa'ya hakaret etmiştir. Hasan Ağa da içine kapanmış, dünyayla olan ilişkisini kesmiştir. Mustafa daha sonra Abbas Usta'nın yanına gider. Burada da vicdan azabı onu esir almıştır; çünkü Usta'nın efsunlu kehribarlarından birini çalıp kendini Salman'dan korumaya karar vermiştir. Eve gider, uyur. Uyandığında amcasının türküsünü duyar. Diğer çocuklarla birlikte türküyü dinler. Bu türküdeki idealize edilmiş Van tasvirinin içinde kaybolur, Van'da dolaşır, Van Gölü'nün mavi sularını görür. Bu sahnede de fantezi, gerçeğin yerine geçmiştir. Hasan Ağa, kendine geldiğinde bütün varlığını satıp köyden ayrılmaya ve Van'a gitmeye karar vermiştir. Köylüler, bir şekilde onu gitmekten vazgeçirirler. Ali Çavuş, ailenin para sıkıntısını bildiği için, onlara kendi tarlalarında ortaklık teklif eder ve bu teklif kabul edilir. Diğer yandan, Mustafa'nın da Salman'dan kurtulmak için aklına Düldül Dağı'nın arkasındaki Van gelmeye başlamıştır.

312-322. sayfalar boyunca ifade edilen 14. Bölüm'de, kırlangıçlar geri gelmişlerdir. Günlük yaşam devam ederken, köyün yaşlılarından Hava Ana, bir nöbet geçirir. O da bir fantezi dünyasında yaşamaktadır. Düldül Dağı'nın ötesini görmüştür. Burada, sırça saraylar, olağanüstü güzellikte kadınlar ve erkekler vardır. Bir sarayda konaklamıştır, etrafında ceylanlar ve peri padişahının kızları bulunmaktadır. Anlatılan bu büyülü dünya, Mustafa ve Memet'i de derinden etkiler. Abbas Usta'nın yanına gitmeye karar verirler, ama Abbas Usta neredeyse ermiş bir kişi olduğundan, onların içlerinden geçeni bilecek, kendisinin kehribarlarını çalmaya geldiklerini anlayacaktır. Mağaraya gidip bir çıngıraklı yılan daha öldürmeye karar verirlerse de, Mustafa mağarada yine başsız kediler görür. Akşama kadar kalede, kayalıklarda dolaşırlar. Abbas Usta'nın efsunlu kehribarlarını almak için bir yol bulmaları gerekmektedir.

323-361. sayfalar arasında işlenen 15. Bölüm'de, şölen zamanıdır. Bütün köy toy yerinde toplanmışsa da Mustafa Emine'yi göremez. Emine, Mustafa'nın aklından

çıkmamaktadır: "Mustafa'nın gönlü nedense bu yalnız, kimsesiz kadına akmış[tır]"[709]. Köyde söylenenlere göre, Emine her gece İsmail Ağa'nın mezarına gidip ağıt yakmaktadır. Bu olağanüstü güzellikteki ağıtlar, Van'a kadar ulaşmıştır, orada da söylenmektedir. Köyde, nakışlarıyla ünlü bir Ferhat Usta vardır. Usta, Mustafa'nın ailesine ait olan bir arabayı nakışlamaktadır. Ferhat Usta, dünyayı hak etmiş ve çoğaltmış bir kişidir. Tırtıl Hüseyin'e göre Mustafa da böyle bir kişi olacaktır. Tarla sürmek için alınan araba ve atlar, köyde dedikoduların çıkmasına neden olmuştur. İsmail Ağa'nın ailesinin aslında çok paraları vardır; ama bu paraları saklamaktadırlar. Onların altından bir kız başları vardır ki Mustafa Kemal Paşa bile bu başa âşık olmuştur. Altından kız başı üzerine de birçok söylentiler çıkar. Mustafa ve Memet de kız başı üzerine uzun süre düşünürler. Bu baş, belki de Burak'ın kaybettiği ve Hz. Muhammed'den beri aradığı baştır. Köyün diğer konusu da Tırtıl Yusuf'tur. Çocuk, kartal yavrusu sevdasından vazgeçmemiştir. Zayıflamış, her yeri yara bere içinde kalmıştır. Ali Çavuş çocuğu kayalıklardan indirip babası Tırtıl Yusuf'a götürmeye çalışırsa da çocukla başa çıkamaz. Bu olaylar sürerken, konağa bir misafir daha gelir. Salman'ı öldüreceğini söyleyen misafir, güzel gözlü bir Kürt kızıyla evlenmek istemekte, Zero'nun bedel olarak ona bir kız bulmasını istemektedir. Mustafa, bu adama kendi tabancalarını vermek istese de adam geldiği gibi birden ortadan kaybolur ve köyü terk eder. Salman'ın o gece dağın arkasında jandarmalarla çarpıştığı haberleri gelmektedir. Salman tehlikesi gün geçtikçe köye yaklaşırken, bu sefer de büyük, gösterişli bir faytonla, gösterişli bir adam köye gelir. Silahı da yanındadır. Adı Sipahioğlu Cabbar'dır. Salman'ın öldürülmesi karşılığında Zero'yu nikâhına almayı istemektedir. Çok varlıklıdır, sandıklar dolusu hediye ile gelmiş, bütün ev halkını refah içinde yaşatmayı vaat etmiştir. Zero ona, İsmail Ağa ile Emine'nin kara sevdasını anlatır. Ağa'nın, sevdasına rağmen bu kızı almadığını, kendisinin de buna karşılık olarak ölene kadar Ağa'nın yatağına başka bir erkeği sokmayacağını söyler. Bütün köy, şimdi de bu konu üzerine konuşmakta, Zero'yu bir ermiş, neredeyse bir kutsal kişi mertebesine çıkarmıştır. Bölümün sonunda, ansızın Arif Saim Bey köye gelir. Yanında bir albay da vardır. Salman'ın hâlâ yakalanmamış olmasına şaşırmaktadır. Zero'nun bu yolda bütün servetini harcadığını, Mustafa'nın da o arada silah kullanmayı öğrenerek namlı bir atıcı olduğunu öğrenir. Olup bitenleri bir süre tartıştıktan sonra, albay ve Arif Saim Bey köyden ayrılır.

362-403. sayfalar arasında işlenen 16. Bölüm'de, Memet ve Mustafa kekliklerini besleyerek dolaşmaktadırlar. Peygamber tasvirli kehribarı çalmak konusunda kararları sürekli olarak değişmektedir. Bu sırada tar gelir ve Usta'ya haber verirler. Usta, çocukları yürekten sevmekte, budaklardan çıkan cennet tasvirlerini onlara anlatırken kendinden geçmektedir. Çocuklar, bu ermiş ruhlu adamın, onların içlerinden geçeni bilmesinden korkarak Usta'nın yanından uzaklaşırlar. O gün, Hasan Ağa da durmadan cennet

[709] Kemal, Y. Kanın Sesi. A.g.e., 325.

meyvelerini, turnaları anlatan türküler söylemektedir. Bu türküler, Mustafa'nın zihninde sabaha kadar dolaşır. Ertesi sabah Ak Kuş, Memet ve Mustafa'ya kendini yine göstermiş, Abbas Usta'nın duvarına kadar da uçmuş, hatta Usta'nın omzuna konmuştur. Kuş, Usta'ya olacakları söylemiş olmalıdır. Çocukların fantezi evreninde, Çobanbaşı'nın kesik başı da köyde dolaşmaktadır. Oradan kaçarlar ve kale boyuna varırlar. Burada, Düldül Dağı'nı seyrederler. O dağın arkasında, bambaşka bir evren vardır. Orada kimse Âşık Ali'yi dövmez, kimse aç kalmaz ve açlık da yoktur, kimsenin silahı da yoktur; çünkü orada kimse kimseyi öldürmez. Çocuklar, o dağın arkasındaki cennete gitmeye, isteyen bütün çocukları da kendileriyle götürmeye karar verirler. O gün sabaha kadar Abbas Usta'nın çalışmasını uzaktan izlerler, hatta Zero'dan bu nedenle azar işitirler. Çocuklar Mustafa'nın evinde kahvaltı yaparlarken, Zero da Memet'in babası Ali Çavuş'la kahve içerek olanları konuşur. Çocuklar uyuyup uyanınca, köye bir adam daha gelir. Ailenin bundan sonra başına gelecek felaketlerden bahseder. O arada çocuklar da kendi aralarında bu adamın Salman'ı öldürüp öldüremeyeceği konusunda kavga ederler. Daha sonra eve bir çobanbaşı olan Eyüp gelir. Salman ve çetesi, bu adamın koçlarına saldırmış, sürünün başı olan koçu kesip pişirmişlerdir. Hatta çobanbaşına da kendi koçunu yedirmeye çalışmışlardır. Salman, köye geleceğini, Mustafa'yı öldüreceğini Eyüp'e de söylemiştir. Çobanbaşı, Salman'a kin bağlamıştır. Onu öldürmek için Zero'dan yeni bir Alman filintasıyla yüz kurşun istemektedir. Ailenin elinde avucunda hiçbir şey kalmamıştır. Zero, çaresizce para bulmaya çalışır; çünkü Eyüp'ün Salman'ı öldüreceğinden emindir. En sonunda, akıllara Zalımoğlu gelir. Zalımoğlu, çok zaman önce Hasan Ağa'ya değerli bir hançer hediye etmiştir. Bu hançer, Eyüp'e teslim edilir ve Zalımoğlu'nu bulması istenir. Eyüp, böylece köyden ayrılır.

404-438. sayfalar arasında ifade edilen 17. Bölüm'de, Mustafa, köpeğinin ortadan kaybolduğunu aniden fark eder ve büyük bir paniğe kapılır. Kekliği ile çok vakit geçirip köpeği boşlamıştır, köpek de bu nedenle gitmiş olmalıdır. Hemen Memet'e gider, orada Ali Çavuş ona sevginin ve ölümün önemini anlatır. Çocuk, bu sözlerin çoğunu anlamaz. Aklı köpeğindedir. Memet ile Mustafa, köpeği aramaya çıkarlar. Ak Kuş'u görürler, kale boyuna gidip otururlar. Buradan, Yörükler'in yanına giderler. Köpek, olsa olsa buradadır. Burada onlara kahve ikram eden yaşlı bir Yörük beyi, köpeklerin yaşlanıp ölüme yaklaşınca evlerinden ayrıldığını çocuklara anlatır. Buradan da ayrılırlar, mağarada Kocabaş'ı ararlar; ama korkuları ağır basar ve mağaradan çıkarlar. O gece Mustafa, düş/fantezisinde, Salman'la karşılaşacaktır. Kan damlayan hançerle çocuğu kovalayan Salman'ın etrafına bir çizgi çizen Mustafa, onun bu çizgiden çıkamayacağını hayal etse de Salman çizgiden çıkar. Mustafa, Salman'ı kurşunlar. Salman'a bir şey olmaz. Salman, "ben senin öz kardeşinim"[710] diye bağırmaktadır. Mustafa, Salman'ın Yezidi olmayıp, belki gerçekten babasının öz oğlu olduğu düşüncesine kapılır. Bu fantezinin sonunda, Kır At da Salman'a saldırmakta, kanayan

[710] Kemal, Y. Kanın Sesi. A.g.e., 419.

hançer dört bir yanda dolaşmaktadır. Ertesi günün akşamında Mustafa, amcasından öğrendiği gibi türkü söylemeye başlar. Bütün ev uyanır ve hayranlıkla Mustafa'yı dinlerler. Mustafa artık bu türkülerde anlatılan Van'ın hayali imgesinin çekim gücü karşısında çaresiz bir noktaya gelmiştir. Sanki bütün kötülükler Çukurova'da toplanmış, bütün iyi şeyler ise Van'da kalmış gibidir. O halde, Çukur'dan çıkıp Van Denizi'ne gitmek gerekmektedir. Mustafa, ilk türküsünü Türkçe, ikinciyi Kürtçe söyler. Üçüncü türküde kullandığı dili kimse bilmez. Mustafa da bu sözleri duymuş mudur, uydurmakta mıdır, bunun farkında değildir. Çocuk, efsunlanmış gibidir. Zero, bu türkülerden korkar. Çocuğun ruh hali gün geçtikçe daha da karmaşık bir hale gelmektedir. Tırtıl Hüseyin, Mustafa'dan oğlu Tırtıl Yusuf'u kartal yavrusu sevdasından kurtarmasını ister. Mustafa, çocuğa kekliğini vererek onu yardan indirir. Bu olaya çok sevinen Tırtıl Hüseyin, Mustafa'ya en güzel nakışları yapmayı öğreteceğini söyler. Ama çocuk, kayalıklardan temelli mi vazgeçmiştir, bir süreliğine bu sevdasından uzak kalmaya mı karar vermiştir, bunu ikisi de bilmemektedirler. Ertesi sabah Tırtıl Yusuf, yine kayalara çıkmıştır. Babası perişandır. Mustafa, peygamberin sûretini çalmaya kesin olarak karar verir. O sûret, onun için çok gereklidir.

439-485. sayfalar arasında ifade edilen 18. Bölüm'de, Mustafa gün geçtikçe Emine'ye yaklaşmaktadır. Köpeğini aramak için evden çıktığı günlerde, kendini Emine'nin evinin önünde bulmaya başlamıştır. Emine sonunda Mustafa'yı görür ve onu eve davet eder. Burada, çocuğun en sevdiği yemekleri yapar, onu öpüp koklar. O, Koca İsmail'in biricik yadigârıdır. Ağa ile birlikte, Mustafa'yı en iyi şekilde ağırlarlar. Mustafa geceye kadar bu evde kalır, akşam kendi evine gidip annesinin uyumasını bekler, sonra yine Emine'ye gider. Emine, önce çocuğa bir yatak hazırlasa da, çocuğun kendisiyle uyumak istediğini anlayıp onunla birlikte uyur. Bu arada Mustafa, Emine'ye cinsel olarak da yakınlık hissetmektedir. Mustafa, Emine'de gecelerini geçirmeye başlar. Zero, ondaki değişimi fark etmiştir: Mustafa iyileşmektedir. Emine ile geçirdiği vakitte de düş/ fantezileri devam etmektedir. Emine, beyaz kuşu görebilmektedir. Kuşlar padişahının beş yavrusu yumurtadan çıkmıştır. Bir yılan, onların peşindedir. Emine, Mustafa'dan yardım istemektedir. Mustafa tabancasıyla yılanı vurur, ağacın dibinde uykuya varır. Kuşlar padişahı, onun yavrularını incitmeye çalıştığını zannedince de yavrular Mustafa'nın kendilerini kurtardığını söylerler. Kuşlar padişahı, Mustafa'dan dilek ister. Mustafa'nın dileğini Mustafa ve kuşlar padişahından başka kimse bilmez. Ak kuş, Mustafa ile birlikte gitmek isteyince, padişah ona izin verir. Mustafa, Ak Kuş'un öz kardeşidir. Mustafa, bu olaydan sonra tabancasını bir daha eline almaz. Tabancanın yapması gereken iş bitmiştir. Gecelerini Emine'de, gündüzlerini kendi evinde geçirmeye devam eder. Tırtıl'ın oğlu bir gün, kayada kalır. Mustafa, kayalığa gidince, Zero, Emine'nin evine gelir; Zero ve Emine burada konuşurlar. Zero, Mustafa'nın Emine'ye kara sevda bağladığını bilmektedir. Emine'ye, İsmail Ağa da kara sevda bağlamıştır. Zero bunu da Emine'ye söyler. İki kadın, birbirlerine can vermiş, birbirlerine deva olmuşlardır. Sahne, kayalığa yönelir. Yusuf, bir şekilde kayalıktan indirilir. Kan içindedir. Yusuf, Nuri çocuk,

Mustafa, Memet ve Âşık Ali, Düldül Dağı'nın arkasına gideceklerdir. Bu düşünce, Yusuf'u da, diğer çocukları da rahatlatmıştır. Mustafa, yine Emine'ye gider. Bu arada, Kocabaş köpek de geri dönmüştür. Yusuf, iyileşmiştir. Bir gün, Emine'nin ailesi, onu almaya gelir ve Emine köyden apar topar ayrılır.

486-513. sayfalar arasında işlenen 19. Bölüm'de, Mustafa yine tabancasını eline almıştır. Kırlangıç yığınına doğru ateş etmektedir. Ak kuş, şaşkındır. İmam da Mustafa'ya haber yollar: Bunlar kutsal kuşlardır. Onlara kimsenin dokunmaması gerekmektedir. Bir ara, Abbas Usta'nın evine gider ve Usta'nın orada olmamasından faydalanarak, tasviri çalar. Mustafa, bu işi isteyerek yapmamaktadır; ama bu efsunlu tasvir onu Salman'dan koruyacaktır. Tasvirle işi bitince de onu elbette Usta'ya geri getirecektir. Yoksa tasvirin değeri onu ilgilendirmemektedir. Önemli olan efsundur. Mustafa, dört gün boyunca Usta'yı uzaktan izler ve son gün, Usta'nın telaşlı halini görünce, onun tasvirin kaybolduğunu anladığını tahmin eder. Sonraki birkaç gün boyunca Usta'yı göremeyince, onun öldüğüne kanaat getirir. Buna da kızar, insan bir peygamber tasviri yüzünden ölmemelidir. Bir yandan da büyük bir vicdan azabı çekmektedir. Ak kuş da onu bırakmıştır. Kuş Memet'den, Abbas Usta'nın ölmediğini öğrenince rahatlar. Bu arada eve bir konuk daha gelmiştir. Eşkıya olan konuğu, Salman'ın çetesindeki Sünbül Eşkıya yollamıştır. Sünbül Eşkıya, ev ahalisini uyarmak istemektedir. Salman, on beş günde bir köye inmeye, Mustafa'yı öldürmeye kalkmaktadır. Zero ve Mustafa'nın, birkaç günlüğüne de olsa köyden gitmeleri iyi olacaktır. Bu noktada sahne, Salman'a döner. Salman, gerçekten sıklıkla köye yaklaşmakta; ama bir noktadan öteye geçememektedir. Köye başka yoldan gitmeye karar vermiştir. Günlerdir düşüncelidir; çünkü yine çocukluğunu hatırlamaktadır. Bir ara, otuz çocuk çölde dolaşıp hayatta kalmaya çalışmışlardır. Atlılar onlara saldırmakta, canlarını kurtarabildikleri zaman da onlar açlıktan çadırlardan yemek çalmaktadırlar. Çocuklar bir şekilde dağılır, yok olurlar. Bir ara, bir atlı Salman'a yardım etmiştir, çocuk sonra yine çöllerde tek başına kalmıştır. Sonunda babası onu bulmuş Zero anası ise onu iyileştirmiştir. Bu esnada Ali Çavuş, Zero'ya giderek ailenin kendi evine taşınmasını söyler. Salman'ın gelip evi yakmasından korkmaktadır. Aile, Ali Çavuş'un evine sığınır. Ertesi gün, Salman ve çetesi gerçekten de köye gelir. Ceman ve Salman arasında bir kavga olur. Salman, babasının mezarına giderek yüzünü güneşe döner ve babasının sağlığında söylediği bir türküyü söyler. Salman ve eşkıyalarına kayalıklardan doğru birileri kurşun sıkmaya başlar. Birçok eşkıya yaralanır, biri de ölür. Bu ölen eşkıyanın Salman olduğu önce zannedilse de, sonradan ölenin Salman olmadığı anlaşılır. Birkaç gün geçtikten sonra, Çobanbaşı Eyüp köye gelir. Zalımoğlu, eşkıyalığı bırakıp adını da değiştirerek bir köye yerleşmiştir. Yeni adı Keklikoğlu Haydar'dır. Hem çobanbaşına hem de aileye para vermiştir. Eyüp, paraları Zero'ya verir. Salman, bir şekilde öldürülecektir.

6. Kesit (Çatışmanın Bitmesi, Öznenin Yeni Bilinç Düzeyine Uygun Yeni Bir Düzene Geçiş Yapması): 514-553. sayfalar boyunca ifade edilen 20. Bölüm'de, ekin biçme mevsimi gelmiş, sarı sıcaklar çökmüştür. Bütün aile, tarlada çalışmaya giderler. Mustafa da ilk birkaç gün erkenden kalkarak onlarla gitse de, sonradan sıkılır. Birkaç gün de etrafta dolaşarak oyalanır. Hasat bittiğinde bir gün Kuş Memet, Mustafa'yı pamuk çapalamak için çağırır. Bu arada Ali Çavuş, kaçan kartalını yeniden yakalamıştır. Kuşun yakaladığı turaçları Ali Çavuş ve Mustafa'nın aileleri beraber yerler. Mustafa ve Memet, Ali Çavuş'tan kendilerine de bir parça tarla vermesini isterler. Bu tarlanın kazancı da onların olacaktır. Kazanacakları para, onlara Düldül Dağı'nın ötesinde lazım olacaktır. Çavuş bunu kabul edince, var güçleriyle tarlalarında çalışır ve pamuk ekerler. Ancak pamuklarını çok suladıkları için, bu tarladan bir ürün elde edemezler. Çocuklar, paralarını caminin duvarına saklamışlar, bu paralar da bir gün ortadan kaybolmuştur. Bu arada köyde bir yangın çıkar ve dört ev yanar. Çocukların hiçbiri bu olayla ilgilenmemektedir. Yaşadıkları mekân artık onlar için önemini yitirmiştir. Bir gün, aniden köydeki arı kovanlarını çalıp suya sokmaya ve ölen arılardan kurtulup bal toplamaya karar verirler ve bunu yaparlar. Böylece, paralarını çaldığını düşündükleri Deli Poyraz'dan intikamlarını da almış olurlar. Bahar gelir, bir gün Cemşit Salman'ın kesik başını getirip Zero'nun önüne atıverir. Başçoban Eyüp, Salman'ı öldürmüştür. Bu olaydan hemen sonra çocuklar ortadan kaybolur. Bütün köy telaşa kapılır, bir gün çocukların bir bölümü bulunur. Ama bu çocuklar, diğer çocukların nerede olduğunu söylemezler. Mustafa, Kuş Memet, Tırtıl Yusuf, el ele tutuşmuş, Ali Çavuş'un kartalını da yanlarına almış, Düldül Dağı'nın ötesine, Van'a doğru yola çıkmışlardır.

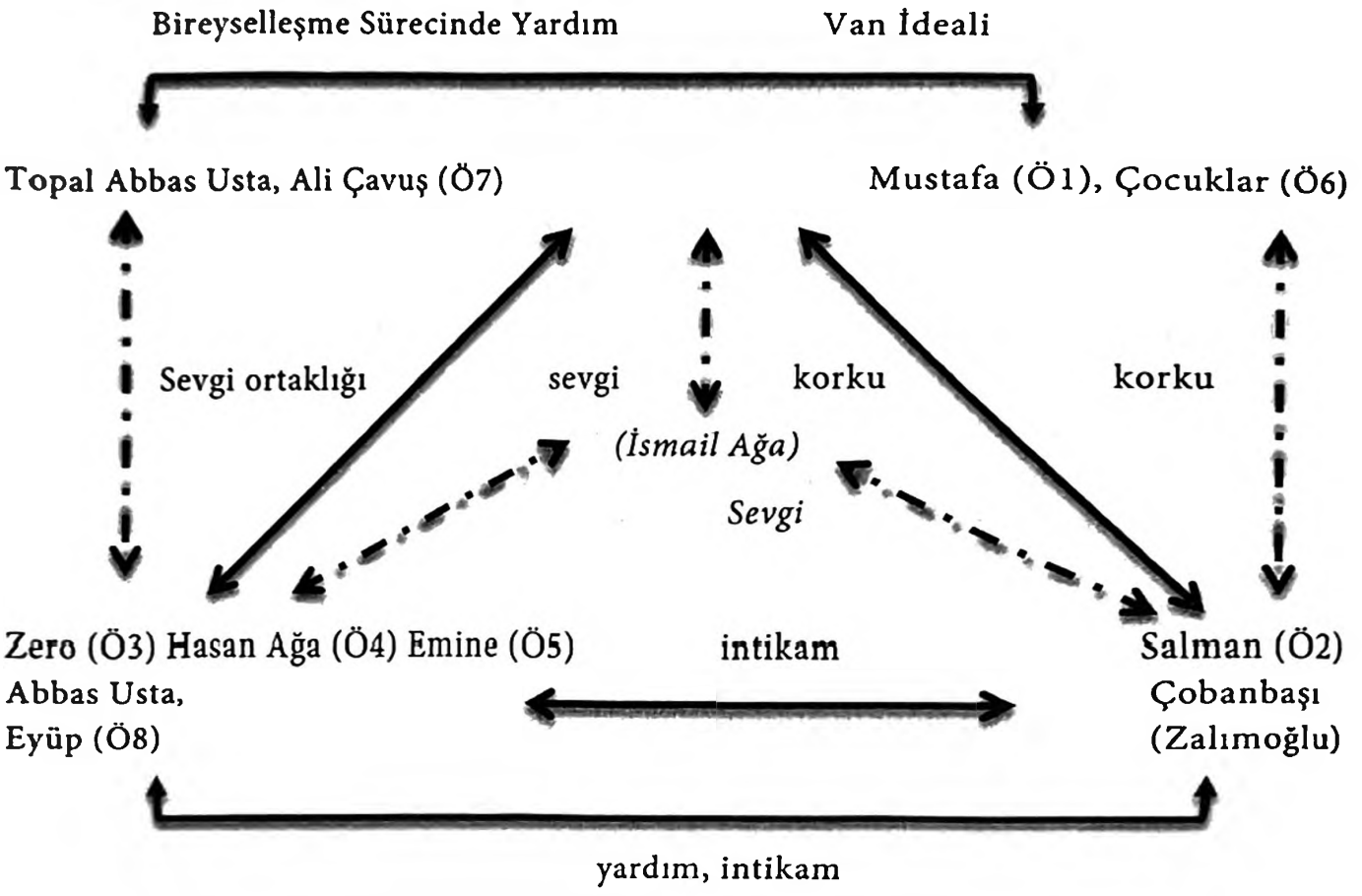
Metnin Temel Çatışmalar Şeması

Üçlemenin son cildi olan eser, ilk ciltten beri devam eden çatışmanın çözülmesiyle sonlanmaktadır. Ancak bu çözülme, yukarıda da belirtildiği gibi, beklenmeyen bir şekilde, edebiyat kuramındaki tanımlamasıyla *deus ex machina* tekniğiyle kurguya katılmaktadır. Salman'ın peşine düşen onca eşkıya, eli silahlı bey, İsmail Ağa'nın sadık adamları başarıya ulaşamamışken, Salman'ın dağıttığı bir koyun sürüsünün baş çobanı olan Eyüp, kesilen koçunun intikamıyla beraber ailenin de intikamını almış ve Salman'ın kesik başını, bizzat Salman'ın habercisi olan Cemşit'le köye göndermiştir. İsmail Ağa, ölmüş olmasına rağmen geçmişten gelen bu çatışmanın öznesi olarak hâlâ varlığını sürdürmektedir. Bir diğer önemli çatışma çözülmesi de, Zero ve Emine arasında gerçekleşir. Bu iki karakter, arzu nesnesi ortaklıkları ile barışık olmalarına rağmen, birbirleriyle hiç konuşmamışlardır. İncelediğimiz eserle birlikte, Zero ve Emine karşı karşıya gelerek, söz düzleminde de bu çatışmaya olan saygılarını birbirlerine ifade etmişlerdir. Hatta Zero, İsmail Ağa'nın da Emine'ye sevdalı olduğunu Emine'ye söyleyecek kadar Emine ile ortak hareket etmektedir.

Metnin bir diğer özelliği de, çatışmanın çözüme kavuşmasının, Mustafa'nın hayatında beklenen etkiyi göstermemesi, çocuğun yeni bir macera için köyden ayrılmasıdır. Bu

nedenle idealize bir imge olarak Van, Mustafa'nın iç çatışmasını çözecek olan bağımsız bir karakter gibi incelenmelidir.

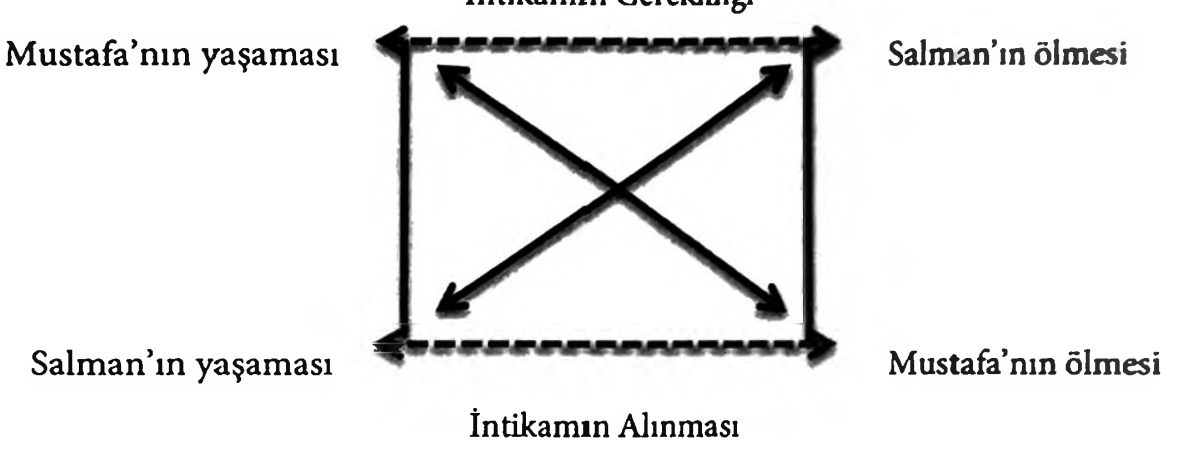
Metnin Temel Çatışmalar Şeması:

Metnin temel anlatı izlencesinin dört evresi, şu şekilde incelenebilmektedir:

Sözleşme	Edinç	Edim	Tanıma ve Yaptırım
Mustafa'nın öldürülecek olması	Salman'ın durdurulması gerekliliği	Salman'ın beklenmedik bir şekilde ortadan kalkması	Çatışmanın çözülmesine rağmen yeni bir düzen aranması

Kanın Sesi'nin Greimas'ın Göstergebilimsel Dörtgeni'ne göre incelenmesi

Kanın Sesi, her şeyden önce bir psikolojik roman olarak incelenmesi gereken bir eserdir. Üçleme, girift olmayan bir çatışma üzerine kurulmuştur. Salman ve Mustafa'nın İsmail Ağa'nın sevgisini paylaşamaması, Salman'ın kendi sevgisinin ağırlığını taşıyamayarak babasını öldürmesi, bundan sonra da kardeşi Mustafa'yı öldürmek için planlar yapmaya başlaması, temel çatışmadır. Ancak psikolojik çatışma, fiziksel çatışmadan daha yoğun olarak işlenmiş, eserin adını belirlemekte bile kullanılmıştır:

> *"Memet uzaklaşıp gözden yitincedir ki, o, kendine geldi, nar ağacına dolandı, kayalığa tırmandı, mavi sütleğen kümesinin yanına geldi. Sütleğenin üstüne çiğ yağmış, çiçeklerdeki arılar uyuşmuş uyuyorlardı. Üç kelebek yan yana, bir dalda turuncu kanatlarını birleştirmişler kıpırdamıyorlardı. Kayaların arasındaki toprağa ocaklarını açmış karıncalar deliklerinden usulca dışarıya çıkıyor, toprağı koklar gibi ediyorlar, ardından da içeriye hemen dönüyorlardı. Mustafa sütleğenin ötesindeki çukura eğildi, kurumuş kanın yerini aradı, kandan en küçük bir iz kalmamıştı. Belli belirsiz bir şırıltı duydu. Kulağını sütleğenin yanındaki ak benekli mor kayaya dayadı. Babasının kanının sesi çok derinlerden geliyordu. Babasının kanının sesi ona topraktan bağırıyordu. Anası ağıt söylüyordu, kanın sesi onun sesine karışıyordu. Memet'in arkasından koştu. Babasının kanının sesi daha arkasından geliyordu."*[711]

Bu çatışma, Salman'ın öldürülmesi ile çözümlenmiştir. Ancak Mustafa, artık hayatta kalmaktan daha önemli bir şeyin peşine düşmüştür: İdeal bir dünyada yaşama arzusu. Bu nedenle, temel çatışmanın çözülmesinin metni sonlandırdığını söyleyemiyoruz. Metni sonlandıran, Mustafa'nın yaşam ortamından uzaklaşmasıdır. Bu da, ileride yeni çatışmaları doğurabilecek bir başlangıçtır. Bir diğer açıdan bakıldığında, Van'da başlayan anlatı, Van yolunda son bulmakta, böylece metin halkası da tamamlanmaktadır. Metnin çatışmalar şemasının simetrisini de, üç kitap boyunca yavaş yavaş örülen Van idealinin en üst noktaya ulaşması ve Mustafa'nın bu yolculuğa arkadaşlarıyla çıkmaya karar vermesi bozmaktadır.

[711] Kemal, Y. Kanın Sesi. A.g.e., 293-294.

Bir diğer halka da, seri metnin ilk cildinde incelenen karakterlerden biri olan Zalımoğlu'nun, İsmail Ağa ile olan dostluğunun bu ciltte tekrar ortaya çıkması ve Salman'ı öldüren silahı Zalımoğlu'nun vermesidir. Zalımoğlu, incelenen metinde sadece gıyaben görüldüğü için, çatışma şemasını İsmail Ağa gibi dolaylı olarak etkilemektedir.

Şahıs Kadrosu - Kişilerin Oluşumları ve Özellikleri

Kanın Sesi, bir önceki cilde göre daha kalabalık bir şahıs kadrosuna sahipse de, örneğin çocukları oluşturan karakterler, tek tek ele alınabilecek kadar yoğunlukla incelenmemiştir. Bu çocukların da kendi çatışmaları olsa da içlerinde en çok öne çıkan, Kuş Memet'tir. Yine yukarıda ifade edildiği gibi, bu karakter, yazarın yaşamından ilhamla oluşturulmuştur. Bu kişilerin dışında, Topal Abbas Usta ve Ali Çavuş karakterleri de Mustafa'nın bireyselleşme sürecine olan katkıları nedeniyle önem arz etmektedirler.

Birinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler: Mustafa (Ö1), Salman (Ö2).

İkinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler: Zero (Ö3), Hasan Ağa (Ö4), Emine (Ö5).

Uzak Kişiler: Çocuklar (Ö6), Topal Abbas Usta ve Ali Çavuş (Ö7), Çobanbaşı Eyüp (Ö8).

Birinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler

Bireyselleşme Sürecindeki Özne Mustafa: Nehir serinin bu son cildinde, Mustafa korkularıyla yüzleşmeye ve bireyselleşmeye başlayan bir karakter olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim eserin sonunda bireyselleşme sürecini tamamlayabilmek adına eyleme geçerek yaşadığı mekândan da uzaklaşarak, bir hayal ülkesi olarak gözünde canlandırdığı Van yollarına düşecektir. Mustafa'nın uzaklaşacağının işaretleri, eserin başında da verilmektedir. Bir önceki ciltte gerçekleşen ve bir erginlenme sembolizmi olduğu tespit edilmiş olan mağara sahnesinden sonra, Mustafa bir süreliğine kasabaya giderek burada kendine yeni bir hayat kurmaya çalışmıştır. Ancak orada da karşısına bir kötü karakter olan Kerem (Kero) çıkmış ve Mustafa Kerem ile olan çatışmasını, ancak ondan kaçıp köyüne geri dönerek sonlandırabilmiştir. Mustafa-Kerem çatışması, Mustafa-Salman çatışmasının küçük bir modelidir. Kerem de Salman gibi Mustafa'nın çocukluğunda yaşadığı güzel ve varsıl hayattan rahatsızlık duymakta, çocuk şimdi babasız ve parasız kalınca da ondan geçmiş günlerin intikamını almaya çalışmaktadır. Yine Kerem de, Salman gibi İsmail Ağa'nın sağlığında Ağa tarafından korunmuş bir ailenin çocuğudur. O gün yaşadıkları varlıklı hayat da İsmail Ağa'nın yardımlarıyla kazandıkları bir oluştur. Her iki çatışmayı birleştiren nokta buyken, ayıran nokta, Kerem'le Mustafa'nın fiziki olarak çatışmayı karşılıklı yaşamış olmalarıdır.

Bir önceki cildin incelemesinde tespit edilen düş/fantezi evreni, bu ciltte eserin tamamına daha çok hâkim olmuştur. Mustafa evinden kaçtığında, karanlıkta kasabaya

gitmeye çalışırken bir fantezinin içine düşer. Korku kaynaklı bu fanteziler, gittikçe daha simgesel anlamlara bürünmektelerdir:

> *"Önünde kara yüzlü bir adamın sureti duruyordu. Kara yüzlü adam çırılçıplaktı. Boyu kısacık, burnu büyük, yüzünden de geniş, gözleri de bir öküzün gözleriydi. Koskocaman, o cüce adamın boyunun da üç misli, dimdik duran çükünün ucunda yeşil bir diken bitmişti. Çocuk cüce adamın yöresinde ürkekçene üç kez dolandı, sonra da geldi, ucunda küçük yeşil dikenin bittiği alamet çüke korkarak bastı. Gözlerini kapatmıştı. Açtığında cücenin ona dikilmiş öküz gözlerini gördü. Bir süre göz göze kaldılar. Ne Mustafa ondan gözlerini alabiliyor, ne cüce başka yöne gözlerini kaçırıyordu. Çocuk titremeye, arkasından da kahkahalar atarak gülmeye, sonra da önce adamın başını, arkasından gövdesini çiğnemeye koyuldu. Hem durmadan gülüyor, hem de cücenin üstünde hoplayıp duruyordu."*[712]

Yukarıda alıntılanan parça, Mustafa'nın korkularıyla yüzleşme sürecinin bir örneği olarak okunabilir. Önceleri onu korkutan fantezilerde, Mustafa artık eylem sürecine geçmeye ve fantezileri yönetmeye başlamıştır.

Mustafa'nın korkularıyla yüzleşmesinin bir diğer ifadesi ise silah kuşanıp atıcılık öğrenmeye başlamasıdır. Bu süreç, çocuğun kendine olan güvenini arttırmıştır. Mustafa, iyi bir atıcı olur. Hatta köyde ondan daha iyi kurşun atan kimsenin olmadığına dair söylentiler de başlar. Yanında bir silah taşımak ve bu silahı nasıl kullanacağını biliyor olmak, çocuğun kırılgan egosunu büyük ölçüde rahatlatmıştır:

> *"Narın altındaki ak kuş da sevinç içinde şakıyordu. Kuş ona dedi ki, eeey Mustafa, sen ki Mustafa'sın, bu köyde Ali Çavuş'tan sonra en iyi silah kullanan kişi sensin, uçan turnayı gözünden, kaçan cereni art ayağından vursun."*[713]

Mustafa'nın gelişiminde önem arz eden en dikkate değer örnek, Van'a gitme isteğinin gün geçtikçe büyüyüp onu neredeyse esir almasıdır. Köyden kaçıp kasabaya gittiğinde, orada arkadaş olduğu Aho ve Haydar'a da Van'ı anlatmıştır. O da Hasan Amca'sı gibi türkü söyleyebilmektedir. Bu türküler, hep ideal bir evren tasarımı olarak Van'ı anlatmaktadır:

> *"Sesi ta turnalara kadar gidiyor, göğü dolanıyor, geriye dönüyordu. Van Denizi, Düldül Dağı, ak çakıltaşlı, yarpuzlu, alabalıklı pınarlar, diyordu. Alageyikler, ulu kartallar, diyordu. Ağrı Dağı, Süphan Dağı, ulu göller, ulu sular, serin yaylalar, çiçeğe durmuş, ağzına kadar çiçekle dolmuş, pınarlarından bal ve süt ve yağ kaynayan yamaçlar, diyordu. Bu dağlar, bu sular, pınarlar, çiçekler, nar bahçeleri, arılar, kuşlar, kuşlar padişahı, kokular, yıldızlar... Onu çağırıyordu."*[714]

---

[712] Kemal, Y. Kanın Sesi. A.g.e., 54.
[713] Kemal, Y. Kanın Sesi. A.g.e., 283.
[714] Kemal, Y. Kanın Sesi. A.g.e., 92.

Mustafa'nın bireyselleşme süreci, kolaylıkla üstesinden gelebildiği bir dönem değildir. Peşinde babasının katili olan üvey abisi Salman'ın gölgesiyle yaşayan çocuğun düş/fantezi dünyası bazen son derece korkutucu bir hal alabilmektedir. Mustafa'nın imgeleminde, ona gülümseyen kurukafalar, kesik başlar ve her yerden damlayan kanlar[715] vardır. Çocuk, hiç ara vermeksizin babasının ölümünü tekrar tekrar yaşamaktadır. Bu durmadan yenilenen yaratıcı imgelemede, kendisinin peşinden gelen bir hançer, hep hayatının bir yerlerinde beklemektedir. Mustafa'nın fantezi dünyasındaki karmaşanın içinde Emine de vardır. Bu fantezilerde Emine, çırılçıplak bir halde kendisini çağırmaktadır: *"Kaçma Mustafa'm, elim bir kez olsun senin eline değsin. Ben babana yangınım, hiç olmazsa bir kez elim eline değsin. Bir kez..."*[716] Mustafa'yı çağıran Emine'nin peşinde de kesik baş vardır. Kesik baş, babasını öldürten bu kadının koynuna girmeyi düşünen Mustafa'ya da lanet okumaktadır[717]. Fantezilerde, Mustafa ve Salman karşı karşıya geliyor, kesik başlar, kanayan hançer, Emine, Salman ve Mustafa bir başka evrende -bir hayal evreninde- başka maceralar yaşıyordur: *"Salman'ın öldürdüğü babasının kanının sesi"*[718] her yerdedir. Salman bu maceralardan birinde Mustafa'ya kendisini öldürmemesini de söyler:

> *"Bak kardeşim, benim küçüğüm, şimdi beni öldürme. Beni öldürürsen sana bundan böyle kim bakar? Babamız da yok. Anan da o amcan olacak sümsük Hasan'la evlenecek. Onun için babamızı ananla Hasan öldürecekti. Kanı ciğeri beş para etmez bir adama. Ya da ona ağı içireceklerdi. Yetiştim de, babamızı ben öldürdüm de, babamız da böylece bok yoluna gitmedi. Yoksa insan hiç babasını..."*[719]

Bütün bunlar, Mustafa'nın hayalindedir; ama yazarın kendi hayatıyla da bağlantılıdır. Gerçek hayatta, yazarın annesi ve amcası gerçekten evlenmişlerdir. Kimsecik Serisi'nin Zero'su ve Hasan Ağa'sı ise İsmail Ağa'ya yürekten bağlı insanlardır. Yine de Salman, realitenin içinden çıkıp gelerek, fantezi âleminde bu olayları işaret etmektedir. Denilebilir ki, gerçek hayattaki Yusuf-yazar ilişkisinde de belki böyle bir ikircikli yakınlık vardır.

İkircikli Bir Kötülük İfadesi: Salman: Salman'ın İsmail Ağa ile karşılaşmasından önceki hayatı büyük travmaları gizlemektedir. Çocuk, büyük bir vahşetin içinden kurtulmuştur. Parça parça aklına gelen anıları, çöllerde ceylanları parçalayan kartallar, kucağına düşen kesik bir çocuk başı, kılıçlı atlılar ve kandan ibarettir[720]. Salman, daha önceden de ifade edildiği gibi, büyük ihtimalle bir Yezidi'dir. Yezidiler'in katledildiği bir dönemde, bir şekilde hayatta kalmayı başaran çocuk, yine yukarıda ifade edildiği gibi, İsmail Ağa ve ailesi tarafından kurtarılmıştır. Ama Salman'ın zihnindeki parça parça anılar, onun

---

715 Kemal, Y. Kanın Sesi. A.g.e., 163.
716 Kemal, Y. Kanın Sesi. A.g.e., 164.
717 Kemal, Y. Kanın Sesi. A.g.e., 165.
718 Kemal, Y. Kanın Sesi. A.g.e., 197.
719 Kemal, Y. Kanın Sesi. A.g.e., 197.
720 Kemal, Y. Kanın Sesi. A.g.e., 265.

ruhsal bütünlüğünü etkileyerek, Salman'ı psikopatolojik bir kişiliğe doğru itmektedir. İsmail Ağa'nın ölümünden sonra sahne aldığı her bölümde, bu karakterin babasının katlini meşrulaştırdığı görülmektedir:

> *"Babamı öldürdüğüme iyi yaptım, değil mi Sünbül Eşkıya?"*
>
> *"Babam beni canı kadar severdi. Bu dünyada benim babamdan başka hiç kimsem yoktu ki..."*[721]
>
> *"Sünbül Eşkıya da Salman'a uymuştur: "Üç kere bağırdı, silahımı getirin, diye. Seni vuracaktı. Hemen ölmeseydi vasiyet edecekti, oğlum beni öldürdü, ben onu öldürdüm, bizim bu dünyada birbirimizden başka kimsemiz yoktu, oğlumun mezarını benim yanıma kazın. Başka kimseyi de, Zero'yu da, Mustafa'yı da istemem, oğlumla kıyamete kadar yan yana..."*[722]

Salman'ın bütünüyle kötücül bir karakter olduğunu düşünmek, doğru olmayacaktır. Nitekim Mustafa da bilinçaltında bunun farkındadır. Yukarıda alıntıladığımız bir pasajda, fantezideki Salman'ın Mustafa'ya kendini öldürmemesini söylemesi, babasını aslında kurtarmaya çalıştığını ifade etmesi, bu açıdan önemlidir. Salman'ın psişesi oluşurken cevapsız sorular onun ruhunu derinden yaralamıştır. İsmail Ağa'nın evinde bulduğu huzur da Mustafa tarafından bozulmuştur. Geçmişin yaralarını yeniden su yüzeyine çıkaran bu küçük travma, Salman'ın kişiliğinin keskin bir dönüşle kötülüğe kaymasına neden olmuştur. Çünkü Mustafa'nın neden bu kadar sevildiğini anlayamamakta, kendisini ikinci plana atılmış bir "eski çocuk" olarak görürken, bu yeni/eski durumu da idrak edememektedir. Kendini bütünleştirmeye çalışırken Dal Emine'ye yönelmesi de hep babasıyla ilgili algılarının sonucudur: *"Çocuk üzerinde en güçlü psikolojik etkiye sahip olan şey ebeveynlerin (ve ataların da çünkü burada kadim psikolojik fenomen olarak ilk günah ile baş ediyoruz) yaşamadığı hayattır."*[723] Nitekim Salman, babasını da kendisiyle beraber yaşatmakta, kendi kurgusuna dayalı bir İsmail Ağa imgesini *sırtında* taşımaktadır:

> *"Kim olursa olsun, ister yedi kat yabancı olsun, Salman babasını anlattığında herkes büyülenir, onun macerasına kapılıp giderdi. Sünbül Eşkıya da ötekiler de onun büyüsündeydiler. Bu dağlarda onlarla birlikte bir de İsmail Ağa dolaşıyordu. İsmail Ağa gülüyor, eğleniyor, türkü söylüyor kendini öldüren oğlunun saçlarını okşuyor, ona hayran bakıyor, onunla birlikte korkuyor, onunla birlikte öfkeleniyor, onlarla birlikte çarpışmalara giriyor, onlarla birlikte yol kesiyor, kazandıkları paraları onlarla birlikte köylülerin fıkaralarına dağıtıyor, köylerin çocuklarına şeker, ayakkabı, giyecek alıyordu. Daha şimdiden, yolda bularak, oğul ettiği yarı ölü çocuk*

[721] Kemal, Y. Kanın Sesi. A.g.e., 249.
[722] Kemal, Y. Kanın Sesi. A.g.e., 250-251.
[723] Jung, C. G. (2015). Kişiliğin Gelişimi, İstanbul: Pinhan Psikoloji, 55.

Salman onu öldürünce, Salman da babasını dilinden düşürmeyince, koskoca Toros ülkesinde ermiş mertebesine çıkarılmıştı İsmail Ağa."[724]

Salman, ilk ciltte ve son ciltte fiziksel olarak betimlenmiştir. Ara kesit olarak değerlendirilebilecek yapıdaki ikinci ciltte, Salman'ın sadece fantezi boyutunda bir varlığı vardır. İncelediğimiz metinde ise, kılık kıyafetine çok özen gösteren, İsmail Ağa'ya benzemeye çalışan bir Salman görülmektedir:

"Sırmalı bir Maraş abası giymiş, üstüne koşar koşar fişekler bağlamıştı. Fişeklikleri Çerkes işiydi ve ışıl ışıl yanıyordu. Kahverengi yün şalvarı da Çerkes işiydi. Çifte kaması, çifte tabancası belinden aşağı sarkıyordu. Dürbününün kabı da işlemeliydi. Bacaklarına Kürt kadınlarının ördüğü nakışlı dizleme çorap, ayaklarına Maraş'ın en büyük köşkerinin elinden çıkmış kırmızı postal çekmişti. Sarı bıyıkları uzamış, sarkmıştı. O, her sabah, nerede olursa olsun, uzun uzun kılavlayıp keskinleştirdiği usturasıyla sakalını kazıyor, aynadan da bir süre gözlerini alamıyordu."[725]

Salman, kötülüğünün bilincine varamayan bir karakterdir. Bu nedenle de önemli bir karakter bozukluğundan muzdariptir. Ona göre, her zaman, her şeyin suçlusu başkalarıdır:

"Karşı dağın doruklarında ucu ağarmış, gün doğdu doğacaktı. Salman, 'Zero anam, Zero anam,' diye söylenerek ayağa kalktı. 'Benim insanlıklı Zero anam, niye getirdin bu işleri başıma? Niye Mustafa'yı da beni de babasız koydun?'"[726]

Metin, Salman'ın ve Mustafa'nın fantezi dünyalarıyla yoğun bir biçimde örülmüştür. Mustafa gibi Salman da babalarının ölümünü, kendi fantezi dünyasında tekrar tekrar yaşamaktadır. Salman, bu fantezilerden birinde, Mustafa'nın kendisini öldürmesini isteyecek kadar karmaşık bir ruh hali içindedir. Belki o da Mustafa'nın kendisinden korktuğu kadar Mustafa'dan korkmaktadır. Salman, bu fantezisinin sonunda, Mustafa ile kendisini, gözleri dolu dolu birbirlerine sarılmış olarak görecektir[727]. Yine de Mustafa'yı öldürme isteğinden vazgeçmeyecektir. Sanki ikisinden birinin ölümü, İsmail Ağa'nın yaşamında çektiği ikinci kişi olma acısını yok edecektir. Salman, bütün olup bitenlerden kendisini bir şekilde uzak tutan bir ruh halindedir.

İkinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler

Sadakat ve İyiliğin İfadesi Olarak Zero: Zero, zaman ilerledikçe daha büyük bir kaygının pençesine düşen bir karakterdir. Oğlu Mustafa'yı koruyabilmek için elinde avucunda ne varsa etrafa dağıtmış, aile parasız kalınca da çaresizliğe düşmüştür. Eskiden her sabah tereyağı ve bal sunulan masada artık tarhana çorbası olması, Zero'yu utandırmaktadır.

---

[724] Kemal, Y. Kanın Sesi. A.g.e., 251.
[725] Kemal, Y. Kanın Sesi. A.g.e., 254.
[726] Kemal, Y. Kanın Sesi. A.g.e., 274.
[727] Kemal, Y. Kanın Sesi. A.g.e., 272.

Çoban başı gelip ondan tüfek ve fişekler isteyince de bu basit isteği bile karşılayamadığı için büyük vicdan azabı çeker. Zero, bir yandan da kendisiyle evlenmek isteyenlerle mücadele etmektedir. Gerçek hayatta, yazarın annesi ve amcası evlenmişlerdir. Ancak Zero, hem İsmail Ağa'ya olan aşkından hem de ona karşı vicdanen sorumluluk duyduğundan, kimseyi yanına yaklaştırmamaktadır. Bu azap, Dal Emine ile ilgilidir:

> *"Beni iyi dinle Sipahioğlu, o ölen İsmail Ağa'ya var ya dünya güzeli bir genç kız kara sevda bağladı. Ben onun yanında cadı karısı kalırım. (...) Bu dünya güzeli kız üç yıl yemedi, içmedi, uyumadı, nereye gittiyse her gün onun karşısına çıktı. Bu kız Türkmen'in büyük beylerinden birinin kızıydı. İsmail Ağa'nın da gönlü kıza akmıştı. Bunu belki İsmail Ağa bilmiyordu ama, ben biliyordum. Kız bir gün onun atının başını tuttu şu ötede, kalenin ardında. İlk olarak karşı karşıya geliyorlardı. İsmail Ağa'ya, söyle İsmail, dedi, bana bir şey söyle. İsmail ona dedi ki, seni tanıyorum, senin benden istediğini biliyorum. Kız, dedi ki, öyleyse söyle İsmail, yok, dersen, bir daha ölünceye kadar senin yoluna çıkmayacağım. Öyleyse çıkma, Emine, dedi İsmail Ağa. Emine, yani o dünya güzeli kız, neden, diye sordu. İsmail Ağa da dedi ki, ben memlekette Zero'ya söz verdim, senin üstüne gül koklamam, diye. Bunun üstüne dünya güzeli kız çekip gitmiş. Ben de İsmail Ağa'nın yatağına ölünceye kadar, söz verdim, İsmail Ağa'nın yatağına erkek sokmam."*[728]

Eserin birinci cildinin temel çatışmalar şemasında işaret edildiği üzere, Zero ve Dal Emine, arzu nesnelerinin ortak olması durumuna saygı ile yaklaşmaktadırlar. Zero da Dal Emine de bir diğerinin insan olarak kıymetinin farkındadır. Hatta her ikisi de birbirini kendinden üstün görmektedir. Dönemin zihni ve kültürel yapısı, İsmail Ağa'nın iki eşi olmasına müsaade etmekteyken, Ağa'nın anasına verdiği sözü ölene kadar tutmuş olması ve içinde bulunduğu kara sevdaya rağmen Zero'ya sadık kalması, her iki kadın için de Ağa'yı yücelten bir durumdur.

Zero, serinin diğer ciltlerinde olduğu gibi, bu ciltte de oğluna karşı büyük bir sevgi beslemektedir: *"Benim oğlum yiğit. Benim oğlum kim, Süphan Dağı'nın, Ağrı Dağı'nın kartallarının yeğeni"*[729]. Zero, bir yandan da oğlunu kaybetmekten deli gibi korkmaktadır:

> *"Mustafa bu türküden sonra iflah olmazdı. Bütün içindeki korkuyu, sevinci, ürküncü, nesi var nesi yoksa, hepsini dökmüş, zavallı çocuk boş kovan gibi kalmıştı. Böylesi insanlar da hiçbir vakit iflah olmazlardı. Zero hatun bunu deneyleriyle biliyordu."*[730]

Kocasını kaybetmiş olan anne Zero, çocuğunun içinde bulunduğu ruh hâlinin onu tüketmesinden endişelenmektedir; ancak elinden de çok şey gelmemektedir.

---

[728] Kemal, Y. Kanın Sesi. A.g.e., 355.
[729] Kemal, Y. Kanın Sesi. A.g.e., 255.
[730] Kemal, Y. Kanın Sesi. A.g.e., 424.

Kırılgan Bir İyilik İfadesi: Hasan Ağa: Hasan Ağa, daha önce de belirtildiği gibi, kırılgan ve hassas bir adamdır. İncelikli ruhu, olup bitenler karşısında ezilmektedir. Abisinin ölümü, ailenin başına gelenler, Mustafa'yı koruyamamak ve olan diğer olaylar, Hasan Ağa'nın kendi iç dünyasına daha da çok kapanmasına neden olmaktadır. Bu nedenle, Mustafa'nın ihtiyaç duyduğu baba rolünü de üstlenememektedir. Hasan Ağa, biraz daha güçlü, İsmail Ağa'ya biraz daha benzeyen bir kişilik yapısına sahip olsa, olayların seyri belki tamamen değişecektir. Bu nedenle, Mustafa da amcasını sığınılacak bir liman, baba kokusunu alabileceği bir dal olarak değil de koruması ve kollaması gereken biri gibi görmektedir. Mustafa ve Hasan'ın doğal rolleri birbirine karışmıştır:

> *"Mustafa amcasına çok acıyordu. Bu yalnız, bu dünyaya hiç alışamamış, gördüğü her şeye, her böceğe, çiçeğe, ota, yaratığa ilk görüyormuşçasına şaşan, kocaman kocaman açılmış gözleriyle hayran bakan, insanlara hep iyilikle, sevgiyle yürekten gülen, dünyayı ölünceye kadar da böyle şaşarak dolaşacak olan insanı herkesten çok seviyordu. O, Salman'ı, Emine'yi, hiç kimseyi öldüremezdi. İsmail Ağa öldürüldükten sonra Hasan öylesine şaşırmıştı ki, günlerce ne olup bittiğini anlayamadan, kendi içine kapanmış, öyle suskun, kocaman açılmış gözlerle, her şeye uzun uzun bakarak dolaşıp durmuştu."*[731]

Hasan Ağa'nın olaylarla mücadele etme konusundaki yetersizliği, onun kaçış duygusunu tetiklemektedir. Zaten dünya işiyle çok da ilgisi olmayan bir adamdır. Bunun üstüne, yaşadığı travmalar ve zorluklar da onun iyiden iyiye dünyadan uzaklaşmasına neden olmaktadır:

> *"Çocukluğundan bu yana Hasan bir şeye üzülür, kızar, umarsız kalırsa bir köşeye çekilir, yemek yemez, uyumaz birkaç gün olduğu yerde yumulur, güzel, yanık sesiyle kendi kendine bitmez tükenmez türküler söylerdi. Yağmur yağmıyor, diyordu. Hasan, yağmur yağmayacak, diyordu. Gün açmayacak, ışık akamayacak, gökyüzü kapkara kesilecek, yıldızlar sönecek, diyordu. Van Gölü kuruyacak, Süphan Dağı devrilecek, biz Çukurova'nın sıcak, cehennem toprağına gömüleceğiz. Kemiğimiz eriyecek sıcaktan. Taşlar eriyecek, toprak eriyecek... Dağlar eriyecek, gökler eriyecek... Ve turnalar geçmeyecek Çukurova'nın üstünden, bu ölüm toprağının üstünden... Turnalar geçmiyor ki haber gönderem serin, aydınlık pınarları şakırdayan bir Van Gölü'ne. Üstünden sırmalı bulutlar geçen Ağrı Dağı'na, Süphan Dağı'na, Muş Ovası'na. (...) Hasan Ağa, alın beni götürün turnalar, diyordu. Van Gölü'ne, Ağrı Dağı'na. Bir an, bir ancık göreyim Van Gölü'nün mavisini, bir an, bir ancık göreyim Ağrı Dağı'nın ışığını, ondan sonra hemen oracıkta Allah canımı alsın, diyordu."*[732]

---

[731] Kemal, Y. Kanın Sesi. A.g.e., 237.

[732] Kemal, Y. Kanın Sesi. A.g.e., 235-236.

Hasan Ağa'nın Van ideali, Mustafa'yı da etkilemiştir. Hatta Hasan Ağa'nın eserdeki rolü, anlattığı ideal Van imgesine Mustafa'yı çekmekten ibarettir, denilebilir. Silik bir insan olarak görünen bu karakter, aslında eserdeki en önemli kırılma noktasına neden olmaktadır.

Karasevdanın Sembolü Olarak Dal Emine: Büyük bir Türkmen beyinin kızı olarak Emine, Türkmen geleneğine uygun yaşamaktadır. Mustafa'yı evinde misafir ettiğinde, yemek masasına oturmaz. Bunun yerine, ayakta bekler. Mustafa'nın onun evine gelip gitmesi, Emine'yi çok mutlu etmiştir. Mustafa'yı böyle sevgi dolu gördükten sonra, ölse de gam yemeyeceğini düşünecek kadar çocuğa düşkündür[733]. Emine, İsmail Ağa'ya olan sevgisini tamamen Mustafa'ya yöneltmiştir. Yine de her cuma günü mezarın başına gidip ağlamaktadır. Mustafa'nın Emine'ye bakışları, kadına İsmail Ağa'nın kendisine son bakışını hatırlatmaktadır. Mustafa, sanki ona kalan bir yadigâr gibidir. Çocuğun isteklerini yapmak, Emine için büyük bir mutluluktur: *"Onun yüzünde kıyamete kadar bir özlemin düşünü görüyordu."*[734] Emine ile Mustafa arasında cinsel bir yakınlık da vardır ki bu yakınlığı oedipal sendromu ile açıklamak mümkündür. Emine ile Mustafa'nın mutluluğu, Emine'nin ailesinin onu alıp köyden ayırması ile sona erecektir.

Uzak Kişiler

Çocuklar: Köyden Van'a kaçmaya karar veren çocuklar, önce daha kalabalık bir gruptur; ama çoğu daha sonra köye dönecektir. Nereye gittikleri ve kayıp oldukları sürede neler yaptıklarını da kimseye söylemezler. Kalan üç çocuk, Mustafa, Kuş Memet ve Tırtıl Yusuf'tur. Çavuş'un kartalı da onlarladır. Tırtıl Yusuf, bir yavru kartal sahibi olmak için eser boyunca canını defalarca tehlikeye sokmuştur. Kimse, Mustafa bile onu bu sevdasından vazgeçirememiştir. Şimdi, Yusuf'un üstünde uçan bir kartal, önünde de kimsenin aç kalmadığı, ölmediği, dayak yemediği serin bir Van tasviri vardır. Kuş Memet ise, Mustafa'nın en yakın arkadaşıdır. Mağarada, yılan avlarında, Mustafa'nın beyaz kuşunun izinde hep beraber hareket etmişlerdir. Bu yolculukta doğal olarak Memet, Mustafa'yı yalnız bırakmamıştır.

Topal Abbas Usta ve Ali Çavuş: Abbas Usta karakteri de yukarıda ifade edildiği gibi, Yaşar Kemal'in gerçek yaşamından esinlenilerek yaratılmış bir karakterdir. Bütün hayatı boyunca, ağaçların budaklarındaki görüntüleri aramış ve sonunda Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın, Hz. İsa'nın, Hz. Muhammed'in, Burak'ın ve cennetin tasvirlerine ulaşmıştır. Bunları, sadece Mustafa'ya anlatır. Mustafa, onun sırrını saklayacak birisidir; ama Mustafa'nın ölümle her an yüz yüze olması, Abbas Usta ile Mustafa arasında bir çatışmaya neden olur. Bu tasvirler, çok önemlidir:

---

[733] Kemal, Y. Kanın Sesi. A.g.e., 443.
[734] Kemal, Y. Kanın Sesi. A.g.e., 453.

"Bak Mustafa, bu sûreti eline alıp da taşkın sele girersen su seni boğmaz, bir ateş ocağının içine atlarsan, ateş seni yakmaz. Top güllesi gelse de senin göğsüne vursa seni yıkamaz, geriye fırlar, kurşun sana geçmez, hançer işlemez. Yaaa, hançer işlemez. Yaaa Mustafa hançer, hiç mi hiç işlemez."[735]

Abbas Usta'nın peygamber tasviri, Mustafa'nın köyden ayrılıp Van'a doğru yola çıkmasında, kendini güvende hissetmesini sağlaması açısından önemlidir.

Ali Çavuş ise, hem Mustafa'ya silah kullanmayı öğretmesi açısından hem de bilgeliği ile önemli bir karakterdir. Mustafa'nın içinde bulunduğu ruh halini en iyi anlayan karakter de yine Ali Çavuş'tur:

"Şu yaratıklar içinde ölümün ne olduğunu bilen bir tek yaratık insandır. Onun için, bu yüzden insanlar böylesine çılgın, böylesine deliler. Ölüm korkusu, ölüm acısı, yok olma onları delirtip, onlara olmadık işler yaptırıyor. Ölüme aldırmaz görünüyorlar ya insanların gece gündüz düşündükleri, hiç akıllarından çıkarmadıkları ölümdür. Öteki yaratıklar ölümü bilmedikleri için daha az zalimdirler."[736]

Emine de bu ilginç adamla sohbet etmeyi sever. Ali Çavuş'un ikram ettiği kahve bile olağanüstü değerlidir; çünkü Çavuş herkesle oturup konuşan, kahve içen birisi değildir.

Çobanbaşı Eyüp: Eyüp, kendisinin bir karakter olarak incelebilmesini sağlayacak kadar ayrıntılı işlenmiş bir kişi değilse de, üç ciltlik nehir serinin temel çatışmasını sonlandıran kişi olduğu için önem kazanmaktadır. Salman, onun sürüsünü bozmuş, koçunu kesmiş ve bu koçu Eyüp'e zorla yedirmeye çalışmıştır. Eyüp, çobanlık mesleğinde önemli bir kişidir. Yaşadıkları, onu intikamının peşine düşmeye zorlar. Zero Hatun'dan istediği tüfeği alamayınca, Hasan Ağa onu Zalımoğlu'na yollamıştır. Böylece Salman'ı öldüren tabancayı Zalımoğlu sağlamış olur.

Mekân

Panorama ve Peyzaj

Eserde, panorama ve peyzaj iç içe geçmiştir. Olağanüstü güzellikte bir masal ülkesi gibi tasvir edilen Çukurova, Hemite ve çevresi, eserdeki çatışmaların şiddetiyle paralel hareket ediyor gibidir. Karakterlerin kaygılarının ve çatışmalarının güçlendiği sahnelerde, Çukurova'yı da şiddetli yağmurlar tutmakta, karakterlerin nispeten daha sakin oldukları dönemlerde ise, bu coğrafya olanca büyüsüyle gözler önüne serilmektedir:

"Garbi yel efiledi. Akdeniz'in üstündeki kabarmış apak bulutlar sallandı. Sağa sola aktı. Usul usul da yükselmeye başladı. Hem yükseliyorlar, hem de şişiyorlardı. Yel estikçe, hızlandıkça bulutlar da aklaşıyor, büyüyerek, ışıklanarak yükseliyor, ağır ağır

[735] Kemal, Y. Kanın Sesi. A.g.e., 290.
[736] Kemal, Y. Kanın Sesi,. A.g.e., 406.

da bu yana, dağlara doğru akıyor, gölgeleri pamuk tarlalarının, ekinlerin, çeltiklerin, büvetlerin üstüne düşüyordu. Büvetlerin içinde çok mavi gökyüzü, büvetlerin içinden arka arkaya geçip giden ak bulutlar... Mustafa, durgun suların, büvetlerin içinden geçen, mavi göklü ak bulutları seyretmeye doyamıyordu. Bir de geceleri ay düşüyordu suların dibine, yıldızlar, karanlık düşüyordu. Şu gelen bulutlar var ya, denizin üstünden kalkar, Mustafalar'ın köyüne gelir, Mustafalar'ın dağının üstünde azıcık durur, gölgesini, kapkara, ovanın üstüne serer, ardından usul usul sallanarak gider, gölgeli koyaklı mor sıradağların üstüne yığılır kalırdı. O yel çıkınca, onunla birlikte de, içine ışık doldurulmuş, toz direkleri ayağa kalkar, bir toz direği ormanı bir oradan bir buradan patlayarak ovanın üstünde dönerek, ışıklar saçarak saldırırdı. O yel çıkınca, ak bulutlar akınca, toz direkleri ovanın üstüne yürüyünce çatır çatır eden sıcak azalır, ortalık serinler, mor kayaların, toprağın, ağaçların teri kururdu."[737]

Eser, yoğun bir biçimde, küçük Mustafa ve arkadaşlarının, köydeki gerginlikten ve Salman korkusundan kaçarak, Hemite'nin dağlarında ve ormanlarında gezdikleri sahneler içermektedir:

"Çocuklar, yukarı, kara incirin altından Domuz Tepesi'ne vurdular. Sağdaki koyak da tepeden tırnağa çiçek açmıştı. İncecik seher yelinde nar çiçekleri usuldan dalgalanıyor, Mustafa'nın içini sevinçle hoplatıyor, onu uçuruyordu. Mustafa, Haydar'la Aho'nun önünde, çiçeklenmiş otların arasından oradan oraya sekiyordu.

Narlarla birlikte mersin çalıları da çiçek açmıştı. Sert kokuları taşa, toprağa sinmişti. Çocuklar, mersinlerin altlarına bakarak, oralarda boynu bükük menekşe arayarak ilk çamlara kadar geldiler. Daha gün doğmamış, çamlık yoğun bir reçine kokusuna batmıştı. Aşağıdaki narlı koyak buğulanıyor, al al yürüyen buğular çamlığa doğru savruluyordu."[738]

Bu kaçışlarda Çukurova, onları koruyan ve saklayan bir mekân özelliği göstermektedir. Çukurova, bu bağlamda bir anne rahmi simgesidir.

Dekor

Eser, daha çok panorama ve peyzaj içerisinde kaybolmaya çalışan çocukların hikâyesini anlatmaktadır. Bu nedenle eserde, dekora ait unsurlar yok denecek kadar azdır. Bu unsurlardan birisi, Mustafa'nın eviyle ilgili olan düşünceleri ve bu evin tasviridir:

"Mustafa korkuyla eve yürüdü. Ev, iki katlı, büyük, sekiz odalı, kesme taşlarla çinke taşlarından düzgün örülmüş bir evdi. Mustafa bu konağı hiç beğenmemişti. Eski püsküydü, tahtalarını kurt yemiş, her yanı da isliydi. Ermeniler'den kalmıştı,

[737] Kemal, Y. Kanın Sesi. A.g.e., 125.
[738] Kemal, Y. Kanın Sesi. A.g.e., 91.

Van'dan geldiklerinde babasına hükümetin verdiği, onun da istemediği konak bu konaktı belki."[739]

Eserde, dekor unsurunun yok denecek kadar az olmasının bir nedeni, eserin özne kişisinin ruhsal bir kayboluşun içinde olmasıdır. Onu koruyacak kimseler olmadığı gibi, onu saklayacak dekorlar da bulunmamaktadır. Mustafa, babasının kaybından sonra kendi evine de yabancılaşmıştır.

Zaman

1. Kesit: Eserin 1. Bölüm'ünden oluşmaktadır. Mustafa'nın mağaradan kurtarılma gecesi vaka zamanıyla aktarılır. Daha sonraki birkaç günde olan olaylar da vaka zamanıyla aktarılır. "Gece yarısından sonra", "ikindiüstü", "karanlık kavuşuncaya kadar" gibi belirsiz zaman ifadeleri kullanılmıştır. Bölümün ilerleyen sayfalarında, zamanda geriye doğru atlama yapılarak anlatma zamanıyla Ali Çavuş ve kartalının macerası aktarılır. Bu maceranın ne zamandır sürdüğü belirsizdir. Mustafa ve Kuş Memet'in oyun oynadığı birkaç gün de vaka zamanıyla aktarılmıştır.

2. Kesit: 2, 3 ve 4. Bölümler'den oluşmaktadır. Köye gelen yağız atlının macerası vaka zamanıyla aktarılır. Belirsiz bir zaman boyunca köye gelen atlı, bir gün aniden ortadan kaybolur. Dokuz gün boyunca ortada görünmez. Bu süre içinde olan olaylar da vaka zamanıyla aktarılır. Atlı yine ortadan kaybolur. "Bir ikindi vakti" atlı köye tekrar gelir. Ama bu sefer kara atlıdır. Mustafa, o gece köyden kaçar. Kasabaya gidişi ve burada başına gelenler vaka zamanıyla aktarılır. "Yatsı namazından sonra", "öğleye kadar" gibi zaman ifadeleri vardır. Emir Ağa, Mustafa'nın onlarda kaldığını çocuğun gelişinden üç gün sonra öğrenir. Mustafa ile çocukların kızıla dönmüş yılanları arama maceraları birkaç gün sürer ve vaka zamanıyla aktarılır. Kero ile Mustafa'nın ekin sürme macerası da yine vaka zamanıyla aktarılmıştır. "Aradan günler, haftalar geç[tiği]" ifade edilir. Kero'nun kendisine yaptığı eziyetlere dayanamayan Mustafa, köye döner. Mustafa'nın gidişinden sonra köyde yaşananlar, zamanda geriye doğru atlanarak olay zamanıyla ifade edilmiştir. Kara atlı da bu maceranın içindedir. Atlı her gün gelip caminin önünde bir süre beklemiştir. Bu olay, sekiz gün sürmüş, atlı dah sonra ortadan kaybolmuştur.

Ara Kesit: 5, 6 ve 7. Bölümler'den oluşmaktadır. 5. Bölüm, bütünüyle bir fanteziden oluşmaktadır. Bu nedenle, zaman ve mekân kavramlarından uzaktır. 6. Bölüm'den itibaren, Mustafa'nın günlük yaşamı vaka zamanıyla aktarılmaktadır. Günlük olayların içine Mustafa'nın fantezi dünyası girdiği için zaman ve mekân bağlantıları yer yer kesintiye uğramaktadır. Tırtıl Yusuf'un

[739] Kemal, Y. Kanın Sesi. A.g.e., 81.

kayalarda kartal yuvası araması macerası vaka zamanıyla aktarılmıştır. Yusuf'un macerası da yer yer onun fantezileri ile bölünmektedir. Daha sonra çocukların başlarından geçenler ve konuşmaları yine vaka zamanıyla aktarılır. Günün aydınlık saatleri olduğu tahmin edilmektedir; ancak belirgin bir zaman ifadesi kullanılmamıştır.

3. Kesit: 8, 9 ve 10. Bölümler'den oluşmaktadır. Mustafa'nın babasından kalan tabancayı alması ve atıcılığı öğrenmesi, vaka zamanıyla aktarılmıştır. Bu olay, yine fantezilerle bölünmektedir. Mustafa, Nuri ve Memet'in tahta atlarıyla maceraları vaka zamanıyla ifade edilmiştir. Bu olaylar, akşama doğru sonlanır. Mustafa, akşamüstü Ali Çavuş'a giderek atıcılığı öğrenmek istediğini söyler. Ali Çavuş'un istediği fişek ve kurşunların alınması olayı, vaka zamanıyla aktarılmıştır ve bir gün sürer. Mustafa ve Ali Çavuş bir gün boyunca atıcılık talimi yaparlar.

4. Kesit:11 ve 12. Bölümler'den oluşmaktadır. Kesik baş olayı vaka zamanıyla aktarılmıştır. Mekânda atlama yapılarak, eşzamanda Salman'ın yaşadıkları yine vaka zamanıyla aktarılır. İsmail Ağa'nın ölümü tekrar tekrar anlatma zamanıyla ve zamanda geriye doğru atlanarak aktarılır. Kesik baş olayından üç gün sonra Mustafa kesik başa bakmaya gider. Daha sonra yine atış talimi yapar. Beşinci ve altıncı günlerde yaşanılanlar yine vaka zamanıyla aktarılır. Yedinci gün Mustafa ve çocuklar kesik başı ağaçtan indirir ve imam bu başı gömer. Olaylar vaka zamanıyla aktarılmıştır. Mekân yeniden Salman'a döner. Salman'ın yaşadıkları yer yer vaka zamanıyla, yer yer de ilk ciltte bahsedilen çöl sahnelerine dönerek, Salman'ın küçüklüğünde yaşadıkları aktarılır. Bu atlamalarda, vaka zamanı kullanılmış, olaylar bugün oluyormuş gibi bir hissiyat yaratılmaya çalışılmıştır. İki olay iç içe anlatılır ve birkaç gün geçer. Bu arada kesik başın (Sultanoğlu) sahibinin akrabaları, ölülerinin başını almak için köye gelirler ve giderler. Olaylar vaka zamanıyla aktarılır. Abbas Usta ve Mustafa'nın suretler ve Ak Kuş'la ilgili konuşmaları vaka zamanıyla aktarılır.

5. Kesit:13,14,15,16,17,18 ve 19. Bölümler boyunca işlenen kesittir. Memet ve Mustafa'nın mağaranın çevresinde yaşadıkları vaka zamanıyla aktarılmıştır. Hasan Ağa'nın köylüye küsüp Van'a dönmeye karar vermesi hadisesi de yine vaka zamanıyla aktarılır. Hasan Ağa'nın türküsü, zaman ve mekân bağlantısını kesmektedir. Ali Çavuş'un aileye ortaklık teklifi de yine vaka zamanıyla aktarılmaktadır. Kırlangıç mevsiminde olan olaylar, vaka zamanıyla aktarılır; ancak zaman bunun dışında belirsizdir. Hava Ana'nın nöbet geçirmesi vaka zamanıyla, nöbetteyken gördüğü yerleri aktarması, anlatma zamanıyla ifade edilir. Ancak zaman siliktir. Mustafa ve Memet'in yarı düş yarı gerçek maceraları, vaka zamanıyla aktarılmıştır. Birkaç günlük bir zaman dilimi işlenmiştir. Şölen zamanı olanlar, yine vaka zamanıyla okura aktarılmaktadır. Zero'nun elinde Burak'ın altından başının olduğuna dair

dedikodular, diyalog halinde yazılmış özel bir zaman yöntemiyle ifade edilmiştir. Tırtıl Yusuf- Ali Çavuş arasındaki kartal yakalama kavgası belirsiz bir süre devam eder. Sadece Ali Çavuş'un her gün kayaların olduğu yere gittiği belirtilmektedir. İsmail Ağa'nın paralarında veya Zero'da gözü olup, Salman'ı öldürme vaadinde bulunan kişilerin eve gelip gitmeleri, vaka zamanıyla aktarılır. Bu süreç, belirsizdir. Muhtemelen birkaç haftalık bir zamandır. Bir gün, Arif Saim Bey köye gelir ve akşama kadar köyde kalır. Mustafa ve Memet'in Abbas Usta'nın suretlerini çalmaya çalışmaları, vaka zamanıyla aktarılır. Bu olay, Hasan Ağa'nın türküsü ile bölünür. O gece Mustafa bir türlü uyuyamaz. Ertesi gün, Ak Kuş'un da içinde olduğu bir Van fantezisi yine olayları böler. Çocukların Van'da yaşamayı hayal ederek konuşmaları vaka ve diyalog zamanıyla aktarılmıştır. O gün sabaha karşı Zero onları yakalayarak zorla eve getirir. Ali Çavuş ve Zero'nun konuşmaları vaka zamanıyla aktarılır. Birkaç saatlik bir olay ifade edilmiştir. Çocukların maceraları ve çoban Eyüp'ün gelişi vaka zamanıyla aktarılır. Çoban'ın Salman'la olan macerası zamanda geriye doğru atlanarak anlatma zamanıyla ifade edilmiştir. Çobanbaşı'nın Zalımoğlu'na gitmek için yola çıkması olayı da vaka zamanıyla aktarılır. Mustafa'nın Memet ve Kocabaş'la yaşadıkları vaka zamanıyla aktarılmıştır. Salman'ın dâhil olduğu bir fantezi, bu olayları bölerek mekân-zaman bağlantısını silikleştirir. O gece Mustafa'nın Van üzerine söylediği türkü bütün evi uyandırır. Mustafa, hiç görmediği Van'ı amcasından öğrendikleriyle ve kendi yaratıcı imgelemiyle anlatmaktadır. Yusuf'un kayalıkta mahsur kalması ve Mustafa'nın onu kekliğiyle kandırıp aşağıya indirmesi, vaka zamanıyla aktarılmaktadır. Vakit öğle saatleridir. Mustafa'nın Emine'nin evine gidip kaldığı olay serisi, vaka zamanıyla aktarılmaktadır. Zaman daha belirgindir; çünkü Mustafa bir an önce Emine'nin yanına gitmek istediği için, geceleri annesinin uyumasını beklemekte, yazar da bu süreyi okura aktarmaktadır. Bu olaylar sürerken, birkaç gün sonra Zero ve Emine konuşması, vaka zamanıyla aktarılmıştır. Bölümün sonunda, Türkmen beylerinin gelip Emine'yi almaları ve köyden götürmeleri de yine vaka zamanıyla ifade edilmiştir.

6. Kesit: Mustafa'nın peygamber tasvirini çalması ve sonrasında olan olaylar vaka zamanıyla aktarılmıştır. Salman'ın başından geçenler de eşzamanlı olarak vaka zamanıyla ifade edilmektedir. Eyüp'ün Salman'ı öldürmesi ve başını Cemşit'le yollaması da yine vaka zamanıyla aktarılır. Bu olaylar, bir-iki gün sürmüştür. Son bölüm, *"Sarı sıcaklar çöktü"*[740] sözleriyle açılmaktadır. Net olmamakla birlikte, temmuz-ağustos aylarından bahsedildiği söylenebilir. Mustafa ve Memet'in tarla macerası, vaka zamanıyla aktarılır. Tarlalardaki çalışmanın iki ay sürdüğünü var sayarsak, eylül ayı gibi çocuklar ortadan kaybolur. Çocukların aranması vaka

[740] Kemal, Y. Kanın Sesi. A.g.e., 514.

zamanıyla aktarılmıştır. Eserin kapanışında, yine vaka zamanıyla Mustafa, Yusuf ve Memet'in, Van'a doğru yolculuklarının bir kısmı anlatılmıştır.

Tema ve Zihniyet

Eserin teması, ilk ciltlerde olduğu gibi yine korkudur. Ancak bu defa, Mustafa ve çocuklar, bu korkuyla mücadele etme yolunu bulmuş ve bir umuda bağlanmışlardır. Mustafa, ailesinin Van'dan Hemite'ye yaptığı yolculuk halkasını, Hemite'den Van'a giderek tamamlayacak ve olup biten bütün kötülükler de bu halkanın içinde kalarak onu özgür bırakacaktır.

Kimsecik Üçlemesi, basit bir çatışmanın etrafında şekillenmiş bir eserdir. İlk olarak incelenmesi gereken tema, bu çatışmaya neden olan kıskançlık olgusudur. Salman karakteri, çölde bulunup kurtarıldıktan sonra, İsmail Ağa ve ailesinin oğlu olarak çok varlıklı ve sevgi dolu yıllar geçirmiştir. Bu süre boyunca da Ağa'nın ve eşi Zero Hatun'un bir çocukları olmamıştır. Ancak yıllar sonra, aileye bir çocuk katılır: Mustafa. Mustafa'nın gelişiyle, özellikle İsmail Ağa'nın sevgisi bölünmeye başlayacak, bu da Salman'ın Mustafa'ya karşı karmaşık duygular ve yoğun bir kıskançlık beslemesine neden olacaktır. Salman, bu kıskançlığın etkisiyle, yaşadığı yoğun acıdan kurtulmaya bir anda karar vererek babasını öldürür. Bu aile içi cinayetin nedenini, kıskançlık temasına bağlamak mümkündür.

Eserin yoğun bir psikolojik eser olduğunu da yukarıda belirtilmiştir. Üçlemenin en baskın teması, korku temasıdır. Korku, daha İsmail Ağa hayattayken çocuk Mustafa'nın etrafını sarmıştır. Kanayan ağaçlar, kesik başlar, yılanlar, kanayan hançerler, serinin tamamı boyunca soluksuz bir korku mekânı yaratmaktadır. Salman da babasını biraz da korktuğu için öldürmüştür. Babasını başkasının öldürmesinden korkmuştur, sonra da Mustafa'nın gelip kendisini öldüreceğinden korkmaya başlamıştır. Diğer tarafta da Mustafa, sürekli olarak Salman'dan korkmaktadır.

Eserde dikkati çeken bir diğer tema özelliği de sadakat temasıdır. İsmail ağa, çocukları olmamasına rağmen Zero'yu boşamamakta veya yeni bir eş edinmemektedir. Bu sadakat, hem Ağa'nın kendi zihni yapısından kaynaklanmakta, hem de çok değer verdiği annesine karşı sadakatine bağlanmaktadır. Yaşlı kadın, ölmeden önce üç vasiyette bulunmuştur. Birincisi, o esnada konakladıkları kasabada gömülmek, ikincisi Zero'nun asla yarı yolda bırakılmaması, üçüncüsü de kesinlikle Ermeniler'den kalan bir evin alınmamasıdır. Zero, bu yaşlı kadın için çok değerlidir. Ağa da annesinin vasiyetlerinin hepsini yerine getirmiştir. Zero da İsmail Ağa'nın ölümünden sonra onunla evlenmek isteyenleri geri çevirerek, İsmail Ağa gibi bir adamın, dünyanın belki en güzel kızına âşık olmuşken bile kendisini bırakmamasını unutamayacağını dile getirmiştir.

Eserde, sadakat temasının çatıştığı bir tema bulunmaktadır: Kara sevda. İsmail Ağa ve Dal Emine, birbirlerine kara sevda ile bağlanırlar. Her ikisi de zihni yapıları ve aile terbiyeleri

bakımından üstün insanlardır. Bir defa karşı karşıya kalırlar ve bu karşılaşmada, İsmail Ağa, Emine'ye onunla birlikte olamayacağını, çünkü Zero'nun üzerine gül koklamamaya ant içtiğini söyleyecektir. Bu hadiseye rağmen, her ikisi de birbirlerini sevmeye devam ederler. Dal Emine, daha sonra kaybettiği bu sevgiyi, Mustafa'nın sevgisiyle iyileştirmeye çalışacaktır.

Zihniyet unsurlarında ise, olağanüstü ile olan bağlantının, kuvveti dikkati çekmektedir. Mustafa'nın kaybolması cinlere bağlanır: *"Cinler almışlar da çocuğu, bu mağaraya atmışlar. Öldürmemişler öksüzü, öldürmemişler fikarayı. Cinlerin padişahı da onun elinden almış Mustafa'yı..."*[741] Aynı şekilde, Salman'ın etrafına da mitten bir duvar örülmekte, realite yoluyla çözümlenemeyen çatışma, fantezi ile açıklanmaya çalışılmaktadır:

> *"Salman'ın elinde hışhışı hançer, İsmail Ağa'nın yüreğinin başına soktuğu, daha şorul şorul kanayan, o gün bugündür. Salman'ın hançerinden boşanan kan durmuyormuş. Aman iller, kulunuz kurbanınız olayım bir hançer de durmadan yıl on iki ay kanar mıymış! Bu hançer kanıyor babasının kanı hançere geçmiş. Hava Ana düşünde görmüş İsmail Ağa'yı öldükten sonra, şu dağın üstüne kızıl kanlar yağmur örneği hışımlayarak yağmış, arkasından da kanlı hançerler, ağızlarında ışıltılar yere sağılmışlar."*[742]

En büyük zihniyet çatışması, Salman'ın çocukluğunda gizlidir. Yezidiler, güneşe taptıkları için çoluk çocuk denilmeden kılıçtan geçirilmiştir. Salman da büyük ihtimalle bu kıyımdan sağ kalan birkaç kişiden biridir. Ve bu kıyım, haklı görülmektedir:

> *"Öndeki yeşil sarıklı, sırma maşlahlı, uzun ak sakallı, omzu tüfekli, koşar koşar fişek bağlamış iri adam öne geçti. Öteki adamların hepsi de onun önünde elpençe divan durdular. Yaşlı bir kadın ağır ağır geldi, adamı karşıladı. Kadın yanına gelince yaşlı adam elini onun omzuna koydu, 'Gazele,'dedi, 'Hiçbir Yezidi bırakmadık, çoluk çocuk hepsini kılıçtan geçirdik. Bundan sonra senin de, benim yerim de cennetlik. Bu kadar çok Yezidi öldüren bir Müslüman'ın yeri Allah indinde cennet olmaz da ne olur" çok da altınları, gümüşleri çıktı. Ağzına kadar iki heybe doldurduk.'"*[743]

Yezidiler, başlarına gelen felaketlere bir anlam verememekte, sonunda güneşin onlara kızdığına ve küstüğüne karar vermektedirler. Salman, bunu, kurtardığı bir çocuktan duyar:

> *"Bu güneş bize küsmüş, ölmeden önce Şeyh öyle söyledi. Biz güneşe hiç iyi davranmamışız. Şeyh de dedi ki, hepimiz öleceğiz, der demez de bir kılıç geldi başını*

---

[741] Kemal, Y. Kanın Sesi. A.g.e., 8.
[742] Kemal, Y. Kanın Sesi. A.g.e., 8-9.
[743] Kemal, Y. Kanın Sesi. A.g.e., 267.

kesti onun. Ben onun yanında kaldım. Yatmasam beni de öldürecekti o kılıç. Beni öldü sandı."[744]

Salman'ın küçüklüğündeki kaçış hikâyesi, bütünüyle kötülükten oluşmamaktadır. Yezidileri öldürenlerin bazıları çocuklara kıyamamaktadır. Onlar tanrı konuğudur. Bir hatun, çocukları öldürmek isteyen delikanlılara *"Bu obada şimdiye kadar Tanrı konuğunu kim öldürdü? Tanrı konuğu babamızı, kardeşimizi öldürse de, bu obaya sığındığında kim öldürdü? Bu çocukları öldürünce, bu konukları, Tanrı'nın laneti üstümüze olmaz mı?"*[745] der.

Dönemin zihniyet unsurlarından birisi, eski geleneklere olan bağlılıktır. Köyün etrafında bir Salman faciasının dolaşıyor olması bile, Anadolu'nun geleneksel geçiş ritüellerinden en önemlisi olarak adlandırabileceğimiz Hıdrellez'in kutlanmasına[746] engel olmamaktadır.

Akçasazın Ağaları İkilemesi

Akçasazın Ağaları İkilemesi, iki büyük Çukurova beyi ve onların aileleri arasında yüzlerce yıldır süren kan davasını konu alan, epik söylem biçimi ve psikolojik çözümlemelerin yoğunluğuyla dikkati çeken bir nehir seridir. Eserin temasını oluşturan özelliklerden birisi de, modern tarım yöntemlerinin Çukurova'da yavaş yavaş hâkim olmaya başlamasıyla, eski geleneğin izlerinin de hızla silinmeye başlamasıdır. Eser bu açıdan, Hüyükteki Nar Ağacı ile benzer sorunlara dikkati çekmektedir. Yaşar Kemal, Akçasazın Ağaları'nda işlediği konularla ilgili olarak şunları ifade etmiştir:

> *"Nedir bu roman? Çukurova'da feodalizm, daha doğrusu aşiret beylikleri çözülürken kapitalist ilişkilere geçiliyor. Aşağı yukarı bunun romanı bu. Neleriyle çözülüyor feodalizm? Gelenekleriyle çözülüyor, üretim araçlarıyla çözülüyor. Daha doğrusu, once üretim araçlarıyla çözülüyor feodalizm; daha sonra aşiret beylikleri, sonra geleneklere iş geliyor.*
>
> *Benim görüp bildiğim kadarıyla -ki ucuna yetiştim- Çukurova'ya 1880-1885 yıllarında girdi ilk traktör, Çukurova'da birçok çiftlik vardı. Fransızlar'ın İskenderun'da çiftlikleri vardı. Çok erken girdi kapitalist tarım Çukurova'ya. Fakat kapitalizmin yoğunlaşması 1949-1950 yıllarındadır. Türk traktörü Çukurova'ya 1950'lerde girdi. Esas kapitalistleşme de 1950'lerden sonra başladı. Bu iki roman da bunu açıkça söylüyor."*[747]

---

[744] Kemal, Y. Kanın Sesi. A.g.e., 266.
[745] Kemal, Y. Kanın Sesi. A.g.e., 269.
[746] Kemal, Y. Kanın Sesi. A.g.e., 203.
[747] Andaç, F. Yaşar Kemal Sözün Büyücüsü. A.g.e., 52.

Aziz Şeker ise eserin tematik yapısının, Türk Roman tarihi açısından önemini, şu sözlerle tanımlamaktadır:

> *"Toplumsal dönüşüm içindeki bir bölgede toplumsal güçlerin birbirleriyle ilişkileri ekseninde belirlenen toplumsal tabakalaşmanın sosyolojisini birçok yönüyle eleştirmesi yönünden önemli bir yapıttır."*[748]

Ve

> *"Akçasazın Ağaları'nda da Çukurova'da türeyen yeni kentsoylu ağaların eski ağaları tasfiye edişleri anlatılır. Bu süreçte feodaller arası kan davasını besleyen gerekçeleri, modern Cumhuriyet'in kurumlarıyla gelen değişimin toplumsal yapıyı nerelere savurduğunu, ekonomik temelli bakışın geleneksel değerlerin önüne nasıl geçtiğini görmekteyiz. Yazar iki kan davalı aile üzerinden gerçekleştirdiği olay örgüleriyle bir toplumsal sistemi bir idari sistemi, servet dağılımını ve halkın yaşadıklarını aktarır."*[749]

Feridun Andaç, eserin çatışmasının temelini oluşturan toprak savaşlarının, eserin geçtiği coğrafyaya olan sosyal ve tarihi etkisini şu sözlerle değerlendirmektedir:

> *"Mesela Akçasazın Ağaları'nda ağalar ile beyler arasında toprak savaşı var. Yaşar Kemal, iki şey üzerinde durmuştur ama birini çok iyi anlatmıştır. Türkiye'nin Osmanlı'dan devraldığı iki temel sorunu bulunuyor; biri toprak sorunu diğeri ise aile... Toprak sorununu Cumhuriyet çözemediği için, bugün üretemeyen, iç savaş yaşayan, yoksulluk, eğitimsizlik, ekonomide gerilik sorunları yaşayan, sanayileşememekle birlikte tarımsal ekonominin ve hayvancılığın çökmesine varan bir ortam oluştuğu görülüyor. Oysa tek parti döneminde 'Köylüyü Topraklandırma Kanunu' diye bir kanun geliyor meclise. Toprak ağaları buna karşı çıkıyor. Türkiye'nin bu toprak sorununu, neredeyse tüm romanlarında anlatır Yaşar Kemal."*[750]

Yaşar Kemal, Akçasaz'ın Ağaları ikilemesini, aslında bir üçleme olarak tasarlamış ve Anavarza adını vermeyi düşündüğü üçüncü ciltte, Derviş Bey'in yaşlılığını ele almayı planlamışsa da bu son cilt ancak tasarıda kalmıştır.

Demirciler Çarşısı Cinayeti

Demirciler Çarşısı Cinayeti, iki güçlü Çukurova ağası Derviş Bey ve Mustafa Bey'in aileleri olan Sarıoğlu ve Akyollu aileleri arasında uzun süredir devam eden kan davasını konu almaktadır. Olaylar, Cumhuriyet'in ilk yıllarında geçmektedir. Güçlülerin savaşı

---

[748] Şeker, A. Bir Anadolu Ozanı *Yaşar Kemal*. A.g.e., 180.
[749] Şeker, A. Bir Anadolu Ozanı *Yaşar Kemal*. A.g.e., 203.
[750] Andaç, F. Yaşar Kemal Bir Ömür Edebiyat. A.g.e., 182.

içinde ezilen köylüler ve değişen zamanlar da metnin tema özellikleri içerisinde yer almaktadır. Metin, bir yandan bu kan davası temasını işlerken, bir yandan da modern zamanların ve modern tarım yöntemlerinin Çukurova'ya ulaşmasıyla birlikte köylülerin güçlerinin gözden düşmesini anlatmaktadır. Ağaların özne kişiler olduğu metinde, psikolojik tahlillerin yoğunluğu ve sarmal anlatı yapısı dikkati çekmektedir. Yaşar Kemal, Akçasazın Ağaları Serisi'ni üç cilt olarak tasarlamış; ancak eser iki cilt olarak kalmıştır. Eserin ilk baskısı, 1973 yılında İstanbul Cem Yayınevi'nden yapılmıştır. Bu incelemeye kaynak olan baskı ise Yapı Kredi Yayınları'na ait olan 2004 yılı baskısıdır[751].

Yapı Çözümlemesi

Olay Örgüsü-Okuma Birimleri

1. Kesit (Giriş Durumu): 7-40. sayfalar arasında ifade edilen 1. Bölüm, tüm eserle bağlantılı bir dış hikâye ve eserden bağımsız olan bir iç hikâyenin, sarmal kurguyla anlatıldığı, bunlara ek olarak anlatıcının iki hikâyeyi birbirine bağladığı bilinç akışı paragraflarının bulunduğu bir açılış bölümüdür. Dış hikâyede, eserin öznelerinden olan Derviş Bey'in konağına sığınan Emir Sultan'ın, konaktaki hayatı değiştirmesi anlatılmaktadır. Bu atlının peşinde olan başka atlılar, günler boyunca konağa gelir, atlının kendilerine teslim edilmesini isterler; ancak Derviş Bey, kendisine emanet gelen bu canı kimseye teslim etmez. Zaman kavramının son derece belirsiz olduğu bu bölümde yaşananların, hayalle gerçek arasında sıkışmış bir kimliği vardır ve metnin bu iç kesitinin anlatımında; iklim şartları, hiç durulmayan fırtına bulutları, dinmeyen bir yağmur, kesiti bütünleyen bir unsur olarak göze çarpmaktadır. Dış hikâyede bu olaylar aktarılırken, iç hikâyede de, bilinmeyen bir zamanda yaşayan genç bir adamın, bir şehre gelip burada bir süre yaşaması aktarılmaktadır. Bu genç adam da Emir Sultan'a benzemektedir. Şehir, ona olağanüstü iyi bir mekân olarak kendisini göstermiştir. Daha sonra şehirden ayrılan adam, hayatı boyunca bu şehri unutamaz. Yaşı iyice ilerleyince, son bir defa o şehri görmek ister; ama şehir artık eskisi gibi değildir. Yaşlı adam, şehirde yaşayanlara orada neler olduğunu sorar. Geçmişte bu şehirde yaşayan güzel insanlar, güzel atlara binip gitmişlerdir. Bölümün üçüncü katmanında bulunan bağlantı paragraflarında da o güzel insanların o güzel atlara binip gitmiş olmaları, bir leitmotif olarak, anlatıcı tarafından sürekli tekrarlanmaktadır. Bu bölümde, eserin temel çatışması olan kan davası konusuna dair hiçbir ifade bulunmamaktadır.

Ara Kesit: 41-51. sayfalar arasında ifade edilen 2. Bölüm'de, birkaç gün süren bir zaman dilimi boyunca, bilinmeyen bir karakterin, bilinmeyen başka bir karakteri yakalayıp ona işkence yapması ve sonunda öldürmesi anlatılmaktadır.

---

[751] Kemal, Y. (2004). Demirciler Çarşısı Cinayeti. İstanbul: YKY.

2. Kesit (Özne ve Karşı Öznenin, Çevrelerinin ve Temel Çatışmanın Tanıtılması): 52-60. sayfalar arasında ifade edilen 3. Bölüm'de, Derviş Bey'in adamı Mahmut'un, Murtaza Bey'i öldürmekle görevlendirildiği, zamanda geriye doğru atlanarak bildirilmektedir. Ancak Mahmut, beş yıldır Murtaza Bey'i kıstırıp öldürememiş, hatta bir süre sonra Derviş Bey'e karşı utancından dolayı, Murtaza Bey'i öldürene kadar karısına ve çocuklarına yaklaşmayacağına dair yemin etmiştir. Bölümün sonunda Mahmut, Murtaza Bey'i nihayet öldürür ve tabancasını Derviş Bey'e teslim ederek konağı terk eder. Bu bölümden itibaren artık bir süre boyunca her bölüm bir Derviş Bey'i, bir Mustafa Bey'i anlatacaktır.

61-69. sayfalar arasında ifade edilen 4. Bölüm'de, Murtaza Bey'in ölümünden hemen sonra olan olaylar aktarılmaktadır. Bu bölümde, karşı-özne olan Mustafa Bey de fiziksel ve psikolojik varlığıyla işlenmeye başlanmıştır. Artık, Mustafa Bey'in düşündüğü tek şey, kardeşini öldürten Derviş Bey'i öldürtmekten ibarettir. Mustafa Bey'in adamı olan Hüseyin, Murtaza Ağa'yı öldüren Mahmut'un çok pişman ve çaresiz olduğunu beye söylese de, bey onu dinlemez. Derviş Bey ise, konağından dışarıya çıkmamaktadır. Mustafa Bey, gerekirse konağı da yıkıp Derviş Bey'i öldürtmekte kararlıdır.

70-78. sayfalar arasında ifade edilen 5. Bölüm'de, sahnede yeniden Derviş Bey vardır. Derviş Bey'in konağında da sıkıntılı günler yaşanmaktadır. İklimin sert ifadesi, olaylar ve mekânın karamsarlığı ile bütünleşmektedir. Konağın avlusuna bir turna ölüsü düşmesiyle, metin gotik tarza daha da yakınlaşır. Bu turna ölüsü ile oynayan çocuklar, ölümün bu topraklardaki hâkimiyetinin bir ifadesi gibidir. Derviş Bey, müthiş bir ölüm korkusu, hatta bir ölüm anksiyetesi içerisindedir ve bu durum, bilinç akışı yöntemiyle ifade edilmektedir. İfadedeki bu kopukluklar, yıllardır süren ve muhataplarının artık iyice yabancılaştığı, kendini ellerine bıraktıkları kan davasının, insanların hayatına hâkim olduğunun ifadesidir. Derviş Bey'in iç hesaplaşması ile Murtaza Bey'in düşünceleri, bu iki karakterin aslında ne kadar birbirlerine benzediklerini de ortaya koymaktadır. Derviş Bey, Mustafa Bey kendisini öldürmeden, Akyollu Konağı'nı dinamitle patlatıp dağlara kaçmayı bile düşünmektedir. Derviş Bey'in adamı olan Hidayet, daha önce sekiz yıl kadar Akyollu Konağı'nda çalışmıştır. Mustafa Bey'in, Derviş Bey'i pusuya düşürmeye çalıştığının haberini getirmiştir. Hidayet ve Derviş Bey, kasabaya gitmeye karar verirler; ama pusuya düşerler ve bu pusudan kurtulup konağa dönerler. Bu arada, geçtikleri bir suda öldürülmüş bir kartal görürler. Derviş Bey, kimsenin bir kartalı öldüremeyeceği konusunda ısrar etmektedir. Metnin bu bölümünde görülen iki ölü kuş figürü, ölen ve öldürülecek olan kişilerin bir simgesi olarak okunabilir.

79-87. sayfalar arasında ifade edilen 6. Bölüm'de, sahne yeniden Mustafa Bey'dedir. Akyollu Mustafa Bey, yıllar öncesini hatırlamaktadır. Sarıoğlu alesi, onun ailesinden birini vurmuştur ve eve son dakikada yetişebilen kişinin ölüsü, evin önünde kalmıştır. Bu olaylar olduğunda, ailenin başında, Mustafa Bey'in babası bulunmaktadır. Vaka zamanında ise, Mustafa Bey ve adamları, çevredeki arazilerde atlarıyla gezmekte ve Derviş Bey'i

aramaktadırlar. Mustafa Bey, Derviş Bey'i kendisinin öldürmesi gerektiğini düşünmektedir. Derviş Bey'i görseler de ona ateş edemezler. Daha sonra, savcı Mustafa Bey'i yanına çağırır ve kardeşinin ölümü ile ilgili olarak, iki aile arasındaki kan davasına dayanarak Derviş Bey'in bir müdahalesi olup olmayacağını ona sorar. Mustafa Bey, bunu kesinlikle reddeder. Savcının yanına sonradan giden Derviş Bey ise, Mustafa Bey'in kendisini ısrarla koruduğunu duyunca daha da yıkılacaktır.

88-93. sayfalar arasında ifade edilen 7. Bölüm'de, Derviş Bey anlatılmaktadır. Konakta hummalı bir çalışma vardır. Bey, artık konaktan çıkmamakta, en iyi adamlar konağın çevresinde koruma gezmektedir. Bu durum, iki ay boyunca böyle devam eder. Akyollulardan da bir haber alınamamaktadır. Mustafa Bey de ortadan kaybolmuştur. Bu süreç de yaza kadar devam eder. Yaz sıcaklarının bastırmasıyla birlikte, konakta yaşam zorlaşmıştır. Evden hiç çıkamayan Derviş Bey, sıcağın ve sivrisineklerin saldırısı altında kalmış, köylüleri de korkularından evlerinden çıkamaz olmuşlardır. Bu arada, on beş gündür, kim oldukları bilinmeyen atlılar, konağın ilerisindeki tarlalardan birinde bulunan ve antik çağlardan kaldığı tahmin edilen süt beyazı, büyük bir taşın yanından geçip gitmektedirler. Kimse, onların neden her gece bu taşın yanından geçtiklerini bilmemektedir.

94-101. sayfalar arasında işlenen 8. Bölüm'de, Murtaza Bey, Çukurova'nın en iyi iz sürücüsü Yel Veli'yi ve adamlarından Kara Hüseyin'i, Derviş Bey'in adamı Muharrem'in bulunabilmesi için görevlendirmiştir. Muharrem, sonunda öldürülür. Bu ölüm, Derviş Bey'i çok üzer. Şimdi de Murtaza Bey'in bir adamının, belki de Yel Veli'nin öldürülmesi gerekecektir. Derviş Bey'in adamlarından biri olan Hidayet, bu görevi yerine getirmeyi kabul eder. Bu esnada Kara Hüseyin ve Yel Veli ise, Akçasaz'a girerek, peşlerindeki adamlardan kaçmaya çalışmaktadırlar.

102-118. sayfalar arasında ifade edilen 9. Bölüm'de, Derviş Bey'in ailesinin geçmişi, zamanda geriye doğru atlanarak aktarılmaktadır. Kozanoğlu ayaklanmasına katılan aşiret, Osmanlı paşası Derviş Bey karşısında büyük bir yenilgiye uğramıştır. Daha sonra aşiretler sürgün edilmiş, Sarıoğlu ailesi de Çukurova'ya gönderilmiştir. Sarıoğlu Süleyman Bey, Çukurova'nın sert iklim koşullarına dayanamayan köylülerini ve ailesini kurtarmak için, bir Osmanlı komutanına rüşvet vererek, Binboğalar'a çıkmış ve aşiret burada hayatta kalmayı başarabilmiştir. Zamanla Çukurova'ya da alışılmış, Süleyman Bey de bir süre sonra memleketin farklı yerlerinden ustalar getirerek ünlü Sarıoğlu Konağı'nı yaptırmaya başlamıştır. Çukurova'nın her yerinden toplanıp getirilen ve antik zamanlardan kalma mermer taşlarla konak bitirilir. Bu konak, sadece Osmanlı'dan bir ziyaretçi geldiğinde kullanılmak için yapılmıştır. Süleyman Bey ise, beylik geleneği sürdürerek yine beylik çadırında kalmaktadır. Akyollular da aynı bölgeye yerleşip büyük bir konak yapsalar da bu konak Sarıoğlu Konağı gibi bir üne kavuşamamıştır. Bu geriye doğru atlamada, iki aile arasındaki kan davasının nedeninin, eski zamanlarda da bilinmediği bildirilmektedir. İki aile arasındaki vuruşmalar devam eder. Süleyman Bey'i kimse öldüremez, o da doksan

yaşına geldiğinde, yatakta ölmemek için atına binerek meçhule doğru gider. Osmanlı'nın büyük paşasının adı, Derviş Bey'e verilir, beyin babası o daha yeni yetişmekteyken öldürülür. Babasından sonra ağabeyi Cevdet Bey, bütün sorumluluğu almıştır; ancak onun da bir Akyollu'yu öldürmesi gerekmektedir. Nitekim o da bir cinayetin sorumlusu olur. Derviş Bey ise, okumak için gittiği İstanbul'da yıllarca kalmış, hatta burada bir gün Akyollu Mustafa Bey'le tanışmıştır. Daha sonra Çanakkale'de savaşır, bir süre Toroslar'da çetesiyle Fransızlar'a karşı dövüşür, İstiklal Madalyası alır ve nihayetinde, onu bekleyen ölüme ve baba toprağına dönmek zorunda kalır ve ailenin başına geçer.

Ara Kesit: 119-126. sayfalar arasında ifade edilen 10. Bölüm'de, Yel Veli ve Kara Hüseyin Akçasaz'dan Akyollu'ya doğru kaçmaya çalışmaktadırlar. Pusuya düşerler ve Kara Hüseyin öldürülür. Yel Veli, bir şekilde kaçar.

127-129. sayfalar arasında ifade edilen 11. Bölüm'de, zamanda geriye doğru atlanarak, iskândan sonraki yıllarda bir Avşar Beyi olan Amber Bey'in, Çukurova'da çeltikçiliği başlatması aktarılmaktadır. Bu beyin yaptırdığı Amber Ağa arkı, o öldükten sonra çeltikçilik unutulmuş olsa da yıkılmamış, yıllar içinde burada biriken su ovayı basarak Akçasaz bataklığını oluşturmuştur. Artık Akçasaz köylüleri, sıtmadan, sinekten kırılmaktadırlar. Çeltikçilik yeniden başlar ve Akçasaz'da yetişen ağalar zengin olurken, köylüler zor günler yaşamaya devam ederler. Bütün bu olaylar olurken, Akçasaz'ın iki güçlü ailesi Akyollu ve Sarıoğlu aileleri ise, dünyadan habersiz, kan davalarının içine kısılı kalmışlardır.

3. Kesit (Özne ve Karşı-Özne Arasındaki Çatışmanın Kuvvetlenmeye Başlaması): 130-134. sayfalar arasında ifade edilen 12. Bölüm'de, Derviş Bey'in konaktaki odasının penceresinin tam altına, her akşam üç kere kurşun sıkılmaktadır. Ama ne Derviş Bey ne de onun adamları, bu kurşunları atan kişiyi bulamazlar. Önce bir tek atlı konağa kurşun sıkarken, daha sonra atlılar çoğalır ve her akşam konak kurşunlanır. Bir akşam, atlılar gelmez ve bunun yerine çiftliğin harman yeri ateşe verilir. Derviş Bey, köylülerini aç bırakacak bu saldırı karşısında çok öfkelenir. Derviş Bey, köylüleriyle konuşup onların zararlarını karşılayacağını söylerken de konağın yanında bir patlama olur.

135-140. sayfalar arasında ifade edilen 13. Bölüm'de, Mustafa Bey, kasabaya gideceğini sandığı Derviş Bey'i pusuya düşürmeye çalışsa da bunu başaramaz. Bu esnada, Koca Hasan, Derviş Bey'i ele geçirebilse ona yapacağı işkenceleri hayal etmektedir. Bu işkenceler, eserin ikinci bölümünde anlatılan ve meçhul iki kişi arasında geçen olaylarda işlenen işkencelerle aynılardır.

Ara Kesit: 141-143. sayfalar arasında işlenen 14. Bölüm'de, Balkanlar'dan gelen göçmenlerin, Çukurova'da yaşadıkları, zamanda geriye doğru atlanarak aktarılmaktadır. Bu göçmenlerden bir grup da Mustafa Bey'in topraklarına yerleşmiştir; ama Mustafa Bey, eşkıyaların da yardımıyla bu insanları yıldırıp,

sonunda da yeniden göç etmeye zorlamıştır. Mustafa Bey'in adı, bu olaydan sonra "köy göçüren Mustafa Bey" olarak kalır.

Ara Kesit: 144-146. sayfalar arasında işlenen 15. Bölüm'de ise, yine zamanda geriye doğru atlanarak, Derviş Bey'in kız kardeşinin kocası olan Kamil'i döve döve öldürmesi anlatılmaktadır. 14 ve 15. Bölümler, metnin iki özne kişisinin kötü yanlarını arka arkaya işlemesi açısından önem arz etmektedirler ve bir kesitin elemanları olarak kabul edilmeleri doğru olacaktır.

147-152. sayfalar arasında işlenen 16. Bölüm'de, Hidayet, Zülfikar ve Derviş Bey, harman yerinin ateşe verilmesi ve konağın yanında patlama olması konularında konuşmaktadırlar. Konak, büyük yangında neredeyse tamamen yanmıştır. Derviş Bey ise, düşmanının bu denli küçülmesinden dolayı üzüntü duymaktadır. Diğer taraftan, köylülerini açlıktan kurtarabilmek için, tarlalarından birini, Rüstemoğlu'na yok pahasına da olsa satmaya çalışmaktadır. Konak artık oturulamaz durumda olduğu için, kasabadaki eve gitmeye karar verirler ve Derviş Bey, içindeki ölüm korkusuna rağmen yola çıkar.

153-160. sayfalar arasında işlenen 17. Bölüm'de, zamanda geriye doğru atlanarak, Rüstemoğlu'nun hikâyesi anlatılmıştır. Rüstemoğlu da Çukurova'daki yönetim boşluğundan faydalanarak yükselen ve bu yükseliş sırasında, köylüyü ezmekten hiçbir zaman çekinmeyen, köy kökenli olmasına rağmen sonradan ağa olan kişilerden birisidir. Zülfikar, Derviş Bey'in tarlasını, Zülfikar'ın verdiği paraya satmak mecburiyetinde kalır.

161-165. sayfalar arasında ifade edilen 18. Bölüm'de, Derviş Bey bu defa da kasabadaki konaktan dışarı çıkmamaktadır ve Mustafa Bey de onu yakalayabilmek için yeni planlar yapmaktadır.

166-173. sayfalar arasında işlenen 19. Bölüm'de, Mustafa Bey'in adamı İbrahim İbo, Derviş Bey'in huzuruna çıkarak, konağı kendisinin yaktığını; ama Mustafa Bey'in bundan haberi olmadığını söyler. Derviş Bey ise, Mustafa Bey'le görüşmek istediğini, İbrahim İbo'ya bildirir. Derviş Bey, bu konuları hanımıyla da konuşmaktadır. Hidayet ve Hatun ise, Mustafa Bey'le buluşmanın iki yıl sonra bir eylül ayında gerçekleşebileceğini yazması için Derviş Bey'i zorlarlar.

174-193. sayfalar arasında ifade edilen 20. Bölüm'de, Süleyman Sami ve diğer kasaba ileri gelenleri, Mustafa ve Derviş Beyler arasındaki kan davasına bir son vermeye çalışmaktadırlar. Veli Hasan Ağa gibi bazı kişiler de bu kan davasına karışmalarının doğru olmadığını düşünmektedirler. Süleyman Sami Bey, kendisinden yardım almak için Kürt Ali Ağa'ya gider; ancak ondan da bir yardım göremez. Validen yardım ister ve vali, Mustafa Bey'i ziyaret etmeyi kabul eder. Mustafa Bey, bu ziyaretin haberini alınca konağı misafiri için hazırlatır. Toroslar'dan Kel Âşık'ı da çağırır. Kel Âşık, Trablus'ta Mustafa Kemal'e de saz çalmıştır. Mustafa Bey, Kel Âşık'tan, valiye Mustafa Kemal'i anlatmasını da ister. Mustafa Bey'i, vali ile birlikte, Kürt Ali Ağa, Mahir Kabakçıoğlu, Ümmet Ağa ve

Gözükaranın Hatunu da ziyaret eder. Gözükaranın Hatunu, Kimsecik Serisi'nde de görülen önemli bir erk kişisidir ve Kimsecik Serisi'nde de iyilik adına çalışmakta olan bu karakter, Mustafa Bey'i kan davasından vazgeçirmeye çalışır. Bu ziyaret, amacına ulaşamaz.

194-204. sayfalar arasında işlenen 21. Bölüm'de, Alicik ve Mustafa Ağa konuşmaktadır. Alicik, Mustafa Ağa'ya, Derviş Bey'i bir sonraki yılın eylülünde görebileceği haberini verir. Alicik, bunun yanında, kendisinin hayatı boyunca işlediği suçları da Mustafa Bey'e anlatır. Turgut Bey'i de o öldürmüştür ve bazı kazanımlar karşılığında, Derviş Bey'i kaçırmayı istemektedir. İbrahim İbo'nun da aslında Derviş Bey'in adamı olduğunu bildirir. Zamanda geriye doğru atlanarak, Alicik'in hikâyesi aktarılır. Anası babası belli değildir. Ona, Selvi Ana bakmıştır. Alicik, yıllarca evinden kaçıp kaçıp geri gelmiştir. Yıllar sonra para kazanmış, evlenmiş olarak eve geri döndüğünde, Selvi Ana'nın öldüğünü öğrenmiştir. Alicik, Mustafa Bey'le görüşmesinden sonra Derviş Bey'in yanına döner ve ona olanları anlatır.

205- 209. sayfalar arasında işlenen 22. Bölüm'de, zamanda geriye doğru atlanarak Murtaza Bey'in ölümünden sonra olanlar aktarılmaktadır. Annesi Karakız Hatun, onun ardından ağlamamıştır. Beylerin anneleri ve eşleri, onların hayatlarının nasıl biteceğini bilerek yaşamaktadırlar. Murtaza Bey ise, annesinden kaçmaktadır. Onun ağıtlarından, suskunluğundan ve sakinliğinden kaçar. Neden sonra Karakız Hatun, oğluna, Derviş'i hâlâ öldürüp öldürmediğini soracak ve Derviş'in bir an önce öldürülmesini isteyecektir.

210-218. sayfalar arasında ifade edilen 23. Bölüm'de, Mustafa Bey'in İbrahim İbo ile ilgili ikircikli düşünceleri, bilinç akışı tekniğiyle aktarılmaktadır. Mustafa Bey ve Hamdi, bir yandan da Derviş Bey'in Akçasaz geçitinden geçeceğini düşünmekte ve onu beklemektedirler. Mustafa Bey, bu defa da oğlu Memet Ali'yi düşünmeye başlar. Bir adamı, Derviş Bey zannederek yakalar ve öldürürler; ama sonuçta onun Derviş Bey olmadığını anlarlar. Öldürdükleri, Antepli kaçakçı Abbas'tır. Olaya şahit olan başka kaçakçılar da vardır. Hepsini öldürürler ve Mustafa Bey, buradan ayrılır.

4. Kesit (Özne ve Karşı-Özne Arasındaki Çatışmanın Farklı Bir Boyuta Geçmesi): 219-225. sayfalar arasında ifade edilen 24. Bölüm'de, sonunda Mustafa Bey ve Derviş Bey karşılaşırlar. Derviş Bey, ekinlerin ve konağın yakılması konusunda hâlâ çok kızgındır. Mustafa Bey, ne kadar ateş etse de Derviş Bey'i vuramaz. Sonunda, karşılıklı ateş etmelerini önerir; ancak Derviş Bey saklandığı yerden kaçarak orayı terk eder.

226-230. sayfalar arasında ifade edilen 25. Bölüm'de, Mustafa Bey hâlâ Derviş Bey'in peşindedir; ama onu yakalayamamaktadır. Bu kovalamacada atından düşerek yaralanır.

231-244. sayfalar arasında ifade edilen 26. Bölüm'de, Mustafa Bey, Kürt Cerrah'ın da yardımıyla iyileşmektedir. Onun nekahat dönemi boyunca annesi de Derviş'in ölümü ile ilgili isteklerini anlatır. Zamanda geriye doğru atlanarak, Derviş Bey'in kardeşi Sabahat Hanım'ın hikâyesi aktarılmaktadır. Olay zamanında ise, Memet Ali babasına durmadan

traktörlerden, bu traktörlerin Çukurova'nın çehresini tümden değiştireceğinden bahsetmektedir. Mustafa Bey, annesinin Derviş Bey'in ölümünü görmeden ölüp gitmesinden korkmaktadır. Derviş Bey ise, Mustafa Bey'in konağının biraz ötesinden, atıyla birlikte geçip gider. Mustafa Bey, onu yine pusuya düşürememiştir. Derviş Bey, bu yoldan birkaç defa daha geçince, Mustafa Bey yola bir pusu kurmaya karar verir.

245-251. sayfalar arasında ifade edilen 27. Bölüm'de, Kaymakam ve kasabanın ileri gelenleri, ağalar arasındaki kan davası hakkında konuşmaktalardır. Bu konuşmalar, Mustafa Kemal Atatürk'ten, yazarın başka eserlerinde de karşımıza çıkan Ali Saip Ursavaş Bey'e kadar pek çok kişiyi içine alan bir dedikodunun başlamasına neden olur. Bu dedikoduya göre Ankara, Derviş Bey'i haklı bulmaktadır. Mustafa Bey de bu dedikoduları duyunca öfkelenir.

Ara Kesit: 252-258. sayfalar arasında ifade edilen 28. Bölüm'de, ileri gelenler, hâlâ kan davası konusunda tartışırken, Derviş Bey de her gün atıyla Akyollu pususundan kaçarak gezmektedir. Bu bölümde, Mustafa Bey, hayalinde Derviş Bey'i yakalar ve adamlarıyla ona işkence yapar; ama Derviş Bey'in ölümünü görünce, pişman olur. Bu fantezide Derviş Bey'i kemiklerine kadar yiyen karıncalar, bütün kasabayı basarlar.

259-266. sayfalar arasında ifade edilen 29. Bölüm'de, Mustafa Bey ve adamları, Derviş Bey'i yakalamaya çalışmaktadırlar. Karakız Hatun ise, Derviş Bey'in yakalanmasını beklemektedir.

267-278. sayfalar arasında işlenen 30. Bölüm'de, Mustafa Bey günlerdir pusu başında beklemektedir ve artık tahammülü kalmamıştır. Annesi evde ondan gelecek haberi beklediği için, evine de gidememektedir. Ancak sonunda eve dönmek zorunda kalır. Burada, oğlu Memet Ali'nin, adamlarından gitmelerini istediğini öğrenecektir. Yeni gelen traktörler, ağaları artık bu kadar çok insana bakmaktan kurtaracaktır. Murtaza Bey öldüğünden beri bütün işleri oğlu Memet Ali'ye bırakan Mustafa Ağa'nın, son dakikaya kadar bu durumdan haberi olmamıştır. Memet Ali, Mustafa Bey'i ikna etmek üzereyken, Karakız Hatun konuşmaya dâhil olur ve beylik geleneğinde aşiretsizlik ve adamsızlık olamayacağını söyler.

279-286. sayfalar arasında işlenen 31. Bölüm'de, Mustafa Bey ve adamları, pusu yerinde Derviş Bey'i beklemektedirler.

287-294. sayfalar arasında ifade edilen 32. Bölüm'de, Yel Veli peşindeki adamlardan kaçmış, önce Adana'ya, sonra Mersin'e, daha sonra da Urfa'ya gitmiştir. Peşindekilerin verdiği korkuyla bir deri bir kemik kalmıştır; ama kaçmaya devam eder. Maraş'a, oradan da Mustafa Bey'in çiftliğine gider ve burada beyle konuşur. Derviş Bey, mutlaka öldürülmelidir. Mustafa Bey ise, Derviş Bey'in pusuya, yani kamışlığa geleceğinden emindir.

295-309. sayfalar arasında işlenen 33. Bölüm'de, Mustafa Bey bir yandan toprağın üzerinde kaynaşan karıncaları izlerken, bir yandan da Derviş Bey'i düşünmektedir. Adamı Mestan ise, beylerin uğruna öldürülen insanları ve bu dinmeyen kan davasını düşünmektedir. Mestan, Memet Ali Bey'in hırsı yüzünden çiftliğin boşalmakta olduğunu bilmektedir. Karakız Hatun bile bu hırsla mücadele edemeyecektir. Mustafa Bey ise, Derviş Bey'den başka bir şeyi düşünmemektedir. Mestan, Derviş Bey'i öldürüp, ailesinin bundan sonraki hayatını garanti altına alabilmenin planlarını yapmaktadır. Bilinç akışı yöntemiyle, Mestan'ın çiftlikte şahit olduğu bir olay aktarılır. Çiftliğin en yaşlılarından biri olan Hasan Hüseyin Onbaşı da çiftlikten kovulmuştur. Memet Ali Bey, ona Yemen'e gitmesini söylemiştir. Değil mi ki karnında Yemen Savaşı'ndan kalan kurşunlar hâlâ durmaktadır, bu yaşlı adamın da Yemen'e gitmesi uygundur. Mestan, Derviş Bey'i öldürdükten sonra Memet Ali'yi de öldürmeyi aklına koymuştur; ama bunu kimseye söylemez. O günün sonuna kadar Derviş Bey'i beklerler; ama Derviş Bey pusu yerinin yakınından bile geçmez.

Ara Kesit: 310-344. sayfalar arasında işlenen 34. Bölüm'de, Hacı Kurtboğa, Savcı ve Recep Zobi arasındaki kanun dışı ve çıkar odaklı ilişkiler anlatılır. Bundan sonra da, Yörükler'in Akçasaz'a yerleşmeleri, zamanda geriye doğru atlanarak aktarılır. Hükümetin, toprakları yarıcılara dağıtacağı haberi, Gözükaranın Hatunu'na da ulaşır. Hatun, köylüleri topraklarından gönderir. Köylüler, bütün Çukurova'yı dolaşmaya başlarlar. Hacı Kurtboğa'nın makyavelist yöntemlerle yükselişi, yer yer zamanda geriye doğru atlanarak aktarılır. Süleyman Ağa ve Hacı Kurtboğa gibi sonradan güç kazanmış yeni ağalar, Derviş ve Mustafa Beyler arasındaki kan davasını ve Çukurova'daki yönetim boşluğunu kullanarak, daha da yükselmeyi planlamaktadırlar.

5. Kesit (Özne ve Karşı Özne Arasındaki Çatışmanın Çevresinde Yeni Bir Çatışmanın Belirmesi): 345-367. sayfalar arasında işlenen 35. Bölüm'de, kasabanın çarşısında, bir umutsuzluk hâkimdir. Hacı Kurtboğan'ın oğlu önce belediye başkanı, sonra da milletvekili olmuştur ve bölgedeki her şey baştan düzenlenecek gibidir. Beylerin sürülmesi teklifini, savcının kabul ettiğinden bahsedilmektedir. Kasabalı, çarşının çakıltaşı kaplama yolunun, bu yol boyunca dikilmiş çınarlarının ortadan kaldırılabileceğinden endişe duymaktadır. Onbaşı'nın macerası, zamanda geriye doğru atlanarak aktarılır. Köylüye borç verip, alacaklarını toplayamadığı vakit köyleri basmıştır. Bundan dolayı üzgün olduğunu söylediğinde de yargıçlar, kaymakam ve vekiller, onu haklı bulmuşlardır. Çukurova'da bütün düzen değişmektedir. Onbaşı, kendisi hakkında konuştuğunu duyduğu Tellal'ı köşeye sıkıştırarak döver. Daha sonra da adamın ölmesinden korkarak telaşa kapılır ve adaklar adayarak yalvarmaya başlar. Tellal birdenbire kendine gelip oradan kaçınca da adaklarını geri alır. Kambur Tellal, bu olaydan hemen sonra da Hacı Kurtboğa ile karşılaşır. Kurtboğa da ağaları koruduğu için Kambur'a kızgındır. Onu öldürmek ister; ama Kambur, olağanüstü

bir ruh hali ve cesarete bürünmüştür. Kurtboğa'ya kafa tutar ve Kurtboğa oradan uzaklaşır. Çarşı esnafının bir bölümü Tellal'ı tutarken, bazıları da onu eleştirmektedir. Tellal'ın öldürüleceği konusunda ise hepsi hemfikirdir. Deli Hacı, kendini kaybederek Tellal'ı vurmaya çalışır. Daha sonra, bütün çarşı, Koca Hakim burada olduğu sürece kimsenin beyleri süremeyeceğine karar verir. Tellal'ı İzmir'e kaçırmak isterlerse de Tellal bunu kabul etmez.

368-378. sayfalar arasında ifade edilen 36. Bölüm'de, Derviş Bey, Yel Veli'nin peşindedir. Zamanda geriye doğru atlama yapılır ve büyülü gerçekçilikle bilinç akışının birleştirildiği bir yöntemle, yıllar önce Yel Veli'nin Sabahat Hatun'u arka arkaya birkaç kişiyle birlikte olurken izlemesi aktarılır. Sabahat Hatun, erotomanik bir rahatsızlık içinde, belki de nemfomanik bir kişidir. Derviş Bey, bu olanların suçlusu olarak Sabahat Hatun'un kocası Kamil'i görmektedir. Yel Veli'yi ise saklandığı yerde yakalamışlardır. Yel Veli, beye, onun çok işine yarayabileceğini söyleyerek canını kurtarmış ve konağa sığınmıştır.

379-408. sayfalar arasında ifade edilen 37. Bölüm'de, zamanda geriye doğru atlanarak, Ala Temir Ağa'nın yokluk içinde çalışa çalışa güç ve para kazanması aktarılmaktadır. Temir Ağa, Akçasaz'da bulduğu her tarlayı satın almakta, günden güne daha da güçlenmektedir. Onun yükselişinde, Abdülhalik Efendi'nin yardımları da etkili olmuştur. Bir gün, başka bir bey olan Cafer Özpolat, Temir Ağa'ya gelerek onunla ortak olup çeltikçilik işine girmek istediğini söyler. Temir Ağa, Cafer Özpolat'ın ihtiyacı olan parayı ona verir; ama bu parayı bir türlü geri alamaz. Temir Ağa, Cafer Özpolat'ın konağına birkaç kere gider. Her defasında büyük saygıyla karşılanır; ancak Cafer Bey, ondan aldığı paradan hiç söz etmez. Temir Ağa, sonunda parasını istediğinde ise, onu beyden saymadığını, onun parasını vermeyeceğini söyler ve Temir Ağa'yı aşağılar. Bundan sonra Cafer Bey, Temir Ağa'dan daha çok para alır ve bu paraları yine geri vermez. Bir gün, Temir Ağa'ya giderek, Derviş Bey'in enişteşini öldürdüğü haberini verir. Derviş Bey'in bu durumdan kurtulmak için çok paraya ihtiyacı olacaktır ve bu nedenle de Akçasaz'da çok tarla satması gerekecektir. Temir Ağa, bu tarlaları ucuza kapatmalıdır ve Cafer Bey'e de hakkını vermelidir.

409-428. sayfalar arasında işlenen 38. Bölüm'de, Mustafa Bey, pusu yerinde adamlarıyla beklemekte ve bu arada da bir böceğin karıncalarla olan mücadelesini izlemektedir. Bir atlı, pusuya yaklaşır. Bu atlının, Derviş Bey'in adamı olduğuna karar verirler. Ancak bu adam, kasabadan kaçmış olan Tellal'dır. Tellal, kasabada işlerin karıştığını, ileri gelenlerin Derviş ve Mustafa Beyler'i süreceklerini, ağaların da kendisini öldüreceklerini Mustafa Bey'e anlatır. Konağa döndüklerinde ise Karakız Hatun'un da bu olaylardan haberdar olduğunu öğrenirler. Karakız Hatun, sürülecekleri için, oğlunun kanının yerde kalacağından endişelenmektedir. Mustafa Bey, Tellal'ı bu durumdan kurtarmak istese de Tellal, kaçmayı kendine yediremez ve konaktan ayrılır ve Derviş Bey'e gider. Burada da olaylar hakkında konuşulur. Derviş Bey, öldürülen kardeşinin tabancasını Tellal'a hediye eder. Çarşıya geri dönen Tellal, burada yakın dostu demirciyle ve diğer kişilerle vedalaşır. Daha sonra karısıyla

otururken de, kendisine bir şey olursa, demircinin, ailesini ortada bırakmayacağını söyleyecektir.

429-435. sayfalar arasında işlenen 39. Bölüm'de, zamanda geriye doğru atlanarak, iki aile arasındaki çekişmelerin geçmişine bakılmaktadır. Bilindiği kadarıyla, aileler ilk olarak Akyollu Hacı Yakup Ağa ve Sarıoğlu Kerim Bey zamanında çatışmaya başlamışlardır. Bu çatışmada iki aileden de çok kişi ölmüştür. Kavga, daha sonraki zamanlarda da devam eder. Hatta Akyollu Konağı'nın kapısına, kesik başların asıldığı günler bile yaşanır.

436-444. sayfalar arasında işlenen 40. Bölüm'de, zamanda geriye doğru atlanarak, Ağır Ceza Başkanı'nın iki oğlunun deldelice kuşlarının peşinden çıktıkları ağaçtan düşüp ölmeleri ve başkanın bu olaydan sonra deldelice avlamaya başlaması aktarılmıştır. Zaman yeniden vaka zamanına döndüğünde ise, Mustafa Bey, Başkan'ı ziyarete gelmiştir. Mustafa Bey, sürgün edilecek olurlarsa perişan olacaklarını, Başkan'a anlatır. Başkan ise, olayları çok farklı bir perspektiften gören, ailenin mekân değiştirmesinin, bu insanları nasıl etkileyeceğini anlayamayan bir karakterdir. Bütün bu olaylar ona boş ve anlamsız gelmektedir. Ertesi gün, Mustafa Bey evden ayrılmak üzereyken Derviş Bey de buraya gelir ve iki düşman, böylece karşı karşıya kalırlar. Mustafa Bey, evden kaçarcasına ayrılır.

> **Ara Kesit:** 445-451. sayfalar arasında ifade edilen 41. Bölüm'de, uzun bir Çukurova tasviri bulunmaktadır. Bu tasvirin içinde bir ceren, bir kartaldan kaçmaya çalışmaktadır. Ancak ceren, bölümün sonunda kartala yenik düşecektir. Cereni uzaktan gören Mustafa Bey, bir an için onu vurmayı düşünür; ama cerenin durumunu fark eder. Ceren, bir bataklığa düşer ve gözden kaybolur. Mustafa Bey, cereni yok olana dek izler.

452-467. sayfalar arasında ifade edilen 42. Bölüm'de, Ala Temir, Derviş Bey'in evine gelmiştir. Derviş Bey'in oğlu İbrahim, büyük bir bunalımın içindedir. Bazen, babası öldükten sonra Mustafa Bey'le barışacağını ve topraklarının yarısını ona vereceğini söylemekte, bazen de bütün düşmanlarını öldüreceğini söylemektedir. Karakız Hatun, oğlunun öcü için nasıl Mustafa Bey'i rahat bırakmıyorsa, İbrahim de sürekli olarak babasına, karşı aileden herkesi öldürüp kendisini kurtarmasını söylemektedir. Derviş Bey ve Temir Ağa, bir süre eski zamanlardan konuşurlar. Temir Ağa, sonunda Kurtkulağı tarlasını satın almak istediğini söyler. Derviş Bey, bu teklife çok sinirlense de, İbrahim'in araya girmesiyle, tarlayı satmayı kabul eder.

468-474. sayfalar arasında ifade edilen 43. Bölüm, uzun bir Çukurova tasviri ile açılmaktadır. Mustafa Bey, Mestan, Hamdi ve İbrahim İbo, pusu yerinde Derviş Bey'i beklemektedirler. Derviş Bey, Hidayet, Zekeriya ve beyin diğer adamları ise, sürünerek Mustafa Bey'in bulunduğu kamışlığa doğru ilerlemektedirler. Mustafa Bey yakalanır. Derviş Bey, onun soyulup bağlanmasını emreder. Yel Veli ve Mestan da karşı karşıya kalmışlardır.

Ama ikisi de birbirlerine kurşun sıkamazlar. Pusudan beraber ayrılır ve bir daha arkalarına bakmazlar.

475-502. sayfalar arasında ifade edilen 44. Bölüm'de, kasabanın ileri gelenleri, Şehir Kulübü'nde toplanmış, olayları ve Kürt Mahmut'un yakalanması haberini konuşmaktadırlar. Kürt Mahmut, gerçekten yakalanmıştır. Hasan Çavuş ise onu, işkence ile konuşturmaya çalışmaktadır. Kürt Mahmut, konuşmamakta, Murtaza Bey'i öldürdüğünü ve emri Derviş Bey'den aldığını itiraf etmemektedir. Süleyman Aslansoypençe, Cafer Özpolat, Hacı Kurtboğa, Ala Temir Ağa, Mahir Kabakçıoğlu, Muallim Rüstem Bey, Süleyman Sami, Yüzbaşı ve diğer ileri gelenlerin hepsi, Mahmut'un konuşmasını beklemektedirler. Derviş Bey'den kurtulabilmeleri için, Mahmut'un konuşması gereklidir. Bir ara, Mahmut'un ağzından bir itirafname hazırlayıp onun adına imzalamayı da düşünürler. Mahmut, konuşmaz; ama işkenceye dayanamayarak ölür. Yüzbaşı, onun parçalanmış bedenini iki buçuk gün boyunca Eski Yunan'dan kalmış bir lahitin üstüne yatırarak halka teşhir eder.

6. Kesit (Özne ve Karşı Özne Arasındaki Çatışmanın Çözülme Haline Yaklaşması): 503-520. sayfalar arasında ifade edilen 45. Bölüm, yine bir Çukurova tasviri ile açılmaktadır. Mustafa Bey'in adamlarının bazıları çırılçıplak bırakılmış, elleri ve ayakları bağlanmıştır. Mustafa Bey de aynı durumdadır. Derviş Bey, Mustafa Bey'i bir kayaya dayatarak onun karşısına geçer ve elinde silahıyla beklemeye başlar. Derviş Bey ve Mustafa Bey arasında, bir psikolojik savaş başlar. Derviş Bey silahını ateşlememekte, Mustafa Bey de aman dilememektedir. İkisi de bu psikolojik savaşın yoğunluğu, günler süren gerginlik ve kendi iç mücadeleleri nedeniyle bitap düşerler. İki karakter arasındaki bağ, bu bölümde daha da kuvvetlenmektedir. Biri fenalaşıp midesi bulanmaya başlayınca, diğeri de bulantıyla tükürmeye başlamaktadır. Bazen aynı anda başlarını göğe kaldırıp bulutları izlerler. Bu psikolojik savaşın kaybedeni, Mustafa Bey olur. Sonunda dayanamayarak, Derviş Bey'den kendisini öldürmesini ister. Derviş Bey, Mustafa Bey, Hamdi ve İbrahim İbo'yu, öldürmez. Onları çırılçıplak ve bağlı halde atlarına bindirip, Mustafa Bey'in konağına getirir. Bu sahneyi, Karakız Hatun üzüntüyle izler.

521-532. sayfalar arasında ifade edilen 46. Bölüm'de, Tellal, Kurtboğa'yı öldürme planları kurmaktayken; en yakın arkadaşı olan Demirci, çarşının orta yerindeki dükkânında, sırtından üç kurşunla vurularak öldürülür. Bu cinayet, Tellal'ın üstüne yıkılır. Tellal ise, arkadaşını kendisinin öldürdüğünü söylerken, hayalle gerçek arasında bilinçsiz bir haldedir.

533-542. sayfalar arasında işlenen 47. Bölüm'de, Memet Ali Bey ve Ala Timur, Anavarza'nın bereketli topraklarını izlemektedirler. Memet Ali Bey, Akçasaz'ın bütün topraklarını ele geçirmeleri gerektiğini düşünmektedir. Memet Ali, biçerdöverler ve yeni traktörler alabilmek için Akçasaz'ın uzağındaki tarlaları Kürtler'e satmaktadır. Bu tarlaları,

Ala Timur'a satmayı teklif eder. Ala Timur da sevinçle bu teklifi kabul eder. Bu arada, Derviş Bey'in onlara yaklaşmakta olduğunu fark eder ve kaçarlar.

Ara Kesit: 543-553. sayfalar arasında işlenen 48. Bölüm'de, Uso anlatılmaktadır. Uso, çölün ortasında bir Arap'ın sahip olduğu tazıya vurulmuştur. Arap, tazıyı satmayınca da bir gece vakti tazıyı alıp kaçar. Araplar onu yakalayıp tazıyı geri alırlar. Uso tazıyı yine kaçırır ve tazı elinden yine alınır. Uso, bundan sonra bir çöl kızına sevdalanır ve daha sonra bu kızdan üç kız çocuğu olur. Uso şimdi kasabadadır. Yanında bir tazı vardır. Kaçırdığı tazının yavrularından biri olan bu tazıyı gören yüzbaşı, tazıyı almak ister. Tazısını vermeyen Uso'yu jandarmalar döverler. Uso bir yıl sonra kasabanın çarşısında Yüzbaşı'yı bulur ve tazısını ister. Uso, yine jandarmalardan dayak yer. Yüzbaşı nereye görevlendirilse, Uso oraya gider ve tazıyı ister, her seferinde dayak yer. Sonunda Yüzbaşı'yı boğarak öldürür. Sonunda yargıcın karşısına çıkarılır ve hakkında idam hükmü verilir. Hapse atılır ve burada Tellal ile tanışır. Tellal, demirciyi öldürdüğünden başka bir şey söylememektedir. Sebebini söyleyemeyeceğini; ama demirciyi öldürdüğünü tekrar edip durmaktadır.

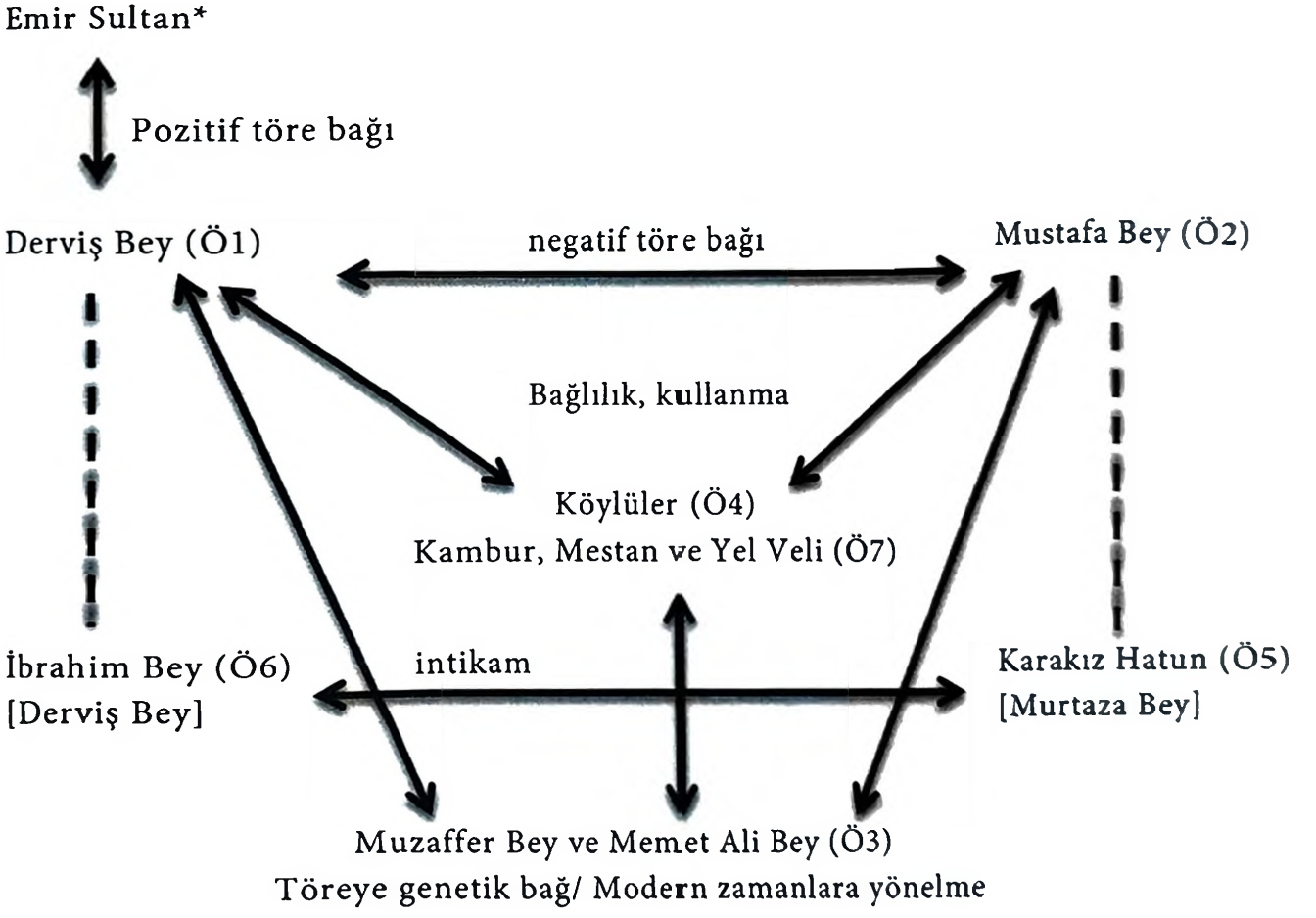
7. Kesit: Özneler Arasındaki Çatışmanın Deus Ex Machina Yöntemi ile Çözülmesi): 554-560. sayfalar arasında ifade edilen 49. Bölüm'de, zamanda geriye doğru atlanarak, Karakız Hatun'un gençliğine gidilir. Hatun, Mustafa Bey'in babası ile nişanlanmadan önce, bir köylü genci olan Mıstık'la büyük bir aşk yaşamıştır. Beyle evlenmelerinden bir süre sonra Mıstık, beyin çiftliğine gelir ve Karakız Hatun ona bir iş verilmesini emreder. Karakız Hatun, Mıstık'a âşık olduğu ilk günden beri onun öleceğini düşünüp durmuştur. Bir gece, kocasının yatağından çıkarak Mıstık'ın yanına gitmiş ve onunla birlikte olmuştur. Mıstık o sabah gerçekten ölüverir. Karakız Hatun, oğluna Mıstık adını verse de, zamanla bu isim değişir ve Mustafa olarak kalır. Zaman, vaka zamanına döndüğünde ise Karakız Hatun, atına bağlı çırılçıplak oğlunun yaşamakta olduğunu öğrenir ve bu durumun, daha da büyük bir aşağılanma olduğunu düşünür. Karakız Hatun da Mustafa Bey de ölüm döşeğine düşerler. Ancak Karakız Hatun, bir sabaha karşı Mıstık'ın hayalini görerek, bir anda kendine gelir. Yemek yer, yıkanır ve saçlarına kına yakar. Mustafa Bey'e de artık kendisi bakmaktadır. Karakız Hatun, bir sabah atına binip Derviş Bey'in çiftliğine gider. Burada onu İbrahim karşılar. Karakız Hatun, tabancasını çekip İbrahim'i vurur ve Anavarza ovasında amaçsızca at koşturmaya başlar. At, üstündeki hareketsiz binicisiyle Akyollu Konağı'na geldiğinde, Karakız Hatun çoktan ölmüştür.

561-568. sayfalar arasında işlenen 50. Bölüm'de, Yel Veli ve Mestan, bir kargaşanın içinde, bir kişinin ayağına dinamit bağlamaya çalışmaktadırlar. Kayaları oyar, her yere dinamitler koyar ve patlatırlar. Yel Veli bu kargaşada, kaçmaya çalışır ve Mestan tarafından vurulur. Mestan, adamın bağlı olduğu dinamitleri ateşleyip ateşleyip, patlamaya saniyeler

kala fitili sökmektedir. Dinamitler yeniden ateşlenir ve bölüm, hayalle gerçeğin karıştığı bir neticesizlikle son bulur.

569-572. sayfalar arasında ifade edilen 51. Bölüm, eserin son bölümüdür. Metin, ilk bölümünün ilk cümlesi ve leitmotifi olan *"O iyi insanlar o güzel atlara bindiler çekip gittiler"* cümlesini eksiltili olarak yineleyerek metin halkasını tamamlamaktadır: *"O iyi insanlar o güzel atlara bindiler."*[752] Yine ilk bölümdeki gibi puslu ve sarı bir yağmur yağmaktadır. İlk bölümdeki Emir Sultan vakasına geri dönülmüştür. Yine eve gelen atlılar, Sultan Ağa'yı teslim almayı istemektedirler. Metin, bilinç akışına dönmüştür. Derviş Bey'den ve ortadan kaybolan Memet Ali'den, aynı mekândaymışlar gibi söz edilmekte, Karakız Hatun'un iki bölüm önce ruhunu yitirmiş vücudu, atının üzerinde konağın bahçesinde durmaktadır. Derviş Bey etrafına durmadan bağırmaktadır. Sultan Ağa, vücudunda kalan son takatiyle, peşindeki adamlara teslim olmaya çalışmakta, Derviş Bey ise bu arada Akyollu Konağı'nın etrafında dönerek konağa ateş etmektedir. Metin, ilk cümlesini tekrarlayarak tamamen kapanır.

Metnin Temel Çatışmalar Şeması

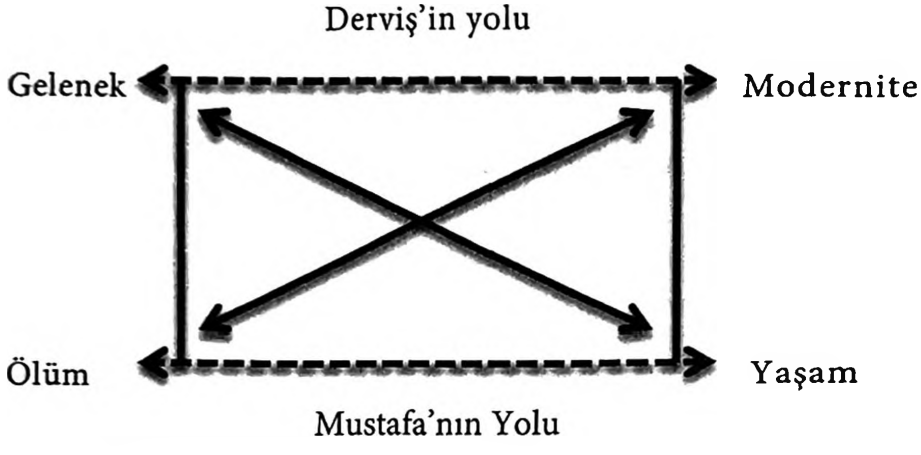
[752] Yaşar Kemal, Demirciler Çarşısı Cinayeti, a.g.e., s. 569.

* Emir Sultan, metnin çatışmaları içerisinde bağımsız bir yere sahiptir ve bir karakter olarak işlenmemiştir. Onun metindeki görevi, bir iç hikâye üzerinden, Derviş Bey'in ölmekte olan geleneklere olan bağlılığını ifade etmekten ve metne epik bir yapı katmaktan ibarettir.

Metnin temel anlatı izlencesinin dört evresi, şu şekilde incelenebilmektedir:

Sözleşme	Edinç	Edim	Tanıma ve Yaptırım
Törelerin yaptırım gücü	Kan davasının devam ettirilmesi	Karakız Hatun'un İbrahim'i öldürmesi	Anneyi kaybetme, törelere yabancılaşma, yeni bir düzenin gelişmeye başlaması

Demirciler Çarşısı Cinayeti Romanı'nın Greimas'ın Göstergebilimsel Dörtgeni'ne göre incelenmesi:

Şahıs Kadrosu - Kişilerin Oluşumları ve Özellikleri

Birinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler: Derviş Bey(Ö1), Mustafa Bey (Ö2).

İkinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler: Karakız Hatun(Ö5), İbrahim(Ö6), Muzaffer ve Memet Ali Beyler(Ö3)

Uzak Kişiler: Köylüler(Ö4), Kambur, Mestan ve Yel Veli(Ö7)

Birinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler

Karmaşık Bir Özne: Derviş Bey: Sarıoğlu ailesinin son ağasıdır. İki aile arasındaki kan davası nedeniyle, eserin başında Akyollu Murtaza Ağa'yı öldürtmüştür. Ancak bu gerilim ve çatışma, Derviş Bey'in bir iç mücadelesi yaşamasına da neden olmakta, Bey sürekli olarak yaşam ve ölüm konuları üzerine düşünmektedir. Murtaza Ağa'yı öldürtmesinden hemen birkaç gün sonra, Derviş Bey yine bu düşünceler içerisinde boğulmaktadır:

> *"Hiçbir yaratık, hiçbir yaratık bu kadar acı çekmemiştir. İnsanın acısını hafifleten şey, insanın hiçbir zaman kendi ölümüne inanmasıdır, derler. Yalan, yalan... Herkes*

ölümüne inanır. En aptallar bile. Ölümüne inanmayan bu kadar sevmez dünyayı. Bu akdar bağlanmaz ona. Ben Sarıoğlu Derviş Bey öldürüleceğime, hem de birkaç gün içinde öldürüleceğime inanıyorum. Bugün değilse yarın mutlaka öldürüleceğimi biliyorum. Kurşunu neremden yiyeceğimi de biliyorum aşağı yukarı. Biliyorum, netsem neylesem, bu ölümden kurtulamam. Bunu bildiğim için her yaşadığım an bin kere ölüyorum. En ince ayrıntısına kadar her an ölümü bir kere yaşıyorum. Ve bundan dolayı da yeryüzüne gelmiş en acı çeken insan benim."[753]

Yaşar Kemal'in roman evreninde, babasının ölümüne şahit olan karakterlerin özne kişiler olduğu, sıklıkla görülmektedir. Bu incelemenin ilk sayfalarından bu yana üzerinde durulan "babanın kaybı ve evladın buna şahit olması" teması, yazarın hayatından beslenen bir temadır. Derviş Bey de babasının öümüne şahit olmuş bir karakterdir ve Derviş Bey de yazarın kendi hayatında yaşadığı gibi, babasının ölümüne şahit olduğu gün dili tutulur:

"Yetişip gidiyordu, kaç yaşındaydı şimdi hiç ansımıyor. Belki on, on beş... Aklında kalmamış. Kırmızı, tozlu, tozun altındaki mermer kızıltısı parıldıyor, yalnız bu duvarı, bir de sünen yalımları anımsıyor. Babası önde, at koşturuyor... Yel gibi akan bir at. Kendisi de yüz adım kadar babasının ardında, o da at koşturuyor. Birden kurşunlar vızıldadı. Babasının uzun uzun bağıran, yırtıcı sesini duydu. Atı şaha kalktı, üç dört kere. Uzak, ön ayakları göğe uzandı indi. Babası küt diye düştü."[754]

Derviş Bey, özel hayatında mutlu olan bir karakterdir. Karısı ve çocuklarına bağlı bir adamdır. Ancak çocuklarının, ondan sonra aynı gelenekleri sürdürmeyeceklerinin de farkındadır. Buna rağmen, karısına duyduğu aşkla mutlu olmaktadır. Karısı ise içinde bulunduğu çatışma ortamını kabullenmiş, hayatı bu şekilde yaşamayı daha çocukluğundan öğrenmiş güçlü bir Türkmen kadınıdır:

"Karısına hayrandı ve onu delicesine bir aşkla hâlâ severdi. Karısıyla birbirlerini görmeden nişanlanmışlardı. (...) Ünlü bir Türkmen beyinin kızıydı. Türkmen Beyi geleneği içinde dimdik, onurlu, yürekli bir insandı.

Esmerdi. Gözleri iri ve kapkaraydı. Gamzeli yanakları her an pembeleşmeye hazırdı. Kalın dudakları kıpkırmızı ve şehvetliydi. Güldüğü zaman azıcık yayılır, sonra sevgiyle toparlanırdı. Her bir hareketinden bir incelik, bir sevgi yayılırdı ortalığa. Hemem hemen hiç denecek kadar az konuşurdu. Ne söyleyecekse, her şeyini elleri, gözleri, hareketleri, yüzüyle söylerdi.

Ve eski Türkmen kadınları gibi giyinirdi. Sırmalı fes giyer, sırmalı feste dizi dizi altınlar, boynunda beşibiryerdeler, fistan, parlak kundura, kollarında Burma

[753] Kemal, Y. Demirciler Çarşısı Cinayeti. A.g.e., 73.
[754] Kemal, Y. Demirciler Çarşısı Cinayeti. A.g.e., 113.

bilezikler. Yalnız, delik olmasına karşın burnuna altın hırızma, bir de ayak bileklerine, Bey o kadar istediği halde halhal takmazdı.

Kocasının öldürüleceğinden hiç mi hiç korkmuyordu. Çünkü onun baba evinde insanların öldürülmesi bir eski, bir yerin dibine batası gelenekti. Kocası öldürülecekti nasıl olsa."[755]

Derviş Bey, konağında hapis hayatı yaşarken, bir akşam çiftliğin harman yeri ateşe verilmiştir. Bu saldırı, artık ağalar arasındaki bir kavganın, köylüye de sıçraması demektir. Aileler, kavgalı oldukları uzun yıllar boyunca birbirlerinin köylülerine karşı böyle bir saldırıda bulunmamışlardır. Derviş Bey, bu saldırı karşısında hem öfkeye hem de hayal kırıklığına kapılır:

"Bu işi sen yapmışsan Mustafa, ama olamaz, benim düşmanım olan bir kişi bu kadar alçalamaz, bu işi sen yapmışsan Mustafa, ben de dışarı çıkacağım Mustafa, teslim olacağım sana, var istediğini yap bana... İstersen kurşuna diz, gözümü kırpmayacağım. Seni görür görmez bütün silahlarımı suratına fırlatacağım, al alçak, sen bu kadar alçaldıktan sonra ben seni bir düşman değil, alçak bir cellat, bir çingene cellat sayarım. O zaman ne yaparsan yap bana... Ne yaparsan yap... Senin beni öldüreceğinden korkmuyorum artık Mustafa. Bir iğrenç katil gibi davrandın Mustafa. Her şeyi yıktın batırdın, bundan sonra sen de yaşasan ne olur, ben de Mustafa. Bu kadar alçak bir düşmanı olan da alçalır Mustafa. Teslim Mustafa, teslim sana. Ne istersen onu yap bana bundan sonra. Kanım sana helal."[756]

Derviş Bey ve Mustafa Bey'i birbirlerine bağlayan güç, ölüm ve öldürme zorunluluğundan, yüzlerce yıldır süren ve bu beylerin sırtlarında taşımak zorunda kaldıkları gelenekten de güçlü, bambaşka bir şeydir. Derviş Bey, Mustafa Bey'i yakalayıp çırılçıplak halde bağlattığında, onun vücudunu şaşkınlıkla inceler. İstemeden de olsa, Mustafa Bey'in hayasına bakar. Derviş Bey'in düşüncesine göre, insanın hayâsının biçimi, onun asaletini ispatlayan bir unsurdur. Mustafa Bey'in hayâsı, Derviş Bey'in hayâsına benzemektedir. Bu asalet belirtisini, Sümerler, Urartular, Hititler[757] de bilmektedirler. Eski Yunan ise, bu kadim bilgiyi unutmuş ve soyluluğu ölçmek için, insanların ayaklarının ikinci parmağına bakmıştır. Mustafa Bey'in parmağı, ayağının diğer parmaklarından uzundur. Derviş Bey, hemen ayakkabısını çıkarıp kendi ayağına bakar. Onun ayağı da Mustafa Bey'in ayağının aynısıdır. Derviş Bey, bu soyluluk alametlerine bakarak, kendisini ve Mustafa Bey'i bu soyluluğunu yitirmiş dünyanın içinde apayrı bir yere koymaktadır. Ona göre, düşmanının soyluluğu da kendisinin soyluluğunu ispatlayan bir şeydir.

---

[755] Kemal, Y. Demirciler Çarşısı Cinayeti. A.g.e., 169.
[756] Kemal, Y. Demirciler Çarşısı Cinayeti. A.g.e., 133.
[757] Kemal, Y. Demirciler Çarşısı Cinayeti. A.g.e., 504.

Karmaşık Bir Karşı Özne: Mustafa Bey: Ağaların aralarındaki çatışma, onların ruhsal bütünlüklerini de zedelemektedir. Murtaza Bey'in ölümünden sonra sahne bir Derviş Bey'e, bir Mustafa Bey'e dönerek, onların yaşadıkları iç çatışmayı ifade etmektedir. Mustafa Bey, kardeşinin ölümünden sonra, onun ruh haliyle empati kurmaktadır:

> *"Derviş ne düşünür acaba? İdam fermanının bugün değilse yarın, bu gece değilse yarın gece boynuna geçirileceğini bilip durur. Bilip durur da ne yapar acaba? Murtaza da, can kardeşim de bilip duruyordu ama hiçbir şey yapmıyor, kurbanlık koyun gibi boynunu bıçağın altına uzatmış bekleyip duruyordu. İstese daha uzatırdı ölümünü. Düşman sahibi adam kapısını açık bırakır mı? Bir yattığı yerde her gün yatar mı? O da bıkmıştı beklemekten, her gün bir kere, her an ölmekten bıkmış, bütün gücü tükenmişti. Gözlerinden belliydi. İş daha uzasa Sarıoğlu konağına gidecek, işte ben geldim. Eline ayağına düştüm Derviş Bey, beni çabuk öldür, diyecekti. Nasıl, nasıl korkmuştu ilk günlerde. Yere göğe sığamamış, beni nasıl nasıl öldürürler, ne hakları var, ne yaptım onlara, diye bağırıp çağırmış, İstanbul'a kaçmıştı. İstanbul'da her hafta bir ev, bir semt değiştiriyormuş. Ama gene düşmanın elinden kurtulamamış, gerisin geri baba toprağına gelmiş, ölüme teslim olmuştu. Hiç kimse onun gibi hayattan bıkıp böylesine ölüme teslim olmamıştır. Hiç kimse... Ölüm onun imdadına yetişti. Birkaç yıl daha ona yetişemeseydi ölüm, o, ya kendi kendini öldürür, ya da delirirdi."*[758]

Mustafa Bey, aileler arasındaki kan davası nedeniyle kardeşini kaybettikten sonra, Derviş Bey'i öldürmeyi aklına koymuştur. Bunun için sürekli planlar yapmaktadır. Ancak savcı işe karışıp, Murtaza Bey'in ölümünün arkasında Derviş Bey'in olabileceği ile ilgili kendisi ile konuşmak isteyince, bu gerçeği ısrarla reddedecektir. Mustafa Bey, yüzlerce yıllık beylik adetlerine, devleti karıştırmayı istememektedir. Derviş Bey'i de değerli bir insan olarak görmektedir:

> *"Derviş Bey'i böyle küçültücü, aşağılık bir vakadan vareste tutmakla vicdani bir iş yaptığıma kaniyim."*[759]

Mustafa Bey ve Derviş Bey, metin boyunca birbirlerini anlamaya çalışmaktadırlar. Bu nedenle metin, psikolojik betimleri öne çıkan bir yapıdadır. Derviş Bey'in konaktan çıkmadığı günlerde, Mustafa Bey onun hakkında şunları düşünmektedir:

> *"O bazı bazı dünyanın en yürekli adamı, bazı da en korkağıdır. Onda korkaklık da yüreklilik de bir deliliktir. Onun bu huyundan faydalanmak gerekir."*[760]

---

[758] Kemal, Y. Demirciler Çarşısı Cinayeti. A.g.e., 65.
[759] Kemal, Y. Demirciler Çarşısı Cinayeti. A.g.e., 86.
[760] Kemal, Y. Demirciler Çarşısı Cinayeti. A.g.e., 94.

Mustafa Bey, Derviş Bey'le kendisini barıştırmak için valinin konağına geleceğini öğrenince, bir yandan hazırlık yapmakta, bir yandan da valiye ne diyeceğini düşünmektedir. İçinde bulunduğu psikolojik durum, onun için her türlü kaçış yolunu kapatmaktadır. Bu kan davasından vazgeçebilmesi mümkün değildir; çünkü Mustafa Bey de Derviş Bey de sırtlarında yüzlerce yıllık bir geleneği taşımaktadırlar. Bir insan olarak temsil ettikleri şeyler, bey olarak temsilcisi bulundukları sistemin yanında yok olmuştur. Kişisel fikir ve arzularının, bu sistemde bir değeri yoktur. Güçlerinin ve muktedir olmalarının da bir önemi yoktur. Onlar, bu dünyaya ölmek ve öldürmek için gelmişlerdir. Yıkılan geleneklerle ve devletlerle birlikte onların da tükenerek ortadan kalkmaları gerekmektedir. Bu düzen, ancak onlarla birlikte yok olabilecektir ve onların bu düzenden kaçabilme şansları bulunmamaktadır:

> *"Valiye ne diyecekti? Barışmam onunla mı diyecekti. Ne denirdi koskocaman, konağına kadar gelmiş bir Cumhuriyet'in valisine? Ah şu iş bir bitseydi. Zaten bitecekti. Bu son. Derviş ve Mustafa. Bu son. Ya Derviş ölecek, ya Mustafa. Ya da ikisi birden. Geleneği, ölüm ya da yaşam geleneğini sürdürecek kimse kalmamıştı. Osmanlı gümbür gümbür yıkıldı gitti. Koca Türkmen de yaşamıyla, töresiyle, insanıyla can çekişiyordu. Bu son. Bırakın da kendi kendimize, canımızın istediği gibi bitelim, tükenelim."*[761]

Mustafa Bey, Derviş Bey'le ilgili ikircikli düşünceler içindedir. Bu iki karakter, birbirlerini tanımaya çalışırken, bir yandan da kendilerini tanımaya çalışıyor gibidirler:

> *"O Derviş Bey... Çıkık, çok yanık elmacık kemikleriyle. Hain, cesur ve korkak. İyi, yufka, dokunsan incinecek yürekli, ve zalim. Onurlu, küçücük dağları ben yarattım diyen, sonra da gidip olmadık işler beceren... Yiğit, mert, ölümden korkmaz, sonra da günlerce, aylarca deliksiz bir odada Çukurova'nın yalım olmuş sarı sıcağında ilerleyen, yıllarca da terleyecek olan..."*[762]

Mustafa Bey'le Derviş Bey, Dağın Öte Yüzü'nün Meryemce ve Koca Halil'inin de temsil ettiği özel bir çatışmanın özneleridir. Bu çatışma, öznelerin birbirlerinden farklı olmalarından değil; bilakis aynı olmalarından kaynaklanmaktadır.

İkinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler

Karakız Hatun ve İbrahim Bey: Mustafa ve Murtaza Beyler'in annesidir. Güçlü bir Anadolu kadınıdır. Karakız Hatun'un fiziksel özellikleri ve giyimi de geleneksel Anadolu kadınının bir ifadesidir:

---

[761] Kemal, Y. Demirciler Çarşısı Cinayeti. A.g.e., 187.

[762] Kemal, Y. Demirciler Çarşısı Cinayeti. A.g.e., 233-234.

"Üçetek fistanı yol yol mavi üstüne sarı, kırmızı, mor nakışlıydı, topuğunu örtüyordu. Belinde Hint ipeğinden sarı bir kuşak bağlıydı, püsküllleri de dizinden aşağı dökülüyordu. Başında kenarları üst üste altın döşeli fesi, fesin üstünde ipekli renk krepleri, fesin altından fışkırmış kınalı saçları ince boynunu örtüyordu. Beli incecikti, kopacak gibi."[763]

Karakız Hatun, oğlu Murtaza Bey öldüğünde, uzun süre hiçbir tepki vermemiş, sonra sonsuz bir ağıda başlamıştır. Oğlu Mustafa Bey'le sadece Derviş Bey'in öldürülmesi gerektiğini konuşmaktadır. Yaşı ilerlemiş olduğu için, oğlu Murtaza'nın öcü alınamadan ölmekten korkar. Onu yaşama bağlayan tek şey, Derviş Bey'in ölümünün ihtimalidir. Karakız Hatun, sadece bu ölümü düşünerek yaşamaktadır:

"İnşallah, şimdi karşılaşırlar, Mustafam da onu kıskıvrak yakalar. Yakalar da gel Derviş, der. Gel de senin derini soyayım, yüzeyim... İnşallah inşallah şimdi karşılaşırlar. Derviş bir kişi, bizimkiler dört. Üstelik de bizimkiler pusuda. Daha tüfeğe davranmadan... Gel Derviş, dile benden ne dilersen... Dile benden. Saçlarını elime dolaya dolaya... Dolayacağım. Dola dola dolayacağım... Sürüyeceğim Derviş'i... Belki benim gücüm yetmez dolamaya, sürümeye. Mustafam dolar saçlarını eline. Mustafam, Mustafam, yavrum Mustafam, geliyor. Geliyor üstüne. Tut onu. Tut onu. Bağla atına, doldur atını, doludizgin. Sürükle onu atınla. Her parçası bir yerde kalsın. Her parçası bir çalıda."[764]

Karakız Hatun'un bekleyişi, etrafındaki herkesin hayatını etkilemektedir. Onun bekleyişi nedeniyle, Mustafa Bey eve dönmekten çekinir. Mestan ve İbrahim İbo da bu bekleyişin ağırlığını, üzerlerinde hissetmektedirler. Derviş Bey'in ölümü herkesi rahatlatacaktır. Mestan'a göre Karakız Hatun, Derviş Bey ölmeden ölemeyecektir:

"Karakız Hatun ölmez. Ölemez, çünküleyim de Derviş Bey ölmeden, onun kesik kellesini görmeden Karakız Hatun ölemez. Dayanır. Dayanır... Ölemez. Bin yıl yaşasa, bin yıl da orada, direğe yapışmış, her gün eli yüreğinde, gözlerini kırpmadan yolumuza dikmiş öyle bekler. Ben onu bilirim. Onun gibi yok. Bekler o..."[765]

Eserin çatışmasını çözen karakter de Karakız Hatun olacaktır. Bu çözülme, beklenmedik bir çözülmedir ve edebiyat teorisinde, eserin sonunda ortaya çıkan bu çeşit beklenmedik çözülmelere deus ex machina tekniği adı verilmektedir. Karakız Hatun, oğlu Mustafa Bey'in, Murtaza'nın öcünü alamayacağını anlayınca, bir gün atına binerek Derviş Bey'in evine gitmiş ve onun oğlu olan İbrahim Bey'i vurarak öldürmüştür. Bu güçlü karakter, metin evrenindeki motivasyonu son bulunca da atının üzerinde ölecektir.

---

763 Kemal, Y. Demirciler Çarşısı Cinayeti. A.g.e., 276.
764 Kemal, Y. Demirciler Çarşısı Cinayeti. A.g.e., 260.
765 Kemal, Y. Demirciler Çarşısı Cinayeti. A.g.e., 412.

İbrahim Bey ise, eserde neredeyse hiç işlenmemiş bir karakterdir. Derviş Bey'in karizmatik kişiliği ve beylik idealini üzerinde taşıyan kişi olması, onun oğullarının ön plana çıkmasına engel olmaktadır. Ceyhun, Muzaffer ve İbrahim içinde, en çok ön plana çıkan, Muzaffer Bey olacaktır. İbrahim Bey'in eserdeki önemi, Derviş Bey'e gelen öldürülme sırasının, bir kuşak atlayarak ona gelmesidir.

Memet Ali ve Muzaffer: Memet Ali, Mustafa Bey'in oğludur. Modern zamanları temsil eder. Mustafa Bey'e gore Memet Ali, traktör delisi olmuştur. Her gün yeni bir traktörle çiftliğe gelmektedir. Memet Ali, modern tarım devriminin temsilcisidir. Bu traktörler, Çukurova'yı bir baştan diğer başa sürecek ve daha önce elde edilemeyen bir ürünün toplanmasını sağlayacaklardır.

Memet Ali, babası işleri ona bırakınca, çiftlikteki köylülerin çoğunu kovmaya çalışmış, babaannesi ve babası ise onun bu isteğine engel olmuşlardır. Memet Ali, Akçasaz'ın tamamını ele geçirmeyi planlamakta ve bu amaç uğruna Ala Timur'la iş birliği yapmaktadır. Ona göre, eski düzeni temsil edenlerin zamanı çoktan geçmiş, babası dâhil bu insanların hepsi delirmiştir:

> *"Bak Timur Bey amca Derviş Bey de, babam da deli. Kürt Ali Ağa var ya, hani çok yaşlı, herkes onu çok akıllı, bilgili sanıyor, o bile zırdeli. Şu eski Beyler var ya, hepsi bir iyice çıldırmış. Ninem var ya, babamın anası, o iyice bir tımarhanelik... Bir iyice, iyice. Bak Timur Bey amca, bizim konakta herkes deli. Murtaza Bey amcam var ya, o iyice kaçıktı."*[766]

Uzak Kişiler

Köylüler: Derviş Bey'in köylüleri ve Mustafa Bey'in köylüleri, iki ağa arasındaki çatışmanın ortasında kalakalmışlardır. Murtaza Ağa'nın adamları, Derviş Bey'in harman yerini ateşe verince, Derviş Bey'in köylüleri açlıkla karşı karşıya gelir. Derviş Bey ise, köylülerini zor durumdan kurtarabilmek için, tarlalarından birisini yok pahasına satmıştır.

Mustafa Bey'in köylüleri ise, Mustafa Bey'in oğlu Memet Ali nedeniyle zor durumda kalırlar. Memet Ali, modern tarım yöntemlerine yönelmiştir. Konağa her gün yeni bir traktör getirmektedir. Sonunda bir gün, köylülerin çoğundan, çiftliği terk etmelerini emreder. Köylüler de, Mustafa Bey'den yardım isterler:

> *"Oğlun Memet Ali Bey dedi ki bize, bu aydan sonra gayrı buradan, çiftliğimizden göçüp gideceksiniz. Size bir ay izin... Toparlanmanız için. Evinizi barkınızı toparlayın, huğlarınızı yıkın, gidin. Nereye gidelim Bey, Memet Ali Beyimiz dedik. Canınız nereye isterse oraya, dedi. Türkiye Cumhuriyeti çok büyük, hem de toprağı çok geniş. Yeter artık toprağımızda kaldığınız, yeter. Memet Ali Bey, dedik.*

[766] Kemal, Y. Demirciler Çarşısı Cinayeti. A.g.e., 236.

Efendimiz, dedik, sizing toprağınız, sizing malınız, doğru, hepsi doğru, ama buraları bizim de ata kışlağımız değil mi? Ta iskandan, Fırkayı Islahiyeden önce buraları bizim kışlağımız değil miydi? Değildi, dedi, yeter, dedi."[767]

Yüzlerce yıldır tarımla uğraşan ve kuşaklardan beri ağaların yanında çalışan bu insanların gidecek bir yerleri yoktur. Modernite, tarım işçilerinin hayatlarını kötü yönde etkilemektedir. Binboğalar Efsanesi'nin topraksız obaları gibi, Akçasaz'ın insanları da işsiz kalmaya başlamışlardır.

Kambur Tellal, Yel Veli ve Mestan: Kasabadaki köylülerden birisi olan Kambur Tellal, Hacı Kurtboğa gibi sonradan güçlenen ağalar yerine, eski geleneğin temsilcisi olan Derviş ve Mustafa Beylerin tarafını tutmaktadır. Onbaşı ve Hacı Kurtboğa gibi güçlü kişiler, Derviş ve Mustafa Beyler'den kurtulmak için planlar yapmaya başlayınca, Tellal eski beyler için endişelenir ve bu konuda konuşmalar da yapar. Onbaşı ve Hacı Kurtboğa ise, Tellal'ı bu nedenle öldürmeye çalışacaklardır. Tellal, Hacı Kurtboğa'ya karşı geldiğinde, köylülerin bu yeni ağalar hakkındaki görüşlerini de açıklamış olur:

"Çeltik ekerekten, ovayı zehire ağıya boğaraktan, her yaz bin çocuğu öldürerekten, sıtmadan, sinekten öldürerekten vatanı hayınlığı yapan, yapan, yapan sen değil misin? Sık ulan, sık, mademki çektin. Erkek olan çektiği tabancayı... Bas tetiğe avrat yürekli alçak, bas. Bir can için sana eyvallah mı ederim sandın. Fıkara ağzı var dili yok, kocaları Yemen'de ölmüş karıları alaraktan boşayan, sonra da Hükümetlen bir olaraktan, hepsini bir kendirle bağlayaraktan diri diri Akçasaz'a onları gömen sen değil misin? Her yıl, her yıl bin tane çocuğu... Haydi ulan, haydi yüreksiz... Haydi paçavra..."[768]

Yel Veli ve Mestan, iki beyin iki adamıdır. Metnin büyük bir kısmında, beyler nedeniyle bu iki karakter arasında da dolaylı bir çatışma bulunmaktadır. Ama Derviş Bey, Mustafa Bey'i kendi pususunda kıstırıp bu iki adam karşı karşıya kalınca, içinde bulundukları kavganın, kendi kavgaları olmadığını anlayıp, olay yerinden el ele ayrılırlar. Mestan, ikisini de kavgadan çekip çıkaran şu ifadeleri kullanmaktadır:

"'Haydi kardeş,' dedi. 'Gidelim, Allah bu Beylerin bin belasını versin, ondurmadılar bizi. Haydi gidelim.'

Mestan tüfeğini yere attı, arkasından Yel Veli de tabancasını belinden çıkarıp yere attı:

'Haydi gidelim kardeş!'

[767] Kemal, Y. Demirciler Çarşısı Cinayeti. A.g.e., 273.
[768] Kemal, Y. Demirciler Çarşısı Cinayeti. A.g.e., 362.

İki yaşlı adam el ele tutuşup bir kere olsun Derviş Bey'e, kamışlığa bakmadan, yönlerini Anavarza kayalıklarına verdiler, yürüdüler."[769]

Mustafa Bey'in adamlarından biri olan Mestan, Derviş Bey'i pusuya düşürmek için beklerken, bir yandan da beyi için öldürdüğü insanları düşünmektedir. Kendi içinden, beyiyle konuşur:

"Duydun mu Beyim, soylu Beyim, duydun mu olanı biteni, duymazsın ya, işine gelmeyince duymazsın, hiç duyar mısın? Beylerin paşaların huyudur, ta kadim zamandan bu yana, fakir fukaranın ahını duymamak..."[770]

Aslında bu konuşmanın bir muhatabı yoktur. Kimse, köylülerin halini sormamaktadır.

Mekân

Panorama ve Peyzaj

Eserde panorama ve peyzaj iç içe geçmiştir. Çünkü eserin geçtiği Akçasaz civarında, doğal bitki örtüsü ve ekili araziler, eski çağlardan kalan kaleler ve mozaikler bir arada bulunmaktadır:

"Ve zeytin ağaçlarının dibi mozaik döşeliydi. Keklik, tavus, ceren, insan başı ve zeytin ağaçları renk renk işlenmişti mozaiklere... Her büyük yağmurdan sonra, ulu sesler kasabanın sokaklarında gürüldedikten sonra Başkan bastonunu eline alır kasabanın ıssız sokaklarına, bahçelerine düşer, zeytin ağaçlarının altında mozaik arardı. Ve hem de her ulu yağmurdan sonra, ulu sellerin alıp götürdüğü topraktan Başkanı sevincinden deliye döndüren mozaikler çıkardı."[771]

Demirciler Çarşısı Cinayeti'nin Çukurova'sı, ayrıca eserdeki çatışmaların yoğunluğuna paralel olarak hareket eden bir mekândır. Sarı rengin hâkim olduğu bu mekânda, zaman zaman toz fırtınaları ile gelen yağmurlar, hayata hâkim olmakta, çatışmalar hafiflediğinde ise Çukurova, olanca güzelliğiyle kendini gözler önüne sermektedir:

"Ağınağaçları daha çiçek açmamışlardı. Çakıltaşlı çayın kıyısına sıralanmışlar, kıpkırmızı tomurcukları açtı açacak. Uzun boyunlu mavi devedikenleri çiçeğe durmuşlardı. Otlar, yoncalar diz boyuydu. Akçasaz'ın kıyılarında büyük kara gözlü nergisler, Alıçlı koyakta kayaların arasına sıkışmış alıç ağaçları çiçeklerini serpe serpe bahar güneşine açmışlardı. Hemite Dağı'nın kayalıklarına mosmor, salkım sümbüllerin kokuları sinmişti. Sıcakta, azıcık yel fisileyince koyakların dibine sinmiş yoğun sümbül kokuları baş döndüren bir kokuyla esiyordu. Uzun kamışlar, itburnu çiçekleri, böğürtlenler doludizgin fışkırmışlardı. Çukurova toprağı binbir çiçek, renk,

[769] Kemal, Y. Demirciler Çarşısı Cinayeti. A.g.e., 474.
[770] Kemal, Y. Demirciler Çarşısı Cinayeti. A.g.e., 298.
[771] Kemal, Y. Demirciler Çarşısı Cinayeti. A.g.e., 438.

koku, otla nennileniyordu. Arılar, kelebekler, kuşlar, böcekler, biltekmil yuvalarından güneşe uğramışlar ılık Çukurova güneşine serilmişler, kum gibi kaynaşıyorlar, çiftleşiyorlardı. Besili yılanlar, kurbağalar sere serpe ovaya dökülmüşler, korkmadan ürkmeden kendi hallerinde ılık güneşin ılık kıpırtısındaydılar."[772]

Bu mekân hem yaşam sunan hem de can alan bir mekândır. Uzaktan bakıldığında, olağanüstü bir güzellikle bezenmiştir; ancak bu mekânda yaşayan insanların hikâyeleri anlatıldığında Çukurova'nın, ölümcül bir gücün de sahibi olduğu anlaşılmaktadır.

Dekor

Akçasazın Ağaları Serisi, Yaşar Kemal'in Çukurova'yı ana mekân olarak kullandığı eserleri içinde, dekorların en yoğun şekilde işlendiği eser olarak değerlendirilebilir. İncelenen ciltte de bu durum ön plana çıkmaktadır; çünkü eserin özne ve karşı öznesi, birer ağadır. Onlar, köylülerin yaşadıkları derme çatma taş evler ve huğların aksine, erklerini simgeleyen büyük konaklarda ve çiftliklerde yaşamaktadırlar. Bu evlerin yapılış hikâyeleri bile, Çukurova'da kuşaktan kuşağa, bir mit gibi dolaşmaktadır.

Murtaza Bey'in ölümünden sonra, onun yaşadığı konağın durum tanıtılırken, yaşanan acının, iklim üzerinden dekora yansıtıldığı görülmektedir:

"Konağın avlusu çamur içindeydi, vıcık vıcık. Durmadan yapış yapış, sarı, kirli, karanlıkça bir yağmur, ağır ağır hep yağıyordu. Bütün insanlar tepeden tırnağa çamura bulanmışlardı. Konağın pencereleri, kapıları, merdivenleri, bahçedeki ağaçları çamur içindeydi."[773]

Derviş Bey konağı, inşa edilmeye başlandığı ilk günden itibaren, Akçasaz'da ve civar yerlerde yaşayan herkesin ilgi odağı olmuştur. Ağaların yüzlerce yıllık konakları, onların güçlerinin yansıdığı bir arzu nesnesidir:

"Çiftlik konağı on beş, yirmi metre yüksekliğinde geniş, büyücek bir hüyüğün üstüne kurulmuştu. Konağın dört bir yanın bir, bir buçuk metre yüksekliğinde bütün tepeyi içine alan bir avlu duvarıyla çevrilmişti. Duvarın üstüne, renk renk sivri cam kırıkları çakmışlardı. Eski duvarın çok yerlerini yosun bağlamış, yağmur, toz, sıcak, soğuk bir zamanlar apak olan duvarı karartmıştı. Konağın duvarları da avlu duvarları rengindeydi.

Asma çardaklı, çakıltaşı döşeli bir yoldan geçilerek konağa girilirdi. Konağın avlusunda büyük ağaçlar vardı. Asma sarınmış incir ağaçları. İncir ağaçlarının bir kısmının gövdeleri çürümüştü. Çınar ağaçları ululaşmış, üstlerini leylek yuvaları doldurmuştu. Büyük bahçenin doğuya bakan kısmı büyük, uzun bir nar bahçesiydi.

---

[772] Kemal, Y. Demirciler Çarşısı Cinayeti. A.g.e., 445.
[773] Kemal, Y. Demirciler Çarşısı Cinayeti. A.g.e., 61.

Avlu duvarları fırdolayı kavaklar, papuçincirleri çeviriyordu. Dikenli, iri, renk renk parlak çiçekli pabuçincirleri."[774]

Sarıoğlu Süleyman Bey, bu konağı Osmanlı'nın gözünde önemli bir yerde bulunabilmek için yaptırmışsa da kendisi burada yaşamamayı tercih etmiş, beylik çadırından vazgeçmemiştir. Bu beylik çadır ise, geleneğin bir ifadesi olarak önemli bir mekân unsurudur:

"Bu çadır da konak kadar, konaktan daha da ünlüydü. Yedi direkliydi. Her bir direği bir türlü işlenmişti. Her bir direğine başka bir türlü değerli taşlar çakılmıştı. İçi kaplan postlarıyla döşeliydi. Çadırın içini öyle güzel kilimler süslüyordu ki, bu kilimleri aşiret Horasan'dan gelirken birlikte getirmiş diyorlardı. Öylesine eski ve güzel. Horasanlı kilim ustaları öylesine renk, nakış vurmuşlar ki bu kilimlere Horasan toprağının tekmil renkleri, kökleri, yaprakları, çiçekleri, kokuları bütün ışıltılarıyla birlikte gelmişti."[775]

Eserin önemli mekânlarından biri de eserdeki pek çok temel olayın geçtiği ve ikilemenin de adını aldığı çarşıdır. Bu çarşı, Akçasaz'ın binlerce yıllı geleneği ile bütünleşmiş bir mekân özelliği göstermektedir:

"Kasabanın çarşısı irice, bir insan başı büyüklüğünde yüzyıllarca akarsuyun dibinde, sürüklene sürüklene sıykallaşıp cilalanmış çakıltaşlarından örülmüştü. Çarşının caddesini, kaldırımlarını, erişilmez bir incelik, bir sevgiyle ören, çakıltaşlarını akıl eden usta, onun hünerli elleri, belki uzun boylu güleçti, belki uzun parmaklı, belki azıcık kamburdu, ama muhakkak, hiç şaşmaz, gözleri kara, hüzünlü, hep türküler mırıldanan biriydi, ak çakıltaşlarını yan yana dizerken, aralarına kırmızı, mavi, donuk mor, yeşile çalan benekler atarken, uzunca durup bakarsan bu beneklerden çiçekler örerken, güzel gülen, gülerken inci gibi sütbeyaz dişleri gözüken, işi bozulunca da delice öfkelenen birisiydi."[776]

Zamanın değişmesiyle, dekor da değişmeye başlayacaktır. Kasabanın yüzlerce yıllık ünlü çarşısı da değiştirilme tehlikesi altındadır. Çünkü yeni güçlüler, bu eski geleneklerin ve binlerce yıllık hünerlerin birleşmesinden oluşan, neredeyse antik dekorun kıymetini anlayabilecek kültürel birikime sahip değillerdir:

"Ne ki insan, ne ki güzel, bu yaratıklar, bağnazlar, deliler, vıcık vıcık olmuşlar, bu eli kanlı, gözleri dönmüş kasaba ağaları, hepsini yıkacaklar, öldürecekler, silip süpürüp bir yere atacaklar. Halkın direnmesi para etmeyecek. Kilimi, türküyü, düşünceyi, yüreği, ağlamayı, gülmeyi, sevinmeyi, sevgiyi öldürecekler. Paraları, kasabanın,

[774] Kemal, Y. Demirciler Çarşısı Cinayeti. A.g.e., 92.
[775] Kemal, Y. Demirciler Çarşısı Cinayeti. A.g.e., 108.
[776] Kemal, Y. Demirciler Çarşısı Cinayeti. A.g.e., 346.

küçücük, güzelim akarsuyunun yanına tek başına diktikleri, çirkin, sipsivri on katlı kendileri gibi ucube apartmanları yaşayacak. Tümden insanlığı öldürecekler. Unutulmuş ustanın elinin hüneri, güzel nakışı bir köşede küskün, yenilmiş öyle kalacak.

Bu çarşının çakıltaşlarını sökecekler..."[777]

Eserde ele alınan dekorlardan birisi de, Ağır Ceza Başkanı'nın evidir:

"Ev iki katlı, toprak damlı, her yağmurda akan, büyük bahçesinde mozaikler parlayan, narlar, zeytinler, çınarlar, yarpuzlar bitmiş, bütün yabanıl bitkileri, portakallar, böğürtlenleri biribirine karışmış, eşiğinde eski Yunan'dan kalmış, katmer gül nakışlı, yazılar oyulmuş mavi damarlı uzun bir taş olan eski bir evdi."[778]

Ağır Ceza Başkanı, çocuklarının kaybı nedeniyle büyük bir travma geçirmiş, mutsuz; ama iyi niyetli bir karakterdir. Evi de onun iç çatışmasını ifade eden bir görünümdedir. Eskiyle yeni, sağlamla çürük bu dekorda yan yana yaşamaktadır. Bu güçlü adam, hayat karşısında büyük bir yenilgi almış, artık pek çok zevkten elini çekmiş bir karakterdir.

Zaman

1. Kesit: 1. Bölüm'de, iki katmanlı zaman bulunmaktadır. Birinci katmanda, bir gece vakti Derviş Bey'e sığınan Emir Sultan'ın hikâyesi aktarılır. Belirsiz bir süre boyunca, Emir Sultan'ın peşindeki adamlar konağı sarıp, Emir Sultan'ı Derviş Bey'den isterler. İç katmanda ise, genç bir adamın bir şehre gitmesi, burada çok mutlu olup yıllarca bu şehirde yaşadıktan sonra oradan ayrılması, iyice yaşlandığında da şehre geri dönmesi anlatılır. Ancak yaşlı adam, şehri değişmiş bulacaktır; çünkü şehrin iyi insanları güzel atlarına binip burayı terk etmişlerdir. Bölümde, "vakit öğleyi geçti", "sabah gene açıldı", "gece ilerledi" gibi net olmayan zaman ifadeleri kullanılmakla beraber, ne Derviş Bey'in evini saran adamların orada tam olarak kaç gün kaldıkları, ne de iç katmandaki adamın kaç yıl şehirde yaşadığı ve kaç yıl sonra oraya döndüğü bildirilmemektedir. Bir üçüncü katmanda ise Çukurova, mevsimlerini değiştirmekte, metnin çatışma şiddetine paralel bir şiddetle, içinde yaşayan insanların hayatını etkilemektedir.

Ara Kesit: 2. Bölüm'de, baharla yaz arası bir mevsimde yaşandığı bildirilmektedir. Beş günlük bir zaman diliminde, bilinmeyen bir kişinin, bilinmeyen bir başka kişiyi yakalatıp ona yaptığı işkenceler aktarılmıştır. Zaman, "gece karanlığı bastı", "güneş kızdırıyordu", "güneş tam tepede" gibi muğlak ifadelerle belirtilmiştir.

---

[777] Kemal, Y. Demirciler Çarşısı Cinayeti. A.g.e., 347.
[778] Kemal, Y. Demirciler Çarşısı Cinayeti. A.g.e, 438.

2. Kesit: 3. Bölüm'de, önce bir gün ve gece boyunca Derviş Bey ile Mahmut, sonra da Mahmut ile Meyro arasındaki konuşmalar vaka zamanıyla işlenir. Zamanda geriye doğru atlanarak Kel Muharrem ve Derviş Bey ilişkisi işlenir. Kel Mahmut'un Cevdet Bey'i öldürmesinden iki ay sonra, Derviş Bey onu hapishanede öldürtmüştür. Bu olaylar anlatma zamanıyla işlenmiştir. Mahmut'un görevi yerine getiremediği bir ay süresince Derviş Bey'in ona küstüğü de anlatma zamanıyla aktarılır. Mahmut'un bir gece Akyollu Murtaza'yı öldürmesi, eve gelip uyuması ve ertesi gün Derviş Bey'e silahını teslim etmesi vaka zamanıyla aktarılmıştır. 4. Bölüm'de, Akyollu Konağı'nda Murtaza Bey'in öldürüldüğü gün ve sonrasındaki üç gün boyunca olanlar ve Mustafa Bey'in intikam planları yapması, vaka zamanıyla aktarılmıştır. 5. Bölüm'de, Derviş Bey'in iç mücadelesi ve Sarıoğlu Konağı'nda birkaç gün içinde yaşananlar, yer yer bilinç akışı tekniğiyle, yer yer nispeten belirli bir vaka zamanıyla aktarılmıştır. 6. Bölüm'de, anlatma zamanıyla Mustafa Bey'in babasına ait hatıraları işlendikten sonra, beyin sabaha kadar düşünceler içinde kalması, bilinç akışı ve vaka zamanıyla aktarılır. Ertesi günün akşamı gerçekleşen savcı ve Mustafa Bey diyaloğu ile savcı ve Derviş Bey diyaloğu vaka zamanıyla aktarılmıştır. 7. Bölüm'de Sarıoğlu Konağı'nın üç gün süren çalışmalarla neredeyse bir kale haline getirilmesi vaka zamanıyla aktarılır. Zamanda bir atlama yapılır ve yaz gelir. Köylüler ve konak ahalisinin geceleri yaşadıkları kaygılar vaka zamanıyla aktarılır. Atlıların her gece Akçasaz'dan geçmeleri vaka zamanıyla aktarılmıştır. 8. Bölüm'de, Mustafa Bey'in kendisini az zamanda toparladığı bildirilmekle birlikte, net bir zaman dilimi verilmemiştir. İntikam için görevlendirilen Hidayet, Yel Veli ve Kara Hüseyin gibi karakterlerin yaşadıkları ve yaptıkları hazırlıklar vaka zamanıyla aktarılmıştır. 9. Bölüm'de, zamanda geriye doğru atlanarak, anlatma zamanıyla Sarıoğlu ve Akyollu ailelerinin Çukurova'ya yerleşme maceraları ve konaklarının hikâyeleri aktarılır. Bu, birkaç yüz yıllık bir maceradır. İki aile arasında kan davasının hikâyesi de bu davanın nasıl başladığına değinilmeden yine anlatma zamanıyla işlenir. Ailenin macerası Derviş ve Mustafa Bey'lere kadar getirilir ve onların da son olaylara kadar yaşadıkları anlatma zamanıyla işlenir.

> **Ara Kesit:** 10. Bölüm'de, Yel Veli ve Kara Hüseyin'in bir sabah erken saatlerinden ertesi sabah gün açılana kadar yaşadıkları vaka zamanıyla işlenir.

11. Bölüm'de, zamanda geriye doğru atlanarak Amber Ağa'nın hikâyesi ve iskândan itibaren Çukurova'da yavaş yavaş yükselen yeni ağaların hikâyeleri anlatma zamanıyla aktarılmıştır.

3. Kesit: 12. Bölüm'de, Sarıoğlu Konağı'na yapılan saldırılar ve bir gece konağın yakılması vaka zamanıyla işlenmiştir. 13. Bölüm'de, Mustafa Bey ve adamlarının -net

olmamakla beraber-tahminen bir gün kadar pusuda beklemeleri, vaka zamanıyla aktarılmıştır.

Ara Kesit: 14. Bölüm'de, zamanda geriye doğru atlanarak, birkaç sene önce gerçekleşmiş bir olay olan, Mustafa Bey'in koca bir köyü Çukurova'dan sürmesi olayı, anlatma zamanıyla aktarılmıştır. 15. Bölüm'de, yine zamanda geriye doğru atlanarak, birkaç sene öncesine gidilir ve Derviş Bey'in, eniştesi Kamil'i döverek öldürmesi anlatma zamanıyla aktarılır.

16. Bölüm'de Sarıoğlu Konağı ve harman yerinin yakılmasından sonra gerçekleşen Hidayet, Derviş Bey ve Zülfikar konuşmaları vaka zamanıyla aktarılmıştır. Vaka bir gün içerisinde geçmektedir. 17. Bölüm'de, Rüstemoğlu'nun hikâyesi zamanda geriye doğru atlanarak olay zamanıyla aktarılır. Bundan sonra vaka zamanına dönülerek, Zülfikar'ın, Derviş Bey'in tarlalarından birisini Rüstemoğlu'na satması vaka zamanıyla aktarılmıştır. 18. Bölüm'de, Mustafa Bey ve adamları, Derviş Bey'e ulaşamamaları ile ilgili konuşurlar. Vaka zamanı kullanılmıştır. 19. Bölüm'de, İbrahim İbo ve Derviş Bey karşılaşması, diyalog ve vaka zamanıyla aktarılmıştır. 20. Bölüm'de, Süleyman Sami ve Mahir Kabakçıoğlu konuşmaları, vaka zamanıyla aktarılmıştır. Daha sonra da kasaba ileri gelenleri arasındaki konuşmalar yine vaka zamanıyla aktarılır. Derviş ve Mustafa Bey'leri barıştırma çabaları, yaklaşık bir hafta sürer. Belirsiz bir zaman sonra da Mustafa Bey, evinde Vali Bey'i ağırlar. Bütün bu olaylar, vaka zamanıyla aktarılmıştır. 21. Bölüm'de, önce vaka zamanıyla Alicik ve Mustafa Bey konuşmaları aktarılır, daha sonra da zamanda geriye doğru atlanarak anlatma zamanıyla, Alicik'in hikâyesi aktarılır. Son sahnede de Alicik ve Derviş Bey diyaloğu vaka zamanıyla ifade edilmiştir. 22. Bölüm'de, zamanda geriye doğru atlanarak, Murtaza Bey'in ölümünden sonraki birkaç gün yaşanılanlar anlatma zamanıyla aktarılır. Son sahnede, oğlunun ölümünden bu yana kimseyle konuşmayan Karakız Hatun, diğer oğlu Mustafa'ya, Derviş Bey'i öldürmesini söyler. Bu kısım vaka zamanıyla aktarılmıştır. 23. Bölüm'de, önce Mustafa Bey ve adamlarının, Derviş Bey'i pusuda beklemeleri vaka zamanıyla aktarılır. Daha sonra da Memet Ali Bey'in hikâyesi yer yer zamanda geriye doğru atlanarak anlatma zamanıyla, yer yer de vaka zamanıyla aktarılır. Sahne yeniden pusu yerine döndüğünde, Mustafa Bey ve adamları Derviş Bey sandıkları birini yakalayarak sabaha kadar işkence ederler ve adam ölür. Vaka zamanı kullanılmıştır.

4. Kesit: 24. Bölüm'de, Mustafa Bey ve Derviş Bey karşılaşması, vaka zamanıyla aktarılır ve bir günün erken saatlerinden karanlık kavuşana kadar sürer. 25. Bölüm'de, Mustafa Bey'in iç çatışmaları, bir geceden sabaha kadar yaşadıkları ve yaralanması vaka zamanıyla aktarılmıştır. 26. Bölüm, son olaydan on beş gün-yirmi sonra olan olayları aktarmaktadır. Mustafa Bey beş gün daha iyileşmek için yatmaya devam eder. Mustafa Bey, Derviş Bey'in ablası ve öldürülen Kamil'in karısı olan

Sabahat Hatun'un hayatını hatırlar ve bu olaylar anlatma zamanıyla okura aktarılır. Mustafa Bey'in Derviş Bey'i yakalamak için adamlarıyla yaptığı konuşmalar ve hazırlıklar birkaç günlük bir zaman dilimine işaret etmektedir ve vaka zamanıyla aktarılmıştır. 27. Bölüm'de, kasaba ileri gelenleri ve kaymakamın yaptıkları konuşmalar vaka ve diyalog zamanıyla aktarılmıştır. Kasabadaki konuşmalar iki gün daha sürer ve sonunda bu konuşmalar Derviş Bey'in kulağına gider. Yine vaka zamanı kullanılmıştır.

Ara Kesit: 28. Bölüm'de, kasaba halkının olaylar kakkındaki konuşmaları vaka zamanıyla aktarılmıştır. Sonraki sahnede gerçekle hayal birbirine karışmış, Derviş Bey'in yakalanması ve işkence görmesi vaka zamanıyla aktarılmıştır; ama bu olaylar aslında onun zihninde geçmektedir.

29. Bölüm'de, Mustafa Bey, Derviş Bey'i yakalamaya çalışmakta, bir iç mücadele yaşamakta, annesinin isteklerini yerine getiremediği için de üzüntü duymaktadır. Derviş Bey ise her gün, pusu yerine yaklaşmadan Akçasaz'da at sürmektedir. Bu sahneler, vaka zamanıyla aktarılmıştır. 30. Bölüm'de, Derviş Bey'in bir türlü yakalanamaması ve birkaç gün boyunca geçen olaylar, vaka zamanıyla aktarılmıştır. 31. Bölüm'de, Mustafa Bey ve adamlarının pusuda birkaç gün beklemeleri, vaka zamanıyla aktarılmıştır. 31. Bölüm'de, Yel Veli Adana'da üç gün kalır, Urfa ve Mersin'e de gider; ama sonunda kasabaya geri dönerek Mustafa Bey'le karşı karşıya gelir. Bu süre net olmamakla beraber, tahminen birkaç haftalık bir süredir ve vaka zamanıyla aktarılmıştır. 33. Bölüm'de, pusuda bekleyen Mustafa Bey saatlerce yerdeki karıncaları ve böcekleri seyretmektedir. Bu esnada çiftliğin yönetimini ele geçiren Memet Ali, köylüleri yavaş yavaş çiftlikten uzaklaştırmaktadır. Zamanda geriye doğru atlanarak, bazı köylülerin hikâyeleri, anlatma zamanıyla aktarılır. Sahne yeniden pusu yerine döner ve birkaç gün daha süren bekleyiş vaka zamanıyla aktarılır.

Ara Kesit: 34. Bölüm'de, Hacı Kurtboğa, İbrahim'in hikâyesini hatırlamaktadır ve bu hikâye anlatma zamanıyla aktarılmıştır. Kasaba ileri gelenlerinin Derviş ve Mustafa Bey'leri ortadan kaldırarak Akçasaz'a hâkim olma planları vaka zamanıyla, bu topraklarda yaşayan insanların hikâyeleri ise zamanda geriye doğru atlanarak anlatma zamanıyla aktarılmaktadır.

5. Kesit: 35. Bölüm'de, kasabanın çarşısı anlatılmaktadır. Tellal ve Kurtboğa arasındaki çatışma, anlatma ve vaka zamanları birbirine karışarak aktarılır. Onbaşı'nın hikâyesi, zamanda geriye doğru atlanarak, anlatma zamanıyla aktarılır. Daha sonra vaka zamanıyla Kurtboğa ve Tellal arasında geçen kavga aktarılmıştır. Zaman net olarak belli olmamakla birlikte, vaka zamanıyla işlenen olaylar birkaç gün sürer ve bir gece sabaha kadar uğraşan halk, Tellal'ın kaçıp kurtulması için yetecek parayı toplayarak ona verir. Ancak Tellal kasabayı terk etmez. 36. Bölüm'de, Yel

Veli'nin Derviş Bey'in konağına ilk geldiği gün, zamanda geriye doğru atlanarak, yer yer bilinç akışı, yer yer de anlatma zamanıyla aktarılmıştır. 37. Bölüm'de, Ala Temir'in hikâyesi, onun on sekiz yaşındaki halinden başlanarak ve zamanda geriye doğru atlanarak anlatma zamanıyla ifade edilmektedir. Daha sonra vaka zamanına dönülerek Ala Temir'in kasaba ileri gelenleri ile konuşmaları aktarılır. Bir sonraki sahnede ise, Cafer Özpulat'ın hikâyesi, zamanda geriye doğru atlanarak anlatma zamanıyla aktarılmıştır. Son sahnelerde, Cafer Özpolat ve Ala Temir arasında geçen birkaç günlük olaylar, vaka zamanıyla aktarılmıştır. 38. Bölüm'de, Mustafa Bey pusu yerinde böcekleri gözlemeye devam etmektedir. Mustafa Bey, Tellal ve Derviş Bey etrafında gelişen olaylar, birkaç gün sürmekte ve vaka zamanıyla aktarılmaktadır. 39. Bölüm'de, zamanda geriye doğru atlanarak, yıllar öncesine gidilir ve Akyollu-Sarıoğlu kavgasında öldürülen bazı beylerin hikâyeleri, anlatma zamanıyla aktarılır. 40. Bölüm'de, Ağır Ceza Başkanı'nın çocuklarının ölümleri, zamanda geriye doğru atlanarak anlatma zamanıyla aktarılır. Sonraki sahnede, Mustafa Bey, Başkan'ın evine gelir ve iki adam gün ışıyıncaya kadar, olaylar hakkında konuşurlar. Sabah olduğunda ise, Derviş Bey, Başkan'ın evine gelir ve Mustafa Bey evden hemen ayrılır. Vaka zamanı kullanılmıştır.

Ara Kesit: 41. Bölüm'de, bir cerenin, Çukurova'da geçirdiği bir gün ve Mustafa Bey'in gözleri önünde ölmesi vaka zamanıyla aktarılmıştır.

42. Bölüm'de, Ala Temir'in Derviş Bey'le görüşmesi vaka zamanıyla, Derviş Bey'in oğlu İbrahim'in olaylar karşısında yaşadıkları ise zamanda kısa bir geriye doğru atlamayla ve anlatma zamanıyla aktarılmıştır. Vaka zamanında gerçekleşen görüşme, bir buçuk- iki gün kadar sürmektedir. 43. Bölüm'de, Mustafa Bey'in pusudaki bir günlük bekleyişi, vaka zamanıyla aktarılmıştır. 44. Bölüm'de, kasaba ileri gelenlerinin görüşmeleri, Kurt Mahmud'un yakalanması, işkence görmesi ve ölmesi, birkaç gün sürmüş bir zaman diliminde gerçekleşen olaylardır. Vaka zamanı kullanılmıştır.

6. Kesit: 45. Bölüm'de, Derviş Bey, Mustafa Bey'in adamlarını ve beyi yakalamıştır. İki gün süren olayların sonunda, Mustafa Bey ve adamları, Akyollu Konağı'na yollanmıştır. Vaka zamanı kullanılmıştır. 46. Bölüm'de, demircinin çarşının ortasında öldürülmesi, Tellal'ın yakalanması ve işlemediği bu cinayeti üstlenmesi, jandarma karakolunda geçen bir gece, vaka zamanıyla aktarılmıştır. 47. Bölüm'de, Ala Temir ve Memet Ali'nin bir gündüz vakti yaptıkları konuşmaları, diyalog ve vaka zamanıyla aktarılmaktadır.

Ara Kesit: 48. Bölüm'de, zamanda geriye doğru aktarılarak, Uso'nun hikâyesi anlatma zamanıyla aktarılır. Uso'nun yolu, jandarma karakolunda Tellal ile kesiştiğinde, Tellal, gördüğü işkenceler nedeniyle ölmek üzeredir. Bu son sahne, vaka zamanıyla aktarılmıştır.

7. Kesit: 49. Bölüm'de, Karakız Hatun'un hikâyesi, zamanda geriye doğru atlanarak ve anlatma zamanıyla aktarılmıştır. Vaka zamanına dönüldüğünde, Mustafa Bey ve adamlarının çırılçıplak soyularak konağa gönderilmesi olayının üzerinden on beş gün geçmiştir. Karakız Hatun bir sabah atına atlayarak Sarıoğlu Konağı'na gider, İbrahim'i öldürür ve Hatun'un atı, belirsiz bir süre sonra onun at üstünde ölmüş ve soğumuş bedenini konağa geri getirir. 50. Bölüm'de, Yel Veli ve Mestan'ın yaşadıkları vaka zamanıyla aktarılmaktadır. 51. Bölüm'de, zaman ve mekân yeniden fantastik bir hal almıştır. Emir Sultan'ın peşindeki adamlar, Derviş Bey'den onu istemektedirler. Emir Sultan da teslim olmaya çalışmakta; ancak güçsüz düştüğü için kapıya kadar bile yürüyememektedir. Derviş Bey, "O iyi insanlar o güzel atlara bindiler çekip gittiler" diye tekrarlamaktadır. Vaka zamanı kullanılmışsa da bu bölüm bilinç akışı tekniğine daha yakın durmaktadır.

Tema ve Zihniyet

Demirciler Çarşısı Cinayeti, kan davası ana teması etrafında gelişen, değişen dünya düzeni, halk ve ağa çatışmaları, eski ve ideal feodal düzeni temsil eden ağaların giderek azalması ve yeni zenginlerin halkı daha da ezmesi temalarını işlemektedir. Eserin geçtiği 1950'li yılların Türkiye'sinde Çukurova'nın da içinde bulunduğu modernleşme rüzgârı, halkın hayatını büyük ölçüde değiştirmeye başlamıştır. Menderes hükümeti dönemine denk gelen bu yıllarda, eski düzen tamamen değişmeye başlar ve Menderes politikasının en bilinen itici güçlerinden biri olan yeni zenginler yetiştirme zihniyeti, Çukurova'ya da sıçrayarak, sermayenin el değiştirmesine neden olur:

> *"Bu dönemde uygulanan ekonomi politikalarına baktığımızda ithalatın desteklendiği ve tarım politikalarıyla toprak ağalarının lehine bir durum yaratıldığı görülür. Bu dönemdeki bir başka gelişme ise feodal kesimlerin artan gelirlerini sermayeleştirmeye yöneltmeleridir. Demirciler Çarşısı Cinayeti'nde sonradan zenginleşen Ala Temir Ağa iyi bir birikim yaptıktan sonra banka da kurar. Topraktan kazanılan sermayenin fabrika ve bankalara yönlendirilmesi, tarımdan sermayeye geçişin bir simgesidir."*[779]

Eser, kendi zamanıyla bağlantısı olmayan bir iç hikâye ile açılmakta ve yine aynı hikâye ile kapanmaktadır. Kim olduğu bilinmeyen Emir Sultan, peşindeki adamlardan kaçmak için Derviş Bey'e sığınmış, Derviş Bey ise, Türkmen geleneğine bağlı kalarak, bu adamı düşmanlarına asla teslim etmemiştir. Bu, Derviş Bey'in temsilcisi olduğu geleneksel yapının zihniyetinin bir ifadesidir.

---

[779] Doğan, Z. (2008). Demirciler Çarşısı Cinayeti ve Leopar'ın Karnaval Yöntemine Göre Karşılaştırılması. Yüksek Lisans Tezi, YÖK Tez Merkezi, 47.

Eserdeki zihniyet yapısıyla ilgili ilk olarak karşımıza çıkan sahne, kim olduğu belli olmayan bir kişinin, yolda köylülerle karşılaştığında, onlarla ilgili olarak düşündükleridir. Çukurova'da bir köylü-ağa çatışması bulunduğunun ifadesi, bu düşünce ile sabittir:

> *"Üç tane önü eşekli köylü geçti. Hepsinin ayağı yalındı. Gözünüz çıksın aç köpekler, köleler. Allah size köle yaratmış. Köle yaratmış da şu mahlukatın üstüne efendi yapmış. Vay efendiler vay! Efendiliğinizle giresiniz kör mezarlara."*[780]

Derviş Bey'in adamı Muharrem öldürülünce, sıra Derviş Bey'in, karşı taraftan bir adamı öldürmesine gelmiştir. Bu düzen, bu kan davası, sadece ağaları değil, onların adamlarını da muhatap almaktadır. Ve bu adamların, aslında bu kan davasıyla ilgili hiçbir bağları ve suçları bulunmamaktadır. Ancak zihni yapı, ağalar arasındaki bu kan davasını, ağalarla bağlantısı olan herkesi içine alan dev bir küme haline getirmektedir. Bu küme içindeki herkes, kendi eşiti için bir tehlike oluşturmaktadır:

> *"Yazık, yazık Muharrem'e. Atlar tepişiyor, arada bu zavallılar ölüyor. Ne haksızlık. Şimdi de Yel Veli ölecek. Muharrem'in karşılığı olsa olsa ancak Yel Veli olur. Belki Muharrem'i Yel Veli öldürmüştür. Bunlar akılsız. Akyollu gelip de Muharrem'i öldürmez. Muharrem'i, Muharrem gibi birisi öldürmüştür. Yel Veli'yi de Yel Veli gibi birisi öldürecektir. Salt beyler böyle istedi diye. Harpler de böyle değil mi? Tıpkı. Böyle istedi beyler diye, milyonlar birbirini öldürüyor."*[781]

Derviş Bey, depresif bir karakterdir. Bir gün, karşısına çıkan bir Alevi dedesinin ona söyledikleri, bütün hayatı boyunca aklında önemli bir yer edecek, karamsar kişiliğine rağmen hayatın pek çok yüzü olduğunu kabul etmek zorunda kalacaktır. Dede, Derviş Bey'e söyledikleriyle, Anadolu insanının ve Alevi düşünce yapısının zihniyet unsurlarını ortaya koymaktadır:

> *"Sen kötü bakıyorsun dünyaya. (...) Hayır, sana kötü bakıyorsun demeyim. Kötü bakıyorsun demek yanlış. Tek yönlü bakıyorsun. Baksana, ölümden daha güçlü olan yaşamadır. Yaşam yoksa, hiçbir şey olmayacak. Yaşam olduğu için ölüm de vardır. Her şeyin, tekmil evrenin başı yaşamdır. Sürüp giden ölüm değil, yaşamdır. Ters bakıyorsun Bey, tam tersinden bakıyorsun dünyaya. Ben aldanıyorsam da, böyle aldanma öteki türlü aldanmadan iyidir. Çünkü ölümü de var eden hayattır."*[782]

Derviş Bey ve Mustafa Bey'in temsilcileri oldukları ağalık sistemi, Çukurova'da yeni yeni gelişen ağaların dâhil olduğu sistemden çok farklıdır. Onlar, büyük aşiretlerin kan bağlarını taşıyan, yüzlerce yıllık bir ağalık sisteminin son temsilcileridir. Derviş Bey, konağı yakıldıktan sonra Mustafa Bey'le görüşmek istediğinde, bu farktan da bahsedecektir:

---

[780] Kemal, Y. Demirciler Çarşısı Cinayeti. A.g.e., 43.
[781] Kemal, Y. Demirciler Çarşısı Cinayeti. A.g.e., 99.
[782] Kemal, Y. Demirciler Çarşısı Cinayeti. A.g.e., 117-118.

"Konağımın yakılmasını, ekinlerimin ateşlenmesini ona yakıştıramadım. Neredeyse yeniyetme imansız ağalara benzeyecek. Bundan dolayı onun çağrısına tek başıma gelmesem hakkım var. Ama, geleceğim gene de. Selam söyle. Dünyada bir tek şey isterim, düşmanımın şu aşağılık ağalara benzemesini istemem."[783]

Kasaba ileri gelenlerinden Süleyman Sami, iki ağa arasındaki kan davasını bitirmek isterken, aslında bu kavgaya çok farklı bir yerden bakmaktadır. Süleyman Sami'ye gore, Akyollu ve Sarıoğlu aileleri, asaletleri nedeniyle değerlidirler ve bu nedenle birbirlerini öldürmeleri yanlıştır. Süleyman Sami, bu kavgaya hayat ve ölüm çerçevesinden bakmamakta, Çukurova'nın asillerini hayatta tutmaya çalışmaktadır:

"Bu iş de bitecek. Artık soylu yurttaşlarımız birbirlerini öldürmeyecekler. Vatana faydalı iyi yürekli vatandaşlar olacaklar. Zaten artık soylular tükendi. Soylu adam kalmadı gayrı. Geriye kalanlar da birbirlerini öldürürlerse ve de yurdumuzda soylu adam kalmayınca biz ne yaparız? Söyleyin kardeşler, bir millet koyun sürüsü gibi yalnız yoz adamlardan olur mu? Hem de oluşur mu? Bir milletin soyluları tükenince o millet yaşamaz, yaşayamaz ki... Soylular bir milletin kanıdır. Onurudur."[784]

Kaymakam, yeni bir düzenin temsilcisidir. Bu yeni düzende, eski geleneklerin önemi kalmamıştır. Kaymakam da kasaba ileri gelenleriyle konuşurken temsilcisi olduğu zihniyeti ifade etmekte ve eski düzeni eleştirmektedir:

"Çok telaş ediyorsunuz Beyler, çoook! İşte bizim bölgemizde iki derebeyi kalıntısı, onlar da birbirlerini öldürüyorlar. Evveeet, birbirlerini. Hükümetimiz o kadar güçlüdür ki, istediği an bunların topunu armut toplar gibi toplayabiliriz. Evveeet, toplayabiliriz. İstersek. Biz derebeyliğin kökünü kazıdık. Şu geniş toprakların üstüne oturmuşlar, bütün güçlerini yitirmiş kişilerdir. Birbirlerini öldürmekten başka güçleri kalmamıştır. Onu da, onu da pek yakında kaybedeceklerdir. Topraklarını da kaybedeceklerdir. Bizim milletimiz, Hükümetimiz yolunu çizmiştir. Biz Avrupa'nın hizasına kadar çıkmaya imanlı kararımızı, ulu önderimizin kılavuzluğunda, ulu Bozkurdumuzun başkanlığında vermişiz. Bundan hiçbir şüpheniz olmasın."[785]

Memet Ali, yeni ve modern bir dönemin temsilcisidir. Babası Mustafa Ağa, onu anlamamakta; bir yandan da köylüler ve beyler arasındaki manevi bağı yıkıp atmayı istememektedir. Mustafa Bey ne kadar romantikse, Memet Ali de o kadar rasyonalisttir. Çiftliğin, artık eski yöntemlerle idare edilmeyeceğini bilmektedir. Mustafa Bey ve Memet Ali'nin yaşadıkları açmazı, geleneğin daha güçlü bir temsilcisi olan Karakız Hatun çözecektir. Beylik adetinde, aşiretsiz, adamsız yaşamak yoktur[786].

---

[783] Kemal, Y. Demirciler Çarşısı Cinayeti. A.g.e., 168.
[784] Kemal, Y. Demirciler Çarşısı Cinayeti. A.g.e., 185.
[785] Kemal, Y. Demirciler Çarşısı Cinayeti. A.g.e., 246.
[786] Kemal, Y. Demirciler Çarşısı Cinayeti. A.g.e., 276.

Köylüler, modernitenin ve ağaların yeni kuralları karşısında ezilmektedirler. Kimse onları düşünmemektedir. Ağalar, kendi kan davalarının peşine düşmüşlerdir. Ağalardan sonra gelecek olan genç ağalar ise, Çukurova'yı traktörlerle bir uçten diğer uca ekip biçmenin planlarını yapmakta, insanlardan kurtulmaya çalışmaktadırlar. Mustafa Ağa'nın adamı olan Mestan, köylülerin ağalarla ilgili düşüncelerini şu sözleriyle özetlemektedir: *"Köpek derisinden post, ağadan dost olmaz."*[787]

Değişen zamanlar, eskinin büyük geleneklerini, büyük beylerini yavaş yavaş ortadan kaldırmış, onların yerine, onlara hiç benzemeyen yeni ve kötü bir nesil gelmiştir:

> *"Ne oldu, ne oldu Dulkadiroğlu'na, Beyazıtlıya, Payaslıoğlu'na, Canpolatoğlu'na, Kozanoğlu, Çapanoğlu, Küçükalioğlu'na, Cadıoğlu, Menemencioğlu, Mursaloğlu'na?.. At binenlere, kılıç kuşananlara? Çölün ala gözlü aslanlarına, ceylanlarına?.. Çocukları kaldı, çocukları kaldı. Çocukları Kurtboğa Hacı oldu. Çocukları Arap atlara, insana, dosta, aşirete düşman kesildiler. En paragöz bir ağadan bir tefeciden daha tefeci kesildiler. Avrat oynatıyor, fıkaraya zulmediyor, adam öldürüyorlar. Faize para alıyor, para veriyorlar. Beter oldular beter!*[788]

Bu nesil, yüzlerce yıllık gelenekten uzaklaşmış, sadece kendi çıkarları peşinde koşan bir güruh haline gelmiştir.

Yusufçuk Yusuf

Yusufçuk Yusuf, Demirciler Çarşısı Cinayeti'nden bir yıl sonra yayınlanmış olup, serinin ikinci ve son cildidir. Eser, bir önceki cildin bittiği yerden başlamakta ve Derviş Bey ile Mustafa Bey arasındaki kan davasını anlatmaya devam etmektedir. Mustafa Bey, eserin başlangıcında, hayattan elini eteğini çekmiş ve bir başkarakter olarak geri plana çekilmiştir. Derviş Bey ise, temel çatışmadan bir süre için uzaklaşarak, Mahir Bey'le bir çatışma yaşamaya başlamıştır. Akçasaz, bir arzu nesnesine dönüşmüştür ve Akçasaz'a sahip olacak kişi, yerleşmiş bütün düzeni de değiştirecektir.

Eserin ilk baskısı, 1974 yılında İstanbul Cem Yayınları'ndan çıkmıştır. Bu incelemeye kaynak olan baskı ise, Toros Yayınlarına ait olan 1991 yılı baskısıdır[789].

Yapı Çözümlemesi

Olay Örgüsü - Okuma Birimleri

1. Kesit (Giriş Durumu): 5-17. sayfalar arasında ifade edilen 1. Bölüm, ilk cildin açılış ve kapanış cümlesi, aynı zamanda da leitmotifi olan *"O iyi insanlar, o güzel atlara bindiler*

[787] Kemal, Y. Demirciler Çarşısı Cinayeti. A.g.e., 299.
[788] Kemal, Y. Demirciler Çarşısı Cinayeti. A.g.e., 353.
[789] Kemal, Y. (1991). Yusufçuk Yusuf. İstanbul: Toros Yayınları.

gittiler" cümlesiyle açılmakta; böylece iki cilt arasında bir bütünlük sağlanmaktadır. Bu açılıştan sonra, bir Çukurova tasviri yapılmıştır. Uzakta bir konak yanmaktadır. Konaktan kaçanların hançerlenmesini emreden, sahibi bilinmez bir ses duyulmaktadır. Ramo, atını hızla sürerek Akçasaz'ı geçer ve avlusuna girdiği konakta Emir Sultan'ı çağırır. Yanan konak, onundur. Derviş Bey'e, Emir Sultan'ı kendisine vermesi için seslenir, bu seslenmeye de bir cevap alamaz. Bu arada, konağa akın akın ziyaretçiler gelmekte, dağlardan ovaya doğru ağıtlar yayılmaktadır. İbrahim, bir ak örtünün içinde yatmaktadır. Derviş Bey, bir süre sonra ölünün kaldırılmasını ister ve atına binerek konaktan çıkar. Emir Sultan'ın peşindeki adamlar, büyülü gerçekçi bir ifadeyle tasvir edilmektedir. Üç gün boyunca at sürerler, ateşler yakarlar ve Emir Sultan'ı isterler. Üçüncü gün, konağı basarlar ve sonra geri çekilirler. Derviş Bey ise kâh atıyla Akçasaz'da koşmakta, kâh evine dönüp bilinçsizce hayatına devam etmeye çalışmaktadır. Diğer tarafta, Mustafa Bey yapayalnız kalmış, konağı boşalmıştır; yalnız Seher Hanım onun yanında kalmıştır. Memet Ali, şehre gitmiştir. Topraklarında, insandan çok traktör ve biçerdöver vardır. Memet Ali, birkaç defa babasını Adana'ya götürmeye çalışmış, Mustafa Bey konağından çıkmamıştır. Memet Ali, babasının mallarını teker teker satmaya başlamış; Mustafa Bey, konağı, hüyüğü, kasabadaki konağı, portakal bahçesini ve mezarlığı satmayı reddetmiştir. Derviş Bey'in al atı ölmüş, Çukurova'da da bir ölüm sağanağı başlamış; kartal, çakal, tilki ölüler her yeri sarmıştır. Emir Sultan'ın peşindeki adamlar, konağı bir kez daha kuşatırlar. Derviş Bey, ertesi gün atına binip Mustafa Bey'in konağına gider ve onun yattığı odaya girer. Derviş Bey, uzun süre Mustafa Bey'in başında durur ve tetiği çekemez; Mustafa Bey de uyumaya devam eder veya öyleymiş gibi davranır. Mustafa Bey, çoktan ölmüş gibidir. Derviş Bey, onu vuramaz. Sarı yağmurlar yağarken, Mustafa Bey'in avlusunda, atının üstünde kalakalır ve o iyi insanlar ve atlar hakkında kesik kesik konuşmaya devam eder.

Ara Kesit: 18-22. sayfalar arasında işlenen 2. Bölüm, ilk ciltteki 2. Bölüm'le benzer bir yapı ve içerik özelliğine sahiptir. Bilinmeyen kişiler, bilinmeyen başka bir kişiye işkence yapmaktadırlar. Bu olay esnasında, büyülü gerçekçi, hatta fantastik ifadeler, Memet Ali ve Sabahat Hanım'ın da içerisinde olduğu hayalle gerçek arasında sıkışmış sahneleri konu etmektir.

Ara Kesit: 23-29. sayfalar arasında ifade edilen 3. Bölüm, kasabanın hapishanesinde geçmektedir. Tellal, diğer mahkûmlardan farklı olarak, zincire vurulmuştur. Durumu çok kötüdür. Kan işemekte, bir ayağını sürümektedir. Uso ve diğer mahkûmlar ona acırlar ve onu iyileştirmeye çalışırlar. Tellal ise arkadaşı olan demirciyi öldürdüğünü söylemekte ısrar etmektedir. Aradan bir süre geçer, tellal, içinde bulunduğu yoğun bunalımın da etkisiyle kendisini hapishanenin bahçesine gelen arıları izlemeye vermiştir. Müdürün adamı olan

Sadullah, Tellal'ın zincirlerini çıkarmak gerektiğini söylese de, müdür bu isteğin Derviş Bey'den geldiğini söyleyecektir.

2. Kesit (Özne ve Yeni Bir Karşı-Özne Arasındaki Çatışmanın Ortaya Serilmesi): 30-38. sayfalar arasında ifade edilen 4. Bölüm'de, kasabanın ileri gelenleri, Akçasaz bataklığının kurutulması için çalışmaktadırlar. Bu amaçla, valiyle, hatta başbakanla görüşmektedirler. Bataklığı kurutacak makineler, Akçasaz'a geldiklerinde, bölgenin en büyük tapusuna sahip olan Derviş Bey'in onayı alınmadan çalışmalar da başlayamayacaktır. Makineler, bu onay gelmediği için bir gün toparlanıp giderler. Mahir Kabakçıoğlu, Derviş Bey'i aradan çıkarmadan bir çözüme ulaşılamayacağını bildiği için, Sarıoğlu Konağı'na gitmeye karar verir.

39-44. sayfalar arasında ifade edilen 5. Bölüm'de, ilk ciltte son görüldüğü sahnede vurulan Yel Veli'nin hâlâ yaşadığı ortaya çıkmaktadır. Mestan ile birlikte bataklıkta dolaşmaktadırlar. Bir kamışlıkta, kendilerine bir huğ yapmak istemiş, bulundukları toprakların sahibi olan Cafer Bey'e yakalanmışlardır. Mestan ve Yel Veli, Cafer Bey'e karşı koyar ve kendilerine mekân tuttukları bu yerdern çıkmayı reddederler.

45-54. sayfalar arasında işlenen 6. Bölüm'de, yer yer zamanda geriye doğru atlanarak Mahir Bey'in hikâyesi aktarılmaktadır. Çok fakir bir adamın oğlu olan ve bununla da her zaman gurur duyan Mahir Bey, kasabanın yurt dışında okumuş ilk kişisidir. Kasabasına geri döndüğünde, bu nedenle herkesten saygı görmüştür. Mahir Bey, bu saygı ve aklı ile kısa zamanda çok yükselmiştir. Şimdi bataklığın kurutulması meselesinde, Derviş Bey'e muhtaç olması, canını sıkmaktadır. Akyollu ve Sarıoğlu kavgasında, Akyollu tarafını tuttuğunu da belli etmiştir. Bu nedenle de Derviş Bey'e yaklaşamamaktadır. Sonunda, Derviş Bey'e gitmeye karar verdiğinde ise, Derviş Bey'in temsilcisi olduğu eski Türkmen geleneklerine güvenmektedir. Bey, evine gelmiş bir misafiri kovamayacaktır. Mahir Bey, konuk odasına alınır; ancak Derviş Bey onu karşılamaz ve yardımcıları, Mahir Bey'e yemekler getirerek çekilirler. Mahir Bey, konaktan böylece ayrılır. Daha sonra da Derviş Bey'in oğlu Muzaffer Bey'le görüşerek, bu toprakların kaybedilmemesi gerektiği konusunda onu ikna eder. Ancak Derviş Bey, oğlu Muzaffer Bey'i de dinlemeyecektir.

55-57. sayfalar arasında işlenen 7. Bölüm'de, Muzaffer ve Mahir Bey, Derviş Bey'i ikna etmek için uğraşmaya devam etmektedirler.

58-65. sayfalar arasında işlenen 8. Bölüm'de, Derviş Bey ve oğlu Ceyhun, bataklığın yanında durmuş, olayları konuşmaktadırlar. Ceyhun da abisi gibi düşünmekte, babasının Mahir Bey'le anlaşmasını istemektedir. Ancak Derviş Bey, onu da dinlemeyecektir. Kel Veli, Mahir Bey'den haber getirir; Derviş Bey onu da kovar.

3. Kesit (Özne ve Karşı-Özne Arsındaki Çatışmanın Şiddetlenmesi): 66-78. sayfalar arasında işlenen 9. Bölüm'de, Mahir Bey, eskiden bey olan; ama şimdi varlığını kaybetmiş Deli Halid'i, Derviş Bey'e göndermeyi ister ve Halid'e büyük vaatlerde bulunur. Deli Halid,

konaktan kovulur. Mahir Bey, ondan sonra Cığcık Beyi'ni görevlendirse de o da konaktan eli boş olarak gelir. Kozanoğlu ve Ramazanoğlu ailelerinden gönderilen önemli beyler de bir başarıya ulaşamazlar. Çukurova'da herkesin sevgilisi olan Kürt Reşid Ağa'ya, son çare olarak başvurulur. Kürt Reşid Ağa, Derviş Bey için olağanüstü bir anlam ifade etmektedir. Onun hatırı için Mahir Bey'le barışmayı kabul eder. Zamanda geriye doğru atlanarak, Kürt Reşid Ağa'nın sülalesinin Çukurova'ya geliş maceraları ve bundan sonra yaşananlar aktarılır. Reşid Ağa gitmeden önce, Derviş Bey'le ikisi, temsilcisi oldukları Oğuz geleneği hakkında konuşurlar. Derviş Bey, Mahir Bey'le barışmayı da Oğuz töresinin şartlarına göre kabul edeceğini bildirmiştir.

79-85. sayfalar arasında ifade edilen 10. Bölüm'de, Mahir Bey, eşi de kavganın Oğuz töresine göre çözülmesi teklifi karşısında çaresiz kalmışlardır. Mahir Bey, geleneği gece saatlerinde uygulamayı teklif etse de Derviş Bey bunu kabul etmez. Derviş Bey, Mahir Bey'in toprak aşkı yüzünden teklifi kabul edeceğini düşünür; ama Mahir Bey, aylar sonra yine Reşid Ağa'yla yolladığı haberle, teklifi reddettiğini söyler.

86-88. sayfalar arasında işlenen 11. Bölüm'de, Mahir Bey, Mustafa Akyollu Bey ile görüşmeye gider ve Derviş Bey'e karşı onunla birleşmeyi, hatta birlikte Derviş Bey'i öldürtmeyi teklif eder. Hayattan elini eteğini çekmiş bir halde yaşayan Mustafa Bey, bu teklifi kabul etmez.

89-91. sayfalar arasında işlenen 12. Bölüm'de, Derviş Bey'in Mahir Bey'in bütün planlarından haberi olmaktadır. Kendisini öldürmek için adamlar tutulduğunu bile öğrenmiştir. Adamlarından Yusuf'a kendi atlarından birini verir ve bir silah seçerek, peşine takılan adamı bulmasını emreder.

92-102. sayfalar arasında işlenen 13. Bölüm'de, zamanda geriye doğru atlanılır ve Derviş Bey ile Meyro, Mahmud'un naaşını teslim almaya giderler. Cenaze töreninde, Yaşar Kemal'in diğer eserlerinde de sıklıkla kullanılan ağıtçılık geleneğinin örnekleri verilir. Derviş Bey, Mahmud'un oğlu Yusuf'u sahiplenir ve onu da Tarsus Amerikan Koleji'ne göndermeye karar verir; ama Yusuf ilkokul ikinci sınıftan sonra okumayı reddeder. Yusuf, Süllü Ağa'ya teslim edilmiştir ve onun yanında iyi bir atıcı olarak yetişmiştir. Daha sonra da Gülizar'a olmuştur. Zaman geçmiş, Yusuf sonunda Derviş Bey'in has adamlarından biri olmuştur ve artık onun adına insan avı için görevlendirilmiştir.

103-118. sayfalar arasında işlenen 14. Bölüm'de, Yusuf insan avındadır ve üç gündür konağa dönmemiştir. Yusuf, bu avın gerilimi içinde bir yandan da büyük bir iç mücadele yaşamaktadır. Peşinde olduğu adamı bir gece daha bekleyecek hali kalmamıştır; ama adamı yakalarsa da beyi de Gülizar da onu daha çok sevecektir. Yolda, babasının çok eski bir arkadaşı olan Sarı Mıstık'la karşılaşır; ama onu ilk anda tanımaz ve Derviş Bey'i öldürmek için onun görevlendirildiğini düşünerek, adamı yakalayıp konağa götürür. Mıstık, yolda Yusuf'un aklını karıştırıp, Derviş Bey'in Mahmud'u öldürttüğünü söyleyecek, Yusuf son

dakikada Mıstık'ı teslim etmekten kaçınacaktır. Yine de konağa gelirler. Mıstık, Derviş Bey'e, kendisini Kabakçı'nın, Derviş Bey'i öldürmek üzere görevlendirdiğini söylese de Derviş Bey, Mahmud'un can kardeşinin en iyi şekilde ağırlanmasını söyler ve ona hiçbir şey yapmaz.

119-122. sayfalar arasında ifade edilen 15. Bölüm'de, Sarı Mıstık ve Derviş Bey'in iki adamı ile Yusuf, Mahir Kabakçıoğlu'na giderler. Sarı Mıstık, Mahir Bey'in kendisine verdiği tabancayı ve parayı ona iade eder ve Derviş Bey gibi büyük bir insanı öldürmeyeceğini söyler. Bu olay, bütün kasaba tarafında öğrenilir. Şimdi herkes, Mahir Bey'in, Derviş Bey'le barışmak zorunda kalacağını ve Oğuz töresini kabul edeceğini konuşmaktadır.

Ara Kesit: 123-128. sayfalar arasında ifade edilen 16. Bölüm'de sahne, yeniden hapishaneye dönerek, Tellal'ın hikâyesini anlatmaktadır. Yüzbaşı, Tellal'ın zincirlerini çıkarttırır. Mahkeme gününe az zaman kalmıştır. Bütün mahkûmlar, Tellal'a, demirciyi öldürdüğünü inkâr etmesini söyleseler de, o itirafında kararlıdır. Bu arada, Kurtboğa ise, Tellal'ın yersiz ünü karşısında öfkelidir. Kasabada da herkes ona kaba davranmaktadır. İşin aslında Kurtboğa, Kör Murtaza'yı parayla tutarak, demirciyi öldürtmüştür.

129-137. sayfalar arasında işlenen 17. Bölüm'de, Mahir Bey adamlarını toplamış, onlarla konuşmaktadır. Derviş Bey'in haklılığına karar vermiş, Oğuz töresinin önemini anlamış ve barışmayı töreye göre yapmak gerektiğini de kabul etmiştir. Yaptığı konuşma, kasaba ileri gelenleri üzerinde büyük bir etki yaratır, ırkçı söylem kasabaya hâkim olur. Arzuhalci Ali Efendi, Çukurova'nın bütün yoksulluğunun ağalar yüzünden olduğunu söylese de kimse onu dinlemeyecek, evindeki kitapların da bulunmasıyla birlikte Arzuhalci, Komünist damgası yiyerek hapse atılacaktır. Mahir Bey, bu olayla ilgili bir konuşma daha yapar ve halkın başındaki bütün belaların, geleneklerden uzaklaşmak olduğunu yineler. Kasaba, birkaç ay içinde tamamen değişmiş, herkes Oğuz olduğunu söylemeye başlamıştır. Mahir Bey, Reşid Ağa'ya giderek, Derviş Bey'le görüşmesini ve Oğuz töresince barışmayı kabul ettiğinin ona bildirilmesini ister.

Ara Kesit: 138-146. sayfalar arasında işlenen 18. Bölüm'de, sahne yeniden Yel Veli ve Mestan'a dönmüştür. Yel Veli, ölümden kaçmaktadır. Hiç durmayan koşusunda, arkadaşı Mestan ve kardeşi Emine, onu vazgeçirmeye çalışmaktadırlar. Molla Haydar, Yel Veli'ye ölümsüz olan iki attan, Ali'nin Düldül'ü ve Köroğlu'nun Kıratı'ndan bahseder. Onlar, bir ölümsüzlük belası içinde sonsuza kadar koşmakta ve savaşmaktadırlar. Oysa "ölüm, bilene en güzel yaşamaktır"[790]. Yel Veli ölümden kaçarken, Akçasaz'ı insanlar doldurmuş, bu

[790] Kemal, Y. Yusufçuk Yusuf. A.g.e., 141.

insanlar bataklığı kurutmak için çalışmaya başlamış ve hayatta kalmak için uğraşmaktadırlar.

147-155. sayfalar arasında işlenen 19. Bölüm'de, Mestan ve Yel Veli, Akçasaz'ı kurutmaya çalışan insanlara yardım etmektedirler. Yel Veli, artık ölümü unutmuş, kendini toprağa bağlamıştır. Mestan ve ikisi, gelecekte sahip olacakları hayatı konuşmaktadırlar. Cafer Bey ise, onların kendilerine yurt edindikleri toprağı geri istemektedir. Cafer Bey, köylülerin Akçasaz'ı talan etmekte olduklarını Mahir Bey'e bildirir. Kasabanın ileri gelenleri toplanarak, bu konu üzerine konuşmaya başlarlar. Beyler, köylüleri korkutarak Akçasaz'dan çıkarabileceklerini düşünürken; Ala Temir, köylü bir kere toprağa basarsa, onları oradan ancak hükümetin çıkarabileceğini düşünmektedir. Hatta bu düşünceleri nedeniyle, ağaları öfkelendirmiştir. Süleyman Aslansoypençe ve adamları, Mestan ve diğer köylülerin evlerini ateşe vermeye gelirler. Mestan, Süleyman Aslansoypençe'yi vurarak öldürür. Daha sonra da yürüyüp gider ve bataklığa girerek burada kaybolur.

4. Kesit (Özne ve Karşı-Özne Arasındaki Çatışmanın Zirve Noktasına Ulaşması): 156-174. sayfalar arasında işlenen 20. Bölüm'de, Reşid Ağa, Derviş Bey'e haberi iletir. Hazırlıklar yapılır. Mahir Bey'in karısı olanca gücüyle bu barışmaya engel olmaya çalışsa da Mahir Bey kararında ısrarlıdır. Mahir Bey, barışma gününde, ayakları çıplak, üzerinde bir kefen ve elinde bir yalın kılıçla kasabanın çarşısında yürür. Derviş Bey, nereden bulmuşsa bir Mehter Takımı getirmiş, takım da uydurma bir Oğuz marşı çalarak Mahir Bey'in arkasında yürümüştür. Kasaba, aylardır içinde bulundukları ve etkisi altında kaldıkları söylemlerin etkisiyle "Osmanlıyız, pek şanlıyız"[791] diye bağırmaktadır. Toplu bir histeri içinde kalan halkı, Kör Hacı Musa'nın sözleri uyandırır. Aslında kimse, böyle bir töreden haberdar değildir; Oğuz'a dair böyle bir bilgi de yoktur. Her şey, Derviş Bey'in oyunudur. Kalabalık, bir anda Mahir Bey'le alay etmeye başlar. Mahir Bey, perişan bir halde yürüyüşünü sürdürür ve bir yandan da elindeki kılıçla Derviş Bey'i öldürmeyi planlar. Ancak bir süre sonra, bitap bir şekilde yere yığılır. Adamlarının yardımıyla yeniden ayağa kalkar ve Derviş Bey'in evine kadar yürümeyi başarır. Burada da onu hayali bir tören beklemektedir ve Mahir Bey bir türlü içeri davet edilmemektedir. Her şey, Mahir Bey'i daha da ezmek için tasarlanmış gibidir. Sonunda Derviş Bey dışarı çıkar, Mahir Bey'in elindeki kılıcı alıp üç kere onun boynuna dokundurur ve sonra da Mahir Bey'i kucaklar. Mahir Bey, konağın içinde de bir fenalık geçirir. Evde verilen yemekte Derviş Bey Oğuz töresi hakkında konuşur. Ertesi gün, Mahir Bey'e yeni giyecekler verilir ve kendisine, töre gereği güzel bir Arap atı hediye edilir. Beyler, böylece barışmış olurlar.

175-183. sayfalar arasında işlenen 21. Bölüm'de, Akçasaz'daki kargaşa devam etmektedir. Süleyman Arslansoypençe'ye büyük bir cenaze töreni düzenlenir. Bu bölümde, kasabalı-köylü ayrımı iyiden iyiye ortaya çıkmaktadır. Yel Veli ve ailesi tutuklanmıştır. Yel

[791] Kemal, Y. Yusufçuk Yusuf. A.g.e., 161.

Veli ise, ağaların tarafında gibi konuşmaktadır ve köylülerle başa çıkılamadığını söylemektedir. Yüzbaşı'ya giden ileri gelenler, durumu ona anlatırlar. Yüzbaşı ve adamları, Adana'dan da gelen kuvvetlerin yardımıyla ayaklanmayı bastırır. Üç gün içinde Akçasaz'daki bütün köylüler toplanıp tutuklanmıştır. Bir ay sonra da Yüzbaşı'ya başarısı nedeniyle bir taltifname gelir.

184-196. sayfalar arasında işlenen 22. Bölüm'de, Derviş Bey'le Mahir Bey artık çok yakın dostlardır. Derviş Bey, Akçasaz'da bulduğu her toprak parçasını onun adına almaya başlamıştır. Mahir Bey ise, Derviş Bey'i kandırmakta; hatta onun çok sevdiği ve o yıl İstanbul'a üniversite okumaya gidecek olan kızı Nurhan'ı kötü yola düşürme planları bile yapmaktadır. Böyle bir olay, Derviş Bey'i öldürecektir. Hamza Bey'in oğlu Ergin'i bu işle görevlendirir. Ergin, kızla arkadaşlık kurar; ama onunla samimi olamaz. Mahir Bey, bu sefer de kasabadan Ahmet'e para vererek, onun kasabanın dört bir yanına, Derviş Bey'in kızı ile ilgili iftiralar yazmasını sağlar. Kasabalılar Mahir Bey'e bu yazıları gösterince de yazıların silinmesini ister ve Derviş Bey'i teselli etmeye gider. Derviş Bey, olanları öğrenince perişan olur. Bu işi yapabileceği düşünülen birkaç kişi hemen karakola çekilir. Nurhan, İstanbul'dan kasabaya getirilir. Masumluğunu ispatlasa da bir daha okuluna dönmesine izin verilmez.

197-202. sayfalar arasında işlenen 23. Bölüm'de, Süleyman Sami ile Mahir Bey konuşmaktadır. Mustafa Bey'in oğlu Memet Ali'nin, Rüstemoğlu ile birlikte bir fabrika kuracağı, Derviş Bey'in oğlu Muzaffer'in de onlara ortak olacağı haberi konuşulur. İki aile arasındaki yüzlerce yıllık kan davası, bir sonraki kuşağın ekonomik ortaklığı ile son buluyor görünmektedir. Zamanda geriye doğru atlanarak, Mahir Bey'in gençliği hakkında bazı olaylar aktarılır. Mahir Bey, Derviş Bey'le beraber kurmayı planladığı çiftliği hayal etmektedir.

203-208. sayfalar arasında ifade edilen 24. Bölüm'de, Mahir Bey, Nurhan olayının Derviş Bey üzerindeki etkisinden memnundur. Deli Hacı'ya para vererek, Derviş Bey'in bulunduğu bir toplantıda, herkes oradayken ona yaklaşıp, boynuzlu olduğunu söylemesini ister. Deli Hacı, aldığı paralarla evini yeniler ve karısına yeni giysiler alır.

209-212. sayfalar arasında ifade edilen 25. Bölüm'de, Deli Hacı, kalabalık bir toplantıda Derviş Bey'e boynuzlu der ve oradan kaçar. Derviş Bey, onun peşine düşer ve yol boyunca zamanın herkesi ne kadar değiştirdiğini düşünür. Tek umudu, kan davalısı Mustafa Bey'in değişmemesidir.

213-215. sayfalar arasında ifade edilen 26. Bölüm'de, Derviş Bey, Deli Hacı'yı öldürmesi için Yusuf'u görevlendirmeye karar verir.

5. Kesit (Öznenin Yeni Bir Bilinç Düzeyine Ulaşması): 216-221. sayfalar arasında ifade edilen 27. Bölüm'de, Derviş Bey'in iç mücadelesi işlenmektedir. Derviş Bey, yeni bir bilinç düzeyine geçmiştir. Köylünün ezilmeyi bir alışkanlık haline getirmesi ve kötü ağalara

başkaldırmaması onu öfkelendirmektedir. Bu yeni düzen içinde başkaldıran, sözünden dönmeyen tek bir kişi vardır: Arzuhalci Ali.

222-230. sayfalar arasında işlenen 28. Bölüm'de, Mahir Bey, Derviş Bey'e gelerek, Akyollu'nun sabaha kadar çiftliğini kurşunlattığını söyler. Derviş Bey buna inanmayınca da hemen iddiasından vazgeçer. Derviş Bey, artık Mahir Bey'de yanlış bir şeyler olduğunu sezmeye başlamıştır. Bu arada, Deli Hacı'nın saklandığı yer bulunmuştur. Derviş Bey, kızına bu iftiraları atanı mutlaka bulacaktır. Mahir Bey, Deli Hacı'nın her şeyi söyleyeceğinden endişelenerek fenalaşır. Bir yandan da Derviş Bey'in İstanbul'a gidip gelmesi gerekmektedir.

231-233. sayfalar arasında işlenen 29. Bölüm'de, Derviş Bey, Yusuf'a, Deli Hacı olayının peşini bırakmasını söylemek istese de Yusuf'un coşkusu karşısında susar.

6. Kesit (Yeni Bir Karşı-Özne'nin Oluşma Süreci): 234-238. sayfalar arasında işlenen 30. Bölüm'de, Yusuf'un iç hesaplaşması ve Deli Hacı'nın peşine düşmek için hazırlanışı anlatılmaktadır.

239-249. sayfalar arasında işlenen 31. Bölüm'de, Mahir Bey, konuşmasına engel olmak için Deli Hacı'yı kendisi ortadan kaldırmayı düşünmektedir. Bu iş için Veli'yi görevlendirir. Veli, Arzuhalci Ali'ye gider. Ne zaman sıkılsa, Ali'yle konuşmaktadır. Bir gün yine Ali'nin dükkânının önünden geçerken, Deli Hacı'yı içeride görür ve onu Mahir Bey'e getirir. Mahir Bey, Deli Hacı'ya bol bol para vererek, Derviş Bey İstanbul'dan dönmeden kasabadan ayrılmasını ister.

250-255. sayfalar arasında işlenen 32. Bölüm'de, Hacı arkadaşlarını toplamış, onlarla vedalaşmaktadır. Ağaların kendisini sürdüğünü söylemektedir. Arkadaşları da onun için başkaldıracaklarını söylerler.

256-264. sayfalar arasında işlenen 33. Bölüm'de, yeniden Yusuf'un iç hesaplaşmasına dönülmüştür. Zamanda geriye doğru atlamalar da bulunmaktadır.

265-268. sayfalar arasında işlenen 34. Bölüm'de, Yusuf yine ikircikli bir hal içindedir. Deli Hacı'nın evini bulur; ama eve girmez.

269-274. sayfalar arasında işlenen 35. Bölüm'de, Mahir Bey de Deli Hacı yüzünden iç çatışmalar yaşamaktadır. Deli Hacı'ya ömür boyu baksa, bu ona çok masraf çıkaracaktır. Veli ise artık Deli Hacı'yı öldüremeyecek kadar yaşlandığını söylemektedir. Mahir Bey, bir yandan da Derviş Bey'i ortadan kaldırmak için planlar yapmaya devam etmektedir. Amcasının oğlu Ahmet'i, Deli Hacı'yı ortadan kaldırması için görevlendirmek ister; ama Ahmet hiç adam öldürmediğini söyler. Mahir Bey, Derviş'in adamları onun için ölürken, kendi adamlarının bu adanmışlığa sahip olmamalarını bir türlü anlayamamaktadır.

Ara Kesit: 275-280. sayfalar arasında işlenen 36. Bölüm'de, Tellal'ın mahkeme günü gelmiştir. Tellal ısrarla katilin kendisi olduğunu söylese de, olay zamanında onun başka bir yerde bulunduğuna dair kanıtlar vardır. Koca Reis, Tellal'ı serbest bırakır.

281-286. sayfalar arasında işlenen 37. Bölüm'de, Yusuf uzaktan Hacı'nın evini izlemektedir. Hacı, Mahir Bey'in verdiği paraları kumarda kaybetmiştir; ama yeniden kumar oynayarak daha fazlasını kazanır ve paraları karısına verir.

287-292. sayfalar arasında işlenen 38. Bölüm'de, Mahir Bey Akçasaz'da düşünmektedir. Bu yıl pamuk için çok ırgat gelmişti; ama Mahir Bey onlara daha büyük paralar önerse de onlar, Derviş Bey'le çalışmaktadırlar. Mahir Bey, Derviş Bey'e yürekten bağlı olan adamları anlamadığı gibi bu köylüleri de anlamamaktadır. Derviş Bey'den ve onun gibilerden kurtulmak şarttır. Bir yandan da Deli Hacı olayı canını sıkmaktadır. Yeniden Veli'ye giderek, ondan son defa Hacı'yı öldürmesini ister.

293-298. sayfalar arasında işlenen 39. Bölüm'de, "Yusufçuk Yusuf" söylencesi ve kökenleri aktarılmaktadır. Yusuf da bu söylenceyi bilmektedir ve yine kendini bilmez halde çarşıda gezmektedir. Hacı, onun peşinde olduğunu anlar ve Yusuf'u yakalamaya çalışır. Yusuf, bir süre kaçtıktan sonra bıçağına sarılıp geri döner.

299-303. sayfalar arasında işlenen 40. Bölüm'de, Koca Reis, oğullarının düşüp öldüğü ağaçtan düşerek ölmüş görünmektedir. Ancak bu ölümün, bir cinayet de olabileceğini düşünenler vardır. Tellal, Koca Reis'in naaşının yanına giderek onun ellerini öper. Kasaba, önce bir üzüntü çığırında dalgalanır; ama daha sonra bu yaşlı adamın yıllardır kuşları öldürüyor olmasına lanet etmeye başlarlar. Mahir Bey, bu olaylar olurken Hacı Kurtboğa'ya gitmiştir. Deli Hacı ile ilgili olarak ondan yardım ister.

304-307. sayfalar arasında işlenen 41. Bölüm'de, Mahir Bey, Hacı'yı oyuna getirip, peşlerinde adamlar varmış gibi yapıp onu korkutmaya çalışmış ve kasabadan gitmesi için yine para vermiştir. Ama Hacı'nın gitmeyeceğine dair bir his, ruhunu kemirmektedir.

308-311. sayfalar arasında işlenen 42. Bölüm'de, Deli Hacı, karısına Mersin'i ve oraya gittiklerinde neler yapacaklarını anlatmaktadır. Hacı'yla karısı birlikte olurken, Yusuf onları dinler. Hacı, evden çıkıp yürümeye başladıktan hemen sonra Yusuf'un peşinde olduğunu fark edip onu kovalamaya başlar. Yusuf, yine bıçağına sarılır.

312-317. sayfalar arasında işlenen 43. Bölüm'de, Yusuf, Ali Efendi'yle konuşmayı istemekte; ama bir türlü buna fırsat bulamamaktadır. Çarşıdaki bıçakçı ve onun bıçaklarının ününden bahsedilir. Yusuf, buradan bir bıçak satın alır.

318-324. sayfalar arasında ifade edilen 44. Bölüm'de, Yusuf'un iç çatışması, sürekli olarak duyduğu *"Ceyhan'a"* sesiyle bölünmektedir. Nereden geldiğini bilmediği bu ses, onu kendine çeker. Ali Efendi ile yaptığı konuşma, ona babasını hatırlatmıştır. Artık, Derviş Bey

gibi ağaların düşmanı olması gerektiğini düşünmektedir. Bir otobüse biner; ama çıkan bir kargaşada kendini yolun ortasında kan içinde, bir toz bulutunun içinde bulur.

325-329. sayfalar arasında ifade edilen 45. Bölüm'de, Ahmetçe'nin hikâyesi aktarılmaktadır. Bundan sonra sahne yeniden Yusuf'un yarım kalan otobüs yolculuğuna döner.

330-332. sayfalar arasında ifade edilen 46. Bölüm'de, Yusuf yine çarşıda kendini bilmeden yürümekteyken, otobüs muavinlerinin *"Ceyhan'a"* diye seslenmelerini duymaya başlar. Yine bir otobüse biner, ama kısa bir süre sonra otobüsü durdurup iner. Kendini yeniden ıssız bir yolun ortasında, tozlara bulanmış halde bulacaktır.

Ara Kesit: 333-337. sayfalar arasında ifade edilen 47. Bölüm'de, Çukurova tasvirinin içindeki arılar ve onların yaptıkları aktarılmaktadır. Muhtemelen Tellal'a ait olan bir ses, bir leitmotif olarak, durmadan, *"Nicolursa olsun"* demektedir.

338-343. sayfalar arasında ifade edilen 48. Bölüm'de, Tellal'ın ve evinin hikâyeleri aktarılmaktadır. Babasından kalan mallara el koyan amcasıyla bir çatışma yaşamışlardır. Tellal, yakın dostu olan Değirmeci'ye giderek ona curasıyla türküler çalıp söyler.

344-348. sayfalar arasında ifade edilen 49. Bölüm'de, Yusuf, Hacı'nın çocukları ve karısı için elbiseler, kumaşlar, oyuncaklar alıp evin penceresinden içeri atarak kaçar. Hacı da karısı da bu hediyelerin kimden ve neden geldiğini anlayamazlar.

349-353. sayfalar arasında ifade edilen 50. Bölüm'de, Akçasaz'ın büyük ölçüde kurutulmuş olan toprakları, insanları beklemektedir. Habip Usta, büyük bir şevkle bu toprakta traktör sürenlerden birisidir. Mahir Bey ise hâlâ Deli Hacı'yı düşünmektedir.

354-357. sayfalar arasında ifade edilen 51. Bölüm'de, Yusuf, içinde bulunduğu zorunluluğu meşrulaştırabilmek için, kendisini Hacı'nın kötü bir adam olduğuna ve karısı ile çocuklarının o olmadan daha mutlu yaşayacaklarına inandırmaya çalışmaktadır. Hacı'yı bıçaklayarak öldürür ve kasabaya doğru koşmaya başlar.

358-367. sayfalar arasında ifade edilen 52. Bölüm'de, ölü kasabanın meydanına getirilmiştir. Hacı'nın arkadaşları, üzüntü içindedirler. Onu kimin öldürmüş veya öldürtmüş olabileceğine dair konuşmalar yapılmaktadır. Mahir Bey, ölüyü savcılığa götürür ve onu Derviş Bey'in öldürtmüş olabileceğinden bahseder. Bir yandan da üzülmüş gibi görünmeye çalışmaktadır.

368-373. sayfalar arasında ifade edilen 53. Bölüm'de, Tellal, Demirci'nin dükkânına gider ve olan olayları hatırlar. Burada Mahir Kabakçıoğlu ile karşılaşır. Tellal'ın içinde, Mahir Bey'e dair bir iç sıkıntısı vardır. Bir iç mücadelesinden sonra, Kurtboğa'yı bulur, silahını çeker ve onu vurarak öldürür.

374-381. sayfalar arasında ifade edilen 54. Bölüm'de, Mahir Bey Veli'ye, kendisini Deli Hacı'dan kurtardığı için teşekkür eder; ama Veli kimseyi öldürmediğini ve öldüremeyeceğini söyler. Şimdi artık bu işi Derviş'in başına yıkmak daha da kolay olacaktır. Mahir Bey, jandarma karakoluna gider. Cinayet zanlısıyla ilgili farklı tahminler vardır. Mahir Bey, buradan Derviş Bey'in çiftliğine giderek, yine çok üzülmüş gibi davranır ve Derviş Bey'in oğulları ile konuşur. Yeniden kasabaya dönerek komutanla konuşur. Yusuf'un eşgalinin tespit edildiği haberini alır ve bu haberi Muzaffer'e ulaştırır. Meyro'ya giderler; ama Yusuf bir aydır evine gelmemiştir.

382-385. sayfalar arasında ifade edilen 55. Bölüm'de, Mahir Bey yeniden Veli ile konuşur ve Derviş Bey'in adamı olan Ahmet'i de konuşturmaya çalışır; ama Derviş Bey'in diğer adamları gibi Ahmet de asla beyi ile ilgili konuşmamaktadır.

386-389. sayfalar arasında ifade edilen 56. Bölüm'de, Derviş Bey'in İstanbul'dan dönüş günü gelmiştir. Onu Mahir ve Muzaffer Beyler karşılar. Mahir Bey, Deli Hacı olayını Derviş Bey'e anlatır; ama Derviş Bey, hiçbir adamının böyle bir şey yapmayacağını söyler. Mahir Bey'in, kendisi aleyhine çalıştığından şüphelenmeye başlamıştır. Bunu, Muzaffer'e de söyler.

390-393. sayfalar arasında işlenen 57. Bölüm'de, Derviş Bey Yusuf'u, içinde bulunduğu durumdan kurtarmaya karar vererek Meyro'ya gider; ama kadın oğlundan uzun zamandır haber alamamıştır. Daha sonra da Yusuf'u bulması için, güvenilir bir adamı olan Tosun Dayı'ya haber verir.

394-396. sayfalar arasında işlenen 58. Bölüm'de, zamanda geriye doğru atlanarak, Yusuf'un cinayetten sonra yaşadığı iç çatışmalar aktarılmıştır.

397-401. sayfalar arasında işlenen 59. Bölüm'de, Yusuf kaçmaktadır; ama artık gerçeklikle olan bağını iyiden iyiye yitirmiştir. Bir büyülü atla konuşmakta, kendisinden dilek dilemesini isteyen ata, isteklerini söylemektedir. Akçasaz'da amaçsızca dolaşmaya devam eder.

402-404. sayfalar arasında işlenen 60. Bölüm'de, Mahir Bey, jandarma komutanıyla konuşarak, onu Derviş Bey'in suçlu veya en azından azmettirici olduğu konusunda ikna etmeye çalışmaktadır.

7. Kesit (Öznenin Bir Üst Bilinç Düzeyine Daha Çıkması ve Çatışmanın Kuvvetlenmesi): 404-408. sayfalar arasında işlenen 61. Bölüm'de, Derviş Bey, Yusuf'u bu işe karıştırdığı için suçluluk duymaya başlamıştır. Derviş Bey ve adamları, Akçasaz'ı karış karış aramakta, dağlarda, ovalarda *"Yusufçuk Yusuf"* seslenmeleri çınlamaktadır. Mahir Bey, Derviş Bey'e, Hacı'nın onun adamlarından biri tarafından öldürüldüğünü ve bu adamın Yusuf olduğunu söyleyince, Derviş Bey, Yusuf'un eskiden adamı olduğunu; ama iki ay önce onun ölüm haberini aldığını söyler. Bu arada, Bey'in adamları Yusuf'u bulmuşlardır. Derviş

Bey, perişan ve yara içindeki Yusuf'un üstündekilerinin yakılmasını ve yaralarının iyileştirilmesini emreder.

409-415. sayfalar arasında işlenen 62. Bölüm'de, Deli Hacı'nın ölümünden sonra kasabada yaşananlar aktarılmaktadır.

416-420. sayfalar arasında işlenen 63. Bölüm'de, Derviş Bey yine bir iç mücadelesinin pençesinde, Yusuf'u düşünmektedir. Sonunda Yusuf'la görüştüğünde, Yusuf ona kimseyi öldürmediğini söyleyecektir.

421-427. sayfalar arasında işlenen 64. Bölüm'de, Derviş Bey'in çiftliğinin etrafını jandarma sarmıştır. Bey, Yusuf'u bir şekilde buradan kaçırması gerektiğini düşünmeye başlar. Derviş Bey jandarma komutanıyla konuşurken, çiftlikten kurşun sesleri gelmeye başlar ve Derviş Bey de samanlığa saklanarak çatışmaya katılır. Çatışma bitince, adamları ona olan bağlılıklarını yeniden ifade ederler.

425-427. sayfalar arasında işlenen 65. Bölüm'de, Yusuf, çiftlikten çıkmış, Akçasaz bataklığının içinde kaçmaktadır.

428-434. sayfalar arasında işlenen 66. Bölüm'de, Muhtar Derviş Bey'i tutarken, jandarma komutanı ise, Deli Hacı'yı onun öldürttüğü konusunda ısrar etmektedir. Komutan, Derviş Bey'in bütün köylülerini, Deli Hacı'nın karısına gösterip katili bulmayı amaçlamaktadır. Köylülerse evlerinden çıkmamaktadırlar. Kimse, Derviş Bey ve olanlarla ilgili tek bir söz söylemez. Komutan, köylülerin Derviş Bey'e olan bağlılıkları karşısında şaşıracaktır.

435-439. sayfalar arasında işlenen 67. Bölüm'de, Yusuf'un Deli Hacı'yı öldürmesi üzerine efsaneler söylenmeye başlamıştır. Derviş Bey ise tanıdığı bütün önemli kişilere, hatta başbakana kadar mektup yazmış ve uğradığı haksızlığı anlatmıştır. Köyde, Yusuf'tan başka kişiler de kayıptır. Aslan Reşit, Osman Dalbudaklı, Tümyürekoğlu Zeynel Kintutmaz, Halo Süleyman Ağınkuşu, ortadan kaybolmuştur. Bunların bazıları, Yusuf'la beraber ölü gösterilmiştir. Muhtar, bu konuda Derviş Bey'e yardım etmektedir. Derviş Bey, yine ortadan kaybolmuş olan Yusuf'u düşünmekte ve onu bulabilmek için çareler düşünmektedir.

440-445. sayfalar arasında işlenen 68. Bölüm'de, Yusuf bataklıkta tek başına dolaşmaya devam etmektedir. Gerçeklikle olan bağı hâlâ kayıptır. Uzaklarda tek başına dolanan bir at, kayalıkların üzerindeki eski bir kalenin hikâyeleri, Anavarza'nın kırmızı kayalıklarının hikâyeleri ile karışır. Annesinin anlattıklarından bildiği Urfa ve Balıklı Göl, gözlerinin önünden geçmekte, bir yandan da açlıkla baş etmeye çalışan Yusuf, yarı bilinçli bir halde yürümektedir.

446-448. sayfalar arasında işlenen 69. Bölüm'de, Derviş Bey, Ankara'ya çektiği telgraflara cevap beklemektedir. Muzaffer de çok zor durumdadır. Babasına yardımcı olsunlar diye Ramazanoğlu'na, Kara Mustafa Bey'e, Mustan Ağa'ya, Hacı Bey'e gitmiş, gittiği

her yerde reddedilmiştir. Muzaffer, Derviş Bey'in bu haberler karşısında sakin kalmasına kızar ve ona, Mustafa Bey'in de kendisini düşman olarak bile kabul etmediğini, onu kendi çapında bir adam olarak görmediğini söylediğini bildirir. Bu son haber, Derviş Bey için büyük bir üzüntü sebebidir.

449-457. sayfalar arasında işlenen 70. Bölüm'de, Yusuf dağ tepe gezerek, Sakallı Ali'nin evini aramaktadır. Bu adamı bulup, ondan yardım almayı planlıyor gibidir. Kasaba da sürekli onu çağırmaktadır. Sakallı Ali'yi bir türlü bulamaz. Sonunda, bir arabaya binerek, Ali'nin olduğu köye gider. Ancak kendisini, bir anda, Hacı'nın evinin bahçesinde buluverir. Onun çocuklarının oyunlarını izler ve karanlık bir yere saklanıp beklemeye başlar.

458-468. sayfalar arasında işlenen 71. Bölüm'de, Mahir Bey, yüzbaşı ile konuşmaktadır. Bir yandan da Derviş Bey'in, kendisinin yüzbaşı ile konuştuğunu ve ona yardım ettiğini bilmesini istemez. Sakallı Ali'nin de adını verir. Kasabadan Ankara'ya gidecek olan telgrafları da engelleyeceğini söyler. Kasabada artık bir insan avı başlamıştır. Sonunda bir gün, Mahir Bey, Derviş Bey'e Sakallı Ali ile Yusuf'un yakalandığını ve kasabaya getirildikleri haberini verir. Derviş Bey, çok üzülür ve üzüntüsünü Mahir Bey'e belli ettiği için de büyük bir pişmanlığa kapılır.

469-478. sayfalar arasında işlenen 72. Bölüm'de, Yusuf, gerçeklikle olan incecik bağını da koparmış, farklı bir zamanda ve mekânda yaşamaktadır. Derviş Bey'in aile kılıçlarını kırdığı, Arzuhalci Ali'nin karşısına dikilip durduğu, Sakallı Ali'yi arayarak bütün Çukurova'yı gezdiği hayalle gerçeğin birbirine girdiği, net olmayan bir ruh halinin içine girmiştir. Kalabalıklarda yürür, herkese Sakallı Ali'yi sorar. Sonunda, ona Ali'nin öldüğü bildirilir ve Yusuf, hiç durmadan koşmaya başlar.

479-498. sayfalar arasında işlenen 73. Bölüm'de, Muzaffer, babasını Yusuf'un konuşması ihtimaline karşı uyarırken, Derviş Bey ise Yusuf'u merak etmeye devam etmektedir. Onunla ilgili büyük planlar kurmaktadır. Bu arada, Ala Temir Ağa, konağa gelir. Temir Ağa, Ankara'daki tanıdıkları yardımıyla, Muzaffer'in de ortağı olduğu fabrikayı kolaylıkla kurmuştur. Derviş Bey ve Temir Ağa, Derviş Bey'in satmaya karar verdiği bazı tarlalarla ilgili olarak pazarlık ederler. Temir Ağa, artık kendisini daha da önemli bir adam olarak görmekte, pazarlıkta kendisini ağırdan satmaktadır. Daha sonra, Rüstemoğlu çiftliğe getirilir ve yine bir toprak pazarlığı yapılır; ama kimse artık Derviş Bey'in kıymetli topraklarına büyük paralar vermeyi istememektedir. Derviş Bey'i, içine düştüğü ruhsal çöküntüden kurtaracak tek bir şey vardır: Mustafa Bey'i görmek. Mustafa Bey'in neredeyse yerle bir olmuş konağına gider, Bey'in perişan halini ve yanında sadece yaşlı bir kadının kaldığını ve ona baktığını görür. Mustafa Bey'le bir süre birbirlerinin gözlerine bakarlar; ama hiç konuşmazlar. Derviş Bey, konaktan kaçarcasına çıkıp gidecektir. Daha sonra, Mahir Bey çiftliğe gelir ve Derviş Bey, Yusuf diye birisinin yaşamadığı konusundaki ısrarına devam eder. Mahir Bey, sonunda Yusuf'un varlığını haykırmaya başlar. Derviş Bey de onun bu tavrı

karşısında şaşırmıştır. Mahir ve Muzaffer, Akçasaz'ın yakında tamamen kuruyacağından, Çukurova Endüstri Birliği'nin kurulmasından, beş fabrikanın birden açılacak olmasından neşeyle bahsederlerken, Derviş Bey kendi kendine "Yusuf yok" diye sayıklamaktadır.

499-507. sayfalar arasında işlenen 74. Bölüm'de, Kürt İmam herkese, Deli Hacı'yı kendisinin öldürdüğünü söylemekte, Koca Reis'i sormakta, olan biten her şeyi sorgulamaktadır. Kasaba gittikçe daha büyük bir karmaşanın içine çekilmektedir. Bu olanlar, Yusuf'un da kulağına gitmekte, o ise ne yapacağını bilemeden kaçmaya devam etmektedir. Bir yandan da Akçasaz'ın tamamen kurutulmak üzere olması, açılacak fabrikalar ve Çukurova'da yaşanan bu büyük değişimler, halkın hayatını etkisi altına almaktadır. Bir gün, fabrikaların ortakları kasabaya gelir ve buradaki otelde büyük bir toplantı yapılır. Muzaffer ve Memet Ali, toplantı boyunca yan yana dururlar ve konukları da birlikte ağırlarlar. Sarıoğlu-Akyollu davası iyiden iyiye unutulmuştur. Kürt İmam, karakola çekilir ve serbest bırakıldığında da kasabayı terk etmeye karar verir.

508-513. sayfalar arasında işlenen 75. Bölüm, metnin leitmotif'i olan *"O iyi insanlar, o güzel atlara..."* sözleriyle başlar. Bu sözler, aynı zamanda metinde önemli bir şeylerin olacağının da işaretidir. Yaşar Kemal, Binboğalar Efsanesi'nde de benzer bir yöntem kullanarak, leitmotif aracılığıyla metnin kesitlerini belirtme yoluna gitmiştir. Yine atlılar gelmiş, yine çiftliğin etrafında dönmeye başlamışlar ve Emir Sultan'ın kendilerine teslim edilmesini istemişlerdir. Emir Sultan, Derviş Bey'e, kendisini verip Yusuf'u bu adamların elinden almasını söyler. Derviş Bey, Emir Sultan'ı adamlara teslim ederken Kürt Cerrah, eve sığınmış adamın düşmana verilemeyeceğini, Çukurova'da insanlığın hâlâ yaşadığını söyler. Derviş Bey ise, traktörlerin ve iş makinelerinin sardığı Akçasaz'a bakarak, Çukurova'nın artık öldüğünü bildirir. Bölüm, *"O iyi insanlar... O güzel atlara..."* sözleriyle kapanır.

514-522. sayfalar arasında işlenen 76. Bölüm'de, Memet Ali ve Kafir arasında geçen, daha önce bahsi açılmamış bir çatışma ortaya çıkmıştır. Memet Ali, Kafir'i öldüreceğini söyler; ama Kafir onun bunu yapamayacağını bilmektedir. Onlar birbirlerinin can düşmanları, aynı zamanda kanları ve canlarıdırlar. Aralarında büyük bir dostluk bağı vardır. Bu arada, Mustafa Bey, bir gün mutlaka geleceğini düşündüğü birisini, muhtemelen Derviş Bey'i beklemektedir. Sahne yeniden Kafir'e döner. Mahir Bey ve diğer bazı beyler onu istemektedirler. Bulunduğu yer yakılır, Memet Ali ise onu oradan kurtarır. Mustafa Bey cephesinde de yeni bir olay vardır. Bir atlı, evin çevresinde at koşturup durmuş, sonunda Mustafa Bey'in yanına gelmiş, onun saçlarını okşayıp ellerini şefkatle tuttuktan sonra çıkıp gitmiştir.

523-531. sayfalar arasında işlenen 77. Bölüm'de, Derviş Bey Akçasaz'da Anavarza'da, gidebildiği her yerde Yusuf'u aramaktadır. Mahir Bey gelir ve Yusuf'un yerini sorar. Ona yardım edeceği yalanını söyler. Derviş Bey ise, Yusuf'un var olmadığından başka bir şey söylememektedir. Yusuf'un kasabada nargile içerken görüldüğü haberi gelir. Ama kimse

Yusuf'u yakalayamamaktadır. Derviş Bey, yine bir iç buhranına düşer ve atına atlayarak Mustafa Bey'e gider. Konağın yıkık dökük ve bomboş hali, Mustafa Bey'in zihninde artık ölü bir adam gibi görünmesi, onu daha da boğar. Mustafa Bey'in odasının kapısını açamadan oradan uzaklaşır.

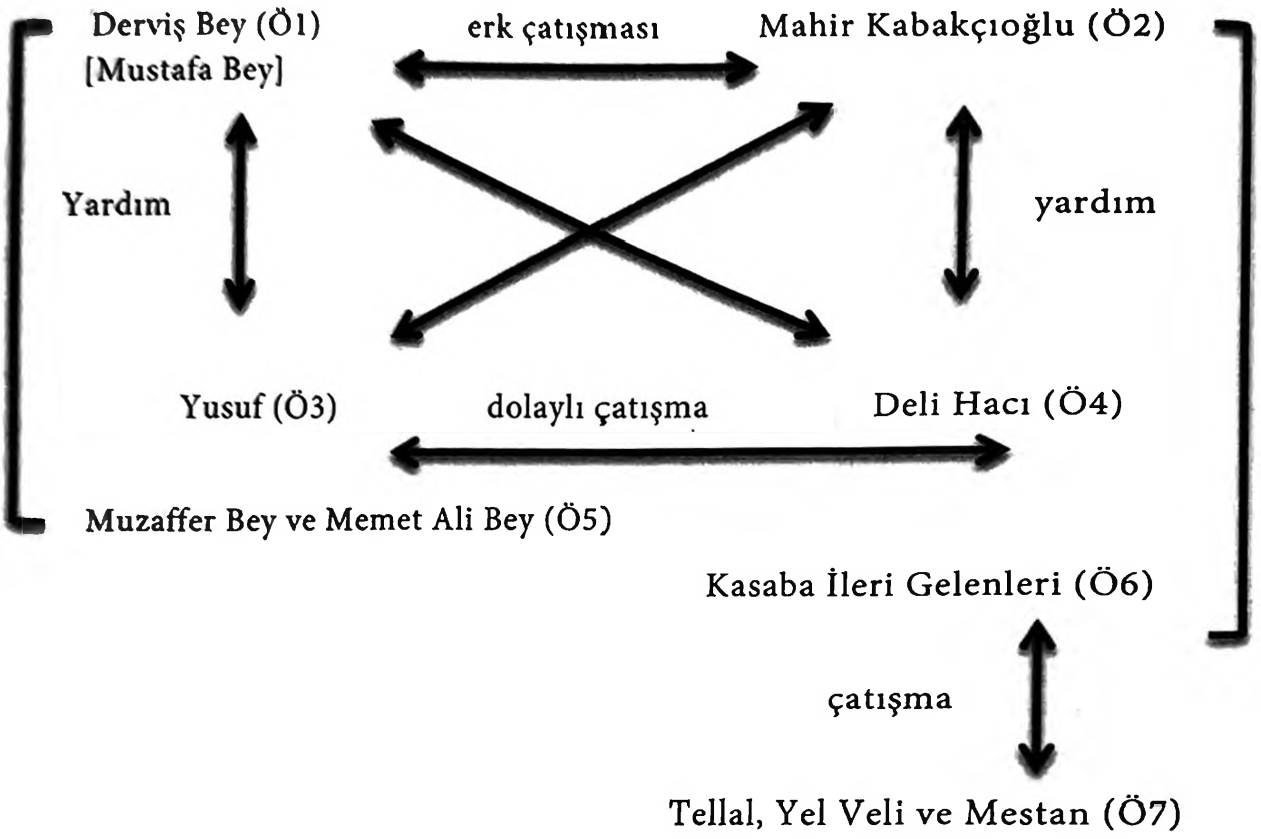
532-538. sayfalar arsında işlenen 78. Bölüm'de, Yusuf, Bekçi Ali'yle karşılaşmış ve ona sığınmıştır. Burada bir süre dinlendikten sonra yine bir kaçış başlar. Yusuf artık kendinde değildir. Jandarmanın etrafta olmasına aldırmadan, kasabada bir kebapçıya gider ve burada yemek yer. Sonra, buradan kaçmak için bir arabacının arabasına zorla binerek, adama sürmesini söyler, yolda da adamı arabadan atar.

8. Kesit (Halkanın Tamamlanması ve Çatışmaların Çözülmesi): 539-544. sayfalar arasında işlenen 79. Bölüm'de, Mustafa Bey'e bakan yaşlı kadın, konağın bahçesine gelen arabaları Bey'e haber verir. Mustafa Bey, kendisini burada yapayalnız bırakıp giden oğullarını ve karısını düşünür. Sonunda kendisine geri döndüklerini veya kendisini buradan alacaklarını hayal eder. Gerçekten de karısı ve çocukları gelmişlerdir ve Mustafa Bey'i götürmeyi istemektedirler. Konak, karısının üstüne kayıtlıdır ve kadın bu konağı satmıştır. Konağın yıkılması da an meselesidir. Mustafa Bey, ailesinin geleneğinin bu şekilde yıkılmasına dayanamayarak, Memet Ali'ye silah çeker. Araya girenler olmasa, onu öldürmesine bir an kalmıştır. Ailesi, onu konakta bırakıp Adana'ya geri döner. Mustafa Bey, konak yıkılırken bile konaktan ayrılmaz. Son anda kendisini dışarı atarak Akçasaz'a gelir. Burada, kendi çevresinde dönerek "Nereye, nereye, dost nereye?" diyerek eski bir türküye kendisini kaptırır.

545-550. sayfalar arasında işlenen 80. Bölüm'de, Derviş Bey, başkalarından önce Yusuf'u bulabilmek için elinden geleni yapmaktadır. Bu esnada Yusuf, çiftliğe girer ve Bey onu büyük bir çoşkuyla karşılar. Hanımına da Yusuf'u tanıtır ve perişan haldeki Yusuf'un yıkanmasını ve en güzel giyitlerle giydirilmesini emreder. Meyro da oğlunu karşısında görünce delice sevinmiştir. Ancak Derviş Bey, daha sonra Yusuf'un bulunduğu söğütlüğe gelince, tabancasını çekip onun alnına doğrultur. Derviş Bey'den yediği kurşunlara rağmen, Yusuf döne döne, dans eder gibi hareketlerle uçurumun kıyısına kadar gelir ve bataklığa düşer. Bataklığın öte yanında da iş makineleri çalışmaya devam etmektedirler. Derviş Bey, buradan Akyollu Konağı'na gider ve konağı yerinde bulamayınca atını Ceyhan'a sürer. At onu kanala, oradan da Ceyhan Irmağı'na götürür. Derviş Bey'in bu suda ölüp ölmediği belirsizdir. Metnin leitmotifi değişir/dönüşür ve eser şu sözlerle sonlanır: "*O iyi atlar, o iyi insanları aldılar çektiler gittiler.*"[792]

[792] Yaşar Kemal, Yusufçuk Yusuf, a.g.e., s. 550.

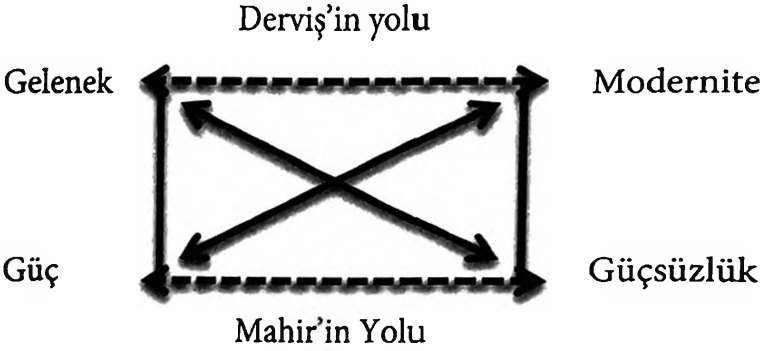
Metnin Temel Çatışmalar Şeması

Metnin temel anlatı izlencesinin dört evresi, şu şekilde incelenebilmektedir:

Sözleşme	Edinç	Edim	Tanıma ve Yaptırım
Derviş ve Mustafa Bey'in güçlerinin paylaşılamaması	Beyleri güçsüz bırakma gereksinimi	Sermayenin el değiştirmesiyle yeni ağaların güçlenmesi	Törelerin ve eski beylerin yok olmaları

Yusufçuk Yusuf Romanı'nın Greimas'ın Göstergebilimsel Dörtgeni'ne göre incelenmesi:

Şahıs Kadrosu - Kişilerin Oluşumları ve Özellikleri

Birinci Derece Önem Sahibi Kişiler: Derviş Bey [Mustafa Bey] (Ö1), Mahir Kabakçıoğlu (Ö2).

İkinci Derece Önem Sahibi Kişiler: Yusuf (Ö3), Deli Hacı (Ö4), Muzaffer ve Memet Ali (Ö5)

Uzak Kişiler: Yel Veli, Mestan ve Tellal (Ö7), Kasaba ileri gelenleri(Ö6).

Birinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler

Derviş Bey [Mustafa Bey]: Derviş Bey'in eserin bu cildindeki düşmanı olan Mahir Bey'in Akçasaz'da toprak sahibi olmaya çalışması ve bu amaçla; Derviş Bey'in oğlu olan Muzaffer Bey'i de etkisi altına alması, Derviş Bey'i fikrinden caydırmayacaktır. Derviş Bey, bu ciltte, ilk ciltte olduğundan daha da radikal bir gelenek temsilcisidir ve maddi kazançlar artık onu hiç ilgilendirmemektedir:

> *"Onun Akçasaz'ı almasına göz yumamam. Zaten üç yüz liraya aldığı milyonlar eden çiftlik de milletindir. Bundan sonra da onun bu fakir millet soymasına göz yumamam. Yarısını bana mı verecek? İstemem ve onun gasbına ortak olamam. Sarıoğlu soyuna bu yakışmaz. Şimdiye kadar benim kursağımdan haram geçmedi. Milletin, şu fakir milletin toprağını çalmak için Mahir'le bir hırsızlık çetesi kuramam. Zaten hiçbir işte, en küçüğünden en büyüğüne kadar, hiçbir şeyde onunla birleşemem. Son sözüm budur. Kusura kalma oğlum, ben bu haltları yiyemem."*[793]

Derviş Bey'in ilk ciltte işlenen iç mücadelesi, ikinci ciltte de devam etmektedir. Onun, yaşadığı evrenin değişimleriyle, gelenekleriyle, geçmişiyle ve yaşanılan anıyla ilgili büyük soruları ve sorunları vardır. Etrafında olup biten şeylerin içinde, erk sahibi bir insan olmasına rağmen işlevsiz ve yetersiz olduğunu hissetmektedir:

> *"Herkes doğruydu bu bok dünyada ama, ya insanın soyluluğu nerede kalıyordu? Arap atların, tazıların, köpeklerin soyu, domatesin, patlıcanın cinsi soruluyordu da şu dünyada, insanın soyu neden sorulmuyordu? İnsan bütün bunlardan daha aşağılık bir yaratık mıydı? Evet, insan bütün bunlardan daha aşağılık bir yaratıktı. Mahir gibi, Muzaffer gibi, mantarcana çıkmış yeni çıkma adamlar gibi insanların bulunduğu bu soydan daha aşağılık bir yaratık mı olurdu şu Allah'ın yarattıkları arasında!"*[794]

Kendisine dost gibi davranan Mahir Bey'in kurduğu tuzaklara düşen Derviş Bey, ilk ciltte olduğu gibi bir iç hesaplaşma sürecinin içindedir. Mahir Bey'in, Nurhan olayından

---

[793] Kemal, Y. Yusufçuk Yusuf. A.g.e., 53-54.
[794] Kemal, Y. Yusufçuk Yusuf. A.g.e., 61.

sonra bir de adam tutup Derviş Bey'e "boynuzlu" dedirtmesi, Bey'i çileden çıkarır. Deli Hacı'nın peşinde at sürdüğü süre boyunca, Nurhan olayından çok yaşadığı iç mücadeleye odaklanır. Bu iç mücadelede, onu hayata bağlayan şeyler, ailesinin kan davası, bağlı olduğu gelenek ve Mustafa Bey'dir. Derviş Bey ve Mustafa Bey'in varlıklarının, ancak karşıtları ile mümkün olduğunu ifade etmesi açısından; yani kahramanı bütünleyen ögenin gölge olduğunu ifade eden Kahramanın Yolculuğu Kuramı bağlamında bu sahne, ziyadesiyle önemlidir ve kahramanın, kendi ailesiyle ilişkisini kesip, karşı özneye yaklaşması bakımından, Otto Rank'ın Kuramı'nı[795] da hatırlatmaktadır:

> *"Bey, Ağa cinsinden bir adam kalmıştı halka söğmeyen, onları horlamayan, onlara insan değeri veren, o da Sarıoğlu Derviş. Eskiden hiçbir zaman halkın tarafını böylesine tutmamış, halkı böylesine candan korumamıştı. Eee, ne oluyordu öyleyse? Bir hata mı yapmıştı? Eskiden olsa, bu Deli Hacı gibi birisine, deli pezevenk diye çağırsaydı, o adam sevincinden yere göğe sığamaz, gelir ayaklarına kapanıp öp ha öp ederdi. Neydi bu değişen? Yok olan, giden? Bu dünyadan eksilenleri teker teker biliyor, görüyordu. Ama niçin, ama nasıl bir türlü işte bunu bulamıyordu. Kafasındaki soru da buydu. Acaba zaman Akyollu oğlu Mustafa Ağa'yı da mı değiştirmişti? Kendisini öldürmekten vazgeçmiş de, onun haberi mi yoktu? Böyle bir ihtimal bile onu çıldırtıyor, bütün hayatını bomboş kılıyordu. Düşünüyor, taşınıyor, hayatına bir anlam yakıştıramıyordu."*[796]

Derviş Bey'in, Mustafa Bey ile bağının gücünü gösteren bir başka sahne de Muzaffer'in babasına, onu kızdırmak için, Mustafa Bey'in artık kendisini düşman olarak bile görmediğini, onu adamdan saymadığını[797] söylediğini anlattığı sahnedir. Derviş Bey, başındaki bütün belalara karşı durabilmiştir. Karşısına geçen herkesle mücadeleye hazırdır; ancak Mustafa Bey'in söylediğini sandığı bu sözler, onu yıkar.

Yine başka bir sahnede, zor durumda kalan Derviş Bey, can havliyle Mustafa Bey'i görmeye gidecektir. Konağa giderken, büyük bir kaygı duyar. Mustafa Bey'i orada bulamama veya Mustafa Bey'in ölüm haberini alma ihtimali, onu perişan etmiştir. Aklından geçenlerin etkisiyle kendini kaybetmiş gibidir:

> *"'Ölmüşse eğer, kurtlanmış, şişmişse, onun cenazesini ben kaldırırım, en güzel törenlerle, yiğit, onurlu düşmanımın...' diye düşündü Derviş Bey. 'O ölmekle benim de varım öldü demektir. Ne tuhaf, ne deli bir dünya. Olacak gibi değil. Mustafa, Mustafa, Akyollu Mustafa Bey, ağzında balı olanın götünde dikeni olur... Sen böyle*

[795] Rank, O. (2016). Kahramanın Doğuş Miti. İstanbul: Pinhan Psikoloji, 75.
[796] Kemal, Y. Yusufçuk Yusuf. A.g.e., 211.
[797] Kemal, Y. Yusufçuk Yusuf. A.g.e., 447-448.

ölümü hakettin, kimbilir ben nasıl, nerede, ne zaman öleceğim. Benim ölümüm de seninkinden farklı olmayacak.'"[798]

Derviş Bey, değişen düzenin içerisinde kendisine bir yer arayarak geçirdiği günlerin sonunda, bambaşka bir bilinç düzeyine erişecektir. Kurtuluş Savaşı günlerinde dağlarda dolaştığı zamanları anımsamakta; yeniden böyle bir düzenin içinde olmayı arzulamakta, hatta Oğuz Devleti'ni yeniden canlandırmanın hayallerini kurmaktadır:

"Dağa çıkmak... Dağa çıkınca ezilmiş, topraksız fakir fıkarayı başına toplamak, şu kanı ciğeri on para etmez, halkın kanını emen asalak çiftlik sahibi ağaları taker taker yakalayıp icaplarına bakmak, topraklarını fakir fıkaraya pay etmek... Sonra da Uç Oğuz hükümetini kurup, eşitliği sağlamak..."[799]

Derviş Bey ve Mustafa Bey, kendilerini bir nostalji duygusu içinde hapsetmişlerdir. İkilemenin bu cildinde Mustafa Bey her ne kadar geri planda kalmışsa da, Derviş Bey'in kişiliğinde, her ikisinin de geçmişe duydukları özlem işlenmektedir. Derviş Bey, bu yeni dünyayla başa çıkma konusunda Mustafa Bey'den daha yetkin bir karakter olmasına rağmen, geçmişe duyduğu özlemi bir an bile aklından çıkaramamakta, yaptığı haksızlıkların bilincine varmamakta, yüzlerce yıllık bozuk düzenin haklılığına yürekten inanmaktadır:

"Ah eski devirler, bin dokuz yüz otuz üçten önceki yıllar... Dağda kaç tane eşkıyası vardı. Belki on tane. Onlara pari kurşun silah taşıya taşıya bir hal olmuştu. Çiftliğin bir kısmını bu eşkıyaların yüzünden almıştı. Korkutmuştu köylüyü ellerinden tıkır tıkır almıştı topraklarını. Şu köylü millet de öyle korkak oluyordu ki bazı bazı. Bazı da canavar kesiliyorlardı. Bu insanoğlu anlaşılmıyor ki..."[800]

Derviş Bey, kendisi için canlarını vermeye hazır olan adamlarıyla çevresi örülmüş halde, bir güvenli adada yaşamını sürdürmektedir. Akyollu ve Sarıoğlu aileleri, yüzlerce yıldır bu şekilde yaşamışlardır. Ancak şimdi, bu beyler arasında bir bey, Derviş Bey, kendi varlıklarının yanında varlıklarını silerek ve kendilerini beylerine adayarak yaşayan bu insanların farkına varmaya başlamıştır. Bey, çocukluğundan beri baktığı ve sonunda nişancılarından biri olarak görevlendirdiği Yusuf'u düşünürken, bu yeni bilinç haliyle, yeni bir evreni, hiç tanımadığı bir evreni keşfetmektedir. Bu insanların, başka hayatları olabileceği gerçeği, Derviş Bey için yepyeni bir bilgidir:

"Şu çocuğun yakışıklılığına bak! Ne güzel! Bir bahar ağacı gibi mutlu ve sevinçli. Mutlu ve taze... Mutlu ve yaşamakla dolu. Yakında bir adam öldürecek. Bu oyuna girmek için can atıyor. Belki de bu oyunda hayatını da yitirecek, ama oyununu oynamak için can atıyor. O, bu oyunu oynamak için yetiştirilmişti. Onun dünyası bu oyundan başkasına ulaşamaz, bu dünyayı aşamaz. (...) Demek ki herkes yaratılışının

[798] Kemal, Y. Yusufçuk Yusuf. A.g.e., 491.
[799] Kemal, Y. Yusufçuk Yusuf. A.g.e., 216.
[800] Kemal, Y. Yusufçuk Yusuf. A.g.e., 239.

kendisine bağışladığı oyunu oynuyor. Ben kendi yaratılış oyunumun, bana bağışlanan oyunun dışına çıkıp kendime özgü bir oyun oynayamadım. Yaratılışının ona verdiği oyunu beğenmeyip, ya iyi ya da kötü, kendi kişiliğinin gerektirdiği oyunu oynayabilenlere ne mutlu."[801]

Derviş Bey, ilk ciltte çatıştığı Mustafa Bey'le çatışmasına devam etmek istese de, Mustafa Bey'in hayattan elini eteğini çekmesi üzerine, bu çatışma yarım kalmıştır. Çatışmanın bitmesi, iki ağayı birbirlerinden uzaklaştırırken, ruhsal anlamda da yakınlaştırır. Daha önce de ifade edildiği gibi, Derviş Bey, Mustafa Bey'i varlığının bir parçası olarak görmeye başlar. Bey'in önce çatıştığı, sonra dost olduğu, sonra yine çatışmaya başladığı Mahir Bey ise, bütün onursuz oyunlarına rağmen, Derviş Bey'le başa çıkabilecek kadar güçlü bir düşman değildir. Bu karmaşık ilişkiler ağının merkez kişisi olan Derviş Bey, asıl çatışmayı Yusuf'la yaşayacaktır. Babasının ölümünden sonra sahiplendiği Yusuf'u, Deli Hacı'yı öldürmek üzere görevlendirmesinden bir süre sonra, Yusuf görevini yerine getirir. Ancak Derviş Bey, emrinde çok sayıda adam olmasına ve böyle emirleri daha önce de pek çok defa vermesine rağmen, Yusuf ile ilgili olarak ikircikli bir ruh haline bürünmüştür. Cinayetten sonra ortadan kaybolan Yusuf'u ararken, büyük bir vicdan azabıyla boğuşmaya başlar:

"Derviş Bey şaşırıyordu. İnsanoğlu bir tuhaf yaratıktır, diyordu. Şimdiye kadar başına böyle çok iş gelmiş, belki on beş kere ölümle kucaklaşmış ama bu kadar üzülmemişti. Peki, bu üzüldüğü neydi? Kardeşi, babası, sevdiği Mahmud'u, iki çocuğu ölmüş ona bunun yarısı kadar koymamıştı. Yusuf'u bu kadar çok mu seviyordu?"[802]

Derviş Bey, çiftliği jandarma tarafından sarılıp, bir çatışmanın ortasında kalınca, Yusuf'un öldürüldüğünü düşünerek büyük bir çaresizlik hissine ve öfkeye kapılacaktır. Bu duyguların yanı sıra, Derviş Bey, artık kendisini Yusuf'un babası olarak görmeye de başlamıştır. Yusuf'un içinde bulunduğu -kendisi yüzünden içinde bulunduğu- durumda, sadece Yusuf'un trajedisini değil, insan soyunun bütün bozulmuşluğunu da görmektedir:

"'Yusufum, Yusufum, yavrum, yediler seni' diyordu. 'Yusufum, çocuğum... Kanına on beş adam değiştireceğim. Birisi de komutan olacak, yüzbaşı. Birisi de ben, baban Derviş. Öldüreceğim hepsini. Hele bir ölüm haberin gelsin, yakacağım çiftliği, varıp baştan ayağa yakacağım şu kasabayı. Yakacağım, yakacağım bütün o nursuzları, o rezilleri, bozulmuş, çürümüş, insan soyunu öldüreceğim. Çürümüş, çürümüş, çürümüş, oğlum... Yusufum'"[803]

Yusuf'un yakalanması ve konuşması durumunda, kendisinin azmettirici sıfatıyla çok ciddi bir sıkıntı yaşayacağı gerçeği, hatta asılma ihtimalinin olması, Derviş Bey'i hiç

[801] Kemal, Y. Yusufçuk Yusuf. A.g.e., 232.
[802] Kemal, Y. Yusufçuk Yusuf. A.g.e., 407.
[803] Kemal, Y. Yusufçuk Yusuf. A.g.e., 423-424.

ilgilendirmemekte; Yusuf'la kurduğu baba-oğul bağının etkisiyle sadece Yusuf'u düşünmektedir:

> *"Yusuf'u öldüremezdi. Bu elinden gelmezdi. Bu onun insanlığına sığmazdı. Yusuf'u öldürmek zorunda kalırsa kendi de onunla birlikte ölecekti, onun insanlığı bunu gerektirirdi. Yusuf'u bulur bulmaz, onu alacak, ellerinde pırıl pırıl Alaman filintaları, altlarında Arap atlar, bu çürümüş, bu insanlıktan çıkmış insanlarla döğüşe döğüşe karşı dağları aşıp Suriye'ye gideceklerdi. Suriye'de çok arkadaşları vardı. Eskiden tanıdığı Bedevi şeyhleri... Dost olup yardım ettikleri. Kıyamet kopsa onu kimseye teslim etmezlerdi. Suriye, Suriye'deki hayatları üstüne hayaller kuruyordu. Yusuf'u okutacak, Paris'lere gönderecek, evlendirecek, oğul edecek, her şeyini de ona bırakacaktı. Yusuf'u bulacak kimseye de büyük bir para verecekti."*[804]

Derviş Bey, bu samimi düşüncelere ve duygulara rağmen, Yusuf'u öldürmek zorunda kalacaktır. Çünkü temsilcisi bulunduğu sistem, onun bağımsız bir kişi olarak varlığından daha güçlüdür.

Mahir Bey: Fakir bir adamın oğlu olmaktan gurur duymakta olan bir erk kişisidir. Eserin ikinci cildinin yeni karşı-öznesidir. Mahir Bey'in, kendine özgü bir dünya görüşü vardır. O, yokluktan gelmiş ve çok iyi bir eğitim alarak geri döndüğü kasabasında, büyük bir yere kadar yükselmiştir.

> *"En önemli insan yoklukla, imkansızlıkla savaşarak kendini yaratan insandır. Mezartaşıyla, soyla öğünerek kendilerini adam sayanların Allah bin belasını versin. Derebey döküntüleri kendilerini insandan sayıyorlar. Cahil köpekler, dünyayı babalarının yarattığını sanıyorlar. Boş tenekeler. Bir azamet, bir gurur yanlarına yaklaşılmıyor."*[805]

Ve

> *"Kendi kendini yaratan insanlara bir gün olsun rahat yüzü yoktur. Onlar ölünceye kadar zorlukları yenmek, engelleri aşmak zorundadırlar. Başka çareleri yoktur. Ya olduğun yerde kalacaksın, ilerlemek istedin mi de ölünceye kadar uğraşacaksın. Bulunduğun yerden daha yüksek bir yere atlamak istedin mi, canından, gururundan vereceksin. Hiçbir şey karşılıksız elde edilmiyor. Bu dünyada yer değiştirmek kadar pahalı bir şey yok. Fıkara doğar, fıkara ölürsün. Bunun için hiçbir fedakarlığın gereği yok sana. Zengin de öyle... Hem de kanın pahasına, canın, insanlığın, onurun pahasına ödetiyorlar."*[806]

---

[804] Kemal, Y. Yusufçuk Yusuf. A.g.e., 480.
[805] Kemal, Y. Yusufçuk Yusuf. A.g.e., 45.
[806] Kemal, Y. Yusufçuk Yusuf. A.g.e., 45.

Mahir Bey, Derviş Bey'le olan mücadelesinde başarılı olamayınca, Oğuz töresini ve bu töreyle barışmayı mecburen kabul eder. Aslında iç dünyasında, bu töre onun için hiçbir anlam ifade etmemektedir. Ancak etrafındaki kişileri, bu kararın zorunlu bir karar değil de, üzerinde düşünülmüş ve hür iradeyle verilmiş bir karar olduğunu ispatlamak için uzun bir konuşma yapar. Bu konuşmada, Mahir Bey'in bozuk zihni yapısını ele veren ayrıntılar bulunmaktadır:

> *"Biz neden Avrupa'dan bu kadar geride kaldık? Şu sebeptendir ki geleneklerimizi, Oğuz atamızın asil soyunu yitirdik. Şu İngiltere'ye bakın efendim, ne sebepten dünyayı zaptetti, batmayan güneş imparatorluğunu kurabildi? Şu Hitler'e bakın, Allah rahmet eylesin, öldü gitti ama, bir avuç askeriyle koskoca dünyayı nasıl işgal eyledi. Tam Timurlenk, Cengiz atamız gibi. Ne sebepten altı milyon Yahudi'yi öldürdü? Hem de işkenceyle? Keyfinden mi? Yoook... Asil Alaman kanını kurtarmak için. İngiltere'ye gelince geleneğinin iğne ucu kadar yerinden vazgeçmedi de ol sebepten koca batmayan güneş imparatorluğu ayakta."*[807]

Mahir Bey, Derviş Bey'le barışıp onunla dost olduktan sonra da içinde bulunduğu ikircikli ruh halinden kurtulamamıştır. Derviş Bey'le olan barışının altında yatan asıl neden, kendisinin makyavelist arzularıdır. Ancak geldikleri noktada, Derviş Bey onu candan bir dost olarak kabul etmiştir. Mahir Bey, belki de kendi içinden gelen bu kandırmış olma hissi nedeniyle huzura kavuşamamaktadır:

> *"Mahir'in içinde bir kurt vardı. O kurt onu yiyip bitiriyor, içi geçmiş bir ağaca döndürüyordu onu. Derviş Bey'le içli dışlı oldukça ona kini öfkesi artıyordu. Derviş ona ne kadar dost olursa o ona o kadar düşman. Derviş Bey onu ne kadar severse, o ondan o kadar, o kadar korkuyordu. Bu duygularını da hiç mi hiç belli etmiyordu. Derviş bir dostluk mu gösteriyor ona, yüz dostluk gösterisinde bulunuyordu Mahir. Derviş bir sevgi mi, şefkat mi, cömertlik mi, Mahir bir sevgi, şefkat, cömertlik, temizlik pınarı oluyordu. Ama ötede, uzaklarda, ta derinde içindeki kurt işledikçe işliyor, yarasını azdırıyordu."*[808]

Derviş Bey'in barışma isteğini, onun istediği şekilde gerçekleştirmiş olmak, Mahir Bey'in içinde bir kurt olarak kalmıştır. Mahir Bey, Derviş Bey'in dostu gibi görünmekle beraber, onu yıkacak işler de yapmaktadır. Barışma günü, törenin yerine getirildiği gün, Mahir Bey'in aklından hiç çıkmaz. Bey, bütün dünyanın gözünün üzerinde olduğunu sanan, bir miktar narsistik kişilik bozukluğu özellikleri gösteren bir karakterdir:

> *"Mahir Bey'in en iğrendiği en korktuğu şey küçük görülmek, horlanmaktı. Bunun önüne geçmek için elinden geleni de, gelmeyeni de yapmıştı. Şimdiye kadarki bütün*

---

[807] Kemal, Y. Yusufçuk Yusuf. A.g.e., 131.

[808] Kemal, Y. Yusufçuk Yusuf. A.g.e., 186.

çabası da hemen insanlarca küçük görülmemek olmuştu. İşte korktuğu başına gelmişti. Hem de nasıl gelmişti! Artık bir ömür boyu yalnız kasabada değil, bütün Türkiye'de onu küçük görecekler, onunla alay edeceklerdi. Daha şimdiden dillere destan olmuştu."[809]

Derviş Bey'in gün geçtikçe halka ve halkın sorunlarına odaklanmasına, yüzlerce yıllık geleneğe yabancılaşmasına karşın Mahir Bey; kendisini gün geçtikçe daha önemli bir kişi, hatta bir kast temsilcisi olarak görmeye başlamaktadır. Bunu, Deli Hacı'yı öldürmesi için Ahmet'le konuşurken de, halkı kendi çıkarları için kadırırken de ortaya koyar:

"Ya Deli Hacı'nın hayatı, ya benim hayatım. İki hayattan birisi. Ben memlekete çok gerekli bir adamım. Oysa o parazit, sürüngen bir ittir. Benim hayatımı kurtaracaksın oğlum Ahmet."[810]

Ve

"Allah'a inanmazdı Kabakçıoğlu. Hiç mi hiç inanmazdı. Yalnız seçimlerde dindar gözükür, camiye gider namaz kılardı."[811]

Mahir Bey, toplumun itici gücü olan üst anlatılara son derece hâkim olan bir karakterdir. Kendi amaçları uğruna bu üst anlatıları kullanmaktan da çekinmemektedir. Oğuz töresine bağlı olduğu yalanıyla Derviş Bey'i nasıl kandırmışsa; Deli Hacı'ın ölümünden sonra jandarma komutanıyla konuşurken de üst anlatıları ve halkın zaaflarını kullanarak onu kandırmaktan da çekinmez:

"Siz idealist, vatansever, derebey düşmanı bir memleket çocuğusunuz. Sizler ulu önder Atatürk'ün doğru, dosdoğru evlatlarısınız. Sizin adil kalbinizi, asil huyunuzu, ne kadar ödev sever olduğunuzu biliyorum. Sizin için bir vatandaşın ölmesi, otuz milyon vatandaşın ölmesi demektir. Sizin için Deli Hacı'nın cumhurbaşkanından bir farkı yok, biliyorum. Size elimden gelen yardımı yapacağım, bu cinayet aydınlansın diye. Bu genç adam Derviş Bey'de mi, değil mi, arayıp bulacağım. Bu cinayeti Derviş değil kardeşim işletmişse bile gelip size haber vereceğim."[812]

Oysa taraftarı gibi göründüğü pek çok ideal, ondan ve onun yaşam biçiminden tamamen uzaktır.

İkinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler

Yusuf: İlk ciltte Akyollu Murtaza'yı öldüren Mahmud'un ve karısı Meyro'nun çocuğudur. Derviş Bey, Mahmud'un çocuklarına sahip çıkmıştır. Özellikle onun

[809] Kemal, Y. Yusufçuk Yusuf. A.g.e., 203.
[810] Kemal, Y. Yusufçuk Yusuf. A.g.e., 273.
[811] Kemal, Y. Yusufçuk Yusuf. A.g.e., 289.
[812] Kemal, Y. Yusufçuk Yusuf. A.g.e., 377.

ölümünden sonra çocuklarla daha da çok ilgilenmeye başlamış, Yusuf'u kendi çocukları gibi koleje göndermeye bile karar vermiştir. Ancak Yusuf, ilkokul ikinci sınıftan sonra okumaz. Zamanla, iyi bir atıcı olur ve Derviş Bey onu adamlarından birisi yapar. Derviş Bey'in Yusuf'a verdiği görevler, Yusuf'u ilk başta heyecanlandırsa da Yusuf daha sonra bir iç hesaplaşmanın pençesine düşecektir. Yusuf, uzun süre bu iç hesaplaşmanın içinde hapsolacaktır. Artık bilinci, ondan bağımsız hareket etmekte, olaylar ve insanlar zihninde sürekli şekil değiştirmektedir. Öldürme eylemi, onun için akıl almaz bir eyleme dönüşmektedir:

> *"Şu yezidi öldürmeli. İşte bunu öldürmeli. Bunu öldürmeyince hiçbir vakit dünya arınmaz, durulmaz. Tüm suç bunda.*
>
> *Belirsiz, kapalı, buğulu, o bilinir bilinmez, çok gerilerde, derinlerden bir düşünce kafasından geçiyordu. İnsan nasıl öldürülür? Babasını nasıl öldürmüşlerdi? Döverek... Hapishane odası kan seli içinde... Herkes kana bulanmış... Devrilivermiş, ölüvermiş. Gözleri apaçık donmuş kalmış. Kıpırtısız.*
>
> *Yüreği cızz etti. Ya kendini de öldürürlerse, babası gibi ederlerse? Her bir yanıyla babasına benzeyen çocuk olur mu? Korkak, bazı da yiğit... Ödü kopan... Ölümden de kötüsü... Yok yok yok! Son işte. Hiç konuşmayacak, ağzını açamayacak... Birden Gülizar geldi aklına. Onu da görmek yok. Ölenler kurumuş ağaç gibi çürüyecekler. Ya Allah? Allah olmasa..."*[813]

Eserin adını aldığı Anadolu söylencesi "Yusufçuk Yusuf" ile genç Yusuf arasında bir bağ vardır. Söylencenin, iki ayrı varyantı bulunmaktadır. Birinde, üvey annelerinden korkan iki küçük çocuk, çamaşır yıkarken yitirdikleri eşyaları arayarak dağ tepe geze geze sonunda kuşa dönüşmüşler, yüzyıllar boyunca dağların tepelerinde uçarak çullarını aramışlardır. Yusufçuk kuşları böylece dünyaya yayılmıştır. Diğer varyantta ise birbirini çok seven iki sevgili bir şekilde ayrı düşer ve bunlardan erkek olanının adı Yusuf'tur. Onun sevgilisi olan kız da Yusuf'un adını çağırarak gezmeye başlar ve sonunda bir kuşa dönüşür.

Yusufçuk Yusuf söylencesi, Yusuf'un da zihnine kazınmış bir hayaldir. Yusuf da bir gün kuş olarak, içinde bulunduğu sıkıntılardan uzaklaşabilmeyi ummaktadır:

> *"'Kuş olsam, kuş olsam.' dedi kendi kendine. 'Koca Allah'ım kuş etsen beni. Hazır adım da Yusufçuk Yusuf. Kuş etsen de beni Yusufçukların arasına salsan. Kanat vurup şu Çukur'un üstünü dolaşsam.'"*[814]

Yusuf, günlerce, hatta metinde net bir zaman dilimi kullanılmamasına rağmen, farklı kişilerin metinden söyledikleri göz önünde tutulursa, bir ay Deli Hacı'yı takip eder. Onun evini gözler, karısıyla günlük yaşamlarını izler. Bu süre içerisinde, birkaç defa Hacı'yı

[813] Kemal, Y. Yusufçuk Yusuf. A.g.e., 319.
[814] Kemal, Y. Yusufçuk Yusuf. A.g.e., 294.

öldürme imkânını yakalasa da Hacı'yı bir türlü öldüremez. Yusuf, adam öldürme görevini kabul ettiğinde, kendini babasına beğendirmeye çalışan bir çocuk zihnine sahiptir. Ancak öldürme eyleminin gerçekliğini tanıdıkça, babasıyla bir mücadeleye girer. Yusuf ve Derviş Bey arasında, bir öedipal kompleks gelişmektedir. Yusuf, bir ara Derviş Bey gibi ağaların, asıl öldürülmesi gereken kişiler olduğunu düşünse de Derviş Bey'in bir iktidar figürü olarak sahip olduğu güç, Yusuf'u bu cinayete mecbur bırakacaktır. Yusuf, bundan sonra kaçmaya başlar. Derviş Bey onu bulup yardım etmek istediğinde ise, işlediği cinayeti inkâr edecektir. Yusuf, yeniden kaçmaya başladığındaysa, gerçeklikle olan bağını kaybetmeye başlar ve korku onu bütünüyle kuşatır:

> *"Binlerce sarıca arı. Uçuşmaya başlamış. Yusuf kamışın köküne köküne büzülüyor, bir topacık kalıyor. Loşlukta şöyle bir gözlerini açıyor. Gözlerini kör eden uzakta bir ışık seli kaynıyor. Hemen gözlerini kapatıyor. Elleriyle kamışın köküne sarılmış, büzül büzül ediyor. Bacaklarını karnına çekmiş, belini iki kat yapmış, bir topacık olmuş... Bütün bedenini, tırnağının ucuna kadar bir korku sarmış. Her şeyden korkuyor, esen yelden, uçan kuştan, vızıldayan arıdan, saçından, gözünden, kulağından, burnundan, gölgelerden korkuyor. Ne yüreği atıyor öyle fazla, ne içi kabarıp geliyor. Durgun bir su gibi. Ağır. Korkusu ağır. Ağır bir kurşun suyu gibi içine çökmüş. Onu kamışın kökünün ıslaklığına, kuytusuna, karanlığına çivilemiş."*[815]

Yusuf, belki de içgüdüsel olarak başına gelecekleri hisseden bir karakterdir. Derviş Bey'e olan borcunu önce bir can alarak, sonra da bir can vererek ödeyeceğini bir şekilde anlamış olmalıdır.

Deli Hacı: Mahir Bey'in para vererek tuttuğu ve Derviş Bey'e karşı kışkırttığı bu karakter, Derviş Bey'in metinde yaşadığı en büyük çatışmalardan birine neden olmaktadır. Derviş Bey'in kızıyla ilgili söyledikleri nedeniyle, Bey kendisine düşman olmuştur. Mahir Bey'den aldığı para ile, kendisine başka bir yerde yeni bir hayat kurması mümkünken, o bundan kaçınmaktadır. Hatta arkadaşlarıyla konuştuğu bir sahnede, Derviş Bey'in kendisini çekemediğini ve kasabadan gönderdiğini söyleyecek, Derviş Bey ölünce de kasabaya geri geleceğini ifade edecektir. Aslında para karşılığında bir anlaşma yapmıştır; ama kasabayı terk etme zamanı gelince kasabadan ayrılmaktan vazgeçmiştir. Kendisinin peşine takılan Yusuf da onu nihayetinde öldürecektir. Ancak Hacı'nın inadı, Derviş Bey-Yusuf ve Derviş Bey-Mahir Bey çatışmalarını daha da şiddetlendiren bir etken olarak okunmalıdır.

Muzaffer ve Memet Ali: Muzaffer, Derviş Bey'in, Memet Ali ise Mustafa Bey'in oğludur. Bu iki yeni ağa, babalarından sonra kan davasını sürdürmeyeceklerdir. Sadece kan davasına değil, babalarının temsil ettiği bütün eski geleneklere yabancılaşmışlardır. Aileler arasında yüzlerce yıldır süren kavgaya rağmen ortak olurlar ve birlikte fabrika açarlar.

---

[815] Kemal, Y. Yusufçuk Yusuf. A.g.e., 442.

Sermayenin el değiştirdiği bu dönemde, onlar da yeni düzene ayak uydurmaya çalışmaktadırlar.

Uzak Kişiler

Yel Veli, Mestan ve Tellal: Veli, koşmayı hayatının sebebi haline getirmiş bir tiptir. Bacısına göre, onun koşmasının nedeni, korkusudur. Sürekli olarak ardından gelenler olduğunu düşünmektedir, sürekli olarak koşmaktadır. Yazar, pek çok eserinde işlediği bu ölüm korkusu ile ilgili düşüncelerini Mestan'ın üzerinden Yel Veli'ye aktarmaktadır:

> *"Ölümün çaresi yok, bir yerde mekân tutup toprağa oturmalı. Ölümün çaresi yoksa, kimseyi öldürmemeli. Ölümün çaresi yoksa, delirmemeli, düşünmemeli, kötülük etmemeli, gönül yıkmamalı, karıncayı incitmemeli. Ölümün çaresi yok, insan çaresini aramalı. Ölümün çaresi yoksa, üstüne yürümeli. Ölümün çaresi yoksa, ölümün çaresi bulunmalı, aranmalı. Ölümün çaresi yoksa, elini kolunu bağlayıp öyle mi durmalı? Ölümün çaresi yoksa, olmalı. Ölümün çaresi korkuysa, korkunun üstüne üstüne, gözbebeğine yürümeli. Ölümün çaresi yoksa, ölüm de yoktur, bunu böylece bilmeli. Yel Veli bunu böylece bilmeli."*[816]

Ve:

> *"Bu dünyada herkes ölmüş, diye düşündü. Mestan. Herkes ölmüş. Son soluğuna kadar ölmemek için de herkes direnmiş. Cümle yaratığın dilini bilen Sultan Süleyman da ölmüş. Hak yoluna, aşk yoluna, kardeşlik yoluna gidenlerin kılıcı Ali de ölmüş, yeşil donlu adı güzel Muhammed de ölmüş. Evliyalar enbiyalar da ölmüş. Karatopaklı Hoca Efendimiz de ölmüş. Çok insan ölmüş, çoook... Adı bilinmedik, sayısına varılmadık, bin yıl, on bin yıl oturup saysak da, o kadar çok insan ölmüş. Bu kadar ölü içinde bir tek başına sen yaşasan ki ne olur. Bir başına. Ne kaçarsın babayiğidim?"*[817]

Mestan ise, ilerlemiş yaşına rağmen bir mücadele adamıdır. Yel Veli ile el ele verip yeni bir hayat, yerleşik bir düzen kurmaya çalışmıştır. Yel Veli'nin ölüm korkusunu bile bir şekilde yok etmeyi başarmış ve sonunda kendisine Akçasaz'da bir toprak bulmuş, burada bir ev yapmaya başlamıştır. Ancak bölge ağalarından biri olan Cafer Bey, bu küçücük toprak parçasını, Mestan'a bırakmayacaktır. Mestan'ın başkaldırısı, Cafer Bey'i dinleyip evleri yakmaya gelen Süleyman Arslansoypençe ile karşı karşıya kaldığı sahnede, en üst noktaya ulaşır. Mestan, Süleyman Ağa'yı öldürdükten sonra, epik bir kahraman özelliği göstererek, Dağın Öte Yüzü'nün Taşbaş'ının sulara yürüyüp kendini öldürmesine benzer bir sahneyle, hayatına son verir:

---

[816] Kemal, Y. Yusufçuk Yusuf. A.g.e., 138.
[817] Kemal, Y. Yusufçuk Yusuf. A.g.e., 139.

"Tüfeği elinden yere usulca kaydı, kolları sarkmış yürüdü. Az gidince kendi yöresinde döne döne ilerlemeye başladı. Hem dönüyor, döne döne ilerliyor, hem de bir ağıt, çok eski, dünyanın ilk kurulduğu günden bir türkü gibi, 'hele narlara, narlara, çiçeğe durmuş narlara, hele narlara narlara...' diyor, dönüyordu. Döne döne, nergisliği aştı, çiçek açmış yarpuzluğa düştü, yoncalıktan geçti, tepeye vardı, tepenin üstüne çıktı, tepenin altındaki yar yüksekti, altındaki bataklık suyu burgaçlanıyordu. Mestan, 'hele narlara, narlara, çiçeğe durmuş narlara... Çiçeğe durmuş narlara...' diyor, semah döner gibi, bir yabanıl semaha durmuş gibi dönüyordu. Döne döne vardı, bir uyurgezer gibi yarın ucunda da bir süre döndü. Sonra da usulca yardan aşağıya suyun içine kaydı. Bataklık hemencecik onu yuttu. Az sonra onun düştüğü yerde su kabarcıklandı."[818]

Tellal ise, eski geleneklere bağlı, Derviş Bey ve Mustafa Bey'in tarafında bulunan; her gün bir yenisi türeyen, modern zamanlara ait yeni ağalara karşı da öfke dolu olan bir karakterdir. Derviş ve Mustafa Bey'ler aleyhine yapılan çalışmalara kızması ve bu yeni ağalardan biri olan Hacı Kurtboğa ile yaşadığı çatışma nedeniyle; üzerine bir cinayetin suçu atılmış, o da bu suçu kabullenip hapse düşmüştür. Tellal, sonunda bu suçlamadan kurtulacaktır; ama öfkesi dinmeyecek ve Hacı Kurtboğa'nın ölümü, onun elinden olacaktır. Tellal, ilk ciltte suçlandığı andan itibaren içine kapanır. Uzun süre insanlarla iletişim kurmaz, bir süre sadece arılarla ilgilenir. Tellal'ın iç konuşmaları ve duygu dünyası da dışarıya kendisini tamamen kapatmış gibidir. Onun düşünceleri ve eylemleri, bilinç akışı yöntemiyle ifade edilmekte; karakter de bilinç akışı yönteminin anlatım özelliklerinde görüldüğü gibi oradan oraya atlayan ve bir ana tutunamayan bir kişilik özelliği göstermektedir:

"Tellalı sabah erkenden traş ettiler, saçlarını taradılar, giydirdiler kuşattılar beklemeğe başladılar. Zayıflamış, rengi solmuş, gözleri kocaman olmuş tellal iki dirhem bir çekirdek, coşkuyla mahkeme saatini bekliyor, yerinde duramıyor, konuşmadan, ayakta, dalgın, oradan oraya duymadan görmeden yalpalayarak gidip geliyor, uyurgezerler gibi gülümsüyor, gidip berberin aynasına, kendine bakar gibi ediyor, ikide bir pantalonunu çekiştiriyor, dudakları kıpırdıyor, ana kapının karşısına varıp duruyor, bir süre dışarıya bakıyor, duruyor, bir süre dışarıya bakıyor, dönüyor, gelip koğuşa yatağının yanında duruyor, mendil cebine sokulmuş sarı mendili çıkarıp geri koyuyor, bıyıklarını sıvazlıyor, alnına dökülmüş bir tutam saçın perçemini yukarı atıyor, saçı gerisin geri, bir tutam geri alnına düşüyor, parlak ayakkabılarında suretini görmek istiyor, göremiyor, zincirlerini, zincirlerindeki sıram sıram, pörtlek gözlü arılara benzeyen suretini anımsıyor, her şey, kasaba, Koca Reis, Derviş Bey, Mahir Bey, Mahir Bey'in oyunları, Hacı Kurtboğa, öldürülmüş, kıllı

[818] Kemal, Y. Yusufçuk Yusuf. A.g.e., 155.

Süleyman, yani Süleyman Kahramanbayraktaroğluaslansoypençe gözlerinin önünden öyle taş gibi geçiyorlar Tellal bu gözlerinin önünden geçenler üstüne düşünmüyor, herhangi iyi ya da kötü bir duyguya varmıyor. Öyle işte, kasaba, insanlar."[819]

Tellal, ikircikli bir karakterdir. Onun uzun süren suskunlukları ve eylemsizlikleri vardır. Ancak bu karakter aynı zamanda, birdenbire eyleme geçen, hatta eyleme geçerken de yaptığı şeyin iyiliğini veya kötülüğünü düşünmeyen bir kişidir. Bu özellikleri ile Tellal, içe kapanık psikolojik kişiliğin bir yansıması olarak okunabilmektedir.

Kasaba İleri Gelenleri ve Jandarma Güçleri: Aslansoypençe, Kurtboğa ve bunlar gibi ileri gelenler, değişen dönemi kendi çıkarlarına uygun bir şekilde değerlendirmenin peşine düşmüş makyavelist kişilerdir. Eserde, yoğun olarak sahneleri bulunmakla birlikte, ruh halleri ve hayatlarıyla ilgili ayrıntılar, çok dikkat çekici bir şekilde işlenmemiştir. Bu kişiler, daha çok yaptıkları kötülüklerle var olmaktadırlar. Kurtboğa'nın, Derviş ve Mustafa Beyler'e olan bağlılığından rahatsız olduğu Tellal'ın en yakın arkadaşını öldürtüp, suçu da onun üzerine atması gibi eylemleri dışında dikkate değer bir karakteristik özelliği yoktur. Aslansoypençe'nin de, köylülere toprakların dağıtılmasına karşı çıkması ve huğları yaktırması veya Derviş Bey ile Mustafa Bey'in erklerine son verebilmek amacıyla, kendisi gibi erk sahibi kişilerle konuşmalar ve planlar yapması haricinde karakteristik bir özelliği görülmemektedir.

Mekân

Panorama ve Peyzaj

Eserde, panorama ve peyzajın ayrı ayrı işlendiği sahneler olsa da genel anlamıyla bu iki unsur, bir arada kullanılmıştır. Her iki ciltte de hâkim renk sarıdır ve özellikle çatışmaların kuvvetlendiği sahnelerde sarı, sonsuz bir yağmur Akçasaz'ı baştan aşağı kaplamaktadır:

"Ay vurdu, Anavarza kayalıkları, ayışığı aydınlattıkça aydınlanıyor, parlıyor. Gölge uzamış, bir hoş, şişerek, altındaki atın yelesi şişiyor, yelken bulutları gibi, kuyruğu geceye değmiş, gecede, ayışığında süzülüyor, tel tel, bir hoş, ter kokusuyla birlikte. Yelesi şişiyor, at sündükçe. (...) Duvarda büyümüş at, yelesi şişmiş, bulut gibi, koşuyor. Yel Veli de dönüyor. Bir taş yöresinde... Ak, yazılı, iri bir mermer taşını siperlemiş, dönüyor. Duvarda, on misli büyümüş, şişmiş yelesi, dolanıyor."[820]

Çukurova, onun destanını söyleyen Kürt destancıların da sürekli anlattığı gibi, epik bir mekândır. Çukurova'nın kendine özgü bir zamanı, bir gerçeği ve bir varlığı bulunmaktadır.

---

[819] Kemal, Y. Yusufçuk Yusuf. A.g.e., 275.
[820] Kemal, Y. Yusufçuk Yusuf. A.g.e., 40.

Bu varlık, bin yıllar içinde gidip gelmekte, dün ve bugün burada ayrımını yitirmekte, gerçeklik kendine göre yeniden düzenlenmektedir:

> *"Hele Kozan'a, Kozan'a! Kozan'a, hele Kozan'a! Geceleri ötüşüyor Çukurova'nın. Gündüz tozundan, sineğinden, gece sıcağından durulmuyor. Bir ateş harmanı ortasındasın. Islak, boğucu, öldürücü... Gecesi sıcaktan, gündüzü erimekten... Taşları, toprağı, gündüzü, gecesi erimiş Çukurova'nın. Hele Kozan'a, Kozan'a... Kışları bir başka, zulüm gibi ötüşüyor Çukur'un. Ağaçları, çiçekleri, toprağı inim inim inliyor, sıcaktan. Sıcak, sıcak, sıcak! diye bağırıyor tekmil yaratık. Ot, su, börtü böcek, kurt kuş... Sıcak, sıcak, sıcak! Ulu sıcak, derya sıcak... Burası sıcak toprağı... Bu sıcağa insan olan dayanamaz. Karlı yayların dağ gibi yiğitleri hiç dayanamaz. Doğunun kartalları bir tek kurşun atamadan, ulu çınarlar gibi her gün yüzlerce devrildiler. Yiğitler titriyor sıtmadan, altlarındaki toprak titriyor. Karlar gibi eriyor Anavarza yazısında."*[821]

Çukurova'nın fiziksel ve tarihi özellikleri, onun içinde yaşayan insanların dünyaya dair algılarını da şekillendirmektedir. Çukur'un ünlü ok yılanları, Yusuf'un annesinin aklında, eşinin benzediği canlılar olarak yer etmiştir:

> *"Anavarza kayalıklarında binlerce ok yılanı serilmiş yatar. Kayadan kayaya şavklanarak uçar. Çukurova'daki hiçbir yılan kuyruğuna basmadan, ona bir kötülük etmeden, durup dururken sana dokunmaz. Ok yılanı başkadır ve tehlikelidir. Bir bakmışsın, o korkunç altın ışıltısı gelmiş sana yapışıvermiş, kıvranarak ölürsün. Ne panzehir, ne ilaç hiçbirisi fayda etmez. Bereket versin, ok yılanları hep kayalıklarda dolaşır da, insanlar ondan o kadar zarar görmez. Gene de sıcak yaz günlerinde kızgın toprağın üstünde yürüyen her köylünün içinde, ovada yürüsün, düzde yürüsün, ha ok yılanı geldi, ha gelecek korkusu düğümlenir kalır. Hele kayalıklarda yürüyenler gözlerini dört açarlar. Şimdiye kadar ok yılanının sokup da öldürdüğü bir kişi ne görülmüş, ne duyulmuştur. Çok çok oğlakları sokup, bir anda cansız bırakmışlardır. Bu ürküntü onun habersiz, ne taraftan geleceği belli olmayan huyundan ötürü olsa gerektir."*[822]

Nereden geldiği belli olmayan bu yılan, kendine düşman bellediklerini sessizce vuran bir canlıdır. Çukurova'nın kayalıkları da bu yılanın evidir.

Dekor

Eserin dekorları panorama ve peyzajla bütünleşmiş halde gözlenmektedir. Karakız Hatun'un İbrahim'i öldürmesinden sonra, Memet Ali ve bütün aile Adana'ya taşınmış,

---

821 Yaşar Kemal, Yusufçuk Yusuf, a.g.e., s. 105.
822 Yaşar Kemal, Yusufçuk Yusuf, a.g.e., s. 354.

Sarıoğlu konağı tamamen boşalmış, burada sadece Mustafa Bey ve Seher Hanım kalmıştır. Bir geleneğin çöküşü, konakta görülen değişimle ifade edilmektedir. Derviş Bey, Mustafa Bey'i öldürmek için onun odasına girince, konağın ihtişamı yerine, perişanlığı ile karşılaşacaktır. Bu perişanlık, Mustafa Bey'den konağa yansımaktadır:

> *"Köşede sedefli bir çerçeve duruyordu, bir tahta masanın üstünde, yer yer kurt yemiş, dökülmüş, sedeflerinde birkaç kuşun uçuştuğu belli olan. Duvarda, sararmış bir sürü çerçeveleri kırık, kararmış fotoğraf asılıydı. Hep korkuyla bakan. Yiğitliklerini bıyıklarının sert sivri uçlarına toplamış, kaşları çatık.*
>
> *Yerde kirli, yırtılmış bir Türkmen kilimi seriliydi. Kilimin üstünü sigara külleri örtmüştü. Masanın üstündeki traktör lastiği biçimindeki küllük izmaritten dolmuş taşmış, izmaritler tüm masanın üstünü kaplamıştı. Uzadıkça uzamış, biraz da tütün zifirinden sapsarı kesilmiş parmaklarının tırnakları apak, kireç gibiydi. Derviş Bey, işte ancak ölülerin tırnakları böyle uzar, diye düşündü."*[823]

Akyollu Konağı, içini dolduran kalabalık aileyi yitirince, değişen zamana ayak uyduramayarak, ıssız ve ruhsuz bir hale bürünmüştür:

> *"Akyollu Mustafa Ağa'nın konağı Çukurova'nın düzlüğünde kiremidi solup toprak rengi olmuş, taşları kararmış büyücek bir hüyüğe benziyordu. Bir hüyüğün üstünde... Büyük, taştan, iki metre boyunda bir duvarla çevriliydi konak. Konağın avlusunda ulu dutlar ve yüzyıllık heybetli çınarlar vardı. (...) Kocaman avluda hiçbir şey yoktu. Issız bir örene benziyordu konak, avlu. Hiçbir canlı yaşamıyor gibi bir hal. (...) Odaların kapıları açıktı ve bomboştu konak."*[824]

Eserde işlenen evlerden birisi, Tellal'ın evidir. Kasabada bulunan bu ev, Tellal tarafından inşa edilmiştir ve Çukurova'nın mozaik işlemeleri, bu evde kendisini göstermektedir:

> *"Tellal bu üç göze, koyunayağı, damı al kiremitli, ak badanalı evi kendi yaptı, alınteri, göz nuru ile. Ermenilerden kalma bu bahçeyi çil çil banknotlar sayarak aldığı bahçenin içinde sekiz uzun kavak ağacı, on bir nar, dokuz incir, bir ayva, yirmi dört portakal, dört çok yaşlı zeytin ağacı vardı.*
>
> *Kavaklara asmaları Tellal sardı. Avlu kapısından evin kapısına kadar olan asma çardaklarını Tellal kurdu. (...) Avlu kapısından evin kapısına kadar uzanan yüz yirmi adımlık kuytu, koygun gölgeli asma tünelinin yolunu, her yağmur sonu kasabanın yollarını, bahçelerini arayarak sellerin ortaya çıkardığı mozayıkları söküp getirerek döşedi. Asma çardağının altındaki yol bir renk, bir nakış cümbüşüydü. Aslan, ceylan, kekik, hurma, tavuskuşu tasvirleri yere uzanmışlar, canlı gibi avludan eve, kuyuya*

[823] Kemal, Y. Yusufçuk Yusuf. A.g.e., 16.
[824] Kemal, Y. Yusufçuk Yusuf. A.g.e., 87.

yürüyorlardı. Uzun bir hurma ağacının altında mor harmanili yüzü soluk, elinde bir kitap tutan orta yaşlı adamın yüzü, kederli gözleri Tellal'a çok dokunuyordu."[825]

Yukarıdaki örnekte de görüleceği üzere, Tellal'ın evi ve bu evin dekoratif unsurları, sadece onun ruh halinin değil, Çukurova'nın kültürel zenginliğinin de bir ifadesidir.

Zaman

1. Kesit: 1. Bölüm'de, önce zamanda geriye doğru atlanarak, anlatma zamanıyla Ramo'nun hikâyesi aktarılır. Daha sonra Derviş Bey'in sakladığı Emir Sultan yüzünden olan olaylar dört günlük bir zaman dilimi halinde ve vaka zamanıyla aktarılır. Bu olaylar, Mustafa Bey'in ailesi ile yaşadıkları tarafından kesilir ve bu katman da vaka zamanıyla işlenir. Derviş Bey, bir gün öğleye doğru Mustafa Bey'in yanına gider ve gece karanlığına kadar burada onun yanında kalır. Vaka zamanı kullanılmıştır.

Ara Kesit: 2. Bölüm'de, kim oldukları net olarak belirtilmeyen kişiler arasındaki bir çatışma işlenmektedir ve Kafir diye çağırılan bir adama bir hafta süreyle işkence yapılması, vaka zamanıyla aktarılır. İşkenceyi yapan kişi, ara ara Sabahat Hatun'u hatırlamaktadır ve bu hatıralar anlatma zamanıyla işlenmiştir. 3. Bölüm'de, hapishanedeki Tellal'ın işkenceden çıkarılıp koğuşa getirilmesi ve bir ay hasta yatması, vaka zamanıyla aktarılmıştır. Bu bir aydan sonra Tellal yavaş yavaş iyileşir ve net olmayan bir zaman diliminden sonra Tellal on beş gün boyunca bahçedeki arılarla ilgilenir. Yine vaka zamanı kullanılmıştır.

2. Kesit: 4. Bölüm'de, gün kavuşurken Kabakçıoğlu Mahir, köylüler tarafından paylaşılan Akçasaz'ı seyretmektedir. Kurtboğa ve diğer ileri gelenler, bu konu hakkında konuşurlar ve bataklığın kurutulması ile ilgili olarak valiyle konuşurlar. "Uzun bir süre[nin] geçti[ği]" bildirilir. Makineler gelir ve bir süre sonra giderler. Mahir Bey, Derviş Bey'le ilgili düşünmeye devam etmektedir. Bu olaylar, vaka zamanıyla aktarılmıştır. 5. Bölüm'de, Yel Veli ve Mestan'ın bir günlük maceraları, vaka zamanıyla aktarılmıştır. 6. Bölüm'de, Mahir Bey'in hikâyesi zamanda geriye doğru atlanarak olay zamanıyla aktarılır. Son bir yıl içerisinde, Derviş Bey'le girdikleri çatışma da yine geriye doğru atlanarak, anlatma zamanıyla ifade edilmiştir. Vaka zamanına geri dönüldüğünde, Mahir Bey birkaç defa Derviş Bey'i ziyaret eder; ama onunla barışmayı başaramaz. Mahir Bey, daha sonra Muzaffer'le yakınlık kurmak için onunla konuşur ve bu konuşma da vaka zamanıyla aktarılır. 7. Bölüm'de, Mahir Bey'in, Muzaffer'in Derviş Bey'i yenmesi için birkaç ay beklediği bildirilmektedir. Mahir Bey, belirsiz bir süre boyunca Derviş Bey'le barışmaya çalışır. Vaka zamanı

[825] Kemal, Y. Yusufçuk Yusuf. A.g.e., 338-339.

kullanılmıştır. 8. Bölüm'de, Derviş Bey ve oğlu Ceyhun'un, bir gündüz vakti Akçasaz'daki gelişmeler hakkında yaptıkları konuşma vaka zamanıyla aktarılır. Daha sonra yine vaka zamanıyla Derviş Bey ve Veli arasındaki konuşma aktarılmıştır.

3. Kesit: 9. Bölüm'de, yine belirsiz bir zaman dilimi boyunca, Çukurova'daki büyük ağalarla konuşup, onların kendisini Derviş Bey'le barıştırmasını isteyen Mahir Bey'in macerası vaka zamanıyla aktarılmıştır. Mahir Bey, son olarak Kürt Reşid Ağa'ya gider. Kürt Reşid Ağa, bir sabah Derviş Bey'e gider. Buraya kadar vaka zamanı kullanılmıştır. Bundan sonra, I. Dünya Savaşı'ndan sonra Çukurova'ya gelen Kürtler'in ve Reşid Ağa'nın maceraları, zamanda geriye doğru atlanarak, anlatma zamanıyla ifade edilmiştir. Geçmişte, Derviş Bey, Tosun Bey ve Amber Bey'in Oğuz töresine göre barışmalarına şahit olmuş ve bundan çok etkilenmiştir. Sahne yeniden vaka zamanına döndüğünde ise, Derviş Bey'in evinde konuşmalar devam etmektedir. Reşid Ağa evde bir gece kalır ve ertesi gün Mahir Bey'e, Derviş Bey'in Oğuz töresince barışmayı kabul ettiğini söylemek için evden çıkar. Vaka zamanı kullanılmıştır. 10. Bölüm'de, barışma teklifini haber alan Mahir Bey'den önce bir ay haber çıkmaz, sonra da gece barışma teklifi kabul edilmeyince, Mahir Bey aylarca sessiz kalır. Vaka zamanı kullanılmıştır. 11. Bölüm'de, Mahir Kabakçıoğlu bir sabah Mustafa Bey'e gider ve Derviş Bey'e karşı onunla birlikte hareket etmeyi teklif eder; ama Mustafa Bey bunu kabul etmez. Vaka zamanıyla anlatılan sahne, tahminen birkaç saat kadar sürmektedir. 12. Bölüm'de, Mahir Bey'in kendisini öldürtmek için adam tuttuğunu haber alan Derviş Bey, Mahmud'un oğlu Yusuf'a bir mavzer ve bir at verir. Vaka zamanı kullanılmıştır. 13. Bölüm'de, Meyro ve Derviş Bey'in, Mahmud'un ölüsünü arayıp buldukları bir gün ve bundan sonraki günler boyunca olanlar vaka zamanıyla aktarılmıştır. Bu olay, aslında geçmişe ait bir olaydır. Derviş Bey'in, Yusuf'u sahiplenip onu kendi çocukları gibi okutmaya çalışması; ancak Yusuf'un okumayı istememesi, anlatma zamanıyla aktarılır ve zamanda ileriye doğru bir atlama yapılır. Yusuf'un büyümesi, birkaç yılda iyi bir nişancı olması ve Gülizar'a âşık olması gibi olaylar anlatma zamanıyla ifade edilmiştir. Vaka zamanına geri dönüldüğünde, Yusuf artık insan avına çıkmaya hazırlanmaktadır ve gecelerce yola çıkma emrini bekler. 14. Bölüm'de, bildirme zamanıyla, Yusuf'un üç gündür çiftliğe gelmediği ifade edilir. Yusuf'un bu süre boyunca yaşadığı iç çatışmalar, vaka zamanıyla ve bilinç akışı tekniğiyle işlenmiştir. "Bir gece vaktiydi", "tanyerleri ışıdı ışıyacak" gibi belirsiz zaman ifadeleriyle işlenen Yusuf'un bir adamı yakalaması macerası, vaka zamanıyla ifade edilmiştir. Yakalanan Sarı Mıstık, Derviş Bey ve Meyro'nun yanına götürülünce, vaka zamanıyla bir gece süren bir zaman diliminde, anlatma zamanını kullanarak Mahmud'un son günlerini onlara aktarır. 15. Bölüm'de, önce vaka zamanıyla, bir gündüz vakti geçen Mahir Bey, Sarı Mıstık ve Yusuf görüşmesi aktarılır. Sarı Mıstık'ın evin kapısındaki taşa bıraktığı para ve silahın, orada bütün gece sabaha kadar kaldığı

bildirilir. Daha sonra anlatma zamanıyla, Mıstık'ın ksabada bir hafta boyunca yaşadıkları anlatılır. Bunun ardından da aradan günler ve haftalar geçtiği bildirilir. Mahir Bey'in iç hesaplaşması, belirgin bir zaman unsuru kullanılmadan, vaka zamanıyla işlenmiştir.

Ara Kesit: 16. Bölüm'de, hapishanede olan olaylar vaka zamanıyla aktarılmıştır. Daha sonra da Kurtboğa'nın bir günü ve geceden sabaha kadar yaşadığı iç mücadele, vaka zamanıyla aktarılır.

17. Bölüm'de, Mahir Bey'in evinde yapılan ve gece yarısına kadar süren toplantı, vaka zamanıyla işlenir. Arzuhalci Ali aleyhine yapılan konuşmalar sonunda Ali tutuklanmıştır. Aradan bir hafta geçtiği bildirilir ve mitingin yapıldığı cuma gününe kadar olanlar anlatma zamanıyla işlenir. Miting günü olanlar vaka zamanıyla aktarılmıştır. Aradan birkaç ay geçtiği ve bu geçen sürede, Derviş Bey aleyhinde propogandalar yapıldığı anlatma zamanıyla ifade edilir. Vaka zamanına geri dönüldüğünde, Mahir Bey, Reşid Ağa'ya, Derviş Bey'le Oğuz töresine göre barışmak istediğini bildirir.

Ara Kesit: 18. Bölüm'de, Yel Veli ve Mestan'ın yaşadıkları olaylar vaka zamanıyla aktarılmaktadır.

19. Bölüm'de de Mestan ve Yel Veli'nin toprak maceraları devam etmektir ve vaka zamanı kullanılmıştır. Sonraki sahnede, kasaba ileri gelenlerinin toplanıp olaylar hakkında konuşmaları ve yeni planlar yapmaları, vaka zamanıyla işlenmiştir. Sahne yeniden Mestan ve Yel Veli'ye döndüğünde, vaktin kuşluk vakti olduğu bildirilir. Süleyman Aslansoypençe ve Mahir çatışması ile Mahir'in ölümü, vaka zamanıyla aktarılmıştır.

4. Kesit: 20. Bölüm'de, Reşid Ağa'nın bir hafta sonra Derviş Bey'e olumlu haberi getirdiği bildirilir. İki Bey arasındaki konuşma vaka zamanıyla bildirilir. Yaşar Kemal'in romanlarında hiç görülmeyen bir zaman ifadesi, bu bölümde kullanılmış, Derviş Bey barışma töreninin 19 Kasım Salı günü yapılmasını istediğini bildirmiştir. Bu tarihe kadar olanlar, anlatma zamanıyla ifade edilir. Mahir Bey'in kuşluk vaktinden öğle güneşinin tepede görünmesine kadar süren yürüyüşü ve bu yürüyüş boyunca yaşadığı iç mücadele, vaka zamanıyla aktarılır. Daha sonra Derviş Bey'in konağındaki bir gece ve ertesi sabahki olaylar da yine vaka zamanıyla aktarılmıştır. 21. Bölüm'de, Süleyman Aslansoypençe'nin cenazesi vaka zamanıyla aktarılmıştır. Bundan sonra Yüzbaşı ve kasaba ileri gelenleri bir güne yakın bir zaman dilimi boyunca olayı konuşurlar ve Yüzbaşı o gece Akçasaz'a hareket ederek ve ikindiye doğru Adana'dan da gelen birliklerle beraber ayaklanmayı bastırır. Üç gün içinde Akçasaz'daki bütün köylüler toplanmıştır. Bir ay sonra da Yüzbaşı'ya bir taltifname gönderilir. Bu son olaylar, anlatma zamanıyla ifade edilmiştir. 22. Bölüm'de, Derviş

Bey ve Mahir Bey birkaç gün içinde ortak çalışmaya başlamışlardır ve yaptıkları işler anlatma zamanıyla aktarılır. Mahir Bey'in, Derviş Bey'in kızı için kurduğu komplo anlatma zamanıyla, bu olaydan sonra Ahmet'in duvarlara yazılar yazması ve Derviş Bey'in bu yalandan haberdar olması üzerine yaşanan gelişmeler vaka zamanıyla aktarılır. Bölümün sonunda, olayın üzerinden birkaç ay geçtiği, bildirme zamanıyla ifade edilmektedir. 23. Bölüm'de, Süleyman Sami ve Mahir Bey arasında geçen konuşmalar vaka zamanıyla aktarılmıştır. Daha sonra Mahir Bey'in düşünceleri yine vaka zamanıyla aktarılır. 24. Bölüm'de, Mahir Bey'in bir gece Hacı'yı çağırması ve daha sonra Hacı ile karısının gecenin geç vakitlerine kadar konuşmaları, vaka zamanıyla aktarılmıştır. Üç gün sonra Hacı'nın evi, Mahir Bey'den gelen paralar sayesinde yepyeni olmuş, kasabada bu konu hakkında konuşmalar başlamıştır. Son sahne, anlatma zamanıyla aktarılmaktadır. 25. Bölüm'de, son bölümün üzerinden belirsiz bir zaman diliminin geçtiği ifade edilmektedir. Hacı ve Derviş Bey arasında bir gece ve sonrasındaki saatler boyunca gerçekleşen olaylar, vaka zamanıyla aktarılmıştır. 26. Bölüm'de, Derviş Bey'in birkaç saati, vaka zamanıyla aktarılmıştır.

5. Kesit: 27. Bölüm'de, Derviş Bey'in iç hesaplaşması ve ardından atına atlayıp Akçasaz'da dolaşması, vaka zamanıyla işlenmiştir. Olaylar, gündüz saatlerinde geçmektedir. 28. Bölüm'de, Mahir Bey ve Derviş Bey'in görüşmeleri vaka zamanıyla aktarılmaktadır. Olayların birkaç saat içerisinde geçtiği bildirilmiştir. 29. Bölüm'de, çok kısa bir zaman dilimi içinde gerçekleşen Derviş Bey ve Yusuf görüşmesi, vaka zamanıyla aktarılmıştır. 29. Bölüm'de, Yusuf'un üç gündür bataklıkta dolaştığı bildirilmektedir. Bundan sonra, Yusuf'un iç mücadelesi bilinç akışı ve vaka zamanıyla işlenir. Yusuf daha sonra annesi Meyro ile konuşur ve birkaç gün sonra evden ayrılıp kasabaya gider. Aradan yine bir süre geçer ve Yusuf yine evine döner. Vaka zamanı kullanılmıştır.

6. Kesit: 30. Bölüm'de, Yusuf'un iç hesaplaşması ve hazırlıkları, vaka zamanıyla birkaç günlük bir zaman dilimi boyunca işlenmiştir. 31. Bölüm'de, Mahir, Veli ve Hacı arasında olan olaylar, vaka zamanıyla aktarılmaktadır. 32. Bölüm'de, Hacı'nın birkaç günü ve kasabadan ayrılma düşünceleri ile, bir gece arkadaşlarını toplayıp sabaha kadar eğlenmesi, vaka zamanıyla aktarılmıştır. 33. Bölüm'de, mevsimin yaz olduğu bildirilmektedir. Yusuf'un kasabada geçirdiği günler ve iç hesaplaşmaları, vaka zamanıyla aktarılmıştır. 34. Bölüm'de, Yusuf kuşluk vakti uyanarak Deli Hacı'nın bahçesine gider ve burada bir süre kalır. Vaka zamanı kullanılmıştır. 35. Bölüm'de, Mahir Bey'in karısı ve Yel Veli ile konuşması, vaka zamanıyla aktarılmıştır. Olaylar gündüz vakitlerinde geçmektedir.

Ara Kesit: 36. Bölüm'de, Tellal'ın mahkeme günü sabah erken saatlerden akşama kadar yaşadıkları, serbest bırakılması ve Koca Reis'in evine dönmesi hadiseleri, vaka zamanıyla aktarılmıştır.

37. Bölüm'de, Yusuf gün kavuşurken uyanıp Hacı'nın evine gider ve daha sonra da Hacı'yı takip eder. Gece yarısı Hacı eve döner ve Yusuf da sabaha kadar onu beklemeye devam eder. Vaka zamanı kullanılmıştır. 38. Bölüm'de, pamuk ırgatlarının Çukurova'ya geldikleri bildirilmektedir. Veli, Mahir, Yusuf ve Deli Hacı'nın birkaç günü vaka zamanıyla aktarılmıştır. 39. Bölüm'de, Yusufçuk Yusuf hikâyesinin iki ayrı varyantı, anlatma zamanıyla aktarılır ve Yusuf'un yaşadıkları vaka zamanıyla ifade edilir. 40. Bölüm'de, Koca Reis'in ölüsünün bulunduğu bir sabah ve bundan sonra kasaba ileri gelenlerinin konuşmaları vaka zamanıyla işlenmiştir. 41. Bölüm'de, Mahir Bey ve Hacı'nın konuşmaları vaka zamanıyla aktarılmıştır. Konuşmanın sonunda, gecenin bastırmakta olduğu bildirilmektedir. 42. Bölüm'de, Hacı'nın karısıyla kavgası, arkadaşlarının yanına gitmesi ve gece yarısı eve dönerken Yusuf'la karşılaşması, vaka zamanıyla aktarılmıştır. 43. Bölüm'de, Yusuf'un yaşadıkları yer yer anlatma, yer yer vaka zamanıyla işlenmiştir. Bölüm sonunda gün doğmaktadır. 44. Bölüm'de, Yusuf'un üç günü anlatma zamanıyla işlenir. Üçüncü gün, sahne vaka zamanına döner ve bu vaka, Ali Efendi'nin hikâyesinin anlatma zamanıyla aktarılmasıyla bölünür. Daha sonra Yusuf Ceyhan yolunda giderken vaka zamanı yeniden işlenmeye başlar. Bu yolculuk, bir ikindi vakti kesilmiştir. 45. Bölüm'de, anlatma zamanıyla Ahmetçe'nin hikâyesi anlatıldıktan sonra, vaka zamanıyla Yusuf'un yaşadığı, zamanı belirsiz gün veya günler anlatılmıştır. Yusuf, bilinç düzeyinden uzaklaştıkça, zaman da netliğini giderek kaybetmektedir. 46. Bölüm'de, Yusuf'un bir gecesi ve bir günü vaka zamanıyla anlatılmıştır.

Ara Kesit: 47. Bölüm'de, Tellal'ın bir günü ve bir gecesi vaka zamanıyla aktarılmıştır.

48. Bölüm'de, Tellal'ın ve evinin hikâyesi zamanda geriye doğru atlanarak, anlatma zamanıyla anlatılmıştır. Sahne daha sonra Tellal'ın hapisten çıktığı gün ve o günden sonra olanlara döner ve yine anlatma zamanıyla olanlar aktarılır. Bu süre, bir hafta ve bir gün sürmektedir. 49. Bölüm'de, Yusuf konakta uyanır ve ikindiye doğru çarşıya gelir. Gece olunca da yine Hacı'nın evini gözetlemeye gider. Vaka zamanı kullanılmıştır. 50. Bölüm'de, Habip Usta'nın hikâyesi, zamanda geriye doğru atlanarak anlatma zamanıyla aktarılmış, vaka zamanına geçildiğinde ise Mahir Bey ve Hacı'nın yaşadıkları iç mücadeleler vaka zamanıyla işlenmiştir. 51. Bölüm'de, Yusuf bir gece sabaha kadar uyumaz ve sabaha karşı Hacı'nın evine giderek onu öldürür. Vaka zamanı kullanılmıştır. 52. Bölüm'de, Hacı'nın ölüsünün bulunması ve aynı gün kasabada olan olaylar vaka zamanıyla aktarılmıştır. 53. Bölüm'de, Tellal bir sabah erkenden kalkar ve birkaç saat sonra Kurtboğa'yı öldürür. Vaka zamanı

kullanılmıştır. 54. Bölüm'de, Mahir Bey ve Veli konuşması vaka zamanıyla aktarılır. Daha sonra Mahir Bey akşama kadar Yüzbaşı ve diğer ileri gelenlerle konuşur. Gece de komutanla konuşmaya devam eder. Vaka zamanı kullanılmıştır. 55. Bölüm'de, Mahir Bey'in iç mücadelesi ve bir günün kısa bir bölümünde yaşadıkları vaka zamanıyla aktarılmıştır. 56. Bölüm'de, Mahir Bey ve Derviş Bey'in bir günün sabahından akşamına kadar yaşadıkları vaka zamanıyla aktarılır. 57. Bölüm'de, Meyro ve Derviş Bey'in bir gece vakti Yusuf üzerine konuşmaları, vaka zamanıyla anlatılmıştır. 58. Bölüm'de, Yusuf'un cinayetten sonraki bir günü ve gecesi, vaka zamanıyla aktarılır. 59. Bölüm'de, Yusuf'un bir günü ve gecesi vaka zamanıyla aktarılmıştır. 60. Bölüm'de, Mahir Bey ve komutan arasındaki konuşmalar, vaka zamanıyla aktarılmaktadır.

7. Kesit: 61. Bölüm'de, Derviş Bey'in, bir süredir Yusuf'u aramakta olduğu, anlatma zamanıyla ifade edilir. Vaka zamanına dönüldüğünde ise, tanyerlerinin kızardığı saatlerde Mahir Bey ve Derviş Bey, Yusuf hakkında konuşurlar. 62. Bölüm'de, Kürt İmam'ın öldürülmesi hadisesi, vaka zamanıyla aktarılmıştır. 63. Bölüm'de, Derviş Bey'in Yusuf'u aratması ve sonunda bulması vaka zamanıyla aktarılmıştır. 64. Bölüm'de, Derviş Bey'in evinin kuşatılması ve bir sabah erken saatlerden akşama kadar olanlar, vaka zamanıyla aktarılmıştır. 65. Bölüm'de, Yusuf'un kaçışı vaka zamanıyla aktarılır. 66. Bölüm'de, komutanın adamlarının bir günün kuşluk vaktinden gece geç vakitlere kadar köylülerin evlerini aratması, vaka zamanıyla aktarılmıştır. 67. Bölüm'de, Yusuf'la ilgili mitleşen söylentiler diyalog zamanıyla, Derviş Bey'in iç mücadelesini yaşadığı birkaç gün ise vaka zamanıyla aktarılmıştır. 68. Bölüm'de, Yusuf'un kaçışının bir günü vaka zamanıyla aktarılmaktadır. 69. Bölüm'de, Muzaffer ve Derviş Bey'in konuşmaları vaka zamanıyla aktarılmıştır. 70. Bölüm'de, Yusuf'un, Sakallı Ali'yi aradığı birkaç gün, vaka zamanıyla aktarılmıştır. 71. Bölüm'de, Mahir Bey ve kasabalının yaşadıkları, birkaç günlük bir zamana işaret etmektedir ve vaka zamanıyla anlatılmıştır. 72. Bölüm'de, Yusuf'un Sakallı Ali'yi aramaya devam ettiği birkaç gün vaka zamanıyla aktarılmıştır. 73. Bölüm'de, Muzaffer, Ala Temir, Dervişoğlu, Mahir Bey ve Derviş Bey arasında geçen olaylar ve konuşmalar, birkaç günlük bir vaka zamanı olarak aktarılmaktadır. 74. Bölüm'de, sıcaklar bastırmış, Akçasaz'ın kurutulma işi hızlandırılmıştır. Bunlar, bildirme zamanıyla aktarılır. Mahir Bey'in, Derviş Bey'i yıkmak için oynadığı oyunlar ise vaka zamanıyla aktarılır. 75. Bölüm'de, Emir Sultan hikâyesine geri dönülür ve Derviş Bey Emir Sultan'ı, peşinde olan adamlara teslim eder. Ancak bu hadisenin anlatma zamanıyla mı vaka zamanıyla mı işlendiği belirli değildir. 76. Bölüm'de, Memet Ali ve Kâfir karşılaşması vaka zamanıyla aktarılır. Kasabada olan olaylar da vaka zamanıyla işlenmiştir. 77. Bölüm'de, Derviş Bey'in günlerdir Akçasaz'da Yusuf'u aradığı bildirilir. Daha sonra vaka zamanıyla Derviş Bey'in yaşadıkları ve sonunda

Akyollu Mustafa Bey'e gidip bir günün akşamına kadar onun yanında kalması vaka zamanıyla aktarılır. 78. Bölüm'de, Yusuf'un kaçarak geçirdiği üç gün vaka zamanıyla aktarılmıştır.

8. Kesit: 79. Bölüm'de, bir sabah konağa gelen Akyollu ailesinin, Mustafa Bey'i Adana'ya götürmeye çalışmaları vaka zamanıyla aktarılır. Ertesi gün konağın yıkılması ve Mustafa Bey'in son anda evden çıkıp bataklığa doğru yürümesi vaka zamanıyla anlatılmıştır. 80. Bölüm'de, Derviş Bey'in Yusuf'u bulması ve ertesi gün onu öldürmesi vaka zamanıyla aktarılmıştır. Derviş Bey, son sahnede Akyollu Konağı'nın yıkıldığını öğrenir ve atını Ceyhan'a doğru sürer. Bu son sahnede de vaka zamanı kullanılmıştır.

Tema ve Zihniyet

Eser, iki büyük ailenin kan davalarını merkez alan bir temaya sahiptir. Bu temanın etrafında, eski geleneği temsil eden Derviş Bey ve Mustafa Bey arasındaki bağ, yeni bir düzen ve Toprak Reformu'nun Çukurova'da yarattığı değişiklikler ele alınmaktadır. 1945'te kabul edilen Toprak Reformu ile çiftçiyi toprak sahibi yapma çalışmaları da başlamış ve Akçasaz Bataklığı kurutularak, halka dağıtılmaya başlanmıştır.

Derviş Bey'in sahip olduğu zihniyet yapısı, eser boyunca farklı yönleriyle ele alınmaktadır. Bey, bütün çocuklarını Tarsus Amerikan Koleji'nde okutmuş ve okutmaktadır. Bu okulun, çocuklarının gelişiminde çok büyük önemi olacağını, onların kendi özlerini bulmalarını sağlayacağını düşünmektedir:

> *"Derviş Bey bütün çocuklarını Kolej'e vermiş, geriye kalanları da Kolej'e verecekti. O inanıyordu ki İngiliz'i, gelenekleri İngiliz yapmıştı. İngilizceyi öğrenen Türk, o dilden aldığı gerçek bilgiyle daha çok Türk geleneklerine sarılacaktı. Zavallı Derviş Bey hiç karşıtını düşünmemişti. Fakat oğlu Muzaffer'in halini, nasıl çirkin bir Amerikalı kopyası olup çıktığını görmüştü. Görmüştü ama bunu bir türlü görmek istemiyordu. O kafasına takmıştı, dil öğrenmek, en önde İngilizceyi öğrenmek insanları kendine getirecek, geleneklerine değer vermeyi öğretecek, insanı insan edecekti."*[826]

Derviş ve Mustafa Beyler'in temsilcisi bulundukları zihniyetin çöküş dönemi içerisinde olduğu, daha ilk ciltte Mustafa Bey'in oğlu Memet Ali'nin eylemlerinde ifade edilmiştir. Bu ciltte Derviş Bey'in sevgili oğlu Ceyhun, zamanın değişmekte olduğunu, Derviş Bey'in bağlı olduğu geleneğin yavaş yavaş silindiğini şu sözlerle ifade etmektedir:

> *"Baba, bu dünyada da yaşamak gerek. Yaşamak için de birtakım zorluklara katlanmak gerek. Hem de çok iyi yaşamak gerek. Kimseye muhtaç olmadan, başkalarını sana muhtaç kılarak yaşamak gerek. Onur falan... Soy falan... İyi. İyi ama*

[826] Kemal, Y. Yusufçuk Yusuf. A.g.e., 60.

bugün bunlara pek önem veren yok. Her işin başı ekonomidir. İspat edildi ki çağımızda savaşların, tarihin, her bir varlığın başı sonu ekonomiye bağlıdır. Bugünkü dünyayı soylar, milletler, liderler değil, ekonomi yapıyor. Dünya artık öküzün boynuzunda değil, peygamberin kelamında değil, Allah'ın ayetinde değil. Oğuz'un geleneğinde değil, ekonominin sırtında duruyor. Bütün milletler ekonomiye esir oldular. Tarihin müteharrik kuvveti yalnız ve yalnız ekonomidir. Bizim İngiliz öğretmen hep böyle söylüyor. Biz bu Çukurova'nın en köklü, en zengin, en büyük topraklı ailesi değil miyiz? Öyleyiz, değil mi? Onurumuz, şanımız var, değil mi? Var. Ama Mahir Bey şu anda bizim varımızı yoğumuzu satın alabilir. On yıl önce onun nesi vardı, söyler misin?"[827]

Mahir Bey, Yaşar Kemal'in eserlerinde sıklıkla karşımıza çıkan makyavelist ağa tiplerinden birisidir. Yokluk içinden gelmiş olmasına rağmen, hızla yükselmiştir. Onu pek çok diğer ağadan ayıran özellik, çok üstün bir eğitim almış olması ve Avrupa hayatına da hâkim olmasıdır. Ancak Mahir Bey, bu ayrıcalıklarını da yükselmek için kullanmaktadır. Eserin temel çatışmalarından birini oluşturan Mahir-Derviş çatışması, Derviş Bey'in barışmayı kabul etmesi; ancak bu barışmanın Oğuz töresine göre yapılmasını istemesiyle, yeni bir evreye geçer. Mahir Bey, bu karşılaşmadan uzun süre kaçar, hatta bir ara Derviş Bey'i öldürterek ortadan kaldırmaya çalışır. Ancak bunda başarılı olamayınca, Derviş Bey'in teklifini kabul eder. Bu defa da aslında yapmak zorunda bırakıldığı şeyin, kendi özgür iradesiyle ve kendi seçimiyle gerçekleşeceğini söylemeye başlayacaktır. Mahir Bey, aslında geleneklerden de halkın öz kültüründen de çok uzakta duran, batı hayranı bir kişidir:

"Geleneğine sarılmayan millet, millet değildir ve de hiçbir zaman olamaz. O millet piçlerden meydana gelmiş, soysuz bir topluluktur. Derviş Bey bizim en akıllımız, en asilimiz, en millet, en soy, en vatanseverimizdir. Barışanlar, ben Oğuz töresince barıştıktan sonra, cümle barışanlar böyle, Oğuz töresi geleneğince barışacaklardır. Ve bundan sonra bu gelenek kıyamete kadar sürüp gidecektir. Biz asil soylu Derviş Bey'le azıcık dargındık. Dedim ki asil soylu Derviş Bey'e, gel Derviş Bey kardeş, mademki barışacağız, şu Oğuz töresince barışalım da, bu yüce geleneğimiz de canlansın, kalkınsın, dedim."[828]

Metnin temel zihniyet unsurlarından birisi, beylerin çatışmaları nedeniyle ortaya çıkan ve aniden kasabayı saran aşırı milliyetçi eğilimlerdir. Derviş Bey'in, Mahir Bey'i Oğuz töresiyle barışmaya ikna etmesi sonucunda, Mahir Bey, abartılı bir Oğuz-Türk imajını kasabaya yavaş yavaş yerleştirir. Aslında kimse, ne yaptığını, neden kendisini birdenbire radikal milliyetçi bir kimliğin içinde bulduğunu bilmemektedir. Kasaba, bir toplu histeriye kapılmış gibidir. Kasabalılar ve köylüler, Türklük imgesi bağlamında birbirlerinden kesin

[827] Kemal, Y. Yusufçuk Yusuf. A.g.e., 60.
[828] Kemal, Y. Yusufçuk Yusuf. A.g.e., 135.

çizgilerle ayrılmaya başlamıştır. Kasabalılar, kendilerinin büyük Türk Milleti'nin bir parçası olduklarını, köylülerinse kanı bozuk komünistler olduğunu düşünmeye başlamışlardır. Beyler de bu histeriyi kuvvetlendirmek için ellerinden gelen her şeyi yapmaktadırlar. Mahir Bey, bu tutumunu Süleyman Aslansoypençe'nin cenazesinde de gösterir:

> *"Mahir Bey, ne yaptı eyledi, bir de yedi metre boyunda, üstünde ağzını havaya dikmiş uluyan bir kurt resmi bulunan bir bayrağı ölünün yanıbaşındaki uzun direğe çektirdi. Bayrak direğe çekilirken izci giyitli çocuklar, bozkurtlar, bozkurtlar diye bağırıştılar. Bayrağın altına da hemen o anda bir kürsü kuruldu. Kasabada ağzı söz yapan kim varsa kürsüye inip çıktılar. Kanımız, diyorlardı. Her ırkın üstünde Türk ırkı, diyorlardı. Zalim köylülerin yüz yerinden vurup öldürebildikleri soylu kandaşımız Aslansoypençe, bu komünist köylülerden öcümüzü, Türk kanının, Türk ırkının öcünü alacağız, diyorlardı. Yemin ediyoruz, diyorlardı. Yemin ediyoruz, ant veriyoruz, şu mübarek kurtlu bayrak üstüne... diyorlardı. Şu üstü mübarek kurtlu ulu bayrak tanık olsun ki... Şu yer, şu gök, şu akan su, toprak tanık olsun, öcümüzü o komünist, kanı bozuk, devlete millet bir lokma ekmek için başkaldıran köylülerden alacağız."*[829]

Mahir Bey, sadece halkın bağlı olduğu üst anlatıları kullanmakla kalmamakta, askerin ve devletin diğer güçlerinin bağlı olduğu fikirleri de kendi çıkarları için kullanmaktadır. Bu, eserin ifade ettiği bir diğer zihniyet unsurudur. Milletin manen bağlı olduğu üst anlatıların, kötü niyetli kişilerin kişisel çıkarları için kullanıldığı bir dönem yaşanmaktadır. Mahir Bey, Derviş Bey'le mücadelesinde başarılı olabilmek için, yine üst anlatıları kullanır:

> *"Bugün bile memleketimizde derebeylik, kölelik caridir, efendim. Biz ileri insanlarız. Kurtuluş Savaşımızı köleliğe son verelim diye yaptık. Savaşı başardık ama derebeylerini başımıza çiçek diye soktuk. Sizler çıktınız da, Cumhuriyet'in asil evlatları, vatanı bunlardan kurtaracaksınız. Şimdi gidip Derviş'i tevkif edeceksiniz. Bunu sizden önceki hiçbir idare adamı yapamazdı. Çünkü korkarlardı Derviş'ten. Derviş onları başka yere hemen attırırdı. Çünkü hiçbirisi sizing kadar yiğit, sizing kadar vatansever değillerdi. Siz korkmayacaksınız. Bir vatandaşın kanının yerde kalmasına göz yumamazsınız. Çünkü siz Atatürk'ün asil kanlı evlatlarısınız. Ben de sevgili Atatürk'ün bir evladıyım."*[830]

Aslında Mahir Bey kendisini, derebeylik düzenine karşı olan bir kişi gibi göstermeye çalışırken, aslında kendi derebeyliğini kurmaya çalışmakta, bu amaçla da düşmanlarını ortadan kaldırmayı hedeflemektedir.

---

[829] Kemal, Y. Yusufçuk Yusuf. A.g.e., 176.
[830] Kemal, Y. Yusufçuk Yusuf. A.g.e., 403.

Binboğalar Efsanesi

Binboğalar Efsanesi, Yaşar Kemal'in yedinci romanıdır. İlk baskısı, 1971 yılında Can Yayınları'nda yapılan eser, Anadolu Yörükleri'nin hikâyesini anlatmaktadır. Osmanlı'nın son yüzyılından itibaren konar-göçerlikten çıkartılarak yerleşik hale getirilmeye çalışılan yörükler, modern zamanlarla, yok olan geleneklerle ve alışık olmadıkları yeni bir hayat düzeniyle mücadele etmektedirler. Yerleşik hayata geçmek hem alışkanlıklar açısından sıkıntı yaratmaktadır, hem de yerleşecekleri bir toprak da kalmamıştır. Eski gelenekte, her obanın konup göçtüğü belli yerler varken, bu yeni düzende bütün topraklara, ağalar tarafından el konulmuştur. Yüzlerce yıldır konakladıkları yaylalar için, artık yörüklerden büyük paralar istenmekte, yörük yaşamı yavaş yavaş yeryüzünden silinmektedir. Eser, bir bakıma da mülkiyet kavramına yapılan bir eleştiridir. Bu çerçeve hikâye içerisinde, eski geleneğin yaşayan son temsilcilerinden olan Horasanlı Demirci Haydar Usta'nın mücadelesi ve torunu Kerem ile Yörük kızı Ceren'in maceraları konu edilmektedir.

Bu çalışmada incelenen baskı, YKY baskısıdır ve 281 sayfadan oluşmaktadır. Eserde birçok bölümü olmakla birlikte, bu bölümler numaralandırılmamıştır. Adını bir Çukurova efsanesinden alan eser, Hızır'ın da aranışıyla, mitolojik söyleme yakın duran bir üslupla kurgulanmış olmakta; bir yandan da bilinç akımıyla ifade edilen karakter çözümlemeleriyle, büyülü gerçekçiliğe yaklaşmaktadır. Eser, Melih Cevdet'ten alınan aşağıdaki epigrafla başlamaktadır:

"Ağlar bu mezarlıkta yörükler her gece

Bakıp iri yıldızları davar sanmaktan

Düşünür eski günleri... iskândan önce

Geride kalanların hüznü yamanmış yaman." [831]

Eser, gerçekle hayalin mücadelesi olarak da okunabilir. Yörüklerin ümidi, Hıdrellez gecesinde Hızır'dan dilek dilemek ve bu dileğin gerçekleşeceğine duydukları inançtır. Toprak için dilekte bulunulacak, Hızır, bu dileği yerine getirecektir. Ancak gerçek dünya, büyülü gerçekçiliğe artık sahip değildir. Modernleşme, insanın bütün büyü gücünü, *"participation mystique"* ile olan bütün bağını yavaş yavaş koparmaktadır. Binboğalar Efsanesi, tüm dünya edebiyatında görülen "eskiye ağıt" geleceğinin modern bir örneğidir. Kendilerine inanan kimse kalmayınca sisler içinde kaybolan Avalon Rahibeleri, yine Yaşar Kemal'e aile olan İnce Memed serisinde bahsi geçen Kırkgöz Ocağı ve Anacık Sultan, modern edebiyatımızda Murathan Mungan'ın yeniden kurmacaya kazandırdığı Şahmeran hikâyesi gibi "eski" hikâyeleri, kayboldukları bilinç boşluklarında, eski gelenekleri ve eski gerçekleri de taşımaktadırlar.

---

[831] Kemal, Y. (2011). Binboğalar Efsanesi. İstanbul: YKY, İstanbul 2011, 7.

Yapı İncelemesi

Olay Örgüsü - Okuma Birimleri

Binboğalar Efsanesi'nde olaylar, sarmal bir kurguyla ele alınmıştır. Zamanda ileri ve geriye doğru gidişler çok yoğundur. Her bölümün başında, özet niteliği taşıyan bir epigraf bulunmaktadır. Bu epigraflarda, işlenen konuyla ilgili bilgiler verilmektedir. Yukarıda da ifade edildiği gibi eser, bölümlere ayrılmış olsa da bu bölümler numaralandırılmamıştır. İncelemeyi kolaylaştırmak adına, birimleri ayırırken bölümlere numara verilmesi uygun bulunmuştur. Numaralandırılan her bölümün sayfa aralığı da ayrıca belirtilmiştir. Metnin olay örgüsünü aşağıdaki gibi birimlere ayrılabilmektedir:

1. Kesit (Açılış): Eserde, 1. Bölümde (s.9-s.40) anlatılan birim, "gündelik dünya"nın tanıtıldığı ve hemen arkasından da olayların başladığı aşamadır. Birinci bölüm, mekânla insan arasındaki bağlantının açıklandığı bir iç epigrafla başlar. Bu epigraf, başka bir metinden alınmış gibi dursa da aslında aynı eserin bir parçasıdır:

> *"Aladağın ardında uzun bir koyak vardır. Koyak baştan ayağa ormanlık. İçinden yüzlerce pınar kaynıyor. Dört yanları naneli, pürenli, içleri çakıltaşlı, soğuk, aydınlık pınarlar. Pınarlardan su yerine aydınlık kaynıyor, oluklardan su yerine ışık şakırdıyor. Çok eski zamanlardan yana burası, Aladağın ardı Türkmenin, Yörüğün, Aydınlı Yörüğünün yaylağı. Çukurova ne zamandan bu yana bu insanların kışlağıysa, o zamanlardan bu yana da Aladağın koyağı bunların yaylağıdır. Yörükleri ne bu kışlaktan, ne bu yaylaktan kolay kolay ayıramazsınız, ölürler. Bir kayanın doruğunda bitmiş bir ot nasıl inatla köklerini sert çinke taşlarına sarmış, tutunmuşsa, Aladağ Yörüğü de öyledir."*[832]

Birinci kesittin başında (ilk 20 sayfa), Demirci Haydar Usta, torunu Kerem ve obanın diğer üyelerinin bir kısmı tanıtılmaktadır. Demirci Haydar Usta, eski bir geleneğin son temsilcisi, aynı zamanda da oba tarafından olağanüstü önem atfedilen bir kişidir:

> *"Allah senin her istediğini yapar.*
>
> *Ulan ne biliyorsunuz?*
>
> *Biz biliriz, o seni kırmaz."*[833]

Obanın derdi, oradan oraya sürülmek ve yüzyıllardır konup göçtükleri topraklarda artık barınamamaktadır. Eserin başladığı zaman, Hıdrellez gecesidir. Hıdrellez'de bütün oba, Hızır'dan aynı şeyi isteyecektir: Konacak bir toprak. Zorunlu iskân, özellikle göçebe Türkmenleri vurmuştur. Konaklayacak bir yer bulmanın zorluğundan da öte, bin yıllık gelenek ve yaşam biçimi de tehdit altındadır. Bu insanların yeme-içme kültürlerinden, inanç

---

[832] Kemal, Y. Binboğalar Efsanesi. A.g.e., 9.
[833] Kemal, Y. Binboğalar Efsanesi. A.g.e., 13.

sistemlerine kadar çok özel ve kendine özgü bir evrenleri vardır. Tek umut Hızır'ken, Haydar Usta, kendine özgü inancıyla Allah'la konuşur. Bu konuşmada, eski Türk inanışlarının yoğun etkisi, Şamanizmin izleri son derece nettir. Yine bu konuşma, çaresiz bir adamın son imdat çığlığıdır:

> *"Söyle bakalım verecek misin? (...) Vermezsin! (...) Vermezsin aslanım. Hiç vermezsin. Ben seni bilmez miyim, sen bizi bıraktın. Sen gökleri, yıldızları, ormanları, suları bıraktın, sen camilerden çıkmaz oldun. Sen kendine ışıklı, büyük kentler kurdun. Sen kendine gökte uçan demir kuşlar yaptın. Sen, üst üste evler, yedi denizler yaptın. Bize Çukurda bir kışlak, Aladağ'da bir yaylak ver desem, vermezsin ki... Ben de bu gece sana kışlak için yalvarmam, mümkünatı çaresi yok yalvarmam. Bu oba da sürünsün senin sayende. Varsın ölsünler, kırım kırım kırılsınlar. Senin yüzünden."*[834]

Her sene 5 Mayıs'ı 6 Mayıs'a bağlayan gece, Hızır'la İlyas, dünyanın bir yerinde buluşmakta, buluştukları yere ise bolluk ve bereket getirmektedirler. Bu gece, biri kuzeyde biri güneyde olmak üzere iki yıldız doğar ve gece göğün ortasında birleşirler. Birleştikleri yerin tam altında Hızır ve İlyas durmaktadır. Hızır ve İlyas birleşip tek olan iki yıldızdır. Her kim ki o iki yıldızın birleştiğini görür ve dilek diler, o dilek kabul olur. Oba, yıllardır o yıldızı görmeye çalışmakta ve o gece sabaha kadar uyumayarak göğe bakmaktadır. Dilek için de anlaşmışlardır. Yıldızı kim görürse toprak dileyecektir. Demirci Haydar Usta, hayatı boyunca yıldızı üç kere görmüş ve üç dileği de olmuştur. Torunu Kerem'e de dilekte bulunmasını ister. Ama Kerem, Çukur'da kışlak, Aladağ'da yaylak istememektedir. Onun, kimseye söyleyemediği bir dileği vardır. Kerem, yıldızı görürse, Hızır'dan bir şahin yavrusu isteyecektir.

2. Kesit (Öznenin Ortaya Çıkması ve Çatışmaların Başlaması): 1. Bölüm'ün 20. sayfası itibarıyla çatışma ortaya çıkmaya başlar: Obayı kurtaracak toprak ve Kerem'in hayali olan yavru şahin, Kerem'in zihninde çatışmaya başlamıştır. Kerem'le birlikte bu çatışmaya katılan bir diğer karakter de ilk bölümün 24. sayfası itibarıyla sahneye çıkar: Ceren. Ceren de toprak istememekte, platonik aşkı Halil'i görmeyi dilemektedir. Halil, aslında obanın beyidir; ama dağa çıkmıştır. Bütün köy, Hızır ve İlyas'ı birleştirecek iki yıldızı beklemeye başlar. Ceren, yıldızları görür ve toprak yerine Halil'i ister. Böylece eylem düzeyinde ilk çatışma kurulmuş olur: Topluluğun gereksinimleri ve istekleri ile bireyin isteği çatışmaya başlamıştır. Kerem ve Ceren'den sonra teker teker sahneye çıkan yeni karakterler, obanın anlaşmasına uymayı reddederek, kendi istekleri için yıldızlara bakmaya başlamıştır. Ölümsüzlük isteyen yaşlı Müslüm, Nişanlısı Yunus'u bekleyen Yeter, büyük şehre enişteşinin yanına gitmeyi aklına koymuş Hüseyin, babasının hapisten çıkmasını dileyen Dursun, sıtmadan kurtulmak isteyen Aliş, bir torun isteyen Sultan Karı... Obanın tek umudu

[834] Kemal, Y. Binboğalar Efsanesi. Ag.e., 10-11.

Hızır ve İlyas'tır, Hızır ve İlyas'tan dilek isteme geleneği hâlâ yaşamaktadır; ama bütünlük dağılmaktadır. Göçerleri birarada tutabilecek tek güç olan "birlikte hareket etme" ateşi sönmektedir. Bu nedenle, bu kişilerin tek tek ortaya çıkıp, kendi dileklerine odaklanmaları, çok önemli bir çatışma figürü olarak değerlendirilmelidir.

Aslında bütün bu karmaşanın içinde, Hızır'dan toprak isteyecek tek kişi, Haydar Usta kalmıştır. Torunu Kerem'le yıldızları beklerken bir yandan da içinden Allah'la konuşmakta, obanın toprağa ne kadar çok ihtiyacı olduğunu anlatmaya çalışmaktadır. Nihayetinde, Kerem yıldızı görür, oba için dilek dilediği zannedilerek büyük hayaller kurulur, Haydar Usta'nın bütün problemleri çözeceği ümidiyle dövdüğü kılıcın -İsmet Paşa'ya sunulacak olan kılıç- hikâyesi de kurguya katılır ve ikinci kesit böylece sona erer. Osmanlı zamanında bir Yörük obası, büyük ve çok değerli bir kılıç yapmıştır. Padişah da bu kılıç karşılığında obaya konaklayacak toprak vermiştir. Hızır obaya yardım etmezse, bu yapılan yeni kılıç mutlaka edecektir.

3. Kesit (Karşı-Öznelerin Ortaya Çıkması ve Çatışmanın Belirginleşmesi): 41-43. sayfalar arasında geçen 2. Bölüm'de, zamanda atlama yapılarak 1876 Türkmen-Osmanlı Savaşı'ndan bir kesit anlatılmaktadır. Bu tarih, zorla yerleşik hayata geçirilen Türkmenler'in tarihinde bir dönüm noktasıdır. Metnin zamanı olan İsmet Paşa döneminde de Türkmenler aynı sorunla ikinci defa karşı karşıyadır. 1876'daki yenilgiye rağmen konar-göçerliği sürdüren bir avuç Yörük, artık her ne pahasına olursa olsun yerleşik hayata geçirilecektir. Ama bin yıllarla ifade edilebilen bir geleneği yıkmak, o kadar da kolay değildir. Demirci Haydar Usta'nın babası obayı, 1876'daki ağır yenilgiden, yine bir kılıçla kurtarmıştır. Olağanüstü güzellikte bir Türkmen kılıcını binbaşıya teslim etmiş ve Binbaşı da onların kaçmalarına izin vermiştir. Kılıcın geçici güvenliği tükenince, Türkmen, konaklayacak yer bulabilmek için elinde avucunda ne varsa Osmanlı'ya vermeye başlamıştır: altın ve güzel Türkmen kızlarını Osmanlı'ya vere vere bu zaman kadar dayanabilmişlerdir.

44-53. sayfalar boyunca işlenen 3. Bölüm'de, Hıdrellez'den sonra olan olaylar aktarılmaktadır. Ormancılar, jandarmalar, konacak bir yer bulamamak, obanın belini bükmüştür. Tek ümit, bir türlü yetişemeyen kılıçtadır. Ancak kılıç da -daha bitmeden- obayı ikiye bölmektedir. Bazı kişiler, bu sorunların kılıçla çözülemeyeceğini düşünürken, bazıları da bu eski geleneğe bel bağlamışlardır. Artık Akmaşat'a, "dünya kurulduğundan beri"[835] onların yurtlağı olan toprağa konma vakti gelmiştir. Ancak Akmaşat artık Derviş Bey'in malıdır. Bu arada Derviş Bey, Akmaşat'ı satılığa çıkarmıştır; ama obanın toprak satın alacak kadar parası yoktur. Hasan Ağa'nın oğlu Oktay da Ceren'i istemektedir. Buna karşılık toprak teklif etmektedir; ancak Ceren başkasına sevdalıdır. Obanın bir bölümü Ceren'i razı etmek

[835] Kemal, Y. Binboğalar Efsanesi. A.g.e., 48.

isterken, diğer bölümü gönülsüz evliliğe karşı çıkmaktadır. Bir sonraki bölümde, bu dile getirilecektir: *"Çukurova'ya çok yörük kızı gelin gitti. Çukurovada çok tel duvaklı ölü var."*[836]

54-62. sayfalar arasında işlenen 4. Bölüm'de, Yörük Türkmenlerin Osmanlı zamanında da zulüm gördüklerinden bahsedilmektedir. Bu bölümde, Mustan kaçaktır ve Kel Musa'nın yarasını iyileştirmeye çalışmaktadır. Bu esnada köylüler ve jandarma bir olup, obanın çadırlarını yakmıştır. Başlarında ağa vardır. Mustan'ı aramakta, Ceren'i istemektedir. Halil'in de ölmesiyle Ceren, iyice içine kapanır.

63-70. sayfalar boyunca 5. Bölüm işlenmektedir. Kerem'in artık bir yavru şahini vardır. Deli Aptullah bu şahini yakalayıp Kerem'e vermiştir. Bu arada Derviş Bey ve adamları obaya gelip kira isterler. Derviş'e bey denmekteyse de bey değildir. Fırsatçı, para düşkünü bir adamdır. Obanın büyükleri pazarlık yaparak, onun istediğinden daha düşük bir parayla toprağı kiralarlar. Ancak Derviş'in gözü yine de doymamıştır.

71-78. sayfalarda 6. Bölüm işlenmiştir. Bu bölümde, zamanda geriye doğru atlama yapılmaktadır. 1876'ya dönülerek, Osmanlı'nın zulmünden kurtuluşu anlatılır. Burada da sorunu bir kılıç çözmüştür. Osmanlı subayı Ali Bey, Türkmen obalarından para alıp onlara "Binbaşı Ali Paşa Fermanı" adında izin belgeleri dağıtmıştır. Bu belgelerle birlikte yörükler, yavaş yavaş yerleşmeye başlamışlardır. Bir grup ise, fermana rağmen konar-göçer hayata devam etmiştir. Konar-göçer hayata devam eden Aydınlı Yörükleri, 1949 kışında Çukurova'ya inince, artık yerleşecek toprak kalmadığını görürler. Fermanın gücü tükenmiştir.

79-85. sayfalar arasında işlenen 7. Bölüm'de de yine bir epigrafta Yörüklerin durumu hakkında kısa bir bilgi verilmektedir. İskândan önceki yaşamları, cennete benzerken; iskândan sonraki yaşam, gün geçtikçe daha da zorlaşmıştır. Yaşamın zorlaşmasının yanı sıra, kaybolan gelenek de onları üzmektedir. Çukurdan göçerken geride bıraktıkları nice delikanlılar ölmüş, onulmaz biçimde hastalanmış, iflah olmamıştır. Her yeni yönetici ile yeni bir kavga başlamıştır. İskânla birlikte, çukur da düz de yörüklere dar edilmiştir. Köse Ali Ağa, obaya gelip Deliboğa Höyüğü'nü satmaya çalışır; ancak istediği rakam, obanın verebileceği paranın çok üstündedir. Yüz elli bin liraya açılan pazarlık, on beş binde son bulur. Höyüğün tapusunun olup olmadığı bile belli değildir. Ancak bu anlaşmayı yapmaktan başka çâre de yoktur. Köse Ali Ağa'ya bir miktar para verilir, anlaşma yapılır ve kalan para ve tapu için konuşulur. Bütün oba sonraki birkaç günü, bayram havası içinde geçirir. Daha sonra, Köse'nin, obayı on beş yıldır sattığı anlaşılacak, umutlar bir kez daha yıkılacaktır. Arzuhalci Kör Kemal'e, hallerini anlatan bir arzuhal yazdırırlar. Ama bu arzuhal ile kim

[836] Kemal, Y. Binboğalar Efsanesi. A.g.e., 61

ilgilenecektir? Kim olursa: *"Ankara'ya, büyük paşalara, İstanbul'a padişaha, Adana'ya valiye. Yaz da kime istersen yaz."*[837]

4. Kesit (Öznenin Harekete Geçmeye Zorlanması): 86-97. sayfalar arasında belirtilen 8. Bölüm'ün epigrafında, artık güzün geldiği belirtilmiştir. Obanın konakladığı hüyükteki durumu iç açıcı değildir. Ellerindeki arzuhali her yere yollamışlar, bir sonuç alamamışlardır. Bir gün, çadırlar kurşunlanır, kurşunları atanlar ertesi gün için on bin lira isterler. Ceren de Kerem de obanın başına gelenlerden kendilerini sorumlu tutmaktadırlar. Yıldızlar kavuşurken toprak istemedikleri için bunlar olmuştur. Her ikisi de büyük bir vicdan azabı içindedir. Çadırların kurşunlanmasınlar bir gün sonra jandarma da höyüğe gelir ve obayı suçlar. Daha sonra Demirci Haydar Usta ile memleketli çıkmasıyla birlikte, yörüklere daha iyi davranmaya başlar ve valiye gitmelerini söyler. Biraz da Haydar'ın ocağının mistik gücünden korkmuştur. Onbaşıya rüşvet de verirler. Onbaşı tam ayrılacakken, beklenmedik bir şey olur: Onbaşı Kerem'in şahinini görür ve kuşu oğlu için ister. Kerem kaçar; ancak obaya gelen birinin obadan bir şey istemesi ve onun reddedilmesi töreye aykırıdır. Bölüm sonunda şahin, Kerem'den alınmış ve Onbaşı'ya teslim edilmiştir.

9. Bölüm'den itibaren obada bir hareketlenme görülmeye başlar. Bu bölüm, 98-106. sayfalar boyunca ifade edilmiştir. Obanın gençlerinden Fethullah, olup bitenlere akıl erdirememektedir. Köylülerin, ağaların ve jandarmanın zulmü gün geçtikçe artmaktadır. Dönüşmekten, öldürmekten başka çare aklına gelmez. Bu insanlara hiçbir şey yapmamışlardır. Bin yıldır konup göçtükleri toprakların artık birilerinin malı olmasını da anlayamaz. Bir yandan da köylüler, Süleyman Kâhya'nın Hüyük için kendilerine de para vermesi gerektiğini konuşmaktadırlar. Yörüklerin yazın yaylada olmalarına da kızmaktadırlar. Onlar çukurda sıtmayla boğuşurken Yörükler serin sularda eğleşmektedir. Onlara göre, Yörüklerin paraları da çoktur. Yörükler tamamen "öteki"dir. Alevî olmaları da köylüler tarafından hor görülmektedir. İş cihad çağrılarına kadar ilerler. Köylülerin yaşadığı hayat da çok kötüdür. Bir yandan hayatta kalmaya çalışmaktadırlar; ama bu hayat mücadelesini haksız yöntemlerle kazanma yolunu tercih etmişlerdir. Obanın koyunları, teker teker çalınmaya başlanır. Cennetoğlu ve Süleyman Kâhya görüşmesinden de olumlu bir sonuç alınamaz. Köylülerin istediği paranın toplanabilmesine imkân yoktur. Ertesi gün, çeltik tarlasında doğru kendilerine yaklaşan bir yangın görürler. Süleyman Kâhya, çadırların toplanmasını ister. Göçmekten başka çare kalmamıştır. Bölüm, Fethullah'ın elinde tabancası ile koşmasıyla son bulur.

10. Bölüm, 107-114. sayfalar arasında işlenmiştir. Yangın obayı sarmaktadır. Yangının yarattığı ruhsal buhran içinde Kerem, şahiniyle oba arasında gidip gelmekte, yer yer bilincini kaybetmektedir. Bir yandan kaçmayı düşünürken, diğer taraftan da şahinini nasıl kurtaracağını düşünür. Obaya dönmeye niyet eder, yolda kömür olmuş yılanlar görünce

[837] Kemal, Y. Binboğalar Efsanesi. A.g.e., 85.

vazgeçer, yolda gördüğü iki adama Hızır'ı, şahini, Onbaşı'yı, her şeyi anlatır. Bütün obanın yanıp öldüğünü sanmaktadır; ancak herkes kurtulmuştur. Hacı ve Abdi, çocuğun saflığına kıyamazlar, şahini Onbaşı'dan çalmasını söylerler.

5. Kesit (Öznenin Harekete Geçmesi): 115-122. sayfalar arasında işlenen 11. Bölüm'de, oba konacak yer aramaktadır. Her yer bir köyün, bir ağanın malı olmuştur. Haydar Usta, Osman'ı da yanına alıp obadan ayrılır. Bir çözüm bulacaktır. Adana'ya Ramazanoğlu'na gidecektir, orada çözüm bulamazsa Ankara'ya İsmet Paşa'ya, o da olmadı İstanbul'a gidecektir. Yollarından geçtikleri köyün adamları zorla bir koyunlarını alır. Süleyman Kâhya'nın oğlu Fethullah'ın öfkesi gittikçe büyümekte, bu düzene boyun eğmemek adına içi içini yemektedir.

123-132. sayfalarda, 12. Bölüm ifade edilmiştir. Bölümün başındaki epigrafta, obanın çektiği sıkıntının doruk noktasına ulaştığı ifade edilmektedir. Artık, yıllardır süren iskân kavgası nedeniyle, yerleşik olanlar ile oba arasındaki gerilim hat safhaya gelmiştir. Aralarında husumet olmayan bir tek köy bile kalmamıştır. Kışın yaklaşması yağmurun artmasıyla, fiziki koşullar da obayı gittikçe zorlamaktadır. Horzumlu Obası ile karşı karşıya gelirler. Onlar da aynı haldedir. Çukurova artık konar-göçerlere düşman kesilmiştir. Horzumlu Obası'nın çamurlar içinde uzaklaşıp gidişi, tarihin içinde yok oluşun bir simgesi gibidir. Bu oba, eskiden Çukurova'nın en varsıl, en güçlü obalarından biriyken, şimdi yok olmak üzeredir. Bu bölüm, obaların yok oluşuna yazılmış bağımsız bir ağıt gibidir. Tek çare olarak Ceren'in Oktay Bey'le evlenmeye razı edilmesi kalmıştır. Bütün oba bir olmuş, genç kızın üzerine gelmektedir. Ortak bilinçdışı, rüyalar, imgeler, düşler halinde Ceren'i köşeye sıkıştırmaktadır. Al yılanlar, beyler, çocukları ölmüş kadınlar, çorak topraklar üzerinde dolaşan obalılar bir ağızdan "Oktay'a var" demektedirler.

133-142. sayfalar boyunca işlenen 13. Bölüm'de, Hasan artık yalnız başınadır. Şahinin peşinden, Onbaşı'nın kasabasına kadar gelmiştir. Burada, kasabalı çocuklarla tanışır. Onlara, olağanüstü bir hikâyeler silsilesi hâlinde başından geçenleri, süsleyerek anlatır: Onbaşı şahinini çalmıştır, obası yanmıştır, peşinde kara atlılar vardır, Oktay Bey onun kanlısıdır, kimsesi kalmamıştır. Çocuklar, Hasan'a yardım etmeye ve onu korumaya karar verirler.

143-154. sayfalarda işlenen 14. Bölüm'de, Mustan, Resul'a işkence yapmaktadır. Sonraları çocuğa kıyamaz ve onu iyileştirmeye karar verir. Ama Kör Ali, çocuğun daha sonra iyileşince Mustan'ı mutlaka bulup öldüreceğini söyleyerek Mustan'ın aklını karıştırmaktadır. Bu olup bitenler hep Halil'in Ceren'e olan aşkına bağlanmaktadır.

155-162. sayfalar boyunca işlenen 15. Bölüm'de, Oktay Bey, binbir zorlukla obayı bulmuş, Ceren'den vazgeçtiğini söylemiş, sadece obayı kurtarmaya çalışmaktaymış gibi kendini göstermektedir. Aslında bir şekilde Ceren'e yanaşmaya çalışır. Oba, çok zor günler geçirmektedir. Obanın köpekleri öldürülmekte, yağmur altındaki göç, obayı kırıp

geçirmektedir. Obadakiler, Oktay Bey'in iyi niyetli oyunlarına kanıp Ceren'i razı etmenin yollarını aramaya çalışırken Bey, içinden kötücül planlarına devam etmektedir. Ama o da kendince büyülü bir aşkın pençesinde kıvranmaktadır. Ceren'den başka ümidi de yoktur.

163-170. sayfalarda işlenen 16. Bölüm'de, Kerem, artık Onbaşı'nın köyü olan Yalnızağaç'a yerleşmiştir. Bu köyün demirci ustası Sadi Demirtok'un yanında çıraklık yapmaktadır. Kerem ile Hasan, şahini çalmak için planlar yapmaktadırlar. Sonunda, onbaşının oğlu Selahattin'i kandırırlar ve şahini avlanması için salmaya razı ederler.

171-189. sayfalar arasında geçen 17. Bölüm'de, eserin en uzun epigrafından biri bulunmaktadır. Bu epigrafta, Haydar Usta ve Osman'ın Adana'da başlarından geçenler anlatılır. Adana'nın büyüklüğü karşısında, iki adam küçülmüştür. Modernliğin karşısında gelenek, küçük kalmıştır. Bu bölüm, Haydar Usta ve Osman'ın, Ramazanoğlu'na ulaşıp ona kılıcı vermeye çalışmalarını anlatan bölümdür. Ramazanoğlu soyunun o dönemdeki başı olan Hurşit Bey bulunur, kendisine kılıç hikâyesi anlatılır. Hurşit Bey, hikâyeyi merakla dinler. Sonunda o da konuşur. Artık zenginlik de güç de el değiştirmiştir. Ramazanoğlu'nun yardım edecek gücü kalmamıştır. Kılıç buradan Hasip Bey'e götürülür. Ama Bey, kılıcı görmek bile istemez. Yardımcısıyla, Haydar Usta'ya para yollar, Haydar Usta boş bulunup bu parayı alır. Daha sonra bu para rüzgâra kapılıp elinden uçuverir. Haydar Usta, inancını ve gücünü yitirmiştir.

190-194. sayfalar arasında işlenen 18. Bölüm'de, Mustan'ın Halil'i öldürüp öldürmemek arasında gidip gelen ruh halinin çözümlenmesi ifade edilmektedir. Bu ruh hâlinin asıl öznesi ise, Ceren'dir. Halil'le ilgili anıları aklında canlanır, Halil'i öldürme planları yapar; bölüm sonunda Halil yerine Mustan ölür.

195-209. sayfalar arasında işlenen 19. Bölüm, eserin en uzun epigrafına sahip bölümlerinden biridir. Oba, yolda dağıla dağıla Sarıçam'a varmıştır. Burada gönülsüzce konaklamışlardır. Herkes bir iş tutmuştur, bir tek Ceren çadırdan çıkmamaktadır. Obadan ayrılıp yerleşik hayata geçen pek çok kişi geride bırakılmıştır. İki bin çadırlık oba, yüz çadırdan daha az çadır sayısına sahiptir. Süleyman Kâhya, büyük üzüntü içindedir. Son gücüyle Ceren'e sahip çıkar. O yaşadıkça kimse kızı zorla evlendiremeyecektir. Bu arada Haydar Usta ve kılıçtan haberler gelmektedir. Kılıcı gören güzelliğine ve gücüne hayran olup boyun eğmiş, kılıca elini sürememiştir. Güya kılıç en son İsmet Paşa'ya gitmiş, o da bu kılıç savaşlarda elinde olsa tüm dünyayı zapt edeceğini söylemiştir. Ama gerçekler bu hayal dünyasındaki gibi değildir. Köylüler obaya saldırır. Çok kişi yaralanır. Jandarma da obanın kalkıp göçmesi için emir verir. Beylik çadırını zorlukla yıkılmaktan kurtarırlar. Beylik emaneti olarak ellerinde derisi büzülmüş bir davul, bir dikili teber, bir tuğ, bir bayrak bir de som altından işlenmiş Kur'an-ı Kerîm kalmıştır.

210-216. sayfalarda ifade edilen 20. Bölüm'de, çocuklar Selahattin'i zorla razı ederler ve şahin uçurulur. Gökyüzünde pek çok kuşa saldıran şahin, geri gelmez. Sonra günlerce şahini ararlar. Kimse şahini bulamaz.

217-221. sayfalarda işlenen 21. Bölüm'de yine uzun bir epigraf karşımıza çıkmaktadır. Adana'nın büyüklüğü ve Haydar Usta'nın bu büyük şehirde kaybolması konu edilmektedir. Ramazanoğlu, aslında tam anlamıyla bitmemiştir. Her yeni düzene uymuştur. Selçuklu'dan Osmanlı'ya, oradan Cumhuriyet'e uzanan bir erk devam etmektedir; ancak Haydar Usta'nın sandığı gibi bir Ramazanoğlu Beyliği artık ortada yoktur. Haydar Usta, Adana'da tanıştığı, ona yol gösteren Kerem Ali'ye İsmet Paşa'yı nasıl bulacağını sorar. Tek umut o kalmıştır.

222-228. sayfalar arasında işlenen 22. Bölüm'de, oba Çukurova'nın ortasında kalmıştır. Gidecek yerleri yoktur. Koskoca Çukurova'da konaklayacakları yer kalmamıştır. Otuz sekiz çadıra kadar düşmüşlerdir. Bu kadarcık kişiye bile yer yoktur. Hemite Dağı'na konup Haydar Usta'yı beklemeye karar verirler. Süleyman Kâhya, Akmaşat'ı satın almak için herkesten elde avuçta ne kadar altın, para varsa toplar ve yola çıkar. O gittikten sonra, on on beş köy delikanlısı, Hemite Dağı'nda konakladıkları için para istemeye gelmiştir. Fethullah bu delikanlılarla başa çıkamaz. Obaya dünya dar edilmiştir.

229-239. sayfalar boyunca işlenen 23. Bölüm'de, Haydar Usta Ankara'ya varmıştır. İsmet Paşa'yı bulacağını, kılıcın güzelliğinin bütün sorunları çözeceğini hayal ederek Halk Partisi'nin merkezine kadar gelmeyi başarır. Paşa'yı bir türlü göremez. Evine gitmeye karar verir. Evin kapısındaki askerler onu içeriye almak istemezler. Haydar Usta, demirciler pîri, orada öylece bekler. Aslında Haydar Usta, otuz yıldan fazla bir zamandır bugünü beklemiştir. Nihayet, İsmet Paşa, arabasına binmek için evden çıkar, paşaya yaklaşan Haydar Usta, kılıcı ona uzatır. İsmet Paşa ve yanındaki adam kılıcı alıp bakarlar ve çok güzel olduğunu söyler, sonra arabalarına binip giderler. Haydar Usta elinde kılıçla kalır, kılıç elinden düşer. Sadece şu sözü duymaktadır: "Çok güzel" ve kaldırıma düşen kılıç çınlaması sesi kulağına gelmektedir. Otuz yıllık emeğin ve ümidin gelip vardığı nihâi son, kılıcın kaldırımda bıraktığı çınlama sesidir.

240-255. sayfalar boyunca işlenen 24. Bölüm'de, yine uzun bir epigrafla, göçerlerin konar hale geçmesinin de çare olmadığı örneği, Beydili Obası üzerinden verilir. Oba, onlara toprak veren ağaya olan borçları yüzünden sefalet içinde yaşamaya mahkûm edilmiştir. Ama sonunda oba ayaklanmış, obanın kadınları ağayı taşlayarak öldürmüşlerdir. Süleyman Kâhya, Derviş Bey'in evine varmıştır. Derviş Bey, Beydili Obası'nın Sabit Bey'i öldürmesini hatırlatarak parayı kabul etmez, obaya toprak vermeyi de reddeder. Son umut da tükenmiştir.

6. Kesit (Öznenin Yenilmesi ve Yeni Bir Duruma Geçiş): 245-255. sayfalar arasında işlenen 25. Bölüm'de, Kerem obayı araya araya bulmuştur. Şahini de uçarak onu takip etmektedir. Arada gelip eline konmaktadır. Bu yollar ve yangınlardan geriye kabul edilen

tek dilek olarak bu şahin kalmış gibidir. Süleyman Kâhya da geri dönmüştür. Eli boş gelmiştir. Kerem, şahine olan ilgisini bir anda yitirmiştir. Haydar Usta, kılıcı bozup obanın eski damgasına benzer yuvarlak bir demir parçasını döverken ölür. Onu örsüyle beraber gömerler. Yok olan geleneği anımsatır gibi, bütün demirci aletlerini de yanına yerleştirirler. Geleneğe göre atını da vurmak gerekir, Kerem atı vurmak zorunda kalır. Haydar Usta'nın ölmeden önce ne dövdüğünü kimse anlamamıştır. Gelenek de sır da onunla birlikte gömülmüştür. Kerem şahini azat eder, kendisi de obadan ayrılır.

256-262. sayfalar boyunca işlenen 26. Bölüm'ün epigrafı, baykuşlardan bahsetmektedir. Uğursuz bir şey olacağını önceden anlayan bu kuşlar, obanın etrafını sarmışlardır. Ceren kendini uçurumdan atmaya hazırlanmaktadır. Bir anda, Halil'in ölümünün, kendisine getirilen kanlı gömleğin bir kandırmaca olduğunu düşünmeye başlar. Kendini uçurumdan atacak takati de yoktur. Köylüler, obanın üstüne kayalar yuvarlamaktadır, Fethullah intikam çığlıkları içindedir. Ceren, Süleyman Kâhya'ya giderek Oktay Bey'le evleneceğini bildirir.

263-270. sayfalar arasında işlenen 27. Bölüm'ün epigrafında, 55. sayfadaki Horasan'dan gelme hikâyesi yeniden anlatılarak, çember yapısal olarak tamamlanmaktadır. Bu epigraf, eserin en uzun epigrafıdır. Konargöçer Türkmen obalarının epik anlatısı olan epigraf, aynı zamanda yiten bir kültüre yakılan bir ağıt niteliğindedir. Süleyman Kâhya ve Hasan Ağa, Ceren ve Oktay'ın evlilikleri mevzusunu konuşmaktadırlar. Büyük bir nişan töreni yapılır. Ama Oktay'ın verdiği söz, babasını bağlamamaktadır. Hasan Ağa, obaya sadece bahara kadar konaklama izni verir. Bütün bu karmaşa içinde, Halil obaya geri döner.

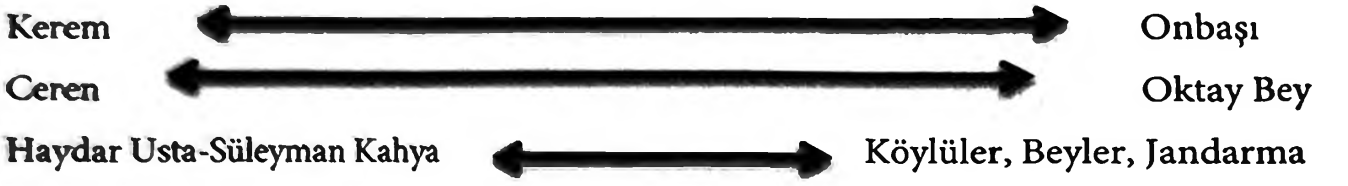
271-274. sayfalarda işlenen 28. Bölüm'ün epigrafında, Halil anlatılmıştır. Soylu bir adamdır. Ceren'i almaya gelmiş olması ihtimali, bütün obayı düşündürmeye başlar. Nitekim Halil gerçekten Ceren'i almaya gelmiştir.

275-281. sayfalar arasında işlenen 29. ve son bölümde, eserin başladığı birinci bölümün üstünden tam bir sene geçmiştir. Bu gece, yine bir hıdrellez gecesidir. Hıdrellez kutlamaları sürerken, artık kimse kışlak istememektedir. Bireyin varlığı, topluluğun varlığına üstün gelmiştir. Ceren ve Halil'in saklandıkları yere baskın yapılır, Halil ölür. Ceren onu gömer, köye geri döner. Beylik çadırının önünde Halil'in atı durmaktadır. Ceren, atı vurur. Çadır sökülür ve yakılır. Beylik çadırının da yakılmasıyla birlikte Süleyman Kâhya yakmıştır-geleneği geleceğe taşıyan hiçbir iz kalmamıştır. Her sene bir gece Hızır ve İlyas buluşmaya ve yıldız olup kavuşmaya devam ederler; ama yörükler de yörüklük de bitmiştir.

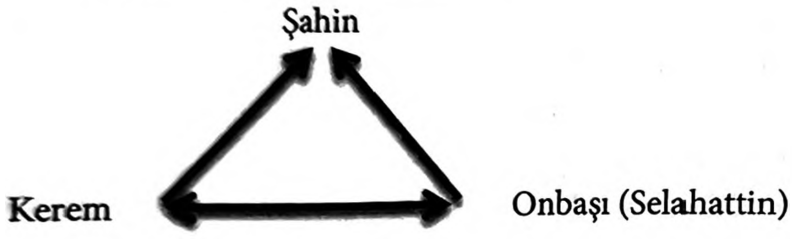
Metnin Temel Çatışmalar Şeması

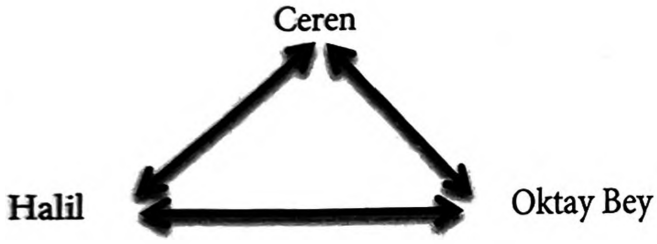
Eserin en önemli özelliği, tek kahramanlı ve tek karşı-özneli bir metin olmamasıdır. Bu özelliğinin yanında metin, karşı-özneleri kesinlikle derinlemesine incelememiş, bütün yoğunluğu taraflı bir bakışla özne-kahramanlar üzerinde toplamıştır. Bu nedenle, karşı

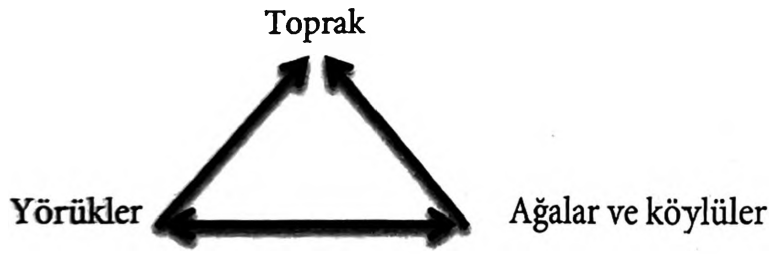
özneler ve özneler arasında birden fazla çatışma var gibi görünse de bunlar aslında temel ve tek bir çatışmanın uydularıdır.

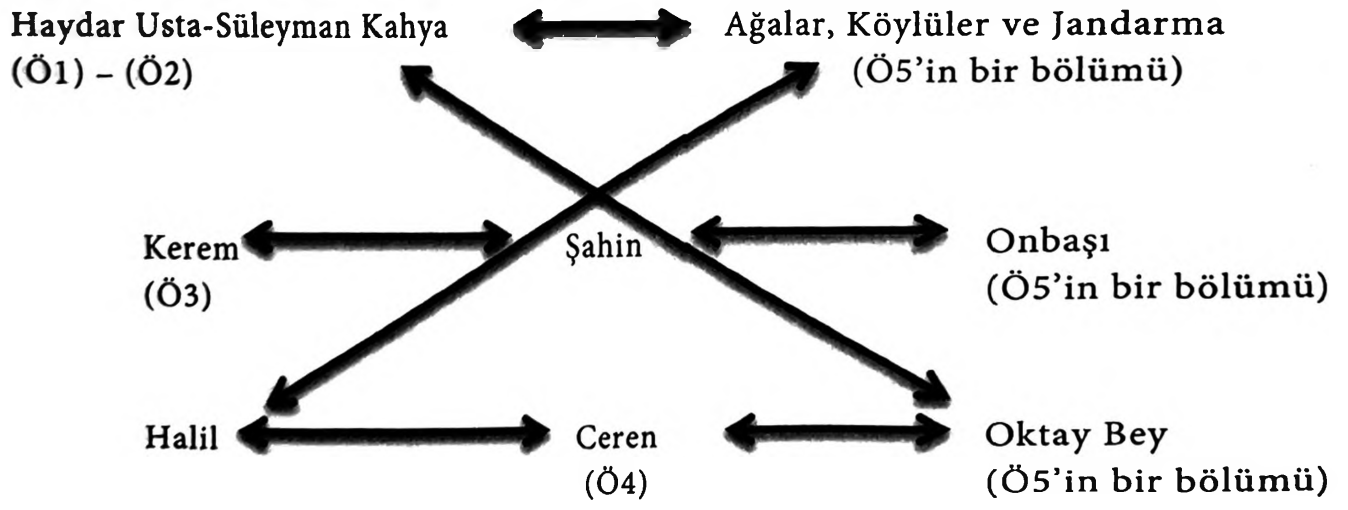
Üçgen Arzu Modeli Çatışmaları:

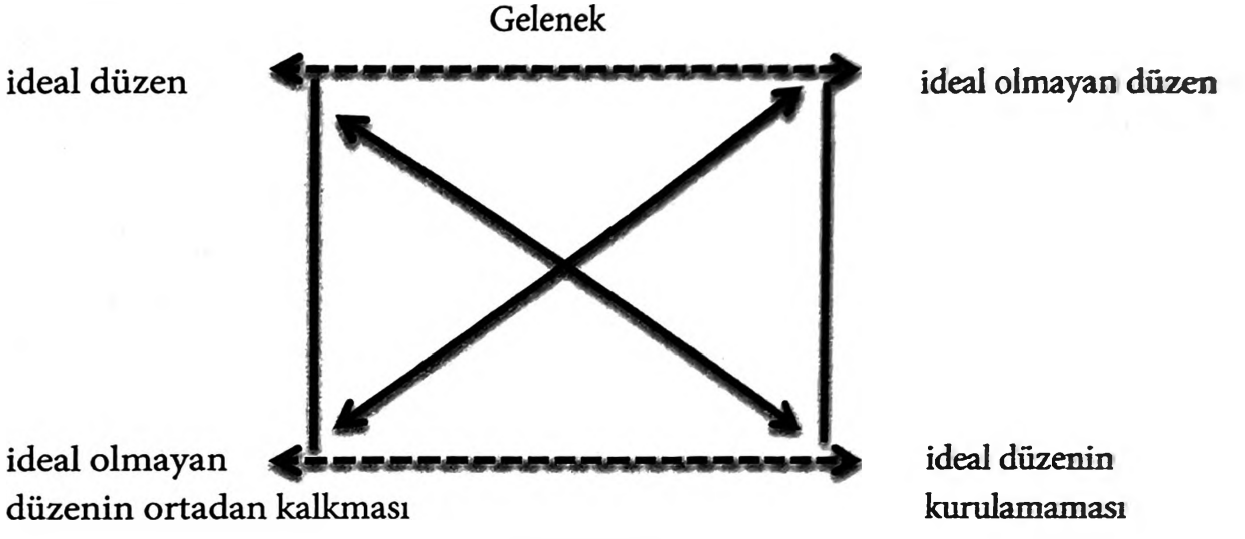
Metnin Temel Çatışmalar Şeması:

Metnin temel anlatı izlencesinin dört evresi, şu şekilde incelenebilmektedir:

Sözleşme	Edinç	Edim	Tanıma ve Yaptırım
Yörüklerin toprak ihtiyacı	toprağın paylaşılması gerekliliği	sistemin paylaşıma kapalılığı	Yörüklerin yok olmaları

Binboğalar Efsanesi'nin Greimas'ın Göstergebilimsel Dörtgeni'ne göre incelenmesi:

Yörüklerin temsil ettiği gelenekte, ideal düzen, toprağa kimsenin sahip olmamasıdır. İdeal olmayan yeni düzende ise, toprağın sahipleri bulunmaktadır. Böylece Yörükler, yüzlerce yıl konup göçtükleri topraklara kira ödeye ödeye tükenmeye başlamışlardır. İskân, ideal bir düzen yaratma çabası, bir başka deyişle bir ütopya kurma idealidir. Ancak ütopya, bir distopyaya dönüşmüştür. Yerleşik hayata zamanında geçmeyen obalar ise Aydınlı Obası gibi ortada kalmışlardır. Gelenek, tarihsel gerçekler karşısında yenilir.

Şahıs Kadrosu - Kişilerin Oluşumları ve Özellikleri

Birinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler: Demirci Haydar Usta (Ö1), Süleyman Kahya (Ö2), Kerem (Ö3), Ceren (Ö4).

İkinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler: (Karşı-öznelerin hiçbiri bir karakter olacak kadar derinlemesine işlenmemiştir. Pek çok kişi de aynı zihni yapının temsilcileri olarak eserde sahne almaktadırlar. Bu nedenle, birinci derecede öneme sahip özne kişilerin aksine bu kişilerin tamamı bir tek kişi gibi işlenecektir.) Oktay Bey-Hasan Ağa-Cennetoğlu-Uzatmalı Onbaşı-Köylüler-Jandarma-Köse Ali Ağa (Ö5)

Uzak Kişiler: Ramazanoğlu Hurşit Bey, Hasip Bey, Halil.

Birinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler

Eski Geleneğin Bir Temsilcisi Olarak Demirci Haydar Usta: Yaşlı, bilge bir Yörük büyüğüdür. Fiziksel yapısı güçlü, kıyafetleri Yörük kıyafetleri olarak tasvir edilmektedir. "Ceviz rengi bir şalvar", "sırmalı bir yelek", "altın rengi börk" giyen Haydar Usta, kızıl sakalları, geniş alnı ve bakır sakallarıyla dev gibi bir adamdır[838]. Oba, onun dileklerinin kabul edileceğine kayıtsız şartsız inanmaktadır. Usta, bu konuda o kadar emin değildir. Hayatında kimseyi incitmemiştir; ama küçük günahları olduğuna inanmaktadır. Bu nedenle, Hızır ve İlyas'ın buluştuğu gece asıl dilek dilemesi gereken kişi, masum torunu Kerem'dir.

Haydar Usta, atalarının yaptığı gibi bir kılıç yaparsa ve bu kılıcı İsmet Paşa'ya ulaştırabilirse, her şeyin düzeleceğini düşünmektedir. Modern dünyayı anlamamaktadır. İsmet Paşa'ya nasıl ulaşacağını bile düşünmemiştir. Çelik kılıcın üzerine altın kaplama ayetler yazmakta, olağanüstü bir sanat eseri yapmaya çalışmaktadır. Yolunu kaybetmiş obanın yolunu bilmeyen kılıcının bu yurtsuzluk sorununu çözeceğine olan sonsuz inancı, onun geçmişte yaşanmasının da bir ifadesidir.

Ramazanoğlu, gücün el değiştirdiğini anlattığında, yeni bir bilinç seviyesine ulaşan Haydar Usta, inancını yavaş yavaş yitirmeye başlayacaktır.

> *"Demek her şey değişiyor, bitiyor, yerine yepyeni bir şeyler, anlamadığımız, bilmediğimiz bir zulüm geliyor, diye düşündü Haydar Usta. Demek ölen ölüyor. Bizi ölümden kimse kurtaramayacak demek. Biz de Ramazanoğlu gibi olacağız."*[839]

Eskinin yerini yeni almaktadır ve bu yeni olan hakkında hiçbir fikirleri de yoktur. Yeni olanda yerleri de yoktur. Yeni olan, onları yok edecektir:

Geleneğin Yıkılışının Şahidi Olarak Süleyman Kahya: Obanın ileri gelenlerindendir. Ne Hızır'a ne de gelecek güzel günlere inancı kalmamıştır. Aklı temsil eder. Obayı tehdit eden Uzatmalı Onbaşı onu tutuklamaya geldiğinde şöyle diyecektir: *"Celallenmek yüksek paşaların yüksek bir göreneğidir ama azıcık dur"*[840]. Süleyman Kâhya, obanın söz sahibidir. Kim obaya gelip bir şey istese, oba adına konuşmak onun görevidir. Mümkün olduğunca hakçı bir şekilde olayları çözmeye çalışan, sağduyu sahibi bir adamdır. Büyük bir sorumluluk altında ezilmektedir. Artık eski gelenek bitmiştir. Muhatapları onu binbir zorluğa koşmaktadır. Cennetoğlu ile yaptığı konuşmadan dönerken, tükenmiş bir geleceğin portresini çizer:

> *"Süleyman Kahya küçüldü, eridi. Etmeyin eylemeyin, çaresizim, kesildi bütün mümkünümüz, çarelerimiz diyemedi. Oturduğu yerden de hemen kalkamadı. Orada,*

---

[838] Kemal, Y. Binboğalar Efsanesi. A.g.e., 9.
[839] Kemal, Y. Binboğalar Efsanesi. A.g.e., 183.
[840] Kemal, Y. Binboğalar Efsanesi. A.g.e., 93.

öylece kurudu, kaldı. Ağzı kurumuş, dudakları yarılmıştı. Artık öldürseler konuşamazdı. Dizlerine çöke çöke doğruldu, başı önünde, yalpalayarak yürüdü, atına vardı." [841]

Geleneğin en çok zayıfladığı ve tükendiği dönem, Süleyman Kâhya'nın devrine denk gelmiştir. İki bin çadırdan altmış çadıra kadar düşen obayı seyretmek zorunda kalmıştır. Bir zamanlar olağanüstü saygı gördükleri kişilerin rüşvet isteyen arsız halleriyle muhatap olmak zorunda kalmıştır, zorla gelin verdikleri kızların ağıtları kulaklarında çınlamaktadır. Süleyman Kahya, büyük bir yıkımın, insan olarak ifadesidir.

Kerem: Haydar Usta'nın torunudur. Haydar Usta, Hızır ve İlyas'a dair bütün umudunu Kerem'in üstüne yüklemişken, Kerem iki konuda kimseye içini açamamakta ve büyük bir iç hesaplaşma geçirmektedir. Bunlardan birincisi, Kerem'in konaklayacak toprak için dua etmek istememesidir. Küçük çocuk, göçebe obanın içinde bulunduğu zor durumu tam olarak idrak edebilecek zihni olgunlukta değildir Onun asıl isteği, bir yavru şahindir. Yavru şahin için dua etmek istediğini de dedesine anlatamaz; çünkü dedenin tüm ümidi Kerem'dir. Bir de günahkâr olma mevzusu vardır Kerem'in başında. Çok büyük bir günah işlemiş, bir güvercin yuvasını bozup dağıtmış, yavruları öldürüp ana kırlangıcı tutsak etmiştir. Hızır'la İlyas'ın yıldızları böyle bir günahkara kendilerini tabii ki göstermeyeceklerdir. Küçük çocuk, bu durumu dedesine anlatınca, bilge adam, onu bir şekilde rahatlatır. Şahinine kavuşmak için dilek dileyebilecektir. Ama dileğini yine söyleyemez:

"Dilinin ucuna geldi, hemen dedesine: 'Daha yumurtadan çıkmamış şahin civcivini de Hızır hemen verir mi? Yoksa civcivlerin yumurtadan çıkmasını mı bekler?' diyecekti. İyi ki sormadı. Dedesi onun Çukur'da kışlak, Aladağ'da yaylak yerine şahin isteyeceğini anlar, kıyameti koparırdı. Yok yok, kıyameti koparmaz, ama konuşmaz, küser. O küsen bir adamdır. Çok küsen..."[842]

Kerem, toprak yerine şahin istemiş olsa da obanın düştüğü durumu görünce büyük bir pişmanlık yaşamaya başlar. Efsanedeki boğanın kalkıp geleceğine ve obayı kurtaracağına az da olsa inansa da umutlu değildir. Sanki bütün bu sürgünün, sefaletin ve yurtsuzluğun nedeni kendisidir. Kimseye de ne yaptığını, Hızır'dan toprak yerine şahin yavrusu istediğini söyleyememektedir.

Kerem, bir ara, hüyükteki boğanın onları kurtaracağına, köylülerin ve ağaların üstüne yürüyerek onları bu sıkıntılardan kurtaracağına inanır. Kerem'in şahininin onbaşıya verilmesi, Yörüklerin durmadan kaybettikleri güzel ve değerli şeylerin bir simgesidir: *"Daha kimler gelecek, daha neler isteyeceklerdi. Koskocaman bir karanlıkta yordamlıyorlardı. Hiçbir yerden en ufak bir umut ışığı sızmıyordu. Bir karanlık duvarına gelmiş dayanmışlardı."*[843]

---

[841] Kemal, Y. Binboğalar Efsanesi. A.g.e., 105.
[842] Kemal, Y. Binboğalar Efsanesi. A.g.e., 23.
[843] Kemal, Y. Binboğalar Efsanesi. A.g.e., 98.

Bir Arzu Nesnesi Olarak Ceren: Obanın en güzel kızıdır. *"uzun boylu, yanık, büyük ela gözlü"*dür[844]. Onun da Hıdrellez dileği toprak olmayacaktır. Platonik sevgilisi olan obanın beyi eşkıya Halil'i görmek istemektedir:

> *"Toprak moprak isteyemem Halilim dururken... Ben Halilimi isterim. Bütün ömrümde elime bir fırsat geçecek, onu da bir karış toprak için zayi edemem."*[845]

Ceren, Halil'in ölüm haberinden sonra içine kapanır. Aslında bu, yanlış bir haberdir; ama Ceren uzun süre gerçeği öğrenemeyecektir. Ağanın oğlu Oktay Bey'in onu istemesi de ayrı bir sıkıntı olarak ortaya çıkar. Ceren'i ağanın oğluna verirlerse, toprak sahibi olacaklardır. Ancak obanın büyükleri gönülsüz evliliğe karşıdır; çünkü böyle gönülsüz gelin verdikleri pek çok kız canına kıymıştır. Ceren de bu arada, obanın başına gelenlerden kendisini sorumlu tutmaktadır. Toprak yerine Halil'i görmek istediği için bütün bu uğursuzluklar yaşanmıştır. Ceren, inatçı bir Yörük kızıdır. Obayı kurtaracak onayı vermemekte, Oktay Bey'e "evet" dememekte ısrar etmektedir. Bu hâliyle, sadakat ve aşk sembolüdür. Ceren, romantik bir karakter olarak okunabilir; zira Halil'i isterken ve toprak dileğini reddederken vakanın maddesel bütünlüğünü kavrayamamaktadır. Oba toprak sahibi olsa bütün bu çatışmaların güç dengeleri bozulacaktır. Halil'i eşkıya yapan, Ceren'i istemediği bir evliliğe zorlayan asıl sorun toprağın getirdiği güçtür. Haydar Usta, yaşını getirdiği bilgelikle bunun farkındayken Ceren romantik aşk teması içinde kaybolmuş bir karakterdir.

İkinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler

Uzatmalı Onbaşı, Oktay Bey, Hasan Ağa, Cennetoğlu, Köylüler, Jandarma, Köse Ali Ağa: Onbaşı, yeni ve çarpık düzeni temsil eder. Oba kurşunlanmıştır, obayı suçlar. İki adam ölü bulunmuştur, bunu da obaya yıkar. Obanın çok parası olduğunu, hüyükten gömülü altın çıkartıp çıkartıp sağa sola dağıttıklarını söylemekte, aslında payını istemektedir. Ama Haydar Usta'nın Horzumlu Demirci Ocağı'ndan olduğunu görünce, o da aslına dönmektedir: *"Sizin ateş ocağına dokunan kimse onmaz. Kutsal ocaktır"*[846].

Oktay Bey ise Ceren'e sevdalıdır. Ceren onu istemez. Bazen iyilikle, bazen zorla kızı almaya çalışır. Kendisinin bu kadar malı varken, bu kadar gücü varken nasıl olup da bir Yörük kızı tarafından istenmediğini anlayamamaktadır. İyi gibi göründüğü zamanlarda da kötüdür. İçi kötüdür:

> *"Bu Yörükler kendilerini bir şey sanıyorlar. Alçaklar, sürünsünler. Müstahak bunlara. Bu alçaklara... Daha, daha daha neler yapacak bu canavarlara Çukurlular,*

[844] Kemal, Y. Binboğalar Efsanesi. A.g.e., 24.
[845] Kemal, Y. Binboğalar Efsanesi. A.g.e., 24-25.
[846] Kemal, Y. Binboğalar Efsanesi. A.g.e., 94.

görsünler onlar. Onlar bir yere konsunlar, otursunlar bakayım. Ben de onları ölüm gibi izleyeceğim."[847]

Hasan Ağa, Oktay Bey'in babasıdır. Aslında bütün topraklar onundur. Oktay Bey, Ceren'i nikâhına alabilmek için obaya toprak teklif etmişse de babası Hasan Ağa, bu vaadin kendisini bağlamadığını söyleyerek, obanın sadece bir mevsim boyunca topraklarında kalmasına izin verecektir.

Köse Ali Ağa, obaya toprak satarak obayı kandıran bir ağadır. Onun gibi pek çok toprak sahibi bulunmaktadır. Cennetoğlu da onun gibidir. Her zaman daha az toprak ve her zaman daha çok para söz konusu olmaktadır.

Jandarma ve köylüler, kurulu düzenin tarafındadırlar. Bu eserde ilk defa köylülerin zalimin yanında olduğunu görürüz. Bu nedenle de eser, diğer Yaşar Kemal eserlerinden ayrılmaktadır.

Uzak Kişiler

Obanın İsteğine Uymayıp Kendi İstekleri İçin Dua Edenlere Örnek Olarak Yeni bir Hayat İsteyen Yaşlı Müslüm: Hızır ve İlyas'ın yerde ve gökte buluşacağı gece ortaya çıkan Müslüm karakteri de Kerem ve Ceren gibi kendi isteğine odaklanmıştır. Hızır'dan ve İlyas'tan toprak istemeyecektir. Onun isteği, gençliktir. Durmadan abdest alıp geceyi bekler:

"Vakt erişti güzelim. Vakt erişti dünya güzelleri... Ben biliyorum. Yaşıtlarımdan hiç kimse kalmayalı yirmi yıl oluyor. İşte geldik gidiyoruz. Şen olasın Halep şehri, demişler. Şu pınar kadar, şu yıldız kadar, şu çınar ağacı kadar bile olamadık. Hay koca Hızır, hay koca Allah siz kendinizi ölmez yaptınız da benim, bizim, hepimizin suçumuz ne? İşte geldim gidiyorum. Yüz yaşadım, ömrüm tamam oldu. Vallahi bir göz açıp kapayıncaya kadar geçti gitti. Bir göz açıp kapayıncaya kadar. Bir ancık yaşadım, işte şimdi. İşte şimdi yaşıyorum. Selmanı Pak gibi beni gençleştirmeni isterim. Hızır gibi beni ölümsüzleştirmeni isterim."[848]

Müslüm'ün ölümsüzlük isteği, acaba sadece bireysel bir imge midir? Müslüm'ün yüz yaşında olması ve yeniden gençliği istemesi, akla başka bir imgeyi de getirmektedir: Geleneğin ölümsüzlüğü. Hatta kendi yansımasında, insanın ölümsüzlüğü. Müslüm'e göre, bu dünyada sadece insan ölümlüdür[849]. Oysa Hızır'ın Lokman Hekim'e sunduğu ve hekimin koklayarak ölümsüzlüğe erdiği çiçeği bulabilse, o da ölümsüz olacaktır. Ama yüz yaşında bir ölümsüz olmak, onun için yeterli değildir. O, genç bir ölümsüz olmayı ister.

---

[847] Kemal, Y. Binboğalar Efsanesi. A.g.e., 160.
[848] Kemal, Y. Binboğalar Efsanesi. A.g.e., 27.
[849] Kemal, Y. Binboğalar Efsanesi. A.g.e., 30.

Yiğitliği Temsil Eden Fethullah: Süleyman Kâhya'nın oğludur. Obanın başına gelenleri bir türlü kabullenemez. Metnin ortalarına doğru yavaş yavaş artan rolü, haksızlık karşısında mücadele etmek isteyen ideal genç zihni ifade etmektedir. Obanın koyunlarını isteyen bir köylüyle karşı karşıya kaldığında, silahına sarılmaktan çekinmez. Zaten, bu sorunların ancak savaşarak çözülebileceğine inanmıştır. Artık parayla, iyilikle, gelenekle sorunlar çözülmemektedir. Koyunları isteyen köylü, pazarlığı bir koyuna kadar düşürünce de Fethullah öfkeden çok tiksinme hissedecektir. O bir koyunu bile vermek istemese de bu zihnî yapıyla mücadele etmeye dayanamayacağını fark edip, anlaşmayı kabul edecektir.

Mekân

Binboğalar Efsanesi, Yaşar Kemal'in pek çok eserinde olduğu gibi, Çukurova Bölgesi'nde geçmektedir. Ancak diğer eserlerden farklı olarak, bu eserde asıl motivasyon, koskoca Çukurova'da bir avuç göçmen Türkmen'e konaklayacak yer bulunmamasıdır. Bu nedenle de mekân özellikleri olarak, diğer eserlerden farklı bir tablo dikkati çekmektedir. Türkmenlerin, zorunlu iskândan önce nasıl yaşıyorlarsa, öyle yaşamak istemeleri, kurulu düzene aykırıdır. Metin boyunca oradan oraya sürüklenen obanın hikâyesinde, geniş bir panorama ve iç mekân olarak da ayrıntılı çadır tasvirleri bulunmaktadır.

Panorama ve Peyzaj

Panorama ve peyzaj, eserde genele olarak iç içe işlenmektedir. Binboğalar Efsanesi'nin Çukurova'sı, Yörükler'in yüzlerce yıldır içinde yaşadıkları büyük, sıcak bir evdir. Ama bu ev, sermayenin el değiştirmesi, sistem değişiklikleri, zorunlu iskan gibi nedenlerle, artık Yörükler'den uzaklaşmaktadır. Yine de onların gördüğü Çukurova, büyülü ve güzel bir mekândır:

> *"İnce kum, sel yatağı değil, akarsu yatağı... Su yitip gitmiş, buralardan bir yerlerde akıyor değil, su kurumuş, yerin altına çekilmiş. Gözün kaynadığı yer de kupkuru. Çakıltaşları yarı yosunlu, kurumuş, çakıltaşlarının üstünde ince gümüş renkli bir çamur tabakası kurumuş. Sarı yapraklar kurumuş gözün çukurunu, çakıltaşlarının üstünü doldurmuşlar. Buruşmuş, kırmızı damarlar el gibi. İri bir eli kumun üstüne basmışlar, kırmızı, mor damarlar. Çınar yaprağının yanında bir başka iz. Ayı pençesi gibi. Belki daha büyük. İz az ilerde daha büyüyor. Yanyana üç iz. (...) Düzlükten, sarı toprağın ortasından bir su sızıyor. Suyun kıyısında binlerce irili ufaklı iz."*[850]

Çukurova, yazın da kışın da yaşanması zor bir mekândır. Ancak bu zorluklar da güzelliklerle bölünmüştür:

---

[850] Kemal, Y. Binboğalar Efsanesi. A.g.e., 54

"Çukurova, bu yaz Çukurda kalmış, sıcaktan, sinekten gebermişti. İşte orada, sert, yaldızlı kabuklu, kabukları yanardöner, kabukları yeşil ışık benekli, kırmızı, kara, mor, sarı, altın, gümüş ışıltısında, benekleri binbir ipiltide böcekler, çiçekler, otlar ardı ardına ulanırlar, öylece ölmezleşirler. Çiçekler uzun bir halkadır."[851]

Eserin ortalarında, 9. Bölüm'de, Cennetoğlu ile yaptığı görüşmeden dönen Süleyman Kâhya, güzün sert bir gününde, duygularını daha da karamsar bir hale sokan bir Çukurova manzarası içinde kalakalmıştır: *"Bir yel esiyordu kuzeyden. Hızlı, kurutan, adamın iliklerini kurutup, canından usandıran, dünyayı kapkaranlık gösteren."* [852]

Dekor

Eserde, dekor unsuru olarak ele alınabilecek mekânlar, özellikle Yörük kültürünün ifade edildiği çadırlardır. Bu çadırların, Yörüklerin hayatında olağanüstü bir önemi vardır. Bu çadırlar, binlerce yıllık geleneğin ifadeleridir. Nitekim, eserin çatışması da Süleyman Kâhya'nın, beylik çadırını yaktırması ile sonuçlanacaktır. Yörükler, binlerce yıllık geleneğin son simgesi olan bu kutsal mekândan vazgeçmek zorunda kalırlar. Ancak gelenek sürerken, obanın çadırlarının her birinin özel bir anlamı, bir kuruluş ritüeli ve özel bir şekli bulunmaktadır:

"Oba eskimiş, yozlaşmış, yoksullaşmış ama geleneklerinin bir kısmını daha yitirmemişti. Oba koyağa iner inmez, çadırlar kurulur kurulmaz dirimevi çadırı da kurulmuştu. Dirimevi çadırı öyle öteki çadırlar gibi uzunlamasına değildi. Dirimevi çadırları hep yuvarlak olur. Ve kubbelerini keçelerle, kilimlerle örterler. Kapıları görülmedik nakışta bir kilimle örtülmüştür. İç duvarları eski, nakışlı kilimlerdendir. Yer baştan ayağa turuncu keçelerle döşelidir. Uçta, kapının sağında köz dolu bir taş ocak vardır. Derimevi otuz yıldır aynı yere kurulur.

Çadırların ortasında, koyağın tabanında düz, üç harman yeri büyüklüğünde mermere benzeyen bir ak taş vardı. Taşın üstüne sabahtan bu yana keçeler, kilimler, döşekler, yastıklar, taşınıp seriliyordu."[853]

Aydınlı Obası, oradan oraya sürüklenirken, yolda Horzumlu Obası ile karşılaşır. Onların halleri de içler acısıdır. Oysa bu oba, bir zamanlar Çukurova'nın en güçlü obalarından biridir. Çadırlarının ise eşi benzeri yoktur. Kültürleri, kendilerine hastır:

"Beyinin çadırı dillere destandı. On dört göbekli çadırı dillere destandı. On dört göbekli çadırı, otuz odalıdır. Bu çadırı Yörükler o alışkın elleriyle ancak bir haftada kurar, bir haftada yıkarlardı. Kilimleri halıları, keçeleri göz kamaştırırdı. Her halısı kilimi bir servetti. Çadırın her direği paha biçilmeyecek bir güzellikte işlenmişti. Sedef,

[851] Kemal, Y. Binboğalar Efsanesi. A.g.e., 29.
[852] Kemal, Y. Binboğalar Efsanesi. A.g.e., 106.
[853] Kemal, Y. Binboğalar Efsanesi. A.g.e., 13.

gümüş, altın kakılmıştı direklerdeki nakışlar arasına. Hiçbir saray böylesine görkemli olamazdı. Horzumlu beyinin kapısından kimse eli boş dönemezdi."[854]

Eserde, yaşayan mekânların yanı sıra, artık içinde yaşanmayan; ama peyzaja karışarak ayakta duran mekânlar da bulunmaktadır. Payas Kalesi de bunlardan biridir:

"Payas Kalesi bir düzlüğün ortasında yapayalnız kalmış köşeli bir kaya parçası gibidir. Doğusunu çepeçevre sarmış Gavur Dağları'ndan Akdenize kadar esen yeller çam kokar. Dörtyolda yaşlı portakal bahçeleri, Payasta yaşlı Türkmen, Yörük Beyleri eski günlerin öldürücü özleminde. Kalede prangalı, boyunları laleli, sivri sakallı, çimen yeşili gözlü Beyler. Uzun özlem türküleri. Türkmen, Yörük Beyleri bu kaleye bir yıldan daha çok dayanamazlar. Kalenin yanı yönü, toprağın altı Türkmen Beylerinin kemikleri ile dolu. Bir dert çığlığı gib bu ovadan, hâlâ şangırtıları ağır zincirleri, boyunlarındaki ağır lalelerle sürgünler, tutsaklar gelir geçerler. Uzun ağıtlar, uzun övgülerle."[855]

Haydar Usta ve Osman, birlikte Adana'ya gittiklerinde, büyük şehrin gücü, gürültüsü ve bir canavara benzeyen karmaşası, bu iki adamı şaşırtmaktadır. Onlar, hayatları boyunca doğayla iç içe yaşamış, mevsimlerin zamanına göre günlerini ve eylemlerini tayin etmiş, hep göçmüş ve hep eski zamanlara ait bir düzene göre yaşamışlardır. Ancak nispeten yeni gelişen modern şehirler, onlardan ve onların evrenlerinden çok uzaktır:

"Haydar Usta bir kere Ceyhan'a, bir kere Osmaniye'ye, bundan önce bir kere de Adana'ya gelmiş ama, gece hiçbir şehirde kalmamış, elektrik ışığını görmemişti. Amma da çok ışık, ortalık gündüz gibi. Güneşi yüz bin parçaya bölmüşler getirmişler bu şehrin her bir evine asmışlar. Bu bir köy değil, şehir değil ışık tarlası. Vay anam avradım Adana gibi. Vay senin anamı avradını. Vay senin... Bir de uzun evler, gecenin içinde heyula gibi çıkan... Bir de bin gözlü devlere benzeyen üç kavak boyu evler. Başını kaldırıp da tepesine bakamazsın. Baksan göremezsin. Haydar Usta bu evlerden, bu ışıklardan, bu devlerden, uzayan, her an bambaşka olan, sallanan, koşan, dövüşen, her an yiten, sonra geriye gelen gölgelerden basbayağı ürktü."[856]

Dünya, artık bu büyük şehirlerden yönetilmektedir ve küçük yerleşimler de değerlerini gittikçe kaybetmektedirler. Küçük dünyaları olan küçük insanlar, bu dev şehirler karşısında korkmakta haklıdırlar. Antik Yunan'dan beri tanrı Pan'ı köyün dışında tutan ve insanları korkudan koruyan sınır taşları artık işlevlerini yitirmiş; dev şehirler büyüdükçe birbirlerine yaklaşmış ve arada kalan küçük yerleşimleri, insanlarıyla birlikte yutmaya başlamıştır.

---

[854] Kemal, Y. Binboğalar Efsanesi. A.g.e., 125.
[855] Kemal, Y. Binboğalar Efsanesi. A.g.e., 155.
[856] Kemal, Y. Binboğalar Efsanesi. A.g.e., 171.

Zaman

Binboğalar Efsanesi'nin zaman kurgusu, yazarın diğer eserlerinden çok farklı bir seyir izlemektedir. Eser, tam olarak bir senelik bir zaman diliminde geçen vaka zamanını ifade ederken, bir yandan da yüzyıllar öncesine dayanan anlatma zamanıyla konar göçer Türkmen obalarının geçmişini özellikle "epigraf" yöntemiyle okuyucuya sunmaktadır. Eserin dikkate değer bir diğer özelliği de bölümlerin ayrılmış olmakla beraber, numaralandırılmamış olmasıdır. Bu yöntemle yazar, epik ve sisli bir anlatının ortaya çıkmasını da sağlamış olmaktadır. Baharın başlangıcı olan Hıdrellez gününde başlayan olaylar, İsmet Paşa zamanında, Cumhuriyet'in gençlik yıllarında geçmektedir. Bir yıl sonra halka tamamlanırken, konar-göçer gelenek, yeni bir Hıdrellez'de tamamen ortadan kalkacaktır.

1. ve 2. Kesit: 1. Bölüm'de, obanın bir Hıdrellez gecesinde yaşadıkları, vaka zamanıyla aktarılmaktadır. Bazı karakterlerin bu gece yaşadıklarının yanında, geçmiş yaşamlarına ait bilgiler de zamanda geriye doğru atlanarak, anlatma zamanıyla kısaca ifade edilmektedir. Yine zamanda geriye doğru atlanarak, geçmişte Demirci Rüstem Usta ve o zamanın padişahı arasında geçenler, anlatma zamanıyla aktarılır. Bölümün son sahnesinde, Hıdrellez'den bir sonraki gün olanlar, vaka zamanıyla aktarılmaktadır.

3. Kesit: 2. Bölüm'ün epigrafı, 1876 Osmanlı-Türkmen Savaşı'nı anlatma zamanıyla ifade etmektedir. Epigraftan sonra başlayan bölüm de yine bu savaşı anlatma zamanıyla aktarmaktadır. 3. Bölüm'ün epigrafında, obanın o bahar yaşadıkları, anlatma zamanıyla ifade edilmiştir. Daha sonra, Haydar Usta'nın birkaç gün süren kılıç yapımı macerası anlatılır. Zamanda ileri doğru bir atlama yapılarak, güz mevsiminin geldiği bildirilir. Haydar Usta, kılıcı yapmaya devam etmektedir. Onun, Kahya'nın ve Müslüm'ün bir günlük konuşmaları, vaka zamanıyla ifade edilmiştir. Daha sonraki birkaç günde de Ceren'in durumu konuşulur. Vaka zamanı kullanılmıştır. 4. Bölüm'ün epigrafında, Yörükler'in sakin bir kış geçirmek için yaptıkları planlar, anlatma zamanıyla ifade edilir. Daha sonra, bilinç akımı ile karışmış bir anlatma zamanıyla, Yörükler'in Horosan'dan gelişleri aktarılmaktadır. Vaka zamanına dönüldüğünde, Kel Musa, Mustan Ağa ve Ceren'in yaşadıkları birkaç gün anlatılmıştır. Bu vakalar arasında, yer yer Horosan'dan gelme macerası vakaları bölerek, anlatma zamanıyla metne dahil olmaktadır. 5. Bölüm'ün epigrafında, Deliboğa Hüyüğü'nün tarihi, anlatma zamanıyla aktarılmıştır. Bölümde ise, hüyüğe yerleşen obanın yaşadığı birkaç gün ve Derviş Bey'in gelip Süleyman Kahya'dan para istemesinin anlatıldığı birkaç saat, vaka zamanıyla işlenmiştir. 6. Bölüm'ün epigrafında, kısaca 1876 yazında Cevdet Bey'in, Türkmenler'e yaptığı zulmü, zamanda geriye doğru atlayarak anlatma zamanıyla işlenmektedir. Bölümde ise, yine zamanda geriye doğru atlanarak, Ali Bey ve Türkmenler arasında yaşanan olaylar,

anlatma zamanıyla ifade edilmektedir. Türkmenler, II. Dünya Savaşı'na kadar, Ali Bey'den aldıkları izinle yerleştikleri huğlarda kalmış, daha sonra 1949 kışında, Ali Paşa Fermanı, etkisini kaybetmiştir. Türkmenler, o zamandan beri yarı sürgün hayatı yaşamaktadırlar. Vaka zamanına dönüldüğünde ise, Haydar Ağa, Müslüm Koca ve Fehmi Ağa arasında bir gün içerisinde geçenler aktarılmıştır. 7. Bölüm'ün epigrafında, Türkmenler'in yaşadığı birkaç trajik olay, anlatma zamanıyla ifade edilir. Bunların en unutulmazları, Adana Valisi'nin huğları yaktırması, Trablus Harbi ve Fransız işgalidir. Bölümde ise, Köse Ali Ağa, obanın yaşadıklarını anlatmaktadır. Daha sonra, Köse Ali Ağa'nın, Deliboğa Hüyüğü'nü Karaçullu Aşireti'ne satması vaka zamanıyla aktarılmıştır. Oba, bir hafta süreyle rahat eder; ama sonra imzaladıkları kağıtların değeri olmadığını öğrenirler.

4. Kesit: 8. Bölüm'ün epigrafında, güzün geldiği bildirilmiştir. Bölümde ise, obanın yaşadığı birkaç gün, Kerem'in iç çatışmasının işlendiği birkaç saat ve sonuçta Onbaşı'nın, Kerem'in şahinini alması olayları, vaka zamanıyla aktarılmıştır. 9. Bölüm'ün epigrafında, anlatma zamanıyla, obanın durumu ve Akmaşat'a gitme düşünceleri aktarılır. Bölümde ise, Fethullah'ın iç mücadelesi, vaka zamanıyla aktarılmıştır. Daha sonra obanın birkaç günü ile Cennetoğlu ve Süleyman Kahya arasında yaşananlar vaka ve diyalog zamanlarıyla aktarılmıştır. 10. Bölüm'ün epigrafında, yangında uyanan Kerem'in durumu, vaka zamanıyla aktarıldıktan sonra bölüme geçilmiş ve yine vaka zamanıyla, yangında olanlar aktarılmıştır. Yangından sonraki gün Kerem'in kaçması ve yolda karşılaştığı Hacı ile Abdi'yle karşılaşması ise, vaka ve diyalog zamanlarıyla aktarılmıştır.

5. Kesit: 11. Bölüm'ün epigrafında, obanın göçü, zaman unsuru kullanılmadan vaka zamanıyla aktarılmıştır. Bölümde ise, göç yine vaka zamanıyla aktarılır. Bu arada da diyalog zamanıyla Süleyman Kahya ve Fethullah arasında geçen konuşmalar işlenmiştir. 12. Bölüm'ün epigrafında, obanın belirsiz bir zaman boyunca yürüdüğü, anlatma zamanıyla ifade edilmektedir. Bölümde ise, bu yürüyüş vaka zamanıyla işlenmiştir. Bölüm, göç hadisesinin yanında, Ceren'in içinde bulunduğu çıkmazı da işlemekte, yer yer bilinç akışı tekniğine kayılmaktadır. 13. Bölüm'ün epigrafında, Kerem'in Anavarza çevresindeki çeltik tarlalarındaki yürüyüşü, anlatma zamanıyla ifade edilmiştir. Bölümde ise, vaka zamanıyla Kerem'in köydeki jandarma karakolunun yakınlarında şahinini araması aktarılır. Yine vaka zamanıyla, Kerem'in köylü çocuklarla tanışması ve çocukların onu korumaya karar vermeleri aktarılmıştır. 14. Bölüm'ün epigrafında, Mustan'ın yaralarının iyileşmesi, anlatma zamanıyla aktarılır. Bölümde ise, Resul ve Mustan karşılaşması, vaka zamanıyla işlenmiştir. Mustan'ın bundan sonraki üç dört günlük macerası da yine vaka zamanıyla işlenmiştir. 15. Bölüm'ün epigrafında, Oktay Bey'in obayı dört gündür aradığı

bildirilmektedir. Bölümde ise, obanın gittiği hiçbir yerde rahat edememesi ve Oktay Bey'in sonunda Süleyman Kahya'yı bulup, onunla Ceren hakkında konuşması, vaka zamanıyla işlenmiştir. Oba, o gece eski bir bahçede konaklar. Süleyman Kahya, ertesi sabah Ceren'le konuşmaya karar verir. Oktay Bey de Ceren'i bulur ve onunla konuşur. Vaka zamanı kullanılmıştır. 16. Bölüm'ün epigrafında, Kerem'in Yalnızağaç Köyü'ne yerleştiği, anlatma zamanıyla bildirilir. Bölümde ise, Kerem ve çocukların, şahini geri alma planları yaptıkları bir gün, vaka zamanıyla aktarılmıştır. 17. Bölüm'ün epigrafında, Haydar Usta ve Osman'ın, sabah ezanı okunmadan Adana'ya gitmeleri ve burada geceden sabaha kadar yaşadıkları ifade edilmiştir. Bölümde ise, ertesi gün olanlar vaka zamanıyla aktarılmaktadır. Haydar Usta ve Osman, öğleye doğru Ramazanoğlu Hurşit Bey'in evinin yerini öğrenir ve daha sonra beyle konuşur. İkindi vaktinde de Hasip Ağa'ya giderler. Hasip Bey, onlarla görüşmez ve onlara adamlarıyla para yollar. Akşam olur. Vaka zamanı kullanılmıştır. 18. Bölüm'ün epigrafında, zamanda geriye doğru atlanarak, anlatma zamanıyla Halil'in hikâyesi aktarılmıştır. Bölüm'de ise, bilinç akışı yöntemiyle ve zamanda geriye doğru atlanarak, Halil ve Ceren'le ilgili sahneler kopuk kopuk anlatılmaktadır. Vaka zamanında ise, Mustan, Resul ve Halil arasında, bir gece yarısından ertesi sabahın erken saatlerine kadar geçen olaylar ifade edilmektedir. 19. Bölüm'ün epigrafında, obanın zorluklar içinde Sarıçam'a kadar gelmesi ve burada geçirdikleri ilk gece, anlatma zamanıyla ifade edilmiştir. Bölümde ise, Süleyman Kahya ve Koca Tanış'ın, ertesi sabah obayı dolaşmaları ve konuşmaları, vaka zamanıyla işlenmiştir. Haydar Usta ve Osman'dan haberler gelmekte, oba umutlanmaktadır. Ertesi gün, köylülerle yaşanan çatışma ve jandarmanın olaylara müdahele etmesi, vaka zamanıyla aktarılmıştır. 20. Bölüm'ün epigrafında, Anavarza kayalıklarında yaşayan kartallara dair bir betimleme yapılmıştır. Zaman belirsizdir. Bölümde ise, Hasan ve çocukların, bir günün sabahından akşamına kadar, şahinle avlanmaları ve sonunda şahini kaybetmeleri, vaka zamanıyla aktarılmıştır. Bildirme zamanıyla da şahini iki gün daha aradıkları; ama bulamadıkları ifade edilir. 21. Bölüm'ün epigrafında, Adana'da yağmurlu bir günde, Haydar Usta'nın yaşadığı iç mücadele, anlatma zamanıyla işlenmektedir. Bölümde vaka zamanına geçilmiş ve Hurşit Bey'le Kerem Ali arasında geçen konuşmalar aktarılmıştır. Daha sonra, zamanda geriye doğru atlanarak, anlatma zamanıyla, Kozanoğlu, Aydınoğlu ve Ramazanoğlu gibi beyliklerin, Osmanlı'dan Cumhuriyet'in ilk yıllarına uzanan maceraları aktarılmaktadır. Vaka zamanında, ikili arasındaki konuşma devam eder. Sahne, daha sonra Haydar Usta ve Kerem Ali'ye dönerek, İsmet Paşa'nın kılıcı görünce neler yapacağı hakkındaki konuşmaları, vaka zamanıyla işlemektedir. 22. Bölüm'ün epigrafında, Hemite Dağı'nın bir betimlemesi yapılmaktadır. Zaman unsuru kullanılmamıştır. Bölümde ise, Süleyman Kahya'nın gün doğumundan itibaren Çukurova'yı izlemesi ve

Fethullah ile yaptığı konuşmalar vaka zamanıyla aktarılmaktadır. Ertesi gün, oba Alıçlı'ya yerleşir. Bu günün sonuna kadar olan olaylar ve Fethullah'ın iç mücadelesi, vaka zamanıyla işlenmiştir. 23. Bölüm'ün epigrafında, Ankara ve Ankara Ovası'nın bir tasviri yapılmıştır. Zaman unsuru kullanılmamıştır. Bölümde ise, vaka zamanıyla Haydar Usta'nın Ankara'ya gelmesi, ertesi gün İsmet Paşa'yı arabasına binerken görüp kılıcı ona vermeye çalışması ve İsmet Paşa'nın kılıcı çok beğenmesine rağmen Usta'ya geri verip arabasına binip gitmesi, vaka zamanıyla işlenmiştir. 24. Bölüm'ün epigrafında, zamanda geriye doğru on beş yıllık bir atlama yapılarak, Beydili Obası'nın macerası, anlatma zamanıyla işlenmiştir. Bölümde ise, vaka zamanıyla Derviş Bey ile Süleyman Kahya arasındaki görüşme aktarılır. Süleyman Kahya'nın obaya döndüğünde, gecede mi gündüzde mi olduğunu bilmediği ifade edilmektedir.

6. Kesit: 25. Bölüm'ün epigrafında, yine Hemite Dağı'nın bir tasviri yapılmıştır ve zaman unsuru kullanılmamıştır. Bölümde ise, Kerem'in ve Haydar Usta'nın obaya döndükleri gün olan olaylar, vaka zamanıyla işlenmiştir. Ertesi gün, Haydar Usta, örsü elinde olarak ölür, Kerem ise şahinini göğe salar. 26. Bölüm'ün epigrafında, anlatma zamanıyla, Hemite Dağları'nın üç günü ifade edilmiştir. Bölümde ise, vaka zamanıyla Ceren'in başından geçenler aktarılır. Ceren, ertesi gün Oktay Bey'le evlenmeyi kabul ettiğini Süleyman Kahya'ya bildirir. Vaka zamanı kullanılmıştır. 27. Bölüm'ün epigrafında, Yörükler'in ağzından, Horosan'dan gelme macerası, anlatma zamanıyla aktarılır. Bölümde ise, Hasan Ağa ve Süleyman Kahya karşılaşması vaka zamanıyla işlenmiştir. Ağa'nın, bu daveti üç gündür yaptığı, anlatma zamanıyla bildirilir. Ertesi gün horozların sesi kesilene kadar konuşurlar. Hasan Ağa, Yörükler'e topraklarında kalıcı olarak konaklama izni vermeyeceğini, bu konuşmada bildirir. 28. Bölüm'ün epigrafında, Halil'in fiziksel özellikleri betimlenmiştir ve zaman unsuru kullanılmamıştır. Bölümde ise, Fethullah, Halil ve Ceren'in yaşadıkları vaka zamanıyla aktarılır. 29. Bölüm'ün epigrafında, Hıdrellez gecesi hakkında bilgi verilir. Bölümde ise, Karaçullu Obası'nın Aladağ'a konalı üç gün geçtiği, anlatma zamanıyla ifade edilmektedir. Bundan sonra obada olanlar, Halil'in öldürülmesi, Ceren'in onu gömmesi ve obaya dönmesi, Süleyman Kahya'nın emriyle beylik çadırının yakılması hadiseleri, vaka zamanıyla aktarılır. Son sahnede, yeniden Hızır ve İlyas hikâyesi aktarılmaktadır.

Tema ve Zihniyet

Metin, eski ve yeninin, mitolojik düşünce ile tarihsel maddeciliğin çatışmasının destansı bir ifadesidir. Hızır ve İlyas söylencesi, sahibini arayan bir kılıcın temsil ettiği eski ideal düzene bir ağıt, Lokman Hekim'in hikâyesi, dilekler ve gerçekler, iskân ve ağalar, göçerler ve yerleşikler, yaşlılar ve gençler arasında süren sonsuz bir adı koyulmamış savaş, metnin zihniyetini oluşturan ögelerdir.

"Horasan'dan geldik omuzumuzda uzun şelfeler, elimizde uzun Mısri kılıçlar, temreni çelik kargılar. Gururlu, onurlu, ezilmemiş, göç eden, bir sel gibi bent tanımadan akan, aşılmaz dağlar aşan, gidilmez yollar giden, ordular bozan, kaleler yıkan. Altın dibeklerde kahve döven... bir konuk gelince diz boyu halılar seren, ayağının altına...

Horasan'dan geldik."[857]

Metnin en önemli zihnî özelliği, hayalle gerçeğin çatışmasıdır. Yörüklerin bazıları, tarih içinde zorunlu iskânlar nedeniyle yerleşik hayata geçmiş ve geleneklerini de unutmuşlardır. Ancak Aydınlı Yörükleri, Dante'nin Araf'ında kalmış gibidirler:

"Burada kalanlar belli ki yörenin yabancısıydı, ilk kez görülen bir yere bakar gibi, çevrelerine bakıyorlardı.(...) Dağa giden yolu biliyorsanız eğer, bize de gösterin dediler."[858]

Esere adını veren Binboğalar Efsanesi, 89. sayfada bir yakarış olarak karşımıza çıkmakta, Aydınlı Yörükleri'nin zihnî yapıları hakkında bilgi vermektedir:

"Bir de bazı geceler bu hüyük var ya, bu hüyük ayağa kalkar yürürmüş... Tepesi kızınca... Bu hüyük bir eski, Müslüm Koca yaşında bir boğaymış, öldürmüşler... işte bu köylüler ona kurşun sıkmışlar, o da buraya düşüp kalmış. Buraya yığılmış. İşte, o da köylü görünce kendisini öldürenleri görünce uyanır, böğürerek yürürmüş köylülerin üstüne. Köylüler de kapılarını kapatır, korkularından donlarına... Boğa şimdi kalksa, delirse, böğürse, yeri göğü sallasa, sallasa... Köylüler de... Dün gece kurşun sıkanlar da... 'Boğa yürüyecek' diye bağırdı."[859]

Yörükleri sürekli yerlerinden eden köylülerle boğayı öldüren köylüler aynı kişilerdir. Kerem'in düşünceleri, aslında boğanın şahsında, bir yeniden güç kazanma, intikam alma ideasıdır. Bir diğer açıdan bakıldığında bu düşünceler, Yörüklerin yarı hayal yarı gerçek dünyasının simgesidir. Tarihsel maddeciliğin artık egemen olduğu bu topraklarda, bütün gizler de yavaş yavaş kaybolmaktadır. Buna benzer motifleri, Yaşar Kemal'in başka eserlerinde de görülmektedir. Örnek olarak İnce Memed serisindeki Anacık Sultan ve Kırkgöz Ocağı efsanesini hatırlatmak mümkündür. Bahsedilen metinde ocağın son postnişini Anacık Sultan, olağanüstü olanı tamamen reddettiği yeni bir zihnî bütünlüğe kavuşmuştur. Ancak o da maddeler dünyasında uzun süre yaşayamayacaktır. Bu eserde incelenen Yörüklerin hikâyeleri de buna benzemektedir. Onları *modern* dünyada hayatta tutacak akıl oyunlarından haberleri yoktur. "*Katı olan her şey[in] buharlaş[tığı]*" bu yeni

[857] Kemal, Y. Binboğalar Efsanesi. A.g.e., 60.
[858] Alighieri, D. (2011). İlahi Komedya. İstanbul: Oğlak Klasikleri, (Araf II/ 52-58) 292.
[859] Kemal, Y. Binboğalar Efsanesi. A.g.e., 89.

dünyaya uyum sağlayamamaktadırlar. Onların içinde yaşamaya alışık oldukları evren, yavaş yavaş silinmekte ve yok olmaktadır.

Geçmiş hayal dünyası ve barış günleri artık geride kalmıştır. Yerleşik hayata geçenlerle göçebeler arasında da bir zihniyet savaşı vardır. Köylüler, konar-göçerlerin Alevî olmalarına da kızgındırlar:

> *"Üstelik bunlar Kızılbaş, arkadaşlar. Üstelik de bunlar Kızılbaş! Bunlar öyle Kürt Kızılbaşı değil, arkadaşlar. Bunlar hem bizim gibi, hem de Kızılbaş arkadaşlar. Olmaz, olmaz arkadaşlar..."*[860].

Yerleşik olanla göçebe olan arasında din savaşı da dâhil olmak üzere her türlü çatışma ortaya çıkmış, her türlü ötekileştirme sahneye koyulmuştur. Göçebelerin eskiye olan bağı, çocuksu bir ruh hali içinde özlemle eskiyi anmaktan ibarettir:

> *"Türkmenin anlı şanlı günlerinde türküler, ağıtlar, destanlar vardı. Toylar, düğünler, dernekler ardı. Ulu semahlar, mengiler vardı. Üç gün üç gece süren cemler vardı. Âşıklar, kavalcılar, destancılar vardı. Her evde masal söyleyen, ağıt yakan bir yaşlı Türkmen anası vardı. Kilim, halı dokuyanlar, keçe dövenler, kılıç yapanlar, pirler, ocaklar vardı. Kök boya yapanlar, gümüş eğer, palan yapanlar... Ünü İrandan Turana, ünü Umurdan Şama ulaşmış ustalar vardı. Beyler vardı ki, ulu şanlı kartallara benzer. Bir ovaya inince velilerin, paşaların karşıcı çıktığını... Azala azala tükenivermişti her şey. Söz daha önce bitmişti. Türkü, oyun, destan, ağıt, Nasrettin Hoca, Koca Yunus, semah, cem daha önce bitmişti. Kırk yıldır can çekişiyordu tekmil Türkmen mağrıptan maşrıka kadar. Her şey daha önce bitmişti."*[861]

Eserde işlenen bir diğer zihniyet unsuru da, güçlü beylerin hangi politik eylemlerle güçlerini koruduklarıdır. Eski zamanların büyük beylikleri, Selçuklu zamanında Selçuklu'ya, Osmanlı zamanında da Osmanlı'ya yaklaşarak, beylik niteliklerini kaybetme pahasına ayakta kalmayı başarmış; zaman geçtikçe de feodal ağalıklara doğru evrilmişlerdir. Ramazanoğlu Beyliği ve şimdiki Ramazanoğlu Hurşit Bey de böyle bir politikayla gücüne güç katmaktadır. Osmanlı'nın zayıflamasıyla Mısır'dan güç alan beylik, Cumhuriyet'in kurulmasıyla da Cumhuriyetçi tarafta hareket eder. Demokrat Parti kurulduğunda ise, beylikten kalan ağalar, artık Demokrat Parti[862] için çalışmakta, topraklarını kaybetmemek için her şeyi yapmaktadır.

---

[860] Kemal, Y. Binboğalar Efsanesi. A.g.e., 102.
[861] Kemal, Y. Binboğalar Efsanesi. A.g.e., 196-197.
[862] Kemal, Y. Binboğalar Efsanesi. A.g.e., 219-220.

Al Gözüm Seyreyle Salih

Al Gözüm Seyreyle Salih, yazarın bir sahil kasabasında yaşayan Salih adında küçük bir çocuğun hikâyesini anlattığı romanıdır. Eserin konusu, 1970'li yıllarda geçmektedir. İlk baskısı 1976 yılında yapılan Al Gözüm Seyreyle Salih, doğaya duyulan hayranlığın da bir ifadesidir. Bu çalışmaya kaynak olan baskı, Toros Yayınları'na ait beşinci baskıdır[863].

Yapı Çözümlemesi

Olay Örgüsü-Okuma Birimleri

I. Kesit (Giriş Durumu ve Çatışmanın Tanıtılması): 5-11. sayfalar arasında ifade edilen 1. Bölüm'de, Salih adında küçük bir çocuk, deniz kenarında yaralı bir martı yavrusu bulur ve onu sahiplenmeye karar verir.

12-20. sayfalar arasında ifade edilen 2. Bölüm'de, Salih'in yaşadığı kasaba ve bu kasabanın sakinleri tanıtılmaktadır. Salih, kasabadaki teknelerden birinin kaptanı olan Temel Reis'in tayfasıdır.

21-27. sayfalar arasında ifade edilen 3. Bölüm'de, kasabanın yaşamı, Salih'in gözlerinden aktarılmaya devam eder. Bu görüntülere karışan hatıralar, eserin adını da ortaya çıkarmıştır. Temel Reis bir defasında, sürekli olarak her şeyi seyreden Salih'e "Al Gözüm Seyreyle Salih" adını takmıştır[864]. Salih, kısa hayatı boyunca demirciliği de balıkçılığı da öğrenmiştir. Çok becerikli bir çocuktur. Ona daha ilk defa ağları emanet ettiklerinde, uzun yıllardır ağ onaran bir balıkçı gibi çalışmış, herkesi şaşırtmıştır. Ama Salih denizden korkmaktadır. Salih, iki bölümdür uyuyan Temel Reis'i uyandırmaya çalışmaktadır.

28-40. sayfalar arasında ifade edilen 4. Bölüm, ilk bölümün bittiği zaman döner ve Salih, martı için bir sepet hazırlayarak onu büyük anasına götürür. Yaşlı kadının, her türlü yaraya iyi gelen bir merhemi vardır; ama bu merhem insanlar içindir. Salih, martıyı kendi kendine iyileştirmeye çalışır. Bölümün sonunda Salih, yine Temel Reis'e uyanması için seslenmektedir.

II. Kesit (Çatışmanın Kuvvetlenmesi): 41-51. sayfalar arasında ifade edilen 5. Bölüm'de, Salih, ablasının evine gider. Salih'in ablası ve eniştesi de martıyı iyileştirmeye çalışırlar. Martı, artık daha iyidir; ama Salih'in babası, onun evden kaçıp ablasına sığınmasına çok kızmıştır.

52-66. sayfalar arasında ifade edilen 6. Bölüm'de, Salih'in her şeyi izlemesi, kimsenin farkına bile varmadığı ayrıntılarla saatlerce uğraşması anlatılmaktadır. Martı daha da iyileşmiştir. Ama Salih eve dönmekten korktuğu için ablası ve eniştesi de

[863] Kemal, Y. (1991). Al Gözüm Seyreyle Salih. İstanbul: Toros Yayınları.
[864] Kemal, Y. (1991). Al Gözüm Seyreyle Salih. A.g.e., 23.

endişelenmektedirler. Salih eve döner, annesi ve babası onu sevgiyle karşılarlar. Büyük Ana ise, martıyı iyileştirmemekte kararlıdır. Hatta Salih'i üzmek için, martının öleceğini söyler.

67- 72. sayfalar arasında ifade edilen 7. Bölüm'de, Salih'in günlük hayatından bir kesit işlenmiştir. Martı iyileşmeye devam etmekte, Büyük Ana ise merhemini martıya vermemekte ısrar etmektedir. Büyük Ana, Salih'in mutluluğundan da rahatsızdır. Onun bakmadığı bir anda martının boynunu koparmayı istemektedir. Bu düşüncesini, Salih'e de söyler.

III. Kesit (Çatışmanın Kökeninin Açıklanması ve Çatışmanın Fantezi Alemine Doğru Genişlemesi): 73-134. sayfalar arasında işlenen 8. Bölüm'ün açılışında, kasabadan ve adadan bahsedilmektedir. Daha sonra da fakir bir balıkçıyken, kaçakçılık yaparak zengin olan Metin'in hikâyesi aktarılır. Büyük Ana, Metin'i çok sevmektedir. Salih, ninesinin kendisini hiç sevmezken Metin'i sevmesinin nedenini anlayamamaktadır. Salih, her şeyi görmekten, her şeyi düşünmekten yorulmuş bir çocuktur. Metin'i çok sevmektedir; ama onun peşinde adamlar olduğunu bilir. Metin'i bir korsan gibi görmeye başlar. Artık onun hayalindeki Metin, diğer korsanlarda dövüşen bir eski zaman korsanıdır. Bölüm boyunca fiziki çatışmalardan çok Salih'in iç dünyasında yaşadığı çatışmalar ve maceralar aktarılmaktadır. Salih, Büyük Ana'ya Halil'in öldüğünü söyleyip evden kaçar. Daha sonra da Büyük Ana'yı bu sözler vasıtasıyla öldürdüğünü düşünüp büyük bir kaygıya düşer. Eve geri döndüğünde, Büyük Ana'nın ölmediğini görüp rahatlayacaktır. Aradan bir süre geçer. Salih'in günlük hayatı artık daha umutludur, babası da artık onu eskisi kadar dövmemektedir. Bir akşam, Metin'in peşindeki adamlar onu kurşunlarlar. Ertesi gün Metin de adamlar da gitmiştir. Salih, Büyük Ana'yı mutlu görmeyi istemekte, her gün sahile inip Halil'i beklemektedir. Günler böylece geçer. Salih, bir ara diğer çocuklarla oyunlar oynarken, çocuklara arıların kendisini sokmadığını söyler. Bu, gerçektir. Salih daha sonra, insanı soktuğu zaman ya sakat bıraktığına ya da öldürdüğüne inanılan bir boncuklu arıyı yakalayıp, bir süre onu uçuracaktır. Salih, daha sonra boncuklu arıyı salar ve günlük hayatına geri döner ve Metin'in kasabaya geri döneceği günleri hayal ederek günlerini geçirir.

Ara Kesit (Fantezi Alemindeki Çatışmanın Oluşumu): 135-154. sayfalar arasında ifade edilen 9. Bölüm'de, Salih'in gerçeklik ve zaman algısı yüzyıllara yayılmış, bir ortak bilincin etkisiyle evren algısı değişmiştir. Yaşadığı zaman diliminin içindeyken, eski zamanları da yaşamaktadır. Gerçek insanları hayali anıları oluşmaya başlamış, gerçeklik şekil değiştirmiştir. Bu evrende, korsanlar ve balıkçılar bir arada yaşamaktadırlar. Salih, Korsanlar Padişahı ve diğerleri ile yaşadıklarını, diğer çocuklara anlatmak istese de onlar Salih'e inanmamaktadırlar. Oysa Salih, bu fanteziyi tamamen inanarak yaşamaktadır. Bu fantezide, Hz. Ali'den Temel Reis'e kadar, Salih'in etkisi altında kaldığı pek çok insan ve derin bir kültürel zenginliğin izleri vardır. Fantezi aleminde,

Korsanlar Padişahı'nın bir çocuk sahibi olamadığı için yaşadığı üzüntü ve Hz. İbrahim'in ona yardım etmesi işlenmektedir. Metin, Korsanlar Padişahı, karısı ve Temel Reis, Erciyes'e gidip kutsal bahçeyi ve büyülü elma ağacını bulurlar. Hz. İbrahim, Temel Reis'e, yere düşen meyveyi asla yememesini, yeni meyveyi bir sene beklemesini söylemiştir; ama Temel Reis ve karısı yere düşen meyveyi yer ve sevişirler. Daha sonra hatun gebe kalır; ama bir yılan doğuracaktır. İlk ebe, yılan tarafından sokulunca, dünyanın en iyi ebesini aramaya başlarlar. Kötü kalpli bir kadın, ölmesini istediği Gül Fatma'nın bu işi başaracağını söyler. Gül Fatma'ya yaşlı bir çoban yardım eder ve Gül Fatma, bir kase sütle yılan şehzadeyi kandırarak onun doğmasını sağlar.

IV. Kesit (Çatışmanın Farklı Yönlere Doğru Genişlemeye Devam Etmesi): 155-202. sayfalar arasında ifade edilen 10. Bölüm'de, Salih'in hayatından kesitler verilmektedir. Kasabada yaşayanlar, Salih'in gözlerinden aktarılmıştır. Bu insanlardan birisi de demirci İsmail Usta'dır. İsmail Usta, Salih'in çok sevdiği insanlardan birisidir. Demircilik de Hz. Davut'tan beri kutsal işlerden birisidir. İsmail Usta'nın hikâyesi aktarılırken, Hz. Davut'un maceraları da işlenmiştir. Salih, İsmail Usta'yı yıllardır izlediği için, demir ustalığını öğrendiğini düşünmekte, İsmail Usta'nın onu çırak olarak aldığını hayal etmektedir. Böylece Salih para kazanabilecektir. Babası, ona hiç para vermemektedir ve Salih buna çok üzülmektedir. Salih, İsmail Usta'dan yüz elli lira alacağını hayal eder. Bu parayla bir kamyon alacak, kamyonu dükkânın önüne çekip ustasını sevindirecektir. Aslında bu kamyon, Hacı Nusret'in dükkanındaki bir oyuncak kamyondur. Salih, vitrinden kamyonu seyreder, ona dokunmak ister; ama Hacı Nusret ancak yüz elli lira getirirse kamyona dokunabileceğini söyler. Salih, dükkândan çıkarken düşer ve dizini kanatır. İsmail Usta, onun yaralandığını fark ederek çocuğa yardım eder. Salih, günlerce dükkâna gider ve ustaya kendisini çırak almasını söylemek için uğraşır; ama buna bir türlü cesaret edemez. Bir süre sonra, marangoza gidip çırak olmak istediğini söylese de ondan da bir cevap alamaz. Salih, daha sonra kamyonu çalmaya karar verecektir. Hacı Nusret, kötü bir insandır. Salih, onun kötülüğünden güç almaktadır. Ancak fantezilerinde, o tam kamyonu çalacakken Metin ortaya çıkmakta ve çocuğu hırsızlıktan vazgeçirmektedir. Bir akşam, Büyük Ana'nın kilitli sandığından para almak ister; ama Büyük Ana uyanır ve herkesi de uyandırır. Büyük Ana dışındaki bütün ev halkı, hırsızın kim olduğunu bilmektedirler; ama bir şey söylemezler. Bir gün babası, hiçbir işe yaramayan bir adam olmasının azabıyla kendi kendine konuşmaya başlar. Artık çalışacaktır. Kendi kendine işler icat eder. Ama bütün ev bilmektedir ki baba zaman zaman bu düşüncelere kapılmakta, on beş gün kadar ne iş bulsa yapmakta, sonra da Abdi'nin meyhanesine gidip içki içmekte, daha sonra da çalışmaktan vazgeçmektedir. Salih, annesi, ablaları, eniştesi, Büyük Ana bile bu rutine alışmışlardır. Salih yine İsmail Usta'nın dükkanının önünden geçip kendini göstermeye çalışmakta, Hacı Nusret'in dükkanına gidip kamyonun satılıp satılmadığını kontrol etmektedir. Günler böyle geçer. Salih, bir gün Temel

Reis ve diğer kaptanların yakaladıkları balıkları kıyıya aktarmalarına yardım eder. Temel Reis de ona büyük bir torba dolusu balık hediye eder. Salih, balıklarıyla eve geldiğinde, ailesi çok sevinir; ama Salih bu balıkları satıp kamyon almayı planlamaktadır. Annesi, Salih'in bu isteğini destekler. Salih ertesi gün sabahtan akşama kadar kasabada dolaşıp balıklarını satmaya çalışsa da bir tane balık bile satamaz. Akşam, peşinde dolaşan kedilere bütün balıkları dağıtır.

Ara Kesit (Fantezi Alemindeki Çatışmanın Genişlemeye Başlaması): 203-218. sayfalar arasında ifade edilen 11. Bölüm'de, Salih'in gerçek yaşamı ile fantezi dünyası yeniden iç içe geçmiştir. Korsan Padişahı'nın şehzadesi olan yılan artık büyümüş, bir ejder boyutlarına ulaşmıştır. İçine hapsedildiği kafesten çıkmayı istemektedir. Korsan Padişahı da oğluna kıyamaz ve onu dışarı çıkarmaya karar verir ve şehzade dışarı çıkar çıkmaz vezirin oğlu ile tanıştırılır. Yılan şehzade, arkadaşını kazanmak için ne yaparsa yapsın başarılı olamaz. Vezirin oğlu, korkusundan ölür. Ülkedeki çocukların çoğu yılanı görünce ölürler. Kalanları da babaları kaçırıp uzak diyarlara götürür. Gerçekle hayal burada birleşir. Salih ve arkadaşları Bahri ile Cemil, yılan şehzadeyi görmeye karar verirler. Kıyıdaki bir mağaranın, Korsanlar Padişahı'nın sarayının girişi olduğuna inanmaktadırlar. Ancak bir türlü içeriye girmeye cesaret edememektedirler. Bir hayal dünyasına dalıp kapıdan geçerler, cennet bahçelerine benzer bir mekânda yılan şehzadeyle karşılaşırlar. Yılan Şehzade, herkesin kendisinden korkmasından dolayı çok üzgündür. İyi niyetle çocuklara yaklaşmaya çalışır. Onlar da diğer çocuklar gibi korkmaktadırlar. Bahri ve Cemil, yılan şehzadeye saldırıp onu döverler. Yılan Şehzade, sonunda çektiği acılara dayanamayıp öfkelenir ve onlara saldırır. Salih, belindeki bıçağı çekerek onu tehdit eder ve Yılan Şehzade, Bahri ve Cemil'i iyileştirir. Sonra dördü arkadaş olurlar. Ayrılma saati geldiğinde, yılan şehzade onlara mavi ışıklar saçan üç çiçek verir. Babası Korsanlar Padişahı da bu çiçekten Temel Reis'e vermiştir. Bu çiçekleri yiyen, ömrü boyunca dünya sarhoşu olacaktır. Ölünceye kadar mutluluk içinde yüzecektir. Çocuklar çiçekleri yerler. Sahne yeniden gerçek dünyaya döndüğünde, sahilde uyuyakalmış olan çocuklar uyanırlar ve evlerine giderler.

219-237. sayfalar arasında işlenen 12. Bölüm, 10. Bölüm'ün bittiği yerden başlamaktadır. Salih, yorgundur, hiç para kazanamamıştır, kamyonu aklından çıkmamaktadır. Ertesi gün uyandığında, umutsuzdur. Kasabada en çok korktuğu çocuk olan Bahri'yle karşılaşınca, onun yanına gidip "Senin ablan kasabanın en büyük orospusu" der. İki çocuk uzun süre kavga ederler. Sonra çok yorulup kavgayı bitirmeye karar verirler. Bundan sonra Salih birkaç gün boyunca Temel Reis'in balıklarını taşır. Bir gün, Hacı Nusret'in dükkanına gider ve kamyonun satıldığını öğrenir. Salih, günlerce kendine

gelemez. Avukat Osman Ferman, kamyonu oğlu için almıştır. Salih, bu defa da Osman Ferman'ın ve oğlunun peşine düşer. Bahri de ona yardım edecektir ve kamyonu çocuğun elinden alacaklardır. Bahri çocuğu oyalarken, Salih kamyonu çalar; ama fantezi dünyası onun peşini bırakmaz. Bahri'nin karakola çekildiğini, zorla konuşturulduğunu, Avukat Osman Bey'in kendisinin peşine düştüğünü düşünmektedir.

Ara Kesit (Fantezi Alemindeki Çatışmanın Yeni Boyutlar Kazanması): 238-255. sayfalar arasında ifade edilen 13. Bölüm'de, Temel Reis ve Korsanlar padişahı, Temel Reis'in hazırladığı ağ hakkında konuşmaktadırlar. Bu iki adam, birbirlerine ikiz gibi benzemektedirler ve birbirlerini de yürekten sevmektedirler. Yılan şehzade ise büyümüş, gençlik yaşlarına ulaşmıştır. Büyük bir yalnızlığın ve arayışın içerisindedir. Padişah ve vezir, şehzadenin evlenmesi gerektiğine karar verirler. İstanbul'dan kasabaya arada gelen Mustafa Kaval adlı bir bey vardır. Bir holding sahibidir ve onun büyük kızı Gülderen, bu evlilik için uygun görülür. Ama bu evlilik planını Temel Reis duyduğunda artık vezirin de padişahın da yüzüne bakmayacaktır; çünkü Mustafa Kaval çok kötü bir insandır ve Temel Reis ondan nefret etmektedir. Mustafa Kaval'ın sahneye girmesiyle, gerçekle hayal yeniden iç içe girmiştir. Başvezirle birlikte kız istemeye İsmail Usta gibi kasaba ileri gelenleri de giderler. Mustafa Kaval, kızını bir padişahın şehzadesi için istenince çok sevinir. Heyetin bir tek şartı vardır: Taraflar, evleninceye kadar birbirlerini görmeyeceklerdir. Damadın yılan olduğu öğrenilse de düğün yapılır. Biri padişahın sarayında, biri kasabada olmak üzere iki düğün töreni hazırlanmıştır. Gerdek gecesi, şehzade elinde olmayarak Gülderen'i öldürür. Buna çok üzülür; ama babası ona yeni eşler alır. Şehzade, her sevişmenin sonunda kendini kaybederek, gelinlerini öldürmeye devam eder. Şehzade, bütün bunları olağan karşılamamaktadır ve büyük üzüntüler içindedir. Özellikle de ilk karısı olan Gülderen'i unutamamıştır. Babası ona yardım etmek isteyince de insan arkadaşlarından bahseden şehzade, kendisine sadece Salih, Cemil ve Bahri'nin yardım edebileceğini söyler. Salih, Temel Reis'in kızıyla evlenmiş, Cemil hamal olmuş, Bedri ise hapse düşmüştür. Bedri hapisten çıkarılır, Cemil'e para verilir, Salih de onlara katılır ve saraya giderek şehzadenin derdini dinlerler. Buradan, artık çok yaşlanmış olan Temel Reis'e danışmaya giderler. Temel Reis, bir ağ yapmaya karar verir. Burada sahne, bölümün açılış sahnesindeki zamana geri dönmektedir. Temel Reis, bu ağ ile bir deniz kızı yakalar. Salih, deniz kızına bir nar çubuğu verir. Şehzade gerdek odasına gelince, kıza soyunmasını söyleyecektir. Kız da ona bu nar çubuğunu gösterip, onun soyunmasını isteyecektir. Şehzade, bu oyunu Salih'in oynadığını anlayınca çok kızar; ama nar çubuğundan korktuğu için yılan donunu çıkarır. Bu donun altından çok yakışıklı bir delikanlı çıkar. Deniz kızı, yılan donunu ateşe atar.

Şehzade, artık yılan olamayacaktır. O da kıza soyunmasını söyler. Kız soyunur ve birbirlerine âşık olarak birlikte olurlar. Sabah uyandıklarında, nar çubuğu çiçek açmıştır. Şehzade, çubuğu da ateşe atar.

256-271. sayfalar arasında ifade edilen 14. Bölüm'de Salih, polislerin peşinde olduğunu düşünerek, kamyonunu saklar ve daha sonra da bir süre çocuklarla oyun oynar. Salih, daha sonra kamyonu sakladığı yerden çıkarır ve eve getirir. Annesine de kamyonu Metin'in hediye ettiğini söyler. Salih'le Bahri, kamyonu kolaylıkla çalmalarının ardından, kasabadaki diğer çocuklardan da oyuncak çalmaya başlarlar. Ama kasabaya birdenbire birçok oyuncak getirilir ve her çocuğun, Salih'inki gibi bir mavi kamyonu olur. Hatta Salih'in babası da oğluna yedi tane mavi ve narçiçeği kamyon almıştır. Artık kamyonun büyüsü bozulmuştur. Bir gün, kasabaya tekneler gelir. Bu tekneler, Hacı Nusret'e pek çok oyuncak getirmişlerdir. Hacı Nusret, bu oyuncakları satacaktır. Salih, bir gün bütün oyuncaklarını toplayıp deniz kenarına gider ve oyuncakları suya bırakır. Mavi kamyonu bir süre elinde tutar; ama sonra onu da denize fırlatarak martısıyla birlikte eve döner.

272-293. sayfalar arasında ifade edilen 15. Bölüm'de Salih, martısını deniz kenarına götürerek onu suya sokar; ama kaçmasından korkarak sahilde bir havuz yapmaya başlar. Bu esnada, kasabada daha önceden yaşanan olayları düşünmektedir. Daha sonra martıyı havuza koyarak onun için balık avlar ve martıya yedirir. Eve döndüğünde, annesiyle martılar, kuğular ve başka pek çok şeyle ilgili konuşur. Asıl amacı, Büyük Ana'nın dikkatini çekip, onun merhemini almaktır. Ama Büyük Ana inatçıdır. Kuşun öleceğini söyleyip dokuma tezgahındaki işinin başına döner. Salih, Büyük Ana'nın kuşu da kendisini de öldüreceğinden korkar ve annesine sığınır.

294-340. sayfalar arasında ifade edilen 16. Bölüm'ün ilk kısmında (294-325) Salih, martısını yaşlı bir şifacı olan Sakallı Haydar'a götürür. Sakallı Haydar, artık aklını kaybetmiştir. Kendi kendine konuşmaktadır. Neden sonra Salih'e, martının öleceğini söyler. Salih, Doktor Yasef'e gider. O da çok yaşlanmıştır. Önce martının öleceğini söyler; ama daha sonra Fazıl Bey'in yıllardır topladığı otlarla martıyı iyileştirebilme ihtimali olduğuna karar verir. Salih, Fazıl Bey'e gider; ama o da çok sert bir kişidir ve Salih'i kovar. Salih, son olarak Gözbağcı Cerrah Ali'ye gitmeye karar verir. Cerrah Ali'nin yarı düş yarı gerçek hikâyesi aktarılır. Hakkında çok şeyler söylenen, ölüyü dirilttiğine inanılan Cerrah Ali de kuşun öleceğini söyler.

Ara Kesit (Fantezi Dünyasındaki Çatışmanın Gelişmeye Devam Etmesi): 16. Bölüm'ün ikinci kısmında (325-390), Salih kuşunu alıp Yılan Şehzade'ye gider. O ise kuşun ölmeyeceğini söyler. Yılan Şehzade nasıl insan olmuşsa, karısı nasıl deniz kızıyken insan olmuşsa, martı da insan olarak iyileşecektir. Şehzade, kasabalının Salih'e yardım etmemesine o kadar kızmıştır ki, yeniden yılan olup bütün yılanların başına geçmeyi ve kasabayı işgal etmeyi bile düşünür. Salih, kısa

bir süre için yeniden gerçek hayata döndüğünde, kasabanın çocukları, onu gömleğindeki resim için döverler. Salih, Che Guavera'yı tanımamaktadır; ama onlar tanırlar. Salih'i vatan haini olmakla suçlarlar. Olay, karakolda son bulur. Salih çok dayak yemiştir. Günlerce hasta yatar. Sonunda Şehzade, olayları öğrenir ve korsanlar kasabayı basarlar. Şehzade, Salih'i dövenleri cezalandırır, kasabalının bir küçücük kuşu iyileştirmemesine kızar ve kuşun iyileştirilmesi emrini verir. Şehzade, daha sonra, Erciyes'in has dağına gidip ölümsüzlük merhemini almak için yola çıkar.

341-370. sayfalar arasında ifade edilen 17. Bölüm'ün başında (341-352) Salih, nekahat dönemindedir. O hasta yatarken, martı ona iyice alışmıştır. Şimdi de Salih nereye giderse onu izlemekte, ayaklarının dibinde dolaşmaktadır. Salih, Metin Abi'siyle karşılaşır. Bu karşılaşmanın hayali dünyada mı gerçekte mi olduğu belli değildir. Metin, Salih'e oynaması için bir kamyon verir, martı içinse ilaç getireceğini söyler. Salih, eve döndüğünde Metin'in öldürülmesiden korkmaktadır.

Ara Kesit (Fantezi Dünyasındaki Çatışmanın Sonuçlanması) a.: 352-355. sayfalar arasında ifade edilen 17. Bölüm'ün ikinci kısmında, Salih deniz kenarında Kır At'la karşılaşır. Kır At, onu Erciyes'e götürür. Salih, martısı için geri dönmek isteyince bir ses ona martının iyileştiğini söyler ve Salih'in yanına uçarak gelen bir martı, atın boynuna konar. Bu esnada Şehzade, kendisinin doğmasını sağlayan ağacın altında beklemektedir. Dala konan bir güvercin, Şehzade'nin adını söyler: Bahtiyar. Güvercin, kötü kalplidir. Göklerin kurumasını, toprağın çekilmesini, martının ölmesini istemektedir. Temel Reis, ise denizleri ve deniz kuşlarını korur. Güvercin çatlayıp ölür, Şehzade, Salih ve Temel Reis bu kötülüklerden kurtulup rahatlarlar.

Bu bölümün üçüncü kısmı ise, 361. sayfaya kadar sürmektedir. Salih, Metin Abi'si ve onun peşindeki adamlarla uğraşır.

Ara Kesit (Fantezi Dünyasındaki Çatışmanın Sonuçlanması) b.: 17. Bölüm'ün 361-364. sayfaları arasında işlenen dördüncü kısmında sahne yeniden Şehzade'ye dönmüştür. Korsanlar Padişahı, Salih'in babası Osman'la tanışır. Şehzade, onun ve kasabanın diğer insanlarının Salih'e ve martısına kötü davrandıklarını babasına söyler. Padişah, Osman'a kızar; ama Salih üzülmesin diye Osman'ı işe alır. Artık onun çok parası olacaktır. Üçü de martıyı düşünmeye başlarlar. Martı ölecek, Salih iflah olmayacaktır.

17. Bölüm'ün son kısmında Salih deniz kenarındadır. Martısı ise denizde yüzerken birdenbire açılmış, sahilden uzaklaşmıştır. Salih büyük bir hayal kırıklığına uğrar ve sahilde gördüğü çocuklarla kavga etmeye başlar. Sonra Temel Reis'e gider ve martısı için ondan yardım ister. Temel Reis'in kayığının başına geçen Salih, tayfaları yönlendirerek martının

yanına kadar gider ve martıyı yakalar. Ama sonra fenalaşır. Martısının öleceğini Temel Reis'e söyler. O da, martıya bir ilaç bulacağına söz verir. Bu bölümün son sahnelerinin de birer fantezi olması kuvvetle muhtemeldir.

371-401. sayfalar arasında ifade edilen 18. Bölüm'ün açılışında Temel Reis, martıyı türlü türlü ilaçlarla iyileştirmeye çalışır. Daha sonra bir gece Salih, Metin'in peşindeki adamları uzaktan izlemektedir. Metin'i uyarmak ister; ama Metin ona inanmaz. Daha sonra yine martıyla ilgilenmeye başlayan Salih, bir yandan da Büyük Ana'nın kendisine ve martıya karşı olan nefretinden kaçmaya çalışmaktadır. Babası bir gün eve birçok hediyeyle gelir. Bütün aile kısa bir süreliğine de olsa mutlu olmuştur. Martı da bir gün Salih'in boyu kadar uçup, yeniden onun ayağının dibine konar. Daha sonra da yavaş yavaş uçmaya ve Salih'e dönmeye devam eder. Salih bu büyük sevincini Temel Reis'le paylaşır.

V. Kesit (Çatışmanın Sona Ermesi): 402-404. sayfalar arasında ifade edilen 19. Bölüm'de, Metin öldürülür. Salih bu olaya şahit olur. İki gün sonra, babası eve gelip ailesini annesine emanet eder. Uzaklara gidip para kazanacaktır. Büyük Ana, buna şiddetle karşı çıkar. Salih ise, babasının gideceğini ve onun da Halil gibi bir daha geri dönmeyeceğini söyler. Büyük Ana, kendini kaybederek önce Salih'i boğmaya çalışır, sonra da martıyı yakalayıp başını kopartır.

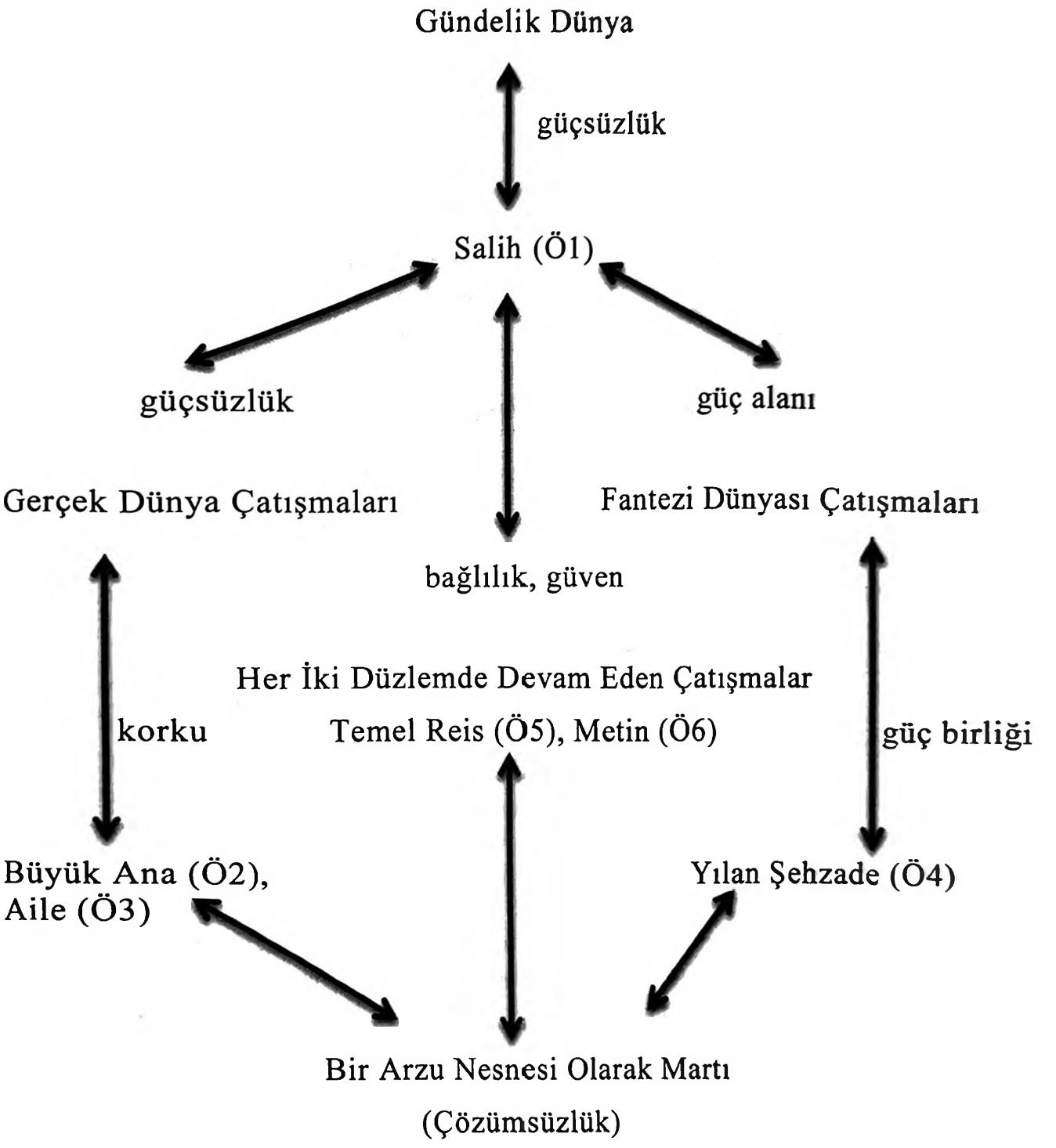
410-415. sayfalar arasında ifade edilen 20. Bölüm'de Salih, İsmail Usta'dan ayrılarak Temel Reis'in yanına tayfa olarak girmeye karar verir. Eşyalarını toplar, takalara doğru giderken kurbağaları görür. Akşama kadar kurbağaların peşinde koşar. Kıyıya vardığında Temel Reis demir almış, tekneler yola çıkmıştır. Salih, İsmail Usta'nın yanına geri döner, önlüğünü giyer ve demir dövmeye başlar.

Metnin Temel Çatışmalar Şeması

Al Gözüm Seyreyle Salih romanı, iki ayrı düzlemde meydana gelen olayların, bir kesişim kümesi üzerinden ifade edilmesiyle meydana gelmektedir. Bu düzlemlerden biri, fantezi düzlemidir. Diğer düzlemde, Salih'in gerçek hayatta yaşadığı olaylar anlatılmaktadır. Yaşar Kemal'in romanlarının hemen hepsinde fantezi düzlemi görülmektedir; ancak Al Gözüm Seyreyle Salih'te gerçek ve fantezi çok yoğun bir biçimde iç içe geçmiştir. Bu iki düzlemin kesişim kümesi ise, eserin özne kişisi olan küçük Salih'tir. Salih, gerçek dünyada yaşadığı çatışmaları, fantezi dünyasında çözmeye çalışmaktadır. Ancak fantezi dünyası, bir noktadan itibaren gerçek dünyanın sorunlarını çözme yeteneğini kaybedecektir. Salih'in asıl çatışması, gündelik dünya ile ilgilidir. Salih'i diğer çocuklardan ayıran olağanüstü odaklanma yeteneği ve gözlem gücü, onun küçük yaşıyla dünyayı çözmesi konusunda bir çatışma yaratmaktadır.

Parasızlık, güçsüzlük, ideal bir aile düzenine sahip olamamak gibi sorunlar, yaralı martının odağa alındığı ve aslında bir yansıtma olan çatışma üzerinden aktarılmaktadır.

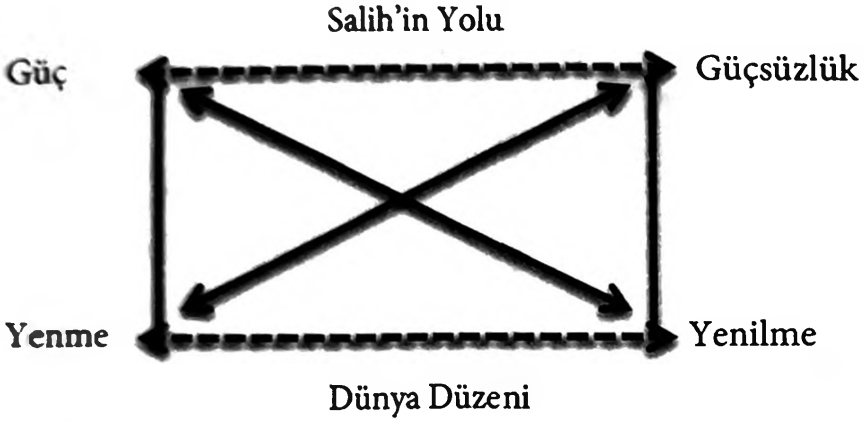
Nitekim Salih, gerçek dünyada arayıp bulamadığı gücü, fantezi dünyasında bulmaktadır. Ancak yine de, bir büyüme romanı olarak okunabilecek olan eser, son tahlilde Salih'in fantezi dünyasından uzaklaşıp gerçekliğe ve bir bakıma da dünya düzenine boyun eğmesine ulaşmaktadır.

Metnin Temel Anlatı İzlencesi:

Sözleşme	Edinç	Edim	Tanıma ve Yaptırım
Gündelik Dünya ile çatışma, yaralı martı üzerinden aranan ideal düzen	İdeal bir yaşam ve mutluluk hakkı	Fantezi düzleminde çözüm arama mücadelesi	Dünya düzeninin baskın gelmesi ve yeniliş

Al Gözüm Seyreyle Salih romanının Greimas'ın Göstergebilimsel Dörtgeni'ne göre incelenmesi:

Şahıs Kadrosu - Kişilerin Oluşumları ve Özellikleri

Birinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler: Salih (Ö1)

İkinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler: Büyük Ana (Ö2), Aile (Ö3), Yılan Şehzade (Ö4), Temel Reis (Ö5), Metin (Ö6).

Birinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler

Salih: Salih, bir balıkçı kasabasında, ailesiyle birlikte yaşayan küçük bir çocuktur. Salih'i diğer insanlardan ayıran özelliği, onun dünyayı olağanüstü bir merak duygusu üzerinden algılamasıdır. Salih, bir nesneyi, bir insanı, bir olayı düşünmeye başladığında, bunlarla günlerce, aylarca ilgilenebilmektedir. Salih, bir seyircidir. Takma adını da bu nedenle almıştır. Salih'in hayatı, ideal bir hayat değildir. Bir işte tutunamayan babası Osman, zaman zaman sert bir adama dönüşmekte, Hatta bazen Salih'i dövmektedir. Salih'in annesi, ablaları ve eniştesi ise çok iyi insanlardır ve Salih'i yürekten sevmektedirler. Salih'in en büyük çatışmasını yaşadığı Büyük Ana ise öfkeli bir yaşlı kadındır ve özellikle de Salih'i sevmemektedir.

Eserde Salih'in fiziksel özellikleri, şu şekilde tasvir edilmektedir: *"Salih on birine basıyordu. İnce çeneli, kocaman mavi gözlüydü. Gözleri hep, hiç kırpılmamış gibi öyle açık*

duruyordu. İnce, uzun, zayıftı. Parmakları uzundu. Dizlerine kadar yırtılıp salkım saçak olmuş solgun bir pantolon giyiyordu, blucin dediklerinden. Ayağına yepyeni kauçuk bir ayakkabı geçirmişti. Tabanı kalındı. (...) Gömleğinin göğsündeki bereli sakallı adam azıcık hüzünlüydü ya, çok güzel, insanca bakıyordu. Beresinin tam alnının üstüne gelen yerinde de bir yıldız vardı, kırmızı."[865] Bu tasvir, belli ki Che Guevera'nın tasviridir. Salih, onu tanımamaktadır. Ancak kasabadaki çocuklar, Che'yi bir anarşist olarak tanımaktadırlar. Bu tasvir yüzünden Salih'i döveceklerdir.

Salih'in tabiatı, herkesi şaşırtmaktadır. Onun doğaya, hayvanlara ve insanlara yönelik sonsuz merakı, halkın anlayamayacağı bir derinliktedir:

> *"Salih'e çok söylemişler, deli demişler, büyülü demişler, çalık demişler, Salih'i de büyülü, çalık olduğuna inandırmışlardı. Deliliğe gelince, Salih bir iyice biliyordu, deli olmasına deli değildi. Yalnız görmediği bir şey görse, bir arı kovanı, oğul veren bir arı sürüsü, bir kuytuda boynu bükük bir top menekşe, kırmızı bir kaya, bir karınca köresi, ne bileyim ben, şu dünyada kimsenin dönüp bakmadığı bile bir şey görse, Salih oraya çakılıp kalıyor, gözleri kocaman kocaman açılmış, o şeye dalıp gidiyor, onunla bütünleşiyordu. Bazılarına da bakmaya doyamıyordu."*[866]

Salih'in dünyaya olan merakı, pasif bir gözlemle sınırlı değildir. Salih, gördüklerinin ötesini de merak etmektedir. Gördüklerinin doğasını, tarihini merak eden bu çocuk, belli ki bu konularla ilgili okumalar da yapmaktadır. Böylece Salih, küçük yaşına rağmen son derece bilgili, hatta bir açıdan da bilge bir insan olmuştur:

> *"Al Gözüm Seyreyle Salih dünyayı en ince ayrıntısına kadar seyreder, merak eder. Şu Ocaklı adaya hiç arı gider mi, giderse orada barınır mı, barınırsa ne yer, işte Salih böylece tavşanları da merak eder. Tavşanlar nasıl yaşarlar bu küçücük adada, ne yer ne içerler, nereden nasıl gelmişlerdir. Bakın Salih bu adadaki o kocaman gözleri şaşkınlıkla açılmış yapıyı kimlerin yapıp kurduğunu çoktandır, kendini bildi bileli bilir, bununla da ayrıca konurlanır. Bu kasabada, isterse beşinci sınıfa gitsin hangi çocuk bilebilir Ocaklı Adası Kalesi'nin önce Bitinyalılar, sonra da Cenevizlilerce yapıldığını? Bu ada üstüne kim, kim kurabilir bu kasabada Salih gibi korsan hayallerini? Kim kim görebilir sarı uzun yüzlerini, gaga burunlarını, inci gibi ak dişlerini, durmadan bütün bedenleri sevinç içinde titreyerek gülüşlerini, kim kim?"*[867]

Salih'in gerçeklikle olan bağı çok zayıftır. O, her şeyi seyrederken, her şeyi merak ederken kendisine yeni bir evren yaratma noktasına ulaşmış bir karakterdir. Günlük olaylardan bahsedilirken, Salih'in fantezi dünyası da gerçekmiş gibi aktarılmaktadır:

---

[865] Kemal, Y. (1991). Al Gözüm Seyreyle Salih. A.g.e., 16.
[866] Kemal, Y. (1991). Al Gözüm Seyreyle Salih. A.g.e., 53.
[867] Kemal, Y. (1991). Al Gözüm Seyreyle Salih. A.g.e., 87.

"Büyük yer sofraları serdiler mağaranın tabanına, düz kayalıkların ortasına. Mor şarap içtiler. Kovboylar geldiler, korsanlar şarap içerlerken, sonra da eski, koca bıyıklı eşkıyalar geldiler. Temel Reis oturuyordu orada, sofranın başında. Herkes onun önünde el kavuşturup saygıda bulunuyordu. Korsanlar Padişahı bile. Korsanlar Padişahı'nın boynunda yanıp sönen mavi bir değerli, kocaman taş vardı, kulağında da kocaman bir halka. Alaeddin de geldi, Bağdat hırsızı halıya binmişti. Mağaranın içi macera oldu. Ateşe odunlar, iri ağaç gövdeleri atıyorlar, ateş büyüyordu. Kızılbaşoğlu Ali de geldi. Elinde sazı vardı. Sazına yumuldu. Korsanlar Padişahı, kovboylar, balıkçılar kulak kesilmiş onu dinlediler. Sesi mağaranın arkasına, dibine, şu dağların altına kadar gidiyor, orada yankılanıp koygun buraya geri dönüyordu."[868]

Salih'in, kurtuluşu fantezi dünyasında bulmasının nedeni, aradığı sevgiyi bulamamasıdır. Aslında annesi, büyük ablası ve eniştesi onu gerçekten sevmektedir; ama babası ve özellikle de Büyük Ana'nın uzak, soğuk imgeleri, Salih'in kendisini öksüz yetim bir çocuk gibi hissetmesine neden olmaktadır. Gerçek böyle olmasa da Salih'in aşırı hassas ruh hâli, onu bu yalancı gerçeğe inandırmıştır:

"Bu evin hepsi, babası da, anası da, kardeşleri de, hepsi de düşman Salih'e... Düşman değilseler bile adam saymıyorlar. Salih yanılmıştı Büyük Ana'sının onu bağışladığını sanmıştı. Unutmuş gitmiştir şimdiye kadar, diyordu bir de. Hiç kimse, hiç kimse sevmiyordu Salih'I hiç kimse... Temel Reis, kimbilir! İsmail Usta, Hasan Usta, kimbilir? Şu dünyada kim sever de sayar Salih'i, hiç kimse! Çarşıda dolanan Deli Ali bile, herkesi sever de, bütün çocukları okşar da, bir kere olsun Salih'i okşamamıştır. O ustalar var ya, ne kadar da onların ellerine, işlerine bayılır, onlar bile bir kere olsun Salih'e dönüp de öyle candan, sevgiyle, Salih'e bir kere bakmamışlardır, Salih'e."[869]

Metnin temel çatışmasını oluşturan yaralı martı olayı, belki de Salih'in kendisi için arayıp bulamadığı sevgiyi, kendisi gibi yaralı bir canlıya yansıtmasıdır. Martının da bir ailesi yoktur. Martı da küçüktür, o da Salih gibi uçup gitmeyi, uzaklaşmayı istemektedir -martının doğası budur. Ancak martı da Salih gibi yaralı ve çaresizdir. Bu martı yaşarsa, uçarsa, Salih de iyileşecektir. Özgürlüğünü kazanabilmek için bir yol bulacaktır. Ama metnin sonunda, artık iyileşmeye başlayan martıyı, Büyük Ana öldürür. Martının ölmesiyle birlikte, Salih'in fantezi dünyası da ölür. Salih, önce Temel Reis'le denize açılmayı planlar; ama tekneleri kaçırır. Salih, bundan sonra olanları kabul etmiş bir halde demirciliğe başlar. Denizcinin mekansızlığı ile demircinin toprağa bağlılığı da burada önemli bir simge olarak

[868] Kemal, Y. (1991). Al Gözüm Seyreyle Salih. A.g.e., 136.
[869] Kemal, Y. (1991). Al Gözüm Seyreyle Salih. A.g.e., 31.

kullanılmıştır. Salih, artık kasabadan uzaklaşamayacaktır. Demirci olduğu andan itibaren de artık toprağa bağlanmıştır.

İkinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler

Büyük Ana: Büyük Ana'nın bir kaybı vardır. Bu kayıp, net olarak ifade edilmemiştir; ama kasabadan gidip geri dönmeyen Halil isimli birisinden bahsedilmektedir. Halil'in sözü açıldığında Büyük Ana daha da öfkelenmektedir. Halil, onun diğer oğlu olabilir. Salih, Büyük Ana'ya Halil'in öldüğünü söylemiş, Büyük Ana o günden itibaren Salih'e karşı derin bir öfke ve kırgınlık duymaya başlamıştır. Salih, yaptığı şeyin kötü olduğunu bilmekte; ama Büyük Ana'nın dinmeyen kızgınlığını da anlamamaktadır:

> *"Büyük Anası çok belaydı, çok mendeburdu, ona da, herkese de, bütün dünyaya da düşmandı. Kurda kuşa, börtü böceğe de düşmandı. O dünyadaki her şeyi kırıp dökmek, öldürmek isterdi ya, çok da güzel merhem yapardı. Onun merhemi kurşun yaralarını bile üç günde iyi etmişti, bir küçücük kuşun mu kanadını iyi edemeyecekti? Onun merhemleri her derde dermandı."*[870]

Büyük Ana'nın adı konulmamış trajedisi, onu sert ve öfkeli bir insan yapmıştır. O, bir yandan da egosantrik bir ruh halinin pençesindedir. Merhemlerinin kurşun yarasını bile iyileştirdiğini bilen bu yaşlı kadın, böyle büyük bir gücü, bir kuş için kullanmayı istememektedir:

> *"Köpek(...) Kocadıysak ne olmuş yani. Kocadıysak bizim merhemimiz götü boklu kuşlar için değil elbette. Ben bu merhemle beyleri paşaları, sultanları iyi etmişim. Bir de gelmiş bana, büyük ana, büyük ana, diyor, kurban olam büyük ana kuşumu iyi yap. Kuşun batsın, sen de yerin dibine bat. O, o, o, köpek, köpek babasından öğrendi benimle alay etmeyi. Gösteririm onlara. Benim merhemim kuşlar için öyle mi?"*[871]

Büyük Ana, Salih'ten, Temel Reis'ten, İsmail Usta'dan, idealize edilmiş diğer bütün karakterlerden farklıdır. Doğaya hayranlık duyan bütün bu insanlardan ayrıldığı noktalar vardır. Bütün bu insanlar, doğanın dengesi içinde küçük, yaralı bir kuşun da değeri olduğunu bilmektedirler. Ancak Büyük Ana, bunu bilmeyi, kabul etmeyi istememektedir. Nitekim, eserin sonunda Salih'i öldürmeye gücü yetmeyince, martıyı öldürecektir. Onun bu eylemi, bütün masumiyetin sonunu getirir.

Aile: Salih'in annesi ve büyük ablası, son derece sevgi dolu ve şefkatli insanlardır. Büyük ablanın eşi olan enişte de Salih'i çok sevmektedir. Ancak Salih ve ailenin diğer üyelerinin, evin babası olan Osman ile çatışmaları bulunmaktadır. Aslında Osman da kötü bir insan değildir; ama düzenli bir çalışma sistemine ayak uyduramamaktadır. Bu da onun öfkeli bir insana dönüşmesine neden olmaktadır. Osman, zaman zaman Salih'i döver, çoğunlukla

---

[870] Kemal, Y. (1991). Al Gözüm Seyreyle Salih. A.g.e., 7.
[871] Kemal, Y. (1991). Al Gözüm Seyreyle Salih. A.g.e., 67.

ailesinin geçimine bir katkı sağlamaz. Bu durum da Salih'in hayatını ve psikolojik bütünlüğünü etkiler. Baba ile süregelen çatışmaya rağmen ane ve abla figürleri, Salih'i koruyan ve seven kişiler olarak kurgulanmışlardır.

Yılan Şehzade Bahtiyar: Yılan Şehzade, bir anlamda, Salih'in fantezi düzlemindeki yansımasıdır. Yılan Şehzade'nin de Salih'in yaşadığı sıkıntılar gibi çözülmez görülen dertleri vardır. Salih, fantezi dünyasında Yılan Şehzade'ye yardım ettiğinde, aslında kendisine gereken gücü aramaktadır. Gerçek dünyada ihtiyacı olan erki bulabilmesi olanaksızdır; ama fantezi dünyasında büyük bir erk sahibi olan Yılan Şehzade, onu koruyabilecektir. Nitekim Yılan Şehzade, Salih'in arkadaşlığı ve yardımlarıyla, özlediği hayata kavuşmuş ve bunda sonra da Salih'i korumaya başlamıştır. Bunun dışında, Salih'in bilincini yansıtan metnin Şehzade'den beklentisi de aynı yöndedir:

> *"Ulan Şehzade, sen adam değil misin be? Sana bu kadar iyilik yaptı bu çocuk. Seni doğurttu, sana arkadaş oldu, sen yedi denizlerden gelip, yaşlı Temel Reis'e deniz kızlarını yakalatıp seni everdi. Sen de onun elinden tutsana. Koskoca bir denizler Şehzadesisin, hem de yedi denizler, biltekmil adalar, has bahçeler ve hem de yılanlar üstüne bir tek Şehzadesin, insan hiç gelmiş sıkışmış arkadaşını düşünmez mi? İnsan Şehzade de olsa hiç böyle gelmiş geçmiş sıkışmış arkadaşını düşünmez mi?"*[872]

Bu ifadeler de yukarıdaki çözümlemeyi destekler niteliktedir. Sehzade'yi yaratan Salih'tir. Şehzade'nin hayatı, Salih'in hayatını kolaylaştırmak için vardır. Nitekim Şehzade de, bir an gelince Salih'i bütün çektiklerinden kurtarmak için harekete geçmeye karar verecektir. Bunun için, gerekirse insan olmaktan bile vazgeçecek hâldedir:

> *"Yılan olacağım yılan (...) Kıpkırmızı, yalım saçan yılan. Yılanlara da padişah olacağım. Bu kasabaya gökten yağacağım, yerden biteceğim, denizden geleceğim... Saracağım kasabayı... Söyleyin bakalım, neden, neden, neden barındıramadınız parmak kadar bir çocuğu, neden? Haydiyin, söyleyin bakalım, şimdi ben ne yapayım size? Yılanlar ordusu sardı kasabanızı... Bir tekiniz dışarıya çıkamaz."*[873]

Ancak Yılan Şehzade'nin gücü, fantezi evreninde gerçektir. Nitekim, kendisi de ne yaparsa yapsın, martının öleceğini ve Salih'in perişan olacağını da bilmektedir.

Temel Reis: Temel Reis de Salih gibi hem gerçek dünyada hem de fantezi aleminde yaşayan bir karakterdir. Salih, Reis'e karşı büyük bir hayranlık duymaktadır. Onun teknesiyle denize açıldığı saatlerde, deniz kenarında hep Reis'i izler. Temel Reis, fantezi dünyasında çok yaşlanmışken de görülür; ama gerçek dünyada ellili yaşlarında olmalıdır. boynuna her zaman kırmızı bir mendil doladığı bilgisi bulunmaktadır[874]. Bir sahnede,

---

[872] Kemal, Y. (1991). Al Gözüm Seyreyle Salih. A.g.e., 327.
[873] Kemal, Y. (1991). Al Gözüm Seyreyle Salih. A.g.e., 328.
[874] Kemal, Y. (1991). Al Gözüm Seyreyle Salih. A.g.e., 6.

Temel Reis'in sakalının kırçıl ve kafasının da dazlak olduğu ifade edilmiştir[875]. Salih, ailesinin bazı üyelerinden görmediği sevgiyi bu adamdan görmektedir. Temel Reis, Salih'e yeni adını vermesinden ötürü de bir baba imgesi olarak okunabilir. O, Salih'teki merakı ve gözlem yeteneğini görmüş yegâne kişidir.

Temel Reis, fantezi dünyasında nasıl saygın bir adamsa, gerçek dünyada da böyledir. O, Salih için bir kurtarıcı, bir kayıp baba imgesi rolüne bürünmüştür:

> *"Uzun bir süre karşısında oturup uyuklayan, kaşınan Temel Reis'i seyretti. Bu öfkeli, bela, ağzını açınca yeryüzündeki her şeye söven adam bir çocuk gibi uyuyordu. Temel Reis şimdi uyanıverecek, Salih'i görcek, görünce sevincinden çılgına dönecek, 'Gel be, gel be Salih', diyecek, 'Gel be, gel be, kaçalım buradan seninlen, gidelim taa o koya, var mı bilyan, yanında mı sapanın, kuş ağların nerede, oynayalım.' Temel Reis bu, der mi der."*[876]

Temel Reis'in fiziksel ve düşsel varlığı, Salih için bir dayanak noktasıdır. Eserin ilk bölümlerinde, çatışmalara bağlanmayan ve birkaç defa tekrarlanan bir sahnede Salih, Temel Reis'i hep uyurken hayal etmekte ve onu uyandırmaya çalışmaktadır. Sonra bu uyuma sahnesi birdenbire kesilecek, Salih fantezi dünyasında çatışmaları çözmeye çalışacaktır. Uyuyan ve uyanması istenen Temel Reis imgesi, küçük çocuğun yardım çağrısıdır. Bir yandan da yaşadığı çıkmazları rasyonalize etme yöntemidir. Temel Reis ona yardım edemiyorsa, bunun nedeni onun uyuyor olmasıdır. Salih, çaresizliğini bu masum imgeyle geçiştirmeye çalışmaktadır.

Metin: Metin, Salih için Temel Reis kadar değilse de bir dayanak, bir sevgi ve güven idealidir. Eserin daha ilk bölümlerinden itibaren Salih, bu genç adamın hayatı için endişe duyar. Metin, balıkçılığı bırakıp yasa dışı işler yapmıştır. Bu da onun büyük bir güç ve para sahibi olmasını sağlamıştır. Ancak yine aynı işler, Metin'in başını belaya da sokar. Eser boyunca Metin, yarı gerçek yarı fantezi bir kişi olarak varlığını sürdürür. Büyük Ana bile onu sevmektedir. Nihayetinde Metin ölür ve bu ölümün ihtimali üzerine sürekli kafa yoran Salih de bizzat bu ölüme şahit olur.

Mekân

Eser, bir kıyı kasabasında geçmektedir. Kıyıdan görünen adalar vardır. Buradaki halkın büyük bir kısmı balıkçılıkla geçinmektedir; ama demircilik gibi toprağa bağlı, geleneksel ustalıkları sürdürenler de bulunmaktadır. Salih, bütün bu mekanların gözlemcisidir. Bu mekanlar, balıkların, kuşların, tarihi eserlerin bulunduğu, ayrıntılı olarak işlenmiş bir bütünü oluşturmaktadır.

---

[875] Kemal, Y. (1991). Al Gözüm Seyreyle Salih. A.g.e., 14.
[876] Kemal, Y. (1991). Al Gözüm Seyreyle Salih. A.g.e., 17.

Al Gözüm Seyreyle Salih, gerçek mekânın dışında bir de fantezi mekân unsuruna sahiptir. Salih'in düşüncelerindeki fantastik dünya, kasabanın yakınlarındaki mağaranın girişinden ulaşılabilen bir saraya açılır. Bu saray, Korsanlar Padişahı'nın sarayıdır. Fantezi alemindeki olaylar, bu saray ve çevresiyle de sınırlı değildir. Olaylar, Erciyes'teki büyülü bahçeden, denizlerde süren maceralara kadar genişlemektedir.

Panorama

Kasabanın genel görünümü, şu ifadelerle aktarılmaktadır:

> *"Dükkanlar kasabanın ana caddesine dizilmişlerdi. Sanki bütün kasaba uzun bir tek çarşıydı. İki cami, bir küçük alan, sonra deniz, mendirek bir uzun çarşı kendi başına bir kasaba görüntüsü versin diye yapılmışlardı. Bu görüntüye, çarşının uzantısı olaraktan, yüksek yarlarla çevrili yakındaki dik Ocaklı ada ekleniyordu. Adanın üstündeki kale yıkıntısı, tam ortada kocaman boş gözleri, ağzıyla bir büyük eski zaman maskına benziyordu. Kargalar, martılar, sığırcıklar yığın yığın konuyorlardı bu maska, saçlarını, gözlerini, ağzını, çıplak başını taçlıyorlardı. Fırtınalı günlerde adanın altındaki büyük kaya mağarayı aşarak köpüklü dalgalar, kale yıkıntısının ilk duvarlarına kadar çıkıyorlardı, saçılarak."*[877]

Kasabanın panoramasının asıl merkezi, denizdir. Deniz, balıkçılar ve Salih'in özellikle gözlemledikleri bir mekandır.

> *"Yağmur yağıyordu denizin üstüne. Yüzü diş diş çapaklanarak deniz sallanıyordu. Güneş açıp gün vuruyor, ebemkuşağı doğuyor, dört beş tane, göğü bir baştan bir başa dolaşıyorlardı. Ebemkuşaklarının üstüne gene yağmur yağıyordu."*[878]

Peyzaj

Eserin mekânı olan kasaba, aslen balıkçılıkla ilgilidir. Ancak yakındaki bir adayı da hayvancılık için kullanmaktadırlar. Ada, aynı zamanda zeytincilik için de kullanılabilir bir yapıdadır:

> *"Bu küçük adanın üstünde zeytin ağaçları vardır. Yaban tavşanları da yaşar bu avuç kadar yerde, nereden gelmişlerse. Bir de kasabalı koyunlarını, keçilerini de buraya bırakırlar kimi zaman."*[879]

Salih'in fantezilerinde yaşayan Korsanlar Padişahı, bir çocuğu olması için diyar diyar gezer ve sonunda Hz. İbrahim'le karşılaşır. Hz. İbrahim, onu bir yere yollar. Cennet tasvirlerine benzeyen bu mekân, şu şekilde tanıtılmıştır:

---

[877] Kemal, Y. (1991). Al Gözüm Seyreyle Salih. A.g.e., 73.
[878] Kemal, Y. (1991). Al Gözüm Seyreyle Salih. A.g.e., 135.
[879] Kemal, Y. (1991). Al Gözüm Seyreyle Salih. A.g.e., 73.

"Padişah, gideceksin görkemli Erciyes'in dibine, orada bir ulu bahçe açılacak gözlerinin önüne. Ulu bahçede şeftali, kiraz, gül, erik, badem, elma ağaçları, dünyada ne kadar ağaç varsa o kadar ağaç. Ya Padişah, bütün bu ağaçlar yıl on iki ay durmadan çiçek açarlar. Sabah gün açılırken, ilk gün ışığıyla birlikte çiçeklerini açar, akşam gün kavuşurken çiçeklerini dökerler. Bahçenin ortasında da ulu bir elma ağacı vardır. Bir dağ gibi durur o bahçenin ortasında. Uzaktan çiçek yüklü bir tepe gibi gözükür, mor denizde bir ada gibi. Dibinde ak köpüklü, içi balıklı bir deniz çalkalanır. İşte bu ağaç günde yedi kere çiçek açar, yedi kere çiçek döker. Bir sarı, bir mavi, bir kırmızı, turuncu açar. Ebemkuşağı gibi yedi rengi birden açtığı da olur."[880]

Erciyes'in dağında bulunan bu hayali mekân, eserdeki pek çok çatışmanın çözülmesine vesile olması bağlamında, önemlidir. Salih bu fanteziyi kurarken hangi ön bilgilerden faydalanmaktadır, bu belli değildir. Ancak, yukarıda da açıklandığı gibi Salih, dünyayı sadece izlemekle yetinen bir çocuk değildir. Onun, dinler ve mitolojilerle ilgili bir şeyler duymuş olması veya bu konuları okumuş olması kuvvetle muhtemeldir

Dekor

Kasabanın çarşısının anlatıldığı ve yukarıda alıntılanan panoramik görüntü dışında, mekânın ve evlerin ayrıntılı tasvirleri bulunmamaktadır. Ancak Salih'in ailesinin fakir insanlar olduğu, kasabanın da genel olarak fakir insanlardan oluştuğu ifade edilmiştir.

Bu kısıtlı bilgilerin yanında, kasabada bir de deniz feneri bulunduğu ifade edilmekte ve bu fener aşağıdaki şekilde tasvir edilmektedir:

"Deniz feneri kalın, aklı karalı boyalarla boyalı eski, büyük bir fenerdi. Işığı ta yedi denizin ötelerinden gözükür, diyordu kasabalı ve fenerleriyle övünüyorlardı. Fenerin dönen projektörü en koyu karanlıkları delip, ta ötelere kadar gidiyordu. Çok çocuğu yıllar yılı uykusuz bırakmıştı bu fener. Geceleri, çocuklar fenerin ışık deliği içinden evleri, dağları, tepeleri, denizleri, ulu ağaçları, hele yol kavşağındaki ulu çınarı seyretmeyi çok seviyorlardı."[881]

Zaman

1. Kesit: I. Bölüm, Salih'in "ilk horozlarla" yataktan fırlamasıyla açılmaktadır. O gün olan olaylar, vaka zamanıyla aktarılır. Salih, zaman zaman geçmişi düşünür ve anlatma zamanıyla kısa atlamalar yaşanır. II. Bölüm'de, mevsimin kış olduğu açıklanmaktadır. Yine Salih'in bir günü vaka zamanıyla aktarılır. Demirci İsmail Usta ve Temel Reis'le ilgili bilgilerse zaman zaman geriye doğru atlama ile anlatma

[880] Kemal, Y. (1991). Al Gözüm Seyreyle Salih. A.g.e., 141-142.
[881] Kemal, Y. (1991). Al Gözüm Seyreyle Salih. A.g.e., 259.

zamanıyla aktarılmıştır. III. Bölüm'de, vaka zamanı kullanılmaya devam edilmektedir ve Salih'in günlük yaşamı ile düşünceleri aktarılmaktadır. IV. Bölüm'de, Salih'in martıyı iyileştirme çabası ve ailesiyle yaşadıkları aktarılmıştır. Yine zamanda kısa atlamalarla bazı olayların geçmişi, anlatma zamanıyla ifade edilmektedir.

2. Kesit: V. Bölüm'de, Salih'in ablasının evinde geçirdiği bir gün ve bir gece, vaka zamanıyla aktarılmıştır. VI. Bölüm'de Salih, öğleye kadar oyun oynar. Sonra yeniden ablasının ve eniştesinin evine gider. Bölümün sonunda, Salih kendi evine dönmüştür. Büyük Ana ile çatışma da daha da belirgin hale gelmiştir. Vaka zamanı kullanılmaktadır. VII. Bölüm'de, Salih'in evinde geçirdiği bir sabah olanlar, vaka zamanıyla aktarılmıştır.

3. Kesit: VII. Bölüm'ün başlangıç kısmında, kasaba anlatılmaktadır. Daha sonra zamanda geriye doğru atlanarak Metin'in macerası aktarılır. Bu macera, birkaç seneye yayılmıştır. Vaka zamanına dönüldüğünde, Salih'in yarı gerçek yarı hayal günleri aktarılır. Daha sonra yeniden Metin'in macerasına geri dönülür. Bölüm, gerçekle hayal arasında gidiş gelişlerle doludur. Salih'in Büyük Ana ile çatışması, evden kaçması ve sonra geri dönmesi hadiseleri, vaka zamanıyla aktarılmaktadır. Daha sonra zaman unsuru belirginliğini kaybeder ve Salih'in birkaç gün sürdüğü tahmin edilebilen günlük hayatı vaka zamanıyla aktarılmaya devam edilir.

> **Ara Kesit:** IX. Bölüm'de, Yılan Şehzade'nin doğumundan önce olanlar ve doğumu hadiseleri vaka zamanıyla aktarılmaktadır. Başlangıcından itibaren tahlil edildiğinde, bu süre aslında belirsizdir. Çünkü vakanın başında Korsan Padişahı, Metin, Temel Reis ve diğerleri bir şölen sofrasında bir arada otururlarken, bu sofranın doğumdan önce mi sonra mı kurulduğu belirsizdir. Fantastik bir evrende geçen vaka, yine fantastik bir zaman kurgusuna sahiptir.

4. Kesit: X. Bölüm'de, Salih'in İsmail Usta'yı aylarca izlemesi, anlatma zamanıyla aktarılmaktadır. Salih, Aslında Temel Reis ve onun deniz dünyasına daha büyük bir hayranlık duymaktadır; ama bir diğer yandan da İsmail Usta'nın demircilik ustalığına hayrandır. Bölüm, uzun sayılabilecek bir zaman dilimine sahiptir. Salih, vaka zamanında da günlerce İsmail Usta'ya yanaşmaya çalışır. Daha sonra, Temel Reis'e yardım ve balık satma maceraları gerçekleşir. Bu olaylar, vaka zamanıyla aktarılmıştır.

> **Ara Kesit:** XI. Bölüm'de, Salih'in macerası Yılan Şehzade'ninki ile birleşir. Yılan Şehzade'nin arkadaşsız kalması ve sonunda Salih'le arkadaş olması aktarılmıştır. Zaman belirsizdir; çünkü olaylar masal dünyasında geçmektedir.

XII. Bölüm'de, Salih'in kamyon macerası vaka zamanıyla aktarılmaktadır. Bu macera, birkaç günlük bir olaydır.

Ara Kesit: XIII. Bölüm'de, Yılan Şehzade'nin evlilik macerası vaka zamanıyla aktarılır. Bu bölümdeki çatışmayı da Salih ve Temel Reis çözmüştür. Fantezi aleminde geçen bu olay için maddi zaman unsurlarını tespit etmek oldukça güçtür.

XIV. Bölüm'de, yine vaka zamanıyla kamyon macerasına devam edilmektedir. Salih, birkaç gün geçirir. Daha snra zaman unsuru belirginliğini kaybeder ve "bir gün", "bir gece" gibi belirsiz ifadelerle vaka devam eder. XV. Bölüm'de, Salih'in martı ile macerası vaka zamanıyla aktarılır. Olaylar üç gün sürer. XVI. Bölüm'de sahne, öğle saatlerinde açılmaktadır. Salih'in martıyı iyileştirebilecek kişileri bulması vaka zamanıyla, bu kişilerin geçmişleri anlatma zamanıyla aktarılmıştır. Yer yer otuz-kırk yıl öncesine kadar dönülür. Bu geriye dönüşlerde, fantastik unsurlar da vardır. Bölümün sonu, Yılan Şehzade'ye bağlanır ve zaman unsuru yine belirginliğini yitirir. XVII. Bölüm'de, martı, Metin, Büyük Ana ve Salih'in günlük hayatları aktarılmaktadır. Bölümün ikinci yarısında yeniden Yılan Şehzade sahneye çıkmaktadır. Bölümün açılışı vaka zamanıyla işlenmiştir. Yılan Şehzade'nin sahneleri de görünüşte vaka zamanındadır; ama o, fantezi aleminde yaşadığı için reeldeki vaka anlatımı ile fantezideki vaka anlatımını birbirlerinden ayrı tutmak gerekmektedir. Bu bölümler, okuma birimlerinde ara kesit olarak değerlendirilmiştir. Ancak zaman incelemesinde, aynı bölüm içindeki fanteziyi ana metinden ayırmak, sistematik olarak karışıklığa neden olmaktadır. XVIII. Bölüm'de, birkaç günlük bir zaman dilimi aktarılmaktadır. Martı artık büyük ölçüde iyileşmiştir. Fantezi dünyasında da Yılan Şehzade, Salih'e yardım etmeye çalışmaktadır. Fantezi dünyası, gerçek dünyayla yer yer kesişmektedir.

5. Kesit: XIX. Bölüm, vaka zamanıyla aktarılmıştır. Bu bölüm, Metin'in öldüğü ve Büyük Ana'nın martıyı öldürdüğü birkaç günlük olayları aktarır. XX. Bölüm'de, Salih'in bir gününü vaka zamanıyla aktarır.

Tema ve Zihniyet

Eserin teması, sıradan ve fakir insanların, özellikle de çocukların yaşadığı zorluklardır. Bir diğer tema özelliği de balıkçılık kültürüdür. Kasabanın neredeyse tamamı balıkçıdır. Balıkçılık, zor bir meslektir. Balıkçılar, zor hayatlar yaşamaktadırlar. Bu hayattan kurtulmak, mümkün görünmemektedir:

> *"Metinler çok fukaralardı eskiden. Anası hem şakıldakta bez dokur, hem de nakış işlerdi, ne yapsın fıkara, hiç balıkçılıktan zengin olmuş, karnını doyurmuş var mıdır? Temel Reis de, öteki balıkçılar da söylerler bunu. Balığı tutan hiçbir zaman iflah olmamış. Neden, çünkü balık tutan can alıcıdır. Can alıcı nedir, yaşamına son verendir bir canlının... Ha balık olmuş, ha kuş, ha karınca, ha insan. Balık satan iflah*

olmuş da... Bakın, hiç zengin balıkçı var mı? Hangi balıkçının kıçında don var, hangi balıkçının ocağında doğru dürüst bir tencere kaynar, hangi balıkçının çoluğu çocuğu onmuş..."[882]

Salih'in fantezisindeki Korsanlar Padişahı macerası, kutsal kitaplarda işlenen cennetten kovulma fikrinden etkilenmiştir. Padişah, kutsal ağacın meyvesine bir süre dokunmayacak, sonra da onu koparıp yarı yarıya karısıyla beraber yiyecektir. Bundan sonra, ağacın altında birlikte olmaları gerekmektedir. Bu imge, cennet, yasak meyve, Hz. Âdem ve Hz. Havva söylenceleri ile örtüşmektedir.

Zihniyet, alegorik hikâyeler yardımıyla aktarılmaktadır. Korsanlar Padişahı, oğlu için Mustafa Kaval'ın kızını isteyince, Mustafa Kaval bu teklifi hemen kabul edecektir. Onun için önemli olan, zenginliğine zenginlik katmaktır. Damadın bir yılan olduğunu bilmez; ama bunu öğrenince de kararından vazgeçmez. Temel Reis'in nefret ettiği bu adam, makyavelist bir zihniyetin temsilcisidir:

"Bugünde, bu çağda kim yılan değil ki? (...) Herkes herkesin yılanı. Bereket versin ki bizim damat baş yılan da onu kimse sokamayacak."[883]

Mustafa Kaval'ın kızı Gülderen de babasına benzemektedir. Damadın bir yılan olduğunu öğrenince, o da sevinecektir:

"Şehzade ya, varsın yılan olsun. Varsın olsun değil, onun yılan olması ne iyi. Dünyada kocası yılan olan tek kadın ben olacağım. Ne enteresan, ne enteresan."[884]

Kaval ailesinin yakınları da benzer bir zihniyete sahip insanlardır. Bütün sosyete, yılan şehzadeyle yapılacak olan bu evliliği kıskanmaktadır.

Eser, psikolojik çözümlemelerin ve çatışmaların, hayalle gerçek arasında kaybolduğu ve mitoloji eksenine sıklıkla başvurulan özel bir yapıya sahiptir. Temel Reis, hem gerçek evrende hem de hayali evrende yaşayabilen özel bir karakterdir. Şehzadenin eşlerinin ölümlerine bir çare arandığında, artık yaşlanmış ve bilge bir adama dönüşmüş olan Reis'e danışılır. Temel Reis, bu gibi durumları mitoloji bağlamında açıklamaktadır:

"Bu yılanlar beter olurlar, bu insan yılan, yılan insanlar... Eskiden insanların yarısı yılan, yarısı insanmış. Eskiden insanların bir kısmının yarısı boğa, yarısı insanmış, yarısı keçi, yarısı insanmış. Yarısı at, yarısı insanmış. Daha yenile insanlar hepten insan olmuşlar. İnsan olmuşlar da tepeden tırnağa, insanlıktan çıkmış, başlarını belaya sokmuşlar. (...) İnsanlar bu çağda insanlıktan çıktılar. Bak, bu yılan çocuk iyi. İnsan yedi denizlere hükmeden bir yılan padişahı olur da varır oğluna Mustaf Kaval'ın kızını alır mı? Bu yılan çocuk da işte böyle sokar öldürür bezirganın kızını.

---

[882] Kemal, Y. (1991). Al Gözüm Seyreyle Salih. A.g.e., 76-77.
[883] Kemal, Y. (1991). Al Gözüm Seyreyle Salih. A.g.e., 243.
[884] Kemal, Y. (1991). Al Gözüm Seyreyle Salih. A.g.e., 243.

Yarısı dev, yarısı insan. Evülhevl... Yarısı kartal, yarısı insan, yarısı aslan, yarısı insan, yarısı kurt, yarısı şahin, yarısı kaplan, yarısı..."[885]

Yılan şehzadenin, yılan donundan kurtulması macerası, halk hikâyelerinden alınmış bir figürdür. Buna benzeyen bir Türk masalında, yılanla evlenen genç kız, kırk kat gelinlik giyer. Damat "soyun" dedikçe bir katı çıkarır ve kendisi de damattan soyunmasını ister. Damat, kırk kat yılan donunu çıkarınca, bir delikanlıya dönüşür ve iki genç mutlu yaşarlar.

Yaşar Kemal'in eserlerinin eko-eleştiri bağlamında da değerlendirilmesi gerektiğinin bir ispatı niteliğindeki aşağıdaki alıntı, aynı zamanda eserin zihniyet özelliklerinden birinin de ifadesidir. Salih'in kasabadan tanıdığı Sakallı Haydar, şunları söylemektedir:

"Bütün insanları öldüren kederdir. Beni de, bu ıssız kasabada, beni de keder öldürecek. Hiç kederlenmemeli insan. Ben, ben, okulu bitirince en büyük diplomayı alınca... Bütün insan ve hayvan ilimlerine vakıf olunca... Keşki bu kasabaya gelmeseydim, gelmeseydim de, bu kasabada kalmasaydım. Dinle kardeşim, dinle beni. Ben o kıza tutulmadım, ben bu kasabaya, tabiata, denize, martı yumurtalarına tutuldum. Kaldım burada. Kaldım ki kederimden ölüyorum."[886]

Görülüyor ki, ister Çukurova'nın zor doğa ve iklim koşullarında yaşıyor olsunlar, ister deniz kasabalarında konaklasınlar, Yaşar Kemal'in insanları, her şeyden önce doğaya ve onun getirdiklerine hayran kimselerdir.

Yılanı Öldürseler

Yılanı Öldürseler, ilk olarak 1976 yılında yayınlanmıştır. Psikolojik roman olarak değerlendirebilecek olan eser, küçük Hasan'ın, ailevî ve toplumsal baskılar nedeniyle, çok sevdiği annesini vurarak öldürmesiyle sonuçlanan bir hikâyeyi anlatmaktadır. Eser, asıl ününü, aynı adla filme çekildiği zaman kazanır. 1981 yılında yapımı gerçekleştirilen filmin senaryosu Türkân Şoray, Işıl Özgentürk, Arif Keskiner ve Yaşar Kemal tarafından hazırlanmıştır. Filmin çekimleri, Yaşar Kemal'in köyü olan Hemite'de yapılmıştır.

Bu çalışmada incelenen baskı, Toros Yayınları'ndan 1990 yılında çıkmış olan, aynı yayınevindeki dokuzuncu baskıdır. Baskı, Abidin Dino'ya ait resimler ve çizimler de içermektedir ve 114 sayfa sürmektedir.

[885] Kemal, Y. (1991). Al Gözüm Seyreyle Salih. A.g.e., 250.
[886] Kemal, Y. (1991). Al Gözüm Seyreyle Salih. A.g.e., 295.

Yapı İncelemesi

Olay Örgüsü - Okuma Birimleri

Eserin bölümleri, numaralama yöntemiyle ayrılmamıştır. Bölümler arasında, Yaşar Kemal'in yakın dostu Abidin Dino'ya ait çizim ve resimler bulunmaktadır. Dino'nun çizimleri, eserin yapısına sinematografik bir hava katmaktadır ve eski dönemlerde el yazısı ile hazırlanıp, resimlenerek okura ulaşan metinleri hatırlatmaktadır. Bunun yanında, tek paragraf boşluğuyla ayrılan paragraflar yerine bölümleri ayırmak için, çift boşlukla ayrılan paragraflar kullanılmıştır. Bu çalışmada, çift aralıklı paragraf ayrımı yönteminin, özellikle metnin öznesi/başkişisi/pratoganisti olan Hasan'ın ruh halinin anlatıldığı bölümlerde kullanıldığını tespit edilmiştir. Bu da eserin psikolojik metin olma özelliğini yoğunlaştırmaktadır. Yapılan çalışmada, olay örgüsünün tespitinde kolaylık sağlaması amacıyla, bu ayrım noktalarına bölüm numaraları koyulması uygun bulunmuştur. Bölümlerin sayfa numaraları, incelenen baskı esas alınarak ayrıca ifade edilmiştir.

1. Kesit (Giriş Durumu): *"Babası öldürüldüğünde Hasan ya altısında ya yedisindeydi."* durum bildirimi ile açılan sahne, öznenin yaşadığı coğrafyanın panoramik görüntüsünü ve öznenin bu coğrafya içindeki uyumunu ifade eden kısa bir birimdir. İnce Memed serisinin açılış sahneleriyle benzerlik taşıyan birinci kesit, eserde ilk bölümde[887] işlenmiştir.

2. Kesit (Öznenin, Çevresinin ve Temel Çatışmanın Tanıtılması): 2.[888] ve 3.[889] Bölümler'de, Hasan ile Esme tanıtılmakta ve özellikle Esme'nin çevresinde konumlanan çatışma, yüzeysel olarak ifade edilmektedir. Bu iki bölümde, çatışmanın nedenleri ortaya koyulmamıştır.

4. Bölüm'de[890], zamanda geriye doğru atlanarak, Hasan'ın babası Halil'in ve onu vuran Abbas'ın ölümleri aktarılır. Böylece, çatışmanın nedenleri, gözler önüne serilmiş olur: Abbas, Esme'nin eski yavuklusudur ve Halil'i bu nedenle öldürmüştür. Bu ölüm, Halil'in annesi başta olmak üzere, bütün akrabaları Esme'ye karşı birleştirmektedir.

6. Bölüm'de [891], baba tarafı, Hasan'ı kendi taraflarına çekmek için eylemlerde bulunmaya devam etmektedir. Büyük Ana, çocuğun kendisine ve ailesine olan bağlılığını da kullanarak, Esme ile ilgili düşündüğü ve hissettiği her şeyi Hasan'a aktarmakta, diğer taraftan da çocuğa ilgisini göstermektedir. 7. Bölüm'de[892], Hasan'ın içinde bulunduğu karmaşık durumla ilgili duyguları ifâde edilmiştir.

---

[887] Kemal, Y. (1990). Yılanı Öldürseler. İstanbul: Toros Yayınları, 5-6.
[888] Kemal, Y. Yılanı Öldürseler. A.g.e., 7-8.
[889] Kemal, Y. Yılanı Öldürseler. A.g.e., 9-11.
[890] Kemal, Y. Yılanı Öldürseler. A.g.e., 11-15.
[891] Kemal, Y. Yılanı Öldürseler. A.g.e., 22-28
[892] Kemal, Y. Yılanı Öldürseler. A.g.e., 28.

Ara Kesit: Yazarın, Hasan'ı tanıdığı hapishane bölümüdür. Metinde, zamanda atlama yapılarak ileriye gidilmiş ve asıl anlatı bölünmüştür. Eserin 5. Bölümü'nde[893] ifâde edilen vaka, anlatıcının kimliğini açığa çıkarması açısından önemlidir. Bağımsız bir iç kısım olan bölümde, Hasan'ın hapishanede yaşadığı çatışmalar aktarılmaktadır.

3. Kesit (Öznenin Eyleme Geçmeye Zorlanması): 8. Bölüm'de[894], zamanda geriye doğru atlanarak, çatışmanın nedenlerinin ayrıntıları sunulmaktadır. Abbas ve Esme, birbirlerine âşıktır. Ancak Esme'nin köklü ailesi, evlenmelerine izin vermemiştir. Abbas da eşkıya olur. Bu arada, Halil Esme'yi kaçırmış, ona tecavüz etmiş ve onunla evlenmiştir. Esme, Halil'i sevmez; ancak bu evliliğin tek çocuğu olan Hasan'a yürekten bağlanır. Abbas, Esme'yi, Esme Abbas'ı unutmamıştır. Esme, yine de çocuğu bırakıp Abbas'la gitmemiştir. Bütün bu olaylar, herkes tarafından bilinmektedir. Büyük Ana ve baba tarafı, Halil ve Abbas'ın ölümlerinden sonra, bütün kinlerini Esme üzerinde yoğunlaştırmıştır.

9.[895], 10.[896] ve 11.[897] Bölümler, Esme'nin üzerindeki baskının artmasını ve kadının, Hasan'ı da alıp kaçmaya çalıştığı birkaç sahneyi aktarmaktadır. Bu kaçış denemelerinin, hiçbiri başarıyla sonuçlanmaz. Aile, onları bir şekilde bulup, Hasan'ı geri getirmektedir. Oğlunu bırakmaya kıyamayan Esme de geri dönmek zorunda kalmaktadır. 12. Bölüm[898], Hasan'ın iç çatışmasını aktarır.

13. Bölüm'de[899], Hasan ve Esme, baba tarafı tarafından tartaklanınca, Büyük Ana, Hasan'ın canının yanmasına dayanamaz ve çocuğu korumaya başlar. Ancak, Hasan'ı ters psikolojiyle çökertmeye başlar. Hasan, artık babasının kanını yerde koyan, babasının katili olan annesinden ayrılamayan bir çocuktur. Bu bölümün sonundan itibaren, Hasan'ın sıkıntılarını katlayacak yeni bir olay sahneye çıkar: Halil, intikamı alınmadığı için, hortlak olmuştur. 13. ve 14.[900] Bölümler boyunca, hortlağın maceraları anlatılır. 15. Bölüm[901] geldiğinde, artık herkes Halil'in hortlağından bahsetmektedir. Büyük bir toplumsal histeri başlamıştır. Hasan, Esme'yi öldürmelidir. Halil'in intikamının alınması gerekmektedir. Bu kargaşa içinde yalnız yaşlı, bilge bir kişi olan Dursun Hasan'ı ve Esme'yi korumaya çalışacaktır: Esme o kadar güzel ve o kadar masumdur ki, onun yüzüne bakan bile cennete gidecektir. Hasan, annesini öldürmemelidir. Ancak Dursun, bu kalabalığın içinde o kadar

[893] Kemal, Y. Yılanı Öldürseler. A.g.e., 16-21.
[894] Kemal, Y. Yılanı Öldürseler. A.g.e., 29-33.
[895] Kemal, Y. Yılanı Öldürseler. A.g.e., 34-40.
[896] Kemal, Y. Yılanı Öldürseler. A.g.e., 40-45.
[897] Kemal, Y. Yılanı Öldürseler. A.g.e., 46-47.
[898] Kemal, Y. Yılanı Öldürseler. A.g.e., 47-48.
[899] Kemal, Y. Yılanı Öldürseler. A.g.e., 48-57.
[900] Kemal, Y. Yılanı Öldürseler. A.g.e., 57-62
[901] Kemal, Y. Yılanı Öldürseler. A.g.e., 62-66

yalnız, o kadar güçsüzdür ki, sözlerinin dinlenme ihtimalinin düşüklüğü, rahatça göze çarpmaktadır.

16. Bölüm[902], Hasan'ın ruh halini aktarmaktadır. Hasan, artık dönüşmeye başlamıştır. Düşünde, babasını bir yılan olarak görür. Evren, yılandan, kertenkeleye, kurbağaya, baykuşa, en sonunda da beyaz kefeni çamura bulanmış Halil'e dönüşür. Hasan, artık yeni bir insan olmak üzeredir. Bir önceki kesitteki çatışma şeması, artık netleşmiş, taraflar kesin olarak belirlenmiştir; ancak özne, henüz çatışmaya tam olarak girmiş değildir. Abbas ve Halil, ölmüş olmalarına rağmen, temsil kuvvetleriyle hâlâ çatışma parçalarıdır.

4. Kesit (Öznenin Yeni Bir Zihnî Yapıya Geçmesi ve Dönüşümün Başlaması): 17. Bölüm'de[903], Hasan evden kaçar, uzaklara gider ve babasını tanıyan birkaç kişiyle karşılaşır. Bu kişiler, sözleşmiş gibi Esme'yi korumaktadırlar. Bu kişilerden biri olan Murtaza Demirdeli'nin evinde Huzur bulan Hasan, belirsiz bir süre burada yaşar.

18. Bölüm'de[904], Hasan'ın "yılanı" yine ortaya çıkmıştır. Hasan, yaralı ve perişan halde eve döndüğünde, Esme çok sevinir; ancak Hasan, artık annesinin ölmesi gerektiğini düşünmektedir. Kendi kendine konuşurken bunu itiraf eder. Hatta evden kaçma nedeni de o yokken Esme'nin öldürüleceğini ve her şeyin düzeleceğini düşünmesidir. Hasan bir yandan mücadeleye devam etmektedir. Köyde bağırarak koşmakta, herkese yalancı olduklarını söylemektedir. Ancak bu toplu histeriye kendini teslim etmiştir.

19. Bölüm'de[905], Hasan artık "kötülerin tarafı"ndadır. Kutsal sayılan kırlangıçları öldürür, kartal yuvalarına ateş eder. Herkes, bu korkunç eylemleri Hasan'ın yaptığını bilse de, kimse sesini çıkarmaz. Hasan, 20. Bölüm'de[906] de konağı yakar.

21. Bölüm[907], yine psikolojik portre yöntemiyle yazılmıştır. Halil'in hortlağı artık bir yılandır. Yılan donundan çıkar kedi olur, kedi olmaktan geçer baykuş olur. Halil, intikamı alınana kadar bu azabı çekecektir. Herkes Hasan'a bu hikâyeleri anlatmaktadır. 22. Bölüm'de[908], Esme'yi öldürmeye kıyamayan Ali, Halil'in tabancasını Hasan'a verir. Hasan'ın etrafındaki çember gün geçtikçe daralmaktadır. 23. Bölümde[909] ise, Hasan'ın dönüşümü tamamlanır ve o da sonunda Halil'i görür. Çocuk, artık ölüm anksiyetesinden,

---

[902] Kemal, Y. Yılanı Öldürseler. A.g.e., 67-68.
[903] Kemal, Y. Yılanı Öldürseler. A.g.e., 68-76.
[904] Kemal, Y. Yılanı Öldürseler. A.g.e., 77-84.
[905] Kemal, Y. Yılanı Öldürseler. A.g.e., 85-87.
[906] Kemal, Y. Yılanı Öldürseler. A.g.e., 87-92.
[907] Kemal, Y. Yılanı Öldürseler. A.g.e., 92-93.
[908] Kemal, Y. Yılanı Öldürseler. A.g.e., 93-96.
[909] Kemal, Y. Yılanı Öldürseler. A.g.e., 97-100.

ölüm psikopatolojisine[910] geçmiştir. 24.[911], 25.[912], 26.[913], 27.[914] ve 28.[915] Bölümler boyunca, gerilim artmaya devam eder. Halil, Hasan'a daha çok görünmeye ve O'nu intikama çağırmaya başlamıştır. Son darbe, 29. Bölüm'de[916] Büyük Ana'dan gelir. Esme'nin, tanıdığı bütün erkeklerle cinsel ilişkiye girdiği yalanını, babasını kaybedeli iki-iki buçuk yıl olmuş, korkunç bir ruhsal buhranın içinde bocalayan, buluğa ermiş bu çocuğa söyleyiverir.

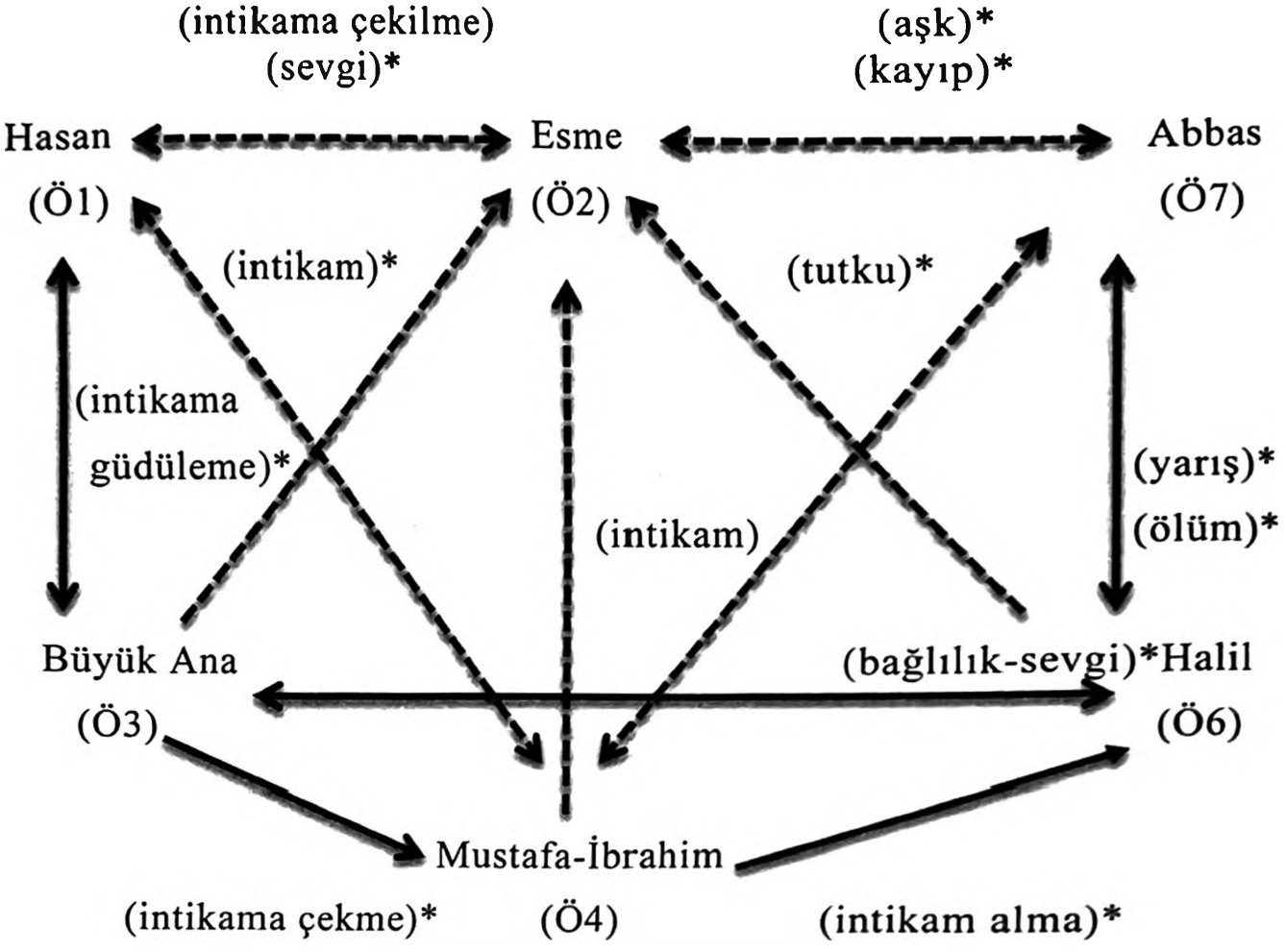
5. Kesit (Çatışmanın Çözülmesi): 30. Bölüm[917], Hasan'ın ruhsal çözümlemesidir. Hasan, artık eyleme geçmek ve Esme'yi öldürmek üzeredir. 31. Bölümde, yemek yapan annesini vurur ve Esme, yanan tandıra düşerek son nefesini verir. Kaçan Hasan'ı, kendi köpeği, üç gün sonra bir kaya sandığın(lâhit) içinde bulacaktır.

6. Kesit (Kapanış Durumu): 31. Bölüm'de[918], yazar, yeniden ortaya çıkar ve Hasan'ın yıllar sonra yaşadığı hayatı anlatır. Evli, zengin ve altı çocuklu Hasan, insanların zâlimleşmeye başlamasından dert yanmaktadır. Esme veya geçmiş zamanlarla ilgili bir bilgi verilmeden, metin halkası kapanır.

---

[910] Yalom, I. (1999). Varoluşçu Psikoterapi. İstanbul: Kabalcı Yayınları, 187-195.
[911] Kemal, Y. Yılanı Öldürseler. A.g.e., 100-102.
[912] Kemal, Y. Yılanı Öldürseler. A.g.e., 102-103.
[913] Kemal, Y. Yılanı Öldürseler. A.g.e., 103-104.
[914] Kemal, Y. Yılanı Öldürseler. A.g.e., 104-108.
[915] Kemal, Y. Yılanı Öldürseler. A.g.e., 109-115.
[916] Kemal, Y. Yılanı Öldürseler. A.g.e., 116-117.
[917] Kemal, Y. Yılanı Öldürseler. A.g.e., 116-117.
[918] Kemal, Y. Yılanı Öldürseler. A.g.e., 118-119.

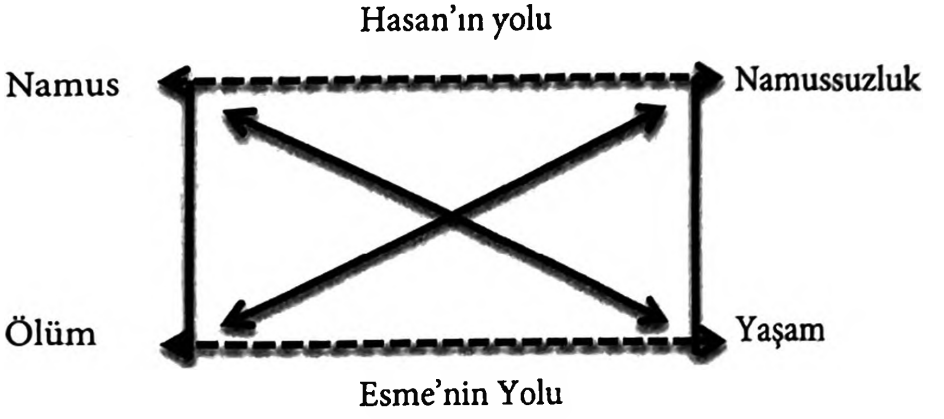
Metnin Temel Çatışmalar Şeması

Metnin temel anlatı izlencesinin dört evresi, şu şekilde incelenebilmektedir:

Sözleşme	Edinç	Edim	Tanıma ve Yaptırım
namus kavramının yaptırım gücü	namus yaptırımlarının gerçekleştirilmesi gereksinimi	Esme'nin Hasan tarafından öldürülmesi	anneyi kaybetme, hapse düşme ve idealara bağlılığın sağlanması

Yılanı Öldürseler Romanı'nın Greimas'ın Göstergebilimsel Dörtgeni'ne göre incelenmesi:

Şahıs Kadrosu - Kişilerin Oluşumları ve Özellikleri

Birinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler: Hasan, Esme , Büyük Ana

İkinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler: Mustafa ve İbrahim

Uzak Kişiler: Halil, Abbas, Yazar, Lütfi-Köylüler ve Diğer Kişiler

Birinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler

Namus Kavramının Cezai Uygulayıcısı Olarak Çocuk Hasan: Hasan, metnin başkişisidir. Vaka zamanında 9 yaşında olan Hasan, 6-7 yaşlarındayken babasını kaybetmiştir. Annesi Esme'nin eski yavuklusu Abbas, Esme'nin hasretine dayanamayıp, bir gece Hasan'ın evini basar, Esme'nin kocası Halil'i öldürür ve kendisi de ölür. Bölümler ilerledikçe, Hasan'ın babaannesi, amcaları ve annesi arasında kalmış, anlam veremediği bir intikam hikâyesine zorla sokulmaya çalışan bir çocuk olduğunu öğreniriz. Yılanı Öldürseler, bir psikolojik romandır. Metin boyunca, Hasan'ın annesi ve ailesinin diğer üyeleri arasındaki çatışma içerisinde yaşadıkları ve bu süreçteki eylemleri anlatılmakta, küçük çocuğun ruhundaki değişimler de göz önüne serilmektedir.

Hasan'ın annesinden ayrılmasını ve Esme'nin köyü terk etmesini isteyen aile, metnin ilerleyen sahnelerinde, Hasan'ın Esme'yi öldürmesini istemeye başlayacaktır. Çatışmaların çözümlenmesi noktasında, Hasan, annesini öldürür ve uzun yıllar hapiste yatar. Olayları okura aktardığı 16-21. sayfalarda (5. Bölüm) anlaşılan yazar da Hasan'ı hapishanede tanımıştır.

Hasan, sağlıklı, sıradan bir çocuktur. Daha açılış sahnesinde onu, Anavarza tepelerinde koşup oynarken görürüz. Ancak Hasan, içinde bir acı saklamaktadır. Anavarza kayalıklarının kokusu onda, psikiyatride "koku halüsinasyonu" denilen durumu yaratır. Babasının öldüğü akşam yaşadığı travma, doğanın kokularında barut kokusunun izlerini

bulmasına neden olmaktadır. Oynadığı, yaşadığı Anavarza kayalıkları, Hasan için barut kokulu yerlerdir.

Hasan'ın annesi Esme ile ilişkisi ikirciklidir. Annesini çok seven ve zaten babasını da kaybetmiş olan bu çocuk, nihâi sonda, en yakını olan annesini öldürmek zorunda kalacaktır. Ancak Hasan, metin boyunca o son âna gelene kadar, büyük iç savaşlar yaşamaktadır:

> *"Ne yapacağını bilemiyordu. Bir şey biliyordu ki bu köyde kalmamalıydı. Ya da anası gitmeli bir yere... Anası anası gitmeli. Herkes anasına düşman. İnsan bu düşmanlık içinde boğulur. Anasına olan düşmanlık kendine de geçiyor, boğulacak gibi oluyordu bu köyde. Hiçbir şey için katlanılmaz böyle bir düşmanlık ortasında. Büyükanası, halaları, amcaları, amcalarının karıları, akrabaları, hiç kimse konuşmuyordu anasıyla. Öyleyse anası bu köyde ne duruyor. O kadar da güzel ki, o kadar da dünya güzeli ki... Anasının köyden salt kendisini bırakıp gitmemesi onun onurunu okşuyordu. Anasına karşı karmakarışıktı."*[919]

Baba tarafı, bu küçük çocuğu, annesine karşı kışkırtmakta ve onun annesini öldürmesini sağlayabilmek için her yolu denemektedir. Ona kıyafetler, bir tüfek, bir tay hediye ederler. Tüfek, aslında anasını vurabilmesi için verilmiştir. Amcası, bu tüfeğin yanında, işlemeli bir fişeklik de hediye eder. Fişekliğin üzerinde, çeşitli hayvanlar ve bir çocuk vardır. Annesini vurması için hediye edilen cinayet aletlerine baktığında, gülümseyen ve kendisine benzeyen bu çocuğu görmektedir. Hasan, olağanüstü bir karmaşanın içindedir. Birbirinden nefret eden ebeveynler gerçeğinin içinde sıkışmış milyonlarca çocuğun bir ifadesidir. Ailenin ve köylülerin, Esme hakkında söyledikleriyle, günden güne kirlenmektedir. Büyükana, Hasan'a Esme'den bahsederken, hep "orospu anan", "anan olacak orospu" kalıpları ve benzerlerini kullanmaktadır. Hasan'ı annesinden ayıramayacağını anladığında da, çocuğa karşı söylemini değiştirip, onu daha da içinden çıkılmaz bir ruh haline sokar:

> *"Vay yavrum, vay benim aslanım, ana başkadır, ana! Analık batsın analık. Bak, oğlum, senin anan da benim oğlumu öldürdü. Bak sen bir anandan, üstelik de babanın kanlısı anandan vazgeçemiyorsun, ben dağ gibi, babayiğit oğlumun kanından nasıl vazgeçeyim, babayiğidim, Hasanım. Oğlumun öcünü almadan bu dünyadan gidersem, şu kara toprağa girersem beni toprak kabul eder mi Hasanım, ya ben ne yapayım torunum, babayiğidimin oğlu, analık batsın analık... Analık batsın..."*[920]

Hasan'ın bildungsromanı olarak okuyabileceğimiz metin, tam olarak belirlenemeyen bir zaman dilimi içerisinde, bu küçük, masum çocuğun, bir katile, hatta çok büyük psikolojik

---

[919] Kemal, Y. Yılanı Öldürseler. A.g.e., 10.
[920] Kemal, Y. Yılanı Öldürseler. A.g.e., 51.

sorunları olan bir insana dönüşme sürecini anlatmaktadır. Hasan, psikolojik bütünlüğünü yavaş yavaş kaybeden bir karakterdir:

> *"Bir düş içinde yaşıyordu Hasan... Bir deliliğe kapıp koyvermişti kendisini. Her gün her gün böyle sözleri dinlemek için köye çıkıyordu. Bir gün anasından babasından söz açılmazsa içindeki boşluk onu deliye döndürüyordu. Alışmıştı. Bu sözler onun yaşaması için koşuldu. Onlarsız edemiyordu. Bellemişti artık, kim babasından anasından durmadan söz ediyorsa onun yanına gidiyordu. Susup babasının hortlaklığını, anasının orospuluğunu, deliliğini, kanının yerde kaldığını, babası üstüne bin bir hikâyeyi bir arada dinliyor, dinliyordu... Yeni bir hikâye kalmamışsa Halil hakkında, bu sefer kendisi yaşıyor, kendisi uyduruyordu. Hem de inanaraktan. Düş mü gerçek mi, düşü gerçeği unutup gitmişti. Hortlak babasını, dünya güzeli anasını sarmış bir düş dünyasına taşıyıp duruyordu."*[921]

Hasan, kendi iç çatışmasının kuvvetiyle, bütün iyiliğini kaybeder. Çatışmanın çözüme yaklaştığı noktada, kasabanın kutsal kabul ettiği kırlangıçların yuvalarını bozup, bütün yavru kırlangıçların ölümüne neden olur, daha sonra kartal yuvalarına ateş etmeye başlar, ardından yaşadığı konağı yakar ve sonunda, annesini de vurarak öldürür. Hasan'ın, kırlangıçları öldürmesinde, aslında büyük bir imdat çığlığı vardır. Hasan, kendi masumiyeti gün geçtikçe zedelenirken, dış dünyadaki masumiyetin varlığına katlanamayan bir çocuktur. Bu eylem, ona, ihtiyacı olan yardım elini sunmayınca, daha kuvvetli bir imge olan kartalları yok eder. Bu da işe yaramayınca, konağı yakar. Hasan, artık hiçbir şekilde kaçacak bir yeri olmadığını anlayınca annesini öldürmüştür. Hasan'ın eylem sürecinde yaşadığı çatışmanın, yukarıya doğru izlediği eğrinin, kırlangıç-kartal-konak-Esme sıralamasıyla okura sunulmuş olması, oldukça dikkat çekici ve önemlidir. Hasan'ın Esme'yi vurduktan sonra kaçıp saklandığı yer de bir taş lahittir. Hasan, bu cinayetle birlikte, her anlamda ölmüştür. Metnin son paragrafında, yazar, hapisten çıktıktan seneler sonra kendisini bulan Hasan'dan bahsetmektedir. Hapishanede yaşanan kısımda da Hasan çok sakin ve kontrollü bir kişidir. Hapishane günlerinden sonra Hasan, oldukça varlıklı ve mutlu bir hayat sürmeye başlar. Yazara, Çukurova insanının, gün geçtikçe zâlim olduğunu söyler ve metin, bu üstkurmaca ögesi ile sonlanır.

Toplumun Değer Yargılarına Uymayan ve Namussuz Olarak Görülen Masum Esme: Esme, bir arzu nesnesidir. Metnin temel çatışması, aslında Esme etrafında dönmektedir. Kocası öldürülmüştür, pek çok kişi onunla evlenmek istemektedir ve Esme, olağanüstü güzellikte bir karakterdir. Bu güzelliğe, herkes hayrandır:

> *"Dünya güzeliydi. Gencecikti. Küçük bir kız çocuğuna benziyordu(...). Anasının uzuun saçları vardı beline kadar inen. Herkes öyle söylüyordu, bu Çukurova'nın,*

[921] Kemal, Y. Yılanı Öldürseler. A.g.e., 84.

belki de dünyanın en güzel kadınıymış anası. Anasını istemeyen delikanlı yoktu şu Çukurova'da."[922]

"Hasan, ananı, Esme'yi seyreyleyip doğru cennete giderdim Hasan. Ananı canı yürekten, onun güzelliğini doya doya seyretmiş bir kişi Cehenneme gidemez. Sıtkile candan anana bakmış bir kişi bu dünyada da cennettedir, öteki dünyada da."[923] *(Dursun)*

Esme'nin asıl hikâyesi, Hasan'ın doğumundan önce başlar. Genç kadın, kocası tarafından kaçırılmış, ırzına geçilmiş ve sonunda Hasan'ın annesi olmuştur. Daha önceki yavuklusu Abbas, Esme'nin kocası Halil'i öldürünce, Esme suçlu ilan edilir. Esme, aslında Abbas'ı sevmektedir, Abbas da onu kocasından kaçırmak ister; ama Esme çocuğunu bırakmaz. Abbas'ın ölüsünü gördüğünde de Hasan'ın kendisinden uzaklaştığını anladığında da aynı ruh haline bürünmektedir:

"Eyvaaaah Abbas! (...) Eyvaaaah! Kadrini kıymetini bilmediğim"[924]

"Eyvaaaah! Eyvaaaah Hasan... Eyvaaaaah!"[925]

Esme, yaşadığı çevreden ve bu çevrenin zihniyetinden uzak, farklı bir kişidir. Her şeyden önce, çok güçlü bir kadındır, okuması yazması vardır. Eski yavuklusu Abbas'ın ölüsünü, kayınbiraderlerinin elinden kurtarıp, sırtında taşıyıp, kimsenin bilmediği bir yere gömecek kadar, bu yeri canı pahasına saklayacak kadar güçlüdür. Evi basıldığında, saklanıp jandarmaya ulaşacak, olayın sonrasında dilekçeler yazıp şikâyetlerde bulunacak kadar akıllı bir kadındır. Ancak Esme'nin gücü ve aklı, yaşanılan olayların gücünden daha büyük değildir:

"Esme de inanıyordu artık her uydurulana. Bu sefer de oğlunu verseler ona, verseler de haydi git deseler, gidemezdi Esme. Vay Esme, olan olmuştu ona. Hasan, köylüler, Büyük Ana, Esme bir büyüdeydi."[926]

Ölüm tehdidi altında olmasına rağmen, oğlundan kopmamaktadır. Kocası, kendisini kaçırıp tecavüz ettiğinde, bir sene boyunca inat edip kimseyle konuşmayan Esme, oğlu dünyaya geldiğinde, yeniden hayata dönmüştür. Çocuğundan vazgeçmesi, mümkün değildir. Erk sahibi ve zengin bir ailesi vardır. Metin boyunca bu ailenin hiçbir üyesi, Esme'ye yardım etmeye gelmez. Kendi parası da çoktur; ama Hasan'ı kaçırmayı başaramayacak ve metnin sonunda, tek çocuğu Hasan tarafından vurularak öldürülecektir.

---

[922] Kemal, Y. Yılanı Öldürseler. A.g.e., 8.
[923] Kemal, Y. Yılanı Öldürseler. A.g.e., 64-65.
[924] Kemal, Y. Yılanı Öldürseler. A.g.e., 8.
[925] Kemal, Y. Yılanı Öldürseler. A.g.e., 25.
[926] Kemal, Y. Yılanı Öldürseler. A.g.e., 84.

Esme, vurulduğunda, yemek pişirdiği ateşe düşer. Böylece, hem gerçek, hem de sembolik anlamda cezalandırılmış olur.

Toplumun Yanlış Değer Yargılarını Simgeleyen Güç Figürü Büyük Ana: Hasan'ın babaannesidir. Yaşlı, güzel, güçlü ve etkili bir bozkır insanı olan bu kadın, metindeki temel çatışmanın da merkez karakterlerinden birisidir:

> *"Büyükanası yaşlıydı ama güzeldi. İnce uzundu. İnce bir çenesi, çok büyük çekik kara gözleri vardı. Oğlu, Hasan'ın babası öldürüldükten sonra yüzü gülmemişti. Gece gündüz köyün içinde bir yas gibi dolanarak ağıt söylüyordu. Oysa ne güleç bir insandı büyükana. Hasan onu hep güler görmüştü. Bu hallerini, ağıtlarını, dağ gibi bir oğlu öldürülmüşse de yadırgıyordu."*[927]

En değerli oğlu olan Halil'in ölümüyle, bütün hayatı değişir. Başındaki siyah örtüyü, bir daha asla çıkarmaz. Diğer taraftan da, intikamını almak için, yapabileceği her şeyi yapar. Torununu çok seven Büyük Ana, ona söylediklerinin, çocuğun ruhunda ne büyük yaralar açtığını bilmez veya bunlara aldırmaz. Her geçen gün, şiddeti artan bir öfkeyle Hasan'ın üzerine gider:

> *"Yaaa, aslanım, yaaaa yiğidim Hasan, baban gibi bir babayiğit yoktu koca Çukurova'da. Baban değil de babanın yerine Mustafa oğlum vurulaydı, baban değil de babanın yerine İbrahim oğlum vurulaydı, baban da sağ kalsaydı, babayiğidim, Halilim, Halilim, yiğidim, işte o zaman göreydin sen. Baban değil bir kadını, o kadının obasını ordusunu, südünü sülalesini siler süpürürdü. Senin de amcaların adam mı, baban vurulduğu gün, eğer onlar adam olsalardı, tutarlardı o gelinin saçından götürürlerdi Halilimin mezarının başına, alırlardı keskin usturayı ellerine, basarlardı boğazına usturayı... (...) Aaaah, sen büyük olsaydın, büyük olsaydın da elin bir tüfek tutsaydı, o anan olacak orospuyu, onu... Sen... Sen, sen, sen Halilim'in oğlusun."*[928]

Büyük Ana ve Esme, birbirlerinin gölgesi gibidir. Aslında, birbirlerine benzeyen karakter özellikleri vardır. Her ikisi de çocuklarına olağanüstü derecede bağlı kişilerdir. Her ikisi de, yoğun duygular yaşayan romantik karakterlerdir. Ancak Büyük Ana, Esme'nin zıttı bir ruh haline sahiptir: Öfke ve intikam güdüsü, onun ağır basan tarafıdır.

İkinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler

Toplumun Değer Yargılarını Simgeleyen Mustafa ve İbrahim (Ö4): Halil'in iki kardeşidir. Esme'nin ölmesi gerektiğini düşünmelerine rağmen, bu cinayeti kendileri işleyemezler. Esme'nin güçlü ailesinden korkmaktadırlar. Ancak Hasan'ın Esme'yi

---

[927] Kemal, Y. Yılanı Öldürseler. A.g.e., 23.
[928] Kemal, Y. Yılanı Öldürseler. A.g.e., 35-36.

öldürmesi, Esme'nin ailesinin elini kolunu bağlayacaktır. Büyük Ana'nın gözünde, Halil kadar değerli değillerdir. Mustafa, Esme ve Hasan'a daha yakın olan amcadır. Esme'yi, çocuğu bırakıp gitmesi yolunda ilk uyaran, odur. Hasan'a güzel giysiler ve annesini vurabilmesi için bir tüfek veren amca da odur. Bu iki kişi, Hasan ve Esme'nin etrafındaki çemberin daralması açısından önem arz ediyor olsalar da, asıl intikam yeminini eden Büyük Ana, onlara bu işleri yaptırandır. Bu nedenle de, metinde derinliğine ifade edilmiş karakter özellikleri görülmemektedir.

Uzak Kişiler

Maddi ve Toplumsal Gücüyle İstediği Seyleri Elde Eden Kişileri Simgeleyen Halil: Halil, metinde zamanda geriye doğru atlamalar dışında canlı olarak hiç görülmemekte, hiç konuşmamakta, aslında hiç yaşamamaktadır. Bu durum, hakkında sadece kötü şeyler bildiğimiz Halil karakterinin, hortlak olarak geri gelmesi hezeyanı için gerekli alt yapıyı oluşturmaktadır. Halil, kendisini istemeyen bir kadını kaçırıp ona tecavüz etmiş ve onunla evlenmiş bir ağadır. Esme'nin başkasını sevdiğini bilmesi, bütün bunlara engel olmamıştır. Esme'nin hiç konuşmaması, her şeye sahip olmaya alışık olan bu aile için bir engel teşkil etmemiştir.

Halil öldürüldükten sonra, önce töreye bağlı intikam düşüncesi devreye girer. Daha sonra, mistik etik olaylara hâkim olmaya başlar. Halil tamamen yok olmuşsa da, toplumsal histeri onu yeniden yaratmıştır. Bu nedenle, çatışmanın öznelerinden biri olarak, çatışma çözülene kadar sahnede kalmaya devam eder. Halil'in en çok dönüştüğü hayvan, bir yılandır. Hasan, annesini öldürürken, aslında, Araf'ta kalmış bu yılanı öldürmeye çalışmaktadır. Hasan'ın olaylardan yıllar sonraki ruh haline dikkat edilirse, bunda başarılı da olur.

Soylu Eşkıya ve Soylu Âşık Olarak Abbas: Abbas, soylu eşkıya tipini çağrıştıran bir kişidir. Eşkıyalığı ile ilgili hiçbir bilgi verilmiyorsa da kaybettiği aşkının ardından verdiği uğraş, Abbas'ı epik dönem kahramanlarına yakınlaştırmaktadır. Esme'yi geri almaktan başka bir şey düşünmemektedir. Halil'i öldürüp, Esme'yi kaçırırken, büyük ve güçlü ağalık kurumunun, intikam alacağını biliyor olmalıdır. Yine de Esme'den vazgeçmez. Hatta Esme, oğlu için Abbas'tan vazgeçerken; Abbas, öleceğini bile bile Esme'den vazgeçmemiştir.

Yazar: Hasan'la hapishanede tanışan ve onunla dostluk kuran kişi, aynı zamanda da metnin anlatıcısıdır. Hasan'la dostluğu yüzünden başı belaya girse de bu dostluktan vazgeçmez. Yazar, Hasan'ın, insanlığa olan inancını[929] temsil etmektedir.

Toplumu Temsil Eden Lütfi-Köylüler ve Diğer Kişiler: Lütfi ve köylüler, "mahalle baskısı"nın temsilleridir. Lütfi, Hasan'la hiçbir çatışma yaşamamış olmasına rağmen, onun

[929] Kemal, Y. Yılanı Öldürseler. A.g.e., 21.

piç olduğunu düşünmekte ve bu yüzden Hasan'a saldırmaktadır. Lütfi, Hasan'ı, Esme'yi, Halil'i tanımasa da, bu çatışmanın bir tarafı gibi davranmaktadır. Köylülerde de benzer bir ruh hâli vardır. Durmadan Halil'den, Esme'den, Abbas'tan ve bu yasak aşk hikâyesinden bahsederek, Hasan'ı intikama sürüklemişlerdir.

Mekân

Panorama ve Peyzaj

Birinci Bölüm'de ve Halil'in hortlağının köy çevresinde dolaşmasının tasvir edildiği bölümlerde, Anavarza tasvirleri görülmektedir. Yaşar Kemal'in romanlarında sıklıkla görülen mekân tasviriyle açılış, bu metinde de karşımıza çıkmaktadır. Anavarza, rengârenk, zengin topraklara sahiptir:

> *"Anavarza kayalıkları üstünde kartallar dönüyordu kanat kanada. Çirişsikleri çiçeklerini güneşe uzatmışlardı, ak. Uzaklarda bir bulut bu yana savruluyor, gölgesi bataklık yerini yalayıp Dumlu üstüne kayıp gidiyordu. Çirişsikleri çiçeklerinde arılar, kara, yanar döner arılar, sarıca, bal arıları, boncuklu, mavi arılar... Mavi kengerler dikenlerini kayalıkların arasından som mavi çıkarmışlardı."*[930]

Olaylar, bir köy ve bu köyün çevresinde geçmektedir. Hava, genellikle çok sıcaktır. Yakınlarda, Ceyhan Suyu akmaktadır. Köy içi, kırlangıç; dışı kartal yuvalarıyla çevrilidir. Köyün dışındaki kayalıklar, mağaralarla, antik kalıntılarla doludur. Esme ve Abbas, bazen bu mağaralarda buluşurlar. Hasan ise annesini öldürünce, bu kayalıklarda bulunan bir lahitte üç gün saklanır.

Dekor

Hasan, çok varlıklı bir ailenin çocuğudur. Civar toprakların hemen hepsi, babasına aittir. Annesinin de kendi ailesinden kalan büyük iratı vardır. Büyük Ana bir konakta yaşamaktadır. Avluları birleşiktir. Yaşadıkları ev, net olarak tasvir edilmemişse de *"aşağı indiler"*[931] gibi tanımlar ve varlıkları, köy evlerinden farklı, en az iki katı olan büyük bir evde yaşadıklarını göstermektedir. Hasan, annesini öldürmesine kısa bir süre kala, ailenin konağını ve bu evi yakacaktır.

Zaman

Olaylar, altı-yedi yaşlarındaki Hasan'ın babasının vurulması ile başlamaktadır. İlerleyen zaman içinde, annesini öldüren Hasan hapse girer ve hapisten çıkınca, köyüne geri dönerek kendine bir hayat ve bir aile kurar. Zaman kavramı, çok belirsizdir. Zamanda geriye

---

[930] Kemal, Y. Yılanı Öldürseler. A.g.e., 5.
[931] Kemal, Y. Yılanı Öldürseler. A.g.e., 25.

ve ileriye doğru atlamalar, sıkça yapılmıştır. Asıl çatışma çevresindeki zaman dilimi, tahmini olarak iki-üç sene sürmektedir.

1. Kesit: Zaman belirsizdir. Vaka zamanı kullanılmıştır.

2. Kesit: Vaka ve anlatma zamanlarıyla babanın vurulması ve Hasan'ın olayların içine çekilmesi anlatılmaktadır. Zaman, çok belirgin değildir.

3. Kesit: 5. Bölüm'de, Hasan'ın yazarla hapishanede geçirdiği belirgin olmayan birkaç ay, anlatma zamanıyla aktarılmıştır.

4. Kesit: Esme'nin aşkı gibi sahneler anlatma zamanıyla, Hasan'ın iç hesaplaşmaları gibi sahneler ise belirsiz vaka zamanlarıyla anlatılmaktadır. Metinde zaman kurgusu genel olarak net değildir. Hasan ve annesinin kaçış sahnelerinde bile net zaman kurguları görülmemektedir. "Sabaha karşı, gün ağarırken" gibi belli belirsiz kalıplarla zaman bildirilmiştir.

5. Kesit: Evden kaçan Hasan'ın, gün doğmadan yola çıktığı ve belirsiz bir saate kadar dolaştığı bir günü anlatmaktadır. 18. Bölümde, Hasan "o köyde ne kadar kaldığını anımsa[mayacak]"[932] kadar zaman kavramının dışına çıkmıştır. Bir şekilde evine döner ve aradan aylar geçer. Vaka zamanı kullanılmıştır. 19. Bölüm, kırlangıç ve kartal hikâyesinin olduğu kısımdır. *"Bir hafta mı, on gün mü sonra ne"*[933] gibi, halk edebiyatının sözlü anlatıları çağrıştıran zaman ifadeleri kullanılmıştır. 20. Bölüm, konağın yandığı gece ve sabahı anlatmaktadır. Vaka zamanı kullanılmıştır. Birkaç bölüm boyunca belirsiz bir zaman içinde metin kaybolur. 25-26 ve 27. Bölümler, Hasan'ın ruh halindeki dönüşümün son safhalarını ifade eder. Zaman-mekân bağlantıları artık tamamen kopmuştur. Hasan, sınırları yok olmuş bir düşün içindedir. 28. Bölüm, Büyük Ana ve Hasan'ın son konuşmasını ve köylülerin konuşmalarını ifade eder. 29. Bölüm de psikolojik portredir ve zamandan bağımsızdır.

6. Kesit: 30. Bölüm'de Hasan, annesini öldürür ve sahne kapanır. Birkaç dakikalık bir olaydır ve vaka zamanı kullanılmıştır.

7. Kesit: Hasan'ın, olaydan yıllar sonra sürdüğü hayat kısaca ve anlatma zamanıyla aktarılmaktadır.

Tema ve Zihniyet

Yılanı Öldürseler, bir yasak aşk hikâyesi, iki kişinin öldüğü bir cinayet ve gelenek baskısı çerçevesi içinde, küçük bir çocuğun annesini öldürmesiyle sonuçlanan sürecin ifadesidir.

---

[932] Kemal, Y. Yılanı Öldürseler. A.g.e., 77.
[933] Kemal, Y. Yılanı Öldürseler. A.g.e., 86.

Psikolojik roman olarak değeri, Hasan'ın etrafında şekillenmiştir. Hasan, masum bir çocuktan, ruhsal sorunlar yaşayan ve nihâyetinde kâtil olan bir çocuğa dönüşmektedir.

Metnin bir diğer dikkat çekici özelliği, güzellik kavramına bakışıdır. Metnin iyileri, güzelliği tanrısal ve kutsal kabul ederken; kötüler tarafı, güzelliği lânet gibi görmektedir. Esme'nin ideal yanı da, kötü yanı da güzelliğidir. Metin halkası kapandığında, iyilik ve güzellik kaybetmiştir.

Bir diğer tema da Yaşar Kemal'in romancılığında en dikkat çekici nokta olan, güçlüler-güçsüzler mücadelesidir. Halil, büyük bir ağa olduğu için Esme'yi "alabilmiştir". Abbas, sadece yiğittir. Dağa çıkıp eşkıya olur, Halil'i de öldürür; ama Esme'ye kavuşamaz. Çünkü Halil'in temsil ettiği erk, Halil'le sınırlı değildir. Onun ölümü, Esme ile Abbas arasındaki uçurumu kapatamaz. Bir diğer güçsüz de, metnin öznesi olan Hasan'dır. Baba tarafının, kendi intikamlarının peşine düşmesine engel olan başka güç çatışmaları vardır. Hasan'ı, bu çıkmazdan kurtarmak yerine, bir kâtile dönüştürmeyi tercih ederler.

Son olarak, Yılanı Öldürseler'in, toplumsal histeri örneği olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Bütün bir köy dolusu insanın neredeyse tamamı, sevgilisinden zorla ayrılmış, tecavüze uğramış, zorla evlendirilmiş ve sonunda kocası, sevgilisi tarafından öldürülmüş -hiç günahı olmayan- bir kadının öldürülmesi gerektiğine inanmaya başlamıştır. Ölüm geciktikçe, histeri artmaktadır. Büyük Ana'nın "Halil hortladı" yalanı, bir salgın hastalık gibi yayılmış, herkes bu yalana inanmaya başlamıştır. Halil, köyde, Anavarza kayalıklarında dolaşmaya başlar. Hasan, kutsal sayılan kırlangıçları öldürünce kimse sesini çıkarmaz. Histeri, kan istemektedir. Toplum, ancak kanla doyacaktır. Nitekim bu patoloji, bir cinayete neden olur ve olay ancak bu yolla tamamen kapanır.

Çakırcalı Efe

Kaynağını gerçek bir yaşam öyküsünden alan eser, Çakırcalı Efe olarak da bilinen Ödemişli Çakıcı Memed Efe'ni hikâyesini anlatmaktadır. Çakırcalı Efe, Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarında yaşamış Aydınlı bir efedir. Yaşar Kemal'in eserinin ilk bölümünden önce yer alan "Açıklama" kısmında, yazarın Çakırcalı Efe ile ilgili bilgileri aldığı kaynaklar açıklanmakta ve Efe ile ilgili olarak görüşmeler yaptığı kişilerin isimlerini zikretmektedir. Bu kişiler, Çakırcalı'yı öldüren Albay Rüştü Kobaş, Hacı Ali Çavuş, Kâmil Ağa ve Yakup Kadri Karaosmanoğlu'dur. Yazar, Yakup Kadri'nin Çakırcalı Efe'yi yakından tanıdığını ve onun da Çakırcalı üzerine bir eser yazmak istediğini ifade etmektedir[934]. Yaşar Kemal, 1972 yılında yazdığı bu açıklama kısmının son sözlerinde, duyduklarına başka bir ekleme yapmadığını ifade etmiş olsa da[935], eserin kurmaca özellikleri göz önünde bulundurularak bir tarihsel kurmaca olarak değerlendirilmesi doğrudur. Eserin ilk baskısı,

[934] Kemal, Y. (2016). Çakırcalı Efe. İstanbul: YKY, 7-8.
[935] Kemal, Y. Çakırcalı Efe. A.g.e., 8.

1980 yılında Karacan Yayınları bünyesinde yapılmış olup, bu çalışmaya kaynak baskı, 2016 yılına ait YKY baskısıdır (18. Baskı). Çakırcalı Efe, pek çok kaynakta "destansı roman" olarak tanımlanmıştır; ancak bu çalışmada, eserin destansı roman mı, biyografik roman mı, bir biyografi mi olduğu tartışılacaktır. Yazarın metin içerisindeki konuşmalarının ve eserin yapı özelliklerinin, eseri biyografik roman türüne yakınlaştırdığı tespit edilmiştir. Eser, eski baskılarında "roman" türü içerisine alınmışsa da bu çalışmaya kaynak olan baskıda "yaşamöyküsü" türü içerisinde ifade edilmiştir.

Çakırcalı Efe'nin hayat hikâyesi, Yaşar Kemal'in Çakırcalı Efe eserini yazmasından önce gazeteci Zeynel Besim Sun tarafından kaleme alınmıştır. Bu çalışmada, esere ait en eski baskının 1934 yılına ait olduğu tespit edilmiştir[936]. Yaşar Kemal de eseri kaleme alma macerasını anlatırken, Sun'un çalışması hakkında *"Çakırcalı üstüne yazılmış en ilginç kitap"*[937] tanımlamasını yapmaktadır.

Bir zeybek olan Çakırcalı Memed Efe, romanda anlatıldığı gibi babasının ölümünden yıllar sonra, babasını öldürenlerin peşine düşerek intikamını alır. Memed Efe, bundan sonra dağlara çekilir ve bölgenin en güçlü eşkıyası olur. Çalışmanın bu noktasında, zeybeklik kavramının tarihçesi ve zeybekliğin Türk tarihi açısından öneminden bahsetmek gerekecektir. Zeybek, Aydın yöresindeki çete yapılaşmaları için kullanılan bir terim olup, bu çetelerin liderlerine efe denilmekte, çetenin kalan üyelerine kızan, efenin yardımcısına da baş kızan adları verilmektedir[938]. Zeybeklik, Yaşar Kemal'in diğer eserlerinde sıklıkla karşılaşılan eşkıyalık kurumunun bir koludur. Ancak zeybekliğin yapısı ve gelenekleri, genel bir kavram olan eşkıyalık kurumuna göre daha sistematik bir yapı sergilemektedir. Devlet yönetimlerinin baktığı yerden, eşkıyalar ve eşkıyalık yapan her alt grup, kanun karşısında suçludur. Ancak yazarın çoğunlukla özne kişiler olarak ele aldığı büyük eşkıyalar, Hobsbawn'ın "sosyal eşkıya" başlığı altında tanımladığı toplumcu kişilerdir:

> *"Sosyal eşkıyaların dikkat çekilecek yönü, lordun/beyin ve devletin kendilerine suçlu muamelesi yaptığı kanun kaçakları olmaları; fakat köylü toplumları içinde kalmaları ve halklarının onları kahraman olarak görmeleri, adalet savunucuları, adalet adına öç alan savaşçılar saymaları, hatta belki de kurtuluş önderleri katına çıkarmaları, yani her halükârda kendilerine hayranlık duyulası, yardım edilesi ve desteklenesi kişiler olarak davranılmasıdır."*[939]

Bu noktada, Çakırcalı Efe'nin bir sosyal eşkıya olup olmadığını tartışmak gerekmektedir. Barkey'den aktaran Aziz Şeker, sosyal eşkıyalık kavramının temel bir ayırıcı

---

936 Sun, Z. B. (1934). Çakırcalı Mehmedin Hayatı ve Maceraları. İstanbul: Ticaret Matbaası.

937 Kemal, Y. Çakırcalı Efe. A.g.e., 7.

938 Köksal, H. (2014) Zeybeklik (Efelik) Kurumunun Geleneksel Değerleri ve And İçirilmesi Töreni. Çevrimiçi Dergi: Acta Turcica. Yıl:6. Sayı:2, 1.

939 Hobsbawn, E. J. Eşkıyalar. A.g.e., 26.

özelliği olduğundan bahsetmektedir. Bu özellik göz önünde tutulduğunda, Çakırcalı Efe'nin sosyal eşkıya olduğunu söylemek hatalı olacaktır:

> *"Eşkıyaların toplumsal eşkıya olup olmadıklarını belirlemede devletle olan ilişkileri de önemlidir. Çünkü açık şekilde onlara karşı olduğu halde onlarla değişik yollarla uğraşmıştır. Bunlardan biri de devletin konumunu kabul etme konusunda pazarlık yapmaktır. Toplumsal eşkıyalara 'ilkel isyancılar' tanımını verdikten sonra onları devlet yapısına dâhil onun parçası hâline gelmek isteyen aktörler olarak algılamak güçleşir. Örneğin Köroğlu, idari bir konum elde etmek için devletle hiçbir zaman pazarlık yapmamıştır."*[940]

Nitekim Çakırcalı Efe hâkim olduğu bölgede Osmanlı'nın son yüzyılında görülen idari boşluğu, halkı korumak adına kullanmış bir eşkıyadır; ancak Osmanlı'yla anlaşma yollarını da aramıştır.

Selçuklu Devleti'nden itibaren varlıklarını sürdüren zeybekler, zaman zaman devlet hizmetinde de bulunan farklı bir eşkıya koludur. 19. yüzyılda Kırım Savaşı'nda askere yazılan zeybekler olmuş ve Millî Mücadele yıllarında da zeybekler Kuva-yı Milliye hareketi içerisinde savaşa katılmışlardır[941]. Zeybekliğin tarihi ile ilgili bir diğer teori ise, zeybeklerin Orta Asya'dan beri var olan bir öncü asker teşkilatı olduğunu iddia etmektedir. Yine bu iddiaya göre zeybekler, Karadeniz'i kuzeyden dolaşarak Anadolu'ya giriş yapmış ve bu nedenle de özellikle Ege Bölgesi'ne yerleşmişlerdi[942]. Mirzaoğlu'nun araştırmalarına göre ise zeybeklerin yerleştikleri bölge, Ege Bölgesi dışında da oldukça geniş topraklara yayılmaktadır:

> *"Zeybekliğe bağlı kültürel geleneklere bakıldığında, bugünkü Aydın, İzmir, Muğla, Manisa, Denizli gibi illeri içine alan bölgenin merkez olduğu anlaşılır. İmparatorluk döneminin önemli bir zaman aralığında İzmir, Muğla, Manisa, Denizli gibi merkezleri de içine alan 'Aydın Vilayeti' ana bölge olarak kabul edilmekle birlikte, geleneğin yayıldığı bölge sınırlarının oldukça geniş olduğu anlaşılır. Bu sınırlar, Balıkesir, Kütahya, Uşak, Burdur, Isparta, Antalya, Afyonkarahisar gibi illerimiz ile birlikte İç Batı Anadolu'dan ülkemizin doğusuna doğru gidildikçe başka illerimizi de içine alır. Bunlar arasında Eskişehir, Ankara, ve Kastamonu da vardır."*[943]

---

[940] Şeker, A. (2011). Bir Anadolu Ozanı Yaşar Kemal. A.g.e., 241.

[941] Haytaoğlu, E. (2011). Aydın Kuva-yı Milliyesinde Efe ve Zeybekler. Denizli: Belgi Dergisi. Sayı:1 Kış, 53.

[942] Koca, E. (2009). Açıklamalı Zeybek Bibliyografyası (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi, 10-11.

[943] Mirzaoğlu, G. F. Zeybeklik Geleneği Bağlamında Efe, Zeybek ve Kızan: Kavramlar, Tanımlar ve Törenler. Çevrimiçi Dergi: Acta Turcica. Yıl:6. Sayı:2, sayfa belirtilmemiş.

Böyle geniş bir coğrafyaya yayılmış efelik ve zeybeklik gelenekleri içerisinde, Çakırcalı Memed Efe'nin hikâyesi, en bilinen hikâyeler arasındadır. Günümüzde popüler kültürde de elan bilinmekte olan İzmir'in Konakları Türküsü'nde de Çakıcı Efe'nin adı geçmektedir.

Yapı Çözümlemesi

Olay Örgüsü - Okuma Birimleri

Açıklama: 7-8. sayfalar arasında ifade edilmiştir ve yazarın, eseri hazırlarken konuştuğu kişilerle ilgili bilgi verilmiştir. Bu kısmın sonunda yazar, duyduklarını olduğu gibi aktardığını ifade etmektedir.

I. Kesit (Giriş Durumu ve Çatışmanın Tanıtılması): 9-12. sayfalar arasında ifade edilen 1. Bölüm'de, Ahmet Efe'nin, arkadaşı Hasan Çavuş tarafından oyuna getirilerek öldürülmesi aktarılmaktadır. Efe'nin oğlu Memed, annesinin ağıtlarıyla ve Osmanlı'ya ettiği beddualarla büyür.

II. Kesit (Öznenin Çatışmaya Hazırlanması ve Serüven Çağrısı): 13-21. sayfalar arasında ifade edilen 2. Bölüm'de, Memed daha da büyümüştür ve babasının arkadaşı olan Hacı Eşkıya, onu yetiştirmektedir. Bu bölümde Memed, Hacı Mustafa'nın çetesine katılır ve Mustafa'dan atıcılığı öğrenerek kaçakçılığa başlar.

22-27. sayfalar arasında ifade edilen 3. Bölüm'de, Hacı Eşkıya'nın o daha çok gençken kaçan karısının hikâyesi anlatılır. Hacı Eşkıya, ilerlemiş yaşına rağmen bu acıyı unutmamıştır. Bir gün, Memed'den intikamını almasını ister. Memed ve Hacı Mustafa, kadını ve o zamanki kocasını bulup öldürür. Memed'in bu cinayeti işlediği, babasını öldüren Hasan Çavuş tarafından ortaya çıkarılınca, Memed hapse girer. Burada geçirdiği üç aydan sonra, artık hapishanedeki insanları ve hapishane hayatını tanımaya başlamıştır. Zengin bir köy ağası olan Seyid Ağa ile de burada tanışır ve dost olur. Bu dostluktan rahatsız olan Deli Yörük adlı bir efe, Memed'le karşı karşıya gelir. Yaşanan mücadeleyi Memed kazanınca, genç yaşına rağmen itibar sahibi olur. Burada, kendisi hapse düştükten sonra karısı kardeşiyle evlenmiş, bu nedenle de üzüntüden perişan olmuş bir mahkûm da vardır. Memed, hapishanedeki son konuşmasını bu mahkumla yapar ve hapisten çıkar.

III. Kesit (Çağrının Güçlenmesi ve Serüven Eşiğinin İki Defa Aşılması): 28-38. sayfalar arasında işlenen 4. Bölüm'de, Memed arkadaşlarının yanına dönmüştür. Yalnız kaldığında, kaçakçılık ve efelikle ilgili kaygılı düşüncelere boğulur. Bu arada Hasan Çavuş, Memed'in annesi Hatçe'yi bularak onu tehdit eder, birkaç akrabayı da dövdürür. Memed'in hapisten çıktığını öğrenmiştir ve onun üzerine bir suç yükleyerek, Memed'i yeniden hapse göndermeyi istemektedir. Hatçe, bu eziyetler neticesinde hastalanır ve intikamının alınmasını istediğini, Memed'e gönderdiği bir delikanlı aracılığıyla ona bildirir. Memed, olanları duyduğunda, artık girdiği yoldan geri dönemeyeceğini anlamıştır. Bu noktada,

kahramanın bir erginlenme yaşadığını söylemek doğru olacaktır. Memed, eşkıya olur ve Yörükler de onu desteklemektedirler. Bu haberi alan Hasan Çavuş, Memed'in peşine düşer. Hacı Mustafa ise, tüfeğini Memed'e devrederek, onu çetenin efesi ilan eder. Memed efe olduğu zaman, halka zulmeden ağalar ve beylerle mücadele edeceğini ilan eder. Bu kesit, Kahramanın Yolculuğu Formülü'ne göre "serüven eşiği"dir ve Memed'in geri dönülmez bir noktada olması da eşik kavramının destekleyicisidir. Bu eşik, kurmaca metinlerde bir defa aşılmaktadır. Eşikten önce bulunan çağrı-çağrının reddi aşamaları defalarca tekrarlanabilir; ancak serüven eşiği geri dönülmez bir noktayı ifade etmektedir. Eserde, yaşanmış olayların bir tarihsel kurmaca yöntemiyle aktarılması sırasında, yazarın metne müdahil olduğu bir bölüm bulunmaktadır. Bu da kurmaca anlatı incelemesi sistematiğini bozan yeni bir eşik meydana getirmektedir. Modern sonrası dönemlere ait bir anlatıda böyle bir müdahale, üstkurmaca olarak tanımlanacaktır. Ancak incelenen metin, gerek Açıklama kısmı, gerek eserin sonunda bulunan Kobaş'ın anılarını aktaran kısım, gerek ileride incelenecek olan 6. ve 18. Bölümler'de kullanılan ifade özellikleri bakımından, bilgi aktaran metinlere yakın duran özel bir roman türüne işaret etmektedir.

39-46. sayfalar arasında işlenen 5. Bölüm'de Memed adamlarıyla birlikte, köylüye eziyet eden Mustafa Ağa'nın evini basar. Memed ve Hacı, Ağa'dan haraç alırlar. Çakırcalı Memed, büyük bir düşman kazandığının bilincindedir. Şimdi de güçlü bir dost edinmesi gerekmektedir. Civardaki köyleri dolaşarak, evlenme çağındaki fakir gençlere, Mustafa Ağa'dan aldıkları altınları dağıtırlar. Böylece Çakırcalı'nın ünü bölgede yayılmaya başlar.

> **Ara Kesit:** 47-49. sayfalar arasında ifade edilen 6. Bölüm'de, Çakırcalı ve Hasan Çavuş'un aynı evde, Çavuş'un haberi olmadan bir gece kaldıkları rivayet edilen bir gece anlatılmaktadır. Çakırcalı o gece, Hasan Çavuş'un babasını öldürdüğü gün ondan çaldığı tüfeği Çavuş'tan geri almak istese de alamaz. Bu tüfek hadisesi Çakırcalı için olduğu kadar, Yaşar Kemal için de önem arz etmektedir. Yazarın, bu gibi nesneleri geçiş törenleriyle ilişkilenmesi, İnce Memed Dörtleme'sinde *"Kırkgöz Ocağı Yüzüğü"*nün Memed'e verilmesi hadisesinde de görülmektedir. Okuma birimlerinde ilk serüven eşiğinin 4. Bölüm'de tespit edildiği, yukarıda ifade edilmiştir. Ancak yazar bu bölümde *"İşte bundan sonradır ki artık, Çakırcalı Efe Çakırcalı Efe olur"*[944] sözleriyle yeni bir serüven eşiği ortaya koymaktadır. Ayrıca bir anı üslubuyla ifade edilen bu bölüm, eserin diğer bölümlerinden yapı olarak da farklıdır. Memed, bu bölümde Çakırcalı Efe çetesi adını taşıyan birkaç çete olması gerektiğine karar verir. Bir yandan da diğer düşman çeteler dağları sarmaya başlamıştır. Çatışma, Hasan Çavuş dışındaki karşı özneler nedeniyle de genişlemeye başlamıştır.

[944] Kemal, Y. (2016). Çakırcalı Efe. A.g.e., 48.

IV. Kesit (Çatışmanın Kuvvetlenmesi): 50-55. sayfalar arasında ifade edilen 7. Bölüm'de, Posluoğlu Efe, efeliği bırakarak Çakırcalı'nın kızanı olmayı kabul eder. Ancak bu, Çakırcalı'nın bir oyunudur. Beraber eşkıyalık yaptıkları ilk günün gecesinde Çakırcalı, Posluoğlu'nu öldürür. O Posluoğlu'nu öldürmese, Posluoğlu bir gün mutlaka Çakırcalı'yı öldürecektir. Çakırcalı, Posluoğlu'nun ölüsü başında saatlerce ağlar.

V. Kesit (Öznenin Yeni Bir Düzeye Geçmesi): 56-61. sayfalar arasında ifade edilen 8. Bölüm'de, İzmir'in o zamanki valisi Kâmil Paşa, Çakırcalı'yı yakalamak için uğraşmaktadır. Çakırcalı'nın ünü Osmanlı'yı aşmış, Londra gazetelerine kadar ulaşmıştır. Kâmil Paşa, Çakırcalı'yla mücadelesini farklı bir sahada sonlandırmaya karar verir ve af çıkarmaya hazırlanır. Memed bu haberi duyunca sevinecektir; çünkü yaptığı işleri isteyerek yapmamaktadır. Bir İngiliz komutanı olan Mister Vitol, Çakırcalı'ya dağdan inmesi için haber gönderir. Bahsi geçen Mister Vitol, 19 Mayıs'ta Ankara'ya ulaşan Mustafa Kemal Atatürk'ü, atı üzerinde karşılayan komutan olmalıdır[945]. Çakırcalı ve Osmanlı heyeti anlaşırlar ve Çakırcalı bizzat padişah tarafından affedilir. Yaşayacağı yere Osmanlı'nın güvenlik güçleri de vergi tahsildarları da gelmeyecektir. Çakırcalı, Akçaova Köyü'nde oturacak ve bu bölge onun yönetimine bırakılacaktır. Halk bu durum karşısında önce Çakırcalı'dan korksa da sonra sevinç içinde Çakırcalı'yı karşılar.

62-66. sayfalar arasında ifade edilen 9. Bölüm'de Memed artık bir evi, Iraz adında bir karısı, bir tarlası olan sıradan bir adamdır. Uzun süre bu sıradan hayat içinde mutlu olur; ancak halk onun peşini bırakmayacaktır. Çakırcalı'nın başı yeniden belaya girer. Çetesinden bir adamı da öldürülür. Çakırcalı yeniden efe olarak çetesinin başına geçmek zorunda kalacaktır.

VI. Kesit (Öznenin Bir Üst Düzey Eyleme Geçmek İçin Hazırlık Yapması): 67-72. sayfalar arasında işlenen 10. Bölüm'de, Çakırcalı, Hacı ve çete, Çakırcalı'ya düşman olan Çamlıcı'nın peşine düşerler. Çamlıcı da bir efedir; ama Çamlıcı pek çok kuvvetli beyin ve komutanların adamıdır. Çamlıcı'ya kurulan pusuda Memed'in adamlarından biri olan Çoban öldürülür ve Çamlıcı pusudan kaçar. Çakıcı ve Sait Paşa da bu bölümde birbirlerine fazla yaklaşamadan bir çatışma durumuna girerler. Çakırcalı, Sait Paşa'yı öldürebileceği bir fırsat yakalar; ama onu öldürmez. Sait Paşa, bunu öğrenince daha da öfkelenir; ama o da Çakırcalı'yı bir türlü pusuya düşüremez. Paşa sonunda Çakırcalı'nın peşini bırakarak emekli olur.

73-78. sayfalar arasında ifade edilen 11. Bölüm'de Memed, önce dağlardaki çeteleri yavaş yavaş güçsüzleştirir. Daha sonra ikinci defa evlenmeye karar verir ve en güvendiği adamı Kel Hayim aracılığıyla karısı Iraz'dan bunun iznini alır. Artık bölgedeki en büyük erk

[945] Turan, M. (2012). Atatürk'ün Ankara'ya Gelişi: "Milli Temsil Meselesi". İstanbul: Akademik Bakış Dergisi. Cilt:5. Sayı: 10, 18.

öznesi Memed'dir. Osmanlı, ondan kurtulabilmek için yeniden af çıkarmaya karar verir. Bu arada Kâmil Paşa, güçlü bir ağa olan Karabak'den Memed'i öldürtmesini ister. Ağa bunu kabul etmeyince, Memed'den büyük ikramlar ve iyilikler görecektir. Memed, sonunda Osmanlı'yla anlaşır; ama bu defaki şartları daha ağırdır. Silah bırakmayacaktır. Hapistekiler dahil bütün adamlarına maaş bağlanacaktır. Ödemiş'te, jandarma başta olmak üzere devleti temsil eden hiçbir görevli bulunmayacaktır. Bölümün sonunda, bu af olayı ile ilgili olarak İzmir Valisi Kâmil Paşa'nın yazdığı ve belge niteliği taşıyan bir tebliğ bulunmaktadır. Bu parçayla birlikte metnin roman olma niteliği yeniden kesintiye uğratılmıştır.

Ara Kesit: 79-83. sayfalar arasında ifade edilen 12. Bölüm'de Memed, Fatma'ya olan aşkıyla artık başa çıkamamaktadır. Bir ev kurdurur, Fatma'yı babasından istetir; ama Fatma'nın babası kızı vermez ve Çakırcalı'dan korktuğu için de evini terk eder. Çakırcalı'nın, kızı zorla alabilmesi, temsilcisi olduğu zihniyet açısından imkansızdır. Baba hiçbir tehdit karşısında geri çekilmez, sonunda Iraz babanın karşısına çıkarak onu silahla tehdit eder. Memed ve Fatma böylece evlenirler.

84-89. sayfalar arasında ifade edilen 13. Bölüm'de, Çakırcalı sıradan bir hayata alışıp silahtan uzaklaştıkça, dahlardaki eşkıyalar artmaktadır. Üstelik bu eşkıyalar, halka zulmetmektedirler. Sait Paşa yeniden göreve çağırılır. Paşa, eşkıyalarla mücadelesini farklı bir yoldan sürdürür ve ardı ardına aflar çıkarır. Bu esnada da Çakırcalı'ya silah bırakması emrini verdiği haberini yollar. Çakırcalı bu emri kabul etmez ve yeniden dağa çıkmadan önce, hapiste tanıdığı, karısı ve kardeşi tarafından aldatılan adam aklına gelir. Bu kadını ve sevgilisini bulup öldürür. Sait Paşa, Çakırcalı'nın iki kişiyi öldürdüğü haberi üzerine aramalarını yoğunlaştırır. Ama bütün halk Çakırcalı'yı korumaktadır.

Ara Kesit: 90-92. sayfalar boyunca ifade edilen 14. Bölüm'de, Çakırcalı'nın yerini tespit edemeyen Sait Paşa'nın adamları, köylülere eziyet etmeye başlarlar. Sonunda Çakırcalı, bütün bir müfrezeyi ortadan kaldırır. Daha sonra da dağda ve düzde eli silah tutan herkesin, Sait Paşa'ya Çakırcalı olarak tanıtılması emrini verir.

93-95. sayfalar arasında ifade edilen 15. Bölüm'de Sait Paşa'nın, Çakırcalı'yı bir türlü yakalayamaması anlatılmaktadır.

96-98. sayfalar arasında ifade edilen 16. Bölüm'de, Çakırcalı zengin ağaları soymakta, bu haberleri alan Sait Paşa da arama çalışmalarını arttırmaktadır. Çakırcalı, çaldığı paraların çoğunu, kendisini koruyan köylülere dağıtır. Dağlarda kalan az sayıda eşkıya vardır. Bunlardan biri de Kamalı Zeybek'tir. Çakırcalı, onunla karşılaşmaya karar verir.

VII. Kesit (Öznenin Bir Üst Düzey Eyleme Geçmesi): 99-104. sayfalar arasında ifade edilen 17. Bölüm'de Sait Paşa, çok büyük bir müfrezeyle Çakırcalı'yı kıstırır. Ölüm kaçınılmaz görünmektedir. Çakırcalı, mahsur kaldığı evin, bir çayın yakınında olmasından

yararlanarak, çuvallara taş toldurup çaya attırır. Sait Paşa ve adamları, bu çuvalların çaya atlayan eşkıyalar olduğunu sanıp çuvallara ateş etmeye başlarlar. Saatler sonra Sait Paşa, çuvalları fark ettiğinde, Çakırcalı ve adamları bir fırsatını bulup kaçmışlardır. Çakırcalı, bu olaydan sonra Sait Paşa'ya alaycı bir mektup gönderir. Sait Paşa, iyiden iyiye sinirlenmiştir. Devlet ve haydut arasındaki çatışma, artık tamamen iki karakterin bireysel çatışmaları şeklini almıştır.

Ara Kesit ve Geçmişe Ait Üçüncü Bir Serüven Eşiğinin İfade Edilmesi: Eserin 6. Bölüm'ünde görülen yapı, 105-116. sayfalar arasında ifade edilen 18. Bölüm'de yeniden ortaya çıkar. Yaşar Kemal, bu bölümde roman yöntemini terk ederek, yeniden biyografi yazarı kimliğine bürünmüştür. *"Burada azıcık geriye dönmek zorundayız"*, *"başta da gördük ki"*[946] gibi söz öbekleri ile anlatılan vaka, Çakırcalı'nın Tevfik Bey'le yaşadığı çatışmayı özetlemektedir. Bu vaka, Çakırcalı'nın ağalara sırtını tamamen döndüğü önemli bir kırılma noktasıdır. Ancak yazar, bu çatışmadan söz ederken yine *"Bu olaydan sonradır ki Çakırcalı Çakırcalı oldu"*[947] söyleriyle bir serüven eşiği daha tespit etmektedir. İncelenen bölüm ve okurun karşısına sürekli yeni serüven eşiklerinin çıkarılması, eserin yapısal olarak romanın doğasından uzaklaştığının bir ifadesidir.

Ara Kesit: 107-108. sayfalar arasında ifade edilen 19. Bölüm, bir önceki bölümde gerçekleşen vakanın devamını anlatmaktadır. Çakırcalı, Tevfik Bey'le çatışma içine girince, bu olay İsmail Efe'ye kadar uzanan yeni bir çatışma doğurmuştur. Çakırcalı, İsmail Efe'yi bulur ve silahlı çatışma sonunda İsmail Efe ele geçirilemez. Çakırcalı da evi yaktırır. İsmail Efe'nin yangına rağmen evden çıkmaması ve teslim olmaması, Çakırcalı'yı büyük bir üzüntü ve pişmanlığa boğacaktır.

VIII. Kesit (Öznenin ve Karşı Öznenin Etraflarındaki Çemberin Daralması): 109-112. sayfalar arasında ifade edilen 20. Bölüm'de Kamil Paşa, Kara Sait Paşa ile görüşür ve Çakırcalı'nın bir an önce yakalanmasını istediğini söyler. Çakırcalı ise, günlük hayatına devam etmektedir. Binbaşı Rüstem Bey, Çakırcalı ile yapılan anlaşmaya rağmen adamlarıyla köye gelir, Çakırcalı önce çatışmak istemez ve Binbaşı'yı evde misafir etmek istediği haberini yollar. Binbaşı bu davete ağır bir cevap verince de Çakırcalı, onu ve adamlarını pusuda öldürür.

113-117. sayfalar arasında ifade edilen 21. Bölüm'de, Çakırcalı'nın etrafındaki çember daralmaktadır. Diğer eşkıyalar da devlet de peşindedir. Jandarma, Çakırcalı'nın evini yakar

[946] Kemal, Y. (2016). Çakırcalı Efe. A.g.e., 105.
[947] Kemal, Y. (2016). Çakırcalı Efe. A.g.e., 106.

ve ev ahalisini hapse atarlar. Çakırcalı, mektuplar yazarak ailesinin serbest bırakılmasını istese de bir cevap alamaz. Sevdiği efelerden Kara Ali ve adamları da tutuklanmıştır.

118-121. sayfalar arasında ifade edilen 22. Bölüm'de, Çakırcalı'nın bir yıl sustuğu ve eşkıyalığa devam ettiği bildirilmektedir. Zenginlerden para almayı da sürdürmektedir. Turgutlu'da yaşayan Mutafizade'den istediği parayı da uzun uğraşlar sonucu alır.

122-127. sayfalar arasında işlenen 23. Bölüm'de, Çakırcalı ve müfrezeler arasındaki kaçma kovalama devam etmektedir. Çakırcalı'nın peşindeki kişiler gün geçtikçe artmaktadır. Çakırcalı, artık çatışmalarda adam kaybetmeye de başlamıştır. Bayındırlı Teğmen Mehmet Efendi ile de çatışırlar. Mehmet Efendi, tek başına kalınca, ele geçmemek için kendini bir uçurumdan atsa da bir ağaca takılarak hayatta kalır. Daha sonra buradan sürünerek çıkar ve kalan tek kurşunuyla Çakırcalı'yı kalçasından vurur.

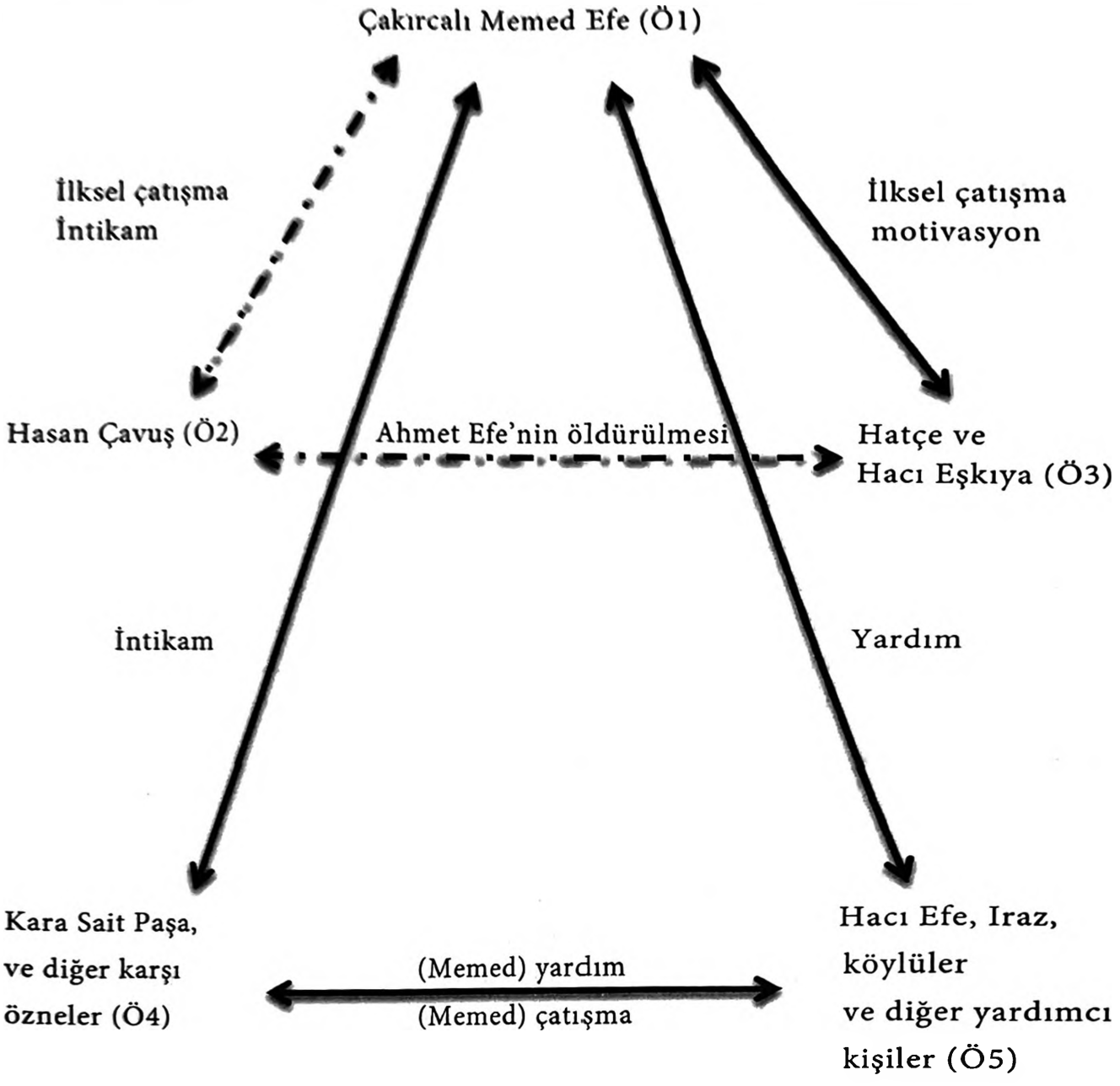
124-136. sayfalar arasında işlenen 24. Bölüm'de jandarma, Kara Ali Efe'yi konuşturmaya çalışmaktadır. Kara Ali ve adamları, bir trenle mahkemeye götürülür. Efe, yakalandığı andan itibaren Çakırcalı'nın gelip onları kurtaracağına dâir sonsuz bir inanca sahip olmuştur. Hiç durmadan adamlarını teselli etmektedir. İdam sehpasındayken bile Çakırcalı'ya olan inancı tamdır. Çakırcalı, bu haberi aldığında derin üzüntülere boğulacaktır.

IX. Kesit (Çatışmanın Boşlukta Kalması): 137-141. sayfalar arasında işlenen 25. Bölüm'de, köylülerin yardımlarıyla kaçış devam eder ve son olarak da köylülere eziyet eden Osman Bey yakalanır.

Çakırcalıyı Biz Öldürdük: 141-181. sayfalar arasında ifade edilen ve röportaj türüne dâhil edilebilecek bu bölümde, Çakırcalı'yı yakalayıp öldüren Rüştü Kobaş'ın anıları ifade edilmiştir. Metnin sonunda Çakırcalı'nın ölü bedeni, Iraz tarafından teşhis edilir. Bu bölümün kurmaca özellikleri bulunmadığı için, bölümü "çatışmanın çözümlenmesi" başlığıyla tahlil etmek, mümkün olamamaktadır.

Metnin Temel Çatışmalar Şeması

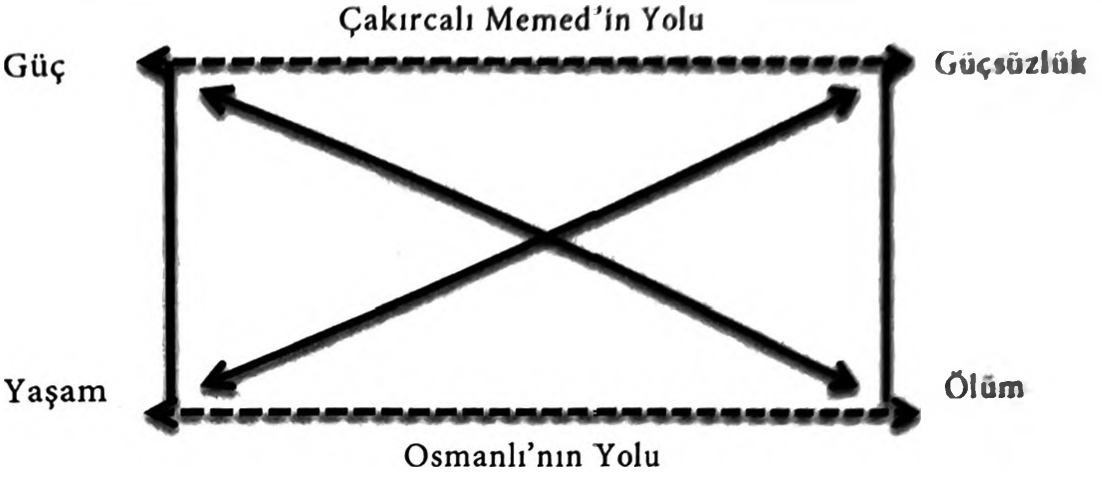
Metnin temel çatışmalar şeması düzenlenirken, Açıklama ve Rüştü Kobaş'ın Anıları Bölümleri, kurmaca özellikler göstermemeleri nedeniyle, inceleme dışında tutulmuştur.

Metnin Temel Anlatı İzlencesi:

Sözleşme	Edinç	Edim	Tanıma ve Yaptırım
Babanın ölümü, Halk, aile ve efelik kurumu baskısı	Efeliğin zorunluluk haline gelmesi ve intikam hakkı	Efelik ve halkçılık youluyla karşı özneleri yenme mücadelesi	Devletin gücünün baskın gelmesi ve ölüm

Çakırcalı Efe romanının Greimas'ın Göstergebilimsel Dörtgeni'ne göre incelenmesi:

Şahıs Kadrosu - Kişilerin Oluşumları ve Özellikleri

Birinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler: Çakırcalı Memed Efe (Ö1)

İkinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler: Hasan Çavuş (Ö2), Hatçe ve Hacı Eşkıya (Ö3), Kara Sait Paşa ve diğer karşı özneler (Ö4), Hacı Efe, Iraz, köylüler ve diğer yardımcı kişiler (Ö5).

Birinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler:

Çakırcalı Memed Efe: Memed'in çocukluğu bir travmayla bölünür. Babasını Osmanlı'nın eline veren ve onu öldüren Hasan Çavuş, küçük Memed'e çok yakın davranan bir baba dostudur. Memed, Hasan Çavuş'un ziyaretinde babasını son kez görecek, hayatının geri kalanında da babasının hile ile ve dost eliyle öldürülmesinin hikâyesini dinleyecektir. Bu iki uçlu travma, bir insanın psişesinin bütünlüğü açısından zaten yeterince büyükkken, Memed bir de ondan beklenenlerle boğuşur. Onu büyüten Hacı Eşkıya başta olmak üzere, annesinden, tanıdığı en uzak kişilere kadar herkes onun intikam alan bir Efe olacağı günü beklemektedir. O da Efe olmanın ve intikam almanın, kendisi için kaçınılmaz bir son olduğunu düşünmeye başlar. Memed, hapisten çıktıktan sonra benzeri düşünceler içerisinde kaybolmuştur:

> *"Su testisi su yolunda kırılır... Şimdiye kadar görülmüş müdür ki bir efe başadak yaşasın, uzana uzana yatağında ölsün? Efe ne kadar yiğit olursa kurşundur sonu. (...) Bir yanda anası, bir yanda Hasan Çavuş, bir yanda da yoksulluk. Kaçakçılık o kadar kazandırmaz. Onun da sonu kurşun... Sonra Elalem ne diyecekti? 'Bakın şu Çakırcalı Ahmed'in oğluna! Babasının katili elini kolunu sallayıp gezer, o da öyle bakar. Tüh*

erkekliğine! (...) Sonra Hacı Eşkıya ne diyecekti? (...) Anasının yüzüne nasıl bakacaktı?"[948]

Memed Efe, Osmanlı'yla anlaşma masasına defalarca oturmasına rağmen, tamamıyla halkçı bir eşkıyadır. Zenginlerden aldığı paraları fakir gençlere dağıtması, onu halk tarafından sevilen bir efe yapmıştır. Bu düşünce, zamanla olağanüstülüğe de evrilecektir:

"Çakırcalının nişanlı fikara kızlara çeyiz, yoksullara yardım yapışı on iki köyden taşmış, bir sevinç yeli gibi eteklerden Aydın Ovası'na, Ödemiş'e, Karıncalının Yörükleri'ne, ta İzmir'e kadar ulaşmıştı. Son yıllarda böyle davranan ilk efeydi Çakırcalı. Namaz kıldığı, bir evliya olduğu, ona kurşun geçmediği de bununla birlikte ortalığa yayıldı."[949]

Çakırcalı'nın kimliğinin bir diğer özelliği ise, halkın hassasiyetlerine saygı duyması, hatta duruma göre hareket etmesidir. Bir köydeler, para dağıtıldıktan sonra namaz kıması hakkında Hacı, şöyle düşünmektedir:

"'Bir aptes alıp namaz kılmalıyım'. Hacı şaşırdı. Şimdiye kadar Çakırcalı'nın ağzından namaz niyaz lafı bir kere olsun işitilmemişti. Sonra düşündü. 'Vay yezit vay!' geçti içinden. 'Bu oğlan altüst edecek ortalığı.'"[950]

Memed'in eşkıyalık ile ilgili ikircikli ruh hâli, hayatı boyunca devam edecektir. Ancak eşkıyalık onun peşini bırakmaz. Kâmil Paşa'nın af çıkaracağını duyduğunda, normal bir hayata sahip olabilme ihtimali onu neşeye boğar:

"Sevincinden dağlarda dört dönüyordu. Çakırcalı Memed Efe olduktan sonra yüze inmek, rahat yaşamak ne kadar da iyiydi. Rahat yaşamak! Ama bu mümkün müydü? Kâmil Paşa şartları kabul ederse mümkündü. Ne güzel olacaktı.

Hiçbir duygusunu belli etmeyen Çakırcalı'nın yüzü sevinç içindeydi. Elle tutulacak gibi."[951]

Eserin roman ve biyografi arasında muğlak bir yerde kalmasının temel nedeni, Çakırcalı'nın gerçek bir kişi olmasından ziyade yazarın tavrından kaynaklanmaktadır. Yaşar Kemal, Çakırcalı'nın ruhunu tasvir ettiği bazı yerlerde, esere bir röportaj yazarı kimliğiyle dâhil olmakta ve metnin akışını bölmektedir. Yaşar Kemal, aşağıdaki örnekte Sait Paşa'nın öldürülmemesi vakası ile ilgili olarak Çakırcalı'nın ifadelerini analiz etmektedir ve bu analiz, roman dilinden oldukça uzaktır:

"Efe sonradan düze indiğinde bu olayı bir yakınlarına şöyle anlatmış:

---

[948] Kemal, Y. (2016). Çakırcalı Efe. A.g.e., 28-29.
[949] Kemal, Y. (2016). Çakırcalı Efe. A.g.e., 45.
[950] Kemal, Y. (2016). Çakırcalı Efe. A.g.e., 44.
[951] Kemal, Y. (2016). Çakırcalı Efe. A.g.e., 58.

'Öteden atının üstünde dimdik Sait Paşa geldi. Güzel bir adam. Ne kadar da genç bir paşa! Yakışıklı, fidan gibi. Bir türlü elim varmadı.'

Belki bu doğru. Ama Çakırcalı gibi bir cin bilmez mi ki Paşayı vurmak kendisine kaça mal olur? Bilir. O anda her şeyi ölçüp biçmiş, sonradan vazgeçmiştir."[952]

Çakırcalı Memed Efe'nin, yazarın diğer roman kahramanlarında olduğu gibi çok ayrıntılı ruhsal tasvirleri bulunmamaktadır. Memed'in Fatma'ya âşık olması ve sevdiği adamlarını kaybettiği sahnelerde kısıtı ruhsal tasvirlere rastlanmaktadır. Çakırcalı'nın fiziksel yapısı hakkında da bilgi verilmemiştir.

İkinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler

Hasan Çavuş: Eserde birkaç sahnede görülüyor olmakla birlikte, Çakırcalı Memed Efe'nin babası Ahmet Efe'yi öldürmesi, Çakırcalı'nın eşkıyalık yolundaki ilk ciddi motivasyonunu oluşturmaktadır. Hasan Çavuş, Osmanlı'yla anlaşarak yakın arkadaşını öldürür ve onun silahını alır. Memed de hayatı boyunca Hasan Çavuş'a ulaşmaya çalışacaktır. Çavuş'un, bu vakalar dışında önemli bir eylemi bulunmamaktadır.

Hatçe ve Hacı Eşkıya: Hatçe ve Hacı Eşkıya karakterleri de ilksel motivasyon kaynakları oldukları için değerlidirler. Hatçe, Memed'in annesidir. Osmanlı'ya ve Hasan Çavuş'a karşı bitmeyen bir kini vardır. Memed'i, Osmanlı'ya ve Çavuş'a ettiği beddualarla büyütür. Memed, küçüklüğünden itibaren bir intikam motivasyonu içinde yetişir.

Hacı Eşkıya ise, Ahmet Efe'nin yakın bir dostudur. Efenin hileyle öldürülmesi travmasını üzerinden atamamıştır. Memed'e çocuğu gibi bakar ve o da Hatçe gibi bir ilksel motivasyon öznesidir. Hacı Eşkıya, eylem süreci bakımından Hatçe'den de önemlidir; çünkü Memed'i bir çeteye sokan da odur. Memed, hayatının ilk cinayetini, bu yaşlı adamın intikamını almak adına işleyecektir.

Kara Sait Paşa ve Diğer Karşı Özneler: Kara Sait Paşa, Memed'in yakalanması için Osmanlı tarafından görevlendirilmiş bir asker ve bir validir. Önemli ve güçlü bir devlet adamı olan bu adam, önce mesleği nedeniyle Memed'in peşine düşse de sonra bu çatışmayı şahsileştirmiştir. Bunda, Memed'in de payı vardır. Kara Sait Paşa'yı vurabileceği bir anda vurmamış, ona değer verip canını bağışladığını da bir şekilde Paşa'ya duyurmuştur. Sait Paşa, bu haberi aldığında istifa edip görev bırakacak kadar onurlu bir kişidir. Memed ile aralarında daha sonra da bu çatışmayı kuvvetlendirecek mektup alışverişleri gerçekleşir. Metnin Açıklama ve Rüştü Kobaş'ın anıları kısımları, doğrudan bilgi aktardığı için, bu çalışmada inceleme dışında bırakıldığı, yukarıda ifade edilmiştir. Bu nedenle Kara Sait Paşa-Çakırcalı çatışması üzerinden anlatılan Osmanlı-Çakırcalı çatışması, metnin kurmaca olarak değerlendirilebilecek kısmında çözüme ulaşmadan kalmıştır.

---

[952] Kemal, Y. (2016). Çakırcalı Efe. A.g.e., 71.

Memed'e karşı olan diğer kişiler de yine birtakım Osmanlı zabitleri, bazı ağalar ve bazı eşkıyalardır. Osmanlı zabitleri, Memed'le çatışmalarını görevleri üzerinden sürdürürken diğerleri, çıkar çatışması nedeniyle çatışma durumundadırlar.

Hacı Efe, Iraz, Köylüler ve Diğer Yardımcı Kişiler: Hacı Mustafa Efe, Memed'in eşkıyalığa başladığı çetenin efesidir. Memed'le geçirdiği kısa bir sürenin ardından, tüfeğini ona teslim ederek, kendi isteğiyle efelikten kızanlığa iner ve çetenin başı olarak Memed'i ilan eder. Hacı Efe, bütün bu macera boyunca Memed'in yardımcısı ve en önemli akıl hocası olacaktır. Eserde, Hacı Efe'nin gururlu ve yiğit bir karakter olması dışında, onunla ilgili ayrıntılı bir ruhsal çözümleme veya vaka bulunmamaktadır.

Iraz, Çakırcalı'nın ilk karısıdır. Memed bir defa daha evlenmek istediğinde, Iraz'dan çekinecektir; çünkü Iraz çok güçlü, gururlu ve kıymetli bir kadındır. Halk onun da bir efe olduğunu düşünmektedir. Iraz, Memed'in Fatma'yla evlenmesine razı olmayan kayınpederin peşine düşecek kadar güçlü bir kadındır. Efelik kurumu ve Çakırcalı, onun gözünde neredeyse ilahi bir güçtür. Bir insanın Çakırcalı'nın isteklerine karşı gelmesi, onun için inanılmaz bir hadisedir. Iraz, silah kuşanıp kayınpederin karşısına çıkar ve ona şunları söyler:

> *"'Bana bak Ağa,' dedi. 'Ben Çakırcalı'nın avradı Iraz'ım. Aç gözünü de bana iyice bak! Sen Efeye kız vermiyormuşsun. Hemen köye dön, kızı ver. Efemi sizin gibilere rezil ettirmem. Seni kıyık kıyık kıyarım. Efe yapamaz. Ben yaparım bunu. Hemen dön! Efeye ettiğin yeter! Geldiğimden Efenin, kimsenin bir haberi yok. Doğru köye... Anladın mı? Kara dinlilik istemez. Geldiğimi de kimseye söyleme. Ben altınımı pul ettirmem sana, Ağa. Efe seni bir kız için öldürürse, ona namus, ben seni öldürürsem bana şeref. Haydi köye... Düğünü elinlen yap.'"*[953]

Eserde, bu sahne dışında, Iraz'ın kişiliği ve psikolojisi hakkında ayrıntılı bir bilgi bulunmamaktadır.

Köylüler ve Memed'e yardım eden diğer kişiler, özellikle de eşkıyalar, onun halkçı tavırlarından etkilenen kişilerdir. Geleneğe göre, her eşkıyanın bir yatağı; yani korunduğu bir alan, bir oba veya bir köy olmalıdır. Bu gelenek, İnce Memed Dörtlemesi'nde de görülmektedir. İnce Memed'in yatağı, genellikle konargöçer Türkmen obalarıdır. Çakırcalı'nın yatağı ise bütün bir bölgedir. Kimse, onun yerini söylemez. Yardıma ihtiyacı olduğunda bütün halk onun yanındadır.

[953] Kemal, Y. (2016). Çakırcalı Efe. A.g.e., 83.

Mekân

Çakırcalı Efe, biyografik roman özellikleri ağır basan bir eser olmakla birlikte, yazarın diğer eserlerinde görüldüğü kadar ayrıntılı mekân tasvirlerine sahip değildir.

Panorama

Çakırcalı Efe'de olaylar, İzmir ve çevresinde geçmektedir. Eserin sonunda çete, Konya'ya kadar kaçmıştır. Çakırcalı, hayatının büyük bölümünü dağlarda geçer. Bu mekânların da tasviri bulunmamaktadır. Eserde, Memed'in düşüncelere daldığı bir pınar kenarının tasvirinin olduğu tespit edilebilmiştir:

> *"Pınar, yosun tutmuş eski bir çam oluktan çığıl çığıl akıyor, ta aşağılara kadar bir gümüş çizgi gibi iniyordu. Kıyıları koyu, taze bir çimenle örtülüydü. Yarpuz, salep, arı, çiçek almıştı yazıyı yabanı. Çamların altı pürden döşek gibi olmuştu. Pürlerin arasından yeşil otların uçları fışkırmıştı. Yaz bitti bitecek, güze doğru. Vakit ikindi. İnceden bir yel esiyor. Bir kuş faldan dala konuyor. Başka can yok ortada."*[954]

Bu alıntı, eserdeki ender sayıdaki tasvirlerden en uzun olanıdır.

Peyzaj

Eserde, Memed'in bir tarlası olduğundan bahsedilse de, bu tarlanın boyutları, tarlaya ekilenler, tarlanın çevresi ve diğer olası peyzaj unsurları hakkında bilgi verilmemiştir.

Dekor

Çakırcalı'nın yaşadığı evler ile ilgili çok kısıtlı bilgiler bulunmaktadır. Bunlardan biri, Memed'in Fatma ile oturmak için Kel Hayim'e hazırlattığı evdir. Bu evle ilgili bilgi de son derece sınırlıdır:

> *"Efe teker teker odaları gezsi. Hayim işinin ustası idi. İzmir'de bir eşraf konağı nasılsa, evdeki eşyalar onun tıpkısıydı."*[955]

Eserde, Memed'in bastığı ağa konakları ve fakir köylerden bahsedilmekle birlikte, bu mekânların küçük de olsa tasvirleri tespit edilememiştir.

Zaman

Çakırcalı Efe, gerçek bir hayat hikâyesinden alınmış bir eserdir. Bu hikâyenin anlatılması esnasında, zamanda çok uzun atlamalar yapıldığı görülmektedir. Bölümler son derece sınırlı sayfa sayısına sahip oldukları için, bu bölümlerde anlatılan olaylar da kısıtlı

---

[954] Kemal, Y. (2016). Çakırcalı Efe. A.g.e., 34.
[955] Kemal, Y. (2016). Çakırcalı Efe. A.g.e., 81.

zaman dilimlerinde gerçekleşmektedir. Yukarıda da belirtildiği üzere, eserin bilgi aktaran kısımları, zaman incelemesinde de çalışma dışında bırakılmıştır.

1. Kesit: 1. Bölüm'de, Ahmet Efe'nin öldürüldüğü bir gün ve gece vaka zamanıyla, Memed ve Hatçe'nin bundan sonra yaşadıkları, Memed'in okula başlaması ve iptidai mektebinden sonra iki yıl da medresede okuması anlatma zamanıyla aktarılmıştır. Olaydan sonra kaç yıl geçtiği belli değildir.

2. Kesit: 2. Bölüm'de, Memed'in kurşun atmayı öğrenmeye çalıştığı üç-dört günlük bir süre, vaka zamanıyla aktarılır. Daha sonra Memed'in kaçakçılığa devam ettiği anlatma zamanıyla ifade edilir. Bu süre ve Memed'in kaç yaşlarında olduğu belirli değildir. 3. Bölüm'de, zamanda geriye doğru atlanarak, Hacı Eşkıya'nın hayatı aktarılır. Hacı'nın yaşlılığı göz önünde tutulursa, zamanda en az kırk-kırk beş yıllık bir atlama yapılmış olmalıdır. Daha sonra vaka zamanıyla Memed'in, Hacı Eşkıya'nın intikamını alması anlatılır. Bundan sonra da Memed'in hapishane günleri yine vaka zamanıyla aktarılmıştır. Memed'in hapiste geçirdiği süre belli değildir ve burada tanıdığı bazı kişilerin hayat hikâyeleri, zamanda geriye doğru atlanarak anlatma zamanıyla ifade edilmiştir. Memed, bir "ikindiüstü" tahliye edilir.

3. Kesit: 4. Bölüm'de, Memed ve Hasan Çavuş arasındaki çatışma neticesinde olan olaylar, vaka zamanıyla aktarılmaktadır. Mevsim sonbahara dönmektedir. Zaman belirsizdir, vaktin gece olduğu bir yerde bildirilmiş olsa da bütün vakanın kaç günde gerçekleştiği aktarılmamıştır. 5. Bölüm'de, Mustafa Ağa'nın evinin basılması ve ondan alınan paraların köylüye dağıtılması, vaka zamanıyla aktarılmıştır. Bu vaka, Ağa'nın evinin basılması hadisesi ile birlikte sekiz gün sürmektedir.

Ara Kesit: 6. Bölüm'de, Hasan Çavuş'la Memed'in aynı çatı altında kaldıkları gece vaka zamanıyla aktarılmıştır. Bu kesitin, fizik zamanda mı, zamanda geriye doğru atlamayla mı ifade edildiği belirsizdir.

4. Kesit: 7. Bölüm'de, Posluoğlu hakkında kısa bir bilgi verildikten sonra, Çakırcalı'nın onu öldürmesi, vaka zamanıyla aktarılmıştır. Vaka bir gece sürer, çatışma sabaha karşı son bulur.

5. Kesit: 8. Bölüm'de, Kâmil Paşa ve Mister Vitol sahneye girer. Vaka zamanıyla aktarılan hadiselerin zamanı belirsizdir; ancak Memed bölümün sonunda bir gece Yenipazar'da kalır ve düze iner. 9. Bölüm'de, Anlatma zamanıyla Çakırcalı'nın gittikçe güçlenmesi aktarılmaktadır. Vaka zamanıyla da efenin adamı Küçük Osman'ın vurulup öldürüldüğü bir gün ifade edilmiştir.

6. Kesit: 10. Bölüm'de, Memed yeniden dağlara çıkar, Kâmil Paşa'yı pusuya düşürse de onu vurmaz ve Paşa ile olan çatışması kuvvetlenir. Vaka zamanıyla anlatılan olaylar, en azından birkaç hafta sürmüş olmalıdır; ancak belirli bir zaman ifadesi

kullanılmamıştır. 11. Bölüm'de, vaka zamanıyla Çakırcalı'nın dağlardaki maceraları ve Osmanlı'nın yeniden af çıkarma isteği üzerine gelişen olaylar aktarılmıştır. Çakırcalı, yeniden düze iner. Zaman belirsizdir.

Ara Kesit: 12. Bölüm'de, Çakırcalı'nın Fatma'yla evlenebilmek için yaşadığı olaylar, vaka zamanıyla aktarılmıştır. Bu olayların günler ve haftalar boyu sürdüğü ifade edilmiştir.

13. Bölüm'de, Çakırcalı'nın ünü Avrupa'ya kadar yayılmıştır. Sait Paşa ve Memed'in çatışmaları da bu kesitte başlar. Olaylar vaka zamanıyla aktarılmış olsa da zaman ile ilgili bir ifade bulunmamaktadır.

Ara Kesit: 14. Bölüm'de, Çakırcalı'yı yakalamaya çalışan hükümet güçleri başarısız olmaktadır. Efe, üç gün içinde eli silah tutan bütün gençleri Çakırcalı olarak tanıtma işini başarır. Vaka zamanı kullanılmıştır. 15. Bölüm'de, Kara Sait Paşa ve aslında Çakırcalı'nın adamı olan ihbarcılar arasındaki çatışmalar vaka zamanıyla aktarılmıştır. Ancak zaman ve süreç belirsizdir. 16. Bölüm'de, Çakırcalı, Sait Paşa'ya kurduğu tuzağın işlemesini izlemektedir. Vaka zamanı kullanılmıştır, zaman belirsizdir.

7. Kesit: 17. Bölüm'de, Sait Paşa ve Çakırcalı'nın çatıştıkları bir gece ve Çakırcalı'nın ertesi gün Paşa'ya bir mektup yazması, vaka zamanıyla aktarılmaktadır.

Ara Kesit: 18. Bölüm, yazarın *"Burada azıcık geriye dönmek zorundayız"*[956] sözleriyle açılan, bilgi aktaran bir bölümdür. Bu nedenle, bölümdeki zaman unsurları değerlendirme dışında bırakılmıştır. 19. Bölüm'de Çakırcalı'nın, İsmail Efe'yi öldürmesi vaka zamanıyla aktarılır. Hadise birkaç saat sürmektedir.

8. Kesit: 20. Bölüm'de, Sait Paşa'nın etrafındaki çemberin daralmasına neden olan olaylar ve Osmanlı'nın baskıları, vaka zamanıyla aktarılmıştır. Bu kesitte, Kara Efe ve adamları yakalanır. Zaman belirsizdir. 21. Bölüm'de, Çakırcalının peşindeki müfrezenin, iki günlük uğraşa rağmen onu yakalayamaması, vaka zamanıyla aktarılmaktadır. 22. Bölüm'de, Çakırcalı ve çetesi bir gece düze iner ve Mutafizade ile yaşanan çatışma, vaka zamanıyla aktarılır. Bu çatışma, bir yıl önce başlamıştır; ancak çözüm birkaç gün veya bir hafta içinde çözülür. 23. Bölüm'de, Çakırcalı'nın vurulması hadisesi vaka zamanıyla aktarılmıştır. 24. Bölüm'de, Kara Ali Efe ve adamlarının idam edilmesi ile sona eren yaklaşık bir aylık bir süreç, vaka zamanıyla aktarılmıştır.

[956] Kemal, Y. (2016). Çakırcalı Efe. A.g.e., 105.

9. Kesit: 25. Bölüm'de, Çakırcalı ve adamları Konya'ya kadar giderler. Bu yolculuğun ne kadar sürdüğü aktarılmasa da hadise vaka zamanıyla aktarılmıştır. Bölüm sonunda Osman Bey ele geçirilir.

Tema ve Zihniyet

Eserin teması, halk-devlet çatışması ekseninde, halkı koruma görevinin kanun kaçaklarının sorumluluğuna geçmesidir. Bu tema çerçevesinde, bir zihniyet yapısı olarak efelik kurumu ele alınmaktadır. Eserde efelik, yüceltilen bir değer olarak ele alınmaktadır:

> *"Efelik Egede, kökü ta ötelere, derinlere dayanan bir gelenekti. Osmanlıdan, Bizanstan daha eski. Belki de bu dağlar dağ olalı zeybeksiz kalmamıştı. Kaçakçılık bir okuldu. Delikanlıları alıp eşkıya yetiştiren bir okul. Çok efenin heybesinde, atının eyerinde tütün kokusu vardı."*[957]

Efelik hem yüceltilen bir değerdir hem de kendine özgü kuralları ve gelenekleri olan bir kurumdur. Yazılı olmayan kurallara bağlı olan bu gelenek, belki binlerce yıldır aynı sistemin içinde gelişmiştir. Örneğin, Hacı Efe'nin silahını Memed'e verip efelikten vazgeçmesi, bu kurumun gelenekleri içerisinde büyük bir hadisedir:

> *"Bundan sonra artık efelik töresince hareket edeceklerdi. Hacı akıldanelikten vazgeçip kızan oluyordu. Efelik töresince hiçbir kızan efeye hiçbir sual soramaz, ne yapalım, nereye gidelim, bu oldu, bu olmadı diyemezdi. Efe bir şey soracak olursa, o zaman cevap verilirdi. Efenin sözünden hiçbir kızan çıkamaz, hiçbir hareketine itiraz edemezdi. Törenin dışına çıkan, en küçük bir itirazda bulunan kızan haklı da olsa kurşunu yerdi. Çetede tek hâkim efeydi. Sözünün üstüne söz, dileğinin üstüne dilek olmazdı."*[958]

Ancak bu büyük geleneğe rağmen efeler, namlunun ucunda bir hayat sürmektedirler. Halkı koruyor olmaları, onların kanuna karşı oldukları gerçeğini silememektedir. Devlet, yani Osmanlı imparatorluğu, bir şekilde bu efelerle başa çıkmaktadır. Devletin gücü, gerilla kuvveti olarak ne kadar güçlü olsalar da bu adamların gücünden fazladır:

> *"Dağlar, dağlar olalı çok efe görmüştü. Hiçbirisinin sonu son değildi. Büyük Cerit, Küçük Cerit, Parmaksız Arap... Daha yüzlerce efe! Hükümetin eli kolu uzundu. Hükümet bir devdi. Sonunda, bir efe ne kadar yiğit olursa olsun onun pençesine düşüyordu."*[959]

Efelerin ve eşkıyaların, kendilerine has bir konuşma zihniyeti de bulunmaktadır. Hacı Eşkıya'nın kaçan karısını öldürünce Memed, bu kadını öldürdüğünü şu sözlerle ifade eder:

---

[957] Kemal, Y. (2016). Çakırcalı Efe. A.g.e., 21.
[958] Kemal, Y. (2016). Çakırcalı Efe. A.g.e., 35.
[959] Kemal, Y. (2016). Çakırcalı Efe. A.g.e., 28-29.

"Düşmanıyın ömrü bu kadar olsun emmi"[960]. "Düşmanın ömrü bu kadar olsun" sözleri, Akçasaz'da da geçen bir söz grubudur. Ağaların has adamları veya eşkıyalar, öldürme eylemini bu şekilde bildirmektedirler.

Eserdeki diğer önemli zihniyet unsuru da Osmanlı subaylarının devlete olan bağlılıkları ve yiğitlikleridir. Yaşar Kemal'in diğer eserlerinde jandarma güçlerinin ve bazı subayların etik olmayan davranışlar gösterdikleri tespit edilmektedir. Ancak Çakırcalı Efe'nin Osmanlı subayları, görev ve adalet duyguları gelişmiş kişilerdir. Teğmen Bayındırlı Mehmet Efendi, silahında kalan tek kurşunla Çakırcalı'yı öldürmeye çalışır; Kâmil Bey ise, Çakırcalı'yı yakalayamamayı bir onur meselesi yaparak istifa edip, ısrar üzerine yeniden göreve dönmüş bir paşadır.

Çakırcalı Efe'nin en önemli zihniyet özelliği ve belki de yazarın dikkatini çekmesinin nedeni, babasının vurulup öldürülmüş olmasıdır. Bu ölüm, bir dostun elinden olmuştur. Efe, dağlara çıkmaya da bu nedenle karar verir. Yazarın diğer pek çok eserinde de görülen babanın kaybı hadisesi, Yaşar Kemal'in yaşamöyküsü ile özdeşleşmiş bir tema ve zihniyet özelliğidir.

Deniz Küstü

Deniz Küstü, İstanbul çevresini anlatan bir yabancılaşma romanıdır. Menekşeli balıkçıların hikâyesini anlatan eser, İstanbul'un merkezi mekanlarının yansıttığı yoğun bir karamsarlıkla, Marmara Denizi'nin yansıttığı yarı düş yarı gerçek güzellik arasında kalmıştır. Karakterlerin ruh durumları da bu mekanların kendi aralarında süregiden kavgalarından etkileniyor gibidir. Yazar, Deniz Küstü romanını yazmadan önce, Menekşe'den ve buradaki balıkçılardan bahseden birkaç hikâye yazmıştır.

Deniz Küstü, önce *"9 Haziran-9 Eylül 1978 tarihleri arasında Milliyet gazetesinde Abidin Dino'nun desenleriyle birlikte tefrika edil[miştir]"*[961]. Bu çalışmaya kaynak olan baskı ise, Toros Yayınları'na ait olan 1990 yılı baskısıdır[962].

Yapı Çözümlemesi

Olay Örgüsü - Okuma Birimleri

I. Kesit (Giriş Durumu): 5-11. sayfalar arasında ifade edilen 1. Bölüm, Zeynel'in kahveye girip İhsan'ı öldürmesi ve Selim'in de silahı alıp Zeynel'in yüzüne tükürmesi vakasıyla açılmaktadır. Daha sonra, Zeynel'in çektiği utanç aktarılmıştır.

---

[960] Kemal, Y. (2016). Çakırcalı Efe. A.g.e., 23.

[961] Ayaydın, G. Ö. (2003). Yaşar Kemal'in İstanbul'una Çevreci Bir Yolculuk. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Bilkent Üniversitesi, 22.

[962] Kemal, Y. (1990). Deniz Küstü. İstanbul: Toros Yayınları.

12-22. sayfalar arasında işlenen 2. Bölüm'ün başında, İbrahim'in cenaze töreni anlatılmıştır. Menekşe'de, kaygılı bir bekleyiş hakimdir. Anlatıcı da gözlemci olarak olaylara katılmaktadır. Kahvedekilerin bazıları, Selim'in istese Zeynel'i durdurabileceğini düşünmektedirler. Zeynel'in Selim'i öldüreceğinden de neredeyse herkes emindir.

23-30. sayfalar arasında işlenen 3. Bölüm'de, anlatıcı Menekşe, Menekşeliler ve Selim ile ilgili düşüncelerini aktarmaktadır. Mahmut, anlatıcıyı ziyaret eder. Kaygılıdır; çünkü Selim'in arkasından konuştuğu için vicdan azabı çekmektedir. Anlatıcı, daha sonra Selim'le görüşür.

II. Kesit (Öznenin ve Çatışmanın Tanıtılması): 31-74. sayfalar arasında işlenen 4. Bölüm'de, anlatıcı Selim'in teknesine gider. Adaların çevresinde dolaşırlar. Bu bölümde, Selim'in hayatı üzerinden yazarın doğa sevgisi anlatılmıştır. Anlatıcı ve Selim konuşurlarken, Selim, anlatıcının Yaşar Kemal olduğunu anlar. Selim, İnce Memed kitabını görmüştür. Yazarın o kadar sözü nereden bulduğuna şaşırmaktadır. Bu balıkçılık macerasından sonra yazar, Selim'in izini bir süre kaybeder. Selim'in zaman zaman ortadan kaybolduğunu da kasabalılardan öğrenir. Selim, bir kılıç balığının peşindedir. Yazarla yeniden karşılaştıklarında, bu konuyu konuşurlar. Balıkçıların düzensiz avlanmaları, Boğaz'da soyu tükenen balıklar, her ikisinin de temel dertleridir. Selim, uzun süre bu sorunlarla uğraşmış ve herkesi uyarmaya çalışmıştır: Yunusları öldürmeye devam ederlerse, dinamitle balık avlarlarsa deniz küsecektir. Selim, bir ara kendini kaybetmiş, Yunus avına çıkmaya karar vermiştir. Çünkü kimseyi yunus avından vazgeçirememektedir. Önce birçok yunus öldürecek; sonra onunla balığa giden yunus ailesini, kendi tanımıyla "familyasını", en son da kendisini vuracaktır. Selim'in bu intihar düşüncesinden, yunus avını kendi gözleriyle gördüğü zaman vazgeçer. O gece, Boğaz'da görülmemiş bir balık kıyımı yaşanmıştır.

75-94. sayfalar arasında ifade edilen 5. Bölüm'de, Zeynel'in hikâyesi aktarılmaktadır. Olayları anlatan yazar, daha sonra Selim'in yanına gider. Bir balık macerası daha yaşanır. Selim, peşinde olduğu kılıç balığını yakalayamamaktadır. Bir yandan da dünya ve hayat hakkında konuşurlar. Selim, askerliğinde Ağrı Dağı'nda başkaldıran Kürtler'le savaşmıştır. O zamanlardan kalan, omzunu düşüren bir kurşun yarası vardır. Cerrahpaşa'da yatarken, ona bakan bir hemşireye âşık olmuştur. Bunu da yazardan başka kimseye açıklamamıştır.

III. Kesit (Çatışmanın Şiddetlenmesi): 95-103. sayfalar arasında ifade edilen 6. Bölüm'de Selim, yunus katliamından kurtulduğunu umduğu familyasını aramaktadır. Önce büyük bir umutsuzluğa kapılsa da, Büyükada civarında onları bulur. Bundan sonraki günler, eskiden olduğu gibi geçmeye devam eder. Ancak bir süre sonra sırtı benli yunus kaybolur. Selim, onu her yerde arar ve sonunda Dursun Reis'in, yunusunu vurduğunu öğrenir. Dursun Reis'i öldürmeye karar verir; hatta bir filinta alır. Ancak Dursun Reis'in konakladığı koya geri döndüğünde onu burada bulamaz.

104-108. sayfalar arasında ifade edilen 7. Bölüm'de, ölen yunusunun ardından Selim'in yaşadıkları, balıkçılar arasında bir mite dönüşmektedir. Bu mite göre Selim, yunusları öldürenlerden intikam almıştır, bir deniz kızıyla evlenmiştir ve ondan çocukları da olmuştur. Gerçek hayatta ise Selim, yunusun üzüntüsü ile uzun süre denizlerde dolaşmış, sonunda teknesinin burnuna kıpkırmızı bir yunus resmi yaptırarak Menekşe'ye ve gündelik hayatına dönmüştür.

109-149. sayfalar arasında ifade edilen 8. Bölüm'de, Zeynel'in İhsan'ı öldürdükten sonra yaşadıkları aktarılmaktadır. Hüseyin Huri'nin ve Zeynel'in maceraları, zamanda geriye doğru atlanarak anlatılmıştır. Zeynel, aslında Selim'le çok iyi anlaşmaktadır. Yeniden vakaya dönüldüğünde, Zeynel ve Hüseyin Huri karşılaşırlar. Zeynel, İhsan'ı öldürdüğünü itiraf eder. Zeynel, Sirkeci'de, Eminönü'nde, Çiçek Pazarı'nda, Mısır Çarşısı'nda gezer ve hiç durmadan işlediği cinayeti düşünür. Kader Kısmetçi ve kartalı da tanıtılır. Kader, bu kartalın Kaf Dağı'nda yakalandığını anlatmaktadır. Zeynel, balık tutan bir çocukla tanışır ve ona yardım eder. Bu çocuk, Kemal'dir. Zeynel, Kemal'e de birini öldürdüğünü söyler. Kemal, artık ona yardım eden bu genç adam için endişelenmektedir. Arkadaş olurlar, birlikte balık tutarlar ve Zeynel, o gece Kemal'in evine gider. Kemal, annesi Zühre ile yaşamaktadır. Zeynel ve Zühre, birbirlerine karşı yoğun bir ilgi duyarlar. Zeynel bu evden kaçar, polislerle karşılaşır ve onların silahlarını alarak polisleri bağlar. Zeynel'i, Hüseyin Huri ihbar etmiştir.

150-167. sayfalar arasında ifade edilen 9. Bölüm'de, sahne yeniden Selim'e dönmüştür. Selim, bir Çerkes göçmenidir. Annesinin ve babasının ölümlerini anımsar. Yaşamadığı olayları, ona anlatıldığı şekilleriyle tekrar tekrar hatırlamaktadır. Selim, pek çok maceradan sonra İstanbul'a gelmiş, burada geçirdiği bir süreden sonra da balıkçı olmuştur. Bir Rum kızına sevdalanmıştır; ama kızın annesi, kızı da alıp aniden Atina'ya dönmüştür. Selim, o zaman yalnız kalıverir; ama daha sonra askerliğini yaptığı yıllarda yaralanınca, bir süre Cerrahpaşa'da yatacak ve burada ona bakan bir hemşireye sevdalanacaktır. Selim, hâlâ bu kızı düşünmektedir. Selim'in düşleri, Zeynel'in kasabaya bir gün geri geleceğine dair konuşmalar ve balık avları işlenmiştir. Bölümün sonunda yazar ve Selim, karşılaşırlar ve yeniden balığa çıkmaya karar verirler.

168-186. sayfalar arasında işlenen 10. Bölüm'de, 8. Bölüm'ün bittiği zamana geri dönülür ve polislerle Hüseyin Huri'yi bağlayan Zeynel ile Dursun Kemal kaçmaya başlarlar. Zeynel'in kaçışı, yarı hayal yarı gerçek sahnelerle anlatılmaktadır. Zeynel, bölümün sonunda Topal Hasan'ı bulup ondan yardım istemeye karar verir.

187-200. sayfalar arasında işlenen 11. Bölüm'de, Zeynel ve çetesi, Selim'in evini üç kere kurşunlamıştır. Geçen zamanda, Selim'in evi de kundaklanmıştır. Selim, evini yeniden inşa etmiş, Zeynel'in macerası ise bütün gazetelerde yazılmaya başlanmıştır. Zeynel'in fiziği de kişiliği de gün geçtikçe mitleşmeye başlamıştır. İhbar edilmekte, polis onu yakalamak için

uğraşmakta; ama Zeynel her seferinde kaçmaktadır. Menekşeliler de Zeynel'den korkmaya başlarlar.

201-216. sayfalar arasında ifade edilen 12. Bölüm'de, olaylar Zeynel'in bulunduğu noktadan anlatılmaktadır. Zeynel ve çetesi de kendileri hakkında anlatılanlara inanmışlardır. Ama hikâyesi anlatılan Zeynel Çelik'le gerçek Zeynel o kadar farklıdır ki, pek çok kişi onun büyük gangster Zeynel olduğuna inanmamaktadır. Zeynel de, gerçek bir gangster gibi giyinmeye, büyük lokantalarda yemek yemeye başlar. Bir yandan da polisten kaçmaktadır.

217-232. sayfalar arasında ifade edilen 13. Bölüm'de, zamanda geriye doğru atlanmış ve Zeynel'in küçüklüğü anlatılmıştır. Menekşe'nin o yıllardaki durumu, balıkçıların günlük hayatları ve Menekşe'de balıkçılığın tarihi de işlenmektedir. Daha sonra yeniden vaka zamanına dönülmektedir. Balıkçılar, Zeynel'e küçüklüğünden beri çok eziyet edildiğini, ona sadece Selim'in iyi davrandığı, onun da sonunda bu cinayeti işleyerek bir gangstere dönüştüğünü düşünmektedirler. Zeynel'in yakalanamaması, Zeynel'in o an nerede olduğu, yarın ne yapacağı, Menekşe'yi ne zaman basacağı, Menekşeliler'in günlük konuları haline gelmiştir.

IV. Kesit (Çatışmanın Yeni Boyutlara Ulaşması): 233-242. sayfalar arasında işlenen 14. Bölüm'de, yazar ve Selim'in rutin balık avları anlatılmaktadır. Selim'in geçmişte Hristo Usta ile yaşadıkları aktarılır. Yine Selim'in, almak istediği arsa, bu arsaya bir köşk yapma hayali ve ona bakan hemşireyi buraya getirme düşünceleri aktarılmıştır. Selim, bir arsayı beğenmiş ve oraya zeytin ağaçları dikmiştir. Arsayı kendisinin saymaktadır; ama aslında arsa Halim Bey Veziroğlu adında zengin bir adamındır. Selim, yazara bu maceraları anlatır ve akşam vakti Menekşe'ye dönerler.

243-274. sayfalar arasında ifade edilen 15. Bölüm'de, Zeynel'in kaçış macerası devam etmektedir. Zeynel'in gerçeklikle olan bağı gittikçe zayıflamaktadır. Bir yandan herkesten şüphe etmektedir, bir yandan da onun ötesinde bir toplumsal histeri, Zeynel Çelik efsanesini büyütmeye devam etmektedir. Küçük Kemal'in babası, Kemal'in annesini öldürünce, bu cinayeti Zeynel'in işlediğini söylemiştir. Zeynel, elinde bir para torbasıyla sürekli kaçmakta, onu izleyen Kemal'i de yanından kovmaya çalışmaktadır.

> **Ara Kesit:** 275-289. sayfalar arasında işlenen 16. Bölüm'de, Selim'in bir günü, gün boyunca düşündükleri, peşinde olduğu kılıcı bulması, onun arkasından Yalova'ya kadar gitmesi; ancak kılıcı yakalayamaması aktarılmıştır.

290-307. sayfalar arasında ifade edilen 17. Bölüm'de, sahne yeniden Zeynel'e dönmüştür. Zeynel ve Dursun Kemal kaçaktır. Zeynel'in gözünden anlatılan İstanbul, karanlık, kalabalık, pis kokulu, soğuk bir mekân özelliği göstermektedir. Zeynel'in kaçışı süresince İstanbul'u gözlemlemesi ve bu gözlemlerin onun ruhunda yarattığı karamsarlık,

Zeynel'in özne olduğu hemen her bölümde işlenmiştir. Zeynel, niyetçinin yanındayken İhsan Abi olarak tanıdığı bir adam gelip niyetçiyi öldürür. Aradan bir süre geçer, kartal sahipsiz kalır, Zeynel'in Zühre'yi öldürmesi hikâyesi, gazetelerde yayılır, polis ise çemberi daraltmaktadır.

> **Ara Kesit:** 308-330. sayfalar arasında ifade edilen 18. Bölüm'de Selim, Halim Bey Veziroğlu'nu öldürmeyi aklına koymuştur. Veziroğlu'nun hikâyesi aktarılır. Onun, Selim'in beğendiği arsaya sahip olması, Selim'i çıldırtmaktadır. Onu öldürme planlarını, arkadaşı Mahmut'a açıklar. Selim, Mustafa Bey'in köşküne gider. Burada saygıyla karşılanır. Mustafa Bey, eski bir silah kaçakçısıdır ve Selim'in çok eski dostudur. Birlikte gecekondularda yaşadıkları yıllar olmuştur. Selim, ondan bir tabanca ister ve Mustafa Bey de Selim'e çok güzel bir tabanca verir. Selim, Veziroğlu'na gider, Veziroğlu ona arsayı ne kadar para verirse versin satacağını söyleyince Selim şaşırır. Daha sonra bu arsadan vazgeçer. Zeki Bey'e ait olan bir ikinci arsa vardır. Selim, içinde büyük çınarlar olan bu arsayı daha çok istediğine karar vermiştir.

331-345. sayfalar arasında ifade edilen 19. Bölüm'de, Zeynel'in kaçış macerası gerçek bir tarihi olayla çakışır. İstanbul boğazı'nda bir tanker tutuşmuştur. Bütün kıyı tehlike altındadır. Gerçekte bu olay, 1979'un 14-15 Kasım gecesinde yaşanmıştır; ama eserde bir tarih verilmemektedir. Bölümde, yangın hadisesi anlatılmıştır. Bir sahnede, zamanda geriye doğru atlanarak, Zeynel'in küçükken şahit olduğu boğazı kesilmiş halde Menekşe sokaklarında koşan dana hadisesine dönülür. Veysel, o vakada büyük bir travma yaşamıştır. Veysel'in şimdiki ruh hali de iyi değildir. Selim'in de kendisini öldüreceğinden korkmaktadır.

346-359. sayfalar arasında ifade edilen 20. Bölüm'de Zeynel, bütün korkusuna rağmen Selim'e sığınmıştır. Selim de onu saklar. Zeynel, bütün parasını vererek kendisini Yunanistan'a kaçırmasını istese de Selim bunu kabul etmeyecektir. Menekşe'nin her yerini polis sarmıştır. Selim, Zeynel'e kaçmasını söyleyerek balığa çıkar. Gece eve döndüğünde, Zeynel gitmemiştir. Selim önce kızar, Zeynel'i göndermeye çalışır, öfkeyle Menekşe'de dolaşır. Sonunda Zeynel'i Yunanistan'a götürüp oradaki Vasili'ye emanet etmeye karar verir.

> **Ara Kesit:** 360-377. sayfalar arasında işlenen 21. Bölüm'de Dursun Kemal, halde tek başına uyanır. Zeynel gitmiştir. Onu her yerde arar, karakola gidip annesini Zeynel'in değil de babasının öldürdüğünü söylemek ister. Ama ona kimse inanmayacaktır. Ahmet adında bir çocukla tanışır. Birlikte balık tutmaya giderler.

V. Kesit (Çatışmanın Çözülmeye Başlaması): 378-395. sayfalar arasında ifade edilen 22. Bölüm'de Zeynel, Yunanistan'ı, Vasili'yi, deniz kızlarını ve yeni bir hayatı düşlemektedir.

Selim'le yola çıkarlar. Zeynel, bir ara Selim'in onu öldürmeye götürdüğüne inanmaya başlar; ama Selim gerçekten onu kurtarmaya çalışmaktadır. Zeynel, yaşadığı iç mücadele ile akli duygularını yitirir ve Selim'i boğarak öldürmeye çalışır. Selim de kendini koruma içgüdüsüyle Zeynel'in boğazını sıkmaya başlar ve sonuçta Zeynel ölür.

396-409. sayfalar arasında ifade edilen 23. Bölüm'de Selim, günlerdir evinden çıkmamıştı. Büyük bir buhran içindedir, insanlardan iyice uzaklaşmıştır. Birden bir sevince kapılıp Leon Usta'ya gider. O arsayı alacak, o köşkü yapacaktır. Zeki Bey'e gider, arsayı alır, ev yapılır ve Selim burada büyük bir şölen verir. Eşyalar gelir, her şey güzel giderken Selim yine bir buhrana kapılır. Onu, teknesinde, göğsunde bir kurşunla bulurlar ve Cerrahpaşa'ya yatırırlar.

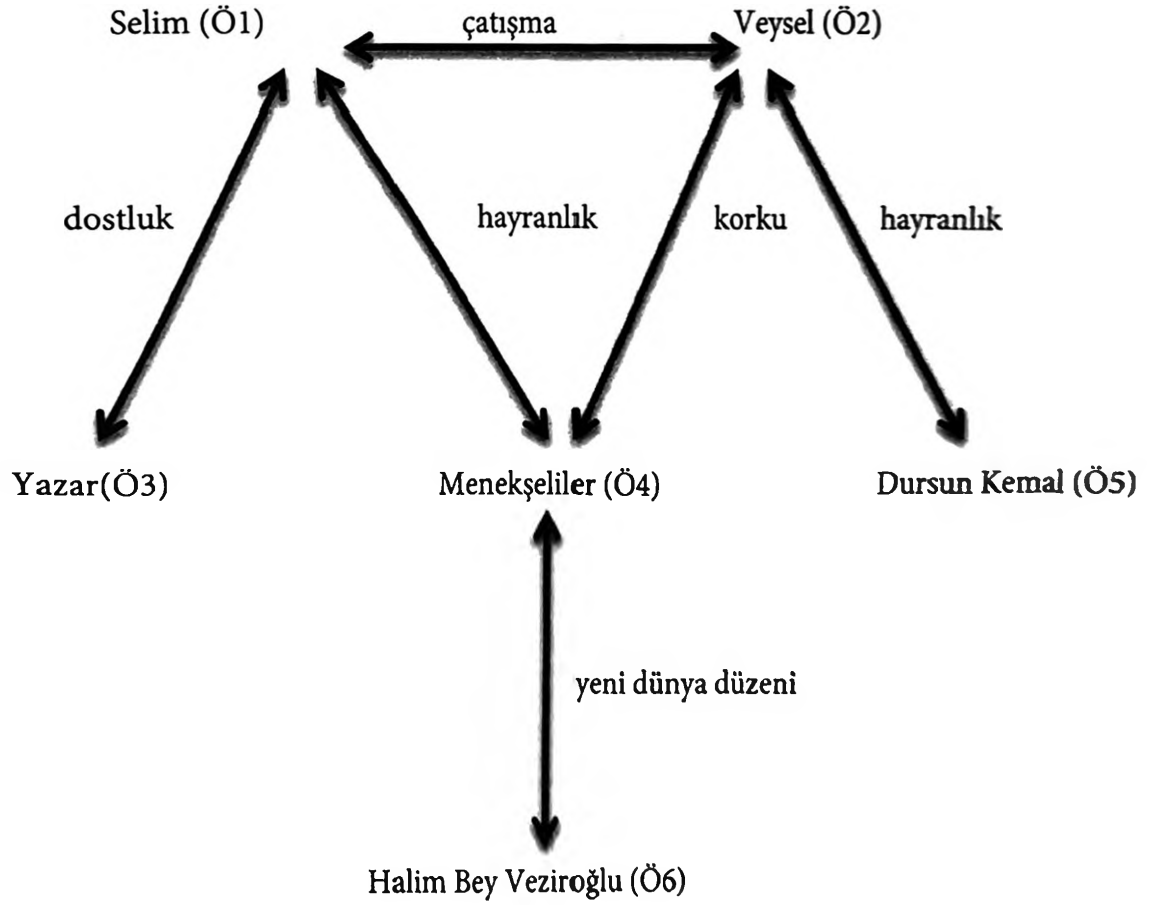
410-420. sayfalar arasında işlenen 24. Bölüm'de, Dursun Kemal ve Ahmet, Zeynel'in verdiği paralarla kıyafetler almaktadırlar. Zeynel Çelik'in öldüğü bilinmemekte, onun işlediği söylenen suçlar hâlâ mitleşmektedir. Bir gangster ve çetesi yakalanarak öldürüldüğünde, bu sefer de Zeynel Çelik'in yakalanıp öldürüldüğü söylenmeye başlar. Dursun Kemal, büyük bir üzüntü içindedir. Ama ölüyü gördüklerinde, onun Zeynel olmadığını anlayıp sevineceklerdir.

VI. Kesit (Çatışmanın Çözülmesi): 421-449. sayfalar arasında işlenen 25. Bölüm'de Selim, hastaneden kaçmış, yarası kan içinde Menekşe'ye gelmiştir. Selim denize yürür. Onu zorlukla sudan çıkarıp bir eve götürürler. Selim, uzun zaman sonra iyileştiğinde, artık evine dönüp bakmamaktadır bile. Önce içine kapanır, sonra herkesle konuşmaya başlar. Zeynel'den kalan parayı herkes için harcamaktadır. Bir gün, kendine büyük bir tekne alır ve ortadan kaybolur. Aylar sonra geri geldiğinde yine dalgın, yine içine kapanmıştır. Bir yandan memleket karışmıştır. Sokaklarda kan içinde, vurulmuş insanlar vardır. Veziroğlu, pek çok gemi almıştır. Selim'i aramaktadır. Menekşe, yok edilecektir. Balıkçılar artık Veziroğlu gibi adamların aldıkları büyük gemilerde çalışacaklardır. Mustafa Bey ölmüş, çocukları ölüsüne bile gelmemiştir. Menekşe'ye buldozerler yürümektedir. Veziroğlu ise bastırmaktadır. Selim, Veziroğlu'na gider, Mustafa Bey'in yadigarı olan silahla onu öldürür ve daha sonra Menekşe'den kaçar. Denizde yeniden bir yunus sürüsü görür. Bu imge, bir anlamda denizin küskünlüğünün bitmesidir.

Metnin Temel Çatışmalar Şeması

Metnin temel çatışması, aslında kendi kişisel çatışmalarını yaşayan iki özne karakter arasında gelişen ve bu öznelerden birini tamamen tesadüfler nedeniyle karşı özne konumuna getiren bir konuya dayanmaktadır. Selim ve Zeynel, eserin ilk sahnesinde birbirlerine karşı olan kişiler gibi görünürler ve son sahnelerde Selim, Zeynel'i öldürerek bu çatışmayı sona erdirir. Ancak Selim, aslında Zeynel için bir karşı özne değildir. Her ikisinin de kendilerine ait çatışmaları ve kendi dünyaları vardır. Bu iki özne, eserin temelindeki

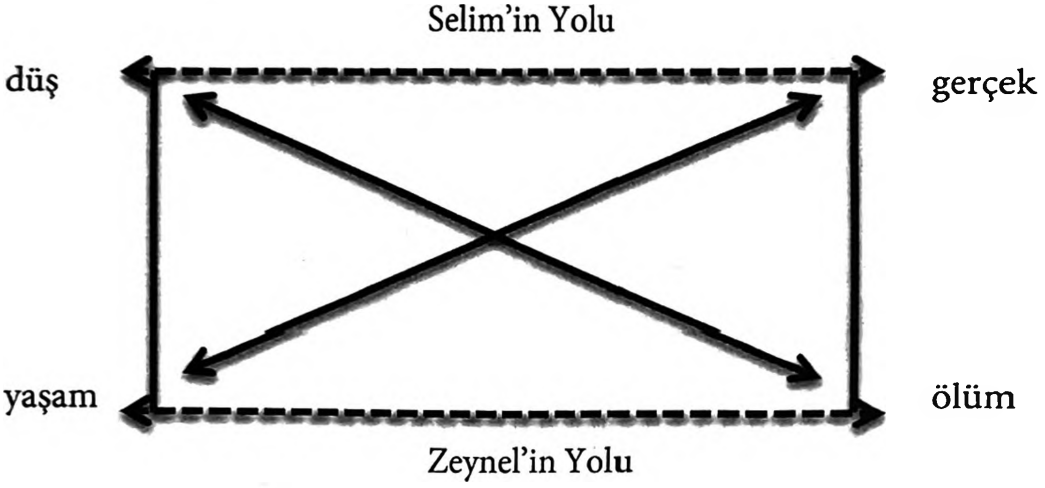
çatışmayı oluştururlarken, onların çevresindeki karakterlerin hemen hiç incelenmemiş olmaları dikkat çekicidir. Selim ve Zeynel'in yolları, çatışmanın başladığı sahnede ayrılır ve çatışmanın sonlandığı birkaç bölümde yeniden yolları kesişir. Selim, aslında Zeynel'e yardım eden bir akıl hocası konumuna gerilemişken, Zeynel'in karmaşık duyguları ve patolojik korkuları, Zeynel'e Selim'i bir karşı özne gibi algılatacaktır. Selim'i öldürmeye çalışan Zeynel, en çok korktuğu sonla buluşur, kendini korumaya çalışan Selim onu öldürür. Bu çatışmanın dışındaki kişiler ve çatışmalar, metnin temel çatışması içinde temel bir rol oynamamaktadır. Metnin zihniyet özelliklerinden kaynaklanan bir uzak çatışma ise, Halim Bey Veziroğlu'nun kişiliğinde, bütün bu çatışmaları yok edecek kadar önem kazanacaktır. Halim Bey Veziroğlu gibi zenginler, büyük tekneler alarak, büyük balıkçıları kendi taraflarına çekmeye çalışmaktadırlar. Bu, balıkçı kasabalarının sonunun geldiğini işaret eden bir çatışmadır. Metnin temel çatışmalar şeması, yazarın diğer eserlerine göre oldukça basit bir kurguya sahiptir. Bunun nedeni, metnin psikolojik çatışmalarının, eylemlerden uzak olmasıdır. Karakterlerin iç dünyalarındaki çatışma, merkez çatışmaya neden olurken; bu karakterlerin birbirleri arasında geçen fiziki çatışmalar, oldukça geri plandadır.

Metnin Temel Anlatı İzlencesi:

Sözleşme	Edinç	Edim	Tanıma ve Yaptırım
Gündelik Dünya ile çatışma, yaralı martı üzerinden aranan ideal düzen	İdeal bir yaşam ve mutluluk hakkı	Fantezi düzleminde çözüm arama mücadelesi	Dünya düzeninin baskın gelmesi ve yeniliş

Deniz Küstü romanının Greimas'ın Göstergebilimsel Dörtgeni'ne göre incelenmesi:

Şahıs Kadrosu - Kişilerin Oluşumları ve Özellikleri

Birinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler: Selim (Ö1), Zeynel (Ö2)

İkinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler: Menekşeliler (Ö4), Dursun Kemal (Ö5), Halim Bey Veziroğlu (Ö6).

Uzak Kişiler: Yazar (Ö3)

Birinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler

Arayan Özne Selim: Eserin özne kişisi olan Selim, Menekşe'de çok sevilen ve hayranlık duyulan bir karakterdir. Selim, aynı zamanda çok güzel bir adamdır. Yazar, onun fiziksel özelliklerini şu sözlerle tanımlamaktadır:

> *"İri yarı, uzun boyuyla başı tavana değecek kadardı. Kumral, kırçıllaşmış, gür bıyıklarının ucu burulmuş, sipsivriydi. Geniş alnında çok görmüş geçirmişlerin kalın, derin kırışıklıkları vardı. Güçlü çenesi, kalın dudaklarına, çöküк avurtlarına*

yakışmıştı. Gözlerinin yöresi örümcek ağı gibi kırışmış, iri mavi gözleri bu kırışıklıkların ortasında daha parlamış, ışıldamıştı. Her zaman kısılmış gözleriyle bir yerlere bakar, doymayarak, usanmadan bakar bakar gibiydi. (...) Kahverengi şayak gocuğunun düğmelerini ilikledi, kahverengi pantolonu güçlü bacaklarına yapışmıştı Ayağına sarı lastik çizmeler çekmişti. Belindeki kırmızı kuşağı özenle bağlamıştı."[963]

Selim, insanlardan kaçmaktadır. Onun dünyası deniz ve balıklardır. Denize çıkmadığı zamanlarda balıkların kendisini özlediğini düşünür. Denize kavuştuğundaysa mutlu bir insana dönüşür:

"Yunuslarla arkadaşlığı uzun sürdü Selim balıkçının. Yunuslar gariban Selim balıkçıyı da familyalarına aldılar, onu kendilerinden birisi saydılar. Birbirlerine, dertlerini söylediler, birbirlerinin dertlerini dinlediler. Yunuslar onu görünce yürekten, candan gülüyorlardı. Hiç hayvan güler mi, gülmek ağlamak insanlara mahsustur. Vey ahmak insanoğlu vay, asıl gülmeyi unutan insanlardır."[964]

Ve

"Hayvan olmak bu çağda insan olmaktan daha mutluluktur."[965]

Selim, doğayla ilgili olarak herkesten farklı algılara sahiptir. Onun, ayrı bir hassasiyeti, kimsenin farkına varamadığı bir dünyası vardır. Bir sabah, yazara suyun üzerinde patlayıp sönen esrarengiz bir ışığı gösterir. Bu ışığı, yalnız ikisi görebilmektedir:

"'Gördüğünü bildim,' diye kırışıklıkları geniş geniş açarak, güneşin ortasında sağlam, keskin yüzü bakırlaşarak, derin çizgilerini açarak güldü. 'Bildim gördüğünü. Bugün azıcık, yarın daha, daha, daha çok göreceksin. Bir yıl iki yıl sonra da sen, uçarak sevinçten ışığa, için, damarların uçarak karışıp gideceksin ışığa, eriyeceksin. Bunu kimsecikler anlayamaz.'"[966]

Selim'in, gücünden ve insanların kendisine duyduğu hayranlıktan çok uzakta, çocukça bir dünyası vardır. İki kere sevdalanmıştır. Birine ulaşması artık imkansızdır. Diğeri, askerde yaralandığında ona bakan hemşiredir. Aradan yıllar geçmiş olmasına rağmen Selim, bir arsa alıp, buraya bir köşk yapıp o kızı alma hayalleri kurmaktadır. Bir yandan da onu nasıl bulacağını bilmemektedir. Almak istediği arsanın bir sahibinin olması, Selim'i öfkelendirir. Arsayı tam alabilecekken de vazgeçer. Selim, belki de o kızı bulamayacağını, o köşkü yapamayacağını içten içe bilmektedir. Bir arsa kavgasına girmek, bu gerçekten kaçmak için kullandığı bir çeşit rasyonalizasyon yöntemidir. Selim, bu arsayı alabilmek için, Marmara'nın en büyük kılıç balığını yakalamaya çalışmaktadır. Bu imge, açıkça

[963] Kemal, Y. (1990). Deniz Küstü. A.g.e., 13.
[964] Kemal, Y. (1990). Deniz Küstü. A.g.e., 37.
[965] Kemal, Y. (1990). Deniz Küstü. A.g.e., 37.
[966] Kemal, Y. (1990). Deniz Küstü. A.g.e., 40.

Hemingway'in İhtiyar Adam ve Deniz adlı romanıyla bağlantılıdır. Nedim Gürsel de Yaşar Kemal Bir Geçiş Dönemi Romancısı adlı çalışmasında bu bağlantıya dikkati çekmiştir[967].

Selim, Zeynel'i çok sever; ancak Zeynel, hayatı boyunca yaşadıkları nedeniyle büyük bir buhran içindedir. Sonunda Selim'i öldürmeye çalışmış, Selim de kendini koruyabilmek için onu öldürmüştür. Bu cinayet, Selim gibi bir adamın rahatlıkla üstesinden gelebileceği bir durum değildir. Selim, bu olaydan sonra hayata küser:

> *"Utangaç, ürkek, korkmuş bir çocuğun gözleri gibiydi Selim balıkçının gözleri. Zayıflamış, uzun boynu daha da uzamış, kırışık içinde kalmış, gür bıyıkları iyice düşmüş, gözlerinin rengi solmuştu. Hep birkaç günlük sakalla dolaşıyordu, bu, Selim'de hiç görülmüş bir hal değildi. Boynuna da kırmızı bir mendil bağlamış, hiç çıkarmıyordu.*
>
> *İnsana, böceğe, kuşa, yılana, ağaca, herhangi bir canlıya, kendi tenine dokunmaya çekiniyor, korkuyor, utanıyordu. O gün bugündür aynaya da bakmamıştı, oysaki Selim balıkçı aynada kendisine bakmayı çok severdi. En sevdiği, en yakışıklı, görkemli, cana yakın bulduğu kendi yüzüydü. Ona göre Allah böyle hoş, güzel bir yüzü hiçbir zaman yaratmamıştı. O yüzden insanlar onu çekemezler, o yüzden bütün insanlar ona düşman olmuşlardı. Bu kadar yakışıklı, görkemli olmasaydı insanlar ona düşman olmuşlardı. Bu kadar yakışıklı, görkemli olmasaydı insanlar onu niçin kıskanıp, ona böylesine düşman olsunlardı. Özellikle işte bundan dolayı kendi yüzüne bakamıyordu. Hele ellerine hiç bakamıyordu. Ağ örerken, bir iş görürken ellerini görmemek için ne gerekiyorsa yapıyor, bazı bazı dalıp ellerini görünce ateşler içinde kalıyordu ürpererek. Ellerini o günden sonra hiçbir insana göstermemişti. Buradan, bu insanlardan, dünyadan kaçıp kurtulmak, acılardan, deliliklerden, utançlardan arınmak, her şeyi unutmak... Unutmak mümkün olamıyordu."*[968]

Selim, aslında pasif bir karakterdir. Onun kendine özgü bir dünyası vardır. Bu dünya ile gerçek dünyadaki zorunluluklar arasında sıkışan Selim, gerçek dünyanın olaylarından ve insanlarından kaçabilmek için olağanüstü bir çaba göstermektedir. Ancak insanlar ve onların dünyası, Selim'i iki defa katil olmaya zorlayacaktır. Zeynel'i öldürdüğünde dünyaya küsen Selim, Halim Bey Veziroğlu'nu öldürdüğünde yeniden doğmuş gibi olur. Bu cinayet, bireysel bir cinayetin ötesinde, ölen Mustafa Bey ve Menekşe adına işlenmiş bir cinayettir. Nitekim Selim, Menekşe'den kaçarken çok sevdiği yunuslarına da kavuşacaktır.

Karşı Özneye Dönüşmek: Zeynel: Zeynel, ailesinin katledildiği bir felaketten son anda kurtulup Karadeniz'den İstanbul'a, Menekşe'ye gelmiş ve çocukluğundan itibaren burada yaşamıştır. Kırılgan, karmaşık ve dağınık bir ruh halinin esiri olan Zeynel, eserin açılışında

---

[967] Gürsel, N. (2000). Yaşar Kemal Bir Geçiş Dönemi Romancısı. A.g.e., 146.

[968] Kemal, Y. (1990). Deniz Küstü. A.g.e., 397-398.

bir cinayet işler ve Selim'den büyük bir hakaret görür. Ancak eserin ilerlediği sahnelerde, zamanda geriye doğru atlamalar yapılarak Zeynel'in kişiliği aktarıldığında, Zeynel'in kötü bir karakter olmadığı ortaya çıkmaktadır:

> *"Zeynel'in bir kere olsun ağzını açıp da bir kişiye bir kötü söz söylediği, bu kadar işten bir kerecik olsun yakındığı görülmüş değildi. Hep düşünceli, hep başı yerde, hep gülümseyen, hep sabırlı, dayanıklı, her işe sevinçle koşan, hep çok utangaç..."*[969]

Zeynel'in kıyafetlerinden ve saçlarından, olayların yaşandığı yılların 1970'li yıllar olduğu anlaşılmaktadır:

> *"Bacaklarına yepyeni bir blucin çekmişti, pantolonun geniş paçaları sarı kundurasının üstüne düşüyor, yeri süpürüyordu. Kırmızı bir gömlek giymiş, lacivert ceketinin yaka cebine de gene kırmızı bir mendil sokmuştu. Bir de masmavi bir kravat bağlamıştı. Pantolonu belini iyice kavramış, bacaklarına, kıçına iyice yapışmış, kıçını daha da küçültmüştü. Sarı kıvırcık saçları ensesinden ceketinin yakasına kadar lüle lüle dökülüyordu. Bıyıkları kızıla çalıyordu ve sarkıktı. Zeynel'in yüzünde yeni terlemiş gibi duruyordu."*[970]

Zeynel, kaçışı esnasında bir gangstere dönüşmeye çalışmış ve bu kıyafetleri de değiştirmiştir. Bu kaçış, Zeynel'in sadece kıyafetlerini değil, ruhunu da değiştirir. Zeynel, gazetelerde yazılan büyük gangster Zeynel Çelik imgesiyle özdeşleşmeye başlar. Bu kaçışta o, sadece insanlardan değil, mekanlardan da kaçmaktadır. Zeynel'in kaçtığı dönemde gözlemlediği İstanbul, koruyucu, kucaklayıcı bir anayurt imgesinden çok uzaktadır. Bu İstanbul, Zeynel'in peşindeki polisler gibi öfkeli, kalabalık ve öldürücüdür.

Zeynel'in ruh hali, küçüklüğünden itibaren yaşadığı travmalar nedeniyle karmakarışıktır. Selim'in onu aslında sevdiğini kabul edemez, Selim'in onu kurtarmaya çalıştığını anlayamaz, sonunda Selim'i öldürmeye çalışırken ölür. Nasıl Selim insanların dünyasını anlayamıyorsa, Zeynel de yetişkin insanların dünyasını anlayamamaktadır. Eser boyunca onun gerçekten güvendiği ve sağlıklı bir iletişim kurabildiği yegâne karakter, bir çocuktur: Dursun Kemal.

İkinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler

Menekşeliler: Menekşe halkı, balıkçılıkla geçinmektedir. Eserde çok fazla isim geçmekle birlikte bu isimler, birkaç sahnede göründükten sonra tamamen ortadan kaybolmaktadırlar. Ancak çatışma şemasında ortak bir ifade kuvvetleri bulunmaktadır. Menekşeliler, Selim'i idealize ettikleri kadar Zeynel'den de korkmaktadırlar. Aslında Zeynel, daha küçücük bir çocukken Menekşe'ye gelmiştir ve bu insanların bazıları ona eziyet de

[969] Kemal, Y. (1990). Deniz Küstü. A.g.e., 115-116.
[970] Kemal, Y. (1990). Deniz Küstü. A.g.e., 116.

etmişlerdir. Zeynel, deniz kıyısındaki bu kasabada bir yabani ot gibi büyümüştür. Katil olduktan sonra gazetelerin onunla ilgili olarak yazdıkları, Menekşeliler'i endişelendirmeye başlar. Böylece, Zeynel'e karşı korku kökenli bir çatışma yaşamaya başlarlar. Selim'i ise, Zeynel'le başa çıkabilecek birisi olarak görmeleri nedeniyle, çatışmada onun tarafında görünmektedirler.

Yardımcı Dursun Kemal: Dursun Kemal, bir yardımcıdır. Zeynel, yaşına ve yaşadıklarına rağmen psikolojik olarak olgunlaşmamış bir karakterdir. Böyle bir karakterin iletişim kurabileceği yardımcı karakter de Dursun Kemal gibi bir çocuk olmalıdır. Nasıl Selim, neredeyse kimseyle konuşmazken yazarla konuşuyorsa, Zeynel de peşine takılan bu çocuğa kendisini açabilmektedir. Dursun Kemal de aynı şekilde, babasından, annesinden ve evde yaşadığı uzaklıklardan kaçarak Zeynel'e sığınmıştır. Dursun Kemal, Zeynel'in bir kaçak olduğunu öğrendiği ilk andan itibaren bu çocuk ruhlu yetişkini korumaya çalışır, hatta babasının ona attığı iftirayı temizlemek için polise gitmeyi ve kendi babasını ihbar etmeyi bile düşünür.

Uzak Bir Karşı Özne Olarak Halim Bey Veziroğlu: Halim Bey Veziroğlu'nu bir karakter olarak incelemek doğru olmayacaktır. O, daha çok bir zihniyetin temsilcisi olan bir tiptir. Metinde de bu kişi anlatılırken, onun genel görüntüsü işlenmiş; ancak ruhunun derinliklerine dair bir çözümleme yapılmamıştır:

> *"Halim Bey Veziroğlu arasında bu bey sözcüğü olmadan adını ağzına almaz, beysiz, adını kimsenin de ağzına aldırmaz. Halim Bey Veziroğlu'nun du da sıkı kurallarından birisidir. Halim Bey Veziroğlu çok sıkı ellidir, bir kuruş için ölür gerektiğinde. Ama bazı da su gibi para harcar. Hele konuk ağırladığında artık onun para harcaması, cömertliği bir delilik halini almıştır. Halim Bey Veziroğlu'nu, onun girdisini çıktısını olduğu gibi de bütün İstanbul bilir. Bu bilgiler ona saygıyı daha da arttırır. O milyoner sosyete salonlarının baş konuğu ve en saygıdeğer kişisidir. Herkes ona, özellikle kadınlar hayranlıkla bakarlar. Adı bu sosyete salonlarında her gün bir dedikoduya karışır."*[971]

Halim Bey Veziroğlu, metne bir zihniyetin temsilcisi olarak girer ve metinden de bu şekilde çıkar. Sanki onun temsil ettiği güç ve yeni dünya düzeni, onun ölümüyle sona ermiş gibidir. Bu, romantik bir idea olarak değerlendirilmelidir. Selim'in ona karşı duyduğu öfke, sadece bir arsa konusundan ibaret değildir:

> *"[Selim'in] doğaya duyduğu büyük sevgi İstanbul'u çirkinleştirenler için hissettiği nefreti daha da keskinleştirecektir. Çevreye hiç saygıları olmayan yırtıcı müteahhitler*

[971] Kemal, Y. (1990). Deniz Küstü. A.g.e., 309.

her şeyi yağmalar: Ne topraklar, ne adalar, ne de tarihi alanlar ellerinden kurtulabilir."[972]

Büyük yunus katliamında öldürülen yunusların akrabaları bile o öldükten sonra Marmara'ya geri döneceklerdir. Bu da oldukça romantik bir imgedir. Gerçekte, eserde de bahsedilen tanker yangınından sonra Boğaz'da hemen hiç balık kalmamış, Boğaz'ın faunası yıllar sonra yavaş yavaş düzelebilmiştir.

Uzak Kişiler

Yazar: Yazar, eserde Selim'in tek gerçek dostu olarak sahne almaktadır; ancak aynı zamanda da anlatıcıdır. Yaşar Kemal, Yılanı Öldürseler'de de birkaç sahnede özne karakterin arkadaşı olarak sahne almıştır. Yazarın kişiliği hakkında ayrıntılı bir bilgi bulunmamaktadır; ama o ve Selim, doğa ile insan arasındaki mücadeleyi ve doğanın güzelliğini aynı noktalardan hareketle izlemektedirler. Bu bağlamda yazar, bir karakter olarak Selim'in tamamlayıcısıdır.

Yazarın Menekşe ile ilgili düşüncelerinin açıklandığı az sayıda paragrafta, onun burayı bir ada olarak hayal ettiği ifade edilmektedir. Bu bilgi, daha sonra kaleme alınacak olan Bir Ada Hikayesi'nin düşüncelerinin, Deniz Küstü'nün yazıldığı 1970'li yıllarda yazarda oluşmaya başladığının bir ifadesi olarak okunabilir.

Bunların yanında, Menekşe'nin, yazarın özellikle üzerinde durduğu ve Menekşe etrafında gelişen olayları tasarladığı ifade edilmelidir:

"Deniz Küstü' de olduğu gibi, 'Ağır Akan Su', 'Kalemler' ve 'Kuşlar da Gitti' de, yazarın, röportajlarında ya da makalelerinde sözünü ettiği kişilikleri karakterlere dönüştürmesi ve anlatı mekânının Menekşe semti ve civarı olması, bu yapıtlarda da anlatıcının yazarla özdeş olduğunu düşündürmektedir."[973]

Mekân

Eser, bir kıyı kasabasında geçmektedir. Kıyıdan görünen adalar vardır. Buradaki halkın büyük bir kısmı balıkçılıkla geçinmektedir; ama demircilik gibi toprağa bağlı, geleneksel ustalıkları sürdürenler de bulunmaktadır. Salih, bütün bu mekanların gözlemcisidir. Bu mekanlar, balıkların, kuşların, tarihi eserlerin bulunduğu, ayrıntılı olarak işlenmiş bir bütünü oluşturmaktadır.

Al Gözüm Seyreyle Salih, gerçek mekânın dışında bir de fantezi mekan unsuruna sahiptir. Salih'in düşüncelerindeki fantastik dünya, kasabanın yakınlarındaki mağaranın

---

[972] Gürsel, N. (2000). Yaşar Kemal Bir Geçiş Dönemi Romancısı. A.g.e., 148.

[973] Ayaydın, G. Ö. (2003). Yaşar Kemal'in İstanbul'una Çevreci Bir Yolculuk. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Bilkent Üniversitesi, 98.

girişinden ulaşılabilen bir saraya açılır. Bu saray, Korsanlar Padişahı'nın sarayıdır. Fantezi alemindeki olaylar, bu saray ve çevresiyle de sınırlı değildir. Olaylar, Erciyes'teki büyülü bahçeden, denizlerde süren maceralara kadar genişlemektedir.

Panorama

Eser, çok geniş bir panoramaya sahiptir. İstanbul'un pek çok ilçesi, Menekşeli balıkçıların gezdikleri Marmara Denizi, Adalar, kasabanın kendisi, büyük bir manzaranın parçalarıdır. İlk bölümlerde, Zeynel'in gezdiği Sirkeci'den Çiçek Pasajı'na kadar çok sayıda mekan, ana hatlarıyla ve özellikle kalabalık yapılarıyla ele alınmıştır. Deniz, tek başına önemli bir mekandır. Menekşeli denizcilerin hayatlarının büyük bölümünün geçtiği deniz, farklı zamanlarda ve mevsimlerde tasvir edilmiştir.

Yaşar Kemal'in pek çok eserinde görüldüğü gibi, Deniz Küstü'nün insanlarının da geçmişlerinde göçler vardır. Selim, aslen Çerkes'tir. Ailesi, Kafkasya'dan göçmüştür. Kafkasya'dan göçen Çerkeslerin hemen hepsi gibi Selim de Kafkasya düşleri içindedir ve Kafkasya büyülü bir ütopya özelliği göstermektedir:

> *"Gece gündüz dillerinde Kafkas, ah Kafkas, vah Kafkas. Hiç kimse, hiçbir biçimde unutamıyordu Kafkas'ı. Hiç kimse yerleşememişti, bağlanamamıştı bu toprağa, buranın insanlarına. Ateş üstündeydiler. Bir gün tez günde nasıl olsa Kafkas'a varacaklardı, güzel, mor, kırmızı kayalıklı, ulu ormanlı yurtlarına... Buranın yerlilerinin arasında bir ada gibi yaşıyorlardı. Bir tuhaf, bir yabancı..."*[974]

İstanbul, balıkçıların dünyasında ışıklı ve büyülüdür; ancak Zeynel'in kaçışının arka planındaki İstanbul karamsardır:

> *"Çukurlarla, lağımlarla, çamurlarla, çürümüş meyve, atılmış çöplerle, naylonlarla, ayakkabı paçaları, leş kalıntılarıyla, sokaklarla, kanlı kemiklerle, vıcık vıcık ağılı havasıyla öldürücü, İstanbul Haliç'in üstünde uyanıyordu. Yakında Haliç'in üstündeki reklamların ışıkları da sönecek, Haliç ağır sisi, ağır, öğütücü kokusu, fabrika dumanları, yanmış yağları, arada ışıldayan kaynak makinalarının gün ışığına karışıp giden ışığıyla kendi içine kapanacaktı. Karaköy'de şehir hatları vapurları bacalarından duman kusacak, ortalık, denizin üstü ağır dumanlarla örtülecekti."*[975]

Yazar, bu metinde işlediği İstanbul imgesinin karamsarlığının, karakterlerin iç dünyalarının yansımasının da ötesinde bir gerçeğe işaret ettiğine dikkati çekmiştir: *"Deniz*

[974] Kemal, Y. (1990). Deniz Küstü. A.g.e., 154.
[975] Kemal, Y. (1990). Deniz Küstü. A.g.e., 355.

Küstü'de dünyanın en güzel şehirlerinden biri olan İstanbul'un can çekişmesini anlattım. Bu şehir göz göre göre ölüme doğru hızla gidiyor."[976]

Deniz ise farklı, bambaşka bir dünyadır. Yunus katliamı ile İstanbul'a küsen deniz, her şeye rağmen olağanüstü bir güzelliğin merkezidir. Denizin açıklarında kalabalık, karanlık binaların neonlarla süslü yansımaları yoktur. İstanbul'a hapsolmuş Haliç'in aksine açıklardaki denize, sadece güneşin ışıkları yansımaktadır:

> *"Hayırsızada'nın kayalıkları bugün mosmordu, güneşte pul pul parlıyor, her ince dalgayla birlikte halka halka gelen ışığı yansıtıyordu. Kıyıdaki ak çakıltaşları, küçük balıklar kırılan, pul pul yansıyan aydınlık bir güneş içindeydi."*[977]

Metnin sonunda Selim, denize dönmüş, denize kaçmış ve rahatlamıştır. Bu deniz, ona en sevdiği canlılar olan yunusları da geri vermiş, denizin insana olan küslüğü de sona ermiştir.

Peyzaj

Deniz Küstü, bir deniz romanı olduğu için, denize ait özellikler de bir panorama ifadesi altında birleşmektedir. İstanbul da genel olarak büyük bir panorama olarak değerlendirilmiştir. Eserde, dikkate değer bir peyzaj unsuru bulunmamaktadır. Bir tek sahnede, Selim'in çok istediği ve çok severek yaptığı evinin bahçesinden kısaca bahsedilmektedir:

> *"Evini seyrettikçe seyrediyor, ona bakmağa bir türlü doyamıyordu. Çınarın dibinde oturmaktan beli yorulunca kalkıyor, çapayı, küreği, makası alıyor, başlıyordu kazmağa, budamağa, düzeltmeğe. Az bir süre içinde bahçe İtalyanın surlarındaki bahçesinden getirilmiş güller, yıldız çiçekleri, sarı, pembe, kırmızı yaban gülleri, mine çiçekleri, iri gelincikler, mor menekşeler, yalım kırmızısında ateş çiçekleri doldu. Bereketli, iri, sağlıklı çiçekler bir cennet bahçesi gibi çöktü oturdu Menekşe'nin yamacına, denizden yansıyan ışıklarla ipileyerek... Ağaçlar da toparlandı, güzelleşti bakılıp budanınca. Baharda bahçenin ağılı boyunca dikili şeftaliler, kirazlar, vişneler, ağır kokulu, katmer çiçeklerini bu bahar daha bir gür açacaklar, üstlerine sıvamacasına sarıca, kırmızı, mor yanar döner arılar, bacakları, karınları tüylü bal arıları çokuşacaklardı."*[978]

Dekor

Eserde evler, sokaklar, Menekşe'nin ayrıntılı özellikleri anlatılmamıştır. Ancak İstanbul silüeti, bir dekor özelliği olarak işlenmiştir:

---

[976] Andaç, F. (2016). Yaşar Kemal Bir Ömür Edebiyat. A.g.e., 132.
[977] Kemal, Y. (1990). Deniz Küstü. A.g.e., 355
[978] Kemal, Y. (1990). Deniz Küstü. A.g.e., 407-408.

"Orada, gündoğuda Ayasofya'nın üstünde bir kartal dönüyordu. Kanatlarını geniş geniş açmış bulutlu gökte bir buluta girip bir çıkarak uçuyor, Boğaz Köprüsü'nün üstüne akıyor, Boğaz Köprüsü'nden de bir anda Kızkulesi'ni, Fenerbahçe'yi, Ahırkapı Feneri'ni buluyor, oradan da gene gelip Ayasofya minarelerinin arasında göğsünü kuzeyden esen yele vermiş süzülüyordu, kırmızı kanatları ışığa batıp çıkar."[979]

Ve

"Çatısının altını fırdolayı yemyeşil, çimçiğ bir ışık sarmış eski, ağır Galata Kulesi'nin gölgesi kırılmış çarpık çurpuk Haliç'in denizine vurmuştu. Belki de Galata Kulesi'nin gölgesi değil, banka reklamlarının ışıkları düşmüştü Haliç'in kokar, öğütücü suyuna, çimçiğ, neon, karanlık, derin, kuyu... Haliç kirli sarı, kırmızı, mor, renk renk ışıkları vurmuş, çimçiğ, ışıkları çarpıtan, usulca çalkalandığında renkleri biribirine karışan, bir tekne, vapur geçtiğinde de derin, karanlık bir kuyuya benzeyen, çok büyük, çirkin apartmanların, kötü, karanlık, isli fabrika bacalarının, çatılarından, duvarlarından yöreye pas akıtan fabrikaların çevirdiği, sapsarı pasla dolmuş, çirkef, boş tenekelerin, bidonların, leşlerin yığıldığı, at, köpek, martı, yaban domuzu, kuş, binlerce kedi leşinin atıldığı, kokudan insanın burnunun direğini kıran, orada, çok aşağıda pelte, saydam, bulaşık, sallanan, kurt düşmüş, kıvıl kıvıl kaynaşan, yanından geçilmeyen, içinde oyuncak gemiler gezinen, oyuncak köprüler kurulmuş, can çekişen, bir yanı canlı, oynayan, kımıldayan, bir yanı liyme liyme, çürümüş, eski zamanlardan kalma, kokan bir tuhaf yaratığa benziyordu."[980]

Zaman

1. Kesit: 1. Bölüm, cinayetin işlendiği günün kısa bir zaman dilimini vaka zamanıyla anlatmaktadır. 2. Bölüm, ertesi gün başlar ve cenaze ile sonrasında yapılan konuşmaları vaka zamanıyla aktarır. Aralerda Zeynel'le ilgili anılar, anlatma ve diyalog zamanıyla ifade edilmiştir. 3. Bölüm'de, belirsiz zaman ifadeleri ile yazarın yaşadıkları anlatılmaktadır. Bölümün başında anlatma zamanı kullanılmıştır. Daha sonra vaka zamanına geçilir.

2. Kesit: 4. Bölüm'de, Selim ve yazarın bir günlük balık macerası vaka zamanıyla aktarılmıştır. Yunus katliamı ve bundan sonra olan olaylar, aşağı yukarı birkaç ay sürmektedir ve anlatma zamanı kullanılmıştır. Bölümün sonunda yine vaka zamanına dönülerek, Selim'in yaşadıkları aktarılır.5. Bölüm'de önce, zamanda geriye doğru atlanarak Zeynel'in macerası aktarılır. Sonra vaka zamanına geri dönülerek, yazar ve Selim'in balık tutarken yaşadıkları ve konuşmaları aktarılmıştır.

---

[979] Kemal, Y. (1990). Deniz Küstü. A.g.e., 296.
[980] Kemal, Y. (1990). Deniz Küstü. A.g.e., 174.

3. Kesit: 6. Bölüm'de, Selim'in üç gün üç gece Beyoğlu'ndan inmediği bildirilir ve bundan sonra da belirsiz bir süre boyunca orada burada dolaşmıştır. Zaman oldukça belirsizdir; ama "bundan sonra üç gün boyunca" gibi nispeten belirgin zaman ifadeleri de gözlemlenmektedir. Selim, Dursun Reis'i neredeyse öldürecektir. Sonra da kısa bir süreliğine de olsa o da yunus avlamayı düşünür. Vaka zamanı kullanılmıştır. 7. Bölüm'de, anlatma ve anlatma ve diyalog zamanıyla, yunus'un ölümünden sonra Selim'le ilgili olarak yapılan konuşmalar aktarılmıştır. Selim bir süre ortadan kaybolur ve belirsiz bir zamanda kasabaya geri dönmüştür. 8. Bölüm'de, zamanda geriye doğru atlanarak, vaka zamanıyla, Zeynel'in cinayetten sonra İstanbul'daki birkaç günlük kaçışı ve başına gelen olaylar aktarılmıştır. Bu macerada Zeynel, Dursun Kemal'le de tanışır ve bölüm sonunda polisleri yakalayıp bağlarlar. 9. Bölüm'de, yer yer vaka zamanıyla Selim'in deniz macerası aktarılırken, aralarda geçmişe dönülerek, anlatma zamanıyla Kafkas Sürgünü'nden, Selim'in küçüklüğüne, oradan gençliğine ve sonunda da bugüne gelinir. Bu, Selim'in babasının gençliğinden başlayan ve onlarca yıl süren bir süreçtir. 10. Bölüm'de, 8. Bölüm'ün sonundan itibaren Zeynel'in yaşadıkları, vaka zamanıyla aktarılmıştır. Bu, birkaç günlük bir maceradır. Zaman unsuru olarak dikkat çekici olan, Selim'in daha çok gündüzlerinin anlatılmasının yanında, kaçak Zeynel'in daha çok gecelerinin anlatılmasıdır. Bu iki karakter gerek psikolojik olarak, gerekse zaman unsurunda görülen bu özel yapı nedeniyle birbirlerini tamamlıyor gibidirler. 11. Bölüm'de, sahne yeniden Selim'e dönmüştür. Zeynel'in bir gece onun evini kurşunladığı, anlatma zamanıyla aktarılmıştır. Bundan sonraki olaylar, Selim'in sükuneti, Menekşeliler'in kaygıları ve Zeynel'in kaçışı ise vaka zamanıyla aktarılmıştır. Tahmini olarak birkaç haftalık bir süre aktarılmaktadır. 12. Bölüm'de, Zeynel'in kaçışı vaka zamanıyla aktarılmıştır. Olaylar, tahmini olarak bir gün sürmektedir. 13. Bölüm'de, zamanda geriye doğru gidilerek, anlatma zamanıyla, Menekşe'nin geçmişi aktarılmıştır. Daha sonra vaka zamanına dönülür ve kasabalıların bütün bu olaylarla ilgili konuşmaları aktarılır.

4. Kesit: 14. Bölüm'de, Selim ve yazarın bir günlük balık macerası, vaka zamanıyla aktarılır. Zamanda geriye doğru atlanarak, anlatma zamanıyla Selim-Hristo Usta macerası da aktarılmıştır. Bu macera, üç yıllık bir zaman dilimine işaret etmektedir. 15. Bölüm'de, Zeynel'in kaçışı ve artık bir rutine oturmuş olan kaçak hayatı vaka zamanıyla aktarılmaktadır. Vaka zamanı kullanılmıştır, olaylar birkaç gün sürer.

Ara Kesit: 16. Bölüm'de, Selim'in kılıç balığının peşinde geçirdiği bir gün, vaka zamanıyla aktarılmıştır.

17. Bölüm'de, Zeynel ve Dursun Kemal'in kaçış ve saklanma maceraları, vaka zamanıyla aktarılmıştır; ancak zaman belirsizdir.

Ara Kesit: 18. Bölüm'de Selim'in arsa macerası, bazen zamanda geriye doğru atlanarak ve anlatma zamanıyla, bazen de vaka zamanıyla aktarılmıştır. Vaka zamanı ile gerçekleşen macera, bir gün kadar sürmektedir.

19. Bölüm, Zeynel'le Dursun Kemal'in kaçışını vaka zamanıyla aktarmaktadır. Bu macera, tahminen iki gün sürmektedir. 20. Bölüm, üzerindeki baskıya ve kaçış psikolojisine artık dayanamayan Zeynel'in, Selim'e sığınması, onda birkaç gün geçirmesi ve sonunda Selim'i, kendisini Yunanistan'a kaçırmaya ikna etmesi macerasını vaka zamanıyla aktarmaktadır. Bu olaylar, birkaç gün sürer.

Ara Kesit: 21. Bölüm, Zeynel'in izini kaybeden Dursun Kemal'in, bir gün boyunca onu aramasını vaka zamanıyla aktarmaktadır.

5. Kesit: 22. Bölüm'de, Selim ve Zeynel tekneyle kaçmaktadır. Kendini kaybeden Zeynel, Selim'i öldürmeye çalışınca, Selim onu öldürür. Vaka zamanıyla aktarılan olay, bir günlük bir zaman dilimine işaret etmektedir. 23. Bölüm'de, Selim'in cinayetten sonra yaşadıkları önce anlatma zamanıyla aktarılır. Bu kısımda zaman belirsizdir. Sonra vaka zamanına geçilir ve Selim'in aylarca süren ev macerası aktarılır. Bölümün sonunda Selim, intihara teşebbüs eder. 24. Bölüm'de, Dursun Kemal ile Ahmet'in bir günlük maceraları vaka zamanıyla aktarılmıştır.

6. Kesit: 25. Bölüm'de, Selim'in hastaneden çıktıktan sonra yaşadıkları vaka zamanıyla aktarılır. "Aylar sonra" nekahat dönemini atlatan Selim, Veziroğlu'nu vurup öldürür ve denize açılır. Vaka zamanı kullanılmıştır.

Tema ve Zihniyet

Eserin teması, yabancılaşmadır. Zihniyet unsurları da bu eksen etrafında gelişmektedir. Zeynel'in, onu çok seven ve her zaman kollayan Selim'e duyduğu öfke de bir yabancılaşmadır. Onun kaçışında İstanbul ile ilgili kapıldığı düşünceler, Selim'in insanlardan uzak dünyası, değişen zamanlar, doğanın yok edilmesi, bunların hepsi büyük bir yabancılaşma imgesinin parçalarıdır. Selim, dünyayı ve insanları anlamamaktadır. Balığa çıktığında da uzun uzun bu insanları, bu dünyayı anlamaya çalışmaktadır. Ancak Selim, sonunda kendisini de katil yapacak olan dünyayı hiçbir zaman anlayamayacaktır:

> *"Niçin bu kadar öldürmeyi, yok etmeyi, parçalamayı seviyor insanlar? İnsan yumşak başlı, iyilik dolu bir yaratıktır, ağız dolusu gülen, yürek dolusu ağlayan, iliklerine kadar duygulanan, seven bir yaratıktır insanoğlu... Bu öldürme, yok etme, öfke, öç, sevgisizlik neden? Niçin koparıyorlar çiçekleri, birisi tok da yüz bini niçin aç, o tok da bu kadar gözün altında, öfkenin içinde iflah olmuyor mu? Tok olan niye bu kadar ahmak?"*[981]

[981] Kemal, Y. (1990). Deniz Küstü. A.g.e., 50.

Eserin bir diğer tema özelliği de hayvan sevgisidir. Hayvan sevmek de aynı zamanda bir zihniyet özelliğidir. Dünya var oldukça iyiler, hayvanları sevmişlerdir. Hayvanlar da onları seven insanlara sokulmuşlardır. Büyük yunus avına karşı çıkan Selim, bu zihniyetten bahsetmektedir:

> *"'İyi yapmadınız bunu,' diye patladı Selim balıkçı. 'Bunu hiç, hiç iyi yapmadınız. Deniz küsecek bize, denizin güzelliğiydi yunuslar, Muhammet Peygamber, Yunus Peygamber küsecek bize, yunuslar onların sevgilileriydiler... İyi yapmadınız bunu, denizler kuruyacak bize, sular akmayacak, dünya kabul etmeyecek bizi. Bu yunuslar bu denizlerde bitince deniz yüzümüze kapanacak, karanlık bir duvar olacak deniz bize.'"*[982]

Eserdeki yabancılaşma unsuru, sadece Selim ve Zeynel gibi ana karakterlerle sınırlı değildir. Zaman zaman metne dahil olan yazardan, yeni dünya düzenine ayak uydurabilmiş ve çok büyük bir varlık kazanmış Mustafa Bey'e kadar herkes bir yabancılaşma yaşamaktadır. Mustafa Bey, zenginliğine rağmen mutsuzdur. O, Halim Bey Veziroğlu gibi karakterlerin temsilcisi bulunduğu zihniyeti paylaşmamaktadır:

> *"Dünya değişti Selim balıkçı Beyim kardeşim. İnsan çok değişti bu devirde. Bir gözünden ötekine fayda yok. İnsanlar, dünya durmadan öyle değişiyor ki, dünü, dünkü adamı bugün mümkünü yok tanımıyorsun. Ben oğullarımı, kızımı, torunlarımı tanıyamıyorum, ciğerparelerimi. Her şey her gün benden uzak, bana yabancılaşıyor. Şaşırdım kaldım, şu koskocaman dünya ortasında, elim ayağım kesildi. Gençliğimde kurşun yağmuru altında Suriye sınırında mayın tarlalarında, mayınlar üstünden yürüye yürüye afyon kaçırırdım, o günler, o ölüm, yoksulluk günleri, Menekşe günleri burnumda tütüyor. Oğullarım benim oğullarım mı tanıyamıyorum. Uzak, yabancı, başka, sosyete... Hepsi de bana düşman."*[983]

Yabancılaşmanın bir diğer boyutu da sürgünlerin insanlar üzerindeki etkisidir. Selim, hiç görmediği Kafkasya'yı özlerken, babasını Kafkas Dağları'na saygıyla bakarken hayal eder. O gurbet hissi, babadan oğula geçmiştir. Kafkas gelenekleri ve Kafkaslar'ın yaşam biçimi, kendi yurtlarından ayrıldıklarında doğal olarak değişmeye başlamıştır. Aziz Şeker, eserdeki bu hassasiyeti Çerkesler'e özgü bir *"yok oluş sorgusu ve çaresizlik"*[984] olarak yorumlamaktadır.

Hüyükteki Nar Ağacı

1951 yılında yazılan ve ilk baskısı 1982 yılında Toros Yayınları bünyesinde yapılan eser, 93 sayfadan ve tek bölümden oluşmaktadır. Bu çalışmaya kaynak olan baskı, Yapı Kredi

[982] Kemal, Y. (1990). Deniz Küstü. A.g.e., 55-56.
[983] Kemal, Y. (1990). Deniz Küstü. A.g.e., 326.
[984] Şeker, A. (2011). Biar Anadolu Ozanı: Yaşar Kemal. A.g.e., 436.

Yayınları'na ait olan 16. baskıdır[985]. Eser, aslında Yaşar Kemal'in ilk romanıdır. Eser, 31.01.1951'de bitirilmesinden sonra, 1982 yılına kadar yayınlanmamıştır; çünkü eserin el yazmaları, 1966'ya kadar yazarın annesinin sandığında kalır. Yazar, bu süre boyunca eserin kaybolduğunu zannetmiş, eser ortaya çıkınca da son sayfaları eksik olan el yazmalarını tamamlamış ve eseri yıllar sonra yayıma hazırlamıştır[986].

Yaşar Kemal, Hüyükteki Nar Ağacı'nı, kendi yazarlık tarihi içinde ayrı bir yere koymaktadır:

> *"Hüyükteki Nar Ağacı'nı yazdım, sonra da bitirdim. Daha da yazdıklarım içinde, ilk göz ağrısı mı nedir, onun ayrı bir yeri var. Onu yazdığım sıralar Çehov'a, Stendhal'a, Sait Faik'e, Sabahattin Ali'ye, Şolohov'a hayranlığım vardı."*[987]

Hüyükteki Nar Ağacı, modern tarım yöntemleri karşısında ezilen Çukurova köylüsünün hikâyesini anlatmaktadır. Belki yüzlerce yıldır süren gelenek, traktörün Çukurova'ya gelmesi ve insan gücüne artık daha az ihtiyaç duyulmaya başlanmasıyla yok olma noktasına gelmiştir. Benzer bir temayı, Binboğalar Efsanesi'nde zorunlu iskân olayı üzerinden kuran Yaşar Kemal, bu iki eser arasında konu bakımından benzerlikler olduğunu da dile getirmektedir:

> *"Bunlar yansıdı. Yörükleri anlattım Binboğalar Efsanesi'nde, hâlâ devam ediyor bunlar. Ha traktör almış, ha almamışlar. Çukurova'da hâlâ bunlar köpek gibi sürünüyor o tarladan o tarlaya. Yoldan geçirmiyorlar hayvanlarını. Çünkü yoldan geçerken hayvanın ağzını bağlayamazsın, bir tutam alıveriyor ekinden. Ve kıyamet kopuyor adamdan. Ne bir yoldan geçebiliyorlar ne bir köyün yanından. Toprak kalmadı ki Çukurova'da konsunlar bir yere. Binlerce lira veriyorlar bir köyün merasına konmak için köylüye. Ben bunları yazdım."*[988]

Eser, bir yol hikâyesidir. Metnin özneleri olan Memet, Yusuf, Hösük, küçük Memet ve yardımcı karakter Âşık Ali, bir olaylar zincirine sürüklenmekten ziyade, var olan durumlara şahit olmak için yaratılmış karakterleri andırmaktadırlar. İş arayarak bütün Çukurova'yı gezdikleri iki aydan uzun süre içerisinde, modernleşmenin getirdiği sosyo-kültürel değişiklikleri görür ve bir diğer yandan da yok olan geleneklerin izlerini sürerler. Eser, bu bakımdan Jack Kerouac'ın "Yolda" adlı romanını çağrıştırmaktadır.

---

985 Kemal, Y. (2016). Hüyükteki Nar Ağacı. İstanbul: YKY.

986 Turan, G. "Hüyükteki Nar Ağacı'ndaki Gömü, "Geçmişten Geleceğe Yaşar Kemal". Bilkent Üniversitesi Türk Edebiyatı Merkezi Uluslararası Yaşar Kemal Sempozyumu, A.g.e., 103.

987 Andaç, F. (2016). Yaşar Kemal Bir Ömür Edebiyat. İstanbul: Eksik Parça Edebiyat, 94.

988 Andaç, F. Yaşar Kemal Bir Ömür Edebiyat. A.g.e., 77.

Yapı Çözümlemesi

Olay Örgüsü - Okuma Birimleri

1. Kesit (Giriş Durumu): 7-11 sayfalar arasında ifade edilen ilk birkaç sayfa, eserin giriş durumunu işlemektedir. Memet, Yusuf ve Hösük, para kazanabilmek umuduyla Çukurova'ya gitmeye karar verirler.

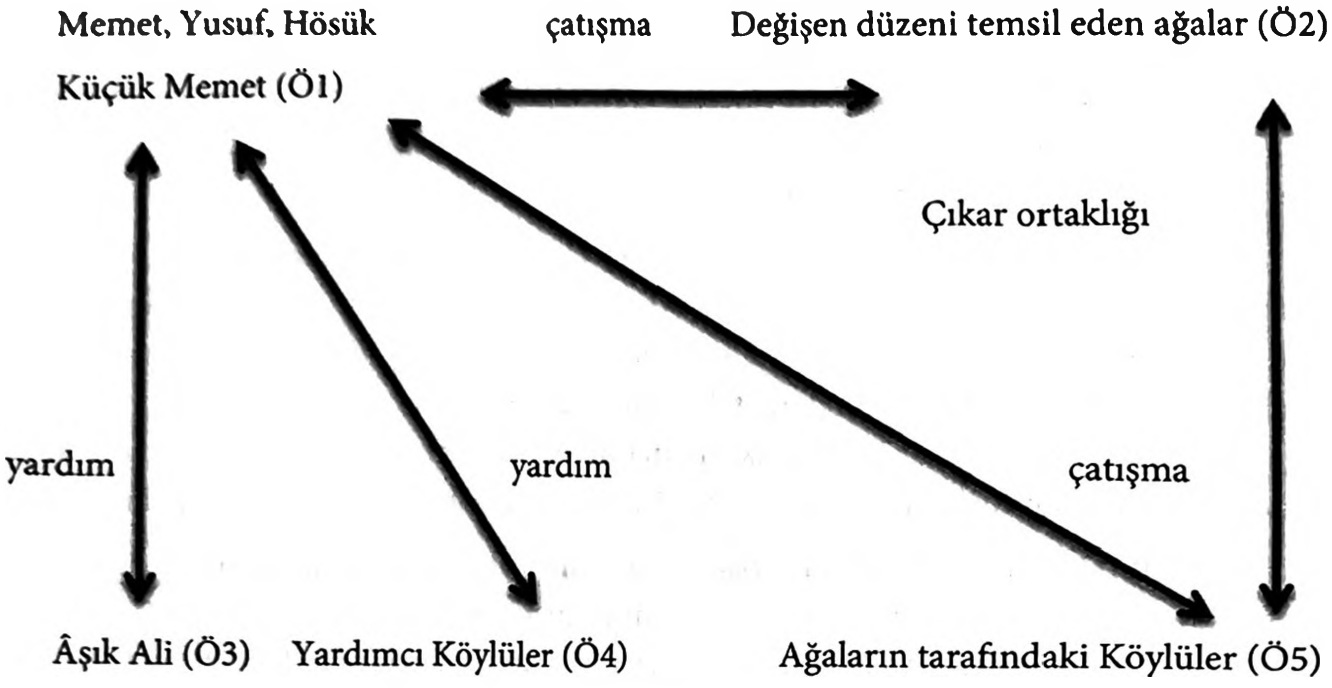
2. Kesit (Öznelerin, Çevrenin ve Temel Çatışmanın Tanıtılması): 11-32. sayfalar arasında işlenen kısım, eserin ikinci kesitini oluşturmaktadır. Aralarına Âşık Ali de katılmıştır. Çukurova'da, artık insan gücüne duyulan ihtiyaç gün geçtikçe azalmaktadır. Traktör ve biçerdöver gibi modern teknolojik aletlerin Çukurova'ya gelmesiyle birlikte, ırgatlar artık işsiz kalmışlardır. Küçük Memet'in büyük umutlar bağladığı ablası da bu yeni düzenin içinde kendine bir yer bulmuştur. Memet'e de diğerlerine de dönüp bakmaz bile.

3. Kesit (Öznelerin Eylem Arayışı ve Yeni Bir Çatışmanın Oluşması): 32-55. sayfalar arasında işlenen kısım, eserin üçüncü kesitini oluşturmaktadır. Bu safhada, Çukurova'yı dolaşarak iş bulmaya çalışan özneler, zaman zaman ufak tefek işler bularak hayatta kalmaya çalışmaktadırlar. Ancak bu esnada, Yusuf'un yıllardır çektiği sıtma hastalığı tekrar ortaya çıkar ve özneler, bir yandan da bu hastalıkla uğraşmaya başlar.

4. Kesit (Öznelerin Yeni Bir Zihnî Yapıya Geçmesi ve Dönüşümün Başlaması): 55-92. sayfalar arasında işlenen kısım, eserin dördüncü kesitini oluşturmaktadır. Âşık Ali'nin ve bazı köylülerin bahsettikleri kutsal nar ağacı, öznelerin hayatlarına bir arzu nesnesi olarak girer. Bu ağacı bulurlarsa Yusuf iyileşecek ve diğer bütün sıkıntılar da bitecektir. Bu noktadan itibaren, özneler Çukurova'da ağacı aramaya başlarlar.

5. Kesit (Çatışmanın Çözülmesi): 92-93. sayfalar arasında işlenen kısım, eserin beşinci kesitini oluşturur. Ağacın ancak kurumuş kökleri bulunabilmiştir. Özneler, yine de bir umutla ağacın başında dua ederler. Ertesi sabah, küçük Memet, Hösük'ün işlemeli Çerkes hançerini de yanına alarak onlardan ayrılmıştır. Özneler, geldikleri yoldan geri dönmeye başlarlar. Âşık Ali'nin sürekli bahsettiği Sarı Öküz'ün de kurban olarak kesildiği yeniden hatırlatılır. Sarı Öküz'ün kurban edilmesi, modern tarım yöntemleri karşısında eski geleneklerin ölümünün de bir işaretidir.

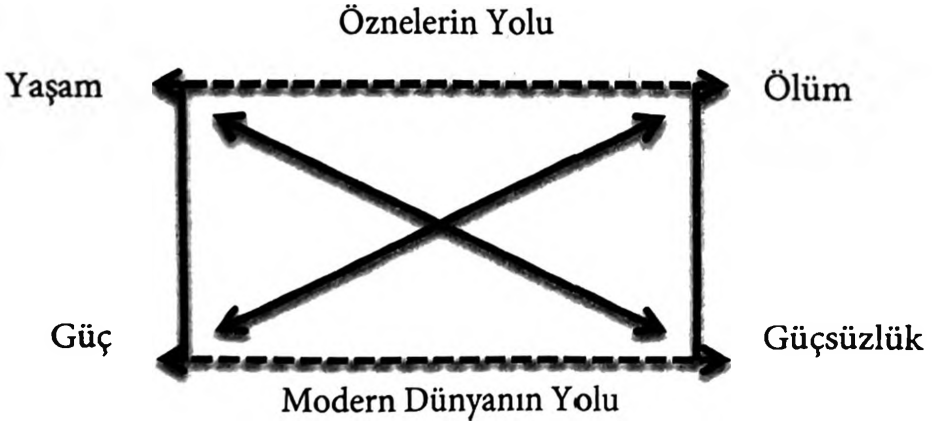
Metnin Temel Çatışmalar Şeması

Metnin temel anlatı izlencesinin dört evresi, şu şekilde incelenebilmektedir:

Sözleşme	Edinç	Edim	Tanıma ve Yaptırım
Hayatta kalma zorunluluğu	Hayatta kalmak için çalışmanın gerekmesi	Modern tarım yöntemlerinin insan iş gücünü ikinci plana itmesi	Geleneğin modern dünya karşıısnda yenilmesi

Hüyükteki Nar Ağacı Romanı'nın Greimas'ın Göstergebilimsel Dörtgeni'ne göre incelenmesi:

Şahıs Kadrosu - Kişilerin Oluşumları ve Özellikleri

Birinci Derecede Önem Sahibi Kişiler: Memet, Yusuf, Hösük, Küçük Memet (Ö1), Âşık Ali (Ö3)

İkinci Derecede Önem Sahibi Kişiler: Değişen Düzeni Temsil Eden Ağalar (Ö2)

Uzak Kişiler: Yardımcı Köylüler (Ö4), Ağaların Tarafındaki Köylüler (Ö5)

Birinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler

Memet, Yusuf, Hösük: Eserin özneleri olan Memet, küçük Memet, Yusuf ve Hösük, kendi başlarına birer karakter olarak incelenebilecek derinlikteki kişiler değildir. Eylem süreçleri ve metnin kesitleri içindeki hareket ortaklıkları nedeniyle, bu kişilerin tek bir özne gibi değerlendirilmeleri gerekmektedir. Onları bu maceraya iten nedenler, açlık ve işsizliktir. Bakmaları gereken aileleri bulunmaktadır. Yusuf, Çukurova'nın verdiğinden fazlasını alan bir yer olduğunu bilmektedir. Daha önce Çukur'a inişlerinde sıtmaya yakalanmıştır ve yıllardır bu hastalıkla boğuşmaktadır. Önce arkadaşlarını vazgeçirmeye çalışsa da, sonunda Yusuf da Çukurova'nın yollarına düşecektir:

> *"Aklınıza şaşayım. Ölüme gidiyorsunuz. Maraza gidiyorsunuz. Sıtmaya zıkkıma gidiyorsunuz. Aklınıza şaşayım, Çukurova bu! Gel de benden sor Çukurova'yı. Deliler! Acınızdan ölün de gitmeyin Çukurova'ya. Deliler! Yazık gençliğinize. Bre Memet, senin de arkanda dört gül gibi çocuk var. Gel etme bunu. Giden gelmez. Gelirse de benim gibi marazlı gelir."*[989]

Memet ve Hösük ise, Yusuf'u en başından beri dinlemeyeceklerdir. Hösük: *"Ölüm yokluktan iyi. Sıtma yokluktan iyi. Verem yokluktan iyi."*[990] Diyerek, Yusuf'u da bu yola razı edecektir. Bu gruba, yolda Çocuk Memet de katılır. Onun ablası, Çukurova'da bir çiftlikte bulunmaktadır. Memet, ablasının onlara yardım edeceğini düşünse de, ablası onu gördüğünde tanımazdan gelecek, grubun hayalleri daha Çukurova'ya girer girmez yıkılacaktır. Abla hakkında konuşanlar, onun çiftliğe gelen yeni motorlara, traktörlere sevdalandığını söylerler.

Özneler, Çukurova'nın yeni düzeni karşısında çaresiz ve şaşkındırlar. Bir yandan da bu yeni düzen, onların bugünleri ve gelecekleri için bir korku kaynağıdır. Yolda gördükleri bir traktör karşısındaki tavırları, değişen zamanların; "katı olan her şeyin buharlaştığı" bu yeni dönemin, onlarda yarattığı duyguları özetlemektedir:

> *"Hösük motora yaklaşıp elini değdirecek oldu, Âşık Ali hemen:*

---

[989] Kemal, Y. Hüyükteki Nar Ağacı. A.g.e., 9.

[990] Kemal, Y. Hüyükteki Nar Ağacı. A.g.e., 10.

'Etme Hösük,' dedi. 'Yaklaşma. Nolur nolmaz!'

Hösük geri çekildi.

Uzun zaman motorun yanını yönünü dönüp orasına burasına baktılar.

Memet Çocuk:

'Bakın, bakın,' dedi. 'Kocaman kocaman gözleri de var. Bakın nasıl yıldır yıldır ediyor!'

Hösük:

'Olmaz olsun,' dedi.

Âşık Ali, kızgın:

'Yıkılıp viran kalası,' dedi. 'Tuuu...'

Tozlu motora koca bir tüküük attı. Tükürük kırmızı bir yol açarak ta aşağılara kadar aktı.

Yusuf:

'Çukurova batsın, motor batsın,' dedi. 'Tuuu...'

Memet:

'Parça parça olup da her bölüğü bir diyarda kalası,' dedi. 'Tuuu...'

Memet çocuk motordan biraz uzaklaştıktan sonra geri dönüp:

'Ölesice, ölesice, inşallah ölürsün, dedi. 'Tuuu...'"[991]

Yusuf ise hem hastalığın verdiği sıkıntıyla hem de yaşadıkları zorluklar nedeniyle, *"Çukurova batsın"* [992] diye öfkelenmektedir. Özneler, içinde bulundukları durumdan kendilerini kurtarmanın yolu olarak, "olağanüstülüğe sığınma" yöntemini bulacaklardır. Her türlü hastalığı iyi eden, insanların şansını açan kutsal nar ağacı, bir arzu nesnesi olarak hayatlarına girer. Bu ağaç, sadece bir güçlü arzu nesnesi değil, aynı zamanda yok olan geleneklerin de yeniden yaşama geçebilmesi için bir umut kaynağı, neredeyse arketipik bir figürdür:

"Dalları tekmil hüyüğü tutmuştu. Altından kaynayan pınar bir narın gövdesine doğru fışkırıyordu apak, aydınlık, ışık gibi köpükler saçarak. Ağacın altı, tüm hüyük sepserindi. Dışarısı sarı sıcakta yanarken narın altı püfür püfür esiyordu. Mor çiçekli yarpuz almıştı hüyüğün dört bir yanını. Tam gövdenin altında da bir ak mermer taş yatmıştı toprağın üstüne. Bir yandan da bir tuhaf yazılar, öbür yanında gözlerini kocaman açmış, kalın, kıvrık dudaklı, saçları boynuna dolanmış bir kadın başı kabartması. (...) Bu görkemli, kutlu ağaç Mekke-yi Mükerreme'den getirilmişti. Hazreti Ali Çukurova'ya gelip de Anavarza'ya kılıcını çalıncadır ki, çalıp da koca

[991] Kemal, Y. Hüyükteki Nar Ağacı. A.g.e., 25-26.

[992] Kemal, Y. Hüyükteki Nar Ağacı. A.g.e., 21.

Anavarza kayalığını, dağını ortadan bir kılıçla bölüncedir ki, başını çevirip sağ yanına bakıncadır ki yanı başında bu nar ağacını gördü. Ulu nar ağacı kökünü, yapraklarını, çiçeklerini toplamış, Hazreti Ali'nin arkasına düşmüştü. Hazreti Ali ömründe ne böyle parlak al çiçekler, ne böyle yeşilden patlamış, her bir yaprağı başka türlü balkıyan bir ağaç görmüştü. Yeşilden balkıyan ağacın yanına gitti, ağacın her bir yaprağını teker teker okşadıktan sonra, ey kutlu ağaç, dedi, sen var git o hüyüğe dikil, orayı sana Allah mekân verdi. Orada üre, çoğal. Orada hastalara derman, umarsızlara umar ol... Ve nar ağacı gitti o hüyüğün üstünde durdu, köklerini toprağın derinlerine daldırdı. O köklerini yerin dibine daldırır daldırmaz, yerin altından ak, ışık gibi bir su fışkırdı, ak çakıl taşlarının üstüne yayıldı. O sudan içene hastalık sayrılık bulaşmadı. Sivrisinek de gelemez o nar ağacının altına. Ne altına, ne yakınlarına... Yeryüzünde, gökyüzünde bulut gibi sivrisinek kaynaşırken nar ağacının değil, hüyüğün yakınına bile hiçbir sivrisinek gelemez. Hüyüğe yılan çıyan, akrep karınca uğrayamaz. Kanlılar, hırsızlar, zulmetmişler nar ağacının yanına yaklaşamazlar. Onun altında üç gün uyuyan anasından yeni doğmuş gibi olur."[993]

Ancak metnin sonunda, kutsal nar ağacından geriye kalan kurumuş köklerden başka bir şey bulunamayacaktır. Bu kuru köklerin başında yine de dua eden özneler, aslında kendi ihtiyaçlarından çok, yitip giden bir geleneğin yeniden canlanabilmesi için dua etmektedirler. Çocuk Memet'in gruptan ayrılmasıyla da birlikleri ve ümitleri dağılmıştır.

Âşık Ali: Âşık Ali, gruba sonradan katılmış bir yardımcı kişidir. Ancak, grubun macerası boyunca onların yanında kalacaktır. Onu birinci derece öznelerden ayıran, Âşık Ali'nin temsilcisi olduğu gelenektir. Âşık Ali, yitip giden bir toplumsal statünün ve şamanik bir yardımcı tipin yansımasıdır:

"Sonra Âşık coştu. Ver etti sazını döşüne. İyice sazın üstüne yumuldu, bir topak kaldı. Beş yaşında bir çocuk kadar kaldı. Gür yanık sesi gecenin karanlığında dalga dalga tekmil ovayı dolduruyordu. İniyor, çıkıyor, kızıyor, ağlıyordu.

Dert üstüne söylüyordu, aşk üstüne, ölüm üstüne, yokluk üstüne, verem üstüne, sıtma üstüne, bebeler çocuklar üstüne, yalnızlık üstüne, gurbet üstüne söylüyordu. Kızılırmak, Seyhan, Ceyhan üstüne söylüyordu. Çukurova üstüne, sinek üstüne, gavur motorlar üstüne. Harap olası dünya üstüne, mor sümbüllü sürmeli geyikli karlı dağlar üstüne söylüyordu. Toprak üstüne, zulüm üstüne söylüyordu."[994]

Eserde, Âşık Ali'nin kimliğinde, geleneğin çöküşü işlenmektedir. Bu topraklarda her zaman büyük saygı görmüş olan saz şairi figürü, yukarıda da belirtildiği gibi Eski

[993] Kemal, Y. Hüyükteki Nar Ağacı. A.g.e., 79.
[994] Kemal, Y. Hüyükteki Nar Ağacı. A.g.e., 31.

Türkler'deki şamanlardan Dede Korkut'a, oradan Dadaloğlu'na ve günümüzde de hâlâ birkaç tanesi yaşayan büyük âşıklara uzanan bir tiptir:

> *"'Bu,' dedi, 'Âşık Ali'dir. Onun babası da Âşık Hüseyin'di, namı tüm şu dağları, bu ovayı tutmuş, dedesi de Âşık Halil'di, namı Avşar elinde söylenir. Onun da babası ulular ulusu Dadaloğlu'ydu. Âşık Ali, Dadaloğlu'ndan gelir.'"*[995]

Ancak değişen zamanlar, eskiden büyük bir toplumsal gücü olan bu insanların değerlerini de düşürmüştür:

> *"Köylere gidip saz çaldı ekmek topladı. Eskiden olsa Âşık Ali'yi köylüler, iki elleri kanda olsa da, el üstünde tutarlardı. Şimdi yüzüne bile bakmıyorlardı. Eskiden Âşık Ali'ye yalvar yakar oluyorlardı sazından bir iki ses dinlemek için."*[996]

Âşıklık geleneği de yitip giden pek çok gelenek gibi ölme noktasındadır. Âşık Ali, eserde hem bir gelenek temsilcisi hem de ölen geleneklerin bir örneğidir.

İkinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler

Ağalar: Ağalar, bir güç sembolü olarak, eserde uzaktan işlenmişlerdir. Bir ağanın adı geçmemekte, Çukurova'daki ağalar genel olarak ele alınmaktadır. Modern tarım yöntemleri Çukurova'ya ulaşınca, eskiden yanlarında çalışmış insanlara tamamen yüz çeviren ağalar, traktörler ve biçerdöverlerin tarlalara girmesiyle birlikte, yüzlerce, binlerce insanı aç bırakmışlardır. Ağalar, insanları aç bırakmakla kalmamış, onları yok saymaya da başlamıştır.

> *"Durup dururken bir köyde genç bir ağa onların yüzlerine tükürdü, dağlardan Çukurova'ya ne kadar akılsız ırgat dökülmüşse bu yıl, hepsinin anasına avradına sövdü. Âşık Ali bıraksaydı eğer, Hösük adamı parçalayacaktı."*[997]

Çukurova'da ağalık da bir gelenektir. Bu topraklarda, iyi ağalar da görülmüştür; ama değişen zamanla birlikte, kişisel çıkarlar, geleneğe üstün gelmeye başlamıştır. Ağalar, bu yeni düzende artık kimsenin gözünün yaşına bakmamakta, çok uzun yıllardır yanlarında çalışan kişilerden bile vazgeçebilmektedirler:

> *"Şu motorlar gelince, Ağa hepiciğimizi kovdu. Herkes çekildi çekildi gitti. Veli Ağa geçti Ağamın karşısına, ağa, dedi. Allah'tan kork, kırk beş yıldan beri ben bu kapıdayım, Ağa, dedi, Allah'tan utan, sakalı bu kapıda ağarttım, belim de bu kapıda büküldü. Bu yaştan sonra ben nereye gideyim, ne iş tutayım? Şu mezarlıkta, avradım yatıyor, anam yatıyor, üç oğlum yatıyor. Ağa, dedi, seni kucağımda büyüttüm, nen çalarak büyüttüm... Daha bokun tırnaklarımın dibinde. Ben nerelere gideyim bu*

[995] Kemal, Y. Hüyükteki Nar Ağacı. A.g.e., 64.
[996] Kemal, Y. Hüyükteki Nar Ağacı. A.g.e., 38.
[997] Kemal, Y. Hüyükteki Nar Ağacı. A.g.e., 37.

yaştan sonra? Ya, Memet Amca böyle dedi. Ağladı sızladı, sövdü saydı, iki gün vardı şu taşın üstünde oturdu, sakalını yoldu, ilendi, beddua etti. Edemedi başını aldı gitti. Daha haber yok. Gitti gider."[998]

Ağaların bu tutumları karşısında, köylüler de kendilerine göre çareler bulmaya çalışmış, ağalarla mücadele edemeyince de makinelerle mücadele etme yoluna bile gitmişlerdir; ama düzen bir kere değişmiştir ve bu eylemlerin, uzun vadede halka hiçbir yararı olmayacaktır:

"Ağa dutmaların hepsini topladı, gayrı size iş yok, dedi, güle güle, dedi. Herkes gitti. Topal da gitti. Bir ay mı, iki ay mı ne, baktık Massey-Harris motorun başı yok. Sökmüşler, alıp götürmüşler. Koca motor öldü. Ağa deli oldu. Hükümete gitti, Valiye gitti, Ankara'ya gitti. Sonra Topal bir yerde böyle böyle ettim demiş. Onu cereyana vermiş Hükümet. Topal demiş ki, Ağa'nın inadına, demiş, o bizi aç koydu. Oh, demiş, öcümü aldım. Söküp attım Anavarza'nın oradaki derin yere. Ceyhan'ın en derin yerine attım, demiş. Ölsem de gam değil... Şimdi yatıyor Adana mapusanesinde. Ağa suyu arattı, başı bulamadı. Massey-Harris motor öldü."[999]

Köylülerin, makineleri, şahıslarına yönelik bir başkaldırı olarak algılamaları ve makinelerle canlı birer nesnelermiş gibi kavga etmeleri; hatta onları mecazî anlamda "öldürmeleri", seri olarak üretilen bu modern zaman canavarlarının geri çekilmesini sağlamayacaktır.

Uzak Kişiler

Yardımcı Köylüler: Özneler, içinde bulundukları macera boyunca, iki aydan uzun bir süreyle Çukurova'yı gezerek iş ararlar. Bu süreçte, onlara iş ve yemek veren, onlara yardımcı olmaya çalışan köylülerle karşılaşırlar. Ancak bu insanların da güçlerinin belirli bir sınırı vardır ve öznelerin karşısına çıkan pek çok yardımcı figüre, onları ağaların ve modern zamanların ötesinde bir güce, olağanüstü bir güce yönlendirmektedir. Hüyükteki kutsal nar ağacı, bütün bu zorlukların ortadan kalkmasını sağlayabilecek olan tek güçtür.

Ağaların Yanında Olan Köylüler: Modern tarım yöntemlerinin Çukurova'da yayılmasından sonra da ağaların yanında kalmayı başarabilmiş köylüler de bulunmaktadır. Bunlardan biri de küçük Memet'in ablası olan kadındır. Memet'in Çukurova'da iş bulup para kazanma ve iki öküz alma hayali, bu kadının kendisine karşı olan soğuk tutumu karşısında yıkılacaktır. Nitekim diğer insanlar da kadının makinelere sevda bağladığını söylemektedirler. Kadının gözleri, bu güçlü ve becerikli makineler tarafından kör edilmiştir. Eserde bir kişinin şahsında anlatılan bu durum, aslında bir zihni yapının ifadesidir.

---

[998] Kemal, Y. Hüyükteki Nar Ağacı. A.g.e., 19.
[999] Kemal, Y. Hüyükteki Nar Ağacı. A.g.e., 19.

Mekân

Panorama ve Peyzaj

Eserde panorama ve peyzaj iç içe geçmiştir. Öznelerin iş arama macerası, köylerin ve çiftliklerin yakınlarında dolaşmalarına neden olmaktadır. Bu nedenle, panorama ve peyzaj bir bütün olarak ele alınmaktadır. Bu mekânda, sıtmanın ve sarı rengin hakimiyeti görülmektedir:

> *"Gün dağların arkasına doğru iniyordu. Batıdaki ak bulutların kenarları sırmalanmıştı. Az ötede bir çeltik salağı görünüyordu. Çeltik salağı içinde tek bacakları üstüne dikelmiş leylekler düşünüyorlardı. Belki de uyuyorlardı. Yeşil çentik filizleri bir parmak uzunluktaydı. Altlarından sarı bir su akıyor, salağın kıyısındaki hendeğe toplanıyordu. Sarı, iğrenç bir su..."*[1000]

Ve

> *Ova tekmil sıtmadan titriyordu. İnsanların sapsarı yüzleri uzamıştı."*[1001]

Makineler panorama ve peyzajın bir parçası olmuş gibidirler. Dekorlar gibi durağan değildirler. Peyzajın içinde kendilerine özgü hareketleri bulunmaktadır:

> *"Ovada çok işsiz ırgat dolaşıyordu, kendileri gibi aç yoksul. Hepsi onlar gibi şaşkınlık içindeydiler. Tozları dizkapağına kadar çıkan yollardan tozutarak mavi, sarı, kırmızı, mor traktörler, biçerdöverler, kocaman kamyonlar geçiyordu, üstlerini yarım parmak kalınlığında toz bağlamış. Makinaların öz renkleri altında kalmış, soluk, belli belirsiz."*[1002]

Metnin bütün karamsarlığına rağmen yazarın Çukurova'sı, bazen karşı konulmaz bir şekilde renkli, hareketli ve canlıdır:

> *"Sarı, mor açmış, insan boyu, her birisi bir ağaç gibi sığırkuyruklarının, gene birer ağaç gibi, pembe, mor, som mavi, kırmızı el büyüklüğündeki hatmilerin, göbeğe kadar çıkmış pıtırakların, dize çıkan firezlerin arasından hendekleri inip çıkarak, ağzına kadar suyla dolu çeltik arklarından atlayarak, öğleye doğru Anavarza'nın altına ulaştılar. Sıcak kızdırmış, yolların tozları fırın külüne dönmüştü. Anavarza kayalıkları, önünden akan Ceyhan Irmağı'nın vurduğu ipiltilere boğulmuş, binbir biçim ışık oyunlarında gözleri kamaştırıyordu. Irmak burada durgun, bir ışık seli gibi ovayı doldurmuş akıyordu. Suyun yarından, bir sel oyuğunun içinden yürürlerken uzaklardan yemyeşil, yeşili bir anda insanı serinleten bir bostan gördüler."*[1003]

[1000] Kemal, Y. Hüyükteki Nar Ağacı. A.g.e., 27.
[1001] Kemal, Y. Hüyükteki Nar Ağacı. A.g.e., 37.
[1002] Kemal, Y. Hüyükteki Nar Ağacı. A.g.e., 37.
[1003] Kemal, Y. Hüyükteki Nar Ağacı. A.g.e., 67.

Roman kahramanları, bu rengârenk ve hareketli mekân içerisinde sürdürdükleri yaşamlarında, yine bu mekânın etkisiyle inişli çıkışlı ruh hallerine sahip olmaktadırlar.

Dekor

Metinde dekor unsuru bulunmamaktadır.

Zaman

1. Kesit: 7-11. sayfalar arasında ifade edilen ilk kesit, önce Memed'in iki gününü, sonra da Memed, Hösük, Âşık Ali ve Yusuf'un Çukurova'ya gitmeye karar vermelerini anlatır. Vaka zamanı kullanılmıştır ve konuşmaların, ilk olaylardan ne kadar zaman sonra gerçekleştiği belirsizdir.

2. Kesit: 22-32. sayfalar arasında ifade edilen kesitte, çocuk Memet'in de aralarına katıldığı özneler iki günlük bir yolculuktan sonra Çukurova'ya varırlar. Çocuk Memet'in ablasının olduğu çiftliğe gelirler ve burada yaşananlar dâhil olmak üzere olaylar vaka zamanıyla aktarılır. Daha sonra anlatma zamanıyla, Çukurova'ya motorların ilk geldiği zamanlarda olanlar ifade edilmiştir. Birkaç gün süren olaylar, vaka zamanıyla aktarılmıştır.

3. Kesit: 32-55. sayfalar arasındaki kesitte, Çukurova'da iş arama ve Yusuf'un gittikçe ağırlaşmasının aktarıldığı ve yaklaşık on gün kadar süren olaylar, vaka zamanıyla aktarılmıştır.

4. Kesit: 55-92. sayfalar arasında ifade edilen kesitte, yolculuk devam etmektedir ve bir yandan da nar ağacı aranmaktadır. Zaman kavramı yer yer belirginleşmekte, öznelerin bir-iki günlük maceraları zaman akışına göre aktarılmakta, bazen de uzun zamansal atlamalar yapılmaktadır. 84. sayfada, özneler iki-üç aydır Çukurova'da gezdiklerini ifade etmektedirler. Bütün olaylar vaka zamanıyla aktarılmıştır. Bir ikindi vakti, ağacın köklerine ulaşırlar ve burada dua ederler.

5. Kesit: 92-93. sayfalar arasında işlenen son kesitte, hüyükte geçirilen bir gecenin sonunda küçük Memet grup uyurken onlardan ayrılmıştır ve kalanlar uyanarak onun gittiğini anlarlar. Vaka zamanı kullanılmıştır.

Tema ve Zihniyet

Hüyükteki Nar ağacı, bir yol hikâyesi olmasının yanı sıra, yukarıda da ifade edildiği gibi yeni düzenin eski düzen karşısındaki yıkıcı gücünün işlendiği bir eserdir. Gelenek-modern savaşı temasını, metnin asıl teması olarak kabul etmek mümkündür. Bu tema etrafında, dönemin zihni yapısını gözler önüne seren simgesel olaylar da aktarılmaktadır. Metin boyunca sık sık adı geçen sarı öküz, eski düzeni temsil eden bir simgedir. Modern tarım

yöntemlerinin Çukurova'da yaygınlaşmasıyla birlikte, bu simge -yani geçmiş- geleceğe kurban edilmiştir:

> *"Öküzlerin hepiciğini sattı Ağa. Senin sarı öküz var ya, onunlan mor öküzü de kurban kesti. Şu makina var ya, şu kocaman, ona biçerdöver derler, Ağa onu getirdiği gün sarı öküzlen mor öküzü tekerleğinin dibinde kurban kesti. Kanını tekerin dibine akıttı. Yaa, sarı öküzü kurban etti makinaya."*[1004]

Metnin en önemli zihniyet unsuru, yaşanılan zor zamanlardan kurtulmaya çalışan öznelerin, kendilerine olağanüstü bir kaçış yolu bulmak konusundaki çabalarıdır. Hüyükteki nar ağacı, onların kaçışını sağlayacak bir güç, eskiden gelen ve kolay kolay yenilemeyecek olan bir gelenektir:

> *"'Öyle bir ağaca hiçbir şey olmaz,' diye gürledi Memet. 'Hiçbir vakit öyle bir ağaca bir şey olamaz. Kimsecikler öyle bir ağaca bir şey yapamazlar. Kuşlar bile saygılarından dallarına konamaz, sinekler yöresinde uçamaz, arılar yapraklarında ve hem de çiçeklerinde vızıldayamazlar. Ona dokunmaya kalkanın elleri kolları çont olur, yaprağını koparanın ocağı söner.'*
>
> *Kadın:*
>
> *'O ağaç küsmüş diyorlar,' dedi. 'Küsmüş bu zalim insanlara. Küsmüş de başını alıp bir gece uçmuş gitmiş, diyorlar.'"*[1005]

Eserde, Dağın Öte Yüzü Serisi'nde geçen bir başka kutsal ağacın da adı geçmekte, bu şekilde de iki metin arasında metinlerarası ilişki oluşmaktadır:

> *"Nar ağacı kocamandı, bin yıllık bir çınar kadar, Dikenli'deki Ziyaret Cevizi kadar kocamandı."*[1006]

Nar ağacı, eski zamanlarda kalan bütün iyiliklerin ve güzelliklerin bir ifadesidir:

> *"Çok kutsal ağaç vardı şu Çukurova'da. Buradan denize kadar nar ağacı ormanıydı Çukurova. Yaz bahar aylarında bir al çiçekler açardı narlar, toprak buradan Ayas'a kadar apal kesilir, deniz gibi dalgalanırdı. Karayılanlar sevişirdi nar çiçeklerinin altında, ocaktaki demir gibi kıpkızıl olarak... Hiç ağaç kalmadı ovada, bütün ağaçları köten söktüler. Şimdi ne nar, ne meşe, ne karaçalı, ne çam, hiçbir ağaç kalmadı Çukurova'da, yok. Şu ovada kutsal hiçbir şey kalmadı ki nar ağacı kalsın. Zaten öyle kutsal bir nar ağacı da yoktu. Ne iyi ki, ne ki güzel, ne ki insanca, başını aldı da çekildi gitti uzaklara. Öyle bir nar ağacı olmuş olsaydı ovada, çoktan kökünü kömecini,*

[1004] Kemal, Y. Hüyükteki Nar Ağacı. A.g.e., 20.
[1005] Kemal, Y. Hüyükteki Nar Ağacı. A.g.e., 58.
[1006] Kemal, Y. Hüyükteki Nar Ağacı. A.g.e., 78.

yaprağını dalını toplar çekilir giderdi başka yerlere, başka dünyalara. Öyle bir nar ağacı yok. Olsa da şifa dağıtamaz, sizin derdinize derman olamaz."[1007]

Yeninin ve güçlünün, eski ve kırılgan karşısındaki yenilgisi, nar ağacı simgesi üzerinden ifade edilmektedir.

Uzun Hikâyeler ve Örnek Bir İnceleme: Teneke, Kuşlar da Gitti, Tek Kanatlı Bir Kuş

Yazarın Teneke, Kuşlar da Gitti ve Tek Kanatlı Bir Kuş adlı eserleri, her ne kadar roman başlığı altında basılmış olsalar da karakter çözümlemelerinin darlığı, zaman ve mekan unsurlarının kısıtlı oluşu ve çatışmalarının basitliği açısından incelendiklerinde, uzun hikâye başlığına ait olarak kabul edilmelidirler. Nitekim Nedim Gürsel de Kuşlar da Gitti adlı eseri bir uzun hikâye olarak kabul etmiştir[1008]. Teneke ise, aşağıda da belirtildiği üzere önce kısa roman olarak basılmış olsa da daha sonraları Sarı Sıcak'taki diğer hikâyelere katılmıştır. Yazarın son eseri olan Tek Kanatlı Bir Kuş da büyük puntolarla yazılmış halde 72 sayfa süren bir uzun hikâye yapısındadır. Bu üç metinden ilki olan Teneke'nin örnek yapı incelemesi, aşağıdaki gibidir.

Teneke

1955'te, İnce Memed'den sonra yazılan Teneke, üç defa kısa roman olarak basılmış, daha sonra Sarı Sıcak'ta Yaşar Kemal'in diğer hikâyeleri ile birlikte okuyucuya sunulmuştur[1009]. Eser, 86 sayfadır[1010] ve oyun olarak da kaleme alınmıştır. Fethi Naci, Teneke'yi şu şekilde tanımlamaktadır: *"Teneke, kuruluş halindeki milli edebiyatımızın nefis bir örneği; edebiyatımızda gerçekçiliğin alması gereken yönü gösteren, son yılların en önemli hikâyesi, bence."*[1011]

Çukurova coğrafyasının mekân olarak kullanıldığı eserin ilk bölümünde, üç aydır kaymakamsız kalmış olan ilçedeki çatışmalar gözler önüne serilmektedir. Kaymakamlık görevini vekaleten yürüten Tahrirat Katibi Resul Efendi'nin sıkıntıları, Siyasal Bilgiler Fakültesi mezunu genç kaymakam Fikret Irmaklı'nın ilçeye atanmasıyla bir ölçüde azalır. Bundan sonraki bölümlerde, ilk görüşte ilçeye ve ilçedeki insanlara hayran kalan Fikret Bey'in sıkıntıları başlayacaktır.

Kaymakam Fikret Bey, önceleri iyi niyetle yaklaştığı çeltik ağalarının çıkar kaygılarından haberdar olunca, onlarla mücadele etmeye başlar. Amacı köylülerin haklarını

[1007] Yaşar Kemal, Hüyükteki NarAğacı. A.g.e., 85-86.
[1008] Gürsel, N. (2000). Yaşar Kemal Bir Geçiş Dönemi Romancısı. A.g.e., 147.
[1009] Necatigil, B. (2005). Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü. İstanbul: Varlık Yayınları, 357.
[1010] Kemal, Y. (1991). Teneke. İstanbul: Toros Yayınları.
[1011] Naci, F. Bir Hikâyeci: Sait Faik, Bir Romancı: Yaşar Kemal. A.g.e., 133.

korumaktır. Ancak ağaların kaymakamı Ankara'ya şikayet etmeleri ile, Fikret Bey ilçeden aldırılarak Kağızman'da görevlendirilir. İlçeye gelişinde muazzam kutlamalarla karşılanan Fikret Bey'in ayrılış sahnesi alaylar ve hor görmelerle süslenmiştir. Ancak genç kaymakam, bu maceradan ideallerine dair yara almadan kurtulur. Haklı olanın yanında yer almaya devam edecektir.

Yapı Çözümlemesi

Olay Örgüsü - Okuma Birimleri

Teneke'de olaylar, basit bir olay örgüsü çerçevesinde ele alınmıştır. Genç Kaymakam Fikret Irmaklı'nın etrafında gelişen olaylar, başarısızlıkla sonuçlanan bir hak mücadelesini konu eder. Teneke, aynı zamanda bir çaresizliğin romanıdır. Kanun ve kanunun temsilcisi, ağaların kanunsuz gücü karşısında yenilmeye mahkum bırakılır. Metnin olay örgüsünü aşağıdaki gibi birimlere ayrılabilir:

1. Kesit (Açılış): Eserde, 1. Bölümde anlatılan birim, "gündelik dünya"nın tanıtıldığı aşamadır. Bu açılışta, kasabayı ve kasabalının durumu ifade edilmiştir. Kasaba, bir güçler savaşı içindedir. Kaymakamlık makâmına üç aydır vekâleten bakan Resûl Efendi'nin sıkıntılı ruh hali, kasabanın sorunlarını yansıtmaktadır. Emekliliğine kısa bir süre kalan bu yaşlı adam, eli yüreğinde, yeni kaymakamın gelmesini beklemektedir.

2. Kesit (Öznenin Ortaya Çıkması ve Gizli Çatışmaların Başlaması): 2. Bölüm'ün başından, 3. Bölüm'ün sonuna kadar süren birimdir. İncelenen kesit, kaymakam Fikret Bey'in kasabaya gelmesi ile ortaya çıkar. Köyün ileri gelenlerinin, genç kaymakamın gözünü boyama çabaları, başarıyla sonuçlanır. Fikret Bey, kaygılar içinde geldiği kasabada olağanüstü bir ilgi ile karşılaşır ve büyük bir şaşkınlık yaşar. Bu şaşkınlık, Fikret Bey'in ezberini de bozmaktadır. Kendisine tanıtılan Anadolu ve Anadolu eşrafı, kasabada şahit olduğu görüntüden çok farklıdır. Tecrübesiz genç, bu ilgi karşısında hiçbir şüphe duymadan ağaların istekleri karşılamaya başlar. Fikret Bey, aslında romantik idealizmini yaşatabileceği bir hayal alemi aramaktadır. Amacı, sıtmadan kırılan Anadolu kasabalarını kurtarmak, mutlu bir geleceği inşa etmektir Bu romantik hayal için, tutunabileceği her dala tutunmakta, gördüğü her güler yüze inanmaktadır. İstanbul'a duyduğu özlem, yalnız bırakılmış Anadolu toprağının müreffeh yarınlarına dair hayalleri ile karışmakta, kişiliğini iki parçaya ayırmaktadır. Aslında bu durum, uygarlığa yöneltilmiş bir fantezinin içinde kıstırılmış genç kaymakamın varlığını ispatlama mücadelesidir. Kaymakam, ideallerini gerçekleştirebilmek, kasabayı ilerletmek için her şeyi yapmayı göze almıştır. Bu aşamada, artık çeltik ağalarının, çıkarlarını "gelişmiş kasaba" imgesine uydurmaları yeterlidir. Böylece, aslında kanunen uygun olmayan çeltik tarlaları için ruhsat istemeye başlarlar. Fikret Bey, Anadolu'nun gelişmesi için gerekirse kanunun da ötesine geçilmesi gerektiğini düşünmeye başlamıştır:

"[...] ben kanun filan dinlemem. Ben kesik sulama, daimi sulama dinlemem. Hele ben, yanlış yapılmış kanunları hiç dinlemem. Bu millî, vatanî mahsul uğruna kanun dinlemem"[1012].

3. Kesit (Öznenin, Karşı-Özneler ve Çatışmadan Haberdar Olması): 3. Bölüm'ün son paragraflarında, köylü-ağa çatışması ortaya çıkmaktadır. 4. Bölüm'de Kaymakamın çeltik tarlalarına verdiği izinler, kasabada yavaş yavaş dedikoduların da başlamasına neden olur. Toprağı tamamen ele geçirmeye çalışan ağalar, bu duruma karşı çıkan bir avuç köylü ve kaymakam arasında çatışma başlar. Vicdanıyla başa çıkamayan Resul Efendi'nin Fikret Bey'i olup bitenden haberdar etmesi ile birlikte, Fikret Bey, yeni bir eylem sürecine girer: Genç kaymakam, artık ağalarla savaşacaktır.

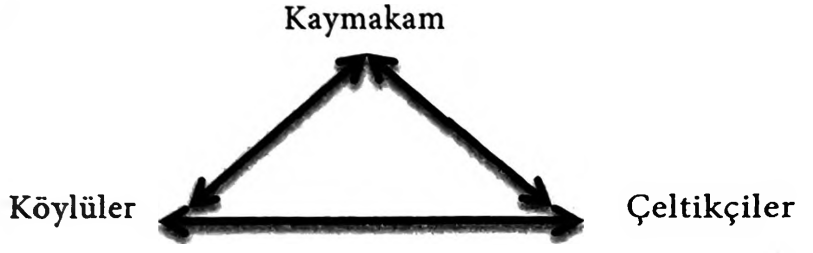
4. Kesit (Öznenin Eyleme Geçmesi): 5, 6, 7 ve 8. Bölümler boyunca anlatılan birimdir. Çeltikçilerin sahaya su vermesiyle sel altında kalan köy, zor bir gece geçirir. Bu birimde Kürt Dursun, köylülerin temsilcisi görevini üstlenmeye başlar. Nitekim ağalar da Kürt Dursun'un inatçı ve hakçı tavrı karşısında, kendisinden öteden beri rahatsızlık duymaktadır. Köylülerin uyanışını temsil eden bu birimde, bir kurtarıcı hayali de kurmaya başlamışlardır. Bu hayal, bize destan dönemini anımsatır. Hâlâ bireysel farkındalıklar aşamasına ulaşamamış olan toplum, kendisinden yüce, kendisinden güçlü, yarı hayali bir kahramanın özlemini çekmektedir. Ancak bu topluluk içerisinde Zeyno, "iğdiş edilmiş"[1013], bir anlamda gücü elinden alınmış eski kahraman modelinin de karşısında durarak Okçuoğlu'na kafa tutmaya başlar. Kaymakam'a gidilir ve Fikret Bey'in tarlaları kontrol edip ruhsata uygun olmayanları tespit etmesi böylece sağlanır. Bu durum, çeltikçilerin canını sıkar ve Ankara'ya şikayetler gitmeye başlar. Bu birimde kaymakam, mücadelesinin ağırlığı altında ezilmekte; ancak yılmamaktadır. Birimin bir diğer önemi de kaymakamın gerçek dostları ve düşmanlarını tanımış olmasıdır. Resul Efendi, Kör Cemal, Mustafa Pehlivan, PTT müdürü ve köylüler, kaymakamın yanında iken, ağalar ve Siyasetçi Ahmet Bey, kaymakamı görevinden aldırmaya çalışmaktadır.

7. Bölüm'de, kaymakam, mücadelesinin haklılığına kesin olarak kanaat getirir ve büyük bir ruhsal motivasyonla çalışmaya devam eder. Bu birimi, kaymakamın erginlenmesinin önemli bir aşaması olarak görmemiz mümkündür. Tarafların karşılıklı mücadelelerinin şiddetlenmesi, Kör Cemal'in vurulması, Mustafa Pehlivan'ın portakal bahçesinin yok edilmesi gibi etkenler, köylülerin gücünü azaltmaya başlar. Köylüler zayıfladıkça kaymakam kuvvetlenmektedir. Resul Efendi bile, korkusundan kaymakam aleyhinde konuşmaya başlamıştır. Murtaza Ağa ve Mustafa zor durumdayken, Okçuoğlu bendlerinin kurutulmasını, jandarmaya rüşvet vererek sağlamaktadır. Bendlerin suyu, bütün köyü tutmaya başlar. Zeyno Karı'nın uğraşları ile bendler yıkılır; ancak köylüyü para ile satın alan Okçuoğlu yeniden gücünü kazanır. Köy boşalmaya başlar.

[1012] Kemal, Y. Teneke. A.g.e., 30.
[1013] Kemal, Y. Teneke. A.g.e., 45.

5. Kesit (Kahramanın Yenilmesi ve Geri Çekilmesi / Erginlenme): 9. ve son bölümde, Ankara'dan gelen çeltik heyeti, tarlaları kontrol eder. Murtaza Ağa ile konuşan heyet, çeltikçilerin sıkıntılarını dinler ve kasabadan ayrılır. Kaymakam, başka bir ilçeye atanır. Şenliklerle karşılanan kaymakam, teneke sesleri ve alaylarla uğurlanır. Temsil ettiği umudu, yine Dokuzuncu Senfoni ile anlatmakta iken, eser sona erer. Kaymakam, Resul Efendi ile yaptığı son konuşmada, bu maceradan elinde kalan bilgiyi de paylaşmaktadır: Sonuna kadar mücadele etmekten vazgeçilmeyecektir.

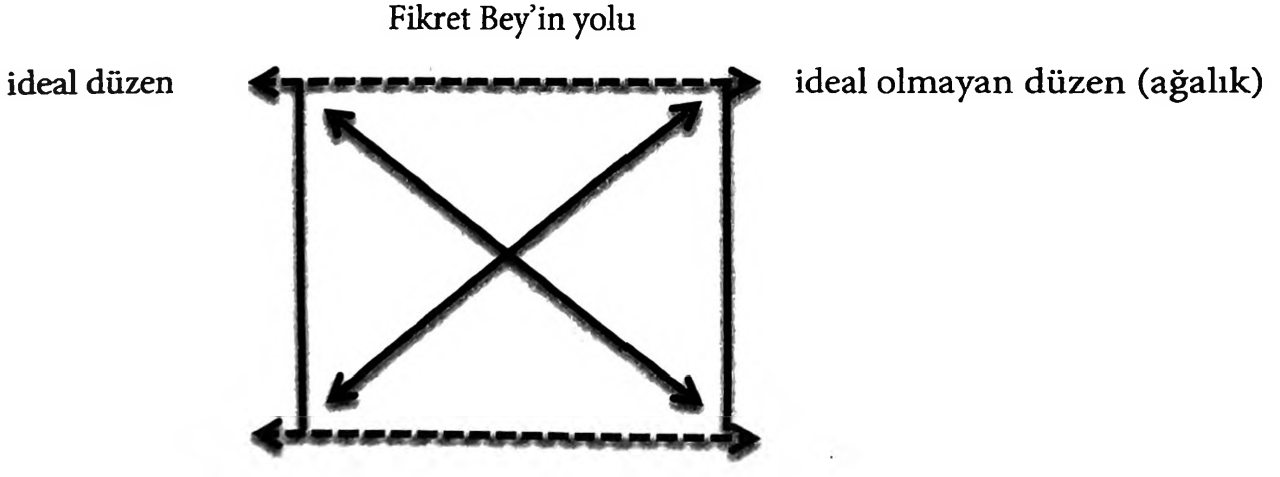
Metnin Temel Çatışmalar Şeması

Metnin temel anlatı izlencesinin dört evresi, şu şekilde incelenebilmektedir:

Sözleşme	Edinç	Edim	Tanıma ve Yaptırım
İdeal bir düzeni isteme	Sistemin düzeltilmesi gerekliliği	Sistemin düzeltilememesi	Yeni bir atama, başarısızlık

Teneke Romanı'nın Greimas'ın Göstergebilimsel Dörtgeni'ne göre incelenmesi:

Fikret Bey, metnin başında, ideal düzeni kurma yolundadır. Ağalar ise kendi düzenlerini devam ettirme yolunda ilerlemektedir. Metnin sonunda Fikret Bey, kasabada ağalık sisteminin oturmuş, kendine özgü kurallarını yıkamamış; ama ümidini de kaybetmemiştir. Ağalar içinse, düzenleri yıkılmamıştır; ama bir sonraki kaymakamın bu

düzeni yıkmayacağının garantisi kalmamıştır. Sistem çökmemişse de sarsılmıştır. Nitekim Kaymakam Fikret Bey, gideceği bir sonraki kasaba için ümidini nasıl kaybetmemişse, ayrıldığı kasabaya gelecek yeni kaymakam da aynı zihni ve fikri yapıya sahip olabilecektir.

Şahıs Kadrosu - Kişilerin Oluşumları ve Özellikleri

İncelenen metin hacim ve içerik bakımından, yoğun bir metin olmadığından, "roman kişisi" olarak değerlendirilebilecek kişiler, Kaymakam Fikret Bey ve Resul Efendi'dir. Bunun dışında kalan kişiler, birey olarak ele alınmamışlardır. Bu kişiler, temsil ettikleri zihni yapıyı oluşturan bütünün elemanlarıdır.

Birinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler: Kaymakam Fikret Bey, Murtaza Ağa ve Okçuoğlu,

İkinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler: Resul Efendi, Zeyno Kadın ve Kürt Memed Ali.

Birinci Dereceden Önem Sahibi Kişiler

Modern Bir Düzen ve ideal Bir insan İdeasının Temsilcisi Olarak Kaymakam Fikret Bey: Genç, yeni mezun bir devlet adamıdır. Anadolu'ya gitmeden önce burası ile ilgili duydukları, çekingenlik hissetmesine neden olmaktadır. Önce büyük bir şaşkınlık içinde, medeniyetle karşılaştığını zanneder:

> *"İçinde korku vardı. Anadolu kasabaları için kendisine neler anlatmışlardı! Uçsuz bucaksız bozkırların ortasında bir tepeye sırtını dayamış, birkaç toprak dam. Susuz. Kışın kar altında, yazın toz içinde. Yalnız. Sonra ağalarla hırsızlarla, eşkıyalarla cebelleşmeler. Kasaba insanları deyince gözünde poturlu, kangal bıyıklı, yanları tabancalı, saldırmalı... Hele eşrafı bir anlatmışlardı ki... Kemal Taşan!... Eşraftan!... Ziraatçi... Yüzü itimat telkin eden bir yüz Kemal Taşanın. Kumral saçları gür, dalgalı... Genç yüzündeki hatlar gergin, cilt cilalanmış gibi... Siyasal Bilgiler Okulunda Sarıyerli Nüzhet... Nüzhet en candan arkadaş... Kemal taşan ne kadar Nüzhet'e benziyor. Gülüşü tıpkı... Nüzhet'in dudaklarında daima bir tango bulunurdu. Kemal Taşanda o eksik..."*[1014]

Ancak daha sonra, duyduklarından da büyük sıkıntılar çekecektir. Ruh hali, inişli çıkışlıdır. Bunun nedeni, maceranın kaymakamı aşama aşama olgunlaştırmasıdır. Gençliği, tecrübesizliği, kaymakamın en önemli eksikliğidir. Ağalarla konuşurken, şaşkınlığını gizlemeyi akıl edemez bile:

> *Kusura kalmayın. Çok çok heyecanlıyım. Çok çok... Şaşkına döndüm... Dilim tutuldu. Bize Anadoluyu cehennem gibi tanıtmışlardı. Halbuki... Şimdi şu*

[1014] Kemal, Y. Teneke. A.g.e., 16-17.

insanların her biri kardeşlerim, babam gibi... Eşraf mı? Ben eşrafı canavar, haydut, eşkıya bilirdim... Şu beyler mi eşraf? Anadolunun eşrafı dedikleri bu efendiler mi? Allah aşkınıza bunlar mı?"[1015]

Kaymakam, her ne kadar kasaba ve kasabalıdan etkilense de, o başka bir geleneğin ürünüdür. Hiç bir zaman bu coğrafya ile bütünleşemeyecek gibidir:

"Yataktan ağır ağır kalktı. Uzun uzun duvardaki resimlerin önünde durdu. Sazlık, bataklık resimleri. Resimlere gülümsedi. Kasaba zevki. Picassoyu asacak değiller ya. Ne de güzel ev. Banyo bile var. Yeşil fayanstan..."[1016]

Bir noktada, kaymakam da kasabanın kaderini yaşamaya başlar. Üzerinde neredeyse hiç durulmamış sıtma mevzusu, bu açıdan önemlidir. Kaymakam da bir gün sıtmaya yakalanır. Bu, aslında onu içinde bulunduğu mekâna dahil eden en önemli ögedir. Eserde, sıtmanın neden olduğu sıkıntılar ayrıntıyla işlenmiş olmasına rağmen, kaymakamın hastalığı sadece bir cümle içinde geçer.

Kaymakamın Dokuzuncu Senfoni'yi ıslıkla çaldığı ilk sahne, köydeki üçüncü gününe denk gelir. Artık makamına alışmıştır. Kasabadan ayrılırken, ıslıkla senfoniyi çalar. Köylüler de onun arkasından tenekeler çalmaktadırlar. Bu zevk, kaymakamın içinde bulunduğu çevreye yabancılığının, bu çevreden farklı olmasının ifadesidir. Bir diğer yandan da, bu çevreyi hiçbir zaman anlayamayacağının ifadesi bu eylemlerde gizlidir. Klasik müzik zevki, üstün bir müzik zevki, batılı bir müzik zevkinin ifadesidir. Dokuzuncu Senfoni'nin ayırıcı özelliği, esere sonradan Ludwig Van Beethoven tarafından bizzat eklenen insan sesleridir. Bu sesleri, Friedrich Von Schiller'in "Neşeye Övgü"[1017] şiirinin sözleri oluşturacaktır. Şiiirin en bilinen özelliği de insana verdiği değerdir. Bu şiirin yansıttığı ruh hali, Fikret Bey'in bütün benliğine yansımıştır:

"Dönüp dönüp aynı parçayı çalıyordu. Habire aynı parçayı... İçinden bir aydınlık su boşanmıştı. Sevinç, aydınlık aydınlık parlıyordu, akıyordu içinden. Kainatı aşkla, muhabbetle kucaklayası geliyordu. Taşı, toprağı, dalları ışılayan zeytin ağacını, cıvıl cıvıl serçeyi, cümle yaratığı."[1018]

Neşeye Övgü'nün olağanüstü iyimser yapısı ve müziğinin insan ruhunda yarattığı olumlu etki, kaymakam için iyi niyetli bir kaçış, olumlu bir varoluş ve güçlü bir dayanan noktasıdır.

Eski ve Kalıplaşmış Dengesiz Ağalık Güçleri Düzenin Temsilcileri Olarak Murtaza Ağa ve Okçuoğlu: Bu iki kişi, aşağı yukarı aynı özellik ve zihniyetleri temsil ettiğinden, bir

---

[1015] Kemal, Y. Teneke. A.g.e., 18.
[1016] Kemal, Y. Teneke. A.g.e., 21.
[1017] Eser, aynı zamanda, 1995 yılından beri AB'nin resmî millî marşıdır.
[1018] Kemal, Y. Teneke. A.g.e., 27.

arada ele alınmaları uygun olacaktır. Kasabadaki hakim güç, ağalıktır. İşler istedikleri gibi yapılmadığında, devletin memuru hakkında dedikodu çıkarmaktan, onu Ankara'ya şikayet etmekten geri durulmamaktadır:

> *"Ankaraya, Adana'ya Resul Efendi aleyhine tel üstüne tel çekildi. Ne rüşvetçiliği, ne namussuzluğu, ne ahlaksızlığı kaldı. Karısının orospu olduğunu, kızını parayla sattığını, Resul Efendi'nin gece gündüz içerek kaymakamlık odasında nara attığını bile yazdılar. Bütün bu telgraflar, çekildiği andan itibaren satırı satırına kasabada ezbere okunuyordu. P.T.T. Müdürü teli çekmeden önce bir örneğini de yanına alıyordu. Önüne gelene okuyordu"*[1019].

Bütün bunlar, ağaların işidir. Bu ağa modelini, makyevelist olarak değerlendirmek mümkündür. Yeni kaymakamın gözünü boyamak için en güzel evi ona veren, istekleri yerine getirilmediğinde de kaymakamı yerinden edenler yine bu kişiler ve onların temsilcisi olduğu zihniyettir. Murtaza Ağa, kaymakamın gelişi ile ilgili şunları düşünür:

> *"Gelen genç olsun, bir kasabaya o kadar kötü ihtimalleri göze alarak gelsin, sonra da böyle güzel, cennet parçası gibi bir eve girsin... Onun işi tamamdır. Murtaza Ağa bunun başka türlü olamıyacağını kesinlikle bilir. Tecrübeyle sabittir. Böylesi genç, kim olursa olsun, al kullan, maşa yap. Dünyanın en güzel maşaları böyle genç idare adamlarından yapılır"*[1020].

Kaymakam ilk izlenimleri nedeniyle ağaların isteklerini yaptığında, Murtaza Ağa kaymakamı şöyle görmektedir:

> *"Sonradan görmüş deel, o İrasul teresi gibi... Adam evladı. Bana, Ağa, dedi, senin hakkında kötü mektip ulaştırdılar bana. Kim yetiştirir mektibi, o gominist Kör Cemallen, Danacının oğlu Pehlivan Usda... Seni gördüm, derekap fikrimi değiştirdim, dedi. Yarın gel uruskatiyeni al! dedi. Ben kul olana kötülük edecek adam deelim, dedi. Çok eyi bir adam Gaymakam. Daha eyi olmasın mı baba, herif İstanbulun Gadıköyünde dünyaya gelmiş. Padişahlar şeherinde. Bir datlı adam ki... Gözümün bebeğini yesin, Murtaza Ağası onu zengin, lord edecek... Sırtını Murtaza Ağasına dayayan zarar görmüş müdür şimdiye gadar? Hı söylen, görmüş müdür? Gözümün çiçeğini yesin Gaymakam. Çok eyi bir adam. Asilzade. Asilzadeden kemlik olur mu?"*[1021].

Okçuoğlu ise, aslında kaymakamdan korkmaktadır. Bu korku, onun kaymakamın üzerine gitmesine neden olan itici güçtür:

[1019] Kemal, Y. Teneke. A.g.e., 7-8.
[1020] Kemal, Y. Teneke. A.g.e., 15.
[1021] Kemal, Y. Teneke. A.g.e., 20-21.

"Amanı bilin mi memur bey, amanı bilin mi kardaş, bu kaymakamı gözüm tuttu. Hemen yeni bir kroki yaptıralım. Köyü de içine alsın. Yırtalım eskisini... Amanı bilin mi! Amanı bilin mi kardaş!"[1022]

Okçuoğlu gibi karakterler, yozlaşmış düzenin durağan garantisine kendilerini teslim etmişlerdir. Etik ve kanun, onlar için hükmünü yitirmiştir. Bu gibi karakterler, çıkarcı bir zihniyetin temsilcisidir.

Çürümüş Bir Sistemin İçinde Var Olmaya Çalışan Opurtinist Kimliğin Temsilcisi Olarak Resul Efendi: Kaymakamlık makamına vekaleten bakan küçük bir memurdur. Resul Efendi'nin içinde bulunduğu sıkıntılı durumun ele alındığı açılış bölümünde, yozlaşmanın feodal düzen içerisindeki yansımasını görürüz. Üç aydır kaymakamsız kalmış ilçede, vekaleten kaymakamlık görevini yürüten bu yaşlı adam, çeltik ağaları ile mücadeleye girmemek için insanüstü bir gayret sarf etmektedir. Zira Resul Efendi, böyle bir savaşın içinden sağlam çıkamayacağının bilincindedir. Gücün sahipleri, kanunları da amaçlarına alet ederek, güçlerine güç katmayı istemektedir. Bu güç savaşı içinde kalan gariban tahrirat katibinin yapabileceği tek şey, daha büyük bir güç nesnesi gelene kadar görünmez olmaya çalışmaktır:

"Şu kaymakam gelse de kurtulsam. Şu çeltikçiler ocağıma incir ağacı dikmeden, sağlıcakla bir kurtulsam..."

"İstifa et, Resul Efendi," diyorlardı. "Kaymakam vekaletinden istifa et de, candarma komutanı baksın biraz da..."

"Edemem," diyordu boynunu bükerek. "Edemem, vazifedir. Diyecekler ki arkamdan, bakın şu sümsük Resula, bir kaymakam vekilliğinin bile altından kalkamadı. Edemem. Vazifeden kaçmak yakışır mı bana? Ben otuz senelik devlet memuruyum."[1023]

Ancak sosyal ve siyasî dengelerin bu denli karışık olduğu bir ortamda, görünmezlik o kadar da kolay elde edilemeyecektir.

Ezilenlerin Gücünü Temsil Eden Zeyno Kadın ve Kürt Mehmet Ali: Zeyno Kadın, yitik destan dönemi kahramanlarının bir yansımasıdır. Bu yaşlı kadının ağalar karşısındaki kendinden emin duruşu, "iğdiş edilmiş" eski kahramanların zayıflığını daha da ön plana çıkarmaktadır:

"Bana da Zeyno derlerse, eğer ben Zeyno karıysam... O Okçuoğlu deyyusuna, orospu avratlıya, parlak çizmeliye, ağzı sakızlıya yapacağımı bilirim. Başını avradınınki gibi açmazsam, bana da Zeyno Karı demesinler. Ben de Zeyno Karıysam... Şu iğdişler

[1022] Kemal, Y. Teneke. A.g.e., 28.
[1023] Kemal, Y. Teneke. A.g.e., 7.

erkekliklerinden utansınlar. Utansınlar da başlarını toprağa eğip, Okçuoğlunun gönderdiği suya baksınlar..." [1024]

Zeyno Kadın, Türkmen geleneğinde yer alan kadının bir ifadesidir. Bu kadın tipi, yaşadığı coğrafyanın sertliğini kendi ruh hali olarak benimsemiş, güçlüklerin üstesinden gelmek için, adalet uğruna savaşmak için canını ortaya koyan bir kadındır.

Memed Ali de Zeyno Kadın gibi, eski, unutulmuş bir geleneğin ifadesidir. Tarlasını ağalara satmaz, inatçıdır, ağaların isteklerini yerine getirmez. Bu haliyle, ağaların her zaman rahatsızlık duyduğu bir kişi olarak metinde yerini alır. Ancak, eskiden sahip olduğu gücü kaybetmiştir. Okçuoğlu ve diğer ağalar, Memed'in artık dağdan inmiş eski bir eşkıya olduğunun farkındadır. Bu geri dönüş, Memed'in gücünü zayıflatmıştır. Bir süre sonra, mücadeleden yorulup içine kapanır. Bu noktada, Zeyno Kadın güçlenmeye ve halkı bir araya getirmeye başlar.

Mekân

Teneke, Yaşar Kemal'in pek çok eserinde olduğu gibi, Çukurova Bölgesi'nde geçmektedir. Ele alınan kasaba, asıl geçimini pamuktan elde etmektedir. Ancak hükümetin çeltikçilere yönelik özendirme çalışmaları ile, ağalar çeltiğe ağırlık vermişlerdir.

Panorama ve Peyzaj

Bölgenin yapısı, çeltiğe uygun değildir. Bol su isteyen çeltik tarlalarının sulama sistemleri, bölgeyi bataklığa çevirmekte, sineklerin çoğalması ile sıtma ortaya çıkmaktadır. Sıtmayla mücadele edilememektedir. Halkın büyük bir bölümü sıtmadan ölmüştür. Her ailede, sıtmaya kurban verilen pek çok kişi vardır. Çeltik yatırımları ile maddi güçlerine güç katan ağalar, kanunu da yanlarına alarak halkın yaşamını çekilmez kılmaktadır. Son çare olarak da bölgeden büyük göçler yapılmaya başlanır. Bu göçlerin nedeni, çoğunlukla ağalardır. Halkın toprağını para ile ellerinden alan ağalar, köylerin boşalmasına neden olmaktadır. Bu, bir kısır döngü oluşturacaktır. Doğal iş gücü azalınca, bölge göç alacak, yeni gelenlerin toprağı da olmadığı için doğrudan doğruya ağaların emrinde çalışmaları gerekecektir.

Dekor

Metinde, dikkat çekici tek dekor, Resul Efendi'nin evidir. Bu ev, yüksek duvarlı bir avlunun içindedir. Avlu kapısının her yerinde at nalları asılıdır. Pembe evin kapısının hemen üstünde, bir at kafası iskeleti bulunur. Nazar boncukları, beyaz perdeler, dekoratif çam

[1024] Kemal, Y. Teneke. A.g.e., 45.

kozalaklarıyla, kasabanın diğer evlerinden ayrılmaktadır[1025]. Bazı sahnelerde, Resul Efendi bu evin içinde büyük bir sedirde otururken tasvir edilmektedir.

Üzerinde durulan diğer bir dekor ise, kaymakam için hazırlanan evdir. Bu ev, kasabanın en iyi evidir ve asıl sahibi, çeltikçi Uzun Rahmet'tir. Evin büyüklüğü ve yapısı ile ilgili bilgi verilmemekle birlikte, evin içinin, büyük şehirden gelecek birinin zevkine göre düzenlenmesi kısaca anlatılmaktadır.

Köyün evleri ise, kasabanın evlerinden çok farklıdır. Bunların çoğu huğdur. Üstü sazlarla örtülü, duvarları çamurla sıvalı bu evler, sahiplerinin hayatının da bir özetidir. Sazlar, bazen yağmur yağınca şişip, evlerin güçlükle ayakta duran duvarlarının yamulmasına neden olmaktadır.

Zaman

Metinde zaman faktörü kısıtlıdır. Olayların birkaç ay içinde geçtiği belli olmaktadır. Bunun dışında, zamanla ilgili ayrıntılı bir bilgi verilmemiştir. Olaylar, genç Cumhuriyet'in ilk yıllarında geçmektedir. Metnin zaman kurgusunu, aşağıdaki gibi özetlenebilmektedir:

1. Kesit (1. Bölüm): Kesit, *"üç aydır kasabada kaymakam yoktu"*[1026], sözleriyle açılır. Daha sonra, anlatma zamanıyla, Resul Efendi'nin bu üç ayda yaşadıklarının bir özeti verilir. Bunun ardından, yine anlatma zamanıyla, Resul Efendi'nin günlük yaşamı aktarılmaktadır. On-on beş gün sürdüğü ifade edilen sıkıntılı dönemin sonunda, vaka zamanıyla, yeni kaymakamın geleceğinin bildirilmesi ve Resul Efendi'nin yaşadıkları aktarılmıştır.

2. Kesit (2 ve 3. Bölümler): On günlük bekleme süresinde, kaymakam için yapılan hazırlıklar, anlatma zamanıyla aktarılmıştır. Kaymakamın gelişi, kutlama yemeği, eve yerleşmesi, ertesi gün daireye gitmesi, ağalar ve mal müdürüyle konuşmaları, vaka zamanıyla ifade edilmektedir.

3. Bölüm'de, zaman belirsizdir. *"Günlerden beri"* çalkalanan köy, köylü ve ağalar arasındaki çatışma, ortaya çıkar. Vaka zamanı kullanılmıştır.

3. Kesit (3. ve 4. Bölümler): 3. Bölüm'ün sonunda Okçuoğlu ve köylüler karşı karşıya gelmiştir. Zaman belirsizdir. 4. Bölüm'de, Resul Efendi ve karısının bir gece yaptıkları konuşmalar, vaka zamanıyla aktarılmaktadır. Ertesi gün, Resul Efendi'nin, olayların iç yüzünü kaymakama anlatması da olay zamanıyla ifade edilir.

4. Kesit (5,6,7 ve 8. Bölümler): 5. Bölüm, Aziz Ağa Arkı'nı anlatan bir panorama ile açılır. Okçuoğlu'nun, beş gün önce sahaya su bırakması, anlatma zamanıyla

[1025] Kemal, Y. Teneke. A.g.e., 8.
[1026] Kemal, Y. Teneke. A.g.e., 5.

aktarılmaktadır. Gece yarısından itibaren köyde olanlar, vaka zamanıyla ifade edilmiştir. Vaka, ertesi günün gecesine kadar devam eder.

6. Bölümde, kaymakamın yaşadıkları ve ruh hâli, anlatma zamanıyla aktarılmaktadır. Beş-altı günlük bir zaman diliminden bahsedildiği, tahmin yoluyla anlaşılmaktadır. Bölümde, farklı kişilerin diyalogları, vaka zamanıyla aktarılır. Murtaza Ağa'nın, kaymakama karşı eylemleri, vaka zamanıyla aktarılır. Zaman belirsizdir.

7. Bölümde, kaymakamın mücadelesi devam etmektedir. Köylüler ve çeltikçiler arasındaki gerilim ve kaymakamın eylemleri, vaka zamanıyla aktarılır. Kaymakam, Memed Ali, Murtaza Ağa ve jandarma arasında geçen olaylar, bir gece vaktinden sabaha kadar sürer ve vaka zamanıyla aktarılır.

8. Bölümde, anlatma zamanıyla, Zeyno Kadın'a geçilir. "Bir ikindi üstü", Zeyno Kadın'ın köylüyü örgütlemesi ve bendlerin yıkılması, vaka zamanıyla aktarılmıştır. Bu eylemin karşılığında, ağalar toplanıp, kendi eylem planlarını oluştururlar. Vaka zamanıyla aktarılan olaylar, bir gün sürmektedir.

5. Kesit (9. Bölüm): Anlatma zamanıyla, köy ve kasabanın karışıklığı ifade edilmiştir. Vaka zamanıyla, Osman Ağa ve kaymakam arasındaki konuşmalar aktarılır. Zaman belirsizdir. Kaymakam, başka bir daireye atanır. Vaka zamanıyla, kaymakamın kasabadan ayrılışı ifade edilmiştir. Kaymakamın, tayin haberini Resul Efendi'den alması ve kağıtların resmen eline geçmesi, bir gün içinde yaşanmıştır. Fikret Bey, bu haberi alır almaz kasabayı terk eder.

Tema ve Zihniyet

Teneke, gözlemci gerçekçilikle kurgulanmış bir metindir. Anlatıcı, hâkim bakış açısına sahiptir. Yaşar Kemal'in eserlerinde, genellikle bu yöntem kullanılmaktadır. Yaşar Kemal'in, Çukurova Bölgesi'nin tarihine, geleneklerine, günlük yaşamına ve doğal ortamına yönelik engin bilgisi, kurguladığı metinlerin gücünü arttıran önemli unsurlardan biridir. Eserlerini bu şekilde kuran yazarların, okur üzerindeki etkisi de daha kuvvetli olmaktadır:

> *"Metinde ihtivası bulunan muhtevanın, ileri sürülen ve yardımına başvurulan düşüncelerin okuyucu kitlesinin ihtiyaçlarına cevap teşkil edilecek şekilde sunulması, itibari bir varlık olan anlatıcının mizacı ve hüviyetiyle yakından ilgilidir"*[1027].

Yaşar Kemal'in eserlerinde genellikle gözleme dayalı toplumsal gerçekçilik, zihniyeti ortaya koyan etkendir. İşlenen mekân, çoğunlukla Çukurova ve çevresidir. Çevresel etkenler, Yaşar Kemal'in kişilerinin bireysel ve toplumsal çelişkilerini ortaya koyması açısından önemli bir unsur olarak karşımıza çıkar ve zihniyetin oluşumunda önemli bir yer

[1027] Aktaş, Ş. (1991). Roman Sanatı ve Roman incelemesine Giriş. Ankara: Akçağ Yayınları, 99.

edinir. Bu eserde de Çukurova çevresi, çeltik ağaları ile girilen mücadele ve köylülerin yaşadığı sıkıntılar çerçevesinde, "aydının mücadele gücü"[1028] ele alınmıştır.

Yaşar Kemal, Çukurova'ya baktığında orada yozlaşmanın izlerini görür. Berna Moran, bu tutumu "yozlaşma mitosu" olarak adlandırırken, özellikle kapitalizmin karşısında çöküşe uğrayan Türkmen düzenine dikkati çekmektedir[1029]. Güçlüler ve güçsüzler arasındaki mücadele, çıkar çatışmaları, maddi kaygılar yüzünden unutulan etik değerler, kısaca yozlaşmış bir toplumun yaşadığı çelişkiler, metnin zihniyetini oluşturur. Çeltik ağalarının, kanunu da kullanarak halkı ezme ve güç kazanma savaşları; halkın çaresizliği ve kanunun temsilcisi olarak Fikret Irmaklı'nın mücadelesi de bu zihniyetin ortaya koyulmasında kullanılan ögelerdir.

[1028] Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi, II. Cilt, Yaşar Kemal Maddesi, YKY, İstanbul 2001, s. 1076-1077.
[1029] Moran, B. Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış II. A.g.e., 153-154.

SON SÖZ

Yazarlık hayatına 1950'li yıllarda başlayan Yaşar Kemal, gençlik yıllarında uğraştığı hikâyecilik serüvenini, bu alandaki tek eseri olan Sarı Sıcak ile noktalamıştır. Yazar, ilk eseri olduğu düşünülen İnce Memed ile tanınmıştır; ancak Yaşar Kemal, anılarından bahsettiği pek çok görüşmede, Hüyükteki Nar Ağacı'nın, kendisinin ilk romanı olduğunu belirtmektedir. Yapılan çalışmada, aslında uzun hikâye olan bir eser, Teneke de incelenmiştir. Bazı kaynaklara göre de Teneke'nin, yazarın ilk romanı olarak kabul edildiği tespit edilmiştir. Ancak Teneke, Tek Kanatlı Bir Kuş ve Kuşlar da Gitti adlı eserler, bu çalışmada da yapılan tespitlere göre roman kategorisinde değerlendirilebilecek yapıda değillerdir.

Yazar, romancı kimliğinin yanı sıra, Türk Edebiyatı'nın en önemli röportaj yazarlarından biri olarak kabul edilmektedir. Yazarın, Cumhuriyet gazetesinde başladığı röportaj hayatı, onun romanlarında kalabalık karakter grupları yaratabilmesinde ve eserlerde çok kısıtlı rolleri olan kişilerin bile ruh hâllerinin incelikli olarak aktarılabilmesini sağlayan önemli bir deneyimdir. Yaşar Kemal, ölüm yılı olan 2015'e kadar yazmayı sürdürmüş ve Türk Edebiyatı'na çok sayıda eser kazandırmıştır. Bu eserlerin yirmi üç tanesi roman, dört tanesi destansı roman, sekiz tanesi röportaj derlemesi, on tanesi deneme-derleme, bir tanesi şiir ve bir tanesi öykü türünde yazılmıştır. Yazarın, ilk eşi Thilda Kemal ile birlikte çevirdiği Ayışığı Kuyumcuları da bu liste içinde adı geçmesi gereken bir çalışmadır; çünkü yazarın çevirmen kimliğiyle yaptığı tek çalışması budur.

Bu çalışmada incelenen İnce Memed Serisi, Bir Ada Hikâyesi Serisi, Akçasazın Ağaları Serisi, Kimsecik Üçlemesi, Dağın Öte Yüzü Üçlemesi, Teneke, Binboğalar Efsanesi, Yılanı Öldürseler, Çakırcalı Mehmet, Al Gözüm Seyreyle Salih, Deniz Küstü ve Hüyükteki Nar Ağacı adlı romanlarda yapı özellikleri hakkında ortak olan ve ayrılan unsurların ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Temel gaye, Yaşar Kemal'in romancılığının yapı unsurlarının ortak ve bağımsız yanlarını ortaya koymaktır.

İncelenen metinlerin temel çatışmalarının, çoğunlukla iki ana karakter arasında gerçekleşmekte olduğu, en önemli özelliktir. Eserlerdeki temel çatışmalar, törelerin baskıcı gücü ve üçgen arzu modeli çatışmalarından da etkilenmektedir. Ancak, bu eserlerin her birinde değişmeyen bir çatışma bulunmaktadır ki bu da ağa-köylü çatışmasıdır. İncelenen eserler içerisinde, ender de olsa iyi niyetli ağa karakterlerinin ve bu karakterlerin yaşadıkları çatışmaların da işlendiği gözlemlenmektedir. İki ana karakter arasında yaşanan çatışmaların, özne ve karşı-özne durumundaki karakterlerin yardımcıları veya akıl hocaları/motivasyon özneleri/yardımcı özneleri tarafından desteklenerek geliştiği; ancak çatışmanın çözümlenmesi sürecinde, iki ana karakterin yalnız başlarına karşı karşıya kaldıkları gözlemlenmiştir. Bu sistematik yapı, Monomit Kuramı'ndan yola çıkılarak

geliştirilmiş olan Kahramanın Yolculuğu formülüne uyum göstermektedir. Özne kişiler, Monomit Kuramı'na uygun bir erginlenme sürecini yaşamaktadırlar. İnce Memed'in dört ciltlik macerası, aslında onun kahraman olmamak için yaptığı mücadeleyi anlatmaktadır. Kahramanın Yolculuğu formülünde "çağrının reddi" aşaması olarak değerlendirilen aşama, Memed'in sürekli olarak yaşadığı bir ikilemdir. Dünya yazınında, nehir serilerde sıklıkla görülen bu ikilem, seri boyunca sürdürülür ve Memed dördüncü cildin sonunda, geri dönülmez bir şekilde "serüven eşiği"ni aşarak, kahraman kimliğini kabul etmek zorunda kalır. Bu tema, aslında yüceltilen bir olgu olarak kahraman kimliğinin, klasik olmayan bir karakter üzerinde yarattığı ruhsal baskıları örneklemesi açısından son derece önemlidir. Başka karakterler, bu ikilemleri daha uzun aralıklarla yaşamaktadırlar. Örneğin Derviş Bey, temsilcisi bulunduğu zihniyetle zaman zaman mücadele ediyor olsa da, bu karakter, "serüven eşiği"ni daha rahat geçebilmekte ve daha az iç mücadeleye girmektedir. Salman karakteri de benzer bir örnektir. Her ne kadar, Kimsecik üçlemesinin özne karakteri olmasa da; Salman, kendi macerasında eşiklerden geçen ve ruh hâli, diğer karşı öznelere göre daha derinlemesine incelenmiş bir kişidir. Eşiği geçmek, onun için de zor olur. Salman, karşı özne olma eşiğini, Dağın Öte Yüzü'nün Muhtar'ı gibi olağanüstü bir rahatlıkla geçememektedir. Arzu nesnesi olan babasına ulaşamamak onu karşı özne yapmıştır. Bu bağlamda, yazarın, kendi üvey abisi Yusuf'tan etkilenerek yarattığı Salman karakterinin, yazarın babasının ölümüyle ilgili iç mücadelesinin olağanüstü bir dışa vurumu olduğunu da ifade etmek gerekecektir. Yazar bir anlamda, Salman'ın ruhsal bütünlüğünün bozukluğu ve onun yaşadığı çatışmaları kaleme alarak, abisi Yusuf'u affetmeye çalışmaktadır. Bu bağlamda, dikkate değer bir diğer karakter de Akçasazın Ağaları Serisi'nin Mustafa Bey'idir. Mustafa Bey, eserin ilk cildinde çok büyük bir rahatlıkla "serüven eşiği"ni geçebilmiş; ancak ilk cildin sonlarında Derviş Bey tarafından büyük bir ruhsal yenilgiye uğratılınca sadece çatışmadan değil, hayattan da uzaklaşmıştır. Mustafa Bey, Jung'un "Gölge Kuramı"na tam anlamıyla uyan bir karakterdir. O, gölgesi olan Derviş Bey'le ruhen bütünleşerek varlığını sürdürmeye karar verir. Daha sonra, Derviş Bey de aynı kararı alacaktır. Bu nedenle, Derviş Bey-Mustafa Bey çatışması, diğer eserlerde hiçbir şekilde görülmeyen çok kuvvetli bir psikolojik çatışma örneği olarak değerlendirilmelidir. Kendi iç mücadelesini, temel çatışmaya yansıtan Selim ve Salih gibi karakterler de yazarın roman evreninde bulunmaktadırlar. Bu karakterler içerisinde gerçeküstü bir dünya yaratma ve bu dünyaya sığınma bakımından en yoğun olan karakter, Al Gözüm Seyreyle Salih'in başkişisi olan çocuk Salih'tir. Onun yarattığı gerçeküstü dünya, yer yer gerçek dünyayla iç içe geçmektedir. Gerçek ve fantezi arasındaki duvarlar belirsizleşmektedir. Yazarın çocuk karakterlerinin hemen hepsinin, gerçek dünyanın yanında bir fantezi dünyasında yaşadıkları tespit edilmiştir.

İncelenen eserlerin okuma birimlerine dair genel bir değerlendirme yapıldığında, kesitlerin, klasik anlatılarda olduğu gibi mutlaka bir "gündelik dünya" sahnesi ile açıldıkları görülmektedir. Gündelik dünya açılışında da genellikle panoromik bir betimleme ile mekan

tasviri yapılmaktadır. İncelenen eserlerin çoğu, önce sahneyi Çukurova'ya bırakmıştır. Bu nedenle, incelenen metinlerin bir kısmının "Çukurova Romanı" olarak değerlendirilebilmesi kolaylaşmaktadır. Ortalama beş-altı kesitten oluşan metinlerin çatışmalarının çözüldüğü sahnelerin ise çok kısaca ifade edilmiş son bölümlerde yer aldığı dikkati çekmektedir. Yine pek çok eserde, çatışmanın çözülmesi ani ve beklenmedik bir kolaylıkla gerçekleşmekte; hatta Demirciler Çarşısı Cinayeti'nde olduğu gibi bazen deus ex machina yöntemiyle çatışmanın çözüldüğü gözlemlenmektedir. Aynı yaklaşımı, İnce Memed Serisi için de düşünmek mümkündür. Memed'in, her bir metin boyunca gittikçe içinden çıkılmaz gibi görünen bir çatışmaya çekilmesi; ancak eserin son sahnelerinde, çatışmada karşısında bulunan karşı özneyi rahatlıkla ortadan kaldırarak çatışmadan kurtulması dikkat çekicidir. Yine benzer bir çözülüş, Deniz Küstü'de ortaya çıkmaktadır. Selim'in kolaylıkla işlediği iki cinayet, dünyada pek çok şeyin değişmesine neden olmaktadır. Onun çok sevdiği ve ailesi olarak kabul ettiği yunuslar da karşı öznenin öldürülmesiyle birlikte, terk ettikleri Marmara'ya geri dönerler.

İnce Memed Serisi, her cildin sonunda Memed'in kaybolması ve sonraki ciltte yeniden ortaya çıkmasıyla, epik destan geleneğini anımsatan bir yapıya sahiptir. İnce Memed dışındaki seri metinlerde ise, daha net bir devamlılık özelliği bulunmaktadır. Akçasazın Ağaları İkilemesi ile Dağın Öte Yüzü ve Kimsecik Üçlemeleri'nde, her bir cildin kendine özel bir temel çatışması olmakla birlikte, bu eserler kendi içlerinde bir çerçeve çatışmayı da içermektedir. Bu nedenle de, adı geçen eserlerin birbirlerinden bağımsız olarak okunmaları mümkündür. İnce Memed Serisi de, dört cildin kendi arasında bağlantıları bulunmasına rağmen, bağımsız eserler olarak okunabilecek bir yapıya sahiptir. Bir Ada Hikayesi Dörtlemesi ise, ikinci ve üçüncü ciltlerinin birer ara kesit yapısına sahip olması nedeniyle, bağımsız olarak okunabilecek bir yapıda değildir. Ancak eserin ilk cildi, kendi çatışmasını tamamen çözen bir yapıda olduğu için, bağımsız bir metin olarak okunabilir bir yapıdadır.

Tek cilt hâlinde yazılmış olan diğer eserlerde de temel çatışma ve okuma birimleri arasındaki bağlantılar, seri metinlerdekilere benzer yapıdadır. Üçgen arzu modeli çatışmaları ve güçlü-güçsüz arasında gerçekleşen çatışma, bu eserlerin de temel çatışmalarını oluşturmaktadır. Çatışmalar, şema diline döküldüklerinde genel olarak dağınık bir yapı sergilemektedirler. Özellikle Binboğalar Efsanesi, uzun epigraflarla açılan bölümleriyle ve zamanda geriye doğru yapılan uzun atlamalarla, kendine özgü bir yapıya sahip bir eser olarak değerlendirilmelidir. Diğer eserlerden farklı olarak, tamamen ayna simetrisiyle kurulmuş bir temel çatışma şemasına sahip iki eser, Yılanı Öldürseler ve Ortadirek adlı romanlardır.

Yazarın, yazma edimi üzerine düşüncelerinin ele alındığı ilk bölümlerde de ifade edildiği gibi, Yaşar Kemal, yazmayı her şeyden önce karakterlerin psikolojilerini kurmaya dayalı bir eylem olarak görmektedir. Bu nedenle de yazarın eserlerinde iç çatışmaların yoğunluğu ve psikolojik portrelerin ayrıntılı yapısı dikkati çekmektedir. İncelenen eserlerde,

birinci dereceden önemli olan kişilerin her birinin ruhsal ve fiziksel özelliklerinin, en ince ayrıntılarına kadar incelendiklerini ve hâkim bakış açısıyla ele alınan bu karakterlerin, kendi iç dünyalarında bile çözümleyemedikleri çatışmaların dahi tahlil edildiği gözlemlenmiştir. Bu romanların hepsi, psikolojik tahlillerin yoğunluğu ve karakter gelişimlerinin ilerleme eksenleri bakımından, modern anlamıyla bildungsroman özellikleri göstermektedir.

Yazar eserlerinde, özne kişileri çoğunlukla halk içinden ve özellikle de ezilen kesimlerden seçmektedir. Yaşar Kemal, hemen hemen bütün eserlerinde, toplumsal ve siyasi şartların ezdiği mecbur insanları özne kişi olarak kullanmıştır. Akçasaz'ın Ağaları Serisi ve Kimsecik Üçlemesi dışında, ağalar ve varlıklı aileler karşı özneler konumundadır. Bu iki seride ise, ağalar veya varlıklı ailelerin özne oldukları görülmektedir. Yaşar Kemal'in kendi hayat hikâyesi ve ailesinin hikâyesinden esinlenerek yazdığı bir roman a clef seri olan Kimsecik Üçlemesi, varlıktan yokluğa düşme, yeniden varlık kazanma ve yeniden yokluğu yaşamanın yardımcı tema olarak kullanıldığı ve temelinde ölüm korkusunu tema alan bir seridir. Akçasaz'ın Ağaları Serisi ise, incelenen bütün romanlar arasında ayrıcalıklı bir yere sahip olan tek eserdir. Bu eserin özne kişisi olan Derviş Bey ve ilk ciltte karşı özne iken, daha sonra Derviş Bey'le bütünleşen Mustafa Bey, karakterlerinin ince ayrıntılarına kadar tarafsızca incelenmiş ağalardır. Kötülük ve iyilik çatışması, bu iki karakter üzerinden işlendiğinde, mutlak renkleri olan siyah ve beyazı yitirmiş, okurda da ağalarla ilgili olarak ikircikli bir görüş bırakılmıştır. Her iki ağa da erk kişileridir, kötü eylemleri vardır; ama bağlı bulundukları töreler nedeniyle, bu erk kişileri de kendilerine göre acılar yaşamaktadırlar. Bu bakımdan, İnce Memed'in Abdi Ağa'sı gibi karakterler tamamıyla kötü kişilerken; hatta bir tip özelliği gösterirlerken, Derviş ve Mustafa Bey'ler, gerçek insanlara daha yakın ve mutlak değerlendirmelerden daha uzak karakterlerdir. Poyraz Musa gibi bazı karakterler ise, kendilerine özgü bir erke sahiptirler ve kişilerle olan çatışmalarının çok ötesinde var olan çatışmalarla da uğraşmaktadırlar. Poyraz Musa, hem peşindeki adamlardan kaçmakta hem de Mübadele sonrasında yeni bir hayat kurmaya çalışmaktadır. Kaçan veya göçen karakterler, yazarın eserlerinde çok sık görülmektedir. Bu kaçakların bazıları, Poyraz Musa ve Vasili'de olduğu gibi son noktada mutluluğu yakalayabiliyorken; Zeynel gibi kaçaklarsa yenilmektedirler.

Yaşar Kemal'in roman kişilerinin çoğu, özellikle özne kişiler, babalarının ölümüne şahit olmuş veya babasını erken yaşta kaybetmiş erkek çocukları veya yetişkin erkeklerdir. Bu izdüşümün nedeninin, Yaşar Kemal'in yaşam öyküsü ile bağlantısı olduğu, yukarıda da ifade edilmiştir. Kayıp baba imgesinin peşinde, kendisine yeni bir yaşam kurmaya çalışan bu çocuklar ve erkekler, bazen güçlü kişiler olsalar da hayatlarında hep bir boşluğun iziyle yaşamaktadırlar. Bu karakterlerin bazıları, babalarını küçük yaşta kaybetmektedirler. Bazıları ise, aynı yazarın hayatında yaşandığı gibi, babalarının ölümüne şahit olmuş karakterlerdir. Yaşar Kemal, ölüm travması ve ölüm anksiyetesinin, kişiler üzerinde farklı etkiler bırakabildiğinin de ayırdında olan; yarattığı karakterlerin ruhsal çözümlemelerini

işlerken de olaya değişik açılardan bakabilen bir yazardır. Kendi çocukluğundan esinlenerek yaratılan küçük Mustafa, ölümün ihtimalinden de kendisinden de dehşetle korkarken; Mustafa gibi babasının öldürülmesine şahit olan Derviş Bey, olayı önce büyük bir yıkım hâlinde yaşamasına rağmen, güçlü bir karaktere doğru evrilmiştir. Yılanı Öldürseler'in öznesi Hasan ise, babasının ölümüyle birleşen aile baskısı karşısında, tamamen psikopatolojik özellikler sergileyen bir karaktere dönüşmüş, bu patolojiden de ancak annesini öldürerek kurtulabilmiştir. Nitekim, yukarıda da belirtildiği üzere, babasını kaybetmiş, hatta babasının ölümüne şahit olmuş özne kişilerin, yazarın şahsi iç mücadeleleriyle doğrudan bağlantılı olduğu da dikkati çekmiştir.

Yaşar Kemal'in kadın karakterlerinin büyük bir çoğunluğu ise, bilge ve güçlü Anadolu kadınları olarak ortaya çıkmakta ve incelenen metinlerin pek çoğunda, akıl hocası figürü kimliğinde görülmektedir. Bu kadın karakterlerin yanında, yaşlı erkek akıl hocaları da bulunmaktadır. Bu yaklaşımın da Yaşar Kemal'in geleneklerine bağlı ve yaşlılarının anılarını kuşaktan kuşağa aktararak yaşatan ailesinin etkisi olmalıdır. Özellikle bilge yaşlı kadın karakterlerinde, Yaşar Kemal'in hiç görmediği; ama hikâyelerini dinleyerek büyüdüğü babaannesi Hırde Hanım'ın etkisi yoğun olarak görülmektedir. Bilge adam tipi/karakteri de kaynak olarak, yine yazarın beslendiği en büyük kaynaklardan biri halk ozanları ve âşık kültürüdür. Yaşar Kemal, bu karakter inceliklerinin yanında, çocukların ruh hallerine ve onların dünyalarına da olağanüstü hâkim bir yazardır. Binboğalar Efsanesi'nin öznesi Kerem ve Yılanı Öldürseler'in öznesi Hasan'ı, eylemleri ve ruh çözümlemeleriyle, derinlemesine işlenmiş karakterler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kadınlar içerisinde, aydınlanmaya tamamen ulaşmış olan tek karakter, Anacık Sultan'dır. Meryemce, Hürü Ana, Gözükaranın Hatunu, Iraz Kadın gibi diğer karakterler ise, aydınlanma yolundadırlar. Aydınlanma, bu ve benzeri karakterler için, varılacak bir nokta görünmemektedir. Yaşar Kemal'in belli bir yaşın üzerindeki kadın karakterleri, genellikle öfkeli; ama erk sahibi kişilerdir. Bu kadınların hepsinin ortak özelliği, mekânla olan bağlarının en üst seviyede olmasıdır. Meryemce, ilerlemiş yaşına rağmen her yıl Çukur'a inmektedir. Yolculuk, gençleri bile son derece zorlarken, o, bu mekânla uyum içerisindedir. Hürü Ana, Çukurova'da tek başına her yere gidebilmektedir. Burada yaşayan hemen herkesi tanımaktadır. Gözükaranın Hatunu, erken egemen bir mekânda, bir ağa kimliğiyle hayatını sürdürmektedir. Anacık Sultan ise, ona atfedilen bütün mistik gücün, aslında Çukurova'nın gücü olduğunu defalarca ifade ederek, Çukurova'yı her zaman kendinden ve temsilcisi bulunduğu zihniyetten üstün görmektedir. Bir Ada Hikayesi'nin Lena Ana'sı, adına yakışır bir şekilde, herkese annelik yapar. Memleketi olarak kabul ettiği bu topraklardan zorla ayrılır; ama ilerlemiş yaşına rağmen Yunanistan'dan kaçarak Karınca Adası'na geri döner. Bu geri dönüşle birlikte sadece onun hayatı değil, Poyraz ve Vasili'nin de hayatı düzene girecektir.

Yaşar Kemal'in Çukurova Bölgesi'ni temel mekân olarak kullandığı romanlarının konuları, ağa-köylü çatışması haricinde, bu topraklarda son birkaç yüzyıldır süregelen göçler ve siyasi değişikliklerin halk üzerinde yarattığı olumsuz etkilerdir. Bir türlü başarıya ulaşamayan toprak reformu, daha önceki yüzyıllarda doğuya yapılan seferlerin süregelen travmaları, Alevi-Sünni çatışmaları ve konar-göçerlerle yerleşik topluluklar arasında geçen çatışmalar, bu eserlerin konularının ana veya yardımcı temalarını oluşturmaktadır. İşlenen bir diğer konu da, törelerin halk üzerindeki olumlu ve olumsuz etkileridir. Evine sığınan Emir Sultan'ı, Türkmen geleneğine bağlılığı nedeniyle düşmanlarına teslim etmeyen Derviş Bey'le; annesi babasını aldattığı ve babası öldüğü için annesini öldürmesi gereken Küçük Hasan, aynı evrende yaşamaktadır. Eski gelenekler, Türkmen adetlerinin modernite karşısında yıkılması, modern tarım yöntemlerinin değiştirmeye başladığı hayatlar, yine bu eserlerin ana temasını oluşturmaktadır.

Eserlerin yardımcı karakterlerinde, akıl hocası olarak tanımlanabilecek yaşlı, bilge karakterler bulunmaktadır. Bu karakterlerin çoğu, özne kişilerin aksine, çatışmalara neden olan psiko-sosyal yapıların içinde çok daha uzun yıllar geçirmiş ve bu nedenle de olaylara daha geniş bir perspektiften bakmayı öğrenmişlerdir. Ancak Meryemce gibi bazı yardımcı karakterlerin, yaşları ve deneyimlerine rağmen kendi çatışmalarıyla başa çıkacak erginlenme noktasına henüz ulaşamamış oldukları gözlemlenmiştir. Yine de Meryemce'nin rol aldığı Dağın Öte Yüzü Üçlemesi'nin son cildinde Meryemce, bir erginlenme süreci içine girmiş ve kendi çatışmalarından daha büyük gerçekler olduğunu fark etmeye başlamıştır. Anacık Sultan gibi bazı karakterler ise, zamanlar ve mekânlar ötesinde yaşayan akıl hocası figürleridir. Bu karakterler, yaşanan çatışmaların çözülebilmesi için özne kişilere yardım etmekle birlikte; bu çatışmaların gelip geçici olaylar olduğunu ve hayatın daha büyük çatışmalarıyla mücadele etmenin gerektiğini bilmektedirler. Yağız At gibi bazı yardımcı karakterler ise, eserlerin fantastik/gerçeküstü yanlarını kuvvetlendiren ve bu eserleri klasik halk hikâyelerine yaklaştıran unsurlar olarak hayat bulmaktadırlar. Musa Kazım Ağaefendi gibi, bir yandan kendi iç çatışmalarını yaşarken, bir yandan da akıl hocalığı rolünü sürdüren karakterler de bulunmaktadır. Nişancı Veli de bunlardan biridir.

İncelenen eserlerin çoğunun ortak noktası olan Çukurova Bölgesi'nin, neredeyse bağımsız bir karakter gibi okunabilecek kadar ayrıntılı bir şekilde işlendiği tespit edilmiştir. Yaşar Kemal'in ailesinin yerleştiği Hemite (Gökçedam)'den, Anavarza kayalıklarına, Adana'dan Tarsus'a, dağlık ve ovalık Çukurova bütün ayrıntılarıyla tasvir edilmektedir. Çukurova tasvirleri, hemen her eserin giriş bölümünde veya bazı eserlerde kullanılan epigraf yönteminde ele alınmıştır. Çukurova'nın, özellikle özne ve karşı özne karakterlerin ruhsal çözümlemelerinin işlendiği sahnelerde, bu ruh yapılarının gelişmesinde önem kazanan bir dış faktör kimliğine bürünmesi dikkati çekmektedir. Memed'in macerasının başı ve sonunun, her ciltte Çukurova'nın dikenleri ve çalılarıyla birleşmiş olması, bunun bir işaretidir. Memed ve Memed'in kurtarmaya çalıştığı köylüler, her ciltte başka bir çalının

sardığı bir panorama/peyzajda mücadele vermekte; biten her çatışmayla birlikte de bahsi geçen çalıyı ateşe verme ritüeli geliştirerek, mecazi bir anlamda ağalarla birlikte, Çukurova'nın zorluklarını da yenmektedirler. Yazarın pek çok eser verdiği roman türüne ait olan çalışmalarının büyük bölümü, Çukurova Bölgesi'ni konu almaktadır. Çukurova, olayların nedenleri ve sonuçlarıdır. Bölge, göç alan bir mekân olduğu için, göç teması eserlere hâkimdir. Bölge, yüzlerce yıl ağalık düzeninin içindedir; bu doğrultuda tema özelliği olarak ağa-köylü çatışması her eserde işlenmiştir. Çukurova'nın ikliminden doğa örtüsüne, tarihinden siyasi yapısına kadar her özelliği, incelenen karakterlerin hayatlarını şekillendirmektedir.

Çukurova'da panorama ve peyzajın çoğu zaman iç içe girdiği gözlemlenmektedir. Bu yapı, özellikle Dağlık Çukurova olarak adlandırılan kuzey bölgelerinde dikkati çekmekte, Ovalık Çukurova'da ise panorama ve peyzajın nispeten daha bağımsız şekilde işlendiği tespit edilebilmektedir. Ovalık Çukurova'nın nispeten daha düzenli bir sosyo-kültürel yapıya sahip olması ve bu bölgede yaşayan halkın yine Dağlık Çukurova'ya göre bir nebze daha varlıklı görünmesi, peyzajın kendine bağımsız bir mekân yaratabilmesini sağlamıştır. Kasabalar ve büyük şehirler, eserlerin kahramanlarının çoğu için ulaşılmaz, devasa ve hem güzel hem korkutucu mekânlar olarak işlenmiştir.

Çukurova'yı ana mekân olarak alan eserlerin bazılarında, ev tasvirlerinin neredeyse hiç işlenmediği gözlemlenmiştir. Bunun yerine, yerleşik halkın yaşamını sürdürdüğü küçük ve basık mağaramsı yapılar ve göçebe halkın yaşadığı çadırlar tasvir edilmektedir. Görülüyor ki Çukurova'da bir insanın bütün ihtiyaçlarının karşılanabildiği konforlu ve güzel evler, toplumun ancak küçük bir bölümünü oluşturan zenginlerin, ileri gelenlerin ve ağaların sahip olabildikleri ayrıcalıklı yapılardır. Hatta bu yapılar, tek başlarına birer erk simgesi olabilmektedirler. Ağaların ve ileri gelenlerin yaşadıkları konaklar ve çiftlikler, zengin dekor ögelerine sahip yapılardır ve ayrıntılarıyla işlenmişlerdir. Bu mekânlarda, ağaların çoğunun aile yadigârları göze çarpmakta ve bu yadigârlar, ağaların yüzlerce yıllık güçlerini ispatlayan unsurlar olarak metinde yer almaktadırlar. Kasaba insanlarının da kendilerine ait mekânları bulunmaktadır. Tellal'ın evi, kısaca da olsa ele alınmıştır. Halktan bir kişinin evinin ayrıntılarıyla incelendiğini, ancak Memed'in, eserin dördüncü cildinde sahip olduğu evde görmekteyiz. Bu ev, Memed'in küçükken yaşadığı mağaraya benzeyen mekândan sonra yıllarca dağlarda yaşamasının ardından sahip olduğu ilk ve tek gerçek evdir. Bu ev, Memed için önemli olduğu kadar, metin için de önemlidir. Bir eşkıya, artık gerçek bir hayata sahip olabilecektir. Bütün eşitsizliklere rağmen, kendine ait güzel bir mekânda yaşayabilecektir. Bu nedenle bu evin, pek çok detayına kadar anlatıldığı görülmektedir. Memed, eserin sonunda bu mekâna Seyhan ve Hürü Ana'yı yerleştirip yine dağlara çıkacak ve insanın temel fiziksel ihtiyaçlarından biri olan barınma ihtiyacını mağaralarda tatmin etmeye devam edecektir. Bu ideal ev, Memed'in çatışma yaşadığı toplumsal eşitsizliklerin devam etmesi nedeniyle, Memed için sonsuz bir liman olamamıştır. Çukurova coğrafyasının dışında

kurgulanan eserler içinde mekânın en çok önem kazandığı eser ise, Bir Ada Hikâyesi'dir. Hemen hepsi bir yerden kaçmış insanlardan oluşan karakterler, Bir Ada Hikâyesi'nin ana mekânı olan hayali Karınca Adası'nda olağanüstü bir ütopyanın içinde yaşamaya başlarlar.

İncelenen eserlerin çoğunda, Çukurova'nın göçebe halklarının hikâyelerinin işlendiğinden, yukarıda bahsedilmiştir. Bu halkların bir bölümü, mevsimlik işçi olmaları nedeniyle, Dağlık Çukurova'dan, Ovalık Çukurova'ya seyahat etmektedirler. Bu mevsimlik göçlerde, köylülerin yoldaki belirli bölgelerde konakladıkları; ancak çadır kurma gibi eylemlerde bulunmayarak, doğada basit şartlarda yaşadıkları gözlemlenmiştir. Konar-göçer obalar ise, oba kültürünü sürdürmektedirler. Bu obaların göçleri ve konaklamaları, büyük olaylardır. Beylik çadırlarının kurulması ve toplanması gibi eylemler, ritüellerle desteklenmektedir. Bu çadırlar, konar-göçer topluluklar için büyük önem taşımaktadır ve ağaların evlerindeki aile yadigârları gibi, bu çadırlarda da obaların tarihini anlatan yadigârlar bulunmaktadır. Bazı beylik çadırlarının altından direkleri bulunmaktadır. Ancak konar-göçer kültür, zorunlu iskân gibi nedenlerle ölmekte olduğundan, oba çadırları da eski görkemlerini yavaş yavaş kaybetmektedirler. Yazarın, mekân sahibi olmak ve bir mekâna yerleşip buraya ait olmak temaları üzerine kurulmuş en büyük anlatısı ise, Bir Ada Hikâyesi'dir. Bir Ada Hikaye'sinde mekân, Girit'ten Kafkasya'ya ve Arap çöllerine kadar uzanır. Musa Kazım Ağaefendi gibi karakterler, sık sık İstanbul'a giderek buradaki mekanlarda yaşarlar. Nişancı Veli, Karadeniz kıyılarını; Lena Ana Yunanistan'ı anlatır.

Yazarın bir diğer önemli mekânı da İstanbul'dur. İstanbul, özellikle balıkçı kasabaları ile ön plana çıkarılmış bir mekândır. Ancak bunun yanında, Deniz Küstü'de görüldüğü gibi, karamsar, yok olmak üzere, karanlık ve kirli bir İstanbul da yazarın imgesinde yaşamaktadır.

Jandarma karakolları, hapishaneler gibi dekorların, mümkün olduğunca karanlık, nemli ve soğuk mekânlar olarak tasvir edildikleri göze çarpmaktadır. Eserlerin çoğunda, devleti temsil eden jandarma güçlerinin, ağalarla iş birliği yapması ve halk üzerinde bir baskı öznesi olması, yaygın bir tema özelliği olarak tespit edilmiştir. Jandarmaya ait mekânlar da bu işleve paralel olarak kurgulanmıştır. Bu mekânlar, yakalanan eşkıyaların ölülerinin sergilendiği, halkın işkenceyle cezalandırıldığı, haksız yere hapse atılmış insanların yaşamaya çalıştığı yerlerdir. Bu yapıları nedeniyle de karamsar dekorlar olarak işlenmişlerdir.

İncelenen eserlerde kullanılan zaman kavramının, tamamıyla kendine özgü ve netlikten uzak bir ifade özelliğine sahip olduğu tespit edilmiştir. Bütün bu metinler içerisinde net bir zaman bildirimi, sadece Yusufçuk Yusuf'ta geçen "19 Mayıs Salı günü", Binboğalar Efsanesi'nde geçen "5 Mayıs'ı 6 Mayıs'a bağlayan gece" ve Tanyeri Horozları'nda Musa Kazım ile Poyraz Musa'nın "saat tam on birde" mebusla görüşmeleri ile yapılmıştır. Bu üç ifade dışında, hiçbir şekilde net zaman ifadeleri kullanılmamaktadır. Zaman, halkın günlük ve yıllık eylemlerine bağlı olarak ifade edilmektedir. Bu ifadeler, "gün kavuştu", "yıldızlar

göründü", "pamuk toplama zamanı geldi", "kar bastırdı", "güneş tepeye kadar çıktı" gibi muğlak ifadelerdir. Zaman, günlük pratiklerle ifade edilmekle birlikte, örneğin dini zaman kavramları hiçbir eserde tespit edilememiştir. "Kuşluk vaktiydi", "akşam çöktü", "gün aydınlandı", "güneş tepeye çıktı" gibi tanımlamalara sürekli olarak rastlanılmaktadır. Zaman tanımlamasıyla ilgili olarak, "sabah ezanı vakti", "akşam ezanı vakti" gibi dinî ifadelerin kullanılmadığı tespit edilmiştir. Zaman kavramının belirsiz yapısıyla ilgili bir diğer örnek de karakterlerin yaşlarının belirsizliğidir. Bir karakterin yaşlılığı ifade edilmekte; o karakterin defalarca Çukur'a inip pamuk topladığı ve bu nedenle herkesten daha deneyimli olduğuna işaret edilmekte; ancak bu kişinin -örneğin- seksen beş-doksanlı yaşlarını yaşadığı ifade edilmemektedir. Bununla birlikte, bazı vakalar işlenirken, "üç gün geçti", "bir hafta sonrasıydı" gibi nispeten daha belirgin zaman kavramlarının kullanıldığı tespit edilmiştir. Eserlerde, sıklıkla zamanda geriye doğru atlamalar yapılmaktadır. Bu atlamalar, genellikle bir karakterin veya bir topluluğun geçmişini anlatmak için kullanılmıştır. Bazı atlamalar, yer yer yüzyıllar öncesine kadar gitmektedir.

İncelenen eserlerin çoğunun merkez teması, ağa-köylü çatışmasıdır. Adalet kavramı da bir diğer tema özelliği olarak tespit edilmiştir. Çukurova, genellikle devletin idarî boşluğunun bulunduğu bir mekân olarak ele alınmıştır. Burada ağalık düzeni ve devleti temsil eden jandarma gibi güçlerin genellikle birlikte hareket ederek, köylüyü ezdikleri görülmektedir. Bu bozuk düzen içerisinde, eski hakçı geleneklere, Türkmen töresine, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne bağlı olan karakterler de görülmekle birlikte, kurulu düzen bu kişileri de ezmektedir. Ağa-köylü çatışması içinde jandarma gibi güçler, büyük çoğunlukla ağaların tarafını tutmaktadır. İktidar boşluğu, Çakırcalı Efe, Binboğalar Efsanesi ve Bir Ada Hikayesi'nin de temalarındandır.

Kahramanların, üçgen arzu modeli çatışmaları içerisinde kalmaları, sıkça karşılaşılan bir temadır. Üçgen arzu modeli çatışmalarında görülen karşı özneler, genellikle erki ellerinde tutan kişilerdir. Bir diğer tema da yazarın hayatından ilhamla eserlere yansımış olan "babanın kaybı" temasıdır. Babanın kaybı, hiçbir zaman ortaya çıkmamış, zayıf veya çoktan unutulmuş bir baba imgesi şeklinde işlenebildiği gibi (İnce Memed Serisi), kahramanın hayatında fiziksel ve duygusal anlamda büyük bir yer kaplayan; ama öldürülen bir baba da olabilmektedir (Kimsecik Serisi). Kahramanlar, değişen düzen ile ilgili düşüncelere dalmaktadırlar. Zamanın ve kültürün değişmesi, bir diğer önemli tema unsuru olarak kullanılmıştır. Epik özellikler gösteren kahramanlar, yer yer modern yabancılaşmalar yaşayabilmektedirler. Mistik idealler ve bu ideallerin toplum için sahip oldukları önem de bir diğer tema özelliği olarak işlenmiştir. Ancak bu idealler, çoğunlukla realite ile engellenmekte ve "gerçek" kavramı aranmaktadır.

Yapılan araştırmada, yazarın kendi hayat hikâyesiyle birlikte, ailesinin hayat hikâyesinin de öncelikli kaynaklar olduğu tespit edilmiştir. Yaşar Kemal, eserlerinde gerçekle hayali, tartışılmaz olanla açıklanamayanı bir arada kullanmayı tercih etmektedir.

Roman kişileri, kendilerine özel bir dil kullanmaktadırlar. Bu kişiler, belirli bir ağız özelliğiyle konuşmak yerine, devrik cümlelerle, yüklemi belirsiz ifadelerle kendilerini anlatmaktadırlar. Bu dil hususiyeti, karakterlere gerçek dışı; ama bir yandan da şiirsel bir kimlik katmaktadır. Yaşar Kemal, yaşam ve evrenle ilgili düşüncelerini, adalet gibi kavramlara bakışını, eserleri ve eserlerindeki çatışmalar üzerinden ifade etmeyi tercih etmiş bir yazardır. İncelenen romanlar, didaktik bir yapıya sahip olmamakla birlikte, okuma eyleminin sonunda, okura didaktik bir bakış açısı kazandırmaktadırlar. İyilik ve kötülük arasındaki sonsuz mücadele, Yaşar Kemal'in romanlarında tamamen kendine özgü bir yöntemle işlenmiştir. Hatta pek çok kötü karakter, onları kötülüğe iten nedenleri de düşünen kişiler oldukları için, okurun iyilik-kötülük üzerindeki algısı ikircikli bir hâle sokulabilmektedir.

KAYNAKÇA

1. Çalışmaya Esas Olan Kaynaklar

KEMAL, Y. (2015). **Ağacın Çürüğü**. İstanbul: YKY.

KEMAL, Y. (2014). **Ağıtlar**. İstanbul: YKY.

KEMAL, Y. (1992). **Al Gözüm Seyreyle Salih**. İstanbul: Toros Yayınları.

KEMAL, Y. (2011). **Allahın Askerleri**. İstanbul: YKY.

KEMAL, Y. (2014). **Baldaki Tuz**. İstanbul: YKY.

KEMAL, Y. (2009). **Binbir Çiçekli Bahçe**. İstanbul: YKY.

KEMAL, Y. (2011). **Binboğalar Efsanesi**. İstanbul: YKY.

KEMAL, Y. (2010). **Bir Bulut Kaynıyor**. YKY, İstanbul.

KEMAL, Y. (2010). **Bugünlerde Bahar İndi**. İstanbul: YKY.

KEMAL, Y. (1991). **Çakırcalı Efe**, İstanbul: Toros Yayınları.

KEMAL, Y. (2015). **Çıplak Deniz Çıplak Ada**. İstanbul: YKY.

KEMAL, Y. (2013). **Çocuklar İnsandır**. İstanbul: YKY.

KEMAL, Y. (2004). **Demirciler Çarşısı Cinayeti**. İstanbul: YKY.

KEMAL, Y. (1990). **Deniz Küstü**. İstanbul: Toros Yayınlar.

KEMAL, Y. (2014). **Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana**. İstanbul: YKY.

KEMAL, Y. (2015). **Filler Sultanı ile Kırmızı Sakallı Topal Karınca**. İstanbul: YKY.

KEMAL, Y., EYÜBOĞLU, S. (1992). **Gökyüzü Mavi Kaldı**. İstanbul: Toros Yayınları.

KEMAL, Y. (2016). **Hüyükteki Nar Ağacı**. İstanbul: YKY.

KEMAL, Y. (1990). **İnce Memed I**. İstanbul: Toros Yayınları.

KEMAL, Y. (1990). **İnce Memed II**. İstanbul: Toros Yayınları.

KEMAL, Y. (1991). **İnce Memed III**. İstanbul: Toros Yayınları.

KEMAL, Y. (1987). **İnce Memed IV**. İstanbul: Toros Yayınları.

KEMAL, Y. (2004). **Kale Kapısı**. İstanbul: YKY.

KEMAL, Y. (1991). **Kanın Sesi**. İstanbul: Toros Yayınları.

KEMAL, Y. (2014). **Karıncanın Su İçtiği**. İstanbul: YKY.

KEMAL, Y. (2016). **Kuşlar da Gitti**. İstanbul: YKY.

KEMAL, Y. (2005). **Memed, My Hawk**, NY: New York Rewiev Books Classics.

KEMAL, Y. (2015). **Neredesin Arkadaşım**. İstanbul: YKY.

KEMAL, Y. (2015). **Nuhun Gemisi**. İstanbul: YKY.

KEMAL, Y. (2004). **Ortadirek**. İstanbul: YKY.

KEMAL, Y. (1991). **Ölmez Otu**. İstanbul: Toros Yayınları.

KEMAL, Y. (1991). **Peri Bacaları**. İstanbul: Toros Yayınları.

KEMAL, Y. (2011). **Röportaj Yazarlığında 60 Yıl**. İstanbul: YKY.

KEMAL, Y. (2015). **Sarı Defterdekiler**. İstanbul: YKY.

KEMAL, Y. (2016). **Sarı Sıcak**. İstanbul: YKY.

KEMAL, Y. (2016). **Sevmek, Sevinmek, İyi Şeyler Üstüne**. İstanbul: YKY.

KEMAL, Y. (2015). **Tanyeri Horozları**. İstanbul: YKY.

KEMAL, Y. (2016). **Tek Kanatlı Bir Kuş**. İstanbul: YKY.

KEMAL, Y. (1991). **Teneke**. İstanbul: Toros Yayınları.

KEMAL, Y. (2014). **Ustadır Arı**. İstanbul: YKY.

KEMAL, Y. (1997). **Üç Anadolu Efsanesi**. İstanbul: Toros Yayınları.

KEMAL, Y. (1990). **Yağmurcuk Kuşu**. İstanbul: Toros Yayınevi.

KEMAL, Y. (2016). **Yanan Ormanlarda Elli Gün**. İstambul: YKY.

KEMAL, Y. (1990). **Yılanı Öldürseler**. İstanbul: Toros Yayınları.

KEMAL, Y. (1991). **Yusufçuk Yusuf**. İstanbul: Toros Yayınları.

KEMAL, Y. (2004). **Yaşar Kemal Kendini Anlatıyor** ***Alain Basquet ile Görüşmeler***. İstanbul: YKY.

KEMAL, Y. (2009). **Zulmün Artsın**. İstanbul: YKY.

KEMAL, Y. (1992). **Yer Demir Gök Bakır**. İstanbul: Toros Yayınevi.

2. Makaleler, Bildiriler ve Tezler

KEMAL, Y. **Bjørnson Konferansı 2007,** http://www.norway.org.tr/Global/SiteFolders/webank/YasarKemal_SanatVeDoğaFelsefeleri.(pdf)

AKIN, C. (2003) **"Eşkıyalık Olgusu ve İnce Memed, 'Geçmişten Geleceğe Yaşar Kemal' Bilkent Üniversitesi Türk Edebiyatı Merkezi Uluslararası Yaşar Kemal Sempozyumu"**. İstanbul: Adam Yayınları.

ANDAÇ, F. (2002). **"Yaşar Kemal'in Sözlerinde Yaşamak"**. İstanbul: Adam Sanat Yaşar Kemal Özel Sayısı, Sayı:6.

ATAR, Ö. (2015) **"Yaşar Kemal ve Gabriel Garcia Marques'i Anlamak"**, Ankara: Moment Dergi, Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi, Sayı: 2(1).

AYAYDIN, G. Ö. (2003). **Yaşar Kemal'İn İstanbul'una Çevreci BİR Yolculuk**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Bilkent Üniversitesi, 22.

BARAN, L. **"Yaşar Kemal'in Dağın Öte Yüzü Üçlemesinde Mitos Yaratılış Süreci ve Gelişimi"** (http://dergipark.gov.tr/dedekorkut/issue/4541)

BASKETT, B. Ö. (2003) **"Yaşar Kemal'in Romanlarının Değişen Coğrafyası, (Yay. Hazırlayan Süha Oğuzertem), Geçmişten Geleceğe Yaşar Kemal"**. İstanbul: Adam Yayınları.

BEDLEK, Y. E. (2013). **Literature and Exile: Imperial identities of Asia Minor**. İstanbul: Fatih Üniversitesi. Yayınlanmamış doktora tezi. Tez No: 333763, s. 8.

CEBE, G. (2015). **Bir Adanın Hikâyesini Anlatmak: Yaşar Kemal'de Tarih, Bellek ve Doğa.** İstanbul: Erdem. Sayı: 68, 9.

ÇANKAYA, E. (20013) **"Türk Köyü Köy Edebiyatına Nasıl Yansıdı? Köy Enstitülü Yazarlarda Tematik Eğilimler"**. Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume, Sayı 8/7 Summer 2013.

ÇELİK, K. (1997). **Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Köylü Politikası (1923–1950).** (Yayımlanmamış Doktora Tezi).İzmir: Ege Üniversitesi.

ÇİFTLİKÇİ, R. (1993) **Yaşar Kemal: Yazar, Eser, Üslup**. Malatya: İnönü Üniversitesi.

ÇULHAOĞLU, T. (2016) **"Yaşar Kemal's Yağmurcuk Kuşu [Salman the Solitary]: A Family Saga and Trauma"**. AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:16, Yıl:16, Sayı: 1, 16.

DEMİR, S. (2016) **"Dostoevsky and Yaşar Kemal: A Comparative Study of 'The Ordinary Man' Concept: A Revolt of The Ordinary Men"**. İdil, Cilt 5, Sayı 20.

DİRLİKYAPAN, J. Ö. (2015) **"Yaşar Kemal'in Kaleminde Zuhur Eden Köroğlu"**, Bilig, Bahar, Sayı:73.

DOĞAN, Z. (2008) **"Demirciler Çarşısı Cinayeti ve Leopar'ın Karnaval Yöntemine Göre Karşılaştırılması"**, Yüksek Lisans Tezi, YÖK Tez Merkezi.

DUFT, C. (2009). **Turkish Literature and Cultural Memory 'Multiculturalism' as as a Literary Theme after 1980**. (Hercül Millas, **"Constructing Memories of 'Multiculturalism' and Identities In the Turkish Novels"**.) Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.

ERCAN, S. (2006). **Yaşar Kemal, Ahmet Yorulmaz ve Sabâ Altınsay'in Eserlerİne Lozan Mübadelesİ'nİn Yansıması**. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul: Yeditepe Üniversitesi, 8.

GÖZÜTOK, T. (2011) **"Eşkiyalık ve Çakırcalı Mehmet Efe'nin Türk Edebiyatına İzdüşümü"**, Türkbilig, S.21.

GÜVENÇ, A. Ö. (2009). **Yaşar Kemal'in İnce Memed Romanı Üzerine Oluşumsal Yapısalcı Bir İnceleme**. YÖK Tez Merkezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi.

HALAÇOĞLU, Y. **"Adana Tarihçesi"**, (http://turkoloji.cu.edu.tr/CUKUROVA/makaleler/acoglu_1.pdf)

İLYAS, A. (2015). **"Millî Mücadelede Önemli Bir Şahsiyet: Ali Saip Ursavaş"**. Turkish Studies, Volume 10/9 Summer.

İNCİ, İ. (2010) **"Atatürk Dönemi Türkiye'sinde Toprak Mülkiyet Dağılımı ile İlgili Bazı Düzenlemeler"**. Erzurum: A.Ü.Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED] 44.

KARAKILIÇ DAĞDELEN, İ. Z. (2015). **The Transformation In Habitus In An Exchangee Village In The Black Sea Region of Turkey**. Yayınlanmamış doktora tezi. Ankara: ODTÜ, 11.

KIŞLALI, A. T. **"Demokrasi, Roman, Dil, Eğitim, Sanat, Politika Üzerine"**. Haftaya Bakış, 22-28 Mart 1987", http://www.yasarkemal.net/soylesi/docs/tanerkislali.html

KURT, M. (2015). **"M.Ö VI-V. Yüzyıllarda Kilikya Bölgesi: Küresel Güçler ve Syennesis Krallığı"**. TarİhİN PeşİNde-Uluslararası TarİH ve Sosyal Araştırmalar DergİSİ, Sayı: 13.

KÖROĞLU, E. (2015). **Yaşar Kemal'in Bir Ada Hikâyesi Dörtlüsünde Eleştirel Tarih, Kolektif Anlatı ve Toplumsal İmgelem**. İstanbul: Monograf Dergisi. Sayı: 2015/3, 219.

NACİ, F. (2002). **"Yaşar Kemal: Daha İnsanca Bir Dünyanın Romancısı"**. İstanbul: Adam Sanat Yaşar Kemal Özel Sayısı, Sayı: 6 (212167).

ÖZSEVGEÇ, Y. (2015). **"Büyülü Gerçekçilikte Kurgu Üzerine"**. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi (The Journal of International Social Research), Cilt: 8 Sayı: 39, Ağustos.

ÖZTÜRK, S. (2006) **"Eşkiyalar, Kabadayılar, Külhanbeyiler ve Silah Toplama"**. *Bilgi ve Bellek*, Sayı:5, Mart.

POŞ, A. (2005). **"Osmanlı Döneminde Tarsus (1516-1923)"**. Ç. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt 5, Sayı 1, Ocak-Haziran.

SANTESSO, E. M. (2012) **"Violence and Postcoloniality in Yaşar Kemal's Memed, My Hawk"**. Postcolonial Text, Vol 7, No 1.

SANSAR, M. F. (2013). **"19. Yüzyılda Çukurova Türkmen Aşiretleri I: Cerid ve Tecirliler"**. Studies of the Ottoman Domain, Cilt:3 Sayı:5 Ağustos.

ŞAHİN, V., TOPTAŞ, F. (2016) **"Toplumsal Gerçekçilik Bağlamında Yaşar Kemal'in 'Dağın Öte Yüzü' Üçlemesi"**. Journal of Turkish Language and Literature Volume:2, Issue: 1, Winter.

ŞENIŞIK, P. (2016). **1923 Türk-Yunan Nüfus Mübadelesİ: Erken Cumhurİyet Dönemİnde Modern Devlet PratİklerİveDönüşen KİmlİKler.** Studies of The Ottoman Domain. Cilt:6. Sayı:10. Issn: 2147-5210, 84-85.

TEKİN, N. (2015). **Yaşar Kemal'in "Yılanı Öldürseler" Adlı Romanının Fransızcaya Çevirisindeki Kültürel Aktarımın Yorumlayıcı Anlam Kuramına Göre İncelenmesi (Analysis Of Cultural Transfer In French Translation Of Yasar Kemal's Novel Called "To Crush The Serpent" According To The Interpretive Theory Of Translation).** 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum. Cilt: 4 Sayı: 10, Bahar.

THARAUD, B. (2002). **"Yaşar Kemal'in Çukurova Romanlarında Doğa ve Varoluş"**. Adam Sanat Yaşar Kemal Özel Sayısı, Sayı: 6 (212167).

THARAUD, B. (2012). **"Yaşar Kemal, Son of Homer"**. Texas Studies in Literature and Language. Volume 54, Number 4, Winter.

TURAN, G. (2010)**"Gizlenen Bir Şairin İlk Kitabı, Bugünlerde Bahar İndi 'Önsöz'"**. YKY.

TURAN, G. (2002). **"Hüyükteki Nar Ağacı'ndaki Gömü, "Geçmişten Geleceğe Yaşar Kemal"**. Bilkent Üniversitesi Türk Edebiyatı Merkezi Uluslararası Yaşar Kemal Sempozyumu, Mayıs.

TUTUMLU, R. (2014). **"Dağın Öte Yüzü Üçlemesinde Değişen Anlatıcı Konumları"**. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi The Journal of International Social Research Cilt: 7 Sayı: 30 Volume: 7 Issue: 30.

UÇAK, S. (2009). **"İnce Memed I Romanının Üçgen Arzu Modeline Göre İncelenmesi"**. Ekev Akademi Dergisi, Yıl: 13, Sayı: 40.

ÜNAL, A. (2006) **"Hitit İmparatorluğu'nun Yıkılışından Bizans Dönemi'nin Sonuna Kadar Adana ve Çukurova Tarihi"**. ÇÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 15, Sayı:3 (Arkeoloji Özel Sayısı).

YARDIM, B. (2010). **"Yaşar Kemal'in Dağın Öte Yüzü (Ortadirek, Yer Demir Gök Bakır, Ölmez Otu) Üçlemesinde Yapı, Tema ve Anlatım Özellikleri"**. Yüksek Lisans Tezi, Kuzey Kıbrıs: Doğu Akdeniz Üniversitesi, Gazimağusa.

YILANCIOĞLU, S. S. (2010) **"Yaşar Kemal'in Anlatısında At İmgesi"**. Folklor Edebiyat, Cilt: 16, Sayı: 64, 2010/4.

YORULMAZ, Ş. (2005). **"Çukurova'da Kuva-yı Milliye Yapılanmasının Temel Özellikleri"**. Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi S 35-36, Mayıs-Kasım.

YÜREK, H. (2013). **"Bir Romancının Şairliği: Yaşar Kemal'in Şiirlerine Genel Bir Bakış"**. Türklük Bilimi Araştırmaları -TÜBAR, Güz.

3. Kitaplar ve Ansiklopediler:

AKTAŞ, Ş. (1991). **Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş.** Ankara: Akçağ Yayınları.

AKTAŞ, Ş. (2011). **Edebiyat ve Edebi Metinler Üzerine Yazılar.** Ankara: Kurgan Edebiyat.

AKTAŞ, Ş. (2013). **Anlatma Esasına Bağlı Edebi Metinlerin Tahlili**, Ankara: Kurgan Edebiyat.

ALIGHIERI, D. (2011). **İlahi Komedya.** İstanbul: Oğlak Klasikleri.

ANAR, İ. O. (2006). **Puslu Kıtalar Atlası.** İstanbul: İletişim Yayınları.

ANDAÇ, F. (2012). **Yaşar Kemal *Sözün Büyücüsü*.** İstanbul: Kavis.

ANDAÇ, F. (2016). **Yaşar Kemal Bir Ömür Edebiyat.** İstanbul: Eksik Parça Edebiyat.

AYTAŞ, G. (2008). **Tematik Roman İncelemeleri *"Hayata Ayna Tutan Romanlar"***. Ankara: Akçağ Yayınları.

BAHTIN, M. (2001). **Karnavaldan Romana.** İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

BAHTIN, M. (Yıl Belirtilmemiş). **The Dialogic Imagination**, University of Texas Press, (e-pub formatında).

BARTHES, R. (1996). **S/Z.** İstanbul: YKY.

BARTHES, R. (2014). **Çağdaş Söylenler.** İstanbul: Metis Yayınları.

BARTHES, R. (2016). **Göstergeler İmparatorluğu.** İstanbul: YKY.

BAŞLI, Ş. (2010). **Osmanlı Romanının İmkânları Üzerine "İlk Romanlarda Çok Katmanlı Anlatı Yapısı.** İstanbul: İletişim Yayınları.

BENJAMIN, W. (1995). **Son Bakışta Aşk.** İstanbul: Metis Yayınları.

CAMPBELL, J. (2008). **The Hero With A Thousand Faces.** Canada: New World Library.

BEYDİLİ, C. (2005). **Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük.** Ankara: Yurt Yayınları.

CHATMAN, S. (2009). **Öykü ve Söylem (Filmde ve Kurmacada Anlatı Yapısı).** Ankara: De Ki Basım Yayın.

ÇELİK, K. (Haz. Artun, E., Koz, M. S.) (2000). **Millî Mücadele Yıllarında Adana ve Çevresi, Efsaneden Tarihe, Tarihten Bugüne Adana: Köprübaşı,** İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Dictionary of Literary Terms&Literary Theory, Penguin Reference, Great Britain, 1998.

DİNO, G. (2008). **Türk Romanının Doğuşu.** İstanbul: Agora Kitaplığı.

EAGLETON, T. (1999). **Azizler ve Âlimler.** İstanbul: İletişim Yayınları.

EAGLETON, T. (2004). **Edebiyat Kuramı-Giriş. İstanbul:** Ayrıntı Yayınları.

EAGLETON, T. (2015). **Edebiyat Nasıl Okunur?.** İstanbul: İletişim Yayınları.

EAGLETON, T. (2016). **Kültür Yorumları.** İstanbul: İletişim Yayınları.

EAGLETON, T. (2017). **Güç Mitleri.** İstanbul: Can Yayınları.

ECO, U. (2011). **Genç Bir Romancının İtirafları. İstanbul:** Kırmızı Kedi Yayınevi.

ECO, U. (2016). **Edebiyata Dair.** İstanbul: Can Yayınları.

ECO, U. (2016). **Açık Yapıt.** İstanbul: Can Yayınları.

ECO, U. (2016). **Yorum ve Aşırı Yorum.** İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

ECO, U. (2017). **Edebiyata Dair.** İstanbul: Can Yayınları.

ELÇİ, H. İ. (2003). **Roman ve Mekân *"Türk Romanında Ev"*.** İstanbul: Arma Yayınları.

ELIADE, M. (2015). **Doğuş ve Yeniden Doğuş "İnsan Kültürlerind Erginlenmenin Dini Anlamları.** İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 177.

ENGİNÜN, İ. (2007). **Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat'tan Cumhuriyet'e 1839-1923.** İstanbul: Dergâh Yayınları.

ENGİNÜN, İ. (2009). **Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı.** İstanbul: Dergâh Yayınları.

ERKMAN-AKERSON, F. (2010). **Edebiyat ve Kuramlar.** İstanbul: İthaki Yayınları.

FINN, R. P. (2003). **Türk Romanı "İlk Dönem 1872-1900".** İstanbul: Agora Kitaplığı.

FOUCAULT, M. (2015). **Büyük Yabancı *"Dil, Delilik ve Edebiyat Üstüne Konuşmalar"*.** İstanbul: Metis Yayınları.

FREUD, S. (2016). **Günlük Yaşamın Psikopatolojisi.** İstanbul: İthaki Yayınları.

GENETTE, G. (2011). **Anlatının Söylemi *"Yöntem Hakkında Bir Deneme"*.** İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.

GOLDING, W. (2016). **Sineklerin Tanrısı.** İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

GÜNTEKİN, R. N. (1966). **Çalıkuşu.** İstanbul: Nurgök Matbaası.

GÜRSEL, N. (2000). **Yaşar Kemal Bir Geçiş Dönemi Romancısı.** İstanbul: Everest Yayınları.

GÜRSEL, N. (2007). **Başkaldıran Edebiyat.** İstanbul: Doğan Kitap.

GÜZELŞEN, M. R. (2000). **XX. Yüzyılda Dilbilim ve Göstergebilim Kuramları.** İstanbul: YKY.

GÜZELŞEN, M. R. (2009). **Göstergebilim'in ABC'si.** İstanbul: Say Yayınları.

HOBSBAWN, E. J. (2011). **Eşkıyalar.** İstanbul: Agora Kitaplığı.

İNCEOĞLU, Y. G., ÇOMAK, N. A. (2009). **Metin Çözümlemeleri.** İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

JUNG, C.G. (2015). **Kırmızı Kitap *"Liber Novus"*.** İstanbul: Kaknüs Psikoloji.

JUNG, C. G. (2015). **Kişiliğin Gelişimi.** İstanbul: Pinhan Psikoloji.

KANTARCIOĞLU, S. (2009). **Edebiyat Akımları - Platon'dan Derrida'ya,** İstanbul: Paradigma Yayıncılık.

KAYA, M. (2015) **Türk Romanında Destan Etkisi.** İstanbul: Kesit Yayınları.

KEARNEY, R. (2012). **Yabancılar, Tanrılar ve Canavarlar *"Ötekini Yorumlamak"*.** İstanbul: Metis Yayınları.

KESKİNER, A. (2013). **Binbir Renk Binbir Çiçek "Yaşar Kemal'li Anılar".** İstanbul: Doğan Kitap.

KORKMAZ, R. (Editör). (2009). **Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı.** Ankara: Grafiker Yayınları.

KULA, O. B. (2013). **Marx, Benjamin, Adorno Sanat ve Edebiyat.** İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

KUNDERA, M. (1989). **Roman Sanatı.** İstanbul: AFA Yayıncılık.

LİVANELİ, Z. (2016). **Gözüyle Kartal Avlayan Yazar Yaşar Kemal.** İstanbul: Doğan Kitap.

LOWEN, A. (2013). **Narsisizm Gerçek Benliğin İnkarı.** İstanbul: Cem Psikoloji.

MARSHALL, G. (2003). **Sosyoloji Sözlüğü.** İstanbul: Bilim ve Sanat Yayınları.

MAULOUF, A. (2001). **Semerkant,** İstanbul: YKY.

MAY, R. (2013). **Yaratma Cesareti.** İstanbul: Metis Yayınları.

MORAN, B. (2002). **Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış I.** İstanbul: İletişim Yayınları.

MORAN, B. (2002). **Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış II.** İstanbul: İletişim Yayınları.

MORAN, B. (2003) **Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış III.** İstanbul: İletişim Yayınları.

MORAN, B. **Edebiyat Üzerine Makaleler/Röportajlar.** İstanbul: İletişim Yayınları.

NABOKOV, V. (2014). **Edebiyat Dersleri.** İstanbul: İletişim Yayınları.

NACİ, Fethi, (1990). **Bir Hikâyeci: Sait Faik Bir Romancı: Yaşar Kemal.** İstanbul: Gerçek Yayınevi.

NACİ, Fethi, (2002). **Türk Romanında Ölçüt Sorunu "Eleştiri Günlüğü (1980-1986)".** İstanbul: YKY.

NACİ, Fethi, (2008). **Yaşar Kemal'in Romancılığı.** İstanbul: YKY.

NECATİGİL, B. (2005). **Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü.** İstanbul: Varlık Yayınları.

OCAK, A. Y. (2007). **Alevi Bektaşi İnançlarının İslam Öncesi Temelleri.** İstanbul: İletişim Yayınları.

ÖZERTEM, S.(Yayına Hazırlayan) (2003). **Geçmişten Geleceğe Yaşar Kemal *"Bilkent Üniversitesi Türk Edebiyatı Merkezi Uluslararası Yaşar Kemal Sempozyumu"*. İstanbul:** Adam Yayınları.

PAMUK, O. (1994). **Kara Kitap**. İstanbul: İletişim Yayınlar.

PARLA, J. (2000). **Don Kişot'tan Günümüze Roman**. İstanbul: İletişim Yayınları.

ERGUN, P. (2004).**Türk Kültüründe Ağaç Kültü**. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

POSPELOV, G. **Edebiyat Bilimi**. İstanbul: Evrensel Basım Yayın.

PROPP, V. (2011). **Masalın Biçimbilimi**. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

PÜSKÜLLÜOĞLU, A. (1991). **Yaşar Kemal Sözlüğü**. İstanbul: Toros Yayınları.

RANDALL, W. L. (1999). **Bizi Biz Yapan Hikâyeler**. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

RANK, O. (2016). **Kahramanın Doğuş Miti**. İstanbul: Pinhan Psikoloji.

ROBBINS, T. (1999). **Parfümün Dansı**. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

SARTRE, J. P. **Varlık ve Hiçlik**. İstanbul: İthaki Yayınları.

SCHNEIDER, M. (2016). **Okumak ve Anlamak**. İstanbul: Kolektif Kitap.

SONAL, E. (2014) **John Steinbeck ve Yaşar Kemal'in Eserlerinde Cinsiyet Rolleri ve Aile kimliğinin Karşılaştırılması**. Ankara: Gece Kitaplığı.

STEVICK, P. (2004). **Roman Teorisi**. Ankara: Akçağ Yayınları.

SURURİ, G. (2002). **Kıldan İnce Kılıçtan Keskince**. İstanbul: Doğan Kitap.

ŞAHİN, O. (2013). **Yaşar Kemal "Geniş Bir Nehrin Akışı"**. İstanbul: Kaynak Yayınları.

ŞEKER, A. (2011). **Bir Anadolu Ozanı *Yaşar Kemal***. Ankara: Eğiten Kitap.

Tanzimattan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi, **Yaşar Kemal Maddesi**, YKY, İstanbul 2001.

THARAUD, B. C. (2017). **Çukurova "Yaşar Kemal Edebiyatının Temelleri"**. İstanbul: YKY.

TİMUR, T. (2001). **Türk Devrimi ve Sonrası**. Ankara: İmge Kitabevi.

TİMUR, T. (2012). **Osmanlı-Türk Romanında Tarih, Toplum ve Kimlik**, İstanbul: İmge Yayınları.

TOKER, Y. (2015). **Yaşar Kemal**, İstanbul: Toker Yayınları.

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Cilt III, **"Yaşar Kemal Maddesi"**, Dergah Yayınları, İstanbul, 1979.

UÇAN, H. (2015). **Yazınsal Eleştiri ve Göstergebilim**. İstanbul: İz Yayıncılık.

UYGUNER, M. (1993). **Yaşar Kemal Yaşamı Sanatı Yapıtlarından Seçmeler**. Ankara: Bilgi Yayınları.

UYSAL, N. (2006). **Zaman Kaybolmaz *"İlber Ortaylı Kitabı"***. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

YALOM, I. (1999). **Varoluşçu Psikoterapi**. İstanbul: Kabalcı Yayınları.

YALOM, I. (2008). **Güneşe Bakmak, Ölümle Yüzleşmek**. İstanbul: Kabalcı Yayınları.

YILMAZ, D. (2002). **Roman Kavramı ve Türk Romanının Doğuşu**. Ankara: Ozan Yayıncılık.

DİZİN

Abbas Usta, 359, 399, 402, 403, 404, 408, 413, 414, 415, 418, 420, 422, 429, 430, 433, 434
Abdale Zeyniki, 8, 12, 330, 362, 389, 400
Abdi Ağa, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 65, 66, 67, 69, 70, 71, 72, 74, 76, 77, 78, 82, 83, 84, 85, 86, 89, 90, 91, 94, 96, 101, 103, 130, 132, 169, 172, 178, 632
Abdullah Zeki Çukurova, 9
Abdülhalik Efendi, 447
Abdülhamit Han, 191
Abdülselam Hoca, 156, 157, 159, 161, 176, 182, 185
Abidin Dino, 5, 18, 26, 555, 556
Acem, 330
Adana, 3, 4, 27, 28, 29, 31, 53, 124, 282, 343, 365, 380, 405, 445, 466, 472, 477, 485, 499, 503, 507, 515, 516, 517, 518, 528, 530, 531, 613, 623, 634, 642, 643, 644
Âdem ve Havva, 163, 164
Adil Ağa, 317, 328
Adil Efendi, 289, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 311, 312, 313, 314, 316, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 329, 331
Adnan Menderes, 32
Ağır Ceza Başkanı, 448, 463, 467
Ağrı Dağı, 423, 427, 428
Ahmet Bey, 393, 619
Ahmet Taner Kışlalı, 7
Ak Kuş, 96, 410, 412, 413, 415, 416, 417, 433, 434
Akçasaz, 16, 31, 47, 60, 86, 110, 150, 155, 172, 173, 438, 441, 442, 444, 446, 447, 449, 458, 459, 460, 461, 462, 464, 466, 471, 472, 473, 475, 476, 477, 479, 480, 481, 482, 484, 485, 487, 496, 498, 501, 503, 504, 506, 507, 632
Akdeniz, 15, 20, 47, 110, 112, 159, 172, 179, 193, 196, 276, 350, 351, 352, 378, 403, 430, 643
akıl hocası, 44, 58, 62, 72, 75, 100, 136, 176, 177, 633, 634
Akmaşat, 513, 518, 530
Aktozlu Köyü, 60, 71
Akyollu Hacı Yakup Ağa, 448
Akyollu konağı, 500
Akyollu Konağı, 440, 448, 451, 485, 507
Akyollu Murtaza, 452, 464, 493
Ala Timur, 449, 458
Aladağ, 166, 511, 512, 523, 532
Alain Bosquet, 3, 330
Alevi, 157, 177, 197, 315, 330, 383, 405, 469, 634, 646
Alevî, 515, 534
Alevîler, 362
Ali, 3, 9, 15, 32, 39, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 70, 72, 73, 74, 76, 82, 83, 84, 86, 87, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 98, 99, 100, 101, 102, 105, 113, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 130, 134, 135, 139, 143, 145, 148, 149, 150, 151, 152, 155, 156, 157, 158, 160, 162, 164, 165, 172, 174, 177, 185, 186, 195, 196, 197, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 296, 297, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 306, 307, 308, 309, 310, 312, 313, 318, 319, 322, 324, 325, 326, 327, 333, 335, 336, 338, 339, 340, 341, 343, 344, 347, 349, 350, 353, 354, 355, 356, 357, 359, 363, 392, 408, 410, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 420, 422, 423, 429, 430, 433, 443, 444, 445, 446, 449, 451, 452, 458, 465, 466, 467, 470, 472, 475, 477, 479, 483, 484, 485, 486, 487, 495, 496, 499, 503, 505, 506, 507, 514, 516, 518, 521, 524, 525, 529, 531, 558, 606, 607, 608, 609, 610, 611, 612, 615, 621, 624, 625, 627, 642
Ali Çavuş, 412, 416, 418, 419, 430, 432, 433, 434
Ali Rıza Bey, 9
Ali Safa, 61, 64, 71, 84, 86, 87, 89, 90, 91, 92, 93, 101, 116, 118, 119, 120, 149, 193
Ali Safa Bey, 61, 64, 71, 84, 86, 87, 89, 90, 91, 92, 93, 101, 116, 118, 120, 149
Ali Saip Ursavaş, 3, 32, 64, 139, 359, 363, 445, 642
Alicik, 287, 444, 465
Alidağı, 63, 98
Allah, 68, 71, 78, 130, 172, 177, 191, 195, 196, 300, 319, 331, 342, 346, 348, 349, 350, 357, 375, 407, 428, 436, 459, 469, 487, 491, 492, 493, 494, 508, 511, 512, 513, 525, 611, 612, 622
Allah'ın aslanı, 177
Amanos, 31
Amber Bey, 162, 163, 187, 442, 502
Anacık Sultan, 119, 123, 125, 126, 128, 130, 138, 141, 142, 143, 146, 148, 151, 152, 162,

165, 167, 168, 172, 174, 176, 188, 189, 510, 533, 634
Anavarza, 61, 86, 91, 106, 110, 112, 113, 117, 145, 169, 171, 183, 196, 350, 351, 352, 392, 409, 410, 438, 449, 450, 460, 482, 484, 498, 499, 530, 561, 567, 569, 610, 613, 614, 634
Anavarza Kalesi, 106, 112, 117, 145
Anavarza kayalıkları, 351, 562, 614
Ankara, 3, 5, 29, 31, 34, 38, 40, 44, 48, 49, 53, 60, 62, 63, 69, 76, 88, 120, 122, 123, 124, 135, 139, 159, 174, 175, 190, 191, 276, 300, 343, 445, 482, 483, 515, 516, 518, 532, 613, 618, 619, 620, 623, 627, 641, 644, 646, 647
Antep, 31, 161
Antik Yunan, 183, 528
Arabistan, 144
Arap, 29, 99, 100, 144, 330, 365, 367, 368, 382, 450, 471, 476, 487, 491
Arazi Tevzi Kararnamesi, 32
Arif Dino, 5
Arif Keskiner, 3, 5, 8, 56, 85, 301, 359, 363, 555
Arif Saim Bey, 64, 87, 88, 89, 90, 91, 94, 95, 102, 108, 116, 118, 120, 121, 124, 128, 129, 130, 139, 160, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 174, 175, 176, 178, 187, 188, 191, 359, 363, 366, 369, 377, 386, 387, 389, 415, 434
arketip, 2, 189
arketipik, 75, 139, 141, 610
Arzuhalci Ali, 478
Asım Çavuş, 63, 65, 66, 69, 75, 76, 98, 116, 121
Asur, 28
Âşık Kemal, 8
Âşık Rahmi, 9
Atatürk, 32, 191, 300, 314, 493, 509, 642, 647
Auerbach ve Spitzer, 41
Aydınlı Yörükleri, 514, 533
Ayşe Semiha Baban, 7
Bahçe Köyü, 4
Balıklı Göl, 482
Battal Ağa, 123, 125, 126, 127, 130, 131, 144, 151, 152, 194
Bayramoğlu, 124, 151, 158, 163, 164, 165, 171, 187
Bedevi, 491
Beydili Obası, 518, 532
bildungsroman, 35, 67, 632
Binboğalar Efsanesi, 24, 25, 30, 308, 359, 381, 399, 459, 484, 510, 511, 512, 513, 514, 515, 521, 522, 523, 524, 525, 526, 527, 528, 529, 533, 534, 606, 629, 633, 636, 639
Bir Ada Hikâyesi, 18, 22, 636
Birinci Dünya Savaşı, 31
Bizans, 18, 29, 145, 643
Boğazköy, 28
Bolşevikler, 191
Bozkuyu, 182
Bozoyuk Köyü, 60
Bukefalos, 196
Burhanlı Köyü, 4, 9
Büyük Ana, 10, 371, 377, 378, 382, 413, 536, 537, 540, 542, 543, 544, 546, 547, 549, 552, 553, 556, 557, 559, 560, 561, 564, 565, 566, 567, 568, 569
büyülü gerçekçilik, 51
büyülü gerçeklik, 51, 157
Cafer Özpolat, 447, 449, 467
Cafer Özpulat, 467
Campbell, 35, 36, 41, 43
Celali, 120
Cemşit, 388, 390, 392, 397, 398, 400, 412, 419, 434
Cengiz, 492
Cennet Karı, 368
Ceren, 448, 510, 512, 513, 514, 515, 516, 517, 519, 520, 521, 524, 525, 529, 530, 532
Cerid, 30, 643
Cervantes, 4, 22
Ceyhan, 15, 16, 31, 179, 183, 346, 350, 351, 352, 356, 479, 480, 485, 505, 507, 528, 567, 611, 613, 614
Ceyhan Irmağı, 485
Cığcık köyü, 182
Cötdelek Ağa, 299
Cumali Onbaşı, 309, 311, 315, 320, 321, 330
Cumhuriyet gazetesi, 5
Çağıloluk, 294, 295
Çakırcalı, 24, 54, 194, 639
Çakırcalı Efe, 194
Çakırdikeni, 77, 78
çakırdikenleri, 65, 77, 166, 281
Çakırdikenliğin, 57
çakırdikenlikleri, 65
Çek Biçimcileri, 42
Çerkes, 64, 83, 107, 303, 374, 426, 607
Çerko, 14, 277
Çetin Altan, 26
Çiçeklideresi, 124, 127, 128, 135, 153
Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu, 32
Çokak Bucağı, 308
Çötdelek, 195

Çukur, 28, 125, 166, 286, 288, 289, 333, 334, 343, 345, 347, 348, 349, 351, 352, 353, 355, 417, 494, 499, 512, 523, 609, 637
Çukurova, 1, 2, 4, 5, 8, 10, 13, 15, 16, 17, 21, 23, 24, 25, 26, 28, 29, 30, 31, 32, 46, 47, 59, 60, 61, 62, 67, 69, 71, 76, 77, 88, 89, 92, 93, 96, 102, 103, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 119, 123, 126, 127, 128, 133, 135, 136, 138, 142, 143, 144, 146, 147, 148, 149, 155, 157, 160, 161, 162, 164, 165, 166, 168, 171, 173, 176, 179, 180, 181, 182, 184, 189, 191, 276, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 285, 286, 287, 288, 289, 293, 294, 295, 296, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 321, 323, 324, 326, 328, 330, 331, 332, 333, 336, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 351, 352, 353, 359, 360, 362, 365, 368, 377, 378, 379, 383, 385, 386, 389, 401, 406, 409, 417, 428, 430, 431, 437, 438, 441, 442, 443, 445, 446, 448, 449, 456, 458, 460, 461, 463, 464, 465, 467, 468, 469, 470, 471, 472, 474, 475, 480, 483, 484, 498, 499, 500, 501, 502, 505, 507, 508, 510, 511, 514, 516, 518, 526, 527, 531, 563, 565, 606, 607, 609, 610, 611, 612, 613, 614, 615, 616, 617, 625, 627, 628, 634, 635, 636, 637, 643, 644, 647
Dadaloğlu, 8, 195, 330, 612
Dağın Öte Yüzü, 15, 30, 276, 277, 299, 301, 317, 332, 358, 456, 496, 616, 629, 631, 634, 641, 643
Dal Emine, 368, 371, 373, 375, 376, 382, 384, 408, 410, 411, 425, 427, 429, 435
Dede Korkut Hikâyeleri, 307, 364
Değirmenoluk, 56, 59, 77, 78, 119, 123, 151
Değirmenoluk Köyü, 56, 78, 123
Deli Durdu, 59, 65, 66, 68, 69, 74, 75, 83, 169
Deli Hacı, 447, 477, 478, 479, 480, 481, 482, 484, 486, 487, 488, 490, 493, 494, 495, 504, 505
Delice Bekir, 289, 306, 326, 334, 353
denjbeg, 8, 633
Derviş Bey, 31, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 452, 453, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 461, 463, 464, 465, 466, 467, 468, 469, 471, 472, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 479, 480, 481, 482, 483, 484, 485, 486, 487, 488, 489, 490, 491, 492, 493, 495, 497, 498, 500, 501, 502, 503, 504, 506, 507, 508, 509, 513, 514, 518, 529, 532, 632, 633, 634
destan, 1, 8, 10, 11, 12, 13, 19, 23, 27, 54, 55, 62, 68, 106, 145, 172, 187, 304, 325, 343, 384, 389, 493, 534, 619, 624, 631
Dikenlidüzü, 57, 63, 65, 77, 99, 166
Doğu Anadolu, 14, 396
Domuz Tepesi, 431
Don Quixote, 18, 33
Dostoyevski, 17, 22
Döne, 57, 59, 65, 66, 69, 72, 75, 79, 82, 386, 497
döngele, 278, 289, 293, 294
Dörtyol, 31
Dulkadiroğlu Beyliği, 164, 173
Dumlukale, 112, 183
Duran, 98, 122, 123, 126, 127, 147, 148, 151, 153, 364
Duranca, 365
Dursun Dede, 157, 197
Düldül, 132, 157, 178, 179, 196, 197, 409, 414, 416, 417, 419, 423, 475
Düldül Dağı, 132, 172, 409, 414, 416, 417, 419, 423
Efendi Hazretleri, 157, 159, 161, 163, 177, 192
efsane, 11, 12, 141, 277
ejderha, 171, 194
Elif, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 287, 288, 292, 297, 299, 300, 305, 322, 333
Emine, 164, 187, 328, 368, 369, 370, 371, 375, 376, 382, 390, 410, 411, 414, 417, 419, 420, 422, 424, 427, 428, 429, 430, 434, 436, 475
Emir Sultan, 386, 439, 451, 452, 463, 468, 472, 484, 501, 506, 634
Engin Cezzar, 18, 25
Enver Paşa, 362, 383, 389
epigraf, 333, 511, 518, 519, 529, 634
epik, 18, 19, 20, 23, 24, 32, 67, 114, 384, 437, 452, 496, 498, 519, 529, 566, 631
epope, 11, 13, 19, 384
Epope, 12, 13
Erciyes, 295, 537, 541, 550, 551, 600
Ermeni, 18, 29, 110, 118, 144, 359, 362, 366, 373, 377, 380, 402
Ermeniler, 29, 110, 133, 145, 154, 162, 182, 377, 382, 383, 409, 431, 435
Ernis Köyü, 3
Erzincan, 301
Esrük Dağı, 380
Esrükdağı, 378
eşkıya, 14, 15, 32, 51, 53, 54, 56, 58, 59, 61, 64, 67, 68, 69, 71, 72, 74, 75, 76, 77, 80, 83, 91, 96, 97, 98, 107, 108, 120, 121, 122, 125, 126, 140, 145, 146, 157, 164, 171, 174, 176,

187, 188, 190, 193, 194, 277, 279, 299, 302, 307, 362, 366, 376, 377, 378, 383, 389, 398, 406, 418, 419, 524, 557, 566, 569, 622, 625, 635
eşkıya Koca Ahmet, 58
Eyüp, 416, 418, 419, 420, 422, 430, 434
Fatih, 191
Fenike, 28
Ferhat Hoca, 87, 91, 92, 93, 96, 104, 115, 116, 117, 118, 120, 126, 127, 128, 152, 153, 155, 156, 160, 161, 162, 167, 168, 169, 171, 173, 176, 185, 186, 187, 195, 197
Fethi Naci, 16, 372, 384, 617
Fethullah, 515, 516, 518, 519, 526, 530, 532
Fırat, 24, 154, 639
folklor, 4, 19, 27, 60
Foucault, 37, 43, 46
Freud, 2, 44, 360, 395
Friedrich Von Schiller, 622
Gebeli Köyü, 8
Genç Osman, 142, 172, 195
Gizik Duran, 195
Goethe, 17, 67
göç, 3, 30, 87, 190, 279, 286, 296, 333, 348, 353, 359, 362, 373, 404, 443, 516, 530, 533, 625
Gökçeli, 3
Göstergebilimsel Dörtgen, 2
Göstergebilimsel Dörtgeni, 66, 94, 129, 284, 313, 370, 391, 421, 452, 486, 521, 544, 561, 579, 594, 608, 620
Gözükaranın Hatunu, 389, 390, 392, 401, 405, 444, 446
Greimas, 2, 36, 41, 42, 66, 94, 129, 284, 313, 370, 391, 421, 452, 486, 521, 544, 561, 579, 594, 608, 620
Gülriz Sururi, 7, 8
Güney Cephesi, 31
Güzin Dino, 5, 18, 38, 56
Hacı, 8, 123, 162, 285, 290, 366, 388, 399, 402, 410, 446, 448, 449, 459, 466, 471, 476, 477, 478, 479, 480, 481, 482, 483, 494, 495, 497, 504, 505, 516, 530
Hacı Kurtboğa, 446, 449, 459, 466, 479, 497
Haçlı Ordusu, 164
Haçlı Seferleri, 29
Halil, 92, 118, 120, 123, 156, 163, 164, 166, 185, 187, 278, 279, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 293, 296, 298, 299, 301, 302, 303, 311, 312, 313, 317, 319, 321, 322, 323, 327, 329, 332, 333, 334, 335, 337, 338, 339, 340, 341, 344, 348, 349, 350, 353, 354, 356, 357, 363, 365, 366, 367, 371, 377, 378, 382, 383, 456, 512, 514, 516, 517, 519, 520, 521, 524, 531, 532, 556, 557, 558, 560, 561, 563, 564, 565, 566, 567, 569, 612
Halil Ağa, 279
Halil İbrahim, 345
Halil Taşyürek, 289
Halim Bey Veziroğlu, 590, 591, 593, 594, 596, 598, 605
Hamza Ağa, 90, 91, 94, 95
Hamza Bey, 90, 94, 477
Hasan, 59, 68, 82, 121, 122, 126, 195, 281, 285, 293, 302, 303, 304, 305, 309, 311, 313, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 333, 335, 337, 348, 354, 355, 359, 363, 366, 368, 370, 375, 377, 384, 389, 390, 392, 394, 399, 400, 401, 404, 410, 411, 412, 414, 415, 420, 422, 423, 424, 428, 429, 430, 433, 442, 443, 446, 449, 513, 516, 517, 519, 521, 524, 525, 531, 532, 555, 556, 557, 558, 559, 560, 561, 562, 563, 564, 565, 566, 567, 568, 569, 633, 634
Hasan Ağa, 121, 359, 370, 389, 390, 392, 394, 399, 400, 404, 410, 411, 412, 414, 415, 420, 422, 424, 428, 429, 430, 433, 443, 513, 519, 521, 524, 525, 532
Hasibe Hatun, 386
Haşmet Bey, 363, 380
Hatçe, 25, 56, 58, 59, 60, 62, 63, 64, 65, 66, 68, 69, 70, 71, 73, 76, 78, 80, 81, 82, 83, 84, 98, 155, 161, 169, 178, 184, 188, 189, 195, 196
Haydar Usta, 156, 510, 511, 512, 513, 515, 516, 517, 518, 519, 520, 521, 522, 523, 524, 528, 529, 531, 532
Hazreti Ali, 137, 172, 196, 373, 610
Helete, 73
Hemite, 3, 143, 161, 359, 362, 380, 383, 430, 431, 435, 460, 518, 531, 532, 555, 634
Hemite Dağı, 518
Heredot, 28
Hıdır Abdal Sultan Ocağı, 138
Hıdrellez, 303, 411, 437, 510, 511, 513, 519, 524, 529, 532
Hırde Hanım, 10, 286, 633
Hızır, 172, 407, 411, 510, 511, 512, 513, 516, 519, 522, 523, 525, 532
Hızırın Benlibozu, 137
Hidayet, 440, 441, 443, 448, 464, 465
Hipermetinsel anlatı, 35
Hitit, 15, 29, 643
Hobsbawm, 53
Hobsbawn, 15, 68
Homeros, 4, 9, 21, 384

Horali, 61, 84
Horasan, 147, 462, 519, 533
Horzumlu Demirci Ocağı, 524
Hürü Ana, 60, 63, 64, 65, 66, 75, 88, 89, 90, 91, 116, 117, 118, 123, 125, 128, 130, 136, 137, 138, 142, 143, 144, 146, 148, 149, 151, 152, 155, 157, 159, 160, 161, 163, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 173, 174, 177, 178, 181, 184, 186, 187, 188, 189, 192, 281, 336,635
Hüseyin, 38, 362, 375, 378, 383, 384, 388, 404, 411, 415, 417, 440, 441, 442, 446, 464, 512, 612
Hüsne, 120, 121, 122, 134, 136, 155, 158, 160, 303, 305, 311, 312, 313, 317, 322, 324, 325, 327, 364, 386
Hz. Ali, 177
Hz. Muhammet, 413
I. Dünya Savaşı, 3, 502
Iraz, 59, 62, 63, 64, 65, 66, 71, 73, 74, 76, 83, 84, 178, 188, 189
Iraz Kadın, 59, 62, 63, 65, 66, 73, 74, 83, 84, 178
İskenderun, 31
Işıl Özgentürk, 555
İbrahim İbo, 443, 444, 448, 449, 457, 465
İdris Bey, 64, 88, 89, 90, 91, 93, 94, 95, 99, 102, 103, 107, 108, 109, 114, 116, 119
İkinci Dünya Savaşı, 39
İlber Ortaylı, 8, 18, 647
İlyada, 12, 19, 384
İlyas, 64, 166, 512, 519, 522, 523, 525, 532
İnce Memed, 5, 6, 11, 14, 15, 20, 23, 44, 47, 51, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 85, 87, 88, 90, 91, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 104, 106, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 118, 119, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 152, 153, 154, 156, 157, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 188, 189, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 278, 281, 299, 336, 363, 406, 510, 533, 556, 617, 629, 631, 632, 637, 639, 641, 642
İngiliz, 330, 342, 507, 508
İpekçe, 365, 367
İran, 385, 534
İskender, 29, 156, 196, 404
İskenderül Zülkarneyn, 196
İsmail Ağa, 359, 361, 362, 363, 364, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 415, 417,419, 420, 421, 422, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 433, 434, 435, 436
İsmail Amca, 60
İsmail Bey, 362, 375, 381, 385, 386
İsmet Paşa, 64, 81, 316, 513, 516, 517, 518, 522, 529, 531
İstanbul, 3, 4, 5, 7, 8, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 18, 19, 21, 22, 25, 26, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 49, 52, 54, 55, 56, 57, 60, 67, 68, 85, 119, 142, 154, 198, 199, 200, 201, 202, 206, 208, 216, 221, 230, 231, 238, 240, 246, 248, 250, 251, 252, 253, 256, 264, 268, 272, 277, 301, 317, 318, 332, 341, 343, 359, 360, 362, 368, 372, 378, 384, 386, 394, 395, 397, 398, 400, 407, 425, 439, 442, 455, 471, 477, 478, 481, 488, 510, 515, 516, 533, 535, 539, 556, 559, 569, 570, 574, 587, 589, 590, 591, 596, 597, 598, 600, 601, 604, 606, 617, 618, 628, 639, 640, 641, 642, 644, 645, 646, 647
Jorge Luis Borges, 51
Jung, 2, 13, 41, 70, 72, 141, 425
Kadirli, 4, 5, 112
Kafdağı, 114
Kafka, 22, 35
Kanuni, 191
Kara Hüseyin, 441, 442
Karacaoğlan, 5, 9, 19, 195, 330, 357
Karadeniz, 154
Karadut Köyü, 61
Karakız Hatun, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 452, 456, 457, 465, 468, 470, 499
Kars, 30
Kaz Dağları, 307
Kel Âşık, 304, 306, 325, 329, 336, 337, 345, 354, 355, 356, 357, 443
Kemal Sadık Göğçeli, 3, 5
Kerem, 19, 123, 409, 422, 510, 511, 512, 513, 514, 515, 517, 518, 520, 521, 522, 523, 525, 530, 532, 533, 633
Kerimoğlu, 59, 79, 86, 130
Kesikkeli Köyü, 172
keven, 128
kevenler, 153, 166
Kınalıtepe, 78
Kır At, 88, 416, 541

Kır İsmail, 298, 304, 306, 308, 316, 325, 326
Kırkgöz Ocağı, 119, 123, 126, 138, 141, 142, 146, 147, 149, 151, 158, 162, 163, 165, 172, 176, 187, 510, 533
Kırklar Dağı, 122, 132, 345
Kızıkan Aşireti, 14
Kızılbaşoğlu, 169
Kilikya, 28, 29, 30, 180, 642
Kimsecik, 3, 11, 24, 30, 64, 170, 174, 343, 359, 360, 383, 386, 391, 407, 424, 435, 444, 629, 631, 632, 637
Kimsecik Üçlemesi, 3, 30, 64, 343, 359, 360, 383, 386, 407, 435, 629, 632
Koca Danış, 381
Koca Halil, 277, 278, 279, 281, 282, 283, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 296, 297, 302, 319, 321, 324, 329, 333, 334, 335, 348, 349, 353, 354
Koca İsmail, 60, 83, 396, 417
Koca Osman, 62, 63, 64, 65, 66, 75, 84, 85, 86, 87, 91, 92, 93, 96, 97, 100, 101, 111, 113, 115, 117, 118
Koca Sadık, 386
Koca Tanır, 376
Koca Yunus, 534
kolaj, 33, 117, 145
kolektif bilinçaltı, 12
Komünist Partisi, 5, 6
Konargöçer, 138, 519
Kozan, 31, 64, 88, 112, 499
Kozanoğlu, 60, 123, 175, 330, 441, 471, 474, 531
Kozanoğlu Ağıdı, 60
Kör Haydar Usta, 156, 183, 185
Körmezar, 282, 287, 295
Köroğlu, 106, 127, 172, 194, 195, 196, 349, 475
Köroğlu, 641
Köroğlu'nun Kır Atı, 106
Köroğlunun Kıratı, 137, 197
köy romanı, 1, 16
Kul Abdurrahman, 9
Kur'an-ı Kerîm, 517
Kuran, 179
Kurt Mahmud, 467
Kurtuluş Savaşı, 88, 163, 177, 330, 363, 489
Kuş Memet, 359, 362, 390, 405, 408, 409, 410, 411, 418, 419, 422, 429, 432
Kuşlar padişahı, 417
Kuyucu Murat Paşa, 120, 175
Kuzucuoğlu Pamuk Üretme Çiftliği, 4
Küheylan, 279, 282, 283, 286, 287, 288, 290
Kürdistan, 144
Kürt, 3, 8, 27, 61, 118, 123, 124, 144, 151, 158, 186, 330, 342, 362, 366, 373, 375, 377, 415, 426, 443, 449, 458, 474, 484, 498, 502, 506, 534, 619, 621, 624
Kürt Ali Ağa, 443
Kürtler, 362, 385, 449, 502
leitmotif, 68, 69, 384, 439, 480, 484
Leonarddo Da Vinci, 154
Leonardo Da Vinci, 154, 179, 184
Lokman Hekim, 306, 525, 532
Ludwig Van Beethoven, 622
Luvan Aşireti, 3
Mahir Bey, 471, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 479, 480, 481, 483, 484, 487, 490, 491, 492, 493, 495, 497, 501, 502, 503, 504, 505, 506, 508, 509
Mahir Kabakçıoğlu, 443, 449, 465, 473, 475, 480, 486, 502
Mahiro, 14, 51, 362, 376
Mahmud, 474, 490, 493, 502
Mahmut, 38, 119, 124, 127, 128, 129, 132, 135, 151, 153, 155, 158, 169, 170, 172, 177, 184, 193, 440, 449, 464
Mahmut Ağa, 119, 124, 127, 128, 129, 132, 135, 151, 153, 155, 158, 169, 170, 172, 177, 184, 193
Maraş, 31
mecbur insan, 14, 53, 54, 176, 177, 186, 188, 194
Memed, 6, 14, 15, 20, 21, 25, 47, 51, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 107, 108, 109, 110, 111, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 146, 147, 148, 149, 150, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 192, 193, 194, 195, 196, 280, 281, 301, 336, 579, 615, 621, 625, 627, 631, 634, 635, 640, 643
Memet, 289, 306, 307, 309, 312, 313, 314, 316, 359, 366, 392, 408, 410, 411, 414, 415, 416, 417, 419, 421, 429, 433, 434, 444, 445, 446, 449, 451, 452, 458, 465, 466, 467, 470, 472,

477, 484, 485, 486, 487, 495, 499, 506, 507, 606, 607, 608, 609, 610, 611, 613,615, 616
Memet Ali, 445, 446, 449, 458, 470, 472, 484, 495
Memidik, 307, 308, 310, 312, 313, 316, 318, 326, 332, 333, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 345, 352, 353, 354, 355, 356, 357
Memik Ağa, 361, 362, 363, 365, 366, 367, 371, 377, 378, 381, 383
Memluklar, 29
Menekşe, 587, 588, 589, 590, 591, 592, 594, 596, 601, 605
Menekşeli, 157, 185
Mersin, 31, 389, 390, 398, 405, 445, 466, 479
Meryemce, 63, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 297, 298, 299, 300, 302, 303, 304, 305, 309, 310, 312, 313, 318, 319, 324, 327, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 343, 344, 347, 348, 349, 350, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 456, 634
Mestan, 446, 448, 450, 451, 452, 457, 459, 460, 468, 471, 473, 475, 476, 486, 487, 496, 497, 501, 503
metinlerarası, 35, 281, 308, 336, 387, 413, 616
Metinlerarası ilişki, 33
Meyro, 464, 474, 481, 485, 493, 502, 504, 506
Mezopotamya, 10, 386
Mısır, 14, 29, 386, 534
Mısırlı İbrahim Paşa, 29
Mıstık, 450, 474, 475, 502
Mikhail Bakhtin, 34
Milli Mücadele, 31, 32, 39
Milli Mücadele Dönemi, 39
Mina Urgan, 8
Mîna Urgan, 18
Misis, 29, 183
mit, 11, 14, 34, 88, 91, 97, 99, 103, 105, 122, 131, 138, 141, 142, 184, 306, 332, 361, 388, 406, 461
Mondros Ateşkes Anlaşması, 31
monomitos, 35, 43
mozaik, 31, 182, 460, 500
Muallim Rüstem Bey, 449
Muhammed'in Burağı, 137
Muharrem, 55, 75, 106, 278, 360, 441, 464, 469
Muhtar, 15, 124, 127, 136, 152, 276, 277, 278, 279, 282, 283, 284, 285, 291, 292, 296, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 306, 307, 308, 309, 310, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 320, 322, 324, 325, 326, 327, 329, 331, 332, 333, 334, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 345, 346, 355, 357, 370, 391, 420, 452, 482, 486, 521, 544, 560, 578, 594, 608, 620
Murtaza Ağa, 13, 92, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 128, 129, 133, 134, 135, 136, 143, 144, 145, 148, 149, 150, 152, 155, 156, 158, 160, 162, 164, 174, 175, 184, 185, 186, 440, 452, 458, 619, 620, 621, 622, 623, 627
Murtaza Bey, 122, 124, 151, 167, 440, 441, 444, 445, 449, 451, 455, 457, 458, 461, 464, 465
Mustafa, 3, 31, 50, 58, 64, 80, 82, 88, 90, 117, 124, 159, 162, 163, 175, 178, 191, 192, 314, 323, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 366, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 381, 382, 384, 385, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400,403, 404, 405, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 436, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 452, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 464, 465, 466, 467, 468, 469, 470, 471, 472, 474, 477, 482, 483, 484, 485, 486, 487, 488, 489, 490, 495, 497, 498, 500, 501, 502, 507, 560, 561, 565, 619, 632, 633
Mustafa Bey, 438, 440, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 454, 455, 456, 458, 464, 465, 466, 467, 469, 470, 471, 472, 474, 483, 484, 485, 488, 489, 490, 497, 498, 500, 501, 502, 507, 632
Mustafa Kemal, 3, 31, 64, 88, 90, 117, 124, 159, 162, 163, 175, 178, 191, 192, 314, 323, 363, 407, 415, 443, 445
Mustafa Kemal Atatürk, 3, 31, 159, 191, 445
Muttalip Bey, 338, 351, 356, 358
Mübadele, 22
Müslüm, 120, 127, 128, 149, 153, 155, 156, 159, 171, 172, 181, 184, 185, 195, 368, 371, 377, 378, 386, 387, 392, 393, 396, 397, 403, 512, 525, 529, 533
Müslüm Ağa, 368, 371, 377, 378, 387, 392, 393, 397, 403
Müslüman, 330, 436
Nasrettin Hoca, 534
nehir anlatı, 67, 383
Nigâr Hanım, 3, 9, 14, 359
Nobel, 1, 6, 39, 56
Northrop Frye, 41
novella, 34
Nuri, 39, 365, 392, 410, 411, 417, 433
Nurullah Ataç, 5

Ocak Köyü, 138
Oğuz, 40, 474, 475, 476, 489, 492, 493, 502, 503, 508
olay örgüsü, 40, 42, 45, 48, 81, 102, 278, 361, 378, 618
Onbaşı, 58, 82, 121, 125, 165, 308, 309, 320, 407, 446, 459, 466, 515, 516, 517, 520, 521, 522, 524, 530
Orhan Kemal, 4, 39, 53
Osman Koca, 64, 86, 87, 88, 89, 92, 94, 95, 96, 97, 100, 101, 103, 104, 115, 116, 121, 126, 137
Osmaniye, 3, 30, 528
Osmanlı, 20, 29, 31, 32, 37, 38, 54, 88, 120, 141, 145, 191, 290, 331, 362, 438, 441, 456, 462, 510, 513, 514, 518, 529, 531, 534, 642, 644, 647
Osmanlı Devleti, 29
Öğretmen Zeki Nejat, 159, 161, 173, 176, 186
Ömer Hayyam, 45
participation mystique, 14, 510
pastij, 33
Patnos ovası, 378
Payas, 31, 528
Payas Kalesi, 528
Peri Mağaraları, 302, 303
Pero, 394
Pertev Naili Boratav, 5, 13
Peter Ustinov, 6, 55, 62
Pınarbaşı Köyü, 301
Pir Sultan, 127, 149, 153, 197, 330
Postcolonial Literature, 189
postmodernist, 33, 39
Pozantı, 31
Prag Okulu, 42
Propp, 12, 36, 41, 43, 44
protagonist, 81
Ramazanoğlu Kitaplığı, 4
Recep Çavuş, 59, 60, 65, 66, 75, 83, 169
Recep Zobi, 446
Roland Barthes, 41
roman a clef, 11, 30, 174, 359, 632
röportaj yazarlığı, 6, 16, 24
Rus, 3, 5, 30, 35, 41, 276, 330, 383
Rusya, 5
Rüstemoğlu, 443, 465, 477, 483
Sabahat Hanım, 444, 472
Sabahat Hatun, 447, 466, 501
Sabahattin Ali, 19, 39, 277, 278, 606
Sabahattin Eyüboğlu, 11, 18, 27
Sâdık Efendi, 3
Sait Faik, 16, 19, 26, 384, 606, 617, 646
Sakızlı Köyü, 127, 136
Salih, 24, 48, 133, 136, 241, 367, 535, 536, 537, 538, 539, 540, 541, 542, 543, 544, 545, 546, 547, 548, 549, 550, 551, 552, 553, 554, 555, 599, 629, 630, 639
Salman, 343, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 366, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 381, 382, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 414, 415, 416, 418, 419,420, 421, 422, 424, 425, 426, 428, 430, 431, 433, 434, 435, 436, 437, 641
Sarı Ümmet, 96, 195
Sarıçağşın, 79
Sarıkamış, 30, 31, 362, 383, 389, 404
Sarıoğlu Kerim Bey, 448
Sarıoğlu Konağı, 441, 473
Sarmatya, 154
Savur, 5
Sefçe Kahya, 93, 118
Sefer, 301, 302, 303, 306, 307, 308, 309, 310, 312, 313, 315, 316, 318, 320, 322, 325, 326, 327, 332, 333, 334, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 345, 346, 348, 352, 354, 355, 356, 357, 384, 390, 408
Selahattin Eyyubi, 162, 164
Selim, 29, 164, 205, 213, 406, 587, 588, 589, 590, 591, 592, 593, 594, 595, 596, 597, 598, 600, 601, 604, 605, 630
Selvi Ana, 444
Server Tanilli, 16
Seyfali, 75, 92, 98, 115, 117, 118
Seyhan, 4, 16, 25, 179, 611, 635
Seyran, 87, 88, 92, 93, 94, 95, 103, 104, 105, 107, 114, 115, 116, 118, 121, 122, 126, 128, 129, 130, 131, 139, 147, 150, 152, 154, 155, 157, 159, 160, 161, 163, 166, 167, 168, 169, 170, 173, 174, 178, 181, 184, 186, 187, 188, 189
Seyran Kız, 87, 88, 93, 94, 95, 103, 104, 107, 114, 115, 118, 129
Sivas, 31, 145, 330
Söğütlü, 282, 295, 298
Sömürülenlerin Edebiyatı, 189
Stendhal, 18, 19, 606
Sultan Murad, 141
Suriye, 31, 385, 491
Suriyeli, 330
Sülemiş, 5, 112
Süleyman, 6, 57, 59, 65, 66, 69, 72, 78, 81, 83, 89, 90, 100, 117, 443, 446, 449, 465, 470,

477, 482, 496, 498, 503, 509, 515, 516, 517, 518, 519, 520, 521, 522, 523, 526, 527, 529, 530, 532
Süleyman Arslansoypençe, 476
Süleyman Aslansoypençe, 476
Süleyman Bey, 441
Süleyman Kahya, 523, 531, 532
Süleyman Sami, 443, 449, 470, 504
Süleymanlının Yokuşu, 282, 283, 295
Süllü, 366, 375, 385, 388, 389, 404, 474
Süphan Dağı, 401, 423, 427, 428
Sykes-Picot Anlaşması, 31
Şahin, 9, 11, 47, 84, 96, 99, 161, 276, 277, 365, 367, 377, 520
Şakir Bey, 159, 161, 167, 168, 173, 174, 182, 186
Şam, 399, 534
şaman, 75, 142
şaman, 107
Şerif Aktaş, 40, 45
Şevket Bey, 334, 335, 336, 337, 338, 341, 342, 343, 350, 353, 354, 355, 356, 357
Talip Bey, 123, 143, 150, 193
Tarsus, 29, 474, 507, 634, 642
Taşbaş, 276
Taşbaş, 276, 277, 301, 302, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 354, 355, 356, 357, 358, 496
Taşbaşoğlu, 279, 282, 283, 284, 285, 291, 292, 298, 301, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 318, 319, 323, 326, 327, 328, 329, 332, 333, 337, 341, 346, 347
Taşeli Yarımadası, 28
Tecirli, 30
Tekeç Dağı, 307, 309, 314
Tellal, 446, 447, 449, 450, 459, 466, 467, 472, 475, 479, 480, 486, 487, 496, 497, 498, 500, 501, 505, 635
Telli Hatun, 386
Temel Reis, 535, 536, 538, 539, 541, 542, 543, 544, 546, 547, 548, 549, 551, 552, 553, 554
Temir Ağa, 389, 390, 392, 401, 405, 447, 448, 449, 468, 483
Thilda Kemal, 6, 7, 56, 629
Thilda Serrero, 5
Tırtıl Yusuf, 410, 415, 417, 429
Timurlenk, 492
Tolstoy, 17, 22, 384
Topal Ali, 58, 60, 61, 72, 73, 90, 116, 120, 121, 122, 123, 124, 127, 134, 143, 145, 149, 150, 156, 158, 160, 185
Toprak Reformu, 31, 32, 507
Toros, 11, 22, 24, 25, 56, 57, 77, 85, 119, 154, 160, 177, 193, 301, 322, 332, 352, 360, 373, 399, 407, 426, 471, 555, 556, 605, 617, 639, 640, 647
Turan, 25, 534, 606
Turgut Bey, 444
Türk romanı, 1, 35, 38, 39
Türkân Şoray, 555
Türkiye İşçi Partisi, 7
Türkiye Yazarlar Sendikası, 7
Türkiyesi, 30, 39, 191
Türkmen, 74, 75, 101, 115, 123, 133, 362, 367, 373, 376, 381, 402, 427, 429, 434, 453, 456, 468, 473, 500, 513, 514, 519, 526, 528, 529, 534, 625, 628, 634, 637, 643
Türkmenler, 29, 187, 330, 359, 399, 513, 529
Ummuhan, 285, 293, 302, 303, 305, 309, 311, 313, 322, 323, 325, 327, 328, 335, 337, 354, 355
Urfa, 31, 107, 445, 466, 482
Uso, 450, 467, 472
Uzun Ali, 15, 277, 279, 287
Uzun Osman, 361, 364
üçgen arzu modeli, 2, 188, 369, 371, 390, 629, 637
Üçgen Arzu Modeli, 188, 361, 520
Ümmet Ağa, 443
Vahüdettin Han, 191
Van, 3, 8, 10, 30, 36, 120, 359, 362, 363, 373, 377, 378, 380, 381, 383, 389, 396, 400, 401, 402, 405, 409, 412, 414, 415, 416, 419, 420, 421, 422, 423, 428, 429, 430, 432, 433, 435
Van Gölü, 3, 362, 380, 400, 401, 414, 428
Varlık Roman Armağanı, 6, 55
Vayvay, 62, 85, 87, 88, 90, 91, 92, 93, 96, 113, 119, 121, 126, 148
Vayvay Köyü, 62, 86, 87, 90, 96, 113, 126
Vurgun Ahmet, 306, 319, 325, 335, 336, 343, 355
weltliteratur, 17
Yağız At, 44, 86, 87, 88, 89, 91, 92, 93, 94, 95, 102, 104, 105, 106, 107, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 123, 125, 127, 131, 137, 149, 155, 156, 158, 159, 160, 163, 166, 178, 186, 188, 196, 634
Yalak, 276, 301, 302, 308, 311, 316, 322, 323, 324, 332, 333, 334, 351, 353
Yalak Köyü, 276

Yalom, 2, 394, 559
Yapısalcılık, 13, 36, 40, 41
Yavuz, 29, 191
Yel Veli, 441, 442, 445, 447, 448, 450, 451, 452, 459, 464, 466, 467, 468, 469, 473, 475, 476, 486, 487, 496, 498, 501, 503, 504
Yemen, 31, 282, 290, 298, 446, 459
Yer Demir Gök Bakır, 17, 24, 276, 277, 301, 305, 307, 308, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 328, 329, 330, 331, 332, 341, 640, 643
yerel kültür, 8
Yezidi, 368, 383, 413, 416, 424, 436
Yezidiler, 362, 424, 436
Yılan Şehzade, 538, 540, 543, 544, 548, 552, 553
Yılanı Öldürseler, 11, 24, 307, 317, 368, 555, 556, 557, 558, 559, 561, 562, 563, 564, 565, 566, 567, 568, 569, 629, 631, 633, 640
Yobazoğlu, 86, 87, 92, 93, 101, 102, 105, 111, 113, 115, 118, 126, 127, 152
Yörük, 79, 123, 130, 131, 133, 134, 138, 144, 148, 359, 416, 510, 513, 514, 522, 524, 527, 528
Yunus Peygamber, 605
Yusuf, 3, 4, 10, 24, 39, 60, 107, 277, 278, 359, 392, 393, 410, 415, 417, 419, 424, 429, 432, 434, 435, 471, 474, 475, 476, 477, 478, 479, 480, 481, 482, 483, 484, 485, 486, 487, 488, 489, 490, 491, 492, 493, 494, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 501, 502, 504, 505, 506, 507, 508, 509, 606, 607, 608, 609, 610, 615, 636, 640
Yüzbaşı, 64, 89, 116, 118, 120, 121, 122, 124, 125, 126, 153, 165, 173, 177, 178, 184, 185, 310, 320, 327, 331, 332, 407, 449, 450, 475, 477, 503, 506
Zala, 9, 303, 324, 386
Zalaca, 306, 307, 326, 334, 344, 345
Zalımoğlu, 361, 363, 365, 366, 367, 371, 375, 377, 378, 383, 416, 418, 420, 422, 430, 434
Zaloğlu Rüstem, 316
Zeki Nejat, 159, 173, 174, 186
Zero, 359, 362, 363, 369, 370, 371, 376, 377, 387, 388, 389, 390, 392, 393, 394, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 405, 407, 408, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 420, 422, 424, 425, 426, 427, 430, 433, 435, 436
Zeynel, 91, 92, 100, 115, 117, 482, 570, 587, 588, 589, 590, 591, 592, 594, 596, 597, 600, 604, 605
Zeynep, 12, 155, 172, 368, 386
Zeynep Hatun, 155, 172
Ziyaret Ağacı, 280, 287, 288, 300, 311
Ziyaret Cevizi, 295, 297, 616
Zorunlu iskân, 29, 30, 190, 359, 511
Zülfikar, 443, 465
Zülfü Livaneli, 17, 21, 301

"Ben biliyorum ki, efsane öyle okumuşluğa filan bakmaz. Efsane insanoğlunun içindedir. Ölüm gibi, arılık gibi, korku gibi temellidir insanda. İnsanoğlu yaratıcıdır. Sıkışınca taşı un eder, kayaları deler, toprağın altını üstüne getirir, en umulmaz yerden kendine bir dost çıkarır. Yani insanoğlu, yaratmadan edemez. Bulunduğu bölgeye, durumlara bağlıdır yaratmasının patlak vermesi... Göçebenin kilimi, nakışı, yerlinin taşı, yapısı, heykeli, resmi. Bunlarla birlikte destanı, türküsü, masalı, efsanesi... İnsanoğlu yaratır oğlu yaratır... Bunun çaresi yok."

Yaşar Kemal

ISBN: 9-786057-858566

UMUTTEPE YAYINLARI

Online Satış

www.konseykitap.com